

6053/4

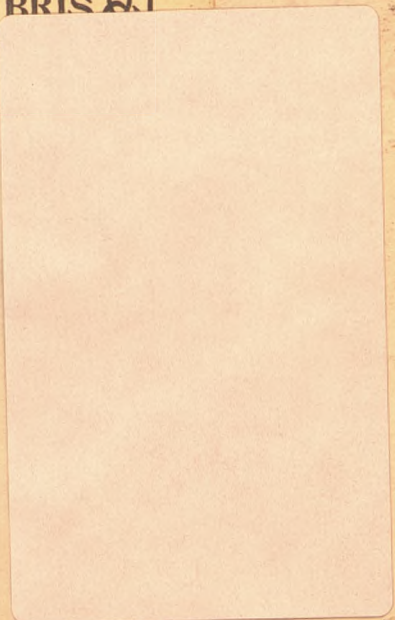
500

09 055425 m

09, 1906

Mo

SK

Det Kongelige Danske
Videnskabernes Selskabs
Historie

i dets første Aarhundrede
1742—1842.

Udarbejdet efter Kilderne

af

C. Molbech.

NON ORNANDO, SED PROBANDO.

Kiøbenhavn.

Paa Selskabets Bekostning

trykt hos Directeur Jens Hoftrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1843.

8002

C. G. Christensen
2. Febr. 67

Die Königl. Hofbibliothek

09.066

Historische Zeitschrift

VI 26

M

Historie

I die erste Bandnummer

1842-1843

Abhandlung über die

E. Wolf

Die Geschichte der

Abhandlung

von E. Wolf

Die Geschichte der

5008

eil

K o n g e n .

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab erer fra sin Stiftelse, i en af Deres Majestæts Forfædre, høisalig Kong Christian den Siette, sin første Kongelige Beskytter, Selskabets og de alvorlige Videnskabers oprigtige og velvillige Ven og Forfremmer. Nærværende hundrede Aar vare forløbne, da det behagede Deres Majestæt som Thronarving at modtage det paa Dem faldne Valg som Selskabets Forstander. Dette Samfund var heldigt nok til, i sin tilkommende Konge at modtage en Styre, som i videnskabelig Aand og Dannelse ikke veg for Noget af Selskabets tidligere Præsidenter, som overgik de Fleste i Evne og Aands-gaver til at være Selskabets og dets Forhandlings virkelige Leder. Det vil ei kunne udslættes af Danmarks Aarbøger, at **Christian den Ottende**, da han besteg den danske Kongestol, forlod det Sæde, han i to Aar beklædte som det danske Videnskabers-Selskabs

Præsident, med Mindet om en ikke lang, men virksom, ordnende, oplivende og velgiørende Styrelse; at han allene forløb det, fordi Kongens Sæde kun er eet, og det høieste, hvorfra hans Mand og hans Kiærlighed omfatter det hele Folk — og fordi han allerede som Selskabets Forstander ærede og Sely vaagede over dets Virksomheds frie Uttringer; men dog ikke forløb det anderledes, end at Kongen endnu, naar det udtræves, kalder Selskabet omkring sin Stol, som dets Beskytter og umiddelbare Styrer.

Med Følelsen af den Taknemmelighed, ethvert Medlem af Videnskabernes Selskab skylder Deres Majestæt, som den danske Monark, der behagede, ved en betydningsfuld symbolisk Handling paa Selskabets nylig fejrede offentlige Mindesfest, at tilkiendegive, at Kongen kan nedstige fra Thronen, uden at bortgive noget af sin Krones Glands, for i Landens Rige at hylde dens velgiørende

Kraft og Udvikling — at Kongelig Værdighed, uden at tabe sin Høihed, kan forbinde sig med Forsædet i et Samfund, helliget de alvorlige Videnskabers Dyrkelse og Pleie: nedlægger jeg, med Deres Majestæts allernaadigste Tilladelse, denne historiske Beretning om det af Deres Majestæt beskyttede og styrede Danske Videnskabs-Selskabs Skiebne, Fremgang, Tilstand og Virksomhed i et Aarhundrede, for en Konges sikre, prøvende Dom, der veed at veie Kræfternes Maal ved Siden af Villiens Alvor. Der, hvor Kongen er Sandheds og dens lovlige Yttrings Ven og Beskytter, der tør ogsaa Historiens, Genius snarest fra Magtens Høisæde vente Beskiærmelse, og den Frihed, uden hvilken dens Liv maa hængvinde og dens Røst forstumme.

Endnu være det mig allernaadigst tilladt, i det jeg ved en Leilighed som denne, nærmer mig Videnskaberne

Selskabs Kongelige Beskytter, at udtale Dvsket, der vil følge Enhver af dette Samsunds Medlemmer fra dets tilbagelagte Aarhundrede ind i det nylig begyndte:

Gud give Kongen mange og lykkelige Aar: at Riget maa styrkes i Fred og Samdrægtighed; at Borgerheld og den ægte Folkeand maa vinde Kraft og bevares ved Guds frygt og Sæder; at Videnskab og Kunst maa blomstre i den danske Stat under **Christian den Ottendes** milde og oplyste Styrelse!

allerunderdanigst

Chr. Alsted.

Fortale.

Da det Kongelige Videnskabernes Selskab i Slutningen af Januar 1842 behagede, efter Forslag af den med. Hensyn til Selskabets forestaaende Jubilæum nedsatte Commission, at overdrage mig Udarbejdelsen af dets Historie i de forløbne hundrede Aar: var det fornemmelig Vissheden om, at ingen Anden vilde paatage sig dette Arbejde, der bevægede mig til, uden tilfulde at kiende dets Omfang og Møjsommelighed, at paatage mig et, ved den mig viste Tillid, saa hæderfuldt Hverv. Arbeidets Vanskelighed, som deels laae i Mængden af enkelte Gienstande for Beretningen, og i endeel af disse Gienstandes for mig meer eller mindre fremmede Natur; deels deri, at Materien var tilforn aldeles ubehandlet, hvorfor Alt maatte fremsjoges og fremstilles af Kilderne selv, foregedes endnu ved den ifkun korte Tidsfrist, som baade Hensyn til Skriftets Anledning, og personlige Omstændigheder, levede mig til Udarbejdelsen. At jeg i det Hele ikke har kunnet anvende meer end ni eller ti Maanedes paa dette Værk, kan vel ikke undskyldes dets Ufuldkommenheder; men dog hos billige Læsere bidrage til en mildere Dom over de Mangler, som maatte kunne findes ved Formen. At give denne en større Afrunding i stilistisk Henseende, og en renere Charakter i den historiske Fortælling, hindredes desuden saavel ved Gienstandens Natur, som ved hin Grund, at Selskabets Historie var saa godt som ganske ubekendt, og første Gang skulde behandles. Dette gjorde det uundgaaeligt, at en ikke liden Deel af Kildernes Stof maatte optages i Beretningen, dersom denne skulde blive nogenlunde fuldstændig, og tillige indeholde Beviser for den vigtigste Deel af Indholdet. Et her-til fornødent Udvalg af trykte Actstykker, Documenter, og andre historiske Bevisligheder, vilde have udfordret en Samling, uden Tvivl af langt meer end denne Bogs Størrelse. Da jeg til et saadant Foretagende hverken havde Opfordring eller Bemyndigelse, var det uundgaaeligt, at jævnligens saavel den historiske Beretning selv, som hyppige Anmærkninger, maatte komme til at indeholde ordrette Gientagelser, eller

noigtige Udtag af de foreliggende Actstykker, Rescripter, Breve, Betænkninger, skriftlige Afstemninger m. m.

Hvor saa mange hidtil ubekjendte Facta skulde meddeles, kunde en Historie, der gaaer ud paa videnskabelige Arbejder og Foretagender, og for den største Deel er bygget paa utrykte Kilder eller Archibdocu-
 menter, heller ikke undvære den Strengthed i Formen, som maaskee nogle Lesere ville finde grændsende til Lærhed, eller undgaae den ikke seldnen nødvendige Dvælen ved et Detail, som dog kun er den mest indskrænkede Korthed, naar det sammenholdes med Materia-
 lets Vidtløftighed. Dette er for Ex. Tilfældet med Beretningerne om den geographiske Landmaaling og om Ordbogsarbejderne. Den første har jeg søgt at bringe til det mindste muelige Omfang, da jeg hverken kunde følge det hele smaalige Detail, eller var understøttet ved nogen veiledende Udsgt ober det hele Foretagendes Gang. Ordbogs-
 arbeidet, til hvis Historie en stor Masse Papirer var for Haanden, for-
 bredte fra flere Sider en aaben, usmykket og nogenlunde fuldstændig Meddelelse for dette Foretagendes Anlæg, Beskaffenhed og Udførelse; og det kunde ved sit Indhold afgive Stof til en sammenhængende Fremstilling. Denne har jeg søgt at give, saa sammentrængt, som det lod sig giøre. Men det forholder sig ogsaa med denne, som med flere Materier i Bogen, om hvilke det gielder, at naar deres historiske Frem-
 stilling ikke skulde falde reent livløs og ubetydelig ud, maatte den ud-
 brede sig noget i de karakteriserende Enkeltheder, og lade Personer frem-
 træde ved Siden af deres Gierning og Arbejde, saameget som dette i Historien af en reent videnskabelig Virksomhed kan finde Sted.

Da det nu tillige, i en historisk Beretning om denne Virksomhed af et Samfund, der i et heelt Aarhundrede nærmest har sysselsat sig med Undersøgelser, Dplysninger og Erfaringer, som kunde lede til at udsøge de strengere, deriblandt endog fortrinligen de physiske og ma-
 thematicke Videnskabers Indhold og Omfang, ei kunde undgaaes at berøre og fremstille Resultaterne af disse Bestræbelser i Selskabets Skrifter, og det tildeels i Videnskabene, hvori jeg, endog fra den histo-
 riske Side, ikke turde tiltroe mig Evne til at træffe det rette Maal i Fremstillingen og Bedømmelsen: saa var det fra Begyndelsen lovet mig, at jeg hertil skulde finde Hielp ved Meddelelser fra andre Selskabets Medlemmer. Nogle Bidrag af den Art har jeg ogsaa modtaget og været i Stand til at benytte og meddele; men noget fuldstændigt

var her af flere Grunde hverken at vente, eller forlange. Jeg har derfor tildeels maattet forbigaae, hvad jeg ikke kunde omtale med Sikkerhed efter egen Dom. Heller ei kunde det være Hensigten, i denne Bog at meddele en speciel Kritik over Selskabets skriftlige Arbejder; og allermindst kunde noget saadant finde Sted, hvor Beretningen naaer til Samtiden og levende Forfatteres Bidrag.

Hvad i øvrigt den hele Form og Maade angaaer, hvorpaa Selskabets Historie er fortalt, eller den Aand og Charakter, som er meddeelt Barket ved Forfatterens Grundsætninger og Charakter som Historieforfatter: da vil jeg uden videre Forklaring og Anthyndning lade Bogen tale for sig selv. Heller ei vil jeg prøve paa noget Forsvar for samme, i de Tilfælde, hvor det mueligen (som jeg alt har erfaret) i enkelte Punkter ikke vil finde Bisald hos Enhver, at jeg fulgte min Overbeviisnings Magt, og ikke tilbageholdt dens Uttring i saadanne Tilfælde, hvor jeg ansaae det ligesaa meget for Pligt, som for en naturlig Ret, at kunne udtale min Mening. Dette er den sande historiske Villighed, at enhver Tidssalver, enhver karakteristisk Afdeling af en saadan, overhovedet enhver historisk Gienstand, som er et Led af en større Organisme, bør forstaaes og vurderes i dens Heelhed, og fra et Standpunkt, hvor Historieforfatteren hensætter sig i Tiden og dens sande Forhold; men naar han da bedømmer de enkelte Factas Forhold i en saadan Relation til den Heelhed, hvori de fremtræde i Tiden, og til dens eiendommelige Charakter, at han ikke, ved at udribe dem af deres Sammenhæng, giver dem en Form eller Skikkelse, som ikke er deres egen, men laant fra en anden Tid: da er han overalt berettiget til at have en Mening og at ytre en Dom, der hvor han ikke seer sig indskrænket til kun at være Annalist. At Beretningen om Samtidens Foretagender overhovedet og i de allerfleste Tilfælde burde og maatte modtage denne Indskrænkning, har jeg vedkiendt mig, og efterfulgt. At jeg dog i enkelte Punkter af Vigtighed har yttret mig i Modsetning til Fleerhedens gieldende Mening, og dens Følger og Virkninger i Udførelsen, er skeet saavel i Følge hiin almindelige Berettigelse, som og i Følge den Stilling, hvori jeg betragtede mig under nærværende Arbejde. Selskabet har med ubetinget Fuldmagt overdraget mig at skrive dets Historie, og har dertil med lige uindskrænket Liberalitet aabnet mig Afgang til alle Kilder, som dets Archiv og Protocoller frembød. I det jeg nu, som Selskabets Historieforfatter, maatte, i dette Forhold, ansee mig

for at være løst fra mine øvrige Forbindelser med det, ved saa mange og vigtige Fortienester af Videnskaberne, hæderfuldt udmærkede Samfund, hvoraf jeg har den Ære at være Medlem: maatte jeg tillige være aldeles behersket af den Overbevisning, at jeg handlede ganske i Selskabets Aand, ligesaa vel ved overalt at lade Facta tale, usforandrede og usmykkede, som de fremtræde i Actstykker, Documenter og officielle Papiere; som ved at meddele mine Anskuelser af enkelte betydende Kiendsgjerninger, eller for Selskabets fremtidige Tilværelse og Tilstand vigtige og afgjørende Sager, og yttre min Mening om deres Forhold til Selskabets Væsen og Bestemmelse, eller til dets Stilling i Samfundet og i den videnskabelige Sphære, med den fulde Frihed og Uforbeholdenhed, som jeg ansaae for en Pligt, saavel imod Sandheden og Historien, som imod det Selskab, der selv har valgt "Veritas lucifera" til sin Præmiemedailles Emblem. — Det er langt fra min Tanke, at jeg i saadanne Anskuelser skulde i eet og Alt have truffet det Rette, som jeg søgte; og jeg siger med en i sin Tid hæderlig bekendt, i Danmark alt længe glemt norsk Forfatter (Præsten H. Hammond): "Alle skulde ønske, at bygge Sandheden et Tempel; Ingen, at oprette Støtter for sine egne Meninger." Jeg vil i den Anledning henvise til de ved Bogens Slutning tilføjede Noter, hvor jeg bl. a. har forklaret eller berigtiget mine Uttringer i nogle Tilfælde (s. Ex. om Sagers skriftlige Forhandling i Selskabet, og om Stemmernes dobbelte Gyldighed i Glasfevalgene). I øvrigt er, i Tilfælde af den Bestaffenhed, i den den egentlig afgjørende Dommer; og jeg frygter saa meget mindre for at gaae dens Kiendelse i Møde, da jeg frastiger mig enhver anden Fortieneste ved dette historiske Arbejde, end den, at have givet det en af Narene uafhængig Brugbarhed for historisk Forskning i vor Literatur.

Det er mit Haab, at baade Samtidige og Efterkommere, som nærmere kunne prøve og undersøge Indholdet, ville i denne Bog finde en paalidelig, nøiagtig og overhovedet fuldstændig Beretning om det berømmelige Samfunds indre og ydre Tilstand, Forhold og Virken, der i et heelt Aarhundrede har forenet saa mange af Fædrelandets fortrinligste Lærde og Videnskabsmænd til fælles Bestræbelser for de alvorlige Videnskabers Pleie, Udvikelse og Understøttelse. Den vil saaledes være et Bidrag af Betydning til den danske Literaturs og videnskabelige Culturs nyere Historie — en Fortieneste jeg tør tillægge Skriften, da den ikke tilhører Forfatteren, men allene Indholdet. Det vil uden

Tviul ogsaa lægge for Dagen, at Selskabet i enhver Periode af dets Tilværelse har erhverbet sig sande Fortienester, ved at virke, i Forhold til dets Gyner og Bestemmelser, med videnskabelig Aand og med denne Lands Frihed og Uafhængighed; og at hvad det har udrettet, ikke har været lidet, om endog Alt ikke er eller har været lige heldigt. Bogen vil derfor ogsaa være et Hildekrift for tilkommende Arbejder i den nyere danske Literaturhistorie; og den vil gjøre det let at benytte Resultater, hvis historiske Grund og Omstændigheder hidtil vare ubekjendte, eller lidet kjendte for det større Publicum. — Saaledes har jeg ogsaa troet at burde forøge Skriftets Brugbarhed, ved at medgive det de Bilag, jeg ansaae for ganske nødvendige og uundværlige; men jeg maatte betydeligt indskrænke disse Meddelelser, og udelade mangfoldige interessante Actstykker og Bidrag, for ikke endnu mere at forøge Bogens Størrelse, der allerede var voxet endeel over det Maal, jeg ønskede, og troede at burde give den. Jeg har derfor ligeledes troet, at kunne indskrænke Meddelelsen af Selskabets udsatte Priismaterier — en vigtig og interessant Deel af dets videnskabelige Virken og Indflydelse — til det Tidsrum, hvori de ere mindst bekjendte; eller ende den med Aaret 1807, hvor Priisopgavernes Bekjendtgørelse begynder at udgjøre en Deel af Selskabets fuldstændigere Arbejdsberetninger. Opgaverne for det Thottske og Classenske Legat har jeg udeladt, saavel fordi deres Bekjendtgørelser idelig har gjentaget sig, som fordi de meer ere henlagte under Selskabet, end høre til dets egentlige og nærmeste Virken. Et nøiagtigt og fuldstændigt alfabetafisk Register var derimod uundværligt ved en Bog, som denne; og jeg har ikke undraget mig den Tidsanvendelse og forøgede Møje, som et saadant medførte.

Med Hensyn til den valgte Inddeling af det hele historiske behandlede Tidsrum af 100 Aar, da har jeg troet at finde en naturlig Grund til denne Inddeling ved Afsnit, der falde sammen med de Samlinger, hvori Selskabet har udgivet dets Skrifter. Denne Grund kan synes tilfældig; men man vil dog finde, at den har en historisk Realitet, at en forskjellig Charakter virkelig tilkiendegiver sig hos Selskabet, og i dets Aand og Virken, i Overensstemmelse med den, som ytrer sig i de forskjellige Rækker af dets Afhandlinger. Saaledes er det tiensynligt, at Selskabets Charakter i den første Periode var overveiende historisk-antiquarisk, som den ogsaa er det i Skrifterne; den gik i anden Periode over til at blive naturbeskrivende og mathematisk; i den tredje viste sig en Overgang til det 19de Aarhundredes

aandelige og videnskabelige Revolutioner og nye Udviklinger, som dog her endnu kun fremtræder temmelig ubestemt og svag; i den fjerde og sidste Periode har den nye Udvikling endnu ikke yttret sig i nogen afgjort Skikkelse fra den historisk-philosophiske Side, da overhovedet Selskabets Virken i denne Retning, indenfor dets egen eller dets Skrifteres Kreds, som andensteds er bemærket, snarere har vist sig aftagende; hvorimod den naturvidenskabelige, physiske-chemiske og anatomisk-physiologiske Tendents synes at ville blive meer og mere overveiende i Selskabet ved friske og livfulde Kræfter. Disse korte Resultater af Selskabets Historie og af dets videnskabelige Virksomhed overhovedet, stemme saaledes i det Hele temmelig overeens med Skrifternes Charakter i de fire Samlinger, og retsfordiggere, som jeg troer, det valgte Princip for Periodernes Deling, hvilken desuden vil findes noget nær at stemme overeens med de Tidrum, der udfyldes af Selskabets forskjellige Secretairers Embedsperiode. At i øvrigt Beretningen om hvert især af de fire Tidrum for en stor Deel har været betinget af Stoffets og de forefundne Kilders Beskaffenhed, og tildeels af saadanne Hensyn, der i den nyere Tid maatte foreskrive en mere annalistisk Form: vil Læseren vel finde ligesaa naturligt, som jeg haaber, man ved Arbejdets Formaal og Beskaffenhed vil finde det undskyldeligt, at jeg har ladet enhver Virken og Bestræbelse, i den tidligere ligesom i den sildigere Tid, beholde sin Ret til at oplyses saa fuldstændigt, som Materien kunde fordrø, og som de tilgængelige Kilder gjorde det mueligt; hvorved maaskee nogle Læsere nu og da ville finde Udførligheden større, end de ansee det fornødent. Jeg vilde hellere udsætte mig herfor, end giøre Bogen mindre brugbar og svarende til sin Bestemmelse.

Saaledes overgiver jeg et Arbejde, hvis Omfang og hvis Møjsommelighed jeg har følt, og som let tør være det sidste af den Art, jeg bliver i Stand til at udføre, til velvillige Læseres Benyttelse, i Samtiden og Fremtiden, i og udenfor den lærde Kreds, hvis Bisald jeg hellere vil ønske mig, at Bogen maatte kunne opnaae ved Præget af sandhedselskende Frimodighed, end ved Spor af en klog og beregnende Forsigtighed.

Kjøbenhavn, den 15de April 1843.

Indhold.

Første Periode. 1742—1780. S. 1—166.

Indledning, S. 1. Selskabets Stiftelse og tidligste Virksomhed, 8. Confirmation af Christian VI., S. 14. Tilsyn med Mynt- og Medailleværket, og med Medaillers Gravering, 17—24. Udgivelse af literaire Værker, 24—29. Sammentømter, Medlemmer, udgivne Skrifter, 29—42. S. Gram, Selskabets egentlige Stifter, 42. Selskabet efter Christian VI. og Grams Død, 45 o. flg. Udgivelse af Nordens Reise, 50—57. Olafsens og Povelsens islandske Reise, 59—67. Geographiske Landkort over Danmark, 67—83. Danske historiske Almanaffer, 83—88. Den danske Drbbog, 89—109. Selskabets Skrifter, 1ste Samling, 109—122. Selskabets Forsatning og indvortes Historie, 123—133. Forskiellige Arbejder og Sager, hvormed Selskabet var sysselsat, 133—40. Præmiers Udsættelse, 144. Holsteins og Thotts Præsidium; Hielmstjerne som Secretair; Jacobis Ansættelse som anden Secretair, 141—52. Kongelige Statuter, 153. Hielmstjernes Præsidium, 156—66.

Anden Periode. 1780—1801. S. 167—300.

Selskabets Pengesager og Formue, S. 167—71. Forandringer efter Hielmstjernes Død, 171. Casse-Commission, 173. Landmaalere og Kobberstikkere, 175—180. I. Armands Længde-Uhre, 181—192. II. Geographiske Dypmaalinger og Landkort, 193—210. III. Den danske Drbbog, 210—228. IV. Selskabets Skrifter, anden Samling, 228—246. V. Forskiellige Foretagender, hvori Selskabet deeltog, eller som det ved Understøttelser fremmede, 247—262. Præsmaterier, 263—68. VI. Selskabets indvortes Historie og Forsatning, Omstiftning af Embedsmænd, Classe-Inddeling, Vedtægter, 268—88. Jacobi og Abildgaard, 283. 288—290. Medlemmers Optagelse, 292—96. Selskabets Locale, 297. Formuestilstand, 299.

Tredie Periode. 1801—1815. S. 301—431.

Bugges Secretariat; Optagelse af Medlemmer, indenlandske og udenlandske, og Væresmedlemmer, 301—10. II. Selskabets Skrifter, tredje Samling. Fabricius, Zerholdt, Viborg, Bugge, Tetens, Joëga, Morville, Münter, N. Schow, Riisbrigh, Treschow, Schmidt-Phisfeld. Uplæste Afhandlinger, som ikke tryktes i Skrifterne, m. m. 310—359. III. Geographisk Dypmaaling og Landkort, 359—67. IV. Den danske Drbbog, 367—406. V. Forskiellige Foretagender og Frugter af Selskabets Virksomhed; tilkiendte Sølymedailler, m. m., 406—19. VI. Indvortes

Forfatning, Medlemmer, Møder, Marsberetninger, m. m., 420—26. VII. Selskabets oeconomicke Tilstand, Bugges Død, 426—31.

Fjerde Periode. 1815—1842. S. 432—514.

I. Forandringer efter Bugges Død. Commissioner, Valg af Secretair og Casferer, 433—35. II. Aarlige Programmer eller Oversigter; Vedtægter, m. m. 435—39. III. Geograph. Landmaaling og Kortvasen, 439—48. IV. Den danske Ordbog, 448—53. V. Selskabets Skrifter; oplæste Afhandlinger, som savnes i disse; Sølmedailler, 453—65. VI. Forskielige Foretagender og bevilgede Understøttelser, 465—76. VII. Meteorologiske Observationer; artefisk Brøndboring; diplomatariske Regester og dansk Diplomatarium; magnetiske Observationer, 476—87. VIII. Deconomisk Tilstand, 488—98. IX. Selskabets indvertes Forfatning, Vedtægter, Skrifters Udgivelse, m. m. 499—508. X. Forandring af Embedsmænd. Hans Majestæt Kongens Præsidium, 508—514.

Bilag.

- I. Fortegnelse over Selskabets Præsidenter, Embedsmænd og Medlemmer, 1742—1842. S. 517.
- II. Fortegnelse over de i Selskabets Skrifter trykte Afhandlinger og Bidrag. S. 556.
- III. Skrifter, særskilt udgivne, under Selskabets Bestyrelse, eller paa dets Bekostning. S. 556.
- IV. Selskabets udsatte Prisopgaver, fra 1768—1805. S. 559.
- V. Selskabets Statuter og Vedtægter. S. 575.

Rettelser og Tillæg. S. 597.

Alphabetisk Register. S. 601.

Tillæg til Fortalen.

I Følge en, den 23de April modtaget Anmodning fra Committeeen for det Kongel. Videnskabernes Selskabs Jubelfest, maa jeg herved erklære: at da dette historiske Skrift ikke er "giennemseet" enten af Committeeen, eller "Andre (dertil bemyndigede) af Selskabets Medlemmer" (hvilket heller ikke lettelig nogen Læser vil formode) "saa bærer Forfatteren allene Ansvaret, saavel hvad det Factiske angaaer, som i Henseende til de i Skriftet udtalte Anskuelser."

C. Molbech.

Første Periode

fra Selskabets Stiftelse til Aar 1780.

[Selskabets Skrifter. Første Samling. I—XII^{te} Bind.]

Det er oftere, ikke uden Foie, bemærket i Bidrag til den danske Litteraturs Historie, at denne Litteratur, fra sin nationale Side betragtet, ikke er ældre end det 18de Aarhundrede; og at man, selv i dettes første tre Decennier, eller under K. Frederik den Fjerdes Regiering, da netop vor nationale Litteraturs egentlige Stifter, Ludvig Holberg, betraadte sin Forfatterbane med nogle af sine mest eiendommelige og yndede Værker, i øvrigt sporer, at Lærdom gik tilbage og Videnskabelighed forfaldt i Danmark. Da i monarkiske Stater altid en vigtig og betydende Indflydelse, ogsaa paa den videnskabelige Kultur, maa antages at udgaae fra Regentens Person: havde man her Grund til at slutte — hvilket Historien i det Hele ogsaa bekræfter — at Frederik IV. fattedes den Egenkab, der i Særdeleshed behøves hos Regenten, for at giøre en saadan Indflydelse frugtbar og velgiørende; en levende Overbeviisning om Videnskabernes høie Værd for Menneskeslægtens aandelige Fremgang, og om den Vigtighed og Betydning, de herved faae blandt de levende Kræfter, hvoraf Statens Organisme er sammensat; en Egenkab, hvilkens Historien derimod snarere berettiger os at tillægge Frederik den Fjerdes Efterfølger paa Thronen. Dersom vi saaledes vel maae erkende, at den første Grund til Danmarks nyere litteraire Kultur lagdes i Frederik den Fjerdes Regieringsperiode — om vi endog blot vilde bringe Holbergs livsbevækkende Aand i Berægning, tilligemed dens Frugter i en saa eiendommelig og national Forfatters tidligste Skrifter, fornemmelig i den komiske Poesie: saa er det ikke mindre vist, at det attende Aarhundredes Lærdom og Videnskaber i Danmark egentlig skyldes Christian den Siettes, i Historien ved eensidig Fordom og uretsfærdig Parti-Aand undertiden mishandlede Regiering de første Skridt til en Udvikling, der under

denne Konges Søn opnaaede den stigende Fremgang, som under Christian den Syvende førte til større Resultater og vigtigere Frugter.

Maaget vi her maae afholde os fra enhver almindelig Skilbring af Danmarks litteraire Tilstand under K. Christian VI., kunne vi dog ei reent forbigaae nogle fortrinlig vigtige Træk, der fra denne Side karakterisere et undertiden alt for eensidigen bedømt Tidsrum og en Konges Regiering, under hvilken Indretningen af den lærde Stiftelse indfalder, hvis Historie skal være Gienstand for dette Skrift — Træk, der heller ei ere uden væsentlig Indflydelse paa denne Stiftelses Opkomst. Af saadanne bør den Reform, eller paa en Maade Reorganisation af Kiøbenhavns Universitet, der blev et af denne Konges tidligste vigtige Regieringsforetagender, fremfor Alt nævnes. Siden Griffensfeldts, for Danmark saa uheldige Fald, havde denne de to Rigers eneste Høiskole været i kiendelig Tilbagegang. Det var ikke nok, at et videnskabeligt Studium af Retslæren ikke kiendtes i Danmark, hvor det egentlig først 1736 indførtes ved Universitetet; men selv det theologiske Facultet var kommet saaledes i Forsald, at det 1731 bestod af en eneste, ikke meget betydende Professor (H. Steenbuch), som derfor fik kongelig Tilladelse til alene at examinere Candidaterne til den theologiske Examen¹⁾; ja endnu 1736 fandtes der ikke en eneste theologisk eller juridisk Doctor ved Universitetet, saaledes at Kongen, for at Promotion i disse Faculteter kunde skee ved Reformationens Jubelfest, maatte udenfor Ordenen beskikke Biskop Worm og Professor A. Zoier til Doctores.²⁾ I Medicinen og Naturvidenskaberne saae det ikke bedre ud. Endog disse practiske Videnskaber vare under Frederik IV. enten (som den sidste) reent forsømte, eller, som Medicinen, komne i dybt Forsald, i Sammenligning med denne Videnskabs Flor under Christian IV. og Frederik III. Ved

¹⁾ J. Möllers Mnemosyne, 4de Bd. S. 89. Allerede samme Aar fik dog Patronen, Jver Rosenfrank, ved et heldigt Valg blandt danske Geistlige, den lærde M. Woldike ansat til Professor i Theologien, imedens Christian VI. paa samme Tid (ved Grev Binzenborf) indkalbte Keuf fra Würtemberg.

²⁾ "Paa den Maade kom Universitetet ud af en Forlegenhed, som det aldrig hverken før eller siden har befundet sig i." Nyerup, Kiøbenh. Univers. Annaler, S. 295.

Universitetet savnedes buelige Lærere; de saa Læger af nogen praktisk Dygtighed stode ikke paa noget høit Trin i videnskabelig Indsigt, og man hjalp sig i Kiøbenhavn for det meste med den talrige Klasse af Barberer og Badskere. Anatomiekammerets, Naturaltheatrets og flere Samlingers Brand 1728 fuldendte det medicinske Studiums Ruin ved Universitetet.

Det var imidlertid denne Ildens Ødelæggelse, der nærmest gav Anledning til at Universitetets videnskabelige Restauration blev et af Christian den Siettes tidligste og betydeligste Regieringsforetagender. Man indsaae, at her var meget at gjøre af endnu langt større Vigtighed og Fornødenhed, end at opbygge de afbrændte Høresale og Professorgaarde. At Christian VI. gav Universitetet en Patron i Statsministeren Geheimeraad Iver Rosenkrantz, der saaledes blev Præsæs i den Commission, som udnævnedes for at undersøge Universitetets Tilstand og Forsald, og at S. Gram blev Medlem af denne Commission, var af den heldigste Indvirkning paa dens Arbejder og disses Resultater. Ogsaa paa den under Christian VI. udførte Reform af de lærde Skoler, ved Ophævelse af de overflødige og forsaldne, og ved de Overblevnes forbedrede Indretning, havde Grams Deeltagelse i Skolecommissionen (1733—39) en betydende og velgiørende Virkning; og var endog den nye Skoleforordning (af 17 April 1739), hvis betydelige Fortienester for sin Tid endog de mindst billige Dommere have maattet erkiende, ikke hans Værk allene, saa var han dog ogsaa her Hovedmanden for de Forbedringer, der gik ud paa den rigtigere Methode i det classiske Studium, paa nye og bedre Lærebogers Indførelse, og en mere hensigtsvarende Indretning af Skole-Examina. I alle disse og lignende Reformen tog Christian VI. selv en saadan umiddelbar Deel, der vidner om den samme alvorlige Iver for at ophjælpe Underviisning, lærde Studier og en grundigere videnskabelig Dannelse blandt Landets Geistlige og Embedsmænd, som udgjør et berømmeligt Træk i denne Konges Charakter som Regent. Ved Universitetets nye Foundation (31 Marts 1732) lagdes i det mindste en Grundvold til dets forøgede Virksomhed og Indflydelse paa videnskabelig Culturs Opkomst, hvorpaa der i Tiden lod sig bygge videre; om den endog, betragtet efter vor Tids Maalestok, endnu lod meget tilbage at ønske. Meget velgiørende for den vigtige Stiftelses efterhaanden fremskridende Gienføddelse og bedre Organisation var det,

at den i endeel Aar beholdt sin udmærkede Patron, den fint og classisk dannede, vel belaste, kundskabsrige og ligesaa høihiertede, som karakterfaste Statsmand og Diplomat, Geheimeraad Rosenkrantz. Gav Christian den Siette ved denne ypperlige Mand's Kaldelse til Statsminister — Kongens allerførste Regieringshandling — et Beviis paa Forstand og Duelighed som Regent: saa beviste ogsaa Rosenkrantz ved sit hele Ministerium det mest afgjorte Kald til den høie Post, hvori han desværre ikke længe kunde tilfredsstille Christian den Siettes vanskelige Sind og selvraadige Charakter; men hvori maaskee intet hadrede ham mere end den Afsted, han fik ti Aar efter sin Ansættelse.³⁾

Det var imidlertid til Held for Videnskaberne og videnskabelige Foretagender og Indretninger, at disse led mindre ved den udmærkede Statsmand's bortferrelse, end andre Grene af Statsbestyrelsen. Kongen og Staten fik i Grev Joh. Ludv. Holstein (til Lethra-

³⁾ Iver Rosenkrantz (Sønnesøn af den lærde Holger Rosenkrantz), en af det 18de Aarhundredes mest udmærkede Mænd i Danmark, var født paa Rosenholm den 5 Dec. 1674, studerede nogle Aar ved Kiøbenhavns Universitet, og reiste udenlands fra 1694—97. Han talte og skrev ikke allene Latin med Færdighed, men ligeledes af levende Sprog det tydske, franske, engelske og italienske. Han blev i A. 1700 udnævnt til Gesandt hos Carl XII. i Lifland, men ikke modtaget af denne Konge; blev 1702 Statsraad, og Minister i London, hvorfra han vendte tilbage 1705; fulgte Frederik IV. paa hans Reise til Italien 1708 og 1709 som Hofmarskal; var siden i nogle Aar Deputeret for Financerne og Præsident i Kammercollegiet, og blev Geheimeraad 1717, men maa være falden i Unaade, da han 1723 blev udnævnt til Stiftamtmand i Viborg. Samme Dag Christian VI. besteg Thronen (12 Octbr. 1730) kaldte han Iver Rosenkrantz tilbage, og udnævnte ham til Statsminister, Chef for begge Cancellier og Minister for de udenlandske Sager. Han fik tillige Oversyn over Kronprindsens Opdragelse, og blev kort efter Patron for Kiøbenhavns Universitet. Hans Utilbøielighed for den Lids "Novateurs i Religionen", som han kaldte Pietisterne, og den Selvstændighed og Charakterfasthed, han ved flere Leiligheder lagde for Dagen, (han erklærede sig aabent imod endeel af Christian den Siettes Foranstaltninger og Forordninger i A. 1736—39, bl. a. den uheldige nye Land=Willics Dyrkelse, der i Virkeligheden atter medførte Vondstandens ophævede Stanningsbaand: s. Nøllers Mnemosyne I. 390. 392. II. 109—14.) svækkede Kongens Indest for Rosenkrantz. Uden Tvivl bidrog ogsaa et Modpartie (formodentlig ledet af Sophie Magdalena og Schulin) til at fortrænge ham fra dennes Indest, og efterhaanden fra alle hans Poster, indtil han

borg) en vel overhovedet mindre aandfuld og begavet, men dog i det Hele meget agtværdig, oplyst og rebelig Tiener, der blandt andet anvendte den Indflydelse, som Kongens Gunst skienkede ham, til at henlede Christian den Siettes Tilbvielighed for alvorlige Studiers og grundig Lærdoms Forfremmelse til flere gavnlige og hæderlige Foretagender. Holstein var selv vel ikke lærd, men dog langt mere bogkyndig og belæst, end man i vor Tid vil tænke sig en saa høi og fornem Embedsmand. En Statsminister og Dversecretair eller Præsident i det danske Cancellie, der, endstviandt tydsk af Herkomst og Opdragelse, oversatte Tacitus paa Dansk, og i en Alder af over 30 Aar lagde sig efter Græsk for at kunne læse det nye Testamente i Grundsproget, kunde man vente sig mere af, end en blot forfængelig Lyst til at glimre som Videnskabernes Mæcen i Danmark. Historien vil ogsaa bevidne imod dem, der ikke ville erkiende J. L. Holsteins Fortienester, fordi han var en Christen og en gudfrygtig Adelsmand, at han paa sin hele Embedsbane, i høie Statsposter under to Konger, vedblev med Varme at ynde og beskytte Videnskaberne og deres lærde Dyrkere. Der var i Holsteins hele Liv og Virken en Sandhed, Alvor, Retsindighed og Fromhed, der gjorde ham skikket til, i en Periode, som den, hvori han fremtraadte, og under en Konge, hvis hele Sind var vendt imod det Alvorlige, at gavne Fædrelandet ved at fremme videnskabelige Foretagender og Bestræbelser. Dersom endog disse ere langt fra at fremvise nogen Fuldstændighed, Modenhed eller Fulbendelse, ja dersom de ikke sielden forekomme os fattige og indskrænkede, i Sammenligning med sildigere Tiders: da maae vi ikke glemme, at det er efter Samtidens Maalestok, de skulle bedømmes. Næsten Alt, hvad der kan regnes til literair Kultur, til videnskabelige Stiftelser og Indretninger, til lærde Underviisningsanstalter, var paa den Tid i Danmark enten reent forfaldet, eller endnu i en svag Barndomstilstand. Vel var den Lærdom, der endnu fandt sin Pleie hos enkelte udmærkede Universitets- og Skolelærere, eller hos enkelte af den geistlige Stand, i sig selv langt fra ikke saa ringe, som man efter visse Træk af aandelig Fattigdom, eller efter Satirens

endelig ogsaa (d. 27. April 1740) fik Afsted som Statsminister; efterat Christian VI. i flere Aar havde vist Uvillie imod ham, og kun beholdt ham af et Slags Undseelse ved at give en saadan Mand Afsted. Iver Rosenkrantz boede paa Rosenholm 1745.

Skilbringer, vil tænke sig den. Men den var dog hidtil bleven uden nogen middelbar Frugt, uden Virkning paa almindelig national Cultur, paa en ved Modersmaalets Dannelselse og ved en eieendommelig Literaturs Opkomst begrundet Dplysning. Det var af høi Nødvendighed, at heldigere Vilkaar kunde aabne sig for en saadan literair Cultur og mere udvidet Folkedannelselse, dersom ikke Danmark heri alt for længe og alt for vidt skulde vedblive at staae tilbage for det øvrige civiliserede Europa; det var Tid, at man, saavel ved Regjeringens Bisald, Opmuntring og Understøttelse, som ved Forbindelse imellem danske Lærde og Videnskabsmænd, vilde stræbe at giøre disses Flid, Studier og Kundskaber frugtbare gennem Skrifter og Udarbejdelser, der kunde naae til en større Kreds af Læsere, end de saare faa Mænd af Faget, eller egentlige Lærde.

Hertil hørte ogsaa det berømmelige Selskabs Indretning, hvis Historie gennem et heelt Aarhundrede her skal fysiselt sætte os, og i hvis tidligste Udvikling og Virksomhed vi snart ville finde Grev Joh. Ludv. Holstein og S. Gram som umiddelbare Deeltagere, og Christian den Siette som en Monark, der yndede og beskyttede det første videnskabelige Samfund af den Art, som Danmark havde kiendt. Ogsaa dette er en Kiendsgierning, som vidner imod det, der saa længe, deels af Ukyndighed, deels af Partiskhed, har været sagt, gientaget og affkrevet uden historisk Grund: at Christian den Siettes Regjering var skadelig og hindrende for den literaire Culturs og Dplysnings Fremgang i Danmark, og at det allene var Præster og Theologer, der trivedes under denne Konges Scepter. Ved nærmere Undersøgelse maa den foregivne Indflydelse af Kongens Tilbøielighed for en pietistisk Religiositet betydeligt indskrænktes; og var endog hans Regjering unegtelig mere til Fordeel for Aristokratiet, end for en til alle Stander udbredt national Velstand, saa var dog den aristokratiske Aand i det Hele hverken saa uoplyst, saa indskrænket, eller saa udansk, som man af enkelte Træk og Phænomener i Tiden vil slutte. Hvad i Særdeleshed Videnskaberne og Literaturen angaaer, da er man vel i Almindelighed tilbøielig til at troe, at Hoffets østerlandske Isolering, Stivhed, Alvorlighed og Tydskhed reent undertrykte enhver fri Opdring og Udvikling af Tanken og Ordet; men man glemmer da, at netop under Christian den Siette indfalder Ludvig Holbergs egentlige frugtbare Virksomhed som dansk Forfatter i Prosa; da det kun

er hans komiske Digte og hans fleste og bedste Lustspil, der tilhøre hans tidligere Alder og Frederik den Fjerdes Regieringstid. Ikke engang hans komiske og satiriske Muse forstummede, fordi Skuespillene i Kiøbenhavn ophørte efter Kiøbenhavns Ildbrand 1728⁴⁾, og Hovedstaden i tyve Aar savnede et af Regieringen autoriseret og understøttet offentligt Theater. Videnskabelig Cultur er overhovedet uafhængig af den sceniske Kunst og dens Udøvelse; og var det komiske Lune og Satiren et herskende Træk i Holbergs Charakter som Forfatter, saa veed man ogsaa, at han ikke undertrykte disse Egenskaber selv i sine historiske Arbejder, hvoraf den største Deel netop udkom under Christian VI. Regiering; ja det var endog under denne (1746) at han gjorde den tomme Adelsstoltthed latterlig i Comedien "Don Ranudo", og tugtede saa mange politiske, selskabelige og literaire Daarligheder i sin mesterlige Roman *Niels Klim*.⁵⁾ Men havde Holberg vist nok tilstrækkeligt Stof og Anledning til Satiren i sin Tidsalders snevre, aandløse Lærdom og dens pedantiske Frugter, saa kunde hans Spot med denne i Peder Paars, *Niels Klim* og flere Skrifter dog hverken ramme de alvorlige og grundige Videnskaber eller disses lærde Dyrkere; og den

⁴⁾ Man har undertiden antaget, at Holbergs Virken som komisk Digter var indskrænket til Frederik den Fjerdes Levetid; og at det var den med Christian den Siettes Regieringstilværelse forandrede Tidsaand, der bragte ham til at nedlægge sin komiske og satiriske Pen; ligesom man i Almindelighed troer, at de offentlige Skuespil i Kiøbenhavn ophørte med A. 1730, da dette dog allerede indtraadte i Februar 1727, og aldeles efter Kiøbenhavns store Brand 1728. At ogsaa det første kun har en indskrænket og betinget Rigtighed, er dog i sildigere Tider viist: (J. Møller, om Damm. Litt. under Christian VI. m. m. Skand. Litt. S. Sfr. 23 Bd. S. 216—220. Jvf. N. Boyes Fragmenter over Holberg. (V.) Maanedsskr. Athene. 9. B. S. 141—43) ligesom ogsaa, at man snarrest maa tilskrive Christian VI. selv, at Holbergs *Niels Klim* ikke blev confiskeret. (J. Møllers Mnemosyne II. S. 339—41).

⁵⁾ Det er derfor ligesaa afgjort, at Holberg hverken forfulgtes eller hindredes i sin literaire Virksomhed og Productivitet under Christian VI., som det er viist, at denne Konge hverken personligen yndede ham, satte den tilbørlige Priis paa hans Fortjenester, eller engang gav den berømte Mand noget Slags ubvortes Beviis paa Agtelse og Erkiendelse. Holberg havde ved Christian den Siettes Død 1746 været Professor i 32 Aar. Titelvæsenet grasserede allerede den Tid stærkt, stiondt Maalestok og Grader vare forskellige fra sildigere Tiders. Holberg maatte nøies med sin Embedstitel (Assessor

danste Nation kunde til sin litteraire Cultur og Dplysning hverken nøies med de Holbergske Skiemtedigte, eller med Comedierne. Det var derfor ligesaa vel til Gavn og Hæder, at Gram, Langebek, Suhm, Pontoppidan og flere danske Lærde bestræbte sig for at indføre den lærde og kritiske Historie, og den herpaa anvendte videnskabelige og antiquariske Forskning og andre Frugter af lærde Studier, i den danske Literatur, som at Holberg berigede denne og dannede Sproget ved sine mere populære, for et større Publicum beregnede danske Skrifter. Til saadanne for Videnskabeligheds og den litteraire Culturs Opvækkelse velgiørende Bestræbelser maae vi regne det lærde Samsunds Stiftelse, hvis Oprindelse og tidligste Skiebne vi nu sride til at berette.

Det er en historisk Nødsnødvendighed, at man ved Leiligheder, hvor der handles om en Institution af den Art, og om dens første Opkomst, ikke forbigaaer at nævne og udmærke Samsunds egentlige Stifter; og som en saadan maa det Kgl. danske Videnskabernes Selskab ære Hans Gram. Det var denne berømte Lærde, som ved sit Forhold til Geheimeraad J. L. Holstein, ved dennes Indflydelse hos Kongen, og ved det Navn, han selv allerede havde erhvervet sig, kunde foranledige, at en i et særskilt Niemed udnævnt Commissjon dannede sig til det første offentlige, af Monarken autoriserede og understøttede videnskabelige Samsund i Danmark, hvortil ogsaa den oprindelige Plan udgif fra Grams Haand.

Ved et kongeligt Commissorium af 27 Maj 1739 havde Christian VI. befalet Geh. Conferentsraad og Dverssecretair Holstein, Justitsraad Gram og Konstforvalter J. S. Wahl ^{o)} at sammentræde, for at undersøge, ordne og beskrive den Kongelige Mynt- og Medaille-Samling efter de opgivne Forskrifter. Efterat denne

Consistorii) og var ikke engang bleven Justitsraad, hvorimod Gram, der samme Dag som Holberg (29 Jan. 1714) blev Professor, var Statsraad, som paa den Tid var maximum for en Lærd og Videnskabsmand. Dette var imidlertid ikke meer end naturligt; og Holberg, hvis Satire hverken skaanede Titel- eller Ranghygen, har neppe enten forundret sig derover, eller taget sig det nær.

^{o)} Han var en ret duelig Portraitmaler, som ansattes i dette Embede 1737, for at spare en Pension af 400 Rdlr., som Christian VI. gav ham; og er forskjellig fra Stempelskriveren G. W. Wahl. (Svf. Büsching Nachr. v. dem Just. der Künste u. Wiss. in Dän. I. 107—112. Spenglers artist. Noticer, p. 82. J. Møller Mnemosyne III. 127 og Cl.)

Commission, som noget længere hen tiltraadtes af Professor **P. Pontoppidan**, i et Par Aar havde fremmet dette Arbeide, indgav det til Kongen (i Marts og August 1741) Forslag om at udgive den befalede Beskrivelse over Medaillerne i en fransk og dansk Text med historiske Oplysninger, og at ledsage Texten med kobberstukne Afbildninger. Kongen bifaldt denne Indstilling, ligesom ogsaa, at Begyndelsen skulde skee med de danske oldenborgske Kongers Mynter og Medailler. En (formodentlig imellem 1732—40) til Danmark udvandret fransk Adelsmand og Kgl. General-Advocat fra Rochelle, **des Roches de Parthenay** ⁷⁾, blev (1741) antaget til at forfatte den franske historiske og beskrivende Text, ligesom han ogsaa paatog sig at grave Medailler, "saaledes som antiqua numismata i de bedste Myntværker, f. Ex. Thesauro Morelliano, ere graverede", nemlig med Linier og uden Skygge. Herfor bevilgede Christian VI., (den 3. Febr. 1742) efter Commissionens Indstilling, Parthenay en aarlig Pension paa 300 Rdl.; og var det Commissionens Mening og Forslag, at naar han, efter sin egen Opgivelse, i tre Aar havde fuldført dette Arbeide, kunde han "meget bekvemmeligen employeres ved Sorve Academie, da sammesteds ikke allene behøves en fransk Informator eller Professor, men ogsaa Een, som forstaaer at docere Geographie, Historie og andre smukke Videnskaber, hvorudi han havde meget god Kundskab". (30 Jan. 1742. ⁸⁾) Ligeledes blev Studenten **C. F. Wadstær** antaget til at oversætte Parthenays franske Beskrivelser paa Dansk (da man, efter den giorte Prøve, domte, "at dertil neppe skal findes en bekvemmere") og til det daglige Skriveri, som herefter i Commissionen vil foresalde"; hvorfor der blev ham tillagt 100 Rdlr. aarlig. ⁹⁾

⁷⁾ Han er Forfatter af en (efter Meursius, Pontanus m. fl. sammenstreven) dansk Historie paa Fransk, hvoraf 1te Udg. i 6 Bind udkom i Amsterd. 1730; en ny Udg. i 9 Bd. Paris 1732 (jvf. Gebhardi Vorr. zur Dän. Gesch. I. S. 31.) Foruden nogle Oversættelser paa Fransk af danske Skrifter, udgav han 1757 en "Ordbog over danske Ordsprog", med fransk Oversættelse.

⁸⁾ Denne Ansættelse fandt ikke Sted. Des Roches døde i Kbh. i en høi Alderdom, og uden Tvivl i kummerlige Vilkaar. Allerede 1745 var han i trykkende Gield, og fik et Forstød paa 600 Rdlr., som Selskabet laante i Banfen. 1746, 8. Marts begjærede han Kongeligt Protectorium (med sine Creditorer) og i senere Aar gav han sig af med Silkeavl. Den 20. Dec. 1762 søgte han om 600 Rdlr. Forstød til et Plankeværk om hans Morbærtrær, som blev affaaet.

⁹⁾ Dette bevilgede Kongen ved Resolution af 9. Aug. 1741. 3 A. 1744 indgik Selskabet med Forestilling om, at Wadstær (som bl. a. Gram,

Barthenays franske Text skulde først giennemsees af Gram; siden den danske Oversættelse, paa Sprogets Begne, af Pontoppidan. Imidlertid blev det en Tid lang næsten allene ved Planer, Forslag og Forhandlinger om Arbeidets Priis og Betalingsmaade, deels med Barthenay, deels med en Kobberstikker Thiel, eller Thiele, den Yngre, som til Prøve havde graveret den i Anledning af Doffens Indretning prægede Medaille, hvilken var foreviist Kongen, som havde fundet den "temmelig vel giort". Thiele gjorde for høie Fordringer; men man kom dog tilsidst overeens om en bestemt Betaling, i Forhold til Medaillernes Størrelse, hvorefter de skulde deles i 3 Glasser. Man seer ikke, at Thiele i Commissionens Tid har udført noget af dette Arbeide; derimod leverede Barthenay paa tre Plader Kobberstik af Christian den Førstes og Kong Hanses Mynter; og man bestemte, at lade ham fortsætte Arbeidet med Christian den Andens og Frederik den Førstes. Dette var hvad der udrettedes ved Commissionen i de halvsierde Aar, den bestod i sin specielle Bestemmelse, af hvilken Tid den synes at have anvendt noget over to Aar til at ordne Mynterne; siden holdt den fra 29 Juli 1741 til 6 Nov. 1742 i Alt 10 Møder, over hvilke Gram har ført en Protocoll.

Denne Lærde kan maaskee have fundet, at Resultaterne af Commissionens Virksomhed vare for indskrænkede, eller at den paa en for Vidensfaberne mere frugtbar og hæderlig Maade kunde udvides, naar man dannede et større, literairt Samsund, og lod dettes Arbejder, foruden det Hverv, som var Mynt-Commissionen paalagt, udstrække sig til flere beslægtede Gienstande. Gram opsatte da i November 1742 et Forslag til Oprettelsen af et "Societas Antiquitatum & Historiarum Patriæ". Denne hans oprindelige Plan¹⁰⁾ gik ud paa, at et saadant Samsund (eller "Collegium antiquitatum", som han først havde kaldt det) skulde indrettes omtrent med samme Diemed og Virksomhed som det da endnu bestaaende svenske Antiquitets-Collegium (Collegium historiarum & antiqui-

ligesom ogsaa Solberg, interesserede sig for) maatte blive Notarius publicus i Kjøbenhavn; i hvilket Tilfælde han havde tilbudt sig at arbejde for Selskabet uden Betaling. Kongen svarer (i Resolution af 4 Dec. 1744) at dette Embede allerede er bortgivet; men Wadsfiær maa melde sig "naar nogen anden Tjeneste i Kjøbenhavn bliver ledig". Han blev 1747 befordret, men paa en heelt anden Maade, nemlig til Professor i Sørge.

¹⁰⁾ Den findes aftrykt i N. S. Sevel Blochs "Trondhiemske Blandinger". Trondh. 1804. S. 176—198.

tatum). Det skulde sysselsætte sig ikke blot med nordiske Antiquiteter, men tillige med "den hele nordiske Historie, i særdeleshed hvad Danmark og Norge og derunder liggende Lande angaaer". Han vilde have dette Collegium deelt i tre Classer af Medlemmer; den første bestaaende af anseete Lærde og Videnskabsmænd, "som af Crudition, Kundskab og Erfarenhed i Studio historiarum & antiquitatum vare bekiendte", som "med deres gode Raad kunde gaae til Haande", og "af deres Samlinger og Forraad communicere til Arbeidet". Dette var Grams rigtige Idee om et Slags Væresmedlemmer i et saadant Selskab. Den anden Klasse skulde bestaae af de egentlig arbejdende Medlemmer, som allerede havde givet Prøve paa Kundskab og Lærdom, "og fremdeles kunde arbejde med større Application, naar de ved saadan Autoritet, Drift og Opmuntring bleve exciterede". Den tredie Klasse skulde udgøres af "nogle saakaldte Adjuncti eller Elèves, til at hielpe udi Arbeidet og matureres til at fortsætte dette saa nyttige Værk".¹¹⁾ Man maatte tillige skaffe Midler til at lønne disse Adjuncter, saalænge de intet andet Levebrød havde. Som Hovedformaal for Selskabets Virksomhed, der i maanedlige Sammenkomster kunde overlægges og bestemmes, tænkte Gram sig ikke allene at skrive og oplæse Afhandlinger, ("en vis Materie af Historien eller Antiquiteterne i en Tractat at udarbejde", som de "efter de Parisiske og andre Academiers Skik skulde recitere") men ogsaa, at udgive særegne Værker og litteraire Monumenter; s. Ex. Edda, Rnyttlinga Saga, som han selv vilde paatage sig, Snorres Historie, hvormed Islænderen John Olaffen (den ældre) var i Færd, de gamle danske og norske Love, som "Profesfor Mollmann allerede en Tid lang har i Arbeide, og bliver et opus excellens naar han faaer det afsløveret"; et fuldstændigt islandsk Lexicon, som samme

¹¹⁾ Som Medlemmer af denne Klasse, der ogsaa benævnes "Adjuncti og Haandlangere ved Værket", foreslaaer Gram tilligemed den ovennævnte "Studiosus Islandus" Jon Olaffson, der havde været Arne Magnússens Amanuensis, en anden Stipendiarius Magnæanus Jon Mortensen (bekiendt af sine ypperlige Diplom-Afskrifter; indleverede 1755 et Specimen Lexici islandici), den siden, ikke meget til sin Fordeel bekiendte C. S. Wadstiker — og Jacob Langebek. Det sidste var et Slags Feilgreb af den ellers saa kloge Gram, der ved Følgerne fik en vis Betydning i vor Litteraturhistorie, og vil nedenfor nærmere blive omhandlet.

J. Classen udarbejder; et Arbejde til at oplyse den gamle nordiske Geographie, m. m. Man seer heraf, hvorledes Gram allerede for hundrede Aar siden havde indseet Trangen og lagt Plan til flere vigtige Literaturværker, som først en meget sildigere Tid bragte for Lyset.

Den 13de November 1742 samledes i Geheimeraad Holsteins Huus, tilligemed Ministeren selv, Gram, Pontoppidan, og den nylig fra sin Udenlandsreise hjemkomne Secretair Henrichsen, der allerede tilforn havde været bestemt til at gaae Mynt-Commissionen tilhaande. Gram havde indgivet sit Forslag til Holstein, og denne meddeelt det til Christian VI. Nu tilkiendegav Geheimeraaden de øvrige Tilstedeværende: "at Kongen gierne saae, at et saadant lærde Societet blev oprettet, og allerede havde givet sin naadigste Approbation til det af Justitsraad Gram indgivne Forslag". Imidlertid blev dette dog taget under nærmere Overveielse i Mødet; og man blev enig om at forandre Planen i enkelte Puncter. Saaledes bestemtes: at man ikke blot vilde indskrænke sig til at oplyse Fædrelandets Historie eller Antiquiteter, eller binde sig til nogen vis Videnskab allene; men at Selskabets Formaal skulde være at behandle alle Videnskaber i Almindelighed, dog saa, at man tillige og i Særdeleshed vilde virke til det oprindelig betænkte Maal. Man bestemte sig til, omtrent efter Grams Plan, at dele Selskabet i tre Classer, hvoraf den første blev *Cres medlemmer*, hvortil kunde indbydes Conferensraad Rostgaard, Conferensraad O. Thott og Etatsraad Sofs; den anden Klasse skulde bestaae af ordentlige Medlemmer, og hertil "holdt man følgende for bequemme"; nemlig, foruden Gram, Pontoppidan og Henrichsen, Professorerne Wöldicke, Scheidt, Solberg, Ancheren og Möllmann. Desuden blev der ogsaa "talt" om Mr. Zee, "som er verseret in physicois & mathematicis". Den tredje Klasse skulde dannes af *Adjuncter*, "der kunde gaae de to første Classer tilhaande i Arbeidet"; og til denne Klasse holdt man for stikfede, Studenterne Jon Olaffen og Jon Mortensen, (begge Islændere) Jacob Langebek, C. F. Wadskær og O. S. Møller. Dem af saadanne *Adjuncter*, som ingen fast Indtægt havde, vilde man søge at staafe Understøttelse. Man vilde indtil videre ikke vedtage noget om Selskabets Navn; men besluttede, at i Tiden, naar det viste sig at Børet fik Fremgang, kunde flere indenlandske Lærde

optages blandt Selskabets Medlemmer. Samlinger vilde man holde om Vinteren hver tiende Dag; om Sommeren, saa ofte som Præsæs fandt for Godt. Præsidiets forudsattes Geheimeraad Holstein uden Valg at være kaldet til, saavel paa Grund af at han allerede beklædte det i Mynt-Commissionen, som af hans øvrige Egenstaber ¹²⁾.

I det saaledes stiftede Societets næste Forsamling hos Præsæs, den 21de November, (hvor dog heller ingen andre end Gram, Pontoppidan og Heinrichsen vare tilstede) blev en af den sidste nedskrevne kortere Redaction af Grams Plan med de, den 13de November vedtagne Forandringer oplæst, hvorefter man ei allene besluttede, til den første Post, om de Materier, der skulde være Gienstand for Selskabets Arbejder, at søie Alt hvad der horer til Danmarks og Norges Naturhistorie; men Selskabet begyndte ogsaa dets efter Planen udvidede Virksomhed. Hs. Exc. Præsæs forelagde saaledes en trykt Prøve af Rector Mollers Cimbria Literata, baade i Folio og Quarto; et Bærk, hvis Trykning man besluttede at fremme og bekoste, naar de dertil fornødne Forberedelser vare giorte. Ligeledes foreslog Gram, undertiden at fremsætte Opgaver (problemata) i Historien eller andre Videnskaber, som en af Selskabets Medlemmer kunde paatage sig at besvare. Den første forebragte han selv i det næste Møde: til hvilket Aar (1027 eller 1031) Knud den Stores Romerreise rigtigst bør henføres? og besvarede den i en Afhandling, som han oplæste den 21. Januar 1743, efterat Secr. Heinrichsen allerede den 15. Januar havde oplæst en Beskrivelse over 6 fieldne danske Mynter og Skuepenge, som han paa sin Reise havde erhvervet; hvilket var det allerførste Bidrag, som var blevet forelæst i Selskabet. I den Anledning havde man ogsaa den 8de Januar efter Grams Forslag vedtaget: "at man, hver Gang man kom i Samlingen, burde (forandret fra "skulde") have noget at oplæse, som af een eller anden af Membris var elaboreret". Man besluttede ligeledes bl. a. (den 4 Decbr. 1742) at ville paatage sig Tilsyn med Stifningen af Pladerne til Kongens Reise i Norge 1733, ved Barthol.

¹²⁾ "Tredie Post (hegger det i Protocollen) har sin Rigtighed, da man allerede har Hs. Majestæts naabigste Approbation, og ligeledes en saadan Præsæs, som i denne Posts anden Punkt ommeldes."

Rocques ¹³⁾ efter Tegninger af Jacob Foste o. fl., og (den 18de Dec.) at foranstalte Undersøgelse af endeel tilfældigviis paa Proviantgaarden fundne Plader til Resens danske Atlas, hvorvidt det lod sig giere, at faae disse i Branden 1728 meer eller mindre ødelagte Plader restaurerede ved en Kobberstifter. ¹⁴⁾

Det Foregaaende viser saaledes tilstræffeligt, at Selskabets Begyndelse maa regnes fra den Dag, da dets Stiftere sammentraadte, forhandlede og vedtog det meste og væsentligste Indhold af Grams Forslag til Selskabets Formaal og Indretning; fra hvilken Dag af det ogsaa, skøndt med et meget indskrænket Tal af Medlemmer, begyndte at virke, som et selvstændigt og constitueret Samsund. Vi have ligeledes seet, at allerede paa den Tid modtog Stifterne en Meddelelse af Kongens Bifald til Selskabets Dyrettelse, ligesom det vedblev at disponere over de kongelige Gaver og Understøttelser, der allerede vare tildeelte Mynt-Commissionen til dens Foretagender, og hvis Beløb Christian VI. snart betydeligt forøgede. Man kan saaledes sige, at Selskabet paa en Maade lige fra dets Stiftelsesdag har nydt umiddelbar Kongelig Beskyttelse; og som denne Dag maae vi, afvigende fra tidligere yttrede Meninger ¹⁵⁾, betragte den 13de November 1742. At Selskabet paa en vis Maade den 11te Januar 1743 erholdt kongelig Confirmation paa dets Tilværelse som videnskabeligt Samsund, og at Kongen derhos tillige, i Følge den Beskyttelse og de Benaadninger han til-

¹³⁾ Han var fra Geneve og (efter Lovensørens Anbefaling) forskrevet til Kiøbenhavn for at stifte, eller rettere ætse disse Tegninger. Svf. Dansk Minerva 1816. Jul. p. 16—20. At han har været her endnu 1747 sees af et i dette Aar af ham paa Fransk og Dansk udgivet Skrift: Les delices de Danemarc, hvis danske Text er af Paus.

¹⁴⁾ Der forevisttes i Forsamlingen den 8 Jan. 1743 endeel af disse Plader, som af Kobberst. Thiele vare giorte til dette, tilligemed Afstryk; "men da endeel af Pladerne ere spolerede, faa er Afstrykningen paa mange Steder ganske ufiendelig".

¹⁵⁾ J. Møller, i hans "Forsøg til en historisk Burdering af K. Christian VI. og hans Regiering", henlægger Selskabets Stiftelse til d. 11 Jan. 1743. (Mnemoshyne IV. S. 13—14.) At ogsaa Hielmstjerne har regnet Stiftelsen fra den Kongel. Confirmation, seer man, af hans Tale over J. L. Solstein, d. 18. Febr. 1763. Kbh. 1766. S. 3. Men allerede i de Kiøbenh. lærde Tid. for 1759 S. 58 nævnes d. 13 Nov. 1742 som den Dag, da Selskabet tog sin Begyndelse.

siger Selskabet, meddelev det et Slags Foundation eller Instruction for dets Foretagender og Virkefreds, kan ikke ophæve eller omstøde disse Facta: at Selskabet med Kongens Bisald, constituerede sig den 13de Nov. i det foregaaende Aar, valgte dets Medlemmer, og i Mellemtiden (fra 21de Nov. til 8de Jan.) holdt fem Møder. Det anførte Kgl. Rescript er vel rettet til Geh. Conf. R. Holstein "og flere udi den Commission angaaende de danske Mynter og Medail-ler", men indeholder om Selskabets øvrige Virksomhed følgende: "Saa skulde det ogsaa være Os kiært, hvis I foruden denne Eders ommeldte Forretning vilde tillige være betænkte paa endnu at gaae videre, og at foretage Eder flere deslige Ting at besørge; besyn-derligen udaf saadanne lærde og nyttige Materier, hvilke I kunde skionne at være Os til Behag, Fædrelandet og Nationen til Gæ, og Videnskaberne til Illustration og Forbedring. Heriblandt I først og fremmest maa lade Eder være angelegen Alt hvad som til Bore Rigers og Landes Historie, baade i Almindelighed og i stykkevis, samt til deres Geographie, Sprogene og alle gamle, saavel som nyere Sager henhøre; at I da alt saadant Tid efter anden udi Eders jævnlige holdende Forsamlinger, under Din, Geh. Conferentsraad v. Holsteins, Præsidio og Direction, frembringer, og siden med hinanden overlægge, hvad som maatte være tjenligt samt anstændigt, deraf at udgive for Lyset. Til hvilken Ende det ogsaa skal staae Eder frit for, at udvalge og til Eder at tage Andre udi Videnskab og Lærdom kyndige og erfarne Mænd, saadanne som I selv holde for beqvemme, enten til Raadsførere, eller Medarbejdere i benævnte Ting; eller som kunde findes villige til, udaf deres Bibliotheker, samt andre havende Forraad, noget til bemeldte Forehavende at fournere. Dernæst maa I og have i Tanker, til samme Societet at invitere dem, som udi Historia naturali, samt udi de medicinske, mathematiske og mechaniske Videnskaber vidste at fremføre nogle mærkelige Inventa, der kunde agtes værd at med-deles Publico, og tiene saavel til bemeldte Videnskabers Forøgelse, som til Autorum Roes og Berømmelse; da ogsaa deslige Piecer, tilligemed de andre, som udi Fædrelandets Historie, Antiquiteter og andre Videnskaber blive udarbejdede, kunde udi visse Samlinger, efter Exempler af andre Societeter, vorde ved Trykken bekiend-
 "gjorte."

Endskjøndt nu dette har Udseende af en kongelig Befaling, maa det bemærkes, at Kongen umiddelbart derpaa benævner det "Bores saa velmeente, som til Landets almindelige Være, samt "Lærdoms Ziir og Nytte, hensigtende Forslag, hvilket, som "noget Ds særdeles behageligt, Vi allernaadigst herved ville have "Eder anbefalet". I øvrigt blev Øtringen af Kongens Velbehag ikke ved blotte Ord eller Løfter. Christian VI. skienkede, foruden den Capital af 4000 Rdlr., han allerede tidligere havde givet til af Renterne at udrede Beføstningen ved at stifte Mynzterne i Kobber, ved samme Leilighed endnu 1000 Rdl., og forøgede denne Capital flere Gange i Aarene 1743 og 44 ved Gaver af en Rilde, som vi i vore Dage ikke vilde holde for meget anstændig for en Regiering. Det var i denne Konges Tid ikke allene Brug, (som endnu langt sildigere) at Rang- og Titelsyge kunde tilfredsstilles for rede Penge; men man fordrede endog undertiden et Slags Kiøbsum for Embeder, eller paalagde vedkommende Embedsmand ved Tiltrædelsen at erlægge en bestemt, undertiden temmelig betydelig Sum til Kongens Particulair-Casse. Af saadanne Indtægter skienkede Christian VI. endvidere Selskabet, nærmest til Mynstværkets Beføstning, efterhaanden i mindre Summer 2000 Rdlr.¹⁶⁾ En endnu betydeligere Gave tilfød Selskabet ved kongelig Resolution af 20de Marts 1744. For sin Bestalling som Over-Brager i Bergen havde J. H. Paasche erlagt 3000 Rdl.; ligeledes Joach. von der Rippe, for Løfte om at succedere i Stads-Maalerens Embede i Bergen ved dennes Dødsfald, 2000 Rdl., og William Hammond for at blive

¹⁶⁾ Saaledes var J. F. Schæffer 1737 bevilget "Survivance" paa Byfkriver-Embedet i Kiøbenhavn, imod at erlægge 500 Rdlr. aarligen, naar han tiltraadte Embedet. Da dette indtraf 1743, skienkede Kongen af disse 500 Rdlr. Selskabet 200 Rdlr. aarlig. Samme Aar blev Byfogeden i Thisted, J. C. Poulsstrup, Cancellieraad, imod at erlægge 500 Rdlr. til Kongens Particulair-Casse, hvilke Kongen skienkede Societetet. En vis Joh. Carbiner i Bergen blev d. 22 Febr. 1743 Justitsraad, "imod at han udi vor Particulair-Casse erlægger 1000 Rdlr." Disse skienkedes ligeledes Selskabet, tilligemed 500 Rdlr. af de 800 Rdlr., som Christoffer Nølnmark, "efter hans eget allerunderdanigste Tilbud", skulde erlægge til samme Casse for at erholde den vacante Postmester-Tjeneste i Christianssand o. s. v.

Commerceraad, 200 Rdl. Disse 5200 Rdl. skienkedes Selskabet, saaledes, at det erholdt en kongelig Obligation paa 4000 Rdl., og det øvrige i rede Penge til foresaldende Udgifter. Denne Obligation, tilligemed de tilforn skienkede 4000 Rdl., har saaledes været den første Grundvold til Selskabets faste Capital.

Med Hensyn til Selskabets øvrige Tilstand og dets Arbejder under den Konges Regiering, der forfremmede og understøttede dets Stiftelse og begyndende videnskabelige Virksomhed: da var denne vel i de første Aar ikke meget udstrakt, men dog regelmæssig og uafbrudt henvendt til saadanne Gienstande, som deels henhørte til Mynt- og Medaille-Værkets Fortsættelse, deels til enkelte betydelige Skrifters Fremme og Udgivelse; deels endelig til de ugentlige Sammenkomster, samt de ved disse fremkaldte og der efter Omgang oplæste videnskabelige Afhandlinger og Bidrag af Medlemmerne. Man kan uden Tvivl rettest betragte denne Selskabets Virken saaledes, at dets Histories første Periode, som vi her have for Die, adskiller sig i to Afdelinger: den tidligere og kortere, fra Stiftelsen til 1748, da Grams Død indfalder, kun to Aar efter Christian den Siettes; den anden og længere fra 1748 til henimod 1780, eller det Tidspunkt, hvormed Henrichsens (Zielmsstiernes) lange Secretariat og hans paafølgende Præsidium tog Ende, mod hvis Slutning (i Aarene 1774—1779), efterat nogen Standsning for en Tid var indtraadt, en fornyet Virksomhed i Selskabet tog sin Begyndelse, og nye Foretagender (s. Ex. den danske Ordbog) bleve indledede. Ogsaa kan dets første (historisk-antiquariske) Periode antages at slutte med den første Række af dets Skrifter, hvoraf 12te Bind udkom 1779. Vi gaae saaledes over til en kort Berøring af enhver af de tre ovenfor angivne Gienstande, indtil Aar 1748.

1. Mynt- og Medaille-Værket, som den første og egentlige Anledning til Selskabets Stiftelse, vedblev vel at være en Sag, som Kongen skienkede fortrinlig Opmærksomhed og Deeltagelse; men man kan neppe sige, at den derfor havde mere Fremgang, end om den havde savnet saa høi en Beskytter. Selskabet var derimod ofte og meget sysselsat med Forhandlinger over nye Medaillers Prægning. Christian VI. var, ligesom hans Fader og Farfader, en stor Elsker af denne Maade, at bevare Erindringen om mærkelige

Begivenheder og Foretagender under hans Regiering; ¹⁷⁾ og da Alt hvad der vedkom Medailleværket endnu for en stor Deel betragtedes som hørende under Selskabets Virkefæds og Bestyrelse, finder man det under Christian VI. (uagtet Stiftelsen af et Konst-Academie i Kiøbenhavn) ¹⁸⁾ idelig sysselsat med Gienstande, vedkommende saavel Ideer og Forslag til nye Medailler, som disses Udførelse af Medailleurerne, deres Prægning, Arbeidets Betaling, ja endog Medailleurerens Stilling og Lønning, som ansatte i kongelig Tjeneste. Man kan ikke andet end undres over at foresinde for hundrede Aar siden ikke mindre end to eller tre saadanne af Kongen antagne Medailleurer, som man undertiden vel neppe kunde sysselsætte, og om hvis Betaling for de udførte Arbeider, ved Siden af den Aarsløn, der i det mindste var nogle af dem tilstaaet, stundom gav Anledning til Banskfeligheder og Bidtøstigheder. Men ikke mindre underligt forekommer det, at paa en Tid, da Medaillesfabricationen var saameget i Gang, syntes det i Danmark at have større Banskfeligbed, at faae Medailler prægede, end at faae dem graverede. Ved flere Leiligheder forekomme Klager i den Anledning; og naar saaledes en Myntmester beretter for Selskabet, at Stemplerne til Reversen paa begge Medailler over den oldenborgske Kongestamme vare sprungne, ¹⁹⁾ og begierer at faae to Andre gjort: maatte Skylden for dette Uheld vel snarest tilregnes ham selv. Man finder ogsaa, at Medailleuren Arbin lod nogle af sine Jettons til en Prøve præge i Sverrige, hvilket vakte Forundring i Selskabet. Da Conf. Raad Thott forespurgte hos Myntmesteren, hvorfor de kunde præges i Sverrige, og ikke her, gav denne til Svar: "at de vare for dybt graverede, og

¹⁷⁾ Jvf. J. Møllers *Mnemofyne* III. 102. 103.

¹⁸⁾ Som bekendt var det J. Møller, der igjen fremhævede det næsten glemte Factum: at Christian VI. var den første Stifter af et "Maler og Tegne-Academie" i Kiøbenhavn (23. Oct. 1738) hvilket havde sit første Locale i nogle Værelser i Postgaarden, og hvoraf den udvidede Stiftelse, Frederik den Femtes Academie for de skønne Konster, fremgik 1754. (*Mnemofyne*. III. 107.)

¹⁹⁾ "Myntmesteren forespurgte, om han i Stedet for to Reverser af dem der ere slaaede paa den Oldenborgske Stamme, som vare sprungne itu, maatte faae to andre forfærdige." 26. Apr. 1745. Ved den ene af disse Medailler menes formodentlig Nr. 85 a. i det D. Myntværk. I. p. 722. Men uforklarligt er det, at Selskabet ifkun bevilgede 8 Rdlr. for Stykket af disse Stempler at forfærdige.

kunde ikke med nogen Presse i Verden udpræges ved eet Slag; ligesom det var siensynligt, at der paa disse var slaaet mere end et Slag." (29. Mart. 1745.)

Dette var dog kun en ringe Deel af de Vanskeligheder, som paa den Tid vare at overvinde for at udføre det Selskabet af Kongen paalagte Hverv: at have Tilsyn baade med nye Medaillers Grave-ring og Udprægning, og med den kongelige danske Mynt- og Medaille-Samlings Aftegning og Stikning. Hvad det første angaaer, da havde Kongen vel flere lønnede Medailleurer; men deres Løn var ubetydelig, og der maatte jævnlig underhandles om at tilfredsstille rimelige, undertiden vel ogsaa noget for høie Fordringer paa Betaling for det virkelig præsterede Arbeide. Foruden G. W. Wahl, der af Christian VI. var udnævnt til kongelig Medailleur med 400 Rdl. aarlig Løn, brugtes ogsaa Fremmede til at grave Medailler, f. Ex. den tydske Kunstner J. L. Natter (som kom hertil i Efteraaret 1743) og den berømte Hedlinger fra Stockholm, hvis Lærling M. G. Arbin, en Normand, efter sin Hjemkomst ogsaa blev antagen i Kongens Tjeneste.²⁰⁾ Arbin blev, ligesom Wahl, tillagt en aarlig Gage; som han dog snart fandt for ringe, og indkom 1743 (16. Dec.) med Ansøgning til Selskabet om Forhøielse. Selskabet fandt Grund til at indstille ham til et aarligt Tillæg af 150 Rdlr.; men foreslog tillige at slutte en saadan Accord med de lønnede Medailleurer, at de for hvert 100 Rdlr. om Aaret, som var tillagt dem, skulde levere et nyt Arbeide (enten et Portrait-Stempel, eller to Reverser). Desuden var der endnu en tredje Medailleur, P. Ch. Winsløw, der i adskillige Aar (fra 1741—1744)²¹⁾ til videre Dannelselse i sin Kunst havde opholdt sig i Paris, og nydt en kongelig Understøttelse eller Gage af 300 Rdlr., og efter sin Hjemkomst i Efteraaret 1744 fremdeles skulde blive ansat i Kongens Tjeneste. Denne

²⁰⁾ Arbin var, efter Sagkyndiges Dom, en af sin Tids bedste Konstnere i dette Fag. Foruden at han havde benyttet Hedlingers Underviisning, gjorde han senere, i A. 1753—54, en Reise til Paris, hvor han bl. A. graverede en Medaille over sin Belynder den franske Feltmarschal Grev Lovendahl. Af Arbin er ogsaa den bekjendte gode Medaille over Solberg.

²¹⁾ I et af Prof. J. Møller (Mnemosyne IV. S. 23) anført Kgl. Reskript af 17. Dec. 1745 (der ogsaa findes i Selskabets Copiebog) hedder det om Winsløw, at han fra 1741 "til sidstafvigte Martii Maaned i dette Aar" (1745) har opholdt sig i Paris; men at dette er en Feil i

besluttede man bl. a. at overdrage en Deel af et Foretagende, som fra 1743 til 1746 meget sysselsatte Selskabet og nogle af dets Medlemmer: Gravering og Prægning af historiske Mindpenge, eller saakaldte Jettons, over mærkelige Begivenheder under Kongens Regjering.

Det var Geh. Raad Holstein som først (4. September 1743) foreslog, at man skulde lade gjøre saadanne Jettons "fra Hs. Majestæts Regjeringstiltrædelse til Dato, paa Alt hvad mærkværdigt i samme Tid er passeret." Man seer vel heraf at denne lidet heldige Idee var udgaaet, om ikke umiddelbart fra Kongen, saa dog fra en Minister, som tillige var Hofmand, og gierne vilde udrette noget, der kunde behage hans Herres Lyst til Medailleprægning og til at see sin Regjering's Historie paa den Maade bragt til Efterverdenen. Her kunde det tillige skee paa en mindre bekostelig Maade, end ved Medailler, da de omtalte Mindpenge kun omtrent skulde have Størrelsen af et Tomarkstykke. Men et besynderligt Uheld hvilede netop over de to Foretagender, hvormed Selskabet fik at gjøre, som betydeligt maatte interessere Kongen for hans Person; nemlig, foruden hiint, det projecterede Værk om Christian VI. norske Reise. Selskabet satte sig, efterat Holsteins Proposition var skeet, strax i Virksomhed. For at udfinde de mest passende Formaal for de omtalte Jettons og at foreslaae Ideerne, deelttes Kongens Regjeringssaar imellem Selskabets 7 Medlemmer, saaledes at hver fik to Aar. Disses Forslag giennemgik man i flere Møder, og Resultatet var, at man bragte Antallet til 63. Man brugte en vis Zorn til at tegne dem,²²⁾ hvorfor han fik 2 Rdlr. for Stykket; og den 9de Marts 1744 meldte Præsidenten: "at Hs. Majestæt havde approberet de 63 Jettons, som af Commissionen ere projecterede, og vil naadigt, at de strax skal tages i Arbeide." Kongen bevilgede dertil

Reskriptet sees af Selskabets Protocol, 2. Novbr. 1744, hvor det hedder: "at Preisler og Winslow nu ere hjemkomne fra Paris, af hvilke den første skal være Kongelig Kobberskiffer, den anden Medailleur." Da der siden (i Dec. 1745) blev Tale om de 533 Rdlr. man i Rentekammeret havde holdt tilbage af Winslows Gage, under hans Ophold i Paris, beviste han ogsaa, at han havde været $\frac{1}{2}$ Aar længere hjemme, end man vilde beregne ham.

²²⁾ Han havde d. 3. Febr. 1744 afleveret 18 Stykker Tegninger, hvorfor han erhøldt 36 Rdlr.

et rentefrit Laan paa 4000 Rdlr., der efterhaanden kunde tilbagebetales af Indtægten for de prægede og solgte Jettons. Men Kongens "strax" blev aldrig. Arbin og flere bleve vel antagne til at gravere disse Skuepenge; men hvorvidt de kom med Arbeidet, bliver ikke ret klart af Selskabets Protocoll, som Secretairen (Henrichsen) har ført paa en temmelig usfuldstændig og formløs Maade. 3 April 1745 var man endnu ikke videre, end at Secretairen begierede "at det dog engang maatte afgjøres, hvad Medailleurerne skulde have for at gjøre de Jettons, der skulde slaaes." Man besluttede da "ad interim", at give for hvert Portrait 30 Rdlr. og for hver Revers 20 Rdlr., Stemplerne iberegne. ²³⁾ Men sprang et Stempel, skulde Medailleuren kun have Halvdelen af den betingede Betaling. Ved denne Beslutning synes det at være blevet. Efterat Christian VI. var død, forespurgte Henrichsen atter (d. 8. Aug. 1746): om Medailleurerne ikke, "saasnart Begravelse=Medaillerne vare færdige" maatte begynde paa de besluttede Jettons, "af hvilke dog (efter Henrichsens egen Formening) endeel kunde retranscheres, og ingen gjøres uden paa remarquable sujets." Dette blev eenstemmigen approberet, og med denne Approbation forsvinde de i tre Aar omhandlede Jettons i nogen Tid af Selskabets Historie. Henrichsen har imidlertid paa et Sted i Randen af Protocollen bemærket: "Dette Dessein gif, formedelst de mange foresaldende Vanskeligheder, tilbage."

Dog levede den langvarige Jetton=Sag op igien efter Frederik den Femtes Tronbestigelse. Holstein vilde ugierne lade Ideen reent falde bort; men da Hielmstjerne og flere fandt, at Antallet var for stort, foreslog han (4. Oct. 1748) at reducere dem, og om muligt at faae Medailleuren Winslow til at paatage sig hele Arbeidet for sin egen Regning, imod at Selskabet vilde skaffe ham endeel Exemplarer affatte, og tilstaae ham Forskud paa Arbeidet. De derom indledeede Underhandlinger førte ikke til nogen Overenskomst; men man vedblev endnu jævnlig i det følgende Aar at forhandle Sagen i Selskabet, og i et Møde den 17de Nov. 1749, blev, uagtet

²³⁾ Arbin fik den 29de Marts 1745 Betaling for "13 Stykker Jettons, som han i Sverrige havde slaet" og leveret til Henrichsen. Men da han, efter Regning, kun erholdt for disse 13 Jettons 16 Rdlr., maa derved maaffee forstaaes Exemplarer af saadanne Jettons, som Arbin havde ladet slaae under sit Ophold i Stockholm.

alle Secretairens Forestillinger om det Bekostelige og Bovelige for Selskabet i at indlade sig paa dette Foretagende, den Beslutning taget af Selskabet: "at samtlige Jettons, saavel de til den sal. Konges Regiering, som de der henhørte til den igige Regierings Aar, "alle paa en gang skulde komme ud, og bruges til Quadrille-Jettons; da man meente, at naar de først bleve reciperede til "Goye, skulde andre Particulaire snart følge efter". Der forelagdes ogsaa adskillige, som allerede vare graverede af Wahl og Bagge; og det vedtoges, "at siden de vare færdige kunde de gaae med i "Suiten, skjøndt Nogle vare altfor specielle." Man finder nu ogsaa, at Arbeidet virkelig fortsattes i Aarene 1750 og 1751, og at nogle hundrede Rdlr. udbetaltes som Forstud til Winsløw. Antallet af Jettons paa Christian VI. Regiering reducerede man til nogle og 40; men Forventningen om at de i A. 1751 kunde blive færdige, slog ikke mindre feil, end de foregaaende. Endnu 1755 (i Mødet 7. April) forelagde Winsløw Prøver af færdige Jetton-Stempler; "nye Inventioner oplæstes til Approbation, Stykke for Stykke;" og man vedblev at inventere i April Maaned (s. Ex. Møllmann een paa Videnskabernes Selskabs Stiftelse, og en anden paa Kongens Død). Sagen var omtrent lige uendelig, i Selskabet og hos Medailleuren. Nu kom der endelig 1756 (26. Jan.) et ynkeligt Brev fra Madame Winsløw: "at hendes Mand er falden i debauche og intet fortjener, saa at Konen med Børnene maa crepere." Det var saaledes intet Under, at Secretairen tillige erklærede, "at Winsløws Arbejde var uforsvarligt, og hans sidste Portraits kunde ei udgives blandt Selskabets Jettons. Forgieves var han ofte paamindet om at gjøre Ende paa disse Jettons, og give forsvarlige Aftryk; men Tingen blev som den var." Dette sidste gielder ogsaa om det hele Foretagende, hvis sidste Spor med Aarene 1756 og 1757 forsvinde af Selskabets Protocoll, og hvis eneste Efterminde bestaaer i nogle Aftryk af endeel af de her omtalte Jettons, der endnu bevares i det Kongelige Mynt-Cabinet.^{23 b)}

Meget heldigere var Selskabet heller ikke med det Foretagende, som gav den første Anledning til dets Stiftelse. Beskrivelsen og Graveringen af de kongelige Mynter og Medailler fortsattes vel i Aarene 1743—1745; men under en lidet gunstig Stjerne, og det

^{23 b)} I en ældre Forregnelser over Sager, Selskabet tilhørende, forekommer: "66 Stempler til Jettons."

uagtet Samling af Mynter og Medailler netop var Secretairens Yndlingslyst. Det er vanskeligt at sige, hvori Marsagen egentlig laae til den Seenhed og Lunkenhed, hvormed et Arbeide blev befordret, som Kongen fortrinligen interesserede sig for, og hvortil hverken Penge eller Arbeidere fattedes. Hvad de sidste angaaer, da antog man (foruden Thiele og Parthenay, som ovenfor ere omtalte) ogsaa Medailleuren Arbin (18. Febr. 1743) til at stifte Medailler, og besluttede, at ville lade Mynterne ætse, i Stedet for at gravere dem. Da det var befundet, at baade Arbin og hans Broder "vare excellente i at tegne, og den Maade, at gjøre (o: stifte) Medailler uden Skygge, kommer fornemmelig an paa at tegne vel": vilde man overdrage disse to Medaillerne, og Thiele derimod at ætse de courante Mynter. Siden, da Thieles og Parthenays ætsede Prover bes fandtes omtrent lige gode, besluttedes det at dele Mynterne imellem dem. Arbin forlangte for hver Medaille at stifte, liden eller stor, $4\frac{1}{2}$ Rdlr. Man tilstod ham 4 Rdlr., men kun to Rdl. for saadanne, der vare under en Tomarks Størrelse. I den paafølgende Tid synes ogsaa dette Foretagende at være gaaet i Langdrag. Selskabet vedblev bestandigen at være sysselfat med nye Medaillers Opfindelse og Prægning; men Beskrivelsen over Myntværket og de dertil hørende Kobberstikker = Arbeider findes ikke videre omtalt i dets Protocoller fra Christian den Siettes Regieringstid. Den franske historiske Text af Parthenay, hvorfor han var bleven aflagt med en aarlig Pension, er formodentlig ligesaa lidt bleven fuldført, som den nogen tid blev benyttet. I den nyere, ved en af Videnskabernes Selskab uafhængig kongelig Commission, i Aarene 1780—1791 forfattede "Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongel. Samling", siges det i Suhms Fortale til Værket, S. XI: "at Parthenays Arbeide, formedelt hans paafølgte Død, ikke kom til Fuldkommenhed." Han levede dog endnu endeel Aar efter den Tid, da man kan spore, at Videnskabernes Societet umiddelbart har befattet sig med den kongelige Myntsamlings Beskrivelse og Aftegning. Denne Tid kan vel omtrent udstrækkes til 1748, da (ved Kongel. Resolution af 22. Novbr.) den Kongelige Myntsamling blev betroet Selskabets Secretair, daværende Justitsraad og Hviesterets = Assessor Hielmstjerne i Forvaring og Opsyn, og Samlingen, til hans Bequemmelighed, nedflyttet fra Konstkammeret i det danske Cancellie-Archiv, for der at bevares indtil den fuldstændigen var ordnet og

bestreven. Imidlertid findes dog, at endnu 1754, i Mødet den 16de Dec., foreviste Secretairen Parthenay's Beskrivelse over de Kongel. Medailler og Mynter indtil K. Christian V., i hvilken Anledning Selskabet vedtog, at Beskrivelsen kunde fortsættes, og at Luxdorp, Klevenfeldt, Langebek og Hielmstjerne skulde have Indseende med Værket. Myntsamlingens sildigere Historie ligger udenfor vort Formaal, og vil ikkun med saa Ord nedenfor, i denne Periodes anden Afdeling, blive berørt.

2. Af litteraire Værker, hvis Udgivelse Selskabet i dets tidligste Aar, eller indtil Grams Død, havde under Bestyrelse og Tilsyn, kunne vi egentlig kun nævne et eneste af Bigtighed, og som virkelig fuldførtes: den lærde Flensborger Joh. Mollers *Cimbria literata*, hvori Forfattere, som ved Fødsel eller Ophold tilhøre Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, med Udførlighed og stor Fuldstændighed behandles fra den biographiske og bibliographiske Side. Udgivelsen af dette, med sielden, maaskee uovergaaet Flib, Omhu, Nviagtighed og Fuldstændighed udarbejdede, men længe til Forglemmelse overgivne Værk, skyldtes (efter Grams Vidnesbyrd) Selskabets Præsidents, Geh. R. Holsteins oplyste Nidkiærhed for Videnskabelighed og Literatur; skiondt det vel ei er usandsynligt, at Gram selv har været den, som først har gjort sin hvie Belynder opmærksom paa dets Værdi. Holstein formaaede den afdøde Forfatters Sønnen til at overlade ham Haandskriftet, og udvirkede Christian den Siettes Bevilgning til, at det maatte trykkes i Vaisenhusets Bogtrykkeri, paa denne Stiftelses Bekostning og Forlag. Af Joh. Mollers to Søner blev det den yngste, Olaus Henrik Moller, "en fortrinlig udmærket ung Mand", ²⁵⁾ der paatog sig det med Udgivelsen forbundne betydelige Arbejde, og udførte det i kort Tid, med ikke mindre Omforg og Nviagtighed, end med samvittighedsfuld Esterlevelse af sin afdøde Faders Villie: at Værket, om det engang skulde komme for Lyset, maatte udgaae aldeles usforandret i Form og Indhold, saaledes som Forfatteren havde efterladt det. Dgsaa det hele vidtløf-

²⁴⁾ Det havde siden Forfatterens Død, den 20de Dec. 1725, i 17 Aar henhvilet i Haandskrift hos Familien.

²⁵⁾ "Essecit illud brevi tempore Juvenis plane egregius." Gram i sin Fortale til Værket, pag. 22. O. J. Moller var født i Flensborg d. 9. Mai 1715, blev 1744 Professor honorarius i Litterairhistorien ved Kjøbenhavns Universitet; Rector i Flensborg 1749—1795; døde 1796.

tige Bærts Correctur besørgebe D. H. Møller, som i endeel Aar havde opholdt sig i Kiøbenhavn; og det kunde saaledes i en, Forfatterens og Bærts Fortienester værdig Skikkelse, fremtræde i 3 Folio-bind, udstyret med en d. 28de Febr. 1744 dateret Fortale af Gram. Udgivelsen af Cimbria literata skeete saaledes vel uden umiddelbar Deeltagelse af vort Selskab, men dog paa en Maade under dets Tilsyn; ligesom ogsaa Dedicationen til Christian VI. er udstedt i Selskabets Navn. Denne Bogs Udgivelse bragtes ogsaa allerede paa Bane i Selskabets to første Møder (d. 13de og 27de Novbr. 1742), da Dplagets Størrelse og Format m. m. blev vedtaget.²⁶⁾ Gram fremlagde og oplæste sin Fortale i Selskabet den 24. Februar og 2. Marts 1744; og saaledes blev Trykningen af dette vidtløstige Arbejde, der fylder over 27 Alphabeter, fuldført i mindre end halvandet Aar — en forbausende, næsten ubegribelig Hurtighed, hvoraf Selskabet ikke kunde tilregne sig Fortienesten.

Et ganske modsat Forhold fandt Sted ved det ovenfor berørte Arbejde af en heelt anden Natur: Beskrivelsen over Christian den Siettes norske Rejse. At dette Foretagende, naar vi see hen til Tiden og de Omstændigheder, hvorunder det maatte have været udført, ikke vilde have givet enten Konsten eller Historien noget reelt Udbytte, maa vel indrømmes. Imidlertid bliver det dog ikke mindre vist, at man slet ikke kan rose den Maade, hvorpaa Selskabet, om endog endnu i sin Barndom og med utilstrækkelige Kræfter, tog sig af dette Hverv, der i det mindste vel i Tider, som laae Rejsens Udførelse nærmere, ikke lidet har interesseret Kongen. Det er bekiendt, at Christian VI. har været en af de meget faa danske Konger der, og det endog ledsaget af sin Dronning, har gjort Landreisen giennem Norge fra Christiania til Trondhiem, og derfra endnu Reisen til Bergen, samt videre til Christiansand. Det besværlige Foretagende, at flytte et heelt Hof i den Tids vidtløstige Skikkelse, over Dovrefield og andre vanskelige Fjeldveie, og til sin Tid at befordre det mange Miles Wei til Svæ i de norske Skiærgaarde, vilde i vore Dage have givet et rigt Stof for duelige Maleres Pensel, ligesom for en i Hoflivets Sphære ikke alt for underdanigen fordybet, og til dets ceremonielle Optrin udelukkende begrændset Forfatters

²⁶⁾ Dplaget bestemtes til 1000 Exemplarer; "300 Exempl. paa det hvide, og 700 paa det graa-agtige Papir." Bogtrykkeren var den samme Kiesel, fra hvis Officin ogsaa Nordens Rejse udgik.

Dagbog eller Beskrivelse. Endskiøndt nu Christian den VI. i Norge mere forflyttede sit Kongehof over Fjælde, Elve og Vigter, end giennemreiste Landet som Regent, kunde i det mindste en pittoreff Beskrivelse over Reisen have givet den en monumental og artistisk Mærkværdighed, dersom Værket virkelig var bleven udført i kongelig Stil. Men vi maae tilstaae, at hvad der produceredes, vil man i vore Dage snarere betragte som Caricaturer, end som Konst-Arbeider.

Marfagerne, hvorfor dette Arbeide mislykkedes og blev saa lidet svarende til Hensigten, at give en anfsuelig Forestilling af et Kongepars Reise giennem et Land, hvis Natur frembyd saa rigt et Stof for Maleren, maae deels søges i de fra Begyndelsen forfeilede Forholdsregler, deels i en utidig og upassende Sparsomhed, og en overhovedet urigtig Anvendelse af Pengemidler til dette Niemeed. Endskiøndt der upaatvivlig maa have været en Maler eller Tegner ²⁷⁾ i Kongens Folge, er det dog synligt nok, at de paa Reisen optagne Skizzer og Aftegninger, der have været i et temmelig betydeligt Antal, neppe have havt synderligt Konstværd, endskiøndt de vel i daarlige Raderinger ere bleve endnu ringere. Lang Tid førend denne Sag kom under Selskabets Tilsyn, havde Kongen ladet overdrage en Fransmand, Barth. Rocque, som General Løvenørn havde anbefalet ham, at aefte baade Situations-Kort, Grundtegninger og Prospector af Landskaber og Bygninger paa den norske Reise. Noget af det første, som Geh. R. Holstein, efter Selskabets Organisation, anbefalede det at foretage sig, var at undersøge Rocques Arbeide, erklære sig over dets Bessaffenhed, og fremme dets Fortsættelse. Man fandt ved denne Undersøgelse, (hvortil baade Fosie selv og Justitsraad J. S. Ramus, "som baade selv kan stikke noget i Kobber, og er en stor Kiender af deslige Ting," bleve tagne med paa Raad) at Rocque ikke altid noie nok havde fulgt Tegningerne, og heller ikke "saa tydeligt, som det burde være, havde distingueret og exprimeret Vand, Land og Luft;" ligesom han ogsaa for det meste havde

²⁷⁾ Af Selskabets Protocol (8. Jan. 1743) erfares, at Mr. Fosie havde giort endeel af Tegningerne; om han havde været med paa Reisen, omtales ikke. (Jac. Fosie, s. i Kjøbenhavn 1679, var Organist ved Holmens Kirke, og Tegnemester ved Sæcadet-Academiet; døde 1763 i en Alder af 84 Aar) Efter Nyerups Beretning (dansk Minerva. III. 1816. Sul. S. 19) skulle de af Rocques stufne Tegninger findes i et Manuscript i det Kgl. Haandbibliothek, indeholdende en ubferlig Beskr. over Christian VI. Reise.

foretaget sig de letteste Tegninger, og ladet de vanskeligere ligge. Alt dette blev foreholdt ham, og paalagt ham at rette det, og herefter at levere bedre Arbeide; men det synes som Arbeidet er blevet liggende, eller man har ladet det gaae i Langdrag, fordi man overhovedet var utilfreds med det, som Rocque kunde præstere, og ikke gierne vilde have med ham at gjøre; ²⁸⁾ hvorimod man finder at Rocque ogsaa (1744) er bleven brugt til at stikke Medailler, eller forbedre de af Parthenay graverede.

Da Kobberstikker J. W. Preisler i Efteraaret 1744 var kommen hertil fra Paris, ²⁹⁾ foreslog Holstein, at sætte ham i Arbeide med Kongens norske Reise; et Forslag, som Henrichsen tiltraadte, men saaledes, at man skulde overlade Arbeidet allene til Preisler, "og ikke blande hans Stik med det Juster = Arbeide, som Rocque har leveret." Dette Forslag blev dog dengang ikke samtykket af Selskabet; men man vilde siden overdrage Preisler, at stikke en eller flere Plader til Prøve. Da man herom talte med ham selv (10. Nov. 1744), foreslog han for det første at stikke 8 af ham selv valgte Plader, men forlangte for disse 2000 Rlr., for det hele Værk 4000 Rdlr., og desuden $\frac{1}{4}$ mere, dersom han selv skulde corrigere Tegningerne, der havde en Mængde Feil. Denne Priis fandt man, i Sammenligning med den ringe Betaling, som Rocque havde faaet, overdreven; hvorimod Pontoppidan foreslog, at man skulde tage Fosie til at ætse den norske Reise. Henrichsen yttrede derom den forstandige Mening: at da Fosie vel forstod at tegne, men Graving ikke var hans Sag, gjorde man ikke vel i at vælge een Juster til at afløse en anden; og at det var bedre, slet ikke at lade et Arbeide, "der skulde stee paa Kongens Beføstning, og udgaae i Hans Majestæts Navn," komme for Lyset, end lade det forfærdige af En, som ikke forstod sig derpaa, "som allene gjorde det for egen Profit, og lod det gaae med Repu-

²⁸⁾ Den 18de Sept. 1743. "Kobberstikkeren Rocque indsendt sig, og foreviste den Plade, som han efter den af Commissionen forelagte Tegning havde udstuiftet og corrigeret; men som den ei fandt noget Bisalb, blev den Post opsat til en anden Gang for at tage en endelig Resolution, om han skal continuere Værket, eller ei."

²⁹⁾ Formodentlig efter Anbefaling af Greve S. E. Bernstorff, som da var dansk Minister i Paris. Preisler var f. i Nürnberg 1715, levede i Danmark fra 1744 til 1794, og blandt hans Disciple var vor berømte Clemens. (Svf. de i Ugebladet Kjøbenhavns Skilderi 1829. Nr. 65 indførte Konsefterretninger.)

tationen som det kunde." Holsteins Forslag: at lade Preisler ætse en enkelt Plade til Prøve, blev derimod antaget; og denne Plade fremlagdes d. 8de Marts 1745. Men Preisler forlangte for denne allene 300 Rdlr. og den hele Underhandling med ham gik tilbage. Kongen bevilgede ham det Halve (150 Rdlr.) af sin Particulaircasse. Nu kom Pontoppidan tredje Gang med sit Forslag om Fostie, der endelig blev antaget. Han leverede virkelig 4 Plader færdige; hvorfor Selskabet bevilgede ham 40 Rdlr. for Stykket, men indgik med Forstilling om at Pengene maatte betales af Kongens Particulaircasse, hvoraf ogsaa Rocque fik sin Betaling. (1745. 6. Dec.) Henrichsen selv, der vel indsaar, at man hverken vilde faae Penge til at tilfredsstille Preisler, eller han Tid nok til allene at udføre Arbejdet, foreslog derpaa: "om ikke alle Byer og Fæstninger til den norske Reise maatte ætzes af Mr. Fostie, da han havde tilbudt sig at gjøre hver Plade for 20 Rdlr." Dette blev samtykket; og da Henrichsen ved samme Leilighed foredrog, at der vel maatte tænkes paa et Littelblad til Barket: seer man deraf, at man endnu paa den Tid (17. Jan. 1746) forestillede sig, at det vilde blive færdigt og udkomme. Men med Christian den Siettes Død gik hans norske Reise i Forglemmelse; og hvad Barket angik, som det i saa mange Aar, og ved saa mange Forsøg, ikke kunde lykkes hverken Kongen eller Selskabet at faae bragt til Ende: da tabtes derved ikke andet end de anvendte Penge, for hvilke man i ethvert Tilfælde hellere maatte have ladet en duelig Konstner, som Preisler, gravere eller ætse enkelte udvalgte Plader. Det seilede for Resten ikke paa Flere, der søgte at faae Deel i Arbejdet. Tegnelæreren S. Miani indgav en Memorial til Kongen om "at tegne og gravere, hvad der kunde foresalde." Selskabet, som Kongen giennem Præsæs lod tilstille denne Ansøgning, besluttede: at lade ham til Prøve tegne og gravere et Par Plader af den Norske Reise. (15. Febr. 1745.) En vis M. Blumenthal (fra Frederikshald) tilbød sig at levere Tegninger af Landskaber, Stæder, Kirker m. m. i Norge. Selskabet besluttede at tilstaae ham 16 Rdlr. for enhver saadan Tegning, naar den var antagelig; men han maatte tillige skaffe Attest fra vederhæftige Mand, at Tegningen var nøiagtig. ³⁰⁾ (15. Jul. 1745.)

³⁰⁾ Han leverede 1746 en Tegning i Perspectiv af Frederikshald, som approberedes. I den Müllerste Kobbersamling findes to norske Prospector

Det synes som det hele Foretagende efter Kongens Død allerede er opgivet.³¹⁾ Vel meldte der sig endnu 1747 (d. 16. Jan.) "en Person ved Navn Cramer" som havde ætset en Plade af den norske Reise, hvorfor han begjærede 100 Rdlr.³²⁾ Men da man ikke havde bestilt noget Arbejde af ham, skienkede man ham "en liden Gratification af 35 Rdlr.," og anbefalede ham til Preisler, for at denne vilde "med Flid tage sig af ham, og undervise ham i Graveerkonsten."

3. Selskabets Sammenkomster, og der oplæste og forhandlede litteraire Arbejder af Medlemmerne selv, toge deres Begyndelse, som allerede er meldt, med dets Stiftelse som et vedvarende videnskabeligt

(Fjeldet "de 7 Søstre" ved Alstahoug, og Torg hatten i Nordland) og et tredie Blad, Prospect af en steil Klippe i Havet, med Fuglefangst i Nordland, alle 3 tegne af M. Blumenthal, de to første stukne af S. Lode, den tredie af O. S. Lode. De ere anbragte i anden D. af Pontoppidans Norges Nat. Hist. og ere langt bedre end noget af Rocques eller Fosstes Utsninger. Derimod havde Christian VI. selv befalet, at Tegnemesteren Briand skulde have Arbejde ved den norske Reise. Han fik Trondhiems Domkirke at gravere til en Prøve; men hans Arbejde fandtes saa maadeligt, at Selskabet ikke vilde betroe ham mere, (27. Apr. og 6. Dec. 1745) og heller ikke vilde betale hans Plade.

³¹⁾ Af de ved B. Rocque ætsede Plader findes et Exemplar af 29 Blade i stor Fol. (No. 2. 9. 13. 14. 15. 16. 18. 20. 22. 23. 24. 26. 27. 30. 33. 40. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 54. 59. 61. 62. 66.) i det Hielmstiernske Bibliothek. Foran har Hielmstiernen skrevet: "Jeg er maaskee Marsag i at dette Værk ei er kommet for Lyset; da mig syntes, at Videnskaberne's Societet, under hvis Indseende disse Plader ere stukne, ei kunde have Være af at publicere saa flet udstukne Plader, som dog koste Kongen nogle tusinde Rigsdaler." (?) At han tilføier, at der af disse Prøve-Aftryk kun existerer dette ene Exemplar, da de andre casferedes: er urigtigt. Der findes i den Mülleriske Kobberskiftsamling paa det st. Kongel. Bibliothek et Exemplar, som endog er noget fuldstændigere. Det bestaaer af 36 Blade; men heraf ere 4 (forestillende: Dovrebakke; Rusten og Tromsa Elv; og 2 Prospecter af Baarsfjogen) forskiellige fra de øvrige, af B. Rocque, og endeel bedre udsorte. Jeg antager, at disse Plader (uden Kobberskifterens Navn) ere de, som Fosste har ætset. (Svf. den haandstr. Catalog p. 641.) Desuden har man her kiendt 3 andre Exemplarer, der omtales af Nyerup. (D. Minerva. III. S. 16—19.)

³²⁾ Af denne Plade, forestillende en Prospect af "Mands-Eidet" findes et Exemplar (S. Miani, inv. P. Cramer del.) i den Mülleriske Kobbersamling.

Samsund. Vi have seet, at det var Gram, som d. 21. Jan. 1743 oplæste den første egentlige Afhandling, (en kritisk Undersøgelse i Knud den Stores Historie), der siden tryktes i Selskabets samlede Skrifter; og det blev denne Lærde, hvis Arbejder i det Tidrum, vi her nærmest have for Die (1742—48), udgiøre baade den største og vigtigste Deel af disse Skrifters 5 første Bind. Ingen af Selskabets øvrige Medlemmer i denne Tid kom ham nær i literair Virksomhed, og deres Antal var for lidet til at Mængden kunde bøde paa de Dvriges ringere Productivitet. I tre Aar efter dets Stiftelse bestod Selskabet kun af de syv oprindelige Medlemmer (s. ovenfor S. 12 og 26), naar man til disse vil regne den gamle Mathematiker Just. Raad J. F. Ramus, der, i Anledning af Christian VI. norske Reise, blev stiltiende reciperet. Den 6. Oct. 1745 forestillede Præsæs: "at paa det der i Societetets Acta kunde indføres curieuse Materier af saadanne Videnskaber, der endnu ei vare tracterede, var det ei af Veien, at flere Medlemmer reciperedes": hvilket af Selskabet "unanimiter blev approberet." I den Anledning proponeredes de mediciniske Professorer Detharding og Buchwaldt, den siden berømte Lovkyndige Prof. Stampe og Mathematikeren Mr. Zee.³³⁾ Som Uædsmedlemmer foreslog man at optage Etatsraad Soss og Assessor Solberg.³⁴⁾

Denne sidste Proposition har ikke mindre historisk Markværdighed, end at man baade ved Selskabets Stiftelse, og ved denne Leilighed forbigik Jacob Langebek, skiondt han var en Client af Gram, i hvis Huus han boede, og allerede bekendt nok som en af de ivrigste og kyndigste Dyrkere af Fædrelandets Historie og Sprog. Begge Omstændigheder lade sig dog forklare. Det er kiendeligt nok, at Hensyn til Rang, Alder og Embedsstilling i Staten havde fra Begyndelsen af Indflydelse paa Valget af Selskabets Medlemmer. Langebeks Dygtighed og Lærdom kiendte ingen bedre end Gram; men som Forfatter havde han endnu intet Navn, og var

³³⁾ Man seer dog, at han endnu ikke ved denne Leilighed, men først den 15de Mai 1747, kom ind i Selskabet.

³⁴⁾ Sam havde Gram allerede i sit første Forslag (til et Colleg. antiquitatum) nævnet blandt Medlemmerne, saavelsom Soss. Begge bleve ogsaa omtalte ved Selskabets Oprettelse, (d. 13. Nov. 1742. ovenf. S. 12) men ingen af dem dengang optaget.

heller ikke andet end en noget aldrende og trængende theologist Candidat; Gram, mener ogsaa J. Møller,³⁵⁾ "kiendte Hoffets Tænkemaade alt for vel, til at foreslaae en simpel Candidat til ordentligt Medlem af et kongeligt Societet." At baade Holstein, og maaskee Gram selv, vilde have fundet det noget ubeqvemt, at see en saadan Candidat ved Siden af sig i Selskabet, er vel heller ikke ganske usandsynligt. Man veed imidlertid, at den fattige Langebek, skiondt i et Slags afhængigt Forhold til Gram, havde Charakter og Selvstændighed nok til at blive fortrydelig over denne Tilfidsfattelse; eller maaskee endnu mere over at man vilde sætte ham i den underordnede Adjunct=Classse; og det er bekiendt, at Langebeks Udelukkelse upaatvibelig gav ham Anledning til at stifte det danske historiske Selskab, hvor han snart paa en glimrende Maade lagde for Dagen, hvad han allene var i Stand til at virke.³⁶⁾

For at forklare, hvorfor man ikke valgte en saa berømt Forfatter som Zolberg til ordentligt og arbejdende Medlem af Selskabet,

³⁵⁾ Mnemosyne l. c. S. 11.

³⁶⁾ Langebek yttrede sin Fortrydelse over at være forbigaaet blandt de ordentlige Medlemmer i det nylig stiftede Societet, i et Brev (af 25. Decbr. 1742) til sin Ven T. Kleve (siden Klevenfeldt). "Jeg for min Part har i Sinde at betakke mig (for at komme i den tredje Classse) og bede, at jeg enten maa være ganske frit, eller bide indtil jeg kan fortjene Sted iblandt de rette membra; thi i et Collegio, som just angaaer de Ting, som jeg i 8 Aars Tid allene har lagt mig efter, vil jeg nødvendig være Dreng under Mange, som neppe har figet ind i saadanne Ting." Gram havde "aldrig tuffet sin Mund op til ham i den Materie; men Langebek "holbt gode Miner"; og havde "sagt sine Tanker til en god Ven, (maaskee Heinrichsen?) som gierne maatte bringe det for igien." Langebekiana. S. 18. 19. (Vfs. Langebeks Levnet af J. Møller. Ny D. Mag. IV. S.). Langebek stiftede derpaa i Decbr. 1744, tilligemed 4 jævnaldrende Venner et eget Selskab for Fædrelandets Historie og Spørg, og begyndte fra Jan. 1745 i Selskabets Navn at udgive "Det danske Magasin." Af denne for vor Historie umistelige Samling kunde Langebek allene i 6 Aar tilveiebringe og udgive 6 Bind. Siden gif det af flere Aarsager i Langdrag. Langebek — der fra Student blev Grams Giftermand som Geheimte=Archivarius — udgav ikke meer af Magazinet; og hans Gifterfølgere behøvede 46 Aar (1794—1836) for at udgive 6 andre Bind. Forholdet imellem de to Selskaber var vel overhovedet venkabeligt; men ikke uden en vis Fornemhed fra vort Selskabs Side, der længere hen vil komme til Omtale.

maa vel snarest en modsat Bevæggrund antages. Der lader sig i det mindste ikke tænke nogen anden rimelig Årsag, end at man derved vilde vise ham en Hæder fremfor de øvrige, der valgtes til ordentlige Medlemmer; men i saa Fald maatte det dog forekomme Holberg en temmelig fattig Ære, naar han maatte dele den lige med Etatsraad Foss, en Mand, som allene var bekiendt af sin ypperlige Bogsamling, og som man snarest maatte optage blandt Æresmedlemmernes Tal, fordi man af ham ei kunde vente nogen Deeltagelse i de ordentlige Medlemmers Arbejder. Man finder heller ikke, at Foss en eneste Gang er mødt i Selskabets Forsamlinger, hvilket er ligegyldigt; men at Holberg, der over 8 Aar var Æresmedlem, heller aldrig var overværende ved noget Møde, er et Træk som i hans Levnet fortæner at bemærkes, endskiøndt Grunden dertil kun lader sig giette; ³⁷⁾ saameget mere, som han, skjøndt Æresmedlem, indleverede to Bidrag til Selskabet, hvoraf han lod det første ("Betænkning over den nu regierende Dværgsyge") oplæse ved Gram (d. 6. Dec. 1745) og det andet ("Danmarks og Norges Sø-Historie i ældre Tider") som Holberg havde tilsendt Conf. Raad. Thott, ved Henrichsen (den 2. Nov. 1746). Siden tog Holberg ingen videre Notice af Selskabet; og dette viste heller ikke engang den berømte Mand saamegen Opmærksomhed, at omtale hans Dødsfald i dets Forsamling, hvor det ellers i Begyndelsen var Skik at selv langt mindre betyvende Medlemmers Død (s. Ex. den gamle Dezhardings 1747) gav Anledning til, at man i Selskabet besluttede, at en Mindetale skulde holdes — endskiøndt det i Regelen blev ved Beslutningen. ³⁸⁾

I de følgende Aar af det Tidsrum, her omhandles, vedblev man, skjøndt sparsomt, at forøge Medlemmernes Antal; og dette

³⁷⁾ At Holberg, som J. Møller formoder (l. c. S. 31) har sølt sig stødt over, at man ikke strax indbød ham som ordentligt Medlem ved Selskabets Stiftelse; kan være uueligt. Men desuden faldt det neppe i Holbergs Lyst eller Smag, ugentlig at møde hos Geh. Raad Holstein og i en Forsamling af den Art.

³⁸⁾ Selskabet har fra dets Begyndelse viist samme Ueggyldighed for den historiske Grindring om dets Medlemmer og om dets Foretagender, som endnu (hvad de første angaaer) overholbes. Med Mindetaler kunde man ikke drive det videre, end til Forslag og Løfter. Saaledes besluttedes og lovedes en Mindetale over Gram af Røsmann; men den kom aldrig.

steete mere end een Gang efter Vedkommendes egen Begiering; saaledes d. 10. Jan. 1746 med Mathematikeren, Prof. Peder Sorrebow, den Ældre. De saa andre nye Medlemmer, der optoges tidligere end 1748, hørte ligeledes mere til den philosophiske eller mathematisk=physiske, end til den historiske Side, og denne havde saaledes allerede en tilbørlig Modvægt, i det mindste i Antallet, inden Selskabet og dets historisk=antiquariske Afdeling i Gram led et Tab, som der vilde meget til at erstatte. Det synes paafaldende, at Selskabet, 5—6 Aar efter dets Stiftelse, iblandt 18 eller 19 Medlemmer talte ikke mindre end 5 mathematiske Professorer paa een Gang (ja endog 6, naar man vil regne Mag. J. Kraft med); og man kunde herefter ikke vente sig andet, end at see baade den høiere og lavere Mathematik indtage en betydende Plads i Selskabets tidligste Striktrække. Men her søger man længe forgieves efter noget Spor til mathematisk Virksomhed; ligesom ogsaa Physik og Medicin, skiondt ikke udelukkede, kun vare temmelig svagt repræsenterede ved de to medicinske Professorer Detharding og Buchwaldt, af hvilke den første var en Ælding paa nogle og halvfjerdsindstyve Aar. At Selskabet, ikke allene i dets Begyndelse, men i et langt paafølgende Tidsrum, med Undtagelse af Gram, og længere hen Lurdorph, ikke kom til at tælle en eneste klassisk Philolog og Linguist, der tilhørte Danmark, i dets Samfund: laae vel deels i at der ogsaa ved Universitetet savnedes udmærkede Lærde i dette Fag; deels kan det maaskee tilskrives nogen Tilfældighed af Faget ved de i Selskabet mest formaaende Magter. At Professor S. P. Ancheren, som man allerede havde tænkt paa ved Selskabets Stiftelse d. 13. Nov. 1742, ikke før over tyve Aar tidligere blev Medlem, havde dog sin Grund i, at han selv først undslog sig for at modtage Valget.^{38 b)}

I øvrigt seer man, at Selskabet neppe var stiftet, før ogsaa Forsængelighed vilde benytte det, for at kunne prunke med een lærd Titel mere. Allerede i Februar 1743 indløb et Brev fra Ministeren i London, Baron Söhlendahl, hvormed han sendte en Skrivelse fra Præsidenten i det Londonske Videnskabs= Societet (Folkes), der "begierede" at optages i det danske Selskab og til Gienæld vilde foreslaae Genrichsen til at blive Medlem af det Londonske

^{38 b)} S. Begyndelsen af hans Tilsegnelse til Selskabet af "Herthadal ved Leire, og det gamle Danmark." Kbh. 1745.

Selskab. Det lader til, at Sagen ved at udsættes, paa Grund af at man overhovedet ikke engang selv var ret constitueret, er gaaet i Glemme; skiondt Henrichsen virkelig opnaaede den ham bebudede Hæder. 1747 indkom den tydske Grev Lynar med en lignende Anmodning om Optagelse i Selskabet til Geh. R. Holstein, der heller ikke undlod at foreslaae, eller Selskabet at optage ham til Væresmedlem. Ved samme Leilighed foreslog Præsens Kammerherre Grev O. Mandrup Ranzau³⁹⁾, der ligeledes selv havde anmodet Holstein derom. Denne sidste var dog ikke blot overhovedet en meget dannet og vel studeret Adelsmand, men viste ogsaa virkelig Interesse for Selskabet ved ofte at overvære dets Forsamlinger, og ved flere Leiligheder at holde Taler og deeltage i dets Forretninger. Flere fornemme Herrer og hoiere Embedsmænd bleve ogsaa i den hele første Periode af Selskabets Tilværelse optagne under lignende Forhold; nemlig enten efter udtryffeligt Anmodning, eller efter Proposition af Præsens, (som oftest vel en Følge af Vedkommendes Dnsse) hvilken baade i hin Periode, og vel ogsaa længere hen i Tiden, i Almindelighed gjaldt for at være uden Indvending. Til Exempel kan ansøres Geheimeraad Fr. Raben, som d. 7. Decbr. 1744 kom i en Forsamling hos Præsens, og derefter uden videre blev betragtet som Medlem;⁴⁰⁾ og Conferentsraad Thott, som (13. Dec. 1744) mødte i Selskabets

³⁹⁾ Han var en Søn af den bekjendte Gr. Christian Ranzau, Statholder i Norge, og siden Stiftamtmand i Byen. O. Mandrup Ranzau blev 1743 Assessor i Høiesteret, og 1746 tillige Stiftamtmand over Island og Færøerne. Han døde i Kiøbenhavn, som Geheimeraad 1768. I Selskabet holdt han ikke allene en Indtrædelsestale, da han første Gang mødte i dets Samling; men ogsaa tre Taler paa Dansk ved høitidelige Leiligheder; nemlig i Anledning af Christian VI. Død og Frederik V. Kroning, og i Anledning af Jubelfesten 1749. Jeg har imidlertid ogsaa givet ham Plads blandt Væresmedlemmerne, da han i IX. Deel af Skrifterne (1765) ansøres blandt disse.

⁴⁰⁾ (D. 7. Decbr. 1744) "kom Geheimeraad Rab første Gang til os i vor Samling, og bliver at ansee som et membrum honorarium af dette Societet." At Secretairen (Henrichsen) saaledes forqvæler hans Navn, er intet usædvanligt i den af ham førte Protocoll. Han skriver f. G. Preusler (Preisler), Rok og Le Rokke (Rocques), Sorbo (Horrebøw), Stussenbrok (Stuppenbrok), Schylin (Schulin) o. s. v. Overhovedet skrev Henrichsen ikke allene en paafaldbende slet og skidesløs Haand, men var svag i sin Orthographie, baade i Modersmaalet, og i fremmede Sprog, hvorpaa besynderlige Exempler forekomme i Selskabets Protocoll.

Forsamling, (hvor Prof. Wölbke den 11ten oplæste sin Beretning om det bekiendte Thottiske Haandskrift af en gammeldansk Bibeloversættelse) og ved den Leilighed af Præsæs blev indbudet til at indtræde i Selskabet, uden Tvivl som *Æresmedlem*. ⁴¹⁾ I en noget sildigere Tid findes *Grev Sr. Ludvig Moltke*, der var *Canonicus* i Lybek, at være "introduceret" i en Forsamling af Præsæs (4. Decbr. 1757), skiondt han først virkelig blev optagen et Aars Tid derefter (27. Nov. 1758); og *Kammerherre Cay Ranzau*, blev, endnu medens han var *Minister* i England, optaget efter egen Anmodning. Imidlertid anvendtes denne Optagelsesmaade dog kun hos saadanne Herrer, som man, i Følge deres Rang og Stand, efter den Tids Tone, ansaae det for en uundgaaelig Nødvendighed at optage i Selskabet, naar de havde dette Duffe. Man maa i det mindste ogsaa lade dem vederfares den Ret, at de fleste heller ikke holdt sig for fornemme til jævnlige at komme i Selskabets Møder. Derimod ansaaes det den Tid næsten uundgaaelig nødvendigt, at enhver Mand af en vis høiere Rang, ja vel endog enhver Adelsmand, der optoges i Selskabet, maatte gives Plads blandt *Æresmedlemmerne*. Endskiondt dette ikke altid er bemærket i *Protocollen*, hvor *Bedkommendes* Optagelse angives, finder man det bekræftet ved de i den følgende Tid i *Samlingen* af Selskabets Skrifter (fra 9de Bind af) indførte *Medlemsfortegnelser*. I øvrigt holdtes der, under *Geh. K. Holsteins Præsidium*, over, at en saadan *Hødersbeviisning*, betragtet som et Slags *literairt Ordenstegn*, ikke, saaledes som andre *Ordenstegn*, eller som de ordentlige *Medlemmers* *Værdighed*, tabte i Gyldighed og Ansæelse, ved en altfor rigelig Uddeling. Antallet af *Videnskabserselskabets* *Æresmedlemmer* steg i mange Aar aldrig over fem eller sex, og vedblev bestandigen at være meget indskrænket. Man har, endog i Selskabets tidligste Periode, et Exempel paa, at en Adelsmand, der havde den Forsængelighed, at ville skaffe sig Navn af Selskabets *Medlem*, og paa en Maade blev foreslaaet af Præsæs, blev, ved et Slags svag *Opposition* "af *Möllmann* og flere",

⁴¹⁾ 1744. d. 13. Decbr. "havde vi den Fornøielse at see *Conferentsraad Tott* hos os, som lovede at blive vores *Samlinger*, og efter *H. S. Excellences* *Begiering* samtykkede i at være et *Membrum* af vores *Societet*." Hans senere Optagelse som *Æresmedlem* (1776) efterat have været *Præsæs* (fra *Holsteins* Død 1763—70) er en *Besonderlighed*, der nedenfor vil blive omtalt.

afviist, men ikke uden stor Barsomhed; skøndt den Paagiældende kun, efter J. Møllers Udtryk, var en udenlandsk "halvvoxen Junker", Grev Zinzendorff, som i to Aar havde studeret i Sorve.⁴²⁾

Det var naturligt nok, at den Indflydelse, som Præsæs i Selskabets Begyndelse og tidlige Periode udøvede paa dets Beslutninger og Virksomhed, kunde være betydelig, da han var Organet for de idelige Meddelelser, som fandt Sted imellem Kongen og Selskabet, og da dette regelmæssigen eengang om Ugen, med Undtagelse af Sommermaanederne, holdt sine Møder i Holsteins Hus, og i hans Overværelse. Denne ansaaes ogsaa i Almindelighed for nødvendig til at en Forsamling kunde holdes, og Op læsning eller andre Arbejder foretages i Mødet. Saaledes hedder det d. 16. Nov. 1744: "Men som Hs. Exc. kom ei hjem forend den var imod 7, blev af Just. Raad Gram intet oplæst." Havde Præsæs Forsald, da holdtes intet Møde; men Udsættelser af de egentlige Møder af denne Grund forekomme meget sjelden; derimod oftere det Tilfælde, at Mødet hæves, naar Præsæs maatte begive sig til Hoffet, og var tilfagt at spise til Aften hos Kongen.⁴³⁾ At dette dengang fandt Sted tidligere end nuomstunder, see vi ogsaa heraf, at Selskabets Møder tidligt paa Aftenen dog kunde sætte Præsæs i denne Collision. Samlingstiden var nemlig (fra den 21. Jan. 1743) fastsat til Mandag Eftermiddag fra Kl. 6—7. Det blev

⁴²⁾ S. det af J. Møller herom anførte Uddrag af Selskabets Protocol. anf. St. S. 37. 38. Man kan dog ikke bestemt sige, i Folge Protocolen, at Holstein propoenerede ham, da det kun hedder, at han oplæste hans Skrivelse. Imidlertid meente Præsæs "at Selskabet kunde deles i visse Classer, saa at de skellige unge Mennesker kunde antages;" hvilket, som gierne ethvert Andragende af Præsæs, blev vedtaget; men aldrig udført.

⁴³⁾ J. Cr. d. 21. Jan. 1743: "Som Hs. Exc. skulde føre til Hove, blev Tiden fer knap til at læse den hele Piece; men Resten blev opfat." Man erfarer bl. a. ogsaa ved denne Leilighed, at det under Christian VI. var Skik, at Kongen undertiden midt om Vinteren spiste til Aften paa Cremitagen, hvor Geh. R. Holstein dog først kiørte ud Kl. 7; som falder noget besynderligt. Den 4. Febr. 1743. begyndte Pontoppidan at læse sin Biographie af Peder Skram; men "kunde ei faae læst den til Ende, saasom Hs. Exc. var tilfagt at spise paa Cremitagen." Ligesaa 11. Nov. 1743: "Men som Hs. Exc. skulde spise paa Cremitagen med Hs. Maj. maatte vi holde op Kl. 7."

tidligt, og saa at sige fra Selskabets Stiftelse, vedtaget, at der, i ethvert af de ugentlige Møder, efter Omgang blandt Medlemmerne, skulde oplæses en Afhandling, en eller anden videnskabelig Jagttagelse eller Bemærkning, o. d. (s. ovenf. S. 11). Dette blev heller ikke lettelig forsvemt; man læste regelmæssigt noget hver Mandag, men undertiden kun ganske lidt hvergang; (s. Ex. 16. Dec. 1743: "Just. R. Gram oplæste noget lidet af sin Piece, omtrent i et Dvarteer." Dog bleve altid de af Medlemmerne forelagte Arbejder oplæste i deres hele Omfang, og saaledes undertiden udstykkede i mange Smaadele. Det var fra Begyndelsen af en Stik, der først for saa Aar siden blev forandret, at Selskabets Møder altid begyndtes med andre Forretningsfager, og endtes med en Oplæsning; hvorved Tiden hertil, da man kun var en Time samlet, ofte blev meget knap. Saaledes begyndte f. Ex. Gram d. 18. Sept. 1743 at forelæse sin Afhandling om danske Ord's Uledelse af det Angelsaxiske. Der fandt nu tilfældigviis ingen Forsamling Sted, førend den 4. Novbr. da Gram fortsatte Læsningen, og vedblev dermed i 13 følgende Møder indtil den 6. April 1744.

Efterat Selskabet havde bestaaet i den Form, og under den Virksomhed, der ovenfor er fremstillet, noget over halvandet Aar, begyndte man at tænke paa Udgivelsen i en Samling af de ved Medlemmerne efterhaanden oplæste, næsten alle af Indhold historiske eller antiquariske Bidrag og Afhandlinger. Den 3. Jun. 1744 vedtoges det, at man vilde til Efteraaret udgive det første Bind af Selskabets "Piecer"; at de skulde udgives i Quart-Format, og allene paa Dansk, samt i videnskabelig Orden. Det sidste forandrede man i en sildigere Bestemmelse derhen, at Afhandlingerne kunde trykkes i blandet Følge, saaledes som de vare for Haanden, naar et Bind efterhaanden tryktes; hvilket siden den Tid fulgtes lige til 1823. — Med denne Beslutning gif det, i Henseende til Tiden, som med mange flere. Endnu den 1te Marts 1745 var man ikke kommen videre, end at man da først bestemte, hvad Slags Papir der skulde anvendes til Skrifterne, og Oplagets Størrelse. ⁴⁴⁾

⁴⁴⁾ Dette findes imidlertid ikke angivet i Protocollen — et enkelt Beviis paa den usfuldstændige og usiagtige Maade, hvorpaa Henrichsen, som Selskabets Secretair, førte dets Protocoll. I de 27 Aar, (fra 1742—1770), som den ældste Protocoll, der er Henrichsens Arbejde, omfatter, (dog med en Lacune for Aarene 1766—69) er det eneste

Imidlertid var Gram i Januar s. A. indkommen med det Forslag: at Enhver herefter maatte skrive et Bidrag, der skulde trykkes i Selskabets Skrift paa Latin, og at Skrifterne saaledes skulde trykkes i dette Sprog, hvorved Selskabets Acta kunde komme ud iblandt Fremmede; og det saa meget mere, da han forudsatte, "at det lille Selskab nok paatog sig at giøre en Extract af Selskabets paa Latin udgivne Piecer", og indrykkede samme i det historiske Magazin, som det forstnævnte Selskab maanedlig vilde udgive. Præsæs og de øvrige Medlemmer fandt vel Forslaget værd at tage i Overveielse; men tillige, at man først maatte indhente det lille Selskabs Tanker, hvilket Henrichsen paatog sig.

Det Selskab, der menes under hiin Benævnelse, var det af J. Langebek i December Maaned 1744 stiftede, med Januar 1745 i Virksomhed traadte og den 8de Januar med den første ordentlige Sammenkomst aabnede Selskab "for den danske Histories og Sprogets Forbedring" (eller, som det siden med forkortet Benævnelse kaldtes, "det kongelige danske Selskab"; da K. Christian den Siette endnu i sit sidste Leveaar, ved aabent Brev af 6. Jan. 1746 ogsaa tog dette Selskab under sin Beskyttelse). Man har vel ikke uden Grund formodet, at den overfor berorte Omstændighed, at Langebek blev forbigaaet ved Videnskaberne's Selskabs Stiftelse, eller maaskee snarere, at man endnu to Aar senere ikke havde kunnet falde paa at optage ham, har været en medvirkende Aarsag til, at Langebek selv stiftede et dansk historisk Selskab, blandt hvis saa Medlemmer han dog i sex Aar blev den eneste, fra hvem Selskabets egentlige og vigtigste Virksomhed, Udgivelsen af det danske Magazin, udgik. Man har oftere fysiselsat sig med Gissninger om den egentlige Grund til, at en saa lærd, saa udmærket duelig Forfatter og Arbejder i den danske Historie og i Alt hvad der kunde regnes til fædrelandske Odsager, som Langebek, ikke blev Medlem af vort Selskab, hvis oprindelige Formaal netop var disse Gienstandes Dplysning. Man kan her ikke tænke paa noget Slags Uvillie eller Avind fra Grams Side. I denne høit anseete og

Møde, hvis Forhandlinger ret ordentligt og fuldstændigt beskrives, den 22de April 1748, da Grev O. M. Ranzau, i Henrichsens Fraværelse, fungerede som Secretair. Fra 23. Nov. 1750 har Hielmstjerne intet indført i Protocollen; men hans korte, ufuldstændige Optegnelser paa løse Sedler har Jacobi efter hans Død ladet indføre.

meget formaaende Lærdes Huus boede Langebek; her holdtes det danske Selskabs Forsamlinger indtil Grams Død; og denne lod det ikke mangle paa Anbefalinger og Understøttelser for sin taknemmelige og hengivne Discipel. Imidlertid var Forholdet imellem den gamle og den modne, men langt yngre Lærde, dog ganske som Patronens til Clientens; og for Videnskabernes Selskab var, som vi ved forskellige Leiligheder have seet, Hensyn til et vist Slags literairt Aristokratie ikke fremmedt. At Gram, saavel ved sin fremragende Lærdom og mangesidige udmærkede Dannelsel, som ved sin Verdensklogskab og Gyne til at bevæge sig i Hoffets og Adelsens Sphære, var vel skiftet til med Værdighed at repræsentere et saadant Aristokratie: vil Ingen kunne negte. Havde Selskabets Medlemmer i dets første Aar alle været Grammio pares: da havde vist Langebek ikke følt sig tilfidesat ved at blive forbigaaet. Hvad der ogsaa mere maa undre os, end at han ikke strax ved Stiftelsen blev Medlem, er dette, at han heller ikke blev optaget i de paafølgende Aar (1743—46) indtil Grams Død.

At undersøge Aarsagerne hertil, om de endog lode sig udfinde, vilde dog ikke nærmest vedkomme Selskabets Historie; tvivlsomt turde det imidlertid være, om enten Selskabet selv, eller Langebek, som man har meent,⁴⁵⁾ vilde have vundet, dersom han var bleven dets Secretair i Henrichsens Sted. Endskiondt der ei kan være Tale om Sammenligning imellem begge i Lærdom, Virksomhed og videnskabelig Dygtighed, var den sidste maaskee bedre skiftet, end Langebek, til at fungere som Secretair ved Siden af en saafornem Præsæs, som Holstein; og i den Hovedretning, som Langebeks Studier og Productioner havde taget, og hvori disse bleve til uvrdeerlig Nytte for Nordens og Fædrelandets Historie, vilde han have fundet afledende Motiver, eller maaskee selv undertiden have feilet i sin Anskuelse af Selskabets Formaal, dersom det var faldet i hans Lod allerede 1742 at blive dets Secretair. Henrichsen kan man ikke andet end berømme for hans gode Villie, hans Interesse for den nationale Literatur, og hans Kiærlighed til danske Bøger, hvorved hans Samlerlyst har givet ham en udødelig Fortieneste, i det han kan siges at have reddet det 16de, og for en stor Deel det 17de Aarhundredes danske Bogforraad fra Undergang. I Videnska-

⁴⁵⁾ J. Møller. Mnemosyne IV. S. 12.

bernes Selskab og som dets Secretair, kunde man have ønsket ham noget mere aandelig Kraft og Virksomhed, og mindre af den Lyst til Fornemhed, den Higen efter ved Rang og Adel at have sig til den store Verden, der synes at have fulgt ham fra Ungdommen af. Allerede før Grams Død (1747) blev han, som Justitsraad og Assessor i Højesteret, ophøiet i Adelsstanden, under Navn af Hielmstjerne, steg siden til Etatsraad, Conferentsraad og Ridder af Dannebrog; blev nogle Aar før sin Død Justitiarius og Geheimeraad (1777), og gif da omsider deels med Hensyn til hans Rang og Stand, deels vel ogsaa til hans allerede længe følte Legemsvaghed, fra Secretair over til at blive Præsident i Videnskabernes Selskab. Det sidste vil mindre forundre os, end at en saa rig og uafhængig Mand, som Hielmstjerne, 1774 vilde modtage 300 Rdlr. i aarlig Gage som Secretair og Casserer; efterat have i 32 Aar forrettet disse Bestillinger uden Løn.

Det ovenfor berørte Forslag af Gram, om Udgivelse af Videnskabers-Selskabets Skrifter paa Latin, havde ingen Følge, og

⁴⁰⁾ Henrik Hielmstjerne var f. d. 1. Jan. 1715 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Niels Henriksen, var en rig Vindhandler, der blev Raadmand og Justitsraad. Han havde den bekjendte Theolog, Prof. P. Solm, til Lærer, giennemgik tidligt det academiske Cursus, og var allerede i sit 21. Aar theologisk Candidat. Ikke desmindre blev han, efter et Par Aars Udenlandsreise, (paa hvilken han i London opnaaede at blive Medlem af det engelske Videnskabers-Selskab) ansat som Secretair i Cancelliet, og kort derpaa som Assessor i Højesteret. Med Langebek, der var noget ældre ved Universitetet, stod han altid i et venkabeligt Forhold; i hvilket det dog blev kjendeligt nok, at den rige Assessor sølte sig ved Stand og Værdighed opløst over den lærde, selvstændige, men trængende theologiske Candidat, der en Tid lang maatte søge sin Underholdning deels som Huuslærer og ved Information, deels ved Stipendier og tarvelige Understøttelser af Rostgaard og Gram. Heinrichsen indbød derfor heller ikke Langebek til de splendide Selskaber, hvorved han i sit fædrene Huus (ved Kalleboe-Strand, nu Frederiksholms Canal, Nr. 237) med Glands og udsøgte Anretninger bevertede sine lærde og fornemme Venner og Patroner, Rostgaard, Thott, Gram, Foss, m. fl. (der selv beskriver et saadant "lærd Giestebud" hos Heinrichsen om Aftenen den 15. Dec. 1742. Langebek i et Br. til Klevenfeldt. Langebekiana. S. 19. 20.) Men den godmodige Langebek tog ingen Notice af saadant; og Heinrichsen blev et Par Aar derefter af Langebek indbudet til at indtræde i det nylylig stiftede danske Selskab.

Sagen omtales ikke videre i dets Protocoll; uden Tvivl fordi Laugebek havde en anden Plan for det danske Magazin, end at fylde det med Udtog af et andet Selskabs Arbejder. Det synes heller ikke som nogen Anden end Gram for Alvor har tænkt paa det latinske Sprog; og selv har han vist nok heller ikke ret betænkt, hvad Selskabet og Nationen derved vilde have tabt, og hvor lidt et saadant Vilkaar vilde have været alle Medlemmer tilpas. Med Gram selv var det en anden Sag; han havde indtil 1742 næsten intet udgivet uden paa Latin, og maatte saa at sige, i hans mange og vigtige Arbejder for Videnskabernes Selskab, først lære sig at skrive Dansk. Gram har formodentlig ogsaa især været den, der har udvirket, at man begyndte at udgive Selskabets Skrifter (de 3 første Bind) i en latinsk Oversættelse; men i øvrigt blev der, da Beslutningen engang var tagen, holdt saa strengt over det danske Sprogs Ret, at ikke allene Udlændingen Scheidts tydske Afhandling (om Danmark nogenstunde har været et Lehn af det tydske Rige) maatte oversættes paa Dansk; men at det samme ogsaa længere hen (1769) skeete med den østerrigiske Astronom Pater Max. Zells i Selskabet paa Latin oplæste Arbejder; og med en anden Afhandling (om Slægtfabet imellem det Ungeriske og Lappiske Sprog) af Hells Ledsager Joh. Saynovicz ⁴⁷). Den eneste Undtagelse, som findes at være giort, var med Lurdorffs latinske Carmen: "Musica vocalis." (VI^{te} Bd. 1751—54.) Naar det først var afgiort, at dette, i Selskabet oplæste Digt kunde faae Plads i dets Skrifter, hvor det egentlig slet ikke hørte hen, kunde der heller ikke være Tvivl om, at man maatte lade det være uoversat.

Efterat første Bind af Skrifterne omsider mod Slutningen af 1745 var udkommet, under Titel af "Skrifter, som udi det Kjøbenhavniske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aarene 1743 og 1744", gik det hurtigere med andet Bind, der udkom 1746, forsynet med et alfabetaisk Register til begge Bind. Forlaget var ikke Selskabets eget, men Baisenhusets; det er rimeligt, at Holstein, der var Hovedet for denne Stiftelses Bestyrelse, har virket til paa denne Maade at skaffe Selskabet en Lettelse. Om en sluttet Forening i den Henseende, og Vilkaarene for samme, mangler al Efterretning i Protocollen, hvor

⁴⁷) Vidensk. Selskabs Skrifter, første Saml. X^{de} Bind.

faa meget andet savnes. Derimod vækker det nogen Forundring, at da der i Selskabet (16. Jan. 1747) ventileredes: om 3^{die} Bind af Skrifterne skulde udgives? besluttede man at udsætte dette "siden der af første og anden Tome ei vare mange Exemplarer affatte." Udsættelsen varede imidlertid ikke længe, da 3^{die} Bind dog udfom før Aars Udgang; og det turde vel være, at man snarere har havt nogen Mangel paa Stof, med Undtagelse af det som Gram saa rigeligt leverede, end paa Kjøbere. At Selskabets Skrifter lige fra dets Begyndelse skulde have været den Skiebne underkastede, som de nu have: at de trykkes, uden at sælges, maatte ogsaa forekomme os uventet. Kan man end ikke kalde Indholdet af Skrifternes to første Bind ganske populært, saa indeholde disse Bind dog i 22 forskiellige Bidrag en Afverling og Mangfoldighed af for det meste nationale, og danske Læsere interesserende Materiers Behandling, der snarere, i Forening med Sagens og dette litteraire Foretagendes Nyhed i Danmark, synes at maatte have sikket en saadan Samling, især i Begyndelsen, betydelig Afsetning. At denne heller ikke altid har været ringe, tør man formode af den Mængde af meer eller mindre fuldstændige Exemplarer af den ældste, i 12 Bind sluttede Samling af Selskabets Skrifter, der endnu indtil i de sidste ti Aar forekom hos Antiquarer og ved Bogsalg; ligesom denne Samling heller ikke lettelig vil fattes i nogen, siden 1750 eller 60 udfommen Auktionscatalog over en privat Bogsamling af nogen Betydning.

Vil man nu i Almindelighed betragte, saavel de tre første Bind af Selskabets Arbejder, som det, der udgjør den største Deel af de to næstfølgende (4de og 5te) Bindes Indhold, da maa det falde Enhver i Minde, at Selskabets egentlige Stifter Hans Gram ei allene var den, der vedligeholdt dets litteraire Virksomhed, men ogsaa den, der allene eller fortrinligen gav denne Virksomhed Betydning ved Arbejder, som overlevede Samtiden, ja for den største Deel have kunnet bevare deres Værd indtil vore Dage. Denne udmærkede Mand, hvis Lærdom havde erhvervet ham europæisk Navnfundighed, men som hidtil især kun havde meddeelt Frugterne af sin store Erudition og grundige Critik i de Lærdes Sprog, undrog sig ikke i sin Alderdom og i sine sidste Leveaar den Møje, det vil have kostet ham, saa sildigt at blive Forfatter i Modersmaalet, og i en Tid af lidt over 5 Aar at udarbejde saa mange, tildeels meget vidtløftige Afhandlinger, der alle bære Præget af en

dyb og vidt udstrakt Forskning, og en dengang hos os usædvanlig historisk Kritik. Det er vel ei engang usandsynligt, at den meer end almindelige Anstrengelse, som det maatte koste ham, ved Siden af andre Arbeider, i saa Nar at udvikle en saa stor og som oftest mæisomt forberedet litterair Virksomhed, kan have bidraget til at svække Ddningens Kræfter, og forkorte hans Dage. Den danske Videnskabelighed, og Selskabet, hvis Stiftelse han, til dennes Forsfremmelse, havde foranlediget, led et søleligt Tab ved Grams Død den 19. Febr. 1748; efterat han endnu den 22de Januar sidste Gang havde overværet Selskabets Møde, og oplæst Slutningen af sin Afhandling om Valdemar Atterdag. Man sølte og erkjendte dette Tab i Selskabet, og gav i det mindste, ved at lade efter Geh. R. Holsteins Forslag en Grindrings-Medaille præge over Gram, et offentligt Vidnesbyrd om denne Erkiendelse.⁴⁸⁾ At man derimod neppe engang kunde bringe det til, at Selskabets Stifter blev hædret ved en Mindetale, endnu mindre hans Levnet og Fortienester beskrevet i en Biographie: vidner meer end noget andet om den Forsømmelighed og Fattigdom i at bevare Selskabets og dets Medlemmers historiske Grindring, som bliver dobbelt paafaldende i en Periode, hvori Selskabets Virken var overveiende historisk.⁴⁹⁾

Det kan saameget mindre regnes til mit nærværende Formaal, at undersøge og fremstille den udydelige Lærdes Charakter og Fortienester i deres hele Udstrækning, som dette allerede ved en anden Haand heldigen er udført.⁵⁰⁾ Kun i en enkelt Retning maa jeg vedrøre Grams videnskabelige Aand og litteraire Arbeider, da denne staaer i den allernæreste Forbindelse med det Selskabs tidligste Udvikling og Fremgang, der skyldte ham den første og egentlige Grund til sin Tilværelse. Den historiske Kritik kan i Danmark siges

⁴⁸⁾ Man vilde ogsaa lade hans Portrait stifte ved Preiser; men denne vilde ikke gøre det under 200 Rdlr. og dette fandt man at være for dyrt. (26. Febr. 1748.)

⁴⁹⁾ Prof. Møllmann, ikke saa villig til at overtage Arbeider som til at udføre dem, paatog sig allerede samme Dag, som Gram døde, da Selskabet netop samlede, at skrive en Mindetale ("Eloge") over ham. Dette var den rette Veie til, at den aldrig skulde blive skreven. Dmsider, da man havde ventet i 4 Nar, maatte Zielsstjerne holde Taler, den 10. Jan. 1752.

⁵⁰⁾ H. Grams Levnet og Fortienester, af J. Møller. Scandinav. Lit. Selskabs Skrifter for 1810. S. 1—130.

at have sit Udspring fra Gram, og ligesom han i sin Fortale til Mollers *Cimbria literata* havde gjort Rede for sin Anskuelse af den historiske Kritiks Nødvendighed, Værd og Udøvelse; ligesom han i sine berømte Anmærkninger til Danmarks Historie af Meursius, hvorved han gjorde Epoke i den danske Histories Studium og Behandling, havde givet et glimrende Beviis paa, at en historisk Bog uden eget selvstændigt Værd, ved de derpaa anvendte kritiske Randfagninger, Rettelser og Oplysninger, kan blive umistelig ⁵¹): saaledes var det Videnskabernes Selskab og dets Forsamlinger, der gave ham Anledning til, ved selvstændige Undersøgelser og større Afhandlinger i Modersmaalet at berige den historiske Kundskab, og at give sine Landsmænd et Mønster paa, hvorledes det historiske Stof ikke blot maa tilveiebringes, men drøstes og renses fra gamle Opdigtelser og nye Bildfarelser, inden det kan blive tjenligt og brugeligt til at meddeles Verden i den sanddrue historiske Beretning. Disse Forskninger og Bestræbelser havde ganske optaget Grams Sind og litteraire Virksomhed i hans sidste Leveaar. Derfor var denne saa stor og frugtbar, at den ikke allene, som vi have seet, kunde afgive Hovedstoffet i de tre Bind af Selskabets Skrifter, der udkom under hans Levetid; men man kunde endnu i et Par af de paafølgende Bind saa at sige tære paa Grams Efterladenskab, og hielpe sig med Frugterne af hans Alderdoms utrættelige Flid og Arbeidskraft. Af Skrifterne fyldtes ikke allene det hele 4de Bind (som man ikke kunde faae trykt før 1750) men ogsaa en betydelig Deel af 5te Bind (udf. 1751) med Grams historiske Arbejder, blandt hvilke man især tør nævne Afhandlingen om *Valdemar Atterdag* som den første, fuldstændige Grundvold for denne udmærkede Konges Historie, og Christian den Andens Datters, den lothringiske Hertuginde *Christinas* Levnetsbeskrivelse som et af Grams allerlidste og lærdeste historiske Skrifter. Man kan ikke uden Grund sige, at Grams fortrinlige Bidrag til Selskabets Skrifter bestemte den historiske Hovedretning, der blev herkende og karakteristisk for den største og vigtigste Deel af disse Skrifteres første Række, eller giennem den første Periode af Selskabets Til-

⁵¹) Dette er den endnu den Dag idag til den Grad, at det hellige var at ønske, man ved et Afstryk af Noterne i Octav vilde gjøre den steldne og uhandelige Foliant af Meursius overflødig, og Grams kritiske Oplysninger til mange Puncter i vor Historie mere tilgængelige.

værelse. Det var ogsaa disse historiske Bidrags Værdi og Mængde, som kunde foranledige en tydsk Historiker (Profesor Zeinze i Kiel) til at oversætte dem i en Samling, ⁵²⁾ der har bidraget saameget til at gjøre vort Selskab og dets Arbeider bekendte hos Fremmede — en Samling, hvis største og betydeligste Deel indbefatter de historiske Afhandlinger fra Selskabets første Periode, og hvori kun meget faa af Grams Bidrag ere udelukkede. At Oversætteren, til Fortsættelsen af dette Arbeide, fra det andet Bind af, erholdt en Understøttelse af den danske Regiering, (Selskabet selv fattedes Midler her- til) bør erindres med Berømmelse. Vort Sprog og vor Literatur vare dengang endnu for lidt bekendte i Udlandet, til at man kunde vente sig at danske historiske Arbeider paa den Tid vilde naae til Tydskland, eller der blive læste i Grundsproget. At befordre niere Kundskab til Nordens Historie ved at fremme, med Anvendelse af ringe Midler, Udgivelsen af en saa indholdsrig Samling af danske historiske Arbeider, og derved gjøre disse tilgængelige for Fremmede, var i sin Tid en fornøstlig og roesværdig Liberalitet af en Regiering, hvis Erkiendelse af det for Nationen Hæderfulde og Gavnlige i at yde Videnskaber og literaire Værker en med Landets Kræfter passende Fremhielp, netop under Christian den Siettes Regiering, og samtidigen med vort Selskabs Oprettelse, har taget sin Begyndelse. Vi komme strax til at omtale et Par i sin Tid berømte Exempler herpaa, der vakte det hele videnskabeligt dannede Euro- pas Opmærksomhed.

Kong Christian den Siettes, den 6te Aug. 1746 indtrufne Dødsfald havde ingen Virkning paa vort Selskabs Tilstand eller Stilling, da det, tilligemed Gram, beholdt sin Præsæs og Secretair,

⁵²⁾ Hister. Abhandlungen der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Kopenhagen, aus dem Dän. übersetzt, zum Theil mit Vermehrungen u. Verbesserung ihrer Verfasser, auch eigenen Anmerkungen, herausgeg. von Val. Aug. Zeinze. I—VIII. Bd. Kiel u. Altona. 1782—99. Det var et Tab for Literaturen, at denne Samling, der i Alt indeholder 34 Afhandlinger, tildeels vel ved Oversætterens Død i 1801, blev afbrudt; og at herved bl. a. Gramms Afh. om Christina af Lothringen ikke er bleven optaget.

og vedblev at virke, som hidtil, ved Deeltagelse i Bestyrelsen af Medaillerafenet, ved Tilsyn med adskillige betydelige videnskabelige Arbejder og Værkers Udgivelse, som Regieringen fremmede og beskyttede, og ved de sædvanlige Forsamlinger og disses literaire Udbytte. At den nye Konge ved Geh. Raad Zolstein, hvis Stilling i Staten og ved Hoffet ligeledes blev temmelig uforandret, efter sin Regieringstiltrædelse lod Selskabet forsikre om den samme Naade og Beskyttelse, som hans høifalige Fader havde skienket det, blev længe uden mærkelig Indflydelse enten paa Selskabets pecuniære Midler, eller paa dets Virkefreds. Selskabet beholdt den lille Capital, som det var i Besiddelse af ved Christian den Siettes Gaver og Anordning; og det kunde bestaae en lang Tid ved Renterne af denne, formodentlig ogsaa ved nogle tilfældige Indtægter af Medaillers Salg o. d., uden at det modtog umiddelbare Tilskud af Statscassen, anderledes end naar disse vare bestemte til Bestrielsen af Udgiften ved særskilte Arbejder, der henlagdes under Selskabets Bestyrelse. Vi gaae nu først over til at omtale saadanne Foretagender, som i den anden Afdeling af det Tidrum, vi her betragte (eller fra 1748 til henimod 1780) enten allerede tilhørte den første Afdeling af bemeldte Periode, eller stode i Forbindelse med den Selskabet oprindeligen tillagte Forretning, at forestaae offentlige Skuepenge eller historiske Medaillers Opfindelse og Graving, tilligemed Udførelsen af en Beskrivelse og Aftegning af den Kongelige Myntsamlig.

Hvad den sidste Gienstand angaaer, da anseer jeg det for overflødig, at indlade mig paa nogen detailleret Undersøgelse og Fremstilling deraf, hvortil Materialierne, om de nogensteds ere bevarede, i det mindste ikke forefindes i Selskabets Protocoller eller Archiv. Det synes overhovedet, at efterat Myntsamlingen, ved Resolution af K. Frederik V. af 22. Nov. 1748, aldeles var bleven betroet daværende Justitsraad og Assessor Hielmstjerne ⁵³⁾ til Opsyn, "til Samlingens videre Eftersyn, og Forøgelse med adskillige Stykker, som deri endnu manglede," er denne Sag bleven unddraget Selskabets Deeltagelse og Medvirkning, som Corporation. Men uagtet man skulde ventet sig bedre Udgifter for Myntværket, naar det kom i een Mand's Hænder, og det en Mand, der selv var Kiender og

⁵³⁾ Suhms Fortale til "Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den Kongel. Samling." p. XI.

Samler af danske Mynter, og for hvem man gjorde Arbeidet og Opsyndet med den kongelige Myntsamling saa beqvemt, som mueligt⁵⁴⁾: forløb der fra den Tid 32 Aar, hvori Hielmstjerne ikke gjorde andet, end "forøge Cabinettet anseeligen ved Indkiøb af rare Medailler og Mynter, naar dertil Leilighed gaves." Hverken kom Myntsamlingen i Orden, eller blev anbragt paa det for den bestemte Sted ("det store Gallerie ved Christiansborg Slot"); eller den under den ældre Medaille-Commission og Videnskabers-Selskabets Bestyrelse begyndte Beskrivelse og Aftegning blev fuldført. Efter Hielmstjernes Død blev i August 1780 en ny kongelig Commission udenfor Videnskabernes Selskab udnævnt til at modtage Samlingen af de Hielmstjernske Arvinger, bringe den i tilbørlig Orden, udsee et passende Glemmested, og forfatte en Beskrivelse derover, som nu, efter Kongelig Befaling, allene skulde skrives paa Dansk. Commissionen fuldførte sit Arbeide i omtrent 8 Aar, saaledes at der 1788 kunde begyndes paa Trykningen af Myntbeskrivelsen. Imidlertid havde man begyndt at lade de danske Mynter og Medailler stikke i Kobber, for saa vidt dette ikke allerede var skeet. Man søgte at benytte de i den tidligere Tid af flere Hænder stukne og afsede Plader over enkelte Mynter,^{54 b)} saavidt de dertil fandtes brugelige, ved at lade dem afstrykke, omgivne med en kobberstukken Ramme, der saaledes tjente til at give det hele Kobberværk Genshed i den ydre Form. Dette var saaledes det eneste Udbytte (og et temmelig maadeligt) af al den Umage, Tid og Bekostning, som under Christian den Siettes Regjering var anvendt af den ældre Medaille-Commission og af Videnskabernes Selskab, for at bringe et saadant Arbeide i Stand; og et Exempel, som dette, at medens duelige Architekter i et kort Tidsrum kunde reise Palladser og colossale Pragtbygninger i Danmark, der endnu sætte os i Forundring, kunde Kongen i 50 Aar ikke faae en Beskrivelse over sin Myntsamling bragt tilveie, er altid

⁵⁴⁾ "Paa det Arbeidet saameget des lettere, og, efter Hr. Justitsraadens Tid fra hans øvrige Forretninger, mere passende kunde fuldbringes, har da Kongen tilladt, at den hele Myntsamling maatte fra Konstammeret nedflyttes i det Danske Cancellies-Archiv, og der indtil sammes fuldkomne Handsættelse bevares." Suhm. anf. St. p. XII.

^{54 b)} Efter en Optegnelse (ud. Dat.) i Selsk. Archiv, bestod Samlingen af 59 Kobberplader i Folio, og 560 smaa Plader.

værd at bevare eller opfriske, som et Bæviis paa, hvormeg det ved saadanne Foretagender beroer paa, at de fra Begyndelsen komme i de rigtige Hænder.

Et andet af de tidligere Foretagender, som havde været overgivet til Selskabets Bestyrelse, og som ligeledes døde hen under den nye Regjering, og det til Lykke, da man her havde valgt Jussere, i Stedet for bedre Arbeidere, som havde været at faae, var Kong Christian VI. Norske Reise. Jeg omtaler den her endnu engang, fordi man seer, at Tanken om at udgive Værket, endnu ikke ganske var opgivet i de første Aar af Frederik den Femtes Regjering. Holstein bragte Sagen igien paa Bane i November 1748, og meente, at saamange Plader ikke burde være forgieves graverede; der burde tænkes paa at udgive Værket. Der blev ogsaa foretaget en Revision af Rocques Kobberstykker; men denne havde en Indstilling af Hielmstjerne til Følge (3. Dec. 1748), at da saa mange Tegninger og Kortter endnu manglede i Kobberstik, som fandtes i "Originalbogen", og Værkets Udgivelse derfor vilde blive for kostbar: om det ikke var bedre, at lade den fare, og derimod besørge et Par Generalkort over Norge. Herimod meente Præsæs: at siden Værket havde kostet saameget, burde det dog fuldføres og udgives. Endskiondt det synes at en saadan Mening, yttret fra den Side, maatte have havt megen Vægt, findes ikke et Ord i Protocollen om Selskabets Beslutning, og intet af Betydenhed i den følgende Tid om den norske Reise, hvis Plader (nogle og 30 i Tallet) formodentlig for længe siden ere forsvundne eller indsmeltede.

I Stedet for dette Værk traadte et andet af langt større Bigtighed, der ligeledes var begyndt under Christian VI., men ikke før efter hans Død, og mod Slutningen af 1746 blev overdraget Selskabet: Udgivelsen af Capitain Nordens egyptiske Reise. Det var en Mærkværdighed, at den første videnskabelige og artistiske Reisebeskrivelse, som i det 18de Aarhundrede skeete, til det Land, hvis Oldsager og Monumenter i to tusinde Aar have været Gjenstand for de nyere Nationers Studium og Beundring, skulde udgaae fra Danmark og en dansk Sø-Officer. Den fortiente, tidligt bortdøde Forfatters Levnetsomstændigheder, og Udførelsen af den Reise, han efter Christian den Siettes Befaling og paa kongelig Beføstning i A. 1737 og 1738 gjorde til Egypten for at undersøge og beskrive dette Lands Monumenter og øvrige Mærkværdigheder,

kunne vi her, som bekiendte, forbigaae.⁵⁵⁾ Efter hans Død (i Paris, 22. Sept. 1742), og efterat hans samlede Papiere og Tegninger vare komne til Danmark, var det den af det danske Sævesen høit fortiente Grev Fred. Danneffeld, Nordens tidlige Velnynder og Forskremmer, der tog sig af deres Udgivelse og udvirkede en Befaling af Christian VI. at det egyptiske Reiseværk, med tilhørende Kobberne og Kortene, skulde bekiendtgjøres paa offentlig Bekostning. Den bekiendte Nürnbergskke Kobberstikker Marcus Tuschcher, en fortrolig Ven af Norden, blev kaldet her ind 1743, og ham overdraget at stikke Pladerne. Efter Frederik den Femtes Regieringstiltrædelse blev Værkets Udgivelse, og Tilsyn med Tuschers Fortsættelse af sit Arbejde, overdraget Videnskabernes Selskab ved et Kongel. Rescript af 16. Dec. 1746. Imidlertid vilde Kongen ikke for sin Regning anvende mere paa Værket, end det allerede havde kostet; og paalagde Selskabet at forsøge, enten i Danmark, eller udenlands, saasom i Nürnberg eller Augsburg, at finde en Forlagger saavel til dette Værk, som til den Norske Reise. Selskabet var af den Formening, at det vilde blive umueligt at finde Nogen, der paatog sig Forlaget, uden at kunne faae hvad der hidtil var anvendt paa det egyptiske Værk (Kobberpladernes Gravering) saa godt

⁵⁵⁾ Forf. har for lang Tid siden meddeelt en kort Skizze "Om Norden og hans Reise til Egypten." Maanedskr. Athen. VII. 533—547. J. Møller har i Mnemosyne III. S. 113—124 leveret Bidrag til Nordens Levnet og Historien af hans Reise, for en Deel af Christian VI. egenhændige Breve. Vi lære heraf, at en fransk Adventurier, der kaldte sig Grev d'Esneval, og havde sluttet sig til Norden i Livorno, formodentlig har været den, der ved at meddele Christian VI. et Project til en Reise til Egypten, Nubien og Abhysinien, deels for at knytte Handelsforbindelser med disse Lande, deels for at udbrede Christendommen, har givet den første Anledning til Nordens Reise. Den eventyrlige Greve fik virkelig Kongen til at sætte endeel Penge paa ham, bl. a. "en Afstedspræsent af 1000 Rdlr." da han med sin Kone 1739 kom til Danmark; ved hvilken Leilighed Kongen skriver, at "han var hiertelig glad over, at han derved var denne avanturier qvit." D'Esneval fulgte virkelig med Norden til Alexandria, og som det synes ogsaa paa hele Nilreisen til Nubien, hvor man maatte vende om; eller, som Kongen udtrykker sig i et Brev til Schulin (Maj 1838), "Reisen i det Indre af Afrika løb uheldigt af, og de kunde ikke komme til Keiseren af Ethiopien."

som for intet. Man tog maaskee feil, ved her ikke at tænke paa en engelsk Boghandler; men Selskabet kunde i øvrigt med Føie være af de Tanker: at "siden fremmede Nationer og curieuse Folk med Længsel venter at see et saa betydeligt Værk at udfomme fra Danmark, vilde det ei være convenable, at Fremmede skulde ende det, som ved den hvissalige Konges Anstalt var begyndt." Frederik V., eller hans Minister, var imidlertid heri mindre liberal, end man skulde ventet sig. Han skienkede vel Videnskaberne Selskab Nordens Værk, "med hvad det til Dato har kostet" (d. v. s. Kobberpladerne, Manuskriptet og Tegningerne), og bifaldt at Tuschler "continuerer herefter, som tilforn at gravere Pladerne til dette Værk for 10 Rdlr. Stykket" (en næsten ubegribelig ringe Betaling); men for "at Værket hverken skulde blive liggende, eller blive Kongens Casse til videre Udgifter", skulde Selskabet "paa sin egen Bekostning og Risiko" besørge de øvrige Pladers Gravering og Værkets Trykning.⁵⁶⁾ Endog paa hans Faders norske Reise, som der i 20 Aar havde været tænkt og arbeidet paa at bekendtgjøre, vilde Frederik V. ikke anvende videre Bekostning; men paalagde Selskabet at forsøge, hvormange Exemplarer der ved Prænumeration kunde affattes, og at erlægge det fra Omkostningerne til Papir, Trykkeløn, m. m. overskydende i Kongens Casse; en Befaling, der synes at have været reent uden Følge.

Selskabet besluttede, med Hensyn til Nordens Reise, at sikkre sig for Tab ved Prænumeration; og Udsaldet heraf, der synes at have været over Forventning, viste bl. a. at man ikke i Selskabet har havt nogen rigtig Forestilling om, hvor navnkundig Norden og hans egyptiske Reise var bleven i Europa, og hvormegent man ventede sig af dens Beskrivelse. Allene i England steg Antallet af Prænumeraanter til 110; ogsaa i Tydskland og Italien fandt Værket betydelig Affætning, og endnu længe inden der begyndtes paa Trykningen havde man 270 Prænumeraanter, og kunde giøre Regning paa 300. Ved en besynderlig Forestilling om Selskabets Forhold til Subskribenterne, forsømte man den Fordeel, som Trykningen

⁵⁶⁾ "Dog saafremt der ved dette Dplag skulde blive Tab, da skal vores Casse ei besværes med nogen Udgift dertil; men i Fald derved skulde blive noget at vinde: da maa Gevinsten henlægges til Videnskaberne Societets Fond." (Refer. af 5te Mai 1747.)

af et større Dplag kunde have givet, hvilken siden faldt i en engelsk Boghandlers Hænder. ⁵⁷⁾ Naget denne og flere andre Omstændigheder, hvorved Selskabet maatte anvende Udgifter, som kunde været sparede, ⁵⁸⁾ har upaatvilelig Værket, hvis Prænumerationspriis var 8 Ducater for begge Dele, ⁵⁹⁾ ikke allene dækket Omkostningerne, men givet et Overskud, særdeles efterat Bladerne vare folgte til England.

Da Capitain Nordens Dagbog og Optegnelser paa den ægyptiske Reise ikke vare i saadan Orden, at de strax kunde gives i Trykken, overtog Gram først (4. Oct. 1747) at ville "deels igiennemsee, deels supplere" Nordens Manuskript; ligesom han ogsaa opfatte den Anmeldelse angaaende Værkets Udgivelse, der udgif med Indbydelsen til Prænumeration. Uheldigviis døde Gram 4 eller 5 Maaneder derefter, og Møllmann paatog sig, efter Holsteins Forslag, at fortsætte hans begyndte Arbeide med Giennemsynet af Nordens Reisedagbog (eller, som det hedder i Hiemstjernes Stil, "igiennemsee og corrigere de Annotata, som i Sl. Nordens ægyptiske

⁵⁷⁾ Secretairen foreslog at lade en Snees Exemplarer trykke over Prænumeranternes Tal. Dette modfattede Møllmann sig af alle Kræfter, "fordi det vilde være imod Selskabets Reputation." (Man havde dog ikke forud bestemt Prænumerationen ved Dplagets Størrelse, eller forbundet sig til at indskrænke den til et vist Antal.) Secr. meente, "at saa lidet et Antal over kunde intet gjøre til Sagen, da det var godt at tage de Penge med." Præsens gif over til denne Mening, og den blev giældende. Da nu de allerfleste Exemplarer af Nordens Reise optoges ved udenlandske Prænumeranter, forklares herved saameget lettere den franske Originaludgaves store Sielsheden.

⁵⁸⁾ Saaledes havde man overdraget Møllmann, i Holland at forskrive noget Papir, som fattedes til anden Deel af Værket. Da dette kom, klagede Bogtrykkeren over, at det var baade mindre, tyndere og grovere, end det Papir, hvorpaa det øvrige af Værket var trykt. Man maatte da strax lade andet Papir komme. Møllmann indgav Regning over 275 Rdlr. for det forskrevne Papir, som Selskabet anviste til Udbetaling "da Justitsraaden burde være skadesløs, endssigndt Papiret var casseret." (1757 10. Jan.)

⁵⁹⁾ Gram oplæste sit Udkast til en Prænumerationsindbydelse i Selskabet, d. 20de Oct. 1747. Man fandt deri intet andet at forandre, "end at Værket burde koste 8 Ducater i Stedet for 6, som var sat af Statsraaden."

Reisebeskrivelse anføres;") ligesom Selskabet ogsaa havde besluttet, at Værket skulde oversættes saavel paa Fransk (ved Parthenay), som paa Tydsk, hvilket Just. Raad Scheidt paatog sig (20. Oct. 1747). Det sidste er neppe skeet; men Selskabets Beslutning herom synes at vise, at Nordens oprindelige Manuskript, som ikke blev udgivet, har været paa Dansk. I øvrigt kunde det omtalte Arbejde ikke let være kommet i uheldigere og langsommere Hænder, end Mollmanns, i hvis Levetid Værket aldrig havde seet Lyset, dersom ikke Præsæs og Selskabet uophørligen havde gientaget deres alvorlige Paamindelser. Over halvandet Aar varede det, inden Mollmann lod fremlægge Begyndelsen af det giennemgaaede og oversatte Manuskript (22. Dec. 1749), ⁶⁰⁾ hvilket man nu vedtog at ville efterhaanden oplæse i Selskabet. Men det gik hermed saa langsomt, at det i Slutningen af Marts 1750 bemærkedes, "at det med Nordens Reise gik reent i Langdrag." Mollmann fik da gientagne alvorlige Erindringer af Præsæs: "at det allene beroede paa ham, at Værket ikke allerede var udkommet;" at Kongen havde spurgt, om det ikke snart blev færdigt; og at han dog "maatte lade alt andet fare, for at bringe Værket til Ende." Mollmann lovede dette; men "continuerede som sædvanligt at undskyldte sig med Bibliotheket" (hvor han 1748 var bleven Bibliothekar). Ingen tænkte vel dengang paa, at det endnu skulde være henved 4 Aar, inden den egyptiske Reise kunde see Lyset, naaet

⁶⁰⁾ Secretairen havde med sig "Begyndelsen af det, Prof. Mollmann havde skrevet af Sl. Nordens Remarquer over den egypt. Reise, corrigeret i Henseende til den frantsøiske Stil og Talemaade af Mr. Parthenay." — "Jeg proponerte at oplæse det i Societetet, da Prof. Mollmann kunde, mens jeg oplæste det, conferere det med sit Arbejde, for at see, om Parthenay havde attraperet hans Mening." — Saavidt man kan forstaae Hiemstiernes utydelige Stil, synes det man maa forklare hans først anførte Ord saaledes, at Mollmann havde redigeret det corrigerede Manuskript paa Fransk, og Parthenay allene giennemseet det, hvilket dog maa forekomme noget usandsynligt. Det besynderligste var at Præsæs endelig vilde, at Grev Ranzau endnu engang skulde giennemgaae Arbejdet, "for at forandre det, som man meente at (den indsejdede) Parthenay havde ei vel tourneret efter det fransøiske Sprogs genium;" og endstændt Hiemstierne bemærkede, at dette kun vilde give Disputer og Ophold, da Greven og Parthenay aldrig vilde blive enige, blev det dog derved.

første Bind virkelig blev færdigt i Efteraaret 1750; men blev holdt noget tilbage, da det, efter Selskabets første Beslutning, skulde have udkommet tilligemed andet Bind. Men nu var det ikke blot en Revision og Oversættelse af Nordens Beretning og Dagbog, som det kom an paa, eller paa at supplere og atse Nordens Tegninger, hvormed Luschet, der i Italien længe havde været en Dngangsbven af Norden, var saa godt fortrolig; der skulde skrives en Fortale og Dedication til Værket, hvilket Mollmann selv maatte bringe i Stand; der skulde, efter hans eget Forslag, staffles Vignetter og Initialer til Bogens Ziir; og til at opfinde disse var man den Tid saa fattig paa Artister og Tegnere i Danmark, at Selskabet tilsidst besluttede at forsøge "om Biskoppens Jamulus Rasch kunde persuaderes til at gjøre Inventionerne og tegne dem; hvis ikke, maatte det gøres udenlands." (1751. 9. Jun.) Denne Mand, af hvem man mindst kunde ventet det, kom villigen og hurtigt Selskabets Onske i Møde. Stevenfeldt, der havde anbefalet ham, fremlagde hans Tegning til en Vignet, og Selskabet var meget tilfreds med den; men da den i et følgende Møde kom Mollmann for Die, opponerede han stærkt imod den, da derpaa var anbragt "en Elefant, som ikke stod ham an." ⁶¹⁾ Man forestillede ham, at han maatte da selv gjøre et nyt Forslag, "hvilket for længst var ham proponeret; men da vilde han ikke." Nu var han da nødsaget til at paatage sig det; men de uheldige Vignetter maatte ogsaa vente henved to Aar, inden Mollmann kunde faae sin Invention, og en anden Elefant, i Stand; ligesaa længe varede det med hans Revision af Texten til anden Deel; og ikke førend den 19. Febr. 1753 kunde Slutningen af samme oplæses i Selskabet. Da denne omsider var færdig, opholdtes Værkets Trykning endnu

⁶¹⁾ S. Luxdorpps. underholdende Fortælling af denne Vignethistorie i et Brev til Suhm af 7. Sept. 1752. Mollmanns Dpfindelse, i Stedet for den af ham caserede Vignet af Rasch, "kom til at bestaae i et Slags Sammenligning imellem Danmarks Lyksalighed og Egyptens flette Dmstændigheder." Men Mollmann kunde ikke tegne; han skulde betiene sig af en Officeer, og denne kunde ikke vente paa Mollmann, "da han skulde reise til Algier eller Marocco." Nu kom Sommeren og Mollmann reiste til Flensborg; og "det fornemste obstaculum, der er en Vignette, som skal sættes før ved Dedicationen," blev saaledes endnu i det andet Aar ikke bertryddet. (Luxdorphan. p. 452. 53.)

fulde to Aar efter de Mollmannske Bignetter, da den ikke kunde begynde, før det var bestemt, hvad Størrelse disse skulde have, og hvor de skulde indsættes, og Mollmann, der synes at have tillagt disse uvæsentlige Ornamente en urimelig Vigtighed, til den yderste Grad benyttede sine Collegers søielige Taalmodighed. ⁶²⁾

Sex Aar vare forløbne, siden man havde overgivet Nordens Arbejder til Mollmanns Giennemsyn, og 3 Aar siden man havde ladet 1de Bind, ufuldsført eller uden Fortale, komme i Prænumeranternes Hænder. ^{62 b)} Endelig foretog Secretairen for Selskabet (d. 14. Jan. 1754) at efterdi der baade fra Fremmede og Indenlandske indløb saa mange Klager over, at det egyptiske Rejseværk endnu ei var sluttet, ⁶³⁾ var det nødvendigt, alvorligen og indstandigen at anholde hos Mollmann om "at han vilde see derhen, at Værket nu i denne Sommer kunde udfomme; eftersom det beroer paa ham allene, og Societetet saa ofte, men forgieves, har anmodet ham om at bringe Préfacen, Dedicationen og Nordens vitam til Ende." ⁶⁴⁾ Da dette forebragtes Mollmann, "lovede han, efter Sædvane, at tænke der-

⁶²⁾ 1753. 19. Nov. Vaisenhusets Bogtrykker (Kiesel) havde forespurgt, om han kunde komme til at begynde paa den saa længe ventede 2den Deel af Nordens Værk, hvis Trykning vilde medtage 3 Maaneder, da han i saa Fald vilde udsætte Trykningen af en Bibel, som der skulde begyndes paa. Man besluttede: at Kiesel kunde udsætte Bibeltrykningen nogen Tid endnu, da Mollmann nu atter havde lovet, med det første at levere een Bignet, som var tilbage, og maatte have s inden Trykningen kunde begynde. Men hermed varede det endnu adskillige Maaneder.

^{62 b)} Vel var det d. 4de Oct. 1747 vedtaget: at hele Værket skulde udfomme paa eengang; men, uden at derover findes noget i Protocolen, maa man have fraveget denne Beslutning. Den 23de Nov. 1750 besluttedes, at Mollmann, Tuschler, Baron Kors i Rusland o. fl. skulde have Exemplarer af 1de Deel. D. 30. Nov. s. A. opfattes et Avertissement, til Indrykkelse i Aviserne: "at Enhver kan faae den 1de Tome af Nordens Værk."

^{63 a)} Allerede 1749 i Septbr. tilfres Ministeren i London, Baron Seinthal, Selskabet, at han haabede, "man endnu i den gode Saison vilde oversende Værket, saasom Engländerne vente derpaa med stor impatience."

⁶⁴⁾ Den korte Udsigt over Nordens Levnetsomstændigheder, som ledsager 1ste Deel af den egyptiske Rejse, har Mollmann heller ikke havt andet Arbejde ved, end at sætte den i Stiil. Alle hertil fornødne "Particularia" vare (10. Jan. 1752) meddeelte Selskabet af Commandeur Romeling.

paa;” men da han efter en Maanedes Tid atter blev manet, ”lovede han positive til Paaſte at bringe det til Ende;” hvilken Paaſte dog kom meget ſildigt. Der var ſaa meget at overvinde førend Mollmann kunde faae de endnu manglende Ornamente i Stand, at ikke før den 11. Sept. 1754 kunde Secretairen forelægge Selskabet ”de to ſidſte Initialbogſtaver;” og da der nu atter kom et Op- hold i Trykningen formedelſt det ved Mollmann beſtillede ubrugelige Pa- pir, forſømte han ikke at tage Nytte af denne Standſning; thi førſt 10 Maaneder ſidligere oplæste Juſtitsraad Carſtens (9. Jul. 1755) Dedicationen til K. Frederik V. (hvilken man da vel maa an- tage at han, og ikke Mollmann, havde forſattet) og denne afleverede Registeret, ſom man ſendte til Parthenay, ”for at ſee det igiennem i Henſeende til Sproget.” — Det var viſt ikke uden Grund, at man i Selskabet ſølte en meer end ſtille Glæde, og Secretairen en bety- delig Lettelse, da han i Protocollen, med et Udtryk af denne Jøleſe, kunde meddele ſit Reſerat til Selskabet (d. 6. Aug. 1755) ”at den ſaa længe forenſkede Tid endelig var kommen, da man kunde ſige, at nu var Nordens Værk ganſke færdigt.” Heller ikke kan man undres over, at Præſes da forlangte: at et Exemplar af begge Dele endnu i ſamme Uge maatte indbindes til Kongen ”i de Bind, ſom Hans Majestæt ſædvanligen bruger.”⁶⁵⁾ Selskabet havde vel, i at bringe Udgivelsen af dette Værk i Stand, havt adſkillige Vanſkeligheder at overvinde (bl. a. den, at man endog ſavnede en ordentlig og duelig Kobbertrykker i Kiøbenhavn)⁶⁶⁾, ſom vi ikke ſaa let i vore Dage ville

⁶⁵⁾ Formodentlig menes her et eget Slags Læderbind (af de forhen ſaakaldte en- g e l ſ k e Bind), hvorved man paa det ſtore Kongelige Bibliothek kender de Bøger, ſom ſkrive ſig fra K. Frederik den Femtes Samling.

⁶⁶⁾ Allerede 1746 foreſtillede Thura Selskabet, hvor nødvendigt det var, at forſkrive en duelig udenlandſk Kobbertrykker til hans danſke Vitru- v i u s, og andre lignende Arbejder. Man henvendte ſig, efter hans For- ſlag til en vis Jac. Mirgelberg i Hamborg, for at erfare hans For- dringer; og Reſultatet blev, at Kongen bevilgede Selskabet en Sum af 1000 Rdlr. hvoraf ham efterhaanden ſkulde udbetales 100 Rdlr. om Aa- ret; imed en Redſattelse i Betalingen for hans Arbejde for Kongen og for Vidensk. Selskab til Halvdelen af den ſædvanlige Pris; ſamt den Forpligtelse, at oplære et Par af Landets Børn i ſin Profeſſion. Her- paa meddelte Kongen ham en formelig Beſtalling ſom ”Kobbertrykker ved Videnskaberneſ Cellegio i Kiøbenhavn”. (16. Aug. 1746). Ikke deſmindre

tænke os ved et Foretagende af den Art; men uden Mollmanns uoovervindelige Arbeidskraft og Seendragtighed, havde det ikke medtaget 7 Aar at bringe et Værk for Lyset, hvortil endog de fleste Kobberplader, allerede før dette Tidsrumms Begyndelse, laae færdige fra Tuschers Haand. Dog maatte Videnskabens og Forfatterens Venner være tilfreds med, at Selskabet og dets Præsæs havde en Indskydelse, der i det mindste i Lobet af nogle Aar kunde betvinge en vis inertia, hvorved ellers, efter al Sandsynlighed, Nordens Reise vilde have faaet en Skiebne, liig den, som blev Folio-Udgaven af Knytlunga Saga til Deel. ⁶⁷⁾ Da Værket endelig kom ud, havde Selskabet i det mindste den Tilfredshed, at det inden kort Tid vandt en europæisk Navnkundighed, som indtil den Tid neppe nogen anden af danske Bogtrykkerpresser fremgaaet Bog kunde dele med Nordens Reise. I England i Særdeleshed blev den saa søgt, at man strax (1756) kunde sælge Pladerne til en Londonsk Boghandling; ved hvilket Salg Selskabet søgte at oprette noget af Tabet, som det led ved at have gjort Oplaget for lidet. ^{67 b)} Foruden den med Anmærkninger berigede engelske Oversættelse i Folio ved P. Templemann, der udkom 1757, udkom en Anden, men uden Kobber, samme Aar i Octav. Desuagtet blev Originaludgaven saa esterspurgt, sielden

har han neppe forrettet sit Arbeide til Vedkommendes Tilfredshed. I det mindste nævnes der som en Grund mere til at afhænde Pladerne til England, at de "forud vare lidet bedærvede og ilde medhandlede af Mirgelberg og hans Enke." (1756. 4. Aug.) I England har man uden Tvivl deels sat Pladerne i Stand, deels bedre forstaaet at afstrykke dem. Kobbertavlerne i den engelske Udg. ere, skjøndt senere Aftryk, for en stor Deel fiendeligen bedre end i Original-Udgaven.

⁶⁷⁾ Denne var færdig da Gram døde; paa en Fortale nær, som Mollmann paatog sig at skrive. Dermed hengik Aar; og naar man mindebe ham om Fortalen, gjorde han sig vred paa Bogen, og meente den duebe intet, fordi Sagaskriveren gjør Dronning Bothilde til en Datter af Keiser Henrik. (Luxdorphiana. p. 453. 458.) Følgen heraf, og af Andres Ligegyldighed eller Glemsomhed blev, at Bogen aldrig kom ud, og at Oplaget forsvandt.

^{67 b)} Saaledes er Efterretningen om det utroe Bud, der bortkaffede Kobberplader, m. m. hos J. Møller (Mnemofyne IV. 55) urigtig. Bessynderligt er det, at han har kunnet optage den, da han dog har havt Selskabets ældste Protocoll til Brug.

og kostbar, ⁶⁸⁾ at de i Danmark ved Subskriptionen tilbageblevne Exemplarer efterhaanden forsvandt; og man vil snart kunne tælle de Exemplarer, som findes her i Landet. Hvad der ikke mindre taler for Værkets Fortieneste er, at det endog i Slutningen af forrige Aarhundrede kunde i Paris komme ud i en ny Udgave, ⁶⁹⁾ som den bekjendte Orientalist Langlès besørgede, forøget med nogle Tillæg af ham selv og af den engelske Oversætter. Den Berømmelse, som den kyndige Oversætter i sin Fortale tillægger Norden, at han var den første og endnu paa den Tid den eneste Europæer, der havde foretaget en pittoresk Reise i nedre og øvre Egypten (og det saa høit op, at Norden naaede langt ind i Nubien); at hans Fremgangsmaade i at afdække Monumenterne var baade ny og meget heldig og nøiagtig; og at hans Reiseberetning forener Simplicitet med Trofskab og Nøiagtighed i Beskrivelserne: er et Vidnesbyrd, som end mere bestyrker alt det Gode og Berømmende, der sagdes om Nordens Reise da den udkom. ⁷⁰⁾ Videnskabernes Selskab havde saaledes, om endog Udgivelsen ved de her berettede Omstændigheder forhalede meere end billigt, den Fortieneste, paa en værdig og passende Maade, og med et forholdsvis ringe Tilskud af offentlige Midler, at have bragt et Værk for Lyset, der gjorde Forfatteren og Fædrelandet Ære, og lagde den første Grund til den Hæder og Berømmelse, som erhverves ved videnskabelige Værkers og Foretagenders Fremme og Beskyttelse, og som den danske Regjering i det 18de og 19de Aarhundrede har bestyrket og bevaret.

Nogle Aar førend det egyptiske Reiseværk blev færdigt, fik Selskabet et andet Reise-Foretagende, der gik ud paa et Land i den modsatte Hemisphære, under Tilsyn og Bestyrelse; og skjøndt det ogsaa hermed gik endnu mere i Langdrag, blev dog Frugten deraf

⁶⁸⁾ Dens Pris paa franske Auktioner har holdt sig imellem 2 og 300 Francs, i Forhold til Papiret og Exemplarerne; og ansattes endnu til 150—200 Fr. (Brunet Manuel du libraire. II. p. 565.) Nordens Reise aftryktes paa to Slags Papir; et Exemplar paa det større Papir findes i den Hielsniernske Bogsamling paa det Kongel. Bibliothek.

⁶⁹⁾ Paris 1795—98 hos Didot. 3 Vol. 4. med reducerede og graverede Plader i Quartformat.

⁷⁰⁾ Jøf. bl. a. Monthly Review. Vol. XV. 1756. p. 249. 344. 485. c. flg. Geett. Ang. 1756. S. 121. (s. ogsaa 1803. Nr. 106.)

omfider et nationalt Værk, som man for sin Tid paa en vis Maade kunde kalde classisk, og som endnu i vor Tid er umisteligt, og aldrig vil kunne tabe sit historiske Værd. Regjeringen havde i A. 1747 ladet den affledigede Høiesterets-Asfessor Dr. Juris Niels Horrebøw (Broder til de to mathematiske Professorer Christian og Peder Horrebøw jun.) foretage en physisk-oeconomisk og geographisk Reise i Island, saavel med Hensyn til at besordre Landets Dpfomst og Velstand ved nyttige Indretninger og Anordninger, som ogsaa til "at erholde en nøiere Kundskab om Landets Natur og Bestaffenhed in re physica & astronomica," m. v. Denne Horrebøw havde, som det synes, ved Uorden i sit Embede eller i sin oeconomiske Forsfatning, paadraget sig Affledigelse, og maaskee af Trang eller for at undgaae Creditorer, taget sig for at gjøre denne Reise til Island,⁷¹⁾ imedens hans Familie maatte blive tilbage i Kiøbenhavn. Ved Ansøgning og Forbøn af Broderen, Professor Christian Horrebøw, opnaaede han, at K. Frederik V. tilstillede ham en kongelig Understøttelse til at opholde sig i Landet og bereise det i 3 Aar, bevilgede fri Oversfart for hans Hustru og Børn til Havnefiord,⁷²⁾ og gav Løfte om "at naar han udrettede noget der paa Landet, vilde Kongen i sin Tid have Broderens Forbøn ("at ham udi hans bekymmerlige Omstændigheder, og til Soulagement for hans

⁷¹⁾ I sin Dedication til K. Frederik V. foran hans "Tilforladelige Efterretninger om Island" bruger han det Udtryk: at han "ved saa underlig og uventelig en Anledning er kommen over til Landet." Den 24de Mars 1749 forekommer først, at "Prof. C. Horrebøw havde ansøgt hos Præsidenten og Geh. R. Raben, at hans Broder maatte reise over til Island, for at observere remarquable Ting in physicis & astronomiis." Han fik af Prof. Buchwaldt en "pro memoria in physicis", og en anden af Broderen "hvorledes Poli-Høide skulde observeres", m. m. Af en Optegnelse af Stampe (4. Mai 1749) seer man, at der blev "colligeret" blandt de Fornemme (Holstein, Raben, Reventlau, Thott, m. fl.) til Horrebøws Reise. Geh. R. Raben gav 30 Rdlr.

⁷²⁾ Prof. Horrebøw havde bl. a. indstillet: "at som hans Broders Hustrue bærer sin Modgang med Laalmodighed, i Henseende at hun i lang Tid har maattet leve separeret fra sin Mand; det ogsaa fra hans Side kunde befrygtes, at han ved sin Landflygtighed fra Kone, Børn og hans anden Familie maatte omfider discourageres udi de ham opgivne Forretninger; hun da maatte komme over til ham" — ligesom at han til sin Underholdning der paa Landet maatte bevilges 400 Rdlr. om Aaret, som det mindste, han kunde komme ud med.

Hustru og Familie, maatte gives allernaadigst Løfte om Employ i Fremtiden") i Grindring. Kongen overdrog tillige, i sit Rescript herom til Vid. Selsk. af 18. Decbr. 1750, Medlemmerne i Selskabet (navnlig Biskop Jarboe "som haver reist Landet igiennem, og kiender alting der noie," Professorene C. Horrebow og Ziegenbalg, og "de, som i Selskabet ere Jurister, Antiquarii og medici") at meddele N. Horrebow Instructioner og Veiledninger til at foretage sine Observationer, og opgive ham saadanne Punkter, som især kunde ønskes Dplysning om; ligesom Kongen ogsaa melder at have befaleet Rentekammeret og Deconomie- og Commerce-Collegium, at tilstille Selskabet Copier af de til ethvert af disse Collegier indkomne Projecter angaaende Landets Dpkomst og Forbedring, hvilke Selskabet da maatte tilsende Horrebow, og i sin Tid, efter de fra Horrebow aarlig indkommende Dplysninger og Erklæringer, indgive Forestilling til Kongen. Imidlertid sandt man, uviist af hvad Aarsag, Anledning til, allerede i det følgende Foraar at forandre denne kongelige Resolution og at kalde N. Horrebow tilbage, hvorom Kongen i et Reser. af 23. April 1751 underretter Selskabet, og derhos tillige: at Kongen har besluttet i samme Diemed, som Horrebows Dphold paa Island skulde havt, at oversende til dette Land de to Magnaanse Stipendiarii, Philologen Eggert Olaffen og Medicineren Biarne Povelsen, som, foruden deres Stipendium og fri Reisebefordring, hver aarligen skulde nyde 100 Rdlr., for i flere Aar, efter som Omstændighederne udfordrede det, at bereise Landet i videnskabeligt, oeconomic og geographisk-statistisk Diemed. De fornødne Instructioner skulde Selskabet Tid efter anden meddele dem, aarligen modtage deres Beretninger og Jagttagelser, og derom giøre Indberetninger til Kongen. — Horrebow derimod kom hjem i Aaret 1751, og Frugten af hans Reise blev især den, at han udgav en Bog under Titel af: "Tilforladelige Efterretninger om Island, med et nyt Landkort, og 2 Mars meteorologiske Observationer." Denne Bog (hvis Manuskript efter kongelig Befaling blev censureret af Selskabet, og Betænkning derover afgivet ved Lupdorph og Stampe) udkom egentlig i Form af et Stridskrift. Den Hamborgske Borgemeister Joh. Anderson havde, for en stor Deel efter mundtlige Beretninger af Skippere og Handelsbetiente, forfattet et Skrift under Titel af "Efterretninger om Island, Grønland og Strat Davis", der efter hans Død blev udgivet, Hamb. 1746, og

som, hvad særdeles Island angaaer, vrimlede af grove Usandheder, nærgaaende og frænkende falske Beretninger om Landets Bessaffenhed og Tilstand, Indbyggernes Charakter, Sæder og Levemaade, og mangfoldige Urigtigheder i statistisk, ethnographisk og naturhistorisk Henseende. I det Horrebows foretog sig, Paragraph for Paragraph, at giendrive disse ved nøiagtigere og sandfærdige Beretninger, gif han maassée nu og da i sin polemiske Apologie for Island noget for vidt; men leverede dog overhovedet de bedste og paalideligste Efterretninger om Landets Tilstand, som man indtil den Tid besad, og vandt baade Regieringens og Indbyggernes Bifald; ⁷³⁾ ligesom hans Bog ogsaa blev meget bekiendt og udbredt, da

⁷³⁾ Et Refr. til Selskabet af 20. Apr. 1752 indeholder den Kongel. Resolution angaaende Bogens Trykning, hvori endeel artige Omstændigheder forekomme. Saaledes befaler Kongen, at "da det skal forekomme i hver Artikel, ja fast paa hver Side, at Auctor besylder Borgemeester Andersen for Usandfærdighed, Urigtighed, Galde og Bitterhed imod Landet, m. v. hvilke Repetitioner ei allene vilde falde endeel Læsere kiedsommelige, men ogsaa af endeel anses for ufortiente, da Andersen har faaet sine Efterretninger af Andre, og Skriftet ikke af ham selv, men først efter hans Død er udgivet" saa skal der paasees, at "alt saadant paa engang i Fortalen afgives, og i denne forklares Nødvendigheden af at udgive Horrebows Bog med Andersen, v. s. v." I Børfket selv skal derimod "Andersens Bog ikkun historice blive refuteret, og med en vis menagement for den afdøde Mand, ubi Henseende til hans Embede og Værdom, og uden nærgaaende Expressio-ner, der snarere tiene til at svække, end bestyrke Sagen." Saaledes vil Kongen især, at Bogens 103de § indtil Enden, men fornemmelig den 106te, paa den Maade skal formildes. Fremdeles byder Rescriptet: "at da Authoer, ved at refutere Andersen, usormærket er falden paa, selv at anføre nogle Omstændigheder, som kunde give Fremmede uforuodne og ufordeeltagtige Ideer om det islandse Compagnie, Øvrigheden, eller Indbyggerne i Landet, saasom naar han taler om disciplina domestica, at Koneerne ikke give deres Værn at die, m. m., saa skal saadant enten udelades, eller gives en bedre Tour; ligesaa ville Vi at den etymologiske Observation i § 54, samt den Post om Serferne ubi § 88, skal, for Omstændigheds Skyld, udelades." I øvrigt kan man ikke see, at denne kongelige Befaling har virket meget til Formildelse af Horrebows billige, men trøttende og monotone kritiske Brede; ja, ved at eftersee de anførte §§, (og navnlig den § 84, om Børnene) synes det rimeligt, at ingen af de befalede Udeladelser har fundet Sted.

den, efter kongelig Befaling, skulde oversættes baade paa Tydsk og Fransk. Frederik V. havde nemlig først (i Rescr. til Vidensk. Selskab af 20. 1752) befalet, at Horrebows Skrift skulde udgaae i to Editioner, den ene paa Dansk og Latin, et Sprog paa hver Side, den anden paa Tydsk; og derhos, til at bestride Værkets Trykning, skienket Forfatteren af Particulair=Cassen 300 Rdlr. Men efter en af Udsessor Horrebow under 10de Mai til Kongen indgiven Forestilling "at Skriftet da ei vilde blive efter den moderne "gout, efterdi historiske Bøger nu ei sees at udgaae anderledes, end "ethvert Sprog for sig; foruden at Bogen derved vilde blive "alt for tyk": tillod Kongen, at den danske og tydske Udgave maatte trykkes hver for sig, og i Stedet for den latinske, en fransk Oversættelse, hvilken sidste det skulde paalægges Forfatteren "arkeviis at forevise til Eftersyn i det danske Cancellie", inden den tryktes. (19. Mai 1752.)⁷⁴⁾

Imidlertid havde man, som alt er berettet, fundet Grunde til at lade Island endnu niere og grundigere undersøge og bereise ved to indfødte Studerende, om hvis Dygtighed til dette Foretagende, Flid og Nidkærhed til dets Udførelse, man havde forsikret sig, og som ikke skuffede den Tillid, der visttes dem. Efter Selskabets vel grundede Formening, at disse to Rejsende, til Niemedets bedre Op-

⁷⁴⁾ En saadan fransk Oversættelse fra Forf.'s Haand udfom dog aldrig. Derimod har man: "Nouvelle Description de l'Islande &c. ouvrage trad. de l'Allemand de Mr. Horrebows, (sic). Paris. 1764. 2 voll. 8. Oversf. dømmes selv meget ufordeelagtigt om sin Originals Form: "A juger de la litterature danoise par cette histoire, on ne pourroit en avoir qu'une idée fort desavantageuse. Rien de plus lache, de plus diffus & de plus monotone, que le Style de Mr. Horrebows. (som Oversf. kalder: Ministre de la religion lutherienne). Outre cela il y règne un ton plaisanterie si singulier, qu'il ne sera pas du gout de tous les lecteurs." (Préf. p. V.) Dog har Oversf. noie fulgt Originalens Udtryk, kun udeladt nogle Gientagelser, og maafte et eller andet Sted formildet Kritikens Bitterhed. Han berømmer ogsaa Bogens Materie, refer dens Nøiagtighed, og kalder den: "un beau sujet, présenté sous des couleurs fidèles, mais grossières & peu séduisantes." — Man har ogsaa en engelsk Oversættelse: The natural history of Iceland — translated from the danish original of Mr. N. Horrebów. Lond. 1758. p. 207. Fol.

naaelse, kunde have Nytte af en videre forberedende Underviisning i adskillige mathematiske, physiske og naturhistoriske Discipliner, og i Følge en herpaa udgaaende Forestilling til Kongen, bevilgede Frederik V. at de i et Aar, med kongelig Understøttelse, maatte forblive i Kiøbenhavn, for at lægge sig efter saadanne, til Reisen nyttige Kundskaber og Færdigheder, hvoriblandt ogsaa var Tegning. De tiltraadte derfor først i Foraaret 1752 deres Reise, og indsendte allerede samme Efteraar deres første Beretning til Selskabet. Fortsættelsen fulgte det næste Foraar, og saaledes sædvanligen hvert Halvaar. Foruden Reisens Dagbøger, der forfattedes af E. Olaffen, og de optegnede Bemærkninger og Jagttagelser, der ligeledes af ham redigeredes, indsendte de Reisende stundom ogsaa Plantesamlinger, Fugle og andre Naturalier, som forelagdes Selskabet. Breve og skriftlige Beretninger om Reisen bleve sædvanligen, ligesom Manuskriftet til Nordens Reise, i deres hele Omfang oplæste i Selskabets Møder; og efterat dette et Par Gange havde fundet Sted, besluttedes (1753, 11. Oct.) at et Udtog af det Oplæste kunde indføres i "de lærde Aviser", og dette efterhaanden fortsattes med de indkommende Beretninger. Disse skulde desuden af enkelte, dertil committerede Medlemmer (især Mathematikere og Botanikere) giennemgaaes; og de ved den Leilighed gjorde Bemærkninger og Kritiker tilsendes de Reisende. Saaledes overgav man (1753, 16. Apr.) de første Gang indkomne "islandske Sager" til Circulation imellem Professorerne Zee, Horrebow og Ziegenbalg. Men heller ikke disse overilede sig, og Præsens maatte i Mødet d. 7. Jun. minde dem om, at "siden de Hrr. Professorer endnu intet havde gjort ved de islandske Sager, og Tiden nu var for Haanden (til Skibenes Afgang til Island), de altsaa nu vilde gjøre en Ende derpaa;" hvorpaa Professorerne Horrebow og Friis desuden committeredes til at undersøge, "hvad Slags Droguer og mathematiske Instrumenter de islandske Studenter usorbigangelig behøvede," og som Selskabet da vilde bestofte. Om den modtagne Grindring af Præsens har frugtet, sees ei af Protocollen; men vel at Professor Ziegenbalg ogsaa i det følgende Aar (1754, 1. Mai) maatte opfordres til "at sende Secretairen sine og de andre Professorers Remarques til de islandske Studenter, da Skibene nu tage bort, og Tiden ei længere kan udsættes; hvilket han og lovede." Medicineren Buchwaldt var den, som især maatte tage sig af den naturhistoriske Deel

af de indsendte Bemærkninger og Samlinger; og man seer, at han var temmelig slittig i at meddele sine Bemærkninger derover. Længere hen nedsendtes engang "en Relation om det forfærdelige Jordstæls, med Torden, Lynild samt ildsprudende Bierge i Island;" og da denne Beretning fandtes "i mange Henseender meget curieux", men Stilen utydelig, overdrog man Lurdorph at give den til "Mr. Erichsen" (den siden berømte Professor og Conf. R. John Erichsen, som iøvrigt selv just ikke var fortrintlig som Stylist) for "at revidere og forbedre den i Henseende til Stilen", inden den trykkes i næste Tome af Selskabets Skrifter.

I November 1757 hjemkom de islandske Rejsende, efter 5 Mars Traværelse; og det første, Selskabet modtog fra dem, var "en Memorial om deres flette Omstændigheder, hvori de bad, paa nogen Naade at maatte blive soulagerede." Selskabet, som allerede paa den Tid ikke sjelden viste en Liberalitet, der gif over dets ringe Evner, bevilgede strax "til videre af Selskabet Casse, 200 Rdlr. for begge til fornødne Klæder og Underholdning;" endskjøndt Selskabet allerede i de to sidste Aar havde bevilget hver af dem 60 Rdlr. til Erstatning for deres Stipendium af Borchs Collegium, der opførte for dem i A. 1755. Derimod vilde Selskabet ikke for Diebliffet gaae ind paa deres videre Begiering, "at betale for dem 150 Rdlr. i Groner, som de havde laant i Island." (19. Apr. 1758.) Buchwaldt, Horrebow, Ziegenbalg og Krahenstein committeredes til at træde sammen med de islandske Studenter, for at afgive en Betænkning, hvorledes deres Journal og Observationer bedst kunde befordres til Trykken, og deres Samlinger komme til Nytte. Hvor betydelige disse have været, kan sluttes deraf, at Procantsleren (G. Pontoppidan) foreslog, (1757, 16. Nov.) at "den Sal, som er over Communitetet, og paa nærværende Tid ei bruges til noget" kunde benyttes til der at hensefætte og giemme "de islandske Naturalier;" hvorom besluttedes, at Secretairen skulde tilskrive det theologiske Facultat. Fra Dlassen og Paulsen indkom snart et Forslag om Formen og Maaden hvorpaa de meente, at deres Beskrivelse bedst kunde udgives, og ligeledes en Betænkning fra Professor Horrebow, hvortil de øvrige Medlemmer af Comitteen "refererede sig, da de vidste intet at lægge dertil." Selskabet bifaldt Planen, og anbefalede Forfatterne jo før jo heller at lægge Haand paa Bærket; ligesom man ogsaa tilskrev Rentekam-

meret, at "Societetet forhaabede, Hs. Maj. vilde tilstaae de to Observatores, medens de havde dette Arbeide under Hænder, det samme der blev givet dem saalange de vare i Island (200 Rdlr. aarlig for hver af dem) da de ellers slet intet havde at subsistere af."

Med Udførelsen af dette Foretagende gif det imidlertid endnu mere i Langdrag, end med det egyptiske Værk; og det synes som baade Selskabet og Forfatterne i flere Aar have tabt den islandske Reises Udgivelse reent af Sigte. Dertil bidrog vel noget, at Biarne Paulsen i A. 1760 blev udnævnt til den første Landphysicus i Island,⁷⁵⁾ hvorfra han dog endnu et Par Gange i A. 1761 og 1762 nedsendte islandske Herbarier og andre Naturalier til Selskabet. Men skøndt Egg. Olaffen, der imidlertid havde anvendt sin Tid og utrættelige Arbeidsomhed paa en stor Deel Skrifter, i bunden og ubunden Stil, i hans Modersmaal,⁷⁶⁾ ikke før i A. 1767 blev befordret til Vicelaugmand i sit Fædreland, blev Manuscriptet upaaagtet henliggende hos Professor Rottbøll til 1769. Da berattede endelig Hielmstjerne for Selskabet (1769, 17. Febr.) at: "da det islandske Værk, der havde kostet saameget Arbeide og saa mange Penge, endnu ligger reent begravet, uden at der tænkes paa at udgive det, havde han formaaet Professorerne Schøning og Eriksen til at giennemgaae det hele Værk, forandre Stilen, hvor den

⁷⁵⁾ Efter Stiftamtmanden Grev D. M. Ranzans Forslag, havde Selskabet besluttet (19. Febr. 1759) at ville indgaae med en Foresøgelse til Kongen, om Ansættelse af en Landphysicus paa Island, hvortil man vilde foreslaae Poulsen. Men da Holstein hørte, at dertil vilde udfordres 500 Rdlr. aarlig, og 950 Rdlr. til Huus og Instrumenter, meente han det var tienligst, at udsætte Sagen til videre. Den maa dog vel være kommen i Gang, siden Poulsen 1760 blev ansat.

⁷⁶⁾ Eggert Olaffen (f. d. 1. Sept. 1726, Student fra Skalhøls Skole 1746) var sin Tids meest udmærkede islandske Digter, der gjorde Epoke i den nyere islandske Pøste; desuden en meget fortient og yderst slittig og frugtbar Forfatter, ikke allene i islandsk Philologie, Historie, Udsager og Lovkyndighed, men ogsaa i Landoeconomie. En stor Deel af hans utrykte Arbeider forgik, da han 1768 d. 30. Mai fandt et tragisk Endeligt, ved at drukne med sin unge nygifte Hustru, idet han vilde føre hende hjem til sin Bolig, Gaarden Hoffstad i Myresfysel, og i en Baad seilede over Breidafjord. (Hans fleste overblevne og forgaaede Arbeider opregnes i en kort biographisk Artikel over E. Olaffen af Et. Naab og Geh. Archivarius F. Magnusen. Minerva. 1803. II. 307.)

maatte skurre i danske Dren, udelade alle Repetitioner, og Alt hvad som kunde synes fabelagtigt og ei efter vore Tidens Smag, ligesom "alle saadanne raisonnements i Naturalhistorien, som ei maatte findes at være grundede." De to berømte Lærde, som Secretairen, der saaledes har en sand Fortieneste af at være den, som det skyldtes, at dette vigtige Arbejde blev fremdraget for Lyset, havde anmodet om dertil at række en hjælpende Haand, erklærede sig strax villige dertil; allene under den billige og vel grundede Betingelse, "at de erholdt Forsikkring om at deres Arbejde ei skulde være forgieves, men at det saaledes corrigerede Værk virkelig maatte komme ud." Selskabet besluttede da tillige, at Naturforskeren *M. T. Brünnich*, der ventedes hjem fra sin Udenlandsreise, ⁷⁷⁾ skulde formaaes til at revidere den naturhistoriske Deel af Reisen, og Prof. *Rottbøll* særdeles de botaniske Materier. Selskabet havde den Tilfredsstillelse, at Arbejdet i dette Tilfælde var kommet i de rigtige Hænder. Udgiverne gik ud fra den rigtige Grundsætning: at indskrænke de af Selskabet ønskede Forandringer og Forbedringer til Stilen, og til at gjøre denne "tydelig og nogenlunde flydende;" men derhos i Hovedsagen, og saameget som mueligt, at lade Forfatterne tale med deres egne Ord, ligesom ogsaa at lade Værket beholde dets oprindelige Form af en Reisebeskrivelse, hellere end, efter Selskabets første Hensigt, at omstøbe det i en systematisk Form; hvorved Værket ikke allene for Mange vilde blive mindre læseligt, men en saadan Omarbejdelse ogsaa, efter Forfatterens Død, baade vilde være meget besværlig og meget betænkelig. (s. Schönings Fortælle.) Da *Grichsen* 1771 bortkaldtes fra Sorø Academie, for at ansættes som Committeret i Rentekammeret, fuldførte *Schöning* med stor Omhu det islandske Reiseværks Udgivelse for Selskabets Regning i Sorø, hvor dette classiss-nøiagtige, paalidelige og grundige Arbejde udkom i to Quartbind 1772. ⁷⁸⁾ Dets almindelig

⁷⁷⁾ Han gjorde med Kongelig Understøttelse en vidtløftig Reise giennem Europa i A. 1765—69; og blev 1769 udnævnt til Professor i Naturhistorie og Deconomie ved Kiøbenhavns Universitet.

⁷⁸⁾ *Eggert Olafsens* og *Biarne Povelsens* Reise giennem Island, foranstaltet af Videnskaberne Selskab i Kiøbenhavn, og beskrevet af *Eggert Olaffen*; med dertil hørende 51 Kobberstykker og et nyt Kaart over Island. 1. 2. Deel. Sorø 1772. 1040 S. 4to, foruden det meget fuld-

erkiendte Værd, som historisk-statistisk og ethnographisk Kildekrift, foranledigede ikke allene at det snart blev oversat paa Tydsk; men endnu 1801 udfom i Paris en fransk Oversættelse i 5 Octavbind, med (60) nye (efterstukne) Kobberplader i Quartformat.

Det kan ved denne Leilighed berøres, at der paa et enkelt Sted i Selskabets Protocoll forekommer en Yttring, hvoraf det lod sig formode, at Selskabet ogsaa havde havt Deel i Udgivelsen af et andet, i sin Tid meget yndet og ikke uheldigt chorographisk Arbeide: E. Pontoppidans "Norges naturlige Historie." Forfatteren, der var et af Selskabets tidlige eller oprindelige Medlemmer, blev allerede 1747 udnævnt til Biskop over Bergens Stift, hvor han blev indtil han 1755 kaldtes tilbage, for at ansættes som Procantaler ved Kiøbenhavns Universitet. Pontoppidan har desuagtet meddeelt ikke faa Bidrag til Samlingen af Selskabets Afhandlinger; men iblandt Mængden af den arbeidsomme Mands særskilt udgivne Bøger var ogsaa den norske Naturhistorie, som en Frugt af hans Dyhold i Bergen. Det hedder om den (1753, 7. Jun.) "Biskop Harboe tog den anden Deel af Biskop Pontoppidans norske Historia naturalis til sig for at giennemsee den, og siden levere den til Justitsraad Finkenhausen (Waisenhufsets Directeur eller Inspecteur) for at beforders til Trykken." Man maa heraf slutte sig til, deels at Manuscriptet i det mindste har gaaet igiennem Selskabets Hænder, da det nedsendtes af Forfatteren, (hans Fortale til anden Deel er dateret: Bergen, den 24de April 1753); deels at Bogen formodentlig er bleven trykt uden Beføstning for Forfatteren, og rimeligviis paa Waisenhufsboghandlingsens Forlag. Der findes ogsaa Spor til, at Pontoppidan er bleven understøttet til dette Foretagende ved at

stændige Register, (forf. af Prof. Schöning), og et Tillæg "om de islandse Urter" af Dr. J. G. König, der 1764 havde gjort en botanisk Reise til dette Land. — Det synes paafaldende, at man saa Aar efter at Daffens og Povelsens Reise var udkommet, atter paa offentlig Beføstning lod Island bereise, imedens man slet ikke tænkte paa Norge. I Aarene 1775—77 gjorde nemlig Kammersecretair O. Olavius en oekonomisk Reise giennem en betydelig Deel af Landet, som han beskrev i et ikke mindre lærerigt og vigtigt Værk ("Oekonomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordøstlige Kanter af Island"), der udfom med Regjeringens Understøttelse, beriget med Tillæg og en ypperlig Indledning af Erichsen. Kbh. 1780. 2 Bd. 4to.

Selskabet bekostede nogle af Tegningerne og disses Graving (ved G. de Lode). Om ingen af Delene yttre han dog noget i sin Fortale; og heller ikke findes noget videre, end de anførte Ord, denne Sag vedkommende, i Selskabets Protocoll.

I det vi nu gaae over til, i den 1te Periode af Selskabets Tilværelse, at omtale de øvrige, deels videnskabelige, deels practiske Foretagender, som det har havt under Bestyrelse: maa Begyndelsen skee med et af de tidligste og vigtigste, Tilveiebringelsen af bedre Landkort over det danske Riges Lande og Provindsfer. Det tidligste Spor til at Selskabet ogsaa vilde besatte sig med en saadan Gienstand for dets Virken, forekommer vel allerede 1753 (27. Jun.), da General-Conducteur C. Hammer i Aggershuus Stift giennem Selskabet søgte om et Tillæg til sin Gage af 200 Rdlr., hvorfor han tilbød sig at forfærdige et generalt og specielle Kort over Norge. Men dette Andragende, som Endeel vare imod, der ansaae alt for specielle Landkort for overflødige, førte ikke til andet, end at Sagen udsattes, og at Præsæs lovede at undersøge, hvorledes det forholdt sig med de norske Specialkort, som allerede i Frederik IV. og Christian VI. Tid vare optagne. — Den første Oprindelse til de danske Landkort, hvis Forfærdigelse, tilligemed alle derhen hørende Sager og Arbejder, Selskabet derefter har bestyret i en Række af over 80 Aar, finder man i Begyndelsen af 1757. En "in Mathesi og i at optage Kortet vel erfaren Studiosus," Peder de Kosod, havde indgivet en Memorial, hvori han tilbød sig at forfærdige specielle Kort over alle danske Provindsfer, hvorfor han "ingen anden Belønning forlangte, end at blive Professor designatus Matheseos ved Gymnasiet i Odense." At dette ikke var at forstaae bogstaveligt, men at det tillige var Kosods Mening, at han i sine Kort-Arbejder maatte finde et Levebrød imedens han ventede paa Professoratet, viste sig i Eftertiden. Da denne Kosod i øvrigt, foruden andre berømmelige Vidnesbyrd om sin practiske Duelighed, i Særdeleshed fremlagde de bedste Anbefalinger fra Generalbygmeisteren, Gen. Major Thura: besluttede Selskabet at indgaae med en Forestilling herom til Kongen. (1757, 14. Febr.) Frederik V. bevilgede (ved Reser. af 25. Febr.) Selskabets Indstilling; P. Kosod

erholdt Bestalling som designeret Professor i Odense, dog uden Løn, indtil forefaldende Vacance; imod at han skulde forpligte sig til aarligen, efter den ham af Selskabet opgivne Plan, at indlevere et eller to Specialkort over Danmark, udførte "med al muelig Accuratesse i Tegningen og Ziirlighed i Graveringen;" med hvilket Arbeide der strax til Foraaret skulde begyndes. Selskabet besluttede at overdrage Kosod til en Prøve at optage og tegne *K i ø b e n h a v n s* Amt, og naar dette var færdigt, vilde Selskabet undersøge dets Besskaffenhed, og afgjøre, hvorvidt det kunde tages til Mønster for de følgende. Kosod leverede dog først i det følgende Aar dette Kort færdigt, hvilket efter Forfatterens derom til Selskabet indgivne specielle Regning havde kostet 540 Rdlr.; i det han overlod til Kongens eget Godtbefindende, om denne Sum, eller en Deel deraf, maatte blive ham erstattet. For Fremtiden, hvis Arbeidet skulde fortsættes, vilde han ei kunne paatage sig det ringere end 600 Rdlr. aarlig; hvori dog intet vilde være beregnet for hans eget Arbeide og Nøie. Han haabede derimod at kunne levere 2 Amter om Aaret, og saaledes i en Tid af 6 til 7 Aar at bringe de stællandse Amtskort til Ende; hvilke han ogsaa vilde paatage sig, paa egen Befostning og Risiko, at lade stikke i Kobber. Kongen bevilgede (Rescr. af 8. Dec. 1758) 300 Rdlr. for det første, og ethvert af de følgende paa samme Maade udførte Specialkort; men Prof. Kosod erklærede længere hen for Selskabet, at det var ham umueligt at fuldføre et Kort for de ham tillagte 300 Rdlr., da dette kun var Halvdelen af de Omkostninger, han havde viist, vilde medgaae til ethvert Kort. ⁷⁹⁾

Kosod døde allerede 1761, og bragte ikke meer end det ene Amtskort tilveie; hvilket vel nogle Aar efter blev reduceret og ved

⁷⁹⁾ Selskabet indgav i den Anledning en Forestilling til Kongen (15. Febr. 1759) og Resolutionen (af 22. Febr.) blev gunstig for Kosod. Efter Selskabets Anbefaling bevilgede Kongen ham 600 Rdlr. for ethvert færdigt Kort; og saaledes ogsaa for det leverede Kort over *Kbhavns Amt*. Aaret efter sagte han "om Forstud af de 600 Rdlr." hvoraf han allerede havde optaget 200 Rdlr. (20. Mai 1760.) I et Brev til Selskabet fra Rentekammeret, erindrer dette Collegium, at hvis et nyt Kort ikke leveres af Kosod, kunde Kammeret ikke uden fgl. Resolution "gødtgjøre de sidste 600 Rdlr."

trigonometriske Operationer corrigeret af Wessel; men dog overhovedet kun er at betragte som et foreløbigt Prøvearbejde, der ikke gik ind i Selskabets paafølgende nye Plan for de geographiske Kort-Arbejder. Et andet Kort over Roeskilde Amt, hvorpaa Kosob havde begyndt, var ved hans Død ufuldført, og Regieringen betalte det ene Kort over Kiøbenhavns Amt med det firedobbelte af den Sum, der var bevilget for ethvert saadant Kort.⁸⁰⁾ Kosobs Navn vil imidlertid blive erindret, som den første, der bragte den for Danmarks Geographie hvist vigtige Sag paa Bane, og ved sit Prøve-Arbejde over Kiøbenhavns Amt bevirkede saameget, at denne Sag med fortrinlig Opmærksomhed blev omfattet af Selskabet og dets Præsæs.⁸¹⁾ Profesør Zee blev det overdraget, at udkafe en Plan til Kortvæsenets Indretning og Fortsættelse i Fremtiden; (oplæst 9. Febr. 1761); og en lignende Plan indkom fra daværende Decanus paa Communitetet Thom. Bugge, en ung theologisk Candidat, som fra tidlige Aar havde dyrket de mathematiske Videnskaber. Geh. Raad Zolstein fandt dette Foretagende at være af den Vigtighed, at det fortiente at understøttes af Staten med meer end almindelig Opoffring, og forlangte Selskabets Erklæring: i hvor lang Tid det danske Kort-Arbejde kunde fuldføres, naar dertil an-

⁸⁰⁾ Kosob havde for det færdige, og for et under Arbejde værende Kort modtaget 1200 Rdlr., og endnu 600 i Forskud. Dette Forskud blev eftergivet, og desuden blev en Sum af 1000 Rdlr. anvist til Indkøb af hans Instrumenter og til Betaling af hans Gæld, i Alt 2800 Rdlr. (Refcr. 18. Dec. 1781.)

⁸¹⁾ Bugge (i Fort. til sin "Beskrivelse over Opmaalings-Maaeden, som er brugt ved de danske geograph. Kort": Rbh. 1779, p. X) tillægger Geh. Raad. Zielmstjerne, "Selskabets nærværende Præsident" den Berømmelse, "at den geographiske Landmaaling skylder ham ikke allene sin første Tilværelse, og det i det kritiske Aar 1762; men endogsaa dens paafølgende stadige Fortsættelse;" ligesom ogsaa "de astronomiske og geographiske Videnskaber store Mægen, Statsmin. Grey Thott", at denne bestandigen har yndet og befordret disse Arbejder." Man seer imidlertid let, at det er den sædvanlige store Nedebønhed til at lade levende Mægtige vederfares al muelig Ret, som her fører Ordet. Men det vilde være meget ubilligt, her at forbigaae J. L. Zolstein, som netop var den, der først anbefalede det for sin Tid saa betydelige Foretagende til Frederik V., og bevirkede en saa liberal Understøttelse til dets Fremme.

vendtes en Sum af 12,000 Rdlr. paa eengang, og 1200 Rdlr. aarligen? — Professor See afgav derover en Erklæring; men en Hoved-Vanskelighed, som man her, ligesom ved mange flere videnskabelige og practiske Foretagender den Tid maatte støde paa i Danmark, var at duelige Hænder fattedes til Arbeidet. At oplære geographiske Landmaalere, var derfor noget af det første, der maatte tænkes paa. Sagen modnedes med noget meer end den sædvanlige Hurtighed i Selskabet; da en af Kongen udnævnt Committee, uden Tvivl foranlediget af Præsæs, fik det Hverv at forberede den. Efter dennes Erklæring, og Forestilling af Præsæs, bevilgede Kongen bl. a., med Hensyn til den afdøde Prof. P. Kofod, at der, til Indkøb af de i sin Tid ved ham anskaffede Instrumenter, og til hans Gieldes Betaling, maatte anvises en Sum af 1000 Rdlr. og desuden endnu 5—600 Rdlr. til flere Instrumenter. Dette indholdtes i det vigtige Kongelige Rescript af 26. Jun. 1761, som foreskriver Plan og Indretning af den hele geographiske Landmaaling, og den derpaa byggede Reduction, Tegning og Gravering af danske Specialkort, som nu bestemtes til 4 over Siælland, foruden et Generalkort over denne D. Rescriptets Anordninger i den Henseende grunde sig paa den, efter Kongelig Befaling, afgivne Erklæring af en Committee i Videnskabernes Selskab, bestaaende af Etatsraaderne Lurdorff og Zielmstjerne, Justitsraad Gorrebow, Professor Chr. See, og designatus Prof. Philos. & Math. ved Kbh. Universitet J. W. Holm, Ingenieur ved Grændsemaalingen i Norge. Disse befalede nu fremdeles at sammentræde (Holm for saavidt som han i Kiøbenhavn var tilstede, i øvrigt ved Correspondents) for "under Videnskabernes Societets Direction at bære al muelig Omfarg for dette nyttige Værks Indretning, Begyndelse og Fremgang." Dette var saaledes den første Oprettelse af Selskabets Landmaaling=Commission, der bestod i 80 Aar, indtil den i A. 1841, da de danske Kort=Arbejder fra Selskabets Side betragtedes som sluttede, blev ophævet.

I dette Rescript fremstilles Landets "generelle og geometriske Opmaaling", og alle naturlige og politiske Situationers rigtige Bestemmelse i det fornødne Detail, som et af Hoved=Formaalene for det nye Kort=Arbejde; men tillige med fortrinligt Hensyn til "Landets Strandbredder og Søkhyster, med derhos beliggende Skær og Klipper (?); hvilken sidste Landmaaling har

”stor Influence ubi et Lands Forsvar, enten til at bedække Kysterne, eller reglere Krigsoperationerne; men i Beshynderlighed i Handelen og Navigationen, naar Kysterne, de Søfarende til Efterretning, aflægges paa deres rette Længde og Bredde,” m. m. For at kunne tilveiebringe Landmaalere med den til geographisk Opmaaling fornødne grundige Kundskab i Astronomie, theoretisk og practisk Geometrie, Hydrographie og Kort-Tegning, har Kongen ladet udgaae Rescript til ”Rector, Procancellarius og Professorens ved Kiøbenhavns Universitet” om uophødelig at lade det runde Taarns Observatorium sætte i behørig Stand, ”at det kunde komme til at balancere med de fornemste Observatorier i Europa”; for at de som antages, eller have Lyst til Landmaalingen, der kunde øve sig i at observere.⁸²⁾ Den for saadanne Subjecter fornødne Underviisning paalægges det Prof. See at meddele dem, deels ved Forelæsninger over den theoretiske og practiske Geometrie, samt baade ”det geographiske og hydrographiske Kort-Væsen”; deels ved at forfatte de dertil fornødne Lærebøger.⁸³⁾ Herfor tillægges ham 300 Rdlr. aarlig af den Kongel. Casse, imod at han tillige skulde have Opsyn over samtlige Arbeidere ved Kortvæsenet, og holde to Værelser med fornødne Tegneborde og andre Indretninger, hvorfor See endvidere tillagdes 100 Rdlr.

⁸²⁾ At dette Rescript om Observatoriets Istandsettelse af 26. Jun. 1761 (jvf. Myerups Univ. Ann. S. 338) har virket noget, finder man ingen Spor til. Det var ikke før 1766 og 1768, at nye Instrumenter bleve anskaffede for de af Kongen skienkede 2000 Rdlr. (Myerup l. c. S. 367.) I hvor utrolig slet en Tilstand disse Instrumenter og hele Observatoriet var ved Statsraad G. Horrebøws Død 1776, (tildeels formeddelt Broderens, den designerede Professor P. Horrebøws Forsømmelighed) sees af Beretningen herom af See og Kratzenstein. Myerup S. 413. Jvf. Ursin om Observatoriet paa Rundetaarn S. 40. 41.

⁸³⁾ Om og hvorledes See udførte det forstaaente Hverv, kan ikke oplyses; hvad Lærebøgernes Udarbejdelse angaaer, da havde man heri vel neppe henvendt sig til den Rette, og de udkom aldrig. Chr. See, f. paa Thyholm d. 5te Apr. 1712, blev, efter sin Hjemkomst fra en Udenlandsreise, Rector Matheseos ved Sø-Staten, 1747 Medlem af Vidensk. Selskab, 1759 ansat som Professor i Mathematik og Philosophie ved Universitetet og 1761 Magister. Han var maaste i sin Tid en lærd Mathematiker, reiste to Gange udenlands, og var Medlem af det Berlinske og flere Videnskabs-Selskab; men skrev aldrig andet, end et Par latinse Disputationer, og paa dansk to mathematisk Afhandlinger i Selskabets Skrifter.

aarlig af den til Kort=Arbejderne bestemte Sum, indtil han, og det saasnart mueligt, "til det geographiske Værks Drift, med en Professor=Resident's kunde blive soulageret;" og skulde da "et Landmaaler=Bureau hestes til saadan Resident's og Bolig", og de sidstnævnte 100 Rdlr. bortfalde.

Til at udføre den geographiske Opmaaling og Kort=Tegning skulde antages to duelige Landmaalere, som i et Aar skulde nyde den fornødne Veiledning og Underviisning, og imidlertid have hver 100 Rdlr. for dette Aar; men naar de af Videnskabernes Selskab vare prøvede og befundne dygtige til Arbeidet, skulde der tillægges hver af dem 300 Rdlr. om Aaret. Endvidere bevilgedes 100 Rdlr. aarlig for to faste Dagleiere i Marken til hver af Landmaalerne, hvilke ikke kunde have ringere, end en Mark i Dagløn for hver af de 5 Sommermaaneder. I Henseende til den øvrige Hielp, Landmaalerne maatte behøve af Haandlangere, "fire til sex for hver", da vilde Kongen befale Bedkommende, saavel paa de kongelige, som paa Proprietairernes Godser, at være dem behjælpelige med Mandskab, og skaffe dem fri Befordring^{83 b)}. Desuden "behøve disse to Landmaalere nødvendigen, ligesom Professor Kofod, to Studenter med sig, som kunde forrette de mindre Operationer, og saaledes oplæres i den geographiske Landmaaling", for at kunne ved Dødsfald eller andre Tilfælde træde i de Afgaaendes Sted. Disse Studenter skulde imidlertid hjælpes til Beneficia ved Universitetet, optages i et af Collegierne, eller "nyde et Par Koster paa Communitetet."⁸⁴⁾ Ligesom saadanne Studenter og Medhjælpere ved Landmaalingen lovedes Ansættelse ved Kort=Væsenet, naar dertil gaves Leilighed, eller at have i Kongens Grindring til

^{83 b)} Det i den Anledning udgaaende Kgl. Rescript af 22. Apr. 1763, som paahylder det Fornødne med Hensyn til Landmaalernes Understøttelse, vil findes optaget blandt Bilagene.

⁸⁴⁾ Ved Rescr. af 18. Debr. 1761 tillægges to af de fire Studenter, som antages til at assistere Landmaalerne, tvende Koster paa Communitetet og Plads paa Regentens; men de andre to kun een Koft og Plads paa Walchendorphs Collegium, Alt i de sædvanlige 3—5 Aar; dog at de nu antagne 4 Studenter, skulle beholde Klosteret og Pladserne, saalænge de gaae Landmaalerne tilhaande; om det endog varer over bemeldte Tid. 1763, 10. Jun. bevilgedes Antagelsen af endnu to Studenter, under samme Vilkaar, som de tidligere antagne fire, til at assistere ved de trigonometriske Operationer. Paa Regentens havde senere tre

andre Betiener: saaledes tilfagdes ogsaa de to geographiske Landmaalere, der først antoges, at komme i Betragtning til "et anstændigt Levebrød, naar Carterne over Siælland vare færdige." Derimod gjordes det til Vilkaar, saavel for Landmaalerne, som for de studerede Medhielpere, naar de beskaffedes til noget Embede i Danmark eller i Norge, at de tillige skulde paatage sig "at være faste Landmaalere i den Provinds, hvor de blive employerede, og være forpligtede til, Tid efter anden at opmaale samme efter den specielleste Maade, til Landvæsenets Forbedring;" ligesom ogsaa til privat Opmaaling af Eiendele, og til "i paakommende Processer at forfatte Carter til Oplysning for Retterne," mod billig Betaling af Bedkommende. — Til de ovenanførte aarlige Lønninger m. m., til fornøden Istandsættelse og Fornyelse af Instrumenterne (100 Rdlr. aarlig) og andre ved denne "geographiske Indretning" forefaldende Udgifter, bestemte Kongen i det Hele 1600 Rdlr. om Aaret, fra 11. Jun. 1761, at udbetales til Videnskabernes Selskab.

Ved denne K. Frederik den Femtes betydelige Gave, og ved en fra Begyndelsen af med forstandig Omtanke og Liberalitet organiseret Indretning, lagdes Grunden til den siden, under Selskabets Bestyrelse, uafbrudt fortsatte geographiske Opmaaling af Danmark, og de fra denne udgaaende specielle og General-Kort over Landet; hvorom det vel kan siges, at den er bleven udført med nogen Ullighed i Arbeidet, og med den Langsomhed, der er egen og næsten almindelig for de videnskabelige og litteraire Foretagender, som udføres under Corporationers Bestyrelse; men at den derhos dog overhovedet har havt en Fremmskriden med Tiden og forbedrede Resultater til Følge; at den har produceret saadanne geographiske

Landmaalere Plads; men Selskabet renoncerede 1781 paa den tredje Plads, under visse Betingelser. (Myerups Efterretn. om Regentsen. S. 17. Jvf. S. 71 om Sviiids Klage over Landmaalernes Uorden 1785.) Man seer i øvrigt af en Skr. fra N. E. Halle til Selskabet (18. Dec. 1780) at det theologiske Facultet den Tid ikke vilde tilstaae andre, end virkelige Landmaalere Ret til at benytte Pladserne, og besatte dem, naar Landmaalerne ikke selv tog dem i Brug. Det saakaldte "Landmaaler-Værelse" paa Regentsen benyttedes til dette Brug omtrent til A. 1820. Den sidste, som havde det i Besiddelse, var uden Tvivl den i Hierting boende Landinsp. J. Ellung, død i Beg. af 1820. Hans "Regents-Stipendium" tillagde Vid. Selsk. Landinsp. Gudme. (10. Mai 1820.)

Kortet, som i de forskjellige Perioder, i Forhold til Videnskabens fuldkomnere Udvikling, have vundet meer eller mindre Bifald hos Sagkyndige i og udenfor Fædrelandet; og at dette Foretagende tillige for Landets agrariske Opmaalning, og de dermed forbundne Landvæsenforhold, har havt meget vigtige og velgivende Følger. En af de væsentligste blandt disse, den lettere Afgang for Private til en uviagtig Opmaalning af deres Jordeiendomme, og Tilveiebringelse af Kort over samme — noget, som indtil den Tid næsten var ukendt her i Landet, eller udøvet paa den mest usfuldkomne Maade — fremkaldtes netop ved en Foranstaltning, der sigtede til at skaffe enhver Provinds faste Landmaalere, om hvis Duelighed og Færdighed deres Deeltagelse i den geographiske Opmaalning maatte afgive et Vidnesbyrd; ligesom denne overhovedet blev den Skole, hvoraf oplærte og øvede Landmaalere efterhaanden udgik i Danmark.

I Henseende til den practiske Methode, som fulgtes i de Operationer, hvorved de geographiske, specielle Kort over de danske Provindser skulde tilveiebringes, da har man deri vel i forskjellige Tidsrum af den lange Periode, hvori dette Foretagende udførtes, fulgt en noget forskjellig Fremgangsmaade, som det dog paa dette Sted vil være for tidligt, nærmere at berøre. Det maa her i Særdeleshed bemærkes, at om endogsaa de af Selskabet bestyrede topographiske Arbejder, i enkelte Omstændigheder, kunde have været udførte med større Uviagtighed, saa var dog allerede det Fremskridt, som opnaaedes i Landets Topographie ved Udførelsen af en til hele Danmark udstrakt virkelig geometrisk Opmaalning, i Sammenligning med de tidligere aldeles uviagtige Landkort, som existerede, saa stort og betydeligt, at man vel tør sige, at hvad der præsteredes i Selskabets første Periode (eller indtil Aarene 1780—90), og det ved egne Kræfter og indfødte Arbejdere, opfyldte alle billige Fordringer. Man havde saaledes ogsaa fra Begyndelsen indseet, at de blotte geometriske Operationer ikke vilde være tilstrækkelige for at opnaae den strenge Uviagtighed, Videnskabens Standpunkt allerede paa den Tid fordrede. Man havde gjort opmærksom herpaa, i den til Kongen fra Selskabet indgivne Plan til Arbejdet, saaledes som den efter Kofods Død blev udkastet; og den kongelige Resolution af 30. Jul. 1762, indeholder i den Anledning følgende: "Men som det af Erfaring er bekiendt, at i deslige Landmaalingsoperationer, i hvad Præcautioner end foretages, kan feiles, deels for-

"medelst smaa Feil i Instrumenterne, og deels formedelst Dieshynets
 "Ufuldkommenhed: saa er det bleven taget under Ventilation, hvor=
 "ledes deslige Feil kunde opdages og rettes; da samtlige Stemmer
 "ere faldne derhen, at intet Middel er udfundet, som mere kan be=
 "fordre Korternes Accuratesse, og forbedre de ved den ordinaire
 "Landmaaling begangne Feil, end at lade Landmaalingen accom=
 "pagneres med trigonometriske Operationer, hvilket bestaaer derudi,
 "at tvende Personer, som ere vel vuede i di Astronomie og Geometrie,
 "med det bedste Instrument, som haves, indslutte Landmaaling=
 "operationerne i visse Hoved-Triangler, hvis Vinkler i Grader
 "opmaales, og Trianglerne selv trigonometric beregnes. Og da
 "denne Maade, hvor Trianglerne ere store, nøiagtigen observerede og
 "beregnete, ei er underkastet saa mange Feil, som den ved de mindre
 "Operationers Trekanter: da bliver det en Folge, at naar det tri=
 "gonometriske Kort forfærdiges efter samme Scala som det geoda=
 "tiske, da maatte, naar begge Arbejder kunde affattes med den be=
 "hovrige Accuratesse, de fælleds Punkter paa det geometriske og
 "det trigonometriske Kort svare til hinanden, og hvis dette ikke skeer,
 "da er det Tegnet til, at Landmaalerkaartet formodentlig maa feile,
 "og Feilen rettes efter det trigonometriske." ⁸⁵⁾ Da Selskabet til=
 lige havde forestillet, hvor besværligt det vilde være, at faae

⁸⁵⁾ I Indledning til Th. Bugges "Beskrivelse over den Opmaalingsmet=
 thode, som bruges ved de danske geographiske Kort" Kbh. 1779. 4. har
 Fors. niere udviklet, hvorledes Feil kunne opstaae selv ved den nøiagtigste
 Opmaaling derved, at Papiret, naar det afføres fra Maalebordet, hvor=
 paa det har været udsændt, krymper sig sammen, og det paa en ofte
 uregelmæssig Maade, efter Papirets Bestaaffenhed, Veirligeth, m. m. hvor=
 ved de affatte Distancer blive noget kortere end i Virkeligheden. Det er
 denne Feil der maa rettes ved trigonometriske Operationer,
 som udføres "ved at maale en Grundlinie af omtrent en Meils Længde
 "ved Stænger; og fra denne danner man, giennem hele Landet, Rader
 "af Triangler, hvis Sider kunne være til 2—3 Meil, og som prøves ved Be=
 "rifications-Grundlinier. Saaledes bestemmes ved Beregning den sande
 "Afsstand imellem adskillige Hovedpunkter, som allerede ere anlagte, eller
 "skulle anlægges paa det geometriske Kort — hvilke Punkter saaledes rettes og
 "forbedres efter de trigonometriske, og disse blive Grundvolden
 "for hine." De trigonometriske Kort erholve endnu en ny Bestyrkelse
 ved astronomiske Observationer, i det Kjøbenhavns Meridian
 opdrages paa disse Kort, og Stationernes Afstand fra Meridianen og Per=
 pendicularen paa samme beregnes, m. m.

Landmaalere og Assistenten, duelige til det trigonometriske Arbeide, "efterdi der aldrig tilforn her i Landet har været tænkt paa noget "saadant; og det derfor vil være fornødent at give Landmaalerne, "og de, der skal forrette det trigonometriske Arbeide, nogen Tid til "at exercere deslige Konster, for at erhyerve den fornødne Dvølse og Færdighed": saa bevilger Kongen, at begge antagne Landmaalere, med deres Assistenten, maae anvende Sommeren paa slige Dvøelser, for at erfare, hvem af dem der var mest skiftet til det geographiske, ligesom til det trigonometriske og astronomiske Arbeide; inden de egentlige Opmaalinger til Kortene toge deres Begyndelse. — Man har i sildigere Tid tillagt Selskabet det som en Feil, at den geographiske Detailmaaling blev udført førend den trigonometriske, hvilket i et Land, som Danmark, hvor Hovedpunkterne dengang endnu vare saa usikre, let kunde foranledige betydelige Feil. Men netop saadanne Feil var det Hensigten at rette ved de trigonometriske Operationer, som skulde tiene til at bestemme og verificere Hovedpunkterne; og saaledes maatte det dog fornemmelig komme an paa, at de sidstnævnte Operationer foretoges med den fornødne Strenghed og Nøiagtighed.

Da man nu længere hen fandt, at naar en af de to antagne Landmaalere skulde anvendes allene til de trigonometriske Arbeider, vilde den geographiske Opmaalning rykke alt for langsomt frem, bevilgedes d. 13de Apr. 1764, at Selskabet maatte antage en tredje Landmaaler, til hvis Lønning Kongen endnu vilde lægge 400 Rdlr. til de forhen bevilgede 1600, og saaledes i Alt tilstaae 2000 Rdlr. aarligen til Kort=Arbeidets Fremme. At denne betydelige Sum vilde medgaae i en lang Række Aar, forudsaae man dog allerede dengang, efterdi det i Resolutionen hedder: "at en duelig Landmaaler med sine Assistenten i en Sommer ei kan optage meer end omtrent 10 Quadratomile." Men, efter hvilke Data Mathematikerne i Selskabet have beregnet Siøllands Fladeindhold, vil man have vanskeligt at sige, da det ligeledes hedder: "at Siølland, efter ongefærlig Dverflag, indeholder 94 Quadratomile." Man var dog paa den Tid ikke saa langt tilbage i den danske Geographie. ⁸⁶⁾

⁸⁶⁾ Allerede i det omtrent samtidige danske Atlas (II. Bd. 1762, S. 32) angives Siøllands Quadratomileindhold til 128 Mile, hvilket, hvis Amager og de mindre Der ere medregne, svarer meget nær til den nyeste Angivelse, omtr. 127 $\frac{1}{2}$ Quadratomile. (Boggesen, "den danske Stat." S. 194.)

Det blev heller ikke ved den ovenfor angivne Sum til de geographiske Arbejder; thi under 17. Febr. 1769 skienkede Kongen til endnu "et Sæt Landmaalers" Antagelse (nemlig en Landmaaler med hans Assistenten) "saavel som til de trigonometriske Operationer", 700 Rdlr., og siden "ved foresaldende Leilighed", endnu 300 Rdlr.; de sidste formodentlig til foresaldende Udgifter ved Kortenes Stifning, da Selskabet havde foreslået, "at det var fornødent, at forskaffe de til Carternes Graving antagne franske Graveurer fornødent Arbejde, for at de ei omsonst skulde lønnes." Denne Kongelige Gave af 1000 Rdlr. synes dog at have været et extraordinært Tilskud for bemeldte Nar; ligesom Kongen allerede den 1te Nov. 1766 havde skienket 1000 Rdlr., de 600 Rdlr. til den trigonometriske Landmaaling, og 400 Rdlr. til at giøre Begyndelse med Kortenes Stifning; og ligeledes under 25. Apr. 1767 til samme Diemed 500 Rdlr. — Endvidere var den i A. 1761 fra Stockholm forskrevne mathematisk Instrumentmager Ahl tillagt 150 Rdlr. aarlig Løn. Man havde nemlig først bestilt endeel mathematisk Instrumenter i Stockholm; men da det tillige befandtes, "at den herværende Instrumentmager Muth, som har 300 Rdlr. aarlig Pension af Hs. Majestæt, deels var meget uaccurat og langsom, deels alt for kostbar": havde man, med stor Besvarlighed, faaet den meget habile Joh. Ahl til at flytte herover, hvormed man i Stockholm var ganske misfornøiet, og søgte at faae ham tilbage igjen.⁸⁷⁾ Folgen heraf var, at han 1762 blev tilstaaet 50 Rdlrs. Tillæg til de ham først tilstaaede 100 Rdlr.; og 1769 blev endnu tillagt ham 150 Rdlr., i Alt 300 Rdlr., "samt 50 Rdlr. aarligen af det til Landmaalingen extra Skienkede, imod at han derfor skal paatage sig at oplære en Dansk i sin Konst."

⁸⁷⁾ I en Førestilling til Holstein fra Zielmstjerne (27. Jun. 1762) beretter denne, at vel vare nogle af de i Stockholm bestilte Instrumenter modtagne af den danske Minister, for at sendes herover med første Skibsleilighed; men de betydeligste, "skiondt de skal være færdige, ere efter Ordre til Instrumentmageren holdte tilbage, da saavel Kammerherre Tilas, og den svenske Mathematicus Wargentin, som det hele Videnskabs Societet, ere meget fortørnede over, at Ahl har ladet sig her engagere, og baade med Løffen og Truen vilde have ham tilbage igjen." (Om Ahl s. Ursin om Observ. paa Rundetaarn. S. 43. M. Zell medtog, efter egen Beretning, 1769 til Trondhjem en Quadrant af Ahl. l. c. S. 40.)

Kort=Arbeidets første Fremgang og tidligste Frugter fandt overhovedet, baade hos Publicum og Regieringen, meget Bifald og Paaskjionnelse. Heller ikke under det Struenseffe Ministerium blev Landfort=Væsenet tilsidefat. I en Privatskrivelse til Hielmstierne fra Struense (Hirschholm, 7. Oct. 1771) som Svar paa en Dagen i Forveien fra denne modtagen Forestilling angaaende Kortvæsenet, melder han at have foredraget Kongen Sagen, og at Befaling allerede var afgaaet til Finantsvæsenet, om at sørge for de fornødne Fonds til Arbeidets Fortsættelse. Imidlertid sender han Hielmstierne af Cabinetscassen 150 Rdlr., for deraf at tildele hver af de tre fra Holland hjemkomne Landmaalere eller Assistenten en Gratification paa 50 Rdlr. som en lille Godtgjørelse for deres besværlige Tieneste. ("pour les soulager tant soit peu de leur fatigue soufferte.") Efter bemeldte Forestilling af Hielmstierne til Cabinettet og Finants=Collegiets i den Anledning afgivne Erklæring, (17. Oct. 1771), saad den Kongel. Resolution saaledes: at de til de geographiske Arbeider bevilgede 1600 Rdlr. aarlig skulde paa ti Aar forhøies til 2100 Rdlr., for hvis Anvendelse Selskabet hvert Aar havde at aflægge Regnskab til det danske Rentekammer. Ikke længe efter at Hofrevolutionen 1772 havde bragt Magten i andre Hænder, kom man ligeledes Selskabets Onsker, at kunne fremme dette betydelige Foretagende med mere Kraft og Hurtighed, i Møde, ved at stille end flere Midler til dets Raadighed. Da nu en Skrivelse fra Rentekammeret til Selskabet af 10. Jun. 1772 indeholder, at Kongen fra næste Aars Begyndelse indtil videre "vil lægge 600 Rdlr. til det, som allerede af den Rgl. Casse til Videnskabernes Societet aarlig bliver udbetalt; hvorimod Societetet skal være forpligtet til at sørge Tallet af de Landmaalere, som det nu betiener sig af":⁸⁸⁾ kan heraf ikke sluttes andet, end at Finantsernes aarlige Bidrag til Selskabets Landmaalings= og

⁸⁸⁾ Af en Rentekammerbeskrivelse til Selskabet af 4. Mai 1774, angaaende fri Befordring for Landmaalerne, sees, at Selskabet i dette Aar havde 5 Landmaalere i Tieneste, og alle i Arbeide; ligesom ogsaa i Aarene 1774, 75 og 76. I Aaret 1780 var Antallet vorret til 6 (C. Wessell, H. Skanke, S. Bruun, J. Johnsen, S. Svarsen og J. B. Gimber) hvilke Kongen d. 27de Dec. 1779 bevilgede, for det første paa 3 Aar, et aarligt Tillsæg af 50 Rdlr. for hver.

Kort-Arbejder herved er blevet forøget til 2700 Rdlr. Ikke desmindre seer man, at Hielmstjerne allerede den 23de Jun. s. A. atter er indgaaet med en Skrivelse til Rentekammeret om at udvirke "et Tillæg af 600 Rdlr. til Udgifternes Bestridelse for Landmaalerne; men hvorpaa dette Collegium under 4de Jul. svarer: at det ikke drifter sig til at indgaae med Forestilling om nogen videre Udgift til denne Indretning. Hielmstjerne har da i samme Anledning henvendt sig til Cancelliet, hvis Præsident Lupdorph var, og erholdt allerede to Dage derefter (14. Aug. 1772) et gunstigere Svar. Collegiet var ganske villigt til, efter foregaaende Brevverling med Kammeret, at gjøre den fornødne Forestilling om Kortvæsenet, "at dette til Landets Ære og Videnskabernes Udbredelse sigtende Arbejde fremdeles med al Flid og Drift kan fortsættedes;" naar Cancelliet erholdt Beregning over, hvormeget Selskabet for Diebliffet aarlig var tillagt til dette Brug, og hvor stor en Sum, der endnu behøves til flere Landmaalers Antagelse. I Selskabets Archiv findes dog ingen videre Oplysning om, hvad Resultat denne sidste Forhandling har bragt; eller om noget senere aarligt Tillæg er bevilget til Landmaalingen, over bemeldte 2700 Rdlr. Derimod synes det, som Landfortenes Stifning er bleven betragtet som en fra Opmaalings-Arbejderne, eller Bekostningen ved samme, forskiellig Gienstand, hvorfor egen Regning er ført;⁸⁹⁾ og Selskabet erholdt (11. Apr. 1774) Tilskifring om en Godtgivelse af 250 Rdlr. for hvert Kort, som herefter blev udgivet; foruden at der af den Kongelige Casse blev udredet Reisepenge og aarlig Understøttelse til de, til Kortenes Stifning indkaldte franske Kobberstikkere, Martin og C. A. Guiter.⁹⁰⁾ Endvidere ansattes Th.

⁸⁹⁾ Finantscollegiet melder d. 11te April 1774, at Kongen har bevilget: "at den Gield af 370 Rdlr. 13 Sk., som Kortvæsenets Casse findes ubt, maa erstattes Conf. Naab Hielmstjerne, som har forbrakt bemeldte Sum."

⁹⁰⁾ Hielmstjerne erholdt (d. 17de Jun. 1775) tilsendt fra Particulair-Kammeret 100 Rdlr. Reisepenge for den til Videnskabernes Selskabs Tjeneste nu ankomne nye Kobberstikker" (Guiter); og Tilskifring om 100 Rdlr. aarlig "til samme Kobberstikkers Huusleie og Brændse." Denne Guiter, et ungt Menneſte paa 19 Aar, blev løvet 800 Livres for hvert Kort at stikke og 400 L. aarlig til Bolig og Brændsel. Kongen bevilgede desuden Selskabet (d. 6te Apr. 1781) 100 Rdlr. aarlig paa 5 Aar, for at udbetale samme til Kobberstikker Guiter, imod at denne skulde i bemeldte Tid "uuderholde

Bugge 1773 som "Overlandmaaler" med 800 Rdlr. aarlig Løn, under den Forpligtelse, at han skulde forrette de trigonometriske Operationer til Brug ved Landkortene, saa ofte Selskabet dertil maatte behøve hans Tjeneste; og Selskabet bevilgedes d. 6te Apr. 1781 endnu, til Løn for to nye Landmaalings-Assistenten, 130 Rdlr. aarligen for hver, og 20 Rdlr. aarlig i Tillæg for de tre daværende (Steenberg, Heiberg og Ellung); dog at dette extraordinaire Tilskud skulde bortfalde, naar Affætningen af Kortene tiltog saaledes, at det kunde undværes.

Anvendelsen af saa betydelige Pengemidler fra Statens Side til det vigtige geographiske Arbeides Fremme, var ikke uden Frugter for samme; skøndt disse sildigere og langsommere, end man i Begyndelsen beregnede, kom til Modenhed og Publicitet. Man lærte snart, at jo større Nviagtighed Landkortene skulde faae, desto mindre kunde man vente sig, at Arbeidet, selv med et foreget Antal Landmaalere, kunde gaae saa hurtigt fra Haanden, som man tænkte sig, da Kofod gjorde den første Begyndelse. Det kom herved ogsaa for en stor Deel an paa de geographiske Landmaalers Duelighed og Nviagtighed, for at ikke formeget skulde være at rette ved den senere Anvendelse af de trigonometriske Operationer; og derefter atter paa den Bedkommendes Færdighed i at reducere og tegne det til Stifning bestemte Kort.

De første geographiske Landmaalere, Selskabet antog i Begyndelsen af 1762, vare Peter Wilster og Thomas Bugge. Den første afgik allerede efter et Aars Tid; den sidste Valg kan vel i Særdeleshed kaldes heldigt, og blev afgjørende for denne siden mangesidigt fortiente og virksomme Astronom's hele efterfølgende Livsbane. Bugge havde 1759 arbejdet under Kofod paa at optage Koeskilde Amt; og allerede i den unge Alder af 21 Aar, efterat han 1760 og 1761 havde øvet sig som Observator paa det runde Taarn, fandtes han stiftet til 1761 at sendes til Trondhjem,

og oplære Drengen T. G. A. Angelo fra Flensborg, 13 Aar gammel, i Landkort- og Kobberbogstav-Stifning;" (Gutter udstedte sin Forpligtelse d. 24. Aug. 1781) og 1785 d. 2^{den} Aug. tilstodes ham af Bonden ad usus publicos 400 Rdlr. "til dermed at clarere sine Creditorer." Da Gutter 1787 var død, bevilgede Kongen: at Selskabet fremdeles skulde erholde disse 100 Rdlr. aarlig af Particulair-Kammeret, saalænge en Kobbersifter til Landkorts Forsærdigelse stod i dets Tjeneste.

for at iagttage det sieldne Phænomen, Planeten Venus' Giennemgang paa Solens Skive. Efter Hiemkomsten var det, at han blev antaget af Selskabet som geographisk Landmaaler, begyndte sine Arbejder i Sommeren 1762, og forelagde Selskabet, tilligemed Wilster, i Decbr. samme Aar de til den Tid udførte geographiske Arbejder over Siælland. Disse fortsatte Bugge indtil 1765, i hvilken Tid han allene har optaget 13 Quadratomile af dette Land; imedens han tillige oplærte O. Christoff. Wessel (siden General-Auditeur i Norge), den senere som Forfatter bekendte, 1778 til Landmaalings-Conducteur under Rentekammeret udnævnte N. Morville, og den tidligt (1776) bortdøde Sv. Zeidemark, i den geographiske Landmaalingskonst. 1765 blev Bugge antaget til trigonometrisk Observator, og da han samme Aar tillige beskikkedes til Landmaalings-Conducteur, og til i denne Egenskab at forestaae det nye oprettede Landmaalings-Comptoir under Rentekammeret, oplyste hans umiddelbare Deeltagelse i den geographiske Landmaaling; hvorimod han, som ovenfor er meldt, 1773 blev paalagt, som Overlandmaaler at udføre de trigonometriske Arbejder. I Stedet for Bugge, der afgik, og Wilster, der 1763 paa Grund af Svag-
hed havde søgt og erholdt sin Afsted,⁹¹⁾ antog Selskabet N. Morville (der fra 1762 havde været Assistent) og den meget duelige Caspar Wessel (en Broder til D. C. Wessel og til Digteren Wessel) til geographiske Landmaalere. Noget senere blev J. Skanke antaget;⁹²⁾ og det er de to sidstnævnte, som findes at have udført det vigtige og væsentlige Arbejde, Landfortenes Reduction og Tegning, i Tidsrummet imellem 1768 og 1783, i hvilke 15 Aar Selskabet i det Hele saae sig i Stand til at udgive 9 Blade. Naar det derfor vel synes, i de første Aar at have gaaet noget seent med Opmaalingen, fremmedes Arbejdet derimod med en ikke ubetydelig

⁹¹⁾ Han blev siden ansat som Garderobe-Secretair, men afskediget, og søgte 1772 om at beholde sin Gage, indtil han opnaaede anden Befordring. Ved en Cabinets-Resolution af 9. Jun. blev han henviist at melde sig hos Videnskabernes Selskab, for paa en eller anden Maade at blive employeret.

⁹²⁾ Jeg holder det for ungdomvendigt, videre at anføre de enkelte Landmaaleres Ansættelse og Afgang; da en egen Tabel over samme ved Bogens Slutning vil give en almindelig Oversigt.

Grad af Hurtighed, efterat Kortenes Reduction, Tegning og Stifning først var begyndt.⁹³⁾ Dette vil ogsaa kunne skønnes ved Sammenligning med de sildigere Perioders Virksomhed i Kort-Udgivelsen; da man i den hele paafølgende Tid fra 1783—1842, eller henved 60 Aar, kun har udgivet 10 specielle Blade, et Generalkort over Sønder-Jylland, et casset Kort over den sydlige Deel af denne Provinds, et ligeledes casset Kort over Nørre-Jylland, og et Generalkort over hele Danmark i to Blade.

Endskiondt de Optegnelser, der vedkomme Kort-Arbejdet, i Selskabets ældste, af Hiemstjerne førte Protocoll, ere ufuldstændige, og de disse Arbejders tidligste Historie vedkommende Papirer deels fattes, deels ere uordnede, erfare vi dog, at fra 1762, da Opmaalingsarbejdet under P. Wilster og Bugge begyndte indtil 1768, har intet Kort endnu været saa vidt, at det kunde bringes under Kobberstikkerens Haand. Det første, som publiceredes var det af Hofod opmaalte, men siden efter (1766) ved O. C. Wessel reducerede og trigonometrisk prøvede Kort over Kiøbenhavns Amt. Det blev stukket i en god Maneer, reent, tydeligt, kraftigt og dog jirrligt, af S. Quist, uden Tvivl en dansk Mand; hvorfor man, hvis han ikke er død, heller ei kan andet end undres meget over, at han ikke oftere blev brugt. Den 3^{die} Febr. 1769 fremlagdes dette Kort i Selskabets Møde, og vandt, som villigt var, "almindelig Approbation". 1768 fremlagde først Wessel sin Tegning af Siællands nordøstlige Fierdedeel, som fandt meget Bisald i Selskabet, og allerede 1771 var dette Blad stukket (af Defehrt, Skriften af Martin). De følgende udkom fra Kobberstikkerens Hænder i denne Orden: Siællands sydøstlige Fierdedeel, tegnet af Wessel, stukket af Martin, 1770. Den nordvestlige Fierdedeel, af Wessel, stukket af Martin og Guiter, 1771. Den sydvestlige Fierdedeel, af Wessel, stukket af Guiter, 1772. Generalkortet over Siælland, tegnet af C. Wessel og H. Skanke, stukket af Guiter, 1777. Møen, Falster og Lolland, af H. Skanke, stukket

⁹³⁾ Fra 1762 til Enden af 1778 opmaalttes Siælland, Fyen, Møen, Falster, Lolland, Langeland og alle mindre Øer, tilligemed en Deel af Jyllands Østkyst. Resultaterne af disse Opmaalinger anbragtes paa 52 geographiske Concept-Kort, som indtil 1779 vare tegne, efter en Maalestok af 1000 Alen paa en dansk Decimal-Tomme; foruden dertil hørende trigonometriske Kort.

af Guitter, 1776.⁹⁴⁾ Det nordlige Fyen af C. Wessel, stiftet af Guitter, 1780 det sydlige Fyen, med Langeland o. m. af H. Skanke, stiftet af Guitter 1783.

Et Foretagende af Selskabet, der i en vis Henseende kunde siges at staae i et beslægtet Forhold til Udgivelsen af de danske Landkort, kan saameget mere her omtales, som det begyndte omtrent samtidigen med Kort-Arbejderne, og ligesom disse strakte sig ud over Selskabets 1te Periode (fra 1760 til 1782); jeg mener Selskabets "danske historiske Almanacker". Den første Tanke til disses Udgivelse er maaskee udgaaet fra Langebek, der ogsaa fra Begyndelsen havde en betydelig Deel i at udstyre deres Indhold. Allerede længe før 1760 har dette Foretagende været paataent. (Luzdorph oplæste den 20de Jan. 1755 "11 Poster om Maal og Vægt, som han meente kunde indføres i Almanacken.") Man vedblev i de følgende Aar at sysselsætte sig dermed,⁹⁵⁾ og at forberede forskellige Materialier, som Almanacken skulde indeholde; og dermed drog det ud til henimod 1760. Om den oprindelige Plan findes intet optegnet; men man seer, den har gaaet ud paa, dels at knytte en historisk Calendar, der til enhver Dag i Aaret indeholdt en mærkelig Begivenhed af den danske Historie, som da var foregaaet, til den sædvanlige astronomiske Calendar; dels at meddele saadanne Tabeller, Observationer og smaa Afhandlinger, som kunde tiene til at oplyse historiske, geographiske og mathematiske Forhold, der paa en eller anden Maade nærmest havde Berøring med Fædrelandet, eller gjorde Almanacken brugbar for Indfødtte; altid dog med Hensyn til at give Indholdet et Slags videnskabelig Charakter. Dermed

⁹⁴⁾ Kortenes Tegning betales særskilt. For Tegningen af dette Kort betales Landmaaler Skanke 50 Rdlr., men da Cassens Tilstand ikke tillod at give meer end 30 Rdlr., vedtog Præsens og Just. R. See, at ville hver af egne Midler tillægge 10 Rdlr. (1776, 1. Novbr.) For Tegningen af det sydl. Fyen og Langeland erholdt han ligeledes 50 Rdlr. Derimod bevilgeses Wessel for Tegning af den større, nordlige Deel af Fyen 105 Rdlr. (5. Febr. 1779.)

⁹⁵⁾ 1755, 10. Nov. Ziegenbalg "indleverede nogle Tabeller, at seies bag efter den i Forslag bragte Almanak." 1756, 20. Dec. "Oplæstes Januarius Maaned af den historiske Calendar, med Societetets Formening, hvad Data og Facta der skulde indføres, og hvad udelades." Man fortsatte denne Oplæsning i de følgende Møder, med en Maaned hver Gang, indtil Slutningen oplæstes d. 28de Marts 1757.

stod ogsaa i Forbindelse, at man i denne Almanak vilde meddele smaa Specialkort over de danske Provindser og Stifter — et Foretagende, hvorved man dog endnu ikke, eller dog først i de senere Aargange, kunde benytte nøiagtigere Materialier og ordentlige geographiske Opmaalinger; men behjalp sig med en Reduction af ældre Korttegninger, som forefandtes i de militaire Archiver og andensteds. Imidlertid havde Selskabet deraf den Fortieneste, at levere, om endog i en ganske liden Scala og uden mathematisk Nøiagtighed, de tidligste indenlandske og kobberstufne Landkort over samtlige danske Provindser. Saaledes leveredes i første Aargang (1760) et 1759 af J. Haas, for den Tid, og i en saa liden Scala upaaflageligt stuefærdigt Kort over Sjælland og Møen. Den anden Aargang indeholder Kortet over Fyen, "givet efter Oberst Francks Kort, som findes i Krigs-Cancelliet;" men uden Angivelse af Kobberstikkeren, hvis Navn ogsaa savnes paa de fleste af de følgende Kort.^{95 b)} Disses ydre Charakter i Liniernes, Tegnenes og Skriftens Stik, har overhovedet nærmest Lighed med den, som hersker i de første af Pontoppidan, siden af Hoffmann besørgede større Landkort, hvilke samtidigen fra 1763—81 meddelees i Danske Atlas. I de historiske Almanacker fortsattes Kortsamlingen 1762 med Volland og Falster; 1763—66 med de fire jydskke Stifter; 1767 med et Kort over Langeland og Werrø (tegnet af D. G. Fester); 1768 over Bornholm, tegnet af Fester, stuefærdigt af J. Haas; 1769 over Amager; 1770 over Møen, tegnet af H. F. Schlegel, stuefærdigt af J. Haas; 1771 over Samsø; 1772 over Kiøbenhavns Amt, det bedste, i Stikket smukkeste og zierligste af dem alle; 1773 over Volland allene, tegnet af N. Jansen; 1774 over Falster, af Jansen; 1775 over Hertugdømmet Slesvig, af Jansen; 1776 over Holsten; 1777, Specialkort over Kiøls og Bordsøholms Amt; 1778 over Island, reduceret efter Grichsens og Schønings større Kort i den islandske Reise, stuefærdigt af D. N. Flint; 1779, Bergens Stift, udkastet 1776 af N. Thodal, tegnet af M. Schnabel; 1780—82, 4 Specialkort over Jægerspris Amt, efter en større Maalestof, og grundede paa de geographiske Opmaalinger ved T. Bugge.⁹⁶⁾

^{95 b)} Det kan dog uden Tvivl antages, at alle disse Kort, med Undtagelse af nogle faa af de sidste, ere stufne af J. Haas.

⁹⁶⁾ Disse Almanacker udkom hos Bøpsner, som paa den Tid havde Privilegiet paa Almanakkens Udgivelse, hvilket Privilegium man i øvrigt seer, at Kong Frederik V. ved Rescript af 19de Marts 1751 har

Meddelingen af disse geographiske Kort over den danske Stat i en meget liden Scala var dog egentlig mere en, i øvrigt i sin Tid uden Tvivl med Bisald optaget Bisag ved de historiske Almanakkers Indhold. En Hovedsag var derimod de til Calenderen ved enhver Maanedsdag tilføiede "historiske Hændelser", alle valgte af den danske og norske Historie. Endskjøndt mindre brugbar for historiske Arbejder og Undersøgelser, end egentlige chronologiske Tabeller, da Begivenhederne hist ikke, uden ved Hielp af et manglende alphabetisk Person-Register, lode sig opfinde, vare dette Slags historiske Calendere i en vis Tid, ogsaa i andre Lande, meget yndede; og de have i nærværende Tilfælde den Fortieneste, at en stor Mængde Begivenheder af den danske Historie, med stor Noie og af en Mængde forskiellige Kilder, her ere samlede med en overhovedet herkende meget paalidelig Noiatighed. Da man af et Brev til Selskabet seer, at Bestyrelsen af den historiske Almanaks Udgivelse (som det synes fra Begyndelsen af, i det mindste allerede 1763) har været overdraget Et. Raad Luydorff og Professor C. Zorrebows⁹⁷⁾: kan man vist nok antage, at Samlingen af de historiske Begivenheder for en Deel, men idetvivil ved Understøttelse af Langebet⁹⁸⁾,

overdraget til det danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, efter Høysners og hans Søns Død, imod en aarlig Afgift af 200 Rdlr. til Universitetet og 150 Rdlr. til Vid. Selskab. Imidlertid betragtede Selskabet den historiske Kalender som en saadan, "der ei kunde henregnes til de andre Calendere og Almanakker, hvorpaa Privilegiet lyder." Man underhandlede derfor med H. om en aarlig Afgift til Selskabet for Salget af dets Almanakker. Han vilde dog kun give 60 Rdlr. om Aaret, naar Selskabet tillige paatog sig at betale Halvparten af, hvad Kortets Stifning kunde koste, "som omtrent vilde blive 5 Rdlr." (11. Jul. 1759.)

⁹⁷⁾ Kun et Fragment af dette Brev med C. Zorrebows Haand (26. Jul. 1763) er tilovers, hvori det foreslaaes, "at der i den historiske Part "af Calenderen skulde anføres ved hver Dag 1) i Almindelighed det "mærkbærbigste, som for 2 Aar siden (i de sidste to Aar?) var steet i "Europa; og 2) in specie mere udførligt, hvad Nyt der var paasjeret i Danmark, baade i Henseende til statum politicum, ecclesiasticum & literarium." Til Slutning hedder det: "Vi takke for Næsten underdanigst for den naadige conffiance, som D. Gre. har til os, "at Calenderen ved vores Tilsyn skulde profitere." o. s. v.

⁹⁸⁾ Det bestrykkes ogsaa derved, at Langebet i A. 1757 nævnes som den, der i Selskabet oplæste et Par Maaneder af den historiske Kalender (nemlig dens 1te Aargang).

har været Lurdorphs Arbeide. Man brugte derved den Fremgangsmaade, at man i de følgende Aargange ved mange Dage indskød andre Begivenheder, end de, som den første Almanak indeholdt. Herved opnaaedes, at man efterhaanden samlede en større Masse af chronologiske Data, end de 365, som den 1te Aargang indeholdt; men dette havde imidlertid den Mangel, at man ingensteds kunde faae et Oversyn af de flere og forskiellige Begivenheder, som ved Efterforskning vare fundne til en Mængde Dage i Aaret. — Et andet, for den danske Historieforsker og Historieskriver ikke mindre nyttigt og brugbart Arbeide var det af Langebek i de historiske Almanacker (for 1760, 61, 62) meddeelte alphabetiske Register over Helgendage og den catholske Kirkes uforanderlige, eller af Paasfedagene uafhængige Kirkefester. Da det er bekiendt nok, at alle Diplomer og Breve hele Middelalderen igiennem dateres, ikke efter Kalenderdagene, men efter Helgens og Festsdage, indsees det, hvorledes man ved at studere Middelalderens Historie i dens Kilder, hvert Dieblif er i Trang for en saadan chronologisk Veileder. Ikke mindre vigtig for den danske Literaturhistorie og Bogkundsstab var den Fortegnelse over gamle danske trykte Skrifter (fra 1495 til 1577) som Langebek meddeelte i de historiske Almanacker for Aarene 1764—1766 — et Arbeide, som i Danmark var det første i sit Slags, og hidtil er blevet det eneste Bidrag af den Art til den danske Typographies Annaler, hvormeget endog Trangen er stegen til en fuldstændigere bibliographisk Fortegnelse og Beskrivelse over vor Nationalliteraturs tidligste Sielenheder.⁹⁹⁾ Endnu berigede Langebek disse Almanacker med et biographisk Bidrag, som bringer os til, hvilken at beklage at det var det eneste. Ved i Almanacken for 1775 at meddele nogle af den under Christian IV. navnkundige, af denne Konge yndede Præst, Astrolog, Almanak-Udgiver og Skribent Niels Selvevad (eller Selvaderus) begyndte Opptegnelser om sit Levnet, udfyldte Langebek disse ved endeel samlede Efterretninger om hans øvrige Skiebne og Handelser, hvoriblandt var meget ligesaa besynderligt og usædvanligt, som Manden selv har været. Man

⁹⁹⁾ Forf. af nærværende Skrift har i tidligere Aar anlagt enbeel Samlinger og Forberedelser til et saadant Arbeide, og har endnu ei opgivet Haabet om at kunne fuldføre det, og da tillige udføre det med større Fuldstændighed, end for 20 Aar siden.

læser dette de historiske Almanakkers Bidrag til vor Literaturhistorie i det 17de Aarhundrede med stor Interesse; men tillige med Beflæggelse over, at vi deri uden Tvivl (naar vi ei ville regne de af Suhm udgivne Langebekke Scriptores Rer. danicarum fra 4de Bind af) finde det allersidste trykte Arbejde fra Langebeks Haand. Denne, med en Forening af sieldne, hos den utrættelige, næsten utroligt arbeidsomme og frugtbare, ved alle sine Arbejder virkeligt gavnende Lærde, og hos den ædle, velvillige, liberale, uegenlystige Mand, lige udmærkede Egenskaber begavede Historiker, døde den 16de Aug. 1775; og Fortsættelsen af hans Efterretninger om Helvaderus i Almanakken for 1776, er saaledes trykt efter hans Død.

Foruden disse historiske Bidrag indeholde de 22 Aargange af Selskabets historiske Almanakker en heel Deel for sin Tid ret brugbare populaire astronomiske Underretninger og Sagttagelser; hvoriblandt f. Ex. de over Solpletterne i Aarene 1770, 1772, 1773, 74, 75 og 76 giorte Observationer; Afhandlingen om Caelendervæsenet i Almindelighed, i Aarg. 1767; over den Julianske, den Gregorianske og den forbedrede Calendar-Stil, i Aarg. 1768, 1771 og 1772; om "Veneris Gang igiennem Solen", Aarg. 1769, bl. fl. a. kunne nævnes. Ogsaa fortæner at erindres, at det er i disse Almanakker man finder de tidligste nøiagtige meteorologiske Sagttagelser (Barometer, Thermometer og Vinden) i Danmark; da de her ere meddeelte fra Kiøbenhavns Observatorium for A. 1759—1779. Vel havde Prof. Ziegenbalg i Selskabets Skrifter (V. 376) tidligere meddeelt Observationer af Barometret og Thermometret fra Dec. 1745 til Jun. 1748; men da han kun leverede de maanedlige maxima og minima for Barometret, samt nogle faa almindelige Bemærkninger om Vindenes Indflydelse paa Veirliget, ere disse Sagttagelser derfor, efter den hos os sagkyndigste Lærdes Dom, "saa godt som uden Nytte;" ¹⁰⁰⁾ ligesom de faa øvrige, i Selskabets Skrifter, 1te Samling meddeelte Veir-Sagttagelser (af G. Schøning i Trondhjem, 1759—61; af Chirurgen Brasen i Grønland,

¹⁰⁰⁾ J. S. Schouw "Skildring af Veirligets Tilstand i Danmark". Kbh. 1826. S. 12. 13. Forfatteren meddeler i dette fortrinlige Værk S. 12—18 en kritisk Fortegnelse over samtlige ældre og nyere meteorologiske Observationer, vedkommende Danmark, som forekomme i trykte Skrifter (fra Hr. Bartholins "Animadversiones meteorologicae." 1671, i

1767—68; af S. Strøm, i Søndmør 1761—73) ere for usfuldstændige og korte, til at kunne give noget videnskabeligt Udbytte.

Det kan vel antages, at den største Deel af de ovenfor omhandlede mathematiske Bidrag til Almanakkerne skyldes Selskabets Medlemmer, de mathematiske Professorer Ch. See og C. Horrebow.^{100 b)} Alt i øvrigt denne Deel af Indholdet, ligesom flere andre Udarbejdelser og Afhandlinger, der udgik fra Selskabets Medlemmer, maa vurderes ikke uden Hensyn til Tiden, hvori de fremkom: er en Paa-mindelse, der neppe, skiondt gientaget, tør være overflødig. Man er i vort Fædreland og i vor Tid meget tilbøielig til at opgive enhver historisk Bedømmelse af forbigangne Tiders litteraire og videnskabelige Bestræbelser. Dette leder dog kun til en kold og livløs Gensidighed, hvorved man i Videnskabernes fremskridende Udvikling ikkun seer isolerede Phænomener og Facta, af hvilke de sildigere reent skulle formørke og udslette de tidligere. Vi kunne ei hengive os til en saadan Synsmaade, og ville derimod snarere yttre og erkiende den Fortieneste, Selskabet upaatvivlelig har havt af, i Decennierne fra 1760—1780, ved disse Almanakkers Udgivelse, at vække en større Deeltagelse for mathematisk og astronomisk Materier i Danmark hos Endeel, selv blandt de mere dannede Classer, der ellers hvert Aar tog Almanakken i Hænderne, uden at have nogen Tanke eller Forestilling om den Videnskab, hvorfra al Tidsregning udgaaer.

Endelig komme vi endnu til at omhandle et af Selskabets betydeligste og langvarigste, skiondt ikke heldigste, særskilt bestyrede og

Th. Bartholins Acta Medica Hafn. indtil Schumachers Altonaiske Observationer i Astronom. Jahrbücher fra 1822). Dog har Forf. ikke kienbt de ovenanførte Jagttagelser for 20 Aar i Selskabets Almanakker. — Her kan ogsaa bemærkes, at Frederik V. synes at have havt nogen Interesse for Veir-Jagttagelser. Præsæs fremlagde i Selskabet d. 9de Febr. 1750 "en meteorologisk Tabel over Veirliget, som Hs. Majestæt selv havde leveret ham."

^{100b)} Efter Horrebows Død (19. Sept. 1776) paatog Lurdorphy sig at besørge Calendareren for 1777; og Selskabet overdrog (10. Jan. 1777) til Lurdorphy, Augustin, Schøning, Bugge og Gerner, at udfaste et Forslag til at udgive "dets aarlige Calendar efter en ny og forbedret Plan." Men dermed varede det kun kort. Med 1780 ophørte denne nyttige Calendar.

selvstændigt udførte litteraire Foretagender, der begyndtes i Selskabets første Periode: den danske Ordbog. At giøre Rede for dette Værks tidligere Forarbejder, som deels foranledigede dette Foretagende, deels oprindeligen vare bestemte til at tiene det til Grundvold, nemlig de Mothske, Rostgaardske og Langebekske Ordbøger, vil for en stor Deel være overflødig, da en fuldstændig historisk Beretning om disses Beskaffenhed allerede haves.¹⁰¹⁾ Det kan være tilstrækkeligt her at gientage, at man i Videnskabernes Selskab oprindeligen og nærmest havde det sidstnævnte (Langebekske) Ordbogsarbejdes Supplering og Udgivelse for Øie. Man gif da vel især ud fra den Forudsætning, at dette, som det nyeste, maatte være mest passende til Trykning, eller i det Mindste til at blive Grundvold for en dansk Ordbog i Midten af det 18de Aarhundrede. Men man overveiede deels ikke den Mangel, at det Langebekske Arbejde ikke naaede længere end til Bogstavet *N*, og Banskelligheden, som vilde opstaae ved at faae det fuldført; deels kiendte man, som det synes, fra Begyndelsen af ikke Geheimeraad Moths Ordbog, eller havde dog kun en ufuldkommen Forestilling om dens Beskaffenhed, og tog derfor i Begyndelsen slet ikke Hensyn til dette Arbejdes Benyttelse.

Det første Spor til, at der i Selskabet tænktes paa en dansk Ordbogs Udgivelse, var 1745. Man seer da, at Gram og Heinrichsen, strax efter Rostgaards Død, (d. 25de Apr. 1745) have tænkt paa, at bringe den dansk-latinske Ordbog, som han for det meste ved Andres Hielp havde faaet samlet, eller egentlig Langebeks meget forøgede og forbedrede Redaction af samme, bragt for Lyset. Denne Sag havde Gram allerede 1739, da Christian VI. engang kom i Archivet, forestillet for Kongen, som strax bifaldt den, undersøgte selv et Bogstav af Rostgaards Lexikon, og lovede at bekoste Udgivelsen, som han ønskede maatte skee jo før jo hellere;¹⁰²⁾ uden at Kongen vel har havt noget Begreb om, hvor lang Tid og hvor mange Penge dertil vilde behøves. I de nærmest paafølgende Aar var

¹⁰¹⁾ "Historisk Udsigt over de danske Ordbogsarbejder i det 17de og 18de Aarhundrede, af Geheimeraad Matth. Moth, Conferentsraad fr. Rostgaard og Etatsraad J. Langebek," ved C. Molbech. Ny danske Mag. V. S. 241—88.

¹⁰²⁾ Jvf. Brevet fra Gram til Rostgaard (16. Nov. 1739) i min "Udsigt over d. Ordbogsarbejder", p. 282 o. flg.

det, at Langebek, efter sin Patron Rostgaards Anmodning, for en yderlig ringe Godtgjørelse, paatog sig hiin forøgede Bearbejdelse af R.'s Lexikon, hvormed han naaede til ind i Bogstavet N, da saavel Arbeidets trættende Besværlighed og den uanstændigt ringe Betaling, der var tilstaaet ham for samme, som i Særdeleshed de mange og vigtige historiske Arbeider, der havde et stærkere Krav paa hans Tid og Kræfter, standsede Fortsættelsen af det Langebekske Ordbogsarbejde; hvorved ogsaa det i Selfabet oftere indbragte Forslag til Udgivelsen af en dansk Ordbog kom under Udsættelse. Man seer, at dette Forslag, efterat Sagen første Gang af Gram var sat i Bevægelse 1745,¹⁰³⁾ ti Aar sildigere, uden Tvivl ved Foranledning af Hielmstjerne, og giennem Præsidenten J. L. Holstein, er blevet foredraget Kong Frederik V., til hvem Langebek under 24de Marts 1755 har afgivet sin Erklæring og Betænkning. Denne gaaer i det Væsentlige ud paa, at Trykningen af den af ham udførte fuldstændigere Redaction af den Rostgaardske Ordbog, hvoraf omtrent Halvdelen var færdig, vel kunde begynde imedens Arbeidet fortsattes og fuldførtes; dog saaledes "at dette Lexikon maatte først af den afd. Geheimeraad Moths store Bærk, saavidt behøvedes, forbedres." Men da det imidlertid af Kongen var blevet ham, efter hans Ansættelse som Geh. Archivarius, befalet, at fortsætte og fuldføre det af Gram begyndte "Corpus diplomaticum Daniæ & Norvegiæ", hvorpaa han, baade hjemme, og under halvandet Aars Reise, havde anvendt al sin Tid og Flid: kunde han ikke fremme begge disse Bærker paa eengang; men maatte indstille til Kongens Villie og Velbehag, hvilket af dem han først skulde fortsætte, og hvorfra de betydelige Omkostninger ved Bærkets Trykning skulde komme. Under 7de Marts 1755 udgik et

¹⁰³⁾ 1745. 2. Jun. "Justitsraad Gram havde den 1ste Tome med sig af det af Mr. Langebek elaborerede danske Lexikon, og forelæste et Par Sider af Begyndelsen. Just. N. Ramus tog den Tome med sig, for at giennemgaae samme." — Han oplæste sine Bemærkninger derover d. 15de Jull s. A. og Prof. Pontoppidan tog da Tomen med sig for at gjøre sine Anmærkninger. Siden forekommer ved den Leilighed intet videre herom i Protocollen. Det er ogsaa af flere Omstændigheder tydeligt nok, at Langebek efter Rostgaards Død har tabt al Lyst og Tanke til at fuldføre det Arbejde, hvorved han i saa mange Aar havde trællet.

kongeligt Rescript til Selskabet og dets Medlem Langebek, hvorved Kongen paalægger denne, at lade det diplomatiske Værk henligge og søge at bringe det danske Lexikon til Ende, da det vilde være Kongen behageligt, at Trykningen om mueligt inden Aarets Udgang kunde begynde. Om Værkets Indretning og Beføstning havde Selskabet at indkomme med nærmere Forslag.¹⁰⁴⁾

Naagtet den bestemte kongelige Befaling til Langebek, som dette Rescript indeholder, seer man dog, at han ikke har ladet sine diplomatariske og øvrige historiske Arbejder, men snarere Drdbogen henligge; og dette, maae vi sige, til Held for Videnskaben. Den Rostgaard-Langebekske Drdbogs Udgivelse vilde til ringe Nytte have fortæret en Mand's Kræfter, hvis uberegnelige Fortieneste af Fædrelandets Historie derved upaatvivlelig havde lidt et stort Skaar. Drdbogens Indretning bestemte den til at være lidet meer end et Register over Ordene og deres Bemærkelser, oplyste ved Oversættelse i det latinske Sprog. Langebek, der selv foreslog Benyttelsen af Moths danske Drdbogsarbejde for at berige og forbedre sit eget, har uden al Tvivl, ved nøiere at blive bekendt med hiint, indseet at dets Benyttelse vilde lede til en heel anden og ny Plan, hvis Udførelse vilde om ikke overgaae, dog udtømme een Mand's Kræfter. Smidlertid gif herved Drdbogsarbejdet under Videnskabernes Selskab saaledes i Langdrag, at over 20 Aar forløb efter det af Frederik V. udstedte Rescript, inden Sagen igien blev optaget; og hvad herved især maa være paasaldende, er at der heller ikke findes Spor til, at Selskabet i al denne Tid har efterkommet den kongelige Befaling om at indkomme med Forslag angaaende Drdbogens Udgivelse. Det var ikke før den 12te April 1776, at Zielms-tierne fremkom med det Forslag, at Etatsraad Langebeks danske Lexikon

¹⁰⁴⁾ I det samme Rescript tilmeder Kongen tillige Selskabet: at da Justitsraad, Assessor i Høieste Ret, "Cancelliejuncker" og Cancelliesecretair P. Hoppe til Selskabet havde indgivet en Prøve af "et lidet dansk Haand=Dictionnaire, som han begierer, maatte udfomme under Societetets Auctoritet, til almindelig Brug og til en bestandig Regel at skrive efter": da skal det tilkiendegives J. N. Hoppe, at Kongen er fornøiet med hans Flid i denne Sag, og at han kan fortsætte sit Arbejde; men at Kongen holder det for "betænkeligt, at dette Haand=Dictionnaire, eller andet slikt Arbejde "over det danske Sprog, som kunde være alt for megen Critique underkastet, skulde publica autoritate udfomme."

skulde af Selskabet besjorges trykket og fortsat ¹⁰⁵) i Følge det for 21 Mar siden udgaaede Kongelige Rescript. Da dette først skeete Maret efter Langebeks Død (16. Aug. 1775), synes det tydeligt nok, at man ikke har villet røre ved Sagen, saa længe Ordbogens Forfatter selv lod den hvile. ¹⁰⁶) Nu besluttedes vel, at den strax i næste Møde skulde tages i Overtielse; men dermed stod det dog hen indtil d. 15de November s. A., da Hiemstierne aabnede Mødet med en Tale "om Nødvendigheden af at dyrke Modersmaalet, og af en dansk Ordbogs Udgivelse;" ¹⁰⁷) og oplæste en Plan til et saadant Arbeides Udførelse. Denne Plan synes vel oprindeligen at være udgaaet fra Hiemstierne selv, og bliver derfor historisk mærk- værdig, da den var det første Grundlag, som bestemte det vidtløftige og langvarige Værks tilkommende Skikkelse. Imidlertid har den neppe allene været hans Arbeide; endskiøndt han var den, som baade bragte Sagen i Gang, og med Iver fremmede den; men han har uden Tvivl saavel raadfort sig med sin Ven Assessor C. S. Jacobi, som med flere af Selskabets Medlemmer; og man seer, at Hiemstiernes oprindelige Plan, inden den blev vedtaget

¹⁰⁵) I Protocollen hedder det, at dette Verikon er "udarbejdet til Lit. A"; men, med Undtagelse af M, (som maa være forkommet) naaer det til Bogstavet N.

¹⁰⁶) I den ovenfor berørte Tale af Hiemstierne nævnes "deels Mangel paa Dymuntring og Belønning, deels oeconomiske Forhindringer, deels mere Lyst til at arbeide paa andre Værker, som han sandt ligesaa nyttige og mindre kiedsommelige", som Aarsagerne til at Langebek "lagde Ordbogsarbejdet ganske tilside."

¹⁰⁷) Denne Nødvendighed grunder Hiemstierne i sin Tale (hvortil Udkaftet, med Forfatterens sædvanlige meget flette Gaand og daarlige Stille, endnu haves) især paa den Mangel, som endnu ved saamange Leiligheder spores hos Forfattere paa Gyne til at udtrykke sig i Modersmaalet, hvorved de nødes til at tage deres Tilflugt til fremmede Sprog, "ikke fordi vort eget er saa fattigt; men fordi man har anvendt mere Tid og Flid paa at lægge sig efter fremmede Sprog, end paa at opelste og berige vort eget." Det er derfor, at en dansk Ordbog er nødvendig, deels for "at formere og berige Modersmaalet ved Ord og Talemaader, som vort Sprog eier, men som ere forglemte, ikke optegnede og gaaede af Brug"; deels for at "rense det fra fremmede, uebrige og tvungue Ord", at blive mere sikker og uspiagtig i sine Udtryk, o. s. v.

af Selskabet og forelagt Guldberg og Kongen, har modtaget adskillige væsentlige Forandringer, ved at overgives et Udvalg af Selskabet (der gik over til at blive en bestandig Commission) til Giennemsyn. Da Hielmstierne i længere Tid havde været svagelig og mindre virksom, havde han 1774 ved kongelig Bevilling faaet Jacobi til Medhjælper ved Secretariatet, med Løfte om at efterfølge ham i denne Post. Jacobi (som paa den Tid var Assessor i Hviesteret, Forelæser hos Kongen, Medlem af Theater-Directionen og Justitsraad) var ogsaa den, der i Begyndelsen af 1777 udkastede den endelige Plan for Ordbogen,¹⁰⁸) som af Hielmstierne, der nu var Selskabets Præsæs, blev indgivet til Kongen (21. Marts 1777). Til Medlemmer af den omtalte Commission havde Hielmstierne først foreslaaet Lupdorph, Carstens, Suhm og Schønning, foruden Præsæs og Secretairen. Hertil kom endnu Eriksen, Kosfod Ancher og J. S. Schlegel, af hvilke de to sidstnævnte, endskiøndt de ogsaa have afgivet Erklæringer over Ordbogens Plan, ikke synes at have tiltraadt Commissionen som faste Medlemmer.

Hielmstiernes Tanke om Ordbogens Indretning gik overhovedet endnu kun ud paa, at lægge Langebeks Manuscript, og saaledes en latinsk Oversættelse af de danske Ord, til Grund for Bærket, berige det med passende Tillæg, og udelade "Ord og Talemaader, som maatte synes unødvendige". Hvor Langebeks Arbejde ophører, skulde det fortsættes ved at lægge det Rostgaardske Lexikon til Grund, og bringe dette i Overensstemmelse med Langebeks. Til at supplere dette, saalangt det naaede, ligesom til overhovedet at være Hovedmanden for Ordbogens Redaction, foreslog Hielmstierne Stiftsffrieveren i Roskilde, Justitsraad Ole Strøm, en Normand, (Tvillingbroder til den som Naturkyndig og Topograph berømte Dr. theol. og Professor H. Strøm), som tillagdes det Vidnesbyrd, "at man i Selskabet Ingen kiendte, der med mere Ehd havde lagt sig efter det danske Sprog, end han." Denne Berømmelse fortiente han i det mindste ved at have med stor Ehd, som hans

¹⁰⁸) I Archivet findes af denne Plan to Udkast eller Concepter med Jacobis Haand. Ligeledes findes en Afskrift af Hielmstiernes egen oprindelige Indstilling til Selskabet angaaende Ordbogens Plan og Arbejds Indretning og Fordeling, med Paategning, at den var forelæst i Selskabet d. 15de Novbr. 1776.

(desværre nu adspaltede og forkomne) Materialsamlinger og Excerpter vidne om, giennemgaaet de gamle danske og norske Love, og enkelte ældre danske Sprogværker (Hvitfeldts Krønike, det danske Magazin m. fl.) og deraf uddraget forældede danske Ord og Talemaader; nærmest maaskee i den Hensigt, at ville samle til et gammeldanskt eller nordiskt juridiskt Glossarium. — Til at fortsætte den Langebekske Ordbog bragte Hielmstjerne derimod Justitsraad og Professor S. v. Aphelen (ligeledes en Normand) i Forslag; "da han dertil, med Hensyn til det danske Sprog, ikke vidste nogen mere arbeidsom og mere vant til det Slags Arbejde; ¹⁰⁹⁾ allerhelst naar det siden revideres af en Mand, der har saa megen Styrke i Sproget som Strøm." Latinen at tilfætte maatte ikke betroes til v. Aphelen, men til Strøm, og hans Oversættelser siden revideres af Lurdorph og Schøning. Danske tekniske Konsterord og Haandværksord var det vel vanskeligt, at man kunde optage; men "da dette vilde blive et meget langsomt og vanskeligt Arbejde, hvormed hverken Rostgaard eller Langebek har turdet befatte sig", og hvori man ingen Fuldstændighed kunde opnaae, maatte man hellere udsætte dette, indtil man med Tiden kunde faae en særskilt dansk tekniskt Ordbog. At optage gamle Ord, hvoraf kun faa vare anbragte i Rostgaards og Langebeks Lexikon, ansaaes derimod for nyttigt, og indstillede: "om de ei efter ethvert Bogstav kunde for sig selv anføres, som var en curiosité, der for endeel af vore Landsmænd vilde vare behagelig." — I Henseende til Orthographien, indstillede Hielmstjerne: "om ei den Regel bør følges, at give hvert Ord den Orthographie, som er mest almindelig antagen, og i øvrigt rette sig saa vidt mueligt efter

¹⁰⁹⁾ Hielmstjernes gode Mening om v. Aphelen som dansk Linguist og Lexikograph beeltes ikke i lige Grad af de øvrige Medlemmer af Commissionen (s. nedenfor). Suhm bl. a. yttre i sin Betænkning, at v. Aphelen maa have Rostgaards Lexikon at lægge til Grund; "og maa han ingenlunde indføre tydske-danske Ord, undtagen dem, som allerede ere blevne temmelig gængse i Talebrugen, saasom beundre, ic. "Gi heller maa han indføre nogen af de mangfoldige Konsterord, som han i sine Oversættelser haver anbragt, undtagen dem, som forhen have været i Brug, eller og slemme ganske overeens med Sprogets Analogie."

Udtalen, som ogsaa Rostgaard og Langebek synes at have gjort;" efterfom "det er umueligt, endog i de meest excolerede Sprog at give almindelige Regler for Skriversigtighed, hvorpaa selv det franske Sprog er et stort Beviis." ¹¹⁰⁾ — Endskiøndt man seer, at der i det Hiemstjernske Forslag var fulgt adskillige fornuftige og i Følge Planen hensigtsrigtige Grundsætninger, seer man dog tillige, at han endnu slet ikke kiendte noget til den Mothske Ordbog, hvoraf man bl. a. uden videre Umage, baade kunde have faaet Ordene's Latinske Oversættelse, og mange gamle Udtryk, Idiotismer og Talemaader; men hvis Plan overhovedet var en ganske anden, end den Rostgaardste.

I Henseende til Omkostningerne ved Ordbogens Udarbeidelse, var det Hiemstjernes Formening, at Strøm ikke kunde have mindre, end 200 Rdlr. aarlig, og en Gratification, naar Værket var tilendebragt; da det turde forsikres, "at han ikke vilde forhale Arbeidet, for at nyde den aarlige Løn desto længere, efterdi han vilde paatage sig alt af egen Lyst, og tænkte for vel til at opholde Værket længere, end den yderste Nødvendighed udfordrer." Justitsraad v. Aphelen maatte ligeledes have 200 Rdlr. aarlig, indtil han kom til at nyde en ham lovet aarlig Pension af Postcasfen paa 600 Rdlr. Til en Haandskriver og andre Udgifter maatte anslaaes 150 Rdlr. aarlig. Værkets Trykning meentes der at kunne blive Udvei til, naar de kongelige Herskaber, Statsministrene, Videnskaberne's Selskab, og nogle andre Private, paatog sig, hver at bekoste et eller flere Bogstaver. Dette sidste Forslag, som i vore Dage vilde være uden Følge, blev paa den Tid virkelig for saa vidt realiseret, at Vedkommende, efter Anmodning, tegnede sig for Bidrag til at bekoste Trykningen af samtlige Bogstaver i Alphabetet (hvoraf Kammerherre Suhm bl. a. paatog sig Omkostningen ved det vidtløftige Bogstav S.) Hiemstjerne havde, allerede inden han første Gang foredrog sin Plan for Selskabet, forvisset sig om at

¹¹⁰⁾ Om Orthographien var Lurdorphy's Botum: "Angaaende Orthographien troer jeg det er bedst, at Hr. Strøm raader sig selv; og at man med al Sikkerhed kan overlade det til ham; dog vilde jeg, at Bruggen og Dret blev taget til Raads med. At de dobbelte Vocaleer overalt bleve affæbde, vilde jeg ingen Deel tage i, da Lyden i Udtalen er saa forskiellig (liig og tæffelig; vis og viis). Nu indeholder Bogstaveringen Reglen tillige."

Strøm vilde paatage sig Arbeidet, og denne havde udarbejdet et Tillæg til Bogstavet *N* i Langebeks Manuskript; deels af blandede ældre og nyere danske Ord, som deri manglede; deels af "fremmede Ord, som hos os ere naturaliserede;" og endelig af "gamle danske Lov-Termini", som Langebek, enten havde forbigaaet, eller hensat uden Forklaring.

Denne Prøve af Strøm, tilligemed Hielmstiernes Plan, cirkulerede iblandt Carstens, Erichsen, Rosod-Ancher, Luydorff, Schøning, Schlegel og Suhm, hvis egenhændige Betænkninger endnu forefindes. Disse vare alle enige i at berømme Strøms udviste Sprogkundskab og Samlerflid, og i at ansee ham som stiftet til at paatage sig det ham tiltænkte Hverv. I Henseende til v. Aphelen kom man derimod temmelig overeens om, at han var mindre at stole paa end Strøm, at han overhovedet helst maatte indskrænkes til at samle og ordne Fortsættelsen af det Langebekske Arbejde ved Brugten af Rostgaards og Moths Ordbøger, efter en ham meddeelt Instruction; og at han i Særdeleshed maatte paamindes om at afholde sig fra "selvgiorte Ord, da hans Skrifter kun alt for meget viste, at hans Lyst til saadanne gaaer alt for vidt" (Erichsen); eller "at han paa en god Maade gaves at forstaae, at han ved dette Arbejde maatte undgaae de mange ganske uindværlige, og ikke almindelig vedtagne tyske Ord, som i det mindste hans udgivne dansk-franske Lexikon er opfyldt med." ¹¹¹⁾

¹¹¹⁾ Den i Anledning af Ordbogsarbejdet faldende Dom over en utrættelig og i sin Tid fortient Lexikograph og Oversætter, tør man ansee for at være noget for streng; og den er uden Tvivl især udgaaet fra en hos de ovennævnte berømte danske Lærde naturlig Ulyst til Nyheder i Sproget. v. Aphelen havde en stor og herskende Lyst til at fordanske alle tekniske Ord, og overhovedet fortrænge fremmede Ord og Udtryk ved danske. Dette var i sig selv en meget roesværdig og for Sproget velgørende Bestræbelse, som virkelig i mangfoldige Tilfælde lykkedes ham, og skaffede de af ham dannede Ord Dptagelse. (Vf. ogsaa den samtidsige, meget anbefalende Dom over hans Bearbejdelse af Bomare's Naturhistorie ved D. F. Müller. Crit. Journal, 1769. Nr. 1. 10. 30. og J. Badens Dom over hans Dansk-Franske Ordb. sammest. 1777. Nr. 21.) Det lader sig imidlertid heller ikke negte, at det manglede ham paa en sikker og fin Smag, og at hans purificerende Foretagende var alt for pludseligt og alt for omfattende, i Forhold til Sprogets daværende Synne, og maa skee til hans egen.

Nogle, f. Ex. Carstens, Schlegel og Schønning, havde den rigtige Mening, at Arbeidet vilde faae mere Genhed, og en mere uforstyrret Fremgang, naar det kunde overdrages Strøm allene at udføre og bestyre det, ved Hielp af en Amanuensis, der arbeidede under ham. Det var ogsaa denne Forholdsregel, man længere hen har vedtaget at følge. I Henseende til gamle danske Ord's Opdragelse var Commissionen mindre enig. Nogle (Grichsen og Rosod-Ancher) meente, man kunde deraf ikke have for mange; man maatte i at samle dem gaae tilbage lige til de ældste danske Love, og benytte alle ældre og nyere danske Bøger, omtrent indtil 1750. Det er viensynligt, at Grichsen, der gjorde dette Forslag, aldeles har manglet en klar Forestilling om, hvor umaadelig en Forøgelse Ordbogs-Arbeidet derved vilde faae; da endog Langebetjelo, som ingen Samtidig overgik i Arbeidskraft og Jernslid, aldrig kom videre, end til at gjøre en Begyndelse dermed. Subm dømte derfor rigtigere: "Med gamle Ord burde vel ei gaaes længere tilbage i Tiden, end til de første trykte Bøger hos os; at medtage det ældre vilde blive alt for vidtløftigt. Det var vel og bedre, engang at udgive en Ordbog for sig over vore gamle danske juridiske Ord." Men det var netop denne Ordclasse, hvortil Strøm havde gjort rige Samlinger; og man finder derfor i de af ham udarbejdede Bogstaver (A og B) at der af disse er gjort en temmelig omfattende Brug, hvilken derimod efter hans Død snart op- hørte. Schlegel var af den ikke mindre rigtige Formening "at det vilde falde alt for vidtløftigt, at samle alle Provincialord i denne almindelige Ordbog; og desuden vilde en saadan Samling kun tiene til at forvilde Læseren. Hellere kunde deraf med Tiden gjøres egne Samlinger." Kun "enkelt syntende Provincialord, som forekomme i trykte Bøger, især oeconomiske Skrifter", foreslaaer Schlegel at optage. — Techniske Ord angaaende, da vare Alle enige om, at det vilde være for vidtløftigt og uopnaaeligt, heri at udvide sig til alle Ord af dette Slags; man maatte indskrænke sig til de almindelige, til saadanne, der beviisligen vare ægte danske; og overlade det til Tiden at bringe en almindelig dansk technisk Ordbog i Stand. I det Hele maatte man, som den tydske fødte Schlegel erindrer, vogte sig for at opfylde Ordbogen med de mange, reent ud tydske Ord og Sprog vendinger, hvilke baade i ældre Tid, f. Ex. allerede under Christian IV., og i det 18de Aar-

hundrede ere af magelige Forfattere indsmuglede i det danske Sprog. Hvad trivielle eller "gemene Ord og Talemaader angaaer, som velopdragne Folk enten slet ikke kiende, eller undsee sig ved at bruge": da vare Carstens og Schlegel enige i, at hvad man optog af saadanne, maatte angives som uadelt og gemeent; og hvad der ikke engang af saadanne Talemaader er i hyppig og almindelig Brug, men kun høres i enkelte Kredse, eller "hist og her af ilde opdragne Folks Mund", maatte reent udelades.

I Henseende til Orthographien stemte de, som herom yttrede sig, ganske for Hielmstiernes, af Erichsen især videre udviklede og bestyrkede Mening: at Langebeks Skrivemaade var den, som overhovedet var mest overensstemmende med den almindelige danske Skrivebrug, og derfor helst burde følges i Ordbogen; saa meget mere, som Langebeks Orthographie "siden med Tid er fulgt af endeel Skribenter, og af adskillige hele Bogtrykkerier", hvorved den er bleven end mere almindelig."

Det vil være indlysende for enhver Sagkyndig, at der i disse, den tidligste Ordbogs-Commissions Betænkninger, hvoraf her kun nogle Hovedtræk ere fremhævede,¹¹²⁾ findes endeel Grundsætninger yttrede, med Hensyn til dette Arbejdes Udførelse, om hvilke det havde været meget at ønske, at man fra Begyndelsen stadigen havde fulgt dem; eller ikke i en følgende Tid, ved at forlade dem, havde bragt en næsten grændseløs Uoverensstemmelse og Uliighed, og et hvist ueensartet, tildeels for et saadant Værk ganske fremmedt og uvedkommende Stof, ind i Selskabets Ordbog. — Planen for denne var nu vel foreløbigen drøftet af dem, man i Selskabet maatte antage for de sagkyndigste; men inden den kom til Udførelse, blev den underkastet betydelige Modificationer, ja tildeels en Grundforandring. Hielmstjerne fandt det raadeligt, at meddele Planen til Guldberg, for at forelægges paa høiere Steder, inden man fra Selskabet gik ind med en officiel Forestilling. Af Guldbergs Svar til Hielmstjerne (28. Nov. 1776) sees, at det var hans Mening (den tilkiendegives som Kongens Befaling, og Arveprindsens

¹¹²⁾ Det er at haabe, at disse interessante Actstykker, tilligemed de vigtigste øvrige, der henhøre til Ordbogsarbejdets specielle Historie, engang ved passende Leilighed ville bevares ved Trykning.

Billie ¹¹³⁾ at "Ordbogen maatte allene være i Landets eget Sprog, og blive lige kjær for Lærde og U lærde; thi de Indfødtte ere de, som af et saadant Værk hyste bedst Fordeel; Fremmede blade kun deri, vore Egne bruge det." Tillige yttrede Guldberg den besynderlige og uklare Mening, at "Ordforklaringer over alle forekommende Begreb (?) ville være oversflødige. Bore Følelser ville neppe være tilfreds med de bedste. Vi kunne vel i saadant Værk undvære dem, og i dets Sted med Rette vente, der at see alle forskiellige Dialecter, Ordenes themata og saadanne Definitioner, som vor Medvidenhed ikke lærer os." Endskøndt der af disse Bemærkninger ikke lod sig udbringe meget til Ordbogsplanens Kritik, vare de dog Anledning til, at Planen paa ny blev drøftet, og det først, som det synes, af Hielmstjerne, i Forening med Strøm og Jacobi, hvorved man da, for at gaae ind paa de Guldbergsske Ideer om Ordbogens Affattelse allene i det danske Sprog, efterhaanden kom til at ville forlade den oprindelige Tanke, at benytte og fortsætte Langebeks, og derimod tage Johnsons engelske Ordbog til Monster. I Følge heraf udarbejdede Strøm en Prøve af Bogstavet A, (22. Dec. 1776) hvilken Hielmstjerne strax forelagde Guldberg, og derefter med Statssecretairens Bemærkninger den 29de Decbr. satte i Circulation blandt Commissionens Medlemmer. Strøm havde tillige foreslaaet, som "en tienlig Medhjælper i Værket, den jydsk Student Nic. Kert, en god Philologus, og vel bekiendt ved Academiet, hvor han har ligget sine Aar ud

¹¹³⁾ Det gjør en næsten komisk Virkning, at læse de Udtryk, hvormed Statssecretairen tillægger Christian VII. og Arveprindsen sine egne Meninger og Grundsætninger om Ordbogens Udførelse. "Rygtet om, at en saa angennem Sag var i Giærde, har meget glædet Hans Majestæt — Allers høifsamme har befaleet mig at sige Selskabets værdige Præsident — at Ordbogen maa være i Landets eget Sprog, og blive lige kjær for Lærde og U lærde", o. s. fr. "Derover seer Hs. Majestæt med inderlig Behag, at denne Ordbog bliver allene i det kiære danske Sprog." — "Hvad Kongen besaler, er Hans Kongel. Høiheds Billie; Værket synes Høifsamme for Danske at have sin egentlige Bestemmelse, og derfor bør det heelt være i Landets Sprog; Ordforklaringer ville være oversflødige" o. s. v.

paa Borchs Collegio." ¹¹⁴⁾ Hvad "Belønningen for hans eget Arbeide" angik, da ansaae Strom det for tidligt, at tale derom. "At komme frem med en Prøveklud i den ene Haand, og en Regning i den anden, dertil kunde han ikke overtale sig." Det besvarelige Arbeide, som Ordbogen efter den nye eller forandrede Plan vilde medføre, kunde han vel ikke udføre ganske for intet; men selv kunde han ikke nævne noget vist. "Var jeg Artist, Dandsmester, eller noget deslige — føier han til — turde jeg nok tage Munden fuld; men jeg veed, at de som arbeide i lærde Ting, maa lade sig nøie med ringere, og jeg for min Part skal og findes fornøiet med det, som kan udvirkes for mig, hvor lidet det end er."

Efter de tildeels forandrede og paa ny drøftede Ideer og Forslag blev derpaa en hertil passende Plan redigeret af Jacobi, og denne blev oplæst i en Forsamling af Commissionen, og i Overvarelse af Statssecretair Guldberg d. 22de Jan. 1777. Her blev den Grundsaetning allerførst opstillet: at Selskabet nu især havde udvalgt Johnsons Methode, som den, hvorefter den danske Ordbog skulde udarbeides. Ordforklaringerne gives paa Dansk; "men en og anden Gang kan et Ord af et andet Sprog til Dølyshning, og for større Tydeligheds Skyld tilføies." I Almindelighed maa ikke meer end eet Exempel paa enhver Betydning af et Ord anføres. Hiemmel for et Ords Brug gives kun ved gamle, ikke almeenkendte Ord; og af saadanne skulde kun optages "Ord af den egentlige danske Dialect (?) af det gamle nordiske Sprog, nemlig enten juridiske, eller andre, som formedelst deres Skionhed og Styrke kunde fortiene igien at optages i Sproget; og saadanne forældede Ord, som have været almindelig vedtagne i trykte Skrifter." Ligeledes bør optages "saadanne Provinciale Ord og Talemaader,

¹¹⁴⁾ Han var en albrende Student, f. 1740 i Ribe Stift, Lømberg Sogn, hvor hans Fader var Præst. 1776 blev han Famulus Bibliothecæ ved Universitetet, 1780 Universitetsbibliothekar i A. Kalls Sted, (hvilken Post han resignerede 1797) og 1781 Professor extraordinarius. Han døde 1803. Den Berømmelse man tillægger ham, som "en god Philologus", (han besørgebe nogle brugbare Skoleudgaver af latinske Auctores) kunde i det mindste ikke udstrækkes til det danske Sprog. Om hans Ordbogsarbeider vil det fornødne berettes i andet Lidsrum af Selskabets Historie.

som kunne tiene til at berige Sproget, og som formedelst deres Eftertryk, Nethed og Klarhed udmærke sig." Kun de almindeligste Konjunktord, der tilhøre det danske Sprog selv, ligesom de mest bekendte Dyr's og Planter's Navne, faae Sted i Ordbogen, og af "gemene Ord og Talemaader, som velopdragne Folk enten ikke kende, eller undsee sig ved at bruge," kun de som ere ganske almindelige hos Almuen, og hvis Beskaffenhed da til Advarsel betegnes. Nogle fremmede Ord, "der allerede have hævdet deres Borgerret, og ikke kan undværes (f. Ex. Cirkel, Kompas, Concert) kunne vel faae Plads; men derimod forvises "nygiorte Ord af fremmed Herkomst, skiondt de maatte findes i en eller anden trykt Bog; især naar de stride mod Sprogets Analogie, som Lidenskab, Gienstand, m. fl." I Orthographien følges Langebeks Skrivemaade, og "i Tvivls Tilfælde den, som nærmer sig den mest vedtagne Brug." Benyttelsen af Moths Ordbog omtales endnu slet ikke ved denne Leilighed; dog seer man, at Manuskriptet af samme er blevet Strøm meddeelt tilligemed de øvrige Materialier. I Commissionens Uttringer og Betænkninger finder man derimod vel Hensyn til Langebeks Ordbog; men Moths vigtige Arbeide aldrig nævnet. — Ligesom man af det Foregaaende kan slutte sig til, at Guldberg ikke har været uden Indflydelse paa denne Plans Indhold: saaledes vil det kunne skionnes, at den i sine Hovedtræk er bleven fulgt i den hele lange Tid, hvori man, under saa forskellige Redactioner og Bestyrelser af Ordbogens Revision, har arbeidet paa dette Værk; men at denne Omfistning af Tider og Personer har medført mangfoldige Variationer af Maaden, hvorpaa man har fulgt de almindelige Grundsætninger, og at herved Værkets Eenhed, allerede i de første to Bind, er gaaet tabt.

I en Forestilling fra Selskabet til K. Christian VII. (af 21. Marts 1777) blev denne Plan forelagt til Kongelig Approbation og under Forudsætning af at den bifaldtes, indstillet, at Kongen vilde bevilge en Understøttelse af 500 Rdlr. til Ordbogsarbeidet, 200 Rdlr. aarlig til Justitsraad Strøm, og 150 Rdlr. til hver af de to Medarbeidere. Ved Resolution af 2^{den} April 1777 bevilgedes denne Sum af Particulair-Kammeret, "imod den nedsatte Commission's Beviis, at der virkelig med Flid arbeides paa denne Ordbog." Det i meer end 20 Aar, fra Selskabets Side, paataante Værk (som i øvrigt Moth allerede for henved 100 Aar siden først havde

lagt Haand paa) begyndte saaledes omsider at komme til Udførelse; men uagtet den fornemmelig af Hielmstjerne udseete Hovedmand for Arbeidet ingenlunde skuffede de Forventninger, man havde gjort sig om hans Duelighed, viste det sig snart, at han selv indsaae, hvormeget den forandrede Plan vilde forøge Arbeidets Møie og Vanskelighed; ¹¹⁵⁾ og at denne endnu vilde være ved den Omstændighed, at en fraværende Hoved-Redacteur af Drdbogen skulde arbejde under en Revisions-Commission i Kiøbenhavn, med en af ham selv foreslaaet Medhjælper, der ogsaa levede i Hovedstaden, og med en Anden, som han maaskee ansaae for overflødig; hvori Strøm heller ikke — med Hensyn til det giorte Valg — tog fejl. ¹¹⁶⁾

¹¹⁵⁾ Strøm (der ikke synes at have været tilfreds med, at man foruden Elert vilde have endnu en anden Medhjælper) foreslaaer allerede, d. 28. Jan. 1777, i et Brev til Hielmstjerne, at enten denne selv, eller hele Selskabet "vilde udsee en saadan Person, som i sin Tid kunde anses beqvem til at bestyre det hele Værk, "naar Strøm ved Døden skulde afgaae;" thi hvad mig angaaer, da staaer jeg i den fulde Tanke, at jeg neppe oplever den første Tomes Trykning, end siges den sidste."

¹¹⁶⁾ Den af Selskabet, foruden Elert, antagne Medhjælper var en norsk Student N. S. Weinwich (i en sildigere Tid, 1808, udnævnt til kongelig Haandbibliothekar). Han har ved egne Skrifter tilstrækkelig lagt for Dagen, at man ikke let kunde have truffet en mere flødesløs, smagløs og ukritisk Arbejder ved en Drdbog. De Samlinger og Excerpter, han i nogen Tid gjorde for Drdbogen, vare reent usle og til betydelig Skade for Værket; saaledes kom aldrig den for Sprogdannelsen i det 18de Aarg. vigtige Samling af Skrifter ved Selsk. for de flønne Videnskaber Drdbogen til Gavn, fordi man havde ladet W. excerptere dem. Allerede d. 10de Mai 1778 skriver Strøm: "Med Mr. Weinwich er jeg ikke fornøiet, efterdi jeg mærker, at han strax i Begyndelsen flunter af, og tager sig Sagen alt for let. Kunde man derfor paa en god Maade blive af med ham, skulde det slet ikke fortryde mig, hvorom jeg ogsaa tydelig har udladt mig for Mr. Elert." Strøm havde ønsket sig et Par Medarbejdere, der ved alvorlig Flid vilde danne sig til at blive dygtige baade til at hjælpe ham ved Arbeidet, og fortsætte det efter hans Død; "men slikt kan aldrig være at vente af Mr. Weinwich." Desuden havde Strøm den forstandige Mening, at da han selv var norsk, ønskede han til Medarbejdere to indfødte Danske. "Da nu Mr. Wandal er dansk, "og tillige en dygtig og arbeidsom Mand, saa troer jeg, han kunde være mig langt tieligere, end Weinwich, hvis Lunkenhed staaer mig overmaade lidt an." Man seer i det mindste af dette For-

Strøm vedblev nu vel fra sin Side usfortrødent at arbejde paa de to første Bogstaver i Alphabetet, hvortil imidlertid medgik 4—5 Aar; han oplevede heller ikke, som han selv havde spaaet, den første Løms, men kun det første Bogstavs Trykning. At bringe dette til Ende fordrede fulde tre Aar. Disse forløb under idelig Brevverling imellem Strøm, Hielmstjerne og Jacobi, og under et langsomt Giennemsyn ved Circulation af den Førstes, efter den nye Plan udarbejdede Manuskript, som stykkeviis, med Commissionens Bemærkninger, sendtes Strøm tilbage. Denne var en, om ikke lærd og kritisk, dog sprogkyndig, belast, arbeidsom og forstandig Dyrker og Gransker af Modersmaalet, ligesaa beskedn i sine Prætenstioner og Tanker om sig selv, som utilbøielig til at lade sig behandle som et blot Redskab af dem, som dog ikke engang selv ret vare i Stand til at bruge det. Strøm var altid ligesaa redbon og usfortrøden til at forbedre og rette, hvad han selv indsaae og bemærkede, at kunne behøve det, som til at forandre, supplere eller omskrive sit Manuskript, efter de ham af Commissionen meddeelte Antegninger og Instructioner.¹¹⁷⁾ Dog kunde han heller ikke altid tilbageholde Ytringen af en billig Fortrydelse over, at man, af Mangel paa een Hovedmand og Styrer, som var det store og vigtige Foretagende voren, ikke sielden forvoldte ham endnu mere Besvær, end det uvisommelige Trællearbejde allerede i sig selv medførte; at man fra Begyndelsen havde opgivet ham een Plan, og siden vedtaget en anden; og at der i den sidste dog altid blev adskilligt Ubestemt og Uafgiort tilbage, (s. Ex. i Henseende til Orthographien, til Anvendelse af etymologiske Undersøgelser og Data, og til det, der skulde beholdes eller udelades af det Langebestte Manuskript, m. m.)

slag, at Strøm har forstaaet at bedømme og vælge sine Folk (skøndt han var mindre heldig med Elert). Weinich, der altid var forsængelig og meget indtaget af sig selv, har vel erfaret noget om, hvorledes man betragtede hans Præstationer, da han efter nogen Tids Forløb selv frasagde sig et rigeligt lønnet Arbejde.

¹¹⁷⁾ Som et Bidrag til Vurderingen af Geh. N. Carstens' i øvrigt erkjendte Styrke i Sproget og kritiske Talent, fortjener den Ytring af Strøm at bevares: at han "altid vil gjøre sig en Ære af at kunne fortjene hans "Agtelse, og aldeles tilslaae ham den velfortiente Ære, at Ingen af de "Hr. Revisorer har gjort saa brugbare og rigtige Annotata til vor danske Ordbog, som han." (Strøm t. Hielmstjerne, 27. Marts 1778.)

hvorom man i Commissionen selv ikke var ret enig, og hvorom man saaledes vanskeligen kunde bringe en bestemt og fast Veiledning i Stand for den fraværende Redacteur.

Saaledes viste det sig allerede ved Revisionen af det første Bogstav, at man vel overhovedet, efter Guldbergs Impuls og vedværende Deeltagelse i Planens Forhandling, var gaaet ind paa den unegtelig bedre og fuldkomnere Johnsonske Idee og Methode for en Ordbog, nærmest bestemt for Indfødt; men at dog Afskillige i Commissionen endnu holdt vel stærkt paa Langebeks Auctoritet, ¹¹⁸⁾ uden derhos at betænke, at hans Lexikon deels var et tidligt, ikke nok modnet Værk, deels et Arbejde, hvori han mere havde gaaet efter Rostgaards og Grams Hoved, end efter sit eget, og som i Grunden kun var et alphabetisk Ordregister, som Langebek selv, dersom han var kommen til at udgive det, vilde have underkastet en streng Kenseelse. Rigtigere var den af Strøm yttrede Grundsætning: "at der hellere maatte findes en og anden Mangel i Ordbogen, end at man skulde lade Feil imod den rette Sprogbrug indsnige sig." ¹¹⁹⁾ Ligeledes viser det sig at

¹¹⁸⁾ Man seer af et Br. fra S. til Jacobi (22. Mai 1777) at han, i Følge Revisionen af Begyndelsen eller Proven af hans Arbejde, havde anseet det for tilladt "at ubelade et og andet af Langebeks Mscept., som enten var plump, eller uvisst og uantagelig", i det han derhos støtter sig paa en Anmærkn. af Carstens; men man havde "taget ham ilde op at han et Sted in margine havde skrevet: findes hos Langebek uden Auctoritet." Han forklarer nu, at man ved at conferere Langebeks Lexikon med Moths og Rostgaards tydeligt seer, at det allerbeste, der findes hos L. er taget af de to (?) sidste; men at der ikke kan være mindste Tvivl om, at havde L. selv udgivet sit Lexikon, vilde han have ubeladt en Deel af sine egne Excerpter; og "at Moth havde den samme Credit og Auctoritet, som Langebek, det havde han hidtil ikke troet." — I et andet Brev bemærker han, at foruden endeel udanske Ord, "forekommer ogsaa i L.'s Lexikon endeel mig ubekjendte Bemærkelser af Ordene, hvilke jeg for min Part gjerne vilde have ubeladt; men da Selskabet synes at ansee Alt hvad der er kommet fra Langebeks Haand som lutter Helligdomme, har jeg, for at fornøie Vedkommende, anført det ene med det andet;" men saaledes, at overalt hvor han tvivlede om Rigtigheden, tilføiede han Langebeks Navn. (Til Jacobi. 1. Aug. 1777.)

¹¹⁹⁾ Br. til Hielmstjerne. 14. Oct. 1777.

man, i at anvende etymologisk og philologisk Kritik paa Strøms Udkast, stundom glemte, at man ikke kunde og burde fordre af ham, hvad han i Roeskilde, indskrænket til sit eget Bogforraad, og fiernet fra veiledende Forhandling og Raadførelse med Hovedstadens Lærde, vanskeligt eller umueligt kunde opfylde. Endelig har man vel heller ikke altid erindret og iagttaget, at man maatte omgaaes en aldrende og agtet Embedsmand, der ikke havde tilbudet sig selv, men som man havde søgt og formaaet til dette Arbeide, med varsom Humanitet.¹²⁰⁾ Man bidrog derved ikke lidet til at betage Strøm den mundgaaelig nødvendige Lyft, der skulde drive et Værk af den Natur; og det viste sig snart, at det egentlig var det nærmere, paa en Naade venkabelige Forhold imellem Hielmstjerne og Strøm, der behøvedes for at holde den Sidstes Arbeidslyft vedlige. Hielmstjerne havde, med roesværdig Patriotisme og virkelig Kiærlighed til det nationale Foretagende, af alle Kræfter søgt at fremme det, saavidt hans tiltagende Svagelighed og nogen Forandring i hans personlige Stilling til Hoffet efter J. L. Holsteins Død, og under flere Omkiftninger i Ministeriet, satte ham i Stand til at virke for Selskabets Interesser. Han var i dette Tilfælde heldig nok til ganske at have den dansk-sindede Guldberg paa sin Side; men ogsaa her saae man, som i saa mange Tilfælde, hvor det gielder om litteraire Værker og Foretagender, at Intelligents og Arbeidsdygtighed kunne vel understøttes, men ikke skabes ved Pengemidler. Det var aabenbart, at der 1777 ikke fandtes Nogen i Danmark, hverken i eller udenfor Videnskabernes Selskab, Strøm ei engang undtagen, der i Gyner, Kraft og Udholdenhed til det colossale Arbeide kunde sættes ved Siden af Geheimeraad Moth — naar vi naturligtviis tage Hensyn til, at denne stod

¹²⁰⁾ "At der er Feil ved mit Arbeide, veed jeg meget vel; ja, jeg seer ofte Feil og Mangler, uden at kunne rette dem paa den Tid, da det skulde skee; jeg kan og bør heller aldrig love at skrive uden Feil, der altid ville indsnige sig for Enhver som arbeider i dette Fag. Det er og langt fra, at jeg nogensinde skal vægre mig for at erkiende mine Feil, naar de siges mig af Andre. Ikkun dette synes mig at kunne paaastaae, at Feilene bør siges uden noget Kryderi af hans mots. og satirisk Skiemt, og uden nærgaaende Skole-Cor-rer'er." (Strøm til Hielmstjerne. 2. Jan. 1778.)

70 til 80 Aar længere tilbage i Tiden, og at han udførte Arbeidet, med næsten ubegribelig Anstrengelse, saa godt som allene med egne Kræfter, og efter en Plan, der, om den endog var langt fra Fuldkommenhed, i det mindste ganske tilhørte ham selv,¹²¹⁾ og i Grunden dog var den, som man, efter Guldbergs Tilskyndelse optog i Videnskaberne's Selskabs Ordbog; nemlig at forklare ethvert Ord i dets forskjellige Bemærkelser ved specielle Definitioner i Modersmaalet, og at tilføie Talemaader og Idiotismer, Alt beregnet for Indfødtes Brug. At Moth dertil endnu overalt tilfattede det latinske Udtryk, efter classiske Autoriteter, var en Berigelse, som det i det mindste havde været ønskeligt, at man i Selskabets Ordbog ikke havde givet Slip paa, især da man kunde have den uden ringeste Umage.

Da nu Hielmstjerne døde (d. 18de Jul. 1780), uden at han engang oplevede at see Ordbogens første Bogstav færdigtrykt, varede det ikke længe inden Strøm erklærede at ville unddrage Ordbogsarbeidet den Medvirkning, der vist nok vilde have været heldigere og mere frugtbringende, dersom han i en tidligere Alder havde begyndt derpaa, eller han, efter sit eget Ønske, havde kunnet danne sig en ret duelig Efterfølger. Hvad der bidrog ikke lidt til at forstemme Strøm og betage ham Lyst til Arbeidets Fortsættelse, var en Udflugt, Hielmstjerne med temmelig Bished havde givet ham til at succedere Schøning som Geh. Archivarius, og hvorom Strøms Belynder endog ved flere Leiligheder noget uforsigtigt havde yttret sig offentligt. Nu døde Schøning og Hielmstjerne paa een Dag; men dermed gif Strøms Forhaabning om at opnaae en Stilling, der for hans Ordbogsarbejder vilde været meget heldig, i Lyset. Just. Raad C. E. Voss, Archivarius i det tydske Cancellie, blev Schønings Eftermand, og havde uden Tvivl ogsaa mere Kald til dette Embede, end Strøm. Denne synes dog at have taget sig det meget nær, at den Forventning, Hielmstjerne havde bibragt ham, ikke opfyldtes; og man seer (af et Br. fra ham til Jacobi, 21. Sept. 1780) at han, "efter at Hielmstjerne offentlig havde declareret, at Archivar-Embedet af høie Bedkommende havde været ham lovet paa Strøms Begne, naar det ved Schønings Død blev ledigt, nu

¹²¹⁾ S. herom min anf. Hifter. Udflugt over d. Ordbogsarb. p. 251, og fig.

fandt sig fornærmet ved at være forbigaaet." I det han tillige
 melder Jacobi, at han haabede at komme til Ende med Bogstavet B
 til Aarets Udgang, tilføier han "at han fra den Tid agter ikke
 mere at befatte sig med den danske Drdbog, af hvilket Arbeide han
 for sin Deel hverken venter sig Gode eller Fordeel, ja ikke engang
 Tak;" og at han derfor allerede "ved Mr. Elert har ladet Sel-
 skabet vide, at han ved Slutningen af 1780 agtede at tage Afsted."
 Af et tidligere Brev seer man ogsaa, at da "en vis Mand (Lup-
 dorph), som fornemmelig skal være Marsag til Strøms Forbigaaelse,
 formodes at blive den nærmeste til at succedere Hielmstjerne som
 Præsæs i Societetet, troede Strøm at Drdbogen vilde finde liden
 Yndest og Understøttelse fra det Sted, hvor den hidtil især havde
 fundet samme." Af en noget sildigere Skrivelse fra Strøm til
 Jacobi (9. Nov. 1780) seer man vel, at denne har anvendt alle
 muelige Overtalelsesmidler for at bevæge ham til at vedblive Arbeidet,
 hvorefter Strøm ogsaa yttre: at han maatte være meget uskionsom, om
 han reent vilde aflaae hans Begiering. "Men — tilføier Strøm —
 jeg frygter for, at Drdbogen lidet vil være tient med mit Formyn-
 derskab, da Lysten, som skulde drive Værket, engang er tabt, og
 kommer neppe mere tilbage; i det mindste ikke i den Grad, som før.
 Dette beklager jeg; men kan ikke ændre det. Jeg tvivler desuden
 meget paa, at mit Helbred endnu i 3 til 4 Aar (thi saa laug
 Tid vil medgaae inden 1te Tome bliver færdig) kan udholde, at
 jeg saaledes ene maa slide i dette Arbeide, som jeg nu i 4 Aar
 har gjort. — Fordelen af denne Tome, om jeg end faaer den
 færdig, troer jeg at være saa ringe, at jeg kunde staae ved at skienke
 den bort for et godt Ord." Dog erklærer han, at ville endnu,
 saa længe han kan, "hænge ved Drdbogen", i Haab om, "at de
 givne Løfter (formodentlig Jacobi's) blive opfyldte, og at hans
 Arbeide, som i det mindste er dobbelt saa besværligt,
 som Thorlacii¹²²) ikke bliver mindre belønnet, end dennes." —

¹²²) Formodentlig mener han herved Fortsættelsen af Schönings Udg. af
 Snorre Sturlesen, som (efter Schönings Død 1780) blev Rector
 S. Th. Thorlacius overdraget, som for dette Arbeide blev til-
 lagt 500 Rdlr. aarlig af Archivarii Gage, hvilken han nød
 i 28 Aar; og derfor udgav det 3^{die} Bind af Værket og be-
 sørgede Trykningen af Sverres Saga i 4de Bind. Hertil havde han

Smidlertid blev Bogstavet *A* endelig færdigt fra Pressen i Decbr. 1780, uden at engang Hiemstierne oplevede at see denne ved ham især fremkaldte Begyndelse til et Værk, som endnu efter 62 Aars Forløb er langt fra sin Fuldsørelse. Dette første Hefte og Fortsættelsen af Drdbogen udkom i Quartformat. Man havde (formodentlig ved at ville tage Johnson til Mønster) først tænkt paa at trykke Drdbogen i Folio, og i et Dplag af 1500 Exemplarer. Første Deel var beregnet til 7 Alphabeter. Selskabet havde, inden det besluttede sig til paa egen Bekostning (dog med Kongelig Understøttelse) at udgive Drdbogen, 1776 henvendt sig til den videnskabeligt dannede Boghandler S. Gyldendal, som allerede paa den Tid i 4 Aar havde drevet den danske Forlagshandel, der siden blev saa betydelig, og af saa megen Indflydelse paa Literaturen. Gyldendal var villig til at paatage sig Forlaget, naar Selskabet tilstod ham, som Forlægger, en Understøttelse af 80 Rdlr. for Alphabetet, hvorefter mod han vilde sælge Drdbogen for 2 Skilling Arket paa Trykpapir ¹²³) — Ved den Leilighed at 1te Hefte af Drdbogen udkom, optoges ogsaa Strøm til Medlem af Selskabet, ligesom han Aaret derpaa fik Etatsraads Titel; men neppe har dette bidraget meget hverken til hans Tilfredshed, eller til at oplive hans Lyst til Drdbogsarbeidet. Han leverede Manuscriptet til *B* færdigt i

desuden til Medhjælper G. J. Thorkelin og Jon. Olaffen, af hvilke den første havde 200 Rdlr. den anden 400 Rdlr. aarlig; (s. Fort. til 4de Løse af Sn. Sturlesen, p. XXXVI-VIII). Aldrig er vist nok i Danmark, og knapt i noget andet Land, et større Honorar af nogen Regiering betalt for et literairt Arbejde; saa at Strøm ligesom ved et Slags Anelse kunde skrive de ovennævnte Ord. Om sig selv siger han nogle Uger efter (27. Dec. 1780) "Jeg skulde ved en anden Behandling have gjort det Arbejde for slet intet, som jeg nu har forlangt vel betalt, uden at vente at faae det. Naar man tracteres haandværksmæssigt, har man jo som Haandværksmand Lov til at taxere sit eget Arbejde."

¹²³) Omkostningerne ved et Dplag af bemeldte Størrelse, Papiret af samme Slags som det til Langebeks Scriptores anvendte, (men 100—150 Exempl. paa fint Papir) og Skrifterne af samme Grad, som Noterne i dette Værk, beregnede han til 9—10 Rdlr. eller for hvert Alfabet omtrent 220 Rdlr. (Br. fra Gyldendal til Jacobi. 16. Apr. 1776). Da Selskabet siden paa eget Forlag udgav Drdbogen, nedattes Dplaget til 1000 Exemplarer; og Trykningen af 1te Deel betaltes med 5 Rdlr. for Arket.

Maret 1781, og døde i Begyndelsen af 1782. Med hans Død slutter Ordbogsarbejdets Historie i Selskabets første Periode.

Som en Hoveddeel af Selskabets Virksomhed i anden Afdeling af det første Tidrum, eller i Aarene 1748—1780, maae vi betragte de Skrifter eller Afhandlinger, som fremkaldtes ved de i en Deel af Maret stedfindende ugentlige Forsamlinger, og den vedtagne og vedligeholdte Skik, at Bidrag af Medlemmerne regelmæssig efter Omgang der bleve oplæste. Det kan bemærkes, hvad allerede forhen er berørt, at en ikke liden Deel af denne literaire Virksomheds Frugter i bemeldte Aar endnu tilhorte Gram, og saaledes Tidrummets første Afdeling. Samtidige med Gram i Selskabets historiske Section eller Klasse (naar vi ville antage en Inddeling og Benævnelse fra senere Tider) vare Pontoppidan, Møllmann og Scheid, af hvilke dog kun den sidste leverede et Par egentlig lærde historiske Afhandlinger, (om Danmarks Uafhængighed af det tydske Rige, I. 87 og II. 171; og "om Kongeriget Norges ældgamle Frihed" II. 309) der kunde betragtes som passende Bidrag til et Videnskabs-Selskabs Skrifter, og som Sidestykker til de Gramske Afhandlinger. Den arbeidsomme Pontoppidans Bidrag (f. Ex. om Colonisterne paa Amager, om Sproget i Sønderjylland, om Peder Skrams Levnet, m. fl.) vare af mere populair Natur, og Møllmanns ubetydelige.

I Tidrummets anden Afdeling beholdt Fædrelandets og Nordens Historie, Antiquiteter, Sprogkundskab m. m. en Tidlang den i det Hele overveiende Andeel i Selskabets Medlemmers videnskabelige Undersøgelser og literaire Virksomhed, som fra Begyndelsen af var tilfalden disse Gienstande, ved Grams i flere Aar næsten udelukkende Anvendelse af sin forbausende Flid, sin dybe og omfattende Lærdom og sin skarpsindige, som oftest heldige Kritik i hiin Retning. Hans Exempel virkede betydeligt og længe; og i hans Fodspor traadte baade den smagsfuldt og kritisk dannede Carstens, der i Aarene 1754—1770 leverede en Række af vigtige og lærde Undersøgelser og Dplysninger af specielle Materier i den danske Historie; og den mindre kritiske, men uhyre belæste, i en hos os hidtil mageløs Grad arbeidsomme og productive Suhm, med hvis uforglemmelige Navn en stor Deel af Danmarks nationale

Hæder og Glæde i Literaturens Rige ere uadskilleligt forbundne. Imedens Suhm uafbrudt, i en Række af større Skrifter, forberedede sit Livs Hovedforetagende, at samle og redigere den danske Historie: fremtraadte han 1760 med sin første Afhandling i Videnskabernes Selskabs Skrifter: "om de Danskes og Norskes Handel og Skibsfart, i den hedenske Tid." (VIII. 19.) Sex andre historiske Bidrag af ham i den ældste Samling af Selskabets Skrifter (fra A. 1764—1779), vidne alle om den Lethed, hvormed han forstod at benytte det rige Forraad af indsamlede Materialter til den nordiske Histories Dplysning, som hans umaadeligt udstrakte Læsning forsynede ham med. G. Schöningh, der nærmest havde gjort sit Fædreland Norge til Formaal for sine historiske-antiquariske Undersøgelser og deraf fremgaaende Skrifter, havde bl. a. ogsaa anvendt stor Flid og grundig Forskning paa det gamle Nordens Geographie, hvori han var den første der lagde en videnskabelig og kritisk Grund, ved Brugen af de islandiske Kilder, i Forening med fremmede Geographers Beretninger. Foruden hans 1751 særskilt udgivne "Forsøg til de nordiske Landes, især Norges gamle Geographie," vare hans Afhandlinger om "de gamle Grækeres og Romeres Kundskab om de nordiske Lande" (VIII. 167.) baade før og efter Ptolomæi Tid (XII. S. 1. og Ny Saml. II. S. 1.) Arbejder af den Vigtighed og Værdi, at ikke allene Schlözer oversatte og udgav dem med Tillæg og kritiske Anmærkninger, men at de endnu ikke ere forældede eller blevne overflødige ved nyere Geographers lærde Skrifter. At ogsaa Langebek, efterat han omsider var bleven Medlem af Selskabet, i dets Skrifter (1758) meddeelte sin ypperlige, af rige Archiv-Kilder uarbejdede, men desværre ufuldendte "Historie om de norske Biergværker," (VII. 235—526), ligesom Lurdorff (1760—64) en Begyndelse af sine mangeaarige vidtløftige og lærde Undersøgelser over det danske Myntvæsen i Middelalderen (VIII. S. 1. IX. 613); og at Rosod-Ancher ogsaa der gav et Par Bidrag til den danske Retshistorie og Statsret: hørte ligeledes til de Berigtelser af vor historiske Literatur, hvorved den tidligste Samling af Selskabets Skrifter opnaaede et Værd, som aldrig reent kan tabe sig. Overhovedet kunne vi ei frakende Selskabets 1te Periode den Fortieneste af historisk Videnskab i Danmark, at den alvorlige, lærde Forskning, og den strengere kritiske Undersøgelse og Drøftelse af Historiens Stof, der egentlig først hos os udgik fra Gram og

Langebæk, fik en betydelig Støtte ved hine Arbejder i Selskabets Skrifter, der vare de første i sin Art i det danske Sprog, og ved den Auctoritet, som et Samsund, der forenede Fædrelandets lærdeste Historikere blandt sine Medlemmers Tal, maatte erhverve sig i den lærde Verden. Det kan uden Tvivl betragtes som en af de væsentlige og vigtige Frugter af dette Slags lærde Selskaber, at de ikke allene ved deres Medlemmers skriftlige Arbejder umiddelbart virke til det videnskabelige Stofs Udvidelse og Berigelse; men at de tillige udvøve en heldig, baade befrugtende og rensende Indflydelse paa Videnskaberne og deres Literatur, saavel ved indbyrdes levende Meddelelse, som ved den udad virkende aandelige Kraft, og ved den Agtelse og Anseelse, et saadant Samsund af en Nations første Lærde, naar det bestaaes af den rette Aand, maa kunne erhverve sig.

Sidligere, end den fædrelandske Historie og nordiske Oldkyndighed bleve Gæmmer af Naturhistorien og Naturlæren Gienstand for Bearbejdelser og Beskrivelser i Selskabets Skrifter fra dets første Periode; men vi gienfinde da ogsaa der alle de Navne, som fra Midten af 18de Aarhundrede, eller i dets anden Halvdeel, atter oplyvede disse Videnskabers Dyrkelse og Flor i Danmark, og med Held forplantede dem til Norge. Her fremtræde omtrent fra 1760 de i sin Tid udmærkede og omhyggelige norske Naturforskere J. Strøm og J. E. Gunnerus, af hvilke den første, ved sin klassiske Beskrivelse over Søndmør, og en ikke mindre heldig over Eger Præstegjeld, har leveret et Par i den danske Literatur neppe overgaaede chorographiske Værker. Den af sit Fædreland Norge særdeles fortiente Gunnerus, en lærd og oplyst Theolog og ved fleersidige Studier dannet Videnskabsmand, der i 12 Aar havde studeret og doceret ved Universitetet i Jena, og fra 1775 været ansat som theologisk Professor i Kiøbenhavn, var 1758 uventet af K. Frederik V., der selv var den første, som underrettede ham derom, bleven udnævnt til Biskop i Trondhjem. Her havde Suhm levet som uafhængig Privatmand for sine historiske Studier, og Schönning som Rector siden 1751. I Forening med disse to lærde Venner stiftede Gunnerus 1760 det "Trondhjemiske Selskab", der 1767 fik af Kongen bekræftede Statuter og forandret Navn. Ligesom Suhms langvarige Ophold i Trondhjem (1751—65) havde stor Indflydelse paa hans fremtidige Forfatterbane, saaledes gav Foreningen imellem de tre lærde Venner Anledning til at videnskabelig

Land vakktes i denne ældgamle Stad, og der fandt det mest nordlige Sæde i Skandinavien. Det her stiftede Videnskabers = Selskabs Skrifter, hvis 1te Bd. udkom allerede 1761, som Gunnerus aabnede med en philosophisk Afhandling (om Siælens U dødelighed) og en eregetisk (over det mærkelige Sted i Salomons Præd. III. 19—22), be- rigelede han fremdeles med et betydeligt Antal af naturhistoriske, særdeles zoologiske Bidrag, der udmærke sig ved Nøiagtighed og Udfør- lighed i adskillige paa den Tid mindre bekiendte Arters især Sø- dyrs og Fugles Beskrivelser. Ved det Trondhiemske Selskabs Op- rettelse gjorde Gunnerus saaledes et af de første Skridt til at fremkalde selvstændig videnskabelig og literair Virksomhed i hans Fædreland, om hvis Tary og Trang til høiere Lærdomsstiftelser denne oplyste og patriotiske Videnskabsmænd allerede 1767 offentlig og med Eftertryk yttrede sig.¹²⁴⁾

Da Gunnerus nu naturligtviis med Forkærlighed tilvendte det norske Selskab Frugeterne af hans Undersøgelser i en Dydslings- videnskab, som især var bleven det siden han kom til Trondhiem, finder man heller ikke meer end een naturhistorisk Afhandling af Gunnerus (om nogle fioldnere norske Sødyr, X. 166) i vort Sel- skabs Skrifter.¹²⁵⁾ Her leverede derimod vor siden saa berømte O. S. Müller sine første Bidrag til Insecternes, Bløddyrenes og Indvoldsormenes, ligesom senere (i Ny Saml. I. II. og III. Bd.)

¹²⁴⁾ Gunnerus vedblev at arbejde som Naturforsker, indtil han 1771 plud- seligt (man veed ikke ret, om efter Veders Forslag) af Etruenes kaldtes fra Trondhiem ned til Kiøbenhavn, for at udtafte en Plan til en giennemgribende Reform af Kiøbenhavns Universitet, hvorved han tillige forbandt Forslag og Plan til Oprettelse af et Universitet i Norge, hvor han vilde have det anlagt i Christiansand, og derhen forlagt det trondhiemske Videnskabers = Selskab. Begge, i deres Detail mærkelige og interessante Actstykker (som G. indgav til Cabinetsministeren d. 16de Dec. 1771) ere endnu til, og Udtog af dem findes i Nyerups Kbh. Uni- versitets Annaler S. 385-401. Om "Vicecantsleren in mente" var der, efter d. 17de Jan. 1772, ikke mere Spørgsmaal. Han reiste op til sit Bispeboomme, hvor den fortiente og virksomme Mand paa en Bisstats- reise døde, i en endnu kraftig Alder, d. 25de Sept. 1773.

¹²⁵⁾ I hans Afhandl. "Om Nytten og Nødvendigheden af et Videnskabers Selskab i en Stat, og særdeles i Norge." Det norske Vid. Selskabs Sfr. IV. Deel S. 22.

til Infusionsdyrenes Naturhistorie; efterat han allerede endeel Aar tidligere i det stockholmske Videnskabs-Selskabs Skrifter havde meddeelt botaniske Bidrag. Denne udmærkede Naturforsker, allerede som Botaniker en af de fortrinligste, Danmark til den Tid havde kiendt, og en værdig Efterfølger af Oeder, som Udgiver af Flora danica, erhvervede sig endnu større Navnkundighed som Zoolog; navnlig for de mange og vigtige Dydagelser, han gjorde i Hav-Bløddyrenes Naturhistorie, og for det nye Lys, han tændte i Kundskaben til Infusionsdyrene, en Deel af Naturvidenskaben, hvortil man kan sige, at Müller egentlig lagde den første ordentlige Grundvold. At han ikke før 1776 blev optagen til Medlem af Selskabet, hvor flere, i Sammenligning med hans, langt underordnede eller mindre betydende Navne for længe siden fandtes, efterat han allerede i meer end 10 Aar indenlands og udenlands havde været bekiendt som Forfatter og som Medlem af fremmede Academier og Societeter: er en af de Omstændigheder, som man vilde finde endnu mere besynderlig, dersom man ikke vidste, at Dydagelsen i lærde Selskaber beroer meget paa personlige Forhold og Forbindelser, og at Exempler paa lignende Anomalier kunne findes i alle slige Selskabs Historie. D. F. Müller hørte overhovedet ikke til de Videnskabsmand, der i Staten fandt Understøttelse, Ansættelse eller Førfremmelse i den Periode, da de især kunde behøve den. Det var ikke før i hans 40de Aar (1769) at man først gav ham en Titel, og et Par Aar derefter erholdt han, under det Struensefske Ministerium, (efter Oeders Anbefaling), en for ham som Naturforsker lidet passende Post, som Archivar i det norske Rentekammer, hvor Oeder var Deputeret. Han maatte afveien, tilligemed denne, ved Forandringen 1772; men da han imidlertid ved et godt Giftermaal var sat i Stand til at leve som uafhængig Videnskabsmand, og var bleven overdraget at fortsætte Flora danica, var man siden ikke sparsom paa at give ham Titler; og saaledes døde denne udmærkede Mand som Conferentsraad 1784, i sit 54de Aar, og omtrent i samme Alder som Gummerus, hvem han som videnskabelig Naturforsker var langt overlegen.

Det vil ikke være upassende eller overskudigt, til Bestyrkelse af ovenstaaende Dyrtringer, her at meddele følgende, fra en Sagkyndig (Hr. Dr. S. Kroyer) modtagne Bidrag til en Charakteristik af Strøm, Gummerus og O. F. Müller, og af deres Arbeiders Natur og Fortienester.

"Zoologien indtager først temmelig seent en Plads i Selskabets
 "Skrifter (i det IX. Bind). De første tre Aar af dets Virksomhed
 "gave intet Udbytte for denne Videnskab. Den mageløse Impuls, Linné
 "meddeelte hele Naturhistorien, forplantede sig dog ogsaa i nogen Grad
 "til Naborigerne, især i faunistisk og floristisk Retning. Støttende sig
 "til Linné's Fauna svecica og Systema Naturæ, begyndte Enkelte at
 "henvende Opmærksomheden paa de dem omgivende zoologiske Gjen-
 "stande, og den meget flittige og velfortiente Præst, *Jans Strøm*,
 "aaabuede Rækken af de zoologiske Meddelelser i det danske Vid. Selsk.
 "Skrifter, ligesom han giennem et Antal af Bind vedblev at levere
 "en Mængde Bidrag. Uagtet disse just ikke beskæftigede sig med Videns-
 "skabens høiere Problemer, eller begrunde nye systematiske Anskuelser,
 "mangle de dog ingenlunde Værd: et stort Antal nye Dyrarter, og
 "sely endel nye og interessante Slægtformer beskrives, og Beskrivel-
 "serne ere for deres Tid gode — saa gode, at man idetmindste i mange
 "Tilfælde med Sikkerhed kan gienkende de paagældende Dyr. En
 "Mængde Noticer over Dyrenes Levemaade, grundede paa egne Jagt-
 "tagelser, meddeles; af mange Insekter beskrives Larvetilstanden o. s. v.
 "Strøms Arbejde over Purpursnækken var i lang Tid den eneste ud-
 "førlige anatomiske Undersøgelse af et Bloddyr, som vor Literatur besad, og
 "det fortjener, ligesom hans øvrige Arbejder, al Agtelse; især naar
 "Gensyn tages til hans isolerede Stilling, hans Mangel paa de aller-
 "fleste Hjælpemidler, og at han var Autodidakt i Naturhistorien.

"Næst efter Strøm i Tiden fremtræder *Gunnerus*, en Mand af
 "ikke almindelige Mandsevner og Lærdom, der allerede maa tiltrække
 "sig Opmærksomhed ved at fatte og giennemføre saa dristig en Plan
 "som den, med private Midler at grunde et Videnskabs-Selskab paa
 "Grændsen af Polarzonen. Han var den anden Biskop, der paa
 "samme Tid gjorde sig fortient af Norges Naturhistorie. I det danske
 "Videnskaber-Selskabs Skrifter har han vel kun leveret et Bidrag af
 "ringe Omfang og Betydning; hvorimod det trondhiemske Selskabs
 "Skrifter indeholde talrige Arbejder af ham, der tildeels ere af ikke ringe
 "Interesse for deres Tid, og oplyse adskillige Punkter i Nordens Dyr-
 "historie, især hvad Fugle og Fiske angaaer. Han lagde Grunden til
 "at danne et Museum for Nordens Naturhistorie, ved at skænke de
 "Samlinger, hans Stilling og Iver havde sat ham istand til at til-
 "veiebringe, til det trondhiemske Selskab; men ingen er senere i det
 "nordlige Norge traadt i *Gunnerus's* Fodspor, og Tiden synes snart

"at ville udplette hans Virksomhed i denne Retning. Efter Gummerus's egne Ottringer synes man at kunne slutte, at han først i en sildig Alder (som Biskop), opmuntret ved de Anledninger, hans meget vidtløftige Visitats-Reiser frembode ham, har kastet sig paa Zoologien. Derfom den videnskabelige Iver, der, under et vigtigt og byrdefuldt Embedes mange Søsler, og under forskielligartede literaire Arbejder, drev ham til ogsaa at behandle den nordiske Fauna, og som satte ham istand til, skiondt han bortreves ved en temmelig tidlig Død, at yde endeel fortienstlige Meddelelser over denne, var gaaet i Arv til hans Efterfølgere, vilde vi være mindre i Tvivl over mange Dele af Nordens Naturhistorie.

"O. S. Müller, efter Linné den berømteste nordiske Zoolog, var en af det 18de Aarhundredes flittigste og noiagtigste Jagttagere. Da hans to store Samtidige, Linné og Pallas, hvem han kiendelig stræbte efter at stille sig ved Siden af, mindre havde beskæftiget sig med mikroskopiske Undersøgelser (den første havde endog Misbillid til dem), troede Müller især i denne Retning at finde en vild Mark aaben for sig til overraskende Opdagelser. Han valgte derfor fortrinshviis de smaa, i Vandet levende, hvirvellose Dyr til Gienstand for sine Undersøgelser, og har beriget Videnskaben med fortrinlige Arbejder over de fleste af disses Classer. — Over Infusorierne levede han saaledes et klassisk Værk: han var den første, som forsøgte en videnskabelig og systematisk Betragtning af disse Dyr, da de tidligere Mikrographer mere havde benyttet dem som et Slags Diensforlystelse, som en Anledning til at beundre Guds Storhed i det Smaa o. s. v. Han skilte alt Fremmedt fra de Former, der syntes ham at danne en eiendommelig, hidtil ikke affondret Gruppe af dyriske Væsener; medens man tidligere havde sammenblandet med Infusorierne andre, meget smaa Dyr, Insektlarver, mikroskopiske Krebsdyr o. s. v. Han indsaae ogsaa Vigtigheden af at agte paa Infusoriernes indre Bygning, skiondt han ikke lagde den til Grund for sin Systematik. — Med Hensyn til Indholdsormene bestaae Müllers Fortienester dels i at berigtige adskillige Bildfarelser hos Linné og andre Vorgængere, dels i at beskrive og afbilde endeel nye Former, især i det berømte Værk, *Zoologia danica*, om hvilket en baade competent og streng Dommer, Rudolphi, hvad Indholdsormene angaaer, ytrer, "at det er et udmærket Værk, som ingen Helmintholog kan undvære." Ikke ringere ere hans Fortienester af de høiere Ormeformer, de saakaldte

"Annelider. — Skiondt Müller just ingen dyb Kundskab besad om "Krebsdyrene (Crustacea) i Almindelighed, har Videnskaben ham dog "at takke for et vigtigt Værk over de mikroskopiske Krebsdyr (de saakaldte Vandlopper, Entomostracea *re.*), hvilke han ikke blot har afhandlet med Hensyn til Form, men ogsaa med Hensyn til Leve- maade. Ganste analoge ere hans Fortienester af de edderkopagtige "Dyr's Classe (Arachniderne); og de meget smaa Vandmidder (Hydrachner) "har han i et eget Værk underkastet en omhyggelig Undersøgelse. — "Hvad Bløddyrene angaaer, da kan vel Müller neppe siges, at have "indsført nye Ideer i Videnskaben; men han greb tidligt og med Iver "de af Andre (Anderson, Geoffroy, Pallas) fremfattede Ideer, og bragte "dem (skiondt vel ikke altid heldigt) i Udførelse, i selvstændige Arbejder. "Saaledes tog han i sin Systematik stadigt Hensyn til Dyrets Bygning ved Siden af Skallens Form. Hans Hovedfortieneste af denne "Classse bliver imidlertid den, at have bekendtgjort en Mængde nye og "interessante Former, samt at have grundet adskillige gode Slægter. — "At giennemgaae hans Fortienester af den nordiske Fauna ved Udgifelsen af Zool. dan. prodromus og Zoologia danica, vilde her blive "for vidtloftigt. Om hans Stil og Fremstillingsmaade kan mærkes, "at de ere i en mere end almindelig Grad uheldige"

Samtidig med den tydske Deder (fra Anspach) der 1752, i sit 24de "Aar, som practiserende Læge i Slesvig, blev kaldet til Kiøbenhavn for at ansættes som botanisk Professor og Bestyrer af den nye Kongelige "Plantehave, der blev anlagt ved Amaliegaden,^{125 b)} var C. W. Kottbøll, der ligesom Deder var Mediciner, men paa sin Udenlandsreise i 5 "Aar (1756-61) først en Tid lang studerede Botanik i Upsala under Linnee. Deder havde derimod studeret Plantelæren i Goettingen under Zaller, som yndede ham, og hvis Dmgang han næsten dagligen nød i tre Aar. S. E. Bernstorff, som 1751 blev udenlandsk Minister og Oversecretair i det tydske Cancellie, var bleven gjort opmærksom paa Deder's Duellighed, og fik ham kaldet til Kiøbenhavn, hvor han skulde været ansat ved Universitetet. Men her havde han, som Fremmed, Consistorium, og navnlig den medicinske Professor Buchwald, imod sig. Det gif ham desuden meget uheldigt, da

^{125 b)} Den laae imellem Toldboden og den saakaldte "Larsens Plads", hvor siden, efter Branden 1795, endeel Gader med Smaahuse opførtes. Haven blev der indtil 1778, da den af Vahl flyttedes til Charlottenborg. (Vf. Steffens om Botanikens Skiebne i Danmark. S. 355. 360.)

han (i Aaret 1752) skulde forsvare sin Disertation (de irritabilitate), ved hvilken Leilighed et Slags academisk Scandal opstod, ¹²⁶⁾ og Kottbøll, som Hoved-Dypponent, satte sig i et fiendtligt Forhold til Deder; men denne, som var et godt Hoved, skøndt han skrev slet Latin, ¹²⁷⁾ havde den mægtige Bernstorff paa sin Side. Man fandt det vel raadeligt, ikke strax at sætte ham til Universitetet; men ansatte ham som Professor og Dphynsmand ved det nye Kongelige botaniske Institut, der, uafhængigt af Universitetet, blev indrettet i Kiøbenhavn, med Grey A. G. Moltke som Directeur eller Chef. Uagtet dette skaffede Deder endnu flere Modstandere, maatte Universitetet og det danske Parti finde sig i, at han 1754 ansattes som botanisk Professor ved Universitetet. Uden Tvivl er ogsaa den oprindelige Idee til *Flora danica* udgaaet fra ham. Understøttet ved sine mægtige Beskyttere, Moltke og Bernstorff, erholdt Deder Leilighed til i 6 Aar, fra 1755—60, i botanisk Henseende (tilligemed en mindre Deel af de danske Provindser) at bereise Norge, hvilket Land, tilligemed dets Indbyggere, han siden i høj Grad interesserede sig for. ¹²⁸⁾ Med ham reiste Tegneren Mart. Kösler (den yngre), hvis Fader, Mich. Kösler, stak de tegnede Planter; og efter den 1761 af Deder udgivne Plan og Prospectus, udkom endnu samme Aar det første Hefte af dette berømte Værk, der snart, i Naturvidenskabens Rige, gjorde ikke mindre Dyrkt i Europa, end det nogle Aar tidligere udfomne Nordenfke Værk over Egypten, og den netop 1761 begyndte Reise til Arabien af Niebuhr og hans Ledsagere. Deder udgav 1763—1770 de første 9 Hefter af den danske Flora, foruden et Par botaniske Lærebøger; imedens han tillige uafslædelig vedblev at sysselsætte sig med

¹²⁶⁾ Actstykkerne herom findes i *Langebekiana*, udg. af Nyerup. S. 334—64.

¹²⁷⁾ Kottbøll, der bl. a. i sin Dypposition frembrog alle Dederes grammatiskste og sivilistiske Feil i Latinen, (s. *Langebekiana*) skrev i øvrigt, som hans Afhandlinger udvise, ikke meget bedre Dansk.

¹²⁸⁾ Deder, der var ligesaa meget Statsøconom, som Botaniker, samlede i Norge, ved den fortrølligste Omgang med Folk af alle Stænder, vigtige og paalidelige Bidrag til Kundskab om dette Lands politiske og økonomiske Tilstand, saavel som om Landets naturlige Beskaffenhed; hvilke Optegnelser paa hans Reiser i Norge han tilsendte Moltke og Bernstorff. Hvor megen Skade er det ikke, at disse, nu maaskee tabte Papirer, ikke i sin Tid ere blevene bekendtgjorte. (Svf. v. Salems Andenken an Deder. 1793. S. 15—26.)

statsoeconomiske Materier, og at indgive Undersøgelser og Betænkninger over saadanne, for en stor Deel Norge vedkommende, til Regieringen. Den vigtigste af de Gienstande, han paa denne Maade behandlede, var Forbedringen af den danske Bøndestands Vilkaar, hvorover han 1769 og 1780 lod to Afhandlinger (ikke ganske efter høie Vedkommendes Dnsse) trykke, der i sin Tid gjorde stor Virkning. Efter Ophævelsen af den nye botaniske Indretning (ved Resol. af 9. Jun. 1770) og efter den ved Struense bevirkede revolutionaire Forandring i Regieringen og Ministeriet, blev Deder i Novbr. 1770 ansat som Medlem i den nye General-Landvæsens-commission, hvorfra han d. 29de Mai 1771 gik over i Finants-Collegiet; og saaledes ophørte hans videnskabelige Virksomhed som Botaniker.

Den her meddeelte korte Skildring af Veders mærkelige Lybepbane vil, uden videre Forklaring, gjøre det forstaaeligt, hvorfor der aldrig blev Tale om hans Optagelse i Videnskabernes Selskab. Skiondt Udlænding, var han, som Myerup har sagt, "Dansk med Liv og Siæl"; men han beholdt altid et stærkt Parti ved Universitetet, ligesom i den fornemme Verden, imod sig. Hof-Aristokratiet frygtede den kloge og driftige Mand, og skilte sig af med ham ved 1773 at sende ham til Oldenborg. Rottbøll, der fattedes Veders mangesidige Talenter, var ham derimod overlegen i lærde medicinske Studier, og havde Consistorium paa sin Side; men det var nærmest i Botaniken, hvor begge stode hinanden i Veien; og man kan vel sige, at begge disse fortiente Mænd ikke burde have skadet hinanden. Rottbøll havde 1770 vundet den Seier, at det nye botaniske Institut blev nedlagt, og da han nu ogsaa fik Universitetets Have under sin Bestyrelse, var Botaniken saa at sige allene i hans Hænder. Han var, efter Hielmstiernes Forslag, 1763 bleven Medlem af Vid. Selskab, og leverede der 1766 og 1767 sit første botaniske Bidrag: en Beskrivelse over fældnere Planter fra Island og Grønland, med en forudsendt Indledning, "om Urte lærens Tilstand i Danmark." Dette Tillæg har megen historisk Interessse, og indeholder endeel, ogsaa for Havedyrkningen i Danmark meget interessante Noticer.¹²⁹⁾ Dgsaa Flora danica omtales der (X. S. 418)

¹²⁹⁾ Dertil hører f. Ex. (X. p. 394) Efterretninger om Provsten i Lund, den lærde Claus Urnes medicinske Urtegaard, indrettet ved Belteberg i Skaane (1546); om Etatsraad og Post-Directeur Paul Klingenberg's Have

med faa Ord, som et Bærf, "hyorover man med Billighed maa fornøie sig", og hvori man i Tiden kan vente sig noget meget fortrinligt. Afhandlingen selv er ufuldendt, og indeholder kun Planter af de Linneefke Classer indtil Polyandria. "Beskrivelserne ere gode, Synonymerne behandlede med Kritik, Afbildningerne for den Tid gode, og forsynede med bedre Analyser af Plantedelene, end man finder i mange nyere Skrifter. De grønlandfke Planter skyles des Egedes Herbarium (som endnu findes i den botaniske Have) og adskillige Missionairer; de islandfke især Dr. König. Som Botaniker har Rottbøll overhovedet et godt Navn. Hans Fortjenester bestaae fornemmelig i, at han med Nviagtighed har undersøgt og beskrevet endeel feldnere Planter, som vare ham tilsendte, bl. a. fra Indien;" (især ved J. G. König, der 1767 blev Medicus ved den danfke Mission i Ostindien, og af Rottbøll meget berømmes. X. 423. ¹³⁰) "De nye Slægter og Arter, han har opstillet, have for største Deel holdt sig, og han citeres derfor endnu jævnlig; saameget mere, som ogsaa de Afbildninger, han har leveret (de fleste stukne af M. Zaas) ere, efter den Tids Fordringer, meget gode." ¹³¹)

Foruden Rottbøll, var det især kun den flittige og omhyggelige norfke Naturforsker S. Strøm, der berigede Selskabets Skrifter,

(i Midten af det XVII. Aarh.) ved Gøriis paa Mors (ikke i Thy, som det staaer hos Rottbøll), hvor han ikke allene dyrkede mange fælbue udenlandfke Planter, men endog frembragte saadanne Krugter, "der, som rare Foræringer, sendtes fra Thyland til Frankerig og andre langt fraliggende Stæder" (p. 413); om Prinds Jørgens Omsorg for Havevæsenet ved Bordingborg (S. 414); om de gode Kiøffenhaver, med Overflødighed af Asparges, Blomkaal, Jordbær, Artifokker, m. m. som allerede for 70—80 Aar siden fandtes udenfor Kiøbenhavns Nørre- og Østport (p. 420); om den Frydenlundfke Samling af Nord-Americanfke Træer og Buske, "som er en af de største og mærkværdigste Nyheder i Botaniken" (p. 421); om Grev Solsteins hyperlige Urtehave ved Letraborg, og denne Herres Interesse for Botanik og Havekonst. (S. 422) m. m.

¹³⁰) J et Brev til D. F. Müller, XII. 283—402, har han beskrevet endeel naturhistoriske Gienstande, som han iagttog paa en Reife fra Trankebar til Ceylon 1777.

¹³¹) De her givne Bedømmelser af Rottbøll som Botaniker ere meddeelte Forf. af Hr. Professor Schouw.

i de to første Samlinger, med botaniske Bidrag, hvilke overhovedet gaae ud paa at meddele Beskrivelser over norske Planter, som Tillæg til de i Forfatterens Værk over Søndmør givne Plantefortegnelser. Hans Bidrag til den norske Flora, navnlig den Løv-Moss-fernes, (Ny Saml. III. Bd.) ere betydelige; men hans affondrede, fra alle litteraire Hjælpeidler fiernede Opholdssted lagde ham Hindringer i Veien, som han selv beklager sig over. Han beskrev ogsaa norske Sværter (X. 249, XII. 299); men indbefatter under den fælles Benævnelse baade Tangarter (i den første Afhandling) og Zoophyter, i den anden — en Forsskiel, som han heller ikke har forsømt at bemærke.

At Selskabet undertiden ogsaa, bl. a. fra Norge og Island, fik Tilsendinger af samlede og tørrede Planter, sees af enkelte Optegnelser i Protocollen; men at Udbyttet heraf for Videnskaben stundom ikke har været meget lønnende, kan slutes af Exempler, som følgende: 1754, 25. Februar. — "Af Just. N. Klevenfeldt var i sidste Samling indleveret noget norsk Græs, hvorom Prof. Friis (C. Lodberg Friis) ingen Underretning kunde give, siden baade Rødderne og Blomsterne fattedes."

I Selskabets første Periode, og i den ældste Samling af dets Skrifter, vare Afhandlinger i Mathematiken, uagtet det rigelige Antal af mathematiske Medlemmer, endnu meget sparsomme. Med Undtagelse af nogle faa astronomiske, som Professorerne See, Korrebow og Bugge leverede, var det allene J. Kraft i Sorve og den fortiente Lector F. C. Solberg Arenz i Bergen,^{131b)} der i disse 12 Bind have meddeelt egentlig mathematiske Bidrag. Blandt disse ere særdeles de tvende af Arenz "om

^{131b)} Han var f. 28. Sept. 1736, en Søn af Biskop Fr. Arenz i Bergen, og hans Moder var Catharina Frederica, en Broderdatter af Solberg. 1751 blev han Student, 1756 theologisk Candidat; studerede siden endnu to Aar i Kiøbenhavn, og 1758 og 1759 i Leiden Mathematik og Physik under Muschenbroch; blev 1762 Lector ved Seminariet i Bergen, 1769 Conrector, 1781 Rector ved Cathedralsskolen, omf. 1806 Professor og 1810 Ridder. Han var en værdig og ualmindelig fortient Skolebestyrer, som Biskop Norbaht Bruun 1814 (da Arenz havde dimitteret 482 Disciple) gav det Vidnesbyrd; at han kunde været Professor næsten i alle Videnskaber. Arenz døde 31. Dec. 1825 i sit 90de Aar.

Umueligheden af de mathematiske Størrelsens Uendelighed" (XII. 159) og "om Umueligheden af at Verden kan være uendelig, i Henseende til Tid og Rum, beviist af mathematiske Grunde" (XII. 247) endnu ikke uden videnskabelig Interesse; ligesom i det mindste den sidste af disse Afhandlinger ikke savnede en paa den Tid, især i det videnskabelige Foredrag i Modersmaalet, just ikke almindelig Tydelighed og Fatteligheid i Stilen.

I Henseende til Udgivelsen af den første Samling af vort Selskabs Skrifter, kan bemærkes, at der ikke i Protocolen findes udtryffelige Data for, at de hermed forbundne materielle Forretninger have paahvilet enten visse, dertil valgte Medlemmer, eller Secretairen allene; men at man dog sporer, at sidstnævnte fra Begyndelsen af har været den, som nærmest maatte vaage over, at der i den Henseende skeete noget, og at Skrifternes Trykning og Udgivelse, om den endog aldrig var i nogen regelmæssig Gang, dog ikke kom i al for lang Standsning.¹³²⁾ Ved at gienmemløbe Rækken af de 12 Bind, vil man dog indtil 9de Bind og til A. 1764, da dette udkom, finde en nogenlunde stadig Orden og et vist Forhold imellem Bindenes Antal og Tiden, hvori de udkom, saaledes at der omtrent falder et Tidsrum af halvtredie Aar paa hvert Bind. Imellem det 9de og 10de Bind indtræder derimod en Standsning, i det 6 Aar forløb imellem disse to Bindes Udgivelse, hvorved saaledes et ringere Forraad paa Materialier giver sig tilkiende. Imidlertid angives dog indtil 10de Deel paa Titelbladene de Aar, hvori

¹³²⁾ Saaledes f. Ex. 1749, den 10de Marts. Secretairen foretog, "at der nu paa andet Aar intet var udkommet fra Selskabet; og som der var Materialier nok til en Tome, om der da ei til Paaste kunde udkomme et Volumen?" Han blev henviist til Mollmann; men denne "havde i lang Tid ikke indfundet sig, formedels Auctionen paa Sal. Grams Bibliothek." Denne Opfordring frugtede dog intet; og endnu et Aar derefter (9. Marts 1750) yttrede Hielmstjerne "at det nu var den høie Tid, man tænkte paa at udgive noget fra Societetet, da der siden Grams Død intet var seet fra samme." Endelig udkom samme Aar den 4de Deel, som Grams lærde Efterladenskab allene fyldte. Lignende Raamindelser maatte Secretairen i de følgende Aar oftere gjøre; og endnu 1763, 9. Decbr. erindrede han om, "at der intet var udkommet fra Societetet siden Jubilæum 1760, og at der ei fandtes Piecer til meer, end et halvt Volumen."

Afhandlingerne i hvert Bind især ere oplæste, nemlig fra 1742 til 1769. Med bemeldte Deel ophører derimod ganske en saadan Angivelse, og en kiendelig Standsning viser sig atter i Medlemmernes literaire Virksomhed, da 11te Bind ikke udkom før 1777; tolvte Bind derimod igjen 1779. Aarsagen til den sidste Standsning laae i Omstændigheder, som jeg nedenfor kommer til at berøre. — At man i Selskabets Begyndelse, da det var afgjort, at Medlemmernes Bidrag skulde oplæses og trykkes i Modersmaalet, (ovenfor S. 41) besluttede sig til, samtidigen at udgive dem i latinske Oversættelser, kunde maaskee snarest tilskrives Grams Mening, at de i dette Sprog vilde finde et udenlandsk Publicum og en større Læserkreds. Mærkeligt er det iøvrigt, at ikke et Ord om en saadan Beslutning af Selskabet forekommer i dets Protocoll; men at der tværtimod i den af Gram forfattede Fortale til 1te Bind (dateret 8de Jul. 1745) siges: at man ikke har fundet nogen Grund til at bruge andet Tungemaal i Selskabets Skrifter, end vort eget, "da Tanken fra Begyndelsen ei har været, at dette Arbeide skulde komme videre, end til vore egne Landsmænds Kundskab." Da kun de tre første Bind af Skrifterne udkom paa Latin i A. 1745—47,¹³³) er det sandsynligt, at Grams 1748 indtrusne Død har standset et Foretagende, som formodentlig heller ikke fra Uffætningens Side har lønnet sig.

Om Selskabets oprindelige Organisation, Indretningen af dets Sammenkomster, og Stedet hvor disse holdtes, Optragelsen af Medlemmer, disse og Secretairens Virksomhed i og for Selskabet, dets Pengemidler og Indtægter, med mere som vedkommer dets indvortes Anliggender og disse Bestyrelse, er det Fornødne ovenfor meddeelt, for saa vidt som det allene eller fornemmelig henhørte under den her omhandlede Periodes 1te Afdeling, eller omtrent til Grams Død 1748. En Tid vedbleve disse Forhold uden væsentlig For-

¹³³) *Scriptorum a Societate Hafniensi bonis artibus promovendis dedita danice editorum, nunc autem in latinum conversorum, interprete P. P. (Paul. Plets.) Pars I—III. Hafn. 1745—47. 4to.* I Fortalen, som i det Hele er en Oversættelse af den danske, angives en Anmodning fra Forlæggerens Side, som Grund til dette Foretagende.

andring, ogsaa under bemeldte Tidrumms anden Afdeling, særdeles under Holsteins Præsidium. Imidlertid vil jeg her meddele det vigtigste af hvad der vedkommer Selskabets indre Historie og Indretning, saavel før, som efter denne dets ivrige og virksomme Forstanders Død.

Det er allerede bemærket, at Selskabet stiftedes, organiseredes og virkede en Tid lang uden at det vedtog nogen anden Rettefnor, eller andre Statuter for dets Formaal, Indretning og Virksomhed, end den oprindelige af Gram udfastede Plan, og uden at det erholdt andre Kongelige Tilfagn eller Privilegier, end den af K. Christian VI. 1742 givne almindelige Confirmation paa Selskabets Stiftelse og midlertidige Indretning. Det havde ikke engang, uagtet denne Confirmation, antaget nogen fast Benævnelse, eller faaet Prædicat af et Kongeligt Selskab; og indtil 1765, da 9de Deel af dets Skrifter udkom, vedblev det paa Titelen af disse at kalde sig "det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere." Det havde imidlertid fra Begyndelsen af baade Stilling, Anseelse, Rettigheder og Fordele, som et af Kongen sanctioneret Samfund; det henvendte sig skriftligen igiennem dets Præsæs umiddelbart til Monarken, og modtog ligeledes umiddelbare kongelige Rescripter og Resolutioner, ad den samme Wei.¹³⁴⁾ Herved tyve Aar havde Selskabet bestaaet, inden det fik Segl, og Diplom til Medlemmerne. Det var den 21de April 1761, da det først bragtes paa Bane, at giøre Forslag til et Sigill for Selskabet, hvilket saavel Secretairen, som Klevenfeldt og Møllmann, paatog sig. I en Forsamling den 1ste August s. A. bifaldtes den Selskabet

¹³⁴⁾ Disse vare under Christian VI. stillede til Selskabet under Benævnelsen "de Committerede ndi Videnskabernes Collegio" (8. Febr. 1743); eller "af de Tilforordnede ndi Videnskabernes Societet" (20. Marts 1744). Den sidste Titel gaves Selskabet ogsaa under Frederik V. (fra 2. Sept. 1746 til 10. Aug. 1764); men allerede denne Konges Forgænger kaldte Selskabet ogsaa ligesvem "Videnskabernes Societet i Kiøbenhavn," (4. Decbr. 1744), hvilken Benævnelse efter 1768 eller 69 bliver den almindelige. Fra 1774 begyndte Collegier og andre Autoriteter at bruge Benævnelsen "det Kongelige Videnskabers Societet" (s. Gr. i Breve fra det udenlandske Departement af 12. Febr. 1771, og fra Particulier-Kammeret, 30. Jul. 1774); og en Cabinetsordre af Christian VII. af 18. Jan. 1776 har første Gang den Tilskrift: "Til Bort Videnskabers Selskab."

foreviste Tegning, hvorefter Sigillet blev stiftet.^{134b)} Ligeledes blev da besluttet, at Mollmann skulde gjøre Udkast til et Diploma, hvilket blev forelagt og approberet den 9de September s. A., hvorefter det øvrige fornødne skulde besørjes af Secretairen. Men 8 Mar derefter, findes atter antegnet i Protocollen, at Selskabet d. 13de Oct. 1769 besluttede "at de, som her efter antages til membra Societatis, skulle have et Diploma paa et heelt Ark Papir, og Societets Sigill trykkes nedenunder;" at Professor Zell "skulde antages til membrum, og Udkast til Diploma i Forveien forevises Greven" (s: Thott). Maa skee er her meent et andet Slags Diplomer for udenlandske Medlemmer. Om Antagelsen af faste Statuter eller Vedtagter for Selskabet indkom allerførst Professor Zee med et skriftligt Andragende d. 3^{die} Novbr. 1749; uden Tvivl ogsaa med Hensyn til Optagelsen af nye Medlemmer¹³⁵⁾. Præsæs var dog af den Mening, at det endnu var for tidligt; "men tillod gierne, at Prof. Zee opfattede sine Tanker om, hvorledes saadanne leges skulde indrettes." Tillige androg Præsæs paa, "at Selskabet maatte sørges, især med habile membra in physicis & mathematicis, hvortil enhver i næste Samling kunde gjøre Forslag i det mindste paa Gen." Hertil syntes det dog, at Ingen sølte stor Drift. Der kom intet Forslag i næste Samling, ja ikke engang før d. 25de Febr. 1750, da Enhver af de tilstedeværende Medlemmer, (saavel honoraria som ordinaria) efter fornyet Opfordring af Præsæs, ligesom og denne selv, foreslog et nyt Medlem. Man kan ikke andet end finde, at adskillige af disse Forslag saldt besynderligt ud;¹³⁶⁾ men Banffeligheden var

^{134b)} Dette Segl, med det danske Vaaben, en enkelt Griff som Stoldholder, og Omkrift: Sigill. Societ. Regiæ bonis art. promov. deditæ, samt Aarstallet 1760, er det, som Selskabet endnu bruger.

¹³⁵⁾ "Fra Prof. Zee indkom et Brev, hvori han urgerede paa, at Selskabet maatte have visse leges, inden membrorum Tal kunde sørges."

¹³⁶⁾ Smedens Langebek og Hiemstjerne foresloge Mænd, som Klevenfeldt og Luydorff, bragte Just. Raad Buchwald en Apotheker Ree i Frederikshald i Forslag; men "som han var ubekjendt, blev det vedtaget, at han først skulde skrive et Specimen." De af Geh. Raad Brochdorff, Gen. Auditeur Stampe og Prof. Horrebow proponerede, en Landphysicus Dr. Ebersbach paa Femern, Secretair Collet og Capitain Veierslov, vare neppe meget mere bekjendte; om de to sidste Optagelse er nogen Uvisshed (s. Bilagene) da de ikke findes paa den ældste trykte Medlemsfortegnelse i IX^{de} Deel. Præsæs proponerede Etatsraad og Berghauptmand "Stussenbrok" (s: Stuppenbrock) "som en habil Mechanicus og i Bergværksfager erfaren Mand."

uden Tvivl ogsaa større ved at finde fortiente Medlemmer i de øvrige Fag, end i det historiske.

I øvrigt gik det i lang Tid, og saalænge Selskabet endnu ingen faste Love havde, med Medlemmers Optagelse omtrent som i Begyndelsen. Motivet dertil var undertiden mindre den Optagnes videnskabelige Fortieneste, end andre, heraf uafhængige udbortes Anledninger, og Vedkommendes honette Ambition. Flere Exempler paa Saadanne, der selv anholdt om at optages til Medlemmer, ere allerede forhen meddeelte. Geheimeraad Brockdorff optoges (som Voresmedlem, 26. Jan. 1750) da Præsæs meldte "at hans Majestæt selv havde recommanderet ham til Societetet." Biskop F. Nannestad i Trondhiem blev optagen efter Hielmstiernes Proposition, (11. Aug. 1751) for et indsendt Havdyr, hvilket Secretairen "præsenterede i Societetet;" og var dette Havdyr Alt hvad han præstereede som Medlem. Grey Gay Rantzau, forhen Minister i England, indfandt sig d. 6te Dec. 1757, da han "efter eget Forlangende (1755) var bleven et membrum honorarium af Societetet." — Derimod holdt man sig længe tilbage fra at optage udenlandske Medlemmer; og netop samme Dag, da denne Grey Rantzau var tilstede i Selskabet, oplæstes et Brev fra Mathematikeren Prof. Frisius eller Frisi i Pisa, der indsendte 3 af sine "Piec'er", hvoraf een havde vundet en Præmie i Berlin, og begierede derfor at blive Medlem. Man vedtog, med en høflig Undskyldning, at sende ham de tre paa Latin udgivne Bind af Selskabets Skrifter; og han blev ikke optagen i Selskabet før 12 Mar derefter, (1769). Det var ogsaa overhovedet Grey Zolsteins fornuftige Mening: at man ikke skulde forhaste sig med at optage udenlandske Medlemmer, eller sætte nogen Værdi i at prunke med berømte fremmede Navne, inden

Desuden "meente Hs. Gr. at Dr. og Prof. Kosod-Macher kunde og med Nytte træde ind i Selskabet, og at man kunde invitere den gamle Seb. Kortholt, som en bekjendt brav Mand, og som Hs. Gr. desuden kjendte." Endvidere meente Præsæs "at en Theologus burde man og have med," hvorpaa Langebek proponerede Biskop Sarboe, "som og blev aggreeret." Det vedtoges, at Professorene Kortholt i Kiel og Cilano i Altona (den sidste foreslaaet af Geh. R. Raben) skulde tilskrives paa Latin; men Stupenbrock "paa Fransk." Det Tydske Sprog har man saaledes ved denne Leilighed ikke villet benytte.

man selv havde vundet Hæder ved indenlandske.¹³⁷⁾ Den første Ublænding, som findes at være optagen, (skjøndt under Titel af membrum honorarium) var Præsidenten i det kgl. Londonske Selskab, Grev Macclesfield, der opnaaede dette, efter Anmodning af den danske Minister i England Grev C. Rankau d. 9de Jul. 1755. Tiorten Aar derefter optog man (13. Oct. 1769) Professor Zell og en vis Abbed Eypilly i Frankrige, "efter Geh. R. Bernstorffs Forlangende;"^{137 b)} nogen Tid derefter Hells ungeriske Ledfager J. Saynovicz og Carl Bonnet; men endnu 1779, eller 37 Aar efter Selskabets Stiftelse, var de udenlandske Medlemmers Antal ikke hviere, end elleve. At man optog saadanne Medlemmer efter officielle Begieringer fra hviere Steder og Autoriteter, var vel i den følgende Tid mindre almindeligt, end at de optoges efter Præsidentens, Secretairens, eller et og andet enkelt Medlems private Interessé og Tilskyndelse. Imidlertid har man endnu et mærkeligt Exempel paa et udenlandsk Medlem (den berømte Orientalist Will. Jones i England) som Selskabet 1771 blev befaleet at optage; men Udførelsen af denne Befaling gif i Langdrag, (af Mangel paa et Diplom at sende, og en Præsés til at underskrive det, eller af andre Grunde) og blev glemt, med eller uden Forsæt, efterat den politiske Horizont, under hvilken den blev given, havde forandret sig.¹³⁸⁾

¹³⁷⁾ Saaledes 20. Apr. 1750, da Talen var om Cardinal Quirini i Rom og Grev Jaluzki i Polen, som udenlandske Medlemmer, hvilket Holstein meente, for Diebliffet ikke kunde gavne Selskabet. Hs. Exc. var af de Tanker — "at det var bedre, man fik membra, som haade vilde og kunde arbejde" saaledes, at Societetet med dets actis kunde sætte sig i god Credit og "reputation hos Fremmede; man kunde da siden altid finde Middel til "at contribuere til Societetets embellissement."

^{137 b)} Om denne Abbed Eypilly og hans Optagelse s. Fortegnelsen over de udenlandske Medlemmer.

¹³⁸⁾ Man finder ikke Will. Jones' Navn paa nogen Liste over Selskabets udenlandske Medlemmer. Det var d. 12de Febr. 1771 at Selskabet ("die Königl. Societät der Wissenschaften") modtog fra det udenlandske Departement en af Osten undertegnet Skrivelse, hvori det hedder: at Kongen under 8. Febr. har behaget at befale: at den udmærkede Lærde i Dresden, som efter Hs. Maj. "Befaling" har oversat Schach Nadirs Historie af Persisk paa Fransk, "zum Mitgliede Dero hiesigen Societät der Wissenschaften ernannt werden solle. Als ermangelt man nicht, derselben diese Königl. allergnädigsten Willensmeinung zu fordersamst belicbigen Besorgung des Erforderlichen, hiedurch bekannt zu machen."

Indenlandske Medlemmers Optagelse foregik i Tidsrummet fra 1743—76 uden noget Slags vedtagen Lovbestemmelse i Henseende til Valget. Undertiden (s. Ex. 23. Febr. 1750) foreslog, efter Opfordring af Præsæs, enhver af de i Mødet Tilstedeværende et nyt Medlem; undertiden (27. Nov. 1758) var det Præsæs allene, der foreslog endeel nye Medlemmer, eller flere saadanne proponeredes paa eengang, uden at det findes bemærket, fra hvem Forslaget udgik (10. Nov. 1769, 10. Febr. 1775). Til andre Tider foresloges et enkelt Medlem; og i ethvert af disse Tilfælde skeete Optagelsen samme Aften, og uden at der i et eneste Tilfælde nævnes noget om Stemmegivning, eller Opposition mod Valget. Exempler paa at Nogen, der selv havde søgt om Optagelse, ikke fik sit Ønske opfyldt, forekommer neppe meer end den ene Gang (10. Mart. 1749) da Prof. Schlegel "atter havde begieret at antages som Medlem, hvilket forhen var bleven afflaaet, efterdi han ei var i Tjeneste, men engageret hos den sarsiste Minister." Han blev heller ikke denne Gang optaget, (men først d. 19de Apr. 1776) da Præsæs meente "at siden der i Sommer ingen Samling blev formeddelt Hs. Majestats norske Reise, kunde det beroe til Vinteren med nye Medlemmers Optagelse." I Almindelighed seer man at det behøvedes, at Bedkommende enten maatte være paa en eller anden Maade anbefalede hos Præsæs eller Secretairen, eller de maatte indsende et Bidrag til Oplæsning, for at opnaae Optagelsen, naar der ikke ligesom søgtes om denne. Saaledes optoges (1750) Prof. Søren Zee i Odense efterat have indsendt "en Piece", uden at der nævnes, hvorom den handlede; heller ikke findes noget Bidrag af ham i Skrifterne. Cancellieraad Carstens blev optaget (1753) efterat hans indsendte Afhandling om Dronning Euphemia var oplæst; og Stiftsprovsten i Christianssand Mag. Spidberg (1755) paa Grund af en ubetydelig Tractat om Jordskælvet 1755. (VIII. 101). Formodentlig har det været hans Stand og Embedsstilling, eller Tilstedeværendes Anbefaling, som bevirkede dette, ligesom ogsaa den characteriserede Biskop, Consistorial-Assessor N. C. Friis, blev efter Grev Thotts Motion optagen til Medlem, for en 1767 i Februar oplæst oeconomisk Afhandling "om Fiskerierne i Nordlandene." (X. 177). Da derimod (1753 d. 5te Marts og i fire følgende Møder) Rector Schönings indsendte Afhandling om Nordlys var læst, blev vel hans store Erudition i Almindelighed erkjendt, og i den

Anledning foreslaaet, at lade ham paa Selskabets Beføstning besørge en Udgave af Speculum regale, hvortil han havde yttret Lyst, da han var i Kiøbenhavn; men om hans Optagelse blev intet talt; og han blev ikke Medlem af Selskabet før 1758. Saaledes blev heller ikke den lærde Erichsen (1759 Professor ved Sorøe Academie, og allerede lange før den Tid bekiendt som Forfatter) Medlem af Selskabet før 1769; skiondt man dog allerede 1747 havde optaget Mathematikeren J. Kraft (der 1746 var udnævnt til Professor for sammesteds); hvorimod hverken J. S. Sneedorff (1751 Professor i Sorøe), eller A. Schytte, bleve Medlemmer af Selskabet, hvor man formodentlig endnu ikke havde nogen Forestilling om at Statskonst, practisk Philosophie o. d. hørte til Videnskaberne.

Ligesom Selskabets Virksomhed og sammes Formaal, i dets første Periode, i flere Henseender ikke vare lidet beroende af dets Præsæs: saaledes vedblev han ogsaa at betragtes som den umiddelbare Styrer af dets Forhandlinger, og hans Nærverelse ved disse som uundgaaelig fornøden. Man finder derfor jævnlig under Holsteins og Thotts Præsidium Exempler paa, at Selskabet Sammenkomster udsattes, eller i længere Tid standsedes, naar Præsæs var fraværende, eller andre Marsager hindrede ham fra, selv at være tilstede. Jeg vil saaledes anføre, at 1756 i Oct. og Novbr. fandt ingen Samlinger Sted, "fordi Hs. Exc. Gaard stod i Bygning;" og at 1762, var der ingen Samling fra April Maaned til December "formedelst Kongens Reise til Holsteen, og fordi intet var forefaldet medens Præsæs var paa Landet, hvorfra han kom til Byen først i November." 1760, d. 20de Mai, "blev intet videre udrettet, formedelst Præsidis knappe Tid;" og 1761 holdtes i Julii Maaned ikke det sædvanlige Sommermøde, "fordi Præsæs brugte Brønden." Saaledes ogsaa under Thott, der endnu ikke havde været to Maaneder Præsident, da det allerede indtraf "at efterdi Kongen reiste paa Landet, og Conseilet herefter holdes om Fredagen paa Fredensborg, holdes ingen Samlinger i Societetet." Denne Udsættelse varede fra 8de April til 9de Nov. 1763. 1767, d. 27de Marts "var ingen Samling, efterdi Hs. Exc. Præsæs var forfølet;" og den 22de Mai s. A. "sendte Præsæs Bud at ingen Samling blev." 1767, d. 14de og 20de Febr. og d. 13de Marts "affagde" Præsæs Samlingerne. 1768 opsattes Samlingerne fra midt i April til den 7de Jun. "formedelst Hs. Exc. mange

Forretninger og Upasseligbed." 1769, d. 24de Febr. "blev Societetets Forsamling, formedelst Grevens Upasseligbed, udsat til nærmere Tilsigelse, og ei holdt før sidst i Mai." Undertiden hindredes ogsaa Møderne ved Secretairens Forsald. Saaledes holdtes 1752 i April, Mai og Junius, formedelst Hielmstiernes Sygdom, kun 3 Møder, i hvilke intet andet blev foretaget, end at noget oplæstes af Nordens Reise. Heller ikke fattes Exempler paa, at der i Møderne intet kunde foretages, fordi Medlemmer, hvis Nærværelse var nødvendig, udeblev, ¹³⁹⁾ hvilket oftere er anført om Mollmann, ligesom det ogsaa stundom indtraf, at Medlemmerne toge Anledning af en eller anden Fest til Alle at blive borte. ¹⁴⁰⁾ Enkelte Gange forekommer ogsaa, saaledes som 1768, fra 11te Marts til 7de April: "Af Mangel paa noget at oplæse, blev ingen Samling holdt." Underholdende og meget vel motiveret er den Hindring, som i Protocollen er anmærket under 18de Jan. 1756, da "intet blev oplæst i Societetet, efterdi Professor Gorrebows Kiæreste var kommen i Barselseng, hvorfor han ei kunde være nærværende at oplæse sin Piece." Saaledes berettes ogsaa, med den samme Trohiertighed i Stilen, som Hielmstierne undertiden hengiver sig til: at 1753 i Januar, da en Uge, eller to, var gaaet over, blev "Samlingen, formedelst Hans Excellences Svagbed, nu først holdt den 22de, i Cancelleraad Smiths Huus, hvor Hs. Exc. logerede, efterdi den ældste Comtesse var falden i Mæslinger." — I øvrigt holdt man fremdeles den Skif, der fra Begyndelsen var indført, at med Undtagelse af Sommermaanederne, fra Mai til Oct. eller November, da man undertiden en enkelt Gang om Maaneden, undertiden slet ikke samlede, maatte der i de ugentlige Sammenkomster, regelmæssigen, inden man skiftes ad, oplæses noget — hvor lidet det end var; f. Ex. 27. Nov. 1758: "Endelig blev et Par Blade af Islandica oplæst;" nemlig Dlassens og Poulsens Reiseberetning.

¹³⁹⁾ F. Ex. 1755, 3. Febr. "blev intet foretaget, efterdi Justitsraad Buchwaldt, som havde lovet at møde og oplæse sine Betænkninger over de islandiske Relationer, glemte at møde."

¹⁴⁰⁾ 1749. "I October indsendt jeg (Hielmstierne) mig to Gange hos Hs. Excellence; men som den ene Dag Hertuginde Lovises Geburtsdag celebredes, og den anden Gang var Dagen før Jubelfesten, mødte slet Ingen."

Denne var i flere Aar en sand Nødhjælp for Secretairen, naar Ingen kunde eller vilde oplæse noget Bidrag; saaledes findes f. Ex. fra 6. Febr. 1758 til 21. Jan. 1759 intet andet at være læst, end den islandske Reise.

At der ved flere Leiligheder kunde føles Trang til, at Selskabet erholdt en mere ordnet Forfatning og Forretningsgang, og at faste Vedtægter i adskillige Tilfælde, f. Ex. ved Medlemmers Optagelse, foretkrev en mindre vilkaarlig Fremgangsmaade, maatte vel ikke sielden falde flere af Medlemmerne ind, end Professor Zee, der 1749, som ovenfor er meldt, første Gang bragte noget saadant paa Bane. Men der findes intet Spor til lignende Øtringer om denne Sag; og man kunde snarere antage, at Medlemmerne i den følgende Tid ingen synderlig Lyst have havt til at fastsætte Love eller Vedtægter for Selskabet, siden gientagne Propositioner desangaaende af Præsæs selv ikke førte til noget Resultat. En Forhandling om denne Sag, hvorom Optegnelse fattes,¹⁴¹⁾ maa have fundet Sted i Mæret 1757. Der findes nemlig, at de tilstedeværende Medlemmer i Mødet den 4de Dec. 1757 tilspurgtes af Præsæs: "om de nu, i Følge sidste Aftale, vare enige om Loges at fastsætte for Societetet" (nemlig, at dette strax kunde iværksættes) eller "om enhver især vilde foreslaae en Plan til at sætte Societetet paa en fast Fod for indeværende og tilkommende Tid", og disse Forslag kunde være færdige til næste Februar Maaaned. Det sidste blev "af samtlige Tilstedeværende agreeret"; men Ingen indkom med noget Forslag i Februar. Præsæs gientog sit Andragende d. 28de Novbr. 1758, og anmodede "samtlige membra at overlægge til i Dag otte Dage, om de holdt det for nødvendigt og

¹⁴¹⁾ Selskabets ældste Protocoll er fra 13. Nov. 1742 til 15. Jul. 1750, med saa Undtagelser, særlt med Zielmstjernes egen Haand (pag. 1—233). Fra denne Tid til 1770 har han intet indført i Protocollen (dog vel ikke blot, som Møller har meent, Mnemosyne IV. 26, fordi han "nu var bleven en meget fornem Mand"); men efterlod sig ved sin Død en-deel løse Blade med Optegnelser om Selskabets Møder indtil Novbr. 1770. Disse Optegnelser (som Jacobi efter hans Død lod indføre i Protocollen) ere snart udførlige, snart hyderst korte, overhovedet usfuldstændige og mindre paalidelige; og for de tre Aar 1764, 65 og 66 fattes de ganske; ligesledes fra 1770 til 1775; og først ved den 10de Februar 1775 begynder den følgende Protocoll under Jacobis Secretariat.

nyttigt, at en Plan blev lagt til et ordentligt Videnskabs Societets Indretning, og leges for samme fastsatte, saaledes som i andre Societeter er brugeligt." Naar Societetet kun havde afgjort den første Quæstion, vilde man siden vel blive enig om at afgjøre det øvrige. Men der meldes intet i Protocollen om nogen Beslutning desangaaende; intet Møde holdtes ottende Dagen derefter, og heller ikke findes et Ord om at Sagen har havt nogen Følge. Man kan ikke andet end undres over, at hverken Hielmstjerne, eller Nogen af de øvrige Medlemmer, synes at være kommen Holstein i Møde ved en Proposition, der unegtelig, efter at Selskabet allerede havde bestaaet i 15—16 Aar, syntes mere betimelig, end Præsidentens tidligere Motion (9. Jul. 1755): "at ligesom andre lærde Societeter havde udgivet deres Historie, saa maatte og Videnskabernes Societet være betænkt paa at udgive deres." Præsæs meente tillige, at det var noget, Secretairen kunde arbejde paa, og "hvis han ikke allene kunde overkomme det, kunde et Par af Societetets Medlemmer deri være ham behjælpelig." Hielmstjerne derimod, hvis Sag det overhovedet ikke var at skrive, søgte strax at bryde af fra et saadant Foretagende. "Saa villig han var til at efterkomme Hs. Exc. Præsædis og Selskabets Befaling, saa lidt kunde han paatage sig at entrere i denne Sag." Selskabets Acta vare jo i Alles Hænder, og hvad der ellers var passeret i Selskabet, var for en Deel smaa og ubetydelige Ting. Han ønskede derfor, at "En, der havde en større Imagination og en habilere Pen, end han, vilde paatage sig dette Arbejde, i Fald det skulde synes tjenligt, at giøre Alvor deraf." Herved blev det, og unegtelig til Skade for Selskabets Historie; thi skiondt Holsteins Proposition vel syntes at komme noget for tidlig, kunde han i det mindste med Grund have ønsket, at Selskabets Forhandlinger med større Fuldstændighed og Nøiagtighed, end det jævnlig skeete, vare blevne optegnede; og det kan vel have været dette, der i sig selv laae til Grund for Holsteins Andragende. Om Selskabets Protocoll, saalænge den førtes af Hielmstjerne i Bogen, har været Præsæs forelagt, kunne vi ikke see. Saameget er vist, at Protocollen i dens Form er langt mere privat, end officiel; og de løse Sedler og Optegnelser, som Hielmstjerne brugte i Stedet for Protocollen efter 1750, kan han ikke have forelagt Geheimeraad Holstein.

Denne ophlyste og vel oplærte Adelsmand, skiondt ved Embeds- og Hoffsyfler jævnlig afholdt fra at dvæle ved videnskabelige Interesser og Beskæftigelser, som han saa meget yndede, yttrede ved flere Leiligheder, end de allerede omtalte, en rigtig Tact for det, som kunde være ønskeligt og nærmest passende for Selskabet at fremvirke, eller i det mindste bidrage til, i den danske Literatur. Han havde saaledes indseet den Trang, som føltes i Danmark til en bedre kritisk og literair Tidende, end de paa den Tid endnu saa magre og lidet fyldestgiørende "Kiøbenhavnsske Tidender om lærde og curieuse Sager;" hvilke, endskiondt de vel fra 1749 af, ved at gaae over i et andet Forlag (det Berlingske), havde vundet noget, endnu vare saa langt fra at opfylde billige Ønsker, særdeles det, som allerede 1731 gav Redactionen selv Anledning til at sige: "at godt Folk klagede over, at noget af det læseværdige, som i disse Riger ved Trykken kommer for Dagen, i disse lærde Tidender ikke anføres." ¹⁴²⁾ Det kunde vel, som J. Møller formoder, ¹⁴³⁾ have været Tanken paa det Goettingiske Videnskabs-Selskab, som lige fra deres Begyndelse 1753 udgav de endnu vedvarende "Gelehrte Anzeigen", der bragte Holstein til at fremkomme d. 7de Jan. 1754 med den Proposition, "at lade lærde Aviser udgaae fra vort Selskab." At heller ikke dette meget betimelige Forslag førte til noget, laae fornemmelig deri, at "en Hob obstacula" fra nogle Medlemmer modsattes samme, hvorfor, som det ved saamange Leiligheder gif, "ingen Beslutning blev tagen." Neppe er det uden Grund, naar J. Møller antager, at Mollmann har været iblandt disse Medlemmer. I øvrigt var det vel mueligt, at nogen Anden udenfor Selskabet kunde have vaft en saadan Idee hos Holstein; da man seer, at ikke længe derefter en Forening af yngre og ældre danske Literatører sammentraadte, og med A. 1756 begyndte Udgivelsen af de maanedlig udkommende "Efterretninger om nye Bøger og lærde Sager i Danmark og Norge." Dette kritiske og

¹⁴²⁾ Jvf. min begyndte Historie af de danske lærde Tidender m. m. Dansk Literaturtidende 1834. S. 6, 39—42 og fig.

¹⁴³⁾ Mnemosyne IV. S. 55. At, som her meldes, Holsteins Forslag til en Literaturtidende skulde have givet Anledning til Udgivelsen af de historiske Calendere, har ingen Rimelighed; og dertil findes heller intet Spor.

litteraire Tidsskrift, som baade i Indhold og Omfang lovede noget langt mere og bedre i sin Art, end hvad man hidtil kiendte i Danmark, og i det Udvortes var pynteligt udstyret, var maaskee anlagt efter en for stor Scala og med for megen Grundighed, til at kunne gjøre Regning paa tilstrækkelig Afsetning. Det oplevede kun to Aargange; men havde Videnskabernes Selskab optaget Præsidentens gavnlige Forslag, kunde netop Bestyrelsen af en saadan literair Journal, som disse "Efterretninger" tegnede til at kunne blive, naar Selskabet dertil havde forenet sig med det Samsund, der begyndte at udgive dem, uden Tvivl være blevet et særdeles passende, og for Literaturen gavnligt Foretagende, som ved nogen Understøttelse i Begyndelsen vilde have faaet Indgang og holdt sig.

At Selskabet for Resten i dets Forsamlinger jævnlig gav sig af med adskillige Sager, idenfor dets egne Medlemmers Udarbejdelser eller de til Selskabets Tilsyn overladte Værkers Udgivelse, erfare vi af de ældre Protocoller; og jeg vil af saadanne forekommende Gienstande for Selskabets Undersøgelser, Derveielser og Betænkninger, der snart fremkaldtes ved Nogen af dets eget Samsund, snart ved Begieringer og Meddelelser af Andre, endnu fremhæve nogle af de vigtigere, inden jeg gaaer over til at omtale, hvad der i denne Periodes sidste Decennium (eller omtr. fra 1770—1780) foregik med Hensyn til Selskabets Organisation, Bestyrelse og en Deel af dets videnskabelige Virksomhed. — Grev J. L. Holstein havde, som bekiendt, en personlig Interesse og Smag for Videnskaberne, der udstrakte sig i meget forskiellige Retninger. At Theologien gaaet meget hos ham, forklarer man sig let af den religiøse Aand, der giennemtrængte hele hans Væsen, uden at den gjorde ham afhængig af en indskrænket og aandsfattig Pietisme. Ogsaa Historien yndede han meget, og begge disse Videnskabers Literatur var rigt forsynet i det betydelige Bibliothek, han samlede og efterlod. Retssvidensskaben havde han studeret i Utrecht, og havde ogsaa, da han forlod dette Universitet, gjort en Reise til England og Frankrige, inden han, som Legationssecretair hos Ministeren Grev U. A. Holstein, andengang kom til London. Naturvidenskaberne, og særdeles Plantelæren, hørte til de Studier, han i en fremrykket Alder meget sysselsatte sig med, og som han, hvor der gaves Leilighed, søgte at fremme. Selv havde han, som Rottbøll beretter, endnu i sin Alderdom taget Underviisning i

Botanik, og anlagt en betydelig botanisk Have og Træplantning ved Letraborg. Vi kunne heraf saa meget lettere forklare os, at Holstein, der ellers ikke skal have yndet Projectmagere, ¹⁴⁴⁾ selv i Selskabet foreslog (den 17de Nov. 1753), at det vilde indgaae med en Forestilling til Kongen om at det maatte paalægges de theologiske Studenter, at studere Physik, Botanik og Naturhistorie, saaledes at de, ved at tage Attestats, tillige skulde lade sig examinere i disse Videnskaber; og at der, cæteris paribus, skulde ved Befordringer tages fortrinligt Hensyn til dem, som ved denne Examination udmærkede sig. Endskiøndt man ogsaa i Selskabet strax antog denne Proposition, fandt Hielmstjerne det dog raadeligt, i næste Møde at foreslaae: at man først gjorde sig bekendt med de Anordninger, som i samme Tiemed vare udgaaede i Sverrige, og i Hannover, "for at man i en saa vigtig Sag kunde vel overlægge, hvad deraf "bedst kunde appliceres hos os, og derefter foreslaae Indretningen "saaledes, at den kunde blive salutaire for Landet; hvilket og blev "agreeret." Præsæs paatog sig i den Anledning at skrive til Selskabets Medlem, Hofraad Scheidt i Hannover, og Hielmstjerne til Justitsraad Langebek i Sverrige; men der forekommer intet i det Følgende om disse Herrers Svar. ¹⁴⁵⁾ — Et andet Forslag af Geh. Raad Holstein skyldtes ligeledes hans Kiærlighed til Naturvidenskaben, og er interessant for Historien af vort Forhold til Røverstaten Marocko, og af en siden oftere forekommende Forhandling af lignende Natur med denne Stats saakaldte Keiser. 1756, d. 6te Decbr. proponerede Præsæs: "at som Hans Majestæt, efter Prindsen af Maroccos Forlangende, ¹⁴⁶⁾ vilde sende en af sine Gartnere derover paa nogle Aar, om han ei kunde

¹⁴⁴⁾ "Ei heller raadede han nogen Tid til at sætte et nyt Forslag i Værk, førend det var vel overveiet, om det kunde passe sig paa Landet og dets Omstændigheder; hvorfor Projectmagere ei vare af hans Folk, og gjorde aldrig Lykke ved ham." Hielmstjernes Lovtale over J. L. Holstein. S. 7.

¹⁴⁵⁾ J. Møller (Mnemosyne IV. 61) antager, at det ikke har været til Fordeel for Projectet, "da man senere, baade i Sverrige og Hannover, har fundet Udførelsen skadelig."

¹⁴⁶⁾ Formodentlig var den her omtalte Prinds Mohammed, Abd Allahs Søn, der paa den Tid var Regent, og 1757 fulgte sin Fader som Sherif, eller Gnevoldsherre i Marocko. (G. Søst Esterrein. em Marocko, 1779. S. 58. 59.)

instrueres ved Justitsraad Buchwaldt, at gjøre en Samling af Urter og Værter i Landet; hvilket af samtlige membra blev holdt for nyttigt og curieux." Det samme Forslag gjorde Holstein om "at give de Missionairer, som hans Maiestæt havde resolveret at sende til Vestindien, en Instrux med, om allehaande physiske, botaniske og deslige Observationer at gjøre;" hvilken Instruction Prof. Kragenstein blev anmodet om strax at opsætte, da Skibet laae seilfærdigt.

Det var ogsaa Holstein, der foreslog at opfordre Professor J. Kraft til at skrive en Giendrivelse af La Mettries bekiendte materialistiske Skrift "l'homme machine;" ikke længe efter at denne Bog (1748) var udkommet. I Mødet d. 29de Dec. 1749, da Kraft, "som paa nogle Dage var kommen herind fra Sorø," oplæste en algebraisk Piece, "engageerte han sig ogsaa til at giendrive La Mettries Skrift, hvorpaa til Dato Ingen har svaret." 1751, d. 20de Decbr. oplæste Kraft sin Tractat imod La Mettries Skrift, som Holstein tog til sig, og afleverede først d. 17de Nov. 1753, da han havde, "fundet den imellem sine Papiere." Den findes i øvrigt ikke at være optaget i Selskabets Skrifter; men derimod er i 5te Deel (S. 189—216) indført en Afhandling af samme Forfatter "om Siælens Udbødelighed", der kan være foranlediget ved Stridskriftet mod La Mettrie. — Man seer i øvrigt ved en anden Leilighed, da der besluttedes, at et af Kraft indsendt og oplæst Bidrag "ikke skulde indrykkes in actis,"¹⁴⁷⁾ at Selskabet undertiden ogsaa med dets Medlemmer gjorde Undtagelse fra den almindelige Regel: at oplæste Afhandlinger betragtedes som bestemte til at optages i Skrifterne. Dette har desuden fundet Sted med ikke faa i Selskabets Møder oplæste Bidrag, uden at dog nogen udtryffeligg Beslutning derom er antegnet i Protocollen. Saaledes læstes i November og Decbr. 1750 en Beskrivelse over Insecter og Sommer-

¹⁴⁷⁾ Det handlede om et Insect, hvis Hoved skulde have Liighed med et Menneskes; men man fandt at "Auctors Observationer derover vare mest moraliske", og Geh. R. Raben erklærede Insectet for at være ei ualmindeligt. (d. 19de Apr. 1751). Denne filosofisk dannede og lærde Mathematiker, hvis *Mechanik* (1763—64) blev en saa agtværdig Prydelse for vor mathematisk Literatur, synes ikke altid at have truffet det bedste Valg i de Bidrag, han indsendte til Selskabet, og hvoraf et Par endnu forekomme, som man ikke optog i Skrifterne.

fugle af Geh. Raab Raben, der ikke blev trykt,¹⁴⁸⁾ saalidt som en "Piece" af Professor Kortholt i Kiel "om Jesuiterne i China og deres Dngang ved at omvende Chineseerne" (5. Febr. 1751), eller en anden af Kosod Ancher "om Dove og Dumme" (8. Marts 1751). 1753 d. 17de Decbr. oplæstes en Piece af Rectoren i i Rønne "om Marsaderetten paa Bornholm;" 1754, 7. Jan. Observationer om Snegle af Prof. Ziegenbalg, "hvilken Piece fandt Societetets eenstemmige Bifald, allerhelst man ønskede at have Mængde af saadanne Afhandlinger in Actis." Dog blev den ligesaa lidt trykt, som en 1754, d. 2^{den} Decbr. af Dr. Zauber oplæst Piece "om det gamle Frisen-Land," (uden Tvivl paa Tydsf), og heller ikke en adskillige Aar ældre Piece af Prof. Zee (oplæst 5. Febr. — 11. Marts 1748) "om Marsagen til de Figurer, man undertiden bliver vaer paa iisfrosne Ruder" (en Materie, som tidligere var behandlet af Gram). Mere beklage vi Tabet af en "af Sal. Gram til Hs. Exc. Præsæs indgiven Indberetning om hans historiske Værker," som Holstein lod oplæse d. 19de April 1759; men som uden Tvivl er forsvunden. — I Anledning af "at Hans Majestæt (Frederik V.) over Tasselet havde talt til Geh. Raab Holstein om Vocalmusikens Oprindelse," oplæstes (13. Febr. 1752) et Brev af Grev Rangau om denne Materie; og bemeldte Ytring af Kongen virkede saameget, at ikke allene Mathematikeren Professor Zee kort efter ligeledes oplæste sine Tanker om Vocalmusikens Oprindelse; men at ogsaa Capelmusikus Scheibe indsendte en Afhandling derom, hvilke begge Præsæs medtog, for at levere dem til Hs. Majestæt; men intet af disse Bidrag findes optaget i Selskabets Skrifter. Formodentlig har det været den samme Anledning, der bragte Lurdorph, bekiendt ogsaa af sin Færdighed i den latinske Proesse, til at skrive sit Carmen "Musica vocalis" (der oplæstes i Selskabet d. 8de Apr. 1754 og blev optaget i 6te Bind).¹⁴⁹⁾

¹⁴⁸⁾ Man finder, at han ogsaa lod Insector aftegne ved S. Abildgaard. Den 26de Apr. 1751 oplæstes et Brev til Selskabet fra Abildgaard "angaaende de Papillons, som Geh. R. Raben ved ham har ladet aftegne."

¹⁴⁹⁾ Holstein tog det til sig "for at levere det til Hendes Majestæt;" uden at man deraf, som J. Møller mener, (l. c. S. 47) kan formode, at Juliane Maria forstod Latin. Lurdorph havde ligeledes, den 19de Nov. 1753, og det "med almindelig Applaus" i Selskabet oplæst sit latinske Præisdigt om Carl Gustavs Tog over Beltet.

At Selskabet i et vist Tidsrum (A. 1751—53, og vel endnu senere) jævnlig modtog Afhandlinger om Cirkelens Quadratur (af en vis Clavius', W. Erichsen o. fl.) kan være temmelig ligegyldigt; da de derover indhentede Erklæringer af Hæe og Kraft faldt lidet fordeelagtige ud. Det er derimod ikke uden Interesse at see, hvorledes det, allerede i det første Aar af Selskabets Tilværelse ved Scheidt i en oplæst Afhandling, ligesom andensheds af Gram, behandlede Stridspunkt: om Danmark nogentid havde været Lehn af Tydskland? endnu over 10 Aar sildigere atter var blevet Gienstand for Opmærksomhed. 1756 d. 9de Febr. opfordrede Præsæs Lurdorph, Garstens, Langebek og Møllmann til at sammentræde, for at conferere om Maaden, hvorpaa man bedst kunde giendrive dem, der saaledes som Dalin, Profesfor Bring i Lund, og "nok en Profesfor i Åbo," havde "deels incidenter, deels vidtløftigere, debiteret at Danmark har været et feudum af Tydskland." Den 16de Febr. afgav Møllmann den Erklæring, at der efter hans Mening ikke kunde skrives meer i den Materie, end hvad Scheidt allerede havde skrevet; Garstens og Lurdorph formeente, at hvad Gram havde skrevet i sine Noter til Meursius var endnu grundigere, og "at de ei holdt det for Umagen værd, at Selskabet melerede sig dermed." Præsæs var dog af den Mening, at man kunde faae en Student, "som havde godt Hoved og Genie," til at skrive en Disputat om den Materie, hvori bemeldte Herrer, tilligemed Langebek, da kunde gaae ham tilhaande; og hertil foreslog Præsæs Mr. Erichsen, en islandsk Student og Decanus paa Klosteret; "og som samme Person dagligen kommer i St. Raad Lurdorphs Huus, kunde han bedst tale med ham derom." Dette havde til Følge, som flere andre Forslag i Selskabets Møder, at det "fandt almindelig Approbation"; men siden ikke videre omtales.¹⁵⁰⁾ Det var først 20 Aar sildigere, at dette temmelig ufrugtbare historiske Spørgsmaal, i Anledning af

¹⁵⁰⁾ Det kan imidlertid bemærkes, at Præsæs d. 29de Marts og 26de April 1756 lod Møllmann oplæse "en Tractat paa Tydsk af Sal. Høier, om Danmark nogentid har været et Lehn af Tydskland;" da et saadant Skrift af Høier, saavidt vides, ellers ikke er bekjendt. (Efter Meddeling af Hr. Conf. N. Werlauff skal Høier 1720 have forfattet en "Tractatus de Dania, nunquam Germanis tributaria", dediceret til Kronprinds Christian; men som heller ikke meer haves.)

et Skrift af Ludv. Zefs, der vilde bevise Danmarks Lehnssafhængighed, atter blev optaget, og gav Anledning til to Modskrifter (af J. W. S. Krohne og W. E. Christiani), hvilke dog laae ganske udenfor Selskabets Indslydelse.

Af betydelig Bigtighed for den danske Statistik og Topographie i Middelalderen var Langebeks Forehavende, at udgive det under Navn af "Kong Baldemars Jordebog" bekendte Register over de danske Krongodser i det 13de Aarhundrede, og at oplyse samme ved Kort over de danske Provindsfer, grundede paa de i denne, og andre samtidige historiske Kilder forekommende Stednavne. Allerede 1756 (d. 8de Jan.) var Langebek saa vidt med dette Arbeide, som han udførte ved Hielp af Historikeren L. A. Gebhardi, at han kunde forelægge Selskabet 5 Kort over Dania medii ævi, som han havde ladet tegne. Han lod Selskabet forestille, at "han allerede havde gjort saa store Bekostninger derpaa, at det ikke stod i hans Magt, enten at lade dem stikke eller at anvende mere derpaa; men han overlod til Societetet at udfinde Midler hertil." Det var ikke let at vente, at disse historiske Kort skulde have samme Held, som de geographiske over det nyere Danmark, af hvilke det første Prove-Arbeide kostede Regjeringen og Selskabet omtrent tre Gange saameget som alle Langebeks Tavler vilde medtage. Disse fandt Selskabets Bifald; men da Langebek opgav at deres Stik og Trykning vilde udfordre en Sum af omtrent 1000 Rdlr. "vidste man for nærværende Tid ingen Udvei til denne Sum." Langebek var imidlertid saa heldig, at see sit billige Dnske og Haab opfyldt. Ved Hielmstiernes og Holsteins Anbefaling erholdt han offentlig Understøttelse til efterhaanden at faae sine Landkort over det danske Rige i det 13de Aarhundrede stukne i Kobber; sfiendt han ikke oplevede Fuldsførelsen af dette Arbeide ¹⁵¹).

¹⁵¹) Det første Generalkort over det danske Rige og de tilgrændsende Lande var færdigt 1760, stuktet af J. Haas ("impensis Regiis, curante I. L.") Det andet Kort over Slesvig og Holsten, stuktet af samme, blev færdigt 1761. Langebek blev imidlertid ved Udgivelsen af Scriptores Rer. Dan. — det herligste Monument over den uødelig fortiente Mands ædle Nidkærhed for Fædrelandets Historie, og hans utrættelige Iver og Arbeidsomhed — for en Tid bortdraget fra Baldemars Jordebog. 1775 døde han; og Suhm, der havde paataget sig Udgivelsen af Langebeks

Endelig kunne vi endnu bemærke, at allerede fra en tidlig Tid blev Selskabet foranlediget til at besatte sig med practiske Materier eller Foretagender, som enten af Medlemmerne bragtes i Forslag i Moderne; hvorom Nogen udenfor Selskabet henvendte sig til samme; eller hvorom dets Betænkning forlangtes af Regieringen. Saaledes forekommer allerede 1746 et Slags Sideslykke til vore Dages artesiske Brønd, eller til de nylig foreslaaede Vandbeholdninger efter engelsk Mønster: "Den 17de Januar oplæste Prof. (P.) Zorrebow et Forslag til Indretning af en Reservoir til en continueerlig Springkilde af saa godt og sundt Vand, som nogensteds kan havees." Der forekommer intet om, at Selskabet besatte sig videre med dette Project. — 1747, den 15de Mai indsendte Oberst Thura en Forestilling til Selskabet om "hvoreledes han agtede at continuere sin Dagske Vitruvius, hvortil han nødvendigen behøvede et stort Forskud, som han vilde laane af Kammeret paa nogle Aar;" og anholder om Selskabets Erklæring og Anbefaling. "Men, som vi alle saae, at hans Begiering ei vel kunde accorderes": saa blev det "forlangt" at Secretairen i Selskabets Navn skulde tilskrive ham, "at Bærket vilde blive for kostbart og vidtloftigt, og at man tvivlede om, at hans Proposition vilde finde Approbation." Det hører vist nok ikke til Selskabets Fortienester, at det undslog sig for at understøtte Fuldsørelsen af et arkitektonisk Bærk, der givt Danmark og Forfatteren saa megen Ære, som Thuras Vitruvius. — Den 4de Decbr. 1747 meddeler Selskabet, efter Kongens Begiering, sin Betænkning om det bedste og tjenligste Slags brændte Steen til Christianshavns Taarns Opbyggelse. — Den 8de Jan. 1748 oplæser Gram en Beretning til Selskabet af Capitain D. v. Osten, om en Person, som nylig var bleven Student, og kort tilforn var gemeen Soldat i hans Compagnie, hvilken i Svyne om Natten taler, svarer paa Spørgsmaal, kiender Folk og sine egne Papirer, gaaer ud og ind af Stuerne, "med mange andre forunderlige Omstændigheder." — 1752, den 6te Marts fremlagde Secretairen en Samling af de Jord- og Leer-Arter, Farver m. m. som af den Kongel. Laqual Birch vare fundne i Eggen ved

Scriptores fra det 4de Bind, besørge de tre øvrige Kort stufne ved Müller og Fridrich 1787—92, da VII^{de} Bind udfom. (Vf. Suhms Beretning herom i Indledningen til Valdemars Fordebog. p. 509. 10.)

Skanderborg; Selskabet besluttede, til Belønning at skienke ham den Medaille, "som er slagen paa den høifalige Dronnings Død." (!) 1756, 9. Febr. havde "en Person, navnlig Abildgaard" (uden Tvivl den bekiendte, 1755 som Archivtegner ansatte S. Abildgaard, der ogsaa dyrkede de physiske og oeconomicke Videnskaber) indgivet en Piece, som han forlangte, maatte oplæses i Selskabet, "om nogle Forsøg at frembringe Purpurfarver, samt om den blaae Kobolt-Farve kan gøres ultramarin." Man besluttede, at den kunde indføres i næste (7de) Tome af Selskabets Acta; men den findes hverken her, eller i nogen af de følgende. — 1756, 8. Sept. fremlagdes et Andragende fra Capellanen Mossing i Trondhiems Stift, som "erbyder sig, skriftlig eller mundtlig at explicere hvorledes det er tilgaaet ved det Fjeldsfred, som i Stor skeete, hvorved han tog stor Skade, og hvortil formodentlig Jordskielv er Aarsag"; men "fiden han er bekiendt for en slet Person, formeentes, at Societetet ei skulde embarquere sig med ham." — 1767, den 20de Marts oplæstes en Betænkning angaaende Charrings (?) Opfindelse at giøre salt Vand sødt med Bomolie (?), hvilken Betænkning Grev Bernstorff havde begieret af Selskabet. — Den i Selskabets Historie fra 1743 jævnlig forekommende Medailleur og Kobberstifter, Arbin, indkom endnu 1756 5. Apr. med det Forslag: at Selskabet vilde paatage sig "at lade slaae smaa Medailler om alle Konger, som have regieret i Danmark fra først af." Det synes som han for egen Regning vilde paatage sig dette; da han kun forlanger, at Selskabet vilde opgive ham en Inscription til hver Revers, "esterdi Figurer vilde blive for kostbart"; (altsaa vel heller ingen Portraiter; men maaskee blot Kongernes Navne?) og at Kongen vilde betale ham Stemplerne "omtrent 9 Mark for Stykket" (?), samt tillade ham at benytte Medaille-Pressen. Man seer heraf, at Medaillevaesenet endnu paa den Tid har holdt sig i Anseelse og Yndest; ligesom ogsaa Hielmstjerne og Flere understøttede Forslaget. Den første meente, at "man kunde hertil vel benytte de Inscriptioner, sal. Gram havde gjort over alle Kongerne; da det formodentlig har været hans Dessein at giøre Forslag til et saadant Arbeide." Præsæs meente, at Selskabet vel selv kunde bekoste Stemplerne; men Sagen er formodentlig, som mange andre, død hen, enten hos Selskabet, eller hos Medailleuren.

Den Trang, som ved adskillige Leiligheder sporede til en fastere Organisation af Selskabet, ligesom til en Oplivelse og Udvidelse af dets Virkefreds ved flere, kraftigt virksomme Medlemmer, gav vel, som allerede er bemærket, Anledning til enkelte svage Forsøg paa at tilveiebringe en saadan mere ordnet Forsatning; ligesom man ogsaa til sine Tider, naar Præsæs eller Secretairen tænkte derpaa, eller ved tilfældige Anledninger udvidede Selskabets Medlemsfreds. Men det varede længe, inden en mere regelmæssig Styrelse, en ved passende Vedtægter bestemt Gang i Selskabets Foretagender og Forretninger, og en mere selvstændig videnskabelig Tilværelse, udviklede sig; hvilket Alt man dog kunde sige var uundværligt, naar en vedvarende, livelig Virksomhed og indbyrdes Meddelelse skulde holdes vedlige i et allerede temmelig talrigt Samfund af den Natur. Det var, saalange J. L. Holstein levede, kiendeligt, at Selskabets Sammenhold, Virksomhed og Anseelse, for en Deel beroede saavel paa denne Ministers Interesse og Kiærlighed for en Indretning, i hvis Stiftelse han havde haft saamegen Deel, og som han i 21 Aar forestod, som paa Hiemstjernes Omsorg for at holde denne Interesse vedlige hos Holstein, at holde Selskabets Arbejder i nogenlunde Gang, og dets temmelig indskrænkede Pengevæsen i Orden. Men Forholdet til Præsidenten blev, uagtet al dennes fremlysende Humanitet og stundom alt for taalmodige Overbærelse med enkelte Medlemmers Langsomhed og ringe Arbeidslyst, dog efterhaanden mere afhængigt, end det altid var ønskeligt, af hans personlige Nærvarelse eller Fraværelse, ligesom af hans Stilling ved Hoffet, og hans Tilboielighed eller Utilboielighed for dette eller hiint videnskabelige Foretagendes Anbefaling hos Kongen. Selskabet savnede, hvad det endnu i nærværende Dieblik et kan siges at besidde, en tilstrækkelig Fond til at kunne virke i videnskabelige Retninger uafhængigt, ved egne Kræfter, og efter egne Anskuelser. Det savnede tillige en saa eminent, saa almindeligen æret og høit agtet lærd Videnskabsmand, som Gram i sin Tid var, (men kun i 6 af Selskabets første Aar) for giennem en saadan Mand's Indflydelse og Anseelse, og ved hans Talent, at kunne erhverve sig høiere Selvstændighed. Hiemstjerne var længe, ved det venstabelige Forhold, hvori han stod til Holstein, ved sin uafhængige Stilling som formuende Mand, og ved sin roesværdige, patriotiske Iver for Selskabets videnskabelige Formaal, uden Tvivl

en af de bedst skikkede til den Post, som Selskabets Secretair, han i 34 Aar beklædte; men han hørte selv ikke til de meget virksomme; han blev med Tiden, som det er sagt om ham, noget for fornem til en saadan Post, og hans med Alderen tiltagende Sygelighed, og andre Marsager, medførte i hans sildigere Aar en kiendelig Langsommelighed og Aftagelse i Selskabets Virken, en Standsning i Arbejdernes Gang, der allerede sporedes efterat Præsdiæt var gaaet over til Thott, hvis Embedsstilling, jævnlige Svagelighed, og mangfoldige egne Sysler, ikke levede ham tilstrækkelig Leilighed til at tage sig af Selskabets Sager.

Den adle, retskafne, veltænkende Statsmand, der under tre i deres Charakter saa ulige Regjeringer bevarede sin Anseelse og Indslydelse uformindsket og sit Hædersnavn upletet — Grev J. L. Holstein oplevede ikke den befæstede og forbedrede Indretning af Selskabet, som han havde ønsket, at det under hans Styrelse vilde have givet sig. Den 24de Jan. 1763 var Selskabet sidste Gang samlet hos ham, som da endnu, tilligemed de tilstedeværende Medlemmer, quitterede og underskrev Hielmstiernes, af Mollmann og Stampe reviderede Regnskab for det foregaaende Aar, og hørte Suhm oplæse en Deel af sin Afhandling "om Vanskelighederne ved at skrive den gamle danske og norske Historie." Fem Dage derefter (29. Januar) døde Holstein i sit 69de Aar; ¹⁵²) Geh. Raad Thott,

¹⁵²) Han var født d. 7de Sept. 1694 i Mecklenborg, hvor Forældrene (Joh. Ge. Holstein og Ida Below) den Tid opholdt sig paa Vormoderen Ellegaard Barnewiges Gods Lübz. (Denne eiede desuden, i Forening med hendes Søster, Magd. Sybille Barnewig, Kubierrgaard i Lolland. D. Atl. VI. 507.) J. L. Holsteins første Lærer var en tydsk Student, J. W. Schröder, der nogle Aar efter blev Kronprinds Christians Lærer; siden fik Holstein en anden Tydsker, G. G. Rost, til Lærer, hvilken fulgte ham paa hans Udenlandsreise. 1711 studerede han paa Gymnasiet i Hamborg under J. A. Fabricius, og et Par Aar derefter i Utrecht, hvor den bekjendte J. Jac. Vitriarius var hans Lærer i Retsvidenskab og Politikk. 1715 reiste han herfra til England, og siden til Paris. Han blev efter sin Hjemkomst sendt som Legationssecretair med Grev H. A. Holstein til London; men 1721, i sit 27de Aar udnævnt til Overhofmarskal, og 1724 til Overkammerer hos Kronprindsen (Christian VI). Allerede Frederik IV. yndede og satte megen Pris paa Holstein, gav ham 1727 det hvide Vaand, og gjorde ham til Medlem af Missions-Collegiet, hvoraf allerede Holsteins Fader og hans ferrige Lærer Schröder vare Medlemmer. (s. Møller i Mnemohyne IV.

der siden 1758 havde været Minister i Conseilet, og blev Holsteins Eftermand i alle hans Embeder, (som Oversecretair i Cancelliet, Præsæs i Missionocollegiet, General-Kirke-Inspector og Patron for Herlufsholms Skole) blev kort efter ogsaa af Kongen udnævnt til Selskabets Præsæs, og det samlede første Gang hos ham den 18de Februar, hvilket Møde baade Thott og Hielmstjerne

S. 66). Endnu mere steg han i Yndest hos Christian VI., som strax efter sin Thronbestigelse udnævnte ham til Stiftamtmand i Stælland; 1733 blev han Geheimeraad, og 1735, efter Jover Rosenfranz, Oversecretair (Præsident) i det danske Cancellie og Minister i Conseilet. 1732 var han med Biskop Worm bleven Directeur for Herlufsholm, bestyrede fra 1737 Stiftelsen allene, og bragte den, fra en ussel og forfalden, i en blomstrende Tilstand; ligesom han ogsaa, ved sin elstværdisge Character og sin kærslige Dmgang vandt baade Læreres og Disciples Yndest. 1740, da Rosenfranz reent fik Afsted, blev Holstein ogsaa Patron for Universitetet. Hvormeget han, især ved sin Understøttelse af Gram, virkede til dette Reform under Christian VI. er forhen berørt. At han hyppigen bivaaned, ikke allene academiske Acter og Høitideligheder, men ogsaa Profesforenes Forelæsninger, Examina, Disputationer (endnu kort før sin Død en Tale paa Walkendorffs Collegium) er et Træk, som Kosob Ancher har bevaret. Ved Kroningen 1747 blev han Ridder af Elefantorden, og 1750 af Frederik V. optagen i den danske Grevestand. 1734, d. 18de Mai, havde Holstein, hvis egen arvede Formue ei var betydelig, paa Breilev-Kloster ægtet **Sedevig Vind**, Datter af Statsraad Ch. Vind og Elisabeth Zuul, og fik med hende tre Godser i Vendsyssel. (Hun døde efter 22 Mars Hgteskab d. 3de Jul. 1756; af Kærslighed og Taknemmelighed mod sin afdøde Frue, holdt han sit øvrige Liv hendes Dødsdag som en aarlig Fastedag). Paa sit Grevskab byggede han det nuværende **Petraborg** (der først havde Navn af **Leirgaard**) hvor han anlagde et betydeligt Bibliothek (som han i sine sidste Leveaar selv skrev Catalog over) og en Maleriesamling. Med ikke mindre Pragt byggede han sit grevelige Palais i Kjøbenhavn i Stormgaden; og her var det, hvor i 21 Mar Videnskabernes Selskab samlede hos Holstein, der blandt flere Lærde talte Gram og Pontoppidan blandt sine Venner. Hvor høit han var æret og agtet, og hvormeget man, efter hans Død, paaflønnede hans Fortienester af Staten og Videnskaberne, og hans ædle Character som Menneffe: derom vidner bl. a. det indholdsrlige biographiske Mindekrift over ham ("Cursus Vitæ Holsteinianæ" &c. Fol.) hvilket Kosob Ancher udgav som Program til Universitetets Sørgesest; og Hielmstjernes Udkast til en Mindetale over den Afdøde i Videnskabernes Selskab. Uagtet det sidste liber under Hielmstjernes stilistiske

aabnede med Taler.¹⁵³⁾ At der under Thotts Præsidium snart begyndte at indtræde en større Lunkenhed og Uregelmæssighed i Selskabets Samlinger, og en større Langsomhed i dets Arbejder, viser sig tydeligt nok, deels af de mange Afstigelser af Moderne fra Præsidentens Side, som findes anmærkede i Protocollen; deels deraf, at man i 10 Aar (fra 1760 til 1770) kun udgav to, dog temmelig rigelige Bind af Selskabets Skrifter. Heller ikke blev noget foretaget for at fremme det saa tidt omtalte Forsæt: at give Selskabet Vedtægter og en fastere Indretning. Derimod udgik fra højere Steder i Dec. 1767 en Foranstaltning, der i Fremtiden blev af betydende Vigtighed for Selskabets videnskabelige Virksomhed, og for dets Anseelse som lærd Samsund. I Overensstemmelse med den, ved endeel udenlandske Selskaber af lignende Art indførte Skik, vilde man,¹⁵⁴⁾ at det danske Videnskabserselskab skulde udstrække sin Indsydelse udenfor Fædrelandet, og blive erkiendt som en Forening af Lærde, hvis kritiske Dom kunde gjøre sig agtet og gieldende i den hele europæiske videnskabelige Verden. Kongen skienkede (ved Refer. af 25. Dec. 1767) Selskabet en Sum af 8000 Rdlr., for af Renterne aarligen at udsætte 3 Præmier, hver paa 100 Rdlr. "for tre af de bedste Afhandlinger som maatte indkomme for

Mangler, har den et karakteristisk Præg af Sandbruhed og Oprigtighed, der taler baade for den Afdøde og for Forfatteren; skiondt det eneste, som H. (besynderligt nok) siger, uden Berømmelse for den Afdøde, er: at "den Belevenhed, Naturen havde negtet ham i hans udvortes Bæsen, vidste han at erstatte, naar han skriftlig gav sine Tanker tilkiende." (S. 16).

¹⁵³⁾ Efterat Holsteins Dødsfald og Thotts Udnævnelse er anmeldt i Protocollen under 16. Februar, tilføies der: "da Hs. Excellence holdt en Tale som var afsæstet paa hans sal. Formand, paa de illustre membra, som vare døde, og paa nærværende membris; hvorpaa Secretairen holdt et Udtog af (Udkast til) en Eloge over Societetets sal. Præsæs, og en Udfønstning til den nuværende." (Det er dette "Udkast til en Lovtale", som Hielmstjerne "efter Forlangende" udgav i Trykken 1766).

¹⁵⁴⁾ Hvem Ideen til Præmier udsættelse skyldes, savner man al Veiledning til bestemt at angive. At den var udgaaet fra Thott (der, som Oversecretair i Cancelliet, har parapheret Rescriptet) er vel ei usandsynligt, da han i sit Testamente selv skienkede Selskabet en Capital med lignende Bestemmelse.

viise af Selskabet udsøgte og i Forveien offentlig foresatte Materier udi Historien, Physiken, Mathematiken, og derhen hørende Videnskaber." For at efterkomme den kongelige Befaling overdrog man Lurdorph, Suhm og Carstens at foreslaae det første historiske Priisspørgsmaal, ligesom Horrebow, Zee og Kratzenstein det physiske og mathematiske. Den 16de Febr. 1768 afgjordes Sagen om disse Priismaterier, og om Maaden at bekiendtgjøre dem i udenlandske lærde Tidskrifter; men hvorom de handlede, er forsomt at anføres. Der medgik over to Aar, inden man kunde foretage Bedømmelsen over "alle de indkomne Piecer over de fastsatte Problemata", hvilken afgjordes i Møderne den 10de Jul. og 7de Aug. 1770. Den eneste af de indsendte Afhandlinger, som "Priis-Medaillen" tilkiendtes, var den mathematiske af Professor Frisius eller Frisi i Mailand, som nu ogsaa opnaaede at blive Selskabets udenlandske Medlem. Da der (foruden den ovenfor bemærkede Lacune for Aarene 1764—66) ligeledes ganske mangler Protocoll over Selskabets Forhandlinger fra 16. Nov. 1770 til 10. Febr. 1775, savnes ogsaa Beretning om Indhold og Resultat af Selskabets Priisspørgsmaal i disse Aar. Fra 1776 har man derimod i Protocollerne sædvanligen optaget en aarlig Fortegnelse over de af Selskabet udsatte eller gientagne Priismaterier, hvilken Liste vi agte, efter denne og andre Kilder, saa fuldstændig som mueligt, at meddele blandt Bilagene.

I Anledning af det sidstnævnte betydelige Tidrum, hvori enhver Underretning om Selskabets Virksomhed af Protocoll=Op-tegnelser og Brevverling fattes, ledes man til nogen Formodning om, at dette Savn tildeels har sin Grund i en indtraadt betydelig, om ikke fuldkommen, Standsning i Selskabets Virksomhed. Der forekommer i det mindste flere Spor, som give nogen Formodning om, at en saadan Standsning, eller en Uvisheds-Tilstand, hvori man var uden Præsident, uden Sikkerhed om Selskabets tilkommende Forsatning, og hvad Beskyttelse det herefter kunde vente sig af Regieringen, for en Deel kan have havt sin Anledning i det Struenseffe Ministeriums revolutionerende Planer; ligesom det er let al see, at denne Forandring i Selskabets Stilling er begyndt med Grev O. Thotts d. 27de Dec. 1770 paafulgte Afstedigelse, hvorefter han forlod Kiøbenhavn og trak sig tilbage til Gavnø. At Struense har havt noget i Sinde med Videnskabernes Selskab,

og at der efter Thotts Afgang, da Præsidentens Blads blev ubesat, ved dette Interregnum er indtraadt en interimistisk og uirksom Tilstand i Selskabet: kunne vi bl. a. slutte os til af nogle af Hielmstiernes Ytringer; ¹⁵⁵⁾ ligesom man tillige seer, at Selskabets Reorganisation, ogsaa under den paafølgende nye Tingenes Orden, har fundet uventede og forhalende Hindringer i nogle af de nye Magthaveres Mangel paa tilstrækkelig Interesse for Selskabet, eller endog i Uvillie til at virke for denne Stiftelse. Derom har Hielmstierne i det nedenfor anførte fortrolige Brev efterladt sig følgende, om end ikke ganske tydelige Ytringer: "Endnu større vilde Efterførmernes Forundring blive, om de saae indrykket i Historien af Societetet denne Sandhed: at de to Mænd i Raadet, som i Henseende til deres Lærdom, Talents og Erfarenhed næsten ene kunde udgiøre et Videnskabs-Societet, og i hvilke det danske og norske Publicum ventede at finde to Støtter for Videnskaberne, just vare de, der lagde Hindringer i Veien; den ene af bar Caprice, den anden af Magelighed." ¹⁵⁶⁾ Tydeligere er en anden Ytring af Hielmstierne, noget længere hen i A. 1775, hvorefter man næsten med Visshed tør antage, at der i Mærene 1771—1774, eller til Februar Maaned 1775, ingen ordentlige Forsamlinger i Selskabet er holdt; ¹⁵⁷⁾ ligesom der ogsaa forløb 7 Aar (1770—1777) imel-

¹⁵⁵⁾ I et Brev fra Hielmstierne til Jacobi (11. Jul. 1775) forekomme disse og flere, noget besynderlige Ytringer: "Hvem skulde have troet, og hvor kan Gtjerverdenen begribe, at af alt det, den ulykkelige Confusionsmager kuldkaftede, har intet fundet større Vanskelighed at sætte i Stand igien, end dette usle Societet; naaget der ei forlanges en Skilling af Kongen, og naaget man i een Session blev enig om Indretningen efter min ringe Opsats, som ogsaa blev af Kongen approberet." Ved denne "ringe Opsats" maa forståaas et Udfast til en efter Cabinetsordren af 4de Februar 1771 til Kongen indgiven Joresstilling og Plan for Selskabet, hvilken fattes blandt dets Papirer.

¹⁵⁶⁾ Om der ved de her omtalte "to Mænd i Raadet" forståaas Ministre i Statsraadet (som man dog neppe skulde troe, at Hielmstierne saaledes havde yttret sig om til Jacobi) eller Medlemmer i Selskabet, vil jeg ikke afgiøre. Bist er det, at jeg ogsaa andensteds har fundet, at Hielmstierne hvor han nævner "Raadet", mener Statsraadet.

¹⁵⁷⁾ "Nu kommer Herfskabet snart herind, og vi vilde gjerne begynde Societetets ugentlige Samlinger i Vinter; men endnu veed Ingen, at noget Sted, efter Kongens og Hs. K. H. Prindsens naadige Løfte er udvisti. Vær saa god, og bed vores gode Ven og Belynder G. at han dog seer

lem Udgivelsen af 10de og 11te Bind af dets Skrifter. Denne fuldstændige Uvirkfomhed i fire Aar har man vel ikke ligefrem vedgaaet i Fortalen til 11te Bind; men sammenholder man de der forekommende Udtryk ¹⁵⁸⁾ med de Dplysninger, som de anførte private Breve fra Secretairen meddele, sees det let, at man i Fortalen har søgt paa en undskyldende Maade at forklare, hvad man selv maa tilstaae "uden Tvivl vil forekomme Læseren af disse Samlinger selsomt: at han i saa lang en Tid intet har seet fra Selskabet." Endskjøndt ogsaa denne Fortale er dateret d. 24de Apr. 1777, maa Selskabet dog vedgaae "at Læseren endnu denne Gang ikke seer Frugten af dets (nemlig de Nærvarendes) Bestræbelser;" da den første Deel af de Stykker, som dette Bind indeholder, "ere Selskabet tilsendte af fraværende Medlemmer i Norge."

Undersøge vi nærmere, hvad der, tilligemed Thotts Affkedigelse, og den dermed fulgte, Selskabets "huusvilde Tilstand" (en Grund, der forekommer besynderlig og svag nok, da Hielmstjerne selv eiede en rummelig Gaard i Kiøbenhavn) først har givet Anledning til Selskabets interimistiske og uvirkfomme Tilstand: saa finde vi den i en under Struense, og saaledes meget kort efter Thotts Affkedigelse, d. 4de Jan. 1771, udstedt Cabinetsordre: at Selskabet med det snarreste skulde indkomme med "en Plan til Videnskabernes Flor og Udbredelse." ¹⁵⁹⁾ Uagtet dette meget omfattende Udtryk, sees dog

den Sag bragt i Rigtighed. Nu har Societetet i 4 samfulde Aar været i Inaction; jeg har skraalet nok derom, bedet, tigget; endnu ere vi lige nær. Tag sig nu den Sag an. Det fattes ei den klare Mand, der skal hjælpe os, paa den bedste Villie" o. s. v. (Hielmstjerne til Jacobi, d. 12te Oct. 1775.)

¹⁵⁸⁾ "Strax efter den 10de Tomes Udgivelse mistede Selskabet i sin elskede Præsæs sin vigtigste Dymuntret; det blev endog ved hans beklagelige Bortgang huusvildt; thi hos denne lærde Herre havde det hidintil holdt sine ugentlige Møder. At Selskabet i det paaafølgende Aar (1771) blev uvirkfomt, var en Følge af de Liders Omstændigheder; men da disse forandrede, og da det Meget, som til Nigernes Tarv maatte foranstaltes, tillod det, tænkte Monarken ogsaa paa vort Selskab" o. s. v.

¹⁵⁹⁾ Saaledes er Udtrykket i en Dmgangsskrivelse (7. Jan. 1771) hvorved han omsender denne Cabinetsordre; Documentet selv mangler. Det kan vel have indeholdt enkelte specielle Bestemmelser, Selskabet vedkommende. I det mindste sees (af Reser. 5. Oct. 1774), at Struense ikke havde ladet Kongen "være til Sinds, at give Selskabet en Præsæs."

af Acterne, at Hovedformaalet for denne Befaling var en Reform og ny Organisation af Videnskabernes Selskab. Af de ved Hielmstiernes Opfordring til de tilstedeværende Medlemmer fremkaldte enkelte Erklæringer, Forslag og Meningsyttringer seer man, at Cabinetsbefalingen frembragte endeel Bevægelse i Selskabet, og at enkelte Medlemmer indkom med udførlige Forslag til Statuter for Selskabet, hvis mange specielle Artikler især gik ud paa at forøge Medlemmernes Antal, at fastsætte Regler som skulde følges ved disses Optagelse, og indføre deres Inddeling i Classer; at foreskrive mere bindende Love for Meddelelse af Bidrag til Skrifterne; at bestemme Secretairens Pligter og Forretninger, og oprette en ny Post for en lønnet Vice-Secretarius. Flere derimod fandt det betænkeligt, at binde sig for bestandigt ved en Mængde Forskrifter, som naar de havde faaet Kongelig Sanction, ikke kunde forandres,¹⁶⁰⁾ og derfor ansaae det for tienligere kun at meddele Kongen en almindelig Beretning om Selskabets Formaal og hidtilværende Indretning, udbede sig hans Protection, og anbefale de øvrige praktiske Videnskaber som særdeles trængende til en ligesaa liberal Understøttelse, som den, der var bleven Landfortvæsenet til Deel, ligesom ogsaa ansøge hos Kongen om at forundes passende Værelser til Sammenkomsterne, og fri Correspondence m. v. Blandt de øvrige ved den Leilighed fremsførte Forslag var ogsaa eet, der synes at være udgaaet fra Hielmstierne, men særdeles understøttedes af Prof. See; at Selskabet vilde antage sig nogle yngre Studerende, "Elever" eller "Adjuncter", som nogle Medlemmer i hver Klasse vilde paatage sig at vejlede og undervise, for at danne dem til Videnskabsmand. "Jeg har," tilsvier See, "uden at være ombedet, forsøgt saadant med adskillige Elever, og kan derover af egen Erfarenhed sige noget mere, om forlanges;" men ethvert saadant Subject maatte da have en aarlig Understøttelse af 100—200 Rdlr. "imedens han

¹⁶⁰⁾ Derpaa især gik ogsaa følgende Botum af Subm ud: "Da Selskabet er frivilligt, saa bør det ei paalægge sig andre Love, end det selv igien kan opheve; hvorfor jeg i Alt er enig med Hr. Conf. Raad Hielmstierne; og finder jeg ikke, at det er nødvendigt at gjøre Forslag, og indsende dem til Kongen, om Videnskabernes Lærvi Almindelighed hos os; baade fordi Selskabet bør blive inden sin egen Cirkel, saa og fordi fast intet herudi kan ubrettes uden Penge."

eleveres." Dette Forslag, bifaldtes vel ogsaa af Carstens; men blev af de øvrige enten forbigaaet, eller dets Udførelse fraraadet; uden Tvivl er det heller ikke blevet optaget i Indstillingen til Kongen. — En anden Omstændighed, som fremkaldte meget deelte Meninger, var den foreslaaede Indførelse af en lønnet Secretair eller Vice-Secretair, hvortil Hielmstjerne proponerede Assessor Jacobi; og dette paa Grund af de ved Kortvæsenet meget forøgede Secretariatsforretninger, hvilke han selv og Prof. See hidtil allene havde udført, ligesom han ogsaa nu i 28 Aar som Secretair havde besørget alle andre Forretninger. I øvrigt var Hielmstjerne af den Mening (som han yttrede i en Skrivelse af 2. Febr. 1771, hvorved han satte Krazensteins og Brünnich's Forslag i Circulation) "at jo flere Statuta og Baand, som paalægges membra, desto færre af dem vil der blive holdt. Lærde Folk, som have andre Embeder at tage vare paa, og gjøre alting bedst af egen Lyst og Drift, bør med megen Barlighed og Omhed omgaaes. Ligesaadant holder jeg det for unødigt at gjøre mange Artikler om Bibliothek, Samlinger og Instrumenter og deslige. Naar Societetet faaer noget af alt dette, er intet lettere, end at gjøre Inventarium og forvare det. (?) Mindre bør supponeres Trætte, Disputer, Jalousie, eller noget deslige, som ei bør antages hos Halvlærde, end siges hos lærde Folk. (!) Dette Selskab har i al Enighed og Kiærlighed holdt deres Samlinger i to elskværdige Præsidenters Tid; det vilde være beklageligt, om det samme ei herefter skulde spores iblandt dem." — Krazenstein var derimod af den Mening, at Love eller Statuter maatte Selskabet have, og der var intet at vove ved, at man indgav en ordentlig og fuldstændig Plan til Kongen; thi at modtage en saadan af Selskabet, var vist nok ogsaa Kongens Mening; og man kunde gierne forbeholde sig, at forandre noget, hvis Omstændighederne krævede det. Uden Love kunde intet Selskab bestaae; og hertil føier han paa Latin: *Antea voluntas Patroni vel Præsidis lex societatis nostræ erat; cuiusnam voluntas nunc?*

En saadan afgjørende Magt vilde Krazenstein derimod, som man seer, ikke tillægge Hielmstjernes Willie; og dennes tydeligt nok yttrede Mening, at ville have Jacobi til adjungeret Secretair, erklærede han sig paa det bestemteste imod. At en "pensioneret Secretair" kunde behøves, eller være Selskabet til Nytte — kunde han slet ikke indsee. Hvad der af udenlandsk og indenlandsk videnska-

belig Brevverling foresaldt, som ikke var af Betydenhed, vilde bedst kunne besørjes af Medlemmer i de forskjellige Fag, efter som Brevets Materie var; og de øvrige Secretair = Forretninger, vilde, om ikke alle, saa dog de fleste Medlemmer findes villige til, omgangsvis i et Aar eller et Halvaar at udføre. I en sildigere endelig Erklæring yttrede K. endnu mere bestemt: at han aldrig gav sit Votum til Ansættelsen af en lønnet Vice = Secretair. "Han vilde overlade til de øvrige Medlemmer, om de kunde forsvare, at en Trediedeel eller Fierdedeel af Selskabets Indtægter, hvis Bestemmelse var at bruges til videnskabelige Diemed, nu skulde for bestandigt anvendes til at lønne en Protocollist, som for enhver Aften, Selskabet var forsamlet, skulde have sit Arbeide betalt med 6 eller 7 Rdlr.; i Stedet for at han (K.) maa næsten et heelt Aar igiennem læse et privat Collegium for 100 Rdlr. Hvad Godtgjørelse skulde da de egentlige, arbejdende Medlemmer have for deres Tid og anvendte Noie, naar Protocollen og Correspondencen skulde betales saa dyrt?"

Det er ikke uden historisk Interesse at lægge Mærke til, at det ved denne Leilighed første Gang kom til Ytring af en afgjort Meningsforskjel i Selskabet, og hvad man kunde kalde et Slags Opposition; hvorhos det dog maa erindres, at dette ogsaa synes at have været første Gang, at en ordentlig og fuldstændig skriftlig Forhandling af en Sag og Botering af Medlemmerne paa denne Maade har fundet Sted i Selskabet; ligesom ogsaa at Selskabet, siden Thotts Afgang, var uden styrende Overhoved. Imidlertid var Hielmstjerne, der saa længe havde været en af de betydeligste bevægende, og i Styrelsen mest virkende Kræfter i Selskabet, ikke fundet at ville opgive den erhvervede Indflydelse; ligesom hans Parti i Selskabet var uden Sammenligning det stærkeste og overveiende. Under de ovenfor omtalte Forhandlinger havde Prof. Brünnich selv ikke utydeligt tilkiendegivet sin Lyst til at erholde den foreslaaede Vice = Secretairs Post; ligesom ogsaa Kragenstein erklærede: at naar endelig en lønnet Vice = Secretair skulde antages, kunde ingen have større Adkomst til denne Post, end Brünnich, "som har adskillige af de Videnskaber inde, hvorom Correspondence maatte føres, og til lige allerede ved sine Reiser staaer i Bekjendtskab med endeel europæiske Lærde." Da Brünnich desuden, som Professor i Naturhistorien, ikke havde mere end 400 Rdlr. i Løn, og intet Haab om at kunne faae mere: syntes det, at Videnskabernes Selskab havde

mere Anledning til at understøtte en Naturkyndig og Medlem af Selskabet med dette lille Tilskud (hvilket i øvrigt Kragenstein tilførn, inden han tænkte paa den naturkyndige Brünnich, havde anseet som altfor stort) end at pensionere en Anden, der endnu stod ganske udenfor Societetet, og desuden havde heldigere Leilighed til at see sine Indkomster forbedrede.

Hielms-tierne vilde derimod intet høre om Brünnich, og yttrede sig skriftligt om denne Sag (4. Febr 1771) i en alvorlig og afgjørende, men tillige hos ham usædvanlig skarp Tone. "Profesfor Brünnich", ere hans Ord, "maa ikke tage mig det ilde op, at jeg "hyerken har eller kan faae den Fortrolighed til ham, som jeg har "til Assesfor Jacobi, hvis hurtige Genie, (?) hvis Færdighed i at "tale og at skrive Breve i det franske, engelske, italienske og tydske "Sprog, foruden endeel andre gode Egenskaber, ere mig tilfulde "bekiendte, saa at jeg ei vidste at nævne en Person, som Selskabet "kunde være saa vel tiemt med. Jeg haaber, at de hviarede Herrev "ei billiger, at Nogen imod min Villie skulde sættes mig til Med- "hielp, da jeg i 26 (28) Aar har havt den Ære, at være Socie- "tets Secretaire, mig til megen Byrde, og Societetet ei til mindste "Udgift; skiondt mig blev proponeret i A. 1746, at de 200 Rdlr. "som Byssriver Schæfer og Eftermand maatte give aarlig til So- "cietetet, skulde gives til mig, og 200 Rdlr. til, naar Casen kunde "komme det afsted. Men jeg udbad mig, ved Selskabets daværende "Præsident, Hs. Majestats Naade ved en anden Leilighed, da So- "cietetets Cassa den Tid mindre kunde taale den Afgift, end nu." — Desuden, mener Hielms-tierne, vilde Selskabet vinde mere, naar Brünnich anvendte sin Tid paa lærde Arbejder, og naar det "fik en habil Secretaire i Assesfor Jacobi, der forstaaer sine Partes, og vist vil og kan gjøre fyldest for det, han faaer."

Da nu Brünnich selv paa dette Circulaire gav den Erklæring, at "han ingenlunde fortænker Conferentsraad Hielms-tiernes Proposition angaaende Hr. Ass. Jacobi, hvis Fortienester ere bekiendte nok;" at han "ikke havde dristet sig til at offerere sin Tieneste, naar ikke Nogen i Selskabet selv havde raadet ham dertil, som han nu saa var af andre Tanker;" og at han havde tilbageholdt og "casseret sin indsendte Pro memoria": saa blev ogsaa Kragensteins, indtil det allersidste ufravegne Oppositions=Botum uden Virkning; saavel som en og anden afvigende Mening hos Nogle af de øvrige Medlemmer.

Saaledes bemærkede Rottbøll ikke uden Grund, at det vel var rigtigst, "at Selskabet valgte sig en Secretair, naar det først havde faaet sin Plan endelig afgjort; da det syntes for tidligt at vælge en Secretair, inden man vidste, hvilke Pligter der i Fremtiden maatte paalægges ham." Dgsaa Kofod Ancher, som i øvrigt erklærede, "at Conf. Raad Hielmstiernes Fortienester af Selskabet vare alt for store, til at han vilde bidrage til at paabyrde ham en Vice-Secretarius imod hans Villie," holdt dog for, at det vel "kunde tillades Hr. Afs. Jacobi at forrette Secretarii partes, samt derfor at nyde 200 Rdlr. aarlig, saalange Hielmstierne selv vil vedblive Secretariatet;" men at det efter hans Afgang maatte overlades Selskabet, om det vilde fremdeles beholde Jacobi som Secretair, eller ikke. — Udkastet til den Forestilling, som i Følge af den anførte Cabinetsbefaling maa være indgaaet til Kongen fra Selskabet, er ikke bleven bevaret iblandt de overblevne ældre Papirer. Indholdet af samme kan man dog af Forhandlingerne slutte sig til; og den har uden Tvivl i det Væsentlige været Grundlaget for den Plan og de Statuter for Selskabet, der tre Aar sildigere endelig kom i Stand.

Endskjøndt Struense, efter en eller anden Indgivelse og Tilskyndelse, havde efter Thotts Afgang hastet stærkt med sin Cabinetsordre af 4. Jan. 1771, og Selskabets Forestilling til Kongen i den Anledning, uden Tvivl er indgaaet i Slutningen af Febr. s. A.: maa den Alt styrende og omformende Cabinetsminister siden have glemt Videnskaberne Selskab, og han bragte ingen kongelig Resolution tilveie, før han den 17de Jan. 1772 sattes ud af Stand dertil. Efter den Dag havde man Hænderne ligesaa fulde med at bringe det meste igien tilbage i sin gamle Form, eller faae det i den Skik, som behagede det nye Herskab, saaledes at der behøvedes meer end 3 Aar, og, som vi have hørt, gientagne Klagemaal og Anmodninger af Hielmstiernes, førend Guldberg kunde finde Leilighed til at faae Selskabets Statuter bragte i Stand. At det ikke kunde falde Selskabet ind, imidlertid at constituere sig selv, eller i det mindste at enes om Antagelsen af en midlertidig Forfatning, i hvilken man, skjøndt uden Præses, igien kunde træde i Virksomhed, indtil man erholdt af Kongen bekræftede Statuter, vil ikke undre os, naar man, baade af de nyelig fremstillede Forhandlinger, og af andre tydelige Tegn kan see, at Selskabet, uden Præses, egenlig mest beroede paa Hielm-

stjerne, som det for største Deel skyldte baade dets vedvarende Existents, dets Virksomhed og dets Midler. Af ham kunde man ikke vente sig, at han vilde foreslaae eller billige en Fremgangsmaade, som man ved det nye Hof neppe vilde have bifaldet; da det kunde see ud, som man ved et saadant Skridt nærmest vilde holde sig til den styrkede Ministers Cabinetsordre. Derimod lykkes det omsider Hielmstjerne, giennem Guldberg eller Thott, at faae udvirket Nedsættelsen af en kongelig Commission, hvoraf han selv, tilligemed Ministrene Thott og Schack-Rathlou, bleve Medlemmer. (21. Apr. 1774). Denne Commission brugte henved et halvt Aar for at faae giennemlæst den i 1771, i Følge Struenses Cabinetsordre, indgivne Plan, og at blive enig med Hielmstjerne om det Resultat, at samme Plan var den bedst passende for et Selskabs Diemed, "som mere sigter til at opmuntre Studeringer i Landet selv, end til at gjøre (o: vinde) Anseelse udenlands, hvortil vilde udfordres langt større Anlæg og Beføstninger, end Omstændighederne paa nærværende Tid kunde tillade."

Det i Overensstemmelse hermed udstedte kongelige Rescript af 5te Oct. 1774, der indeholder de første egentlige, af Kongen givne og bekræftede Statuter for Videnskabernes Selskab, gaaer i det Væsentlige ud paa følgende Hovedpunkter ¹⁶¹⁾: 1. Kongen bearer Selskabet med at ville være dets Protector. 2. Da en Præsæs ansaaes for nødvendig, og Cabinetsordren af 4. Jan. 1771, i Stedet for Præsæs tillagde Selskabet en Bestyrer med Navn af Director, hvis Embede og Forretninger vilde blive de selsomme; men Hielmstjerne navnlig havde forestillet "at meer end 30 Aars Erfaring, og især de 3 eller 4 sidste Aar, i hvilke Selskabet har været uden Præsæs, have lært, at naar et Videnskabers Selskab, som bestaaer af Lemmer, der arbejde par honneur og uden mindste Belønning, skal komme i ret Drift, maa det have en Præsæs, som ei allene har Indsigt i Videnskaber, men hvis Person og Embede tillige ere sær distingerede, og give ham Adgang til Kongen," og derved større Indskydelse baade paa Selskabets Medlemmer og paa Videnskabsmand udenfor

¹⁶¹⁾ Da dette Rescript tillige er at betragte som et Slags Grundlov for Selskabet, synes det passende til, in extenso at aftrykkes blandt Tilagene; thi end det alt findes i den Fogtmannske Rescriptsamling.

samme: saa forbeholder Kongen sig, nærmere at udnævne en Præsæs for Selskabet. 3. Kongen vil forunde Selskabet Værelser og Meubler paa et af Slottene, samt fornødent Brænde. 4. Selskabet samles som hidtil eengang ugentlig. Har Præsæs ikke Leilighed at være tilstede, styres Mødet af Secretairen, og i dennes Sygdoms-Tilfælde af et andet Medlem, som Præsæs udnævner. 5. Ikke allene Præsæs og Secretairen, men ethvert Medlem, har Ret til at bringe nye Medlemmer i Forslag; disse maae ei allene være bekendte for Lærdom i deres Videnskab, men ogsaa være Mand, "paa hvis Sæder og Opsørvel intet er at udsætte." Naar Antallet af Medlemmer er stort nok, inddeles de i 3 Classer: den historiske, mathematiske og physiske. 6. Love og Vedtægter, som Præsæs og samtlige Medlemmer finde fornødne, kunne fastsættes, og i paakommende Tilfælde forandres eller forbedres, uden derpaa at erhverve kongelig Approbation. 7. Hvert andet Aar skal forelægges Kongen en kort Beretning af det Vigtigste, som i den Tid er foretaget og udarbejdet af Selskabet; hvilket det ved samme Leilighed maa være tilladt at forestille Kongen, hvad der enten kunde tiene til Videnskabernes Opkomst i Almindelighed, eller til Selskabets Forfremmelse i Særdeleshed. 8. Conferentsraad Hiemstjerne tillægges som Secretair fra nu af en aarlig Løn af Selskabets Casse paa 300 Rdlr. Det approberes, at Assessor Jacobi, efter Commissionens Forslag, antages som Hiemstjernes Medhjælper i Secretariatet, og som hans Efterfølger, med bemeldte Løn, naar han finder sig foranlediget til at nedlægge denne Post. 9. Selskabets aarlige Indtægter, som anslaaes til 1430 Rdlr., anvendes, foruden til Secretairens Lønning og andre foresaldende nødvendige Udgifter, "til de aarlige Præmier; til at lade Kobbere stikke til Selskabets Afhandlinger; til at lade saadanne "Lærde og curieuse Bærker" trykke, som ellers ei kunde udkomme, og som tillige kunde udgives og sælges, uden alt for stort Tab for Selskabet; og endelig "til at giøre nye og nyttige experimenta physica, naar de ei ere for kostbare."

Saaledes havde Videnskabernes Selskab omsider, 32 Aar efterat det var stiftet og traadt i Virksomhed, faaet Kongelige Statuter, og Forsikkring om den Beskyttelse af Monarken, som det imidlertid i Gierningen havde nydt, og derpaa modtaget mange Prøver, lige fra

Selskabets Oprettelse. Det var imidlertid en særegen Hændelse, at et fra sin første Begyndelse saa anseet og anseeligt Samsund, der stod i umiddelbar Berøring med Kongen, to Gange havde modtaget en af Hs. Majestæt udnævnt Præsæs, og som hans høie Embedsmænd og Adelsmænd satte en Vre i at faae Afgang til, paa en vis Maade blev udvortes forfømt, eller maatte staae tilbage, for et andet, ulige mindre fornemt Societet, som i Begyndelsen ganske beskeden kaldte sig selv "det lille Selskab"; ¹⁶²⁾ men som endog allerede Christian VI. i A. 1746 tog under sin Beskyttelse, og tillod at bære Navn af "det Kongelige danske Selskab"; ligesom Frederik V. Aaret efter ikke allene bekræftede sin hvisalige Faders Protection, men gav dette Selskab flere Privilegier og Benaadninger, og skienkede det Værelser til Brug paa Charlottenborg Slot. ¹⁶³⁾ Synderligt er det ogsaa, at selv i det anførte Rescript, som paa en Maade tildeler Videnskabernes Selskab kongelige Statuter, er Prædicatet af et kongeligt Selskab ikke udtrykkelig tillagt det; og bemeldte Kongebrev er endnu rettet til "de Tilforordnede i Videnskabernes Societet." Selskabet havde heller ingen Præsident, og intet Samlingssted eller eget Locale. Formodentlig er det disse og andre Savn, som Hielmstjerne og Guldberg jævnlig have omtalt for Arveprindsen; da man seer, at denne i en Skrivelse til Hielmstjerne ved en særskilt Leilighed ogsaa omtaler Vid. Selskabs Anliggender i Almindelighed. ¹⁶⁴⁾ Der hengik saaledes endnu fem

¹⁶²⁾ Et Blad af Langebek, og med hans Haand, som jeg tilfældigvis har fundet, er en Tilskrift til Gram, der sees at være overleveret ham med det 1de Hefte af Danske Magazin den 6de Jan. 1745. Det er underskrevet: "Samtlige Lemmer udi det lille Selskab til det danske Sprog og Historiens Forbedring."

¹⁶³⁾ Christian VI. Protections-Brev er af 7de Jan. 1746. Frederik den Femtes Benaadningsbreve (hvorved Selskabet bl. a. bevilges fri Afgang til alle Rigets offentlige Archiver og Censurfrihed for dets Skrifter) ere af 24de Febr. 1747 og 24de Febr. 1748. (s. Langebek "det Kgl. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæert" S. 41—56.)

¹⁶⁴⁾ Brevet, som nærmest angaaer de Armandske Sø-Uhre, og er skrevet med Guldbergs Haand, lyder saaledes:

"Min kiære Hr. Conferentsraad, Over vedlagte vilde Videnskabernes Selskab anstille en Undersøgelse, og derfor gjøre hvad mueligt kan være. Deres Nidkærhed for Selskabet vil jeg gierne understøtte; og for at bringe det engang til Ende, udbejder jeg mig en Memorial

Fierdingaar, efterat Rescriptet af 5. Oct. 1774 var udgaaet, inden det kongelige Løfte opfyldtes, og Hielmstjerne (d. 20de Jan. 1776) modtog Underretning om, at Kongen havde bevilget Selskabet tvende Bærelser paa "det Kongelige Palais" (bag Slottet) til dets Forsamlinger.

Men endnu var Sagen ikke bestemt om Selskabets Præsidium, som Kongen havde forbeholdt sin nærmere Afgiørelse. I en (med Guldbergs Haand skreven) Cabinets = Ordre af 18de Jan. 1776, "til Bort Videnskabers Selskab" tilmeldes det: at Kongen "agter det for tienligt at tillade Selskabet selv, efter de fleste Stemmer, at vælge sig en Præsæs i eller udenfor Selskabet;" ligesom ogsaa at det er Kongens Villie, "at Selskabet herefter skal holde sine Samlinger i de Bærelser, som Vidertil paa Palaiet have udviist;" da Rentekammeret, efter indgiven Regning, skulde godtgjøre det Brænde, som der forbruges. — Selskabet, eller med andre Ord, Hielmstjerne og Jacobi, fandt det mest passende, hvad Enhver vel ogsaa maatte, at lade Præsidentsvalget falde paa Thott, som kun havde opgivet denne Post, fordi han forlod sine høie Statsembeder og Hovedstaden. Da han imidlertid, efter at være tilbagefaldt, og udnævnt til Medlem af det Geheime Statsraad, der oprettedes den 13de Febr. 1772, undskyldte sig, paa Grund af sin Alder og sine Embedsforretninger: ¹⁶⁵⁾

"over de Ting som ofte ere søgte, og endnu staae uafgjorte. Jeg er med megen Tillid Deres ganske bevaagne

Friderich."

Christiansborg den 12de Nov. 1774.

¹⁶⁵⁾ Otto Thott, af en af de ældste danske Adelsflægter, som kendes, en Søn af Geheimeraad Tage Thott, Landsdommer og Amtmand i Sicilland, (der med sine Brødre Knud og Solger flyede herover fra Staane 1677) og af Petra Sophia Reedtz, var født paa Lurebyholm den 13de Oct. 1703. Efterat hans Moder havde folgt dette Gods, flyttede hun til Sorø, hvor Sønnen gik i Skole, under den daværende bekendte Rector Joh. Sneedorff. Moderen døde i maadelige Aar 1720; men understøttet af sine Sødskennebørn, Knud Thotts Døttre Anna Selvig, Enke efter Jørgen Brahe, og Sophie Thott, fik den 17aarige Ungling Leilighed til, ved i en Række Aar at besøge udenlandske Universiteter, at kunne udvide og fuldende de Studier, hvortil han allerede i Sorø havde lagt saa god en Grund, at man ogsaa i Tydskland unbredtes over den unge Adelsmands

henvendte man sig til en anden af det nye Hof's Ministre, Geh. R. Schack-Rathlou — der ligesaa lidt i Kundskab og Lærdom, som i Alder, kom Otto Thott nær; men dog var saa forstandig, ikke at ville figurere som Videnskabernes Selskabs Præsæs — eller ikke ansaae det for Umagen værd. Da man nu, i Anledning af Thotts Afslag, valgte denne til Medlem af Selskabet, meente man ei

Fortrolighed med det græske og latinske Sprog. I to Aar opholdt han sig først i Halle, hvor de berømte Lærde J. F. Bohmer (i hvis Huus han boede) og J. G. Heineccius vare hans Lærere i Retsvidenskaben, J. L. Ludwig i Historie og Politikk, Thomasius og C. Wolff i Historie, Naturret, Philosophie, m. m. Han studerede derpaa i Jena, under G. Stolle, B. G. Struwe, J. G. Walch og flere den Tids navnkundige Professorer; og begav sig herfra til Holland, England og Frankrige, i hvilke Lande han tilbragte flere Aar, (uden at man engang om denne berømte Mand bestemte veed, i hvilket Aar han vendte tilbage til Danmark). Paa denne Reise stiftede han baade i England, (hvor Kong Georg I. fattede personlig Godhed for ham) og i Frankrige, nærmere Bekendtskab med et stort Antal af den Tids meest berømte Lærde og Litteratorer; og besøgte baade i London (hvor han ved den bekjendte Bibliograph Maittaire fik Afgang til det ypperlige Harlaynske Bibliothek) og i Paris, den store Bogkærlighed, hvortil han i Halle ved Afgang til Prof. Ludwigs Bogsamling havde lagt Grunden. Ved sin Hjemkomst foretrak Thott en underordnet Stilling som Cancellie-Secretair for en ham tilbuden Post ved Hoffet, men ikke længe efter (1728) blev han i sit 25de Aar udnævnt til Assessor i Høiesteret, med Justitsraads Titel, og 1730 til Committeret i Cammer-Collegiet. 1734 blev han Deputeret for Finantserne, forshytedes 1735 til Deconomie- og Commercecollegiet, men blev efter 7 Aar tillige udnævnt til Finants-Deputeret, hvilket Embede han forestod indtil 1759. Imidlertid var han efterhaanden ogsaa stegen i Titler, blev 1747 Geheimeraad, og 1758, efter Grev Berckentins Død, Statsminister, 1763 Ridder af Elefanten, og 1767 optaget i den grevelige Stand. Efter J. L. Holsteins Død 1763 blev Thott hans Eftermand i alle Holsteins Poster, hvilket ovenfor er omtalt, ligesom ogsaa hans Vortfiernelse fra Ministeriet under Struense, og hans snart paafølgende Tilbageladelse. I alle de vigtige Statsembeder, han beklædte, udmærkede Thott sig ligesaa meget ved Indsigter og Dygtighed, som ved Retfærdighed, Selskændighed, Humanitet og Mildhed. Som Patron for Universitetet virkede han ikke lidet til denne Stiftelses Udvidelse og Forbedring (bl. a. sørgedes der under ham for den botaniske Have, Observatoriet og Bibliotheket); ringere var hans Virksomhed som Præsident i Videnskabernes Selskab. Bekjendt er det, at Thott samlede et af de største og kostbareste private Bibliotheker,

at kunne gjøre mindre ved Schack-Kathlou; og saaledes talte Selskabet nu to Statsministre i sit Samfund.

Efterat det Kongel. Rescript af 5te Oct. 1775 var udgaaet, havde Selskabet, inden det kom i Besiddelse af de Værelser, hvorom det havde Løste, endnu holdt sin sidste Forsamling i Hielmstiernes Gaard den 10de Febr. 1775. Man var da endnu uden Præsident, men Hielmstierne forestillede i dette Møde Assessor Jacobi (der aldrig var optagen til Medlem) som sig adjungeret i Secretariatet, og efterat man havde tilkiendt den første historiske Præmie, for en Afhandling, som man dog selv havde fundet lidet tilfredsstillende,¹⁶⁶) foreslog Hielmstierne allene ikke mindre end 9 Medlemmer, (Holm, siden Holmskiold, Augustin, D. Fr. Müller, Gerner, Lous, J. C. Fabricius (i Kiel), P. C. Abildgaard, Bugge og Lector Ahrens i Bergen), som alle eenstemmigen antoges, uden at Noget blandt de øvrige Medlemmer benyttede den nu ved Reser. af 5te October 1774 bestyrkede Ret, til at foreslaae nye Medlemmer. Blandt de af Hielmstierne foreslaaede finder man ikke en eneste Historiker eller Philolog, men vist nok et overhovedet

som i det 18de Aarhundrede kiendtes i Europa; men Historien af dets Samling og Tilvæert er ligesaa skjult i Mørke, som den berømte, virksomme og høit fortiente Mands øvrige Privatliv; og af hans hele rige Efterladenskab er, hvad ham selv angaaer, knap et Blad Papis tilovers, der kunde oplyse hans Levnet. Saaledes er Historiens og Biographiens Skiebne i Danmark! — Thotts Samtidige, N. Kall, kunne vi takke for endoel af de saa Grindringer som ere bevarede om ham i et latinsk Mindeskrift, hvilket Kall udgav et Par Aar efter hans Død. Otto Thott havde 1732 ægtet Birgitte Charlotte Kruse, en Datter af den bekjendte norske Oberst U. C. Kruse. Hendes Tab efter 49 Aars Ægteskab, og det snart efter paafulgte Tab af hans eneste Datter, Enke efter Hofmarskal C. D. Ranzau, smertebe Udvingen dybt; og en sorgelig og smertefuld Dienshygdom forbittrede hans fire sidste Leveaar. I sit 82de Aar døde Grev Otto Thott d. 10de Sept. 1785 — den sidste af sin gamle Stamme i Danmark.

¹⁶⁶) "Selskabet tilkiendte en Afhandling over det Spørgsmaal, om Zomsborg er det samme Sted som Julin, med Devisen: Tempus edax rerum, &c. den udsatte Priis; "endskiøndt man ikke fandt sig overbevist om, at Forf. tilstrækkeligt og paalideligt har opløst Spørgsmaalet, da han ikke saameget, som man ønskede, har benyttet de ældste og retteste Kilder." o. s. v. Afhandlingen, af en Præst Sake i Pommern, udfom i Kbh. 1776. 4to. (s. Hielmstiernes Bogsaml. I. p. 323. no. 68.)

godt,¹⁶⁷⁾ vel ogsaa noget snar udtømmende Udvalg af de mest anseete Navne blandt indenlandske Naturkyndige og Mathematikere. Dette var om ikke det første, dog det mest betydende Skridt til den Overyagt i Antal, ligesom i Virksomhed og Indflydelse, som denne Afdeling af Selskabet efterhaanden indtog i dets følgende Periode.

Efter denne, som det lader, for nødvendig anseete stærke Forøgelse af Selskabet, der nu talte 29 ordentlige Medlemmer, laae det dog endnu i Dvale over et heelt Aar; og det maaskee tildeels, fordi man intet Samlingssted havde og endnu var uden Overhoved, og Selskabet, efter den hidtil gjeldende Skik, uden Præsæs hverken rigtig var til, eller kunde virke. Siden man imidlertid baade kunde tilkiende Præmier og optage nye Medlemmer, synes det dog, som man endnu snarere maatte have kunnet oplæse Afhandlinger. Endelig samlede man den 29de Mart. 1776 i Selskabets Værelser paa Palaet, og da imidlertid Cabinetsordren af 18de Jan. havde tilladt Selskabet selv at vælge en Præsæs, besluttede man at foretage dette Valg paa to Aar, og de 17 tilstedeværende Medlemmer valgte eensstemmigen Selskabets hidtilværende Secretair, og i mange Aar tillige dets Dirigent, Conf. Raad Hielmstjerne. Den nye Præsidents første Proposition i det næste Møde, som holdtes, (12. Apr. 1776) var at fremme den danske Ordbogs Udgivelse, et Arbeide, som allerede for 21 Aar siden ved et Kongeligt Rescript var anbefalet Selskabet. Hvor ivrigt Hielmstjerne siden drev paa at faae dette Foretagende i Gang, er ovenfor berettet.

En anden Sag, som længe havde været omtænkt, blev ogsaa i dette Møde foreløbigen afgjort: Bestemmelsen af Selskabets første "Statuta", eller Vedtægter. Dette skeete saaledes at Jacobi (der uden Valg betragtedes som indtraadt i Secretairens Post, efterat Hielmstjerne var bleven Præsident), forelagde Forsamlingen et (endnu eksisterende) Udkast i 5 Artikler, hvilke man saaledes enedes om at vedtage, at de først skulde circulere blandt de i Kiøbenhavn tilstedeværende Medlemmer, for at ved disses Bemærkninger "et eller andet

¹⁶⁷⁾ Af et Par, som det nu vil synes os, mindre betydende Navne, var i det mindste Professor Lous en dygtig og arbeidsom nautisk Mathematiker, som, foruden at han udgav Værebøger for Styrmand, tillige vilde være noget Poet, og var ogsaa bleven Medlem af Selskabet for de skønne Videnskaber. Etatsraad Augustin ansaaes for en god Mathematiker; formodentlig er han dog især bleven Medlem af Selskabet som en god Ven af Jacobi.

Udtryk nøiere kunde bestemmes," og da først indføres i Protocollen med Lovskraft. De herved fremkaldte Betænkninger over de foreløbigen og i det Væsentlige vedtagne Artikler, ere baade udførlige og interessante; da de i visse Punkter kunne afgive Bidrag til Bedkommendes Tænkemaade og Anskuelse i Henseende til Selskabets Natur, Bestemmelse og Virksomhed, og de tillige lægge for Dagen, hvormeget adskillige Medlemmer, skvandt de i Forsamlingen, og under den mundtlige Forhandling i Almindelighed, eller med faa Tillæg og Forandringer, havde antaget de foreslaaede Artikler, siden, ved nøiere Betænkning og i deres skriftlige Erklæringer, fandt Anledning til at fravige eller modificere Forslaget. Overhovedet vare vel de Allerfleste enige om Nødvendigheden af Vedtægter; men man seer, at for Enkelte vare de endnu bestandigen Gienstanden for Ulyst og en vis Modbydelighed ¹⁶⁸⁾ — upaatvivlelig en ikke lidet

¹⁶⁸⁾ Dette viser f. Ex. Augustins decisive Votum: "So mindre Løve for et Selskab, hvori Alle holde det for deres Blygt, at bidrage noget til Videnskaberne Fremme, jo bedre kunde det være. Naar alting seer af Ulyst, er Driften stærkere, end naar Løve skulle drive med deres tvivlende Magt. Af alle indkomne Pritisfrister har jeg ikke læst et eneste Ord og veed altsaa ikke hvor stor deres Nytte og Værdi kan være. I øvrigt reserverer jeg mig reservanda." Kratzenstein, hvis Erklæring overhovedet er den udførligste, den mest sagrige og historisk interessante af alle, udlader sig herom saaledes: "Es ist freilich schwer für eine Gesellschaft von Volontairs Statuta zu entwerfen, die allen gefallen sollten. Unterdessen kann sie doch schwerlich bestehen, oder wird ihrer Absicht nicht erreichen, wenn die Mitglieder sich nicht wegen gewisser Anordnungen vergleichen. Sehr oft haben wir uns ehedem versammelt, ohne im geringsten etwas für die Mitglieder interessantes gethan zu haben, als dem damaligen Patronis durch unsere Gegenwart unsern Respect zu bezeigen. Wenn nach den ersten Discoursen gefragt wurde, ob Jemand etwas vorzulesen habe? war oft gar nichts vorhanden; bis endlich circa 1766—67 beliebt wurde, die Ordnung der Vorlesung durch Lobsauszuthelen. Seitdem hat es gewöhnlich mehr an Zeit und Gelegenheit zu Vorlesungen, als an dieser selbst gefehlet." o. s. v. Kratzenstein var ogsaa den første, som ved den Leilighed forebragte det forstandige Forslag: at alle Afhandlinger ikke behøvede at forelæses in extenso; men kun "de vigtigste Steder, en Extract eller Synopsis deraf, saameget som i $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ Time kunde oplæses."

virkende Grund til at saamange Aar forløb, inden Selskabet, skiondt oftere opfordret dertil, kunde enes om at binde sig til egne Vedtægter.

Et af de Punkter i samme, der overhovedet gav mest Anstød under Deliberationen, var Forskriften om en tvungen Meddelelse og Oplæsning af Bidrag til Selskabets Skrifter. Flere yttrede Tvivl, om Medlemmerne, som det var foreslaaet, kunde forpligtes til aarligen hver at oplæse en Afhandling eller et Bidrag til Skrifterne; og den proponerede Lodkastning for at bestemme den Orden, hvori Bidragene skulde leveres, fandt man, vilde paalægge en utaalelig Tvang. "Lyst og Frihed ville heri bedst drive Værket; Tvang gjøre det ubehageligt, og maaskee slet." (Schoning.) Ganske at fritage sig for at levere Bidrag til Selskabets Arbejder, meente Andre, maatte dog Ingen, der vilde være Medlem af samme; men en rummeligere Termin, end et Aar, maatte tilstaaes, især da Statutterne ikke fastsatte nogen bestemt Tid, hvori et Bind af Skrifterne skal udkomme; og ældre Medlemmer, som allerede have oplæst Bidrag, maatte fritages, især naar Embedsforretninger eller svageligt Helbred hindrede dem. (Brünnich.) Et andet Medlem fandt det utilraadeligt, at foreskrive (hvad ogsaa var foreslaaet) at Alle skulde være forpligtede til at møde i enhver af de ordentlige Forsamlinger, ligesom til selv at oplæse deres Bidrag, og "modtage de Tilstedeværendes Kritiker derover"; men foreslog derimod: at det maatte staae ethvert Medlem frit for, at møde, eller ikke; og at da det i mange Tilfælde "er baade unyttigt og kedsommeligt at oplæse mathematiske, mechaniske, physiske, botaniske Sager" ic., maatte det staae ethvert Medlem, som hellere vilde det, frit for at indsende sit Bidrag skriftligt; og at saadanne Bidrag da circulerede blandt de øvrige Medlemmer, som ligeledes skriftligt kunde medgive deres Bemærkninger, hvilke da kunde meddeles Auctor; "dog at denne altid tilsidst blev raadende og svarende for sit eget Arbejde." (Lous.) Carstens var derimod strengere i Henseende til Forpligtelsen at levere Bidrag, og tilføiede ikke allene det billige Forslag, at den ikke blot skulde gielde for de i Kiøbenhavn nærværende Medlemmer, men ogsaa udstrækkes til de fraværende; men han foreslog endvidere: at naar et nyt ordentligt Medlem var valgt, skulde hans Valg ikke bekendtgjøres, og han skulde ikke være berettiget til at møde i Selskabet, førend han havde indsendt en

Afhandling, der var funden svarende til Selskabets Diemed, og passende til at optages i dets Skrifter.

De to sidst anførte, overhovedet meget passende og rigtige Bestemmelser tilsoiedes virkelig i den anden og femte af de 7 Artikler, ¹⁶⁹⁾ i hvilke Vedtægterne, med adskillige Modificationer, grundede i nogle af de øvrige Medlemmers Bemærkninger, bleve af Secretairen redigerede og indførte i Protocolen. I denne Form ere ogsaa disse Selskabets ældste Vedtægter trykte, og vedbleve at være gjældende, indtil 1796, da de bleve udvidede og forandrede. Af Bigtighed for Selskabets Forfatning var bl. a., at Vedtægterne af 1776 først indførte Boting angaaende forekommende Propositioner ved en Stemmecasse, og et ordentligt Valg af Medlemmer, med den Bestemmelse, at der til Optagelsen af et nyt Medlem skulde udfordres to Trediedele af de Tilstedeværendes Stemmer.

Efter denne, ved Selskabets statutariske Forfatning, og ved Omskiftning af Præsæs og Secretair bevirkede Forandring, hvorved for det første opnaaedes, at den uvisse og midlertidige Tilstand, hvori det i adskillige Aar havde slumret, ophørte, og Selskabet saa at sige igjen blev sig bevidst: sporedes vel ogsaa overhovedet en forøget regelmæssig Drøen i Forretningsgangen, og en i det mindste ikke forringet videnskabelig Virksomhed i Selskabet; da Vedtægterne angaaende Bidrags Dplæsning, saavel af ældre som af nyvalgte Medlemmer, en Tidlang sees at være noiagtigen overholdte. Frugterne heraf kunde imidlertid ikke saa hastigt vise sig; og man maa i de sidste Aar af den Periode, hvis Historie vi have giennemløbet, i Særdeleshed søge dem i de ved udsatte Priissspørgsmaal fremkaldte Præmiekrifter. Det var ogsaa ved denne Art af Virksomhed, at Selskabet ikke allene fremkaldte flere nyttige Arbejder af udenlandske Videnskabsdyrkere; men at det ogsaa egentlig først begyndte at blive bekiendt udenfor Danmark, at indtage sin Plads i den europæiske videnskabelige Verden, og medvirke til at give de danske Lærde og deres nationale Kreds Erkiendelse og Agtelse i Udlandet og hos

¹⁶⁹⁾ Selskabets Protocol ubviser ogsaa, i det mindste i en lang Række Aar, at den 5te Artikels Forskrifter: at nye ordentlige Medlemmer, første Gang de indfandt sig i Selskabet, maatte oplæse en Afhandling, ordentlig blev overholdt.

dets lærde Samsfund. Det begyndte nu at komme i Skik, hvad i den foregaaende Tid havde været yderlig fiendt, at saavel lærde Selskaber i andre Lande meddeelte det Danske Videnskabers-Selskab deres udgivne Arbejder; som at udenlandske Videnskabsmænd tilsendte Selskabet deres Skrifter og derved søgte at tildrage sig dets Opmærksomhed; og om end ikke altid en udtryffelig Anmodning om at blive Medlem af Selskabet medfulgte saadanne Gaver, kunde de dog i Almindelighed betragtes som en stiltiende Øtring af dette Ønske, som i Almindelighed heller ikke skeete forgieves.¹⁷⁰⁾ At ogsaa endnu 1778 en saa berømt Mand, som Astronomen De Lalande efter eget Ønske blev optaget som udenlandsk Medlem,¹⁷¹⁾ fortæner ligesaa vel at bemærkes, som at det derimod gif den første Proponent af et udenlandsk Medlem, efterat Bedtægterne havde indført Bøtering ved Stemmecassen, meget uheldigt; og dog var den Propounderende en i og udenfor Selskabet saa agtet og anseet Videnskabsmand, som Geh. R. Luydorph. Han havde foreslaaet en, vist nok temmelig ubekendt og ubetydende, italiensk Litterator Abbed Bianchi, som blev forkastet ved 9 Stemmer imod 4; (d. 19de Apr. 1776) det første Exempel af den Art siden Selskabets Stiftelse. Hielmstjerne, som d. 26de Martz 1779, efter Anmodning af Statsminister Grev Bernstorff, foreslog Professor Wargentini i Stockholm til Medlem, kunde derimod være temmelig vis paa, ingen Opposition at møde. Paa samme Tid forekommer det ganske nye, og i ingen Bedtægt grundede Tilfælde, at Medicineren Professor Keuss i Tübingen, der havde indsendt nogle af sine Skrifter, blev antaget til corresponderende Medlem "saaledes at han bliver ordentligt Medlem, naar han efter Statuta indsender en saadan Afhandling,

170) J. Gr. 12de Nov. 1779: "Fra Hr. Jean Bernouilly var indkommet en Skrivelse til Hr. Geh. R. Hielmstjerne, og hans Skrifter i 5 vol., hvorfor Hs. Gr. begierede, at han maatte proponeres til Medlem." (Han blev i næste Møde optagen, tilligemed den af Suhm foreslaaede Villoisfor.) Reinh. Forster og hans Søn J. G. Forster, bleve ligeledes d. 27de Febr. 1778 optagne til Medlemmer, i Anledning af at den Første havde indsendt Sønnens Voyage round the world.

171) "Professor Bugge foredrog, at det var den berømte De Lalandes Ønske at aggreeres Societetet som Medlem, hvortil han allsaa proponerede ham, som blev bevilget." 29. Oct. 1778.

hvormed Selskabet vil kunne være fornøiet." ¹⁷²⁾ Antallet af dets indenlandfke Medlemmer forøgedes i Aarene 1776—80 med ni ordentlige Medlemmer efter et overhovedet heldigt Valg, hvori Overvægten dog atter blev paa den physisk-mathematifke Side (Stibolt, Geufs, Morville, Spengler, D. Fabricius). Af de paa den Tid valgte Medlemmer, der ei ffulde regnes at høre til hiin Afdeling (J. H. Schlegel, T. Rothe og Temler), leverede den ffdste, af hvem man mindft ffulde have formodet det, egentlig de lærdefte Bidrag til Selskabets Skrifter; og den fierde, Legationsraad Schüze i Paris, kunde ei komme i Betragtning, og er bleven Medlem allene fordi han beførge de en og anden Commiffion (f. Ex. angaaende de franfke geographifke Kobberftikkere) for Selskabet.

Den 18de Jul. 1780, otte og tredive Aar efter Selskabets Stiftelfe, miftede det den Mand, der lige fra dets Begyndelfe havde viift en uafbrudt og ufvækket Varme og Nidkærhed for at fremme dets Lærv og Formaal, faavidt diife Beftræbelfer laae indenfor hans Evners og Kræfters Kreds. Hielmftierne, i 28 Aar Selskabets Secretair, og i fire Aar dets anden Præfident, udmærkede fig ikke ved Lærdom eller Genialitet og befad intet Forfatter-Talent;

¹⁷²⁾ Skiondt man ei kan fee, at det ffdste er blevet efterkommet, findes han dog anført iblandt Selskabets øvrige udenlandfke Medlemmer, i den 1781 trykte Liſte. (Ny Samling I.)

¹⁷³⁾ Hielmftierne blev født d. 1de Jan. 1715, havde C. L. Leth og P. Solm (begge Theologer, og senere Profeforer ved Universitetet) til Ungdomslærere; foruden at de berømte Lærde J. Gram og A. Zöier (ſom en Tid boede i Faberens Huus) havde Dyfyn med hans Underviifning. Han blev Student 1732, og uagtet han, ſom det synes med tilblyg Lyft til at bevæge fig i en anden Sphære end den borgerlige, eller videnſkabelige, havde beftemt fig for den diplomatifke Løbebane, ſtuderede han dog af egen Tilboiefelighed Theologie, og tog Miteftats med bedfte Character 1736. Skiondt Theolog, blev han 1738 d. 9de Mai anfat ſom Secretair i det danfke Cancellie; men tiltraadte 1740 en Udenlandsreife til Tydſkland, Frankrige og England, hvorfra han 1742 kom tilbage. Han afflog en ham 1743 tilbuden Poft ſom Legationsſecretair i Spanien; og blev 1743 Afſefor i Hieltet, hvorhos han dog beholdt ſin Poft i Cancelliet. 1747 blev han adlet under Navn af Hielmftierne; det øvrige, ſom kan vedkomme os, om hans Forfremmelfe m. m. er i det foregaaende omtalt. (Vf. S. 40. 149. 154.)

men forenede med gode Studier og en flersidig Dannelse Embedsdygtighed, uegennyttig Netskaffenhed, Orden og Omhu i egne og Andres Midlers Bestyrelse, og Nysigtighed som Forretningsmand — hvor det ikke kom an paa vidtløftig Brug af Pennen, hvortil han fattedes baade Gaver og Lyft. Heller ikke gav han sig af med skriftlige Arbejder, skøndt han baade med Hæder havde giennemgaaet den academiske Bane, og fra Ungdommen af havde dannet sig ved Reiser og Omgang med Lærde og Verdensmænd. Hans tidlige Kiærlighed til dansk Literatur, Bogkundskab og Bøger, skylbes den uvrdeerlige Samling af de steldenste danske Bogskatte, som han efterlod, og som efter hans og hans Enkes Død, ved hans eneste efterladte Datters patriotiske Tænkemaade, blev indlemmet i det store Kongelige Bibliothek. Skøndt denne Fortieneste næsten er glemt i vor Tid, da Ligegyldighed for den nationale Literatur og for danske Bøger, deres Samling og Bevaring i Almindelighed hos os har naaet en Grad, hvorom man i England og Frankrige ingen Forestilling kunde gjøre sig: saa har netop derved Hiemstiernes adle, patriotiske Kiærlighed til den fædrelandske Literatur og dens ældre Mindesmærker, faaet saa meget høiere Værd for Efterslægten; og paalagt den en saameget stærkere Forpligtelse til ved ethvert Middeel at sikke den nationale, danske Bogskat, som vil gjøre Hiemstiernes Navn udbødeligt, for Mueligheden af en Undergang, der vilde medføre et for evig uerstatteligt Tab. Mindre virkede vel Hiemstierne i levende Live, ved egne Midler og Kræfter, saaledes som Suhm, for Literaturen og Videnskaberne; men da han fra en tidlig Alder havde søgt de Fornemme og Mægtige, og forstaaet at vinde dem, da han selv baade var rig og uafhængig, og efterhaanden steg til anseelige Værdigheder, (han døde som Geheimeraad og Justitiarius i Højeste-Ret) var han i Stand til, baade ved Forbindelser og ved egen Anseelse, at virke endeel for Videnskaberne og deres Dyrkere i den Kreds, som han stod i Berøring med. Denne Kreds laae fortrinligen — naar man ikke seer hen til den fornemme Verden, som Hiemstierne tidlig var bleven fortrolig med — indenfor vort Selfkabs Omfang; og det er i det Foregaaende tilstrækkeligt viist, at han var personligen virksom, ivrig og usfortrøden, ved ethvert af de Arbejder og Foretagender, hvorved Selfkabet vandt Hæder og Fortienester, lige fra det egyptiske Reiseværk til de geographiske Opmaalinger og Landfort.

En ikke uvigtig Fortieneste af Selskabet erhvervede Hielmstjerne sig ved den Orden og Omhyggelighed, hvormed han i 38 Aar sørgede for dets Pengevæsen, hvilket han ogsaa som Præsident beholdt under sin Bestyrelse. Om han endog efter 1770, ved tiltagende Alder og Svagelighed, og ved indtrædende Forandringer i Ministeriet og i det Forhold, hvori Selskabet til den Tid havde staaet til Regjeringen, ikke altid havde Energie nok til at overvinde mødende Hindringer eller Mangel paa Virksomhedsdrift hos Selskabets Medlemmer: saa vedblev dog Hielmstjerne indtil sin Død med usvækket Omhu og Iver at vedligeholde den Orden og gode Deconomie i Selskabets Pengesager, som det kan siges at skyldes den Fordeel, at det, uden videre Tilskud af Statscassen, end de, som til enkelte Foretagender vare bevilgede, kunde opsamle en egen Formue, der allerede ved Hielmstjernes Død ikke var ubetydelig; og som man var heldig nok til, ved en fortsat god og forstandig Bestyrelse at kunne forsøge. Da denne Gienstand hidtil ikke i nærværende historiske Beretning er bleven berørt, og Hielmstjernes Død netop fremkaldte en Undersøgelse af Selskabets oeconomiske Tilstand, og andre Omstændigheder, som dermed stode i nogen Forbindelse: kan det være passende at begynde Historien af det følgende Tidsrum med en kort Fremstilling af disse Forhold, for saavidt som Savnet af alle Selskabets ældre, aarligen af Hielmstjerne aflagte Regnskaber vil gjøre det mueligt.

Anden Periode, fra Hielmstiernes Død 1780 indtil omtrent Aar 1801.

[Selskabets Skrifter. Ny Samling. I—Vte Bind.]

Ved Videnskabernes Selskabs Stiftelse, og under de Omstændigheder, hvormed den var forbunden, tænktes der ikke paa betydelige Pengemidler som fornødne til Opfyldelsen af Selskabets Bestemmelse. Hvad der behøvedes til Udgifter, som kunde flyde af de Arbejder, der stode i Forbindelse med den kongelige Mynt- og Medailliesamlings Beskrivelse og Aftegning, m. m. lod Christian VI. ikke Selskabet savne; men saadanne Udgifter bestred i Almindelighed den kongelige Particulaircasse, undertiden vel ogsaa Finantscassen, umiddelbart. Selskabet havde kun Opsynet dermed, tingede om disse Udgifter med Bedkommende, indstillede dem til Kongen, og erholdt Hs. Majestats Approbation. Imidlertid indsaae man, at der med Selskabets Tilværelse og Virksomhed desuden jævnlig maatte være andre særskilte Udgifter forbundne; og det viste sig snart, at næsten enhver Udvidelse af denne Virksomhed, ethvert nyt Foretagende, der blev en Følge af samme, medførte stigende Udgifter, og fordrede forøgede Pengemidler, til hvis Udredelse Selskabet i et langt Tidsrum, der strakte sig videre, end dets første Periode, sielden havde anden Vej, end at søge Kongen om særskilt Understøttelse til ethvert saadant Foretagende af nogen Betydning. Det faldt ikke Christian VI. ind, at sørge for Selskabet ved en rig Donation fra Begyndelsen af; til hvis Anvendelse der heller ikke strax kunde være Trang eller Anledning. Kongen lod Selskabet, som vi have seet, ved forskellige Leiligheder tilflyde mindre, skjøndt paa den Tid ikke ganske ubetydelige Summer; og i det Hele kan man sige, at denne Konges Gæmildhed mod Selskabet forholdsviis var den største. Den Forøgelse, Selskabets Midler under Frederik V. modtog ved kongelige Gaver, var i det mindste kun ringe. Imidlertid

havde ubentvivt Hielmstjerne tidligen indseet, at det ikke allene var fornødent for Selskabet, at kunne disponere over en aarlig Sum til nødvendige Udgifter og til Foretagender, som vare bestemte eller anviste Selskabet at bestyre; men at det vilde være af Bigtighed, at danne en vorende Fond i Selskabets egen Besiddelse, med hvis Foregelse ikke allene dets materielle Resourcer vilde stige, men disses frie, af udbortes Omstændigheder og en tilfældig gunstig Stemning uafhængige Anvendelse, mere og mere vilde stikres. At hverken Hielmstjerne, eller adskillige af hans Gfstermænd, have hyllet den skadelige Mening, som i en sildig Tid har fundet Indgang, at Selskabets engang erhvervede Capital-Formue skal kunne angribes til løbende Udgifter, ligesaavel som de aarlige Renter, denne Formue kan yde: har Selskabet allene at takke for den blomstrende finansielle Tilstand, hvori man i vor Tid har seet en Anledning til, at finde Selskabets Formue for stor for den kommende Tid.

Det er allerede angivet, hvormeget og af hvilke Rulder K. Christian VI. havde skienket Selskabet ved dets Stiftelse og i de første Aar af dets Tilværelse. Da dets Udgifter i disse Aar ikke have været betydelige, og da der ikke allene paa Salget af de Medaljer, hvis Stempler Kongen nu og da skienkede Selskabet, kunde vindes noget, men ogsaa Udgivelsen af Nordens Reise har givet nogen Fordeel af sig: var Formuen voxet saameget i 6 Aar, at Hielmstjerne d. 16de December 1749 overleverede Præsæs en Obligation paa 5000 Rdlr. udstedt af det Vestindiske Compagnies Directeurer, "tilligemed Sal. Kongens tvende Obligationer paa 4000 Rdlr." Det er af Udtrykket ikke klart, om her menes to Obligationer, hver paa 4000 Rdlr. eller, at de tilsammen udgiorde denne Sum. Det første bliver dog, ifølge de forhen angivne Data (ovenf. S. 16. 17) det rimeligste. Imidlertid sees af en Skrivelse fra Rentekammeret til Præsæs af 15de Sept. 1749: at Kongen havde bevilget: "at 9000 Rdlr. af Selskabets Penge til 11te Debr. kunde modtages i Zahlkammeret"; om hvilken Penge-Omsætning der i øvrigt ingen foregaaende Oplysning findes i Hielmstjernes Protocoll. Derimod see vi af et kongeligt Rescript til "de Tilforordnede i Videnskabernes Societet", at Selskabet allerede saa tidligt (1750) har erkjendt Nødvendigheden af at eie og bevare en fast Fond; at Kongen billiger denne Mening, og at han fri-

tager Selskabet for visse Mynt-Omkostninger ved Udprægningen af de projecterede Jettons, da det i en Forestilling til Kongen havde yttret Frygt for, at man ved dette Foretagende kunde komme i den Nødvendighed at angribe Selskabets, ved kongelige Gaver grundlagte Fond. I øvrigt har jeg ikke kunnet finde, at Frederik V. under sin hele Regiering forøgede denne Fond med meer, end 1000 Rdlr., som han ved et Rescr. af 18. Febr. 1752 skienkede Selskabet "til foresaldende Udgifter," og som Hielmstjerne, der paa den Tid ikke fielden havde endeel Banskfeligbed ved at faae Selskabets Capitaler anbragte, ¹⁷⁴⁾ i December Termin 1753 indsatte i det Bestindiske Compagnie. Betydeligere var den Gave af 8000 Rdlr som Christian VII. under 25. Decbr. 1767 skienkede til aarlig Udsættelse af tre Præmier, hver paa 100 Rdlr. Da Erfaring snart viste, at langt fra ikke Præmien for ethvert udsat Priissspørgsmaal blev vunden, ikke fielden endog slet ingen af de tre i et Aar: saa kunde de her ved indvundne Renter tiene til en ikke ubetydelig Forøgelse af Capitalen. Denne var saaledes fem Aar sildigere i det Hele voret til 25,000 Rdlr. Courant, hvilken Formue d. 16de Jul. 1772 bestod i 11,000 Rdlr. "hvorfor Kongel. Obligationer Hayes," 4800 Rdlr. hvorfor Dver=Skatte=Directionen havde meddeelt sin Obligation, og 9200 Rdlr. (hvilken Sum uden Tvivl for største Deel havde været anbragt i det Bestindiske Compagnies Fonds) "som endnu til Hs. Majestæts Casse skulde vorde udbetalte." Vi erfare nu, at Hielmstjerne, formodentlig i Anledning af Rentens Nedsættelse, og for at sikke Selskabet den høiere Indtægt af 5 Procent, har indgaaet med en Ansøgning til Kongen, om at bemeldte Sum af 25,000 Rdlr. "for bestandigen maatte indgaae i Hs. Majestæts Casse, og i Stedet for Renter af samme aarligen i to Terminer, fra 11. Dec. 1772, betales den Summa 1250 Rdlr. danst Courant til Selskabet." I en Skrivelse fra Dver=Skattedirectionen af 16. Jul. 1772

¹⁷⁴⁾ Saaledes blev Selskabets, i den kongel. Casse indstaaende Capital, som da udgjorde 11,000 Rdlr. til 5 Procents Rente, opsigt til Udbetaling i 11te Jun. 1763. Hielmstjerne sagte vel paa Selskabets Vegne om at Capitalen maatte blive staaende; men fik ved Rentekammerstr. af 17. Marts 1763, den Kgl. Resolution meddeelt: "at denne Begiering for Følgernes Skyld ikke staaer til at bevilge." Smidlertid maa Hielmstjerne, som man seer af Forhandlingerne 1772, dog have faaet udvirket, at denne Capital, fremdeles er bleven staaende i kongelige Fonds.

tilmeldes Hielmstjerne, at Kongen ved Resol. af 9. Jul. havde bevilget denne aarlige Udbetaling til Selskabet af 1250 Rdlr. "hvad enten Renterne af udlaaente Capitaler stige eller falde;" imod at Selskabet udstedte en Forpligtelse, underskrevet af Secretairen "tiligemed nogle membris honorariis og ordinariis", at "den saaledes i Hans Majestats Casse indgaaede Capital paa 25,000 Rdlr. ingenfinde af Videnskabernes Societet skal vorde tilbageforlangt, men i den Kongel. Casse evindeligen forblive." At en "Kongelig Declaration" om denne bestandige aarlige Udbetaling af 1250 Rdlr. til Selskabet "i Stedet for Renten af de Capitaler, som det for evindeligen i Hs. Majestats Casse lader indgaae," er udstedt i Dec. Termin 1772 sees af en følgende Skrivelse fra bemeldte Direction af 30. Dec. 1772.¹⁷⁵⁾ Hielmstjerne vedblev imidlertid at sørge saa vel for Selskabets Pengevæsen, at han i Marts 1778 atter kunde indsatte 5000 Rdlr. i den Kongel. Casse, denne Gang kun med 4 Pct. Rente, men "iøvrigt paa samme Vilkaar som de forhen indsatte 25,000 Rdlr.;" hvorved synes at maatte forstaaes en fra begge Sider uopsigelig Obligation, som dog ei var Tilfældet. Endnu d. 14de April 1780, en af de sidste Gange Hielmstjerne bivaanede Selskabets Møder, berattede han, at til næste Termin vilde adskillige smaa Summer, tilsammen en Capital af 2200 Rdlr., blive omsat i kongelige 4 Procents Obligationer.

Da nu d. 18de Jul. s. A. Præsidentens Dødsfald indtraf, modtog Selskabet under 5. Aug. 1780 en Cancellieskrivelse, som tilmeldte det Hans Majestats Resolution: at Selskabet havde at udnævne to af dets Medlemmer, til at modtage i den Afvødes Bode det tilhørende Effecter, Papirer og Regnskaber m. m. Hertil valgtes eenstemmigen Geh. R. Lupdorph og Kammerherre Suhm, for, i Forening med Secretairen, at udføre den kongelige Befaling. Overleveringen af Selskabets Obligationer og andre Papirer fra

¹⁷⁵⁾ Denne Kongel. Obligation paa 25,000 Rdlr. til 5 p. Ct. er endnu i Selskabets Gie, og paa Grund af den høiere Rente, ikke, saaledes som dens øvrige Obligationer til 4 p. Ct., indskrevet i Statsgieldens Bøger. Om Beløbet af denne Obligation i Angivelsen af Selskabets Capitalformue altid kun er beregnet til den nominelle Sum af 25,000 Rdlr., eller til 31,250 Rdlr. (Renten beregnet til 4 p. Ct.) er mig ikke bekendt; men jeg har fundet ældre Regnskabsextracter ved Jacobi, hvori Obligationen kun opføres med 25,000 Rdlr.

Fru Hielmstiernes Side tilendebagtes d. 11te Septbr., og Beretning om Udfaldet heraf blev under 20. Sept. ved Secretairen indgivet til Kongen. Selskabets Formue befandtes da at bestaae i følgende: 1) En Kongel. Obligation à fonds perdu, paa 25,000 Rdlr. med 5 Procents Rente, udstedt d. 21de Dec. 1772. 2) En Kongelig opsigelig Obligation udstedt af Overskattedirectionen af d. 11te Jun. 1778 paa 5000 Rdlr. til 4 p. Ct. 3) Tre andre Obligationer af samme Direction, transporterede til Selskabet, tilsammen lydende paa 2897 Rdlr. 3½ Skill. 4) En Obligation udstedt 11. Dec. 1778 af Bogholder Battier ved detasiat. Compagnie paa 3000 Rdlr. til 4 p. Ct. med vedlagt Hypothek i 5 asiatiske Actier. Saaledes udgjorde Selskabets, ved Hielmstiernes Omfarg opsamlende Formue ved hans Død, naar bemeldte uopsigelige Fond paa 25,000 Rdlr. omsattes til en Rentefod af 4 p. Ct., i det Hele en Capital af 42,147 Rdlr. danst Courant.

De nærmeste Følger af denne, af Selskabet høiligen fortiente Hædersmands Død vare i øvrigt, at det i sit første ordentlige Bimtermøde d. 3^{die} Nov. 1780, efterat Jacobi som Secretair først havde holdt en Mindetale over den afdøde Præsident, i Følge den Kongel. Cabinetsordre af 18. Jan. 1776 og den 2^{den} § i Selskabets Vedtægter, valgte Geh. Raad Lurdorph til Præsident; ligesom ogsaa at man i næste Møde, den 10de Novbr., efter Forslag af Præsæs, nedsatte en Commission, hvis Formaal det skulde være: 1) at undersøge, hvorledes der burde forholdes med Selskabets Capitaler og øvrige Midler og Effecter; 2) at foreslaae en passende Indretning af Selskabets Regnskabsvæsen, og sammes Revision; og at bringe disse Poster i Form af Tillæg til Vedtægterne, som kunde forelægges Selskabet til Antagelse. Til Medlemmer af denne Commission valgtes, foruden Præsæs og Secretairen, Suhm, Erichsen og Bugge. I et Par Møder udførte Commissionen sit Hverv, og efterat man havde giennemgaaet Selskabets Papirer, Protocoller og Regnskaber, tilligemed Fortegnelsen over dets Medailler,¹⁷⁶⁾ Bøger, Kobberplader og øvrige Effecter, redigeredes

¹⁷⁶⁾ Efter det optagne Inventarium eiede Selskabet dengang 92 danske Sølvmedailler, Tid efter anden stienkede af Kongerne, og af Private. Af Bøger, (omtrent 80 Nummere) Landkort og Tegninger, som gientes i "et stort Skab, foræret til Selskabet d. 1ste Decbr. 1780 af Intendanten Siorthoi", var dets Samling ubetydelig.

et Forslag til en Plan for Indretningen af Selskabets aarlige Regnskab, sammes betimelige Afslæggelse og Revision. Ligeledes blev foreslaaet at udnævne en bestandig Casse=Commission, bestaaende af Præsæs og to andre Medlemmer, til at have Tilsyn med Selskabets Pengevæsen, og med hvilken Commission Casfere=ren maatte overlægge Alt hvad der angik saavel Capitalers Dyrkelse og Udsættelse, som andre Pengesager af Vigtighed. Denne, for Selskabets oeconomiske Anliggender vigtige og nyttige Indretning, hvortil man, i Stedet for to, valgte de tre Medlemmer Suhm, Erichsen og O. F. Müller, traadte i Virksomhed med det følgende Aar, og har i de siden den Tid forløbne 61 Aar uafbrudt bestaaet. Casse=Commissionen samlede første Gang den 17de Jan. 1781, og da dens ældste Protocoll, som gaaer indtil 14de Nov. 1788¹⁷⁷⁾ indeholder adskillige Bidrag til Selskabets indvortes Historie: vil jeg deraf meddele nogle Uddrag, inden jeg forlader Selskabets oeconomiske Tilstand, og gaaer over til dets videnskabelige Virksomhed og Arbejder i anden Periode.

Det er af Protocollens Indhold, og ved mange af Commissionens Resolutioner tydeligt, at man fra dennes Drettelse af har henviist ikke blot til dens Erklæring, men egentlig til dens Afgjorelse, enhver Sag, der enten vedrorte Selskabets Capitaler, Indtægter, udestaaende Fordringer, m. m. eller en ny og ikke fast reglementeret Udgiftspost; overhovedet alle Sager, som i en eller anden Henseende vedrorte Selskabets Interesse fra den oeconomiske Side. Saadanne Sager bleve af Commissionen forhandlede og endeligen afgjorte, uden at man, i det mindste i den ovennævnte Periode, som dens ældre Protocoller omfatte, finder Spor til at Commissionens Beslutninger ere blevne Selskabet i dets Forsamlinger forelagte til Bekræftelse. Dette er uden Tvivl saameget mere blevet anseet for

¹⁷⁷⁾ Protocollen er ført af Secretairen (Jacobi) og med hans Haand; men i hvert Møde kun underskrevet af Præsæs og Commissionens øvrige Medlemmer. En følgende Protocoll for Cassecommissionen er authentifieret af Præsæs Grev Bernstorff d. 3^{die} Apr. 1789. Den er ført med Ansigtighed af Jacobi indtil August 1806; men ikke underskrevet længere end 7. Jan. 1803. Fra 1806 er den afbrudt, og ikke fortsat som Commissionensprotocoll; Hr. Conferentsraad Engelstoft har senere modtaget den, og indført historiske Beretninger, vedkommende Selskabets Pengevæsen og aarlige Udgifter til videnskabelige Foretagender, m. m. fra 1815—1838.

ufornødent, som Præsæs var Medlem af Committeeen, og Secretairen altid tilstede i dens Møder. Af flere bevarede Breve sees ogsaa, at Casse-Commissionen (i Mærene 1781—95, og maaskee senere) endog umiddelbart har corresponderet med de Kongelige Collegier.

At Casse-Commissionen selv tog afgjørende Beslutning angaaende nye Udgifter, paa samme Tid som den undertiden afgav Betænkning over andre Udgifter, som Selskabet in pleno havde besluttet, kunde ved flere Tilfælde bevises, hvoraf jeg vil anføre nogle Exempler. Saaledes søgte Mechanicus J. S. Nissen fra Sønderborg, med meget anbefalende Vidnesbyrd fra Kragenstein, Bugge og Abildgaard, om en Understøttelse af Selskabet, enten aarlig, eller engang for Alle, for at kunne vedblive at forfærdige mechanicke, optiske og physiske Instrumenter. Efter Commissionens Beslutning svarede ham: at Selskabet, efter det Kgl. Rescr. af 5. Oct. 1774, "som fastsætter hvortil Societetets Revenuer maa anvendes", ei kan indlade sig paa Understøttelse i saadant Diemed, hvilket snarere vedkommer Deconomie- og Commerce-Collegiet, eller den ad usus publicos bestemte Fond; og at man derfor maa indskrænke sig til at meddele Nissens Selskabets Anbefaling." (3. Apr. 1789.) Derimod bevilgede Casse-Commissionen paa samme Tid, at naar en Erklæring af Suhm, Carstens og Rothe faldt anbefalende ud, kunde J. Olafsens Supplémenter til Jhres Glossarium, naar hele Arbejdet var færdigt, trykkes paa Selskabets Regning, og Dplaget skienkes Forfatteren. (3. Apr. 1789, 5. Febr. 1790.) Et andet Tilfælde var, at da Selskabet 1791 havde bevilget at understøtte Conduc-teur Morvilles Værk om Udskiftnings-Læren, men overladt til Cassecommissionen at bestemme Maaaden, besluttede denne at Morville eengang for alle dertil gives 100 Rdlr. 1795 besluttedes at tilstaae de tre brandlidte Landmaalerses Hustruere (Mad. Johnsen, Iversen og Heiberg) en Brandhielp af 80 Rdlr.; i Folge den af Præsæs og af Suhm yttrede Mening, "at skiondt Nødlidendes Understøttelse var uden for Selskabets Indretning, talte dog Billighed for at man i dette extraordinaire Tilfælde kom disse Brandlidte, som vare Selskabet vedkommende, til Hielp." 1796, i Mødet d. 1te Mai, havde Selskabet besluttet at understøtte den norske topographiske Journals Udgivelse ved en Subskription paa 30 Exemplarer, dersom CasSENS Tilstand tillod det, hvorom Commissionens Betænkning forlangtes; hvorpaa denne

svarede: "at siden Selskabet havde besluttet denne Udgift, kunde Cassen vel bestride den." Det forekommer ved en lignende Leilighed i Protocolen, (6. Febr. 1800) da en Understøttelse var bevilget til det af Assessor Rasmussen redigerede, paa Bogh. Liviøbs Forlag udkommende "Bibliothek for Physik, Medicin og Naturvidenskab", (6. Febr. 1800): "at da Selskabet allerede har besluttet, at Skriftet skal understøttes, saa bliver det overflødig for Casses-Commissionen at delibere herom." Den erklærede imidlertid for Selskabet: at hvis alle udsatte Præmier skulde vindes, vilde der snarere være Deficit, end Overskud i Cassen; "Selskabet kunde derfor ikke indlade sig paa at love Forlæggeren en aarlig Understøttelse;" da Cassens Tilstand altid er afhængig af, hvormeget Trykningen af Selskabets Skrifter og Præmierne udfordrer; "ligesom ogsaa Alt hvad der gaaer ud paa vedvarende aarlige Udgifter synes at være udenfor Selskabets Virkefæds, naar ikke expresse Kongelig Befaling enten foregaaer, eller udvirkes."

Ved andre Leiligheder sees, at Commissionen har henstillet Ansøgninger, som umiddelbart til den vare indkomne, til Selskabets Afgivelse. Landmaaler Elling søgte f. Ex. 1796 om en Gratification for i to Somre at have maattet reise til Bornholm paa Opmaaling; hvortil Bugge havde anbefalet ham. Commissionen indstiller til Selskabets Beslutning, om han skal tilstaaes de af Bugge foreslaaede 40 Rdr. — 1798 androg Bogh. J. Brummer, at han vilde besørge en tydsk Oversættelse af de vigtigste af Selskabets hidtil udgivne physiske og mathematiske Afhandlinger, og fortsætte dette ved ethvert herefter udkommende Bind, naar Selskabet dertil vilde udlane de tilhørende Kobberplader, og understøtte dette Foretagende, ved at subscribere paa 100 Exemplarer af de to første Bind, og siden paa 50 af de følgende. Selskabet bevilgede den første Post, men forlangte Cassescommissionens Betænkning: "om en saadan Udgift stemmede overeens med Selskabets Hensigt, ligesom om Cassens Tilstand kunde taale samme." Svaret udsaldt bekræftende i begge Punkter; hvorfor Commissionen indstillede, at Secretairen maatte bemyndiges til at slutte en formelig Accord herom med Brummer. — Det vil saaledes af det Foregaaende være tydeligt nok, at i denne Periode af Selskabets Tilværelse var Cassescommissionen ikke indskrænket til at give Erklæring over Cassens numeraire Tilstand og Evne til at udrede foreslaaede Udgifter; men

dens Betænkning over saadanne Udgifters Natur og Overensstemmelse med Selskabets Formaal og Indretning, er jævnlig bleven forlangt og taget til Følge.

I Casse-Commissionen forhandlede ligeledes, saavel alle indkomne Ansøgninger fra Landmaalerne og deres Assistenters om Tillæg eller Gratialer, som hvad der angik Kortvæsenet, Udgifter til Landforts Gravering, og Contracter med Boghandlingen, der havde Kortenes Udsalg i Commission. Den forsinævnte Gienstand gav denne og Selskabet ikke ringe Besvær; og man havde, som det sees, allerede inden Commissionens Oprettelse, paa Grund af de særskilte Fonds der vare henlagte til disse Arbejder, vedtaget at føre egne Regnskaber for Landmaalingen og Kortvæsenet, ligesom ogsaa længere hen for Udgifterne ved Drdbogen. Mummets tydske Boghandling paa Borsen var den, som fra Begyndelsen havde havt, saavel Landfortene, som andre af Selskabet udgivne Skrifter, navnlig den islandske Reise,¹⁷⁸⁾ i Forhandling, hvorom i Jan. 1781 blev sluttet en formelig Contract paa stemplet Papir, hvorefter Boghandlingen tilstodes "det ellersste Cart pro labore"; men da man forhen ikke havde paaført, at Selskabets og Boghandlingens Mellemværende i rette Tid opgiordes, befandt det, at man d. 30te Jan. 1781 havde en Sum af 600 Rdlr. tilgode, hvoraf man i Contracten bevilgede, "at 400 Rdlr. hos dem skulle blive staaende uden Renter, saalænge til den Contract, hvorefter de forhandle Selskabets Carter ophører." Da J. F. Schubothe d. 1te Jan. 1795 overtog Witsches (forhen Mummets) Boghandling, erholdt Selskabet de 400 Rdlr. udbetalte, og Kort-Udsalget blev overdraget Schubothe, imod en Provision af 10 p. Ct., halvaarlig aflagt Regnskab, og den Forpligtelse, overalt at sælge Selskabets Landfort for den fastsatte Priis. Denne var i Begyndelsen 4 Mark, og forhøiedes i sildigere Tid til 5 og 6 Mark.

Man havde derimod, efterat den 1te Samling af Selskabets Skrifter med det 12te Bd. var sluttet, og Baisenhuisboghandlingen

¹⁷⁸⁾ Denne udgav Selskabet paa Subscription, i et Dylag af 500 Gr. paa Median-Skrivpapir, og 50 Gr. paa stort Papir, til en Subscriptionspriis af 3 Rd. 2 Mk. og 5 Rd. 2 Mk. Da Planen ved Biskopperne omsendtes i alle Stifter, i Danmark, Norge og Island, opnaaedes et Antal af henved 300 Subskribenter. Kobberpladerne solgte Selskabet siden til Boghandler Mumme for 300 Rdlr.

havde frasagt sig Forlaget, overdraget dette for den nye Samling, hvis 1te Deel udfom 1781, til Boghandler Gyldendal; men ogsaa denne frasagde sig (i Marts 1782), paa Grund af Tab, dette Forlag, fra anden Deel af; og Commissionen besluttede da (1782, d. 28de Marts) paa egen Befostning at udgive Skrifterne (hvilket fra den Tid af indtil nu har fundet Sted), og at affiobe Gyldendal det overblevne Dplag af 1te Deel; "da man efter Boghandlingens Omstændigheder ikke kan vente Forlægger til Selskabets Acta" (endstjøndt Selskabet altid selv befestede Kobberne til Skrifterne). Uagtet et andet Resultat vel neppe paa den Tid var at opnaae, maa det dog i den Anledning bemærkes, at Dplaget af den nye Samling af Selskabets Skrifter i 5 Bind, paa en eller anden Maade i Tidens Løb maa være bleven afhændet; da for længe Siden ingen flere Exemplarer af denne Samling have været tilgængelige i Boghandelen.¹⁷⁹⁾ Ligesom det vist nok ogsaa har havt adskillige Fordele, at Selskabet selv kom i Besiddelse af Dplaget af dets Skrifter, hvoraf det herved f. Ex. blev i Stand til at kunne ved forekommende Leiligheder bortskienke Exemplarer til udenlandske Lærde eller Videnskabsfælskaber: saa er det dog ogsaa blevet den uundgaaelige, og i lignende Tilfælde sædvanlige Følge af Selskabets Selvforlag, at Skrifternes Udgivelse paa denne Maade er blevet et langt mere befesteligt Foretagende, end dersom det var skeet med et, om endog ikke ubetydeligt Tilskud til en privat Forlægger, eller ved at affiobe en Saadan det Antal Exemplarer, som man omtrent kunde beregne, at Selskabet aarligen og af hvert udkommende Bind vilde have Brug for. Ved en saadan Indretning vilde man ikke allene have vundet den væsentlige, videnskabelige Fordeel, at Skrifterne, ved at sættes som privat Forlagsartikel, altid vilde have faaet en noget større Udbredelse; men man vilde tillige, foruden den overhovedet formindskede Befostning, have undgaaet den pengespildende og unyttige Opdyngning af en aarlig vorende Papirmasse i det henliggende Forraad af uaffatte og uaffattede Exemplarer.

¹⁷⁹⁾ Af den ældste Samling i 12 Bind brændte de overblevne Exemplarer af Dplaget med Vaisenhusets Boglade 1794. At Samlingen ogsaa før den Tid var i Priis, kan bl. a. erfares deraf, at et vel indbundet Exemplar, som købtes til Selskabets Brug paa Kofod-Anderss Auction 1789, betaltes med 19 Rdlr.

Det er allerede ovenfor bemærket, at ikke allene den geographiske Landmaaling, men adskillige af de ved den ansatte Landmaaleres og Assistenters idelige Trang og Ansøgninger om Understøttelser og Forskud, gav Casse-Commissionen aarlig fornyede Bønssølgeligheder og Besværligheder for at tilfredsstille samme. Dette var for en stor Deel en Følge af den Maade, hvorpaa disse practiske Arbeider overhovedet betales Vedkommende, nemlig ved en tilstaaet aarlig Løn, der i Almindelighed neppe kunde kaldes tilstrækkelig til deres Underholdning, naar man ikke vil forudsætte, at de, tilligemed den geographiske Opmaaling for Selskabet, undertiden have kunnet paatage sig private Arbeider, hvorved hiin ei kunde vinde. At en Betaling i Forhold til det udførte Arbeide, og under Opsyn af en jævnligen reisende Landmaalings-Inspecteur eller Over-Landmaaler, (hvortil ogsaa Bugge allerede 1778 af Kongen var udnævnt, men for den ved Rentekammeret bestyrede økonomiske Landmaaling) vilde have fremmet Opmaalingsens Fuldendelse i kortere Tid og til større Fordeel for Arbeiderne, synes antageligt; ligesom det synes, at den Maade, hvorpaa man prøvede de geometriske Opmaalings Rigtighed, ved siden at sammenligne dem med de, ved trigonometriske Operationer bestemte Puncter og Triangler, maatte temmelig have kunnet sikke Selskabet for at belemses med unødværdige eller mindre værdifulde Arbeidere, naar man kunde vælge blandt et større Antal af Landmaalere og Assisterter. Dette Antal var dog allerede 1781 voreet til i Alt 11 eller 12; og den Omstændighed, at de ved den geographiske Landmaaling Ansatte erholdt deres Lønning og Betaling paa en dobbelt Maade, deels ved en dem tilstaaet Marsløn, deels ved de dem tillagte Universitets-Stipendier, gav Anledning til jævnlige Uordener, endel Correspondents og skriftlige Forestillinger og Besværing, baade fra Landmaalernes, og fra Universitetets eller det theologiske Facultets Side. Den kongelige Bevilling, at Landmaalernes Assisterter skulde nyde Regents- og Communitets-Stipendiet (s. ovenf. S. 72) blev efterhaanden, da Antallet af disse Medhjælpere tiltog, en mere besværlig Byrde for disse Stifter, eller gav i det mindste Anledning til den Uorden, at undertiden Assisterter, naar de forfremmedes til Landmaalere, beholdt deres Stipendier, hvilke da savnedes for Assisterterne, eller maatte erstattes dem af Selskabet. Ved en Beretning af Secretairen til Cassecommissionen af 15. Dec. 1781 erfares, "at der hidtil havde været megen Forvirring i Landmaalernes og

"Assistenternes Lønninger, reisende sig deraf, at nogle Assisterter, "hvilke egentlig skulde nyde Stipendia og beneficia academica, "ved at avancere til Landmaalere, havde beholdt disse;" men at denne Forvirring nu var havet, og en ny Fordeling, eller et Slags Normal-Reglement for Landmaalernes og Assistenternes Lønninger, fra 1ste Nov. var traadt i Kraft. Heraf seer man, at af 6 Landmaalere havde de 5 beholdt tilsammen 8 Koster paa Communitetet, 3 Regents-Stipendier og 2 Stipendier paa Walkendorphs Collegium.¹⁸⁰⁾ Disfes Pengebeløb overtog nu Selskabet at udbetale dem som Tillæg til deres Lønninger, hvorimod Stipendierne atter fordeeltes til 5 Assisterter; foruden at Assistent Bjørnsen, for hvem ingen Løn var udsat, "beholder 1 Plads paa Walkendorphs Collegium og 1 Kost paa Communitetet." Af de 5 Landmaalere havde de to ældste C. Wessel og S. Skanke hver havt 250 Rdlr. i aarlig Løn, 2 Koster paa Communitetet og et Regentsstipendium, i Alt beregnet til 88 Rdlr. aarlig; i Stedet for hvilket de saaledes nu tilsammen af Selskabets Landmaalingsfond erholdt hver 338 Rdlr. i aarlig Løn. Den tredie Landmaaler Bruun, havde ligeledes havt 250 Rdlr. i Løn, men kun een Kost og Walkendorphs Stipendium. Han fik nu af Selskabet i Alt 311 Rdlr. 2 Mk. aarligen; den fjerde Johnsen 261 Rdlr., den femte Iversen 218 Rdlr., og den siette Cimber, som intet Stipendium havde, beholdt sine 200 Rdlr. i Løn. De 5 Assisterter, Steenberg, Zeiberg, Ellung, Warberg og Hammond, tillagdes saameget af Selskabets Landmaalingsfond, at de, tilligemed de 8 Koster, 3 Stipendier paa Regentens og 2 paa Walkendorphs Collegium, i Alt fik 130 Rdlr. om Aaret. Desuden var endnu tillagt et Par af Landmaalerne de før (S. 72. 73) omtalte Bærelser paa Regentens, for der at kunne opholde sig paa den Tid af Aaret, i hvilken de reducerede og tegnede deres opmaalte Landforti. Ogsaa om denne Deel af Landmaalernes Emolumenter var man ikke altid paa det Rene. Saaledes sees, at i Slutningen af 1780 havde den daværende ældste Assistent Steenberg, i Følge Landmaalerne Skankes og

¹⁸⁰⁾ Communitetets Stipendium beregnedes paa den Tid, i ovenangførte Lønningsreglement for Landmaalerne, til 34 Rdlr., Regentens Stipendium til 20 Rdlr. og Walkendorphs Collegium til 27 Rdlr. 2 Mk. (En anden Specification af Bugge beregner 3 Pladser paa Regentens til 45 Rdlr., 8 Koster til 288 Rdlr. [eller 2 Rdlr. mere for hver], og 2 Pladser paa Walkendorphs Collegium til 72 Rdlr.)

Jøversens skriftlige Afstaaelse, begieret "at maatte beboe deres Blads paa Regentzen;" hvorimod Facultetet, til Svar paa et d. 9de Dec. 1780 fra Selskabet modtaget Brev, erklærede: ¹⁸¹⁾ at endskjøndt det ei vilde negte, at "de virkelige Landmaalere, efter Kongelig Befaling, have Ret til at ligge selv paa Regentzen", kunde Facultetet, hvis Pligt det fornemmelig var at sørge for Regentzens Beneficiers Anvendelse til fattige og haabefulde Studerendes Understøttelse, ikke tilstaae Landmaalerne Rettighed til at indlægge i deres Blads hvem de maatte behage. Secretairen foredrog dette for Casse-Commissionen den 17de Jan. 1781, og beraabte sig paa: "at det efter Reskripterne af 18. Dec. 1761 og 10. Jan. 1763 egentlig er Assistenterne, og ikke Landmaalerne, som paa Societetets Requisition skulde indlægges paa Regentzen." Formodentlig er denne Sag bragt i Rigtighed ved den ovenfor omtalte Regulering af Landmaalernes og Assistenternes Lønninger; hvorom dog intet forekommer.

Ikke mindre Besværlighed, end med at tilfredsstille Landmaalerne, havde Selskabet og Casse-Commissionen med adskillige af de geographiske Kobberstikkere, som man i Begyndelsen havde megen Umage og Bekostning med at skaffe tilveie, og med hvilke man siden havde det Uheld, at uagtet Betalingen for deres Arbejder oftere forhøiedes, og man desuden jævnligen maatte skaffe dem Hielp og Understøttelse, kunde dette ikke oprette deres slette oeconomiske Tilstand. Dette var Tilfældet med den fra Frankrige 1775 indfaldte Guiter; ¹⁸²⁾

¹⁸¹⁾ I den ovenfor S. 73 (Num. 84) anførte Skrivelse fra Dr. og Professor Valle, som Decanus Facult. theol. Han beraaber sig paa, at uagtet den opførte nye Bygning indeholder 16 Kamre, maa Communitetet dog betale Huusleie i Byen for en af de 11 Decani, som efter Regentzens nye Foundation skulde boe paa Regentzen og hver have 2 Kamre; ligesom af de 100 Alumni to endnu maae savne Værelser; og til de øvrige 98 har det kun været mueligt derved, "at tre Landmaalere og 5 Præceptores adjuncti paa Baisenhuset allerede for enbeel Aar siden have boet udenfor Regentzen, ved Hielp af deres ledige Kamre nogenledes at kunne skaffe Plads til Alumnerne."

¹⁸²⁾ Han var paa den Tid endnu meget ung; og den danske Legationsraad Schütz i Paris havde, foruden ham, foreslaaet en anden duelig fransk Kobberstikker, Mr. Beaublé, der længe havde arbeidet ved det franske Krigs-Kortarchiv (bureau de la guerre). Men denne forlangte

og bedre gif det i Tiden ikke med hans Lærling Angelo. Den første maatte man 1785 hjælpe til en kongelig Understøttelse af 400 Rdlr. for at udfrie ham fra Creditorer; og allerede foregaaende Aar havde man maattet søie Anstalt til at skaffe ham det fornødne Brænde, stille Caution for hans Hunsleie og lade Secretairen udbetale ham 30 Rdlr. maanedlig, imod Professor Bugges Attest, at Arbeidet paa Pladen virkelig rykkede frem; Alt af den Aarsag "at det var at befrygte, Guiters ellers vil løbe bort, og Societetet baade miste sit Forskud, og komme i Forlegenhed med at faae Kortet over Thyen fuldført." At han heller ikke, af hvad der betaltes for Stifningen af et Kort, hvormed to, tre eller flere Aar hengif, kunde finde Udkomme for en Familie: er begribeligt nok. Længere hen maatte man ogsaa beslutte sig til at tilstaae ham 400 Rdlr. for ethvert Kort, og fultuende estergive ham den Gield, hvori han var kommen til Selskabet, "siden man dog ei kunde gjøre Regning paa at faae den betalt." Endelig meldte Secretairen d. 26de Sept. 1787, at Guiters Dagen tilforn var død i den yderste Armod; og Følgen heraf blev, at man bevilgede 50 Rdlr. for at Enken kunde faae ham begravet. En besynderlig Skiebne vilde, at Guiters Eftermand, den af ham i 5 Aar oplærte Angelo, skulde begynde omtrent ligesom hans Læremester endte. Efter Guiters Død tiltraadte Angelo (som sees af et Brev fra Secretairen til Casse-Comm. af 19. Febr. 1789) sit Arbeide ved Landkortene "næsten nogen", og efterat have giennemgaaet en svær Sygdom; saaledes at Bugge maatte begynde med i Februar 1788 at give ham et Forskud paa 80 Rdlr., der blev ham estergivet, imod at han lovede at bringe sit Kort til Ende i Jun. Maaned 1789; og at man fandt det nødvendigt, ligesom

600 Rdlr. aarlig; og man bestemte sig da for Guiters, om hvem See (i et Br. til Hiemstjerne 5. Febr.) ikke uden Grund siger: "at de af ham indsendte Prøver (af Skriftstikning) kan anses som et Mesterstykke af en ung Mand paa 19 Aar." Da for Resten ogsaa dette Brev viser, at Guiters ikke før 1775 kom til Danmark (s. ovenf. S. 79) maa her bemærkes, at de Aarstal 1771 og 1772, der findes paa to af de ved Guiters stufne scallandske Kort, angive Aaret, da Tegningen blev færdig; hvorefter det S. 82 Anførte maa berigtiges. Om de to andre Kobberskiffere, hvis Navne forekomme paa Selskabets ældste Kort, Martin og Defehrt, har jeg ikke fundet et Ord, hverken i dets Protocoller eller Papirer.

med Guitter, at lade Angelo udbetale 30 Rdlr. maanedlig til hans Underholdning.

Af Cassecommissionens tidligste Forhandlinger komme vi ogsaa i Erfaring om, at Selskabet endnu i A. 1781 og 82 ved Aflevering fra Hielmstiernes Bo var i Besiddelse, baade af endeel af Pladerne til Christian VI. norske Reise, "som nu i saa mange Aar uden Eftersyn have henligget", og af Stemplerne til de over denne Konge graverede Jettons. Af de sidste lod man 1784 til en Prøve tage Aftryk i Bly, hvilke man, tilligemed Stemplerne, "indtil videre optog til Bevaring." Ved bemeldte Kobberpladers Eftersyn, befandtes det for det første, at der "foruden alle Rreportene," manglede 18 Stykker, som ei vare stukne efter Tegningerne"; og at "Pladerne i sig selv vare ganske maadelige"; ligesom adskillige af de stukne endnu mangle endeel i at være færdige til Trykken. Da Secretairen havde forespurgt: hvorledes med disse Plader skulde forholdes, og "om slet ingen Brug deraf skulde gøres, siden de dog have kostet anseelige Penge?" erklærede Commissionen (Lurdorph, Suhm, Erichsen) at det, af bemeldte Grund, "ikke vil være raadeligt for Societetet at gjøre Beføstning paa denne Reise, da Bifaldet og Afsetningen, som Skriftet kan vinde, vil blive heel tvivlsomme." Vilde nogen Privat paatage sig at fuldføre dette Arbejde, "dog uden at Societetet i nogen Maade compromitteres", kunde man gierne sŕienke ham de allerede stukne Plader." (Den 28de Martis 1782.)¹⁸³⁾

I. Blandt de større videnskabelige Arbejder og Foretagender, som Selskabet fremmede, eller under sit umiddelbare Tilŕyn bestyrede i den Periode, hvis Historie vi nu giennemgaae, vil jeg først berøre den Undersøgelse af de Armandske Sø=Længdeuhre, hvormed Selskabet, efter Regjeringens Forlangende, i flere Aar var sŕyselsat. Det vil være saameget mere passende, at begynde med dette Arbejde, da Gienstanden ikke allene var af Bigtighed, og medførte Anvendelsen af betydelige Midler fra Statens Side, bl. a. til et Tog

¹⁸³⁾ Af disse saa længe og ofte omhandlede uheldige Plader findes endnu et Antal af 35 Stykker i Selskabets Besiddelse. Ligeledes er endnu, i det mindste en Deel af de omtalte Stempler og Prøve=Aftryk i Behold.

med et allene i dette Tiemed udrustet Krigsskib; men ogsaa de første Skridt til Undersøgelsen af de Armandske Uhre allerede skeete i A. 1774, og saaledes en rum Tid før Udløbet af 1ste Periode; skiondt de i denne Anledning foretagne Prover og Undersøgelser egentlig først endtes i Aaret 1784. Vi maae saaledes endnu engang vende tilbage til tidligere Aar; og i Beretningen om denne Sag tillige meddele et nyt Exempel paa den da endnu herskende Langsomhed i dette Slags Formaal for Selskabets Virksomhed. Da Sagen tillige har en betydelig, men i sin Tid for Flere af de Paagieldende ikke behagelig historisk Mærkværdighed: vil jeg her meddele en fuldstændig, paa de bevarede Actstykker bygget Beretning om dens Ophav og Udvikling; og tilsidt meddele den Oplysning, jeg andensteds fra har erholdt om Resultater, der vare saa langt fra at stemme overeens med Selskabets Undersøgelser og flere af de mest competente og sagkyndige Dommeres Erklæring og Vidnesbyrd; i det jeg maa overlade til Andre at forklare, hvorledes saa besynderlige Feiltagelser og modsigende Resultater kunne være fremkomne; og hvorledes man saa længe ved Marinen har kunnet finde Grund til at anskaffe de omtalte Uhre, da man dog tilsidt fandt dem reent ubrugelige.

I Rendsborg levede en Mand af fransk reformeert Familie, Jean Louis Armand; han skal have staaet i dansk militair Tjeneste, og var ikke Uhrmager af Profession; men havde i en Række Aar beskæftiget sig med Arbeider og Forsøg til Forbedring af de Harrisonske Svælhre, eller saakaldte Længde-Uhre. Efterat der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede af adskillige Stater var udsat betydelige Præmier for Opdagelsen af en Methode, til fuldkommen nøiagtigen at kunne udfinde Længde-Graden af det Sted, hvorpaa et Skib befinder sig i Søen, og man var kommen til Overbeviisning om, at et Uhr, hvis Gang hverken leed noget mærkeligt ved Forandringer i Luftens Temperatur, eller ved Skibets Bevægelser, der til vilde være det mest paalidelige Middel: havde den herved navnkundig blevne engelske Mechaniker John Harrison (oprindelig en Lømmemand fra York Shire, f. 1693, d. 1776) opfundet et saadant Pendul-Uhr, der 1726 havde naaet den Fuldkommenhed, at det i en Maaned ikke feilede en Secund, og i 10 Aar ikke afveg fra en Stjerne meer end 1 Minut. 1736 blev Harrisons Uhr første Gang prøvet paa en Søreise, og han blev 1737 tilstaaet en Pengesum til Hielp og Opmuntring; men først ved mange Aars fortsatte Arbeide bragte han

sine Uhres Construction til den Fuldkommenhed, at efterat der i A. 1761—62 og 1763 var foretaget to Reiser til Vestindien for at prøve Uhrene, tilkiendte den nedsatte Commission ham i Decbr. 1765 Halvdelen af den Præmie paa 20,000 Pd. Sterl., som allerede i Dronning Annas Tid (1714) var udsat for den første Opfinder af en Maade at bestemme Længden paa, der havde den Nøiagtighed, at der ikke maatte feiles over $\frac{1}{4}$ Grad. Parlamentet havde nemlig tillige udsat mindre Præmier, paa 15,000 Pd. for den, som kunde naae Længdens Bestemmelse indtil paa $\frac{1}{2}$ Grad, og 10,000 Pd. paa 1 Grad nær; hvilket var den Belønning, som tilkiendtes Harrison; dog saaledes, at deri blev affortet de ham allerede tilforn bevilgede Understøttelser. Hermed var tillige det Vilkaar forenet, at han skulde give Oplysning om Principerne for hans Tidmaaler eller Længde-Uhr, og gjøre Rede for den hele Fremgangsmaade i hans Construction af samme, m. m. Imidlertid blev det af Commissionen besluttet, at Harrison's Tidmaaler ogsaa skulde underkastes en Prøve paa det Kongl. Observatorium, hvilket skeete i A. 1766 og 67 under Opsigt af den bekiendte Astronom W. Maskelyne. Resultatet af dennes Vidnesbyrd gif ud paa: at det Harrison'ske Uhr vel er en nyttig og berømmelig Opfindelse, der, i Forbindelse med Observationer paa Himmelen, kan være til Fordeel for Søvesenet; men at det ikke i længere Tid, end fra 3 eller 4 indtil 14 Dage kunde vise Længden paa $\frac{1}{2}$ Grad nær, under en omverlende Temperatur, naar denne ikke er betydeligt over Frysepunktet, m. m. ¹⁸⁴⁾ Efter Harrison arbejdede i det 18de Aarhundrede flere berømte Mechanikere (bl. a. Leroy og Berthoud i Frankrig) paa at forbedre den Harrison'ske Tidmaaler; og baade i dette Land og i England lod Regjeringen flere Gange iværksætte Sætog, for at prøve de forbedrede Uhre.

¹⁸⁴⁾ Jvf. C. C. Lous' "Historie af Mr. Harrison's Forsøg til Længdens Opfindelse formeddelt et Uhr eller en Tidmaaler," m. m. Kjøbenh. 1768. 4to. p. 14—40. Harrison udgav 1767 et eget Forsvars-skrift imod Maskelyne; men han var, efter en engelsk Literators Dom, meget uheldig, naar han skriftlig skulde forklare sin egen Opfindelse. Efter Lous' Mening (p. 40) har han ingenlunde fyldestgjørende besvaret Hoved-Indvendingen: at hans Tidmaaler i stærk Hede og Kulde gaaer for langsomt; at den i sine Forandringer ikke holder en stadigt Orden, efter Thermometrets Gang m. m.

Armand i Rendsborg havde længe beskæftiget sig med denne Sag, og var i A. 1769 kommen saa vidt, at han i Kiøbenhavn kunde forelægge Prof. Kragenstein et Uhr, "forsærdiget omtrent paa den Harrisonſke Maade", hvorom Professorens (15. Aug. 1769) meddeelte ham en meget gunstig og anbefalende Erklæring, som tillige indeholdt den Opmuntring til Armand: at han, ved at forsærdige et nyt Uhr, hvori han videre udførte de Forbedringer, han allerede havde lagt Grunden til, uden Tvivl vilde frembringe et Arbeide, der overgik de hidtil siden Harrisonſ Opfindelse benyttede Uhre. Armand henvendte sig i den Anledning til Commerce-Collegiet om en Understøttelse; men erholdt d. 16de Octbr. 1770 til Svar, at dette Collegium ikke kunde indlade sig paa hans Propositioner, inden han kunde fremlægge et Vidnesbyrd fra Videnskaberneſ Selskab, at hans Uhre havde opnaaet al den Accurateſſe, som det var mueligt at give dem.

Efter en saa høit stillet Fordring tilbragte Armand endnu 4 Aar med nye Arbeider og Forsøg, og indgav da d. 13de Oct. 1774 en, med flere fordeedlagtige Vidnesbyrd beſtyrket Ansøgning til Kongen om at forundes en aarlig Understøttelse paa nogen Tid, for at kunne fortsætte de Arbeider, hvori han af Næringsforger ſaae sig hindret og ſtandsæt; da han derved troede sig i Stand til at producere ſaa paalidelige Uhre, at de kunde bruges paa den kongelige Flaade, og paa alle længere Seereiser, og levere dem for en Priis af omtrent 100 Rdlr., (?) hvorimod de Harrisonſke Uhre i England ſtod i en Priis af 360 til 1800 Rdlr. Nogen Tid efter tilſendtes Videnskaberneſ Selskab, ved en Skrivelse fra Arveprindsen ¹⁸⁵⁾ til Hielmſtierne, Armandſ Ansøgning til Underſøgelse og Erklæring; men denne Sag fik i Selskabet en ved ſin Langſomhed uheldig Gang. Præſes og Secretairen undlode ikke øiebliklig at ſætte Sagen i Circulation, og allerede ſaa Dage efter afgave See og Kragenſtein (d. 16de Novbr.) og Sorrebow (d. 18de Novbr. 1774) meget anbefalende Vidnesbyrd om Sagens ſtore Vigtighed for Søarten paa længere Reiser; ligesom Kragenſtein i Særdeleſhed troede at kunne anbefale Armand til en offentlig Understøttelse, deels for at kunne gjøre en Reife til Amſterdam og London med Henſyn til Konſten at

¹⁸⁵⁾ Denne, dat. Chriſtiansborg d. 12de Nov. 1774, er ved en anden Keilighed meddeelt, ſeefor S. 155.

bore Diamanterne, til Brug ved Hiulene i de omhandlede Uhre; deels for at kunne i nogle Aar uden trykkende Næringsforger, arbejde paa at bringe sine Uhre til større Fuldkommenhed. Denne Krazensteins Mening tiltraadte ogsaa Horrebow; ligesom Hee havde endvidere foreslaaet, at naar Armand havde leveret tre prøvede Sv- Uhre, som man imidlertid maatte affiobe ham: burde han indstilles til en aarlig Pension af i det mindste 300 Rdlr. paa hans Levetid.

Saaledes syntes dette Anliggende ved flere Sagkyndiges Erklæring at være noget nær tilstræffelig afgjort til Fordeel for Armand; men da Sagen derefter i næsten halvandet Aar henhvilede uafgjort, maa dette enten have havt sin Grund i en Forsømmelse eller For-glemmelse af Secretairen; eller Sagen, ved at circulere blandt de øvrige Medlemmer af Selskabets mathematisk-physiske Afdeling, har mødt en større Ligegyldighed og Langsomhed, end hos de tre ovenfor nævnte Professorer. Det sidste synes dog ikke ret rimeligt, efter et paa Ny (i Folge Selskabets Beslutning af 19de April 1776) under d. 20de s. M. 186) udstedt Circulaire af Jacobi, hvor han anvender "Selskabets Huusvildhed" som Grund til det ufor-svarligt lange Dphold, Sagen har lidt. Men Jacobis indstændige Bøn 187) om en hurtig Expedition udretteede meget lidt hos Nogle af Medlemmerne, medens Andre, med Sidebemærkninger, der vare tydelige nok, fralagde sig Deel i den ubegribelige Forhaling. Saaledes Krazenstein, der først modtog Circulairet d. 17de Julius fra Conferentsraad Holm, "uden at nogen Anden har paategnet eller vedlagt sin Erklæring, end Etatsraad Augustin, endskjøndt Brevet havde været undervejs siden d. 20de April." Augustin, der først havde modtaget Brevet d. 24de Mai, uden at kunne op-

186) Protocollen omtaler slet ikke, at noget tilførn i denne Sag er foregaaet.

"Vedtaget, at Uhrmageren Armands Project, som ved H. R. Høi-hed Prinds Frederichs Brev er sendt til Conf. R. Hielmstjerne, skulde "circulere, paa det Societetet kunde give sin Betænkning, hvorvidt "man i hans Ansøgning kunde entrere."

187) "Dg da Selskabets Svar til Hs. Kongl. Høi-hed, formedelst vores "Huusvildhed saa længe har henstaaet, saa tør jeg ydmygt "bede, at de høie Herrer saa snart mueltgt vil lade denne Sag cir-culere, for derefter at kunne træde sammen og afgive Rapport til Sel-skab." s. s. v.

dage fra hvem, erklærede kort og eftertryffeligt: at medens den to Aar gamle Sag havde henstaaet, "var kanskee den arme Armand allerede død af Armod og Elendighed i Rendsborg," hvor han engang havde klaget for Augustin, at han endog for det meste maatte gaae i Træskoe formedelst Mangel paa Føde og Klæder for sig, Kone og Børn. "For Gentets Skyld, som denne Mand virkelig besidder, havde han strax fortient noget til Opmuntring." Ved hvis Skyld denne Sag endvidere blev opholdt, lader sig af de bevarede Papiere ikke tilfulde ophvise, da disse kun endnu indeholde en temmelig udførlig Erklæring af Navigationsdirecteuren Prof. Lous, der i det Hele ogsaa er til Fordeel og Anbefaling for Armands Ansøgning, ¹⁸⁸⁾ og er dat. d. 30de Sept. 1776. Men endnu i Begyndelsen af følgende Aar var Selskabets Erklæring ikke indkommet og man seer af et Brev fra Hielmstjerne til Jacobi (5. Febr. 1776) at han samme Dag havde modtaget en Grindringssskrivelse til Selskabet fra Arveprindsen, som har været ham ubehagelig, og hvorfor han paalægger Jacobi uopholdelig at fordre Papiirerne tilbage fra de Medlemmer, hos hvilke de endnu vare i Circulation, og at undersøge baade Præsidenten og sig selv, saa godt han kunde, hos Guldberg, med de øvrige Herrers Seendragtighed. ¹⁸⁹⁾ Imidlertid var Armand 1776 kommen til Kiøbenhavn, og opholdt sig her uden Understøttelse næsten et Aar, hvilken Tid han benyttede til at fortsætte sine Arbejder, og til at blive bekendt med de rigtigste Maader, at verificere Sv-Uhrene paa.

¹⁸⁸⁾ Lous helder i øvrigt i denne Erklæring langt mere for de franske, af Le Roi og Berthoud forbedrede Uhre, end for de engelske efter Kendaals og Arnolds Construction, som efter hans Mening i Nøiagtighed staae tilbage for de franske; og da Hiultappene i Leroy's Uhre ikke, saaledes som i de engelske, bevæge sig i Diamanter eller Rubiner, og i Berthouds "allene det, man kalder les palettes", er af Rubiner: anseer han den af Armand paaberaabte Nødvendighed, at anskaffe sig Diamanter, og nøiere at gjøre sig bekendt med de i Holland og England brugelige Haandgreb ved disse Edelstenes Slibning og Boring, for mindre afgjort; men holder det derimod for vigtigt, at Armand ved nøiagtige og tilstrækkelige Undersøgelser og Sammenligninger maatte gjøre sig fuldkommen bekendt med begge Slags Uhres Indretning og Fortrin.

¹⁸⁹⁾ "Det gjør mig meget ondt" — hedder det i Hielmstjernes Brev — "at Videnskabs-Societetet har fortient den Paamindelse af Hs. Kongl. Hoisheit

Jacobi fik da omsider, efter $2\frac{1}{4}$ Aar, tilveiebragt en d. 14. Febr. 1777 dateret Erklæring fra Selskabet, hvortil Bugge havde opgivet Hovedmomenterne; og denne blev indgivet til Arveprindsen. Den gik i Særdeleshed ud paa, at Armands Opfindelse var af megen Vigtighed, og værdig til al Opmuntring, da det af ham indleverede Uhr har følgende Fordele for Berthouds Uhr, som dog af alle hidtil prøvede er det bedste: 1) Uroens Sving ere fuldkommen isochrone, eller lige lange i Tid. 2) Hjul tappene og Arterne bevæge sig uden Smørelse i giennemborede Diamanter, eller (?) en af Armand opfunden særdeles haard Metal-Sammensætning. 3) Armands Uhr gaaer i 48 Timer, da ingen af de andre Souv're af engelsk eller fransk Opfindelse gaae længere end i 24 Timer. 4) Armand har, for at hindre Solustens Indvirkning, indsluttet sit Uhr i en lufttæt Cassé. 5) Hans Uhr kan sælges for 200 Rdlr. naar de andre koste 8—1500 Rdlr. I øvrigt formeente man, at Uhret endnu først maatte underkastes en astronomisk Prøve paa Observatoriet, hvortil vilde medgaae to til tre Maaneder; og at efter dennes Udfald vilde man indkomme med Forslag til Uhrets videre Prøve paa en Søreise, som ansaaes for uomgængelig fornøden.

Den astronomiske Prøve falbt ligeledes ud til megen Fordeel for Armands Uhr, da det, efter Bugges d. 14de Jul. 1778 indgivne Beretning, havde vist sig, at det i 38 Dage kun havde vundet 7 Min. 14 Secunder over Middeltiden, eller i Længdeberegningen en Bue paa Equator af $1\frac{3}{4}$ Grad; "som dog er en meget mindre Misgissning, end den, som i kortere Tid af de berømteste Somænd er begaaet." Over Bugges Indberetning erklærede de øvrige Matheamatikere (Krazenstein, Hee, Augustin, Gerner og Louis) sig ganske til Armands Berømmelse; og den forstnævnte søgte at documentere, at hverken Le Roys eller Berthouds Uhr havde været frie for lignende Uregelmæssigheder i Gangen. I Følge Selskabets herom til Kongen indgivne Erklæring, (af 18de Aug. s. N.) hvori det tillige

om Armands Uhr — De ere flere Gange paamindebet derom; men endnu er det lige nær. — De vilde behage at forsiikre Statssecretairen, at det hverken er min eller Secretairens Skyld. Det blev strax sendt til deres (=: Medlemmernes) Betænkning, og det den anden Gang Societetet var samlet paa Palais. De ere erindrede en tre Gange derom; men endnu ligger de og ruger derpaa."

indstillede, at Armand, "som nu næsten et Aar har opholdt sig her i Staden for at bringe sit opfundne Sø-Uhr til Fuldkommenhed," maatte nyde "en klækkelig Gratification," og i Tiden en aarlig Pension eller anden kongelig Naade, stienkedes Armand, 3 Aar efterat hans Ansøgning indkom, ved Kongel. Resol. af 28. August 1777, en Sum af 600 Rdlr., og han erholdt Løfte om en aarlig Pension for sin Levetid "naar han inden 2 Aars Forløb forfærdigede tvende overeensstemmende Uhre, som kunde vinde Videnskabernes Selskabs fulde Bifald." Armand blev færdig med sine to nye Uhre og medbragte dem til Kiøbenhavn i Begyndelsen af 1781, og ved de af Profesfor Bugge foretagne astronomiske Prøver (hvorom han indgav sin Beretning d. 23de Jul. 1781) viste det sig, at disse Uhre, i Sammenligning med det første, havde modtaget meget betydelige Forbedringer; da det ene i 43 Dage kun seilede fra Middeltiden 25 Secunder, eller $\frac{1}{10}$ Grad; det andet endog kun i 42 Dage $6\frac{1}{2}$ Secund eller mindre end $\frac{1}{50}$ Grad; saaledes at Feilen i Længdeberegningen til Søs ved de nye Uhre vilde være nedsat til mindre end $\frac{1}{10}$ Grad; "en Nøiagtighed, saa stor som man kan ønske, og større, end man turde haabe den." Selskabet indstillede ham paa Grund heraf til en aarlig Pension af 400 Rdlr. med Prædicat af Kongelig Uhrmager, og med alle en Mester i Uhrmager-Lauget tilkommende Rettigheder, ligesom ogsaa, til Omkostningerne ved hans for nødvendig anseete Flytning til Kiøbenhavn, og som Belønning eengang for alle, en Sum af 1000 Rdlr. Herfor skulde Armand forpligte sig til, grundigen at oplære i det mindste een Svend i Konsten at forfærdige Søuhre; at gjøre sin yderste Flid for altid at have 4 justerede, med Attest fra den astronomiske Observator forsynede Uhre færdige, som han maatte sælge for den billigst muelige Priis, ikke over 300 Rdlr. Stykket; og endelig, at gjøre Reisen med, naar Uhrene skulde prøves til Søs. Til denne Prøves Udførelse foreslog Selskabet Udrustningen af et Krigsskib, og til at bestyre Prøverne under Reisens Løb den i fransk Tjeneste fraværende Capitain-Lieutenant Løvenørn, som paa et Tog i samme Hensigt med en fransk Fregat, under Befaling af Chev. de Verdun, havde havt Leilighed til at erhverve sig de fornødne Kundskaber og Dvælsel i de nyeste Metoder for at finde Længden til Søs.

Efter Løvenørns Hjemkomst om Vinteren 1781 fik han Befaling at sammentræde med de af Videnskabernes Selskab valgte Med-

lemmer, Bugge, Geus og Lous, for at foreslaae, hvilke Instrumenter der behøvedes til Observationerne paa den omtalte Reise, saavel ombord, som paa de Steder, hvor man agtede at gjøre Jagttagelser paa Landet for at prøve Uhrene. Denne Commission gjorde Overslag til Anskaffelse af Instrumenter og Bøger for omtrent 730 Rdlr., og Kongen bevilgede ved Resol. af 24de Jan. 1782 af Particulier-Cassen en Sum af 800 Rdlr. til denne Anvendelse. Tillige foreslog Commissionen den Bei, som burde følges paa denne Sø-Expedition, og de Steder, hvor astronomiske Observationer til Lands skulde foretages, samt hvilke andre Jagttagelser af den Art til Nytte for den mathematiske Geographie og Astronomie der ved samme Leilighed kunde skee, foruden dem, som foretoges med Hensyn til Uhrenes Prøvelse. Til Expeditionen blev udrustet et lille, i Neustadt i Holsteen bygget Fregatsskib paa 14 Kanoner, som fik Navn af Prøven. Med dette Skib, hvis Commando blev overdraget Løvenørn, lagde han ud paa Rheden d. 20de Dec. tober 1782. De to Sø-Uhre anbragtes i et lidet, dertil indrettet Kammer, midtskibs i Cabytten, hvori stod et til Dækket fastsruet Egebord, hvorpaa Uhrene atter bleve skruede fast, saaledes at de kunde siges at udgiøre et uroffeligt Legeme tilligemed Skibet. Uhrmager Armand havde selv faaet kongelig Befaling at gjøre Reisen med Skibet, for at have Tilsyn med Uhrene og følge Observationerne. Imedens Skibet laae paa Rheden, hvor der fra 25 Oct. til 22de Novbr. dagligen giordes Observationer paa det astronomiske Taarn, i Forbindelse med Signalfud fra Skibet, for saaledes her paa Stedet at begynde Uhrenes Prøve, indtraf der Omstændigheder i Armands Hiem, som gjorde det nødvendigt for ham at forlade Skibet, og reise tilbage til Rendsborg; han erholdt da Kongelig Tilladelse til at hans Søn i hans Sted gjorde Reisen med Fregatten. Den 24^e Nov. affeilede Skibet herfra til Canalen, hvor de første Observationer i Land skeete ved Havre. Herfra seilede man til Lissabon, Madera og St. Croix; Reisen fortsattes videre til adskillige af de franske vestindiske Der, og derfra paa Hiemveien til de azoriske Der, hvorfra Løvenørn vendte tilbage gienem Canalen til Flekkerø i Norge, hvor de sidste Observationer giordes i Land. Fregatten ankom igien paa Kiøbenhavns Rhed netop Marsdagen efterat den var udlagt, d. 20de Oct. 1783. Løvenørn har, i Følge alle de foretagne Prøver, meddeelt de Armandsøe Søuhre det

fordeelagtige Vidnesbyrd, at hverken Skibets og Korets Bevægelse, eller et Stød, som Skibet led paa en Sandbanke, Kanonernes Af-
fyring, eller Overgang fra Tørke til Fugtighed har bevirket nogen
Forandring i deres Gang; men at derimod "Forandring i Eli-
matet (eller Luftsens Temperatur) har gjort for megen Wirk-
ning paa dem." (Nedenfor anf. Skrift, S. 108). Saaledes,
vedbliver han, "have disse Uhre paa denne Reise ikke alleneft viist,
hvor nyttige de have været for Seiladsen, men at de endog have
kunnet tiene til at bestemme nogle Landpunkters Beliggenhed i
Længde, og at de, naar de behørigen ere brugte, ere overmaade
vigtige og nyttige for Søfarten." Efterat Armand var
kommen tilbage til Kiøbenhavn, bleve Uhrene ham overleverede,
aabnede og tildeels adskilte, i Dørværelse af Commissionen. Man
fandt ikke mindste Spor til at Fugtighed eller nogen anden Ind-
virkning indvendigen havde angrebet dem.

Efter Videnskabernes Selskabs Indberetning om det heldige Resultat af denne, som man haabede, for Danmarks Marine saa gavnlige
Foranstaltning, befalede Kongen: at Armand, imod at nedsette sig for
bestandigt i Kiøbenhavn, skulde tillægges 200 Rdl. aarlig til den ham
lovede aarlige Pension af 400 Rdlr.; at de to paa Reisen prøvede Uhre
skulde afkøbes ham, og aarligen to lignende bestilles hos ham; lige-
som ogsaa i den Anledning Videnskabernes Selskab befalede, at lade
forfrive fra England et Chronometer eller Sø-Lommeuhr af Ar-
nolds Fabrik; det første, som man hidtil havde havt i Danmark.
Over den hele Expedition, og de paa samme foretagne astronomiske,
nautiske og geographiske Observationer udgav Lovensørn en fuld-
ständig Beskrivelse, der udkom paa Selskabets Bekostning.¹⁹⁰⁾

Efterat nu Armand, med Titel af Hof-Uhrmager, havde ned-
sat sig i Kiøbenhavn, leverede han efter Bestilling endeel Søuhre
til Brug for den danske Marine. Men, da de i senere Tider prøvedes
ved Jagttagelser og ved Afbenyttelse, befandtes de "saalidet svæ-
rende til Hensigten, at de snarere kunde siges at

¹⁹⁰⁾ "Beretning om en Reise, foretaget efter allernaadigst Befaling i Marene
1782 og 1783 med Fregatten *Prøven*, for at undersøge de i Dan-
mark forfærdigede Sø-Længde-Uhre, af Poul de Lovensørn; med et
Tillæg, indeholdende nogle paa Søen nyttige Observationsmethoder. Ud-
g. af det Kgl. danske Videnskabers Selskab." Kbh. 1785. 165 S. 4°.

være misledende end veiledende." Brugen af de Armandske Uhre blev derfor, efter disse Erfaringer, snart ganske afslagt; og Admiralitetet lod i A. 1828 bortfælde 4 Stykker af disse Uhre, hvorfor ikke beholdtes meer end den ubetydelige Sum af 103 Rdlr. 56 Sk. og i Aaret 1830 folgtes de overblevne 9 Stykker for 209 Rdlr. 1 Mark (saaledes at man for disse 13 Uhre vel neppe beholdt meget mere, end hvad eet af dem havde kostet). At man allerede tidligere havde erkendt Uhrene for ubrugelige, viser bl. a. en Skrivelse fra Admiral Løvenørn til Professor Warberg, hvori han, ved Afleveringen af Sø-Statens Uhre, siger om Armands Sø-Uhre, "at aldeles ingen af dem har gaaet godt." Men i Særdeleshed bestræftes den senere ufordeelagtige Dom over disse Uhre ved et Brev fra Løvenørn til Armand selv, af 8. Jun. 1803, hvori den første saaledes yttres sig: "Jeg skulde, som den, der har saameget bidraget til det Maal, at kunne om mueligt faae Søuhre her (forfærdigede), ubeskriveligt glæde mig om det forholder sig saa, at De har bragt nogen af Deres Uhre i brugbar Stand; hvilket De dog, efter saamange Mars foregaaende Erfaringer, ikke vil undre Dem over, at jeg finder grundet Marsag til at bære Tvivl om. I den Tid jeg gjorde mig Haab om, at De kunde have frembragt brugelige Søuhre, som vor Regiering har anvendt saa betydeligt paa at sætte Dem istand til, bestræbte jeg mig for at understøtte Sagen. Da jeg i A. 1783 kom hjem med Deres første meget maadelige Uhr, gjorde man sig det Haab, at De med den indhentede Erfaring maatte kunne frembringe noget godt; men indtil afvigte Mar 1802, da jeg afleverede Uhrene, veed De selv, at der af de 13 Uhre, De i disse 19 Aar Tid efter anden haver indleveret, var end ikke eet at betragte som brugeligt." ¹⁹¹⁾ En mere fuldstændig Skuffelse af Forventninger, hvortil Erklæringer og Vidnesbyrd af sagkyndige Mænd, som Kragenstein, Horrebøw, Bugge og Løvenørn selv, maatte berettige, kunde neppe gives. Ved Betragtningen af dette uventede Udfald, kan man dog i Særdeleshed ikke andet end finde en alt for stærk og modsigende Afvigelse imellem

¹⁹¹⁾ Efter Meddeleling af Vid. Selskabs Medlem, Hr. Commandeur og Fabrikmester A. Schifter. Den her meddeelte Dom over Armands Uhre stemmer i øvrigt overeens med hvad der siges om dem i Nyt Mag. for Kunst og Haandværk, 2^{det} Bd. (1838) S. 159.

de to Udsagn af Løvenørn, at de Armandske Uhre, som prøvedes paa Reisen, vare "overmaade vigtige og nyttige for Søfarten" (ovenf. S. 190), og at de vare "meget maa delige", og alle de senere forfærdigede reent ubrugelige. Man maa ligeledes forundres over, at Admiralitetet, i en Tid af 19 Aar, da dog flere Prøver maae have fundet Sted, kunde vedblive at lade forfærdige 13 Sø-Uhre af Armand, inden man kom efter, at de slet ikke kunde bruges. At Videnskabernes Selskab og dets Commission ikke kan siges at have foranlediget en urigtig og skuffende Formening om de Armandske Uhre, inden deres Prøve ved et Sotog besluttedes, tør man i det mindste finde godtgjort ved Bugges ovenanførte Beretning til Selskabet af 23. Jul. 1781, dersom man ikke reent vil frastrive hans Sagtagelser Paalidelighed; Resultatet af disse var nemlig, at Armands Søuhr Nr. 1 paa Landjorden i 43 Dage kun feilede omtrent $\frac{1}{10}$ Grad i Længdebuen, hvorimod "Harrisons Uhr efter Proven paa Observatoriet i Greenwich, har feilet imellem 1 og 2 Grader;" og at "den endelige Forskiel" (efter Middeltal?) som Uhrene viste i deres Gang, ved Observationernes Slutning, "bliver mindre end $\frac{1}{4}$ Grad i Længde, og altsaa ikke kan betage disse Søuhre deres billige Berømmelse." ¹⁹²⁾ Det maa erindres, at Videnskabernes Selskab, og den af samme valgte Commission, aflagde Bidnesbyrd om Uhrene, efter astronomiske Prøver, foretagne paa Observatoriet i Land. At Admiralitetet senere lod Armand forfærdige 13 Søuhre, maatte være i Følge de Erfaringer og Resultater, som man meente at kunne uddrage af Løvenørns Sotog. Det kan saaledes ikke blive Selskabet, men deels Løvenørn, deels den endnu efter hans Hjemkomst 1783 en Tid lang vedvarende af Selskabet uberoende Længde-Commission (Bugge, Geus, Løvenørn), som maatte staae til Ansvar for Uhrenes Anskaffelse og Brugbarhed.

II. Af de øvrige større Foretagender, som vedbleve at staae under Selskabets Bestyrelse, og hvis Begyndelse er omtalt i forrige Periode, vare de geometriske Dymaalinger og Fortsættelsen af de, paa samme grundede og efter dem reducerede danske Landforts

¹⁹²⁾ Løvenørns Beretning om Reisen, S. 10 og 18.

Udgivelse, det vigtigste og betydeligste. — I det Tidsrum af omtr. 20 Aar (fra 1780 til 1800 eller nogle Aar senere), som vi her have indbefattet under den anden Periode af Selskabets Historie, fortsattes de geographiske Arbejder uafbrudt, og med en nogenlunde stadig Fremgang, formedelst geometriske og trigonometriske Opmaalinger ved det forhen angivne Landmaaler-Personale, og ved de originale Landforts Reducering, Sammenfatning og Tegning efter den for alle Specialkort fastsatte Maalestof, og efter den Inddeling af Landet, som af Wessel var foreslaaet, og som blev vedtaget af Selskabet i Mødet d. 5te Febr. 1779. Ligeledes fremmedes ogsaa Stikningen af de saaledes reducerede og tegnede Specialkort over Jylland saa hurtigt, som man kunde vente sig dette Arbejde udført efter den af Selskabet valgte, ikke ret heldige Fremgangsmaade. Det var nemlig at forudsee, at naar Arbejdet skulde skee ved en Kobberstikker, som derfor paa en vis Maade var tillagt aarlig Løn og andre Emolumenter, kunde man ikke gjøre Regning paa en større Flid end den, som var fornøden for ikke reent at komme i Miscredit for Forsømmelighed. Man var desuden endnu mere afhængig af den antagne Kobberstikker, da her efter Guiters Død en Tid lang ikke fandtes andre end den ene Angelo, til hvem man med nogenlunde Sikkerhed kunde betroe et Arbejde, hvorved det kommer saa meget an paa Nøiagtighed og en routineret Færdighed i Gravstikkens Brug, og hvorved man, i Mangel heraf, kunde sættes i den Nødvendighed, med stor Penge- og Tids-spilde, at maatte casere flere Aars Gierning — en ubehagelig Erfaring, som Selskabet heller ikke har undgaaet. Ogsaa Guitier var saaledes i flere Aar den eneste, man benyttede, og i Danmark havde at benytte til Kortstikningen, naar man vilde have Arbejdet udført med den Grad af technisk Fuldkommenhed, som Selskabets tidligst stufne Kort besad. Vi ville ikke sige, at denne Fuldkommenhed var udmærket; men Selskabets geographiske Kort kunde dog uden Tvivl i det Hele maale sig med de bedste samtidige franske og tydske Kortarbejder; ligesom de overgik Alt hvad der hidtil i Danmark var præsteret.¹⁹³⁾ De af Selskabet udgivne danske Landkort havde

¹⁹³⁾ Jeg vil dermed ikke ubetinget forkaste eller nedsette alle andre samtidige, eller tidligere danske Landkort, fra Skriftstikningens Side. Af de smaa Kort i Selskabets Almanacker har jeg allerede (S. 84) nævnet i det mindste eet, som fortæner Opmærksomhed. Nogle af de til K. Valdemars

ogfaa den Fortieneste, at de besad en vis egen Chalkographisk Charakter, som man maaskee havde gjort bedre i at bringe til en hoiere Fuldkommenhed, end i en sildigere Tid at forlade den. Duffeligt havde det altid vaeret, at man hos Guiter havde ladet oplære to Elever, i Stedet for een; og den herpaa anvendte Beskoffning vilde rigeligt vaere indvunden i Tiden. Guiter's sidste Arbeide var Kortet over den sydlige Deel af Fyen, der 1783 var tegnet af H. Skanke; men Stikket blev ikke færdigt før 1787, da Guiter om Efteraaret dode. (s. ovenfor S. 180). Hans Lærling Angelo, der søgte Ansættelse som geographisk Kobberstikker i Guiter's Sted, blev det paalagt (29. Nov. 1787) først at forfærdige og fremlægge et Prøvefort. Tilligemed ham indleverede ogsaa Kobberstikker N. Flint et Prøvearbeide (18. Jan. 1788); men Selskabet bestemte sig for Angelo.

Denne udførte ogsaa i Aarene 1789—1806 Stikningen af syv af de 8 Specialkort, hvori Nørre-Jylland, efter Wessels Forslag, skulde inddeles, i følgende Orden, efter Aarenes Følge og Kortenes Betegning ved Nummere: Nr. 1. Haureballegaard, Stiernholms, Naktær og Skanderborg Amt, med Stykker af de tilgrændsende; reduceret og tegnet af C. Warberg 1787; stikket 1789. 2. Dronningborg og Kals Amt, samt Stykker af Aalborghuus, Halds, Mariager, Silkeborg og flere Amt, tegnet af C. Warberg; stikket 1791. 3. En Deel af Aalborghuus og Seilstrup Amt, samt af Vendsyssel; tegnet af P. Harboe 1791; stikket 1793. 4. Aastrup og Borghum Amt (Vendsyssel); tegnet af P. Harboe 1793; stikket 1795. 5. Drum Amt, samt Stykker af Aalborghuus og Vestervig Amt, m. m.; tegnet af Harboe 1795, stikket 1797. 6. En Deel af Skivehuus, Bøvling og Lundenæs Amt, m. m.; tegnet af Harboe, stikket af Angelo 1800. 7. Lundenæs Amt, samt Stykker af Bøvling, Roldinghuus, Riberhuus og Silkeborg

Sordebog af J. G. Friderich skulne Kort (han stak ogsaa 1781 Kortet over Slesvig i Danske Atl.) synes at vidne om, at denne Mand, ved fortsat Dannelse og Underviisning, maaskee havde kunnet bringe det ligesaa vidt som Angelo. Det er i øvrigt en Bemærkning, som ikke maa tilføjes: at Landkort-Stikningen er en mekanisk Kunst, der fordrer en ved Dvælske erhvervet Færdighed og Sikkerhed; men ogsaa altid i høi Grad er afhængig af den Tegning, som leveres Kobberstikkeren.

Amter; tegnet af Harboe 1803; stukket af Angelo 1806. 8. En Deel af Koldinghuus og Riberhuus Amter (samt Haderslevhuus Amt i Hertugdømmet Slesvig), reduceret og tegnet af T. Bugge d. y. og F. Wilster 1804, er stukket af J. Sonne. Angelo har derimod endnu stukket Kortet Nr. 9 over den nordvestlige Deel af Sønderjylland, eller Hertugdømmet Slesvig, hvilket Arbeide saaledes (ligesom Kortene Nr. 7 og 8 over Nørrejylland) egentlig hører til den sildigere eller tredie Periode. — Man vil, ved at undersøge de her opregnede Kort af Angelos Arbeide, blive vaer, at ligesom den fra Begyndelsen anvendte Fremgangsmaade og Maneer i Kortenes Tegning usforandret bibeholdtes, saaledes slutte Angelos Kort sig overhovedet i Stiffets Charakter temmelig nær til de ældre; hvad den sidste i Særdeleshed angaaer, seer man ogsaa let, at Angelo var en Glev af Guitter, og traadte i denne sin Læremesters Spor; ligesom han særdeles i Skriftstikning snarere kom til at overgaae Guitter, end stod tilbage for ham. — I øvrigt gientog sig de samme Dyrtrin, Fortrædeligheder og Sinkelser, som Selskabet havde maattet prøve hos Angelos Læremester, ved dennes Svagelighed og slette oconomiske Forfatning, i en ikke ringere Grad hos ham selv, der i de sildigere Aar ved Uorden og Skjodesløshed baade forhalede og fordyrede Kortenes Udgivelse. I de første ti Aar leveredes dog regelmæssigen hvert andet Aar eet af de jydskke Kort, hvilket man paa den Tid overhovedet havde antaget som Maal for Arbeidets Fremgang; ¹⁹⁴⁾ og da Kobberstikkeren erholdt omtrent 500 Rdlr. aarligen, (han havde i 1804, foruden 100 Rdlr. til Huusleie, 420 Rdlr. aarlig) kostede enhver Plades Stikning omtr. 1000 Rdlr. Courant. Men efter 1797 blev Angelo langsommere i sit Arbeide, optog sin Løn, ligesom fra Begyndelsen af, maanedlig, men arbejdede, uagtet uophørlige Paamindelser, snart ledsagede af Løfter, snart af Trudsel om at fratage ham Arbeidet, saa langsomt, at han i 5—6 Aar (fra 1800 til 1805) aldeles intet leverede, tildeels fordi han i den Tid havde nok af andet privat

¹⁹⁴⁾ Bugge foreslog (3. Mai 1793) paa Grund af 3 Landmaalers Forhindring ved Arbeidet i Ribe Amt m. m. ad interim at antage Assistent Wulff til Landmaaler, med 200 Rdlr. om Aaret, "for at Selskabet, efter Bestemmelsen, kan vedblive hvert andet Aar at udgive et Kort."

Arbejde; hvorimod han ikke desmindre (26. Jan. 1804) søgte om en forøget og fast Lønning af 620 Rdlr. aarlig, og Bestalling som Selskabets geographiske Kobberstikker. Dette blev, som han maatte vente sig, affslaaet; men man beregnede kort derefter, da man atter maatte bevilge Angelo nogle Maaneders Løn, "at Bladen Nr. 6 allerede har kostet 1260 Rdlr. og med dette nye Tillæg vilde koste 1400 Rdlr., uden at der endnu er bestilt det ringeste ved den." Det gik heller ikke bedre med Kortet Nr. 7, som man i flere Aar maatte vente paa; og Angelos Forsømmelighed var saaledes fornemmelig Aarsag i, at Selskabet maatte modtage offentlige Bebrejdelser for den Langsomhed, hvormed Kortenes Udgivelse skred frem.¹⁹⁵⁾

Det nærmere Tilfyr og den umiddelbare Bestyrelse af de geographiske Opmaalinger og trigonometriske Operationer besørge des omtrent fra 1789 af Professor Bugge, hvis Bestyrelse tillige den hele oeconomicke Landmaaling var overdraget, som Rentekammeret lod foretage, og hvortil det ved Bugge havde ladet oplære 12 Landmaalere.¹⁹⁶⁾ Bugge

¹⁹⁵⁾ Secretairen fremlagde d. 2. Novbr. 1804 et Nummer (?) af Politievennen, som indeholdt denne Bebrejelse. At Klagens Indsender i øvrigt var en fuldkommen Idiot i Kortvæsenet, viste hans anden Bebrejelse: at Selskabet ikke paa dets Kort efterhaanden lod rette og angive alle Forandringer i Situationerne, som ved borthuggede Skove, udtørrede Søer, nye Veie o. s. v. opstode. Selskabet besluttede, ingen Notice at tage af Klagerne. Allerede længe tilforn (1779) havde man engang besværet sig over, at Kortene udkom saa langsomt. (I en Anmeldelse af de fire Specialkort over Siælland, der tillige gjør nogle, i det Hele ubetydelige Udsættelser paa disse Kort. Ny kritisk Tilskuer. 1779. Nr. 15.)

¹⁹⁶⁾ Om de tidligere, offentlige Foranstaltninger til oeconomicke Landmaaling i Danmark, mangle vi enhver historisk Efterretning. Uden Tvivl have de først, skøndt i en ufuldkommen Skikkelse, taget deres Begyndelse under Christian VI. Allerede 1734 blev, ved en ny Organisation af Rentekammeret, oprettet et Landmaalingens-Contoir, hvorved Peter Skoustrup ansattes som "Conducteur". (Dän. Hof- und Staats-Cal. 1735). Denne forestod Contoiret til 1754 da P. Mollerup Valle blev Conducteur, og var det til 1765. Hans Eftermand var Th. Bugge, hvem det siden ogsaa, da man begyndte at ville fremme Følleskabets Ophævelse og Bøndergaardenes Udskiftning, blev overdraget, at ubearbejde Instructioner for de specielle oeconomicke Opmaalinger, og dertil at oplære 12 Landmaalere. Under Frederik V. var vel allerede 1758, 1759, 1760 og

førte Correspondancen med de geographiske Landmaalere under deres Fraværelse i Marken, og havde Tilsyn med Kortenes Stikning og Pladernes Correctur; men enhver Beslutning af nogen Betydning i Henseende til Arbeidets Fremme udgik fra Selskabet selv; ligesom ogsaa Bestemmelsen af Landmaalernes og deres Assistenters Lønning og dennes Forøgelse ved Tillæg, hvortil dog sædvanligen ligeledes Bugge gjorde Indstilling til Selskabet. De geographiske Landmaalere betragtedes ogsaa ganske som ansatte i Selskabets Tjeneste, og kunde egentlig ikke, uden dets Tilladelse, i den til Opmaalingen tjenlige Aarstid, foretage sig noget andet privat eller offentligt Arbejde. Man finder ogsaa Exempler paa (foruden den Wessel givne Tilladelse, i nogle Aar at forestaae Opmaalingen i Oldenborg) at Collegierne henvendte sig til Selskabet, om Udførelsen af offentligt Arbejde ved de geographiske Landmaalere. Saaledes begierede Rentekammeret (9. Jul. 1791): at to af Landmaalerne maatte den paafølgende Sommer befales at foretage Opmaalingen i Riberhuus Amt af den

1761 udkommet Forordninger om Fællesskabets Ophævelse; men de havde Ilden eller ingen Virkning (Mandix Landvæsensret. 2. Udg. II. S. 184), og saaledes heller ingen Indflydelse paa Landmaalingen. Fr. af 18. Jul. 1769 var den første, som egentlig i Almindelighed sigtede til, paa en virksom Maade at fremme Fællesskabets fuldkomne Ophævelse. Paa de kongelige Godsfer begyndte man dermed 1768; nemlig paa de saakaldte Nyttedistricter som udgjorde Amtvorskov og Vordingborg Amter, hvor Opmaalingen og Udskiftningen iværksattes under Bugges Opsyn, som da fik Titel af Over-Landmaaler. (Bugges Levnet i Worms Ler. III. S. 128.) Da han 1777 efter Horrebows Død blev Professor i Mathematik og Astronomie, blev N. Morville, en af Vid. Selskabs geographiske Landmaalere, d. 4de Mai 1778 udnævnt til "Conducteur ved Landmaalingens-Archivet" under Rentekammeret. Efterat Forordn. af 23. Apr. 1781, der blev den gjældende Lov, som ophævede de tidligere Forordninger om Udskiftning af Fællesskab, havde bragt Sagen i mere almindelig Gang: var nu ogsaa allerede den oeconomicke Landmaaling saavidt uddannet, og Landmaalernes Antal saa tilstrækkeligt, at det ved Rescr. af 13. Febr. 1782 kunde befales, at saavel de, der attraade at blive Landmaalere, som de Landmaalere, der vilde opnaae Bestalling som Land-Inspectorer, eller Bemyndigelse til at foretage Jord-Udskiftninger, skulde underkaste sig en Examen, hvortil 1782 udnævnedes en Examinations-Commission (af hvilken bl. a. Morville var Medlem; s. Fort. til hans "Jorddelings og Jordskiftnings-Lære". Kbh. 1791. p. VI.)

Deel af samme, der indeholder de blandede Jurisdictioner, hvilket Selskabet bevilgede. I den Anledning affendtes Landmaalerne Bruun og Timber, i Mai 1792 til Ribe, og da den sidstnævnte faldt i Sygdom, sendtes i hans Sted Zeiberg; og disse erholdt, efterat Arbeidet var fuldført, af Kammeret en særskilt Godtgjørelse for samme (150 Rdlr. til hver af de to Landmaalere, og 40 Rdlr. til Assistenten Wulff). Uden Tvivl vil man her kunne finde et Exempel paa, at en bedre Betaling til Landmaalerne for bestemt Arbejde fremmede dettes Hurtighed. — Admiralitetet, der 1792 fandt det af Vigtighed, at der for Søfortarchivet maatte tilveiebringes "en forbedret Udgave af Professor Lous' Kort over den søndre Deel af de danske Kyster, med den Deel af Østersøen, som ligger imellem disse og Bornholm": anmodede (15. Nov. 1792) Selskabet om at understøtte dette Foretagende, ved paa samme Tid, som Sø-Officerer bestemte Beliggenheden af Bornholms Kyster og Grundene imellem denne og den pommerste Kyst, at lade Den geographisk opmaale ved en af Selskabets Landmaalere. Selskabet fandt, efter Bugges Erklæring, denne Anmodning rimelig; og skiondt der endnu ikke var tænkt paa Bornholms Opmaaling, besluttedes (30. Nov. 1792) at man næste Sommer vilde sende en af Landmaalerne over til Den, for at begynde derpaa.¹⁹⁷⁾ At offentlige Auctoriteter (særlig Rentekammeret og General-Beicommisjonen) hentyede til Oplysninger ved Laan af Selskabets originale Concept-Kort, foresaldt saa hyppigt, at det er ufornødent, derpaa at anføre Exempler.

At man ogsaa udenfor Danmark satte Priis paa de danske Kort-Arbejder og geographiske Opmaalinger, og vidste at vurdere de Mænds Duelighed, som Selskabet dertil anvendte: derom vidnede bl. a. ogsaa det ovenfor berørte hæderlige Hverv, som den udmærkede Landmaaler C. Wessel, med Selskabets Samtykke, paa-tog sig. Den Oldenborgske Regiering vilde 1781 lade foretage en almindelig geographisk Opmaaling af dette Hertugdømmes Lande, og

¹⁹⁷⁾ Selskabet forespurgte sig, i Anledning af Landmaalerens Understøttelse ved Arbeidsfolk og hans Befordring, i Rentekammeret, og erholdt til Svar (16. Mart. 1793): "at Cancelliet ikke havde fundet, at de Bornholms Land meddeelte Friheder og Immuniteter kunde være til Hindring for, at Landets Beboere bør assistere ved den geographiske Opmaaling, saaledes som Rescr. af 22. Apr. 1763 befaler det for hele Danmark."

anholdt om i Danmark, efter foregaaet Brevverling imellem Landfoged Deder og Profesfor Bugge: at man vilde tillade Landmaaler Caspar Wessel, "som ved de af ham besørgede smukke Kort over Siælland havde gjort sig bekendt fra en meget fordeelagtig Side, paa nogle Aar at paatage sig Bestyrelsen af dette Arbejde, og de hertil fornødne trigonometriske Operationer og Beregninger." Selskabet bevilgede dette, og Wessel fuldførte Arbejdet, hvorfor den Oldenborgske Regiering havde tillagt ham 600 Rdlr. aarlig, saalange det varede, i 4 Aar, og kom (1786) tilbage med det mest ærefulde Vidnesbyrd. I Danmark var han paa den Tid langt ringere aflagt; og erholdt først efter sin Hjemkomst, efter speciel anbefaling fra den Oldenborgske Regiering, ved en Kongel. Resol. af 8. Febr. 1786, et Tillæg, hvorved hans Gage bragtes til 388 Rdlr. Et Par Aar efter (30. Jan. 1788) bevilgedes ham, efter Cassecommissionens Erklæring og Selskabets anbefaling, som den ældste geographiske Landmaaler, et Tillæg af 112 Rdlr., hvorved hans Løn steg til 500 Rdlr. "imod at den første vacant blivende Landmaalerløn hiemfalder til Kongens Casse." Denne særdeles dærlige og af Kortarbejdet meget fortiente Mand, vedblev endnu i 17 Aar at forestaae sin Tjeneste, og at besørge de trigonometriske Operationer og Kort til Proven af den geographiske Opmaaling, hvilken da i Kongeriget Danmark omtrent var færdig, og allerede begyndt i Hertugdømmet Slesvig. Omfider, efter omtr. 40 Aars Tjeneste, da Alderdom og Svaghed berøvede ham Arbejdssevnen, erholdt Wessel 1805 ved Selskabets anbefaling, den ansøgte Afsted og Pension. ¹⁹⁸⁾

Der var fra Begyndelsen af de geographiske Opmaalinger givet de ved samme ansatte Landmaalere Løfte om, at de i det hvieste efter 12 Aars Tjeneste kunde vente sig kongelig Ansættelse eller Befordring; hvilken Expectance-Tid Nogle dog allerede tidligt meente

¹⁹⁸⁾ Den 1te Marts 1805. "En Skrivelse af 19de Febr. var indkommen fra Landmaalingens Inspecteur Caspar Wessel, hvori denne brave og dærlige Mand, overvældet og nedbøjet af Alderdom og Svaghed, beder Selskabet at anbefale hans Ansøgning til Kongen om at maatte afgaae med sin fulde Gage af 500 Rdlr. i Pension." C. Wessel blev 1815 Dannebrogssridder, og døde i Kjøbenhavn 1818, i en Alder af 72 Aar. Et Bidrag af ham til den høiere Mathematik er optaget i Selsk. Skrifter. (Ny S. V. 469.)

at være vel lang.¹⁹⁹) At de geographiske Landmaalere ikke alle arbejdede med lige Flittighed, hvilket heller ei kunde ventes, og at i det Hele, eller hos det større Antal af Landmaalere, Flittigheden og Størrelsen af det opmaalte Areal formindskedes, jo længere man kommer ned i Tiden: viser sig bedst af de sammenlignende Tabeller over deres Arbejder. Man vil deraf ogsaa kunne see i hvor ulige Tidsrum deres Virksomhed og Arbejder for Selskabet have været, ligesom at de flittigste og dueligste af de geographiske Landmaalere dog i Almindelighed ere forblevne i Selskabets og Statens Tjeneste ved Opmaalings=Arbejderne, indtil de som Overbestyrere ved Landmaalingen, eller i en lignende Post, have fundet en tarvelig Forfremmelse. En enkelt Undtagelse herfra var den i meget lang Tid (36 Aar) i Selskabets Tjeneste ansatte Land=Inspecteur J. Ellung, som vel i den lange Tid af 31 Operationsaar havde opmaalt et betydeligt Areal (62 Quadratomile); men i de sildigere Aar, da han som oeconomisk Landmaaler og Landinspecteur for en Deel søgte sit Udfomme ved private Arbejder og ved Jordbrug, meer end eengang gav Anledning til Klager over den Forlegenhed, hvori han satte Secretairen og Landmaalings=Commissionen, og den Forsinkelse som Kortenes Stifning stundom led ved hans Forsømmelighed.²⁰⁰)

¹⁹⁹) I et Brev fra Zee til Hielmstjerne (5. Febr. 1775) udvifler han, at Grundene til Kort=Arbejdet langsomme Fremgang, i de sidst forløbne Aar, maa søges dels i manglende Pengemidler (man havde i nogle Sommer af den Grund ikke kunnet lade Landmaalerne arbejde meer end 4 Maaneder); dels i Arbejdet Natur, og Maaden, hvorpaa det blev lønnet. Han havde nogle Gange "med største Bæmsomhed" yttret Ønsket, at Arbejdet kunde gaae hurtigere; men Svaret blev da: "at naar man vilde vente rigtig Opmaalning, maatte fornøden Tid svare imod Arbejdet Accuratesse." Men tillige bemærker han, at Landmaalerne ibelig klage over "ringe encouragement og den langsomme Besorbring, de først efter 12 Aars Tjeneste kunne vente sig."

²⁰⁰) Saaledes f. Ex. indberettes, at han i Begyndelsen af 1805 endnu slet intet havde indsendt af hans opmaalte Kort for 1802, 1803 og 1804; Selskabet besluttede, at hans Gage skulde indholdes, indtil han indleverede sine Arbejder, hvorefter Stifningen af Kortet Nr. 8 maatte opholdes, da hertil manglede et Par Quadratomile. Da han endnu i Foraaret 1805 ikke havde opfyldt Selskabets Forbring, maatte man beslutte sig til at sende "to af de yngste og hurtigste

For saavidt mueligt at forebygge saadanne Misligheder, og for at controlere Opmaalingens Fremgang, nogenlunde i Forhold til hvad der anvendtes til vedkommende Landmaalers aarlige Lønning, havde Selskabet fra 1779 af ²⁰¹) vedtaget, at samtlige Landmaalere eengang hver Vinter, sædvanligen i Begyndelsen af Aaret, mødte i Selskabet, som lod sig forevise, hvad de i afvigte Sommer havde opmaalt og tegnet af de originale Specialkort, hvilke, efterat være reducerede, sammensatte og tegnede til Brug for Kobberstifterne, henslagdes til Bevaring i Selskabets Kort-Archiv. At man efter 10 Aars Forløb ophørte med denne Foranstaltning havde maaskee sin Grund i at Selskabet overdrog Bugge et mere specielt og umiddelbart Opsyn med Kortvæsenet, da man efter den Tid sædvanligen i Protocollen finder ham nævnet som den, der indberettede om Arbeidets Fremme og gjorde Forslag, Opmaalingen, Landmaalerne og Kortenes Tegning vedkommende. ²⁰²) Saaledes findes første Gang (6. Nov. 1789) at han, i Henseende til Kortenes Reducering og Tegning, hvori man var kommet noget tilbage, indkom med et dobbelt Forslag; enten at lade Landmaaler Johnsen, der havde 20 Aars Erfaring i flige Arbeider, i 3 til 4 Aar blive hjemme af Marken for at tegne; imod at der, foruden hans Gage, tilstodes ham en Gratification af 50 Rdlr. for hvert Kort; eller at overdrage

Landmaalere" (L. Bugge, jun. og Gudme) til Sjælland for strax at opmaale disse Strækninger, og tilstaae dem 200 Rdlr. for dette Arbeide. (Det var omtrent $2\frac{1}{2}$ Quadratomile i Vester Herred, Ribe Amt.) Ellung, der paa en uforfvarlig Maade havde forsonit sit Arbeide, ladet Andre maale i sit Sted, og i Foraaret 1805 var reist til Holsten og Hamborg uden at gjøre Rede for, hvad der var opmaalt eller ikke, søgte endelig at redde sig ved Udslugter og ved at foregive, snart at hans Kort vare blevne forlagte, snart at han havde affendt eet, som ikke var kommet frem, o. s. v. Sagen jævnedes imidlertid, og Landinspecteur Ellung vedblev endnu i 14 Aar (indtil 1819) at arbeide for Selskabet i Slesvig og Holsten. I Januar 1820 døde han i sit 70de Aar.

²⁰¹) Jeg finder den første Dttegnelse herom i Protocollen fra 19de Februar 1779; derefter 10de Marts 1780, 5de Januar 1781, og saa fremdeles indtil d. 25de April 1788.

²⁰²) Det hedder i Protocollen (6. Nov. 1789: "Fra Justitsraad Bugge, hvis specielle Omsorg Cartevæsenet, med hvad deraf dependerer, er overdraget, var indkommet et Forslag," o. s. v.

Lieutenant P. Harboe, (en Slægtning af Jacobi) der ikke var Landmaaler, men "havde fremvliift fortræffelige Provekort" Arbejdet, imod at betale ham fra 100 til 200 Rdlr. for hvert Kort, efter sammes Omfang og Vanskelighed. Nagtet Bugge var mest stemt for det første Forslag, bestemte Selskabet, "der nødtigt saae, at en Landmaaler blev af Marken," sig for det sidste, og vilde saaledes heller ikke gaae ind paa Morvilles Proposition, at overlade dette Arbejde til Wessel og Bruun, og give dem hver en Assistent til Hjælp, hvilket havde til Følge, at Harboe blev antaget til Korttegner, og Selskabet fandt sig i den følgende Tid udmærket vel tilfreds med hans Tegninger.²⁰³⁾

Det er ikke vanskeligt at indsee, at et saa stort Personale af Landmaalere og Assisterter, som det ansaaes nødvendigt, paa eengang at beskæftige ved de geographiske Opmaalinger og trigonometriske Operationer, og ved Conceptfortenes Tegning, umueligen af den til disse Arbejder tilstaaede Understøttelse, hvorvel denne ikke var ubetydelig, kunde lønnes saaledes, at Bedkommende i Længden bleve tilfreds, eller kunde opoffre sig idelukkende for det offentlige Arbejde. Uden Tvivl havde man i en kortere Periode kunnet tilendebringe Opmaalings-Arbejderne og Korttegningen, dersom man havde anvendt en større Sum paa at give de fortrinligste og slittigste Landmaalere en høiere Løn, men i Forhold til deres Arbejde. Maaskee havde man dertil behøvet en noget høiere kongelig Bevilling, end de tilstaaede 2700 Rdlr. om Aaret; (hvilken Sum vel i en sildigere Tid steg til 4000 Rdlr. men kun ved Pensioner til afgaaede Landmaalere); maaskee havde man ogsaa kunnet komme ud med de disponible Midler, ved en rigtigere Fordeling af disse. Ved det System, man fulgte, var det uundgaaeligt, at Selskabet kom til at lønne de arbejdende Landmaalere efter en temmelig ulige Maalestok; og at de duelligste og hurtigste Arbejdere undertiden ikke havde mere Løn for deres Arbejde, end de forsømmelige og mere langsomme. I Almin-

²⁰³⁾ Saaledes da Lieutenant Harboe's reducerede Tegning til Kortet Nr. 7 over Sjælland i Dec. 1794 blev forevliift i Selskabet, "fandt dette hans Arbejde saa hyperligt, og udført med en saadan Flid, at det, i Betragtning af den maadelige accorderede Betaling, fandt Anledning til at tilkiende Harboe en Gratification af 150 Rdlr., som en velfortient Opmuntring."

delighed vil man ei kunne sige, at de geographiske Landmaalers og Assistenters Løn var at misunde. For en i flere Henseender besværlig, Helbreden angribende Tjeneste i adskillige Maanedes, og for Sysselsættelsen i en Deel af den øvrige Tid af Aaret ved Korttegning, maatte de i en Række Aar nydes med en Indkomst af halvandet, to til tre hundrede Rdlr.; og man vil finde det ganske naturligt, at endel af Landmaalerne i en fremrykket Alder maatte see sig om efter privat Arbejde, ved Siden af Selskabets, eller andre Erhvervs-kilder, for at kunne have deres Ophold. Overhovedet fulgte man dog den Fremgangsmaade, at forbedre Landmaalerens aarlige Løn, naar dertil fandtes Udvei, i Forhold til deres stigende Tjenestetid, saaledes at de yngre, naar de, som det skeete med de Allerfleste, fra Assisterter vare forfremmede til at blive Landmaalere, i adskillige Aar gjorde Tjeneste for en ringere Gage, end de ældre, og efterhaanden, ved foresaldende Afgang eller Forandringer, rykkede op til en højere. I Almindelighed oversteg denne dog ikke 300 Rdlr. om Aaret, foruden de Landmaalere tillagte Universitetsstipendier (hvilke, som ovenfor er bemærket, egentlig skulde tilfalde Assisterterne, og 1781 igien blev tillagt disse, imod at Landmaalere erholdt Godtgjørelse af Selskabet). Kongen havde ogsaa 1780 bevilget de 6 ældste Landmaalere paa 3 Aar et extraordinairt Tillæg af 50 Rdlr. for hver, hvilket, efter Ansøgning af Selskabet, fornyedes, naar denne Tid var udløben; men ophørte med Aar 1791, og blev dem efter den Tid godtgjort af Selskabets Landmaalingssfond. — Desuagtet, og skjøndt de allerfleste Landmaalere endog maatte tjene i flere Aar, inden de opnaaede at nyde i fast Gage af Selskabet de 300 Rdlr., der oprindeligen, ved de Kgl. Rescripter af 26. Jun. 1761 og 13. April 1764, vare reglementerede som de i Selskabets Tjeneste antagne Landmaalers Gage: kunde Selskabet i en lang Række Aar aldrig bestribe de ved Landmaalingen og Kortenes Tegning og Stikning foresaldende Udgifter (hvortil hørte Betaling for Landmaalerens faste Arbejdsfolk i Marken, for Kortenes Reducering, Tegning og Stikning, aarlig Bevilgning til Landmaalere i Rejseshjælp, til Instru-menters Vedligeholdelse, Papir, Tegneredskaber o. dl.) med den af Kongen bevilgede Sum af 2700 Rdlr. aarligen. I mange Aar fordrede disse Udgifter betydelige Tilskud af Selskabets egen Cassé; uagtet Landmaalingens Konto, hvorover fra Begyndelsen af et eget Regnskab førtes, ogsaa beregnedes til Indtægt hvad der aarligen

indkom ved Kortenes Salg, hvilket ei var ubetydeligt.²⁰⁴⁾ Det lader sig let indsee, at Selskabets Special-Kort, der saa længe vare de eneste paalidelige og brugelige som fandtes over Danmark, til en overhovedet billig Pris (4 Mark Stykket) ei kunde mangle Affætning; endskiøndt man uregelmæssigt vedblev alt for længe at bruge de samme Plader, hvoraf enkelte vel ere opstukne, men ikke fornyede eller forbedrede. Heller ikke var man altid omhyggelig eller heldig nok i Pladernes Afstrykning, hvilken man, dels vel af Deconomie, dels af Mangel paa en rigtig Bestyrelse af hele Kortstiftningen, jævnlig lod foregaae med temmelig Forsømmelse af gode Foranstaltninger.²⁰⁵⁾

²⁰⁴⁾ I Aaret 1802 finder jeg Landmaalingsfondens Indtægt angivet til 3557 Rdlr. Bidraget fra Finantserne udgjorde i bemeldte Aar 2858 Rdlr. Differentien af 699 Rdlr. maa saaledes være indskydt for Salg af Landkort. Af en Beretning fra Secretairen, d. 1te Marts 1805, sees at Affætningen af Landkort til Fremmede i de sidste Aar er steget betydeligt, og at aarligen sælges Kort for 7 til 900 Rdlr. Paa Grund af at Bog- og Korthandlere forhøje Prisen paa Selskabets Kort, og lade sig i Udlandet betale 9—10 Mark for Stykket, besluttedes, at forhøje Prisen, og det til 1 Rdlr. Men efter Schuboths Forestilling, at Selskabet snarere vilde tabe ved en saa stærk Forhøielse, bestemte man (5. April 1805) Prisen til 5 Mark, som ogsaa havde været Bugges Forslag. I Aaret 1813 var Netto-Indtægten af Kortsalget (efter Fradrag af den Schuboths bevilgede Rabat 10 p. Ct.) 1549 Rdlr. 3 Mk.

²⁰⁵⁾ Saaledes blev det i 1805 oplyst for Selskabet af Bugge (der selv var den, som bestyrede Kortvæsenet): at de geographiske Kort længe havde været aftrykte af en Kobbertrykker Bruun, og efter hans Død "nogens Lunde vel" af Angelo; men denne havde for nogle Aar siden af Trængsel solgt sin Presse til en forhenværende Urtefrømmer Schiøtt, "der besørger Aftrykkene saa slet, at Selskabet ikke længer kan være bekjendt, at Leverer Publicum saa slette Aftryk." Pladerne vare ogsaa af Schiøtt saa ilde medhandlede, at de trængte stærkt til "Afpølering"; hvilket man nu besluttede at overdrage Kobberstikker Saas for en Betaling af 30—50 Rdlr. for Stykket. Ligeledes foreslog nu omsider Secretairen, herefter at overdrage Saas Kortenes Afstrykning (5te Jan. 1805). Men hertil maatte man først anskaffe en Presse, og overlade ham samme til Brug, hvilket medførte en Udgift af 280 til 300 Rdlr. (1. Marts 1805). Ogsaa over Papiret, "som hidtil Drewsen havde leveret", førtes den Klage, "at det i det højeste var brugeligt; men kunde og burde være bedre;" men Dr. Holms Fabrik "ansaae denne Leverance af omtr. 3 Riis aarlig, for et alt for ubetydeligt Object, til at ville indlade sig derpaa."

Det ovennævnte Tilskud af Selskabets Casse til Landmaalingssudgifterne beløb sig i Nov. 1788 til en Sum af 1876 Rdlr. og denne var allerede ved Slutningen af 1791 voret til 4500 Rdlr. Fremdeles steg Landfortvæsenets Giæld til Selskabets Casse, eller Underbalancen, paa dets Regnskab, i de næstfølgende 5 Aar til 8216 Rdlr. og udgjorde ved Slutningen af 1797 en Sum af 9974 Rdlr. Denne Underbalance tiltog saaledes endnu bestandigen i en Række af de følgende Aar, og udgjorde ved Slutningen af Regnskabet for A. 1800 omtr. 12,638 Rdlr.; efter Regnskabet for 1804 var Landmaalingens Giæld ved dette Aars Slutning voret til 15,377 Rdlr.

Ved saa betydelige Opoffringer af Selskabet paa et praktisk Foretagende, der fra dets Begyndelse var beregnet paa at skulle bekostes af Staten, lader det sig forklare, at Tilvæxten af Selskabets Capital-Formue i Tidsrummet fra 1780 til 1800 forholdsviis var langt ringere, end under Hielmstiernes Secretariat. Særdeles er dette kiendeligt i det sidste Decennium af hiint Tidsrum; thi da Selskabets Capital i Nov. 1788 udgjorde 43,000 Rdlr., var den i 15 Aar eller i Begyndelsen af 1804 ifkuu voret til omtr. 51,000 Rdlr. Statscassens Bidrag til det geographiske Foretagende var imidlertid ikke uanseelig; da det i de 40 Aar, fra 1761 til 1800, i Alt beløb sig til 102,904 Rdlr. Lægges hertil et Tilskud af Selskabet, der indtil Slutningen af 1800 udgjorde 12,638 Rdlr., da havde Opmaalingerne og Kortvæsenet i bemeldte 40 Aar medtaget en Capital af omtr. 115,542 Rdlr. (i Giennemsnit omtr. 2888 Rdlr. aarligen). At denne Sum, (som ogsaa ovenfor er yttret), rigtig anvendt i kortere Tid, ved færre af de dærligste Arbeidere, som man havde lønnet bedre, og tilstaaet den fornødne Hiælp af flere yngre Medhielpere, havde kunnet formindskes endeel; eller at i det mindste den hele Opmaaling kunde være fuldendt i en langt kortere Periode, naar det hele Arbeide var givet under en enkelt, dertil dærlig Mand's bestandige Instruction og Bestyrelse:²⁰⁶) tør man med megen Sandsynlighed antage; og bestyrkes i denne Forudsætning ved det

²⁰⁶) Dette skeete vel i en tidligere Periode, da Landinspecteur S. Bruun 1815 blev udnævnt til Overinspecteur over den hele geographiske Landmaaling; men paa den Tid var allerede hele Opmaalingen af Danmark og Hertugdømmet Slesvig fuldført.

Oversyn af de forffliellige Arbeideres meget ulige Præstationer, og den tiltagende Langsomhed i Operationernes Fremgang, som disses tabellærige Fremstilling kan give os. Det er især paasaldende, at man efterhaanden forøgede Landmaalernes Antal (i A. 1790 var det steget til otte, foruden Assistenterne), uagtet Arbeidet snarere maatte formindskes, end forøges, da ingen tiltagende Hurtighed i Operationerne sporedes; men det sidste kan saameget lettere forklares, naar man f. Ex. seer, at to arbeidsomme Mænd, Bruun og Johnsen i omtrent 20 Aar (1777—1790) opmaalte noget over 209 Quadratomile af Jylland; imedens (naar man endnu fradrager 36 Quadratomile af denne Provinds, som C. Wessel og H. Skanke have opmaalt) det øvrige Areal af 241 Qu. Mil (noget mindre end Halvdelen) i et omtrent lige langt Tidsrum, fra 1781—1802, har sysselsat 10 Landmaalere (naturligvis dog ikke alle 10 paa eengang i alle disse Aar). Man finder derfor ogsaa en Forskiel paa det af enhver aarlig i Middeltal opmaalte Areal, der varierer fra omtrent $5\frac{1}{2}$ Quadr. M. (Johnsen) og $4\frac{3}{10}$ Qu. M. (Bruun) til $1\frac{1}{2}$ Qu. M. (Bugge jun.) og $1\frac{1}{10}$ Qu. M. om Aaret (H. Wolff). At Terrainets Beskaffenhed her maaskee kan komme i nogen Betragtning, bør dog ikke blive ubemærket.

For at give et Exempel paa de geographiske Landmaaleres Vilkaar, vil jeg først efter en af Bugge til den oconomiske Commission (s. ovenf. S. 172) indgiven Specification over den geographiske Landmaalings reglementerede Udgifter (d. 20de Aug. 1780) meddele følgende: For Inspection med Arbeidet havde See og Bugge 300 Rdl. aarlig; Selskabets Instrumentmager Joh. Ahl 200 Rdl.²⁰⁷) Den trigonometriske Observator C. Wessel, Landmaalerne H. Skanke og S. Bruun 250 Rdl.; J. Johnsen 200 Rdl., S. Iversen 250 Rdl. og B. Limber 200 Rdl., Alle foruden Stipendium af Regentens og Communitetets, som Landmaalerne oppebære, og Tillægget af den Kgl. Casse paa 50 Rdl. efter Resol. af 27. December 1779. De tre Assisterter Zeiberg, Steenberg

²⁰⁷) S. ovenfor S. 77. (Om Ahl f. Bugges Reise til Paris, S. 557, hvor han meget berømmes). Han vedblev sin Bestilling og mod denne Gage til sin Død 1795. Efter den Tid findes, at Selskabet (5. Novbr. 1803) bevilgede Instrumentmager J. Hansen, der arbejdede for Landmaalere, en aarlig Understøttelse af 100 Rdl. indtil videre for Aarene 1803, 1804 og 1805.

og Ellung havde hver 110 Rdlr. (den sædvanlige Assistent = Gage) og den trigonometriske Assistent, "som Wessel selv antager", 50 Rdlr. Til ti Dagleiere (hvoraf Wessel, Skanke, Bruun og Gimber vare bevilgede hver to, men Jversen og Gimber hver een), 24 Skill. om Dagen, eller i Alt for 5 Maaneder 387½ Rdlr. Enhver af de 6 Landmaalere "til andre Udgifter" 30 Rdlr. aarlig, for Instrumenternes Reparation til Afl omtr. 60 Rdlr., i Alt 2287½ Rdlr. Efter en ti Aar sildigere Forestilling til Selskabet af Bugge d. 9de Jul. 1790, om at inddrage en Assistent Eiler's Løn, efterat han var bleven befordret "til geistligt Embede", og fordele den blandt Landmaalerne, kan meddeles følgende Udsigt over de daværende otte Landmaalers Lønning saaledes som den var 1790:

Landmaalersnes Navne.	Aarlig Løn.	Tienestenaar (som Assistentter og Landmaalere).
Caspar Wessel.	500 Rdlr.	24 Aar.
Søren Bruun.	418 —	22 —
John Johnsen.	361 —	22 —
Søren Jversen.	290 —	20 —
Joh. Boye Gimber.	290 —	20 —
Christen Zeiberg.	250 —	17 —
Jens Ellung.	192 —	12 —
Ole Warberg.	192 —	11 —

For Sammenlignings Skyld vil jeg her endnu meddele en sildigere Fortegnelse over Landmaalerne og deres aarlige Lønninger, saaledes som disse (foruden en aarlig Gratification paa 30 Rbdlr.), efter de forandrede Pengeforhold, vare ansatte i Aaret 1813:

Bruun.	640 Rbdlr.	45 Aar.
Ellung.	532 —	35 —
S. Wolff.	336 —	16 —
Werckmester.	380 —	15 —
T. Bugge jun. (NB.)	500 —	12 —
Gudme.	300 —	10 —

Man vil vist ikke kunne sige, at disse Embedsmænd, endog for 50 Aar siden, vare aflagte i Forhold til deres Arbeide eller Tienestetid; men man kan tillige heller ikke andet end antage, at ogsaa det oeconomiske Landmaalerarbeide, som først imellem 1790 og 1800 kom ret i Gang, paa den Tid maa have været maadeligt

lønnet, siden næsten enhver af de geographiske Landmaalere, hvoraf dog de fleste havde Familie, udholdt saa lang en Tid i Selskabets Tjeneste, at de enten omsider bleve befordrede, opnaaede Pension, eller i en Alder af henved 70 Aar (som Ellung) paa en Maade kunde betragtes som Pensionister. Med den Befordring, som oprindeligen var lovet Landmaalerne efter 6 til 12 Aars Tjeneste (formodentlig under Forudsætning af, at den geographiske Opmaaling langt før vilde faae Ende) gik det imidlertid ogsaa omtrent ligesaa langsomt, som med Landfort-Arbeidet selv; og de saa Landmaalere, der bleve befordrede til andre Embeder, eller afslagte med Bente- penge eller Pension, opnaaede ikke dette før de havde giort Tjeneste over 20 Aar — en Arbejdstid, som ikke Enhver havde Kraft og Helbred til at udholde. Saaledes f. Ex. tjente Landmaaleren **B. Timber** ved den geographiske Landmaaling fra 1770 til 1792, da hans Helbred var saa medtaget, at han ikke længere kunde udholde Arbejdet i Marken. Efter 22 Aars Tjeneste havde han i sit 48de Aar 300 Rdlr. i aarlig Løn, og klagede meer end eengang ynkeligt over sin Nød, og den ringe Belønning, han havde nydt for sit mejsomme Arbejde. Selskabet bevilgede ham, efter hans Ansøgning om Afsked, den halve Gage, 150 Rdlr., i Pension, og han opnaaede 1795, da han forgieves søgte Amtsforvalter-Embedet i Holbek, et Tillæg hertil af 100 Rdlr. af den Kongel. Casse.²⁰⁸) Landmaaler **S. Jversen** afgik for Svageligheds Skyld 1803, efter 24 Aars Tjeneste, med 264 Rdlr. i Pension, men døde et Par Aar derefter; hans Gage havde været 330 Rdlr. Heldigere var Landmaaler **J. Johnsen**, der efter 22 Aars Tjeneste 1798 blev udnævnt til Kort-Desſinateur ved den oeconomiske Landmaaling under Rentekammeret med 500 Rdlr. aarlig, og siden til Landmaalingens-Conducteur og Kammerraad. **C. Zeiberg**, en af Selskabets dueligste og flittigste Landmaalere, blev efter 23 Aars Tjeneste, da hans Helbred var saa svækket, at han i de to sidste Aar næsten ingen Tjeneste havde kunnet gjøre i Marken, 1804 ansat som Tolder paa Læssøe. Han var ogsaa en af de tre ældste Landmaalere (**C. Wessel**, **Bruun** og **Zeiberg**) som Rentekammeret, efter Selskabets Anmodning, (16. Mai 1798) indstillede til at erholde Character af Landmaalingens-

²⁰⁸) Han skal nogle Aar senere være bleven Amtsforvalter i Afsens, og død 1811 som Pensionist.

Inspecteurer. ²⁰⁹⁾ Disse havde for Selskabet beklaget sig over, at "Sognefogderne ofte behandle dem med et Slags Ringeagt, naar de forlange den dem tilkommende frie Befordring;" og at man overhovedet ikke længere paa Landet ret vilde respectere dem under Benævnelsen af Landmaalere, "fordi dette Navn nu er saa almindeligt, og gives endog deres Assistenters." Følgende Aar erholdt ogsaa Landmaaler Iversen Bestalling paa samme Titel da han (1. Mai 1799) oplyste, at han var 12 Aar ældre i Tienesten end Zeiberg. Overhovedet opnaaede alle de geographiske Landmaalere, som ikke afgik paa Pension, efterhaanden Bestalling og Titel som Landmaalings-Inspecteurer.

Selskabet havde imidlertid i A. 1804 seet det langvarige og besværlige Arbeide bragt saa nær mod dets Fuldførelse, at omsider hele Nørresjælland var opmaalt, reduceret til Stikning, og denne paa eet Kort nær, færdig. De jydskes Korts Deling og Indhold, efter de enkelte Plader, og Følgen, hvori de udkom, er ovenfor angivet (S. 194). Til dette Arbeide var af Landmaalerne i Alt optaget og tegnet 178 originale eller Concept-Kort, hvis Areal var beregnet til 683,490 Quadrattmill, ²¹⁰⁾ foruden nogle og 30 større og mindre

²⁰⁹⁾ Allerede d. 4de Apr. 1793 havde samtlige 8 daværende geographiske Landmaalere indgivet en Memorial til Selskabet, hvori de, med Beklagelse over deres misfommelige, lidet paastjannede og opmuntrede Tjeneste, hvis Løn for Alle i Begyndelsen havde været saa ringe, at Ingen derved kunde bestaae, tillige fremskillede: at det kongelige Løfte, i Rescriptet af 26. Jun. 1761, der tilfagde de geographiske Landmaalere "efter nogle Aars troe Tjeneste, og aflagt Prøve paa Fliid og Duellighed, Forfremmelse til et passende Embede," fornemmelig var det, som havde kunnet bevæge dem til at indtræde i en saa besværlig Stilling; men at Ingen af dem hidtil, uagtet mange indgivne Ansøgninger, havde opnaaet nogen saadan Belønning. Nu vilde de, i Mangel af anden Forfremmelse, søge om, ved Selskabets Indstilling, at forundes Bestalling "som geographiske Conducteurer eller Overlandmaalere;" og Løfte om at beholde deres Gage som Pension eller Bartpenge, hvis vedvarende Sygdom eller et ulykkelig Tilfælde gjorde dem uskikkede til at vedblive i deres Forretninger. — Skiondt megetilig Billighed talte for den sidste Deel af Ansøgningen, sandt Selskabet sig ikke i Stand til at kunne anbefale den.

²¹⁰⁾ Naar samtlige Landmaalers Arbeidsaar lægges sammen, udkommer et Antal af i Alt 177 enkelte Operationsaar, som udgiøre næsten usigtigen

trigonometriske Kort over Nerne og Nørre-Jylland (af O. Wessel, C. Wessel, S. Skanke og Th. Bugge), og 6 over Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af C. Wessel. Den sidstnævnte fortrinlige og utrættelige Arbejder havde heriblandt ogsaa leveret et trigonometrisk Generalkort over hele Kongeriget og Hertugdømmerne; og endnu 1815 leverede han Udkaft til alle 4 Specialkort (Nr. 10, 11, 12 og 13) hvilke, efter den oprindelige Bestemmelse, skulde have omfattet begge Hertugdømmer og sluttet sig til de jydske Specialkort. Til de ovenansførte 178 Concept-Kort, kom endnu (i Aarene 1778—1809, Femern 1812) 78 Concept-Kort over Sønderjylland, Arealet her beregnet til 164.448 Quadratmile; i Giennemsnit kun omtr. 2 Quadratmil aarligen paa enhver af de i bemeldte Aar sysselsatte 13 geometriske Arbejdere.

Den vigtige Samling af de originale Concept-Kort, med det øvrige vidtløftige Apparat til Kort-Væsenet, kunde Selskabet selv ikke bevare i dets indskrænkede Locale. De originale Kort glemtes længe i et Skab under Bugges Opsyn i et af Rentekammerets Comptoirer; og kom siden, da man blev nødsaget til at leie et Bærelse for at gemme Kortvæsenets Archiv, under Landmaalingens-Commissiørens Tilsyn. Det er at haabe, at disse i flere Henseender vigtige Grund-Arbejder for Selskabets danske Landkort fremdeles maae blive bevarede med den Omhu, som hyppige Ublaan ofte maae have gjort vanskelig.

III. Det andet betydelige og vedvarende videnskabelige Arbejde, som med Kongelig aarlig Understøttelse blev fremmet under Videnskaberne's Selskabs Bestyrelse, den danske Ordbog, have vi ved Hiemstiernes Død forladt i en temmelig svag Begyndelse og hjælpeløs Tilstand. Den nøiagtige og samvittighedsfulde Strøm var 1782 død bort fra et Bærk, som han deels i en alt for fremrykket Alder havde begyndt paa; deels heller ikke i dets fulde Omfang

et Aar for hvert Kort. Middeltallet af ovenmeldte $683\frac{1}{2}$ Qu. Mil, fordeelt paa samtlige 19 geometriske Arbejdere (Assistenterne uberegne) bliver omtr. $3\frac{4}{5}$ Mil aarlig for hver Landmaaler. Det største Tal i Giennemsnit af aarlig opmaalte Quadrat-Mil er Morville's, $6\frac{1}{2}$ Qu. Mil; det mindste (med Undtagelse af Wilfers [176], som kun maalte 2 Sommer) er Sverfens $1\frac{1}{2}$.

var voren. Bogstavet A var trykt, B var fra Strøms Haand færdigt, og en Deel deraf indleveret til Revisionscommissionen. Profesfor og Universitetsbibliothekar Nic. Clert, der i nogle Aar havde arbeidet som Strøms Medhjælper, og samlet Bidrag til et foreløbigt Udkast til Bogstavet B, indgav den 13de Mai 1782 en Ansøgning til Selskabet, hvori han anholdt om, at antages i den Afvødes Sted til at udarbejde Drdbogen, og det paa samme Vilkaar, som Strøm; deels paa Grund af sin "særdeles Lyft til at bidrage til Opfyldelsen af Regjeringens og Selskabets Hensigter med et Arbeide, hvis Besværlighed og Mojsommelighed Ingen lettelig vil forestille sig, der ikke for Alvor har lagt Haand paa Bærket;" deels fordi "Ingen var mere bekendt med Arbeidets Plan, end han, som fra Begyndelsen havde været deelagtig deri," og ikke allene ved Brevverling med Strøm, men ogsaa "ved fem Reiser til Koeskilde," var bleven fortrolig med Strøms Ideer og Fremgangsmaade. Han vilde vel ikke love at levere meer end eet Bogstav om Aaret i Giennemsnit til Trykken; men han haabede at Arbeidet vilde gaae hurtigere, jo længere det fremmedes, og vilde glæde sig ved i Tiden at levere, om mueligt, dobbelt saameget. Revisionscommissionen bifaldt hans Ansøgning, og indgik d. 28de Jun. 1782 med Forestilling til Kongen om at maatte antage Clert ("hvis Embede baade giver ham Afgang til Bøger og Tid til at bruge dem") fra 1te Jul. 1782 til at fortsætte Drdbogens Udarbeidelse, med den samme aarlige Løn af 200 Rdlr., som Strøm havde havt. Den herved ledig bleve, af Kongen bevilgede aarlige Lønning af 150 Rdlr. til en Medhjælper ved Drdbogsarbeidet, androg Commissionen paa, indtil videre at maatte blive disponibel, da man holdt det for tjenligst, om deres Anvendelse først at høre Clerts Betænkning. Ved Kgl. Resolution af 10de Aug. s. A. bevilgedes Commissionens Indstilling; ligesom det senere, efter en anden Indstilling af Commissionen, blev bevilget, at bemeldte 150 Rdlr., efter Clerts Forslag, maatte høves af Selskabet, og anvendes til at betale flere Personer, som Clert vilde bruge til at excerpere danffe Skrifter til Drdbogen, i Forhold til Enhvers Arbeide.

Uagtet alle disse Forberedelser saae man i 10 Aar intet andet fra Clerts Haand, end at Bogstavet B, som Strøm havde gjort færdigt, og som Clert havde giennemseet for at benytte og tilføie Revisorernes Anmærkninger, udkom fra Pressen mod Slutningen

af 1794. Strøm havde ligeledes efterladt sig et Udkast til **C** og en stor Deel af **D**; ²¹¹⁾ men inden Clert ret var kommen til at giøre Brug heraf, blev han (efter sin egen Forsikkring) nødsaget til at paatage sig Opsyn med Arbeidet ved det Thottske Bibliotheks Catalog, ²¹²⁾ hvilket først fik Ende i Sommeren 1792. Imidlertid havde han i 3 Aar (fra 1785 til Slutningen af 1787) giort Strøms Udkast til det udanske Bogstav **C** færdigt, tilligemed en Deel af **D**, (formodentlig saa langt som han har havt Hielp af Strøms Forarbeide); og i Begyndelsen af 1788 var saameget heraf revideret, at 3 Ark af **D** vare blevene trykte. Det øvrige af dette Bogstav modtog Commissionen først til Revision i August 1789, og det kom ikke i Trykken før i Jul. 1792. Imidlertid havde Clert, foruden den faste Medhielper, Weinrich, der næsten intet udrettede, antaget den bekiendte islandske Philolog Jon Olaffen d. J. og en Cand. Schiellerup, (der siden blev Amanuensis og Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket) til at excerperere danske Skrifter for Drdbogen. ²¹³⁾ Den førstnævnte, der indskrænkede sig til gamle danske Skrifter fra det 16de og 17de Aarhundrede, udførte vistnok ikke dette Arbeide med den fornødne Fuldstændighed, eller med den scrupuleuse Nøiagtighed, som Strøm anvendte i sine tabte Excerpter; men hans Arbeider vare dog brugbare og til Nytte for Drdbogen, og hans øvrige Fortjenester af nordisk Sprogforskning betydelige. ²¹⁴⁾

²¹¹⁾ Efter Clerts egen Beretning, nedenfor anf. St.

²¹²⁾ See hans "Brev til Udg. af Minerva angaaende den danske Drdbog." Min. 1793. I. S. 178.

²¹³⁾ Schiellerup var en flittig og usfortroden, men ukritisk og ikke meget sprogkyndig Medhielper ved Drdbogsarbeidet. Hans Excerpter vare uden synderlig Værdi; men hans foreløbige Udarbejdelser af en heel Deel Bogstaver (L. M. N. P. Q. R. og fl.) vare giorte med Hlid og Omhu, og kom de følgende Redactører til megen Nytte.

²¹⁴⁾ Jon Olaffen, en Søn af Olaf Gunlogan og Ragnhild Sivertsdatter, var født 1731 paa Evesney i Bredefjord ved Island, og var en ældre Broder af den ved sin Beskrivelse over Island bekiendte, i Selskabets Historie omtalte Weclagmand Eggert Olaffen. Fra Skalholt Skole kom Jon Olaffen til Kjøbenhavns Universitet, hvor Broderen understøttede og veilejede ham. Efterat han i endeel Aar havde lagt sig efter Theologie og østerlandsk Philologie, tog han omsider 1765 theologisk Attestats med bedste Charakter; og siden blev det gamle Nordens Sprog og

At Weinwich, der ikke allene var forsømmelig i sit Arbeide,²¹⁵⁾ men reent uduelig dertil, i Februar 1788 i fornemme Udtryk tilmeldte Commissionen, "at mange andre Forretninger ikke tillod ham længere at opoffre den fornødne Tid paa det vigtige og uvisommelige

Udsager hans Hovedstudium. Efter Broderens Afreise til Island (1752) blev han antaget som Stipendiarius Magnæanus, og levede i mange Aar af det aarlige Stipendium paa 150 Rdlr., indtil Arveprinds Frederik tillagde ham 400 Rdlr. aarlig for, i Forening med Prof. Schønning, at arbeide paa Folio-Udgaven af Snorre Sturlesen, hvortil Classen supplerede den danske Oversættelse (efter den reent uheldige Idee, at Peder Clausens forældede Sprog deri skulde efterlignes). I Aaret 1783 blev Classen antaget som Medhjælper ved Ordbogsarbeidet, og vedblev med usfortrøden Blid indtil A. 1806 eller 1807 at arbeide for de ham tillagte 120 Rdlr. aarlig; deels ved at giøre foreløbige Udkast til nogle Bogstaver (bl. a. Bogstaverne G, O og S) deels ved at giøre etymologiske Oplysninger til Andres Arbeider, og excerpere ældre danske Skrifter. Det var et betydeligt Antal af disse, han giennemgik; men deels har han forbigaaet mange Ord, som burde være optegnede; deels manglede hans Excerpter de fornødne Citater af Skriftstederne. — Han fandt sig for gammel til at blive Præst; men søgte et Klokker-Embed i Kiøbenhavn, som han dog ikke kunde opnaae. (Dansk Litteratur-Libende 1811. S. 202.) Da Udgaven af Snorre standfæde, viste Regjeringen herimod den Liberalitet imod den fortiente og ærværdige Lærde, at tilstaae ham de 400 Rdlr., han af Arveprindsen havde havt, som aarlig Pension; og tillagde ham endnu 150 Rdlr., da han i sit 79de Aar, tildeels for sit svækkede Syns Skyld, maatte søge om at entlediges fra sin Deeltagelse i Ordbogs-Arbeidet, hvorfor han af Selskabet havde 120 Rdlr. aarligen. Allerede før 1781 (s. Fort. til Suhms krit. Hist. IV. p. 23) havde han begyndt at arbeide paa Supplementer til Thres berømte Glossarium — et Værk, han fortsatte i 30 Aar, eller lige til sin Død, og hvis uheldige Skiebne nedenfor vil blive omtalt. Hans øvrige, saavel trykte, som efterladte Arbeider, opregnes i den Müllerske Nekrolog, D. Litt. Tid. 1811. S. 204—206. Skøndt i mange Aar blind paa det ene Øie, og svagsynet paa det andet, levede han i øvrigt lykkelig i sin Afsonshed, stærk af Helbred, tilfreds med sin stille, tilsidst næsten ukiendte Tilværelse, men agtet og hædret af Enhver, som nærmere kiendte den lærde, beskedne, godmodige Olding. Han døde den 18de Jul. 1811.

²¹⁵⁾ Da han i 1787 intet havde leveret, "undskyldte han sig med Conferentsraadinde Müllers Dødsfald, hvorved han, som Executor testamenti, har havt en Deel at bestille; men lover for Gftertiden at opagte sin Pligt." Hvert til Revisions-Commissionen. 9. Jan. 1788.

Arbejde, han havde havt for den danske Drdbog":²¹⁶⁾ kunde have været til Fordeel for denne. I Weinwicks Sted blev efter Clerts Forslag til dennes Medhjælper antaget Mag. K. Nyerup, som i endeel Aar sysselsattes deels med at excerperere; deels (fra Aug. 1789) med at bearbejde Materialierne til Bogstavet *F* i et foreløbigt Udkast,²¹⁷⁾ imod en aarlig Godtgjørelse af 100 Rdlr., hvorimod Ollassens Honorar (hvorfor han ogsaa udarbejdede et Udkast til *G*) forhøiedes til 120 Rdlr., og Schiellerup fik 80 Rdlr. aarlig. Vel tilkiendegav Selskabet, i det Clerts Forslag bevilgedes: "at Vedkommende ikke maatte ansee denne Antagelse som nogen Post eller Embede; men hvad de nød, allene som Betaling for deres Arbejde." Dog viste Følgerne, at de, der engang paa denne Maade vare antagne til Medarbejdere ved Drdbogen, beholdt uden Hensyn til deres Brugbarhed, denne Syssel og deres aarlige Honorar indtil deres Død, naar de ikke selv frasagde sig samme.

Enhver kunde nu vel troe, at tre Medhjælpere under Redactoren i det mindste maatte berige Drdbogens Stof med en overordentlig Mængde af Materialier; men intet mindre. Benyttelsen af Skriftsprogets Kilder i ældre og nyere danske Bøger blev fra Begyndelsen af den svageste Side ved denne Drdbog. Man vilde følge S. Johnson; men fulgte ham ikke i den ypperlige Grundvold, han havde lagt for sit Værk ved mange Aars Samling af Skriftsteder, hente hos de bedste engelske Forfattere. Var denne Kilde hos os endog langt fattigere, end hos Englænderne, saa burde man have været desto mere omhyggelig i at benytte den; men den Excerptering, man lod foretage til Drdbogen, blev fra først af forsvømt og udført uden

²¹⁶⁾ Han havde allerede engang tidligere, i Strøms Levetid, villet forlade Drdbogsarbejdet; hvilket dog ikke er skeet førend 1788; hvorefter Uttrinngen Ann. 116, S. 103 kan modtage en Forandring.

²¹⁷⁾ Nyerup havde saaledes foruden enkelte Excerpter, indtil Slutningen af 1793 gjort "den første Udarbejdelse" af Bogstavet *F*. færdig, hvilket Clert melber d. 2^{den} Jan. 1794. Den 29de Jun. 1794 indsendte denne tilligemed sit eget Arbejde ogsaa til Revisionscommissionen det første Hefte af Nyerups Udarbejdelse til *F*, for at Commissionen "selv kan skønne, hvad Rettelse og Hielp han har kunnet have af dette Arbejde ved sin sidste Udarbejdning." Det samme har han gientaget ved sildigere Stykker af *F*. d. 30de Jun. 1797.

Smag, uden Sprogkritik, uden rigtigt Valg og tilstrækkeligt Omfang. I Særdeleshed forsmøttes baade for en stor Deel det 16de Aarhundredes endnu rene og ublandede, skiondt mere ordfattige danske Skriftsprog, og det 18de Aarhundredes Litteratur fra dens begyndte Udvikling (man behøver ikke at nævne meer, end at Zolberg blev aldeles forbigaaet). Ved denne Grundmangel har Ordbogen maattet lide under dens hele Fortsættelse.

Den daværende Revisionscommission var baade talrig nok, ²¹⁸⁾ og fattedes ikke udmærkede og grundige Lærde; saalidt som disse overhovedet fattedes Kundskab til Sproget og Fortrolighed med den ældre og nyere danske Sprogbrug. Men at neppe Noget af dem har havt en klar Forestilling om Lexicographie — eller at Enkelte (og navnlig den, maaskee af Alle fra Smagens og Kritikens Side bedst begavede Carstens) ikke have funnet gjøre deres rigtigere Anskuelser gjeldende: er klart nok af den hele Maade, hvorpaa man lod Ordbogsarbejdet med en Betænkksomhed og Langsomhed, der ikke undgik at vække en misbilligende Opmærksomhed hos Publicum, skride frem under en svagelig, ukritisk og indskrænket Redacteurs uheldige Haand. At ogsaa en talrig Commissions uundgaaeligt langsomme Arbejdsmaade (det indleverede Manuskript circulerede i Begyndelsen blandt alle Medlemmer, længere hen i det Mindste blandt de Fleste, og saaledes at de Naturkyndige adspurgtes i fornødne Tilfælde) forhalede Ordbogens Udgivelse, er begribeligt nok. ²¹⁹⁾ Selskabets Secretair Jacobi, der tillige en Tid lang havde denne Function i Commissionen, hvori næsten Alt afhandlede skriftligt, og meget sielden nogen Forsamling holdtes, var selv hverken hurtig, energisk eller meget virksom. Til

²¹⁸⁾ Den bestod ved Hiemstiernes Død af Lurdorph, Carstens, Suhm, Erichsen, O. F. Müller og Jacobi. Da ved Dødsfald O. F. Müller (1784), Erichsen (1787) og Lurdorph (1788) afgik, valgtes i deres Sted Just. Raad, Rector S. Th. Thorlacius, Professor O. Fabricius og Professor P. C. Abildgaard. Denne er maaskee udtraadt 1796; i det mindste er i dette Aar Professor E. Viborg bleven Medlem af Commissionen. 1801 d. 2^{den} Jan. valgtes N. Kall til Medlem af Commissionen i Stedet for O. Fabricius, som var udtraadt.

²¹⁹⁾ Bogstavet E havde Clert indleveret d. 2^{den} Jul. 1791; den 2^{den} Jul. 1792 havde han endnu ei faaet det tilbage, og det udkom først fra Pressen 1793, tilligemed C og D.

Commissionen indsendte Clert efterhaanden, hvad han selv havde giort færdigt; i de følgende Aar (fra 1791) tillige Medhjælpernes og Excerptisternes Arbeide, inden disses aarlige Honorar blev anvist. Saaledes giennemgik Drdbogen en tre eller firedobbelt Bearbejdelse, inden Manuscriptet kom under Pressen; i det man først lagde Moths og Langebeks Arbeide til Grund for den saakaldte "første Udarbejdelse" af Bogstaverne, med hvis Veffaffenhed vi have seet (Anm. 217) at selv Clert som oftest var lidet tilfreds. Som Redacteur benyttede han derpaa Udkastet og de Excerpter, han vilde bruge, til sin anden Udarbejdelse; denne blev giennemgaaet af Revisionscommissionen, og endelig tilsidst endnu engang af Redacturen, for at benytte og tilføie Commissionens Bemærkninger. Giennem en saaseen Skærpsild havde omsider Bogstaverne D og R i 11 Aar naaet deres endelige Bestemmelse: at udgaae i Forening med A og B, som den danske Drdbogs første "Tome". Denne udkom i anden Halvdeel af A. 1793, uden at dette engang findes bemærket i Selskabets Protocoll, hvor overhovedet Lidet eller Intet af Jacobi er blevet antegnet om Drdbogen. Clert havde for længe siden foreslaaet, at dedicere dette Værk til Kongen, og at ledsage 1te Deel med en kort foreløbig Fortale, som han antog, at Jacobi vilde skrive. Men denne afgav den Erklæring, at han ansaae det for upassende at tilegne Kongen et ifkun begyndt Arbeide, der var saa langt fra sin Fuldførelse; ²²⁰) og at hvad den korte Fortale angik, maatte dette overlades til Clert selv, "om han kunde give Grunde for Arbeidets Forhaling, hvormed Publicum vel ikke er ganske fornøiet." Clert lod imidlertid Bindet udgaae uden Fortale; men da der allerede 1792 offentlig i Minerva var fremsat adskillige Spørgsmaal og Bemærkninger, Drdbogen vedkommende, ²²¹) havde han derved

²²⁰) "Gid jeg saasandt" — tilføier han ganske profetisk — "sinede Guds Skabelt paa dette Arbeide, som jeg med Glæde skulde opsætte Dedicationen." Man seer ogsaa her, at med Jacobi's correcte danske Stil, maa man ikke tage det alt for nøie.

²²¹) "Noget om det Kjøbenhavnske Videnskabs-Selskab", (af J. Thaarup), Minerva 1792. I. S. 37—46. Hvad her bl. a. med Grund foreholdes Selskabet, er, at man i Publicum erfarer for lidt om dets Virksomhed; og at det vilde være ønskeligt og gavnligt, at det (efter Naturhistorie-Selskabets Exempel) aarlig udgav en Beretning, saavel om dets Pengevæsen, som om dets Virksomhed i det forløbne Aar.

fundet sig opfordret til i samme Tidskrift at bekendtgjøre en Underretning om Ordbogsarbeidet, hvori han meddeler noget om dets Historie, og efter Gyne søger at forklare og forsvare den Langsomhed, hvormed det hidtil var gaaet frem; men giver Haab om at denne herefter vilde formindskes, og at Ordbogen om 15 Aar kunde være færdig.

Det længe ventede Bind, hvorpaa saa mange Lærdes Arbeide og saa stor Bekostning var anvendt (fra 1777 til Slutningen af 1792 var af den Kongelige Particuliercassee til dette Arbeide udbetalt 7500 R d r.)²²³⁾ blev vel modtaget med endeel Opmærksomhed, endskiøndt det udkom paa en Tid, da denne mere var henvendt til den i Frankrige begyndte Verdensomvæltning, end til Literaturens fredelige Regioner; men det mødte ogsaa snart hos Sprogkiendere endeel grundede Udsættelser. Den første offentlige Bedømmer²²⁴⁾ indskrænkede sig dog mest til at meddele en kort, af Elerts Brev uddragen Efterretning om Arbeidets Gang og Plan, og nogle faa Grindringer angaaende Orthographien og andet mere, hvorfor man savnede Redegjørelse i en Fortale. Mere omfattende og alvorlig var den Kritik, som en god dansk Sprogforsker, Corrector L. Zeiberg, ikke længe efter meddeelte,²²⁵⁾ og hvori han ligeledes anføder paa Mangelen af en Fortale, som her var uundværlig for at underrette Publicum om de Grundfætninger, Selskabet og Udgiverne havde bestemt at følge i Ordbogen — om nemlig denne blot skulde optage Ord af Skriftsproget, eller om den skulde udstrække sig til Talebrugen og Tale sprogets Ordreds; om man heri ogsaa vilde stige ned til Almuesproget eller Dialecterne; efter hvilke Regler man vilde optage eller forkaste nydannede Ord m. m. At denne Kritiker ogsaa fremhæver som en Mangel ved Ordbogen, "at man ved Udarbeidelsen ikke har brugt alle de vigtige Hjælpemidler i Sproget, som man til den Tid havde",

²²²⁾ "Brev til Forfatteren af Minerva, angaaende den danske Ordbog, fra N. Elert." *Minerva*. 1793. I. 174—189.

²²³⁾ Dette anseelige Honorar maa allene beregnes som Redactions=Bekostninger. Trykningen bekostede Selskabet ved andre Resourcer. (s. ovenf. S. 95, og S. 222 nedenf.)

²²⁴⁾ Capitain W. S. S. Abrahamson, i Kiøbenh. lærde Efterretn. 1794 No. 45.

²²⁵⁾ "Nogle Anmærkninger over den danske Ordbog." *Minerva*. 1795. I. 137-167.

(navnligen heller ikke Sporons Skrift om danske Synonymer) kunde man vente sig. At han tillige meddeler en betydelig Deel enkelte Urigtigheder og Overtrædelser af den danske Sprogbrugs og Sproglæres Love: derved viste L. Heiberg allerede for 48 Aar siden, hvor nødvendigt det havde været, at man af den, der vilde paatage sig at udarbejde den danske Ordbog, "havde fordret baade dyb Kundskab i Sproget og philosophisk Særpsindighed." Overhovedet var denne Kritik, uden at saare eller frastøde ved undværlig Særpsindighed og Haardhed, af en saa betydnende kritisk Vægt og Beviskraft, at den burde have virket paa en afgjørende Maade til at opklare Revisionscommissionens Anskuelse om det hele Foretagendes Beskæffenhed, om det, som Planen for den danske Ordbog lod tilbage at ønske, og om det Mangelfulde i dens Udførelse. Heibergs Kritik, der er af historisk Bigtighed, fordi den viser, at der allerede 1794 fandtes en dansk Linguist med rigtige Grundsætninger for Lexikographien, blev derimod reent uændset, ligesom den blev ubesvaret af Elert. "Det synes (siger P. E. Müller 1810) at Selskabet ikke har værddiget disse sårpsindige Bemærkninger nogen Dpmærksomhed; thi Ordbogens anden Deel, der udkom 1802, mangler lige saa vel en Fortale, som den første; og har blandt mange andre "Feil, just de samme, Heiberg forhen havde paa=anket."

Vel maae vi beklage, at Revisionscommissionen — hvis sårpsindigste Medlem, Carstens, var for gammel til at kunne virke med Kraft og Sikkerhed, og døde allerede 1795; hvor den smagfulde, aandrige og virksomme Abildgaard ved sin Embedsstilling var henviist til langt andre, for Linguistikken fremmede Sysler; og hvor Jacobi, som desuden ikke var meget hjemme i Sprogkritik og Lexikographie, af Alder og jævnlige Gigtlidelser fløvedes for det Slags Arbejder — umueligen kunde være i Stand til at bøde paa de Mangler ved Ordbogens Fortsættelse, som Redacteurs indskrænkede Duellighed til Arbeidet ei kunde andet end medføre. Det kan heller ikke andet end vække nogen Forundring, at der aldrig, hverken ved Strøms Død, eller siden, tænktes paa B. G. Sporon som Deeltager i disse Arbejder, eller som Redacteur; da han dog allerede i A. 1775—81 havde vaft saamegen Dpmærksomhed som tænkende Sprogkiender, ved sin danske Synonymik. — Ligesom den Heibergske Kritik blev uændset, saaledes vedblev man, ogsaa efter 1793, at lade Ordbogsarbeidet gaae sin sædvanlige, intet mindre

end hurtige eller heldige Gang. At Redacteuren nu, efter Commissionens Begiering, halvaarligen indsendte sit udarbejdede Manuskrift, tilligemed et Pensum fra hver af Medhjælperne, bragte vel mere Orden i Arbejdets Fremgang, men hjalp lidet til at give det en høiere indvortes Fuldkommenhed. I Arbejdernes Personale foresig den Forandring, at Secretair Nyerup (i Skrivelse til Abildgaard af 13. Marts 1796) frasagde sig det Arbejde, han i endeel Aar havde havt ved Ordbogen.²²⁶) I den Anledning foreslog Clerik, at Selskabet ingen ny Medhjælper skulde antage i den Afgaades Sted, men tillægge Schiellerup 100 Rdlr. aarlig, i Stedet for 80; skulde nogen endelig antages, vilde han foreslaae Riber, Lærer ved Blaagaards Seminarium. Ved Circulationen af dette Forslag imellem Committeeens Medlemmer (Suhm, Thorslacius, Thorkelin, Fabricius) vare de to sidste enige i, hvor ønskeligt det var, om man kunde herefter give et passende Honorar for Ordbogsarbejdet, der stod i Forhold til Enhvers Tid, "og ikke, som hidtil blev afmaalt efter Tiden, hvilken altid er lige lang; men ikke altid lige frugtbar." Da imidlertid Clerik i Efteraaret 1796, med Consistorii Tillsættelse, resignerede sit Bibliothekar-Embedet ved Universitetet til Nyerup, der ogsaa var bleven Professor i Litterairhistorien, eller egentlig fik denne adjungeret som sin Eftermand, imod at afstaae ham 100 Rdlr. aarlig af Lønnen, hvoraf han da "neppe beholdt 400 Rdlr. tilovers":

²²⁶) At dette saaledes skete midt i den halvaarlige Periode, der nu en Tid lang var antaget som Terminen, hvori Ordbogens Medarbejdere indleverede et Pensum af deres Arbejde i dette Tidrum, giver det allerede sandsynligt, at en personlig Grund, foruden den af Nyerup paaberaabte, "at Litterairhistoriens Dyrkelse meer end tilforn medtager og udfylder hans Tid," maa have bidraget til denne uventede Opsigelse. Nyerup var ei engang at formaae til "at vedblive Arbejdet i indværende Termin;" men undskyldte sig "med Arbejdets store Besværlighed og Riedsommelighed." Nyerup havde netop kort tilforn været foreslaaet af Suhm til Medlem i Selskabet, men blev dengang ikke optaget, da Forslaget indkom for sildigt, og Valget udsattes. Maa skee kan heri søges nogen Anledning til en Forstømmelse hos Nyerup, der bevægede ham til at frasige sig Fortsættelsen af de lexicale Arbejder; i det han i øvrigt selv med megen Beskedenhed takker Selskabet "for den Bevaagenhed, det har vist ham, i at bære over med de mange Ufuldkommenheder, han i sine Arbejder ikke har kunnet undgaae." Det er i det mindste vist, at da Nyerup kort derpaa (d. 1te April 1796) virkelig kom paa Valg, kaldt han igiennem.

lovede Clert nu ganske at opoffre sin Tid for Drdbogen, i det han paa Grund heraf søgte Selskabet om at tilstaae ham de ved Myerups Fratrædelse sparede 100 Rdlr. (6. Sept. 1796). Da denne hans Ansøgning kom i Circulation (Oct. s. A.), gjorde Fabricius bl. a. den grundede Bemærkning, at da Clert nu anfører, at to Medarbejdere ville være fuldkommen tilstrækkelige, eftersom han dog saa godt som ingen Nytte har havt af de ham meddeelte foreløbige Udkast: hvorfor man da ikke for længe siden har taget dette i Betragtning, men vedblevet at bruge tre Medhjelpere? — Professor Viborg, der imidlertid var bleven Medlem af Drdbogscommissionsen, yttrede sig her første Gang om denne Gienstand, i det han foreslog (hvad der adskillige Aar senere virkelig indførtes) at man ganske skulde ophøre med den aarlige Pensionering for Redacturen; men derimod tilstaae ham et passende Honorar for hvert Ark, som leveredes færdigt.²²⁷⁾ Værket vilde derved ikke allene opnaae en hurtigere Fremme; men formedelt denne ogsaa vinde ved at blive mere eensformigt. Han lægger Bægt paa: at man endog kun behøver "at betragte vort Modersmaals Bestaand i det Tidspunkt, da man begyndte paa Drdbogens første Bogstav, og hvormange Forbedringer, det siden har modtaget: for at gjøre sig en tydelig Forestilling om, hvormange Forandringer man endnu kan vente sig i Sproget, inden dette Værk, efter dets nærværende langsomme Gang, bliver fuldent." Neppe har dog denne, af Drdbogens Revision længere hen saa fortiente Lærde 1796 ahnet, til hvilken Grad hans Forudsagn om Sprogets Forandring og Udvikling i de paafølgende 46 Aar vilde gaae i Opfyldelse, uden at selv en heel følgende Mennefsaalder kunde strække til Drdbogens Fuldførelse. — Viborgs Bemærkning virkede saameget, at Selskabet eller Commissionen foreslog Clert, hvad det ansøgte Tillæg af 100 Rdlr. angik, at ville tilstaae ham dette for hans forøgede Arbejde, i Forhold til sammes Arkeetal. Men denne Betalingsmaade fandt Clert upassende for sig, og at gjøre Forestilling derom paa høiere Steder

²²⁷⁾ Efter Clerts egen Beretning (2. Jan. 1797) havde han i endeel Aar sædvanligen indleveret af det fra hans Haand færdige Manuscript omtrent 20 Ark halvaarligen, eller 40 Ark om Aaret, som han beregnede til 8—9 trykte Ark. Betalingen herfor, da Clert indtil 1796 havde 200 Rdlr. aarlig, udgjorde saaledes henved 24 Rdlr. Arket.

endog "forhaanende". Udfaldet blev, at man vel ikke bevilgede ham de 100 Rdlr. som fast Tillæg, men som aarlig Gratification, naar han indsendte en større Deel Manuscript; og man fandt overhovedet "billigt, at denne arbeidsomme og sygelige Mand maatte behandles saa godt som mueligt." (Abildgaard. 19. Jan. 1799). Clert paa- skyndte virkelig ogsaa sit Arbeide i de følgende Aar betydeligt, og indleverede ved Slutningen af 1798 hele Bogstavet G; men med Revisionen gik det altid langsomt, og Bogstavet F blev først færdigt til Trykken 1799.²²⁸) Da man omsider imod Slutningen af dette Aar vilde begynde paa Trykningen, og Commissionen, efter Thorke- lins stærke Anbefaling, derom vilde slutte Accord med Bogtrykker Popp, indtraadte en Banskfeligbed af en egen Art, i det Clert skrift- lig erklærede: "at han havde giort et ubrødeligt Løfte, aldrig at ville have det mindste med denne Mand at gjøre;" efterdi det var ham, "der havde udgivet det eneste Skandskrift, som var udkommet imod Clert;" men da denne "strax besvarede det og beviste Forfat- terens Lognagtighed," vilde Popp ikke opgive hans Navn.²²⁹) Commissionens Pluralitet fandt ikke Anledning til heri at være Clert imod, især da det hele, der kunde vindes, var 3 Mark for et trykt Ark; og saaledes tryktes ogsaa anden Deel af Ordbogen, lige- som den første, i det Møllerske Officin. Inden imidlertid Bogstavet

²²⁸) I et Circulaire (21. Jan. 1798) bemærkede Thorlacius selv: "at det var ønskeligt, at det ikke maatte være Revisionens Langsomhed, der for- sinkede Trykningen." Hertil anmærkede Fabricius: "Hos mig er i det mindste Revisionen ikke forsinket; da der i nogle Aar intet er sendt mig til Revision."

²²⁹) "Seg lod stævne Popp for Politieretten, for at faae Forfatteren at vide; men han fremstod for at gjøre sin Ed paa, at han ikke vidste hans Navn, og at Skriftet var sendt ham ved en Soldat; hvorpaa jeg, da jeg fryg- tebe han vilde gjøre en falsk Ed, ophævede Sagen." (Clert til Abildgaard. 2. Oct. 1799). Sagens Anledning synes ei at have kunnet være nogen anden, end den forargelige Strid, der var opstaaet imellem Clert, som i Aarene 1788—92 bestyrede Redactionen og Trykningen af den Thottske Catalog, og Mag E. C. v. Hæven, der i nogen Tid deeltog i dette Arbeide, og angreb Clert med plumpe og ugrundede Beskyldninger, hvorom nogle Stridskrifter verledes. Dog er intet af v. Hævens Flyveskrifter trykt hos Popp, saa at her maa sigtes til et andet anonymt Angreb, der ikke er mig bekendt.

3 var blevet aldeles fuldført, og da Trykningen af Bindet var naaet til det 6te Ark af G, faldt Evert om Sommeren 1800 i en farlig Sygdom, og saae sig nødsaget til at søge om, fra Aarets Slutning at kunne fratræde sin Bestilling som Ordbogens Redacteur. Han foreslog Selskabet at antage Professor Nyerup, og tilstaae ham 200 Rdlr. aarlig, og en Gratification af 100 Rdlr. for ethvert Bogstav, som han fuldførte fra J af. Selv søgte han Selskabet om at bevilge ham for hans øvrige korte Levetid en aarlig Pension af 200 Rdlr. Denne kunde Selskabet, efter dets vedtagne Grundsatninger, ikke tilstaae ham; man udsatte Svaret paa dette Punkt, for ei at saare den svage, fengeliggende Mand; og lod ham imidlertid udbetale det Sædvanlige for A. 1800. Evert kom aldrig mere saaledes til Kræfter, at han kunde fortsætte sit Arbejde ud over Bogstavet 3. Imidlertid besørgede han dog i sin svage Tilstand Trykningen og Correcturen af Bogstaverne G og 3. Det første afleverede han færdig trykt d. 2^{den} Jul. 1801, og indsendte i Sept. s. A. det øvrige af Bogstavet 3 til Revision. Trykningen fortsattes i dette og følgende Aar; og 2^{den} Deel blev færdig i Slutningen af 1802, omtrent 10 Aar efterat 1te Bind var færdigt. Saa lidt havde Redacturen beregnet sine egne Kræfter, og de øvrige Omkostigheder ved dette Foretagende, da han 1792 meente, at i 15 Aar, maaskee endog noget før, kunde hele Værket ventes at være fuldført. Den 2^{den} Jan. 1803 døde Evert i sit 63de Aar.

Med Hensyn til det Deconomiske medførte dette langsomme Foretagende i øvrigt ikke, saaledes som Kortvæsenet, nogen pecuniær Opoffring, eller i al Fald kun en meget ubetydelig, fra Selskabets Side. Af Kongens Particulier-Casse udbetaltes fremdeles det bevilgede aarlige Bidrag af 500 Rdlr. til Redactionen; Revisionen besørgede Commissionen uden nogen Godtgjørelse; til Trykningen bidrog Selskabet vel en liden Deel, men det Meste af de dertil medgaaende Omkostninger, havde man udfundet den særegne Udvei til at dække, som ovenfor (S. 95) er omtalt; nemlig ved Subscriptionsbidrag af den kongelige Familie, af Statsministre og andre Private, navnlig Kammerh. Suhm. Man skulde vel egentlig have beregnet, hvormeg det eller de Bogstaver, som hver især havde tegnet sig for at ville bekoste trykkede, omtrent vilde udgiøre af hele den danske Ordbog; men man havde i dets Sted anslaaet denne til 26 Bogstaver, og lod Enhver, efter sin Andeel, af et eller flere

Bogstaver, betale $\frac{1}{26}$ af Trykkeomkostningerne for ethvert Bogstav, der blev færdigt. Ja man gif saavidt, at denne Fordring ikke blot blev stillet til de Levende, men paa en besynderlig Maade gior- des gjeldende i Dødsboer,²³⁰⁾ og det endog i Enkedronningens og Arveprindsens, ja selv hos de Afdødes Arvinger.²³¹⁾ Hverken Præsidenten, eller den hofvante og lovkyndige Jacobi, fandt nogen Betænkelse herved; skjøndt der vel kunde være Tvivl om det pas- sende i at lade Videnskabernes Selskab, uagtet dets Formue maa betragtes som offentlig, i et saadant Tilfælde fremstaae med en Gields- fordring af den Art, hvor Kravsrettens Lovlighed efter den Paa- gjeldendes Død, og fremdeles hos hans Arvinger, af en og anden Retsskyndig betragtedes som meget tvivlsom.

²³⁰⁾ I en Erklæring fra Jacobi til Selskabet (1806) hedder det: "Det var fra Begyndelsen aldrig Meningen, at Tryknings- omkostningerne ved Ordbogen skulde falde Selskabets Casse til Byrde; hvorfor den omhandlede Subskription blev foran- staltet. Jeg har hidtil altid troet, at Forpligtelsen til disse Bidrag var af det Slags, som overgaae paa Arvinger; hvorfor jeg, ved indtræffende Dødsfald af Subskribenter, behørigen har anmeldt denne Selskabets For- dring, hvilken ogsaa af de respective Arvinger er bleven antaget for gyl- dig, og Betaling paafølgt; undtagen i Stervboet efter afg. General Wick- stedt, hvis Bo var insolvent; hvorfor jeg, efter Overlæg med Casse- Commissionen, frasaldt denne Selskabets Fordring, som, under slike Omstændigheder, upassende." Efter Geheimeraad Schack- Nathlous Død indkom Jacobi med sin Fordring paa Betaling for et Bogstav til "Hr. Schesteb Juul paa Ravnholt," til hvem han af Ge- heimeraadinde Harthausen var bleven henvist "som Besidder af afg. Geh. Raad Schack-Nathlous Bogsamling."

²³¹⁾ Jacobi berettede (i ovenangførte Erklæring), at han efter Enkedronning Juliane Maria's Død den 11te Febr. 1797 anmeldte, paa Selskabets Vegne, at hun havde "vedtaget at bidrage til Ordbogens Trykningsomkost- ninger for 4 Bogstaver;" hvorpaa Svar fulgte fra Commissarierne i Boet under 26. Febr. 1797. Fordringen blev siden af H. R. S. Arve- prinds Frederik betalt, tilligemed hans egen Subskription for to Bog- staver og eet Bogstav for hans afdøde Gemalinde, saaledes i Alt for 7 Bogstaver (eller $\frac{7}{26}$ Dele af det Hele). Den sidste Betaling skeete d. 24de Jan 1803, og beløb sig for Bogstaverne G og S for een Por- tion til 22 Rb. 3 Mk. 9 Sk., og for 7 til 158 Rbdr. 15 Sk. Man seer heraf at Trykningsomkostningerne for G og S have udgjort omtrent 582 Rbdr. Men ogsaa i Arveprindsens Bo vedblev Jacobi at anmeldte Selskabets Fordring, endnu den 12te Febr. 1806.

Dplaget af Drdbogen vilde man, da 2^{den} Deels Trykning skulde begynde, have nedsat, efter Clerts Forslag, fra 1000 til 500 Exemplarer (han holdt dette Antal for tilstrækkeligt, da kun 400 Ex. af 1ste Deel vare affatte). Herom kunde Committeeen ikke blive enig; og da Sagen derfor blev indgivet til hele Selskabet, viste sig her ikke mindre forskellige Meninger, ligesom der under Sagens Circulation (i Jul. og August 1798) forekom adskillige betænkelige Ytringer af enkelte Medlemmer. Saaledes meente Kierulff og Moldenhawer, at vel var 500 Exemplarer for lidt, naar der alt af 1ste Deel var affat 400; men dog vilde de votere for hiint Antal, "for at de mange Forandringer og Forbedringer, som kunde foretages ved denne Drdbog, jo før jo hellere kunde anbringes i et nyt Dplag." Mønter fremsatte endog det Spørgsmaal: om det ikke var bedst, reent at omtrykke 1ste Deel, og udsætte Udgivelsen af de følgende, indtil de Feil og Ufuldkommenheder kunde blive hævede, som man antog der fandtes ved Drdbogen? — Da nu Stemmerne vare meget deelte imellem Antallet af 1000 og 500 Exemplarer, og Adskillige, som et Middeltal havde voteret for 800, bestemte Selskabet sig omfider for det sidste. Herved var i øvrigt endnu den besynderlige Omstændighed at mærke: at Clert ansaae sig, i Følge Selskabets Bestemmelse, at have Eiendomsret til Dplaget af Drdbogen (formodentlig begge Dele); og han bemærkede derfor selv (just ikke til Gæde for Værket), at hans Forslag til en Nedsættelse af Dplaget til det Halve vidnede om hans Uegennyttighed, da Ingen kunde hindre ham fra at giøre saameget af det større Dplag til Maculatur, som han vilde. Paa hvilken Grund Clert gjorde hiin Paastand (formodentlig en tidligere Overdragelse til Strøm) findes ikke oplyst; men da han (3. Septbr. 1801) indkom med det Andragende, "at Selskabet vilde afkiøbe ham eller hans Stervbo det overblevne Dplag af 1ste Bind (750 Exmpl.) og Dplaget af 2^{det} Bd. (800 Exmpl.) for den halve Værdi": opstod der i Selskabet en, som det synes grundet Tvivl om, at Clert havde nogen lovlig Adkomst til en saadan Fordring. Efter Jacob's Erklæring svarede ham: at man vilde tilstaae ham 200 Rdlr. udbetalte, imod Dplagets Udlevering, og Fordelen af hvad der kunde sælges af Drdbogen i de første 6 Maanedes efterat 2^{den} Deel var udkommet, indtil et Antal af 70 Exemplarer. Clert, som endnu paa sit sidste Sygeleie, havde megen Omhu for at forsikre sig og

fit Bo denne Indtægt, forlangte først 340 Rdlr.; men erklærede sig omsider et Par Maaneder før sin Død (5. Nov. 1802) tilfreds med Selskabets ovenanførte Tilbud. Efter hans Død synes det, at man er kommen paa andre Tanker. Selskabet bifaldt i det mindste (4. Febr. 1803) Casse-Commissionens Betænkning "at Selskabet ei kan besatte sig med afg. Professor Everts Forslag om at affiobe ham hans Andeel af Dplaget af den danske Ordbog." Om imidlertid de forhen tilbudne 200 Rdlr. ere blevne Stervboet udbetalte, kan, af Mangel paa Regnskaberne, ikke oplyses.

Med Everts Død og andet Binds Udgivelse indtraadte nogen Standsning i Ordbogsarbeidet, hvis Fortsættelse efter 1803 hører til Beretningen om det følgende Tidsrum. Det af Evert redigerede Bind (Bogstaverne F—S) blev ikke, da det udkom, offentlig bedømt i noget literairt Tidsskrift; tildeels vel, fordi man fryede det dermed forbundne betydelige og møisomme Arbeide. Syv Aar sildigere fremtraadte en med Sprogkærdom, Smag og Kritik udrustet Skriftdommer (P. E. Müller), der af Dnsorg for "Nationens Væge og vor Literaturs Lær" ansaae sig forpligtet til uden Skaanssel at udtale den haarde, men desværre overhovedet sande og retfærdige Dom, som han affagde over Ordbogens anden Deel: "at den er en rudis indigestaque moles, fremmet ved Excerpter, samlede i forskiellige Mennefskealdere²³²⁾ af flittige og i visse Fag kyndige Medarbeidere, men hvor den sidste ordnende Haand savnes."²³³⁾ De Mangler i denne Deel, som Recensenten dernæst i det Enkelte, ved en Mængde Exempler, paaviser og beviser, henfører han: 1. til Savnet af en fast Plan, og deraf flydende Inconsequents. I Stedet for at den 1te Deel f. Ex. langt rigtigere kun optager de mest almindelige techniske og videnskabelige Udtryk, og af danske og norske Almuesord kun enkelte, der forekomme i Skrifter, eller hvormed Bemærkelsen af almeenbrugelige danske Ord kunne oplyses: har man i anden Deel i Flæng optaget en Mængde af de mest specielle techniske og videnskabelige Benævnelser, og endeel Almuesord, baade fra Danmark og Norge;

²³²⁾ Dog kun een, naar Taler er om egentlige Excerpter. Moths og Langebeks Ordbøger kan man ei henregne til disse.

²³³⁾ Kiebenh. Lærde Efterretn. 1810. S. 87. (Nr. 6. 7. Recensionen fortsattes over Bogstavet J. Nr. 8 og 10).

skiondt naturligtvis uden at nærme sig til nogen Fuldstændighed. 2. Har man ei allene herved villet gjøre Ordbogen til "et Slags Polyglot-Lexikon," men ogsaa til et Etymologicum. Man har deri ligesaa lidt kunnet opnaae den Fuldstændighed, hvilken et Arbeide, som det sidstnævnte, kræver, som man har holdt sig til de rette Grændser; og i mange Etymologier har man været uheldig af Mangel paa kritisk Indsigt, Smag og Tact. 3. Hensyn til den classiske og den dannede Sprogbrug er forbigaaet, i det baade forældede, trivielle og vulgaire Udtryk i Mængde ere optagne, uden at give dem Studsmaal som saadanne. 4. Ordbogen lider ligesaa meget under overflodig Bidtøstighed i en stor Deel Sammensætninger, hvilke det var ufornødent at anføre, som under Mangel paa en Mængde gode Ord, opkomne under den nyere Tids Sprogudvikling. Den fattes ikke blot en stor Deel aldeles gangbare Ord og Talemaader; men "overalt savnes ogsaa de finere Bemærkninger over Ords og Talemaaders forskellige Betydning og Anvendelse;" og til Forundring finder man, at endogsaa i denne Deel er Sporon bleven ubenyttet. 5. Maa denne Deel af Ordbogen endnu tillægges en Hoved-Mangel, "som her mindst kunde ventes", Uvidenskabelighed, der ikke allene viser sig i "hyppige naturhistoriske Feil og Unøjagtigheder," og i flette Beskrivelser over Gienstande af Naturhistorien og Phisiken, men ogsaa i "Mangel paa logisk Præcision, hvorved mangfoldige urigtige Definitioner og Beskrivelser over de forskellige Gienstande ere blevene foranledigede; og i den meget hyppige Uorden og Unøjagtighed, som finder Sted i at optegne Ordenes afvigende Bemærkelser." — Den skarpe Kritiker har dog endnu forbigaaet, eller ikke nok fremhævet den væsentlige Mangel, som det andet Bind af Ordbogen deler med det første, ligesom med de følgende: at Værket ikke var forberedt ved en tilstrækkelig Benyttelse af ældre og nyere Skrifter (fornehmelig dog de sidste), og derved savnede den Grundvold og Støtte for Sprogbrugen, hvis Uundværlighed den nyere Lexikographie almindeligen har erkendt, og heller ikke mere kan tilfidesætte eller forsømme at tilegne sig. Det var saameget besynderligere, at da man i Planen til den danske Ordbog havde fastsat, at Johnsons engelske Lexikon skulde tiene den til Mynster, ²³⁴⁾

²³⁴⁾ Man havde desuden Exemplet af flere andre, netop af videnskabelige Samfund udgivne nationale Ordbøger (s. Ex. det spanske Academies Lexikon

efterfulgte man dog ikke denne Lexikograph i et Punkt, hvori han netop udmærkede sig fra saamange tidligere. — Har nu endog den anførte Kritik over Selskabets Ordbog med Strenghed blottet de Mangler ved det andet Bind af Værket, som Redacteursens Egenstaber og den hele Fremgangsmaade ved Arbeidet saa at sige gjorde uundgaaelige: saa fordrer den historiske Retsfærdighed, at man ikke, saaledes som Recensenten synes tilbøielig til, alle ne vil gjøre Redacturen ansvarlig for Manglerne. Rec. antager, at Revisionscommissionen enten har havt slet ingen, eller kun en ringe Deel i det andet Bind's hele Skikkelse; ²³⁵⁾ den har i det mindste havt en næsten uundgaaelig Deel i den Langsomhed, hvormed dette Bind blev færdigt. Men ingen af de bevarede skriftlige Ytringer af Commissionens Medlemmer, fra Begyndelsen af Clerks Antagelse til Redacteur og hans Indlevering af sit Arbejde, tyder hen paa, at Noget af "de lærde og skarpsindige Medlemmer" har indseet, eller villet vedgaae, hvor lidet han som Lexikograph vilde være i Stand til at fyldestgjøre videnskabelige Fordringer til en Ordbog, eller hvor lidt et Værk af den Art, der kunde udholde Sprogkritikens nærmere Belysning i Slutningen af det 19de Aarhundrede, var at vente af den hele Plan og ukritiske Fremgangsmaade, hvorefter Ordbogen blev forberedet, redigeret og revideret. — Naar derfor endog P. C. Müller tilsidst,

og den italienske Ordbog af Academia della Crusca) som ligeledes ere grundede paa ældre og nyere classiske Forfattere, og berigede med en stor Mængde samlede Skriftsteder. At følge Dictionnaire de l'Académie française, som derimod overhovedet kun benytter Exempler, dannede til Ordnes Bemærkninger af Ordbogens Redacturer (en Fremgangsmaade, som i øvrigt ogsaa Moth paa sin Maade fulgte): var der slet ikke Tale om, da man, under Deeltagelse af Guldberg, lagde den sidste Plan for Videnskabernes Selskabs Ordbog.

²³⁵⁾ "Af Revisionscommissionens Medlemmer vare flere døde, og indvortes Grunde forbyde at antage de andre navngivne lærde og skarpsindige Medlemmers kraftige Medvirking." Lærde Gfterr. ovenanf. St. — Man kan suarere sige, at Sammensætningen af Ordbogscommissionen fra 1790 til 1800 for det egentlige Lexikographiske Formaal var lidet heldig. Dettets Repræsentanter i Commissionen skulde være Jacobi, S. Th. Thorlacius og Thorfelin. De to sidste vare hertil udygtige; den første forstod sig ikke meget mere paa Lexikographie, end de øvrige, var svagelig og tog sig mere af Gasen, end af Ordbogen.

efter at have oplyst saamange Feil og Mangler ved Ordbogens anden Deel, ikke vil frakiende den at indeholde mange samlede Materialier, der engang ved en Samarbejdelse kunne blive brugbare for et Værk, som var Sproget værdigt, og derfor heller ei vil negte, at dens Udgivelse var til Gavn: saa kan Historien dog ei dølgge den uheldige Sandhed, at der ved betydelige Midler og en stor Deel besværligt og tildeels spildt Arbejde i meer end en heel Menneftesalder, hidtil ved Selskabets Ordbog ei engang var udrettet, hvad i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, en enkelt Mand, ved rigtig Brug af Medhjælperes samlede Materialier, for sin Tid havde gjort bedre og med en relativ større Fortieneste af den danske Perikographie.

IV. Med 1781, da den 1te Deel udkom, og saaledes omtrent med Jacobis Secretariat, (hvis Forretninger han fra 1796 deelte med P. C. Abildgaard) begyndte den "Nye Samling" af Videnskabernes Selskabs Skrifter, hvis 5te og sidste Deel udkom 1799. Den første Deel indeholder endnu Afhandlinger, oplæste i Selskabet 1778—1780, altsaa i forrige Periode; med den følgende Deel, hvis Indhold er oplæst fra 1781—83, begynder den anden Periodes Arbejder; 3^{die} Deel indeholder Arbejder fra 1783—1788, i hvilket Aar den udkom, og den vidner saaledes om en allerede aftagende Forfatterfrugtbarhed og Virksomhed. Med denne Deel ophører den nyttige, ofte uundværlige Angivelse af Aaret og Dagen, naar en Afhandling er oplæst; man har maaskee villet undgaae, at gjøre den formindskede litteraire Virksomhed hvormed Selskabet i 12 Aar kun leverede to Bind af Skrifterne, alt for tydelig; men man har derved berøvet Indholdsfortegnelsen over Selskabets Skrifter en ved mange Leiligheder savnet historisk Notice, som Enhver venter sig at finde, da det særdeles i de physicalske og naturhistoriske Videnskaber, der ere i bestandig omverlende og fremskridende Tilstand, ogsaa kan behøves eller interessere, bestemt at vide Tiden, naar et saadant Bidrag først er bekiendtgiort. Ville vi for Resten undersøge Grunden til den, i Aarene 1790—1800 aftagende litteraire Productivitet i Selskabet, da kan den deels søges i flere Medlemmers tiltagende Alder, og i Tabet af Aldskillige (fornemmelig i den historiske

Afdeling), der havde hørt til de sluttige Forfattere i Selskabet, f. Ex. Schöning (1780), Lurdorphy (1788), Carstens (1795), Suhm (1798); og af Naturforskerne O. S. Müller (1784), Kragenstein (1795), Strøm (1797), Rottbøll (1797). — Heller ikke bør det lades ubemærket, at den Tid var ikke mere, da Videnskaberne's Selskabs Skrifter vare det eneste Ojemmested for scientificke Undersøgelser og Afhandlinger, navnlig i Naturvidenskaberne, eller dette Selskab det eneste Samsund i Danmark, der sysselsatte sig med derhen hørende videnskabelige Arbejder.

I Maret 1789 stiftedes i Kiøbenhavn et, efter en temmelig betydelig Scala indrettet "Naturhistorieselskab", hvortil den første Plan (d. 10de Sept. 1789) var udgaaet fra Professor P. C. Abildgaard, og som i en Generalforsamling d. 7de Jun. 1790 vedtog dets Love. Selskabets Hovedformaal forkyndtes (I. Art. 1) at skulle "gaae ud paa at opdage, samle og beskrive Naturproducterne af alle tre Naturens Riger i de danske Stater; saameget umueligt at behandle dem practiff, at undersøge deres Brugbarhed, deres nyttige eller skadelige Indflydelse paa de huuslige eller borgerlige Næringer, eller det man har kaldt den oeconomicke Naturkyndighed," (en Bestemmelse som dog ikke blev den herskende i dette Selskabs Skrifter, der snarere have en streng videnskabelig Tendents). Dette Selskabs Virksomhed skulde i øvrigt tillige gaae ud paa at lade holde offentlige Forelæsninger over de vigtigste Dele af Naturvidenskaben, (hvortil en Sum af 600, 800 til 1000 Rdlr. aarlig skulde kunne anvendes), at anlægge et Museum, en botanisk Have og et Bibliothek, at bekoste naturhistoriske Reiser i Fædrelandet, og at udgive en Samling af Skrifter og Afhandlinger, som Selskabets Medlemmer oplæste i dets maanedlige Forsamlinger. Ligesom dette gavnlige Samsund ved dets første Indretning mødte et betydeligt og ualmindeligt Bifald (det talte 1790, da Vedtægterne tryktes, et Antal af 266 Medlemmer, af alle Stænder, og deriblandt næsten alle Hovedstadens udmærkede Videnskabsmand og Embedsmand; uagtet det ikke ubetydelige aarlige Bidrag af 10 Rbdlr. som Vedtægterne paalagde), saaledes var ogsaa den literaire Virksomhed, som det nye Selskab i de første 5 Aar udfoldede, ikke lidt frugtbar. Fra 1790 til 1810 udkom 6 Octavbind af Naturhistorie-Selskabets Skrifter, der indeholde Vi-

drag næsten af alle den Tids bekendte, ældre og yngre danske og norske Naturkyndige og Naturforskere; og deriblandt ogsaa af de fleste saadanne, der vare Medlemmer af Videnskabernes Selskab. Hvorledes Naturhistorieselskabet i øvrigt (s. Ex. ved at lønne vor berømte Botaniker Vahl, Chirurgen Schumacher og Andre for at holde Forelæsninger, ved Anlæg af et Naturalmuseum m. m.) virkede efter dets Bestemmelse, horer ikke herhid; men det indsees lettelig, at flere af vort Selskabs Medlemmer, ved at offere det nye Samfund en stor Deel af deres naturvidenskabelige Arbeiders Udbytte, maatte bidrage til at fortynde Indholdet af Vid. Selskabs Skrifter, baade i Quantitet og Qualitet. Man maatte snart blive overbevist om, at det yngre Selskabs Skrifter udmærkede sig ved mange værdifulde og interessante Afhandlinger, især til den beskrivende Naturhistorie; ligesom at enkelte af de fortrinligste Naturkyndige (særliges *Abildgaard, J. C. Fabricius, O. Fabricius, Kathke, Spengler, S. Strøm og Vahl*), der saa godt som allene præstere flere Bindes Indhold, her udviklede en langt større og mere betydende Productivitet, end i Videnskabernes Selskab.²³⁶) Man veed, at Nyheden har for enhver saadan Indretning en oplivende og fremdrivende Kraft, som med Aarene pleier at aftage. Heller ikke varede det meget længe, før Naturhistorieselskabet sporede denne Virkning af Tiden; og man seer, at hvormegit Bisald endog Selskabet og dets Skrifter fandt, deelte disse den Skiebne med Videnskabernes Selskabs Værker, at Skrifternes Af sætning overhovedet neppe engang dækkede Omkostningerne ved Papiret, hvorpaa de trykkes, end sig til Trykningen, Tegninger, Kobberstik og andre

²³⁶) I 4 Aar (1790—94) udgav man 3 Bind eller 6 Hefter, af nye og originale Afhandlinger, med en stor Mængde Kobbertavler. Det 4de Bind, hvoraf Halvdelen brændte 1795, udkom dog 1797 og 98, og 5te Bind 1799 og 1802. Men hermed var den raske Virksomhed til Ende. *Abildgaard, Strøm, Wahl*, og den bedagede *Uding L. Spengler* vare døde; *O. Fabricius* havde trukket sig tilbage. *Kathke* var ikke af de mest productive. *Vahl* derimod, som dog havde *Flora danica* og andre større Arbejder under Hænder, vedblev til det sidste med usformindsket Iver at arbejde for Naturhistorieselskabet; men uviste den Egeghydighed og Forsømmelse imod Videnskabernes Selskab, at han ikke leverede et eneste Bidrag til dets Skrifter, skjøndt han allerede 1791 blev Medlem. — Efter 8 Aars Mellemrum udkom 1810 det 6te og sidste Bind af *Naturhist. Selsk. Skrifter*, med Register over hele Samlingen.

Udgifter.²³⁷⁾ Ikke engang et Decennium behøvedes for at følge den Jær, man havde udviklet i at fremme Selskabets Virksomhed, ligesom den Interesse, Publicum ved dets Dyrrelse havde viist for denne Stiftelse. Efter 1802, eller maaskee rettest efter 1807, døde Selskabet ubemærket hen; og dets sidste Eftermæle var VI^{te} Bind (egentlig kun et lille Hefte) af dets Skrifter, som udkom 1810.

Foruden den Afbræk, Videnskabernes Selskabs Skrifter ei kunde andet end lide ved en saa rigelig Afløbskilde for den naturhistoriske Deel af deres Indhold, indtraadte det samme Tilfælde, om endog i mindre Grad, ved det 1794 begyndte, indtil 1807 fortsatte "Physicallsoeconomiiske og medico-chirurgiske Bibliothek." Endskjøndt dette gode og med Rette agtede Tidsskrift (redigeret først af O. S. Mynster, fra 1799 af C. G. Rafn, og i Aaret 1800 tilkiendt en Understøttelse paa 100 Rdlr. af vort Selskab) overhovedet var af en mindre strengt videnskabelig Charakter, og for en Deel optog oversatte Bidrag: udstyrede det dog i meer end et Decennium med et ikke ubetydeligt Antal originale physiske, chemiske, physiologiske og naturhistoriske Bidrag, og det for en stor Deel ved Medlemmer af vort Selskab (s. Gr. Abildgaard, Zauch, Zerholdt, Rafn, Viborg).

Saaledes lod det sig allerede af den her antydede Grund forklare, hvorfor man ikke tør sige om den nyere Samling af Selskabets Skrifter, og navnlig om disses physisk-naturhistoriske Afdeling, at de i forøget videnskabelig Værdi ere stegne ligesaa meget, som i Afhandlingernes Antal, der i de 5 Bind udgjør ikke mindre end 175, men deriblandt ogsaa mange heel korte. Den anførte Grund kan derimod slet ikke komme i Beregning ved de nyere Skrifteres historiske Afdeling; ikke desmindre maa det fremhæves som et Hovedtræk ved den nyere Samlings Charakter og Indhold, at denne Række af Skrifterne fremviser en paafaldende Formindskning af den historiske Classes skriftlige Activitet i Selskabet. De 17 historiske, antiquariske og statistiske Bidrag (hvoraf endeel ere meget korte), der findes i denne Samlings 5 Bind, vise sig kun som fældne Undtagelser iblandt det hele Antal af 175 Afhandlinger og Bidrag, som Samlingen indbefatter. Heller ei tør man om de allerfleste af de historiske og antiquariske Bidrag i den nyere Samling sige, at de i Betydning og

²³⁷⁾ Efter Naturhistorieselskabets Regnskab for Aaret 1792 beløb i dette Aar Udgifterne til Selskabets Skrifter sig i Alt til 553 Rdlr. 5 Sk.; men Indtægten for Salget af Skrifter sig kun til 74½ Rdlr.

videnskabeligt Værd nærme sig til den ældre Samlings Afhandlinger i samme Fag (hvilke af 157 Bidrag, som alle 12 Bind indeholde, udgjøre 48, eller omtrent $\frac{1}{3}$, i Stedet for i den nyere Samling kun omtrent $\frac{1}{11}$ af det hele Antal). Som Undtagelser fra en almindelig Burdering, hvis Rigtighed neppe kan kaldes i Tvivl, kan vel nævnes nogle enkelte Afhandlinger, meer eller mindre udmærkede blandt de øvrige ved Lærdom og videnskabeligt Udbytte for den historiske Undersøgelse; (saasom Temlers om Opfindelsen af Skydegevær og Bøsseskud i Europa; Carstens om det norske Naabens Oprindelse; Schönings Fortsættelse af hans Undersøgelse om de Gamles Kundskab til vort Norden; Suhm om Chazarerne og om Landene Gallizien og Ludomirien; T. Rothe om Østersøens forandrede Skikkelse). Men disse tilhøre ogsaa alle saadanne Forfattere, hvis litteraire Charakter og Virksomhed nærmest var beslægtet med den forrige Periode i Selskabets Historie. Det var denne, hvori den historiske Forskning og Kritik oprandt i Danmark med Gram og Langebek, men det 18de Aarhundrede saae ikke mere Nogen, som erstattede Tabet af disse; og der henrandt en lang Række Aar, inden Videnskaberne Selskabs Skrifter kunde fremvise historiske Arbejder af den Vægt og Lærdom, som Gram's, Schönings' og Carstens'.

Derimod viser allerede Antallet af de naturhistoriske (omtr. 51), fysiske (24), matematiske (22) og astronomiske (30) Bidrag i den nyere Samling, at disse Videnskaber baade talte et langt større Antal Dyrkere i Selskabet, end de historiske, theologiske, philologiske og juridiske Discipliner; og at der iblandt dem kan forudsættes en større Arbejdsomhed, en mere levende Deeltagelse i Selskabets litteraire Liv og Virksomhed. At den historiske Afdelings Medlemmer i Løbet af denne Periode deels bortdøde, deels ældedes, er allerede anført; og at flere optagne Medlemmer, som kunde henregnes til denne Afdeling (f. Ex. N. Kall, Thorkelin, Moldenhawer) ikke kunde regnes til de slittige Forfattere; nogle endog, (f. Ex. Kierulf), aldrig leverede noget Bidrag til Selskabets Skrifter, bør ikke lades ubemærket. Men det kan heller ikke forbigaaes, at Selskabet i denne Periode ved den overveiende fysiske og practiske Retning, som dets videnskabelige Charakter og Virken antog, ikke altid var opmærksomt nok, paa at udfylde de Tab, som det efterhaanden led i dets historiske Afdeling; ligesom der ogsaa forekommer enkelte Spor til at man i den danske lærde Verden havde faaet et Slags Mistanke om, at Fysikerne havde

faaet en Overbægt i Selskabet, der kunde være vovelig at prøve; og at der i Selskabet udøvedes større Strengthed ved Optagelsen af Medlemmer i den historiske Afdeling, end i den physiske. Adskillige Exempler, som forekomme paa, at bekendte Lærde og Forfattere (som J. Baden, Valle, Bastholm) frabade sig at komme paa Valg i Selskabet, stadfæste denne Formodning; og et Par Gange vistes der virkelig, ved Forslag til Medlemmer af den historiske Afdeling, en Strengthed i Valghandlingen, der slet ikke stemmer overeens med den Lethed, hvormed physiske og mathematiske Medlemmer bleve optagne.

Med Hensyn paa Indholdet af den naturvidenskabelige Deel af den anden Række af Selskabets Skrifter: da tør vi hverken maale dets Værdi efter nyere Tidens Fremskridt og Rigdom, eller antage at Stoffets Qualitet stod i lige Forhold til dets ikke ubetydelige Mængde. Det er bemærket og meddeelt mig, som Bidrag til de her omhandlede Arbeiders Charakteristik, at blandt de faa naturvidenskabelige Afhandlinger i Selskabets tidligere Skrifter (navnligen disses første Række) havde adskillige en afgjort historisk Charakter.

Serlig kan regnes de to Afhandlinger (I. og III. Bd.) af J. S. Ramus over Nordlysene, og af G. Schønning (VIII. Bd.) "om Nordlysets Ælde", hvori den sidste viser, at dette Phænomen ogsaa har været kendt i Oldtiden, og navnlig af de gamle Nordboer. Da Nordlyset undertiden i lange Perioder ligesom bliver borte, eller dog viser sig meget sjældent, havde disse historiske Bidrag en virkelig Værdi for Naturvidenskaben. En Afhandling om det Bisabonfske Jordstæls Udstrækning til Norge (af J. C. Spidberg) har ligeledes kun sin Værdi af dens historiske Indhold. Adskillige Beretninger om Biergværkerne i Norge (særlig Kongsberg) have samme historiske Charakter; og give lidet Udbytte for den egentlige Biergværksvidenskab. Gram, for hvis omfattende Mand næsten ingen Videnskab var ganske fremmed, har meddeelt en interressant Efterretning om et Tilfælde, hvor Frostens Havde, paa Vinduerne af en stillestaaende Karreet, dannet et meget noiagtigt Billede af den ligesom liggende Egn. Gram bærer for Rigtigheden af denne Sagttagelse, som man selv den Dag idag ikke noie nok kan forklare; men over hvilken maaskee den nyeste Tids Opdagelser kunde frembringe noget Lys. — Mere henhørende til de experimentale Videnskaber er P. Horrebows Afhandling om Atmosfærens Hvide. Forfatteren havde selvstændigt arbejdet over

"denne Gienstand, og lagt en rigtig Beregning til Grund, imedens mange berømte Lærde endnu fulgte en urigtig. Han havde tillige ved egne Forsøg bestemt, hvor høit man maatte stige, for at Dvælsket i Barometeret skulde falde een Linie: men de Berigtigelser, som dette Slags Beregninger maa underkastes for Varmens Indflydelse, for Fugtighed i Luften og for Lyngdens Ulligheder, vare i hans Tid endnu ei udtænkte."

"Af Kragenstein indeholder den anden Række af Selskabets Skrifter endeel physikaliske Afhandlinger, som have en stor Mangfoldighed af Indhold, og for deres Tid en ikke ubetydelig Interesse og Værdi. En besynderlig Forandring i Jordlagene paa Møen (VIII. 189), Dykkerkonsten (IX. 512), en Materie, som ogsaa Professor See med nogen Udførlighed behandlede (VIII. 121—54), Heliometret (IX. 611), en Feil i de paa hans Tid brugelige Reaumur'ske Thermometre (X. 329), den saakaldte vis inertia, hvis Betydning han meget godt udvikler (X. 337), den frastødende Kraft (X. 351), Rambulken, og Belidor's Beregning af dens Virkning (X. 364), Læren om Frictionen i den circulaire Bevægelse (X. 47). Segner's hydrauliske Maskine (XII. 147). Diets achromatiske Beskaffenhed (Ny S. I. 131), Jordens Temperatur, og sammes Forandring (Ny Saml. I. 303): disse, og flere Materier have været Gienstand for hans Undersøgelser. Dersom endog ingen af disse have haft nogen mærkelig Indflydelse i Videnskabernes Historie, saa vidne de dog ikke blot om Forfatterens Arbejdsomhed som Medlem i Selskabet, men vise ham heelt igiennem som en selvstændig og indsigtfuld Physiker, der overalt er hjemme i sin Tids Videnskab."

"Nogle af disse Kragensteins Afhandlinger tilhøre den anden Række af Skrifterne, og fortiene lige Roes med de ældre, om man endog ligeledes maa sige, at heller ikke de sildigere Bidrag have deres Fortieneste af at have bragt Videnskaben mærkeligt videre. Mere indgribende i Videnskabens fremstridende Gang vare nogle af de Afhandlinger, der meddeelttes af A. W. Hauch; saasom Undersøgelsen om Vandets Bestanddele (Ny S. IV. 513) og Forsøgene om Würzers angivne Forvandling af Vandet til Dvælsketgas, m. m. (V. 177). Hauchs fornemste Forsøg gif ud paa at bekræfte Læren om Vandets Sammensætning, som i hiin Tid blev angreben fra flere Sider. Disse Angreb grundede sig for en stor Deel paa Forsøg, hvorved man vilde have udfundet, at Vand, ledet igiennem glødende Ier, ikke

"saameget gav brændbar Luft, men snarere Dvælluft og Kulshyre.
 "Gauch viste derimod, at dette Udfald ikkun erholdes, naar man anvender
 "Rør af porøse Materier, og at et saadant Udfald ikke beroer paa disse
 "Legemers Natur, men paa Rørene deri; saaledes at man altid vil
 "faae de af Lavoisier's Theorie fordrede Udfald, naar man indslutter
 "de porøse Rør i mere uigiennemtrængelige. Han anvendte hertil bl. a.
 "Guld- og Sølv-Rør, fordi de efter deres Natur ikke virke kemisk
 "paa Vandet." ²³⁸⁾

"Den paa flere Maader af Søvesenet og de nautiske Videnskaber
 "fortiente Admiral P. Lovenørn meddeelte bl. a. i den nye Saml.
 "af Selskabets Skrifter Bemærkninger om Ebbe og Flod i de danske
 "Farvande (Nyt S. V. 639) og adskillige Afhandlinger om Compasset
 "og Magnetnaalen. Hans Jagttagelser gif deels ud paa Misblisningen,
 "deels paa Indvirkningen af Jernet i Skibene paa Magnetnaalen"
 "(hvorhen ogsaa henhørte de Forsøg over en saadan Virkning af større
 Jernmasser, som han foranledigede).

"Bugge meddeelte, foruden en stor Deel astronomiske Jagtta-
 "tagelser, adskillige physiske og meteorologiske. Blandt andet bekræftede
 "han ved gode Observationer i Kiøbenhavn Zeberden's Opdagelse, at
 "Regnen er langt tættere i de lavere Luftegne, end i de høiere. Han
 "forelagde ogsaa i Selskabet de interessante grønlandske Jagttagelser
 "af N. Ginge, hvoriblandt nogle hidroge meget til at bekræfte Nord-
 "lysets store Indflydelse paa Magnetnaalen." Af Lous indeholder
 "denne Række af Skrifterne adskillige interessante Bidrag; blandt an-
 "det et vigtigt over Resultaterne af Jagttagelser over Magnetnaalens
 "Forandringer i Kiøbenhavn, i 54 Aar (1730—1784)."

"En Afhandling af Callisen over en blindfødt pige, som ved
 "en Operation fik sit Syn (Nyt S. II. 106), giver en god Bekræf-
 "telse paa den antagne Lære om Opfatningen ved Synet, og viser, at
 "den Omstændighed, at vi, uagtet Billederne i Diet staae ombendte, dog
 "see dem retstaaende, ikke beroer paa en ved Erfaring berigtiget Dom
 "om Gienstandenes Stilling." ²³⁹⁾

²³⁸⁾ N. V. Gauch har ogsaa behandlet Materien om Vandets Bestaendighed,
 som et sammensat Legeme, i en Afhandl. indført i Nyt Bibl. for Physik,
 Deconomie, ic. I. S. 117—52. (Overs. paa Tydsk i Scheels Nord-
 Archiv. II. 2. S. 1—48).

²³⁹⁾ Efter Meddeleling af Hr. Conferentsraad og Professor S. C. Ørsted.

I den beskrivende Naturhistorie er den nye Samling af Selsbets Skrifter rigere paa Bidrag, end i de physicalske Discipliner; og hine besidde vel overhovedet ogsaa mere Interesse og Værdi for Videnskabens Historie, end disse. De zoologiske Bidrag ere de talrigste, og her fremtræder, foruden de før omtalte berømte Navne O. S. Müller og J. Strøm, ogsaa Otto Fabricius som en arbeidsom, omhyggelig og nøiagtig Zoolog, hvis Jagttagelser og Opdagelser i Særdeleshed vare af stor Vigtighed for den grønlandiske Fauna, i hvilket Land han som Missionair havde opholdt sig fra 1768—1774. Om dennes, og de øvrige Zoologers Bidrag til bemeldte Samling er følgende meddeelt mig; (s. ovenfor S. 114—16).

"Otto Fabricius erhvervede sig ved sin Fauna grönlandica et europæisk Navn. Man kan heller ikke andet end beundre, at denne Naturforsker, i en ikke meget lang Tid, ved Siden af andre Arbejder og Beskæftigelser af meget forskiellig Natur (s. Gr. hans linguistiske Arbejder i det grønlandiske Sprog) har været i Stand til at udkaste en saadan Mængde af nøiagtige Dyrbeskrivelser, og samle saa mange foldige interessante Jagttagelser over Dyrenes Levemaade, som de bemeldte Bog indeholder. Skjøndt han ogsaa leverede meget til Naturhistorie-Selskabets Skrifter, ere hans zoologiske Bidrag til Videnskabs Skrifter temmelig talrige; men de ere for en Deel kun mere udførlige Beskrivelser af Gienstande, som allerede ere afhandlede i Fauna grönlandica."

"N. T. Brännich havde tidlig, som Zoolog vaakt betydende Forbentninger i og udenfor Danmark; og endnu fortæner bl. a. hans Beskrivelse over Middelhavets Fiske (Ichthyologia Massiliensis, & spolia Maris Adriatici Hafn. & Lips. 1768) Opmærksomhed. Hans Bidrag til Videnskabernes Selskabs Skrifter, der især bestaae i nogle Beskrivelser over Fiskearter, ere derimod af mindre Betydning, end man vilde have ventet sig dem af Brännich; tildeels endog saa ubetydelige, at de neppe kunne forsvare deres Plads i en saadan Samling. Da han allerede 1784 af Regieringen blev kaldet til en anden Virkefæds i Biergbærksfaget, synes han ganske at have opgivet de zoologiske Studier."

"Chemnitz og Spengler kan man omtale under eet, da de begge mere vare Samlere, end Zoologer. Om deres Bidrag til Selskabets Skrifter gielder omtrent det samme, som er bemærket om de Brännichske; maaskee dog endnu mere hvad Chemnitz, end hvad Spengler

"angaar; endskjøndt den første i øvrigt har almindelig erkjendte For-
 "tjenester af Malakologien, ved Udgivelsen af sit store og smukke Vil-
 "ledværk. Spenglers zoologiske Afhandlinger i Naturhistorie-Selska-
 "bets Skrifter ere meget vigtigere end hans Bidrag til Vidensk. Sel-
 "skabs Skrifter; og det kan ved denne Leilighed være værd at bemærke,
 "at flere Forfattere have valgt de sidste til Gjemmested for deres ubethyde-
 "ligste Production. For endnu at nævne et paafaldende Exempel her-
 "paa, da har den frugtbare Skribent J. C. Fabricius, hvis Fortie-
 "nester af Insecternes Systematik ere saa betydelige og almindelig er-
 "kjendte, til disse Skrifter leveret et Bidrag paa tre Sider."

De matematiske Bidrag, som indeholdes i den nyere
 Samlings 5 Bind, ere hverken mange, eller af en saadan Betyd-
 denhed, der fortrinligen kunde udmærke dem i Videnskabens Historie;
 og de gaae mest ud paa specielle Materier, for en Deel af den
 anvendte Mathematik, imedens den høiere Geometrie og Analysis
 dog ogsaa ved enkelte Leiligheder fremviser Prøver paa en hel-
 dig videnskabelig Behandling (f. Ex. hos Tetens og Degen).
 Efterfølgende Bemærkninger, meddeelte af et sagkyndigt Medlem
 (Hr. Professor C. Jürgensen), ville bidrage til nærmere at oplysse,
 hvorledes, saavel i denne, som i foregaaende Periode, denne Videns-
 skab var repræsenteret i Selskabet, og i dets Skrifter:

"For at kunne danne sig en Forestilling om, hvad der i de mathe-
 "matiske Videnskaber er præsteret af vort Videnskabs-Selskab i dets
 "første Perioder, eller fra 1742 til 1800, vil det være nødvendigt,
 "at kaste et Blik paa disse Videnskabers almindelige Udviklingsgang
 "i samme Tidrum. Fra den Tid, da Leibniz og Newton mod
 "Slutningen af det 17de Aarh. samtidigen opfandt Differential- og
 "Integral-Regningen, begynder nemlig en ny Æra for de mathema-
 "tiske Videnskaber, idet denne Opfindelse saa godt som har skabt den
 "hele nyere Mathematik og udøvet en giennemgribende Virkning paa
 "alle dens Anvendelser, ligesom disse igjen have virket tilbage paa Vi-
 "denskabens egen Uddannelse. Ligesom det imidlertid var en speciel
 "Betragtning, der førte Leibniz til sin Opfindelse, og ligesom den uden
 "Tvivl ogsaa hos Newton blev fremkaldt ved de Anvendelser af Ma-
 "thematiken, der udgjøre Gienstanden for hans berømte Værk: saaledes
 "vedblev ogsaa dens Behandling en Tidlang, under det 18de Aarhun-
 "dredes andre berømte Matematikere, saasom Huygens, Brødrene Ber-
 "nouilli, Marquis de l'Hospital o. A., at slutte sig til Oplosningen

"af specielle Opgaver, indtil den senere ved Euler, og de franske Ma-
 "thematikere, d'Allembert, Lagrange, Laplace o. fl. opnaaede en selv-
 "stændig systematisk Udvikling. Det var for en stor Deel mekaniske og
 "astronomiske Problemer, der havde givet Anledning til Uddannelsen af
 "den mathematiske Analyse; derfor blev ogsaa den rationelle Mechanik
 "og den physiske Astronomie til paa samme Tid som Infinitesimal-
 "Regningen, og uddannedes ved de samme Videnskabsmænds forenede
 "Virken, paa lignende Maade, ved Obergang fra det Specielle til det
 "Almindelige."

"Betragte vi nu vort Selskabs mathematiske Virksomhed i det oven-
 "for angivne Tidrum, saa ville vi ei — i det mindste i Begyndelsen
 "af samme — kunne vente os at finde Andet, end Afhandlinger over
 "enkelte Problemer; og det saadanne, der fortrinnsviis sluttede
 "sig til Videnskabens daværende Udviklingsgang. Dette er vel over-
 "hovedet ogsaa Tilfældet; men deels ere de mathematiske Bidrag i
 "Skrifterne kun faa, (da vi her forbigaae saavel de astronomiske
 "af Horrebow, Zee, Lous og Bugge, som de physiske af Krat-
 "zenstein o. A.), deels er det, efter deres Beskaffenhed med Hensyn
 "til Analytens Uddannelse i det Hele, kun ganske enkelte Forfattere, om
 "hvilke det med nogen Bestemthed lader sig afgjøre, i hvilken Grad de have
 "tilegnet sig Videnskabens Standpunkt paa deres Tid. Dengang Sel-
 "skabet begyndte sin Virksomhed, var der iblandt dets Medlemmer kun
 "een Mathematiker, nemlig Joach. S. Ramus, Professor i Philo-
 "sophie og Mathematik ved Universitetet; men der findes af ham i den
 "ældste Samling Intet mathematisk, men kun en Afhandling om Nord-
 "lyset, der indeholder deels Sagttagelser, deels Beretning om, hvorledes
 "dette Phænomen til forskjellige Tider har været forklaret. Senere
 "forefindes en astronomisk Afhandling af Ole Romers Elev, P. Horre-
 "bow den ældre, ²⁴⁰⁾ om Fixstjernerne's Aberrationer, et Arbejde, der

²⁴⁰⁾ Denne fortiente, ogsaa ved sine Levnetsomstændigheder mærkværdige Mathe-
 matiker og Astronom var født i Esgtør 1679, hvor hans Fader, Niels Pedersen,
 var en fattig Fisser. Han kom i sit 17de Aar, imod sine Forældres Vil-
 lie, i Aalborg Skole, blev Student 1703, arbejdede i fire Aar under
 Romer paa hans Observatorium, og tog i den Tid theologisk Examen;
 men maatte for Fattigdoms Skyld blive Huuslærer hos Griffenselds
 Datterføns, Baron Fr. Krags Sønnen, indtil han i A. 1711 kom tilbage
 til Kjøbenhavn, og opnaaede en Bestilling som Accisesriver. 1714 søgte
 han Frederik IV. om det mathematiske Professorat, og opnaaede det, efterat

"maaffee, i Forening med Forf.'s *Clavis astronomiæ*, som findes i hans Bærker 1te Deel, Kbh. 1740, kunde tiene til at bestemme det Standpunkt, hvorpaa han stod med Hensyn til Forklaringen af de astronomiske Phænomener; og navnlig viser det sidstnævnte Værk, at han rimeligvis har hørt til de ikke saa faa Mathematikere paa den Tid, der endnu ikke havde sat sig ind i, eller dog i alt Fald ikke fuldstændig opfattet den Newtonske Theorie."

"Langt mere er dette derimod Tilfældet med Professor J. Kraft i Sorø, som desuden har gjort sig bekendt ved sine Forelæsninger over Mechaniken, et Arbeide, der i sin Tid vandt almindelig og fortient Erkiendelse. Han har uden Tvivl opfattet den mathematiske Videnskab i dens Heelhed, saaledes som den var paa hans Tid, og vilde rimeligvis have virket endeel mere for dens Udvikling, hvis han havde levet under andre Forhold, eller i en mindre isoleret Stilling. I den rene Mathematik har han leveret to Afhandlinger om de algebraiske Ligninger (V. p. 303 og 324), som, endskiøndt de gaae ud paa temmelig specielle Undersøgelser, dog ikke ere uden Sammenhæng med Videnskabens daværende Udviklingsgang i det Hele. Men langt vigtigere er uden Tvivl den 1747 i Selskabet op læste Afhandling af Kraft (III. p. 213), under Titel af: "Betænkninger over Newtons og Cartesi Systemata, tilligemed nye Anmærkninger over Lyset." Denne Afhandling fremkom nemlig paa en Tid, da der endnu kunde være Tale om Ubished i Henseende til Antageligheden af den Newtonske Gravitationslov, som almindelig Lov for Planetsystemets Bevægelse; og den gaaer ud paa at bevise det Newtonske Systems Fortrin for den Cartesianske Hypothese om Hvirvelerne, nemlig at alle Planeterne fortes om Solen af en Strøm,

have disputeret, skjøndt ikke uden Vanskeligheder og Chicaner fra Universitetets Side, som han oplyser i en diary og skarp Skrivelse til Consistorium, af 21. Jul. 1714. (Giesings Jubellær. II. 1. S. 203—209.) Han practiserede tillige (1719—25) som Medicus, og blev i dette Aar Doctor Medicinæ. Han havde ogsaa udenlands et anseet Navn, og blev Medlem af Videnskabernes Academier i Paris og Berlin. I Branden 1728 mistede han, tilligemed Alt hvad han eiede, sine Bøger og Manuscripter, og maatte med Hustru og 10 Børn, halv nøgne, flygte af det brændende Huus; men det ned slog ikke hans Mod; han var endnu efter den Tid virksom i mange Aar, udgav 1740—41 sine samlede mathematisk Skrifte paa Latin i 3 Quartbind, og døde først 1764, i en Alder af 85 Aar.

Forf. Ann.

"der bevægedes fra Vest til Ost, og hvis Virkning udgik fra Sols Omdreining om sin Axe. Efter en almindelig Undersøgelse over det Utilfredsstillende i det Cartesiske Verdenssystem, fremsatte Forf. i analytisk Form den mathematisk Betragtning, der af de Keplerske Beregninger af Tycho Brahes og af Keplers egne Observationer udleder Beskaffenheden af den Kraft, der bevæger Planeterne, og omvendt, hvori den væsentligste Bekræftelse af det Newtonske System, nemlig dets fuldkomne Overensstemmelse med Erfaringen, i Forening med dets paafaldende Simpelt, ligger. De tilføiede Bemærkninger om Lyset, der isørigt ere af mindre Omfang, gaae ud paa at sætte dets Theorie i Forbindelse med Attractionslæren, og vise en saadan Hypotheses Fortrin for den Cartesianske Lære om Lyset."

"Om de øvrige Forfattere, der i denne Periode have leveret Bidrag, henhørende til Mathematiken, og hvad dermed staaer i Forbindelse, er, med Undtagelse af Lector Arentz, ikke meget at sige. Af denne Forfatter findes i 12te Bind p. 159 en Afhandling, der gaaer ud paa at vise Umuligheden af, at nogen mathematisk Størrelse kan være virkelig uendelig; ligesom en følgende Afhandl. af samme Forf. p. 247 søger af mathematisk Grunde at godtgjøre Umuligheden af, at Verden kan være uendelig, enten i Henseende til Rummet, eller Tiden. Det var naturligt, at Begrebet om uendelige Størrelser gjordes til Gienstand for Undersøgelser netop paa en Tid, da Differential- og Integralregningen, der hviler paa dette Begreb, var i sin første Udvikling; og begge disse Afhandlinger, navnlig den første, kan man ikke nægte det Vidnesbyrd, at de indeholde endeel, der baade er klart fremfat, og i sig selv af ikke ringe Interesse. Noget udførligere herom vilde paa dette Sted ikke være paa sin Plads; men det vilde uden Tvivl endnu ikke være uden videnskabeligt Udbytte, at sammenligne hvad denne Forfatter har meddeelt om den virkelige Endelighed af det, som i Mathematiken bærer Navn af Uendeligt, med det, som herom læres i den nyere Philosophie."

"I den nyere Samling af Selskabets Skrifter (1781—1799) findes endnu en tredie Afhandling af Arentz (I. p. 536), der gaaer ud paa at bringe et af Videnskabens Grundbegreber til større Tydelighed; nemlig Begrebet om positive og negative Størrelser, en Afhandling, der uden Tvivl endnu vil kunne have sin Plads; thi uagtet saameget er skrevet efter den Tid om bemeldte

"Gienstand, maae vi dog tilstaae, at den endnu ikke sjelden findes uheldigt fremsat i Lærebøgerne."

"De øvrige mathematiske Bidrag i denne Samling ere Monograpier, hvis videnskabelige Betydning ikke er stor. En analytisk Afhandling af Tetens om Integrationen af en vis Klasse af Differentialer (Ny S. III. p. 498) er maaskee det væsentligste blandt disse. Denne Afhandling er iøvrigt, som Tilfældet har været med en Mængde mathematisk Undersøgelser, foranlediget ved en speciel Anvendelse, nemlig ved Betragtninger over Mortaliteten, en Gienstand, hvormed Forfatteren af det almindelig bekendte Værk "Anleitung zur Berechnung der Leibrenten und Anwartschaften" nødvendigen maatte være fortrølig. Foruden denne findes her af samme Forfatter endnu to Afhandlinger (Ny S. V. p. 116, 253), henhørende til Probabilitetsregningen og den combinatoriske Analytik, Gienstande, der, som man sees, staae i nær Forbindelse med hine practiske Anvendelser, hvorom Tetens's Virksomhed som videnskabelig Mathematiker fornemmelig har dreiet sig, og endelig (Ny S. IV. p. 310) en Afhandling "om Anvendelsen af synkende Fonds." Af Landmaalingssconducteur L. Morville forekommer et Par reent mathematisk Afhandlinger, henhørende til Equationstheorien (Ny S. I. p. 606 og II. p. 184), een, henhørende til Elementerne af Differentialregningen, samt endeel, henhørende til den oeconomicke Landmaaling. Men disse, saavel som denne Samlings øvrige, deels reent mathematisk, deels forskjellige Anvendelser angaaende Afhandlinger, — saasom af Landmaaler C. Wessel om Directionens analytiske Betegning (Ny S. V. p. 469), af Degen, Bidrag til Equationernes Theorie (V. p. 572), af Geuß om Beregningen af Muresstyrke (II. p. 379) og af Zoyer om at maale Skibes Krængninger og Svingningsbuer (V. p. 415) — ere for specielle til videre at omtales."

Foruden de øvrige mathematisk Afhandlinger, indeholder den nyere Samling en betydelig Mængde astronomisk og nogle meteorologisk og physicalsk Bidrag af den i sin Videnskab utrættelig arbejdsomme Bugge. Hans Navn og Fortjenester som Astronom vare i hans Levetid ligesaa almindelig erkendte i og udenfor Fædrelandet, som hans Bestræbelser, i Egenkab af offentlig Lærer ved Universitetet, for at gjøre sine Veiledninger til mathematisk og astronomisk Kundskab frugtbringende og modtagelig for de Studerende, vare heldige og roesværdige. Den Agtelse han erhvervede sig i Lande, hvor Astronomien blomstrede i saa udmærket en Grad,

som i Frankrige og England, er et Vidnesbyrd mere om hans Duelighed og om hans Arbeiders og Jagttagellers Værdi. Det kan ikke tilkomme Forfatteren af nærværende historiske Beretning, nærmere at omtale disse Arbeider af Bugge, for saavidt de ere optagne i Selskabets Skrifter, hvor de især i den nyere Samling, som vi her have for Die, vare talrige og af mangfoldigt Indhold; og heller ikke seer jeg mig i Stand til, ved Andres Bidrag, at kunne meddele nogen nøiere og mere speciel Udfigt og Bedømmelse over Bugges mange, i bemeldte Samling meddeelte astronomiske-mathematiske Afhandlinger og Observationer. Jeg vil kun i Særdeleshed nævne een af disse ("En ny Prøve paa de danske geographiske Carters Nøiagtighed, ved Længdens Bestemmelse af Værsløv i Siælland med et Chronometer": Ny S. IV. S. 583—608) fordi den frembyder et interessant Factum til Bekræftelsen af de siællandske Landforts geographiske Paalidelighed. Ved at foretage en Længde-Observation med et af de bedste Chronometre, som paa den Tid kunde havees (af Emerys Construction), for at bestemme Beliggenheden af Landsbyen Værsløv i Skippinge Herred, kom Bugge til det Resultat, at Forskiellen imellem den paa Kortet efter de trigonometriske Operationer angivne Beliggenhed af denne Landsby og Stedets Længde, saaledes som den befandtes ved astronomiske Observationer og ved Brugen af Chronometret, ifkun var 0.165 Secund i Tid, og 2.475 Sec., eller med et rundt Tal $2\frac{1}{2}$ Secund i Bue. Hvad Bugge til Slutning (S. 606) yttreer om vore Landforts Besskaffenhed, kan jeg ikke andet end her meddele, til videre Bekræftelse af hvad ovenfor er sagt om samme, og om den danske geographiske Landmaalings daværende Standpunkt:

"I Henseende til vore geographiske Carter, da seer man, med hvilken beundringsværdig Nøiagtighed Længden af Værsløv (Værsløv), beregnet efter trigonometriske Operationer og efter Opmaalning paa Jordens Oberflade, stemmer overeens med Længden, bestemt efter Chronometret og astronomiske Observationer paa Solen og dens Middeltid. Dette er altsaa en ny Prøve og Verifikation paa de danske geographiske Carters Nøiagtighed. Det er et vigtigt Argument, at en Landsby, tagen paa Slump, i de danske Carter ligger, i Henseende til sin Længde, ligesaa nøiagtigt og rigtigt, som de fleste store og betydelige Stæder paa andre Carter." ²⁴¹⁾

²⁴¹⁾ Uopaatvieselig havde det været meget ønskeligt, at lignende astronomiske Chronometer-Prøver vare foretagne paa flere Punkter i de danske

"Nytten af vore geographiske Carter kan vel ingen
 "falde i Tvivl. Ved mange Leiligheder have de gjort bethdelig Tie=
 "neste. Ved det Kongelige Rentekammer har man brugt dem til Sko=
 "ledistricters Indretning, Landeveies Anlæg og Forfortning, Amternes
 "bedre Inddeling, og ved mange andre Leiligheder, hvor nølagtig Kiend=
 "skab om Stædernes rigtige Beliggenhed og Landets Størrelse ei kan
 "undværes. Ved den kongelige Marine har man brugt deels de tri=
 "gonometriske Opmaalinger, deels Søhysternes, som en sikker Grund=
 "bold, hvorpaa man har bygget vore Farvandes omstændelige Opmaa=
 "linger og Grundenes rigtige Anlæg. — Selskabet har nu (1793) i
 "30 Aar ei allene bestyret, men endog af sin Fond understøttet de geo=
 "graphiske Opmaalinger, paa det at de kunde gaae frem med desto
 "stærkere Skridt. Efterat vi saameget have nærmet os til Maalet, og
 "de 3 Hjerdedele af Danmark ere opmaalte og udgivne, vil Selskabet
 "vel ei indskrænke, men snarere paa den kraftigste Maade, endog af
 "sin Fond, understøtte videre Opmaalinger, dersom Omstændighederne
 "skulde giere det fornødent." o. s. v.

Inden jeg forlader den her omhandlede nyere eller anden
 Række af Selskabets Skrifter, (hvis Udgivelse i øvrigt ogsaa i denne
 Periode, hvad det Mechaniske angaaer, paahvilede Secretairen, saa=
 ledes dog, at enhver Forfatter selv giennemgik og corrigerede sine
 Bidrag) kan det endnu bemærkes, at ligesom tilforn en Samling
 af Selskabets historiske Afhandlinger, saavel af den ældre, som af
 den nyere Samling, var udgivet paa Tydsk af Professor Zeinze
 (ovenf. S. 45): saaledes fandt en herværende Boghandler (J.
 Brummer) Anledning til at paatage sig Forlaget af en tydsk Over=
 sættelse af et Udvalg af de physiske, kemiske, naturhistoriske og ma=
 thematiske Afhandlinger i den nyere Samling. Da Brummer
 henvendte sig til Selskabet med Ansøgning om Understøttelse til dette
 Foretagende, bevilgede det (20. Jan. 1798) Udlaanet af Kobber=
 pladerne til bemeldte Afhandlinger, og en Subskription paa 100

Provincer, og navnlig i Island, for ogsaa at komme til hyderligere
 Bished om den geographiske Nøiagtighed af Kortene over de øvrige Pro=
 vincer udenfor Siælland. Bugge foreslaaer selv (a. St. p. 607) at
 foretage en Reise med et Chronometer langs med de tydsk Ryster, for
 at bestemme Længden af Lønningen, Ribe, Fredericia, Mar=
 huus, Hals og Skagen. Det er ikke let at begribe, hvorfor et saa
 nyttigt og lidet bekosteligt Forslag ikke blev udført.

Exemplarer af de to første Bind af Samlingen; dog ikke over et Beløb af 100 Rdlr. for hvert Bind; og paa 50 Exemplarer af ethvert følgende Bind. Oversættelsen besørgeedes af Professor P. Scheel og Dr. C. F. Degen, og der udkom 4 Hefter, eller to Bind af denne Samling.²⁴²) Det havde ligeledes flere Gange, i en tidligere Periode, da Selskabet antog at have et Slags Gienomsret til de ved Præmier belønnede Afhandlinger, været paa-tænkt, at udgive Selskabets Priis-skrifter, eller saamange deraf, som man ikke overlod Forfatterne, efter deres Dnske, selv at besørge udgivne. Med Understøttelse af Selskabet til Kobberpladernes Stifting udgav Boghandler Gyldendal: "Abhandlungen, die von der Königlich-dänischen Gesellschaft den Preis erhalten haben." 1te Sammlung, Kopenh. 1781. (126 S. 4., med 4 Kobbert.) Af de 4 Afhandlinger, som denne Samling, der blev den første og eneste, indeholder, ere et Par dog ikke Priis-skrifter, men til Selskabet indsendte Afhandlinger.

Foruden Løvenørns Beretning om Sotoget til Prove af de Armandske Længdeuhre, som bekostedes af Selskabet, (S. 190) og de ovenfor nævnte Arbejder af Landinspecteur S. Bruun, som udkom med dets Understøttelse, bekostede det i denne Periode Trykningen af J. Olafssens vigtige Priis-skrift: "Om Nordens gamle Digtekunst, dens Grundregler, Versarter, Sprog og Foredragsmaade." (Kbh. 1786. 256 S. 4to, foruden et islandsk Glossarium til Bogen.) Saamegen Fortieneste Selskabet havde ved at understøtte dette lærde og klassiske Arbejdes Udgivelse: saa meget maa det beklages, at det ikke var ligesaa heldigt i Henseende til et andet Arbejde af samme Forfatter (Supplementerne til Jhres Glossarium), som nedensfor vil komme til Dmtale.

Endelig kan her endnu, Selskabets Skrifter vedkommende, berettes, at man, efterat 5te Bind af disses nye eller anden Samling var færdigt, den 1te Novbr. 1799 besluttede at overdrage Assessor Kasn Bestyrelsen af Skrifternes Trykning, og at de fra Begyndelsen af A. 1800 skulde udgives med nye Titler (eller i

²⁴²) "Abhandlungen, physikalische, chemische, naturhistorische und mathematische, aus der neuen Sammlung der Schriften der kön. dän. Gesellsch. der Wiss., übers. von P. Scheel und C. F. Degen." 1. 2. Bd. Copenh. 1798—1803.

en ny Samling), dog efter nærmere Forflag. I Mødet den 6te Dec. 1799 tog man, efter Rask's Forflag, den Beslutning: at Selskabets Skrifter herefter skulde trykkes med latinske Bogstaver. Grundene til denne Forandring findes ikke angivne; men den sande Grund erfare vi af et Brev fra Rask til Abildgaard. Den bekiendte Bogtrykker K. S. Seidelin havde sat sig i Hovedet, at ville fortrænge den danske, saakaldte gothiske Tryk af dens 300-aarige Brug her i Landet. Han forsynede sit (fra 1797) nyindrettede Bogtrykkeri fortrinligen med latinsk eller saakaldet antiqua Skrift, og trykkede saameget som han kunde, med denne Skrift. Ved Ansøgen til Rask, med hvem han stod i venstabeligt Forhold, lod han indgive Prøver af forskellige latinske Typer i hans Officin, og lod foreslaae, at Videnskabernes Selskab vilde overdrage ham dets Skrifers Trykning. Hans Forflag blev understøttet og anbefalet af Rask; og det var saaledes egentlig K. S. Seidelin, der fik indført en Nyhed, hvorved man, af den vel bekiendte Grund, at Folk hos os hoist ugierne læse danske Bøger, trykte med latinske Typer,²⁴³) har bidraget ikke lidet til endnu mere at formindskede det indskrænkede Publicum, som Selskabets Skrifter i det 19de Aarhundrede har fundet. At man, i Mangel af andre Grunde, sumpdom har anført den Skingrund: at der ved den forandrede Tryk var taget Hensyn til udenlandske Læsers Tarv og Bequemmelighed, er noget, der ved mindste Gftertanke falder bort. Skrifterne udgives i det danske Sprog, følgelig næsten allene for indenlandske Læsere. De enkelte Læsere, Skrifterne kunne finde i Tydskland og Sverrige, have ingen forøget Vanskelighed ved den gothiske

²⁴³) K. S. Seidelin vilde ogsaa, at man skulde læse det 1803 begyndte, af ham redigerede Dagblad "Dagen" trykket med Antiqua; men han maatte efter nogle Aar, for sin Forbeels Skyld, opgive dette. I et andet Blad, som han udgav, "Politivennen", vovede han sig fra Begyndelsen af ikke til at indføre den fremmede Tryk. Han anskaffede ogsaa, for ikke ganske at mangle nye gothiske Typer, den af Bogtrykker og Skriftstøber Unger i Berlin indførte, og efter ham benævnte Skrift, der egentlig endnu mere nærmer sig Middelalderens. Men naaget dennes virkelig smukke og læselige Charakter, kunde den hverken i Tydskland finde ret Indgang, eller i Danmark komme i Brug udenfor det Seidelinske Officin; og Gierens Caprice og Fordom imod de danske Typer skadede ham overhovedet saameget, at han ikke kom til at trykke ret mange Bøger udenfor hans eget Forlag.

Tryk; at vælge den latinske for Franske, Englændere, Italiener, Spaniere, o. s. v., som ikke læse Dansk, vilde være en absurd Tanke, og det ovenansførte Paastud var i A. 1800, da Bøger i det danske Sprog endnu langt mindre ændseedes eller læstes udenfor Skandinavien, end nogle Decennier sildigere, dobbelt tomt og ugrundet.

Tvende Omstændigheder høre desuden til Historien af Selskabets Skrifter, som vi her have en beqvem Anledning til at omtale, endskjøndt den ene egentlig indfalder i Begyndelsen af tredie Periode. — Det indtraf i det Hele høist seldent, at udenlandske Medlemmer indsendte videnskabelige Bidrag, med den Bestemmelse, at optages i Selskabets Skrifter. I hele den anden, eller nyere Samling af disse forekommer saaledes ikke et eneste saadant Bidrag. I A. 1799 havde imidlertid Hofraad Tychsen i Kjøbenhavn (som d. 19de Jan. 1798 var optaget til Medlem) indsendt en Afhandling til Selskabet over en phoenicisk Indskrift paa en maltesisk Mynt, der sendtes til den historiske Classes Betænkning. Classen erklærede sig for Bidragets Optagelse i Skrifterne, men imod Abildgaards Forslag, at indrykke det i Originalsproget; navnlig stemte Kall, Thorlacius, Moldenhawer, Thorfelin og Kierulf for det danske Sprog. Selskabet besluttede i Følge heraf (d. 7de Sept. 1799) at Tychsens Afhandling skulde oversættes paa Dansk; og det bekræftede saaledes, hvad allerede engang længe tilforn ved en lignende Leilighed var vedtaget. (s. ovenfor S. 41.)

Efterat i A. 1800 Trykningen af den tredie Række af Selskabets Skrifter, som vi komme til nærmere at omtale i næste Periode, var begyndt, vedtog Selskabet: at ved Slutningen af ethvert Bind af Skrifterne skulde indrykkes en Fortegnelse over de Bøger, Landkort, Naturalier, Medailler, Modeller, m. m. som vare indsendte og skienkede til Selskabet siden det sidste Bind af Skrifterne var udkommet. (8. Mai 1801). Denne Selskabets Beslutning blev imidlertid ligesaa lidt udført i første Bind af Skrifternes tredie Række, som den siden er efterkommet; og heller ikke findes, at Præsæs eller noget Medlem senere har paataalt denne Forsømmelse af Secretairen (Bugge). Ligesaa lidt blev en anden, skjøndt mindre betydende Beslutning, Skrifternes Udvortes vedkommende, som Selskabet tog d. 19de Dec. 1800, nogensinde udført, fordi Abildgaard kort efter døde. Man fandt, at den Titelvignet, som var brugt til de nye Skrifter 5 Bind, var ganske

udslidt; og Selskabet bestemte, at en ny Bignet skulde stiftes "om mueligt mere simpelt og i bedre Smag, end den forrige." ²⁴⁵⁾

V. Det var i den anden Periode af Selskabets Tilværelse (eller i de sidste to Decennier af det 18de Aarhundrede og Overgangen til det 19de), at dets videnskabelige Liv og Virksomhed tog en mere udvidet, mere til de physiske og practiske Discipliner henvendt Retning. Ved denne kom Selskabet, baade ved dets udsatte Præsumptuer, og ved Optagelse af udenlandske Medlemmer, i mere Berøring, end tilforn, med den videnskabelige Verden uden for Fædrelandet; ligesom det tillige, ved den erhvervede Anseelse og Auctoritet, som et Samfund, der i sit Skød forenede de fleste af Landets fortrinligste og dygtigste Videnskabsmænd i alle practiske Fag, ei kunde andet end blive raadspurgt i flere offentlige Sager, hvor det kom an paa videnskabelige Undersøgelser og Forskninger. Dette var saameget mere naturligt, som det Slags videnskabelige Studier og Kundskaber, hvorpaa det her kom an, paa den Tid endnu vare ulige mindre udbredte, saavel hos den saakaldte studerede Deel af Nationen overhovedet, som hos practiske Embedsmænd, end de ere blevne det, i Særdeleshed i Løbet af det 19de Aarhundrede. Jeg har ovenfor omhandlet et saadant Tilfælde, af betydende Vigtighed for Marinen og Skibsfarten overhovedet, (de Armandske Sø-Uhre); uden at dølge, at de endelige Resultater af Erfaringen i dette Tilfælde vare langt fra at svare til de Forventninger, som gjentagne videnskabelige Prøver og Undersøgelser i Begyndelsen syntes at love. Jeg vil her endnu nævne flere af de betydeligere Gienstande og Forretninger, hvori Selskabet, middelbart eller umiddelbart, har deltaget, eller som det ved Understøttelse har bidraget til at fremme, under den anden Periode af dets Historie. Det vil imidlertid, jo længere denne skrider frem, blive mere nødvendigt, at indskrænke sig til Sager af mere Betydning, eller saadanne, der i det mindste af en eller anden historisk Grund, kunne fortjene at omtales. Uden ganske strengt at følge den chronologiske Orden, kan det være passende,

²⁴⁴⁾ Dette er af Abildgaard tilføjet i Protocolten, uagtet hans egen Broder havde gjort Tegningen til den gamle Bignet, der upaatvivlelig giver nogen Anledning til det yttrede Duffe.

at bringe de Gienstande sammen, der omtrent have eensartet Natur og Besskaffenhed.

Udskillige astronomiske Observationer udenfor Danmark have i denne Periode staaet under Selskabets Tilsyn. Saaledes ndnævnedes Kongen 1779 Studiosus Rasmus Lievog til astronomisk Observator paa Island, "under Videnskabernes Selskabs Direction, og under Indseende af Stiftamtmanden der paa Landet" (Thodal). Han skulde aarligen til Selskabet indsende en Gienpart af sin Observationsprotocoll; i hvilken Anledning han under 21. April 1779 erholdt en kongelig Instruction, hvori ham blev tillagt 100 Rdlr. om Aaret, samt Gaarden "Lambhuus" ved Bessfestad til fri Besoelse, og til Indretning af det fornødne Observatorium. Bugge gav Lievog efter 9 Mars Forløb (d. 4de April 1788) det fordeelagtigste Vidnesbyrd for hans aarligen indsendte gode Observationer, som tildeels ere indførte i Selskabets Skrifter, og anbefalede Selskabet at indstille ham til et aarligt Tillæg af 100 Rdlr.

Man havde ogsaa, efter Pater Zell's Anmodning og Anbefaling, da denne 1769 paa Bardøhuus havde observeret Planeten Venus' Gang forbi Solskiven, ladet det af ham indrettede og benyttede Observatorium vedligeholde, og først 1774 opsendt Professor Bügow, (der 1769 ledsagede P. Horrebøw jun. til Nordlandene, for ogsaa der at observere Venus) til Observator paa Bardøhuus, "hvortil Etatsraad C. Horrebøw fik Grev Thott persuaderet." Men da Bügow's til Vid. Selskab indsendte Observationer, som Kratzenstein siger, "viste at han intet duede dertil," lod man ham efter nogle Mars Forløb reise ned igien, og beskikkede derpaa en Landmaaler Giørup til Observator paa Bardøhuus. Denne indsendte vel i de første Aar nogle faa Jagttagelser til Selskabet; men blev der siden endeel Aar og trak Gage, uden at gjøre mindste Nytte, da han i Aarene 1780—1788 aldeles intet indsendte. I sidstnævnte Aar havde Giørup endelig forladt Stedet, og efterladt sig nogle Casser med Instrumenter; hvorpaa Commandanten Major Segelke, indtil videre tog Observatoriet og Observators Børelser i Brug. Selskabets Betænkning blev nu forlangt, og baade Bugge og Kratzenstein erklærede: at Observationerne paa Bardøhuus, siden Zell var der, ikke havde været til mindste Nytte; ligesom Bugge tilføiede, at Stedet overhovedet af naturlige Marsager er ganske uskikket til, i Længden der at bevare Instrumenter og foretage astronomiske

Observationer, hvortil der i den største Deel af Aaret ikke er Leilighed. — Derimod havde den 1786 ansatte Præst ved Zions Menighed i Tranquebar, Hr. S. Engelhart,²⁴⁵⁾ som selv havde ladet det derværende Observatorium istandsætte, 1789 iudsendt nogle astronomiske Jagttagelser fra dette Sted, hvilke Bugge erklærede for meget gode; ligesom han kendte Engelhart som "en duelig og slittig Observator, der fortiente Selskabets Anbefaling."

Generaltoldkammeret havde fundet Anledning til at ønske en forbedret Indretning af de Maalestokke, der anvendes til Udmaalning af Tønder og Fade, hvori flydende Varer føres, eller den saakaldte diagonale Rudestok, og anmodede under 3. Sept. 1791 Selskabet om at udsætte dets Præmie (hvilken Kammeret siden fordoblede) for den, "som udfandt og beskrev den simpelste, varigste og nøiagtigste Rudestok til Brug i daglig Haandtering;" i Fald Selskabet ikke selv kunde paavise en saadan, der allerede var opfunden. Efterat have sendt denne Sag til Mathematikerne's Erklæring, og modtaget Betænkninger fra Krazenstein og Bugge, svarede Selskabet (16. Dec. 1791): at der efter dets Formening ikke var Grund til at udsætte nogen Præmie for en ny Rudestok, da Universitetet allerede to Gange tilforn efter Forlangende havde ladet denne Sag undersøge, hvilket Hverys sidste Gang (1789) var blevet overdraget til Bugge og Wørdike. Disse vare komne til det Resultat, at den saakaldte cylindriske eller cubiske Rudestok, ved hvis Anvendelse man multiplicerer Middeltallet af Fadets Midte og Bund med dets Længde, hvilket Slags Rudestok hidtil egentlig allene har været Gienstand for mathematisk Granskning, upaatvilelig var nøi-

²⁴⁵⁾ Efter Bugges Anbefaling, saavel for Manden, ("han har som Student med alvorlig Flid lagt sig efter de mathematiske Videnskaber, og deri gjort en ikke ubetydelig Fremgang," som for Sagen: ("det vil upaatvilelig blive mærkvarmt for Fremmede, og interessant for Videnskaben, at erholde astronomiske Observationer fra en Verdensdeel, hvor ingen Astronom hidtil har havt stadig Bopæl") erholdt Engelhart paa kongelig Beføstning et Sæt astronomiske Instrumenter med sig til Tranquebar, bestaaende af et Uhr, et Transi-Instrument, en astronomisk Cirkel, og meteorologiske Instrumenter. En Instruction blev ogsaa medgivet ham som Observator, og Bugge anbefalede ham (1. Dec. 1786) til at erholde den anførte aarlige Understøttelse af 100 Rdlr., i hvilken Anledning Cancelliet havde forlangt Selskabets Betænkning.

agtigere og i det Hele fuldkomnere, end den almindelig brugelige eller diagonale; men da hiin krævede en temmelig vidtloftig Regning, blev den, uagtet sin større Nøiagtighed, ikke gierne anvendt i Handel og Wandel. At udfinde en universal Rudestof, der uden al Beregning kunde angive Indholdet af alle Slags Fustager, maa man ansee for en Umuelighed. Imidlertid maatte man ansee den ved Mechanicus Ahl, efter afd. Prof. Geusfes Angivelse, forfærdigede Rudestof efter dansk Maal for at være meget nøiagtig; ligesom ogsaa en af Bugge og Woldike indrettet cylindrisk Rudestof 1789 var bleven indsendt til Cancelliet og Magistraten. Inden Selskabet foretog noget videre i denne Sag, ønskede det derfor først at erfare noget om begge disse Rudestoffes Skiebne; da ogsaa den Geusfiske var kommen saavel Magistraten, som Aldermanden for Vinhandlerne, tilhænde. Ved en Skrivelse fra Kammeret af 4de Febr. 1792 tilstillede det Selskabet en Copie af Magistratens Beretning om de med den cylindriske Rudestof, efter Bugges og Woldikes Methode, 1789 skeete Forsøg, som havde viist, at den vel var langt nøiagtigere, end den i Almindelighed brugte, eller saakaldte hollandske Rudestof; men forbunden med saamange Beregninger og Operationer, at den i Praxis ei vil kunne anvendes. Derimod var den Geusfiske diagonale Rudestof simplere og lettere at bruge, og var ved Forsøg befunden ulige nøiagtigere, end den ved Toldvæsenet brugelige hollandske Rudestof, som angiver et større Maal, end det virkelige, hvorved de Handlende ved Toldens Erlæggelse lide ikke ubetydelig Uret; dog havde den, med Hensyn til visse Slags Fade, nogle Mangler, som mueligen kunde rettes.

Selskabet tog nu Sagen paa ny i Overveielse, men maatte, i sit (efter omtrent 1 Mars Forløb afgivne)²⁴⁶ Svar til Generaltoldkammeret, (af 12. Jan. 1793), henholde sig til sin Skrivelse af 16. Oct. 1791; da det nemlig ei kunde andet, end ansee Geusfes Rudestof for at være saa nøiagtig, som et saadant Instrument omtrent kunde tilveiebringes. Det vilde derimod være uønskeligt at have paalidelige Tabeller, der angav de forskjellige Fades Indhold, naar disses Længde, samt Spunds- og Ende-Diametrene vare givne; hvorfor

²⁴⁶) At denne langsemme Expedition var Bugges Skyld, som havde ladet Sagen henligge, sees af et Brev til ham fra Jacobi, der nu selv omsider opfatte et Udkast til Svaret.

Selskabet var villigt til at udsætte en Præmie for Udregningen af saadanne Tabeller, naar Kammeret vilde, til Concurrenternes Brug lade foretage Dymaaling af Dimensionerne paa alle i Handelen forekommende Fæde, og bekoste de Forsøg, som behøvedes til Sammenligning imellem Tabellerne og de virkelige Udmaalinger. Toldkammeret bevilgede og indsendte de forlangte Dymaalinger, efterhaanden som de indkom fra forskellige Kanter, hvilke man da lod offentlig bekiendtgjøre til Efterretning for Concurrenterne til den af Selskabet i Marts 1793 udsatte Præmie paa 200 Rdlr., (hvortil Rentekammeret bidrog det Halve) for de omhandlede Tabeller.²⁴⁷⁾ Efterat det Duffe af en Anonym var indgivet til Kammeret, at de sammenlignende Forsøg og Udmaalinger, som man vilde foranstalte, maatte foretages strax, og bekiendtgjøres i Aviserne, og efterat Selskabet havde erklæret sig over Maaden, hvorpaa disse Udmaalinger lettest og rigtigst kunde skee: lod Toldkammeret disse Prøvemaalinger foretage i Dørværelse, paa Selskabets Vegne, af Professor Krebs, Conducteur Morville og Generaladj. Løvenørn. I en Skrivelse af 12. April 1794 underrettedes Selskabet af Kammeret om Resultaterne af disse Maalinger, som offentlig bekiendtgjordes fra Selskabet. Den udsatte Præmie, hvorom tre indkomne Arbeider konkurrerede, blev 1796 tilkiendt Landinspecteur S. Bruun,²⁴⁸⁾ der udgav sit Priis-skrift, "Tabeller for Fustagers Indhold" 1797. I samme Anledning tilsendte Toldkammeret d. 23de Jul. 1796 til Selskabets Bedømmelse en til Kammeret indsendt Model til "en Fustage-Passer," der skulde tiene til nøiagtigere at udmaale Tønders og Fædes indvendige Dimensioner; hvilket Instrument Selskabet erklærede for uhensigtsmæssigt. Derimod indsendte Landinspecteur Bruun 1799 en Samling af nye Tabeller for mindre Fustager, med Anviisning til disse Tabellers Benyttelse ved Fædes Sammensætning; og erholdt derfor en Understøttelse af Selskabet.

²⁴⁷⁾ Priis-spørgsmaalet (i Ahr. Avisen 11. Marts 1793) lod saaledes: "I dansk Maal at beregne Tabeller for de i Handelen forekommende Dre-hoveder, Fustager og Fæde, ved hvilke man af den givne Længde, samt Spunds-Diametret og een eller begge Ende-Diametre, strax og let kan finde Indholdet i danske Potter. Tabeller forlanges tillige for Fæde, som ei ere fulde."

²⁴⁸⁾ Jvf. Kbh. lærde Efterr. 1796, S. 286. Toldkammeret understøttede Ud-givelsen af Bruuns Tabeller ved en betydelig Subskription.

Profesfor P. Abildgaard indgav den 28de Oct. 1791 et skriftligt Andragende til Selskabet, der indeholdt Forslag til at lade foretage Forsøg, først i Grønland, og senere i Tranquebar og Vestindien, for at komme til Bished om den ved Jordens Magnetisme bevirkede Forskiel i Jernet's specifikke Vægt, hvilken Abildgaard antog at maatte være mærkeligt større ved Polerne, end under Equator. Til Vægtprøverne maatte tages nogle dertil indrettede, her paa Stedet først veiede Stykker vel poleret Staal, hvilke derefter skulde veies i Grønland, og siden paa de to andre angivne Steder. Den herved tilveiebragte Jagttagelse af Jernet's Vægtforskiel vilde saaledes afgive et Bidrag til Erfaringen om Forholdet af den Kraft, hvormed Jorden virker som Magnet; og Resultaterne af disse Forsøg "kunde vel ogsaa bidrage til at oplyse Grundene til Magnetnaalens Misviisning." En Vægtstaaal, "saa bevægelig at den angav $\frac{1}{4}$ Gran, eller $\frac{1}{240}$ Dvintin maatte forfærdiges til disse Forsøg; og dertil egne Lodder af Messing, "hvis specifikke Vægt kun er lidet forskiellig fra Jernet's;" samt andre, med hine ligevægtige Lodder af Sølvs, eller et andet Metal, hvis specifikke Tyngde er mærkeligen forskiellig fra Messingets. For at bevare dette Apparat mod al Indvirkning af Fugtighed, maatte det paa Reisen indpakkes i Sandrak, eller andet Harpix-Pulver, o. s. v. Kragenstein afgav allerede d. 31te Oct. 1791 en udførlig og anbefalende Erklæring herover; Selskabet bifaldt dette Foretagende, og Bugge, Hauch og Abildgaard bleve d. 11te April 1792 anmodede om at sammentræde, for at afgive Betænkning om, hvorledes det fornødne Apparat paa Selskabets Bekostning kunde blive forfærdiget, og indkomme med nærmere Forslag om, hvorledes og af hvem disse Vægtprøver bedst kunde foretages. — Selskabet besluttede (4. Nov. 1791) at lade disse Forsøg foretage "for det første ved Præsten Engelhardt i Tranquebar." Om denne ikke uinteressante Gienstand, og Sagens videre Udfald, har jeg i Selskabets Papirer intet forefundet.

En hermed beslægtet Undersøgelse af Jernet's Virkning paa Magneten blev nogle Aar senere foranlediget ved Lovenørn. Efter hans skriftlige Forslag af 10. Marts 1795 besluttede Selskabet, i Folge en udførlig Erklæring og Plan for Udførelsen, meddeelt af nogle mathematiskke Medlemmer, at lade, under Lovenørns Bestyrelse,

foretage Forsøg paa Gammel Holm over store Jern-Massers Virkning paa Magnetnaalen og Compasset; hvortil her benyttedes nogle tusinde Stykker Baglastjern paa 5 Lispund Stykket. Selskabet, som nu hertil bevilgede 150 Rdlr., havde nogle Aar tilforn udsat et Pritis-spørgsmaal om denne Sag; men ingen Besvarelse indkom. Løvenørn havde ogsaa selv engang ladet foretage lignende Forsøg efter en mindre Maalestof, men hindredes fra at fuldføre dem.

Da Admiralitetet havde besluttet, til Betyggelse for Flaaden, at lade anbringe Lynildsledere paa nogle af Krigsskibene i disses Leie, anmodede dette Collegium (19. Jul. 1796) Selskabet om dets Betænkning over den Afstand, hvori disse Ledere kunde anbringes, naar de skulde give fuldkommen Sikkerhed, og hvorvidt den for Admiralitetet foreslaaede Form og Indretning af samme, hvorover Tegninger indsendtes, fandt Selskabets Bifald. Udkast til Besvarelsen af Collegiets Skrivelse blev forfattet af Kammerherre Zauch. I Forbindelse hermed forlangte Admiralitetet end videre i A. 1799 Selskabets Betænkning om, hvorledes Lynsledere rigtigst indrettes og anbringes paa Skibe under deres Fart.

Regjeringsraad Oerholm i Vestindien, som havde opmaalt og tegnet to Kort over de danske vestindiske Der, indsendte (1795) disse Kort til Selskabets Bedømmelse, og foreslog, at Selskabet, om de befandtes hensigtsmæssige, vilde for sin Regning lade dem stifke. Bugge erklærede vel, (8. Mai 1795) at disse Kort vare bedre, end noget af dem, man hidtil havde havt; men at de snarere vare alt for specielle, og flere Gienstande, end fornødent for geographiske Kort, vare anbragte derpaa. Oerholm lod siden for egen Regning disse Landkort stifke i Kobber, og indsendte dem A. 1800 til Selskabet, der tilkiendegav ham sit Bifald med dette Foretagende, og som Agtelsesbeviis tilsendte ham et Exemplar af dets Skrifter.

Selskabets Medlem, og en af de ældste og virksomste geographiske Landmaalere, Justitsraad og Landmaalinge-conducteur under Rentekammeret N. Morville, forelagde Selskabet (d. 3^{ie} Dec. 1790) den af ham udarbejdede Jordskiftnings=Lære, et paa den Tid meget beileligt og hensigtsmæssigt Arbejde, som tillige havde den Fortieneste, at vare et af de allerførste videnskabelige Skrifter over denne vigtige Gienstand. Selskabet bevilgede, at Skriftet maatte trykkes paa dets Beføining; "dog at de sædvanlige Exemplarer

bleve Selskabet tilstillede." 249) Den samme Forfatter syselsatte sig i en lang Række Aar med geographiske og geometriske Beregninger over de danske Provindsers Flade-Indhold, efter Jordbundens Betskaffenhed, af Algerland, Skovstrækninger, Søer, Mosebund, o. s. v. Dette i sin Tid for Landets Geographie og Statistisk nyttige og vigtige Arbejde, hvilket han efterhaanden, saavidt han fik det fuldført, forelagde Selskabet og lod indrykke i dets Skrifter (Ny. S. II. 391. III. 462. IV. 37. Skrifter for 1807. 1808. II. S. 65), kostede Forfatteren megen Tid og Umage; og Selskabet fandt det passende, efter hans Ansøgning, at bevilge ham en Understøttelse af 100 Rdlr. til dets Fortsættelse. (30. Marts 1798. 250)

Det meteorologiske Academie i Mannheim, som allerede tidligere havde indsendt 1te og 2^{det} Bind af dets udgivne Skrifter, (Ephemerides meteorol.) og beflaget, at det søvned Observationer

249) Bogen, under Titel af: *N. Morvilles geometriske og oeconomiske Jordbælings- og Jordskiftningslære*, o. s. v., udkom Kbh. 1791. 250 S. 4°. (En tydsk Overs. ved *J. W. Christiani*, med Fort. af Kästner. Goett. 1793.)

250) *Niels Morville* (f. d. 29de Jul. 1743 i Veirskov i Ribe Stift og nedstammende i 5te Led fra en Præstefamilie i Nederspfalz, formodentlig af fransk Herkomst), var en af de kyndigste, dueligste og virksomste af de Mathematikere, Selskabet har benyttet ved dets geographiske Kort-Arbejder. Som Student fra 1760, blev han allerede i sit 19de Aar (1762) antaget som Landmaalingss-Assistent, efterat have i et Aars Tid modtaget Professor Hees Underviisning og Veiledning. 1763 tog han theologisk Examen, og var den første, der i Kjøbenhavn (1768 og 1772) holdt populære mathematisk Forelæsninger. Fra 1772 deeltog han med Wessel i de trigonometriske Operationer, hvorved han arbejdede i 6 Aar, og blev derefter 1774 ansat som Landmaalingss-Conducteur, og Comptoirchef for Landmaalingss-Archivet under Rentekammeret. Et af hans betydeligste og nyttigste Arbejder var den ovenangførte *Jordskiftningslære*, der ogsaa udenlands vandt Bifald. (f. Goett. Aug. 1791. S. 1567. Critical Review. Vol IV. Append. p. 547. jvf. *Badens Univers. Journal*. 1794. S. 190). Ved de ligeledes anførte geographiske-statistiske Beregninger over Landets Areal (hvormed han dog kun naaede til en Deel af Jylland) var han den første, som i det 18de Aarh. lagde Grunden til en egentlig landoeconomisk Statistisk over Danmark. Han døde som Justitsraad i sit 69de Aar 1812. (Jvf. Worms Lær. III. 538. D. Litt. Tid. 1812. Nr. 43. 1813. Nr. 10.)

fra Kiøbenhavn, indbød i A. 1781 vort Selskab til at deeltage i dets meteorologiske Arbejder. Bugge paatog sig (27. Apr. 1781) at ville udføre disse Jagttagelser, hvortil man da forskrev Instrumenter fra Mannheim (som ankom i Jul. Maaned s. A. og opfattes paa Runde Taarns Observatorium). Selskabet havde ogsaa tidligere bevilget Pastor J. W. Wilsø i Norge, efter hans Ansøgning, et Sæt meteorologiske Instrumenter til Observationer efter den Mannheimske Plan; hvorfor det derværende meteorologiske Selskab i Fortalen til anden Deel af Ephemerides afslagde sin Takstignelse. Da imidlertid Wilsø 1786 søgte om at tillægges 100 Rdlr. for at gjøre astronomiske og meteorologiske Observationer paa Eidsberg i Norge, hvor han var Præst, fraraadede Bugge dette; men anbefalede i hans Sted Pastor A. Pihl (i Christianssand Stift) "hvortil Selskabet refererede sig." Denne erholdt ogsaa, efter Selskabets Indstilling, af Kongen bemeldte 100 Rdlr. aarligen, og var astronomisk Observator i Norge indtil Rigernes Adskillelse 1814. — Ogsaa i Grønland var i denne Periode en kongelig astronomisk og fysisk Observator ansat, under Selskabets Direction, nemlig Missionairen Andr. Ginge ved Colonien Godthaab. Han meddeelte bl. a. interessante Jagttagelser over Nordlysets Indflydelse paa Magnetnaalens Declination i A. 1786 og 87. (Ny Saml. III. 531—549). Allerede 1785, 2. Decbr., afslagde Bugge Beretning om Ginges astronomiske Observationer i Grønland, og anbefalede ham meget for hans Flid og Nøiagtighed. Selskabet bevilgede ham Anskaffelsen af et Second-Lommeuhr til en Pris af 60 Rdlr., og han opnaaede, efter dets Anbefaling til det danske Cancellie, 1786 et Tillæg af 30 Rdlr. til de 50 Rdlr., der vare ham tillagte som Observator.

Den duelige og slittige Mechanicus Ahl indsendte en Beretning om et af ham opfundet og forfærdiget nyt Instrument til at maale korte Distancer, med Tegninger af samme. Selskabet valgte en Commission til at bedømme det. (11. Novbr. 1785.)

Lotto-Inspecteur og Revisions-Chef ved Talletteriet P. W. Svensen, en 78-aarig Vlding, (Myerups Forf. Lex. S. 592) havde tilsendt Selskabet som Foraring et af ham udarbejdet Manuscript i 4 Quartbind: "Vollständige Tafeln der componirten ungeraden Zahlen, mit allen ihren Hauptfactoren, von 1—500,000;"

hvilket Morville ledsagede med en vidtloftig og meget berømmende Dplysning og Erklæring. (4. April 1800). Selskabet tilkiendte Forfatteren dets Guldmedaille, "som en offentlig Udmærkelse" (2. Mai 1800) og besluttede at besørge Værket trykket (19. Jun. 1800); efterat man først havde taget den Beslutning, at anvende en Bekostning af 150 Rdlr. paa "at lade Lotto-Inspecteur Svendsens Pri m=Ta v l e r og sammensatte Tals Factorer indtil 500,000 r e v i d e r e ved Morville." Boghandler Brummer (4. Dec. 1800) anslog Bekostningen ved dette Værks Trykning, i samme Form som Vega's Logarithme-Tabeller, til 1100 Rdlr., men tilbød at paatage sig Forlaget imod en Understøttelse af Selskabet paa 500 Rdlr. Man finder ingen Spor til, at der er gjort videre Skridt til at fremme Værkets Udgivelse.

Selskabets Medlem, Læsesfor C. G. Rafn, havde oplæst en Afhandling om de af ham giorte Forsøg over endeel Planter's Vart i forskjellige Jordblandinger; og ønskede at fortsætte og udvide disse Forsøg. Selskabet tilstod ham (d. 1te Marts 1799) dertil en Understøttelse af indtil 100 Rdlr. aarligen, for at kunne i en Række Aar vedblive med bemeldte Vegetations-Forsøg, og hvert Aar at giøre Indberetning derom til Selskabet.

Den franske Minister i Kiøbenhavn (Grouvelle) havde henvendt sig til Vid. Selskab med den Underretning, at Naturforskeren Dolomieu, paa hans Tilbagereise fra Egypten 1799, var bleven fangen og fængslet i Neapel, og androg: om Selskabet, ved dets Forbindelser, muelligen kunde bidrage til hans Befrielse. Selskabet svarede: at endskiøndt det meget beklagede en berømt Videnskabsmands Uheld, var det, som videnskabeligt Samfund, ikke competent til at bedømme de politiske Forhold, der kunde have medvirket til hans Arrestation; men at ethvert enkelt Medlem, der ved sine Forbindelser kunde medvirke noget til hans Befrielse, ikke vilde undlade dette.

Til Selskabet var i Foraaret 1800 indsendt en mathematisk Afhandling ("Sur les Maximis & Minimis") af den bekiendte svenske Greve C. S. Zorn, der (under Navnet Clason) fra 1792, efterat have deeltaget i Sammensværgelsen mod Gustav III., levede i Danmark. Selskabet overgav Afhandlingen til den mathematiske Classes Bedømmelse, der saldt meget fordeelagtig og berømmende ud; men man fandt det, med Hensyn til Forfatterens personlige Stilling, ikke passende at optage den i Skrifterne; og Secretairen

tilkiendegav ham dette i en Skrivelse, hvis Indhold synes mærkeligt nok til at fortiene Bevaring. ^{250 b)}

Admiralitetet, der flere Gange havde henvendt sig til Selskabet angaaende Indretning af Lynildsafledere for at sikke Krigsskibene, fandt Anledning til 1799 ogsaa at ville modtage Selskabets Erklæring om en mere practisk Gienstand: Bevaringen af Søfolkernes Sundhed paa lange Stog, især i de hede Climater. Selskabet overdrog den physiske Classe at overveie denne Sag; og endskiøndt Classen formeente, at de af bemeldte Collegium opgivne Midler, som i hiint Diemed vare bragte i Anvendelse, overhovedet vare saa fuldkomne, og de nyere Erfaringer i den Henseende saa vel benyttede, at man ikke fandt noget betydeligt at tilføie: meddelees Admiralitetet dog i en (af Abildgaard redigeret) udførlig Beretning endeel gode, uden Tvivl i sin Tid ikke overflødige, Bemærkninger over de Midler og Forholdsregler, som kunne tiene til at bevare Søfolkernes Helbred paa lange Reiser. (31. Mai 1799.)

I Anledning af en ved det franske National-Institut foranlediget Anmodning af det daværende franske Gesandtskab, om at en dansk Lærd usfortøvet maatte vende sendt til Paris, for at sammentræde med Institutets Commissairer i det Diemed, at udfinde og bestemme en ny Basis eller Genhed for Maal og Vægt, (hvis Indførelse allerede 1793 var besluttet) forlangte Statssecretairen for de udenlandske Sager, Grev C. Bernstorff, Selskabets Betænkning. (2. Jun. 1798). Den mathematiske Classes, af Bugge opfattede Erklæring gif imidlertid ud paa, at skiøndt en naturlig Grundgenhed for Maal og Vægt, "maatte anses for meget vigtig i alle

^{250b)} "Monsieur, En Vous remettant Votre sçavant traité "sur les Maximis & Minimis", que Vous avez présenté à la Societé Royale des Sciences, je dois Vous annoncer, Monsieur, que la Societé, en reconnaissant, d'après le rapport très favorable de sa Classe mathématique, l'utilité & la valeur scientifique distinguée de cet ouvrage, ne peut pourtant en accepter l'offre que Vous avez bien voulu lui faire. Un sentiment, dont la Societé se fait gloire d'être penetrée, & que nulle consideration ne doit effacer ou diminuer, s'y oppose fortement.

"J'ai l'honneur d'être avec toute l'estime possible, Monsieur," &c.
P. C. Abildgaard.

Copenhague ce 19. Mai. 1800.

de videnskabelige Undersøgelser, hvor Talsforrelser skulle findes eller angives, der kunde være forstaaelige for alle Nationer, uden foregaaende Reductioner": vilde dog en almindelig Indførelse af et saadant nyt Maal have store, og uden Tvivl uovervindelige Vanskeligheder; og Classen kunde ikke tydeligt indsee Hensigten af at sammenkalde fremmede Lærde til det angivne Niemed, saameget mere, som National-Institutet blandt dets egne Medlemmer tæller nogle af Europas ypperste og mest berømte Mathematikere. Denne Erklæring af Bugge, der fulgtes i Selskabets Svar, er historisk mærkelig, eftersom han dog selv kort efter af Regjeringen blev udseet til at gjøre en videnskabelig Reise til Paris i bemeldte Vrende, og der deeltog i de ovenfor nævnte Forhandlinger. ²⁵¹⁾

Præsten S. Mahling Beyer i Bringstrup havde flere Gange (1788 og 1791) søgt Selskabet om Understøttelse til at udgive en Beskrivelse af Bringstrup og Sigersted Sogne, med Kobbertavler over de fundne Oldsager m. m. Han opnaaede omsider at Selskabet (6. Mai 1791) bevilgede 50 Rdlr. til Kobberpladerne. At man her begik den Uforsigtighed, ikke at lade et Arbeide, der for en stor Deel saldt saa daarligt, ja endog latterligt ud, undersøge af Sagkyndige, inden man bevilgede dets Understøttelse: var et Misgreb, hvorfor Selskabet (som Beyer tilegnede Bogen) ikke undgik offentlige Bemærkninger. ¹⁵²⁾

²⁵¹⁾ Bugge erholdt d. 21de Jul. f. A. kongelig Befaling, at begive sig til Paris, og han afreiste allerede d. 29de Jul. da den franske Legation, uden Nødvendighed, meget ivrigt paastyndte hans Reise. Han ankom til Paris d. 13de August; men ikke før d. 26de Novbr. kunde Forsamlingerne begynde i den store Commission for Maal og Vægt, der, foruden de fremmede, bestod af 11 franske Mathematikere. Det kan saameget mindre undres, at dens Forhandlinger vare meget langsomme; og endnu da Bugge, efter 6 Maaneders Ophold, i Februar 1799, paa vor Regjerings Befaling, forlod Paris, var man langt fra ikke til Ende. Overhovedet var den hele Sag, med Overværelsen af 11 udenlandske Medlemmer af Commissionen fra forskellige Stater, en reen Overflødighed, og mere anlagt paa et Slags national og politisk Forsængelighed, end paa umiddelbart videnskabeligt Udbytte for Sagen, om hvilken en udførlig Beretning haves i "Th. Bugges Reise til Paris i Aarene 1798 og 99." Kbh. 1800.

¹⁵²⁾ J Rec. over Beyers Skrift, i Lærde Efterretninger 1792 Nr. 8. Selskabet lod ved Jacobi bekjendtgjøre: at det vel havde bevilget Jerf. en

Mechanicus J. C. Jürgensen og Conditor J. A. Evers i Slesvig indsendte i Septbr. 1798 Beskrivelser og Tegninger af en 1796 imellem to Grashøie paa en Mark ved Byen Bedelsprang nær ved Landeveien til Eckersforde, opgravet Runesteen, 8° 2" Løngmer lang, 2' 9" bred, og omtrent 2 Fod tyk, med 7" høie Bogstaver. Efter indhentet Betænkning af S. Th. Thorlacius og Thorkekin, svarede dem paa Selskabets Vegne af Secretairen, med Bevidnelse af Selskabets Taf: "At der ikke kunde gøres nogen videnskabelig eller historisk Brug af denne Runesteen, fordi de paa samme nævnte Personer vare ganske ubekjendte; ligesom man af det Slags Runestene havde fundet en Mængde, der af samme Grund næsten ingen videnskabelig Vardi havde." Det maa herved synes besynderligt, at man ganske forbigik det linguistiske Hensyn (og det i en Betænkning af Thorlacius), og at man aldeles ikke anbefalede Steens Bevaring.

Den lærde islandske Philolog Jon Olaffen, Medhjælper ved Ordbogsarbeidet, androg 1789 for Selskabet, at han alt i 4 Aar havde arbeidet paa et i det latinske Sprog forfattet Supplement til den berømte Ihre's Glossarium Suio-gothicum; og at han i dette sit Arbeide deels paa mange Steder havde berigtiget Forfatteren, hvor denne, efter Olaffens Mening havde forseilet Ordnes egentlige Betydning, eller deres rette Oprindelse af det gamle nordiske Sprog; deels havde tilføiet en stor Deel beslagtede Ord, der savnedes ved de af Ihre forklarede svenske eller nordiske Ord. Han beregnede, at dette Arbeide omtrent vilde komme til at udgiøre 3 Alphabeter eller en Trediedeel af Ihres Værk. Han ansøgte Selskabet om, at det paa sin Beføstning vilde befordre dette etymologiske Arbeide til Trykken; og det er ovenfor berettet, (S. 173) at Cassé-commissionen og Selskabet bevilgede denne Ansøgning (d. 2den Marts 1790). Den var anbefalet i en meget fordeelagtig Erklæring (af Suhm, Thorlacius og Thorkekin) over den af Olaffen indgivne Prøve; i hvilken Erklæring disse Lærde dog forbigik et væsentligt Punkt i Olaffens Arbeide, som det vilde have været til Fordeel for samme, at giøre Forfatteren opmærksom paa. Arbeidet vidnede vist nok om stor Flittighed og Lærdom i at samle yderligere

Hjælp til Kobberne; men derved ikke havde tænkt paa at bifalde, "end sige at belønne Skriftet i sig selv." L. Efterr. 1792. S. 158.

Dplysninger, eller Rettelser, til Jhres endnu umistelige Værk. Men det er ikke desmindre unegteligt, at den grundlærde Islænder, som flere af hans Landsmænd, havde Tilvielighed til Vidtløftighed; og at ligesom hans Anmærkninger til de Ord, som findes hos Jhre, uden Skade kunde været meget forfordede, saaledes savnes ganske Tillæg af etymologiske Dplysninger til saadanne Ord, der ere forbigaaede af den svenske Sprogforsker, ved hvis Behandling Dlassen meget vilde have forhøiet sit Arbeides Værd. Sex Aar derefter søgte Dlassen Selskabet om en Understøttelse af 200 Rdlr. til sit Arbeides Fremme, hvilket han nu havde færdigt fra A—K. Efter Cassocommissionens forlangte Erklæring, "hvoryidt den fandt Dlassens Ansøgning passende og billig," bevilgede Selskabet (23. Jun. 1796) ham 100 Rdlr.; tilføiende "at man med Længsel seer Tilendbringelsen af hans Arbeide i Møde, for at opfylde det allerede for 6 Aar siden givne Løfte." 1801, d. 22de Mai, da omtrent $\frac{3}{4}$ af Værket vare færdige, bevilgedes Dlassen atter, efter Ansøgning, "en Hielp og Dymuntring af 100 Rdlr.," hvorimod han selv meget uegennyttigen tilbød sig, uden Hensyn til Selskabets givne Tilfagn, at afstaae fra al Ret til sit Manuskript, og at overdrage Selskabet samme som dets Eiendom. I Aaret 1805 vare Dlassens Supplémenter saa vidt fuldførte, at Trykningen kunde begynde; men ogsaa dette lexicalske Arbeide syntes at være indviet til Uheld. Det var allerede eet, at en svagsynet Olding paa 74 Aar skulde paatage sig Tilfyn med et saa vidtløftigt Værks Trykning; men ligesom man heri ingenlunde kom ham til Hielp, som man burde have gjort, saaledes vilde Værkets uheldige Skiebne, at Vidensk. Selskab (eller rettere vel dets Secretair, Justitsraad Bugge) overdrog Forlaget, med en bevilget Understøttelse af Selskabet, til Boghandler Brummer, og denne igien Trykningen til en af de fletteste Bogtrykkere (Breum). Herved blev ikke allene Trykningen saaledes forsomt og forhalet, at den først begyndte efter et heelt Aars Forløb; men Bogen, der skulde udgives i Folio, blev trykt saa slet, og med en saa upassende, overdreven og kostbar Vidtløftighed, der vilde have bragt det til meer end 6 Alphabeter, i Stedet for 3, at Dlassen selv var yderst misfornøiet dermed, og forgieves førte Klager derover. Den gamle svagelige Olding havde ikke let ved, personligen at aftale og paasee hvad der vedkom hans Værks Udgivelse; og besværligt nok faldt det ham, med hans flette Syn, der var indskrænket til eet svagt Die, at correspondere derom. Ikke desmindre

maatte han finde sig i, at man forkastede hans Forslag, at lade, med en Beføstning af omtrent 20 Rdlr., (som meer end 20 Gange kunde indvindes paa det Hele) nogle af de første Ark omtrykke, for at afhjælpe en Mangel, der, efter Forfatterens Forklaring, ikke blot var falden ham, men Enhver, som havde seet Bærket, i Dinene; ja man afflog endog hans Dufkes Opfyldelse paa en Maade, der ikke kunde andet end frænke den ellers saa fordringsfrie og beskedne Olding.²⁵³⁾ Trykningen, over hvis Langsomhed Forfatteren et heelt Aar igiennem klagede, var endelig i 1807 kommen i nogenlunde stadig Gang, og 20 Ark (indtil Ordet Bom) vare trykte, da det engelske Bombardement i Septbr. 1807 forterede, tilligemed Breums Trykkeri, Oplaget af de Dlassenske Supplémenter til Ihre, samt endeel Manuskript, som var leveret til Trykning. Dette Tab smertede vel den 76-aarige Olding; men nedflog dog ikke hans Mod. Han tilbød sig paa ny at udarbejde og udfylde, hvad der nu sattedes i Manuskriptet, og Selskabet lovede da, at lade det Hele fra Begyndelsen omtrykke. Den gamle Sprogforsker holdt Ord, og leverede sit Arbejde færdigt d. 5te April 1809; hvorfor Selskabet udvirkede ham en Kongelig Understøttelse af 200 Rdlr.; men enten har Forfatteren Brummers Lunkenhed og Ulyst, i en Periode, som for Litteraturen var saa ugunstig, eller Secretairens Ligegyldighed for et philologisk Arbejde, været Marsag i, at der ikke mere blev Tale om Trykningen. Dlassen gik til Hvile i A. 1811, uden at see sit Livs

²⁵³⁾ Han havde i en Skrivelse til Vid. Selskab af 9. Jan. 1807 beklaget sig over Bærkets fletts typographiske Udseende, foreslaaet 3 eller 4 Arks Omtrykning, ønsket bedre Trykpapir, og et noget større Oplag end det bestemte paa 300 Exemplarer; samt en hurtigere Befordring af Trykningen, der saaledes, som den nu gik, ikke kunde ventes fuldført i 5—6 Aar; eller, at man i det mindste dog vilde tage enhver af disse Punkter i Overveelse. Hvad herpaa fulgte, oplyses ved følgende Brev fra Olfsen til Bugge:

"Da jeg i Forgaars hørte, at Hr. Justitsraaden havde befaleet Bogtrykker Breum at fortsætte Supplementernes Trykning i samme Form som hidtil, uden at jeg selv værdigedes et Ord derom, til Svar paa min Skrivelse: saa drog jeg deraf den Slutning, at mit velmeente Forslag ikke maatte være gunstig optaget, dog uden at opholde mig derover; og troer jeg der intet findes sagt i min Skrivelse, uden hvad sandt og ret er." Kjøbenhavn d. 16de Jan. 1807. Allerærbødigst

J. Dlassen.

fiæreste, i 30 Aar nærede Duffe opfyldt. Hans Manuskript har i 30 Aar været i Ordbogs-Commissionens Giemme; og skøndt trængende til Giennemsyn og betydelig Forfortning, fortiente det dog en bedre Skiebne end den, at hvile der maaskee endnu i 30 Aar, eller for den Tid at forgaae.

Det bør ogsaa bemærkes, at endnu 1783 blev Selskabet fra "Medaille-Commissionen" meddeelt en Kongelig Befaling, om "at forfatte Inscriptioner til Medaillerne over Christian VI. og Frederik V. Selskabet valgte hertil en Commission af fem Medlemmer: Lurdorph, Carstens, Suhm, Erichsen og Kall. (21. Nov. 1783.)

Lilsidst kan her endnu omtales et Par Meddelelser til Selskabet, hvoraf den ene gik ud paa, at sætte et offentligt Bibliothek under Selskabets Tilsyn; den anden paa at skaffe Medlemmerne en noget lettere Afgang til nyere Literaturværker. — At anlægge en egen Bogsamling ved Selskabet, havde man aldrig havt nogen Tanke til, og ved det derved opstaaede Savn udmærket sig, uden Tvivl fra alle øvrige Videnskabs-Selskaber i Europa. En medvirkende Grund hertil kan vel søges deri, at neppe heller noget andet saadant Selskab, af den Indretning og Betydenhed, som det danske Videnskabs-Selskab, har været indskrænket til et saa tarveligt Locale, der aldrig gik udenfor de allernødvendigste Samlingsværelser, i Stedet for de store Huse og Palaier, som man i andre Lande finder at være saadanne Samfund indrømmede af Regieringen. — Den i Aaret 1792, d. 25de Marts, afdøde Generalmajor Clasfen havde i sit Testamente, og ved Oprettelsen af sit betydelige Fidei-Commis til Bedste for offentlige Indretninger, bl. a. skienket sit Bibliothek til Brug for det naturhistoriske Selskab og Landhuusholdnings-Selskabet, med en Fond til dets Vedligeholdelse, o. s. v. samt med den Bestemmelse, at dersom disse to Selskaber skulde gaae ind, da skulde Bibliotheket, og de dermed forenede Samlinger, henlægges under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse. Da Executores testamenti (Conferentsraaderne Clasfen og Colbjørnsen) tilmeldte Selskabet dette, og den Udvidelse, som var paataenkt, ved et Tillæg af den førstnævntes private Midler, at en egen Bibliotheksbygning skulde opføres, en Bibliothekar lønnes, m. m. tilføiedes: at man ansaae det for tjenligst, at Bibliothekets tilkommende Forøgelse ved nye Værker skeete under Selskabets Tilsyn, i Forening med Fidei-Commissets Direction. Selskabets Bestumning (3. Mai 1793)

gik ud paa at spare Executorerne: at deres Plan fortiente Selskabets Bifald, og at man i sin Tid vilde udnævne nogle kyndige Medlemmer, for at være paa Raad ved nye Bøgers Indkøb. Man forsømte imidlertid Leiligheden til at sætte sig i en nærmere Forbindelse med Fidei-Commissets Direction, angaaende Bibliothekets tilkommende Indretning og Bestyrelse, paa den af Executorens tilbudne Grund og Betingelse; og man tabte saaledes en god Leilighed til at sætte den offentlige, fornemmelig for de physicalske, mathematisk og landoekonomiske Fag bestemte Bogsamlings tilkommende Udvidelse og Berigelse, efter en rigtig og consequent Plan, under Selskabets gavnlige Indflydelse.²⁵⁴⁾

Et andet Forslag havde Overbibliothekaren ved det store kongelige Bibliothek, Professor Moldenhaver (d. 12te Oct. 1792) foredraget for Selskabet: at det vilde bestemme en aarlig Sum til Anskaffelse af lærde Tidender og videnskabelige Tidsskrifter, især saadanne, som ellers ikke kom her til Kiøbenhavn (s. Ex. italienske), til Afbenyttelse for Selskabets Medlemmer. Disse skulde, efterat være afbenyttede, tilfalde det kongelige Bibliothek, imod at man herfra lod henlægge til Brug for Medlemmerne andre lignende Tidsskrifter, som Bibliotheket anskaffede. Dette Forslag fandt vel Bifald hos Endeel; men da Moldenhaver anslog den aarlige Beføstning, som det vilde medføre, til omtrent 250 Rdlr., og han ikke senere indsendte en nærmere Plan til Commissionens Betænkning, faldt det bort; dets Udførelse vilde ogsaa, da det videntligen mere var beregnet paa Bibliothekets, end paa Selskabets Fordeel, have mødt Vanskeligheder og Misligheder, som snart vilde have hindret og standset den.

En betydelig Deel af Selskabets Virksomhed, som her passende kan berøres, bestod i Udsættelsen af Priismaterierne, og de indkommende Præmiestrieters Bedømmelse, hvormed det i denne Periode først egentlig ret kom i Gang. Lange stætte i Almindelighed ogsaa de hertil hørende Forhandlinger skriftlig. Man foreslog flere Priismaterier, som Secretairen omsendte blandt vedkommende Medlemmer, der undertiden (s. Ex. bl. N. Krazenstein,

²⁵⁴⁾ Fidei-Commisset tilbød ogsaa i A. 1802 Selskabet bets Samling af Instruenter og Modeller; hvilket Tilbud af Mangel paa Plads ei kunde modtages. Disse Samlinger kom derefter for endeel i Landhuusholdningselskabets og i Veterinærskolens Besiddelse.

Hauch, Bugge o. fl.) affattede deres Bedømmelser i udførlige videnskabelige Erklæringer. Tilfældt afgjordes da Sagen i Selskabets Møder. Først efter dets Inddeling i Classer, blev Bestemmelsen af Priismaterier en Gienstand for Overlæg af hver Classe, og afgjordes i dens særskilte Møder. Sagen selv var i hiin Tid overhovedet mere Gienstand for Opmærksomhed i den lærde Verden, end i det 19de Aarhundrede og i vore Dage. De udsatte Priismaterier bleve i det Hele oftere besvarede, end det i tidligere Tider skeer; men hyppigen indtraf ogsaa Tilfældet, at Prisen ikke blev tilkiendt. Den iblandt Bilagene meddeelte Liste over Selskabets Priissspørgsmaal vil give en nogenlunde fuldstændig Udsigt over disses Følge og Resultater, og bedst kunne lægge for Dagen, hvad der efterhaanden er vundet for Videnskaberne ved denne Side af Selskabets Virksomhed. — Det er allerede omtalt, at man i Begyndelsen betragtede de belønnede Priis skrifter som Selskabets Eiendom, hvoraf da igien fulgte, at der maatte paaligge Selskabet en Forpligtelse til at publicere dem, naar Forfatterne ikke selv ønskede at iværksætte dette. Enkelte Priis skrifter bleve ogsaa af og til trykte og udgivne af Selskabet; men det kom aldrig hermed i en stadig og regelmæssig Gang. (s. ovenf. S. 244). Saaledes berettede Secretairen den 5te Nov. 1784, at "af Priis skrifterne var Lalande's endnu ikke "udgivet, men under Pressen, ligesom Stibolt's og J. Olaffens,²⁵⁵) "hvis Udgivelse begge Forfattere selv besørge for Selskabets "Regning, og ikke uden betydelig Udgift. Denne eragtes dog "for uomgængelig, da Forlæggere til Priis skrifter paa adskillige "Maader forgieves have været søgte, og det maa ansees for "uforsvarligt, at lade kronede Afhandlinger for "blive utrykte." Dette var dog endnu paa den Tid ogsaa Tilfældet med Commandeur Gerners Præmie skrift, hvorom Secretairen meldte, at det endnu var i Forfatterens Hænder "formeddelt de meget store Bekostninger ved Kobberne, samme vilde medtage paa den Maade, Forf. troer, det ene kan og bør komme for Lyset."²⁵⁶) Vi have i vore Dage, da

²⁵⁵) E. W. Stibolts Priis afhandling "om Skibes Rigelbrækkelighed" udkom Kbh. 1784. 4°. Om Olaffens s. ovenfor S. 244.

²⁵⁶) Det var en Betydelighed i Gerners Levnet, at naagtet han har skrevet endeel Afhandlinger, Planer til offentlige Indretninger og flere Arbejder, (som opregnes i de biographiske Efterretninger, af O. Malling, bag efter

man gaaer over til en modsat Iderlighed, dobbelt Anledning til at beklage en saa utidig Sparsomhed og Frygt for Kobberstykker hos Selskabet. Det sidstnævnte, uden Tvivl fortrinlige Priis-skrift om Rensningen af Kiøbenhavns Vandbeholdninger, forblev saaledes utrykt, da Forfatteren den 27de December 1787 afgik ved Døden.²⁵⁷⁾ — 1789 (6. Novbr.) fremlagde derimod Secretairen Christianis Priis-skrift (over Begivenhederne i den danske Historie fra 1182 til 1209) som var færdig trykt, og et Priis-skrift af Mathematikeren Cagnoli i Verona (om en ny Maade, at beregne Stedernes geographiske Længde ved Solformørkelser m. m.²⁵⁸⁾, paa hvis sidste Ark der trykkes. Man seer heraf, at Priis-skrifters Trykning af og til endnu fandt Sted i denne Periode; indtil man fra 1790 synes ganske at have opgivet denne Sag, hvorom intet videre forekommer i Protocollen. Men heller ikke har jeg fundet nogen Beslutning af Selskabet, hvorved denne, i flere Tilfælde nyttige og priisværdige Skik blev affaaret.

dennes bekendte Mindetale over Gerner S. 75—93) blev, saavidt vides, aldrig noget Skriftligt af ham bekendtgjort ved Pressen, medens han levede. Dette er ogsaa Grunden til, at hans Navn ikke findes i Myerups Forfatter-Lexikon. Hans vigtige Priisafhandling om Kornørringen, (der 1774 vandt Landhuusholdningsselskabets Guldmedaille), udgav Conferentsraad Collin (Kbh. 1820. 8vo.) Om den uheldige Skiebne, denne Afh. havde, hvorved den kom til at henligge utrykt og ubekendt i 46 Aar, findes Underretning i Udgiverens Forerindring. Mere uheldig endnu var Gerners af Vid. Selskab belønnede Priis-skrift, der synes at være forsvundet, uagtet det maaskee endnu kunde være af Bigtighed og Nytte for Kiøbenhavns Vandvæsen. (Jvf. Malling, anf. St. p. 93).

²⁵⁷⁾ Hans Død omtales af Secretairen i Mødet d. 4de Jan. 1788 med de Udtryk: "At han ansaae det overflødig at anmeldte dette smertelige Dødsfald, da den almindelige Sorg noksom har bekendtgjort denne ædle Mandes Tab, og dette Selskabs Fædre, tilligemed mange af dets Medlemmer, ubudne have blandet sig i hans Tilfølgelse, og sælbt Taarer paa Risten." Præsæs (Lurbovff) yttrede, at skøndt det var vanskeligt at skrive Vers efter Suhms Gravskrift over Gerner, vilde han dog foreslaae en Indskrift under den Af dødes Portrait, om Vedkommende ville gjøre Brug deraf; og Hs. Exc. dicterede da disse to Hexametre:

Ut Patriæ luctum Gernerii in funere Pallas

Vidit, ait: Similem, siquis, sic dilige vivum.

²⁵⁸⁾ Baaede Christianis og Cagnoli's Priis-skrift udkom, trykte i Quartformat paa Selskabets Bekostning, Kbh. 1789.

Præmier Udsættelse og Arbeidet ved Priisstrifternes Bedømmelse foregik i øvrigt i denne Periode, først ved det Thottske, siden ved det Classenske Legat. Selskabets forrige Præsæs og Voresmedlem, Statsminister Grev O. Thott havde (i en Codicill til sit Testamente, af 22. Jul. 1782) skienket Selskabet en Sum af 2500 Rdlr. "af hvis Renter aarligen skulde udbetales to Præmier paa 60 og 40 Rdlr. for de to bedste indkomne Afhandlinger til Agerdyrknings-, saasom Kornavlings-, Engenes og Græssgangenes Forbedring, samt Skovenes Opelskning." Dette Legat udbetaltes til Selskabet, efter Testators Død, i December-Termin 1785, og efterat man havde corresponderet med Rentekammeret om de mest passende Priismaterialier af den Art, og fra dette Collegium modtaget adskillige Forslag, valgte Selskabet (13. Jan. 1786) en Commission (Grichsen, Brünnich, Bugge, Geuss og Morville) for selv at giøre Udkaft til flere Præmieforslag, modtage saadanne af andre Medlemmer, og giøre Udvalg deriblandt. Man udsatte derefter paa eengang Præmier for tre Aar (1786, 1787 og 1788), en dobbelt Priismaterie for hvert Aar; men saaledes at man forbeholdt sig at belønne indkommende Afhandlinger, enten ved den større eller mindre Præmie, saavel efter deres Værd, som efter Materiens Vanskelighed.²⁵⁹⁾

Syv Aar efterat Selskabet havde modtaget det Thottske Præmielegat, underrettedes det ved Skrivelse fra Executorerne af Gen.

²⁵⁹⁾ S. Ahr. Cont. Efterretn. 1786. Nr. 34. Den første Præmie for det udsatte Priissspørgsmaal over Bygget, dets forskjellige Arter og Afarter, og disses rigtige Dyrkningsmaade, vandtes af Lector E. N. Viborg. (Ahr. Eft. 1787. p. 397). 3 August 1789 udsattes atter, ikke mindre end 10 forskellige Priismaterialier for tre Aar, 1789, 90 og 91 (Ahr. Cont. Efterretn. 1789. Nr. 174); men da heller ingen Leilighed gaves til, i disse Aar at tilkiende Præmien for nogen af de bestemt udsatte Priismaterialier, besluttede man (5. Jan. 1792) i dette Aar og indtil videre at udsatte Priismaterialierne med Testators almindelige Udtryk (jvf. Ahr. Cont. Efterretn. 1792. Nr. 18). Heller ikke dette havde nogen Følge, og Selskabet bestemte sig da til, efter den physiske Classes Betænkning, (25. Jan. 1793) atter at udsatte bestemte Priisopgaver over landoekonomiske Materialier, og denne Gang i Forening, saavel i Følge Hensigten og Bestemmelsen af det Thottske, som af det Classenske Legat; hvorfor ogsaa blandt disse Priismaterialier var een, som Directionen for det Classenske Fidei-Commissi udtrykkelig havde anmodet Selskabet om at udsætte, nemlig: for den bedste Plan til en praktisk Agerdyrknings-skoles Indretning.

Major Classens Testamente (22. Jun. 1792) om en Artikel i samme, hvorved Testator foreskriver: at der til Videnskabernes Selskab "a a r = " l i g e n udbetales af Fideicommissets Fonds 200 Rdlr. til to Præ = " m i e r s Udsættelse for nyttige practiske Afhandlinger, sigtende til Ager = " d y r k n i n g e n s Forbedring i de danske Stater, og til nyttige mecha = " n i s k e Maskiners Opfindelse og Forbedring, der have Hensigt til " Agerdyrkning, Fabrikker eller Biergbygning." — Ved disse tvende pri = " v a t e Legater blev Selskabets Virksomhed henledet til en Side, som hidtil i det Hele havde været ny og fremmed for dets Deeltagelse og Virksomhed, den theoretiske og praktiske Landoeconomie. Det maa vække nogen Forundring, at vedkommende Testatorer ikke snarere, i en saadan Hensigt havde henvendt deres Tanke paa Landhuushold = " n i n g s s e l s k a b e t, der allerede i en længere Tid havde udsat theore = " t i s k e Pritisopgaver i Landoeconomien. Men da Sagen i saa høj en Grad paa den Tid interesserede og hørte til Dagens Orden, kan man vel forklare sig, at baade Thott, der, ved Siden af sin Lær = " d o m og sine litteraire Tilbøieligheder, ogsaa interesserede sig meget for Landbrug og Deconomie, og Classen, for hvis testamentariske D i s p o s i t i o n e r disse Discipliner vare et Hovedformaal, kunde ønske, at ogsaa et Samsund, som Videnskabernes Selskab, der forenede K i æ r n e n af Landets lærde Naturforskere og Fysikere, maatte hen = " v e n d e sin Opmærksomhed paa den for Statens og Nationens Vel = " f æ r d saa vigtige Sag. Imidlertid viste Erfaring, at der i Dan = " m a r k og Norge paa den Tid hverken fandtes særdeles meget af An = " l æ g eller af Tilbøielighed til at skrive i landoeconomiske Materier; og det syntes at Lyften hertil var meget aftaget siden den Tid, da det D e c o n o m i s k e Magazin i 8 Quartbind (1764—1776) og de tidligere B i n d af Landhuusholdningselskabets Skrifter (fra 1776 af) udkom. Da de udsatte oeconomiske Spørgsmaal saaielden besvarede, kunde de landoeconomiske Discipliner og deres practiske Formaal og Ud = " v e l s e heller ikke i den følgende Tid i nogen betydelig Grad blive G i e n s t a n d for Selskabets u m i d d e l b a r e Indvirkning og Deelta = " g e l s e; og dets egentlige Bestemmelse maatte snarere holde det fiernet fra en saadan, og henvise det til videnskabelige Undersøgelser og Ar = " b e i d e r, hvorved Grundzæerne for Landbrugets Hovedsætninger og Hovedformaal theoretisk kunne oplyses, befastes eller berigtiges.

Et usædvanligt Tilfælde var, at Selskabets Medlem, Confe = " r e n t s r a a d Tetens, i Anledning af Kiøbenhavns Brand 1795, af

egne Midler udsatte tre Præmier, paa 300, 100 og 50 Rdlr. for de bedste Besvarelser af Spørgsmaalet: "Hvad udfordres til et fuldkommen hensigtsmæssigt Brandvæsen i store Stæder?" — Selskabet paatog sig, ved dets mathematisk og fysisk Klasse at bedømme de indkommende Afhandlinger. Ikke mindre end 27 Skrifter indløb over dette Britis-spørgsmaal, af hvilke Afhandlingen af Professor Valentiner i Kiel tilkiendtes den høieste Præmie, og Geheime-Regjeringsraad Strassen i Hildburghausen Accessit. (3. Marts 1797). Ligeledes gav Suhms Død (7. Septbr. 1798) Anledning til, at Selskabet, udenfor dets sædvanlige Vedtægt og Orden, udsatte dets Præmie-Medaille for den bedste Mindetale over dets berømte, af Fædrelandet og Videnskaberne udødelig fortiente Medlem. (2. Nov. 1798). Men her var Resultatet ikke saa heldigt. Uagtet man to Gange forlængede Terminen (indtil Sept. 1799 og 31 Marts 1800) og tre Taler indsendtes, kunde ingen af dem erkiendes Præmien værdig.

VI. Beretningen om Selskabets Tilstand og Virken i den anden Periode af dets Tilværelse, hvis Udgang jeg har sat ved P. C. Abildgaards Død, og hans Eftermand Th. Bugges Tiltrædelse som Secretair, vil jeg slutte med Underrettelsen om det Vigtigste, der i Tidsrummet fra Hielmstiernes Død 1780 til 1801 vedkommer Selskabets indvortes Historie; eller de Forandringer, som foregik i dets Styrelse og Forsatning, i dets Embedsmænds Personale og Medlemmernes Kreds, i Selskabets oeconomiske Tilstand, m. m. Jeg har berettet, hvorledes Selskabet i Slutningen af Hielmstiernes Præsidium, erholdt en ved et Kongeligt Statut grundlagt fastere og mere ordnet Organisation, en ved egne Vedtægter mere bestemt Forretningsgang, et forøget Antal af ordentlige Medlemmer, en nyere Bestemmelse af Fremgangsmaaden ved disses Valg og Optagelse; ligesom ogsaa, hvorledes Selskabet, ved en god og forstandig Bestyrelse af indskrænkede Pengemidler, allerede heni- mod 40 Aar efter dets Stiftelse var i Besiddelse af en for den Tid ikke ubetydelig egen Formue — et uundværligt Middel til at kunne vedligeholde og udvide sin frie og selvstændige Indflydelse paa videnskabelige Foretagender, og opfylde en Deel af den Bestemmelse, som var tildeelt det. — Det er fortalt (S. 171), hvorledes Selskabet, efter Hielmstiernes Død, anden Gang ved eget Valg erholdt en

Præsident i Geheimeraad Lurdorph, en ligesaa meget ved classisk Lærdom, som ved mangesidig Sprogkundskab, og udbredte Studier i den nyere europæiske Literatur udmærket Videnskabsmand, hvis ypperlige Bogsamling hørte til de mest udvalgte i Danmark, paa en Tid, da de private Bibliotheker kunde kappes med de offentlige, eller endog overgik disse; en kyndig, duelig og redelig Embedsmand; en ved sin ædle Character, sin usminfede Gudsfrygtighed, sin rene, pletfrie, uegennyttige Vandel, hæderværdig og almindeligen hviagtet Statsborger. Men Lurdorph, allerede i sit 64de Aar, 26°) tilhørte ganske

26°) Bolle Villum Lurdorph, af en nyere adelig Slægt, blev født paa Mørup d. 24de Jul. 1716. Paa Modrenes Side stammede han fra den lærde Ole Worm. Hans Fader Oberst Christian Lurdorph, tiende i Krigene under Frederik IV. Farsfaderen, Bolle Lurdorph, som med sine Søskende blev adlet 1679, var en meget bereist og vel studeret Herre, der døde i Stockholm, hvor han i sex Aar havde været dansk Minister. I sit tiende Aar mistede Lurdorph sin Fader; men en kiærlig Moder anvendte Alt paa at give ham den omhyggeligste Opdragelse. Han blev Student i sit sestetende Aar (1733), valgte efter sin Moders Ønske det juridiske Studium; men fortsatte derhos uafbrudt sin Læsning og Studering af de græske og romerske Classikere, der fra Ungdommen var, og hans hele Liv igiennem, blev hans Døblingslæsning. Kun 18 Aar gammel, blev han Secretair i det danske Cancellie (1734), og blev i dette Collegium indtil han 1738, i sit 22de Aar, blev Vice-Landsdommer i Siælland. 1744 indtraadte han som Assessor i Højesteret, blev 1749 Generalprocureur og 1773 første Deputeret i det danske Cancellie, som paa den Tid ingen Oversecretair eller Præsident havde. Smidlertid vedblev de gamle Classikere, Nordens gamle Sprog, Historie og Retsvidenskab at være hans vedvarende Studium; og uagtet han aldrig forsømte sine mange og betydelige Embedsforretninger, fandt han dog Tid til at blive en af sin Tids mest belæste Mænd i Danmark, ligesom hans Bibliothek var et af de største og mest udsøgte i Kiøbenhavn. Her, og om Sommeren paa Landet, tilbragte han sine Fritimer, og hans fra Ungdommen melancholske Temperament — som dog ei hindrede, at han ved Munterhed, Vittighed og satiriske Indfald kunde i Selskabelivet være meget underholdende — gjorde ham baade vedholdende Læsning, og Afverking med landligt Ophold, til en Nødvendighed. I tidligere Aar (1734—44) tilbragte han saaledes en stor Deel af Aaret paa sin Fædrenegaard Mørup ved Sorø; men havde den Sorg, at efter en Ildsvaade, der 1743 lagde Gaarden og hvad han der eiede i Aske, havde han ikke Evne til at opbygge den og beholde Godsset, men maatte overlade det til Panthaverne. Hidtil havde han tiend uden Bøn, og tilsat hvad han eiede; 1744 blev han Assessor i Højesteret

en tidligere, udrunden, eller hensvindende Menneſkealder, hvis Charakteer, ſaaledes ſom den, fra den 1te Halvdeel og fra Midten af det 18de Aarhundrede, endnu vedligeholdt ſig i et Par ſenere Decennier, allerede begyndte at blive fremmed for den Tidsaand, der efter 1772 og 1784 efterhaanden udviklede ſig hos os. Lurdorph, lige ſaa fortrolig med det Nye Teſtamente, ſom med Plato, Cicero, Tacitus og Horaz, ligesaa meget hjemme i Saro, Hvittfeldt og de gamle danſke Love, ſom i Holbergs Comedier og Peder Paars (en af hans Yndlingsbøger), tilhørte en Tidsalder og Levetsfreds, hvori Suhm, Langebek, Schøning, Koſod Ancher, Zielmſtierne, Carſtens og flere af diſſes Samtidige, vare de fortrinligſte og meſt giældende Perſonligheder. Hans Studier og hans Aandsretning var mere hiſtorisk-philologiſk, end philoſofiſk og phyſiſk-mathematisk. Videnskabernes Selskab, dets nyere Charakteer, dets tiltagende Retning imod Naturvidenskaberne og diſſes practiſke Anvendelse, var en i det Hele mere fremmed Sag for Lurdorph. Hans Indſtydelse paa Selskabet i de 8 Aar, han ſom Præſes foreſtod det, har uden Tvivl ikke været ſtor; i det mindſte findes meget ſaa Spor af den i Kilderne til Selskabets Hiſtorie. Han deeltog, ſom Protocolerne udviſe, ſtadigen i

med Lon; og var ſiden, ſkiøndt uden Formue, ved en tarvelig Levemaade i Stand til at anlægge ſin rige og koſtbare Bogſamling. ſkiøndt han var en heldig Latinsk Digter, var han tillige en ivrig Elſker af den nationale Litteratur og Poefie, og ſom Samtidig og Ven af Holberg, en ſtor Ynder og Beundrer af dennes komiſte Værker. Af Selskabet for de ſkønne Videnskaber var han Medlem, beſørgede Udgaven af Keenbergs Digte, og forſynede dem med Anmærkninger. Det var kun lidet hvad han lod trykke; men Lurdorphs efterladte Samlinger, Haandſkrifter og Dvtegnelſer vidnede om hans overordentlige og ſieldne Flid. Han var, tilligemed hans mangeaarige, trofaſte Ven Suhm, og Grev Otto Thott, en af de ſidſte af det 18de Aarhundredes lærde Adelsmænd i Danmark; og en af dem, hvis ædle, fromme, retſkafne og ſelvſtændige Charakteer, og hvis rene, fra den mindſte Skygge af Forſængelighed, Egennytte eller Uergjerrighed befrieede Liv, erhvervede ham Samtidens uindſkrænkede Hſagtelse. Efterat have havt den Sorg, 1781 at miſte en høit elſket Huſtru, (Anna Volette Junge) med hvem han i 40 Aar havde levet det kiærligſte Egteſkab, og hvis Tab han ei kunde forvinde: døde Lurdorph d. 13de Aug. 1788. Han bragte ſin Alder til 72 Aar, ſkiøndt han var ſvagelig af Helbred og Legeme, uanfæelig af Vært, og led meget af periodiſk Lungſindighed. "Men i dette frøbelige Legeme (ſiger Jacobi) huſedes den ſkønneste Siel."

Casse=Commissionens Forhandlinger, ligesom i Ordbogens Revision, og forsømte fielden eller aldrig Selskabets Møder; men man finder ikke, at fra ham som Præsæs nogen mærkelig Impuls til et eller andet nyt eller vigtigere Foretagende er udgaaet; saalidt som man mærker til, at han i hiin Egenkab har udøvet nogen personlig overveieude Indflydelse. Lurdorphs venskabelige Forhold til Secretairen Jacobi, hans fordringsfrie, uegennyttige, godmodige, men alvorlige og noget tungsindige Charakter, og den almindelige og uindfrænkede Agtelse han nød hos Alle, Høie og Lave, der stode i noget Forhold til ham, maatte sjerne enhver Anledning til noget Slags kiendelig Uvovensstemmelse i Meninger og Anskuelser imellem denne Præsident og Selskabet. Efter hans Død blev hans Minde ihukommet ved en (noget konflet og affecteret) Tale i Selskabet af Jacobi (d. 7de Novbr. 1788), og af Alt hvad den indeholder til Berømmelse for den Afdøde kan neppe noget skrives paa den rhetoriske Forfkiønnelses Regning; thi det har fundet sin Bekræftelse, ikke allene i den ædle Suhms skivne biographiske Charakteristik af sin hedengangue, fortrolige Ven,²⁶¹) men i det hele historiske Billede af Lurdorphs Charakter, som vi modtage i og af hans Samtids bevarede Minder og Dyringer.

I det samme Møde, hvori Mindetalen holdtes over Lurdorph, skeete to Forslag til Valg af hans Estermand; i det T. Rothe foreslog "en Herre udenfor Selskabet" og Holmstiold "et Medlem af Selskabet." Formodentlig have vel disse været de samme der siden kom paa Valg: A. P. Bernstorff og Suhm — begge saa berømte og almindeligt hviagtede Navne, at det maatte falde meget vanskeligt, at bestemme sig for eet af dem. Imidlertid fandt Secretairen Anledning til, før Valget at oplæse, saavel det Kgl. Reser. af 5te Oct. 1774, hvorved Kongen forbeholder sig at udnævne Selskabets Præsident, som den Kgl. Cabinetsordre af 18de Januar 1776, der overlader Valget til Selskabet. Selskabet bestemte sig for at følge den sidste, der ogsaa allerede to Gange tilforn havde foranlediget Præsidentvalg i Selskabets Samfund. Ved det foreløbige Valg erhøldt Grev Bernstorff og Suhm de fleste Stemmer. Det endelige

²⁶¹) *Minerva*. 1790. I. 136—166. Suhm, til hvis fortroligste Venner Lurdorph hørte, vilde, at dette Mindeskrift skulde faae et større Publicum, oversatte det paa Latin, og indrykkede det, tilligemed Lurdorphs Autobiographie, i Fortalen til 7de Bind af *Scriptores Rer. Danicarum*.

Balg blev, i Følge den almindelige Vedtægt om Medlemmers Balg (1776 § 2), udsat til ottende Dagen derefter (14de Nov. 1788). I dette Møde vare 15 ordentlige Medlemmer (foruden et Væresmedlem, Admiral Grev N. Moltke) tilstede, og ved Balget erholdt Statsministeren for de udenlandske Sager, Grev A. P. Bernstorff de fleste Stemmer (Antallet er ikke angivet). Efter Selskabets Beslutning, skulde en Deputation, bestaaende af Geh. R. Carstens og Professor Krægenstein, tilligemed Secretairen, tilkiendegive Greven det paa ham faldne Balg, og indhente hans Samtykke. Bernstorff modtog Balget, mødte første Gang d. 21de Novbr., og blev modtaget med en kort Tale af Secretairen, hvilken Greven besvarede "i meget naadige Udtryk," og "bevidnede samtlige Medlemmer sit Vennskab og sin Hoiagtelse."

Bernstorff førte Præsidiet i henved 9 Aar, indtil sin, af alle hans Medborgere saa hviit beklagede Død, den 26de Jun. 1797. Han var den første af Selskabets Præsidenter, der ikke, førend han modtog denne Post, havde staaet i et tidligere Forhold til Selskabet som dets ordentlige eller Væresmedlem. Denne store Statsmands ubødelige Fortienester af Fædrelandet ere alt for erkjendte, til at det behøvede at ophyses, hvormeget en saa udmærket, i og udenfor Danmark saa berømt og agtet Personlighed som Bernstorffs, maatte forhøie det Samfunds Anseelse, hvis Forstander han blev. Endeel Bidnesbyrd om, hvormeget man i Udlandet erkjendte dette, findes bevarede i udenlandske Lærdes Breve til Selskabet eller dets Secretair. Bernstorffs Aand var alt for dannet til at han ikke med Varme skulde have omfattet de videnskabelige Formaal, som Selskabets Bestemmelse satte for dets Virksomhed. Men de for hele Statens Belfærd og Tilværelse vigtige og magtpaaliggende Embedsforretninger, som i en bevæget og stormfuld Periode krævede uafbrudt Anvendelse af hans Aandskræfter, Talent og Arbeidsomhed, have vistnok sielden tilladt ham at opoffre meer end den nødvendige Tid og Opmærksomhed paa det Specielle i Selskabets Virken og dets Forhandlinger, hvilke han imidlertid i Vintermøderne overhovedet temmelig stadigt bivaanede. Da Secretairen, Statsraad Jacobis hyppige Sygelighed og Gigtvagthed om Vinteren ofte hindrede ham fra at gaae ud, finder man, at han i saadanne Tilfælde altid for Selskabets Forsamlinger har indsendt skriftlig Beretning til Præsidenten om de Sager, som siden det foregaaende Møde

vare indkomne, eller hvis Forhandling forestod.²⁶²⁾ Jacobi synes overhovedet, i sin Bestilling som Secretair, at have været en ordentlig og paalidelig, men ikke altid den hurtigste Forretningsmand; og han var, ved sin lange Tjeneste i Bestillinger, der bragte ham i Nærheden af Hoffet, og i et Slags Intimitet med høje Personer,²⁶³⁾ vel skiftet til at behandle Sager, som kunde afgjøres ved formel og høfslig Brevverling. Der fattedes ham derimod endeel, for i Selskabet at kunne vinde og bevare den Anseelse og Auctoritet, som hans Formand Hielmstjerne besad, baade som en af Selskabets Stiftere, og som den, der i meer end en Mennekealder, efter sin Tids Forhold og Skikkelse, troligen sørgede for dets Bedste. Jacobi var mere en, særdeles efter det 18de Aarhundredes, eller Ludvig den Femtendes Tidsalders franke Smag og Mønstre dannet elegant Litterator eller Belletrist, end han var en lærd Videnskabsmand. Dette var vel Hielmstjerne heller ikke; men Forholdet var, som sagt, anderledes med denne. Man gjorde andre Fordringer til hans Eftermand, til en Secretair i Selskabet mod Slutningen af det 18de Aarhundrede,

²⁶²⁾ Et stort Antal saadanne Breve og andre Selskabet vedkommende Papirer, bleve efter Bernstorffs Død, under hans Forsegling, indsendte til Selskabet, og findes tildeels endnu i dets Archiv; hvor derimod ikke et eneste Brev fra Bernstorff til Jacobi er foresundet.

²⁶³⁾ Chr. Fr. Jacobi var født d. 12de Marts 1739 i Asminderød, hvor hans Fader var Præst. Moderen Charlotte Schæffer, blev som Enke Kammerfrue hos Dronning Juliane Marie, hvori Grunden laae til Sønnens følgende Livsbane og Forfremmelse. Fra Herlufsholm dimitteredes han i sit 15de Aar (1754) til Universitetet, tog juridisk Examen 1757, og gjorde en Udenlandsreise til Lybssland, Holland og Frankrige. Efter sin Hiemkomst blev han ansat som Lærer hos Dronningens Piger, og frev 1769 den Lovtale over Absalon, der var, og i det Hele ogsaa blev det Skrift, hvorpaa hans Forfatter-Navn støttede sig; men nu maaskee kan have sin meste Interesse ved den stilfistte Sammenligning med en anden Tale over Absalon (ved P. Vogelius), der overhovedet har en mere biographisk Character. 1770 blev Jacobi Assessor i Hofretten; og nu gik det meget hurtigt med hans Forfremmelse. Efter Katastrophen 1772 blev han tillige ansat som Forelæser hos Kong Christian VII., samme Aar Assessor i Høiesteret; 1773 Medlem af Theaterdirectionen (hvilket han var til 1778, og siden i den Theatret bestyrende Commission til 1784). Han blev 1774 Justitsraad, 1776 Etatsraad, 1781 Conferentsraad; men fiernedes 1784 fra Hoffet og fra Kongens Person, og indtraadte igjen som Assessor i Høiesteret.

end i dets Midte, eller i de første Decennier af dets anden Halvdeel. Selskabet var voxet, ikke allene i Antal af Medlemmer, men i disses Betydning; det nærmede sig til at indbefatte omtrent de vigtigste Notabiliteter blandt begge Nigers Lærde og videnskabelige Forfattere. Jacobi havde derimod hverken gjort sig bekendt som Universitetslærer, eller som lærd Forfatter. Han havde vundet Navn ved sin Lovtale over Absalon; den var et rhetorisk Pragtstykke i fransk Stil, der 1770 ikke kunde andet end gjøre megen Virkning i Danmark; men den kunde ikke have samme Vægt i Videnskabernes Selskab, mindst efter den Charakter, som dette antog efter 1780 og 1790, som den havde havt i en anden æsthetisk-literair Forening, (Selskabet for de skønne Videnskaber) hvis Medlem Jacobi ogsaa var; men næsten uden at levere andet Bidrag til dette Selskabs bekendte "Forsøg" end den ovennævnte Lovtale, et af Selskabet kronet Priis-skrift i Betsalenhed. Jacobi var overhovedet meget uproductiv; og hans hele Virksomhed som Forfatter indskrænker sig omtrent til hans Taler. Men endog som Rhetoriker naaede Jacobi neppe sig selv i sine sildigere Taler i Vidensk. Selskab (over Hielmstjerne, Lurdorph og Abildgaard; af hvilke den første, fra 1780, imidlertid er den bedste); thi med en vis Ziirlighed og Varme, der undertiden bane sig Vej i disse Taler, have de dog alt for meget Præg af et Slags fremmed og tvungen oratorisk Stil, som i det mindste, om endog fri for stærke Anstød mod Sproglære og Sprogrenhed, dog savner meget af Sprogets naturlige stilistiske Charakter, og røbe en vis tilgiort og konflet Higen efter Effect i korte Perioder, Kraftord og andre søgte rhetoriske Decorationer. — Vi kunne uden Tvivl i disse Forhold og Stilsinger søge en stærkt medvirkende Grund til, at der ikke altid var den Harmonie imellem Selskabet og dets Secretair, som overhovedet synes at have fundet Sted i Hielmstjernes lange Embedstid. Et mindre overensstemmende gienfidsigt Forhold synes især at have udviklet sig efter Lurdorffs Død, og med de mange nye Elementer, som Selskabet efterhaanden optog. Hvorvidt man i Selskabet var fornøiet med Jacobi som Secretair, (med hans Funktion som Casseer havde man kun Aarsag til al muelig Tilfredshed) derom give Documenterne intet Lys; men at han selv, ikke mange Aar efter Lurdorphs Død, var ganske utilfreds med sin Stilling i Selskabet, derpaa give hans egne Breve, og hans allerede i 1792 til Præsæs indgivne Ansøgning om Afsted, tilstrækkeligt Beviis.

Det synes som Anledningen til dette Skridt af Jacobi først er udgaaet fra de Forandringer, vedrørende Selskabets indre Organisation og Virksomhed, som nogle Medlemmer 1792, da Efteraarsmoderne aabnedes, begyndte at sætte i Bevægelse. I et Møde, den 5te October, hvori man havde "raadslaaet om de tienligste Midler til at sætte sig i mere Drift og Virksomhed", besluttedes indtil videre: 1. at Selskabet herefter vil samles hver Uge, til sædvanlig Tid om Fredagen. 2. at man vil inddele Samsundet i 3 Hovedclasser: den historiske, den physiske og den mathematiske (de nævnes, i Selskabets Beslutning, i denne Orden). Efterat Glasserne havde dannet sig ved ethvert Medlems Erklæring, til hvilken Klasse han vilde henføres, maatte enhver Klasse vælge sig en Formand, som til visse Tider, eller naar det gjordes fornødent, skulde beramme Klasse-Møder, for at erklære sig over de af Selskabet til Overveielse og Betænkning fremsendte Sager eller Skrifter, aftale Priismateriers Udsættelse, bedømme indkomne Afhandlinger, og overhovedet "forberede, hvad Selskabet derefter in pleno vil afgivne og beslutte;" hvorhos "det dog skal staae enhver af Selskabet frit for, at komme tilstede og yttre sine Tanker i saadanne Møder." I Følge denne Beslutning og Secretairens derom udsædte Circulaire, tegnede de daværende 26 Medlemmer i Kiøbenhavn sig førstegang classeviis saaledes: 1. Historisk Klasse: Suhm, Carstens, Kall, Treschow, Moldenhawer, Thorklacius, Thorkelin. 2. Physiske Klasse: Abildgaard, Spengler, Callisen, Sartorph, F. H. Müller, D. Fabricius, Hauch, Viborg, Chemnitz, Kragenstein, Kottboll, Holmskiold, Lous og Rothe, (de 5 sidste undskyldende sig med Alder og Svagheit, for Mangel paa regelmæssig Deeltagelse i Selskabets Møder og Arbejder). 3. Mathematisk Klasse. Bugge (den eneste, der tegnede sig i to Classer, nemlig tillige i den physiske), Stibolt, Morville, Løvenørn og Tetens. — Efterat dette var bragt i Stand, besluttedes tillige Nedsættelsen af en Commission for at giennemgaae de ældre Vedtægter og giøre Forslag til nye; til hvilke Beslutninger man dog først ved en Deputation indhente de Præsidentens Samtykke, da han ikke havde været tilstede i Møderne. — Alt dette var det, som ikke vilde behage Secretairen, og som bragte ham til at tænke paa, at trække sig tilbage.

Det var under 19de Oct. 1792 at Jacobi først i en Ansøgning til Kongen, paa Grund af sine "med Alderen mærkelig aftagne Kræfter," (han var kun 53 Aar) og af sine forøgede Embedsforretninger, som "Tilsforordnet i Hviesteret," bad om Entledigelse ved Aarets Udgang fra sin Post som Vid. Selskabs Secretair og Casferer. I en Skrivelse til Bernstorff, som medfulgte Ansøgningen, finde vi en anden Grund angivet som turde være den egentlige. "Ingen" siger Jacobi, "der ei har Medlemmernes fuldeste Fortrolighed, kan med Nytte beklæde denne Post. De Gamle, som ere mine Venner, svækker Alderen, og de Yngre gjøre Overlæg, uden at have Tillid til mig. Man omgaaes med, mig uadspurgt, at give Selskabet en ny Dannelse; og hvis jeg ikke kan samtykke deri, svækkes Tilliden alt mere, og jeg bliver ganske unyttig. Min Samvittighed paalægger mig, i Tide at drage mig tilbage; den Rolighed, min vaklende Helbred saa høilig trænger til, kræver dette Offer" o. s. v. Endskiøndt denne Ansøgning, formodentlig efter Bernstorffs Forestillinger til Jacobi, uden Tvivl er tagen tilbage og dengang ikke er indgaaet til Kongen, var den dog Forberedelsen til det tre Aar sildigere Skridt af Jacobi, hvorefter Secretariatet deledes imellem ham og Abildgaard. Imidlertid seer man, at Selskabet (i et Møde d. 26de Oct. 1792) tog den Beslutning at nedsætte en Commission, bestaaende af to valgte Medlemmer af enhver af de tre Classer, for at undersøge, om Vedtagterne overhovedet behøvede Forandring, og, i saa Fald, hvilke disse skulde være.

Da denne Sag d. 3^{die} Novbr. af Secretairen sendtes til de tre Classers skriftlige Betænkning og Stemmegivning, faldt Meningerne om Nødvendigheden af nye eller forandrede Vedtagter temmelig deelte. Adskillige holdt for, (som Thorlacius) at "de i Aaret 1780 trykte Vedtagter synes mere at trænge til frivillig Efterlevelse, end til Forandring;" og at overhovedet den Erfaring, man havde om, at de ældre Vedtagter lidet overholdtes, var ingen Opmuntring til at gjøre nye.²⁶⁴⁾ Dog ansaae ogsaa Enkelte, der

²⁶⁴⁾ "Bed at gennemlæse vore trykte Vedtagter, finder jeg, at af de i Aaret 1776 samtykkede Artikler næppe to iagttages. Mon det vilde gaae bedre med de nye Love? — Som saa nær 80 Aar, og da desuagtet mine mange Embeds- og Commissionsforretninger steds vedvare, kan jeg

vare af denne Mening, Selskabets literaire Virksomhed som en Hovedsag i dets Tilværelse og Forsatning; og derfor holdt det for gavnligt, at man paa Ny kom overeens om at skærpe den Forpligtelse for Medlemmerne, at levere et vist Antal af Bidrag til Selskabets Skrifter (Suhm meente endog et Par om Aaret). Dette var imidlertid et Punkt, som ogsaa denne Gang var langt fra at møde eenstemmigt Bifald; og selv et af Selskabets lærdeste Medlemmer, A. Kall, erklærede uforbeholdent, i det han tillige undskyldte, at Circuliret hos ham var kommet til at henligge over 2 Maaneder: ²⁶⁵) "At kunne bidrage til Selskabets Hæder og Dykomst, staaer ikke i min Magt." En Afhandling "til at oplyse og forbedre de hidtil ufuldstændige, vel endog urigtige Efterretninger om Baldemar den Førstes Moder og hans Dronnings Herkomst," havde han vel under Arbejde; men savnede dertil Tabellerne til Tscherbатовs russiske Historie. Med Treschows Votum: "at det var overhovedet bedre, man haandhævede de Vedtægter, som man har, end at ville gjøre nye;" men at det nu, "da Sagen var kommen i Bevægelse," var sikkerst, at lade en Commission først undersøge, hvorvidt en Forandring af Vedtægterne er fornøden eller ikke:" erklærede Moldenhawer sig aldeles enig; men begge frabad sig at komme paa Valg som Medlemmer af Commissionen. I den physiske og den mathematiske Classe var det især Formændene Zauch og Tetens, der ansaae Forandringer i Vedtægterne for betimelige. Bugges Votum, som Medlem af begge Classer var følgende: "Der-

fremdeles ikke mere tage Deel i Selskabets lærde Arbejder." Carstens.

"Saavidt jeg erindrer, er intet i Vedtægterne at forandre, undtagen om man skulde affaafe det bestemte Antal af ordinaire og extraordinære Lemmer. Da man er inddeelt i Classer, saa kunde den historiske maastee vedtage at skrive aarlig 2 Afhandlinger." Den 5te Nov. 1792.

P. J. Suhm. Om Meningen af Suhms Ord er 2 Afhandlinger af ethvert Medlem i Classen, (saaledes som de bl. A. forstodes af A. Kall) eller af Classen som et Heelt: kan ikke tydeligt sees. Jacobi bemærker i et Brev "til Lov-Commissionen" af 9. Marts 1793, "at det er en Feiltagelse hos Nogle, at Antallet paa de ordentlige Medlemmer for her skulde have været bestemt."

²⁶⁵) "Nærværende Brev er i min Fraværelse oplagt paa mit Kammer, og da man ikke havde sagt mig noget derom, men jeg først i disse Dage håndelsvis traf paa dette Brev, befrygter jeg, at det hos mig har lagt (ligget) længere end det burde."

som nogen Forandring i Vedtægterne skulde være nødvendig, saa anseer jeg det fornemmelig at være følgende: at enhver af Selskabets ordentlige Medlemmer i det mindste hvert tredje Aar bør indsende en Afhandling, da han, i manglende Fald ansees som udgaaet af Selskabet; dog maatte den derfor været befriet, som til Selskabet har leveret i det mindste 6 Afhandlinger."

Som Medlemmer af den omhandlede "Lov-Commission" valgtes af den historiske Classe N. Kall og Thorælin, af den mathematiske Tetens og Bugge, af den physiske Zanch og O. Fabricius. Om denne Commission kan det ikke siges, at den ved at forhaste sig, gav Anledning til umodne Betænkninger og Lovforslag. Commissionen indgav først den 3^{die} Jan. 1794 et "Udkast til de hidtil brugte Vedtægters Forandring," ledsaget af den Bemærkning: "Det har forekommet os underskrevne, som om Selskabets Formaal herved mere sigtede til Vedtægternes Forbedring, end til deres aldeles Forandring. Af den Aarsag have vi stedse ved vort Arbejde lagt hine til Grund, og ei tilføiet de gamle Vedtægter meer, end det os nødvendigt synende." Dette Udkast, hvilket af Commissionens 6 ovennævnte Medlemmer Tetens allene ikke underskrev, blev først et heelt Aar efter (d. 2^{den} Jan. 1795) fremlagt i Selskabet, og den 5te Jan. sendt til foreløbig Circulation iblandt alle Medlemmerne, inden det bragtes under mundtlig Ventilation, "som man vist formodede kunde skee i et Møde d. 20de Februar." Jacobi havde (i Mødet d. 2^{den} Jan.) foreslaaget, at Secretairen skulde være den, som, efter Overlæg med Lovcommissionen, først bragte de nye Artikler i de foreslaaede Vedtægter under Ventilation i Selskabet; siden ligeledes punktviis foredrog de gamle, meer eller mindre forandrede Artikler i Udkastet; og at Selskabet da tilsidst afgjorde, "om det Hele skulde omsmeltes i en ny Form, eller man vilde føie de nye og forandrede Vedtægter til de allerede giældende." I Selskabet, hvor Jacobi havde endeel imod sig, undveg man hans Forslag ved at udsætte Afgjorelsen indtil Udkastet, efter Circulationen blandt Medlemmerne, med alle de giorte Bemærkninger, kunde forelægges Selskabet.

Da der dog, naaget henimod to Aar vare forløbne med at overlægge Udkastet, fandtes endeel Artikler i samme, der ikke vare tydeligt og bestemt nok affattede, eller kunde give Anledning til Grindringer og Modbemærkninger: udebleve disse heller ikke; og man finder ogsaa ved denne Leilighed, som ved andre Tilfælde i Selska-

bets Forhandlinger, et Beviis paa, hvor nyttigt det for Sager af den Natur vilde være, at de, om endog derved udfatte for noget længere Forhaling, altid først overgaves til de enkelte Medlemmers Giennemsyn og skriftlige Betænkninger, inden de underkastedes den almindelige mundtlige Deliberation. Iblandt flere, som indsendte saadanne Grindringer (Bernstorff, ²⁶⁶) Krausenstein, H. Treschow, Morville, Stibolt) vare især Jacobi's mange, udførlige og betydelige. Hans vist nok overhovedet grundede og rigtige Bemærkninger viste, hvor lidt man havde taget Hensyn til Sagens reelle Fordeel, ved at udelukke og næsten udvise Secretairen, som Jurist og praktisk Forretningsmand, af Lovcommissionen; ²⁶⁷) men de lægge tillige for Dagen, hvormedet han havde følt baade denne Tilsidefættelse, og andre paaafølgende Dtringer af

²⁶⁶) Præsidentens vigtigste Grindringer og Forslag vare følgende: 1. At dele den historiske Klasse i to, hvoraf den nye skulde være for Literatur eller skønne Videnskaber ("schöne Wissenschaften") og hvortil Mænd som Moldenhaver, Treschow, Thorlacius ic. kunde henregnes. (?) 2. Forslaget at ethvert Medlem i hvert Møde kunde medtage to Bænner, fandt Præsæs upasfende; med Undtagelse af fremmede Lærde, naar disse først anmeldtes for Secretairen. 3. Med Hensyn til Pritisopgaverne fandt B. endeel, som kunde behøve Tillæg, eller nærmere Bestemmelse; f. Gr. hvor ofte en Dpgave kunde fornyes? Om ikke andre Selskabers ubesvarede Dpgaver kunde benyttes? Om blandt de historiske Dpgaver saadanne kunde finde Sted, der vare at henregne til "Historiens Philosophie" og Kritik (f. Gr. "Bestimmung der Wahrscheinlichkeit, so Geschichte in Bezug auf Publicität verdient.") 4. Secretairens og Casfererens Embede bør aldeles adskilles, og den sidstes kunne være permanent. 5. Den Vedtægt, at ethvert ordentligt Medlem hvert andet Aar bør læse en Afhandling, er vigtig ("gehört zum allgemeinen Besten der Societät") og bør bibeholdes. Fremmedes indsendte Afhandlinger bør helst circulere blandt en Commission. 6. At saavel Fremmede som indenlandske Medlemmer paalægges, strax ved Optagelsen at indgive en Afhandling, synes mindre nødvendigt; men inden et Aars Frist bør det skee. Forpligtelsen, at levere en Afhandling hvert andet Aar, kan ei ubstrækkes til Fremmede.

²⁶⁷) "Jeg har foresat mig" — skriver han til Bernstorff d. 6te Febr. 1794 — "at geleide Lov-Commissionens Forslag med mine Anmærkninger, efterdi jeg ikke maatte overvære deres Deliberationer, uagtet jeg havde tilbudet mig, og virkelig var tilstede ved Begyndelsen af deres første Samling; men jeg kunde ikke med Anstændighed obtrudere mig."

Mangel paa Opmærksomhed og Tillid hos Commissionens, eller en Deel af Selskabets Medlemmer. Hvad der i det indleverede Lov-Udkast især gif Jacobi personligen nær, var, at man i en deri forekommende ny eller forandret Paragraph om Selskabets Pengevesen, havde tillagt Casse-Commissionen Myndighed, saavel til at bestyre Selskabets Capitaler, i Henseende til deres Opsygelse og Udfattelse, som til at undersøge og til Selskabet erklære sig over foreslaaede nye Udgifter, uden derover at høre Secretairen, som Casserer; endskiondt det kongelige Statut af 5. Oct. 1774, netop paalægger Secretairen "noie at paasee, at et Aars Udgifter altid ere mindre, end Indtægten;" og endskiondt Cassereren i ethvert Tilfælde, som den der fører Regnskabet, bedst maa kiende til Selskabets Formuestilstand, og Cassens Gyne til at udrede nye Udgifter. Jacobis Mening, om Nødvendigheden af at Cassereren altid ved saadanne Leiligheder maatte høres, var vist nok ikke uden rimelig Grund; men ikke mindre rimeligt synes det, at man fra Begyndelsen havde givet denne Embedsmand Sæde i Casse-Commissionen, især siden det var ham overdraget, baade at føre Regnskabet, og Casse-Commissionens Protocol.

I hvilken Stemning Jacobi i øvrigt nedskrev de her omtalte Grindringer, sees bedst af disse hans egne Uttringer: "Til Slutning anmærker jeg: 1. at Aarsagen, hvorfor jeg omsender disse Grindringer er, at Lovcommissionen ikke har troet at burde kalde mig til dens Deliberationer; at den ikke, efterat have udarbejdet sit Forslag, har fundet passende at høre min Mening, skiondt adskillige Bøfter umiddelbart angaae mit Embeds Førelse; at det i Samlingen d. 20de Februar er negtet mig, at sende mine Grindringer til Lov-Commissionen, for ikke at forsømme Tiden; men jeg blev henviist at omsende mine Anmærkninger til hele Selskabet, saaledes som nu skeer. 2. At jeg ikke har været enig i den Beslutning, at Pluraliteten allene er nok til at giøre Love, endskiondt (efterdi) der i § 7 af Reser. 5. Oct. 1774 siges: "Hvis Love og Statuter, som Præsæs og samtlige Membra finde fornødne efter Omstændighederne til Selskabets Lær, maa fastsættes uden derpaa at erholde Borens Approbation."

Et andet Punkt i Lov-Udkastet, hvorimod Jacobi ligeledes stærkt opponerede, var Secretairens Valg. Commissionen havde antaget som afgjort, (Art. 12) at denne Post maatte besættes ved

Valg, efter de fleste Stemmer, "af en iblandt Selskabet's Medlemmer til Correspondence med Fremmede skiftet Mand." Jacobi derimod var af den Mening: "At Selskabet neppe er berettiget til, ved en Lov at bestemme, hvorledes ved disse Embeders (Secretairens og Cassererens) Besættelse i sin Tid skal forholdes, uden med den Bestemmelse: efter nærmere forventende Kongl. allernaadigst Approbation. Forslag til en Secretair og Casserer kan Selskabet gjøre, hvilket formodentlig ogsaa vil blive fulgt; men ved sit Valg at bortgive disse Embeder kan det ikke. Saavidt kan Tilladelsen, at gjøre Statuta, der indeholdes i Rescr. af 5. Oct. 1774, ikke udstrækkes. — Rescriptet selv viser ogsaa, at Kongen, ved at beskikke mig, ikke har overladt denne Ret til Selskabet; det foreslog allene, og Kongen beskikkede." — Endnu en Omstændighed, hvori Jacobi var uenig med Lovcommissionen, kan fortjene at bemærkes; nemlig Votering ved Kugler, eller ved Stemmecassen. Han vilde have Artikelen i Vedtægterne, hvor en saadan Votering nævnes, forandret derhen: at den anvendes, naar Valg foretages, som og i andre Tilfælde, naar to Medlemmer forlange det; men Stemmecassen maa ikke bruges i de Tilfælde, hvor Selskabet delibererer og beslutter noget, Pengesager vedkommende; i hvilket Tilfælde enhver voterer aabenlyst, og i fornødne Tilfælde, naar Meningerne ere ulige, den, som forlanger det, kan lade sit Votum eller Protest indskrive i Protocollen." ²⁶⁸⁾ Han meente, at Ingen maatte "undsee sig ved, aabent at sige sin Mening, naar der handles om offentlige Midler, hvorfor Enhver i Selskabet paa en Maade er Formynder;" at det vilde være upassende, at Pengeudgifter bevilgedes i Selskabet, uden at Nogen vidste af hvem; og at en saadan Voteringsmaade i berørte Tilfælde vilde kunne aabne Døren for mange Misbrug, "helst da der ikke er bestemt noget om Antallet af de nærværende Lemmer, som skal kunne udgiøre Selskabet i et Møde."

²⁶⁸⁾ Jacobi foreslaaer tillige paa et andet Sted: "at Voteringer om Penges Bevilgning, altid bør skee i dertil bestemte Møder, s. Ex. det første i hver Maaned." En saadan Bestemmelse vilde endnu være fuldkommen rigtig og tienlig; dersom det samme ikke kunde udrettes, naar det hver Gang fuldstændigen blev opgivet paa de udsendte Kaldebiller til Møderne, hvilke Sager der hver Aften ville komme til Forhandling og Afstemning i Selskabet.

Det er mærkværdigt, at et saa væsentligt Savn i Loven som det sidstnævnte, hvilket Jacobi, som vi heraf see, allerede 1795 fremhævede, hverken i de, næste Aar vedtagne Statuter, eller i nogen tidligere Vedtægt, er blevet afhjulpet.²⁶⁹⁾

Jacobi havde dog ikke Indflydelse nok til at kunne trænge igiennem med de af hans Modbemærkninger til Lovforslaget, der synes at have været ham mest magtpaaliggende. Man besluttede saaledes (i Selskabets Møde, d. 20de Febr. 1795, hvor Vedtægternes Bestemmelse dog ei kom i Stand, men udsattes til d. 20de Marts) imod Jacobis Forestilling: at i det mindste $\frac{2}{3}$ Stemmer maatte udfordres til at afgjøre Lovenes Forandring ved nye Vedtægter; og ligeledes imod den ligefrem verbale Interpretation af det Kgl. Rescripts Udtryk ("Præses og samtlige Membra") at den simple Pluralitet dertil skulde være nok; denne vigtige Beslutning afgjordes ved 13 tilstedeværende Medlemmer, med 9 Stemmer imod 4. Man antog ligeledes, uden udtrykkelig at tilføie noget om kongelig Approbation, at Selskabets Præsident, Secretair og øvrige Embedsmænd, vælges af dets Samfund; man undlod at tage Hensyn til Jacobis Paastand, at Cassereren maatte høres over Selskabets Pengesager og foreslaaede Udgifter, og udelukkede ham fremdeles af Cassecommissionen. — Efter de ovenfor ophyste Omstændigheder, kunne vi ikke drage i Tvivl, at disse Selskabets Beslutninger ei have været Jacobi behagelige. Han havde ogsaa allerede i Mødet d. 6te Marts 1795 anmeldt for Selskabet sit Dnske, at befries fra en Deel af sin Bestillings Forretninger ved Overdragelse af disse, nemlig Correspondentsen og de øvrige egentlige Secretair-Forretninger, til Professor Abildgaard; saaledes at han selv (Jacobi) kun beholdt en Regnskabsførers og Casserers Syssel og Ansvar, og den Secretairen tilstaaede Løn af 300 Rdlr. deeltet lige imellem begge. Dette fandt Selskabets Bifald; og da Udkastet til Vedtægterne endelig om Efteraaret 1795

²⁶⁹⁾ At man dog siltiende har vedtaget, at ikke ethvert, nok saa lidet Antal af mødende Medlemmer kan repræsentere Selskabet (men hvilket er det mindste?) sees bl. a. af Protocollen d. 16de Nov. 1792, da "intet blev foretaget fordi kun 3 Medlemmer mødte foruden Secretairen." Under 4de April 1788 forekommer i Protocollen: "Da ingen mødte uden Morville, blev intet foretaget." (Om et Tilfælde, hvori man antog at alle de tilstedeværende Medlemmers eenstemmige Beslutning ikke var tilstræffelig: s. nedenfor S. 295.)

var blevet giennemgaaet og redigeret: indgif Selskabet d. 22de Dec. med allerunderdanigst Forestilling, hvori foredroges for Hans Majestæt Kongen: at Selskabet, i Overensstemmelse med den 7de Post i Rescr. af 5. Oct. 1774, som tillader det, selv at fortsætte og forandre dets Statuter, for saavidt dette befandtes fornødent, havde forfattet en ny Samling af Vedtægter, og deri tillige fastsat Medlemmernes Inddeling i Classer. — Ved denne Leilighed bemærkedes: at skjøndt allerede bemeldte Rescriptis anden Post gav Anledning til at indlemme Lærde af alle Videnskabsfag i Selskabet, ere dog de egentlige philosophiske Videnskaber, "eller den saakaldte speculative Philosophie" hidtil anseet som Selskabets uvedkommende. Da Selskabet nu har ønsket, til dets Fuldstændighed, at kunne føie den speculative Philosophie, "der i senere Tid har faaet saamegen Bigtighed," til de 3 andre Hovedvidenskaber, som nævnes i Rescriptets 6te Artikel (Historie, Mathematic og Physik), men antog hertil at maatte have Hans Majestæts Bifald: saa indstilledes allerunderdanigst: at det maatte tillades Selskabet i dets nye Vedtægter at optage en Classe for den speculative Philosophie, og i samme udsætte Priisspørgsmaal.

Ved denne Leilighed indstilledes ogsaa til Hans Majestæts Resolution: at Selskabets Secretair Conf. Raad Jacobi, paa Grund af tiltagende Alder og Svækkelse, har ansøgt om, at de ham paa liggende Forretninger saaledes maatte deles, at Jacobi fremdeles allene bestyre "den Deel af Secretariatet, som vedkommer Selskabets Pengevæsen og Cassen, og at Profesfor Abildgaard maatte, for Jacobi's øvrige Levetid, ansættes som Selskabets anden Secretair, og besørge alle Secretairens øvrige Forretninger; samt den til dette Embede henlagte Løn af 300 Rdlr. deles lige imellem begge." — Denne Ansøgning, og Selskabets øvrige Indstilling, erholdt under 23de Decbr. allernaadigst Approbation.

Fra d. 6te Marts 1795, da Jacobi forelagde Selskabet sit Forslag til Secretariatets Deling, m. m. har han uden Tvivl oplyst at fungere som Secretair, eller ikke bivaanet Moderne. I det mindste er den af ham førte Protocoll over Forhandlingerne ved denne Dag afbrudt, og først ved den 4de Marts 1796 begynder Abildgaards nye Protocoll.

De længe forhandlede, i Begyndelsen af 1796 i Artiller trykte nye Vedtægter, vare dog neppe publicerede, før nogle

Medlemmer fandt at den 3^{die} Artikel, der foreffriever hvad der ved Valg af nye Medlemmer skal iagttages, kunde trænge til Forandring.²⁷⁰⁾ Det blev i den Anledning ved den af Selskabet valgte Commission i det Væsentlige foreslaaet: 1. At Proponenten af et nyt Medlem enten skal kunne indbringe sit skriftlige Forslag umiddelbart i hele Selskabet, eller først i vedkommende Classe. 2. At Deliberationen i Classerne skal skee mundtlig, og ikke ved skriftlige Circularer; og at de Medlemmer, som hindres fra at møde i Classen efter Tilsigelse af Formanden, skulle have Rettighed til selv at indsende deres Stemme skriftlig. 3. At Classens bejaende og benegtende Stemmer tælles med ved den endelige Ballotering i Selskabets Møde over den Propo- neredes Optagelse. 4. At der til Optagelsen af et foreslaaet Med- lem, der har havt vedkommende Classes eenstemmige Bi- fald, til det afgjørende Valg i Selskabet kun behøves absolut Plu- ralitet; men derimod $\frac{2}{3}$ bejaende Stemmer i Selskabet, dersom Stem- merne i Classen have været deelte. 5. At den, som i Classen fore- slaaer et nyt Medlem, kan tage sit Forslag tilbage, naar han efter Deliberationen i Classen, ikke ønsker Indberetning derom til Sel- skabet og Afstemning i dettes Møde. 6. At ingen Fraværende kan lade stemme for sig ved et andet Medlem; men derimod kan skrift- lig indsende sin Stemme til Secretairen. Af Commissionens Med- lemmer (Hauch, Colbjørnsen, Bugge, Thorkelin, Fabricius, Tetens,

²⁷⁰⁾ Hvad hertil har givet den første Anledning, kan af Sagens Documenter ikke sees. Det kan imidlertid bemærkes, at det var omtrent paa samme Tid, som disse Forhandlinger om Valglovene begyndte, at Professor Münter og Secretair Nyerup ved de paa dem foretagne Valg faldt igiennem (4. Marts og 1. April 1796) og at de forhen S. 233 nævnte 3 Lærde (J. Baden, Valle og Bastholm), maafee afstraffede ved Münters Skiebne, frabad sig at komme paa Valg; ligesom ogsaa Geheimeraad Brandt, foreslaaet af D. Fabricius til Væresmedlem. (4de Marts 1796.) Man seer ogsaa af en Paategning af N. Kall paa det i Selskabet circulerende Forslag, at han ligefrem angiver det "Tilfælde, som indtraf da Dr. Münter proponeredes, og Hr. Pastor Chemnitz havde overdraget til en Anden at stemme for sig, som da balloterede med to Kugler." Uheldigviis havde Kall her seet feil og overilet sig; og da Circularret senere kom til Chemnitz, bemærkede han uden videre Tillæg: at hvad han angik, da havde han ikke været fra- værende, men nærværende, da Dr. Münter kom paa Valg i Selskabet.

Kall og Abildgaard) havde kun Kall og Tetens været af en fra Pluraliteten afvigende Mening. Kun eet Punct i ovennævnte Lovforslag: at den, som hverken mødte i Classen ved Deliberationen, eller indsendte sin skriftlige Stemme, skulde have tabt sin Stemmeret ved det endelige Valg i Selskabet: blev forkastet i Committeeen; som det synes efter den Grindring af Præsæs (Bernstorff): "at denne Lex poenalis ikke syntes vel passende for et liberalt Selskab; og "at man gjorde vel i, endnu engang at lade Forslaget, med Hensyn "til dette, og andre Punkter, som Commissionen ikke eenstemmigen "havde antaget, circulere til skriftlig Erklæring blandt "alle Selskabets Medlemmer; da det overhovedet i et saadant Selskab ikke kommer an paa, at sætte Meninger igiennem, men "at erholde vel overlagte og veiede Beslutninger." — Sagen var imidlertid saaledes bleven udtrykket, at denne Circulation først fattes i Gang af Secretairen d. 24de Febr. 1797.

Bed denne Leilighed, ligesom ved flere, hvor Selskabets Anliggender først behandlede ved skriftlige Betænkninger, inden de mundtlig foredroges og forhandlede i Selskabet — en Forholdsregel, ved hvis Afkæffelse i senere Tid meget er tabt for den grundige og betænkfomme Overveielse af endel Forslag og Andragender, der sjelden under den mundlige Discussion modtage en saa omhyggeligt prøvende og overlagt Druftelse — forekomme paa de til samtlige Medlemmer omsendte Circulairer endel interessante Paategninger, der vise, hvorledes Sagen om Valghandlingen i Selskabet paa den Tid har tildraget sig næsten almindelig Deeltagelse blandt Medlemmerne. Et af de udførligste og skarpsindigste Vota, er det af Tetens meddeelte, og af Kall bifaldte. Han opponerer bl. a. stærkt imod den foreslaaede Straf af Stemmerettens Tab for de Medlemmer, som ikke havde givet Stemme i Classemødet. "Stemmerettigheden til Valget af Medlemmer anseer jeg for det væsentligste Prærogativ, ethvert Medlem af Societetet har, og som ved Kongelig Auctorisation er ham tillagt." Classens Antagelse bør, efter Tetens kun betragtes som "Præsentation", eller Forslag; og det maa staae ethvert Medlem frit for, at reservere sin Stemme til Balloteringen i Selskabet, uden at udsættes for de Ubehageligheder, som det kan give, at skulle opponere i Classen imod et foreslaaet Medlems Valg. Tværtimod mener han, at et Valg Forslag, der skeer i Classen, ved Formanden eller et enkelt Medlem, kun bør betragtes som et foreløbigt Skridt; og "man kan gjerne

consentere i at en Mand bliver foreslaaet i Selskabet til Valg, uden at være findet at give ham sin Stemme." Uden noget Hensyn til "at der ved Voteringen kan indsnige sig Bihensigter, maa man heller ikke i Selskabet fravige den Præsuntion, at enhver handler efter sin Overbeviisning," og derfor paa ingen Maade indskrænke Nogens Stemmeret. Denne Ret kan ikke tabes derved, at Omstændigheder hindre den Enkelte fra at møde ved Valget. Det bør derfor heller ikke formenes Nogen, enten i Classen, eller i Selskabet, at indsende sin skriftlige Stemme, under sit Navn, naar man hindres fra personligen at møde. — Enhver indseer let, hvor forskiellige de af Tetens og Kall ved denne Leilighed yttrede Grundsætninger, som ikke faa andre Medlemmer ogsaa bifaldt, vare fra de Principer, hvorefter man i senere Tid, eller ganske nyligen har forandret den ældre Valgmaade i Selskabet. Thi i Stedet for at man 1796 statuerede: det er Selskabet in pleno fra hvem Valgene udgaae; ethvert enkelt Medlems Stemme har lige Gyldighed ved det endelige Valg; og Jngens Stemmeret bør enten forstærkes eller indskrænkes ved vœbliffelige eller tilfældige Omstændigheder: saa har man ved de nyeste Valglove allerede stærkt indskrænket Gyldigheden af det frie Valg i Selskabet, ved at betage enhver Fraværende Ret til der at indsende skriftlig Stemme; og ved at give de bejaende Stemmer i Classen fordoblet Gyldighed, har man egentlig forvandlet Valget af Medlemmer i Selskabet til et Valg af Klasse-Medlemmer, og næsten gjort det umueligt, at noget Valg, der med den konstige dobbelte Stemmegyldighed er gaaet igiennem i Classen, (i det mindste i de to talrigste Classer) i Selskabets almindelige Forsamling kan blive overstemt; ligesom man ogsaa har sat de to mindst talrige Classer (den mathematiske og den philosophiske) i et ganske andet, langt mindre fordeelagtigt Forhold til hele Selskabet, end de to andre. — Med andre Ord: det bliver nu altid en Minoritet, en lille Fraction af Selskabet, som forøger dets Medlemmers Antal; og saaledes er det nu gjort ulige lettere, at bringe Enhver, der foreslaaes ved et Medlem af Indflydelse i Classen, ind i Selskabet, end dette var, inden Classerne saaledes havde bragt Valgene i deres Magt.

I Modsatning til den nu giældende Valgmaade, blev efter Forslaget af 1799 vedtaget: at "de i Classen afgivne bejaende og benegtende Stemmer tælles med ved Stemmernes

Samling i Selskabet," men **enkelt**; hvorhos tillægges: at Medlemmerne af den Klasse, hvori Forslaget til det nye Medlem er indbragt, "give ikke paa Ny deres Stemmer ved Balloteringen i Selskabet." Da det nu forhen (3. Oct.) var fastsat: at de Medlemmer af Classen, som efter Tilføjelse ei kunne møde, have Ret til at indsende deres Stemme skriftlig, kunde det synes noget tvivlsomt, om den nyelig anførte Lovforskrift er saaledes at fortolke: at ingen Medlemmer af Classen stemme ved Balloteringen i Selskabet; eftersom de Alle tilforn, enten personligen nærværende, eller skriftligen, maae have afgivet deres Stemme til Classemødet; eller om der menes, at Enhver har Ret til at stemme enten i sin Klasse, eller i hele Selskabet; men kun eet af Stederne. — Det viser sig imidlertid, at uagtet den saameget bekampede 4de Artikel om Tabet af Stemmerettighed for dem, som hverken mundtlig eller skriftlig have stemt i Classen, ikke udtrykkelig har været optaget i det endelige Lovforslag til Selskabet, har man dog paa en vis Maade søgt at giøre den indirecte giældende.

Det af Tetens yttrede Princip er saaledes ikke i sit fulde Indhold og Omfang blevet giældende ved Valglovens endelige Antagelse i Selskabet; hvor derimod den foreslaaede Betingelse, at kun Classens eenstemmige Antagelse af den Proponerede giør den simple Pluralitet af bejaende Stemmer tilstrækkelig ved Selskabets Votering, er bleven vedtaget. Uagtet Classesvalget efter Vedtægterne af 1796 endnu var langt fra at have den afgjørende Vægt, som det siden har faaet: seer man dog tydeligt nok, at det var et mere oligarchisk Princip, der trængte igiennem ved Classesindretningen og Classesvalgene. Det er heller ikke usandsynligt, at Abildgaard selv har været en af dem, der satte Forslagene til en ny Valgindretning i Bevægelse. Han havde i det mindste havt det Uheld, at tre af ham foreslaaede Candidater efter hverandre, og deraf to paa engang, faldt igiennem (6. Marts 1789), i den Tid, da det endnu var Selskabet, der afgjorde de nye Medlemmers Optagelse; og der kan vanskeligen være Tvivl om, at efter Indretningen af Classesvalgene, kunde denne Ubehagelighed ikke have mødt en saa anseet Mand. Det er imidlertid paafaldende, at det ogsaa var denne Lærde, der første Gang propo-nerede Månter, da han d. 4de Marts 1796 faldt igiennem; og det kan neppe omtvives, at Abildgaard har havt et temmelig stærkt Parti imod sig i Selskabet, inden han blev dets Secretair.

I øvrigt er det en besynderlig Omstændighed i Historien af disse Forhandlinger om Valglovens Forandring, at Antagelsen af samme slet ikke findes omtalt i Selskabets Protocoll, og at de vedtagne Forandringer i nogle Artikler af Vedtægterne fra 1796 ikke paa den Tid bleve trykte. Det seneste Actstykke i Sagen er det Circulaire til samtlige Medlemmer af Selskabet, hvorved Abildgaard under 24de Febr. 1797, efterat have berettet, at Forslaget til Forandringerne i Vedtægternes 3^{die} Artikel "har Pluralitetens Bifald, nemlig 13 Stemmer for Forslaget ubetinget, og 7 Stemmer med Betingelse af Modificationer i Forslagets 4de, 5te og 6te Post," opfordrer Medlemmerne til endnu engang at afgive deres Vota "til en endelig Beslutning", paa Forslagets 4 sammendragne Hovedpunkter. Efter disse Vota, (som endnu have) har Abildgaard uden Tvivl redigeret det skriftlige, reenskrevne Udkast, som forefindes iblandt de herhen hørende Documenter i Archivet, med Overskrift: "I Følge Circulaire af 24de Febr. 1797 i Anledning af Commissionens Forslag til Forandring i Vedtægternes 3^{die} S., blev besluttet følgende Poster som Tillæg til benævnte § og Forandring "i samme." Dette Tillæg, hvis væsentlige Indhold ovenfor er angivet, blev, saavidt vides aldrig trykt; ²⁷¹⁾ men det lagdes for en Deel til Grund for de nye Forandringer og Bestemmelser i Henseende til ordentlige og Væresmedlemmers Valg, hvilke vedtoges i Selskabet d. 2^{den} Marts 1810.

Allerede inden denne seneste Vedtægtsforandring — som var den første Virkning af Klasse-Inddelingen, og det første gienneførte Skridt til at give en eller flere af de enkelte Classer særskilt Betydning og Magt i Selskabet — var bleven sat i Bevægelse: havde Jacobi, som vi have seet, i Slutningen af 1795 opnaaet den af ham længe attraaede Deling af Secretariatet eller Overtagelsen af dettes Forretninger til P. C. Abildgaard, saaledes at han selv undgik videre Berøring med Selskabets Forhandlinger, end at han, med Titlen af Selskabets Secretair, vedblev at være dets Casserer. Herom skrev han d. 8de Marts 1795 til Bernstorff: "Jeg har et Haab, at ved Abildgaards Tiltrædelse til Secretariatet, vil al Gnist af Uenighed i Societetet døe hen.

²⁷¹⁾ Jeg har saameget mere fundet det passende til en Plads i Bilagene, hvor det vil findes aftrykt efter Vedtægterne af 1796.

Uden Enighed kan dette Selskab intet godt stifte. Dette Princip har jeg fulgt i al den Tid, jeg har havt dermed at gjøre." — Men det blev ikke Abildgaards Lod, som Jacobi havde ventet og yttret, at overleve denne. Kun lidt over 5 Aar forestod han sin Bestilling som Videnskabernes Selskabs Secretair, da Døden bortkaldte ham i hans 61de Aar fra en utrættelig, til hans sidste Time vedvarende Virksomhed.^{271 b)} Abildgaard, der især blev berømt som Veterinairvidenskabens Fostersfader i Danmark, og som Stifter af den i 71 Aar bestaaende danske Veterinair-skole (i Begyndelsen en privat Stiftelse under Abildgaards Bestyrelse) var ved sin opvakte Aand, sin mangesidige Lærdom og Dannelse, sine ved Reiser og Correspondence stiftede udenlandske Forbindelser, og den Agtelse og Anseelse, han besad i den lærde Verden i og udenfor Fædrelandet, fortrinlig vel ffikket til en

^{271 b)} Peter Christian Abildgaard, en Søn af Architekt og Søren Abildgaard og Anne Margrethe Vastholm, blev f. i Kbh. d. 22de Dec. 1740. Han gik i Kiøbenhavns Cathedral-skole fra sit 12de til 16de Aar, men sattes da (1756) af Faderen som Lærling paa et Apothek, under den bekjendte Chemiker Cappsels Veiledning. Efter sin egen Beslutning gik han til Universitetet, blev Student i sit 20de Aar (1760), studerede Medicin, og blev 1763 med to andre Studerende sendt til Lyon, for at lære Dvægsygens Behandling og studere Veterinairvidenskabens ved den der nylig (1760) stiftede Skole. Han gjorde her under halvtredie Lars Ophold grundige Fremskridt i Dyrlægekonsten, fortsatte tillige baade i Frankrige, og efter Hjemkomsten (1766), sine mediciniske Studier; og tog 1768 den med. Examen og Doctorgrad. 1771 bevirkede han, med Regjeringens Understøttelse, Oprettelsen af en Veterinair-skole i Kiøbenhavn, som dog i Begyndelsen var en privat Indretning, og først 1776 blev en kongelig Stiftelse. Hans Fortjenester af denne, og af den Videnskab, hvis Skaber han var i Danmark, ere store og uforglemmelige; men hans, i denne og andre Retninger, store og udbredte Virksomhed, og dennes Frugter, kunne her ei udvikkles. I Naturvidenskabene var han lige fortrolig med Physik, Chemie, Physiologie, Zoologie og Mineralogie. Hans mineralogiske og zoologiske Samlinger vare i sin Tid nogle af de bedste, som her fandtes. Som Præsident i Landhuusholdnings-selskabet, som Medlem af Stutteridirectionen, som Stadsphysicus (1775), som Secretair i Vid. Selskab, og i flere Embedsstillinger, var han ikke mindre virksom, end som Forfatter. Ved sin Charakter og Tænkemaade vandt han ligesaa almindelig Agtelse, som ved sine udmærkede Fortjenester af Videnskabene og af det borgelige Samfund; og han døde almindeligen beklaget og savnet, da han, længe svagelig, borttryffedes i en Alder af lidet over 60 Aar.

Post, der mere og mere fordrede disse Egenheder hos Videnskaberne Selskabs Secretair, jo mere dets Virkefreds udvidebdes, og dets Forbindelser med udenlandske Lærde og Udlandets videnskabelige Samfund tiltog. Abildgaard var desuden en meget arbeidsom og praktisk duelig Mand, der med personlig Elskværdighed og Siinhed forenede den selvstændige Videnskabsmands Charakterfasthed. Hans i Selskabets Archiv bevarede Brevverling vidner om, at han med Orden og Hurtighed besørgede de ham paaliggende Sysler, og at han ei allene i Lærdom, men i Forretningsdygtighed overgik sine to For mænd. Da Justitsraad Bugge allerede i en lang Række Aar havde været fortrolig med Selskabets Virkefreds, og deelagtig i saamange af dets Arbejder — navnlig havde været betroet Overopsyn med den geographiske Landmaaling og Kortvæsenet — og han, ligesom Abildgaard, var en udenlands som Mathematiker og Astronom vidt og fordeelagtigt bekiendt Videnskabsmand: var det Valg, der efter Abildgaards Død faldt paa Bugge som Secretair (Stemmerne vare kun deelte imellem ham og Kammerherre Zauch) baade venteligt og passende. (Den 6te Februar 1801). Den nu meget svagelige, 62 Aar gamle Jacobi, der, imod Formodning endnu 9 Aar overlevede sin Collega, og i Selskabet den 7de Febr. 1801 fremsagde nogle velmeente Ord til hans Ihukommelse, vedblev til sin Død at have Selskabets Cassevæsen under Hænder.

Fire Aar tidligere (den 21de Jun. 1797) led Selskabet et føleligt Tab, Danmark et langt større, ved Andreas Petrus Bernstorffs Død. Dette Tab føltes over det hele Land saameget dybere, og Folkets Sorg var saameget mere oprigtig og almindelig, som den Bevidsthed var levende hos Alle: at her Ingen fandtes, som kunde erstatte en Statsmand, hvis Bærd Europa var enig om at erkende, og som Danmark mistede i en kritisk, af politiske Uveir og Storme oprørt Tid, da hans kloge, faste og dybtseende Aand var umistelig for en Stat, hvis politiske Roer han i en Række af Aar havde styret gennem Stormen med en sikker og kraftig Haand. Ingen tænkte, da Bernstorff sidste Gang, d. 3^{die} Mai 1797, prydede Selskabets Forsamling med sin Mærkværelse "at et saa kort Mellemrum af Tid skulde berøve Selskabet dets ædle Talsmand, berøve Danmark og Verden "dette sieldne Exempel af Aands Storhed, af Forstandsevner, stærkede ved Lærdom og udbredte Kundskaber, forenede med den strenge Dyd, med standhaftigt og uroffeligt Mod; men tillige — en

"sieden Forbindelse! — med det blideste, det ømmeste Hjerte." — Med disse Ord aabnede Abildgaard den Mindetale, han den 3^{die} Novbr. 1797 i Selskabet holdt over dets tabte og savnede Præsident — en af de bedste, værdigste og mest passende Taler, som ved lignende Anledninger ere hørte i dette Selskabs Sale. — Da nu Selskabet første Gang efter Bernstorffs Død, d. 24de Oct. 1797 samledes i et overordentligt Møde, for at vælge hans Eftermand: er det høist paafaldende at see, hvor langt det dog var fra, at en for hele Selskabet saa magtpaaliggende Sag, som Præsidentens Valg, kunde vække almindelig Opmærksomhed og Deeltagelse. Af omtrent 25, paa den Tid i Kiøbenhavn nærværende Medlemmer, vare kun 14, foruden Abildgaard, tilstede; og at blandt de manglende 10 ogsaa vare Mænd som Hauch, J. E. Colbjørnsen, Viborg og A. Kall, maa end mere undre os.²⁷²⁾ Det er rimeligt, at man ogsaa for at give Bernstorff en Efterfølger, der ikke for meget skulde fordunkles af saa stort et Navn, henvendte Tanken paa en i Staten høit staaende Mand, der i Landsdannelse og Kundskaber ikke stod tilbage for Bernstorff, og hvis levende og varme Kiærlighed for Videnskab og Kunst længe havde givet ham et indenlands og udenlands agtet og hædret, for mange Videnskabsdyrkere kiært og uforglemmeligt Navn: Stats- og Finantsminister Grev E. S. Schimmelmänn, som desuden siden 4de Marts 1796 havde været Selskabets Gæstemedlem. Man erfarer i øvrigt intet, om nogen anden Candidat til Præsidentværdigheden har været i Tanke; at Schimmelmänn dog ei er bleven en stemmig valgt, synes at fremgaae af Protocollens Ord: "Efter fuldkommen (absolut) Pluralitet, blev H. E. Statsminister Grev Schimmelmänn, ved Antescrutinium og Ballotering, valgt til Selskabets Præsident." Dette kan imidlertid, ifølge det ovenmeldte Antal af Tilstedeværende, være skeet ved 10 Stemmer. — Den Forundring, som det vækker, at finde saamange af Selskabets betydende Medlemmer fraværende ved en saa vigtig Forhandling, som Præsidentvalget, stiger endnu, naar man seer, at endog Færre bivaanede det følgende Møde, d. 3^{die}

²⁷²⁾ Protocollen over de nærmest paafølgende Møder ubviser, at ingen af disse 5 Medlemmer paa den Tid have været fraværende; ligesom ogsaa tillige, at af de ovennævnte 5 Medlemmer, mødte heller Ingen uden Hauch, d. 3^{die} Novbr.

Novbr. 1797, da Selskabet første Gang modtog sin nye Præsæs, og da Abildgaard holdt Mindetalen over Bernstorff. Denne Aften vare, foruden begge Grever og Statsministre Reventlow, som Voresmedlemmer, og foruden begge Secretairer, kun 9 ordentlige Medlemmer tilstede. — Om særskilte Grunde, fremkaldte ved personlige Antipathier, her skulde have medvirket: lader sig ikke oplyse; men det maatte dog, under ethvert tænkeligt Forhold, faae Udseende af en uanstændig Kulde og Ligegyldighed, at forsømme et Møde, hvor Bernstorffs Minde blev høitideligen ihukommet. Man kan overhovedet bemærke, at Moderne i dette Tidspunkt (s. Ex. Aarene 1796—98) vare temmelig uligt besøgte; men at Antallet af de tilstedevarende ordentlige Medlemmer dog som oftest var imellem 12 og 16 til 18; og næsten aldrig, som i det paa-talte Tilfælde, gik ned under 10. I øvrigt holdtes ogsaa Selskabets Forsamlinger paa den Tid noget uregelmæssigt; stundom kun een-gang i een Maaned; og den forhen (d. 5te Oct. 1792) tagne Beslutning, for at sætte Selskabet i større Virksomhed, at man vilde samles hver Uge i Vintermaanederne, vedblev ikke længe at være meer end en Beslutning.

Selskabets Glasseinddeling, hvoraf endeel Medlemmer lovede sig et fornyet og forøget Liv i Selskabet, tegnede i den næst paa-følgende Tid ikke til at ville have nogen saadan Virkning. ²⁷³⁾ At tværtimod den litteraire Production i 1792—99 snarere var fattigere, end rigere, i Sammenligning med tidligere Aar, er allerede bemærket. Den i saa lang Tid omhandlede, giennem saa mange Circulairer, Møder og Forhandlinger forberedede nye Organisation og Valgindretning i Selskabet, synes ogsaa, imedens Sagen stod paa, at have bevirket en Standsning af flere Aar i Selskabets Tilvært. Man har formodentlig meent, at saalænge den nye Valgmaade

²⁷³⁾ "Man skal ikke forhaste sig med at gjøre nye Love," — skriver Jacobi d. 1te Jan. 1795 til Bernstorff — "Naar Lysten til at virke er der, gaaer Tingene af sig selv; naar den fattes, vil de nye Love lidet hielpe; og hvortil den Grille, at gjøre noget aliter, naar det dog ikke skeer melius? Men det er nu Livernes Smag." Saa lidt den gode Jacobi, der hørte til Liverne fra 1772—1784, kunde blive enig med Lovforbedrerne i Selskabet, saa enige vare dog disse med ham i, "ikke at forhaste sig med de nye Love." Fra Forslaget om Glasseinddelingen, til den sidste Forandring af Valglovene, forløb der en Tid af fem Aar.

ikke var afgjort, kunde der ikke vælges efter den gamle; eller Ingen har, under den stedfindende Bevægelse i Selskabet, fremkaldt af to med hinanden ikke ret enige Partier, gierne villet fremkomme med noget Forslag. Vist er det, at der fra 7de Decbr. 1792 til 4de Marts 1796 ikke optoges noget indenlandsk Medlem; og da endelig i Marts og April 1796 tre foreslaaede nye Medlemmer (Niisbrigh, Münster ²⁷⁴) og Myerup) kom paa Valg, faldt de to sidste igiennem, uden Tvivl som Følge af en endnu vedvarende Deling af Selskabet i to Partier, og et Slags Opposition af Physikerne imod Historikerne. Efterat derimod den nye Valgmaade var bleven afgjort, Jacobi havde truffet sig tilbage, og man i Almindelighed har maattet erkiende Abildgaards fortrinlige Egenskaber som Secretair, er hiin Oppositionsaand bleven svagere. 1798 (3. Jan.) saae man, at en Historiker og en Physiker (Münster, anden Gang foreslaaet, og Zerholdt) begge eenstemmigen bleve optagne; og ganske kort efter (19. Jan. 1798) deelte man sig atter i Classerne imellem 6 nye indenlandske Medlemmer (Segewisch, J. Kierulf, Gamborg, Schousboe, Rastn og Treschow). At imidlertid ved denne Leilighed Professor J. W. Schlegel (der først 8 Aar tidligere blev Medlem) og Rector Boye faldt igiennem, imedens svage litteraire Personligheder som Kierulf og Gamborg kom ind i Selskabet: viser allerede dengang, at Classsevalgene, ligesaa lidt som den ældre Valgmaade, hvorefter Valgene umiddelbart kom til en fri Afgjorelse i hele Selskabet, kunde hindre Partie-Indflydelser; endnu mindre afværge indifferente Medlemmers Optagelse. Den sidste Optagelse af Medlemmer i denne Periode, d. 7de Febr. 1800, (Wad, Esmarch, Degen og W. Schow) gif i det mindste fredeligt af; og Udelukkelsen af et foreslaaet Medlem hørte fra det nye Aarhundredes Begyndelse til de allerførste Sielendheder. Det kan ikke omtvivles, at dette overhovedet har været endeel Individier i vor litteraire Republik behageligere, end at giennemgaae en umiddelbar Valg-Prøve i Selskabet, hvor man snarest vil fordre en saa almindelig

²⁷⁴) Det hedder om ham, "at han havde den historiske Classes Bisald; men erholdt ikke det fornødne Antal Stemmer i Selskabet."

Myerup, der ikke havde alle Stemmer i den historiske Klasse, skjøndt han var proponeret af Suhm, kunde heller ikke i Selskabet opnaae det fornødne Antal af $\frac{2}{3}$ Stemmer.

erkiendt Qualification, og et til den Grad bekiendt Navn, at Selskabets Medlemmer kunne stemme over den Foreslaaedes Optagelse, uden først at lade sig lede af vedkommende Classe til at give en Stemme, som herved egentlig taber al Betydning og Værdi. Om derimod den Sikkerhed, hvormed man forud tør regne paa, at faa godt som ethvert Valg, der proponeres i Selskabet, maa gaae igjennem, er til lige Fordeel for Samsfundets videnskabelige Vægt og Anseelse: er et Spørgsmaal, som Historien kan overlade en kommende Tid at afgjøre.

Med udenlandske Medlemmers Optagelse gif det i denne Periode, eller i Aarene 1781—1800, omtrent som i den foregaaende. Deres Antal tiltog endnu ikke i noget paafaldende større Forhold; men Anledningen til deres Optagelse vedblev for det meste at være tilfældige og personlige Omstændigheder, eller Yttringen af Vedkommendes egne Ansøyer, som dog temmelig ofte ikke opfyldtes.²⁷⁵⁾ Ved Hiemstjernes Død 1780, var Antallet af de udenlandske Medlemmer 11; 1801 ved Abildgaards Død var det voret til 23. Det kan i øvrigt bemærkes, at endnu ved den sidstnævnte Tid hørte, med meget faa Undtagelser (s. Ex. Villoison, W. Cope, J. Johnstone, Orientalisten Tychsen og Bonstetten) alle optagne udenlandske Medlemmer til Fysikernes eller Mathematikernes Afdeling. Temmelig

²⁷⁵⁾ S. Ex. i Aaret 1783, da 2 udenlandske Lærde, Fysikeren Landriani i Mailand (for hvem Jacobi, som verlede adskillige Breve med ham, meget interesserede sig) og en Dr. Med. Saimolowitz, i Moskwa, der indsendte sine Jagttagelser over Pesten, ligesaa lidt som en vis Collignon, Advocat i Kothringen, kunde opnaae deres skriftlig meddeelte Ansø, at optages i Selskabet. Dette opnaaede heller ikke en Biergværksbetient i Chemnitz i Ungarn, Capitain Stoudt, der offererede og tilsendte Selskabet en betydelig Deel ungerske Mineralier i Haab om at blive Medlem. (1785.) Det samme Ansø yttrede Chemikeren Richard i Berlin, (1790, 8. Jan.) da han indsendte sit Værk: Recherches sur les propriétés métalliques. Berl. 1788; men blev aldrig Medlem. At ogsaa indenlandske Individier endnu i dette Tidsrum kunde faae i Sinde, ligesom at henvende sig til Secretairen med Ansøgning om at optages i Selskabet, derypaa har man bl. a. et Exempel fra 1799 i den norske Stiftsprovst S. J. Wille, som i et Brev til Abildgaard udbad sig "den Hæd og Æytte at vorde Medlem af Selskabet." Hans Begiering sendtes til den fysiske Classes Betænkning, som ei maa være falden gunstig ud, da han ikke blev foreslaaet.

længe varede det, inden man, i denne Anledning henvendte sin Opmærksomhed til Nabolandet Sverrige, hvor det Stockholmske Videnskabs-Academie tidligere havde optaget danske Medlemmer, end man hos os tænkte paa de svenske Lærde. Saaledes bleve i A. 1779 Kammerherre Suhm og Et. Raad Berger Medlemmer af bemeldte Academie, og ved den Leilighed foreslog den danske Minister i Stockholm, Baron Guldencrone, at man dog omstøder, for engang at komme de svenske Lærde i Møde i deres Duffe, at knytte nærmere Forbindelser med danske Videnskabsmand, ²⁷⁶⁾ ligeledes i det danske Vid. Selskab skulde optage i det mindste 2 til 3 bekiendte svenske Lærde: f. Ex. Prof. Astron. Wargentiu (der ogsaa var vigtig som Vidensk. Acad. Secretair), Lagerne Acrell og Beck, eller Chemikeren Bergmann i Upsala. — Dette saa ganske passende og rimelige Forslag synes ikke dengang at have fundet ret megen Sympathie i Selskabet; det gav imidlertid dog Anledning til, at Wargentiu efter Hiemstiernes Forslag blev optaget d. 9de April 1779. Derimod stod Guldencrones Forslag ikke i nogen Forbindelse med Valget af Carl Linnée den Yngre, som d. 13de Decbr. 1782 var nærværende i Selskabets Møde, hvor man besluttede hans Optagelse. Tre Aar sildigere forøgede man derimod de svenske Medlemmers Antal i et temmelig stærkt Forhold. — Man havde hidtil, fra den Tid, da Optagelsen af udenlandske Lærde i Selskabets Kreds først tog sin Begyndelse, efterhaanden ladet deres Antal stige, uden at bestemme nogen Grændse derved. Jacobi var den, som først kom paa den rigtige Tanke, at saavel de indenlandske, som udenlandske Medlemmers Tal burde være begrændset, naar man vilde forebygge, at ei allene Selskabet tabte i Anseelse og Agtelse; men at det saameget mere vilde tabe af det, der væsentligt udfordredes for at opfylde Selskabets Bestemmelse, at

²⁷⁶⁾ "J'ai cru — hedder det i hans Brev af 9. Febr. 1779 — depuis long-temps de mon devoir de nourir les bonnes dispositions, que j'ai trouvé chez les principaux membres de l'Acad. des Sciences, pour se lier de plus en plus avec notre Academie & avec nos Sçavans les plus mérités à Copenhague. — L'Academie de Stockholm pretend toujours avoir fait des avances à la Nôtre; Mrs. Niebuhr, O. F. Müller & autres ont été reçus membres, sans que cette attention aye produit l'effêt, d'avoir reçu chez nous un seul Suedois." &c.

danne et Udvalg af Landets, ved den offentlige Stemme erkjendte, fortrinligste Lærde og Videnskabsmænd, naar Medlemmernes Antal var vilkaarligt, eller kunde, efter verlende Jndfald og muelige Omstændigheder, udvides i det Ubegrænsede. Denne Mening, som Jacobi skriftligt havde yttret for Bernstorff, blev dog kun for saa vidt realiseret, at et Forslag af Secretairen i Selskabet den 25de Novbr. 1785, hvorefter Ures medlemmers Antal skulde fastsættes til 10, og udenlandske Medlemmers til 20, eenstemmigen blev vedtaget. Hvad der for Resten ved denne Sag, med Hensyn til Formen, fortjener at bemærkes, er: at man i dette Tilfælde ikke ansaae de i Mødet d. 25de Novbr. tilstedeværende elleve Medlemmers eenstemmige Mening for tilstrækkelig til Sagens Afgjørelse. Secretairen tilsendte derfor følgende Dag de fraværende 16 Medlemmer i Kiøbenhavn et Circulaire, til derpaa at tegne deres Stemmer for eller imod bemeldte fastsatte Antal af udenlandske Uresmedlemmer. Da nu ogsaa de allerfleste af disse paategnede dette Omgangsbrev bekræftende, blev det i et følgende Møde besluttet, eftersom Selskabet endnu kun havde 15 udenlandske Medlemmer, at vælge de 5 manglende saaledes, at 3 af disse skulde være svenske; men eet udenlandsk Medlem vælges i England og eet i Rusland. Blandt flere foreslaaede faldt Valget d. 13de Jan. 1786 paa Historikeren Lagerbring, Botanikeren A. J. Rezius og Astronomen J. Nicander i Sverrige, Sir Jos. Banks i London og Pallas i St. Petersborg. Hvad der imidlertid maa forundre Enhver, som seer, med hvormegen Forsigtighed og Omstændelighed de omtalte Forhandlinger angaaende Valglovene i Selskabet udførtes, er, at i det mindste Vedtagten om de udenlandske Medlemmers Antal kun saa Aar maa være overholdt. I Fortegnelsen over disse Medlemmer 1793 (Ny Saml. IV.) er deres Antal 18; men i den, som udkom 1799 (Vte Bd.) er Tallet allerede 22, og siden tiltog det Aar for Aar.

Blandt de nye Vedtagter var en Artikel (4) hvorefter det var ethvert ordentligt Medlem tilladt i Selskabets Møder at indføre to Fremmede, (eller som det hedder "tvende Benner") der kunde bivaane Dplæsningen af Afhandlinger (men ikke Selskabets Deliberationer, Valg o. s. v.) naar saadant forud var meldt Secretairen, og ved ham for Præsidenten. Denne Artikel var for saa vidt oversflødig, som der i den hele Periode, her omhandles, neppe forekommer noget Exempel i Protocollerne paa, at en saadan Tilladelse er benyttet. Det

eneste, der allerede er anført, at den yngre Linnée, som Fremmed, bivaanede et Møde, har, saa vidt jeg veed, i denne Periode kun eet Sidesykke; men af en heel anden Art. Den regierende Hertug af Würtemberg, der var kommen til Danmark, for en stor Deel i Anledning af den forste Bibelsamling, som han vilde kjøbe, indsendt sig, tilligemed en Prinds af Würtemberg, Hertugens Brodersøn, og to Hof=Cavalerer, efter Indbydelse i Selskabets ordentlige Møde, d. 18de Febr. 1784. Pastor Chemnitz forelæste en tydsk Afhandling om nogle Conchylier (Chitones) og D. F. Müller en kort latinisk Afh. om Tegninger af nogle mikroskopiske Planter. Selskabet offererede Hertugen et vel indbundet Exemplar af dets Skrifter, og de udgivne Blade af Landkortene; og han forlod Forsamlingen, som det hedder "meget vel tilfreds; efterat have bevidnet Selskabet sin fuldkomne Hviagtelse, og sin Tak for den ham, som Hs. Durchl. udtrykte sig, beviste Gære og givne Tilladelse, at maatte indfinde sig i Selskabets Forsamling." — Dette fornemme Besøg, det eneste af sin Art, saavidt vides, som Videnskaberne Selskab i hundrede Aar har havt, kunde det endnu modtage i sine ældre Bærelser, som vare Selskabet indrømmede paa det saakaldte Prindsens Palais. Christiansborg Slots ulykkelige Brand den 26de Febr. 1794, blev Anledning til, at Selskabet pludselig maatte forlade de Forsamlingsværelser, som det i 18 Aar havde benyttet, og at det lige til Aarets Slutning, som det hedder i flere af Secretairens Breve, var "huusvildt." Man havde formodentlig i den almindelige Forstyrning, der var en Følge af hiin uheldige Begivenhed, ikke beregnet, at Selskabets Bærelser kunde behøves til Brug for Høieste=Ret. Først den 13de Marts 1794 modtog Selskabet, som i den Anledning sammenkaldtes til et overordentligt Møde, ved en Skrivelse fra Overhofmarskal, Grev Ahlefeldt, Underretning om, at dets Bærelser skulde afbenyttes til Høieste=Ret og "anden nødvendig Brug;" og at Udslytningen uopholdelig maatte skee og være tilendebragt allerede næste Mandag den 17de Marts. ²⁷⁷⁾ I

²⁷⁷⁾ Selskabet maatte "over Hals og Hoved" (som Jacobi udtrykker sig i et Brev), ved Professor A. Kall og Konstforvalter Spengler, hvilke Tilsynet dermed overdroges, i Forening med Secretairen, lade ikke allene sine egne Effecter, men ogsaa alle Samlinger, tilhørende det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie, bortflytte; da man havde maattet optage

Stedet for den hidtil afbenyttede Leilighed blev det tilbudt Selskabet at betiene sig af "Forsamlingsalen med dertil hørende Bibliothek paa Charlottenborg Slot;" men derhos bemærkedes: "at Indgangen dertil er giennem Skolerne, som holdes fra 5 til 7 hver Aften." Et andet Forslag var, at man kunde benytte Høiesterets Forsal tilfælles med Retten; men dette havde andre Ubequemmeligheder, og desuden var herved ligesaa lidt sørget for Selskabets Samlinger og Effecter — hvilke, skiondt lidet betydelige, dog krævede nogen Plads. Secretairen saavelsom Præsidenten fandt det hverken anstændigt eller beleiligt, at Selskabet under disse Omstændigheder kunde holde dets ordentlige Forsamlinger, og disse fandt derfor ikke Sted i den øvrige Deel af Aaret; i hvilket kun den physiske Classe holdt et Møde d. 30^e Mai for at bestemme Priis-spørgsmaalene, hvilke Secretairen ogsaa havde modtaget skriftligt fra de øvrige Classer. — Man havde endnu foreslaaet Selskabet, at holde sine Samlinger, tilfældeds med Landhuusholdnings-Selskabet, i den Sal paa Palaiet, hvor dette Selskab samlede. Men ogsaa dette "Fælledsskab", som var forbunden med Uleilighed og Mangel paa Plads, fandt man med Rette "aldeles upassende." (Jacobi til Bernstorff. 16^e Marts 1794).

Det var ikke uden Vanffelighed, at Selskabet, hvis Foresatte flere Gange beraabte sig paa det Kongl. Rescript af 18. Jan. 1776, der tilfikkrede det et eget Locale, opnaaede, i Stedet for den mistede Leilighed, at erholde andre Bærelser indrømmede i en af de kongelige Bygninger. Det er bemærket i Protocollen, at det fornemmelig var ved Kammerherre, Hofmarskal Zauch's Omsorg, at dette omsider lykkedes, og at to Bærelser, med en Forstue, bleve Selskabet anviste i Etagen over den venstre Fløi af Staldbygningerne ved Christiansborg Slot. Den 2^{den} Januar 1795 holdt Selskabet her sit første Møde, og har været heldigt nok til nu snart i et halvt Aarhundrede at kunne beholde et hyggeligt, skiondt til den nødvendigeste Plads indfrænknet Hiem, og en Forsamlingsal, der baade har en til Selskabets Natur og Bestemmelse passende udvortes Charakter, og har opnaaet, hvad vi vel kunne kalde en historisk Betydning.

sidstnævnte Selskab som Indsiðder (uagtet det, ligesom Vid. Selskab, havde Kongeligt Løfte om egne Bærelser), og fremdeles indtil vore Dage saaledes har beholdt det. Indtil videre modtog Kammerh. Suhm i sin Gaard dette Selskabs Bogsamling og Skabe; hvor Videnskaberne's Selskab imidlertid sit Plads for sine Sager, omtales ikke; maaskee paa Charlottenborg.

Det staaer endnu tilbage, inden vi forlade den anden Periode i Selskabets Historie, at nævne noget om dets Formuestilstand i Lovbet og i Slutningen af dette Tidrum. Gienstanden er langt fra at være uvigtig. Man har i alle europæiske Stater, hvor lignende videnskabelige Samfund ere stiftede, indseet Nytten og Nødvendigheden af, at de af Staten engang for alle maatte doteres; at der maatte forsikres et saadant Selskab — hvis stadige og uafbrudte Omforg og Virksomhed i Videnskabernes Sphære i Almindelighed, eller i det mindste en vid og betydelig Deel af samme, skal gaae ud paa at fostre og pleie høiere Videnskabelighed i den enkelte Nations Skib — en Tilgang til egne Midler, som Selskabet, med bestandigt Hensyn til dets Formaal og Bestemmelse, kunde anvende med fri Raadighed, for at kunne i enkelte Tilfælde, hvor et eller andet større videnskabeligt Foretagende kræver en noget klæffelig Understøttelse, udrede en saadan, naar den findes gavnlig og fornøden, uden at hentye til at søge Hielp af Statscassen, der ikke til enhver Tid kan eller bør staae aaben for extraordinaire Bevilgninger; hvilke det ei engang i alle Tilfælde kan være passende for et Samfund af den Art at gjøre Regning paa. Ligesaa ønskeligt, som det derfor kan være, at Landets Videnskabs-Selskab er en Auctoritet, giennem hvilken, oftere, end det skeer, større, for Nationen hæderlige og gavnlige videnskabelige Arbejder og Foretagender, indledes og anbefales til Regjeringens Understøttelse og Fremhielp; ligesaa nødvendigt er det, at et saadant Selskab maa have en passende og forholdsrigtig Dotation, dersom det skal opnaae og bevare en national Betydning og videnskabelig Selvstændighed. Uden at ville nævne store og mægtige Stater, hvor vedkommende Forhold tillade at organisere de her omhandlede Stiftelser efter en storartet Maalestof, som vi ei tør have for Die: kan det dog nævnes, at ogsaa i mindre Lande enten Nationalaanden, som i Holland, (hvor Rigdom imidlertid opveier hvad Staten mangler i Udstrækning) eller Regentens og Regjeringens rigtige politiske Blik paa Gienstandens Vigtighed, som i Sverrige, hvor hverken Stat eller Nation har været rigere, end i Danmark, har bidraget til at gjøre de videnskabelige Selskabers og Academiens Fonds passende og tilstrækkelige til Diemedet.

Bort Selskab, som man i den forrige Periodes Historie har seet, har havt det Held, at en god oeconomisk Bestyrelse i fire Decennier,

og netop i et Tidrum, da der var mindre Anvendelse for betydelige Pengemidler, eller da Regieringen med Liberalitet understøttede et af Selskabets største og kostbareste Foretagender, (den geographiske Opmaalning) satte Selskabet i Stand til selv anseeligt at forøge dets Capitalformue. Denne udgjorde, som vi have seet (S. 170. 71) ved Slutningen af hiin Periode omtrent 35,000 Rdlr. eller rettere noget over 42,000 Rdlr. naar hele Capitalen beregnes til 4 Pct. Rente; hvilket saaledes var den Fond, Jacobi modtog ved at tiltræde Cassererens Post efter Hielmstiernes Død. At denne Selskabets Formue ogsaa i Tidrummet fra 1788 til 1801 er bestyret med Omhu og i god Orden, under Cassecommissionens og Cassererens forenede Medvirking: er allerede ved foregaaende Leilighed berørt; ligesom Grunden er nævnt til at Selskabets Fond dog ei i hine Aar kunde vore i samme Forhold, som i dets første Periode (S. 205). Ved de paa sidstnævnte Sted anførte Omstændigheder er det af sig selv klart, at Selskabets Capital, uden de betydelige aarlige Tilskud det maatte giøre til Landmaalingen, 1788 vilde have bestaaet af 44,876 Rdlr. i Stedet for 43,000; men at den i 1804 vilde være voret til 66,377 Rdlr. i Stedet for omtrent 51,000 Rdlr., som den i sidstnævnte Aar udgjorde. Ved denne Opgivelse, som er den sidste, der forekommer i den af Jacobi førte Cassecommissionens ældre Protocoll (s. ovenf. S. 172), og som angaaer en Tid, der allerede naaer ind i næste Periode, kunne vi her standse. At gaae ind i Regnskabs-Detailler vil i en almindelig historisk Beretning være overflødig; og det kan være tilstrækkeligt, naar vi overhovedet bemærke: at man i de 20 Aar, som den anden Periode omfatter, var saa omhyggelig i at vogte sig for Udgifter, der ikke stod i Forhold til Selskabets Midler, at der aarligen kunde være et betydeligt Overskud af et til to tusinde Rdlr. i Selskabets Cassé; at et Foretagende, (den geographiske Landmaaling) som aldrig var beregnet, at skulle falde Selskabet til Byrde, aarligen opslugte en stor Deel af dette Overskud; men at man dog var i Stand til i de sexten Aar, fra 1788—1804, at forøge Selskabets Capital med omtrent 15,000 Rdlr.

Tredie Periode,

Fra 1801 til Bugges Død 1815.

[Selskabets, navnlig afdelte Skrifter, fra 1800 til 1812, i 6 Bind.]

Vi indtræde i det nittende Aarhundrede, i det vi begynde en ny Afdeling af Selskabets Historie. Dens Indgang er dog hverken betinget ved det seculare Tidsaffnit, ved nogen Grundforandring eller ny Organisation af Selskabet og dets Virksomhed; men ved Omstændigheder, der aldrig kunne være uden Følger for et Samfund af den Natur, som vort Selskab. Det havde for faa Aar siden skiftet Præsident — en Forandring, der i nogen Tid neppe var af mærkelig eller betydelig Indflydelse paa Selskabets Tilstand, eller paa dets Virksomhed. Men det erholdt nu ogsaa, efter Abildgaards Død 1801, i Bugge en ny Secretair, og det en Mand, der i henved 40 Aar havde ved sine Arbejder og Forretninger staaet i nær Forbindelse med Selskabet; der længe havde hørt til dets virksomste, i og udenfor Fædrelandet mest berømte og anseete Medlemmer. Bugge var vel ikke meer i sin fulde Kraft, da han tiltraadte den Post, hvortil Selskabets Valg kaldte ham; men han havde endnu i sit 61de Aar meget af den Livsfriskhed, Virksomhedsdrift og utrættelige Arbejdsomhed tilbage, der hos ham ledsagedes af Verdensmandens finere Politur og Tone. Han havde, endnu inden den franske Revolution lagde Grunden til en radical Forandring i hele Europas Sæder og Tankemaade, ved Udenlandsrejser i Tydskland og Holland, i Frankrige og England, forstaaet at vinde Agtelse og Benskab hos mange af disse saa forskellige Nationers berømte Mathematikere, Astronomer og andre Videnskabsmænd; og han forstod ikke mindre at vinde de franske Lærde af hans Fag, da han besøgte det endnu republicanke Paris, henimod Revolutions-tidens Dvergang til andre Former i Statslivet og Borgerlivet. En Dannelse, som den Bugge besad, gjorde ham fra flere Sider skiftet til, baade at fungere i Selskabet og repræsentere det, som Secretair.

Denne Embedsmands Syssler, Stilling og Forhold til Selskabet ere af saadan Art, at det altid, naar han er en Mand af de Egenskaber og Talenter, som denne Bestilling udkræver, meer eller mindre vil beroe paa hans Medvirkning, hvilken Retning Selskabets Virksomhed vil tage, hvorledes dets aandelige Liv og Organisme vil trives og udvikle sig, og hvorledes overhovedet Selskabets ydre og indre Vilkaar ville forme sig under hans Embedsvirksomhed. Thi endskjondt vel baade ældre og nyere Vedtægter foreskrive: at Secretairens Post skal være foranderlig ved Omvalg efter en bestemt Embedstid (nu paa fem Aar), saa er dette dog en Lov, der er modificeret ved det fornuftige Vilkaar: at den Frastrædende kan gienvalges. Den vilde, i Mangel heraf, ofte kunne have en ligesaa uheldig og forvirrende Indflydelse paa hiin Organisme, som en klog, virksom og med det practiske Livs Forhold fortrolig Secretair, vil kunne bidrage til at give den Fasthed, og til at vedligeholde dens ordentlige Gang og stadige Fremskriden paa den for Selskabet betegnede Bane. Det gaaer med videnskabelige Samfund, som med ethvert andet; de behøve ligesaa vel det stadige, ordnende, og vedligeholdende Princip, som de Tid efter anden trænge til det bevægende og livsvækkende Elements Virkning. Den sidste kunde man spore noget til i Videnskabernes Selskab, mod Slutningen af dets anden Periode, i de da opstaaede Bestræbelser for i visse Punkter at omforme Selskabets Indretninger, fornemmelig ved Klasse=Inddelingen og Valglovene. Af begge disse Forandringer kunde man, som det synes, have ventet sig flere og betydeligere Følger i det nye Aarhundrede, og under den nye Bestyrelse af Selskabets Arbejder og Foretagender, end der egentlig sporedes i adskillige Aar af det med 1801 begyndte 3^{die} Tidsrum. Der indtraf heller ikke, efter de nye Valglove, nogen paafaldende Forsøgelse af indenlandste Medlemmers Antal, og Udvidelsen af Selskabets Medlemskreds, eller navnlig af de ordentlige Medlemmers Tal, var i Begyndelsen ikke engang fuldt saa stærk eller hurtig, som den i tidligere Tider (1816—1840) blev. I 5—6 Aar (1801—1805) forøgedes Selskabet med 6 eller 7 indenlandste Medlemmer, (Eggers, P. Scheel, A. Pihl, Provst i Norge, L. Manthey, J. Wolf, C. Bastholm og C. S. Pfaff i Kiel). At Bonstetten, der i nogen Tid opholdt sig i Kiøbenhavn, skjondt Udlænding, blev optagen til ordentligt Medlem (15. Mai 1801), var en tilfældig

Omstændighed, hvor Benævnelsen, efter en rigtig Forklaring af Vedtagterne, dog ikke kunde giælde længere, end Vedkommende blev i Danmark. ²⁷⁸⁾ I Aarene 1806—10 begyndte Antallet af indenlandfse Medlemmer at stige i et lidt større Forhold, og Tilværelsen var i disse Aar 9. (O. Malling, Schlegel, Schmidt-Phiseldæck, S. C. Schumacher, O. S. Mynster, S. C. Ørsted, B. Thorlacius, V. Simonsen og A. S. Ørsted). I det sidste Quinquennium af Bugges Secretariat steg Antallet til 11, og saaledes atter i et noget foreget Forhold (P. E. Müller, Major Steffens, L. Engeltost, J. W. Kornemann, J. Rathke, P. J. Wleugel, J. Wollf, C. Oluffen, Urb. Jürgensen, K. G. S. Thune, og C. S. Schumacher). Man vil finde Valgene i denne Periode, og især i dens to sidste Femaar, overhovedet vel motiverede; og ligeledes, at Selskabets Udvidelse skeete ikke uden forstandig Sparsomhed. Det er imidlertid paafaldende, at Norge, og dets Videnskabsmand, hørte til den danske Stat; ligesom man overhovedet i denne Periode saa godt som Ingen valgte udenfor Hovedstaden. — Det er iøvrigt ikke uden historisk Interesse, hvad ogsaa den følgende Periodes Medlemsliste vil lægge for Dagen, at giennem det hele Tidsrum, da Valglovene fra 17⁹⁶/₇ gjaldt, baade før og efter sammes yderligere Bestemmelse og Modificering i 1810, har omtrent det samme Forhold hersket i Tallet af nye Medlemmer for hvert Quinquennium; naar man i hele Tidsrummet beregner det efter Middeltallet for dette Antal Aar, og uden at tage Hensyn til de enkelte Tilfælde, da man har været noget rundelig i Valgene, imedens man til andre Tider har ladet et eller flere Aar gaae forbi, ganske uden nye Valg. Saaledes varierer vel Antallet i de 5 Quinquennier fra 1816—1839, eller før den nu giældende Valgmaade i Classerne indførtes, imellem 10 og 4; men Middeltallet for alle 5 (egentlig dog kun 24 Aar) udgior 8; eller hele Tallet paa nye Medlemmer i bemeldte

²⁷⁸⁾ Jeg har troet det rigtigere, strax at anføre Borsketten blandt de udenlandske Medlemmer, end, saaledes som det i Secretairens Medlemsliste er skeet, efter et Par Aar at overskytte ham fra de ordentlige Medlemmer til de udenlandske. Borsketten opholdt sig i Kjøbenhavn fra 1798—1800; men leverede intet Bidrag til Vid. Selskabs Skrifter.

25 Aar er 40. Antallet af nye indenlandſke Medlemmer i de ſiden forløbne tre Aar udgior elleve.

Førend vi nærmere omtale de ovenfor nævnte nye Beſtemmelſer og Tillægsartikler angaaende Valgmaaden, hvorved man 1810, eller 13 Aar efterat denne i 1797 var bleven faſtſat, i Medhold af de Principer, ſom Vedtægterne af 1796 indeholdt, atter modificerede diſſe: kan det være værd, paa eet Sted at ſamle de Tilfælde, hvori bekiendte Forſlag til nye Medlemmers Optagelſe ere miſlykkede, eller det foreſlaaede Medlem ved Balloteringen i Selſkabet er bleven forkaſtet. Saadanne Tilfælde kunde, efter de ovenfor oplyſte Forhold, ikke møde i Selſkabets første Periode; i den anden var det Præsidenten, Geheimeraad Lupdorph ſelv, ſom første Gang det Uheld mødte, at den af ham 1780, d. 17de Nov., (den anden Gang, han ſom Præsæs var tilſtede) foreſlaaede Juſtitsraad og Geheime-Archivarius Voſs ſaldt igiennem ved Valget, da han ikke havde den efter Vedtægterne fornødne Pluralitet for ſig, ſom antoges at ſkulle være over $\frac{2}{3}$ af de Tilſtedeværendes Stemmer.²⁷⁹) 1789, den 6te Novbr. havde Kammerraad N. Tønder Lund, foreſlaaet af Abildgaard, ved Balloteringen "ikke den behørige Pluralitet for at antages ſom Medlem." Ligefaa uheldig ivar Abildgaard kort efter (d. 1te Mai 1798) med to andre af ham foreſlaaede Medlemmer Profeſſor J. Wøldike og Profeſſor A. N. Naſheim, der begge ſaldt igiennem (den første med 7 Nei mod 9 Ja; den ſidſte med lige mange Stemmer for og imod). Dette gav dog ikke Anledning til noget Skridt for at forandre Valgmaaden, hvilket derimod kan antages om de næſt paaſfølgende Tilfælde af den Art, ſom indtraf, da Profeſſor Mũnter, foreſlaaet af Abildgaard, d. 4de Marts 1796, ſkiondt antaget eller anbefalet af den hiſtoriske Claſſe, i Selſkabets Votering ſaldt igiennem; ligefom Uyerup, foreſlaaet af Suhm, den 1te April 1796. (jvf. ovenfor S. 219 og 284.) Samme Skiebne, efterat de nye Valglove vare vedtagne, havde Profeſſor J. F. V. Schlegel og Rector J. Boye i Naſſkov den 19de Jan. 1798. Anden Gang blev Profeſſor J. Wøldike foreſlaaet d. 6te Nov. 1805; men heller ikke optaget (dog er det af Protocollen ikke tydeligt, om Valget fra Claſſen blev bragt for Selſkabet).

²⁷⁹) "Sr. Juſtitsraad Voſs, havde 8 Stemmer for og 4 imod; og da 4 Stemmer ere Trediedelen af de Voterende, blev han ikke valgt." (Protoc.)

1807, d. 4de Decbr., havde Secretairen (L. Bugge) med stærke anbefalinger, ved skriftligt Circulaire, foreslaaet Kammerjunker T. C. Bruun Teergaard til Medlem af den physiske Classe; og Formanden (Hauch) understøttede Forslaget, og gav sin Stemme skriftligt; men da otte Medlemmer af Classen paa det omsendte Circulaire ønskede, i Medhold af Loven, Ballotering i en Forsamling af Classen, fandt dette Sted, og Botingen maa da vel ei være faldet ud til Fordeel for den Proponerede, siden han ikke findes at være bleven bragt paa Valg i Selskabet. Rahbek blev 1800 den 9de Decbr. foreslaaet i den historiske Classe, men ikke antaget. 1810 d. 12te Jan. blev han atter foreslaaet i denne Classe, som nu henvisste ham til den philosophiske Classe. Først 10 Mar efter (d. 15de Dec. 1820) blev han optaget i Selskabet. I den mathematiske Classe blev i Aaret 1810 to indenlandske Medlemmer, og 1812 eet Medlem, foreslaaede; men ingen af dem nævnes, eller kom paa Valg. Ligeledes indbragtes 1819 Forslag til et Medlem i den philosophiske, og 1827 eet i den historiske Classe, hvilke heller ikke antoges. Saavidt Protocollerne oplyse disse Forhold, er dette alle Tilfælde af den Art, som forekomme indtil 1838.

Hvad Uresmedlemmer angaaer, da forekommer neppe meer end det ene Tilfælde, at Geh. Conferentsraad Classen, som den 9de Decbr. 1809 (tilligemed Geh. Raad Grev Rosenkrone og Kammerherre Nøsting) blev foreslaaet til denne Værdighed, ved Valget i Selskabet d. 12te Jan. 1810 ikke blev antaget; men kun de to sidstnævnte. Classen blev derimod først Uresmedlem, da han d. 3^{die} Marts 1815 andengang blev foreslaaet. Udfaldet af det tidligere Forslag af dette Uresmedlem gav Anledning til, at Lovensørn, Schlegel, Viborg og Scheel d. 26de Jan. 1810 indkom med et Forslag til en Forandring i Valgmaaden af Uresmedlemmer. Efter Selskabets Beslutning nedsattes i den Anledning en Committee, bestaaende, foruden Secretairen, af Grev Chr. Reventlow (som Uresmedlem), Hauch, Lovensørn, Schlegel, A. Kall og Viborg. Denne Committee skulde atter revidere Vedtagterne, ikke blot om Uresmedlemmers, men ogsaa om de ordentlige Medlemmers Valg. Det af Bugge, efter foregaaende Forhandlinger i Committeeen, redigerede Udkast til en Valglov for Uresmedlemmer, cirkulerede blandt Committeeens Medlemmer, af hvilke Grev Reventlow, Hauch, Schlegel og Viborg gjorde skriftlige Bemærkninger. Bessynderligt nok finder

man, at denne Committee i sin Forsamling havde besluttet at tilføie den forhen omtvistede Artikel om Tabet af Stemmerettighed i Selskabet for dem, som ikke havde stemt i Glassemødet; men at Artikelen, uist paa hvad Grund, blev udeladt af Bugges Udkast. Dette blev vel skriftlig bemærket ved Circulationen; men Artikelen kom dog ikke ind i det Selskabet forelagte Lovforslag, som den 2den Marts 1810 blev antaget; saavel for Voresmedlemmers, som for de ordentlige Medlemmers Valg. Angaaende de første var den vigtigste forandrede Lovbestemmelse den, at en egen Committee, hvori to Voresmedlemmer skulde have Sæde, blev indrettet, i Stedet for at disse Forslag ellers gik lige til Selskabet. Man vedtog ogsaa, at den simple Pluralitet skulde være tilstrækkelig for Voresmedlemmers Optagelse, og indskærpede Forfristen i Vedtagterne af 1796 om at fortie den Foreslaaedes Navn. Fornødenheden af denne Valglov blev i øvrigt efter 1810 kun lidt bestyrket; da efter den Tid i det Hele kun to Voresmedlemmer, Geheime-Conferentsraaderne P. S. Classen og J. Bülow (foreslaaet af P. E. Müller)²⁸⁰) ere

²⁸⁰) Denne i vor Tid seldne danske Adelsmand og Hædersmand var saaledes den sidste, som Selskabet (d. 8de Dec. 1815) gav dette offentlige Beviis paa Agtelse og Erkiendelse af hans Fortienester af Videnskaberne i Danmark, og derved, kan man sige, tillagde sig selv en ny Fortieneste af disse. Et saadant offentligt Voresbeviis af et Samsund som Videnskaberne Selskab, er den frie Tilkiendelse af en national Hæder, som altid maa blive af Vægt og Betydning; og det staaer til Samsundet selv, endnu at forhøie og forødle denne Betydning ved en rigtig og sparsom Anvendelse. Exmplet paa det af Selskabet sidst valgte Voresmedlem er allerede tilstrækkeligt til at bevise, hvor langt Ideen af en saadan Klasse af Medlemmer i Selskabet er fra at være tom eller forældet; og hvorledes den meget mere baade er patriotisk, og udgaaet fra en rigtig videnskabelig Erkiendelse og Tact. Mænd af højere Stand og Stilling i Staten kunne have en ædel og sand Klærlighed til Videnskaberne, Lyst og Iver for at fremme og pleie dem, uden selv at være Lærde. Allerede ved Selskabets Stiftelse vedkiendte man sig, at det var gavnligt og hæderligt paa begge Sider, at bringe saadanne Mænd, som det vilde være utidigt og urimeligt at vælge til ordentlige eller arbejdende Medlemmer, i Forbindelse med Selskabets Kreds. Ikke alle ældre Valg have været saa heldige som det sidste; men dog ere Navne som O. Thott, Solberg, O. Guldberg, J. G. Moltke, Fr. Moltke, C. Reventlow, Schimmelmänn, islaand et overhovedet meget indfranket Antal, Beviis paa, at Selskabet til enhver Tid har forstaaet at vælge Voresmedlemmer.

optagne (begge 1815). Vel indkom Conf. Raad Schlegel endnu i 1821 (den 18de November) med Forslag til 4 nye Voresmedlemmer, og en Committee dannedes i den Anledning; men han tog den 9de December sine Forslag uaabnede tilbage, uden at det kom til noget Valg. Siden er der hverken foreslaaet eller valgt noget Voresmedlem; Meningen hos nogle i Selskabet gjeldende Medlemmer vilde helst lade Skikken uddøe; og man har ved Antagelsen af de nyeste Vedtægter (skiondt med meget deelte Meninger og Stemmer) udelukt denne Medlemsclasse af Selskabet, som i henved 100 Aar havde eiet den.

Ved ovenanførte Leilighed tog den nedsatte Committee ogsaa Valgloven for ordentlige indenlandske Medlemmers Optagelse efter Vedtægterne af 1796 (Art. 2 og 3), og efter de 1797 besluttede Tillæg, (ovenf. S. 284) under ny Betænkning. Det var vel egentlig nærmest en Forening af begge disse Valglove under een Redaction, man tilsigtede; og man vedligeholdte i Forslaget til de nye Valg-Artikler samme Princip om et foregaaende Klassevalg, der ligger til Grund for bemeldte Tillæg af 1797. Maaden at indbringe Forslag til nye Medlemmer forandrede man derhen, at i Stedet for det 1797 var vedtaget, at Forslaget enten kunde indgives til hele Selskabet, eller umiddelbart til Classen, hvortil den Foreslaaede antoges at maatte henhøre: bestemtes nu (Art. 2) at Forslaget under Forsegling, med Proponentens Navn, indsendes til Selskabet, hvorfra det igjen uaabnet tilstilles vedkommende Klasse. Ligeledes indførtes den nye Bestemmelse: at den Foreslaaede nødvendigen skulde have $\frac{2}{3}$ af Classens Stemmer for sig ved Boteringen i samme, da Forslaget i modsat Tilfælde skulde henlægges af Classen, og ikke videre komme til Kundskab eller Valg i Selskabet. Var denne Lov indrettet paa, meer end tilforn at forebygge foreslaaede Medlemmers Forkastelse ved den almindelige Stemmegivning i Selskabet: saa var den tillige et Skridt mere til at gjøre ethvert Valg afhængigt af vedkommende Klasse, eller af en større eller mindre Deel af dens Medlemmer. 3 Medlemmer kunde (som der findes et Exempel paa i den physiske Klasse) ved Genstemmighed afgjøre, at den foreslaaede Candidat kom paa Valg i Selskabet. Antages derimod, at f. Ex. 7 Medlemmer mødte til et Klassevalg, da kunde 4 være nok til at afgjøre, at Selskabet hindredes fra at vælge Candidaten, som maaskee i dets Forsamling kunde have faaet 10,

15 eller flere Stemmer imod de 4 negtende.²⁸¹) Man beholdt ogsaa Bestemmelsen i Tillægget af 1797 (§ 2) at ingen skriftlig meddeelte Betænkninger paa et til alle Classens Medlemmer omfendte Circulaire (som forhen var brugeligt) skulde gaae forud for Classens Deliberation i Mødet. Herved svækkedes naturligviis betydeligt den tilstaaede Rettighed (1810, § 5), at de Medlemmer, som ere hindrede fra at møde i Classen, kunne indsende deres skriftlige Stemmer til Formanden; thi netop de foregaaende skriftlige og motiverede Ytringer af Classens Medlemmer paa Circularet kunde bidrage meget til, at Fraværende afgave deres Stemmer. Man vilde allerede 1810, som ogsaa senere,²⁸²) bringe Valgene under afgjørende Indflydelse af den mundtlige Deliberation, hvorved det nødvendigen gjordes vanskeligere for enkelte Medlemmer, at afgive deres Stemmer uden Hensyn til mere Formaaendes personlige Bægt. — At Indflydelsen af disse nye Valglove bl. a. maatte medvirke til at formindste mislykkede Valgforslag, er allerede ovenfor erindret. I øvrigt kan bemærkes, at der ikke findes udtrykkeligt Spor til, at Lovforslaget i Selskabet mødte nogen Opposition, eller gav Anledning til omstændelig Deliberation. Det hedder blot i Protocollen: at Commissionens Forslag (i Mødet 2. Marts 1810) blev forelagt Selskabet, som befalede dets Trykning, og Dmdeling til Medlemmerne.²⁸³) Dette blev da (i Nov. 1810) iværksat; og de særskilt, som

²⁸¹) I de nyeste Vedtægter af 1839 har man i § 6 udeladt denne Bestemmelse. Det maa saaledes vel antages, at simpel Pluralitet i Classen er tilstrækkelig til at gjøre et Klassevalg gyldigt; endskiondt maaskee ogsaa, da vedkommende Artikel i disse Vedtægter tier om denne Omstændighed, det Princip i Fortolkningen kunde gjøres gjeldende: at man henholder sig til den ældre, ikke udtrykkeligt ophævede Lovforskrift.

²⁸²) I Vedtægterne af 1839 (§ 6) har man vedligeholdt det samme Princip, at kun den mundtlige Forhandling af de i Classemødet tilstede-værende Medlemmer er gjeldende. Artikelen berettiger vel Fraværende til at indsende deres Stemmer; men kun negtende, med tilføjet Motivering — en Indskrænkning, der vist nok kan gjøre Optagelsen i Classen noget vanskeligere; men som paa den anden Side ikke synes retfærdig. Hvorfor skulde en Fraværende, som hindres fra at møde, antages at have mindre Ret til at indsende en bekræftende Stemme?

²⁸³) Et originalt Udkast, skrevet med Bugges Haand, er endnu bevaret. Det har nogle faa Ærændringer, som kunne være tilføiede under Oplæsningen i

Tillæg til Vedtagterne af 1796, astrykte Valglove for Væresmedlemmers og ordentlige Medlemmers Optagelse, ville, paa sit Sted, findes blandt Bilagene.

Et Par Aar inden denne Forhandling om Valglovene fandt Sted, havde det været i Forslag, at forøge Selskabet med et tredie Slags Medlemmer: corresponderende. Man vilde derved, saaledes som det i flere lærde Samsund finder Sted, danne en Overgangsclassse, af mindre Anseelse, end de ordentlige Medlemmer, og hvori derfor ogsaa yngre Videnskabsmand kunde optages, til hvis litteraire Arbejder og Fortjenester man ikke behøvede at gjøre saa store Fordringer, som til hines. Efter Selskabets Willie omfendtes Forslaget (hvis Ophavsmand ikke er nævnet) af Secretairen d. 14de Novbr. 1808 til samtlige Medlemmer, for først at afgive deres Stemme: om en saadan Classe af Medlemmer overhovedet skulde indføres? — Tyve Medlemmer tegnede deres Navne alle under Rubriken "Forslaget antages"; og Selskabet udnævnte en Committee (Schlegel, Münter, Schow, Viborg og Secretairen), for at undersøge Forslaget. Schmidt-Whisfeldt gjorde imidlertid den Bemærkning: "at han ikke kunde indsee Nyttens eller Fordelens af at indføre to Classer af indenbyes, i Selskabets Møder deeltagende Medlemmer, som ikke skulde nyde lige Rettigheder;" og hans Mening var, at i al Fald maatte corresponderende Medlemmer kun vælges i Udlandet. Andre erindrede, at det vilde være urimeligt, at Folk, der vare nærværende i Kiøbenhavn, og som, naar de vilde, kunde bivaane Selskabets Møder, skulde have Navn af Correspondenter; man maatte give dem et mere passende Navn, f. Ex. Afsesforer. Commissionens (eller egentlig Bugges) Betænkning (24. Dec. 1808) gif ud paa at fremsætte de vigtigste Grunde, som kunde tale baade for og imod Forslaget. Til de sidste hørte bl. a., at man neppe kunde gjøre sig Haab om større Flid i at forsyne Selskabets Skrifter med Bidrag hos corresponderende, end hos ordentlige Medlemmer. Mindst maatte man vente sig dette hos udenlandske Correspondenter; da ogsaa de hidtil valgte

Selskabets Møder; men disse Forandringer ere ganske ubetydelige (f. Ex. at Proponentens Navn skal sættes uden paa det forseglede Forslag) og det kan være uvisst, om de ikke hidrøre fra Bugge selv, eller fra Commissionen. (Vsf. i øvrigt Secretairens (Bugges) Beretn. om Selskabets Forhandlinger 1810—11, S. 8. 9.)

ordentlige Medlemmer i Udlandet saa godt som aldrig endnu havde beriget Skrifterne ved noget Bidrag. Man maatte ogsaa baade være meget sparsom og forsigtig, i at optage corresponderende Medlemmer, da man let kunde træffe paa saadanne, der ei vilde modtage Valget; ²⁸⁴⁾ og yngre Videnskabsmand vilde allerede, som Erfaring oftere har lært, finde en passende Dymuntring i Selskabets Medaille. Man har vel fundet Modgrundene at være de væg- tigste. Forslaget blev enten henlagt, eller ikke antaget i Selskabet.

II. Fra den constitutionelle Deel af Selskabets Historie i dets tredie Periode vil jeg gaae over til den videnskabelige, og først omtale Medlemmernes Virksomhed i denne Retning, saaledes som den fremtræder i Selskabets Skrifter. I Almindelighed kan det, ved Betragtning af disse, og ved deres Sammenligning med den forrige (anden) Samling, ikke undgaae os, at her virkelig ligesom med det nye Aarhundrede er indtraadt en forandret Charakter i Selskabets skriftlige videnskabelige Arbejder. I Skrifterne fra 1te Periode herskede paa en Maade den historiske Forskning og kritiske Undersøgelse, for det meste i den fædrelandste Historie; i den nyere Samling, eller i anden Periode, traadte, som vi have seet, den historisk-antiquariske Charakter meer tilbage, og en fysisk, naturvidenskabelig og naturbeskrivende Retning fik en kiendelig Overvægt. Men af de berømte Naturforskere, som i Begyndelsen og i Midten af denne Periode bidroge til at give Selskabets Skrifter denne Retning, vare ved dens Slutning de fleste enten bortkaldte

²⁸⁴⁾ Det kan ved den Leilighed bemærkes, at det engang i denne Periode, (1808 25. Nov.) af Secretairen blev bragt i Erindring: at man altid burde være forviiset om, at de Medlemmer, man vilde vælge, ikke undsløge sig for den dem tiltænkte Hæder og Dymærksomhed; "da det synes ydmygende for Selskabet naar dets Valg ikke blev modtaget, hvorpaa man har havt flere Exemppler, saasom Etatsraad Tønder Lund, Portal i Paris, og Profesør Keil i Halle." Man kan ikke tvivle om, at denne Omstændighed som Bugge meddeler, er et Factum; men det maa være forbigaaet i Protocolleu, da her ellers hverken findes noget optegnet om at Tønder Lund anden Gang er bragt paa Valg, eller om Valget af de to nævnte udenlandske Medlemmer.

ved Døden (O. S. Müller, Kottbøll, Abildgaard, o. fl.); eller de vare ved Alderen og ved en forandret Skikkelse i Videnskaben henviste til en mere indskrænket Virksomhed som Forfattere. Yngre Videnskabsmænd, som i den physiske Klasse traadte i de Bortgangnes Sted (Herholdt, Rafn, Schousboe, Rathke, Wad, o. fl.) vare deels lidet productive; deels førte deres Studier og videnskabelige Drift og Dannelselse dem til en anden Retning i deres Forfatter-Virksomhed, end allene at berige Selskabets Skrifter med Afhandlinger; deels endelig udviklede og udvidede den indenlandske Litteratur sig overhovedet mere og mere i det 19de Aarhundrede, og dette medførte, at ogsaa de lærde Videnskabsmænd fandt mere Anledning og Kald til, i særskilte Skrifter, og paa andre Veie, at anvende hiin Virksomhed. Hertil kom endnu, at de store Kystelser, Staten led ved politiske Begivenheder, som Aaret 1807, for Danmark det uheldigste siden 1658, medførte, og de Stød, som Landets Velstand led ved den i dette Aar begyndte, i et langt, uheldigt Tidsrum fortsatte Krig, udstrakte sine overalt følte Virkninger ogsaa til Videnskaberne Rige, og til deres lærde Dyrkeres Aand og Stemning. — Af alt dette var det ogsaa en Folge, at Skrifterne, under dette Tidsrum af 15 Aar, formindskedes i Quantitet. De skulde, efter den nye Indretning udgives aarviis, nemlig efter den oprindelige Mening et Bind om Aaret; men kun eet saadant blev udgivet for A. 1800, og udkom i det følgende Aar. Siden maatte man indskrænke sig til at udgive et, undertiden ganske tyndt, Bind, deelt i to Hefter, hvert andet Aar (fra 1801—1808); og det fiette og sidste Bind, der gjaaldt for de 4 Aar 1809—1812, udkom ikke før 1818, eller nogle Aar ind i følgende Periode. I øvrigt maa her ogsaa bemærkes, at de paa Titelbladene til denne Samling angivne Aar, som ethvert Bind skulde tilhøre, ere reent vilkaarlige, og ikke svare til den virkelige Tid, hvori Afhandlingerne ere oplæste i Selskabet. De allerfleste af disse ere altid eet eller flere Aar tidligere meddeelte, end det eller de Aar, som Afhandlingerne, i Folge Titelbladene, skulde tilhøre.

Bliver man, under en noget nærmere Betragtning af Indholdet i den her omhandlede tredie Samling af Selskabets Skrifter, først staaende ved de naturhistoriske og physiske Arbejder: da gienfinder man ogsaa i denne Periode den utrættelig nviagtige, flittige og samvittighedsfulde Forfatter og Beskriver af den grønlandske Fauna,

O. Fabricius. Hans "Zoologiske Bidrag" (VI. Bd. 1800—12) udgjøre en blandet Samling af udførlige Beskrivelser over enkelte Dyrarter, mest af de lavere Classer, hvori han, efter egne Jagttagelser, udvider den nordiske Dyrfundskab, og derhos baade retter Feil hos andre Naturbeskrivere, og undertiden berigtiger egne, tidligere Optegnelser. Han fortsatte disse Beskrivelser i en senere Periode ved sine "Nye zoologiske Bidrag" (B. Selsk. Phys. Skr. I. 1. 1821. S. 23—30) og deres Fortsættelse (Phys. Skr. II. S. 14—60, oplæst 1820), hvilke Arbejder uden Tvivl ikke i Værdi staae tilbage for de foregaaende. Saaledes vedblev denne agtværdige og fortiente Naturforsker, indtil sine sidste Leveaar, med usvækket Kierlighed og uførtroden Arbeidsomhed at bidrage til sin Fyndlingsvidenskabs Dplysning og Udvidelse; endskiøndt hans præstelige Kaldspligter, som han rogte med Iver og Kierlighed, og hans øvrige Syssler (han var i mange Aar den, som ledede de grønlandiske Seminaristers eller tilkommende Missionairers Sprogunderviisning, m. m.) ei kunne have levet ham mange Fritimer. O. Fabricius var overhovedet en ligesaa utrættelig virksom, som med afgjorte Anlæg for denne Videnskab begavet Naturforsker; og hans efterladte, ikke ubetydelige Naturaliamlinger og Haandskrifter vidnede om den mærkværdige Mand, endnu i en høi Alder usvækkede Virksomhed og Arbeidskraft. ²⁸⁵⁾

²⁸⁵⁾ Hans forskellige Naturaliamlinger, hvoriblandt Conchylierne udgjorde en betydelig Deel, kjøbtes ved Auction (1822) til Hs. Maj. Kongen, som daværende Thronarving, for omtrent 300 Rdlr. Med Samlingen fulgte en beskrivende Catalog i flere Bind. Endnu i sit 65de Aar (fra 1808) begyndte han, af sine Papirer og løse Optegnelser, at ordne og redigere sine zoologiske Arbejder og Jagttagelser i 8 Quartbind, (tilsammen 2904 tætskrevne Sider) tildeels forsynede med Aftegninger, nogle ved den bekendte Kobberstikker Müllers Haand. Disse hans interessante "Zoologiske Samlinger, eller Dyrbeskrivelser, Tid efter anden forfattede efter egen Betragtning, fra Aar 1768", indkjøbtes for det st. Kongel. Bibliothek for 50 Rdlr. De indeholde ustridigen en Skat af Bidrag til den nordiske beskrivende Zoologie, og vilde bl. a. for en tilkommende ny Udgave af Fauna grønlandica være af Bigtighed; ligesom ogsaa et giennemskudt Exemplar af Bogen, med Forfatterens Tillæg og Anmærkninger, der fandtes i hans Bogsamling. Det er ikke mindre end 2299 Species og Aarter af forskellige Dyrclasser, hvilke Forf., bekendt som en af de mest omhyggelige

Under sit Ophold i Grønland havde han ikke blot offret de zoologiske Studier, og det vanskelige Sprog, sin Flid og Virksomhed; men havde udvidet sine Jagttagelser og Optegnelser til Alt hvad der hørte til Landets øvrige Naturforhold (de egentlig mineralogiske undtagen), og til Folkets Betskaffenhed, Levemaade, Skikke og Færdigheder. Dertil havde han fundet den bedste Leilighed ved det fortrolige Forhold, hvori han levede med disse yderst godmodige Naturmennesker, i hvis Kystfarer og Sælfangster han, paa Zoologiens Vegne, deeltog som en indfødt Grønlænder, lige indtil at lære sig Konsten at flyde og roe i en Kajak. En Prøve paa, med hvor stor Grundighed og Nysigtighed han ogsaa i hine Jagttagelser er gaaet tilværks, finder man i hans, Selskabet meddeelte "Beskrivelse over alle Grønlandernes Fangeredskaber ved Sælhundefangsten." (Vid. S. Skr. V. 1807—8. S. 127—78). Det er vel kun en speciel, men for Grønlændernes hele Tilværelse yderst

Jagttagere, paa samme Maade, som i de i Selskabets Skrifter optagne Bidrag, har bekræftet, og ved de allerede bekendte Arter ledsaget dem med sammenlignende Bedømmelser over andre Naturforskere's tidligere Beskrivelser. [O. Fabricius blev f. d. 6te Marts 1744 i Rudkøbing hvor hans Fader, som han mistede i sit 12de Aar, var Sognepræst, og hvor Klokkeren af Taknemmelighed mod Faderen, blev hans Ungdomslærer. 1764 blev han Student, og da hans ældre Broder samme Aar kom hjem som Missionair fra Grønland, oplivedes hans tidligere Lyst til at gaae samme Vej; han blev 1765 antaget i det grønlandse Seminarium, tog theolog. Examen 1768, og blev f. N. Missionair i Grønland, hvor han tilbragte henved 5 Aar, i hvilken forholdsvis korte Tid han indsamlede et høist betydeligt Forraad af Kundskaber og Jagttagelser i Naturvidenskaben; skøndt han i denne ingen anden Lærer havde, end sig selv og Kinné's Systema naturæ. Efter sin Hiemkomst blev han først Præst i Tellemarken; siden (1779) Sognepræst i Hobro, og blev nu berømt ved sin 1780 udgivne Fauna grönlandica. 1781 kaldtes han til Præst i Niise paa Werrø. Han blev 1783 af Missionscollegiet tilbudt Baisenhufets Kalb, tilligemed Ansættelse som Lærer i det grønlandse Sprog; og modtog disse Embeder af Interesse for Grønland og for Sproget, skøndt han tabte ved Forslyttelsen. 1789 blev han Præst til Vor Frelser's Kirke paa Christianshavn, og erholdt 1803 Titel som Prof. theol.; 1818, da hans Jubelfest høitideligholdtes, blev han Dr. theol. og tituleret Biskop; døde d. 20de Mai 1822, i sit 79de Aar. Hans grønlandse Grammatik (1791 og 1801) og Lexikon (1804) ere Arbejder, som længe ville bevare hans Navn.]

vigtig, og af dem ogsaa meget høit vurderet Gienstand, som Fabricius i dette ethnographiske Bidrag behandler; men han har giort det med den samme anskuelige Tydelighed og udtømmende Fuldstændighed, der er et karakteristisk Træk i hans Beskrivelser over Naturlegemer. Samme Egenskaber besidder Fortsættelsen af bemeldte Bidrag, der beskriver "Grønlandernes Landdyr, Fugle og Fiskefangst, med dertil hørende Redskaber." (VI. 1809—12. S. 231—272). Begge Monographier, der kunne betragtes som Mønstre paa det Slags beskrivende Bidrag til Kundskab om vilde eller uciviliserede Folkeslags Redskaber og Færdigheder, have videnskabeligt Værd og fuld Afkomst til deres Plads i Selskabets Skrifter. Deres Forfatter var i øvrigt den Eneste, som leverede egentlig zoologiske Bidrag til disses tredie Samling; og den indeholder heller ikke meer end eet botanisk Bidrag: en Fortegnelse over marokkaniske Planter af Consul Schousboe, der kun strækker sig til nogle af de første linnæiske Classer, er ledsaget med en kort og ufuldstændig Indledning af fysisk og plante-geographisk Indhold, og udmærket ved 8 hyppeligt tegnede og stukne Kobbretavler.

Til den videnskabelige Deel af den tredie Samlings naturhistoriske Indhold kan i videre Udstrækning henregnes de physiologiske og anatomiske Afhandlinger; og her er det især to Forfattere, hvis Navne, som Samtiden udmærkede, heller ikke Videnskabens Historie vil glemme. Den som dansk Botaniker og Physiolog bekiendte, i den oeconomiske Naturhistorie, Technologie, Landhuusholdning og flere Fag virksomme Forfatter, Assessor C. G. Rafn, leverede til Selskabets Skrifter en "Physiologisk Undersøgelse over Livskræfterne i den organiske Natur, især med Hensyn til det vegetative Liv." (3. Bd. 1803—4). Den er heel kort, og gaaer ikke meget udenfor de Ideer og Resultater, Forfatteren har fremstillet i sin nogle Aar tidligere udgivne Plantephysiologie (Kbh. 1796, overs. paa Tydsk, og af Forfatteren meget beriget, 1798). Rafn hørte ogsaa til de Medlemmer af Selskabet, hvis egentlige Betydning og Virksomhed som Forfattere maa søges udenfor dets Skrifter, i særskilt udgivne, eller i Tidsskrifter indrykkede Arbejder. Saaledes ogsaa i dette Tilfælde; da Rafn især benyttede det ovenfor S. 231 omtalte "Bibliothek for Physik, Medicin og Deconomie," hvoraf han længe var Udgiver, til Glemmested for sine mangehaande mindre

Udarbejdelser, hvoraf adskillige heller ikke saa vel vilde have stiftet sig for Videnskabernes Selskabs Skrifter.

Et andet Forhold fandt Sted med en Forfatter, hvis Navn hører til de mest udmærkede i den nyere Historie af Lægekunsten i Danmark: J. D. Herholdt. Ligesom denne lærde og aandrige Læges litteraire Virksomhed overhovedet var til Forundring betydelig og mangfoldig, ved Siden af den, han udfoldede som academisk Lærer, som Overlæge ved Frederiks Hospital og ved Søstaden, med flere andre Embedsstillinger, og ved Siden af en medicinsk Praxis, som vel saa andre Læger have havt større: saaledes var Herholdt en af de Videnskabsmænd, der som Medlem af vort Selskab udmærkede sig ved at indlemme i dets Skrifter, baade i denne og følgende Periode, en ikke liden Deel af sine betydeligste Arbejder og gavnligste Undersøgelser. Allerede ved den første Afhandling, han indgav til Selskabet, "Anmærkninger over den chirurgiske Behandling af dybe (giennemtrængende) Saar i Brystet, foranledigede ved nye Forsøg over Aandedrættets Mechanisme" (I. S. 48—104) viste han sig som en skarpsindig og klarsynet physiologisk Sagttaget, og ved en rigtigere Forklaring over Maaden, hvorpaa Aandedraget skeer og virker, naar dybe Saar have frembragt en unaturlig Abning i Brysthulheden, lagde han Grund til en bedre Behandling af dette Slags Saar, eller gjorde (som en Anm. i Lærde Efterr. 1804, S. 391 udtrykte sig) "en Rift i nogle Paragrapher af de gamle chirurgiske Systemer." Overalt viste Herholdt sig i sine forskellige videnskabelige Afhandlinger som en Forfatter, hvis Aandsretning og Tilboielighed helst ledede ham til saadanne dybere Undersøgelser og Forskninger, hvor Estertankens og Theoriens Resultater kunde finde umiddelbar Anvendelse paa Livets practiske Forhold, eller paa Lægekunstens Udvælselse. Saaledes meddeelte han (II. Bd. 1801 og 1802) en historisk, med Grundighed udarbejdet, og ligesaa megen practisk Sands, som udbredt Kundskab røbende Udsigt over alle de Midler, baade mechanicke og chemiske, der til forskellige Tider have været udtænkte til Luftens Rensning i indesluttede Rum, saasom Biergruber, Krigsskibe, Hospitaller, Fængsler, m. m. Han har fremhævet og udmærket de nyttigste og brugbare af disse Midler, og har derved væsentlig bidraget til at fremme de flere fortrinlige Luftrensningsmethoder, der benyttes ombord paa danske Krigsskibe. At ogsaa hans nøiagtige Undersøgelser af disse Rensningsmidler

havde en endnu videre velgiørende Virkning i Lægekunsten, kan i Forbigaaende bemærkes.²⁸⁶) Nogle Aar tidligere (IV. Bd. 1805. 1806) fremtraadte Herholdt som Physiolog med den interessante og vigtige Afhandling, hvori han, paa en fyldestgiørende Maade, og med sin sædvanlige Klarhed behandler det, til en vis Tid meget omtvistede Spørgsmaal: om Mennesket seer kun med eet Øie ad Gangen, eller med begge tillige? — Senest havde den navnkundige Dr. Gall erklæret sig for den første af disse Meninger. Herholdt lagde, paa en meget overbevisende Maade for Dagen, at Gall ikke rigtigt har fattet og forklaret de Phænomener og Erfaringer, hvorpaa han vil støtte sin Sætning; men for at udføre sin Giendrivelse har Herholdt gennemgaaet den hele physiologiske Lære om Synets Sands, og ikke blot ved Beviser, hentede fra denne Videnskabs Jagttagelser og Resultater, men ved flere nye og skarpsindigt udtænkte optiske Forsøg, har han giendrevet Galls Mening om Dinenes Brug.

I 4de og 5te Bind af den nyeste Række af Selskabets Skrifter forekomme Herholdts meget værdifulde, med gode Tegninger og Beskrivelser ledsagede Bidrag til Misfostrenes Historie. Han har til de meddeelte Monographier, som Indledning, knyttet adskillige originale, maaskee dog, som saadanne, ikke ret tilstrækkeligt beviste Hypotheser om Fosterspirens primitive Dannelse og Fostrets paafølgende Udvikling. I de Betragtninger over Misfostrene i Almindelighed, oplæste i Selskabet 1818, (indsf. i Physf. og mathem. Skr. IV. (1829) S. 257—320), og som vi paa dette Sted berøre, for at omtale denne Forfatters Arbejder under eet, fremtræder Herholdt, fra en hos ham karakteristisk Side, efterat have paa en interessant Maade givet en Fremstilling af tidligere Perioders Indbildninger og Hypotheser om Vanskabninger, som Overtroes og Fordommes ubestikkelige Modstander; i det han tillige vil benegte den moderlige Indbildningskrafts Indslydelse paa Misfostrene

²⁸⁶) Herholdt overtog 1819 den vigtige Post som Overlæge ved Frederiks Hospital. Det var her, hvor hans tidligere Undersøgelser, og hans Overbevisning om den friske Lufts overordentlig vigtige Indslydelse, saavel paa den physiske Organisme i dens sunde Tilstand, som i mange Sygdomstilfælde, ledede ham til at indføre en ny og bedre Behandling af hidtlig Febre, hvorved han, efter Sagkyndiges Dom, har erhvervet sig flere Fortjenester af Hospitalet og af den lidende Menneskehed.

og monstreuse Dannelse's Fremkomst. — Om det endog skulde være Tilfældet, at man, efter nyere Jagttagelser og Dpdagelser, ikke overalt i hans physiologiske Ideer vil give ham Medhold: vil Ingen aandsbeslagtet Forsker fraktende Herholdt's Arbejder Præget af en livsfuld, selvstændig og skarpsindig Jagttager i physiologiske Materier; ligesom man, ved at overskue det hele Indhold af den Række af Selskabets Skrifter, vi her have for Die, ei kan andet end tilstaae, at Herholdt's Bidrag høre til de i sit Slags fortrinligste og mest udmærkede blandt Alle i denne Samlings sex Bind. Han var overhovedet en af de første videnskabelige Læger i Danmark, som i det nittende Aarhundredes Begyndelse atter vækkede et nyt Liv i sin Videnskab, og navnlig medvirkede til at fornye de physiologiske og anatomiske Arbejders og Undersøgelses Anseelse og gamle Hæder i vort Fædreland. Ogsaa udenlands vandt Herholdt et bekendt og agtet Navn; bl. a. i Frankrige, ved et i Forening med C. G. Rafn udarbejdet Priis-skrift over visse Dyr's Vintersøvnen og Vinterdvale, som i A. 1865 tilkiendtes Halvdelen af den af det franske National-Institut udsatte, fordoblede Præmie (eller en Belønning af 3400 Francs). Dette interessante, ved en Mængde nviagtige Forsøg og Erfaringer oplyste Bidrag til Dyrphysiologien, blev længere hen (i April og Mai 1810) af Herholdt oplæst i Selskabet paa Dansk, men ikke optaget i Skrifterne; maaskee fordi det har været bestemt til at udgives paa Fransk, i Samlingen af Institutets Præmie-skrifter. ²⁸⁷) En sand og ivrig Kiærlighed

²⁸⁷) Her findes dette interessante Priis-skrift dog heller ikke optaget, og er saaledes hidtil ingensteds trykt. En Af-skrift paa dansk, 335 Quart-sider, giennemseet og forsynet med en Indledning og adskillige egenhændige Tillæg og Rettelser af Herholdt (som er den Skikkelse, hvori Af-handlingen er meddeelt vort Selskab) findes nu blandt det store Kgl. Bibliotheks Haand-skrifter (siøbt paa Auctio-nen over Forfatterens Bogsamling for een Mark). Af Indledningen erfarer man, at dette Skrift concurrerede om Prisen med 12 andre indkomne Af-handlinger. Institutets fordeelagtige Dom fremhævede Priis-skriftets Rigdom paa vigtige Kiendsgierninger, og dets almindelige systematiske Fremstilling af Vintersøvnens Natur og Forskiellighed, efter det Særegne i de forskiellige Dyrarter's Organisme; den tillagde det som Mangler, at det ikke noie nok havde undersøgt og angivet de vintersovende Dyr's foranderlige Barmegrad, og Phænomenerne ved deres Vanddrag under Vintersøvnen. (Jøf. Nyt Bibl. f. Phys. ic. VIII. S. 223. Histor. Calendar af Engelstøft og J. Møller. II. 151. 52.)

til Videnskaben fulgte saaledes Herholdt paa hans hele Livsbane, og yttrede sig endnu i hans hvide Alderdom, bl. a. ved Bestræbelser for at oplyse Medicinens og Medicinernes Historie i Danmark, som længe hørte til hans Yndlingsgjenstande.²⁸⁸)

Endnu en Forfatter bør her nævnes, som overhovedet i sin Tid baade indenlands og udenlands, hørte til de navnfundigste i Danmark; som ogsaa i vort Selskab i en lang Række Aar viste en mangesidig Virksomhed, og havde ikke liden Indflydelse paa dets Foretagender og Forhandlinger: Abildgaards Eftermand, som Veterinairvidenskabens berømte Lærer og Skolens Forstander: **E. W. Viborg**. En lige stor Frugtbarhed som Forfatter, og uafslædig Arbeidsomhed og Virksomhedsdrift som Embedsmand, Lærer og practisk Forretningsmand, udmærkede denne med heldige Gvner, med en kraftfuld, udholdende Natur, og en ikke almindelig Verdensklogskab begavede Videnskabsmand. Hans ivrige Deeltagelse i et af Selskabets større videnskabelige Arbejder, der syntes at ligge ham meget fjernt (den danske Drøbog) kommer jeg snart til at omtale. Som Forfatter (i Botanik, Veterinairvidenskab og Landoeconomie) viste dog hans Virksomhed sig mere udenfor vort Selskab, end i dets Skrifter; hvorimod han i tidligere Aar vandt flere af Selskabets

²⁸⁸) Joh. Dan. Herholdt var f. d. 10de Julius (ikke Junius) i Apenrade, hvor hans Fader var Amtschirurg. Han kom i sit 19de Aar til Kjøbenhavn, hvor han under trange Aar, for største Deel ved egne kraftfulde Bestræbelser, erhvervede sin videnskabelige Dannelse. Allerede to Aar derefter 1785 kunde han giennemgaae den chirurgiske Examen ved det daværende anatomisk-chirurgiske Amphitheater; og var den sidste, som her, umiddelbart før det chirurgiske Academie blev oprettet, lod sig examinere. Efterat have været ansat som Reserve-Chirurg og Overchirurg i Søstaden, tog han 1788 paa ny Examen ved det chirurg. Academie, og blev 1790 Reservechirurg ved samme. 1794 blev han Divisionschirurg, 1806 Stabsmedicus ved Søstaden; 1819 Overmedicus ved Frederiks-Hospital (indtil 1825), tog 1802, 9. Oct., den medicinske Doctorgrad; blev 1805 Professor i Med. ved Universitetet, og 1818 Assessor i Consistoriet; døde i sit 72de Aar, d. 18de Febr. 1836. Hans Skrifter findes fuldstændigst opregnede i **N. Callisens medicin. Schriftsteller-Lex. VIII. Bd., S. 393**; hans Fortjenester som Videnskabsmand, Lærer og Læge, og hans i flere Henseender udmærkede personlige Charakter og Egenskaber, ere tegnede med saa Træk, Dagen efter hans Død, i en Nekrolog af Dr. **A. Schönberg**; (Berlingske Tid. Nr. 43, 1836) det eneste Minde, som hidtil Nogen af hans mange Disciple har sat denne geniale og talentfulde Mand.

udfatte Præmier. De Bidrag, han som Medlem leverede, vare (foruden en Afhandling om Gifternes Virkning paa Dyr. Ny Saml. IV. Bd. S. 485—512), i den 3^{die} Samling af Skrifterne (III. Bd. 1803. 4. S. 207—252) Beretninger om tvende Forsøg, som Selskabet havde ladet foretage, det ene, (i Mæret 1804, efter Anmodning af Deconomie- og Commerce-Collegiet) for at forvises om, hvorvidt Tangrøgen maatte være skadelig for Fiske i Havet og for Vegetationen (hvilket ved disse Forsøg til en vis Grad fandtes bekræftet); det andet for at prøve Mueligheden af at lade Eg udruge i uaanndbare Lustarter. Selskabet havde i A. 1802 udsat et Priissspørgsmaal over denne Materie, og Forfatteren af en i den Anledning indkommen Afhandling, som ikke vandt Prisen, havde paaستاet, at den aandbare Luft, eller Suurstofgas, ikke var nødvendig for Kyllingens Udvikling af Egget. Selskabets kyndige Medlemmer havde været enige om at antage denne Paaastand for i høi Grad usandsynlig; og det havde i den Anledning (13. Mai 1803) udnævnt en Commission (Bugge, Herholdt, Scheel, Rafn og Viborg) for at foretage nye Forsøg. Disse beviste det modsatte af Forfatterens Paaastand, eller "at Suurstofgas er af uundgaaelig Nødvendighed for Fugleungens Udvikling, og at denne i uaanndbare Lustarter ikke finder Sted."

Hvad den tredie Samling af Selskabets Skrifter indeholder af naturhistoriske og physicalke Bidrag, er ikke meget; men deriblandt eet og andet, som vel endnu kan fortiene at erindres. En eneste mineralogisk Afhandling af Abildgaard, (I. 1800. S. 305) om norske Titan-Erter, og om en ny Steenart fra Grønland (Kryolith), hvis Analyse først skyldtes ham, havde i sin Tid megen Interesse; men de mineralogiske Opdagelser i Grønland have siden udvidet sig i et ligesaa betydeligt Omfang, som Stofferne's kemiske Undersøgelse. Det var ogsaa i denne Samling, hvori H. C. Ørsted's første Afhandling om Klangfigurerne, hvorved Ghladnis Forsøg over et af de skønneste og interessanteste Experimenter i Naturlæren udvides og berigtiges, blev optaget. Selskabet talte iblandt dets Medlemmer en anden, ved en i hans Stand sjelden videnskabelig Mand udmærket Physiker: Kammerherre A. W. Zauch, hvis Stilling og mange Embedsbyrder (som Hofmarskal og Staldmester m. m.), der syntes at fjerne ham saa vidt fra vedholdende videnskabelige Arbejder, dog ikke svækkede den Iver og Virksomhed, hvor-

med han i en lang Række Aar sysselsatte sig med physicalske Studier; ja vandt fortient Agtelse som Forfatter af en god og brugbar fuldstændig Lærebog i denne Videnskab, der endog oplevede to Udgaver. Ligesom Hauch ikke forsomte, i noget af de andre videnskabelige Samfund, hvori han som Medlem var indtraadt, at bidrage til deres udgivne Skrifter: saaledes var han ikke allene en af de Medlemmer i vort Samfund, der overhovedet viste en meget varm og uafbrudt Deeltagelse i dets hele Virksomhed; men han var ogsaa, i en Række Aar, fra hans Optagelse i A. 1791 til henimod 1800, en af de flittigste Medarbejdere i Selskabets Skrifter. Man nævner endnu med Agtelse hans Undersøgelser over Vandets Bestanddele, (Ny Saml. IV.) og Forsøgene i Anledning af den af en tydsk Chemiker (Prof. Würzer i Bonn) angivne Forvandling af Vandet til Dvælstofgas. (I. 1800. 2. S. 201; jvf. ovenfor S. 234.)

En Forfatter, der hørte til vort Selskabs tidligere Medlemmer, og som ved at opnaae en meget høi Alder, giennemlevede en Deel af alle 4 Perioder af Selskabets Tilværelse, fortjener ligeledes her at nævnes, som en erkendt duelig og erfaren teknisk Chemiker og Metallurg: Stifteren af den danske Porcellainsfabrik, S. S. Müller. Vort Selskabs Skrifter var det eneste Sted, hvor han jævnlig meddeelte sine videnskabelige Jagttagelser, Forsøg og Afhandlinger i de af ham dyrkede Fag; og disse Vidrags Række, der allerede begynder med denne Forfatters 1781 oplæste Afhandling om Solvets Prøvelse i Myntvæsenet og Handelen, naaer i Tiden til de Forsøg, som den 70-aarige Olding endnu meddeelte (III. 1803. 4. S. 25—40) over "Kjøbenhavns saakaldte Springvand", og hvis interessante og mærkværdige Resultater man nogle og tyve Aar sildigere fandt Anledning til at fremhæve og udvikle.²⁸⁹⁾

Af forhen omtalte Grunde maa jeg afholde mig fra, nyere at karakterisere de Bidrag i flere andre, navnlig de mathematisk og astronomisk Videnskabsfag, som Skrifternes 3^{die} Række indeholder. Jeg bemærker allene, at et af Selskabets sildigere Medlemmer, der udmærkede sig ikke allene som Mathematiker, men som en fleersidig talentfuld og tænkende Forfatter, Dr. og Prof. C. F. Degen, ogsaa har beriget Selskabets Skrifter med det eneste Bidrag

²⁸⁹⁾ Jvf. Anmeldelsen i D. Literaturtid. 1826. Nr. 25, og det der meddeelte Udtog af den Müllerske Afhandling.

til Mathematikens Methodologie og Kritik, som de indeholde; ²⁹⁰⁾ ligesom at Selskabets Secretair, uagtet sin hvide Alder og vedvarende mangesidige Virksomhed som Embedsmand, vedblev endnu indtil henimod 1810, skøndt i et mindre Antal, end i forrige Periode, at levere adskillige astronomiske Vidtrag og Jagttagelser, foruden en physicalsk Afhandling om Cohæsiionskraften, eller de faste Legemers Sammenhæng (II. 1800. 2).

Bugge var desuden en af de faa, der gav det Exempel, at hædre et udmærket, af Staten, af Videnskaberne og af Selskabet fortient Medlem, udenfor Præsidenternes Række, ved en Mindetale efter hans Død. Denne, i mange andre Videnskabers-Selskaber meer eller mindre almindelige Skik, har aldrig faaet stadig Indgang i vort Selskab, hvor den dog allerede fra dets Stiftelse var paatænkt at skulle indføres. Man erfarede imidlertid tidligt nok, at der vilde være liden Udsigt til at denne Skik kunde blive til en Vedtægt, som overholdtes. Selskabet talte blandt sit Samfund i tidligere Aar ikke meer end een Langebet — skabt for historiske Arbejder af den Natur, og aldrig sparsom paa Tid eller Kræfter til at udføre dem. I Selskabets tidligere Periode var der heller ikke flere end Een i dets Kreds, hvis retfærdige og humane Erkiendelse af enhver særskilt videnskabelig Fortieneste, i Forening med en levende historisk Aand og kritisk Sands, ledede ham til ogsaa at anvende sit Talent paa den litteraire Biographie; skøndt med en anden og videre Bestemmelse, end at erindre dette Selskabs hedengangne Medlemmer ved Mindetaler. — Efterladelsen af en overhovedet saa værdig og passende Skik, kan man sige, har maaskee befriet Selskabets Skrifter fra Optagelsen af saadanne Mindeskrifter over adskillige mindre betydende Medlemmer; eller fra at see udmærkede Mænds biographiske Grindring paa en mindre heldig, nøiagtig eller interessant Maade bevaret i et saadant Eftermæle. Men denne negative Fordeel er et virkeligt Tab; thi selv mindre gode eller vigtige Grindringskrifter af den Art ere bedre end ingen, og Forsømmelsen af den Bevaring af fortiente Videnskabsmands, eller andre udmærkede Statsborgeres Minde, som biographiske Arbejder og Samlinger allene

²⁹⁰⁾ "Bidrag til det mathematiske Studiums Kritik; eller: Betragtning over hvad der udfordres til Mathematikens heldige Dyrkelse." 1de Afdeling. (II. 1801. 1802. 2^{det} H. S. 75—153.)

funne bevirke, er et for Historien sørgeligt og nationalt Tab, som vi kun alt formeget have at beklage i vort Fædreland. — Bugge, som Ddning paa 67 Aar, maa have følt en personlig Trang til at hædre en Mands Grindring, som han erkjendte for et af Selskabets "hypperste og værdigste" Medlemmer: Johan Nicolai Tetens. Han oplæste den 4de Dec. 1807 et Mindeskrift over denne almindeligt agtede lærde Mathematiker, philosophiske Lærker og virksomme Embedsmand; og det var netop paa en Tid, da den bitre og sørgelige Følelse af Danmarks store, som et pludseligt, ødelæggende Jordstælv indtrufne politiske Ulykke — det Grundstød til vor Statsbygning, ved hvis Følger den endnu vakler — opfyldte alle estertænkende Fædrelandsvenner med Sorg og mørke Udsigter i Fremtiden. Man seer, at ogsaa den alderstegne Lærde, i det han priser den bortgangne Tetens lykkelig, ved ikke at have oplevet det engelske Overfald 1807, har deelt denne Stemning, og ikke været uden Ahnelse om, hvilke dybtrykkende Følger denne Begivenhed vilde have for Staten og for Danmarks Hovedstad. I øvrigt var dette, som man seer, et kort, halv ufrivilligt Udbrud i nogle indledende Ord; og at disse her fandt et Sted, var saa meget mere naturligt, som Mødet var det første, Selskabet holdt efter det engelske Bombardement, hvilket heller ikke gik af uden Tab for samme, ved Odelæggelsen af Landkort, Instrumenter, m. m. i Bugges opbrændte Gaard. Bugges Mindeskrift er i øvrigt langt fra enhver oratorisk Prunk; og det kan giendrive dem, som ville lægge Mindetaler for Had, under Foregivende af, at de altid skulde udarte til Lovtaler. Det er en meget kort og simpel Beretning om den Afsdødes Levnetsomstændigheder; en sammentrængt, mere historisk, end kritisk analyserende Charakteristik af hans litteraire Arbejder, og en usmykket Fremstilling af hans Virksomhed og Fortjenester i Statslivet og paa Embedsbanen.

Uden Tvivl kunde Bugge med fuldkommen Sandhed (thi bevarede Documenter bekræfte det) give Tetens det Vidnesbyrd: "at han, som Medlem og Formand i den mathematiske og philosophiske Classe, har givet dette Selskab mange og idelige Prover paa sin Flid og sine dybe Indsigter, deels ved oplæste Afhandlinger, deels ved Udsættelsen og Bedømmelsen af Priisopgaver." ²⁹¹⁾

²⁹¹⁾ For den i Aaret 1806 udsatte mathematiske Priisopgave over en forbedret Theorie om Kræfternes Parallelogram var ind-

Overhovedet var Tetens en i sin Tid saa udmærket Videnskabsmand, at man kunde ønsket sig en udførligere biographisk Fremstilling af hans Levnet og Arbejder. Man glæder sig ikke desmindre i Bugges korte Skrift over flere smukke Træk, hvori han skildrer den Afdødes Character, ligesom over den fine og fra enhver Gnist af lærd Avindsyge befrieede Maade, hvorpaa han udtaler sin Erkiendelse af Tetens' videnskabelige Værd, navnlig som *Mathematiker*. Dette Værd vil han ikke selv bedømme; han vil lade en af Europa's mest berømte *Mathematikere* afgjøre det. Lambert havde i et af sine Skrifter fremsat en ny Maade til at behandle og udvikle Theorien om de faste Legemers Ligevægt. I Fortalen underkaster han sin Theorie Tetens' Kiendelse, og tilføier: "at det er af saadanne Mænd, han ønsker at see sine Arbejder bedømte." — "Hvo af os," slutter Bugge, "vil ei underskrive denne store *Mathematikers* korte og syndige Lovtale over vor afdøde *Collega*?"

Bugges Exempel efterfulgte *Justitsraad* W. Schow, ved to, i deres Gienstand og Udførelse meget forskellige *Mindeskrifter*. Han meddeelte Selskabet (26. Mai og 2. Jun. 1809) en Beretning om dets berømte, d. 10de Febr. 1809 afdøde Medlem, *Georg Zoega's* Levnet og Fortienester. Denne udmærkede, ligesaa geniale som kundskabsrige og lærde *Archæolog*, som ved Fødselen tilhørte Danmark,²⁹²⁾ havde, under et meget bevæget og foranderligt Liv, erhvervet sig sin lærde og videnskabelige Dannelse, deels ved 3 Aars Studeringer i Göttingen, ved Reiser i Tyskland og Italien, (1776 og 77) under gientagne Ophold i Kiøbenhavn, og under sit andet Besøg i Göttingen (1779 og 80); endelig ved en med kongelig Understøttelse fore-

føkket ikke mindre end 13 tildeels vidtloftige Afhandlinger. Deres Undersøgelse ved den *mathematiske* Classe medtog over et halvt Aar. Tetens, som allerede var angrebet af den Sygdom, der lagde ham i Graven 1806 d. 15de Aug., kunde ikke mere deeltage i Clasens Møde, hvor Prisen tilkændtes den portugisiske *Profesor* D. Manuel P. de Mello i Coimbra; men hans udførlige Bedømmelse af de indsendte Afhandlinger, var det sidste Arbejde, han under sin Sygdom udførte.

²⁹²⁾ Hans Fødested var Landsbyen Dähler paa Grevskabet Skaffenburg i Ribe Stift; hans Fader var her Præst, men blev efter nogle Aar forflyttet til Møgeltønder paa samme Grevskab. Georg Zoega blev født d. 20de Decbr. 1755.

tagen Reise paa det archæologiske og numismatiske Studium i Tydskland, Italien og Frankrige. Denne Reise tiltraadte han 1782; Bestemmelsen var, at han om to Aar skulde vende tilbage, for at ansættes som Inspector over den kongelige Myntsamling; men et Giftermaal (d. 7de Aug. 1783) med en italiensk Malers Datter, en af Rom's daværende største Skionheder, afgjorde Zoega's Skiebne. Han forlod ikke mere den gamle Verdens og den nyere Konsts Hovedstad. Som Winkelmann, med hvem han havde noget tilfælles, men ogsaa mangen Uliighed, indviede han sit hele øvrige Liv til Konstens Studium og Oldtidsmindernes Undersøgelse; som Winkelmann blev han halv Romer og Italiener, ogsaa i Sproget (ja heri næsten endnu mere, thi han skrev omsider mest Italiensk) og i sin Troesbekiendelse, i det han paa samme Tid som han giftede sig, gik over til den catholske Religion. Men hans Skiebne var altid ublid. Han havde en siin Legemsbygning, og hans Helbred blev efterhaanden svagelig. Sygdom forfulgte ogsaa hans Hustru og Børn, hvoraf han havde elleve, og mistede otte. Nattevaagen og Sorger tærede hans Kræfter. Hans oeconomiske Forfatning i Rom var, og vedblev at være kummerlig og trængende. Den vilde have været det endnu mere, dersom ikke Frederik den Siette, allerede som Kronprinds, havde raakt ham Haanden ved en aarlig Understøttelse af 220 Rdlr. Denne Konges Naade fulgte Zoega til Graven, og forlod ikke hans tre efterladte Børn. H. R. H. Arveprinds Frederik gjorde sig ogsaa fortient af den sieldne danske Lærde, ved 1791 at forunde ham en aarlig Understøttelse af det Kgl. Konst-Academie paa 100 Rdlr., for at indsende Beretninger om Konstens Tilstand i Rom til Academiet. (Nogle af disse ere trykte i adskillige Bind af Maanedskriftet *Minerva* 1798. 99). I A. 1797 nødte hans voxende Trang ham til at henvende sig med en Ansøgning om Hielp til den danske Konge; Grev Reventlow til Emfendorf, Ministeren Bourke og Professor Münter vare de, som kraftigen talte hans Sag. I Februar 1798 blev han udnævnt til dansk Consul og Agent i Rom med 300 Rdlr. aarlig Løn; med Forpligtelse at indsende til Videnskabernes Selskab saadanne Bemærkninger og Undersøgelser over archæologiske Gienstande, Beretninger om nye derhen hørende Opdagelser i Rom, og andre videnskabelige Materier, som maatte findes passende for Selskabet. Samme Aar blev han optagen til Medlem af vort Selskab; og indsendte kort efter

en archæologisk Afhandling over et gammelt romersk Monument, hvilken Münter oversatte paa Dansk. (1. Bd. for A. 1800. S. 295). Det var (i Følge Schow) et Slags overdreven Frygt, som afholdt ham fra selv at forfatte den i Modersmaalet. Hans Breve og indsendte Konst-Efterretninger lagde for Dagen, "at han endnu skrev det danske Sprog, endog usædvanlig godt."²⁹³) To andre Afhandlinger af Zoega, over en Sarkophag i det Borghestiske Museum, og om Konstmonumenter henhørende til Mithradyrkelsen, ere optagne i Skrifternes 3^{die} Bd. (1803. 4. S. 41) og 4de Bd. (1805. 6. S. 103). — Hans øvrige Levnetsomstændigheder og literaire Arbejder, hvorved han vandt europæisk Navnkundighed og uforgængelig Berømmelse, kunne her ikke opregnes. Jeg kan dog ei forbigaae, at den danske Regiering, under Frederik den Siettes Styrelse som Kronprinds og Medregent, satte sig et skiont, og med Zoegas Navn varende Minde, ved den adle og hvimodige Naade, hvorpaa den i A. 1802 sørgede for at forbedre hans Stilling, og blidgiøre hans øvrige Levedage.²⁹⁴) Den 10de Februar 1809 led Videnskaberne, Italien, alle danske Konstnere og Reisende i Rom et lange uerstattet Tab ved Zoegas Død; og vort Selskab mistede i ham et af de berømteste indfødte Medlemmer, som det siden sin Stiftelse har havt. Han bragte sin Alder ikke høiere end til 54 Aar; men endskiøndt meer end den sidste Halvdeel af hans Levetid var en idelig verlende Kiæde af begejstret Stræben, utrættelig Virksomhed og lykkelige Nydelsers paa den ene Side, Sorger, Lidelser, Savn og skuffede Forhaabninger paa den anden: saa var ikke desmindre denne ualmindelig aandfulde og karakterstærke, med sieldne Gæver begavede Lærdes Liv, rigt paa et videnskabeligt Udbytte, hvis

²⁹³) Zoega skrev bl. a. danske Breve til Münter og Ramus. (Zoegas Leven, von Welcker. I. Fortalen. S. XXIV.)

²⁹⁴) Han var 1802 bestemt til, efter hans eget Ønske, at ansættes som Professor i Archæologien i Kiel; og hans Udnævnelse, med en aarlig Indtægt af omtr. 1000 Rdlr. og 800 Rdlr. til Rejsepenge, var tilmeldt ham af Universitetets Curretor. Günstlige Forhold, og især hans Kones Sygelighed og Ulyst, forhalede hans Rejse til Danmark, og Zoega blev tilsidst hvor han var. Regieringen tillod ham, som Professor i Kiel, at forblive i Rom, og der beholde en Lønning eller Pension af 800 Rdlr. aarlig. (Schow S. 233—36. Welcker Zoegas Leven. II. S. 269.)

Frugter hans særegne Maade at arbejde paa, hans Ligeegyldighed for al literair Navnkundighed, og hans svagelige Helbred, langt fra ikke alle lode modnes; men hvorom man tildeels først efter hans Død er kommen til Kundskab, og har viist dem en hadrende Opmærksomhed og Erkiendelse.²⁹⁵⁾

Schows Mindeskrift over Zoega fortjener Berømmelse, ikke blot i Almindelighed for den hos os saa fældne historiske Paaskjønnelse af udmærkede Medborgeres Fortjenester, efterat Fædrelandet og Verden har mistet dem; men ogsaa fordi det er udarbejdet med en temmelig udførlig Fuldstændighed,²⁹⁶⁾ med synlig Kiærlighed, Flid og Omhu for Gienstanden, men uden al overflødig Prunk eller Lovtale. — Han har meddeelt endnu et lignende Arbejde til Selskabets

²⁹⁵⁾ Zoega's efterladte Papirer og Excerpter vidne ikke allene om den omhyggeligste og mest udtømmende Læsning af Alt hvad der udgjør den græske og romerske classiske Literatur; men de indeholde en saa vidtløftig og fuldstændig Samling af udfrevne Steder af disse Classikere, som i en eller anden Henseende kunne oplyse archaeologiske Materier og gamle Monumenter (flere tusinde Folio- og Quartoer, med en tæt Haandskrift, flere specielle Udvalg af enkelte Forfattere, s. Ex. allene af Homer 433 Folioer, 6 Register paa 1300 Octavblade o. s. v.) at man i høj Grad maa forbauses over Zoegas Brug af Tiden; naar man tillige af hans Levnet kender og veed, hvor lidt han i en stor Deel af sit Liv var Herre over dens Anvendelse, hvorledes hans huuslige Stilling var i Rom, og hvorledes han der levede, i det mindste ligesaameget blandt Monumenter og i Konstsamlinger, som med Bøgerne. Om disse, og Zoegas øvrige efterladte Arbejder (hvoriblandt hans i en dobbelt Bearbejdelse, i det tydske og franske Sprog, fuldsorte Beskrivelse over Staden Rom) hvilke i Maret 1811 bragtes til Kiøbenhavn, og nu bevarer blandt det store Kongel. Bibliotheks Haandskrifter: findes fuldstændig Efterretning i "Zoegas Leben, Sammlung seiner Briefe, u. Beurtheilung seiner Werke, durch J. G. Welcker." 1819. II. Theil S. 426—57. Denne Zoega's lærde Ven og Discipel havde allerede tidligere udgivet: "G. Zoegas Abhandlungen, mit Zusätzen begleitet." Goett. 1817; hvori ogsaa de i Selskabets Skrifter optagne Afhandlinger findes i Oversættelse.

²⁹⁶⁾ Forfatteren har uden Tvivl, foruden egne Optegnelser, været understøttet af Zoegas herværende Venner (bl. a. Münter, og dennes Søster, Fru Fr. Brun) med Noticer og Meddelelser af den Afdødes Breve. Disse Kilder aabnedes dog i rigere Mængde for Welcker, som 1819 i to Bind udgav Zoegas ovenansførte Levnetsbeskrivelse, der for første Deel bestaaer i Aftryk af hans egne Breve.

Skrifter, (VI. Bd. S. 3—8): Mindet over den 1810, d. 29de Septbr., afdøde Professor J. Kierulff. En agtvaerdig Venfskabsfølelse og Erkiendelse af Videnskabsmandens Værd, har ledet Forfatteren til at fremhæve, foruden nogle almindelige Træk af den Afdødes intellektuelle Egenfkeer og roesvaerdige Charakteer, den Fortieneste, han havde af at deeltage i sex Aar i den danske Ordbogs Revision. Kierulffs Virksomhed og Betydenhed som Forfatter var indskrænket; til Selskabets Skrifter meddeelte han aldeles intet Bidrag; og saaledes maa man, paa de 4 eller 5 Sider, der indbefatte Schow's Mindefkrift, helst holde sig til det, Forfatteren haerdrende Sindelag, hvormed de ere skrevne.

Fra disse biographiske Bidrag, der i en vis Henseende nærmest vedkomme Selskabets Historie, da Selskabet lever ikke blot i dets Skrifter, men i dets Medlemmer, kan jeg gjøre Overgangen til den Deel af de her omhandlede 6 Bind's Indhold, der hen horer under den historiske og den philosophiske Classes Arbejder. Det er her, og navnlig i de historiske Bidrag, hvor den ovenfor berørte forskellige Charakteer, der viste sig i denne Række af Skrifterne (1801—1812), naar vi sammenholde den med den foregaaende, i Særdeleshed fremtræder. Man bliver strax vaer, at den hele ældre Generation af fædrelandske Historikere i det 18de Aarhundrede var gaaet til Hvile; og de tre, som allene vare tilbage, (M. Kall, S. Thorslacius og Thorkelin) havde hverken Lyst eller Gyne til at yttre deres Virksomhed i Udarbejdelser, passende for Selskabets Skrifter. I Stedet for den ældre Rigdom paa kritiske og antiquariske Undersøgelser over Gmner af den danske og nordiske Historie og Oldtidskundskab, finde vi i disse 6 Bind kun en eneste antiquarisk Monographie af noget Omfang, over en Gienstand, der i Oldtidens offentlige og private Liv, i Sædterne og Retsbegreberne, var af megen Betydenhed; men som her dog langt fra ikke har modtaget en fra alle Sider fuldstændig Behandling: "Om Evetampe i det hedenske Norden, af B. Thorslacius." (VI. Bd. 1. S. 213—56). En anden herhen hørende kort og meget speciel Afhandling: om Hestefjods Spiisning hos de gamle Nordboer (af E. C. Werlauff. IV. Bd. 1805. S. 153.), bærer allerede tidlige Spor af denne Forfatters ualmindelig omfattende Kundskab til den islandsk Literature, og af hans samvittighedsfulde Omhu for at anbringe og benytte

ethvert, om end nok saa lidet, trykt eller utrykt Bidrag til en undersøgt historisk Gienstands Dphysning.

De øvrige Afhandlinger, som i den tredie Række af Skrifterne kunne henregnes til historiske Bidrag, men i vidtløftigere Bemærkelse, ere af en heelt anden Charakter og Behandlingsmaade, og vedkomme hverken Nordens eller Fædrelandets historiske Forhold; (med Undtagelse af et Par, hverken uinteressante eller uvigtige Bidrag til den danske Statistik og Geographie, af den endnu i sin Alderdom sitstige Morville.²⁹⁷) De høre derimod enten, som Zoegas ovenfor nævnte

²⁹⁷) Allerede til den nyere Samling af Skrifterne (s. ovenfor S. 254) havde Morville, foruden sine mathematiske Afhandlinger, meddeelt flere interessante Bidrag til statistiske og agrariske Gienstandes Dphysning ved mathematisk Beregninger. Saaledes (Ny Saml. II. 25.) om Vederlag for Tiender i Jord, og Beregninger af dennes Størrelse; (V. S. 1—17). Om de gamle danske Landgilde=Speciers Beregning til Hartkorns Matrikel; en af de for vore ældre Landvæsensforholds Historie og Statistik vigtigste og interessanteste Materier, som forsvist nok ei har udtømt, og behandlet med for stor Korthed; men hvor han dog af Myere (siden den ukritiske Thestrup 1756) var den første, og hidtil den eneste, der bragte noget Lys i en Sag, hvorefter for Diebliffet Faa eller Jagen i Danmark har tydeligt Begreb eller Kundskab. Mindre historisk vigtig, men ikke mindre vigtig og interessant for de statistiske Undersøgelser, er Morville's "Mathematisk Betragtning over den Mængde og Vægt af Levnetsmidler, som udfordres til et Menneskes daglige Underholdning." (Ny Saml. V. 451—63). Man vil bl. a. foruden endel, endnu meget anvendelige Resultater (s. Ex. over den Korn=Mængde, som Ollets og Brændevinets Fabrication, i Sammenligning med Brødet's, medtager), ved disse Beregninger blive opmærksom paa den store Omhyggelighed og Nøiagtighed, hvormed vore Forsædre i ældre Tider, da Indtægt og Udgift mere gik ud paa Naturalier end paa Penge, have udregnet de forskjellige Fødemidlers indbyrdes Forhold. I Skrifterne for 1800 (I. S. 205—49) har Morville meddeelt en vigtig, og paa nøiagtige Prøver og Udregninger bygget Undersøgelse af Forholdet imellem de forskjellige Stoffer, som anvendes til Brændsel, i Henseende til den Varme, de kunne yde, og til den Handels=Værdi, som i Følge heraf kan tillægges dem; ligesom og over det Areal af Skov og Tørvjord, som udfordres for at levere visse Quantiteter af Brændved og Tørv. Endelig gav han i Skr. f. 1809—10 (V. 1 S. 139—68) et Bidrag til at bestemme Forholdet imellem Skovskuld og Ager og Eng i den danske Matrikel, eller Hartkorns=beregning.

Afhandlinger, eller som nogle af Münter og Schow leverede Bidrag, til den gamle classiske og orientalske Archæologie og Numismatik; eller de behandle Materier, hørende til den gamle Verdens, den udenlandske og den almindelige europæiske Historie; eller endelig ligger deres Formaal inden for den historiske Videnskabs Omkreds, der, hvor den paa sine Grændser berører Philosophien og den abstracte Tænkning. De Münterske Afhandlinger: "Om Persopolitanske Indskrifter" (I. 1800. S. 251—291). "Sammenligning imellem de Gamles Baethylier, og de i nyere Tid fra Himlen (Luften) nedfaldne Stene" (eller Meteorstenene. III. 1803. S. 115—46). "Om Franzernes Mynter i Orienten" (IV. 1805. S. 1—50) vidne alle om denne Forfatters bekiendte, vidt udstrakte Læsning og Forskning, og om hans Lethed til at samle og bearbejde en Mængde Materialier, baade med Lærdom og Smag, om end ikke altid med den strengeste Kritik.

Münter var saaledes, paa sin Viis, under andre Tidsforhold, og med en meget forskiellig Personlighed, i de første Decennier af det 19de Aarhundrede, omtrent det samme i Videnskaberens Selskab og i den danske lærde Verden, hvad Gram var i Midten af det attende. Hans mangesidige Lærdom og Dannelse, hans uophørlige litteraire Virksomhed, hans talrige Forbindelser og udbredte lærde Correspondents i flere europæiske Lande; men ogsaa hans Gaver til, ved en høiere Dannelses Frihed og Utvungenhed, at gjøre sig gieldende i saadanne Kredse, hvor man fordrer, at selv den dybeste Lærdom og skarpeste Forstand skal vige tilside bag Verdensklogskab og Umgangsstinshed, for at vinde Bifald og Erkiendelse: disse Egenskaber, i Forening med den Naturlighed og Godmodighed i Charakteren, som ved nærmere Kiendskab ikke let forseilede sin Virkning, bidrog til at forhverve Münter et Navn og en Agtelse i Danmarks og Europas lærde Verden, som heller ikke lettelig nogen af hans Medborgere, i lige Art og Udstrækning havde havt siden Grams Tid. Det er naturligt, at vi, ved at sammenstille og sammenligne disse to berømte Navne, altid maae have de høist forskiellige Tider og Individualiteter for Øie. Gram, der aldrig havde havt sin Fod udenfor Danmark, fielden vel udenfor Kiøbenhavn eller Siælland, siden han kom til Universitetet, opnaaede dog en Navnkundighed, der ikke gav den meget bereiste Münters noget efter; og skiøndt født og opdragen i den fierneste Udegn af Jylland, under

de tarveligste Vilkaar, og sit hele Liv igiennem fordybet i Bøger og lærde Sysler, havde Gram, ikke mindre end Münter, vidst at erhverve sig det Talent, at kunne utvungen og med en vis Fiihed, ved Siden af Lærdommens og Kundskabernes overlegne Vægt, bevæge sig i den fornemme Verden og ved Hoffet — men vist nok ved et Hof af en alvorlig Charakter, saaledes som det var i Danmark under Christian VI. Münters Forfattersvirksomhed, hvori faa have lignet ham i Danmark, overgik derimod meget Grams, og var tillige langt mere end dennes udvidet til en fremmed Literatur og Sprogform. Ligesom vort Selskab, i et langt Tidsrum af henved 30 Aar, i Münter eiede et af dets mest ansete og virksomme Medlemmer, der hidrog, saavel ved sine Skrifter, som ved sine mangfoldige vidt udbredte Forbindelser, til at vedligeholde og bestyrke dets Anseelse udenfor Fædrelandet: saaledes var han ogsaa til sin Tid en af det 19de Aarhundredes frugtbarste Forfattere i Danmark — mere end i den danske Literatur; thi Münter skrev en stor Deel af sine vigtigste og sildigere Arbejder med stor Lethed i det tydske Sprog. Dette var en naturlig Følge, ikke blot af hans Herkomst af tydske Forældre, og en herfra udgaaende Opdragelse og Dannelse i tydske Kredse, men ogsaa af den tidlige Fortrolighed med Udlandet ved Reiser og Brevverling, og af Münters lærde Bærkers Beskaffenhed, der ikke let kunde skaffe dem et til deres Udgivelse tilstrækkeligt Publicum i Danmark. Imidlertid viste han bl. a. ved sin Reformationshistorie, at han ogsaa i den danske nationale Literatur var i Stand til at vinde en hæderlig Plads som Historiefriver. Hans Virksomhed som Forfatter tiltog snarere, end astog med Alderen; og i vort Selskab er det egentlig kun den første Halvdeel af hans Forhold til samme som Medlem, der falder ind i Selskabets 3^{die} Periode, da den anden Halvdeel (1815—1830) derimod tilhører den 4de Periode.²⁹⁸⁾ Men vi kunne heller ei her

²⁹⁸⁾ En heel Række af Münters antiquariske og archaeologiske Afhandlinger ere optagne blandt de philosophiske og historiske Afhandlinger i den fjerde Række af Selskabets Skrifter. Saaledes 1. Forklaring over Inscriptionen paa et gammelt etruskisk Alter i Cortona. I. Side 1—33. 2. Om Frankernes Mynter i Orienten. Anden Afdel. I. S. 237—262. 3. Om Bemærkelsen af et hebraisk Ord (Kesitha), i Anledning af en ældgammel phoenicisk Sølomynt. II. S. 407—424. 4. Om en nylig blandt Carthagos Ruiner opdaget punisk Gravskrift. II. S. 425—32. 5. Christinden

videre udbrede os over den navnkundige Lærdes videnskabelige Virken og Betydenhed; ja vi kunne ansee det for oversflødigt, for saa vidt som den Afdele ogsaa deri var heldig, at hans Levnet og Minde som Lærd, som Forfatter og som Menneſte, medens Grindringen endnu var frisk, er beskrevet med det fulde levende Præg af denne Friskhed, med classisk Stil og classisk Korthed, af en dansk Forfatter, men i det tydske Sprog. ²⁹⁹⁾

De øvrige, til historisk Literatur henhørende Arbejder i denne Samling, som her bør nævnes, ere tildeels, ligesom Münters af archæologisk Indhold. Justitsraad N. Schow, der udenlands under et langt Ophold i Tydskland og Italien (1779—1792) havde vundet Navn og Anseelse som græsk Philolog, var 1805 bleven extraordinair Professor i Philologien, og blev siden (1813) i en allerede vidt fremrykket Alder, Professor ord. i den græske Literatur ved Universitetet. Hans Afhandlinger om de Dionysiske Drgier (IV. 1805. 6) og om de Phrygiske Myſterier (V. 1807. 8) tilhøre en Periode, hvori denne Lærde endnu maatte synes at have virket med usvækket Gyne; men de fattes dog meget for at kunne siges, enten med Fuldstændighed eller tilstrækkelig Anvendelse af dybere kristelig Lærdom, at have udtømt de rige og omfattende Emner, som i disse Bidrag skulde behandles. Det førstnævnte er overhovedet kun nogle indledende Ord til en Undersøgelse over den anførte Gienstand. Afhandlingen over de phrygiske Myſterier indeholder enkelte Oplysninger over denne vidtloftige Materie, af Konstmonumenter, som Forfatteren forklarer efter sine Forestillinger. — Schow har desuden ogsaa i et Par andre Afhandlinger meddeelt Bidrag, der berøre deels Historiens Philosophie, deels denne Videnskabs pragmatisk Behandling i den fortællende Konst. Det sidstnævnte kalder Forfatteren et Tillæg til det 1806 af Selskabet belønnede, 1808 udgivne Priisſkrift over "Misbrugen af den saakaldte pragmatisk Historie." o. s. v., hvis siden saa frugtbare Forfatter (J. Møller)

i det hedenske Guus. III. S. 353—412. 6. Om en Botivgemme, med en æskulapisk Slange. IV. S. 1—18. 7. Om Malerier paa Vaser, og andre Konſtværker, som forestille Memnons Historie. IV. S. 305—346.

²⁹⁹⁾ "Dr. Friedrich Münter, Bischof von Seeland: eine biographische Skizze," von J. P. Mynster. 41. S. 8vo. (Oversat paa Dansk af J. Møller i dennes Tidſkr. f. Kirke og Theologie, II. D. S. 352—98).

ved dette hans tidligste, særskilt udfomne Arbeide, gjorde et af de første Skridt paa den Bane, hvorpaa han, som Theolog og Historiker, i henved 30 Aar gav et hos os sjældent Beviis paa en utrættelig og gavnrig literair Virksomhed. Schow's Tillæg har ingen egentlig videnskabelig Charakter. Det gaaer ikke ind paa nogen Undersøgelse eller Kritik af den historiske Kunst; og man vil hverken vente sig eller savne et saadant Foretagende af en Forfatter, der, endskiøndt selv Philolog og længe sysselsat med historiske Studier, her har fremsat den besynderlige og paasaldende Ytring: "at de fleste græske og romerske pragmatiske Historiefrivere vare heldigere i Henseende til Materien, end til Formen." Da han imidlertid selv fort efter nævner Sallust, Casar, Polybius og Livius, tildeels ogsaa Thucydides og Tacitus, som ypperlige og udmærkede pragmatiske Historiefrivere: veed man egentlig ikke, hvad man skal domme om Forfatterens Mening. Hans Tillæg til Møllers Afhandling bestaae ogsaa kun i literaire Noticer om endeel nyere Historiefrivere, som Schow vil regne til de pragmatiske; og det er ikke meget meer end Navne og Bogtitler, for en stor Deel ganske bekiendte, som nu og da ledsages med ubetydelige Bemærkninger eller overflødige Gientagelser af for længe siden erkjendte og almindelig antagne Meninger og Domme. Tilsidst slutter dette Bidrag med en noget udførligere, stærkt dadlende Kritik over et Ungdomsarbeide af Pölitz, som Schow tillægger Uhyndighed i Historien, og flere Hovedmangler. Dette seer nu forunderligt ud, naar man veed, at Pölitz blev en agtet og heldig Forfatter, hvis mange historiske Haandbøger og andre Skrifter overhovedet gjorde megen Lykke i Tyskland; hvorimod den danske Forfatter i dette Arbeide (der unegtelig staaer meget under det Priisskrift, i hvis Bedømmelse han havde deeltaget) viser sig, som Historiker og historisk Kritiker, fra en svag Side.

Et Par andre Afhandlinger af Schow kunne vel med noget mere Grund forsvare den Plads de indtage blandt det Selskabs historiske Arbeider, hvor engang Grams, Langebeks, Suhms, Schønning's, Harboes, Carstens', L. Rothes, Temlers, Christiani's og Moldenhawers Navne, gave de tidligere Samlinger en Vægt og Værdi, hvis Gylldighed ogsaa Udlandet maatte erkjende, og Tiden ikke har svækket. De vidne om, at den lærde Philolog først i en sildigere Periode af sit Liv, uden Tvivl med en vis Iver, har

lagt sig efter philosophiske og historiske Studier; men at han, som Forfatter paa denne Vel og i det danske Sprog, ikke har været de store Gæmner voksen, han foretog sig at behandle. Det første Bidrag, som Forfatteren (7. Marts. 1800) oplæste i Selskabet over Spørgsmaalet: "hvoreledes Barbarie, eller Raahed og Uorden i Menneffesamfundet, kan bestaae med Cultur?" behandler et af de dybeste og vigtigste Spørgsmaal, som den philosophiske Betragtning af Historiens store Phænomener kan søge at opløse. Forfatteren lader sin Undersøgelse gaae ud fra et hurtigt Overblik af disse Phænomeners store Hovedtræk i den gamle og den nyere Tid; dette er udkastet med en vis Sikkerhed og Fasthed i Skildringen, der baade røber Studium, og til en vis Grad Herredømme over Sproget; ligesom den korte Skildring bærer Præg af en streng og alvorlig Erkiendelse af de moralske Ideers ubetingede Værd og Gyltighed. Forfatteren er vel endog noget tilbøielig til at gaae for vidt i at betragte Stater og Regjeringer fra samme Standpunkt, som personlige Individuer; men han har i det mindste været consequent i at finde og fremdrage Skyggesiden i de forskiellige Tidsalderes politiske Billede; kun den vigtige Middelalder forbigaaer han, skiondt han selv kalder den "yderst lærerig" som den Periode, hvori Grunden lagdes til vore egne Statsformer og til den nyere Cultur; men han affærdiger den meget for let og svagt, næsten allene med det flette Skudsmaal, at det var denne Tidsalder, som frembragte "de to Uhyrer, Feudalsystemet og Hierarchiet." I det attende Aarhundrede er han, besynderligt nok, den ivrigste Beundrer af Frederik II. (Anledningen til den store Kamp, hvori den fiendne Konge bestod med uforgængelig Hæder, berører han kun med de lemsældige Ord: "det østerrigiske Huus havde tabt en af sine kiæreste Provindser, Schlesien;" men ikke hvoreledes det skeete); men han holder tillige paa Contrat social, paa Nordamericanernes "tydelige Begreber fremfor andre oplyste Nationer om Samfundets Diemed, Menneffets Rettigheder og Folkets Souverainitet;" medens han tillige erkiender Englands Berettigelse til at foreskrive dets Colonier Love, og i den nordamericanske Revolution finder den rette Spire til den franske, og Grunden til "den Vulkan, som endnu ryster hele Europa," og har fremkaldt "en almindelig Krig, hvis Lige Historien ikke kiender — og som i en oplyst Tidsalder søres med en Umenneskelighed, der neppe kan tænkes større i Barbariets tykkeste Mørke." Efter den

historiske Forberedelse, gaaer Forf. over til at fremstille, i ligesaa hurtigt udfastede Træk, og med lige sammentrængt Korthed, det almindelige Billede af den nyere Tids og af Samtidens Culturtilstand, med sammes Blanding af Barbarie. Thi han forudsender den sørgelige Bekjendelse, "at esterat have prøvet al ældre og nyere Cultur, vil man finde, at al Cultur altid har været blandet med Barbarie, større eller mindre, efter Tidernes Beskaffenhed," og at naar man "upartist vil undersøge Europas Tilstand i det Hele, vil man finde, at vi med al vor Cultur og Fremgang i Grunden ikke ere andet, end fine Barbarer." Grunden hertil søger Forf. deri, at Culturen ogsaa i det 19de Aarhundrede mangler dens "væsentligste Egenskab" og denne sætter han i Moralitet. "Mangel paa Avisomhed, Redelighed og Retfærdighed" tillægger han vor Tidsalder i en ikke ringere Grad, end de foregaaende; og Aarsagen til vor Tids Immoralitet søger han fornemmelig i det samme, som i de gamle Tider medførte moralsk Fordærvelse: Rigdommens ulige Fordeling; og deraf paa den ene Side umaadelig Luxus, Yppighed og Lyst til at behandle de Trængende som Redskaber; paa den anden Side Frygt for at ansees for fattig, Lyst til Yppighed uden Gyde, til at følge de Riges Exempel, uden at have Midler dertil, og saaledes Ligegyldighed for umoraliske og lastværdige Erhvervsilder, Higen efter udbortes Glimmer, i Mangel af virkelig Rigdom og Velstand; saaledes paa begge Sider en lige fordærvelig Egoisme. Hvad der i Forfatterens Raisonnement over dette, i Tidsalderens philosophiske, politiske og statsøconomiske Betragtning allervanskeligste Punkt, i Berøringen af denne for de største Tænkere uoploselige Knude, uden Tvivl især fortæner Dømmekraft, er den træffende og sande Tanke: at det er fra Midtstandens Kræfter og deres Anvendelse, at Tidsalderens Charakter især modtager sit Præg; at det er denne Stand, hos hvilken Culturen i vore Tider naaer sin højeste Udvikling, og den, hvis Dyder og hvis Laster forplante sig med den stærkeste Virkning baade opad og nedad. "Saalange der i denne Stand ikke hersker streng Moralitet, kan den hverken findes hos Fyrster, Adel eller Almue."

Man vil endnu, i det mindste ikke uden historisk Interesse giennemlæse disse fragmentariske Betragtninger, nedskrevne for 42 Aar siden af en dansk Forfatter, hvis videnskabelige og litteraire Bane havde meget besynderligt og næsten uforklarligt — et Arbejde, der

har den egne Beseffenhed, at det ustridigen forbinder en vis Klarhed i Tanken, i Bevidstheden og Foredraget, med Mangel paa philosophisk Skarphed og giennemtrængende speculativ Aand, saavel som paa genial Kraft og henrivende Talent i Fremstilling og Foredrag. Man forbauses virkelig over Mængden af rigtige Tanker og adle Grundsætninger, som Forfatteren med et stærkt Præg af Overbeviisning vedkiender sig, og ytrer med usorbeholden Opriktighed, med fast Driftighed og historisk Alvorlighed; uden at han dog har havt tilstrækkelig Gyde til at begrunde dem paa Videnskabens eller Speculationens Veie; ligesom man derfor ogsaa af og til finder almindelige Hverdagssætninger, yttrede med populair Trivialitet, ved Siden af høiere Ideer og finere Sagttagelser. En stor Deel af disse Sætninger kunne ikke andet, end i sin Tid at have fremkaldt Opmarksomhed, Forundring og Modsigelse. Man vil bl. a. med en vis Overraskelse, naar man erindrer sig den Stilling hvori Forfatteren paa den Tid levede, læse hans diarve aphoristiske Ytringer om Fyrsternes Opdragelse; hvor han imidlertid kommer til et Erfarings-Resultat, der modsiges den Grundsætning om Vigtigheden af denne Opdragelse, han synes at hylde, og tillægger Tilfældet og Lykken større Indflydelse, end Forstanden. Historisk sand og politisk lærerig er i øvrigt Forfatterens Bemærkning: At Carl den Ellevte i Sverrige, med en slet Opdragelse, blev en af de nyttigste og største Konger, dette Land nogensinde har havt.

En anden Afhandling af samme Forfatter maae vi vel snarere henregne til Skrifternes philosophiske, end til den historiske Afdeling; endskiøndt dens Gjenstand, som er at vise, "at den nu herskende Scepticisme eller (?) Kritik i Philosophien, naar den rigtig anvendes, ei kan være farlig, enten for videnskabelig Cultur, eller Moralitet," dog egentlig mere er behandlet paa en historisk, end speculativ Maade. Det er snarere et Forsøg paa, at fremstille Grundtrækkene af den ældre og nyere Philosophie i det, som Forf. kalder dens skeptiske Retning, hvilken han modsætter den dogmatiske, paa en ganske populair Maade. Det er saaledes meget langt fra, at man her vil finde nye eller dybe Ideer; man gienfinder, om den ældre Philosophie, kun de mest almindelige og af enhver god Lærebog i Philosophiens Historie, bekiendte Sætninger og Udsagn. Men man finder i det mindste, at Forfatteren ogsaa her ofte røber en heldig Tact for det Rigtige, og, for saavidt som man

overalt kan antage hvad han fremsætter, som Resultater af hans egne Forskninger, at han har skrevet denne aphoristiske Skizze med en fordomsfri Aand, og med temmelig udstrakt Kundskab til de philosophiske Hovedforfattere, før Kant. Men ved den kritiske Philosophies Ophavsmand synes han at være forladt af dybere Selvtænkning og upartisk Dømmekraft. Dette røber han dels ved besynderlige og uconsequente Ytringer om den Kantiske Philosophie; ³⁰⁰⁾ dels ved den magre Korthed, hvormed han affærdiger baade Kant og Fichte, hvis egne Skrifters Indhold han synes neppe at have tilegnet sig. Imidlertid fattes det heller ikke her paa enkelte træffende Ytringer og Domme; f. Ex. om Philosophien i Almindelighed, at den maa følge med den menneskelige Aands fremskridende Udvikling, og "ingen Dogmatismus i Philosophien, (med andre Ord intet System) kan betragtes som et non plus ultra;" og om den Kantiske Skole og dens Secter, som ved en borneret Indskrænkning til allene at studere Mesterens Skrifter, bleve hans blotte Efterbære, der især kappedes om at gjøre nye Konstord. "Med enkelte Undtagelser, ere de fleste af dem Ordphiler, der med Ubefædenhed anfælde enhver, som ikke strax vil hylde deres philosophiske Ordgyderi." Ved at ville "behandle alle Videnskaber (tilsvøier Fors.) efter Kantiske og Fichtiske Principer, og fylde dem med disse Skolers Konstord, er det langt fra, at Videnskaberne have vundet i Bestemthed og Tydelighed; men snarere ere de derved overvælde med en unyttig Ordstrøm." Havde Schow skrevet 40 Aar tidligere, vilde han formodentlig ikke have betænkt sig paa at sætte et enkelt Navn i Stedet for de to, som han benytter. Han vilde da vel ogsaa være bleven endnu skarpere dablet, end han allerede 1804 blev det, for visse Særheder og Urimeligheder i hans danske Sprog, der mindst passede for en Linguist og lexikographisk Kritiker. ³⁰¹⁾

³⁰⁰⁾ Paa eet Sted finder man Kant benævnet en stor Philosoph, og læser en Erkiendelse af denne Philosophs "Skarpfindighed i at nedrive, og Originalitet i at opbygge;" paa et andet Sted finder man: "at Kants hele System maa betragtes som en idealistisk Dogmatismus, der grunder sig paa ubevillige Hypotheser;" og at "efter den Kritik, som Schulze (i 2. Bd. af hans "Kritik der theoretischen Philosophie") har givet over dette System, ligger det nu (1802) ganske i Ruiner."

³⁰¹⁾ 3 Aarde Efterretn. 1804. Nr. 26. S. 405. Især dables her med største Grund den mod Sprogets hele Brug og Bygning stridende Aahed hos Schow, at ville bruge Infinitiver (f. Ex. Vide, Tænke m. fl.,

En langt dybere Lærdom og Grundighed i den philosophiske Videnskabs hele Omfang viser sig i et Arbejde, der efter dets Titel nærmest skulde henregnes til Videnskabens Kritik, men hvor Usmnets Behandlingsmaade egentlig er mere historisk: W. Riisbrighs Undersøgelse "om deres Mening er grundet, som holde for, at sand Philosophie, og et fuldstændigt Begreb om samme, først i vore Tider ere blevne til." (II. 1801. 2. S. 1—96). Blandt Philosophiens academiske Lærere i Danmark var Riisbrigh den sidste, der tilhørte det 18de Aarhundrede og den for-kantiske Periode. Vor Tidsalders tidligere og snart forsvindende Generation, der stod paa Overgangen fra hiint til det 19de Aarhundrede, har med Hviagtelse og Erkiendtlighed bevaret Mindet om en Personlighed, hvis hele adle Præg ikke var det lysende eller glimrende, enten i Foredraget, eller i Literaturverdenen; men derimod et eiendommeligt indvortes Sandheds og Klarheds Præg, som forkyndte reent og heelt hvad Manden var i Aand, i Lære og i Levnet. Den samme Alvor, Klarhed og Simplicitet, den samme Grundighed og Sikkerhed i Kundskab, hvormed Riisbrigh foredrog Philosophien og dens Historie, og ledede den academiske Ungdom til de første Skridt paa den ordnede Selvtænknings Vej — den samme Fierthed fra den allermindste Stræben efter at synes andet, eller mere end hvad han var, at virke meer, end han formaaede — ligesom fra enhver Bestræbelse efter at hæve sig over eller udstrække sig videre, end den Sphære, som hans Aandskræfter beherskede: gienfinde vi som Egenstaber ved det eneste philosophiske Arbejde i Modersmaalet, Riisbrigh har leveret. Forfatteren har i en sammentrængt Korthed, men med megen Tydelighed, gjort Rede for den philosophiske Videnskabs Udvikling indtil Kant, og har tillige lagt for Dagen, at han med samme Redelighed og Upartiffhed, som han overalt anvendte i sine Undersøgelser, har ved et alvorligt Studium søgt at tilegne sig den kritiske Philosophies Resultater. At han standser ved disse, at han ikke vil have en "For-nu-ft-Videnskab, som bygges paa Erfaring" fraskrevet Ret-tighed til at kaldes Philosophie; at han heller ikke vil fradomme den ældre Tids store og mægtige Tænkere deres Deel i Videnskabens

i Stedet for Vid en, T æ n k e n) som Substantiver. Han har kun fundet Efterfølge i et eneste barbarisk Mode-Ord *Welvære*, som Nogle, der mangle det danske Ord, endnu skrive, for *Welværen* (v: Wohlseyn.)

Bygning, og endnu mindre vilde antage denne som affluttet med Kant: ere Træk ved Riisbrighs Afhandling, der staae i nøieste Sammenhæng med hans egen Charakter som philosophisk Tænkter. Man vil i vor Tid vel ikke værdige dette Bidrag megen Opmærksomhed; men det vil i det mindste altid for Historien beholde samme Værdi og Interesse, som ethvert tidligere skriftligt Arbejde, hvis Forfatter kan siges at have bidraget til at gjøre vor Nation og vort Sprog deelagtige i en begyndende videnskabelig Udvikling og Modenhed. Vi maae erindre os, at Philosophien i dette Sprog og i Danmark var saa ny, at Eilschows og Krafts Forsøg paa at danne en dansk philosophisk Terminologie, og at nærme Sproget til abstracte Begrebers Udtryk og Udvikling, i Midten af det 18de Aarhundrede maatte vække stor Opmærksomhed, som de tidligste; ja at endog Riisbrigh selv mod Slutningen af Aarhundredet skrev en philosophisk Lærebog paa Latin.

En betydelig videre Fremmskriden med den nye Verdens Aandsliv og Aandsretning og med det nye Aarhundredes Ideer og Tænskegang, aabenbarer sig hos to andre Forfattere, af hvilke den ene (Treschow) en Normand, var Riisbrighs Eftermand som offentlig Lærer, og tilligemed ham den kritiske Philosophies tidligste Fortolker i det danske Sprog; ³⁰²⁾ den anden (Schmidt-Philsedeck) tydsk af Fødsel og Ungdomsdannelse, men fra det 22de Aar (da han tog Magistergraden i Kiøbenhavn) dansk Borger, og fra 1797 Embedsmand. — Treschow var en allerede længe bekiendt og agtet Forfatter, da han 1805, d. 17. Mai, meddeelte sit første Bidrag til Selskabets Skrifter: "Om Aarsagen til Legemers Elasticitet," med en almindelig naturphilosophisk Indledning. (IV. 1805. 6. 1. Hefte.) Den Bekiendelse, Treschow strax i Begyndelsen af samme aflægger om sin Eclecticisme og sin Utilbøielighed til at hylde "noget forhen opfundet System," ligesaa lidt Schellings, som Kants, blev han tro paa sin hele videnskabelige Bane; og ligesom han heller

³⁰²⁾ Han udgav Kbh. 1794 "Forsøg om Guds Tilværelse af theoretiske Grunde i Anledning af den Kantiske Philosophie;" 1797 sine "Aphorismer over den Kantiske Philosophie;" og 1798-99 sine i Christiania holdte "Forelæsninger over den Kantiske Philosophie;" blev 1803 Professor i Philosophien ved Kiøbenhavns Universitet, da Riisbrigh i sit 72de Aar, efter 36 Embedsaar, tog Afsted; og forestod denne Lærestol, indtil han 1813 ombyttede den med det philosophiske Professorat i Christiania.

ikke selv kan siges at have forøget Systemernes Antal med noget nyt, saaledes var hans Maade at philosophere paa, mere en ordnet Forbindelse af dybsindige og skarpsindige Betragtninger, og en skeptisk kriticerende Grandstning af andre Philosophers Dogmer og Sætninger, end Dpførelsen af en fuldstændig ny Lærebygning. I den Henseende er det værd at bemærke, at Treschow i den ovenansførte Afhandling, der viser ham som en tænkende og kyndig Naturgrandstfer og Naturphilosoph, heller ikke vil tilstaae de Nyere "at vide meget "meer end de Gamle, hverken om de Kræfter, der adskille den levende og livløse Natur; eller engang om Aarsagerne til de almindelige "Beskaffenheder, som findes i den sidste. — Vore Erfaringer strække "sig kun til Naturens Overflade; de Slutninger, vi deraf gjøre til "det øvrige, ere saa lidet tilforladelige, at senere Erfaringer baade "støde de forrige over Ende, og undertiden bekræfte hvad vi hos vore "Forgængere ansaae for Virkninger af Bankundighed og Overilelse." At Treschow her selv har anvendt den speculative Tænkning paa Undersøgelsen af en Hovedkraft i Naturen, Legemernes Elasticitet, "hvis Aarsager indtil denne Dag høre til de mest ubekjendte": har i denne Afhandling heller ikke ført ham videre, end til det Resultat, at "Attractionens og Tyngdens Aarsager nu først synes ganske mørke, efterat disse Phænomener selv og deres Love ere blevne os nogenledes bekiendte." En Fortsættelse af dette Bidrag, hvori han vilde søge at udfinde "den sande Grund til Expansionen og Contractionen selv," hvoraf, efter hans Formening, de omhandlede Phænomener og derved alle Naturens Forvandlinger, have deres Udspring, har Treschow ikke leveret.

I en anden Afhandling "om Menneffeslægten's Udartning" (V. 1807 = 8. S. 99—142) berører Treschow det store Spørgsmaal i Historiens Philosophie: om man kan antage en bestandig Fremgang til det Bedre hos Menneffeslægten, eller om vor Art, hvis den endog ikke forværres, bevæger sig paa Jordlivets Bane i et Slags Kredsløb, hvor Fremgang og Tilbagegang afløse og deres endelige Resultater ophæve hinanden. Forfatterens Undersøgelse, der har den ham egne Charakter af en klog og sindig Overfskuelse og Betragtning af Gienstanden fra alle dens Hovedsider, og en dermed forbunden skeptisk Forsigtighed i at afgjøre vigtige Sætninger, gaaer dog i sit Hovedformaal, og i det udførligste Parti af Betragtningen, mere ud paa Menneffeslægten's

physiske, end intellectuelle Side. Her møde vi ogsaa strax en temmelig afgjort Uttring, der stiller os paa Forfatterens Synspunkt for en ligelig Udvikling og Overensstemmelse imellem Aandens og Legemets Kræfter; at disse hos Slægten skulde være og aftage i samme Forhold, vil Treschow ikke indrømme, men gaaer over til den Mening, som fra de ældste Tiders historiske Spor har været "overalt antaget:" at "Mennesket i det Physiske stædse forværes;" og at "der intet cultiveret Folk gives, som jo i Legems Sundhed, Styrke og Størrelse, eller i Livets Længde, vil findes at staae langt tilbage for deres raaere Forfædre." Forfatterens "overalt" vilde han i den nyeste Tid komme til at indskrænke endeel, og hans Paastand vilde netop i vore Dage møde stærk Modsigelse; da man bl. a. støtter en modsat Hypothese paa de i Jorden fundne menneskelige Beenrade fra en meget fiern Oldtid, og, hvad Livsvarigheden angaaer, paa Mortalitetstabeller og Folketællingen, hvis Resultater man udbringer i Procent, eller i et vist Forhold af Aar, som man vil antage, at en vis Menneskemængde, i det Hele taget, har faaet i Tilgift paa Livets Varighed. Man behøver dog neppe nogen høi Grad af Skepsis for at betvivle, at disse Resultater kunne holde sig, naar Sammenligningen skal føres med fierne Tider, om hvis Folkemængde, Mortalitet og Livsvarighed vi ganske fattes siikre statistiske Data. Treschow har derimod understøttet sin Mening med en Mængde historiske Beviser af uforkastelig Troværdighed, som i det mindste afgjøre saa meget, at den ældgamle Paastand, om Menneskeslægten Aftagende i fysisk Kraft og Livsvarighed i enhver ældre Tidssalder kan finde historiske Data til Bestyrkelse. Ogsaa Fortidens, for faabelagtig udgivne lange Levetid synes at have sit stærkeste Vidnesbyrd i de enkelte Individuer, hos hvilke Levninger af den primordiale menneskelige Livskraft og Livsvarighed bevares; eller som endnu, ved en Levetid af imellem 150—200 Aar, saa at sige tilhøre Menneskeslægten som den kan have været for 3000 Aar siden. Treschows Hovedsætning er den, som upaatvivlelig ogsaa enhver almindelig Erfaring bekræfter: at aandelig Fremgang og Forfinelse fører til fysisk Tilbagegang og Forringelse. Han antager endog den sidste, ligesom den første, for at være Menneskeslægten Bestemmelse; da det er Aandens Liv, som det høiere og ædlere, hvis Fremgang i Fuldkommenhed ligger i hiin evige Bestemmelse; og han fører med Consequents sin Sætning til det endelige Resultat: at det menneskelige

Rion, i dets nærværende Skikkelse, engang maa ophøre eller uddøe; om ei (som han tillige mener) det aandelige Væsen da engang kan gaae over i en fuldkommere udvortes Form. I det Forf. videre giennemgaaer alle de Phænomener, der tydeligt nok vise, at Mennesket vel under den stigende Cultur og Intelligents kæmper imod de fiendtlige Kræfter, som arbeide paa at nedbryde eller forringe Slægtens physiske Fuldkommenhed eller normale Tilstand, men at det dog deri paa mange Maader overhovedet kommer tilfört, kunde han, i vore Dage have tilspøiet den lidet trøstelige almindelige Erfaring: at selv den umaadeligt vorende Tilvæxt i Folkemængde, der kan synes at være Frugten af en, om ikke almindelig, dog vidt udbredt stigende Udvikling af materiel Sundhed og physisf Productionskraft hos Slægten, i sig selv kun er en quantitativ Udvidelse, en Udsvulmen i Omfang, men hverken altid i physisf, eller i statsoeconomist Henseende, en virkelig Boren i Kraftfylde. I begge Henseender vilde jo, om ikke denne Tilvæxt i Naturen fandt sin Grænse, en ligesaa vis Forringelse af alle Betingelser for Individernes Tilstand og ydre Velværen være en Følge af hiin Formerelse i Antal, som den allerede hyppigt nok er en ulmende Grund til de farligste Sygdomme hos Stater og Nationer. Treschows endelige Resultat af en Undersøgelse, der heelt igiennem har Formen af en tæt sammentrængt Kiæde af laconiske Theses og Slutninger, hvis Udvikling, og hvis Modsigelse eller Giendrivelse, begge vilde udkræve et vidtløftigt Skrift, er dette: at den menneskelige Perfectibilitet har en afgiort Dvervægt paa den aandelige Side; men at Striden imellem Intelligentsens Fremgang og de physiske Kræfters ringere, eller endog aftagende Størrelse, omsider maa standse hiin Fremgang i dens totale Virkning og Uttring; og at man derfor ogsaa i alle Perioder i Verdenshistorien seer dels en Langsomhed i denne Fremgang, dels en Afbrudelse, der ligesom er et Slags Hviletid for den menneskelige Natur.

Det udførligste, og ved sin Gienstand et af de mærkeligste Bidrag af Treschow, er det fjerde og sidste, som han i A. 1810 og 11 meddeelte vort Selskab, hvori det Spørgsmaal undersøges: hvorvidt de almindelige Retts- og Moral-Love, der i borgerlige Selskaber og for enkelte Personer i deres private Forhold ere gyldige, ogsaa ere anvendelige paa offentlige Personer, og paa hele Nationers og Staters indbyrdes Forhold? (VI. 2. H. S. 51—168) I det Forfatteren her betræder en Grund, der saa længe har været bearbejdet

baade af Moral-Philosopher og Politikere, og undersøger den saa ofte omtvistede Gienstand, om der gives andre Love for den offentlige, end for den private Ret og Moralitet, har han mere behandlet den i Form af en populair Betragtning og Discussion, end af en philosophisk og statsretlig Undersøgelse i systematisk Form. Hvis endog den af Forfatteren valgte er mindre streng videnskabelig, og Foredraget ved Stilens tvungne Charakter, og ved en særegen, tildeels udanskt Construction og Periodebygning, undertiden bliver trættende: har Afhandlingen dog i det Enkelte en Mængde træffende og sande Bemærkninger, som Treschow fremsætter med den ham egne Aabenhed, og uden at see sig om efter noget Parties Bisfald. Han er langt fra den indskrænkede Anskuelse, der ikke kan eller vil vine de forskiellige Vilkaar, som finde Sted i en antagen Naturlig tilstand, og i Statslivets kunstige Bygning; og han følger ikke, at den Bestræbelse er forgieves, altid at ville veie Ret og Billighed i Staternes og i Privatlivets Forhold paa een og samme Vægtstaaal, eller afmaale Politikens Interesser og Moralitet, efter den selsamme Maalestof, som anvendes for Individernes. Men han skielner derfor ikke mindre imellem de høieste Ideers evige Gyldighed, og den fordunklede, mangelfulde Skikkelse, som man ved deres Anvendelse og Afpræg i den menneskelige Verden saa ofte nyies med. Han er ikke streng i at dømme Statskonstens Afvigelser fra de sædvanlige borgerlige Loves Grundsætninger og Rettefærd. "Af en (positiv) Folkeret gives der egentlig intet uden et Lustbillede, der kun bruges til et Slags Forspil i Krige, naar man i offentlige Statskrifter giver sig Mine af at ville udvikle sine Rettigheder, o. s. v. — Derfor ere de Statsmænd ikke strax at fordømme, som, naar de mærke, at ingen Love mere gielde, heller ikke selv have Lyft til at følge dem." Igiennem det ikke smigrende Billede af Tidens historiske Phænomener, lader Forf. os betragte de store politiske og statsretlige Forhold i et hverken glimrende eller trusteligt Lys; og vi finde os overhovedet mindre tilfredsstillende ved Forfatterens Resultater, der mangle Sikkerhed og Fasthed, end vi paa mange Punkter overbevises om det skarpe Blik og den modne Forstand, hvormed Treschow giennemskuede og bedømte ydre Verdensforhold.

En filosofierende Forfatter, der indrømmer Erfaring og den sunde Fornuft, mod hvis seirende Kraft den reent ideelle Speculationsevne forgieves væbner sig med Dialectikens hele Kunst, saa

megen Magt og Gylldighed, kan i vore Dage ikke vente sig megen Dpmærksomhed; og allerede ere Treschows Skrifter til en Grad glemte og tilsidefatte hos den nærværende Slægt i den danske Væseverden, som endnu mere maatte forbause os, dersom ikke denne Omstandighed stod i Forbindelse med en almindelig mageløs Ligeegyldighed i Danmark for al noget ældre Literatur. Til Lykke tør man vel antage denne Ligeegyldighed for et Slags aandelig og literair Modesyge og Influenza, hvis for Nationaliteten beklagelige Dvergangstid man tør haabe, snart vil have naaet sin yderste Grændse, hvor den engang vil mødes af den samme Reaction, som har reist sig mod andre, tidligere Sløvhedsnytringer hos Folket. Hvor modsat Treschows hele Væsen og hans philosophiske Anskuelse af den aandelige Verden var fra den, som i vore Dage gjør sig giældende, kunne vi bl. a. ogsaa erfare af den tredie af hans Afhandlinger i Selskabets Skrifter, over det Spørgsmaal: "om der gives noget Begreb eller nogen Idee om eenslige (individuelle) Ting?" (V. I. S. 1807. 8. S. 223-54.) Den Bestemthed, hvormed Forfatteren her udvikler og yttre sin Lære om Individualiteten, og de individuelle Ideers Tilværelse, om deres ligesaa afgjorte Evighed og Uforanderlighed, som de almindelige Begrebers og Ideers, staaer i den stærkeste Modsatning til den nyeste Tids Materialisme, og Theorie om alle individuelle Væsners U selvstændighed og Opøsning. At Individierne i den organiserede, eller levende Verden netop ere de væsentlige Billeder eller Afpræg, hvori Arterne leve og aabenbare sig, at intet Individ virkelig forgaar, og at Død og Forgængelighed kun er en Betingelse for Individets Forvandling: høre til de Sætninger, som denne Afhandling gaaer ud paa at bevise. — Treschow vil altid i vor Literatur, paa Dvergangen fra det 18de til det 19de Aarhundrede, beholde en udmærket Plads, som den der i sine Skrifter og sit Foredrag netop betegner denne Dvergang, med nærmest Hensyn til philosophisk Videnskab og dens Literatur. Hos ham finde vi endnu det selvstændige, af Selvtænkning og egen Bearbejdelse udgaaede Sprog og Foredrag, og en stærk Giendommelighed i Stilen, undertiden forenet med en vis Haardhed og Tyrhed, der kan blive trættende — men intet Spor til den Copiering af tydske Systemers Formeler og Terminologie, der hos Os først opkom efter Treschows Tid, og siden er blevet saa yndet og herskende. Der er vist nok hos denne Forfatter ingen stor og lysende Genialitet; men ligesaa lidt hører han til dem, som

fortrinligen søge at giøre Virkning ved dristig og glimrende Nyhed. Det originale, stundom noget tunge Præg, og den Tankesylde, som hans Skrifter besidde; den ædle, luttrede, og gedigne Aand, som gaaer igiennem dem, og som beholdt en mærkværdig Friskhed og Kraft indtil hans sidste Aar; og en vis tiltrækkende Egenskab i den rolige og sindige Klogskab, og den rige Erfaringskundskab og Livsphilosophie, der yttres sig i hans vigtigere Arbejder, ville sikke ham den hæderlige Plads i den dansk-norske Literatur, som en erkjendelig Samtid indrømmede ham.

Man kunde vel, tilligemed Treschow, nævne en anden dansk Forfatter, C. Bastholm, der, ligesom Riisbrigh, har leveret et enkelt historisk-philosophisk Bidrag: i: "Undersøgelse over det Spørgsmaal: om de nyere Stoikere have laant deres sundere Lærdomme af de Christne;" (V. I. Hefte S. 15—70) hvilket Forf. ved at gienemgaae de nyere stoiske Philosophers Læresætninger i det Enkelte, finder overveiende Grund til at benegte. Bastholm var nemlig, ligesom Treschow, en egentlig national Forfatter, der mere udviklede sin Charakter og sin Stil ved eiendommelig Stræben og Virken paa den indenlandske Sprogmark, end han fortrinsviis dannede og berigede sig ved at optage fremmede Elementer, eller søgte at overføre en rigere, fremmed Dannelse i vor endnu nye, opvoksende Literatur. Men Bastholm, en agtværdig, af vor Sprogkultur fortient, i sin Tid derhos yndet populair videnskabelig og historisk Forfatter, tilhørte overhovedet det 18de Aarhundrede, og en Periode, hvis afsluttede Grændser vi allerede have lagt tilbage. Hans Deeltagelse i vort Selskabs Arbejder var tillige for indskrænket, til at han fra denne Side kan opfordre til en nærmere og udførligere Betragtning af hans Charakter som Forfatter, der tilhører en mere almindelig Historie af den danske Literatur.

Derimod kan jeg ikke undlade, endnu at nævne den vel ikke indfødt danske, men fra 1791 i Danmark levende Forfatter: Assefors (siden Deputeret og Statsraad) C. F. Schmidt-Phisfeldeck, der har leveret tre interessante Bidrag til den Samling af Skrifterne, vi her omtale, og overhovedet i det 18de Aarhundredes første Decennier, var en af de frugtbareste Sribenter i Danmark, hvor han (fra A. 1800) skrev paa Dansk, foruden flere vigtige Arbejder, som han udgav i det latinske og tydske Sprog. Han var oprindeligen en ivrig kantist Philosoph, der bl. a. paatog sig det moie-

fulde Arbejde, saavel at give en Udsigt over dette philosophiske System paa Latin, som at oversætte Kants Kritik paa dette Sprog. Imidlertid forlod han senere som Forfatter den speculative og theoretiske Philosophie, eller gik mere over til den practiske, til Politik, Statsoeconomie, og andre hermed forbundne Videnskaber og Studier; ligesom han tilsidst, efter længe at have skrevet paa Dansk, igien gik over til det tydske Sprog, i en Række af betydende politisk-historiske Arbejder.³⁰³) Han var ustridigen en af de skarpsindigste og

³⁰³) **Conrad Fr. v. Schmidt-Phiseldæck** var født i Brunsvig den 3^{die} Jul. 1770. Hans Fader var Dr. jur. og Professor, siden Archivar i Wolfenbüttel; hans Moder var en Spanierinde; en Broder af ham er som Statsmand, og ved den fordrevne Hertug Carls Forfølgelser bleven bekendt. Schmidt Ph. studerede i Wolfenbüttel og ved Universitetet i Helmstädt. Hans Dannelselse og Studier vare saa grundige, at han endnu i sine sidste Aar med Lethed læste græske og romerske Glasfikere; blandt hvilke Homer og Tacitus hørte til hans Yndlingslæsning. Som Student blev han kendt af den i Kiøbenhavn bosatte Rigsmand (siden Geh. Conferentsraad) **Const. Brun**, der antog ham som Lærer for sin Søn, og han gjorde med denne Familie en Reise gennem Tydskland, Schweiz og Frankrige. 3 Dec. 1791 forsvarede han i Kiøbenhavn en Disputation for den philosophiske Grad, underkastede sig skriftlig theolog. Examen, og erholdt kongelig Tilladelse til, i Stedet for den mundtlige Examen, at forsvare en theologisk Afhandling (de morali Christianorum societate sub typo regni coelestis annunciata. 1794). Fra den theologiske Embedsbane blev han afledet ved en Opmuntring af Grev Schimmelmann til at lægge sig efter Cameralvidenskaberne, og erholdt kongelig Understøttelse til en Udenlandsreise paa 3 Aar. 1797 udnævnedes han i sit 27de Aar til Assessor i Deconomie- og Commercecollegiet, og 1801 til Committeret, ligesom i de paafølgende Aar 1804—1812 til Medlem af flere Directioner og Commissioner, og 1812 til Deputeret og Statsraad. 1813 blev han Directeur for Rigobanken, men forlod igien denne Post 1818, da Nationalbanken oprettedes, og var uden egentlig Embedsstilling indtil 1823, da han blev Deputeret i Toldkammeret, og 1829 Conferentsraad. Under en flersidig Embedsvirksomhed vedligeholdt han indtil sin Død (15. Nov. 1832) en uafbrudt Virksomhed som Videnskabsmand, filosofisk, cammeralistisk og historisk-politisk Forfatter i det danske og tydske Sprog. Han havde desuden en fielden Styrke ikke allene i det franske og engelske, men ogsaa i det italienske og spanske Sprog; og hans egen klare, kraftige Stil, og giennemtænkte, indholdsrige Foredrag viser os Schmidt-Phiseldæck baade som filosofisk Tænkter og som en smagsfuld og meget sprogdannet Forfatter. Imidlertid var han, som det med Sandhed siges om ham, "Dansk med Liv

mest aandrige Tænkere, der hidtil havde meddeelt Selskabet philosophisk-politiske Bidrag til dets Skrifter; og han maatte have været i Stand til, i endnu større Grad at have forøget Værdien af disse Skrifter i den tredie Periode, eller senere, og at have tilvendt dem en større Opmærksomhed, dersom hans Forfatter-Virksomhed ikke havde været udbredt til flere Sider, og behovet flere Veie til at bekiendtgjøre dens modne og gavnlige Frugter.

Blandt hans Bidrag i vort Selskabs Skrifter vil jeg først nævne det, som uden Tvivl ved sin Fremkomst (1811. 15. Marts) er modtaget med al den Opmærksomhed, det fortiente, som en giennemtænkt, grundig og skarpsindig Undersøgelse af en Gienstand, der i det 19de Aarhundrede i flere europæiske Stater har sat ikke blot Penne, men Lidenskaber i Bevægelse; men som af den sidstnævnte Grund, efter flere Aars Forløb gienkaldtes i Grindringen, deels ved et andet fortsættende Arbejde af Forfatteren selv, deels ved den polemiske Virksomhed, som Annærskelse paa den ene Side, Partiaand paa den anden, fremkaldte hos os i Literaturen, efterat Sagen selv havde givet Paaskud endog til forargelige Optrin i det borgerlige Samfund. Schmidt-Whiseldæks Afhandling "om Jøderne, betragtede som Gæster, Indbyggere og Borgere i christne Stater," er et Arbejde, hvortil Forfatteren er gaaet med de Egenheder, der fattes

og Siæl, og talte selv i sin Familiekrebs altid helst Landets Sprog." At han var en dybt tænkende og filosofierende Politiker stod i Forbindelse med hans politiske Grundsætninger, i det han, med stor Frihedsfærlighed, var en ivrig Royalist. Hans i Aarene 1820—22 udgivne politiske Skrifter (hvoraf det tidligste "Europa und Amerika," oversattes paa Engelsk, Fransk og Dansk) skaffede ham en videre udbredt Navnkundighed, end hans tidligere latinske Arbejder over Kants Philosophie; imedens de tillige vidne om den udmærkede Mand's store Aandevirksomhed og Productivitet i de saa Aar, han var uden Embedestilling. Han var, som der i hans Necrolog siges, "en Mand af dyb Følelse, skiondt han, tidlig giennemtrængt af den stoisk-kantiske Nølgighed, søgte at skjule ethvert stærkt Indtryk paa hans Siæl." Ligesaa ædel, mandig og stærk, af Charakter, som ophøyt, dannet og talentfuld som Videnskabsmand og Forfatter, var han ikke allene en af de mest berømte, men ogsaa Selskabets Samfund mest hædrende Medlemmer, der i det attende Aarhundrede (1806) optoges i samme. Hans Fortjenester af Selskabet som dets Casserer ville nedenfor blive berørte; hans Levnet og Virksomhed ere fuldstændigere, end det her kunde see, udviklede i en biographisk Skizze af J. Møller. Dansk Lit. Tid. 1833. Nr. 17. 18.

saamange af de christne Skribenter og saakaldte Publicister, der have villet behandle denne Materie: Lærdom og historisk Sagkundskab, philosophisk Skarpsindighed og Indsigt i statsretlige og politiske Forhold. Med syndig og logisk Klarhed beviser han den jødiske Nations eiendommelige Stilling i de europæiske Stater, hvor den har fundet et Hiem, under Lovenes og Humanitetens Beskyttelse, som Gæster og Indbyggere. At Staten paa sin Side har den fuldkomne Ret til at afflaae Fremmede hiin Ophold og Beskyttelse: er en almindelig statsretlig Grundsætning, som Fors. ogsaa berører, og ikke uden Anledning, da man i den sildigste Tids hyppige Forvirring, selv af alle evige og almindelige Rets-Ideer, har villet bestride den; men som i øvrigt er Undersøgelsen uvedkommende, da denne kun gaaer ud paa Stater, hvor det modsatte Forhold finder Sted. Dette er nemlig et saadant, at man har tilstedet Jøderne Ret til Ophold og borgerlig Næringsdrift i Staterne, eller Indbyggenes Ret, iagtet deres Paaastand paa at bevare deres Nationalitet, som Medlemmer af et Folk, der vel ingensteds har eget Land, eller udgiør nogen egen Stat, men dog, ved deres ældgamle fra Orienten stammende Troeslære, danne et religiøst politisk Samfund.

Som philosophisk Tænkter og videnskabelig Politiker forfatter Forfatteren ubetinget den Mening, at Jødernes udvortes nationale Forbindelse skulde være til nogen Hinder for deres Ophold i christne Stater; saameget mindre, som "intet Folk, efter Aarhundreders Erfaring, synes mindre skicket til politiske Planer og vovelige Foretagender, end Jøderne." Heller ikke antager Forfatteren, at der findes noget i deres religiøse Sætninger og hellige Bøger, eller hos disses gamle Fortolkere, som staaer i Veien for deres underfaatlige Forhold til Regiering og Dyrighed i de christne Stater, der have optaget dem og givet dem Beskyttelse; da endog tværtimod deres sildigere Religionslære indeholder det udtrykkelige Bud, at være og vise sig lydige under Tyrsterne, i hvis Land de leve, og i Hiertet at nære det samme Sindelag for dem, hvilket de i deres paabudne offentlige Bønner lægge for Dagen. At derimod Jødernes øvrige nationale Eiendommelighed, Meninger og Fordomme, og deriblandt især deres Idee om Folkets fortrinlige Hellighed og Reenhed, i Sammenligning med de Christne, m. m. kan have Indflydelse paa deres selskabelige Forhold til den christelige Stats Borgere der har optaget dem som en særegen Klasse af fremmede

Giafter med en egen Nationalitet, har Forfatteren for megen Indsigt i Historiens Erfaringer og Statsvidenskabens Resultater, til at ville negte; ligesom han i Slutningen af sin Afhandling tilstrækkeligt undersøger og beviser, hvad det her i politisk og statsøconomisk Henseende især kommer an paa: at der saavel i Jødernes Nationalitet og Nationalaand, som i deres fra Aarhundred tilvante Næringsveie, deres Tilboielighed og fortrinlige Anlæg for et vist Slags Handelsvirksomhed, ligger en nødvendig Grund til at Staten, saalænge en saadan særegen Nationalitet eksisterer hos Folket, maa indskrænke deres borgerlige Stilling, Mueligheden af deres Forøgelse i et ubegrændset Antal, og af deres udelukkende Besiddelse af visse Næringsveie, hvorved de (som man forhen i Spanien, og endnu i Polen, har Exempler paa) have kunnet faa at sigte drage Marven af hele Landets Nationalformue og den øvrige Folkemasses Velstand og Næringskilder, over til sig. Dette er ligesaa klart og uigendriveligt, som det overhovedet er en afgjort Grundsandhed, at Ingen kan være fuldstændig Borger af meer end een Stat; Ingen kan tilhøre meer end een Nation; Ingen kan nyde fuld Borgerret i et Land, uden at han maa deeltage i dette Lands hele Belfærd, under aldeles ligelig Interessé med den hele Masse af dets Indbyggere. Et særskilt Samfund, en Klasse af Statsborgere, med egen Nationalitet, med udelukkende Retning til en enkelt, vigtig, i Statens Vel dybt indgribende Næringsvei og middelbar Erhverv, Handel og Pengeomsætning: kan ikke eksistere i en Stat, i et større Folkesamfund, uden at skade og tære paa det Heles Vel — omstøder heller ei uden selv at komme i Fare for at lide under en unaturlig Stilling. Derfor, (er Forfatterens endelige Resultat) saalænge Jøderne vedblive at være Jøder: en egen Nation, et særegent Folk, affondret fra de Christne ved Religion, Meninger, Slægtkab, Næring og Sysler; saalænge udelukke de sig selv fra fuldstændig Indlemmelse i den christne Stat. Denne er uadskillelig fra Religionen; kun ved at forlade den mosaiske Tro, der i øvrigt bør agtes, taales og bestrives i Staten, som enhver anden Religion, der virkelig er grundet paa religiøs Tro, kunne Jøder gaae over til den christelige Borgers Stand og Stilling. — Vi kunne ikke følge Forfatteren i den videre, ligesaa statskloge, som menneskefiarlige og forstandige Udvikling af hans vigtige og interessante Undersøgelser af denne Gienstands øvrige Omfang —

som han meddeelte vort Selskab i en senere Afhandling: "Forflag til at afhjælpe Manglerne i den jødiske Nations nærværende Forsfatning." ³⁰⁴) Det var saa langt fra, at han nærede nogen Fordom eller Uvillie imod en, for enhver sand Christen saa ærværdig og agtværdig Religion og dens Bekiendere, som den jødiske; at han tværtimod stræbte efter at sætte det rigtige Synspunkt for denne Nations borgerlige Stilling, dens Forbedring og Fremgang i en med hele Menneskeslagtenes Forædling overeensstemmende Cultur, i sit fulde Lys; men han nedlægger en ligesaa kraftig Protest imod den raae, inhumane eller ybelagtige Intolerants hos de Christne, som imod den Numasfelse hos Jøderne, at en, som oftest med total Indifferent og irreligiøs Kulde imod deres egen Troeslære, ledsaget Indbildning om Værdien af et blot udvortes Skin af Cultur, en for deres egen Nationalitet fremmed, borget og falsk Politur, skulde kunne berettigede dem til at trodse paa Rettighedens Besiddelse, som de aldrig ere i Stand til uhindrede at kunne udøve, saalange de som Nation ville leve som fremmede Gæster. Det er "de virkelig Adle af det jødiske Folk, hvis sande, under vanskelige Omstændigheder erhvervede religiøse Dplysning og ægte Cultur giøre dem til Folkets Ziir og Støtte," der kunne have Stemme i Sagen, og der ville skionne: at det ikke er enkelte opulente Individuers eller Clasfers, men det hele, af en ublid Skiebne forfulgte og nedsumfne Folks Lary, som den sande Humanitet og Statsklogskab maa have for Die.

Forfatterens Behandling af et Emne, der omtrent for 20 Aar siden i Danmark, hvor man ogsaa heri gik i tydske Spor, satte to Partier i en Bevægelse og Virksomhed, der tildeels under andre Former har fornyet sig under den senere Tids politiske Giæring, var alt for grundig og videnskabelig til at han kunde møde en ham

³⁰⁴) Den oplæstes i Selskabet, d. 11te Apr. 1817, men blev ikke trykt i dets Skrifter; mueligen af den Grund, at disses Bekiendtgjørelse i Aarene 1807—18 gik meget i Langdrag; og at Forfatteren ønskede sine Afhandlinger et mere udbredt Publicum. Han udgav begge Afhandlingene i et særskilt Skrift. ("Om den jødiske Nations hidtilværende Forhold til det christne Borgersamfund, og dens Omdannelse i Fremtiden. Kbh. 1817. 120. S. 8). En tydsk Udgave af begge Afhandlingene udkom sammest. 1817. Den første Afhandling gjorde, da den tryktes i Skrifterne, saa stor Opsygt, at det Bind, hvori den indeholdtes, skal være udsolgt. (D. Litt. Tid. 1833. S. 267.)

voren Modstander. I det nu ogsaa for længe siden de urene Motiver til en næsten glemt Polemik paa begge Sider ere udslettede: vil man saa meget mere have Grund til at erkiende den videnskabelige Fortieneste af en Forfatters Undersøgelse, som ikke tog i Betænkning, med Kiækhed at sætte sin Stemmes betydende Vægt imod Anskuelse og Auctoriteter, der, om ikke i Videnskaben, dog i det mindste i Staten, vare betydende og mægtige nok; uden at frygte for, derved at blive sat i Classe med Skribenter af en meget lav Orden, som af slette og forkastelige Grunde kun gif ud paa at hylde og nære en raa Partisthed og Partiaand. — At en saa talentfuld, endog i stilistisk Henseende, skiondt Udlænding, begavet Forfatter, ikke oftere og længere ned i Tiden, vedblev at berige Selskabets Skrifter med sine Arbejder — og at han navnlig til den egentlig philosophiske Literatur kun meddeelte det ene Bidrag, hvormed han første Gang optraadte: "Forflag til en Ordbog for Philosophien, som et Middel til at fremme gjensidig Forstaaelse blandt Philosopherne": (IV. 1805. 6. 2det H.) var et virkeligt Tab for Skrifterne i en Periode, da Selskabet endnu fortrinligen burde være den Kreds, hvor det nye Aarhundredes høiere Videnskabelighed og stigende Intelligents fandt virksomme og kraftige Befordrere, og hvor der virkelig ogsaa viste sig Spor til et nyt Liv og en med Tiden, i nogle Retninger, fremskridende Stræben. Uagtet Schmidts Phiseldæck, ligesaa lidt som Treschow, var en speculativ Systematiker og Kritiker, eller foretog sig at reise en ny Lærebygning i den philosophiske Videnskab, var han dog en ved alvorlige og dybere Studier dannet Tænkter, og udmærkede sig, ligesom ved Lydelighed og Bestemthed i sit Foredrag, saaledes ved en umiskjendelig Stræben efter at bringe enhver Gienstand, han behandlede, til Evidents og Klarhed. Dertil sigtede unegtelig ogsaa det i ovenansførte Afhandling udviklede Forflag og Udkast til en philosophisk Ordbog, som Forf. tænkte sig indrettet efter den ledende Hovedtanke, at den skulde være "en Ordbog over de philosophiske Begreber overhovedet," og "en Revision af den hele philosophiske Terminologie." Forf. gaaer ud fra den Sætning, at uagtet Philosophien, meer end nogen anden Videnskab, er forbunden med store Vanskeligheder i at giøre Ordbetegnelsen til en adæquat Fremstilling af Begrebet, og at det netop er disse Vanskeligheder, som det har kostet de sande Philosopher den største Møie, at overvinde: maa man dog herfra skielne

de Misbrug eller Misforstaaelser, der saa hyppigen opstaae deraf, at man ikke vil lade noget Begreb staae fast ved den forhen gieldende Betegnelse; men tillader sig at bruge Ord og philosophiske Termini paa en, hos enhver ny Forfatter ganske vilkaarlig Maade, og derved ofte forvirrer og sammenblander Begreber, som i det høieste ere beslægtede, men ingenlunde identiske. "Denne Syge" siger Forf. "er især i nyere Tider bleven saa herskende, at det bliver umueligt, at enes om nogen Sætning, fordi hver enkelt philosophisk Forfatter forbinder sit eget Begreb med de Ord, der ere ham nødvendige for at udtrykke det." Forfatterens Plan til at modarbejde det Baklende og evig Foranderlige i den philosophiske Terminologie, ved historisk at undersøge Brugen af alle vigtige og betydende Konstord og philosophiske Udtryk og Betegnelser giennem alle Tidsalderes Systemer, og ved kritisk at vurdere de afvigende Bemærkelses, i hvilke det samme Udtryk bruges i disse Systemer, og derved komme til et afgjørende Resultat om den mest adæquate Betydning, som burde tillægges ethvert saadant Ord: er uden Tvivl (som han og selv tilstaaer) for colossal til at udføres af en enkelt Mand; og at see den iværksat af Flere, vilde maaskee være endnu mindre tænkeligt. Men ikke mindre sindrig og interessant er derfor dog den af Forf. udviklede Methode, hvorledes en philosophisk Ordbog, som han har tænkt sig den, maatte konstrueres, og det i Særdeleshed ved altid i Ordforskningen at gaae tilbage til Betegnelstens første Kilde, og ved "at udfinde den første Tanke, som ethvert Ord og Konst-Udtryk skylder sin Oprindelse" — "thi den første Sammenhæng imellem Tanken og Ordet er saa sikkert en real Nerus, som Ursprogets Opsindelse var Nødvendighedens, og ikke Vilkaarlighedens Bærk." Forfatterens Ideal for et saadant Bærk vil endog i vor Tid ikke kunne negtes en betydelig Grad af Interesse, baade for den philosophiske Tænkter, og for Linguisten; naar vi hos begge forudsætte den samme Kiærlighed til Klarhed, og Agtelse for den eengang afgjorte Fornuftsandhed, som vi gienfinde overalt i denne Forfatters Skrifter.

Et tredie Arbejde af Schmidt-Phisfeldeck i Selskabets Skrifter er hans Afhandling "om Lovgivningen for Opdragelsesvæsenet, dens Beskaffenhed og dens Grændser." (Oplæst 15. Mai 1812; trykt først 1816: VI. 2. Hefte. S. 25—56). Denne korte, men meget vel skrevne, paa en liberal og ophlyst Statsklogskabs Grund-

sætninger byggede Afhandling, har endnu i vor Tid intet tabt af sin Interesse. Forfatteren udvikler med den ham egne Klarhed og Fyndighed Forholdet imellem Statens og den faderlige Myndighed i Henseende til Børnenes Opdragelse. Han antager, at Statens naturlige Ret til at befale Børnenes Opdragelse ikke strækker sig til at befale Maaden hvorledes, eller Hensigten hvortil de skulle opdrages. Efter hans Grundsætninger ere ogsaa de offentlige, eller af Staten oprettede og vedligeholdte Skoler egentlig kun at betragte som private Indretninger; og "Staten handler i deres Bestyrelse ingenlunde jure publico, som Regent; men aldeles jure privato, og ex mandato, i Faderens Sted;" og det maa derfor betragtes som ganske ubesøiet, naar enten offentlige eller private Skolers Bestyrere tillægges Ret til at give Skolens Examina eller andre Forhandlinger Publicitet uden for Skolens Virkefreds. Forfatterens ypperlige Fremstilling af Skolens sande Væsen, hvorledes den saameget fuldkommere opfylder sin Bestemmelse, naar den holder sig saa nær som mueligt til en huuslig Opdragelses Menster, hvor skadelig en Virkning offentlige Skoleprøver, offentlig Roes og Daddel ofte kunne have, hvor falskt det er, naar man paa en vis Maade vil gjøre et Barn til en publik Person og lade det, saalænge det alene er Faderens Myndighed undergivet, drages frem for Publicitetens Domstol o. s. v.: hører til Fornuftens Sandheder, som aldrig forældes. Forfatteren erkjender derimod Statens fuldkomne Ret til at underkaste Enhver, som tilbyder den sin Tjeneste, en offentlig og streng Prøvelse, "der ikke er nogen Skole-Act, men en Regieringshandling i strengeste Forstand." Han vil derimod, og det med Rette, hverken gjøre Tiden, naar Nogen vil underkaste sig dette Slags Prøver, eller Maaden, at forberede sig dertil, til en Tvangsforfrist fra Statens Side; han antager overhovedet kun to for Statens Vedligeholdelse nødvendige Underviisningsgjenstande: Religion og Vaabendygtighed, hvilke Staten ved Lov kan paalægge Enhver, der vil indlemmes i det borgerlige Samfund, og saaledes ogsaa absolut paalægge alle Forældre uden Undtagelse, med Hensyn til deres Børn. Forfatteren seer i den første (Religionen) den eneste Garantie, som Staten har mod indvortes Brud paa dens Sikkerhed og Eksistens ved onde Kræfters hemmelige List og aabenbare Bold; saaledes som i den sidste, (almindelig Vaabendygtighed og Barnepligt)

Statens eneste altid anvendelige Garantie mod udvortes Fare og Voldsmagt.

Det kan ikke være min Hensigt, ved de faa og adspredte Træt af adskillige Afhandlinger i den tredie Samling af Selskabets Skrifter, at ville give, enten et fuldstændigt Indhold, eller en kritisk Analyse af samme; jeg har ikkun ved nogle Exempler og Prøver, saavidt disse i en almindelig historisk Udsigt kunde anbringes, villet gjøre det noget tydeligere, end ved den blotte Dypregnelse af disse Afhandlingers Titler, at der i den videnskabelige Aand og Virksomhed, saaledes som den i vort Fædreland var repræsenteret ved det Samfund, der i 60 Aar udelukkende havde pleiet denne Aand og Virken, deels forberedes, deels i det nye Aarhundredes første Decennium virkelig var indtraadt en forskiellig Charakter, andre Ideer og Formaal, end de, hvoraf to foregaaende Generationers Arbeider bære Præget. Man seer i det mindste fra flere Sider, hvorledes Synskredsen udvider sig, Forskningen vender sig mod den ideelle Verden, og philosophisk Tænkning vinder mere Plads i den intellektuelle Dannelses Sphære. — At i øvrigt de sex Bind af Selskabets Skrifter, som vi her nærmest have at betragte, og som indbefatte Frugterne af dets egen, umiddelbare litteraire Virksomhed i 15 Aar, hverken i Quantitet staae ved Siden af den forrige Periodes Arbeider, eller kunne siges frie for at indeholde adskillige ubetydelige Bidrag, der for længe siden ikke mere have kunnet gjøre sig gjældende: bør vel ikke lades ubemærket; men kan tillige for en stor Deel forklares, saavel af flere almindelige historiske Grunde, der tildeels ovenfor ere berørte (S. 310. 311), som ogsaa af en speciel Grund, der allene gjør det klart, at vort Selskab ikke mere var det eneste Middelpunkt, hvorefter høiere videnskabelig Virksomhed, lærde Historikeres og Naturforskere, og andre talentfulde Videnskabsmands aandelige Productivitet samlede sig. I Aaret 1797 stiftedes i Kiøbenhavn, under Navn af det skandinaviske Litteraturselskab, et videnskabeligt Samfund, hvis Niemed angaves at være: "at arbejde for Skandinaviens Sprogs og Litteraturs næiere Forening og Udbredelse," og hvori saavel Medlemmer i Kiøbenhavn, som udenfor denne Hovedstad i alle tre nordiske Riger skulde optages. De Midler, hvorved dette Selskab især vilde sætte sig i Virksomhed, vare Sammenkomster i Kiøbenhavn af de herværende Medlemmer, Dplæsning af disses litteraire Arbeider, og Udgivelsen af et Fierdingaars-

skrift, under Titel af "Skandinaviske Museum" (fra 1805 forandret til "Det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter.") Blandt originale Afhandlinger og Udarbejdelser, der skulde udgiøre det væsentligste Indhold af denne Samling, og som kunde skrives enten paa Dansk eller Svensk, vilde man især give Fortrinnet til saadanne, der behandlede "Gienstande, som ere vigtige for Mennesket og Borgeren, paa en fattelig Maade, ikke blot for sagkyndige Lærde, men ogsaa for U lærde, der søge Kundskab og ynde Læsning." Dette angav vel et mere populært, end strengt videnskabeligt Formaal; ligesom man ogsaa nu og da udstrakte Tidsskriftets og Skrifternes Indhold til poetiske Arbejder og Oversættelser; og allerede i 1te Bind (1798) ikke allene meddeelte 1te Sang af Homers Ilias, oversat af Baggesen, men ogsaa Sanders Sørgespil "Niels Ebbesen." Dog gik Indholdets Charakter snart over til en Blanding af egentlig lærde eller videnskabelige Afhandlinger og Undersøgelser i Philosophie, Historie, Statsvidenskab, Philologie, Naturlære og Naturhistorie, og sl. Videnskaber, med mere populaire Undersøgelser og Udarbejdelser. Samsundet, i hvis Skrifter de saa, i Begyndelsen meddeelte svenske Bidrag, meget snart ganske ophørte, blev et virkeligt dansk Videnskaber - Selskab, hvis Virksomhed imidlertid, med Udelukkelse af praktiske Formaal, Priismateriers Udsættelser o. d., saa godt som ene indskrænkede sig til de vedtagne Sammenkomster, og Medlemmernes Dplæsning af deres Bidrag til Skrifterne. Men disse blev nu, i en fleersidig Retning og et endnu mere udstrakt Omfang, det samme, i den 3^{die} Periode af Videnskabernes Selskabs Tilværelse, hvad det naturhistoriske Selskabs Skrifter fornemmelig havde været i Slutningen af den anden Periode: en Canal, der afledede et stort Antal af saadanne videnskabelige Arbejder, som ellers kunde, og tildeels vilde have fundet Veien til vort Selskabs Skrifter, til en anden Bestemmelse og en anden Samling. Her blev denne Virkning saameget mere kiendelig og paafaldende, som man endog saa Medlemmer af Videnskabernes Selskab, der aldrig nogenstunde have leveret et Bidrag til dets Skrifter, at kunne finde Leilighed til at udstyre det skandinaviske Selskabs Samlinger med flere, endog reent videnskabelige Afhandlinger.³⁰⁵⁾ Andre berømte og fortiente Forfattere, (hvoriblandt

³⁰⁵⁾ Saaledes leverede Ramus en heel Række af numismatiske Bidrag, og vad flere naturhistoriske Afhandlinger (f. Ex. om de hvirvelløse Dyr's Stadium; om Inddelingen af denne Dyrclassen og af Sliimdyrene i

f. Gr. Zerholdt, Moldenhawer, P. E. Müller, J. P. Mynster, J. Møller, S. Thorlacius, B. Thorlacius, Schmidt-Phisfeldt, J. S. Schlegel, Viborg, Werlauff, S. C. Ørsted), deelte deres litteraire Virksomhed imellem begge Selskaber, hvorved det skandinaviske stelden kom tilfort. I Særdeleshed var det kun alt for kien deligt, at netop i Perioden fra 1800 til 1815, og endnu længe derefter, var det sidstnævnte Selskabs Skrifter Stedet, hvor man næsten allene maa søge videnskabelige Bidrag til Nordens og Fædrelandets Historie, Archæologie, Sprogkundskab, og dermed beslagtede Gienstande, forfattede af Videnskabernes Selskabs Medlemmer. Det var ligesom disse i hin Periode ikke mere i Selskabet fandt det Støttepunkt, eller den Deeltagelse for videnskabelige Arbejder og Undersøgelser i den angivne Retning, som i det 18de Aarhundrede; ligesom Selskabet overhovedet i de første Decennier af det 19de Aarhundrede, viste en afgjort Tilbøielighed til at gaae over til en mere praktisk, end literair Virksomhed, hvilket atter stod i Forbindelse med den overveiende Indflydelse og Anseelse, som de physiske, kemiske og mathematiske Videnskaber maatte vinde i Selskabet, deels ved det stigende Antal af betydende Medlemmer i disse Afdelinger, deels af andre Grunde. Det er desuden i det Hele klart, af den betydelige litteraire Virksomhed, som henved 20 Aar yttrede sig i det skandinaviske Selskab, og hvori selv de physiske Medlemmer i Vid. Selskab ivrigt deeltog, imedens dettes Skrifter Aar for Aar fortyndedes og deres Udgivelse omsider reent standsede: at den videnskabelige Aand og levende Interesse i vort Selskab har været stærkt i Aftagende, og at endog hos dets egne Medlemmer en saadan Deeltagelse mere har vendt sig til det unge, livsfriske, aandeligt vaagne og virkende Selskab, hvor en større Mangfoldighed af litteraire Formaal afverlende sysselsatte Opmærksomheden, og hvor en stor Deel Medlemmer ikke saa ofte maatte henvende den paa mathematiske Problemer, kemiske Analyser, geographiske Opmaalinger, eller andre

Almindelighed; om Steenkullene; Beskrivelse over islandiske Mineralier; m. fl.) hvis Indhold og videnskabelige Behandlingsmaade ganske sætte dem ved Siden af de Bidrag, man optog i Vid. Selskabs Skrifter. Blandt flere Medlemmer i dette Selskab, som intet have leveret til dets Skrifter, forekommer i Listen over Forfattere i det skandinaviske Selskabs Samlinger: M. S. Bornemann, S. A. Clausen, C. W. v. Eggert, L. Engestrøft, J. Kierulff, O. Malling, C. Molbech, K. Nyerup, K. Raab, J. Rathke, A. S. Ørsted.

Materier, hvori de enten aldeles ikke vare hjemme, eller som de vanskeligere kunde afvinde personlig Deeltagelse.³⁰⁶⁾

Endnu maa det bemærkes, at det ogsaa var i Selskabets tredie Periode, at en Skik begyndte at blive ganske hyppig, hvorved det blev mundaagaeligt, at Selskabets Skrifter efterhaanden kom til at savne mangen et meer eller mindre interessant Bidrag. Vedtægt og Brug havde hidtil, fra Selskabets Stiftelse, medført, at Medlemmerne ansaaes, om ikke ved fuldkommen Forpligtelse forbundne, dog ved et Slags videnskabelig Pligtfølelse opfordrede til, efter Omgang at oplæse Afhandlinger, Undersøgelser, Beretninger om Forsøg, Opdagelser og nye Fremskridt i Videnskaberne, og andre passende Bidrag i Selskabets ordentlige Møder, hvilke derved fortrinligen erholdt den Charakter af lærde og videnskabelige Forsamlinger, som var deres oprindelige og vedvarende Bestemmelse; og tillige afgav Stoffet for Selskabets Skrifter, hvilke dog altid betragtedes som det mest talende offentlige Vidnesbyrd om dets videnskabelige Virksomhed. Det havde derfor ogsaa længe været almindelig Vedtægt, at Alt hvad der oplæstes i Selskabet, og ansaaes for qualificeret til offentlig Meddelelse, ogsaa betragtedes paa en Maade som Selskabets Eiendom, og var bestemt til at bekjendtgøres i Samlingen af Skrifterne. Enkelte Tilfælde, hvor man afveg fra denne Vedtægt, selv i de tidligere Aar, vare dog kun fiendne Undtagelser. I det 19de Aarhundrede blev det derimod en langt hyppigere Skik, at Medlemmer af Selskabet i Møderne oplæste videnskabelige Arbejder og andre Meddelelser, som Forfatteren ikke lod indrykke i Skrifterne, men paa andre Maader bekjendtgjorde, eller slet ikke lod trykke. Den Anskuelse blev saaledes efterhaanden

³⁰⁶⁾ Endnu et andet literairt Selskab, der i Folge Navnet, som det antog, fortrinligen vilde virke for Sandhed, blev stiftet 1797 eller i Beg. af 1798, (uden Tvivl i et Slags Modsetning til det skandinaviske Selskab, eller tildeels af saadanne Literaterer, som ikke vare optagne i dette). Hiint Selskab udgav fra 1798 et Fierdingaarsskrift, under Titel: **For Sandhed**, hvoraf 6 smaa Bind udkom indtil 1801. Men disse Skrifters Indhold (metrisk og profaisk) er overhovedet mere populairt og æsthetisk, og mindre videnskabeligt (skjendt med enkelte Undtagelser), end det skandinaviske Selskabs; ligesom Selskabet for Sandhed ogsaa, ved Optagelsen af enkelte Artikler med satirisk-politisk Tendents, slog ind paa en Bane, der blev aldeles ubetraadt af begge de videnskabelige Selskaber i Kiøbenhavn.

giældende, at det ikke var Selskabet, men Forfatteren, der havde den nærmeste Eiendomsret til det oplæste Bidrag; og der forekommer allerede i det Tidrum, vi her omhandle, en heel Deel Exempler paa at Afhandlinger ere oplæste, om hvis Bestemmelse der tildeels intet findes anført i Protocolterne; men som ikke foresindes i Skrifterne, og tildeels heller ikke paa anden Maade ere publicerede. Af saadanne kan f. Ex. nævnes i denne Periode: — Mûnter, om Beliggenheden af Jupiter Ammons Tempel, (oplæst 6. Marts 1801). Schow, Udkast til et Mindekrift over Tyge Rothe, (8. Mai 1801). Admiral Grev A. S. Moltke, Selskabets Voresmedlem: Bidrag til Strymandskonstens Historie, (oplæst 1. April, 13. Mai og 20. Jun. 1803). Mûnter om den Davidiske Families Begravelse i Bierget Sinai, (2. Marts 1804). La Coudraye om den bedste Indretning af Brandere, (6. Januar 1804). W. Schow, "om Oprindelsen til de græske Mythers philosophiske Allegorier og deres historiske Fortolkninger." 1. og 2. Afd. (1805, d. 15. Nov. og 6. Dec.) En Afhandl. indsendt af J. Esmarch om et af ham i Nærheden af Arendal opdaget nyt Minerale: Datolith, der især udmærker sig ved sine Crystallisationsformer, m. m. (1806, 17. Jan.) Mûnter, "om Kabirernes Mysterier" (1806, 31. Jan. og 14. Marts). Mûnter "om de eleusinske Mysterier," (1807, 20. Febr.) Mûnter "om den forødinste og ødinste Religion i Norden," (1808, Mart. 4 og Dec. 23). Schmidt-Phiseldeck: "Grundtræk til en Udvikling af Begrebet om Siælen," (oplæst 3. Febr. 1809). Just. Raad W. Schow: "Udsigt over de nyeste Opdagelser angaaende Egyptens Konstmønstere, 1te Afd. Om Obeliskerne," (oplæst 17. Febr. 1809). D. G. Moldenhawer: "Oplysning af Don Carlos' Historie, efter hidtil ubenyttede Haandskrifter i det st. Kongel. Bibliothek," (7. April 1809). Treschow: "Om de ældre Folkeslags Cultur," (d. 21. Apr. 1809). La Coudraye: "almindelige Betragtninger om at bryde den fiendtlige Linie i Søslag," (d. 8. Decbr. 1809). Grev Vargas-Bedemar: "mineralogiske og metallurgiske Bemærkninger paa en Reise i Frankrige 1807 og 8;" (10. Nov. 1809) og "om Blyets Ertsens metallurgiske Behandling," (26. Jan. 1810). Prof. O. S. Mynster: "Undersøgelse af den sammentrykkede Lufts Egenstaber, med Hensyn til Lys, Varme og Ild," (16. Marts 1810). S. C. Ørsted: "Undersøgelse over de første Grunde til al kemisk Virkning," (oplæst 30. Marts 1810, 18de Januar, 1te og 15^{de}

Febr. 1811). *Münter*: "om Idealerne for den gamle christelige Kunst," (1811, Jan. 4). *Verzelius*: "om de bestemte Proportioner i Tegemernes Bestanddele," (opläst af Ørsted 1811, Novbr. 22 og Decbr. 6). *A. Kall*: om Elefantordenens tidligste Oprindelse og Ordensdecorationens første Anvendelse. (1812, 3. Jan.) *P. E. Müller*: "om den islandste Historiefrivnings Oprindelse, Fremgang og Undergang," (1812, Apr. 17 og Mai 15). *E. Viborg*: om Kornarten Spelt, botanisk og oeconomic betragtet, og de af ham foretagne Forsøg med dens Dyrkning. (1812; s. Oversigt for 1812—14. S. 5). *C. F. Schumacher*: "over de conchyliologiske Systemer, og om nogle Arter af toskallede Conchylier." (sammest. S. 7). *S. C. Ørsted*: "en Afhandling over Lovene for de electricke Virkninger's Svækkelse ved Afstanden," (sammest. S. 9). *Münter*: den Lucanske Stad Belias Historie, og om Carthagerne's Religion, (sammest. S. 13). *Dr. J. L. Rasmusen*: "over Arabernes og Persernes Handel og Bekjendtskab med Rusland og Scandinavien i Middelalderen," (sammest. S. 17).³⁰⁷⁾ *Wengel*: om Mortalitet's forhold, med Hensyn til Enkelsfer. (Bekjendtgjør. for 1815-16. S. 5. 6.)

Naar man giennemløber denne, maaskee ei engang ganske fuldstændige Liste over Bidrag, som næsten Alle ere meddeelte Selskabet af dets Medlemmer ved Oplæsning i Møderne, uden at foresindes i dets Skrifter for 3^{die} Periode, kan det end mindre undre os, at disse hverken udgiøre i Omfang, hvad man kunde have ventet sig af 15 Aars Virksomhed, eller altid fra Indholdets Side kunne maale sig med de tidligere Samlinger. De forskjellige medvirkende Aarsager til, at endeel af Selskabets Medlemmer, imod al tidligere Bedtægt, nu saa hyppigen unddrog Skrifterne deres oplæste Bidrag, kan man saa lang Tid efter ikke angive; men maa formode, at den langsomme og uordentlige Maade, hvorpaa Skrifterne i denne Periode udfom, har bidraget endeel dertil. — I øvrigt maa endnu bemærkes, at ogsaa af den tredie Række af Selskabets Skrifter begyndtes

³⁰⁷⁾ Selskabet tilkiendte Forfatteren dets Sølv-Medaille for denne Afhandling, — upaatvivlelig et af de lærdeste Arbejder, som har været Selskabet meddeelt siden Grams Dage; men den blev ikke optaget i Skrifterne, og Forf. lod den andensteds trykke. (s. Maanedsskr. Athen. II. Bd. 1814. S. 177. 297. 444.)

en tydsk Oversættelse (besørget ved C. G. Rafn og Marcusen) som dog kun omfattede de physisk-chemiske Bidrag, og blev ufuldstændig.³⁰⁸) Siden har ingen Boghandler indladt sig paa et Foretagende, som upaatvivlelig dog, naar det havde været rigtigt anlagt og udført med Omhu og Hurtighed, og med det rette Udvalg, vilde have været lønnende.

III. Selskabets Omsorg og Virksomhed for den geographiske Opmaaling og de danske Landforts Udgivelse, finder jeg i den 3^{die} Periode Anledning til ikkun at omtale i stor Korthed. Deels er allerede i forrige Periode (jvf. S. 194—96. 209) for Sammenhængets Skyld, berørt nogle af Arbejderne, der ikke fuldførtes for i Historiens tredie Tidsrum; deels mangle i Selskabets Archiv for adskillige Aar Papirer og Breve, som brandte hos Bugge 1807; ligesom ogsaa Landmaalingens og Kortvæsenets specielle Historie, der for det meste bestaaer i Rapporter om aarlige Opmaalinger, om Landmaalernes Klager over for ringe Lønninger og Ansøgninger om Tillæg, paa Grund af Papirpengenes flette Cours, Secretairens Indberetninger om Kobberstifter Angelo's Ulefterrettelighed og Scendragtighed, og Forslag til Forandringer i Landmaalernes Personale, eller Tillæg i deres Lønninger ved foresaldende Afgang og Dødsfald m. m., er et Stof, der ikke har Interesse nok for en udføreligere Fortælling; da man allerede af foregaaende Periodes Historie kender, hvorledes det overhovedet gik til med de geographiske Foretagenders Fremme. I Almindelighed nødes vi til at tilstaae, at Fremgangen i de 15 Aar fra 1800 til 1815, da Landmaalingen vedblev at staae under Bugge's specielle Tilsyn (s. ovenf. S. 201) ei allene var langsom, men at en Deel af hvad der udførtes enten var mindre heldigt, eller, ved senere Indretninger af den geographiske Opmaaling, paa en Maade blev forgieves Arbeide.

Efterat Nr. 6 af de jydsk Specialkort, som det sidste fra forrige Periode, var blevet færdigt fra Angelos Haand i A. 1800, blev

³⁰⁸) *Schriften der physischen Classe der Königl. dänischen Gesellschaft der Wissenschaften*, herausgeg. von C. G. Rafn (u. Marcusen) I. Bd. 1. 2. Hest. Kopenh. u. Lpz. 1801. II. Bd. 1. 2. Hest. III. Bd. 1. Hest. ih. 1802—4. — Denne Samling er fra Udgiverens Side behandlet med saa liden Omhu, at ved enkelte Afhandlinger ei engang Forfatternes Navne findes angivne.

han, uagtet mange alvorlige Baamindelser og andre anvendte Midler (hvortil endog hørte Sogsmaal ved Forligelsescommissjonen, og Forpligtelse til Mulcters Betaling³⁰⁹) ikke færdig med Nr. 7 førend ved Udgangen af 1806. Selskabet havde imidlertid antaget en anden duellig Kobber- og Skriftstikker J. Sonne, til Medhjælper ved Arbeidet; men denne, som i Langsomhed kappedes med og endnu overgik Angelo, men ikke drev det til, som denne, at faae sin Plade to Gange betalt ved Forskud, kunde ikke levere det 1804 tegnede jydffe Kort Nr. 8 færdigt før i A. 1811 (jvf. S. 194. 95). Kortet var i øvrigt særdeles vel stukket; og man gjorde sig Haab om, "at dette Korts Skivne kunde bidrage til at undsfylde det lange Dphold." (s. Bekjendtgjørelsen f. 1810-11,

³⁰⁹) I den efter Selskabets Befaling (d. 3. Jan. 1806) af Bugge opsatte Klage til Forligelsescommissjonen over Angelo, giennemgif man hans hele Udfærd og Behandling af Selskabets Kortarbeider. Han havde fra 1781 til 1787 været Lærling hos Gutter paa Selskabets Befordning, da der for hans Uplæring betales denne 100 Rdlr. aarlig. Efterat have d. 25de Jan. 1788 fremlagt et Prøvearbeide, blev han efter Gutters Død antaget til Selskabets Kobberstikker, paa følgende Vilkaar: 1. At han, ligesom Gutter, erholdt 100 Rdlr. aarlig til Værelse og Brænde. 2. At der betales ham for Stikningen af ethvert Kort, i Forhold til dets Vanstælighed fra 450—650 Rdlr. Cour. 3. at denne Betaling blev erlagt med 30 Rdlr. maanedlig i Forskud, og til endelig Afregning, imedens Arbeidet færed frem. I 12 Mar. fra 1788 til 1800, havde Angelo "med Flid og Noiagtighed arbeidet til Selskabets Tilfredshed, saaledes som man af en duellig og ærefærdig Kunstner kunde vente;" ligesom Selskabet heller ikke var nøieregnende med Betalingen for de leverede Plader; hvilken ved Afregning som oftest oversteg den fastsatte høieste Sum af 650 Rdlr. I Marts 1800 modtog Angelo Tegningen af Kortet Nr. 7, hvilken han lovede, som det i Almindelighed skeete, at levere færdigt i 2 Mær. Men ved Slutningen af 1804 havde han endnu slet ingen Prøve leveret af dette Kort, som allerede, ved Udbetalingen i 3 Mær af de sædvanlige 30 Rdlr. maanedlig og af 100 Rdlr. til Huusleie aarlig i 4 Mær, havde kostet Selskabet 1480 Rdlr. Cour. Imidlertid tilbød man desuagtet at ville endnu betale ham 200 Rdlr. i 4 Terminer, naar han leverede Kortet færdigt til næste Mærts Udgang. Der kom hverken Svar eller Kort fra Angelo; og nu lod Selskabet ham endelig i Jan. 1806 indkalde for Forligelsescommissjonen, og forelægge det Vilkaar, enten at levere Kortet Nr. 7 aldeles færdigt til Salg d. 1. Novbr. 1806, eller at miste sit Arbeide som Selskabets Kortstikker, og den aarlige Huusleiehjælp. Dette Middel virkede strax kraftigere, end alle Forskud. Angelo leverede virkelig sit Kort til Mærts Slutning, og erholdt ogsaa de forhen lovede 200 Rdlr.

S. 24; for 1811-12. S. 23). En Deel af denne Tid havde Sonne imidlertid anvendt paa et Arbeide, som 1808 var ham overdraget. Pladen til Generalkortet over Siælland, som det der hyppigst efterspurgtes, var ved de deraf tagne 3—4000 Aftryk blevet saa afflidt, at den behøvede fra Grunden af at opstikkes; dette udførte Kobberstikker Sonne for en Betaling af 400 Rd. saa vel, at Pladen fik Anseelse af at være ny, og antoges, atter at kunne udholde i det mindste to til tre tusinde Aftryk. Paa samme Maade blev af Sonne ogsaa Specialkortet over den nordøstlige Fierdedeel af Siælland opstikket, da dette, som det tidligste og stærkest eftersøgte af de fire siællandske Kort, led under lignende Mangel. Angelo fuldførte, med noget mindre Langsomhed, det jydsk Kort Nr. 9, over den nordvestlige Fierdedeel af Hertugdømmet Slesvig, der blev udgivet 1809. Han sysselsattes dernæst med et Specialkort over Bornholm, som han fuldførte 1811, (s. Bekiendtg. 1810-11. S. 24), for en Betaling af 1000 Rd., og som fra Stiftets Side faldt saa vel ud, at det kan kaldes det smukkeste af de Kort, Angelo har leveret, og sættes i Sammenligning med udenlandske, i graphisk Henseende udmærkede Kort; men som uheldigviis fra den geographiske Side (Landet var opmaalt af Ellung og Wolff, og Kortet reduceret og tegnet af T. Bugge d. Y. og F. Wilster 1805) ikke skal være uden endeel Feil. Det var i Særdeleshed en senere, ved Generalstaben foranstaltet Opmaaling af denne Ø, hvis Resultater have gjort Kortets Rigtighed mistænkelig.

Et lignende, ja endnu større Uheld har forfulgt et Foretagende, som Selskabets danske Kortsamling meget trængte til, for at vinde i practisk Brugbarhed; nemlig Reduceringen af de 8 jydsk Kort til et Generalkort over Nørre-Sjælland, paa samme Maade, som dette var færdigt med de 4 siællandske. Til dette Arbeide blev Kortenes Reducering og Tegningen af Generalkortet overdraget Landinspекteur Ellung, som (i Følge Paastriften eller Titelen) fuldførte det 1811. Det trigonometriske Kort, der var Grundlaget for det Hele, var forfærdiget af Etatsraad Bugge; og efter hans egen Beretning, befandttes "efterat Meridianerne, samt Brede- og Længde-Graderne vare opdragne, Hovedpunkterne, og fornemmelig alle Kiøbstæder, at ligge paa den rette Brede og Længde, som de skulde have, deels efter astronomiske Observationer, deels efter geographiske Beregninger, førte efter Stedets Afstand fra Kiøbenhavn's Meridian." Det tilføies endog, at man derved har fundet en ny, bekræftende Prøve

paa den høie Grad af de danske geograph. Kort's Nøiagtighed, "som er saa stor, at der paa 20,000 Men ikke maa feile en Men." (Bekjendtg. 1810—11. S. 13). Da man 1811 i September henvendte sig til Angelo om Stifningen af Ellungs Tegning til dette Kort, forlangte han derfor 1000 Rdlr. Species, eller efter den daværende Cours 8000 Rdlr. d. Cour. Alt hvad Selskabet fandtes i Stand til at udrede til denne Udgift, var 4000 Rdlr. d. Cour.; men Angelo vilde ikke gaae ind paa et saa stærkt Afslag, da det jydsk Kort naturligtviis i Størrelse og Mængden af Stednavne overgik alle tidligere af ham stufne Specialkort, hvoraf intet var betalt ham høiere, end med 1200 Rdlr. d. Cour.; men ogsaa paa Liden, da Coursen ikke var sunken saa dybt. Selskabet saae sig nødsaget til at hentye til Kongen om en overordentlig Hielp til dette Kort af 2000 Rdlr. d. C., i Stedet for de sædvanlige 250 Rdlr., hvilke af den Kongelige Casse udbetaltes til Selskabet, og indflød i dets Landmaalingsfond, som Understøttelse til Stifningen af ethvert Kort. Frederik VI., hos hvem Ansøgninger til nationale videnskabelige Foretagenders Fremme altid mødte en høi Grad af kongelig Liberalitet, bevilgede Udbetalingen af denne Sum "naar Kortet blev færdigt." Angelo erholdt vel allerede i 1812 offentlig Roes for "den Ufortrødenhed og megen Flid, hvormed han arbejdede paa det vanskelige Kort," hvilket man derfor haabede, hastigere vilde blive færdigt, end Selskabet havde ventet sig. (Bugges Bekjendtg. f. 1811. 12. S. 21). Men dette Haab gik ikke i Opfyldelse; Angelo døde efter lang Svagelighed 1817; Kortets Stifning maatte overdrages til Sonne, der omsider fuldførte det 1820. Da nu dette længe ventede Generalkort udkom, var det langt fra, at svare til Forventningen. Hvad enhver strax maatte bemærke, var at dets Udvoortes stod tilbage for tidligere Kortarbejder, udgivne af Selskabet, navnlig for Angelos specielle Bornholmiske Kort; hvilket imidlertid ikke saameget kunde tilregnes Kobberstikkerens Mangel paa Flid, som at Kortets Tegning i Reenhed og Ziirlighed, og i sin hele Character, ikke ret svarede til Selskabets øvrige Kort. Men endnu uheldigere var det, at man fandt den af Ellung reducerede Tegning hverken at være geographisk nøiagtig, eller udført med den behørig Omsorg og Nøiagtighed i Skoves, Landveies, Byers og andre Gienstandes Angivelse, eller med den rigtige Deconomie i Skriftens Anbringelse. Dette har ogsaa foranlediget, at man ved en i den sidste Tid

foretagen Bearbejdelse af Bladen har søgt at bortskaffe endeel af det, som gav mest Anstød. Om man mueligen i Kritiken over dette, vel i det Hele hverken smukke, ret tydelige eller fuldkommen nøiagtige, men dog altid brugbare Generalkort, undertiden er gaaet noget for vidt: saa er det dog vist, at det aldrig har kunnet vinde den Credit, eller blive saa bekiendt og udbredt, som Selskabets øvrige Kort; ligesom det ogsaa i en sildigere Tid bragtes til Dmtale, at besørge et nyt Generalkort over Nørre-Jylland, svarende til det gode og zjirlige Generalkort over Hertugdømmet Slesvig, der udfom 1836.

Ifke allene de originale geographiske Concept-Kort, men ogsaa Selskabets trigonometriske Constructioner over Jylland, bleve i denne Periode idelig laante af Admiralitetet og benyttede ved Tegningerne af de Søkort over de danske Farvande, som man havde begyndt at udgive fra Søkortarchivet. De trigonometriske Kort maatte Selskabet lade afskopiere til saadan Brug; og Bugge, der havde hele Kortvæsenet under sin Opsigt, forvoldte denne Sag ifke lidet Besvær. Men hvad han tog sig endnu mere nær, var at der aldrig paa Søkortene nævnedes den egentlige Kilde, hvorfra deres hele Construction og Kysternes Afstætning var taget. Han foreslog omfider, at lade nogle Ord indflyde herom i et Svar til Admiralitetet paa en nye Requisition af jydsk Kort (15. Nov. 1805.) "Sø-Kort-Archivet — tilføier han i sit Referat af denne Sag — har virkelig prunket med laante Fiedre, og udgivet et af Selskabets betydeligste Arbejder for sit eget. Det er i sig selv ifke andet end Grundene, man har ladet lodde, opmaale og indtegne i vore geographiske Opmaalinger; Berømmelsen for den geographiske og astronomiske Nøiagtighed tilkommer allene Selskabet." Selskabet besluttede senere: (1806 14. Marts) at man, i Anledning af en ny Begiering fra Admiralitetet om Laan af de Bornholmiske, endnu ifke færdige Kort, i Svaret vilde anmode dette Collegium, herefter at tilføie paa dets Søkort: grundet paa de under det Kgl. Vid. Selskabs Bestyrelse foretagne geographiske og trigonometriske Operationer. Admiralitetet vilde ifke gaae ind derpaa (11. Apr. 1806); men tilbød at nævne det i Beskrivelserne over Søkortene, og vedblev i øvrigt at laane og benytte Selskabets Kort. ³¹⁰⁾

³¹⁰⁾ En lignende Anke kan føres over et nyere, i øvrigt meget fortienstligt og nyttigt Arbejde: de af Capit. J. N. Mansa smukt tegnede og lithographerede,

Dette var for Rejsten ikke den eneste Brug, som man gjorde af disse til geographiske Arbeider, grundede paa de danske Originalkort. Den franske Regjering, eller egentlig Gen. Sanson, Chef for det franske militaire Kort-Archiv, erholdt i 1808, efter kongelig Befaling, Copieringer af de danske trigonometriske Kort over Slesvig og Holsten, til Brug ved et stort Militairkort over Lybskland. Ikke fornøiet hermed, forlangte Gen. Sanson ogsaa at erholde Copier af alle de originale Concept-kort, og alle trigonometriske Operationer over hele Danmark. Bugge havde forestillet for H. M. Kongen, at hertil udfordres 16—20 duelige Korttegnere og et Par Calculateurer, hvilke dog neppe i 3—4 Aar kunde fuldføre dette Arbeide, som vilde koste en ikke ubetydelig Pengesum. Under 16. Oct. 1809 resolverede Hs. Maj. "at man skulde undslaae sig for at opfylde denne Begiering, paa Grund af dens Bidtlostighed og Beføstning." — Derimod befalede Kongen (29. Aug. 1809) at alle originale geometriske Kort og trigonometriske Constructioner over hele Danmark skulde udlaaes til Capitain C. F. Wilster, som det var paalagt, under Bugges Opsyn, at tegne et Kort over Landet, i en Maalestok af $1\frac{1}{2}$ Tomme til Milen, eller $\frac{3}{4}$ af den Maalestok, hvorefter Selskabets Kort ere tegnede.

De geographiske og trigonometriske Arbeider til Opmaaling og Korttegning over den endnu tilbagestaaende Deel af den danske Stat fortsattes uafbrudt, saaledes som ogsaa for en Deel ovenfor er omtalt (S. 209. 10) i Aarene 1801—1815; men ligesom Arbeidet — af Grunde, som for en Deel vel kunne søges i Krigsaarenes forstyrrende Indflydelse, og tildeels i Bugges tiltagende Alderdom, — havde en kiendeligt langsommere Fremgang: saaledes bleve ogsaa Resultaterne af Arbeidet efterhaanden svagere, og deres Værdi mere tvivlsom. Allerede 1809 var man færdig med Opmaalingen af Sønderjylland; og da nu kun Hertugdømmet Holsten stod tilbage, der ogsaa var indbefattet i den oprindelige Plan for de af Selskabet bestyrede geographiske Arbeider, begyndte man ogsaa ved given Leilighed at

med nyere Situations-Forandringer forsynede Copier i mindre Maalestok af Videnskabernes Selskabs geographiske Kort over Danmark. Endskiøndt disse haade ved Forbedringer i det Ydre, og ved at kunne optage de nye Inddelinger og Forandringer, have vundet i Brugbarhed: burde det heller ei være unbladt, paa disse Kort at nævne den Hovedkilde, uden hvilken de aldrig kunde være blevne til.

indskrænke det hidtilværende Antal af de geographiske Landmaalere.³¹¹⁾ Dog slysfelfattes endnu i Mærene fra 1809, da Opmaalingen af Holsten, (med nogle Smaaestykker af den sydligste Deel af Slesvig) tog sin Begyndelse, indtil 1814, det sædvanlige Antal af 6 Landmaalere (Bruun, Ellung, Wolff, Werkmester, Bugge jun. og Gudme). I Anledning af disses Ophold i Holsten, bevilgede Kongen efter Selskabets Indstilling, at den til Kortværkets Fremme tilstaaede aarlige Sum, for saavidt den anvendtes til Landmaalers Lønning, der arbejdede i Holsten, udbetaltes dem halvt i schl. holst. og halvt i dansk Courant. Selskabet bevilgede ogsaa samtlige geographiske Landmaalere hver et Tillæg af 100 Rdlr. dansk Cour. aarlig, fra 1. Jan. 1810; hvortil, efter Bugges Formening, kunde findes Udvei ved den betydelige Indtagt af Kortsalget. — Der opmaaltes i det Hele fra 1809—1815 i Hertugdømmet Holsten (med Indbegreb af de overblevne smaa Landstykker i Slesvig) af Bruun omtr. $11\frac{7}{10}$ Quadr. Miil; af Ellung $5\frac{4}{10}$; Wolff $4\frac{2}{10}$; Werkmester $5\frac{4}{10}$; Bugge $2\frac{9}{10}$; Gudme $6\frac{1}{10}$; i det Hele 36. 116 Quadr. miil. Efter Et. N. Bugges Død, da Overopsynet med Landmaalingen overdroges Overlandinspecteur Bruun, og han derved tillige opførte med Opmaalingen, blev der af de forhen nævnte Landmaalere (tilligemed en Landmaaler Storm fra 1815) i Mærene 1815—21 i det Hele opmaalt i Holsten 87. 360 Quadr. miil. Den i sidstnævnte Aar foregaaende Forandring med den geographiske Opmaaling i dette Hertugdømme, og det hele Foretagendes videre Skiebne, kommer jeg til at berøre i næste Periode.

Under Bombardementet 1807 reddedes til Lykke den uerstattelige Grundvold for den danske geographiske Kortsamling, nemlig Selskabets originale geometriske Conceptfort og trigonometriske Constructioner, med alle derhen hørende Beregninger, ligesom alle Kobberpladerne, som Bugge i Tide havde ladet henbringe i det Kgl. Geh. Archiv. Den Selskabet tilhørende store geographiske Cirkel blev ogsaa reddet paa Observatoriet; ligesom ogsaa dets Medaillestempel,

³¹¹⁾ Saaledes blev 1806, da Landmaaler Jversen døde, ingen i hans Sted antaget. 1815 afgik Landmaaler Wolff med Kongelig Pension, efterat have tjent i Alt 30 Aar som Assistent og Landmaaler; 1816 sattes ligeledes Werkmester paa Pension, da han i det Hele havde tjent 23 Aar. Ellung, som forhen er bemærket, døde først 1820.

som var i Secretairens Bevaring. Derimod gik tabt ved Opbrændingen af Bugges Gaard: Afstryk af Landkortene til en Værdi af omtrent 2000 Rdlr., af det Selskabet tilhørende Kort-Papir for et Par hundrede Rdlr., Instrumenter og Indretninger, den geographiske Landmaaling vedkommende beregnet til noget over 400 Rdlrs. Værdi; saaledes udgiorde Selskabets Tab ved Bombardementet i det Hele en Sum af omtr. 2600 Rdlr. — Man var saa heldig, tilligemed Selskabets Casse, der var bleven bevaret i Bankens Kieldere, ogsaa at redde et Par udprægede Medailler i Guld, for hvilke man havde Anvendelse. Derimod blev ved en engelsk Bombe, der faldt i Kobberstikker Haas's Værksted, til hvem Afstrykningen af Selskabets Kort var overdraget, den dertil anskaffede Presse saaledes beskadiget, at dens Istandsættelse medførte en Udgift af henved 100 Rdlr.

Endnu stod her tilbage, at gjøre Rede for de Summer, som i Aarene 1801-1815, ere anvendte af offentlige Midler paa den geographiske Opmaaling samt Kortudgivelsen, og hvorledes denne Anvendelse har været; men Kilderne hertil ere ikke saa fuldstændige, at dette for hvert enkelt Aar kunde skee; og et saa detailleret Regnskab over Landmaalingens udgifterne kan ogsaa ansees for overskudigt. I Almindelighed vil jeg bemærke, at der i denne Periode udbetaltes af Finantserne til den geographiske Opmaaling 2858 Rdlr. og fra A. 1813 (med et Tillæg af 162 Rb. til Landinspecteur Wessel) 3020 Rdlr. aarlig (som efter Pengeforandringen gik over til Rbdlr. Sølvværdi). Ved Kongel. Resolution af 15. Jul. 1815 bevilgedes endnu et aarligt Tilskud af 1000 Rbdlr. Sølvværdi. Endvidere betaltes af Particulair-Cassen de sædvanlige 100 Rdlr. aarlig til Kobberstikkerens Huusleie; endelig var ogsaa Indtægten for solgte Landkort længe en meget betydelig Tilvært til Landmaalingens fondens Resourcer.³¹²⁾ Det er i forrige Periode berettet, at

³¹²⁾ I Anledning af et Andragende fra Boghandler Schubothe, oplystes det i 1806 (d. 7de Novbr.) at han i de foregaaende 8 Aar havde solgt over 8000 Blade af Landkortene. For Aar 1808 beløb Indtægten af Kortsalget sig til 2024 Rdlr.; 1809 til 2085 Rdlr.; 1810 steg det endog til 3533 Rdlr. og overgik saaledes den af den kongel. Casse til Landmaalingen betalte Sum: 3120 Rdlr. 1811 var Kortsalgets Beløb 2776 Rdlr.; og aftog neppe i de følgende Aar, skøndt Summerne, i følge Pengeforandringen formindskedes. Jeg finder, at Schubothe allene i Aaret

bemeldte, til den geographiske Opmaaling henlagte Indtægter i en Række Aar ikke vare tilstrækkelige; men at der for at dække det Manglende, aarligen behøvedes et Tilskud eller Laan af Selskabets Casse: og at denne Landmaalingfondens Giæld i 1804 var stegen til 15,377 Rdlr. d. Cour. Det var ikke venteligt, at denne Giæld i de efter 1807 følgende Aar, og i den almindelige Pengesforvirring og Papiroversvømmelse, skulde kunne formindskes. Jeg finder, at den allerede ved Slutningen af 1805 udgjorde 16,018 Rdlr., og at den efterat være i 1806 stegen til 16,988 Rd. Cour., i Aarene 1807—1812 holdt sig omtrent ved denne Sum, lidet over eller under 17,000 Rdlr.; saaledes, at den i 1812 udgjorde 17,154 Rdlr. Da nu alle Pengesforhold, ved den giennemgribende Forholdsregel af Regieringen i A. 1813, modtog en pludselig Forandring, kunde Selskabet, under de Følger denne havde for dets Finanser, og inden disse igien ordnedes ved Bestemmelsen af dets fremtidige Rente=Indtægt, ikke drive det videre, end at Regieringen for Eftertiden bestemte Udbetalingen af den aarlige Understøttelse til Landmaalingens Fond i Solvvardi. Men herved var for Dieblicket ikke at tænke paa nogen Erstatning af det betydelige Deficit, eller af denne Fonds Giæld til Selskabet; hvilken saaledes paa en Maade bortfaldt ved Papiropengenes dybe Forringelse og paafølgende Reduction. Naar man derfor længere hen i Tiden har anført, at Selskabet igjen har vundet eller opsparet Capitaler, ved formindskede Landmaalingsudgifter efter 1820: saa maa herimod beregnes, at Selskabet, allerede før 1807, ved dette Foretagende, hvis Beføstning det ikke skulde bære, havde tilsat en Sum af 17,000 Rdlr. Courant.

IV. Det andet af de store videnskabelige Foretagender, hvis Udførelse i en lang Række Aar havde været Gienstand for Selskabets Omsorg, den danske Ordbog, forlode vi ved Slutningen af

1815 har indbetalt 1369 Rbdlr. 44 Sk. Navneværdi for Kortfaldget; dog kan dette ikke regnes for et Aars Indtægt, da hans Afdrag paa den mellemværende Regning skeete vilkaarligt og til ubestemte Tider. Saaledes indbetalte han det følgende Aar 942 Rdlr.; i 1817 kun 400 Rdlr.; i 1818: 752 Rdlr.; 1819 derimod 1,439 Rdlr. og s. f. Prisen paa Selskabets Landkort havde før Pengesforandringen 1813 været 4 og 5 Mk. for Bladet. 1813, d. 6te Febr. bestemtes den til 8 Mk. Navneværdi.

anden, eller i Begyndelsen af tredie Periode, ved Udgivelsen af anden Deel af Barket, og ved Redacturen, Profesfor Everts Død i A. 1803 (jvf. S. 222.) Fortsættelsen af dette vigtige og meget omfattende Foretagendes Historie fordrer en nøiagtig og nogenlunde fuldstændig Behandling af et meget vidtløftigt, fra flere Sider interessant Stof; men jo rigere og større den Mængde af Materialier er, som her frembyde sig til Forfatterens Raadighed, desto mindre tør han dølge Banskfeligheden af at benytte dem til en pragmatisk og sammentrængt Fortælling, der fortsætter Arbeidets Historie i Overeensstemmelse med den Skikkelse og Charakter, hvori den er begyndt. — Efter Everts Død indtraadte et Par Aars Standsning i Redactionsarbejderne, og Ordbogs-Commissionen, (som, foruden de ældre Medlemmer: S. Th. Thorlacius, A. Kall, Thorfeldin og Viborg, i Aaret 1804, 6. Jan., 4. Febr. og 20. April, ved Selskabets Valg blev forøget med Schow, Rafn og Kierulf) traadte først med dette Aar igien i egentlig Virksomhed. En af dens daværende Formand, A. Kall, forfattet og nedskreven, d. 6te Jan. 1804 indgiven Beretning til Selskabet om Sagens Tilstand og Udfigterne til dens Fremme, følger hverken Commissionens og dens Ordførers Bevidsthed om Planens Ufuldkommenhed, og de forhen udgivne Bogstavers, men især andet Binds Mangler; ^{31a)} eller de mange Banskfeligheder, som det vilde medføre, at forbedre Arbeidet i dets Fortsættelse, og dog hverken opgive, eller i det væsentlige snerpe sig fra den oprindelige Plan. Beretningens Forfatter

^{31a)} Om den Deel, Evert havde i disse, forekommer bl. a. følgende oplysende Sted: "Den afd. Redacteurs Selvraadighed, havde ofte været til ubehagelig Hindring for den Hielp, hvormed enkelte Medlemmer af Commissionen havde villet fremme Arbeidet. Saaledes forfaste han og lod blive ubenyttet en stor Deel af de rigtige naturhistoriske Benævnelser og Forklaringer, som een af os var villig nok til at meddele ham, og beholdt derimod kun de faa, for en stor Deel urigtige Benævnelser, han selv fandt i Moths og Rostgaard's Ordbøger, eller i afg. Just. A. v. Aphelens Oversættelser. Af tekniske Ord indsortes kun enkelte, og ofte urigtig beskrevne, som han fandt hos Moth og Rostgaard. Han grundede denne sin Bragen især derpaa, at det ikke skulde være efter Planen, at indføre saadanne Ord; skulde saadant være fastsat, da maatte ogsaa en stor Deel deslige Ord have været udeladte, som Prof. Evert optog af ovennævnte Samlinger."

lægger især Bægt paa den mundgaaelig nødvendige Kritik, der maatte anvendes baade i ældre og nyere Ord's Optagelse; og paa den ligesaa store Nødvendighed af, at der ogsaa i enhver anden Henseende anvendtes al muelig Flid og Omhyggelighed paa Redactionsarbeidet i det Hele, da det aldrig kunde ventes, at et Bogstav kunde opnaae Fuldstændighed eller nærme sig Fuldkommenhed, allene ved Commissionens Revision; særdeles paa den Maade, hvorpaa samme hidtil var foregaaet, ved stykkeviis at giennemsee Brudstykker af et Bogstav. Man var derfor af den Mening, at der fremfor Alt maatte sørges for, at alle forhaanden værende Materialier bleve ordnede, et tilstrækkeligt Forraad samlet af rigtigt forklarede technische og naturhistoriske Udtryk, og overhovedet alle fornødne Forarbejder tilendebragte. "Først naar man havde været heldig nok til at faae det Forraad samlet, som kunde staae Værkets sildigere Dele en langt større Fuldstændighed og mere Værd, end de første Dele have, synes en Redacteurs Ansættelse fornøden, til at besørge Værkets Udgave." — Hvormeget sandt og rigtigt der end var i de Kallste Ideer og Bemærkninger, som her fremsattes, er det dog let at see, at de overhovedet kun gav en fiern og langsom Udsigt til Arbeidets Fremgang, for ei at sige Fuldførelse, og dette stemte ogsaa ganske overeens med denne Lærdes Egenskab; i det han med sin livsfulde Aand, sit kritiske Blik, og et umaadeligt Kundskabsstof, bevarede i en forbausende Hukommelse, selv havde Interesse for at begynde mangehaande litteraire Arbejder, men næsten aldrig fuldendte noget. Selskabet bifaldt i øvrigt de her yttrede Anskuelser, og overdrog Committeeen at virke i Overeensstemmelse dermed, ved at lade samle Materialier for "den tilkommende Redaction af Ordbogen." (3. Febr. 1804).

Langt andre Grundsætninger udtaltes af Justitsraad Schow i en Skrivelse til Committeeen, et Par Maaneder efter hans Optagelse i denne. (4. Marts 1804). Allerede da havde han vundet den Overbeviisning, at Commissionens Medlemmer, om endog Alle med den bedste Villie for Sagens Udførelse, "sikkerlig ikke Alle ere bestaaede af lige Iver for dens hurtige Jværfættelse;" at "hvad Commissionen i Fremtiden kunde udrette, altid vilde være forbundet med affrækkende Nølen og Dvælen; og at der i Productet af dens Virkekraft ei vilde frembringes noget Heelt eller Samstemmende." Han troede ei engang, at Commissionen ved umiddelbart Tilsyn,

Anviisning og Veiledning for de yngre Medarbejdere og Medhjælpere, som man vilde og helst burde anvende ved Drdbogsarbejdet, kunde komme nogen Vel. Den til slige Arbejder fornødne "Mechanik" tvivlede han om, at nogen blandt Commissionens Medlemmer var indviet i; og om Noget var det, vilde han dog fattes Tid til det bestandige Tilsyn, som Arbejdet udfordrede. Han erklærede det ligesom for umueligt, at Commissionen allene kunde besørge hvad der udfordredes til Drdbogens Udgivelse. Hans Mening gik derfor ud paa, "at Commissionens hele Virkekraft maatte concentrere sig i en eneste duelig Mand;" denne Mand maatte være "en stor Humanist;" "Profesor Torfel Baden har allerede for længe siden viist sig som een af Danmarks største Humanister; og har selgelig Duelighed." Da han tillige havde Tid nok, maatte Selskabet helst overdrage ham Alt hvad der hørte til Drdbogsarbejdet, og herfor tilstaae ham "i det mindste alle Professors Emolumenter." Han var villig til at paatage sig Arbejdet, "under den Betingelse, at Selskabet tillige anvender 300 Rdlr. aarlig til Lønning for yngre Arbejdere, som maatte staae under hans umiddelbare Tilsyn og Ansørsel."

Den Bebrejdelse for "Seendragtighed", som Schow ved denne Leilighed fremsførte mod Commissionen, tilbageviiste N. Kall som "upassende", da Schow intet kiendte til dens tidligere Virksomhed, eller hvor ofte den havde søgt at paaskynde Clerts Redaction, og gjort Forestillinger herom til Selskabet. I Kalls udførlige Erklæring og Forslag i den Anledning (13. Marts 1804) gik det sidste ud paa: at Selskabet vilde dele Redactions-Arbejdet imellem Nyerup og Baden, paa Grund af, at der allerede i Efteraaret 1803, baade af Kall selv, og af Bugge, var gjort Prof. Nyerup det Forslag, at paatage sig Drdbogens Redaction; og at Nyerup derfor nu, ikke uden at yttre Fortrydelse over at skulle tilfidesættes for Baden, ³¹⁴⁾ i et Brev til Commissionen (10. Apr. 1804) havde

³¹⁴⁾ "Prof. Badens Indsigter i den latinske Philosophie, og andre smukke Videnskaber, kan Ingen have mere Agtelse for, end jeg; dog maa Commissionen undskyldes, at jeg gjør opmærksom paa, hvor ubehageligt det maa være for mig, som i saa mange Aar har gjort dansk Sprogkundskab og Litteratur til mit Hovedstudium, om en med andre litteraire Fortjenester, men med de Kundskaber, som egentlig udfordres til dette Arbejde, ikke, saavidt bekiendt, forsynet Mand, bliver mig fore-

fornyet sit Tilbud, at ville paatage sig Ordbogens Redaction, under saa ringe Vilkaar, at man vist nok seer, Nyerup ikke kiendte eller havde overveiet Arbeidets Omfang og Besværlighed.³¹⁵⁾ Kall, der med megen Humanitet og Erkiendelse af begges Fortienester, med Varme talte Nyerups Sag, vilde ogsaa, hvad der vel ei var uden al Grund, forklare Nyerups alt for ringe Tilbud derved, at han havde tænkt sig Materialet og For=Arbejderne til ethvert Bogstav saaledes ordnede og paa rede Haand, som Commissionen havde foreslaaet, at de skulde leveres til Redaction. Han ansaae ogsaa Nyerup i ethvert Tilfælde mere skikket til Arbeidet, end den af Schow foreslaaede Hoved=Redacteur. "Unegtelig," siger Kall, "er Hr. Prof. Baden in latinis, vel ogsaa in græcis, en langt lærdere Mand, end Prof. Nyerup. Derimod besidder den sidste saa udbredte Indsigter, og et saadant Bekiendtskab med vort gamle og nyere danske Sprog og dets Literatur, at Hr. Prof. Baden deri maa staae langt tilbage for ham. Hvem der altsaa er dueligst til dette Arbeide, vil komme an paa, om latinisk og græsk Sprogkundskab, eller Bekiendtskab med vort Nordens Sprog og Literatur, er ved en dansk Ordbog meest "kienlig." Uagtet Svaret herpaa, under de her stedfindende Betingelser, ei kunde være vanskeligt, og uagtet Nyerup i ethvert Tilfælde var besvøiet til at føle sig krænkert ved, at man først tilbød ham et usøgt Arbeide, som man derefter vilde give til en Anden: var Justitsraad Schow dog den eneste i Commissionen, der med Ringagt afviste Nyerup, i en alt for myndig Tone protesterede imod Kalls Forslag, og forsynede Nyerups Skrivelse med denne Paategning: "Det Kongel. Videnskabers Selskab er alt for oplyst til at bringes i Forlegenhed ved dette Brev, om hvilket jeg under Prof. Kalls

"trukken." Nyerup tilføjer: at en saadan Tilfidsættelse maatte blive ham dobbelt følelig, da han tilforn i endeel Aar havde været ansat og brugt ved Ordbogs=Arbeidet; og vel turde troe, at hans indsendte Collectanea m. m. ikke havde været uden Værd. — Af det endnu bevarede Manuscript af det Nyerupske For=Arbeide, eller Udkast til Bogstavet S, seer man ogsaa i det mindste saameget, at Clert, som Redacteur, umiddelbart har kunnet benytte det, ved at tilføie mange Tillæg og Forandringer; men uden reent af ny at omskrive det.

³¹⁵⁾ Han frasagde sig al aarlig fast Løn, og tilbød at levere ethvert særbdigt Bogstav for en Sum af 100 Rdlr., imod at erholde ved hele Arbeidets Slutning en Gratification, hvis Størrelse han vilde overlade Selskabet at bestemme.

Forslag har yttret min Mening." ³¹⁶) I hvor afgjørende denne Mening endog var, maatte den dog i Commissionen vige for Kalls. Thorlacius udtalte sig skriftlig i stærke Udtryk til Fordeel for Nyerup; og Thorkekin erklærede: at da Selskabets (d. 3^{die} Febr. 1804) tagne Beslutning angaaende Ordbogsarbeidet nu skal tilside sættes, frasiger han sig videre Deeltagelse i Ordbogscommissionen (en Beslutning, som han dog siden tilbagetog). Da Sagen kom til endelig Forhandling i Selskabet (d. 20. Apr. 1804) besluttedes eenstemmigen, efter Commissionens Indstilling: "at to nye Redactører, Professorerne K. Nyerup og T. Baden skulde antages; at Enhver af disse skulde udarbejde sit Bogstav, hvilket gienfærdigen af den Anden skulde giennemgaaes; (et Vilkaar, der aldrig blev opfyldt); og at Redacteurerne ikke blot, i Tilfælde af Meningsforskiel, vare undergivne Commissionens Afgjørelse; men i øvrigt havde at underkaste deres Arbejder dennes Bedømmelse." Uagtet det, som ved flere Leiligheder (s. ovenf. S. 220). var erindret imod denne Betalingsmaade, tilstod Selskabet dog endnu enhver af Redacteurerne et aarligt Honorar, og det af 200 Rdlr., fra 1te Sept. 1804. I samme Møde auctoriserede Selskabet ogsaa en Protocoll til Brug ved Ordbogscommissionens Møder og Forhandlinger, indrettet efter Viborgs Forslag. ³¹⁷)

Saaledes havde, som man seer, Commissionen paa en Maade selv opgivet det nogle Maaneder tidligere bifaldte Kallske Forslag:

³¹⁶) "Jeg anseer Hr. Prof. Kalls Forslag om at dele Redactionen imellem D^{hr}. Baden og Nyerup for aldeles uantageligt. Aarsagerne ere saa klare, at de falde Enhver i Sinene. Prof. Nyerups Brev her ikke hos Commissionen komme i nogen Betragtning. Der er en stor Afstand imellem Candidaterne til Redacteur-Pladsen, og Valget kan ikke hos Kyndige være tvivlsomt. Om jeg ikke var i Stand til at bedømme disse to Mænd, og blot læste Prof. Nyerups Brev til Commissionen, og det deri giorte Tilbud, vilde jeg strax have tabt al Tillid, og givet Enhver anden, end ham, mit Votum. En Mand, der kan gjøre slikt et Tilbud, maa enten med Magt vilde rive Brødet ud af en Andens Mund, eller ikke kiende Arbeidets Besværlighed og Vigtighed." D. 14de Apr. 1804. N. Schow.

³¹⁷) Denne Protocoll, som er begyndt med Commissionens Møde den 29de Marts 1804 (der talles som det første) er siden den Tid fortsat; og man har nu (den 25de Jan. 1843) naaet til det 1350de Møde.

at lade fuldstændigere Materialiers Samling til Ordbogen forudgaae Redactionsarbeidet. Ikke før den 4de October blev Commissionen fra Secretairen underrettet om Selskabets sidstnævnte Beslutning af 20de April; og nu blev, i Følge samme, Redactionen af Bogstavet **J** overdraget **Baden**, ligesom **K** blev givet til **Nyerup**; og begge indsendte efterhaanden hestevlits deres Arbeider i Løbet af Mårene 1805 og 6. Commissionen fandt imidlertid, og det ikke uden Grund, at det vilde være det tjenligste for Ordbogen, ikke at begynde paa Revisionen, før i det mindste eet af disse Bogstaver var færdigt fra Redacteursens Haand; og Følgerne viste endnu mere Rigtigheden af denne Bestemmelse. Den gav tillige Leilighed til, yderligere at forøge Ordbogens Materialier ved Ordsamlinger og Excerpter, foruden dem, som allerede havde, hvilke man i Begyndelsen af 1804 bestræbte sig for at bringe ud af den Forvirring, hvori Papirerne befandtes efter Clerts Død, og saaledes at ordne og registrere dem, at de herefter til ethvert enkelt Bogstav kunde meddeles vedkommende Redacteur. Imedens man fremdeles paa den ovenfor omtalte Maade sysselfatte Classen og Schiellerup med Forarbejder ²¹⁸⁾ og Excerpteringer, antoges en ny Arbeider, Candidat **Werlauff**, Amanuensis ved det store Kongel. Bibliothek, som det blev overdraget, mod et aarligt Honorar af 100 Rdlr., at redigere et Forarbejde til Bogstavet **T**. Man antog ligeledes **Beicasferer J. Baden** og **Studiosus NødsKow** (som dog allerede 1805 døde) deels til at excerperere danske tekniske Skrifter, deels til at bringe endeel excerperede Ordsamlinger, som allerede havde, i alphabetisk Orden. Commissionen, der i Mårene 1804 og 1805 kun samlede eengang om Måned, havde i disse Aar vedtaget, at Formandens Bestilling

²¹⁸⁾ Disse, der bestode i fuldstændige Udarbejdelser af ethvert Bogstav, men allene eller især efter **Noth's** og **Kostgaard's** Ordbøger, dog med udførligere Ordsforklaringer, og med etymologiske Tillæg af Classen, vare efterhaanden bragte saa vidt, at der ved Enden af 1806 kun fattedes de sidste Bogstaver i Alphabetet. Man havde nemlig til Bogstavet **J** en Begyndelse fra Clerts Tid; Bogstaverne **K, L, M, N** og **O** (209 Ark) vare bearbejdede i Mårene 1794—1800 af **Schiellerup**; **P** (94 Ark), **Q** og **S** af Classen, og **T** af **Werlauff**. Efter en Beregning af **Wiborg** var der for disse Forarbejder betalt for et halvt skrevet Ark til **Schiellerup** omtrent 2 Rdlr. 3 Mk., og til Classen imellem 3 og 4 Rdlr., i Forhold til den aarlige Løn, som begge erholdt.

hvert Fierdingaar skulde omverle imellem Medlemmerne; men da man gjorde den Erfaring, at dette baade var ubequem og lidet gavnligt, og Commissionen derimod var kommen til Overbeviisning om, at Justitsraad Viborgs ualmindelige Arbeidsomhed og Iver for dette Foretagendes Fremme afgav det heldigste Vilkaar for Bestyrelsen af Arbejderne, formaaede man ham, efter J. N. Kierulffs Forslag, til at paatage sig Formandskabet for bestandigt, eller for det første paa et Aar. Han bragte det til, at Commissionen fra 18de Jan. 1807 vedtog, i Ordenen at forsamles eengang hver Uge; det var ogsaa efter hans, allerede tidligere yttrede Mening, at Commissionen længere hen besluttede sig til, at foreslaae Selskabet Afskaffelsen af den hidtil brugte Lønningsmaade for Drdbogens Redacturer, og derimod at tilstaae et vist Honorar for Redactionen, beregnet efter de trykte Bogstavers Arketal.

Saa besynderligt det maatte synes, at see en allene ved sine botaniske, oeconomiske og Veterinair-Skrifter bekiendt Forfatter, den danske Dyrlegeskoles berømte Forstander, i Spidsen for et linguistisk Foretagende (eller, som han selv tidt nok i Spøg yttrede, at see den danske Drdbogs Udgivelse bestyret af en "Hestedoctor"): saa er det ikke desmindre et historisk Factum, at Viborg i flere Aar var Sælen i dette Foretagende. Det er endog ikke usandsynligt, at det uden ham neppe saa snart igien var blevet kaldt til Live, om det end ikke reent var hensovet. Vi tør ikke afgjøre, om det sidste havde været til væsentlig Skade; eller rettere, vi antage det havde været ønskeligere, at hele Arbeidet var begyndt forfra efter en ny Plan. Men da en saa dristig og radical Idee neppe havde fundet fornødent Medhold, eller Nogen hos os, iblandt de Faa, der vilde vove sig til at tage den uhyre Byrde paa sine Skuldre, som havde havt Kraft nok til Udførelsen: saa bliver det Viborgs ubestridelige Fortieneste, at det paa ny optagne Drdbogsarbejde, da Selskabet engang havde besluttet dets Fortsættelse, ved ham i Særdeleshed blev organiseret, og dets Mechanisme sat i en nogenlunde kraftig Gang, der vedligeholdte sig, ikke blot saalænge han endnu havde Kræfter til at virke som Formand i Commissionen; men endog længe derefter, ved den af Viborg engang givne Impuls. Endskiøndt vist nok Frugterne af en stor, vedholdende og nøjsommelig Flid, ved flere uheldige Omstændigheder, og fornemmelig ved et ikke lykkeligt Valg af Redacturer, ogsaa i denne Periode kun modnedes med en

Langsomhed, der fuldkommen naaede den forrige Periodes: saa tør man ikke desmindre antage, at Værket nu i det mindste havde været fuldført, dersom et lige energisk virkende Medlem var traadt i Viborgs Sted, og da tillige med mere egentlig videnskabelig Sagkundskab, end denne ivrige og virksomme Forretningsmand, i et Par Decennier havde holdt Arbeidet i lignende Gang. Det maa nemlig bemærkes, at Viborg, ved Siden af en levende Interesse for Sagen og for det danske Sprog, som han virkelig besad, hverken var, eller kunde være i Besiddelse af den linguistiske Kundskab og Kritik, og den Sprogphilosophie, som en Lexikograph behøver; og som her i Særdeleshed var fornøden, for at udfinde den rette Vej til at fortsætte en Ordbog, hvis Plan allerede fra Begyndelsen ikke var den heldigste, og som dog allerede havde tabt ved de Afvigelser fra denne Plan, der under Clerts tactløse og ukritiske Redaction havde faaet Indpas. Man maatte have vel betænkt, at Tiden ikke var den samme 1805, som 1780, og at de Mangler, Kritiken allerede 1795 havde blottet, nu vilde blive stillede i et meget skarpere Lys. Det kan i øvrigt mindst tilregnes Viborg, at det næste Bogstav, der fulgte paa Clerts Bind (F—G), ikke faldt meget bedre ud, end dette. Langt snarere maatte man gjøre Regning paa, at der iblandt fem, meer eller mindre lærde Philologer og Humanister, som Committeeen talte blandt sine Medlemmer, i det mindste havde været een, som kunde have gjort de rigtige lexikographiske Grundsætninger giældende.

Der blev imidlertid i Commissionen ikke Tale om nogen ny Ordbogsplan; men heller ikke vilde man, hvad man dog uden Tvivl havde gjort bedst i, nærmest holde sig til Charakteren i Strøms Arbejde, eller Ordbogens 1te Deel, og i øvrigt anvende de Forbedringer og Berigelser, som kunde anbringes i et Værk, der allerede nærmede sig til en Alder af 30 Aar, paa Sprogets egentlig linguistiske Bestanddeel og dennes Fremgang og Udvikling i tre Decennier. Man slog ind paa en anden Vej, i det man, uden at forandre Ordbogens ydre Form og Indretning, udvidede den i saadanne Retninger, hvorved den maatte nærme sig til at blive et Real- og Dialectlexikon. Viborg, heri understøttet af Rasm og flere af sine Venner, søgte især at tilveiebringe alle opnaaelige Berigelser for Ordbogen af Konstord, Plante- og Dyrnavne, og andre naturhistoriske Benævnelser; han var utrættelig, ikke blot i at lade

techniske Bøger excerpere; men i at fremskaffe, ved egen Flid, Umage og et næsten uoverkommeligt Skriveri, og ved Andres Hielp, techniske Udtryk fra Haandværkerne, fra Krigs- og Søvæsenet, Jagt- og Forstvidenskaben, fra Fabriker og Biergværksdrift. Fra hans Forslag udbrandt ogsaa det i sig selv roesværdige og, med en anden Bestemmelse, gavnlige Foretagende, at lade udgaae, især til Geistligheden paa Landet (og det ikke blot i Danmark, men ogsaa i Norge) Opfordringer til at samle og forklare Ord og Talemaader af Almuens Sprog, og andre Oplysninger, Dialecterne vedkommende, og at indsende disse som Bidrag til den danske Ord- bog. Her vare dog saadanne Bidrag netop ikke paa deres rette Sted, og den barbariske Indblanding af Almuesproget, endog det norske, iblandt Skriftsprogets og classiske Forfatteres Udtryk, kunde ikke andet, end giøre en høist uheldig Virkning. Sagkyndige og sproglærde Mænd i Selskabet havde ogsaa allerede, da den første Plan lagdes til dette Foretagende, indseet, at Dialectsproget burde udelukkes af en Ordbog, som dog nærmest maatte holde sig til det cultiverede Tale- og Skriftsprog, hvis man ellers ikke, i alle muelige Sprogretninger vilde udvide den til en Grad, hvor ingen Grændse fandtes, og hvor dog med saadanne Grundsetninger ligesaa lidt kunde opnaaes Consequents, som Fuldstændighed.

Efterat Commissionen og dens Formand havde begyndt deres Virksomhed, deels ved at ordne og optegne alle Papirer og Materialier, som foresandtes til de endnu ikke udarbejdede Bogstaver, deels ved de fornødne Forhandlinger om Antagelsen af de to nye Redacturer og disses begyndende Virksomhed: gif Viborgs Plan og Bestræbelser især ud paa, saa hurtigt som mueligt at skaffe flere Materialier tilveie ved ældre og nyere danske Skrifter's Excerptering. Saa nyttigt dette end fra een Side kunde være, saa var dog Valget her atter for en Deel mindre heldigt, mere efter Indfald, eller efter visse, eenstidige Synsmaader, end efter en streng og consequent Plan, og i det Hele mest henvendt paa Skrifter af videnskabeligt Indhold, naturhistoriske, landoeconomiske, mathematisk og andre Lærebøger og techniske Arbejder. Saaledes blev der overhovedet taget meget lidt Hensyn til den egentlig nationale Deel af Literaturen, eller til den Mængde af hidtil forbigaaede Skrifter, hvori Sproget siden Holbergs Tid i det 18de Aarhundrede især havde udviklet sig; ja ikke engang nu (1805—6) tænktes der paa denne

vor Literaturs første Ophavsmand og hans Skrifter.³¹⁹⁾ Heller ikke altid, naar der stundom valgtes Skrifter af den poetiske og æsthetiske eller philosophiske Literatur til Excerptering, gav man dem i de rigtige Hænder. Saaledes var det engang faldet i den gamle Underbibliothekar Schiellerups Lod, at skulle gjøre Uddrag for Ord-bogen af Ewalds og Wessels Skrifter; et Arbeide, som den usoftrødne, slittige Gamle, med sin bedste Villie, ikke var i Stand til at bringe noget ud af. Ligeledes gav man ham længere hen (1809) Krafts Logik og andre philosophiske Skrifter at excerptere; men Udbyttet heraf blev saa godt som intet, og N. Kalls Dom derom var: "Schiellerups Arbeide er usfelt, og duer til ingen Ting." Dog betaltes det med et halvt Mars Honorar, eller 40 Rdlr. — Det var ogsaa først Tid efter anden, at de efterhaanden tilveiebragte Excerpter og Samlinger af Konstord m. m. kunde blive anvendelige for de Bogstaver, der vare under Redaction; og saaledes blev der idelige Tillæg og Rettelser at anbringe ved samme. Smidlertid maatte de to fra 1. Sept. 1804 antagne og lønneede Redacturer halvaarligen indlevere en Deel af deres udarbejdede Manuskript; og

³¹⁹⁾ Man kan let overbevise sig om Rigtigheden af det ovenfor om Excerpteringen bemærkede, ved at gjøre sig bekjendt med de danske Skrifter, som Commissionen i Aarene 1806—1810 eller 1812 lod excerptere for Ord-bogen. Disse vare bl. a. 1. Vidensk. Selskabs nyere Skrifter. I—V. B. 2. Det naturhistor. Selskabs Skr. 1—5. Deel. 3. Topographisk Journal for Norge. 4. Landhusholdnings Selskabets Skrifter. 5. Oluffsens Lærebog i Landoecon. 6. Samlingen af Laugsartikler. 7. Pihl om Teglbrennerier. 8. Landt Vestr. over Færøerne. 9. Hornemann om Stuesugle. 10. Prams Stærkobber. 11. Oluffsens oeconom. Annaler. 12. Berners Oversættelse af Hesiodus. (1670). 13. Baggesens samtl. Værker. 1. Deel. 14. Det Norske Vidensk. Selskabs Skrifter. Ny Samling. 1. 2. Bd. 15. Arreboes Heraemeron. 16. Krafts Mechanik. 1. 2 Bd. 17. Rothe om Nordens Statsforfatning. 18. Reinike Foss, ved S. Weigere. (De to sidste ved Kasp.) 19. Sorterups Digte. 20. Schous Udtog af Forordninger. (Meget ufuldstændigt.) 21. Pihls oecon. Bibliothek, (tildeels ved Molbeck). 22. Baggesens Ungdomsarbejder. 23. Oehlenschlägers Nord. Digte, og Poet. Skrifter. 1. Deel. 24. De gamle danske Stadsretter, i Haandskrift. 25. Christian IV. Norges Lov. (23—26, ved Molbeck). 26. Treschow's Historiens Philosophie og Moral for Folk og Stat, (ved Nyboe). 27. Bergsøes Skrift om Garverier. 28. Sæptorphs Osteologie. 29. Sø- og Land-Krigsartikelsbrev, o. s. v.

i Følge heraf indkom fra Nyerup i 1805 og Begyndelsen af 1806 omtrent Halvdelen af Bogstavet K, indtil Ordet Ko; fra Baden derimod var omtrent til samme Tid hele Bogstavet J indleveret. Biborgs Forslag: at Commissionen, i Stedet for den hidtil brugelige Maade, at lade Ordbogsmanuskriptet circulere imellem alle dens Medlemmer, uden Ophold skulde giennemgaae det i ugentlige Møder, fandt i Begyndelsen ikke Indgang; men de efterhaanden indkommende Hæfter af Bogstavet J, som det, der var nærmest til Trykning, omsendtes til Circulation blandt Medlemmerne. Da Prof. Baden i Begyndelsen af 1806 allerede var fremrykket betydeligt i Udarbejdelsen af J, fandt Commissionen, at man, efter hans egen Anmodning, kunde overdrage ham et nyt Bogstav; og Materialierne til L bleve ham tilstillede, hvorpaa han i April 1806 indsendte Slutningen af J, og allerede et halvt Aar derefter henved Halvdelen af L. Men nu indtraf, imedens Bogstavet J circulerede til Giennemsyn i Commissionen, flere besynderlige og uforudsæete Tilfælde. Det blev for det første allerede under bemeldte Giennemsyn ved Circulationen bemærket og yttret i Commissionen, at Manuskriptet til J var skrevet med to forskjellige Hænder, den første og største Deel af Veicasferer J. Baden, (fra hvis Haand ogsaa Bogstavet L indkom) en anden betydeligt mindre Deel af Professor T. Baden; og at den første Deel var udarbejdet med noget mere Flid og Dygtighed, end den anden. Selskabet havde imidlertid, (9. Mai 1806) efter Commissionens Indstilling, taget en vigtig Beslutning med Hensyn til Ordbogen: at det i Fremtiden ikke mere vilde betale Redactionsarbejdet med en fast aarlig Løn, men med et Honorar af 15 Rdlr. for ethvert trykt Ark af Ordbogen, saaledes at Halvdelen af denne Betaling kunde erlægges efterhaanden som Arbejdet fremmedes; men at den anden Halvdeel først blev udbetalt, naar et Bogstav var trykt. Hermed var forenet det Forslag, herefter ikke at binde sig til nogen enkelt Redacteur; men saavidt Pengemidlerne kunde strække til, at antage flere, der ansaaes for duelige til Arbejdet, og derhos søge at bevirke dets ligelige Udførelse ved at paalægge Redacteurerne (hvis Navne i Fortalen til hvert Bind skulde nævnes) at arbejde efter een og samme, dem meeddeelte Plan. Den af Commissionen yttrede Formodning: "at den endnu tænkkelige Uliighed i Arbejdet, formedst flere Redacturers forskjellige Talenter og Flid, ved Re-

vistonen tildeels vilde kunne høves": lærte Erfaring dem senere i Tiden endnu meer at indskrænke. Efterat adskillige Beslutninger vare tagne i Anledning af disse og andre Punkter i Commissionens Beretning til Selskabet af 9. Mai 1806, blev Redacturen af Bogstavet J tilmeldt den forandrede Bestemmelse i Henseende til Betalingsmaaden, og Selskabets Bifald med hans hidtil leverede Arbeide tilkiendegivet ham. I en Skrivelse til Selskabet af 24. Mai erklærede Baden sig villig til at forrette Redactionen for den fastsatte Betaling, "opmuntret af det ærefulde Bifald, Selskabet havde ladet ham tilkiendegive" (d. 19de Mai 1806; ved Bugge).

Det maatte da være i høi Grad paafaldende for Commissionens øvrige Medlemmer, da Just. Raad. Schow i Anledning af en under 22de Oct. 1806 indkommen Skrivelse fra Redacturen, hvori han begierede et Forskud af 400 Rdlr. paa Betalingen for sit Arbeide til Bogstavet L, fremkom med en mærkvaerdig, fra hans Haand meget overrassende Erklæring, hvorved han ligefrem, i Følge de giorte Erfaringer, tilbagefaldte sine foregaaende Meninger og Anbefalinger, og yttrede ganske i Modsetning til disse: "At hvad der har forhalet Revisionen af Bogstavet J, er ikke Revisorernes Skyld, men Arbeidets Bessaffenhed, da især Slutningen er uden al Flid og Nøisagtighed, og i største Hast sammenkreven;" og at "naar dette Arbeide ikke allerede paa en vis Maade var forud tinget, var det uden videre Omstændigheder reent at forkaste." Denne Erklæring var ikke mere i Strid med Schows egne foregaaende Anbefalinger og med hans Ytringer om Arbeidet, efter et løseligt Gienemsyn af det første Hefte under Circulationen, end den Dom, han nu sældede over Redacturen, var med den tidligere. Han erklærede sig derfor aldeles imod Prof. Badens Begiering, og yttrede den Mening: "at man overhovedet ikke burde giøre Pengeforskud for noget indleveret Arbeide af Ordbogen, førend Commissionen var ganske sikker paa, at Selskabet virkelig kan være tient dermed;" men tillige: at han netop af personlige Grunde ikke ønskede at være den, som bedømte Værdien af det nu indleverede Manuscript til Bogstavet L. ³²⁰⁾

³²⁰⁾ "Jeg troer paa Grund heraf, at man med Bogstavet L, som nu indleveres "os, bør være yderst forsigtig, for ikke ganske at lade sig tage ved Næsen. Jeg finder det yderst besynderligt, at beregne et Manuscript til

En saa uventet, vist nok mere om Redelighed og Nidkærhed for Sagen, end om tilstrækkelig Indsigt og tidligere anvendt Klogskab, vidnende Erklæring, fremkaldte en Meningsstrid i Commissionen, hvoraf Udfaldet blev, at Minoritetens Votum: at Prof. Badens Begiering indtil videre skulde afvises, maatte vige for Majoritetens: at Sagen, uden at vedrøre noget om Manuskriptets Beskaffenhed, skulde indstilles til Selskabets Afgjørelse. Upaatvivlelig var ogsaa Rasns, af Formanden bifaldte Mening den rigtige: at Selskabet, der ikke havde valgt Redacturen, men, efter Commissionens yttrede foreløbige Anbefaling, endog havde ladet ham bevidne sit Bifald med Udarbejdelsen af T, ei kunde andet end tilstaae ham den udlovede Halvdeel af Honoraret for det leverede Manuskript af L, hvilket dog efter en foretagen Prøve i Trykkeriet, ikke befandtes at kunne, efter dets Størrelse, give Adkomst til meer, end et Forstud paa 105 Rdlr., i Stedet for de forlangte 400. Dette bevilgede ogsaa Selskabet, og denne Sag kom indtil videre her ikke mere paa Bane. Men Ordbogens Uheld og Commissionens Forlegenhed og Trængsler vare dermed ikke til Ende; de skulde nu først egentlig begynde.

I Marts Maaned 1806 havde Prof. Nyerup, efter Forespørgsel, tilmeldt Commissionen, at Bogstavet K kunde ventes ganske færdigt fra hans Haand til Nytaar 1807. Lidt over en Maaned derefter (d. 18de April), i det han indsendte sit Manuskript

"24 trykte Ark, som Enhver, ved at giennemblade Hefstet, vil finde ei at kunne udgiøre saameget, og som Hr. Popp har angivet til henved 14 Ark; og dernæst strax uden videre Omstændighed at forlange et Forstud af 400 Rdlr. Jeg har, som bekendt, gjort meget for Hr. Prof. Baden; men jeg har tabt Agtelse for ham; og derfor troer jeg ikke, da jeg personligen ikke er ham god, at jeg bør være den første, der bedømmer dette hans indsendte Arbejde." (24. Oct. 1806). Med Schow erklærede Thorkelin sig enig (esterat have refereret sig til sin forhen yttrede Mening, da "velbemeldte Hr. Justiceraad med saa megen Varme anbefalede denne Redacteur") ved følgende Votum: "Med Hr. Profesfor Baden haver jeg forud adskillige Gange talet, og erfaret, at een Ting er Humanitæt i det græske og latinske Sprog; et andet i det danske. Af hiint troer jeg Hr. Profesfor besidder det Fornødne; i dette mangler han. Saaledes er jeg i Resultatet ganske enig med Hr. Justiceraad Schow." Kall, Rasn og Viborg stemte for et Referat af Sagen for Selskabet, og at det Redacturen tilkommende Forstud maatte betales ham, uden Hensyn til Arbejdets Beskaffenhed.

indtil Ordet *Ko*, og alle modtagne Materialier, meldte han derimod: "at han saae sig nødsaget til at frasige sig videre Arbeide ved Ordbogen." Et Udtryk i hans Brev syntes at vidne om, at gientagne Grindringer om Arbeidets hurtige Fuldførelse, i Forening med de næsten ugentlige Sendinger af nye Materialier, som de bestandigen udvidede Excerperinger og Samlinger af tekniske Ord frembød, have virket til at forstemme den naive, godmodige, men lidet karakterstærke Literator. En saa uventet og lidt motiveret Opstignelse kunde ikke andet end være Commissionen ubehagelig. Man bestemte, ingen Overtalelser at anvende, for at formaae Nyerup til at vedblive Arbeidet; men Formanden satte velbliffelig alle optænkelige Midler i Bevægelse, for at erhverve en ny Redacteur, der i den ønskede Tidsfrist vilde paatage sig at fuldføre Bogstavet *K*. Saaledes henvendte man sig først til Dr. og Rector *L. L. Wisen*, som i Begyndelsen undslog sig, paa Grund af Mangel paa Tid og Leilighed; dernæst til *Kahbek*, som i sit Svar (25. April 1806) med stor Bessedenhed erklærede: "at da der handlede om at afløse en Sproggrandsker af Nyerups Indsigter, Arbeidsomhed og almene Agtelse, havde han, ved at ransage sig selv, maattet erkende, at han hverken besad den Sprogkundskab og Flid, eller det Talent, som dertil udkrævedes." Formanden havde endelig ogsaa henvendt sig til *Beicasserer J. Baden*, uden dengang at kiende det besynderlige Forhold, hvori denne allerede stod til Ordbogen; han yttrede sig ikke med Bestemthed, og imedens dette stod under Afgjørelse, troede man at have fundet Beviser paa, i en af ham udgiven Ordbog over fremmede Ord, at denne hurtige og arbeidsomme, men lidet sprogkyndige eller litteraire Arbeider, ikke var et Foretagende voren, som han imidlertid dog virkelig var sysselsat med. At man derimod forbigik en saa sprogkyndig dansk Linguist, som *Capitain Abrahamson*,³²¹⁾ er ligesaa paafaldende, som at man i en tidligere Periode ikke havde tænkt paa at vinde *Sporon* for Ordbogsarbeidet. Omsider antog man en Redacteur, som hverken Alder,

³²¹⁾ I Anledning af et ubekendt gammelt Ord i *Ravns Overs.* af *Virgils Georgicon*, havde *Viborg* anmodet *Collin* om at skaffe en Dplysning fra *Abrahamson*. Brevet herom til *Viborg* (7. Apr. 1807) slutter *Collin* med disse Ord: "Saaavidt *Abrahamson* — hvis Kundskaber *J. Herrer* Lexicographen kunde have meget godt af."

Lærdom, Navn eller litteraire Arbejder kunde give nogen Adkomst hertil. Commissionen havde i Februar 1806 antaget daværende Amanuensis C. Molbech ved det store Kongelige Bibliothek iblandt den øvrige Mængde af exciperende Arbejdere. Den havde fundet sig saa tilfreds med hans første leverede Ordsamlinger, at Formanden (i Begyndelsen af Mai 1806) overraskede ham med Commissionens Forslag, naar et af ham indleveret Prøvearbejde fandt dens Bisald, at paatage sig at fuldføre det af Nyerup begyndte Bogstav K. Den ene rigtige Forholdsregel, at prøve Arbejderens Dygtighed til Arbejdet, inden det betroedes ham, kunde her uden nogen Betænkelse anvendes; den begyndende Literator i sit 23de Aar havde mere Mod, end erhvervet Fortieneste, og dristede sig til det, som Rahbek undslod sig for. Commissionen fandt hans indsendte Prøve "god og fyldestgjørende"; og anmodede ham om, uopholdeligen at fortsætte Arbejdet, og at fuldføre det til Udgangen af 1806. Det sidste lovede han ikke, og kunde heller ikke holde det; men indleverede den 5te Mai 1807 det fuldførte Manuskript til bemeldte Bogstav, tilligemed endeel Supplementer til det Nyerupske. I Slutningen af August Maaned s. A. indsendte ogsaa Prof. Baden Slutningen af Bogstavet L, og midt under Kiøbenhavns Beleiring satte Formanden, efterdi Redacturen nu (25. Aug. 1807) forlangte at faae hele Honoraret for L betalt, dette Manuskript (som meget nær var kommet til at dele Skiebne med Bogstavet P) i Circulation blandt Commissionens Medlemmer, hvor det mødte ikke mindre skarpe Censurer, end Bogstavet J. J. K. Schow afgav (28. Aug. 1807) denne Erklæring: "Jeg har undersøgt medfølgende Manuskript, indsendt af Hr. Prof. Baden, og finder det af selsamme Beskaffenhed, som hans foregaaende, ved Veicasserer Baden forfærdigede Arbejder. I Henseende til Betalingen, da kan hans Manuskript aldeles ikke beregnes efter trykte Ark; thi man kan regne, at meer end en Trediedeel cassetes, og denne Trediedeel, forøget til det Dobbelte eller Tredobbelte, tilsettes igien af den reviderende Commission. Mit Forslag er, først at betale Manuskriptet naar det er revideret og rettet, og at det, som Commissionen nødes til at cassere, ikke kommer Redacturen tilgode, i Beregningen efter trykte Ark. — Da dette Arbeid, efter alt Udseende, ganske ligner det foregaaende, og Manden under nærværende Omstændigheder kan behøve Penge,

"var det maaskee bedst, at affinde sig med ham for sidste Gang, "og erklære ham: at hans indleverede Manuscripter ere af den Beskaffenhed, at hverken Selskabet eller Commissionen kunne være "tiente med sliq Redaction." I blandt Commissionens øvrige Medlemmer, var Justitsr. Rasm, om mueligt, endnu strengere i sin Dom; ³²²⁾ men den skriftlige Discussion herom afbrødes, midt under Circulationen, ved en tragisk Episode, Hovedstadens rødsomme Udelæggelse ved Bombardementet; og man kan ikke andet end med Forundring see, at den er optaget igien af A. Kall, paa det samme reddede Ark, ³²³⁾ allerede den 28de Septbr. I et Møde, som Commissionen holdt den 11te Oct., blev man nu dog enig om at tilmelde Prof. Baden, uden videre at berøre Manuscriptets Mangler: "at man ved Revisionen havde erfaret, at en betydelig Deel af Manuscriptet til J bortfalder, ligesom en stor Deel i dets Sted tilspies;" at man "ved Giennemsyn af L havde fundet dette Bogstav af samme Beskaffenhed, som hiint," og at man derfor "ei kunde modtage Bogstavet L som udarbejdet" og maatte indskrænke sig til at lade Redacturen udbetale et Forskud af 112 Rd. 3 Mk., efter samme Beregning, som for det første Hefte af L.

Tre Aar vare imidlertid forløbne med forberedende Arbejder, Materialsamlinger og Udarbejdelser af Manuscript til Ordbogen; men endnu havde man langt fra ei engang det første Bogstav, der behøvedes, i fuldkommen Stand til at trykkes. Under hele Løbet af Aaret 1806 var Commissionens Formand, som vi have seet,

³²²⁾ "Da Commissionen, og Professor Baden selv, af Correcturerne er bleven "fuldkommen overbevist om, at Bogstavet J er et yderst slet Arbejde, "og langt under det, som Commissionen i dens Vilkaar og Bestemmelser "har tilkiendegivet, og da det er ganske tydeligt, at L er ikke "bedre, saa troer jeg ikke Commissionen kan giøre andet, end forelægge "Professor Baden Vilkaarene: enten at corrigere sit Arbejde, saaledes "som han af det trykke og reviderede af Bogst. J kan see at være nød- "vendigt, eller og at tilbagetage sit Arbejde af L, som noget, Commis- "sionen ikke kan bruge."

³²³⁾ Omgangs brevet og Manuscriptet var blevet liggende hos Justitsr. Bierulff, som imidlertid reddede begge Dele under hans Boligs Brand, og paa tegnede det første saaledes: "I blandt Ruinerne af mine Effecter har jeg reddet dette, og kan i disse Tider ikke tænke paa Ordbogen." d. 7de Sept. 1807.

uafladeligt og ivrigen sysselsat med at skaffe Arbeidere og Arbeider til at fremme Værket; men det varede endnu over to Aar inden nogen Prøve deraf kunde fremlægges for Publicum; og imidlertid indtraf de ulykkelige Begivenheder 1807, der let kunde have gjort det reent umueligt at fortsætte Ordbogen paa den hidtil fulgte Maade, eller bygget paa den Grundvold af ældre Haandskrifter og Samlinger, som hidtil vare benyttede. — Foruden de allerede omtalte Arbeider og Foranstaltninger til Værkets Fremgang maa her endnu nævnes følgende: Bibliotheksecretair Werlauff, der havde paataget sig at udarbejde et Udkast eller Forarbejde til Bogstavet **T**, frasagde sig d. 18de Febr. 1806 videre Deeltagelse i Ordbogsarbeidet, i Anledning af det Arbejde ved et islandsk Lexikon, som han, efter Foranstaltning af Fondet ad usus publicos, havde paataget sig; men tilbød dog, at ville "udtegne alle gamle Ord og Talemaader i ældre danske Skrifter, som kunde være tienlige til Ordbogens Forøgelse;" et vigtigt og betydeligt Foretagende, som denne Lærde dog hindredes fra at udføre. Derimod tilbød han sig paa Ny den 14de Decbr. s. A. at besørge den endelige Redaction af Bogstavet **T**, hvis Udkast han havde udført; og dette Arbejde blev ham af Commissionen overdraget d. 11te Jan. 1807. Dr. philos. og Rector Nissen, som først havde undslaaet sig for Deeltagelse i disse Arbejder, erklærede sig d. 23de Mai 1806, villig dertil, efter nærmere Overenskomst. I den Anledning blev Redactionen af **P** overdraget ham; men til Ordbogens øvrige Uheld kom ogsaa dette, at ved Bombardementet, og Frue Skoles Brand 1807, opbrændte ikke allene hans begyndte Arbejde, men alle de ham leverede Materialier, hvoriblandt ogsaa dette Bogstav i Moths og Rostgaard's Ordbøger. Redactionen af Bogstavet **O** var ligeledes i 1806 overdraget Dr. O. D. Bloch, Underbibliothekar ved Universitetet; men han fandt sig efter nogen Tids Forløb, paa Grund af sin Helbredstilstand, nødsaget til at frasige sig samme. Iblant de mangehaande Materialsamlinger, der anlagdes til Brug ved Redactionen, vare de, som angik Søvasenets Konstord, nogle af de betydeligste. Man havde derom henvendt sig saavel til Commandeur Lovensørn, som til Capitain Fr. Schneider. Den første leverede Materialier af dette Slags til flere Bogstaver, efterhaanden som de behøvedes; og Selskabets Hæsesmedlem, Admiral Winterfeldt, understøttede desuden Commissionen ved andre Samlinger af

forflarede Søvasensord. Om Biergværks-Termini og Konstord ved Hytteværkerne m. m. havde Commissionen henvendt sig til Overbergamtsassessor Esmarch og Overberghauptmand Brünnich; den sidste leverede hertil jævnlige Bidrag. Saaledes opsamledes endnu mange flere Materialier til Værkets Udførelse, som her ei i det Enkelte kunne nævnes; kun vil jeg endnu tilføie, at den ovenfor berørte Indbydelse til at samle Dialectord (efter Selskabets Beslutning af 1te Mai 1807) blev iværksat ved trykte Circularbreve, der tillige indeholdt nogen Oplysning om disse Samlingers Indretning, og hvilke man gennem Cancelliet udsendte til Stiftsøvrighederne og Biskopperne i begge Riger; Frufterne heraf vare endeel, mest fra danske Præster, indsendte Ordssamlinger, af meget forskiellig Værdi og Brugbarhed.

Da det omsider var kommet saa vidt, at man ved Begyndelsen af 1807, i Følge en alvorlig Forestilling til Commissionen af Just. R. Schow, fandt det nødvendigt at paaskynde Revisionsforretningen, for engang at kunne tænke paa at begynde Trykningen af Bogstavet J: tog man den Beslutning (18. Jan. 1807; nærværende: Viborg, Thorkelin og Schow) at samles hver Mandag Kl. 6, for i disse Møder endnu engang ved Oplæsning at gennemgaae det Manuskript, der allerede havde circulareret, og strax at indføre de Bemærkninger og Rettelser, som gjordes; eller hvor dette ikke paa Stedet kunde skee, at da et af Commissionens Medlemmer paatog sig at tilveiebringe den fornødne Oplysning til næste Møde. Man vedtog, at det saaledes reviderede Manuskript endnu engang skulde tilstilles Redacturen, for at afbenytte de giorte Bemærkninger (en tidspildende og unyttig Forholdsregel, som man snart blev nødsaget til at opgive); og at tre Medlemmers Tilstedeværelse var nok for at gjøre Revisionen gyldig. Der iledes nu i Begyndelsen, (da ogsaa de øvrige Medlemmer, Kall, Thorkelin og Rasm, i de første Maaned af og til indfandt sig i Møderne) baade med Revisionen og den besluttede Trykning af J, hvilken man allerede i Februar Maaned lod begynde; imedens man derhos tilsendte Redacturen de senere Hefter af Manuskriptet, for "at give det en høiere Politur". (14. Apr. 1807.) Man havde dog neppe faaet de to første Ark af J til Correctur fra Trykkeriet, før Commissionen blev overbevist om, at den hverken vilde kunne fremme Revisionen af det Badenske Manuskript med den tilsigtede Hurtighed, eller

paatage sig at udgive Bogstavet som revideret, uden at lade Manuskriptet først giennemgaae af en Anden. Anledningen hertil var især de Feil og Mangler, man havde opdaget i det første Ark, og i Artikelen om Bogstavet selv, hvorfor man endog bestemte sig til at lade dette Ark omtrykke. Man henvendte sig (7. Apr. 1807) til Amanuensis Molbech, som man omtrent paa samme Tid (21. Apr. 1807) overdrog at redigere Bogstavet *N*, naar *K* var fuldført, (hvoraf han indleverede Slutningen den 11te Mai 1807) med Anmodning om at giennemgaae det allerede reviderede Manuskript af *I*, og meddele Commissionen sine Bemærkninger paa løse Blade; ligesom ogsaa at overtage Læsningen af en Correctur. Det maatte vel finigre denne Redacteur, at see sig paa en Maade optaget som udvortes Medlem af Ordbogens Revision, og saaledes paatog han sig ikke allene det ham tilbudne meifommelige, utaknemmelige og ringe lønnede Arbeide; ³²⁴) men da Commissionen fandt det uoverkommeligt, at giennemgaae og ved Trykningen anvende det Badenske Manuskript, med alle dets Rettelser og Omfryvninger, formaaede man ham længere hen (20. Oct. 1807) til paa Ny at affrive hele Manuskriptet, omtrent fra Midten af. Med disse forskiellige Arbeider var tillige forbundet en idelig forefaldende, tidspildende Brevverling med Commissionen, angaaende indsendte Forslag til Forandringer, Rettelser og Tillæg, hvorom den ikke altid kunde blive enig med sin unge Medhjælper, ³²⁵) og hvorved undertiden de

³²⁴) Man vilde først kun tilstaae ham 1 Rdlr. for det efter hans Afskrift trykte Ark; (20. Oct. 1807) men han erholdt til Slutning, efter Selskabets Bevilgning, (13. Jul. 1808) 100 Rdlr., efterat hele Arbeidet var fuldført.

³²⁵) Et Par Exempler herpaa maa det tillades Forf. at anføre. Commissionen (og særdeles Justitsraad Kierulff), vilde have Ordet **indlysende** ubeløst, som barbarisk og ganske overflødig, af Ordbogen. *N*. angav Grunde for dets Optagelse, som han ansaae for fyldestgørende; men Kierulff vilde ikke nøies dermed, og Ordet skulde enten reent forkastes, eller ledsages med en streng Kritik. Efter Formandens Anmodning meddeelte *N*. (12. Jan. 1808) en udsørlig Deduction af dette Ords Begreb, Anvendelse og forekommende Brug. Dog blev Ordet kun optaget med en forkastende Dom; og Kierulff beskryfede, i en skriftlig Replik mod *N*. og Rec. i L. Efterretninger, som findes vedlagt Acterne, sin Fordømmelse bl. a. derved: at "Tullin, som gjorde en stor Revolution i den

befynderligste Feiltagelser i Manuskriptet, som under Revisionen vare overseete, oplystes, og stundom efter megen Vidtløftighed bleve rettede. ³²⁶) Det var under saadanne Omstændigheder ikke forunderligt,

danste Poesie, aldrig søgte sin Fortieneste i at gjøre nye Ord," (?) og at Statsraad **L. Falsen** aldrig har behøvet eller brugt Ordet **indlysende**; "men han havde ogsaa faaet sin Dannelselse i Sprogets gyldne Lidsalder; og neppe har Nogen skrevet renere Dansk, end han." (?) Imidlertid blev Commissionen siden netop badlet for Udelabelsen af hiint Ord (**L. Gferr.** 1810. S. 124) og ligeledes fordi der, ved de med præp. **ind** sammensatte Ord, stet ikke (i **Drdb.** S. 68) er bemærket noget om den væsentlige Forskiel i Sprogbrugen paa at tilføie Præpositionen foran Ordet (f. **Er. indbrive Skatter**) eller at bruge den efter Verbum (at **drive** Nvæget **ind**); og heller ikke ved alle de med **ind** sammensatte Verber er bemærket, hvilke der kunne modtage begge Former, og med hvilken Forskiel i Betydningen. (jvf. **L. Gftr.** sammest. S. 121—23). Netop denne Mangel havde **M.** gjort opmærksom paa, i følgende Skrivelse til Commissionen: "Da jeg, ved atter at giennemgaae og reenskrive de til præpos. **ind** henhørende Bemærkelser, finder, at intet er meldt om denne Præpositions Brug i Sammensætning med en Mængde Verber, og jeg holder for, at der ved Præpositionen selv i en kort Anmærkning burde gøres nogen Rede for de Regler, man i at ansføre disse Verber har fulgt, og hvad der i Almindelighed om Brugen af slige sammensatte Verber, med Præpositionen **foran** Verbet, lader sig bestemme: giver jeg mig derfor den Ære herved at foreslaae, at vedlagte Anmærkning, som et Bidrag hertil, maatte tilføies Præpositionen **ind** under lit. f. I det jeg tager mig den Frihed at indsende dette Udkast, fragaar jeg ikke dets Usuldstændighed, og at mueligen eet og andet deri kan være at forandre. I den Henseende maatte det tillades mig at erindre, at jeg et Sted i mine Bemærkninger til Manuskriptet af **J** (som jeg ikke fæller, ved Ordet **Indlaan**) har tilføiet, hvad jeg dengang fandt, burde lægges Mærke til i Henseende til saadanne sammensatte Verber. Meget kan her være, som det ikke just er nødvendigt, at omtale i Ordbogen. Men den Mangel paa Fasthed og Bestemthed i (at forklare) disse Verbers Brug, som hører i Arbeidet over Bogstavet **J**, finder ikke Sted i det danske Sprog, saaledes som dette i Tale- og Skrivebrug er til. Denne er Ordbogsfrierens øverste Rettesnor; men denne i sig selv simple Sandhed er sjelden i hiint Arbeide bleven fulgt eller overholdt." (3. Novbr. 1807). Man forkastede dog det af **M.** indgivne Forslag, og tilføiede kun en usuldstændig, intet forklarende Bemærkning. (**ind. f.**)

³²⁶) Ogsaa herpaa maa, til Oplysning, et Exempel finde Plads. Man havde optaget efter Redacteursens Manuskript, et usforstaaeligt Ord: **Jl**, en Lade,

at Arbeidet, uagtet den umiskjendelige, af Commissionen anvendte Flid og Arbeidsomhed, vedblev at skræbe meget langsomt frem; og denne Langsomhed lagde paa en Maade for Dagen, at N. Kalls Mening, hvorefter alle Materialier til et Bogstav burde samles og benyttes ved Redactionen af et Bogstav, inden man tænkte paa dets Revision og Trykning, i sig selv var en rigtig Fremgangsmaade (nemlig under Forudsætning af en god Redaction), og neppe vilde have forhalet Arbeidet mere; men lettet og forbedret det meget.

Fra 26de Januar 1807, da Revisionen af *Moderne* begyndte, indtil den 26de August, da Commissionen holdt det sidste Møde under Kiøbenhavn's Beleiring, før Bombardementet, havde man bragt det til at faae 6 Ark af *J* trykte. Fra den 13de October fortsattes igien Arbejderne paa den ovenfor beskrevne Maade, ligesom jævnlig en eet og andet dansk Skrift (for det meste techniske og oeconomiske) gaves i forskjellige og meget ulige Hænder til Excercering.³²⁷) Først den 27de Sept. 1808 kunde man ende Revisionen

horreum, som obsolet; uagtet *M.* under Giennemsynet havde anmærket det som beshynderligt, og uden Tvivl urigtigt; samt forbeholdt sig dets nærmere Undersøgelse. Man sendte det til J. Raab S. Thorslacii etymologiske Betænkning, hvilken han gav med megen Værdom i en Skrivelse til Commissionen (1. Jun. 1806), hvori han først antog *Jl* (en Lade) at være en blødere, forfattet Udtale, i St. for *Iild* eller *Ilod*, og dette at stamme fra det isl. *Naat*, et Giennemsted, en Kiste e. d. ("som ganske svarer til det Gr. *ανοθηνη*") eller *Illuþ* (Var. *Illóþ*) som forekommer i *Vaulundar-Quida*; hvilket saaledes vel kunde bruges om en Lade, o. s. v. I en anden, to Dage sildigere Skrivelse tilbagefaldte han denne Mening; og holdt nu for, at *Jl* maatte være det almindelige danske Ord *Jil*, *Hast*, og det af *Noth* saaledes ansøgte gamle Ordsprog hos P. Lolle: *Al H følger Vild*, vorder han ei spild, kunde da forklares: "hvo der iler (for meget) med sin Gierning, gjør den vild (o: mangelfagtig), om ikke ganske spildt." Arket med denne Artikel var allerede sat og i Correctur; heldigviis fik *M.* endnu den sidste Correctur at see, og opdagede nu i en af de ældste Udgaver af P. Lolle: at Stedet var en falsk Læsemaade, og at der stod: *Afl* (*Alv*) følger *Vild*, (o: *Vinding*, *Fordeel*) vorder han (*Alven*) ikke spild. Dette viser i det mindste saameget, at Værdom i det Islandske og Latinske Sprog hjælper ikke altid til at forklare det ældre Danske.

³²⁷) Blandt dem, som i A. 1808 og 1809 benyttes til dette Arbeide, var ogsaa vor siden berømt Sproggrandfæter *Kasf*, der, som nyelig dimitteret

af Bogstavet J, og gif uopholdelig den 3^{ie} Oct. over til Bogstavet K; Trykningen af J var omtrent færdig ved Aarets Udgang, og den foreløbige Fortale til dette Bogstav dateredes d. 31te Dec. 1808. Nu var Spørgsmaalet at afgjøre, hvorledes Trykningsomkostningerne for dette Hefte, som med Papiret beløb sig til 454 Rdlr. d. Cour. (imedes der i Aarene 1804—1808 til Redactøerne og for Excerpteringer var udbetalt omtrent 2000 Rdlr.) da Selskabet, som tilforn er berettiget, hidtil hverken havde bidraget noget til Ordbogens Trykning, (der befestedes ved en frivillig Subskription af Hoffet og nogle Fornemme³²⁸) eller til Redactionsomkostninger. Der besluttedes (6. Jan. 1809), paa Grund af at hiin Understøttelse ikke mere kunde ventes, da de fleste Bedkommende vare døde, indtil videre at udbetale Omkostningerne for Trykningen af J af Selskabets Fond. Dertil var Selskabet vel ogsaa for det første saa meget mere sat i Stand, som Bidraget til Ordbogen af den Kongel. Particulaircasse fra 1. Jan. 1806 var forhøiet til 700 Rdlr. aarlig paa 10 Aar, hvorefter alt videre Bidrag til Ordbogen skulde ophøre. Dette gav en vis Udsigt til, at Selskabet i Fremtiden vilde komme til, allene at bære Ordbogens Omkostninger; men allerede i de nærmest paafølgende Aar forringedes dets Resourcer ved Bengevasenets Forsald, og den sædvanlige, til Ordbogs-Udgifterne disponible Fond kunde ikke bære meget meer, end Redactionens Omkostninger. Under disse Omstændigheder havde det upaatvivlelig været rigtigst, allerede i 1808 forlods at gjøre Udvei til at anstaafe Papir til Bogstavet K; men dette undlodes, og nu saa man med hvert Fierdingaar Papiret stige i Priis, ligesom Papirpengene da lede i deres Cours. Commissionen maatte derfor (10. Jun. 1810) foreslaae Selskabet, at udsætte, indtil heldigere Tider oprandt, Trykningen af K og L, hvis Revision, ligesom Redactionen af de følgende Bogstaver, man imidlertid vilde lade uafbrudt fremgaae; da

Student, i et Brev til Commissionen (Jan. 1808) og med anbefalingsfrivelsler af Nyerup og G. L. Baden, meldte sig om at erholde Arbejde ved Ordbogen. Han leverede Uddrag af H. Weigeres Reinitz Joss, og af L. Nothes Bog om Nordens Statsforfatning, og "Svøvsensord af et Inventarium for Orlogsskibene."

³²⁸) Da jeg senere har forefundet det originale Subskriptionsdocument i denne Anledning, har jeg bestemt dets Afstrykning iblandt Bilagene.

den i Selskabets Cassé henstaaende, for Ordbogen disponible Fond, paa den Tid kun udgjorde 1749 Rdlr. d. Cour., en Sum, der ikke engang til Trykningen af *K* vilde være tilstrækkelig. Henvend halvandet Aar derefter (22. Nov. 1811), da Commissionen atter gjorde Forestilling til Selskabet angaaende Trykningen af *K*, var Overslaget paa Omkostninger til dette Bogstav (som dog beregnedes 20 Ark større, end det virkelig blev, 70 Ark, i Stedet for 50) 1400 Rdlr. for Trykningen og 3226 Rdlr. for Papir; i Alt 4626 Rdlr.; og da Ordbogens Fond den Tid kun var 2200 Rdlr., havde Selskabet maattet tilskyde 2426 Rdlr.; hvorfor det (d. 3. Apr. 1812) atter besluttedes, indtil videre at udsætte Trykningen og Indkøb af Papir, og i sin Tid at nedsatte Oplagets Størrelse til 600 Exempl.

Da Bogstavet *J* var udkommet, og omfiden efter 6 Aars Forløb atter viste en Frugt af Ordbogscommissionens Virksomhed, var denne for indskrænket i lexicalst Omfang til at kunne blive synderlig bemærket af et større Publicum; men den undgik ikke, et Aars Tid derefter, at blive deelagtig i den skarpe Prøvelse, som en kritisk Sprogkender undersøgte Ordbogens anden Deel, eller Clerks Redaction. (Jvf. S. 225.) Denne Recensent, (P. E. Müller) hvis Auctoritet og Dygtighed til dette Arbejde man ei var i Stand til at underkiende, indrømmede vel, at dette Bogstavs Bearbejdelse var bedre, end det foregaaende Bind's; men lagde tillige for Dagen, at Bogstavet *J* dog deelte flere fra Forgængerne nedarvede Feil med de foregaaende Bogstaver; og, hvad man her især maatte finde paafaldende, at ogsaa de naturhistoriske Gienstandes Forklaringer, skiondt disse overhovedet ere langt rigtigere og nøagtigere end i de foregaaende Bind, havde endeel Ufuldkommenheder, som man her kunde have Grund til, mindre end tilforn at vente sig; ligesom at Udgiverne overhovedet ikke bestemt havde gjort sig selv Rede for de Regler, hvorefter de naturhistoriske og technische Artifiers Bearbejdelse med Consequents burde været giennemførte. Ligeledes dables, at man ogsaa i dette Bogstav "havde villet gjøre Ordbogen til et Polyglotterikon og Etymologicum;" at der saare stelden var meddeelt nogen Kritik over endeel optagne mindre gode eller ganske ubrugelige Ord; at de mest ilbedannede, ja endog reent udanske Ord, uden tilføjet Bemærkning, staae ved Siden af de øvrige; at ligeledes adskillige Ord ere optagne (f. Ex. *Jahn* for *Jern*, *Jaat* for *Hiort*, *jalk* for *alke*, m. fl.) hvilke kun skylde deres Oprindelse til Almuens Udtale; men at derimod paa enkelte Steder gode og

uforkastelige Ord (s. Ex. indlysende og indyndede) belægges med Dabel. Videre bemærkes det i denne Kritik, at man i endnu høiere Grad i dette Bogstav, end i de foregaaende, har lagt an paa en unyttig Vidtløftighed, deels ved at optage en urimelig Mængde af Sammensætninger med saadanne Substantiver, der blot, i Følge en Egenhed for vort Sprog (som det meer eller mindre deler med alle germaniske) udtrykke det adjectiviske Begreb, saasom af en Materie, hvoraf noget forfærdiges, (s. Ex. Jernalen, Jernbismar, Jerngaffel, Jernhangsel, o. s. v.) hvilke Sammensætninger derfor næsten i det Uendelige kunde forøges. En ikke mindre Vidtløftighed dadler Rec. ved det, der anføres om Verbernes Brug med Præpositioner og andre Partikler; og med endnu mere Grund den reent ukritiske Mangel paa nøiagtige Bestemmelser af Sprogbrugens Anvendelse i Stillingen af Præpositionen ind for ved og bag efter Verbet. (s. ovenf. S. 387.) Ligeledes dadles Optagelsen af en heel Mængde, med Præpositionerne ind og i sammensatte Ord, "der allene synes at have hjemme i Ordbogen, da intet dansk Ord vil vedkiende sig dem." Endelig bemærkes ogsaa Mangel paa logisk Præcision som en af de Ufuldkommenheder, der endnu jævnlig spores i dette Bogstav, saavel i den valgte Ordning af endeel Ords Bemærkelser, i disses urigtige Afsondring og Formerelse, og i Mangel paa Grundbegrebets nøiagtige Udvikling. Som et stærkt Exempel paa den sidstnævnte Unøiagtighed anføres Redactionen af Præpositionen I, i Stedet for hvis ulogiske og tildeels meningsløse Dypregnelse af denne Partikels Brug og Betydninger, Rec. har meddeelt en rigtigere og genetisk Udvikling af samme. — Naar Recensenten tilsidst sammensætter Resultatet af sin Kritik i den Bemærkning, at skiondt Udgi-verne af Bogstavet I have overgaaet deres nærmeste Forgængere, "var det vel at ønske, at disse lærde Mænd vilde værdige dette Arbeide endnu større Opmærksomhed": da kan herved bemærkes, at denne Kritik, foruden at den, med al sin Skarphed, langt fra ikke i det Enkelte har kunnet rette enhver Mangel eller Feil, ogsaa har forbigaaet, eller ikke nok fremhævet en og anden Grundfeil i det saa at sige paa Ny optagne Arbeide og Planen for samme (saaledes s. Ex. en Mangel: den utilstrækkelige, uheldigt ledede Excerpering; en Overflødighed: de vilkaarligt og ufuldstændigt optagne Almuesudtryk). Men Rec. burde heller ikke have forbigaaet en almindelig Bemærkning, af Vigtighed for det hele Ordbogsarbeides

Charakter og Skikkelse: at et Hoveduheld, der forfulgte Ordbogen og dens Revisions-Commission, var den jævnlig uheldige Skiebne, der hvilede over Redactionen; eller med andre Ord, Commissionens som oftest mindre heldige, eller reent uheldige Valg af Redacteurer. Denne Bærkets Grundmangel faldt med byrdefuld Bægt tilbage paa Commissionen selv, og efterlod endnu dertil den mislønnende Virkning: at selv den omhyggeligste Flid aldrig fuldkomment kunde om-danne et slet redigeret Bogstav, eller borttage enhver af dets Feil. Fremtiden lagde det endnu mere for Dagen, hvor langt det var fra, at man havde viist den fornødne Strengthed i Antagelsen af Redacteurer; og hvorledes ikke allene Ophold og Langsomhed uden Grændse blev en uundgaelig Følge heraf; men ogsaa en stærk Inconsequents og indvortes Uliighed imellem Bogstaverne, var en Virkning saavel af Redacteurernes forskiellige Evner, som af de Omverlinger af Commissionens Medlemmer, der nødvendigen fulgte af hiin uendelige Seenhed i Revisionens Udførelse.

Imedens denne endnu sysselsatte Commissionen med Bogstavet **J**, havde man, som allerede er meldt, været betænkt paa Udførelsen af **K**, og flere Bogstavers Redaction. Det befandt sig snart, at ogsaa det af Myerup leverede Manuskript til Halvdelen af **K**, langt fra ikke var modent til Revision. Man begyndte, ligesom ved **J**, med at overdrage Amanuensis Molbeck at giennemgaae denne Deel af Bogstavet, for at meddele Bemærkninger, indføre senere Tillæg m. m. Uagtet Redactionen af **K** indtil Ordet **Ko** var udført med større Indsigt og Sprogkyndighed, end Bogstavet **J**, var den dog i flere Henseender i Formen betydeligt afvigende fra den, som var vedtaget og i det Hele fulgt i de foregaaende Bogstaver. Myerup havde i sin Stil og Udtryksmaade endeel Egenheder, der ikke passede til lexicaliske Ordforklaringer; og han havde i disse jævnlig anvendt en Korthed eller Knaphed, der ikke meddeelte det Fornødne; imedens han tillige som Lexikograph havde udeladt meget, som Commissionen ikke vilde have forbigaaet, og deriblandt ei allene en stor Deel naturhistoriske og tekniske Ord, men ogsaa Benyttelsen af Sporons Bærker og andre linguistiske Kilder for passende lexikographiske Sprogbemærkninger. Molbeck samlede desuden efterhaanden af forskiellige Kilder en betydelig Mængde ældre og nyere, af Myerup forbigaaede Ord. Dette havde til Følge, at Tillæg, Bemærkninger og Omarbejdelser af enkelte Artikler snart voksede i et saadant

Omfang, at Commissionen heller ikke fandt dette Manuskript, eller den største Deel deraf, naar det endnu skulde giennemgaae Revisionen, anvendeligt til Trykning. Skiondt selv beskæftiget med de ham overdragne Redactionsarbejder, lod Molbech sig overtale til ogsaa at paatage sig dette lidet taknemmelige Arbejde, og blev derved endnu mere end ellers fordybet i Lexicographien og afdraget fra andre videnskabelige Studier og Arbejder, hvortil deels hans Ansættelse ved det Kongelige Bibliothek, deels en tidlig Lyst til Historiens Dyrkning maatte lede ham. Commissionen modtog da efterhaanden det af ham først reviderede og supplerede, siden deels af ham selv, deels under hans Opsigt reenskrevne Manuskript af K til endelig Revision; men ogsaa denne gik, af flere Grunde, og deriblandt den, ved Viborgs ikke aftagende Lyst og Omsorg, bestandig fortsatte Samling af techniske, naturhistoriske og Almues-Udtryk, og ved de idelige Ophold i at søge endeel, f. Ex. naturhistoriske Ord's Forklaring, som Mangel paa de for Commissionen fornødne Bøger medførte, ikke meget hurtigt for sig. Der behøvedes omtrent 240 Møder for at tilendebringe Revisionen af hele Bogstavet K, og først den 29de Marts 1814 kunde man begynde paa L; men dette Bogstav, hvis foreløbige Revision Molbech ikke vilde paatage sig, befandt, i Følge af Redactionens Beskaffenhed, saa uvisommeligt at redigere, og maatte som det i Protocollen bemærkes, i saa mange Artikler heelt omgjøres og tildeels affrives, at endskiondt det i Omfang ikke engang udgjorde $\frac{2}{3}$ af K, medtog dets Revision, der først endtes d. 25de Mai 1819, over 5 Aar og omtrent 300 Møder. Imedens de i oeconomicke Henseende, baade før og efter Pengeforandringen 1813, i lang Tid meer og mere uheldige Omstændigheder for Selskabet og Commissionen, tvang denne, (efterat Mueligheden af et endnu overkommeligt Papir-Indkøb var forsømt) til at lade Ordbogens Trykning indtil videre henstaae: forsømtes dog intet Middel til at fremme og udvide Redactionsarbejderne. Det var her ved især, at man i denne Periode udmærkede sig; og man vilde have gjort afgjørende Skridt til Ordbogens Fuldførelse, i Fald man havde været ligesaa heldig i Valget af de antagne Redactører, som i den Iyer, man viste for at fremskynde baade Redaction og Revision af Ordbogen. De vigtigste Momenter af disse Arbejders Fremgang indtil 1815 maae vi her endnu kortelig angive.

Foruden Bogstaverne *R*, *L* og *M*, som deels vare udarbejdede, deels under Redaction, havde man i August 1811, "da man mærkede, at Molbechs Arbejde gaaer for langsomt," overdraget Redactionen af Bogstavet *O* til Magister O. D. Bloch, Underbibliothekar ved Universitetet, "en bekiendt grundig Videnskabsmand og kyndig Philolog" (og man kunde have tilfoiet: ligesaa beskedn, som lærd); men uheldigviis saae han sig ved sin svage Helbredstilstand nødsaget til (1812 Apr. 28), at frasige sig Arbejdet; hvorimod han, uden al Fordring paa Godtgjærelse, tilligemed de modtagne Collectanea, tilsendte Commissionen en stor Deel Bidrag af udarbejdede Artikler og egne Excerpter til dette Bogstav; saaledes at man maatte erkiende, hvormeget han ved sin Flid havde lettet Arbejdet for hans Eftermand. Hertil valgte Commissionen en theologisk Candidat Em. Nyboe, der fra Oct. 1811 havde været brugt til Excerptering. Man forlangte af ham (1813 Febr. 2) at han først, ligesom Molbech, maatte indlevere en Prøve af Bogstavet; denne fandt Commissionen (1813. Jun. 8). "at røbe saa stor Flid og Skionsomhed, at dette Arbejde med Sikkerhed kunde overdrages ham." Den første af disse Egenskaber manglede Nyboe ikke. Allerede i August 1814 havde han Bogstavet færdigt. Man havde oprindeligen bevilget 8 Rbd. for det trykte Ark; ja hans eget Forslag var først kun 36 Rbd. d. Cour., eller 6 Rbdlr.; men da man, efter denne af Commissionen særdeles yndede Redactors Ønske, som den altid fandtes villig til at opfylde, hyppigen tilstod ham Forskud paa Honoraret, og ved Arbejdets Slutning endnu bevilgede ham en Gratification, erholdt han i det Hele for et Bogstav, hvis Redaction betydeligt var lettet ham, en Betaling af 4014 Rd. D. C.; en Sum, der endog reduceret til 669 Rbdlr. N. V. var forholdsviis betydelig, og oversteg hvad der efter det trykte Bogstavs Størrelse kunde tilkomme ham. ³²⁹⁾ — Redactionen af Bogstavet *R* var (1811 i Mai

³²⁹⁾ Dette ansæres her som Exempel paa, at Commissionen, paa den Tid da Pengemangelen var størst, hverken var forsigtig eller nøiagtig og consequent i sine Udgiftsberegninger, og i Tilstaaelsen af Forskud til Redacteurerne. Bogstavet *O* beregnede man i Manuskriptet til 50 Ark; det trykte Arbejde udgjorde kun 37. Nyboe erholdt saaledes ikke allene 3 Gange saa meget, som der efter det oprindelige Forslag (6 Rbdlr. for Arket) skulde være udbetalt ham; men selv naar der, som kunde være

Maaned) bleven overdraget Etatsr. J. Mandix, Committeret i Renteskammeret. Et andet literairt Arbejde hindrede ham i nogen Tid fra at fremme dette; men da han først havde begyndt, udarbejdede han Bogstavet med megen Hurtighed, og afleverede det færdigt d. 14de Jun. 1814. Da Honoraret herfor skulde bestemmes, havde man først betænkt at betale denne Redacteur, som var Etatsraad, 15 Rbdlr. Sølvværdi; men da det bemærkedes, "at Udbetalingen af denne Sum vilde sprænge Cassen," besluttedes det, "at byde ham 15 Rbdlr. N. B." i to Terminer, med Undskyldninger, paa Grund af Cassens Tilstand, "da man skønnede, at den tilbudne Sum ikke svarede til Arbejdets Værd." (?)

Langsommere gik det med Bogstaverne *N* og *P*. Det første havde man i den uheldige Vinter 18^{13/14} formaaet Rector L. Heiberg i Odense til at redigere (Viborg medtog Materialierne til Fyen, da han i Febr. 1814 reiste til Holsteen for at standse Dvægsygen); men da man efter flere Mars Forløb ikke havde faaet andet fra Heiberg, end Løfter, fandt Commissionen det raadeligt, (3. Febr. 1818) at anmode ham om at meddele sin endelige Erklæring om Arbejdets Fuldførelse. Denne lovede han da til Slutningen af 1819, men døde i Foraaret s. A., da det fandtes, at han kun havde efterladt 24 Quartblade udarbejdet Manuscript. Commissionen maatte da see sig om en anden Arbejder, og begiere de oversendte Papiere tilbage; og den altid færdige Nyboe paatog sig strax, (12. Sept. 1820) ogsaa at redigere dette Bogstav, foruden at han havde

rimeligt, var bevilget ham 15 Rbdlr. for Arket, erholdt han 114 Rbdlr. N. B. meer end der tilkom ham; og man tilfød ham desuden endog 24 Rbdlr. i Godtgjørelse for Papiir til Manuscriptet. — Redacturen af Bogstavet *N* tildeelte man vel (31. Marts 1812), efterat han havde indsendt det hele, fuldførte Manuscript til *N*, adskillig Berømmelse i et Brev fra Commissionen; men den var derimod langt strengere i sine oeconomiske Grundsætninger imod ham, end imod andre Redacturer. Saaledes vilde den ikke bevilge ham de (5. Nov. 1811) begierede 25 Rbdlr. d. Cour., i Stedet for 15, for Redactionen af *N*; og han erholdt for dette Bogstav (32 trykte Ark) i det Hele kun 200 Rbdlr. d. Cour. i Marts 1812 paa en Tid, da disse (efter daværende Cours) neppe havde 26 Sølvspeciers Værdi, og senere hen (Jun. 1814) 200 Rbdlr. N. B. (omtrent = 80 Rbd. r. Sølv) eller i Alt 250 Rbdlr. for hele Bogstavet, o: omtr. 8 Rbd. for hvert Ark, i Stedet for at Nyboe for *O* erholdt 18 Rbdlr. for Arket.

paataget sig Redactionen af det vidtløftige Bogstav S. Dette sidste blev ham allerede overdraget 29. Novbr. 1814, eller saasnart han var færdig med O; og neppe vare et Par Maaneder forløbne (7. Febr. 1815) før der indkom en Skrivelse fra ham, hvoraf erfarede: "at han arbejder flittigen, og begierer et Forstud af 100 Rbdlr.", som strax bevilgedes. Bogstavets Størrelse gav Redacturen Leilighed nok til ofte at gientage denne Fremgangsmaade, og da Prof. J. Møller, der havde undersøgt det indleverede første Hefte af S, havde fundet samme "meget vel udarbejdet", vedblev Nyboe at arbejde med en Hurtighed, der endnu mere maatte have forbauset og tilfredsstillet Commissionen, hvis Arbejds Beskaffenhed virkelig havde svaret til dets Udstrækning. Saaledes havde han allerede inden Udgangen af 1815 indleveret 195 skrevne Ark, indtil Ordet Sidehul, hvilke man beregnede til 39 trykte (de udgiøre i Ordbogen 26 Ark) og derfor modtaget 580 Rbdlr. i Forstud: følgelig et Honorar for 13 Ark (195 Rbdlr.), som det siden viste sig, ikke tilkom ham.³³⁰⁾ Den Jilsfærdighed, hvormed Nyboe sammenfrev sine Bidrag til Ordbogen, synes især at have tilbundet ham Commissionens Bifald, paa en Tid, da den tænkte saa alvorligt og arbejdede saa ivrigt paa Ordbogens Fuldførelse; hvorimod Redacturen af K, M og P, skiondt han personligen stod i et meget

³³⁰⁾ Paa denne Maade havde Pastor Nyboe, indtil 24. Jul. 1826 modtaget i Forstud, paa det indleverede Manuskript, 1434 Rbdlr. (indtil Ordet Slutningssmaade.) Dette Manuskript udgiør i det trykte Bogstav S omtr. 65 Ark, hvorfor Honoraret (til 15 Rbdlr. Arket overhovedet, skiondt man fra 1820 kun vilde beregne ham 12 Rbd. Søl) vilde have udgiort 975 Rbd. Saaledes havde Commissionen, ved denne Forudbetaling, efter en Beregning, der var gjort uden Kundskab til Arbejds Beskaffenhed, ladet Redacturen, allene for bemeldte 65 Ark, tilskyde 459 Rbdlr. over det ham tilstaaede Honorar. Det allerførste Manuskript til S indsendte han først 1835 (efter 1820 arbejdede han med langt mindre Hurtighed, end i de første Aar; men Arbejdet blev derfor ikke bedre); og den hele Sum, som han til den Tid havde faaet udbetalt for Bogstavet S, beløb sig til 2174 Rbdlr. Man har dog langt mindre Grund til at beklage de paa den Maade spildte Penges, end den Omstændighed, at den uheldige Redaction af dette Bogstav er en Hovedgrund til, at Commissionen, der maa casfere og omgiøre den allerførste Deel af Manuskriptet, i en Tid af 14 Aar (1828—1842) endnu er meget langt fra Enden paa sit utåknemmelige Revisionsarbejde; og at saaledes intet af Ordbogen er fremmet for Lyset siden 1829.

gunstigt Forhold til Commissionens Medlemmer, og skiondt den selv oftere maatte erkende, hvormeget disse Bogstaver i deres Redaction havde forud for flere andre, dog ikke kunde rose sig af at vinde den Tilfredshed og Liberalitet, hvormed man i en Række Aar vedblev at begunstige en ukritisk, uphilosophisk og lidet samvittighedsfuld Redacteur. Allerede i A. 1811 havde man yttret sin Utilfredshed med "at Molbechs Arbejder gaae for langsomt;"³³¹⁾ skiondt Commissionen aldrig kom i det Tilfælde, at den maatte vente paa noget Bidrag, han havde paataget sig at levere, over Tiden, da det behøvedes; og endskiondt baade *M* og *P* befandtes at være saaledes redigerede, at et Medlem af Commissionen (*P. E. Müller*) paatog sig, allene og hjemme hos sig at udføre Revisionen af det sidstnævnte Bogstav og en stor Deel af *M*, eftersom man fandt det ufornuødent, samlede at giennemgaae dem i Commissionens Møder; hvorimod saavel Revisionen af *Q* (ved Nyboe), som af *R* (ved Mandix) for ethvert af disse Bogstaver modtog 4—5 Aar i Commissionens talrige Møder. — Her kan endnu nævnes, at det vel allerede var i Mai 1814 at Molbech paatog sig Udarbejdelsen af *P*, og at han først afleverede det ganske færdigt 21. Jun. 1824; men da han til dette Bogstav, hvis Redaction Commissionen forgieves tilbød et Par andre Videnskabsmænd, slet ingen Materialier og Excerpter modtog, saa lidt som det sædvanlige Udkast eller For-Arbejde: maatte han anvende megen Tid i flere Aar paa at samle Ord, og bringe et Grundlag til Bogstavet i Stand, inden han kunde begynde paa den egentlige Redaction, som vel ogsaa desuden jævnlig blev tilfidesat for andre literaire Arbejder; men uden at enten Revisionen eller Trykningen, saalænge andre Bogstaver vare i Arbejde, derved kunde lide noget Ophold.

Foruden Bogstavet *N*, hvis Skiebne ovenfor omtaltes, vare endnu Bogstaverne *O*, *T*, *U* og *V* tilbage at redigere. De hertil hørende Foranstaltninger tilhøre vel egentlig den 4de Periode af Selskabets Historie; men det vil, for at lette Oversigten af hele Arbejdet, ikke være upassende, kortelig at nævne, hvem disse Bogstavers

³³¹⁾ Denne Anke fremsattes endog offentlig i Secretairens Bekiendtgjørelse om Selskabets Forhandlinger 1810—11, S. 27; hvorimod man i disse Bekiendtgjørelser aldrig gjorde Rede for, af hvor forstfiellig Bessaffenhed de redigerede Bogstaver befandtes at være.

Redaction tilfaldt. — V var det første af bemeldte Bogstaver, der fattedes i Arbejde, i det man henvendte sig til Statsraad Mandix (inden man endnu havde underkastet R Revisionens afgjørende Prøve) om at udarbejde det førstnævnte Bogstav, hvilket han paatog sig (1816, 22. Febr.), imod at erholde et Honorar, "som for litteraire Arbejder af lignende Art tilstodes af Forlæggere paa den Tid, da Manuskriptet til V blev afgivet som færdigt og af Commissionen antaget." ³³²) Det lidet betydelige Bogstav Q havde man i Nov. 1823 overdraget den sprogs og naturkyndige Dr. J. S. Bredsdorff (siden Lector ved Sorøe Academie), der uopfordret havde meddeelt Commissionen nyttige Bidrag til Bogstavet L. Ham tilstod man 8 Rbdlr. for det trykte Ark, og han indleverede Manuskriptet, som be- regnedes til 8 Ark, i Septbr. 1824. Da man fandt sig tilfreds med dette, blev Redactionen af det temmelig vidtløftige T (som Wer- lauff ikke havde kunnet udføre) d. 28de Febr. 1825 overdraget Dr. Bredsdorff, der ikke kunde fuldføre samme før i N. 1835. U vilde man først lade redigere, naar Manuskriptet til alle øvrige Bogstaver var færdigt, og havde dertil udseet Professor J. Smidths paa Falster, som kun har leveret et Hefte deraf; men desuden ad- skillige nyttige Bidrag og Ordssamlinger til Commissionens Brug (bl. a. en betydelig Samling af kritiske Bemærkninger og Tillæg til de tidligere Hefter af Bogstavet S, hvis Manuskript Commissionen

³³²) 1817, d. 13de Jan. tilstilledes St. Raad Mandix fra Commissionen Bog- stavet V af Moths og Rostgaards Ordbøger, Schiellerups Udkast til dette Bogstav, samt alle øvrige Excerpter og Ordssamlinger til samme. D. 18de April 1821 indsendte Mandix dette af ham redigerede Bogstav, tilligemed samtlige Materialier; og efterat Bogstavets Størrelse af Bog- trykkeren var beregnet til omtr. 20 Ark, besluttedes (8. Mai 1821) at tilstaae derfor et Honorar af 300 Rbdlr. Manuskriptet henligger endnu i Archivet; men ved en senere Undersøgelse af Commissionen (1839) er det befundet reent ubrugeligt; da Ordforklaringer deels mangle, deels ere usfuldstændige og utilstrækkelige; mange Forfattere og Skriftstæder kun ere nævne, men ikke udførte; og det Hele mere synes at være et til Re- dacteurs egen Brug nedskrevet Udkast, end en Redaction af Bogstavet. Dette er en næsten ubegribelig Omstændighed, da Redacturen som For- fatter var hæderligt bekendt og fortient ved flere med stor Flid og Omhu udarbejdede Skrifter; og da der om Bestaffenheden af Bogstavet R intet findes bemærket under de fire Aar, som dets Revision medtog.

efterhaanden tilsendte ham). En Redaction af de faa Ord i Bogstaverne X, R og S er ogsaa bleven indleveret af Prof. Smidth.

Saaledes var Tilstanden af det vidtloftige, noverkommelige, og man kan sige sorgeligt=langvarige Foretagende omtrent i Aarene 1815—16, eller ved Overgangen til Selskabets fjerde og nyeste Periode. Characteren af dets Bestyrelse og af Arbejderne til dets Fortsættelse vil nogenlunde klart fremgaae af den foregaaende sammentrængte, i ethvert Træk paa endnu bevarede Documenter grundede Beretning. Den udviser i et Tidsrum af 10—12 Aar en vedholdende ivrig Arbeidsomhed og Bestræbelse fra Commissionens Side, for at paastynde og fremme Ordbogens Udarbejdelse, som heller ikke var frugtløs, men virkelig tilendebragte Redactionen af den største Deel af den i 1804 endnu tilbagestaaende Masse af Ordbogens Stof, i et vist nok til meer end en Trediedeel udvidet og forstørret Omfang, ved Tillæg af nye Ordsamlinger og Excerpter af forbigaaende danske Skriftkilder. Men det ligger tillige tydeligt for Dagen, at man hverken overhovedet gjorde det rigtige Valg af disse Sprogkilder til Ordbogens Berigelse, eller i de fleste Tilfælde ved duelige Arbejdere gik til Bunds ved Excerpteringen; og, hvad der var endnu mere uheldigt, man brugte ikke den fornødne Strengthed i Valget af Redacteurerne, eller forvissede sig i Tide om deres Duellighed ved streng og kritisk Undersøgelse af indleverede Prøve=Arbejder; hvilket havde den i lignende Tilfælde ikke usædvanlige Følge, at naar en Redacteur først engang var antagen, flyede man det ubehagelige, baade for ham selv og for Commissionen, i at lade ham ophøre med Arbejdet, som det heller ikke altid var nogen let Sag, at faae bragt i en dueligere Haand. Hertil kommer endnu, hvad der vel i sig selv var det mindre Uheld, men i Publicums Dine ikke tog sig godt ud, at man ved de forhen udviklede Omstændigheder, den almindelige Bengenød og Misforhold imellem Ordbogsværkets Resourcer og Priserne paa Papir og Trykning, blev hindret fra, i denne hele Periode at lade meer end et eneste Bogstav (J) udgaae fra Pressen; endskiøndt det dog, netop i Periodens Slutning, ved den anseelige og for Vedkommendes Patriotisme hadrende Understøttelse af det Glædensfideicommiss, blev mueligt, med Aaret 1816 at lade Trykningen af det næstfølgende Bogstav (K), i et fra 800 til 500 Exempl. nedsat Dplag, tage sin Begyndelse. Det er allerede ovenfor bemærket, at baade Selskabet overhovedet, og Ordbogsarbejdernes

i Særdeleshed, i Aarene 1808—14 ved flere Leiligheder maatte lide føleligt Afstraf i deres oeconomiske Tilstand og Pengemidler, ved Papirpengenes synkende Værd. Den Indflydelse, dette havde paa Udgivelsen af Selskabets Skrifter (jvf. S. 427) strakte sig ogsaa til Drdbogens Trykning. Af de til dette Værk anviste Midler, nemlig 700 Rbdlr. aarlig af den Rgl. Particulaircasse, og 100 Rbdlrs. Tilskud af Selskabet (fra 1806) kunde man til Nød udrede, hvad Redactionen og Excerpteringen udfordrede (og dette endog kun, fordi man undertiden betalte begge Dele yderlig knapt, og uden Hensyn til Pengenes forringede Værd); men at gjøre Udvei til Trykningsomkostninger, var i hine Aar ikke at tænke paa. Pengesforandringen 1813 forbedrede efterhaanden baade Selskabets Finantser og Drdbogens Fonds, hvorover paa den Tid og endnu endeel Aar senere (indtil 1821) førtes særskilt Regnskab i Selskabets Casse; men at udrede 256 Specier for 8 Baller hollandsk Papir til Bogstavet K, og desuden betale 120 Rdlr D. G. (med andre Ord 20 Rbdlr.) for hvert Ark at trykke, oversteg endnu i Begyndelsen af 1815 hele Drdbogscassens Kræfter. Det var fornemmelig Formandens (Wiborgs) Indflydelse hos Geh. Conf. Raad Classen, der bevirkede, at Fideicommisset (9. Mai 1815) skienkede en Sum af 2000 Rbdlr. Sedler til Drdbogens Trykning. Man købte nu i Septbr. f. A. det omtalte Papir, som betaltes i to Terminer; og Drdbogens Finantser forbedredes hastigen ved Udbetalingen af dens Indtægter i Sølv, saaledes at den 1816, 11. Jun., efterat Papiret var betalt, endnu havde et Overskud af 2338 Rbd. Sedlr. Da Udbetalingen af de til Drdbogens Redaction henlagte 700 Rbdlr. af den Rgl. Particulaircasse var ophørt med 1815, og man fandt, at Drdbogsarbejderne allerede havde medtaget en al Beregning overstigende Beføstning, skiondt saare lidt var tilflydt af Selskabets Casse: tog dette den Beslutning (6. Jun. 1821), at Selskabets og Drdbogens Mellemværende ved Udgangen af 1820 skulde udslettes, og den hidtil førte særskilte Regning ophøre; men at der af Selskabets Casse, fra 1te Jan. 1821, i Alt skulde udredes 500 Rbdlr. Sedler aarlig til Drdbogen, saalænge Arbeidet og Udgivelsen vedvarer (hvilken aarlige Indtægt dog altsaa ifkun for saavidt kom Drdbogen tilgode, som Pengene i Aarets Løb forbrugtes). Man seer da ogsaa, at den i Begyndelsen var utilstrækkelig; og Selskabet bevilgede 24. Marts 1823 en extraordinair Understøttelse

af 600 Rbdlr. til Drdbogen, hvilket, saavidt vides, er blevet den eneste af den Art.

Med Hensyn til den fra 1777 bevilgede Understøttelse af 500 Rdlr. aarlig til Drdbogsarbeidet af den Kgl. Particulair=Casse, begif Selskabet, eller rettere Drdbogs=Commissionen en betydelig Feil, som egentlig forvoldte, at denne Understøttelse kom til at op= høre allerede for 27 Aar siden, skiondt Arbeidet endnu vedvarer; saaledes at Selskabets Casse, eller Drdbogsfonden paa den Maade, og under den ikke urimelige Forudsætning, at den engang bevilgede Kgl. Understøttelse af 500 Rdlr. aarlig ellers havde vedvaret, har lidt et Tab af 13,500 Rdlr. I Anledning af den nye Indretning af Drdbogens Redaction, hvilken man vedtog at betale, ikke som hidtil ved aarlig Løn, men ved et bestemt Honorar, havde man gjort alt for gunstige og alt for ugrundede Beregninger over den Tid, Arbeidets Fuldsførelse endnu vilde medtage. Commissionen antog derhos, at den hidtilværende Indtægt af ovennævnte 500 Rdlr., uagtet Selskabet endnu bevilgede en Understøttelse til Drdbogen af 100 Rdlr. aarligen (1806, 26. Marts), ikke vilde være tilstrækkelig til at udrede de ved flere Redacteurs Antagelse m. m. forøgede Bekostninger. Selskabet indgif derfor med en Forestilling til Finans=Collegiet, (under hvis Afgiørelse Sagen dog ikke kunde ligge) og efterat have givet en Oversigt af den formeentlige Fordeel og Besparelse, som af den nye Indretning kunde ventes for den Kgl. Casse, androg man paa: at Selskabet forskudsvis, eller paa 10 Aar, maatte bevilges at erholde en med 200 Rdlr. aarligen forøget Understøttelse, i Stedet for de 200 Rdlr., som Kongen havde bevilget hvergang et Bogstav var fuldført, foruden den sædvanlige aarlige Sum af 500 Rbdlr. Herpaa fulgte nu ogsaa, efterat Particulairkammeret havde ladet sig (25. Jul. 1806) tydeligere oplyse om Sagens Forhold, det neppe ventede Svar til Selskabet (5. Sept. 1806): "At Hs. Kgl. Høihed Kronprindsen naadigst har befalet, at der fra 1. Jan. 1806 betales i 10 Aar af Particulaircassen 700 Rdlr. aarlig til Drdbogens Udgivelse; hvorimod efter disse ti Aars Forløb alt videre Bidrag til Drdbogen ophører."

I Henseende til Drdbogscommissionens Organisation, Forretningsgang og Medlemmernes Omstiftning, maa bemærkes, at den, som hidtil, naar Afgang af Medlemmer udkrævede det, suppleredes ved Valg af Selskabet. I Begyndelsen af tredie Periode, havde

den endnu sine fire ældre Medlemmer, (jvf. S. 368) og forøgedes ved Schow, Rasm og Kierulff. Af de ældre Medlemmer havde S. Thorkelius ophørt at tage Deel i Commissionens Møder, men tilbød sin Tjeneste i etymologiske, eller andre Oplysninger, hvorom man vilde henvende sig til ham. Thorkelin og N. Kall mødte endnu af og til i Samlingerne indtil A. 1807 og 1808 (Kall sidste Gang 27. Oct. 1807; Thorkelin den sidste Gang 11. Sept. 1808). Viborg, som var den, der med saa stor Iver, Umage og Tidsanvendelse havde bragt Ordbogsarbejderne i Gang, og organiseret Commissionens Virksomhed, vedblev ogsaa, som Formand, om trent i 6 Aar (fra Begynd. af 1804 til Slutn. af 1810) regelmæssigt at deeltage i Møderne, hvor han for det meste selv førte Protocollen, og kun nu og da Kierulff, i Viborgs Fraværelse paa Rejser e. d. Men mod Enden af A. 1810 (11. Decbr.) ophørte han pludseligt hermed, uden at Grunden dertil kan udfindes. Man finder i lang Tid aldeles ikke hans Navn underskrevet i Protocollen; og efter flere Aar, at han kun nu og da en enkelt Gang har mødt i Commissionen, hvis Arbejder han dog ogsaa fraværende vedblev som Formand at lede og understøtte, deels ved at opsætte Commissionens Breve, og lade dem afskrive; deels ved at tilvejebringe Excerptister og Excerpter, indhente paa mangfoldige Steder Underretninger og Oplysninger om naturhistoriske og tekniske Ord, føre Regnskabet for Ordbogen, gjøre Udkast til de aarlige Beretninger til Selskabet, og holde Breve og Papirer i Orden, m. m. Smidlertid medførte hans Fraværelse det underlige Forhold, at Commissionen for det meste maatte i Protocollen handle med ham, som med en Fremmed, anmode ham om Oplysninger, om at opsætte Breve, og gjøre Aftale med Arbejderne, underhandle med Bogtrykkere, o. s. v. Dette har undertiden givet Anledning til naive og besynderlige Protocolleringer; ³³³)

³³³) For Cr. 1811. 23. Dec. "Commissionen ønskede, saa snart mueligt et Jodtøppe anskaffet, for ei under Arbejdet om Vinteren at forsøles." 1812. 8. Dec. "Commissionen ønskede et Kullgardin, eller Skiermbret, i Vinduet nærmest Skabet, hvorved man om Vinteren kunde betrygges for Trækvind." Den 15de Dec. "Just. N. Viborg bemærkede i Henseende til Kullgardiner, at de i disse Læder ere saa kostbare; men han har havt den Godhed at staffe to Balouster tillæans fra Vesterrainirskolen."

hvilket Arbejde, efter Viborg, B. Thorlacius (der 1810, 12. Jun. indtraadte i Commissionen) i en heel Række Aar (1810—1824) udførte med megen Nøiagtighed og Fuldstændighed. I Aarene 1810 og endeel af 1811 var det Thorlacius og Schow, der allene besørgede Revisionen. Den 5te Jul. 1811 valgte Selskabet, efter Commissionens Forslag Prof. P. E. Müller, der selv saa skarpt havde kriticeret den tidligere Deel af Drdbogen, til Medlem af samme; og denne udmærkede Lærde vedblev, fra denne Dag lige indtil den sidste Sommer, han levede (17. Jun. 1804), i 23 Aar med uafbrudt Iver og Arbeidsomhed at medvirke til Revisionen og andre Drdbogssysler. 1814, 25. Oct. udtraadte Just. R. Schow af Commissionen, hvis Medlem han i 10 Aar havde været; hvorefter Etatsr. Prof. J. Wolff valgtes til Medlem, ligesom ogsaa Just. Raad Engelstoft og Prof. Degen, der begge indtraadte fra 1ste Jan 1815. Commissionen havde taget den, af Selskabet bifaldte Beslutning, at ville fra dette Aars Begyndelse, for at paastynde Revisionsarbejdet, dele sig i to Sectioner; hvilket saaledes udførtes, at den ene Afdeling (Wolff, Thorlacius og J. Müller) foretog Revisionen af L; den anden Afdeling derimod (P. E. Müller, Engelstoft og Degen) overtog Bogstavet M (fra 15. Marts 1815). Begge Afdelinger samlede een Gang om Ugen i Commissionens eget Locale i Palaiset ved Frederiksholms Canal, (som 1810 var blevet den indrømmet)³³⁴⁾ og Viborg vedblev endnu nogle Aar, uden mere at deeltage i Møderne, som Formand at besørge oeconomiske Anliggender og Correspondents, og at meddele enkelte Oplysninger og Bemærkninger.³³⁵⁾

³³⁴⁾ Den havde indtil den Tid, med stor Uleilighed for hvergang at udflytte og bevare Bøger og Papirer, maattet holde sine Møder i Vidensk. Selskabs Værelser. Viborg udvirkede ved Overhofmarskal Zauch, at Commissionen, til dens Møder og til Bevaring af dens Archiv og Apparater, erholdt et Værelse indrømmet paa det ovennævnte Palais, hvor den første Gang samlede den 3^{die} April 1810. Men da dette Værelse oprindelig havde været overladt Theatret til en Synge-skole, betingede Overhofmarskallen: at Commissionen i fornødent Tilfælde maatte indrømme Værelset til saadant Brug, enten daglig, eller saa ofte det behøvedes, og da selv drage Omsorg for dens Sagers Bevaring. Senere erholdt Commissionen et andet Værelse i Palaisets Mezzanin-Étage, hvilket den siden har havt til Afbenyttelse, og til Giemmesed for Drdbogens Dplag.

³³⁵⁾ Hans aftagende Helbredsstilstand svækkedes betydeligt ved et farligt apoplectisk Anfald 1820; men Commissionen fandt det passende, for hans

Den begyndte fordoblede Virksomhed af Commissionens to Afdelinger varede dog ikke længe; da baade Degen og Engelstoft udmeldte sig 1818. Commissionens Medlemmer vare vel (fra 12. April 1814) forøgede med Professor J. Møller, der viste megen Flid og Arbeidsomhed for at fremme Redactionen; men man fandt dog at Antallet ikke var stort nok til to samtidigt arbejdende Afdelinger, hvis Virken paa denne Maade desuden var ikke uden adskillig Hindre.

Ordbogscommissionens Historie i denne Periode kunne vi ikke forlade, uden tilsidst at berøre en Sag, ikke uden Bigtighed, hvori den opfordredes til Raad og Medvirkning. Den Kongel. Commission for Universitetet og de lærde Skoler havde under 23. Febr. 1805 henvendt sig til Vidensk. Selskab, for at udbede sig dets Raad og Veiledning: "hvorledes en, paa faste og af Sprogets Natur hente Grundregler bygget Bestemmelse for Rettskrivning i Norden smaa let kunde fremmes;" og Selskabet henviste denne Sag til Ordbogscommissionen, der besluttede at overdrage Just. Raad Schow, først at drøfte Sagen og at opsætte et foreløbigt Udkast til Svaret. Dette circulerede derpaa, og blev forsynet med skriftlige Bemærkninger af Kall, S. Thorlacius, Viborg og Rafn; og efterat disse i et Møde af Ordbogs-Commissionen vare forhandlede, afgik Svaret den 28de April 1805. I Udkastet til denne Betænkning fremsættes som Grundregel for Ordnes Rettskrivning et "bestandigt Hensyn til deres Oprindelse;" men, hvor denne er uvis, maa man følge Skrivemaaden hos de Skribenter, der have fulgt "det mest faste og grundige System." Som saadanne nævnes fortrinligen den ældre Sneedorff og Schytte,³³⁶ samt disses Efterfølgere Guldberg og Ove Malling. Sporon og Abrahamson anbefales som grundige danske Sprogkiendere (hvorimod, hvad den sidste angik, saavel Kall, som Kierulff, gjorde nogen Indvending); og udtryffeligen dables T. Rothe (Schows Svoger). Viborg, som bl. a.

svrige Levetid, at betragte ham som Medlem og Formand. Først efter Viborgs Død valgte Commissionen (4. Nov. 1822) Et. N. Thorlacius til Formand; og Selskabet bifaldt dette Valg.

³³⁶) Sammenstillingen af disse to, af Sproget meget fortiente Forfattere, er her for saa vidt ikke usigtig, som baade Sprogform, Stil og Orthographie hos Schytte er mere correct, uvilket og consequent, end hos Sneedorff.

meddeelte en temmelig lang Liste paa Ord hos D. Malling, hvis Skrivemaade ingenlunde er at anbefale, meente tillige med Grund, at Kongslev ligesaa vel kunde berømmes, som Sneedorff, og at heller ikke Lütken burde forbigaaes. Mere besynderligt var det dog, at man ikke i Særdeleshed nævnedes Langebek som en Forfatter, der havde stor Indflydelse paa at danne og befæste den danske Skrivebrug i anden Halvdeel af det 18de Aarhundrede; at man ikke omtalte hvad dertil ogsaa paa samme Tid virkedes ved Selskabet for de skønne Videnskaber; eller hvorledes man dog endnu hos gode og udmærkede Forfattere ved Slutningen af det 18de Aarhundrede (f. Ex. Bastholm, Rahbek, Baggesen, o. a.) finder overhovedet en meget fastere og bedre Rettskrivning, end man skulde formode efter de Klager over Vasken, Usikkerhed, Vilkaarlighed, Selyraadighed og andre Mangler i Orthographien, som Betænkningens Forfatter klager over allerede 1805.

De øvrige almindelige Grundsætninger, som man i Commissionens Betænkning udviklede og ved en stor Deel enkelte Tilfælde søgte at stadfæste og oplyse, ligesom man overhovedet i saadanne beraabte sig paa den i Ordbogen fulgte Skrivemaade, vare især: at overflødige Bogstaver, hvor de hverken have deres Udspring fra Etymologien, eller betegne Udtalen, overhovedet bør undgaaes; at den i det daglige Liv herskende Udtale bør raadspørges i Tilfælde, hvor den nyere Skrivemaade vakler, og at den især bør afgjøre saadanne Tilfælde, naar den understøttes ved ældre Skrivebrug; at fremmede Ord bør skrives saa nær som muligt efter Orthographien i det Sprog og for den Nation, hvorfra de tages; og at man i saadanne Tilfælde, hvor Tydelighed og Forstaaelighed fremmes ved en gammel og hævdet Skrivebrug, f. Ex. i Anvendelsen af store Begyndelsesbogstaver ved Substantiverne, i Vocalens Fordobling i visse Tilfælde, m. m. bør følge den vedtagne Brug, af den simple Grund, at man, ved at forlade den, gjør Læsning og hurtig Forstaaelighed af det Læste vanskeligere, i Stedet for at Rettskrivning netop skal gaae ud paa at fremme dette Diemed. I øvrigt gif Betænkningen og dens Forfatter endnu ind paa en heel Deel specielle Gienstande, der mere vedkomme grammaticalske Forhold, end den egentlige Rettskrivning, og hvor man langt fra alle vegne kan være enig med ham; f. Ex. i den Sprogregel, han vil have foreskrevet: at den anden Conjugations Imperfectum bør,

"undtagen i Nødstilfælde" (!) skrives med d i Stedet for t: tænkte, hørde, fulgde; hvor han ganske urigtigen beraader sig paa Udtalen. N. Kall bemærkede ogsaa det feilagtige i denne Paastand (heller ikke Ordbogens Brug har hiemlet en saa ubegrundet Skrivemaade og blødagtig Udtale); ligesom denne Lærde hist og her har tilføjet Udkastet flere træffende og rigtige Bemærkninger.

I Commissionens Svar, saaledes som det endeligen redigeredes, blev endeel forandret, efter de øvrige Medlemmers kritiske Bemærkninger; men i flere Tilfælde ogsaa Schow's ("et enkelt Medlems") Mening anført. I at forkaste Brugen af Jod var hele Commissionen enig; og J. K. Thorlacius var især den, som med philologisk Lærdom, og ved at støtte sig paa græsk og latinisk Sprogbrug, og paa det gamle nordiske Sprogs Skrivemaade og Udtale, søgte at hiemle Brugen af Vocalen i dens Eneret i de allerfleste Tilfælde. I øvrigt var Commissionens Betænkning mere en Samling af enkelte, tildeels gode og rigtige orthographiske og grammaticalske Bemærkninger (i hvilke sidste man gav sig ud paa en Mark, hvor man hverken tilstræffeligt undersøgte, eller fuldstændigt kunde udvikle de tvivlsomme Punkter, man vilde behandle): end det var en gennemført videnskabelig Undersøgelse, der kunde tiene til Veiledning og Rettesnuor for en Auctoritet, som gif ud paa at ville giennem den lærde Skoleundervisning fremme en fast og rigtig Skrivebrug i Modersmaalet.

V. Ved Slutningen af tredie Periode maa endnu omtales, deels hvad der i dette Tidsløb henhører til Selskabets Virksomhed, udenfor Skrifternes Udgivelse, og udenfor de større videnskabelige Foretagender, om hvis Fremgang nylig er berettet; deels hvad der vedkommer dets indre Forfatning og oconomiske Tilstand, for saavidt som disse Materier ikke allerede ovenfor ere afhandlede. Det manglede heller ikke i dette Tidsrum paa Anledninger for Selskabet til at virke i den videnskabelige Kreds, inden for hvilken dets Formaal og Arbejder nærmest og især pleiede at befinde sig; og det saavel ved egne, eller fra Selskabet udgaende, theoretiske Undersøgelser og practiske Forsøg, som ved at afgive Betænkninger og Erklæringer over Gienstande, efter offentlige Auctoriteters Anmodning, eller private Ønsker og Andragender; ligesom ved at opmuntre og fremme videnskabelige Foretagender og Bestræbelser. Det var heller ikke saa-

meget i denne practiske, som i andre videnskabelige Retninger, at det blev kiendeligt, hvorledes der i Aarene 1801—15 efterhaanden yttrede sig en slappere og svagere Tilstand i vort Selskabs aandelige Liv og Virken, ligesom i Videnskabeligheden i Danmark overhovedet; hvortil Grundene for en Deel allerede ere angivne. — Det hører imidlertid til denne Histories Plan at opregne, ogsaa i denne Periode, de vigtigste af dette Slags Tilfælde, der forekomme i Selskabets Papirer, og omtales i dets Protocoller og offentlige Bekendtgørelser; hvorved jeg for dette, ligesom for det følgende og sidste Tidrum, finder det mest passende at anvende den chronologiske Orden. At det skeer med Udvalg af de Gienstande, der i en eller anden Henseende fortjene at bevares, som characteriserende Tidens Aand og Skikkelse, og Selskabets Grundsætninger, Virken og Bestræbelser: vil findes saameget mere fornødent, som Materien her voxer med Aarene.

1800, i November, havde Dr. G. Wegtrup til Selskabet indsendt sine i dette Aar udgivne "Bemærkninger over det engelske Landbrug", med en udførlig Skrivelse, hvori han udviklede Skriftets Formaal, Plan og Udførelse, og anmoder Selskabet om, at Bogen, efterat være undersøgt, maatte belønnes med en Præmie af det Thottske eller Clasenske Legat. Den af den physiske Klasse valgte Committees Betænkning (Febr. 1801) gik ud paa, at Skriftet, skøndt ikke uden endeel Mangler i det enkelte, fortiente Selskabets Opmærksomhed. Dette fandt imidlertid ikke Anledning til at tilkiende Forfatteren den ansøgte Præmie, hvortil Committeeen heller ikke havde gjort nogen Indstilling. Det bemærkedes ogsaa, saavel ved denne Leilighed, som i et kort efter forekommende Tilfælde, da en italiensk Forfatter havde indsendt et Skrift til Selskabets Bedømmelse: "at Selskabet ikke pleier at besatte sig med at bedømme trykte Bøger, hvorved det lettelig kunde indvilles i literariske Stridigheder, hvilket er under Selskabets Værdighed." Det besluttede i sit Svar til det udenlandske Departement, angaaende det italienske Skrift, at beraabe sig paa denne Grundfætning. (Mai 1801).

1801 i Marts Maaned var (foruden to foregaaende) indsendt en ny Mindetale over Suhm (med Devise: Qui posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, &c.) hvilken den historiske Klasse heller ikke fandt Præmien værdig. — Ved denne Leilighed

indkom Overhofmarskal Hauch, som Formand for den physiske Classe, med det Forslag, at udsætte en Præmie af Selskabets Guldmedaille for en Biographie over dets afd. Secretair P. C. Abildgaard, i hvilken den Afdøde skildredes baade som Menneffe, Borger og Videnskabsmand. Selskabet besluttede at udsætte denne Præmie; om den blev offentligt bekiendtgjort, er ikke anmærket; men intet Forsøg paa at vinde den indkom.

Paa samme Tid (1801, Mai. 8) var indkommet et af Hauch oplæst Forslag af Prof. og Stadsbygmester J. J. Kawert angaaende Brøver, som kunde foretages for at bestemme Fyrrebielkers og andet Tømmers Styrke; hvilke Forsøg han anmoder Selskabet om at lade foretage paa dets Beføstning. Selskabet fandt, efter den mathematisk Classes og Cassecommissionens Betænkning, at practiske Forsøg af den Art, som de foreslaaede, laae uden for dets Virkefæds, og vilde medføre en Beføstning, hvortil det ei kunde anvende sine Midler. Denne Sag blev imidlertid henliggende, og Kawert paamindede nogle Aar derefter (6. Nov. 1805) om sit Andragende, og om et andet Project, han havde indgivet, at Selskabet vilde lade foretage Forsøg, angaaende den rette Blanding af Sand til de forskiellige Slags Kalk i Muurkalken. Da nu Selskabets Beslutning om disse Forslag var meddeelt, berettede Bugge (31. Jan. 1806) hvorledes Prof. Kawert "d. 17de Jan. ikke meget fiint eller høfligt havde svaret, at det havde været affindigt at foreslaae Selskabet at foretage disse Forsøg i det Store." At foretage dem, efter Stadsbygmesterens Mening, i det Smaa, vilde som Bugge uden Tvivl rigtigt holdt for, være spildt Umage og Beføstning.

Landinspecteur S. Bruun fortsatte, efter en Beslutning af Selskabet (30. Mai 1798), de af Morville begyndte statistiske Beregninger over Jylland, grundede paa de geographiske Opmaablinger; og indsendte (1801, 8. Mai) saadanne Beregninger over Thisted, Viborg og Aarhus Amter. Selskabet bevilgede ham herfor en Godtgjørelse af 100 Rdlr., og lod Manuskriptet bevare i Landfort-Archivet.

1802, Apr. 9. havde Selskabets Medlem, Ridder La Courdraye forelagt det sine theoretisk-practiske Forelæsninger over Maa-den at finde Længden til Søs. Man besluttede, at understøtte Udgivelsen af dette Skrift ved en Subscription til Belev af 60 Rdlr.

1802, 26. Mai havde en vis Hr. Maurer i Lausanne tilfrevet Selskabet, og budet til Salg to, efter hans Mening hoist værdifulde Haandskrifter; det ene en latinsk Bibel, paa Pergament fra det 13de Aarhundrede, som han vurderede til en Priis af 250 Louisdors; det andet, som indeholdt en af den afdøde Ridder Keralio forfattet "Edda, eller nordisk Mythologie," meget ziirligt skrevet og indbundet i rødt Cassian, salbød Cieren for 125 Louisdors. Selskabet, der ingen Brug havde for saa dyre Artikler, lod Chefen for det store Kongel. Bibliothek, Statsminister Grev Cai Reventlow, ved Secretairen underrette om dette Tilbud, hvis Urimeelighed i Henseende til Vurderingen den daværende Overbibliothekar Moldenhawer ikke vil have skaanet i sin Erklæring.

Fra Pastor W. S. Fuglsang i Frankebar indsendtes i Begyndelsen af 1803 en Afhandling om Sprogens almindelige Slægtskab til Selskabets Bedømmelse. Den blev i Febr. 1803 sendt til den historiske Classes Bedømmelse. I Novbr. 1805, da Forfatteren imidlertid var bleven Præst i Slagelse, forespurgte han om sin Afhandlings Skiebne, hvorom han siden intet havde hørt. Det bestodtes, at Classen endnu ikke havde meddeelt Selskabet noget Svar; den undskyldte sig med (15. Novbr. 1805) at den havde tilsendt Forf. nogle Bemærkninger og Forslag til Rettelser, som han formodentlig ikke havde erholdt. Om Afhandlingens videre Skiebne findes intet i Protocollerne; og den synes ei at være kommet Forfatteren tilhænde. Et andet, endnu mere ubehageligt Tab var, at Wedekinds i A. 1810 indsendte Præmiekrift over Waldemar I. Moder og hans Dronnings Slægtskabsforhold til det russiske Fyrstehuus, som man ei vilde tilkiende Prisen, forkom ved Circulationen i den historiske Classe; og forgieves af Forfatteren 1816 blev tilbagefordret.³³⁷⁾

1804, d. 2. Marts. Deconomie og Commercecollegiet havde anmodet Selskabet om at tilveiebringe Dplysning om, hvorvidt Tangbrænding kunde ansees at være skadelig for Fiskerierne. Selskabets Beslutning, og de i den Anledning foranstaltede Forsøg, ere allerede omtalte, (S. 319); ligesom en anden videnskabelig-praktisk Undersøgelse, vedkommende Uegs Udbrugning i forskellige Luftarter, i Anledning af en 1802, Nov.) indkommen

³³⁷⁾ Jvf. A. C. Wedekind Noten zu Geschichtschr. des Mittelalt. II. p. 7. Bugges Bekjendtgjærelse f. 1810—11. S. 3. N. Kall angav at have afleveret Haandskriftet til Bugge, blandt hvis Papirer det dog ei fandtes efter hans Død.

Besvarelse af et Pritisſpørgsmaal, ſom Selskabet ligeledes i Aarene 1803 og 1804 lod foretage og bekoſtede. ³³⁸) (S. 319.)

1803, 4. Novbr. indſendte forhenværende Jernværkſeier P. Floberg en Model til en ny, meget brandſparende Stueovn, med Beſkrivelse over ſamme, og Vidnesbyrd af Zauch, Kawert og Oluſſen. Han forlangte Selskabets Bedømmelſe over Opfindelſen i det Hele, og Betænkning over endeel enkelte Punkter. Efter Selskabets Beſlutning ſvaredeſ ham: at den forlangte Bedømmelſe vilde udfordre en Række af omſtændelige, beſværlige og bekoſtelige Forſøg, hvorpaa Selskabet ei kunde indlade ſig, ſaameget mere, ſom det ikke gav ſig af med at bedømme meddeelte Opfindelſer og Indretninger, hvilket dog paa en Maade ſtod i Modſigelſe med den næſt følgende Sag.

1804, Marts 2, indſendte Løvenørn to Afhandlingſer af Uhrmager U. Jürgensen, om en forbedret Indretning ved aſtronomiſke Penduluhre, og om Maaden, hvorpaa Uhrſiedre forfærdiges ved Hielp af Maſſiner og hærdeſ. Den mathematifke Claſſe erklærede, at den anſaae den ſidſtnævnte Afhandling for paſſende til at optages i Selskabets Skrifter, naar Forfatteren vilde give ſin Erklæring om, at den af ham beſkrevne Methode er ny; ſamt at Selskabets Solvmedaille kunde tilſtaaes ham ſom Agtelſeſtegn; men at Jürgensen ikke (hvorom Løvenørn havde yttret ſig) for diſſe to Meddelelſer kunde bringeſ i Forſlag til Optagelſe ſom Medlem. Selskabet biſaldt Claſſens Indſtilling; og efter en af ham indgiven Erklæring tilkiendteſ Medaillen ham, ligefom Afhandlingens Optagelſe beſluttedeſ. (1804, 7. Decbr.)

1804, 6. April. Det franſke National-Inſtitut havde tilſkrevet Selskabet angaaende en Beſkrivelse af Th. Bartholin over en Steenregu i Fyen i A. 1634, hvori han beretter, at en Steen af to Punds Vægt, nedfalden ved denne Leilighed, er henlagt til Bevaring i det Kongel. Muſeum eller Konſtkammer. Inſtitutet onſkede, at denne Meteorſteen her maatte blive chemiſt underſøgt; eller endnu hellere, at et Stykke af ſamme Steen maatte blive tilſendt Inſtitutet. Paa en derom afgaaet Skrivelſe til Overhofmarſkal Zauch, havde denne ſvaret: at Stenen ikke mere findes paa Konſtkammeret.

³³⁸) Det af Selskabet hertil anſkaffede Apparat udlaantes til Profeſſor Viborg, der onſkede paa Veterinairſkolen at forſætte lignende Forſøg.

En geometrisk Afhandling af en uanvnt Forfatter "om Opmaalingen af en Søkyst fra en Station" var indsendt til Selskabet. Dette besluttede, i Følge en indkommen Betænkning fra den mathemat. Classe (1804, 19. April) at Afhandlingen skulde optages i Skrifterne, og Forfatteren, som maatte indkaldes i Aviserne, tilfældes Sølvmedaillen. Det erfarede, at Forfatteren var Renteskriver C. Kahrs. (Indført i Skr. for 1803-1804. S. 147-80).

Provst A. Pihl i Hedemarken, der 1785 var antaget til kongelig astronomisk Observator i Norge, havde søgt Cancelliet om Understøttelse til at foretage en astronomisk-geographisk Reise i dette Rige; men hverken dette Collegium, eller Directionen for Fonden ad usus publicos, fandt sig i Stand til opfylde hans Ønske. Cancelliet forespurgte derimod, om Selskabet vilde understøtte ham til en saadan Reise, der i en Tid af 4—5 Aar vilde fordre en Beføstning af omtrent 1800 Rdlr. Selskabet svarede (1804 2. Novbr.) "at det manglede Fonds til en saadan Udgift."³²⁹⁾

Uhrmager Sparrevogn i Kjøbenhavn havde for et af ham opfundet Log-Uhr, af Kongen erholdt en Belønning af 200 Rdlr., men tillige ansøgt om at tilføjes sit Navn som Opfinder, m. m. Finantscollegiet begjærede herom (29. Decbr. 1804) Selskabets Betænkning (men uden at indsende Uhret).

Fra Generalmajor Benoit Franc. J. Hermann, russisk Overintendant over de Catharinabergske Biergværker i Siberien, var i 1804 indsendt til Selskabet en Kasse med kostbare russiske Mineralier, hvoriblandt endeel Guldstuser og andre Pragt-Stykker fra de Drenburgske og Catharinebergske Gruber. Statsraad Fufs, Secretair ved det Petersborgske Academie, berettede herom til Selskabet d. 29de Jan. 1805, og meddeelte Hermanns Ønske, at optages til udenlandsk Medlem. Selskabet afleverede Mineralierne til den kongelige Samling, og optog Hermann til Medlem 3. Mai. 1805. At man derimod flere Gange ikke tog Hensyn til Begjeringer om at optages i Selskabet fra Fremmede (især Franste), kan ved den

³²⁹⁾ Provst Pihl gjorde i Sommeren 1806 en Reise langs med den norske Kyst fra Christiania til Arendal, og bestemte 16 Stæders geographiske Længde og Brede, (i Følge Skrivelse til Selsk. fra Dir. for F. ad usus publicos. 7. Nov. 1806). Han maa saaledes vel af denne Fond have erholdt Understøttelse.

Leilighed bemærkes (f. Ex. 1805 fra en Læge i Paris Mr. Bresfy, der havde ledsaget sin Begiering med et Skrift: om Smittens Meddelelse i Sygdomme).

Til Selskabet indkom en mathematisk Afhandling: om Oplosning af de høiere Ligninger; med Forfatterens Navn i en forseglet Seddel. Selskabet sendte Afhandlingen til den mathematiske Classes Betænkning, og lod, efter sammes Forslag, Forfatteren (O. V. Kielsen, Alumnus paa Walkendorffs Collegium) tilskrive et Brev med Opmuntring til at gaae videre paa den betraadte Bane. (1. Nov. 1805).

Admiralitetet indsendte (1. April 1808) en Afhandling af Skibsbygmester J. J. Pihl "om Maaden til at bestemme, med mathematisk Nøiagtighed, et Skibs bedste Figur under Vandet." Den mathematiske Classe behøvede et heelt Aar for at komme til det Resultat: at foreslaae Afhandlingens Tilbagekendelse, med tilbørlig Berømmelse over Forfatterens Flid, Duelighed og Kundskab, og en opmuntrende Skrivelse til ham selv; (25. Mai 1809) hvilket Selskabet bifaldt. (Jvf. Bekjendtgjørelsen f. 1808—9.)

Secretairen indberettede: at Brandcommissjonen havde foreslaaet at gjøre Rundetaarn til et Brand- og Vagtaarn, med Vagtere, Vagterhytte og Stormklokke; og forestillede, hvor skadeligt det vilde være for Videnskaben, da Følgen deraf vilde blive, at Taarnet ikke mere kunde benyttes til astronomiske Observationer, m. m. Efterat have modtaget en eenstemmig Erklæring herover af den mathematiske Classe, indgik Selskabet (19de Febr. 1808) med en Forsøgelse herimod til det danske Cancellie, hvori man med kraftige Udtryk fremhævede det for Nationen og Regjeringen Vanærende i, at det eneste offentlige astronomiske Observatorium i to Riger (hertil opbygget af Kong Christian IV.), for en mueligen noget ringere Beføstnings Skyld, end ved at anbringe den tilsigtede Indretning paa et andet Taarn, skulde gøres ubrugeligt til sin vigtige Bestemmelse; og at det Land, hvis Stolthed og Hæder en Tyge Brahe, Longomontan, O. Rømer og P. Horrebrow havde været, ikke skulde berøves det for Videnskaben i theoretisk og practisk Henseende lige uundværlige Institut. Dette Brev, der blev underskrevet af Selskabets samtlige Medlemmer, har upaatvivlelig væsentlig bidraget til at redde Christian den Fjerdes videnskabelige Monument, der nylig, som ved et Underværk, var frelst fra Undergang ved

Gannings og Castlereaghs Bombardement, fra at profaneres paa en saa upassende Maade.

Lieutenant Scheel, trigonometrisk Observator ved Dymaalingerne paa Island, indsendte en Samling af meteorologiske Observationer, foretagne der paa Landet, efter Bugges Vidnesbyrd, med Flid og med meget gode Instrumenter. (27. Mai 1808).

Den fortiente Landinspecteur S. Bruun, havde under 8. Jul. 1808 indgivet et Andragende til Selskabet, at det, i Betragtning af hans 40 Aars Tjeneste ved den geographiske Landmaaling, vilde anbefale ham til anden Kongelig Befordring, i det Selskabet tillige meddeelte ham et offentligt Vidnesbyrd om dets Tilfredshed med hans lange Tjeneste; eller, om en saadan Befordring ei kunde blive ham til Deel, at Selskabet da vilde udvirke for ham et Kongel. Lovte om at beholde hans Gage af 540 Rdlr., hvis Alder og Svagthed skulde hindre ham fra at arbejde i Marken; eller Landmaalingens arbejderne skulde ophøre. Selskabet lovede (1808 d. 11te Novbr.) at giøre alt sit for, ved paakommende Tilfælde, at udvirke ham denne Kongelige Naade; det havde tillige paalagt Secretairen "at udforske, om han ønskede at optages til Selskabets Medlem." Bruun var besejdet nok til at finde sig ucompetent til den ham tiltænkte Ære; og Selskabet tilkiendte ham da (samme Dat.) dets Sølvmedaille som Agtelsestegn. Man vil uden Tvivl finde dette Vidnesbyrd om Selskabets Erkiendelse af Mandens Fortjeneste, og hans trolige Iver og Arbeidsomhed i saa lang en Embedstid, temmelig svagt, imedens man Næret tilforn tilkiendte Selskabets hvieste Ærestegn, Guldmedaillen, for en Brandeviinsprøver.

Efter Kongens Befaling skulde der fra Selskabet meddeles det franske militaire Kort-Archiv (Depôt général de la guerre) en Copie af de trigonometriske Kort over Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, med de derhen hørende Triangel-Mæsker og Beregninger m. m. som den franske Regiering havde forlangt. (1808. 8. Jul. og 11. Nov.) Dette Arbejde havde den gamle Landinspecteur C. Wessel paataget sig, og udført med hans bekiendte Nøiagtighed. Selskabet havde bestemt 150—200 Rdlr. som Betaling for dette Arbejde; men Wessel vilde ikke modtage nogen saadan Godtgjørelse. Selskabet besluttede da ligeledes en Sølvmedaille for Wessel, tilligemed et Exemplar af dets Skrifter og af Kortsamlingen. (3. Febr. 1809).

Baron A. Humboldt havde giennem den danske Legation i Paris anholdt om, at Selskabet vilde besørge ham tilsendt alle i Danmark giorte Jagttagelser over Magnetnaalens Misvilsning og Inclination. Selskabet anmodede Bugge (20 Jan. 1809) om at meddele ham de Observationer af den Art, som han var i Besiddelse af; og Løvenørn lovede at sende sine Afhandlinger om Magneteten, naar Selskabet vilde bekoste dem oversatte paa Fransk. Selskabet bevilgede dette, og betalte Regningen for Oversættelsen med 30 Rdlr., ved hvilken Leilighed ogsaa Humboldt blev optagen til Medlem.

En Franciscanermunk og Physiker P. Girolamo da Sondo, havde forespurgt i et Brev, dat. Roveredo d. 6te Febr. 1809: om det kunde være ham tilladt at concurrere til Selskabets Priissspørgsmaal, isærdeleshed over den eclecticiske Philosophie? Det blev Secretairen overdraget at svare ham, at han havde den samme Frihed hertil, som enhver Anden, naar hans Afhandling indkom i rette Tid.

Directionen for det Glasfenske Literaturselskab for Læger henvendte sig til Selskabet med Beretning om, at da det physisk-øconomiske Bibliothek, som var sluttet, og i Alt udgjorde 27 Bind, men paa en Maade skulde fortsættes ved et medicinsk Tidsskrift under Titel af "Bibliothek for Læger," manglede et alphabetisk Register: havde man faaet et saadant udarbejdet ved Amanuensis C. Molbeck; og anmodede derfor Selskabet om at bevilge den Udgift af 100 Rdlr. som var tilstaaet for dette Arbejde; hvilket bifaldtes. (10. Nov. 1809).³⁴⁰⁾

Den af sine Bidrag til Oplysning af Færvernes Tilstand, Sprog og Naturhistorie bekiendte trondhiemske Student J. C. Svabo, havde i A. 1810 indsendt til det danske Cancellie en Prøve af en færøisk Ordbog, (Bogstavet G) som han tilbød sig at udarbejde, naar man vilde tilstaae ham en Understøttelse af 300 Rdlr. i 2 Aar. Collegiet sendte dette Andragende til Selskabets Betænkning; i hvilken Anledning Ordbogscommissionen oplyste, at der i det Kgl. Bibliothek findes en saadan Ordbog, udarbejdet af Svabo allerede

³⁴⁰⁾ Jvf. Bekendtg. for 1809—10, S. 9. Denne Understøttelse kunde vel, som her siges, motiveres derved, at Selskabet havde understøttet det ovennævnte Tidsskrift medens det udkom; men Udgiften blev for saa vidt unyttig, som Registeret aldrig blev trykt, og endnu henligger i Manuskript.

1773, og en anden Ordbog over det færøiske Sprog af Præsten Mohr i to Foliobind, hvilke begge Haandskrifter i Fuldstændighed overgaae den af Svabo indleverede Prove.

Efter Kongelig Befaling blev i Anledning af et fra en Unævnt indsendt Forslag, af Deconomie og Commerce-Collegiet (29. Oct. 1810) begieret Selskabets Betænkning: hvorvidt det kan ansees mueligt, chemisk at tilvirke Salpeter og Svovlsyre? og om det maatte ansees nyttigt at udsætte en Præmie for Opfindelsen af den fordeelsagtigste chemiske Tilvirkning af disse Stoffer? — Den nedsatte Commission (Manthey, Viborg, Scheel og Drsted) fandt, at den unævnte Forfatters Forslag til en chemisk Tilvirkningsmaade af Salpeter og Svovlsyre saameget mindre indeholdt noget, der fortiente Anbefaling, som han viste sig at være lidet bekendt med Chemien, eller bevaandret i dens practiske Operationer; og at det ei vilde være til nogen Nytte at udsætte den omtalte Præmie, da man, efter Chemiens nærværende Standpunct, ikke lettelig vilde udfinde nogen nemmere og bedre Tilvirkningsmaade, end den almindelig bekendte og brugelige. (sv. Bekjendtg. f. 1810. 11. S. 11). Ligeledes blev, da en Architect J. Almsted i Siælland havde fundet en blaa Farvejord, og indleveret den til Kongen, Selskabets Betænkning forlangt, der gik ud paa, at det fundne Farvestof er phosphorsuurt Jern, og saaledes meget forskielligt fra ægte Berlinerblaat, men kunde dog, efter Selskabets Mening blive meget brugbart og nyttigt; ligesom det ogsaa, lavet med Tilfætning af andre Stoffer til forskiellige blaa Olie- og Limsfarver, ved Forsøg blev fundet at kunne meget vel modstaae Solens og Luftens Paavirkning. (sammest. S. 11. 12).

Amanuensis C. Molbech indsendte (Mai 1811) sit Skrift "Om Dialecter eller Mundarter, og om Samling af danske Landskabsord, med en Indbydelse til det danske Sprogs Venner," Kbh. 1811; hvilket han havde tilegnet Selskabet, som med Bisald modtog det. (Bekjendtg. f. 1810—11. S. 22.) Det var Selskabets ovenfor omtalte Indbydelse til Samlingen af sllige Ord, (S. 385) som havde givet Forfatteren Anledning til Skriftet; da han allerede dengang indsaae, at Optagelsen af endeel Almuesord i nogle Bogstaver af den danske Ordbog ikke kunde gjøre et dansk Idiotikon, eller en almindelig Landskabsordbog, overflødig. Ved dette Skrift og paafølgende gientagne Indbydelsler og offentlige Bekjendtgjørelser, lagdes Grunden til de rige Samlinger af danske Almuesord, hvorved

Fors. sattes i Stand til, skøndt først efter 30 Aars Forløb, at fuldende Udgivelsen af sit Danske Dialectlexikon (1841), hvortil Ordbogscommissionen ogsaa havde bevilget Benyttelsen af de til Selskabet indkommende Ordsamlinger, saavidt disse vare brugelige.

I Anledning af Selskabets physiske Prøvmaterie for 1812, om Reagentia for Planterne og deres Stoffer, var indkommet to Besvarelser, som dog ikke tilkiendtes Præmien; men da den franske Forfatter af det ene havde fremsat den Paastand, at Garvestoffet var befundet at være en Modgift imod alle Gifter, uden at anføre nogen Befræstelse ved Forsøg: fandt Selskabet denne Sag at være af Bigtighed, og udnævnte en Committee (Viborg, Callisen, Herholdt og D. H. Mynster), til at prøve den ved Forsøg paa Dyr. (9. Jul. 1813).

Angelos Eleve i den geographiske Kobberstikkerkonst, P. S. Baagøe, indleverede til Selskabet et i formindsket Maalestof udført Generalkort over Siælland, som Bugge erklærede at være meget godt, og Baagøe anholdt hos Selskabet om en aarlig Understøttelse, paa Grund af at han nu havde udlært. Selskabet tilkiendegav ham, at Salget af denne Plades Aftryk, i Følge Selskabets Privilegium ved Kgl. Rescript af (7. Jul. 1769), ikke kunde tillades ham; men at Selskabet vilde afkøbe ham Pladen for en billig Betaling, i det man tillige tilstod ham til Dymuntring en Gratification af 50 Rbdlr. (1813. 23. Jul.) I den Anledning berettede Angelo, at han, i Forening med Landinspecteur W. Lund og Translateur v. Haven, havde udgivet Subscriptionsindbydelse paa en, med et nøiagtigt Kort forsynet Beskrivelse over Krigsskuepladsen i Siælland i A. 1807, og dertil agtede at benytte bemeldte Baagøes Arbejde. (6. Aug. 1813). For at afstaae Pladen forlangte Angelo 600 Rbdlr. S. B. Ved at referere denne Sag, bemærkede Bugge, at der var ligesaa megen Tvivl om de tre Herrer's Duelighed til at give en saadan militair Beskrivelse, som om Angelos Ret til at benytte en Copie af Selskabets Generalkort over Siælland; og at "enhver klog Mand snarere vilde ønske, at Landets varnets Marscher og Bedrifter i 1807 kunde neddysses i Forglemmelse, end at de skulde gøres endnu mere kundbare ved en upassende Beskrivelse." Efter Selskabets Beslutning (26. Nov. og 10 Dec. 1813) skulde der nedlægges Protest mod Kortets Salg, og Angelo

tilbydes 300 Rbdlr. N. B. for Pladen; samt det Kongel. Forbud imod Esterstik og Copiering af Vid. Selskabs geographiske Kort indrykkes i de offentlige Tidender og tinglæses ved Retterne. Angelo modtog omsider den tilbudne Sum, hvorved Pladen saaledes blev Selskabets Eiendom (1814. 7. Jan). Baagøe tilstod man s. A., da han selv vilde nedsatte sig som Kobberstikker, en Understøttelse af 200 Rbd., og han benyttedes til at opstikke et Par af Selskabets Specialkort.

Bed samme Leilighed berettede Secretairen at have modtaget Politimesterens Tilkiendegivelse: at efter en kongelig Befaling maatte indtil videre ingen af Selskabets geographiske Kort udleveres til Salg; og at det til Salg hos Schubothe henlagte Dplag var forsynet med Politiets Forsøgling, "for at Uvedkommende ikke skulde kiobe dem." Videre Grund til en ligesaa ubegribelig, som unyttig Forholdsregel — da de danske Landkort, der i saa lang Tid og i saa mange tusinde Exemplarer vare udsolgte, maatte vare udbredte og tilgængelige nok for Enhver, Uvedkommende eller Uvedkommende, uden at kiobe dem paa Børsen — blev ikke angivet; og Bugge, der tillige meldte, at Selskabet i 1813 havde anvendt over 15—16,000 Rdlr. d. Cour. (2500 Rbdlr.) allene paa Udgifter til Kortstikning, Indkøb af Papir m. m., yttrede selv, at herved var intet at giøre, end at bære det sølelige Tab, som det standsede Kortsalg vilde medføre. Den snart paafølgende Fredsslutning vil imidlertid have giort det Hele overflødig.

Den unge Mathematiker, Studiosus J. S. Posfelt, indsendte to mathematiske Afhandlinger paa Latin; den ene over Theorien af Equinoctiernes Præcession; den anden over Bestemmelsen og Udregningen af Himmeligemers meget eccentricke Baner. Den mathematiske Classes Dom over disse var i høi Grad berømmende; Selskabet besluttede: at Afhandlingerne skulde optages i dets Skrifter, og tilkiendte Forfatteren Solymedaillen. (1814. 5. Aug.)

Dette var i den her omtalte Periode den sidste Hædersbeviisning af den Art, som Selskabet tilbeelte; og det var i dette Tidsrum at denne Skik, om ikke begyndte, dog først kom ret i Brug, og allerede blev vel hyppig. En Fortegnelse over de saaledes i 3^{die} Periode tilkiendte Solymedailler, som Selskabets "Agtelsestegn", vil lægge dette for Dagen. Saavidt Protocollerne ikke have forbigaet noget saadant Tilfælde, vare de følgende: 1804 i Marts: Uhrmager U. Jürgensen, for to indsendte Afhandlinger om Uhr-

magerkonstens Teknik; (jvf. S. 410). 1804, April: Renteskriver C. Kahrs for en geometrisk Afhandling (indsfort i Selsk. Skrifter for 1803—4; jvf. S. 411). 1805 d. 5te April: Lieutenant O. Ohlsen for en Afhandling om den bekiendte sprublende og varme Kilde, Geyseren i Island, m. m. som blev oplæst af Secretairen, og dens Indrykkelse i Skrifterne besluttet. 1806, den 19de September, Landsdommer, Dr. G. L. Baden, for en Afhandling om Hestefoens Brug og Vælde i Norden. (Man vilde optage den i Skrifterne, naar Forf. vilde "rette Stil og Orthographie, og udelade overflødige Digressioner"). 1807, d. 9de Jan. Pastor Frechland for hans Oversættelse af Columella om Landbruget, 1te Bog. — Destillateur Spendrup var, for Opfindelsen af et saakaldet Alcoholometer, af den valgte Committee (Bugge og Viborg) indstillet til, enten at erholde 100 Rddlr. af den Classenske Præmiefond, eller Selskabets Guldmedaille. Endskjyndt der intet Forhold var imellem en Pengesum af 100 Rdlr. og det Hæders-tegn, hvormed Selskabet belønnede fremmede og indenlandske Værdesfrøede Priis-skrifter: tiltraadte Selskabet dog det sidstnævnte Forslag; og var dette første Gang, at Noget tilkiendtes Selskabets Præmiemedaille uden at have vundet en udsat Priis. Desuden blev Spendrup, i Følge Selskabets Erklæring, grundet paa den physiske Glasfes Indberetning, af Deconomie- og Commercecollegiet bevilget Patent, eller Eneret, paa denne Brændeviinsprover. (Jvf. Bekiendtg. for 1809. 10. S. 5.)

1807, d. 1. Mai, tilkiendtes Bibliotheksecretair Werlauff Selskabets Sølvmedaille for en Afhandling om Hestefoeds Brug til Føde i det gamle Norden. (Indfort i Selsk. Skrifter IV. f. 1805. 6). 1807, d. 4de Decbr., Digeconducteur Krebs i Holsten for en mathematisk Afhandling, indeholdende almindelige Metoder til at forvandle divergerende Rækker til convergerende; tillige bestemtes, at denne Afh. skulde optages i Skrifterne. 1808, d. 12te Februar: Prof. O. S. Mynster for hans electromagnetiske Undersøgelser, og Professor S. C. Ørsted for en Afhandling om Klangfigurerne (begge optagne i Skrifterne 3. V). 1808, d. 11te Nov., tilkiendtes Landinspecteur Bruun Sølvmedaillen som Agtelsestegn, og Vidnesbyrd om Selskabets Tilfredshed med hans 40-aarige Tjeneste (ovenfor S. 413). 1809, d. 3^{die} Februar: Landinspecteur Wessel, som Beviis paa Selskabets Agtelse og Erkiendtlighed, da han ikke vilde

modtage Betaling for et Arbejde, (jvf. S. 414). 1809. Dr. Vedel-Simonsen for "en Udsigt over Nordens ældste Historie", hvis Optagelse i Skrifterne besluttedes (hvor den ikke findes). 1811, d. 18de Jan., Reserve-Chirurg L. Jacobsen: for en Afhandl. om et hidtil ubekendt Afsondringsorgan i Næsen. 1811, d. 21de Junius: Lector C. Viborg ved Veterinair-skolen: for en indsendt Beskrivelse over et siældent og besynderligt Misfoster; hvilken Afhandling skulde optages i Skrifterne (hvor den ikke findes). 1813, d. 9de Jul., Bibliotheksecretair C. Molbech: for hans udgivne "danske Haandordbog til Rettskrivnings og Sprogretighedens Fremme." 1814, d. 21de Januar: Lector J. L. Rasmussen for hans Afhandling om Arabernes og Persernes Bekendtskab med Skandinavien i Middalderen; Afhandlingen skulde optages i Skrifterne. (jvf. S. 358.)

Endnu en vigtig Gienstand for Selskabets videnskabelige Virksomhed kunde her være at omtale: den aarlige Udsættelse af Priismaterier, og Bedømmelsen af indkommende Priisskrifter. Men da der i den sædvanlige Form og Fremgangsmaade herved (nemlig de indsendte Afhandlingers Bedømmelse af vedkommende Klasse, ved Circulation imellem Medlemmerne og Glassemøder, og Selskabets Beslutning, i Følge den indgivne Beretning af Classen) ikke i denne Periode foregik nogen Forandring: vil det være tilstrækkeligt (ligesom ovenfor S. 264) at henvise til de Resultater, som fremgaae af Fortegnelsen over Priismaterierne. Den vil ogsaa vise, at endnu i denne Periode var det ikke ganske siældent, at de udsatte videnskabelige Præmier bleve vundne; hvorimod det bestandigen blev siældnere og siældnere, at nogen af de landoconomiske Præmier (S. 266. 67) kunde tilkiendes. Forgieves udsatte ogsaa Selskabets Hæresmedlem, Grev J. G. Moltke, der efter sin Død har stiftet sig et varigt Minde ved sine betydelige Legater ogsaa til Naturvidenskabens Lær, giennem Selskabet geognostiske Præmier (for Besvaring af Spørgsmaalene: om Fløtsbierge og Dvergangsbierge findes i Norge?) Uagtet den sidstnævnte Præmies Forhøielse til det Dobbelte, og Gientagelse i flere Aar,³⁴¹⁾ blev den ikke vunden.

VI. Det vigtigste, som vedkommer Selskabets indre Forfatning, Virksomhed og Indretning i denne Periode, særdeles de

³⁴¹⁾ Jvf. Bekendtgjør. f. 1812. 13. S. 30; for 1813-15. S. 35; f. 1816. 17. S. 23.

ordentlige Medlemmers Optagelse, og de med Hensyn hertil i 1810 antagne Forandringer i Valglovene, er ovenfor omhandlet. (S. 302—310.) Angaaende udenlandiske Medlemmers Valg, kan overhovedet bemærkes, at deres Antal ogsaa i dette Tidsrum stred frem i et noget større, dog ikke betydeligt vorende Forhold. Det forrige Tidsrum havde i 18 Aar (fra 1782—1800) seet Selskabet formet med 23 udenlandiske Medlemmer; i tredie Periode besluttedes i 15 Aar (1801 til 1815 inclus.) Optagelsen af 27 Medlemmer udenfor den danske Stat. Anledningen til saadanne Valg var endnu stundom, ligesom i den ældre Tid, Vedkommendes ligefrem til Secretairen, eller nogen Anden i Selskabet yttrede, med Indsending af Gaver ledsagede Bnske, at indlemmes i Selskabet; hvilket da ogsaa kun meget sjelden blev uopslydt. Det kan dog ikke negtes, at om endog Valg af denne Art undertiden virkelig kunde lede til saadanne fremmede Videnskabsmænds Optagelse, af hvis Tilbøielighed til at søge udvortes Hresbeviisninger man maaskee allersnarest kunde vente sig virksom Understøttelse: maa et saadant Valgmotiv for udenlandiske Medlemmer overhovedet betragtes som upassende og forkasteligt. De fleste Valg af udenlandiske Medlemmer skeete imidlertid i Følge videnskabelige og undertiden personlige Forbindelser imellem indenlandiske og udenlandiske Lærde; og det da som oftest saadanne af de sidste, som ved deres Stilling, Anseelse og Indflydelse maatte antages at kunne fremme en for Videnskaberne nyttig gienfærdig Meddelelse imellem vort Selskab og andre lærde Samfund.

Den Tid, da man kunde gjøre sig nogen Forventning om Bidrag af udenlandiske Medlemmer til Selskabets Skrifter, var i øvrigt forbi; eller rettere, en saadan Tid havde man egentlig aldrig kiendt. Man maatte snarere af saadanne Medlemmer i Selskabet kunne haabe velvillig Modtagelse og Veiledning af reisende danske Lærde og Videnskabsdyrkere; men det synes overhovedet ikke, at der spores nogen saadan Virkning af Forbindelsen imellem europaiske Videnskabsfælskaber, i det mindste neppe hos os. Da man i denne Periode heller ikke overholdt Selskabets (1785) tagne Beslutning, hvorefter de udenlandiske Medlemmers Antal ei maatte overstige 20 (jvf. S. 296), og siden er vedblevet (indtil for ganske nylig) med, at optage udenlandiske Medlemmer i et ubestemt og vorende Antal: var det en naturlig Følge heraf, at Valgene faldt ganske vilkaarligt og tilfældigt, ligesom Enkeltes Kiendskab og personlige

Interesse, udbredte Forbindelser, større eller mindre Tilbøielighed for Sagen selv, og andre Grunde af forskjellig Natur, fremkaldte Forslagene til udenlandske Medlemmers Valg. Det er ogsaa kiendeligt nok, hvor lidt man udenlands har taget Hensyn til Danmark, og til vort Videnskabselskabs Courtoisie ved hyppige Optagelser af fremmede Lærde i dets Samfund. Det er meget saa Danske, som en lignende Cresbeviisning tilfalder i de Lande, hvor vort Videnskabselskab vælger sine udenlandske Medlemmer, og hos saadanne fremmede Selskaber, hvor Optagelsen kan betragtes som en Hæder af virkelig Betydning, eller er meer end tom literair Prunk, der uden Vanskelighed kan opnaaes af dem, der søge den. Erfaring har saaledes viist, at denne Naade, til at udvide vort Selskabs Sphære, overhovedet ikke har ført til noget betydende Resultat; men at det danske Videnskabselskabs lange Liste paa fremmede Medlemmer egentlig kun stærkere fremhæver Modsætningen af de hyerst saa danske Navne, der figurere paa andre Selskabs udenlandske Medlemslister. Man havde i Selskabets 3 eller 4 første Decennier antaget det bedre og klogere Princip: at have saa saa af disse Medlemmer, som mueligt; og det var især i den Tid, at man fra Tydskland, Frankrige og flere Lande søgte om at opnaae Optagelse i det danske Videnskabselskab. Et Middel til baade i Almindelighed at være mere sikker paa, at Valg af Medlemmer kun falder paa fortrinligt udmærkede, eller for Selskabet fortrinligt gavnlige Mænd, og at man ikke selv ned sætter og forringer den Opmarksomhed og Hæder, man vil tildele; nemlig Bestemmelsen af et fast Antal for udenlandske (saa vel som for indenlandske) Medlemmer, har man, hvad de første angaaer, for kort Tid siden atter vedtaget; men man har meget formindsket Betydningen og Virkningen deraf, ved at gjøre de fremmede Medlemmers Tal langt større, end ønskeligt havde været.

Selskabets Vedligeholdelse, ved jævnlig Optagelse af indfødte Medlemmer i dets Samfund, er allerede omtalt i Begyndelsen af tredie Periodes Historie (S. 303). Med Hensyn til Antallet, da var der saamegen Overensstemmelse imellem dette Tidsrumms Begyndelse og Slutning, at man paa Listen i 5te Bind af Selsk. Skrifter, Ny Samling, der udkom 1799, finder 40 ordentlige Medlemmer; paa Listen i Skr. for A. 1800 (eller tredie Rækkes I. Bd.) ligeledes 40; og paa den, der egentlig skulde gielde for

1812 (Skrifterne VI. Bd. 1809—12) men som først udkom 1818, og naaer ved den sidste Optagelse (Prof. Ch. Ramus) til 1816, tælles 43 Medlemmer, af hvilke 19 endnu tilhøre Periodens Begyndelse, eller findes paa Listen for 1800. Da vi endvidere ogsaa paa de seneste af Selskabet bekendtgjorte Medlemslister indtil A. 1841 (Histor. philosoph. Skrifter VI. Bd. og Naturvidenskabel. mathemat. Skrifter VIII. Bd.) finde 39 ordentlige Medlemmer: viser det sig saaledes, at Antallet af 40 indenlandske Medlemmer har ndgjort Normaltallet for disse i de fire Decennier fra 1800—1840.

Det vil være indlysende, at Opnaaelsen af videnskabelige Samfunds Viemed, og overhovedet deres levende Tilværelse, for en stor Deel beroer paa Medlemmernes Interesse for dette Viemed, og deres stadige Deeltagelse i Selskabets Forsamlinger og i de videnskabelige Meddelelser, Bidrags Oplæsning og andre Forhandlinger, der er saadanne Møders Bestemmelse. Det er derfor ikke uvigtigt at bemærke, i hvad Forhold hiin Deeltagelse i Møderne til forskellige Tider har staaet til de i Kiøbenhavn nærværende ordentlige Medlemmers Antal. I Almindelighed vil man af Protocolkerne kunne overbevise sig om, at meget stelden Halvdelen af disse Medlemmer, eller derover, som oftest kun en Trediedeel, eller noget derover og derunder, pleiede at overvære Møderne; ligesom man til forskellige Tider vil finde, at der altid gives enkelte Medlemmer, hvis Deeltagelse i Selskabets Forsamling er stadig og hyppig; imedens Andre langt steldnere yttre denne Opmærksomhed for Selskabets Formaal; ja Enkelte saa godt som aldeles tilfidesætte den. Som Exempel paa disse Forhold vil jeg meddele følgende Optællinger fra tredie Periode: I Tidsrummet fra Nov. 1805 til Slutningen af 1807 holdt Selskabet 30 Møder, ved hvilke alle Secretairen svar tilstede, og Præsidenten (Schimmelmann) ved 23. Af andre Medlemmer bivaanedes Møderne i følgende Antal: Morville, 27. Viborg, 27. Schow, 25. J. Wolff, 20. Thorkelin, 19. J. Bang, 19. Scheel, 16. Herholdt, 18. A. Kall, 14. Münter, 14. Schlegel, 13. Lacoudraye, 12. Kierulff, 12. Schmidt-Bhisfeldt, 11. Lyvenørn, 10. Rafn, 10. Treschow, 8. Walling, 4. Hauch, 3. Hoyer, 3. Moldenhawer, 2. D. Fabricius, 2. Gamborg, 1.³⁴²⁾ I Marene

³⁴²⁾ Det maa i øvrigt erindres: at nogle af de opregnede Medlemmer i Lovet af de angivne Aar ere indtraadte i Selskabet, og nogle før disse Aars Udgang ere døde.

1808—12 holdtes 78 Møder, hvor Bugge ligeledes hver Gang var tilstede; Præsidenten derimod kun i 26 Møder. Den øvrige Frequent's ved Møderne har været i følgende Forhold: Schow, 65. Morville, 56. Viborg, 49. Lovenørn, 45. Thorfeldin, 36. H. C. Drsted, 36. Schlegel, 32. Treschow, 29. Scheel, 28. Schmidt-Phisfeldt, 26. A. Kall, 25. B. Thorlacius (fra 1810) 25. Herholdt, 18. Wolff, 16. Wad, 15. D. Fabricius, 13. Hauch, 12. P. E. Müller (i 1811 og 12) 12. Steffens (i 1812) 11. D. H. Mynster, 11. Münter, 10. Liungberg, 10. Rosdenhawer, 8. Kramer, 8. Lacoudraye, 8. Schumacher, 6. Kierulff, 4. Malling, 4. A. S. Drsted, 3. Bastholm, 2. Eggers, 2. Gamburg, 1. — Ligesom man let af denne Fortegnelse vil se, at endel, fornemmelig physiske, Medlemmer af Vægt og Indflydelse i Selskabet (f. Ex. Viborg, Lovenørn, H. C. Drsted, o. fl.) ogsaa hørte til dem, som hyppigst indsendt sig i Selskabets Forsamlinger; saaledes vækker det igien Forundring at finde enkelte, i Selskabet meget anseete Lærdes Navn (f. Ex. Münter's og Herholdt's) sieldnere, end det var at formode.³⁴³⁾

³⁴³⁾ Det turde ikke være uden Interesse, at sammenligne dette Bidrag til Selskabets Statistik i dets Møders Frequent's fra 3^{die} Periode, med et lignende, taget af en Række af 10 Aar i anden Periode, og ti Aar længere tilbage i Tiden. Fra 5te Nov. 1784 til 30. Mai 1794 holdt Selskabet (som i dette Tidsrum bestod af 25—30 tilstedeværende Medlemmer) 120 i Protocollen optegnede Møder, ved 3 af hvilke Secretairen har glemt at indføre de Nærværendes Navne. De talrigeste af disse Møder talte 18 (fire Gange), 17 (tre Gange), 16 (fem Gange), 15 (tre Gange), 14 (elleve Gange) nærværende Medlemmer, Præsæs iberegnet; men foruden Secretairen (Jacobi), som i disse 10 Aar var 4 Gange hindret ved Sygdom. Et Antal af 6 (ti Gange), 5 (otte Gange), 4 (fem Gange) og 3 mødende Medlemmer (fem Gange) var heller ikke sieldent. Et Exempel findes ogsaa (25. April 1788) paa, at kun 2 mødte (Bugge og Morville) uden at Mødets Forretninger udsattes; men da 4. April 1788 Ingen mødte uden den utrættelige Morville, "blev intet foretaget." Overhovedet vare Møderne i A. 1785, 86, 87 og 1788, i dets første Halvdeel, (under Luxdorph's Præsidium) svagest besøgte; men fra 7. Nov. 1788, og med Bernstorff's Præsidium (21. Nov. f. A.) begyndte med eet en stærk Frequent's at vise sig, og vedligeholdte sig i det Hele temmelig, indtil Udgangen af det her omtalte Tidsrum. Af de to Præsidenter var Luxdorph fra Nov. 1784 til 4. Jan. 1788 tilstede i 22 Møder; Bernstorff

Den Forbindelse, hvori Selskabet allerede før dette Tidsrum's Begyndelse efterhaanden blev sat med andre videnskabelige Samsfund i den kultiverede Verden, udvidedes endeel i Selskabets tredie Periode, og gav Anledning til, baade at det modtog flere Gaver og Sendinger end tilforn, deels fra saadanne udenlandske Samsfund, som fandt sig opfordrede til at skienke det danske Videnskabers-Selskab deres samlede Arbejder; deels fra enkelte Lærde, som attraaede at gjøre deres Navne bekjendte ogsaa i Danmark, eller at fremme deres Optagelse blandt vort Selskabs udenlandske Medlemmer. Uheldigviis havde Selskabet forsomt, i rette Tid at tage en Beslutning, der uden Tvivl meer end noget andet Middel vilde have bidraget, baade til gien-
 sidige Meddelelser, til at forhøje Selskabets Anseelse i Europa, og til at bringe Videnskabsmand og videnskabelige Vestræbelser i Danmark i en tidligere og mere udvidet Relation til Udlandet. Jeg mener nemlig et hertil passende Udvalg af de i Selskabets Skrifter optagne Afhandlinger, oversatte paa Tydsk eller Fransk. Dette skeete vel fragmentarisk, som vi have seet, til forskjellige Tider, og som privat Foretagende; men bedre havde et saadant Udvalg, især efterat den ved Heinze besørgeede historiske Samling (s. ovenf. S. 45) var ophørt, kunnet udgaae, i regelmæssig Følge, fra Selskabet selv, eller dog under dets Tilsyn og med den fornødne Understøttelse. I det mindste kan det antages, at Tiden fra 1780 til 1820 eller 1830, havde opfordret til et saadant Skridt; og om man endog har Grund til at troe, at Opmærksomheden paa vort Sprog og vor Literatur i den senere Tid er i nogen Tilvæxt hos flere fremmede Nationer: vilde

(fra den 21de Nov. 1788 til 30. Mai 1794) i 39 Møder; af Vores medlemmer: J. G. Moltke een Gang; Admiral A. S. Moltke 24 Gange; de ordentlige Medlemmer som følger: Morville, 108. Bugge, 89. Fabricius, 71. Suhm, 65. Spengler, 61. Carstens, 60. Lovenørn, 59. Chemnitz, 50. Stibolt, 42. Tetens, (fra 1789) 41. Sauch, (fra 1791) 35. Abildgaard, 30. Treschow, 30. Viborg, (fra 1792) 27. Brünnich, 25. S. S. Müller, 24. Sætorph, 21. S. Thorlacius, (fra 1789) 21. Erichsen, (d. 1787) 18. Rottbøll, 18. Thorkelin, (fra 1791) 18. T. Rothe, 17. Moldenhawer, (fra 1789) 15. Wegener, (fra 1789) 14. Geufs, (d. 1786) 13. Liungberg, 13. Krægenstein, 12. A. Kall, 11. Solmskiold, 10. S. Callisen, (fra 1788) 10. Lous, 7. Krebs, (fra 1793) 6. (J. E. Colbjørnsen, som blev optaget d. 2^{den} Mai 1792, havde i Mai 1794 endnu ikke indfundet sig i Selskabet.)

i det mindste altid Programmer eller Bekiendtgjørelser om Selskabets Arbejder i visse Tidsrum (f. Ex. for 2 eller 3 Aar), udgivne i det franske Sprog, have været et nyttigt Middel til at udstrække Selskabets Virken og Indflydelse uden for den selv i Fædrelandet og i Norden høist indskrænkede Kreds, hvori dets danske Skrifter fandt Læsere. Men Selskabet tilfidesatte, endog lige til 1809, et saadant Middel til en større Publicitet af dets Arbejder og Virksomhed. Det var et af den arbeidsomme Bugges Foretagender i hans sidste Leveaar, at bringe aarlige, fra Selskabets Secretariat udgaaende Bekiendtgjørelser af saadan Art i Stand; i Stedet for at Publicum hidtil kun havde kiendt noget til Selskabets Virken ved Skrifterne selv, ved de geographiske Kort og andre Arbejder, naar de udkom, ved de offentlig bekiendtgjorte Priismaterier, og ved enkelte Meddelelser som hist og her forekomme i de danske Tidender.³⁴⁴⁾ Syv af bemeldte Bekiendtgjørelser, for Aarene 1806-13, udgav Bugge i sin Levetid;³⁴⁵⁾ men hindredes ved Svagelighed fra at fortsætte

³⁴⁴⁾ I de Kbh. Lærde Tidender forekommer første Gang en historisk Efterretning om Vidensk. Selskabs Stiftelse og Fremgang, Aarg. 1749. S. 59—62. I Aarg. 1753, S. 361 og 1754, S. 11 gives Underretning om endeel af de fra Island ved Dlassen og Povelsen nedsendte Naturalier, (f. ovenf. S. 62.) Sammeft. S. 57, 77 og 90, om Selskabets Møder, og oplæste Afhandlinger, hvoraf tildeels Udbrag meddeles. I følgende Aargange (f. Ex. 1758 S. 234—54; 1761 S. 37. v. f. v.) findes vel Selskabets Skrifter anmeldte; men i mange Aar ingen videre Efterretninger om dets Møder og Forhandlinger. I Aarg. 1770, S. 828 v. f. forekommer første Gang Underretning om de d. 30te Mai 1769 udsatte Priisopspørgsmaal og de indkomne Afhandlingers Bedømmelse; men ei engang denne Bekiendtgjørelse er fortsat i disse Tidender førend mange Aar senere. Selskabet bekiendtgjorde dets Priisopspørgsmaal i Kbhvns. Adresse-Avis og Berlingske Tidender (fra 1771); men at de lærde Tidender ikke derefter optog dem, synes ubegribeligt. Først fra 1787 (Nr. 49. S. 783) og 1789 (Nr. 10. S. 159) begyndte Jacobi af og til her at lade bekiendtgjøre Priismaterierne og de vundne Præmier.

³⁴⁵⁾ "Bekiendtgjørelse fra det kongl. danske Videnskabernes Selskab angaaende de i A. 1806 indkomne Præmie-Eskninger, og dets andre Forhandlinger samt nye Priisopgaver fra A. 1808." (udgivet i Sommeren 1807 ved Mødernes Slutning, og dat. 13. Jun. 1807.) Det syvende af disse Programmer for 1812 og 1813 er dateret 23. Jul. 1813. — I 1816 udgav derefter Prof. S. C. Ørsted, i en noget forandret Form og Orden, "Oversigt over det kgl. d. Vidensk. Selskabs Forhandlinger, og dets Medlemmers Arbejder i de sidste to Aar" (1814, 1815)

dem i sine sidste Leveaar 1813 og 1814. — I disse Programmer udførte man ogsaa omfjerd, hvad der alt for længe var forsømt, offentlig at bekendtgjøre de modtagne Gaver fra fremmede Selskaber, eller private Personers Gaver af Bøger, Afhandlinger, Landkort, m. m., en Skif, som nu overalt er almindelig. Allerede 1801 (8. Mai) havde Bugge selv foreslaaet at indrykke i hvert Bind af Selskabets Skrifter en Fortegnelse over indkomne Gaver af Bøger, Landkort, Naturalier m. m., hvilket Selskabet bifaldt; men han udførte aldrig sit eget Forslag. — I øvrigt var det en mislig og mindre passende Form, at Bugge udgav Programmerne paa egen Haand, og uden først at forelæse dem i Møderne; skjøndt han til Slutningen har tilføjet: "efter Selskabets Befaling", eller "Beslutning". Dette havde ogsaa til Følge, at enkelte Medlemmer undertiden ikke vare tilfreds med det Indrykkede, dem vedkommende; og gav for en Deel Anledning til det Andragende om Forandringer i Programmernes Udgivelse, som indkom strax efter Bugges Død.

VII. Endnu maa, ved denne Periodes Slutning, Selskabets økonomiske Tilstand med nogle Ord i Almindelighed omtales. Det er allerede forhen, ved forekommende Leiligheder viist, at Videnskaberens Selskab heller ikke ganske undgik Tab og Indskrænkning i dets Pengemidler, som en Virkning af forvirrede og uheldige Pengeforhold, der fulgte med de Forstyrrelser i Landets Tilstand og Statens Velmagt, som Krigen og den finansielle Revolution i 1813 medførte. Saaledes er ogsaa det umiddelbare Tab, Selskabet, eller egentlig dets Landmaalingsskasse, led ved det engelske Bombardement, ovenfor nævnet (S. 366); og det er ligeledes viist, at den betydelige Sum, til et Beløb af omtr. 17,000 Rdlr. Cour., som Selskabet i en Tid af 24 Aar havde maattet tilskyde til den geographiske Landmaaling, saa at sige reent gik tabt ved en nominal Erstatning i Papirpenge uden Værdi; men derimod i tidligere Tider igien indvandt ved Overskud af Landmaalingens Fond. — Allerede ved Slutningen af 1813 var Selskabets Kasse i en betydelig

hvorefter disse Programmer, eller Beretninger, siden aarligen, eller i Rækker af flere samlede Aar, have været fortsatte; og tillige har man indrykket disse Oversigter i hvert udkommende Bind af Selskabets Skrifter, hvor man saaledes næsten altid i samme Bind finder baade oplæste Afhandlinger, og Udtog af samme.

Underbalance; og Cassereren maatte, i Anledning af en uundgaaelig Udgift til Landmaalingen i Holsten, hvortil de fornødne Penge ikke kunde erholdes anviste af Finantseasse-Directionen, selv giøre Udvei til en Sum af over 1000 Rbd. N. B.; saaledes at han, efter sin Beretning herom til Selskabet, (5. Aug. 1814) paa den Tid stod i et Forskud af over 2000 Rbd.; hvilket dengang, da man ikke endnu var kommen ret ind i den nye Myntfod, ansaaes for, og virkelig var en betydelig Sum. Dette beviste Bugge bl. a. ogsaa derved, da han meget alvorligen modsatte sig Drdbogscommissionens gientagne Andragender om Penge til forøgede Redactionsomkostninger, ja endog til Drdbogens Trykning: at Selskabet, hvis det skulde dække de Fordringer, som hertil for Diebliffet gjordes, ingen anden Udvei havde end at sælge Obligationer for en Sum af omtr. 3000 Rbdlr., hvorfor paa en Tid, da 100 Rbdlr. S. B. i Kongel. Obligationer stod i en Vardi af 230 Rdlr. d. Cour. eller $38\frac{1}{2}$ Rbdlr. N. B., kun vilde erholdes 1150 Rbdlr. — Af denne Grund, berettede han, havde man i 2 Aar aldeles intet kunnet trykke af Selskabets Skrifter; og man havde ligeledes maattet udsætte den i flere Aar paatænkte Udgave af et Generalkort over Derne, og af et nyt Kort over Kiøbenhavns Amt; skiondt begge disse Foretagender, netop i de sidst forløbne Aar, kunde have været meget fordeelagtige for Selskabet. — Endog Udsættelsen af Selskabets Præmier medførte i disse Aar, naar Guldmedailler skulde tilveiebringes til Forfatterne af kronede Priis Skrifter, en Udgift, som tilsidst blev reent umueligt at udrede af Selskabets Midler; hvorfor det endelig ogsaa blev Tilfældet, at Selskabet (1813 og 1814) var i Gield for fem Guldmedailler, hvilke man (tildeels dog fordi man en Tid lang ei havde kunnet faae dem prægede paa Mynten) havde maattet udsætte at tilstille Bedkommende. Selskabet fandt sig derfor allerede 1812 nødsaget til at indgaae med en Ansøgning til Kongen, hvori det forestillede Umueligheden af, under Landets daværende Pengesforsætning, at kunne tilveiebringe Præmierne, hverken af den i A. 1767 til denne Bestemmelse skienkede Capital paa 8000 Rdlr., eller af Selskabets øvrige disponible Midler; efterdi Selskabets kongelige Statuter foreskrev: "at dets Fond paa ingen Maade og ei under noget Paaskud maa angribes og forringes." Hs. Maj. Kong Frederik VI., hvis Gavnildhed mod Selskabet aldrig lod det mangle fornøden

Hielp, bevilgede ogsaa (ved Resol. af 21. Mai 1812): at Udgifterne for de Guldmedailler, som Selskabet aarligen udsætter for 3 Britsopgaver, for saavidt de overstige 100 Rdlr. d. Cour., skulde indtil videre udredes af den Kongel. Casse. ³⁴⁶⁾

Hvad Selskabets Skrifter angaaer, da gif det med disses Udgivelse, som allerede er bemærket, overhovedet i denne Periode, selv i dens tidligere Aar, langsomt og uden synderlig Iver eller Omsorg; og Summen, som denne Green af Selskabets Udgifter medtog, var i det Hele ikke betydelig. ³⁴⁷⁾ Udsættelsen af de to ovenfor nævnte Landfort-Foretagender under de to meest trykkende Aar ville derimod mindre undre os, naar vi lægge Mærke til nogle af de Tilfælde, hvor vort Selskabs Regnskaber udvise det Misforhold, som maatte finde Sted imellem de nominelle Vare- eller Arbejdspriser, og Selskabets aarligen disponible Midler. ³⁴⁸⁾

Men allerede i tidligere Aar af dette Tidsrum, umiddelbart før og efter Krigens Udbrud 1807 (s. Er. 1805—1808) er det klart nok af Regnskaberne, og af de knappe og fiendne Understøttelser, som i disse Aar kunde ydes til videnskabelige Foretagender, at Selskabets finansielle Kræfter i hiin Tid vare indskrænkede, og ikke meget meer end tilstrækkelige til at udrede de staaende, og sædvanligt forekommende aarlige Udgifter. Blev noget herfra tilovers, da opslugtes det i Almindelighed af de kostbare Landmaalingarbejder, som man dog, selv med den betydelige aarlige Fond, som

³⁴⁶⁾ Jvf. Bugges Bekjendtgørelser om Wib. Selsk. Forhandl. f. 1813. S. 11. 12.

³⁴⁷⁾ Der udbetaltes i Aarene 1801—1810 i det Hele for Trykning og Papir til Skrifterne (3^{die} Række) 2246 Rdlr. d. Cour., for Kobberplader og deres Afstrykning omtr. 1026 Rdlr.; for Correctur og Registrere omtr. 256 Rdlr. 3 A. 1811 var Trykningsomkostningerne allene for det sidste Hefte, der udkom i denne Periode (VI. Vds. 2. Afdl.) 1006 Rdlr. d. C.

³⁴⁸⁾ Saaledes erholdt Angelo i eet Aar (1812) udbetalt i Forstud paa Bestalingen for det jydske Generalkort 3000 Rdlr. d. Cour. Til Fabriquent Drewsen skulde i Sept. f. A. betales 1000 Rdlr. for 5 Niis Kortpapir, hvortil Selskabets Casse for Diebliffet ingen Midler havde. Drewsen forlangte sine Penge strax, eller Godtgørelse for Tabet paa Coursen i enhver Maaned, saalænge Regningen henstod ubetalt. Bugge maatte her, som i flere Tilfælde, selv gjøre Udvei til Penge.

Finantserne hertil afgav, i de trange Krigsjaar ikke vilde have været i Stand til at vedligeholde, dersom ikke Kortsalget netop i disse Aar havde givet saa betydelige Indtægter. Paaafaldende ringe var derimod Salget af Selskabets Skrifter ikke allene i de her omhandlede Aar; ³⁴⁹⁾ men den saaledes forringede Affætning af Skrifterne begyndte allerede med 3^{die} Periode, eller den tredie Samling, og kan siges, siden at have været bestandig, lige til den nuværende Tid. Det var derfor paa den ene Side nyttigt, og altid bedre, end at samle vorende Papirdynger, at Selskabet i denne Periode (1809) tog den Beslutning, at bortskienke dets Skrifter til de lærde Skoler i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, efterhaanden ogsaa til flere offentlige Stiftelsers Bogsamlinger, til adskillige udenlandske Selskaber, ligesom nu og da til en enkelt Privatmand; Affætningen af Skrifterne maatte imidlertid derved endnu mere forringes.

Selskabets Capitalfond, (s. ovenfor S. 205 og 304) som fra 1805 i nogle Aar blev staaende ved 53,900 Rdlr., modtog, uagtet de uheldige Tidsvilkaar, ved Bugges Omsorg, fra 1808 adskillige Forøgelse, saaledes at den i 1811 var voret til 60,900 Rdlr. I de trange Aar 1813 og 14, da man et Par Gange maatte tye til Laan i Banken, og formodentlig led noget Tab ved Obligationers Omsætning, tilfattedes dog ikke meer end 1650 Rdbdlr. og Selskabets Capital udgjorde 1815 ved Bugges Død 59,250 Rdbdlr., men med en ikke ubetydelig Gæld. — I Henseende til Bestyrelsen af Selskabets Pengesager kan bemærkes, at Conferentsraad Jacobi, efterat han i 15 Aar havde været Selskabets Secretair og Cassererer tillige, men fra 1796 kun besørget det sidste af disse Embeder, i Følge en ham efter det engelske Bombardement paakommen legemlig Svaghed og Sindssvækkelse, ikke længere var i Stand til at udføre Cassererens Forretninger, hvilke Etatsraad Bugge i Efteraaret 1807 indtil videre paatog sig. 1808, d. 11te Novbr. tilbød han sig, fremdeles at udføre disse Forretninger for Jacobi, uden

³⁴⁹⁾ Man finder saaledes, at Salget af Skrifterne i Aarene 1808, 9 og 10 i reen Indtægt ikke har indbragt meer end 32 Rdlr. 5 Mk. d. Cour. (hvorved Afregningen fremviser den Synderlighed, at der fradrages 20 p. Ct. Rabat baade af Belpbet for de gratis udleverede Exemplarer, 538 Rdlr., og for de solgte 206 Rdlr. 3 Mk.) I Aaret 1807 udgjorde den samme Indtægt omtrent 59 Rdlr.; og i A. 1812 omt. 329 Rdlr.

nogen Godtgjørelse, saaledes at denne til sin Død skulde beholde de ham tillagte 150 Rdlr.; hvilket Forslag Selskabet bifaldt d. 6te Jan. 1809. Jacobi døde d. 11te Nov. 1810, og Bugge vedblev at besørge begge Embeder, med en aarlig Lønning af 300 Rbdlr.

I meer end 50 Aar havde denne utrættelige og virksomme Videnskabsmand i forskellige Stillinger arbejdet for Selskabet og i dets Tjeneste; og om endog en høi Alder og vedvarende Anstrenselse af Kræfterne tilsidst, efter Naturens Medfør, slappede disse, og noget svækkede hans stædne og udholdende Arbejdssevne i hans sidste Aar: saa vedblev Bugge dog, indtil saa Maaneder før sin Død, personligen at udføre sine Embedsforretninger i Selskabet, at lede dets Forhandlinger, og at føre Protocolen i Møderne. Den 26de Aug. 1814 var det sidste Gang, at han indfandt sig der, hvor man i 15 Aar aldrig havde savnet ham, og hvor han endnu afslagde sit Regnskab for A. 1813. I Begyndelsen ordnede han ogsaa endnu selv hjemme hos sig Sagerne til Forhandling i Selskabets Forsamlinger den følgende Vinter; men fra den 2^{den} Decbr. mødte Viborg paa Secretairens Begne i Selskabet; d. 6te Jan. 1815 meldte Bugge at tiltagende Svaghed nødte ham til at nedlægge Secretariatet; og allerede d. 15de Januar endte han sit daadfulde Liv, som han bragte til en Alder af noget over 74 Aar. (Han var født i Kiøbenhavn d. 12te Oct. 1740). Danmark tabte i ham en ogsaa i Udlandet navnkundig og meget agtet Astronom; Universitetet en heldig og virksom Lærer i de mathematiske og physiske Videnskaber; Staten en god Borger, en samvittighedsfuld, arbeidsom, redelig og human Embedsmand. I sit mundtlige og skriftlige Foredrag, "besad han den stædne Gave at være tydelig og udførlig, uden at blive vidtløftig." (Collin.) Hans talrige mathematiske og astronomiske Skrifter vidne om hans store Arbejdsomhed, og om den Hurtighed og Livelighed i Aanden, der var ham egen, og hvormed han ogsaa fulgte nye Opdagelser og Udvidelser i sin Videnskab. Hans udbredte og vidtløftige Brevverling med indenlandske og udenlandske Mathematikere og Astronomer, var et Vidnesbyrd mere om stor og utrættelig Virksomhed.³⁵⁰⁾

³⁵⁰⁾ Samlingen af **Bugges** videnskabelige Correspondents, fornemmelig med udenlandske Lærde, indbunden i 6 Foliobind, (fra 1771—1805) tiligemed hans astronomiske Observationer fra 1781—1787, bleve efter hans Død, i Følge hans egen Bestemmelse, skienede til det store Kongel. Bibliothek. (Werlauff histor. Efterr. om Bibl. S. 299).

Hans Fortienester af Videnskabernes Selskab og af dets største, ligesom ustridigen et af dets vigtigste og mest betydende Arbejder, ere allerede i de foregaaende Blade paaviste. Den historiske Retfærdighed vil ikke overgive dem til Forglemmelse; saalidt som det vil kunne glemmes, at ikke blot den geographiske, men den for Danmarks forbedrede Landbrug uundværlige oeconomicke Landmaaling, skylde Bugge dens Opkomst og dens første Indretning, Fremskridt og Frugter. At han, som en berettiget Stemme tillagde den Berømmelse "at han ved udmærkede Fortienester af det oeconomicke Opmaalingsvæsen er værdig til at omtales med Hæder i den danske Landhuusholdnings Aarbøger": endnu forhøiede disse Fortienester ved en i 45 Aar vedvarende virksom og ivrig Deeltagelse i det Kongel. danske Landhuusholdnings-selskabs Arbejder; at han i 10 Aar (1773—83) efter Selskabets Onske var dets Præsident, i 16 Aar et meget virksomt Medlem af dets Konstitutionskommission, og i 13 Aar dens Formand, indtil han 1801, efterat være valgt til vort Selskabs Secretair, frabad sig at komme paa Gienvalg: kan her blot nævnes som et betydende Træk mere til at characterisere Bugges store, omfattende, gavnrige, patriotisk-videnskabelige Virksomhed. Det fandt i det mindste i hiint Samfund en taknemmelig og offentlig Erkiendelse.³⁵¹) I Videnskabernes Selskab, hvor han i et halvt Aarhundrede havde arbejdet, virket, handlet og gavnet ved Raad og Daad, fandt derimod hans Minde ingen Talsmand, hans Levnets Træk ingen Optegner, hans Fortienester end ikke den ringeste fiktionssomme Grundring.

³⁵¹) "Mindetale, holden i det Kgl. danske Landhuusholdn. Selskab d. 23de Febr. 1815 over Selskabets afd. Medlemmer: Th. Colbjørnsen og Th. Bugge, ved Justitsraad og Finansassessor J. Collin." Landoeconom. Tidender. 1te Bd. 1815. (om Bugge S. 487—495.)

Fjerde Periode, fra Bugges Død 1815 til Udgangen af 1842.

[Selskabets Skrifter, i en historisk-philosophisk Afdeling, I—VI. Bd., og en
physisk-mathematisk Afdeling, I—IX. Bd.]

Ved at begynde dette Tidstrums Historie staae vi paa Overgangen til den nu levende Slægt, og snart midt inde i dens Virken; endskiondt Selskabet allerede ikke tæller meer end tre Medlemmer, som ved deres Optagelsestid endnu tilhøre den forrige Periode, eller ere ældre end 15de Jan. 1815. Andre Forhold og Hensyn indtræde ved at berette om en Tid, som vi selv og vore Medlevende tilhøre, end der, hvor det historiske Stof tilhører forbigangne Slægter og udrundne Tider. Sandhed kan ligesaa lidt i hiint, som i dette Tilfælde, ophøre at være Fortællerens historiske Samvittighed; men, ikke enhver Sandhed kan siges af den Levende om og for Medlevende; og hvor Historieskriveren staaer endnu midt i Begivenhederne, gaaer næsten altid hans Fortælling enten over til Mindeskrifters, Memoirers Charakter; eller den antager, ved at savne den Rolighed og Fasthed i det factiske Stofs Dverskuelse, som behøves for at veie det med Retfærdighed og beherske det med Aandsfrihed, en meer eller mindre polemisk og individuel, om ikke partisk Charakter; eller endelig Fortællingen nærmer sig i sin Charakter den annalistiske Form. Det sidste er overhovedet og i det Væsentlige Vilkaaret, hvorunder denne Beretning om Selskabet kan forfættes fra 1815 indtil dets første Aarhundredes Slutning. Men selv heri vil det være nødvendigt, dersom ikke Arbeidet alt for meget skal overstige de beregnede Grændser, at foretage enhver Indskrænkning, og bruge al den Korthed, som er anvendelig, uden at udelade, hvad Læseren har Ret til at vente sig. — Det vil saaledes i denne Periode ikke allene være tienligt, men tildeels nødvendigt, saa meget mueligt, og meer end i de foregaaende Tidstrum, at lade Fortællingen holde

sig til Aarbøgernes Form. Den annalistiske Beretning vil imidlertid, som hidtil, dele sig i Afsnit, og enkelte Hovedgjenstande, som behøve fuldstændigere Udvikling, ville blive behandlede i en saadan der, hvor de først forekomme efter den chronologiske Orden.

I. Da Beretningen om Bugges Død, d. 15de Jan. 1815, fra den Afvodes Sønnen samme Dag indløb til Selskabet, holdt dette sit næste Møde d. 20de Jan. for at foretage Valg paa en ny Secretair. 26 Medlemmer (af de i Kiøbenhavn nærværende 34), foruden Præsidenten, vare tilstede. Ved det foreløbige Scrutinium havde Professorene Ørsted og B. Thorlacius de fleste Stemmer; ved det endelige Valg erholdt Ørsted 17 Stemmer, og blev saaledes Selskabets Secretair. Der besluttedes dernæst, for Fremtiden at fastsætte Secretairens aarlige Lønning til 300 Rbdlr., og at en egen Casserer, med 150 Rdlrs. aarlig Løn, skulde vælges; dog udsattes Valget indtil Selskabets Finantser vare ordnede. Under de ved Krigsaarenes og Pengevæsenets Forandring fremkaldte Omstændigheder, fandtes det nemlig aldeles nødvendigt, strax at undersøge Selskabets oeconomiske Tilstand, og udfinde Midler og Veie til at sikke og fortsætte dets heraf for en Deel beroende Virksomhed. Til den Ende valgtes i samme Møde en Committee (Løvenørn, Schlegel, Schmidt-Phiseldæck, Viborg), hvilken d. 12te Mai s. A. indgav sin Beretning om Cassens Tilstand.

I Følge denne befandtes Selskabets Capitalfond at udgiøre 59,250 Rbdlr., hvoraf Renten, i Følge Pengesforordningen af 1813, for A. 1815 ikkun vilde udgiøre 1357 Rbd. Solv B., og først 1819 opnaae det fulde Beløb af 2620 Rbd. S. B. (25,000 Rbdlr. beregnet til 5 p. Ct. og det øvrige til 4 p. Ct.) Selskabets Deficit eller Giæld (hvoriblandt 2214 Rbd. 58 Sk. til Bugges Bo; omtrent 2000 Rbdlr. for 5 vundne, men endnu ei udleverede Præmiemedailleer i Guld; 700 Rdlr. for Skabe, som man havde ladet giøre til Landfortenes Bevaring, m. m.) udgiorde omtrent 5770 Rbdlr. R. Værdi; foruden en Underbalance for 1814 af omtr. 1943 Rbdlr. for den geographiske Landmaalingssfond. Desuden beregnedes, at Selskabet i Aarene 1815—1818 vilde endnu komme i en Underbalance af 2430 Rbdlr., ved det i disse Aar stedfindende Afdrag i den fulde Rentebetaling af Statspapirer. I den Anledning

indgif Selskabet med en Forestilling til Kongen om en overordentlig Understøttelse af Finantserne til at dække disse Mangelsposter; og Frederik VI. bevilgede, med denne Monarks sædvanlige Hvemodighed i Tilfælde, hvor det gjaldt videnskabelige Indretningers Løve: at Selskabet skulde godtgjøres Løbet paa Indtagten af dets Obligationer, indtil det Tidspunkt, da disse skulde give den fulde Rente; at det engang for alle af Finantserne skulde erholde en Sum af 6000 Rbdlr. til at dække dets Deficit eller Gæld; og endelig, at et aarligt Tilskud af 1000 Rbdlr. forundtes til den geographiske Landmaalingens hidtilvarende Indtægt af den Kongel. Casse. (Resol. af 15. Jul. 1815.) Ved denne udmærkede kongelige Raadesbeviisning erholdt Selskabet atter Udset til at kunne, uden Underballance, udrede hvad dengang beregnedes som dets aarlige faste og uvisse Udgifter,³⁵²⁾ og tillige bestride de med Landmaalingen og Kortstikningen forbundne Beføstninger, uden det i lang Tid fornødne aarlige Tilskud af Selskabets Casse.

Da Selskabet, efter Bugges Død havde besluttet, i Følge det forhen vedtagne Princip, at Cassererens Embede herefter skulde være en egen, fra Secretairens adskilt Post, som man bestemte at tillægge 150 Rbdlrs. Løn, naar Selskabets igjen ordnede Finantser tillod denne Udgift: valgtes d. 9de Jun. 1815 til Casserer Et. Raad Schmidt-Phiseldæck, "som paatog sig denne Forretning uden Betaling" (hvilket dog maa være at forstaae med Tillægget, "indtil videre"). Til Medlemmer af Casse-Commissionen valgtes: Thorkelin, Viborg, Schlegel og Engelstoft. (30. Jun.) Schmidt-Phiseldæck bestyrede i 17 Aar (1815—1832) Selskabets Pengevæsen med det

³⁵²⁾ Disse ansløges, efter det af den oeconomicke Committee indgivne Budget, til 1353 Rbdlr. Sølvyærdi i faste Udgifter (Secretairens Gage: 300 Rbd. Budgets Løn: 100 Rbd. Bidrag til Ordbogen: 100 Rbd. 4 aarlige Præmier: 200 danske Ducater, eller efter Coursen: 853 Rbd.) og uvisse Udgifter: 913 Rbd S. B. (hvoriblandt beregnedes 586 Rbd. for Trykningen af et Bind af Skrifterne paa 50 Ark, og af den aarlige Bekjendtgjørelse). Den hele beregnede Udgiftssum udgjorde saaledes 2266 Rbd. og gav, sammenlignet med den fulde Indtægt af 2620 Rbd., iffun 354 Rbdlrs. Overskud om Aaret til Cassererens Lønning, videnskabelige Understøttelser og Forsøg, Sølvmedaillers Prægning, m. m. Herved var dog at bemærke, at denne Udgift, hvad Skrifternes Trykning angik, langt fra ikke hvert Aar foresaldt; og at ligesaa lidt de 4 Guldmedailler aarligen vilde blive at udrede.

største Orden, Nviagtighed og Omsorg for, ei allene at bevare, men at forøge Selskabets Midler, og hidrog derved væsentligt til dets stigende Virkekræft og udvidede Virkefæds. De af ham indførte og endnu bevarede Regnskabs- og Cassebøger, vidne baade om hans exemplariske Orden, og om hans Dygtighed som practisk Regnskabsfører; hertil kom ogsaa de gunstige Vilkaar, som de geographiske Opmaalingers Indskrænkning og Overgang i en anden Skikkelse, ligesom en ny og meget betydelig kongelig Gave, medførte for Selskabets Pengevæsen i denne Periode. Saaledes blev Schmidt-Pihlsfeldt i Stand til, i Stedet for den Capital af 59,250 Rbdlr., han modtog som Selskabets Formue i 1815, at efterlade ved sin Død denne Capital forøget til 114,162 Rbdlr.

II. Foruden Finants-Committeen, som valgtes i den Hensigt, efter Bugges Død, at undersøge Selskabets Pengevæsen, blev en anden Committee af 6 Medlemmer (Kall, Viborg, Münter, Schlegel, Mynster, Degen) udnævnt (3^{die} Febr. 1815) for at giøre Forslag til Forbedringer og Forandringer i de aarlige Beretninger om Selskabets Arbejder og Foretagender. I denne Committee vare Meningerne om Gienstanden meget deelte, og Selskabet modtog to forskjellige Betænkninger fra Medlemmer i Commissionen. Den ene og udførligste af disse var i Udkastet forfattet af Schlegel. Sagen blev, efter en Beretning af Secretairen, giennemgaaet i Selskabets Møde d. 26de Mai, hvor følgende Punkter især afgjordes: 1. Man var enig om, at de aarlige Bekjendtgjørelser herefter skulde "afholde sig fra Alt hvad der ikke har almindelig Interesse for det videnskabelige Publicum," og i Følge heraf forbigaae det oeconomicke Detail og Regnskabsvæsen, modtagne og givne Forærringer, m. v. Herved unddrog man saaledes ei allene Selskabets Medlemmer, men Publicum, manges Underretning, der maatte have Interesse for begge — og det ofte en langt større, end Udtog af Afhandlinger, som for en stor Deel vare meget langt fra at have "almindelig Interesse", endog for videnskabelige Læsere, hvilke vel overhovedet hellere vilde modtage Afhandlingerne selv, end Udtogene. 2. Man vilde derimod som hidtil fornemmelig meddele Underretning om udsatte og vundne Præmier, tilligemed Bedømmelsen over de indkomne Priisskrifter; om de Selskabet forelagte

Afhandlinger og Opfindelser; om den geographiske Landmaaling, Ordbogsarbeidet, m. m. 3. Af de Selskabet meddeelte, i dets Forsamlinger læste Arbejder eller Afhandlinger, skulde ikke blot, som hidtil, Titlerne angives; men et Udtog af Indholdet optages i Bekjendtgjørelsen. 4. Skrifterne selv skulde, efter Commissionens Forslag, udgives i en ny Samling, og det i to Afdelinger: en filosofisk og historisk, og en fysisk-mathematisk. Selskabet udsatte dog indtil videre at tage en endelig Beslutning herom; og 1815, den 8de Decbr. vedtog man: at Afhandlingerne ikke skulde deles efter Materierne, men udgives som hidtil imellem hverandre. Skrifternes Udgivelse paa hiin Maade blev ikke desmindre længere hen iværksat. 5. Om Programmet skulde betragtes som en Kundgjørelse i Selskabets Navn, eller fra dets Secretair? — om saaledes enhver af Classerne skulde redigere sin Deel af Programmet, og i Følge heraf Selskabet staae til Ansvar for dets Indhold — eller om Redactionen i det Hele skulde overdrages Secretairen, og denne staae Selskabet og Publicum til Ansvar? — derom havde Commissionens Medlemmer havt forskellige Anskuelse. Man gik i Sagens Forhandling i det Væsentlige over til den sidste Mening; og vedtog: at Secretairen maatte redigere Programmet, men understøttes af enhver Forfatter, med Hensyn til Indholdet af hans meddeelte Afhandling eller Bidrag; og af enhver af Selskabets Classer og Commissioner, i Henseende til de samme vedkommende Sager; ligesom Secretairen tilsidst skulde forelæse den aarlige Beretning i et Møde, inden den tryktes. — Ved de sidst ansførte Bestemmelser blev det saaledes i Grunden dog Selskabet, fra hvilket den aarlige Beretning udgik, og som Ansvaret for sammes Meddelelse (naturligviis ikke for Indholdet af enhver enkelt Forfatters Arbejder) maatte paahvile; hvilket heller aldrig kunde undgaaes, ligesom derimod paa den anden Side Redactionens Indretning og Form altid blev den Deel, der nærmest vilde tilregnes Secretairen som Udgiver af Programmet. — Man forkastede det Forslag, hvorom Committeeen heller ikke havde været enig, at ledsage den næste udgaaende Bekjendtgjørelse med en almindelig historisk Udsigt over Selskabets Stiftelse, Fremgang og Tilstand; ligesom ogsaa Forslaget om at holde et offentligt Aarsmøde, efter det franske Instituts Exempel, indtil videre udsattes. — Commissionen havde derimod været enig om at indstille (i Følge Forslag fra

Viborg) at der skulde holdes Mindetaler over alle ved Døden afgaaende Medlemmer, og at Secretairen skulde være forpligtet hertil, naar ingen Anden paatog sig det. — Selskabet vedtog: "at et Mindeskript, om ikke altid en Tale, skulde oplæses"; at Selskabet hvergang ved Valg udnævner den, som det vilde udsee hertil; og at det ligeledes hvergang bestemmer, om Mindeskriptet trykkes i Skrifterne, eller paa anden Maade. Viborg havde ligeledes specielt foreslaaet (d. 31. Marts): at en Mindetale skulde holdes over Bugge. Selskabet bifaldt dette Forslag, og Professor C. Oluffen lovede at læse en saadan Mindetale ved de næste Vintermøders Begyndelse. Ved Beslutningen og dette Løfte lod man Sagen beroe.

I Commissionens Forhandlinger var man endelig ogsaa blev ven opmærksom paa den ikke altid heldige Blanding af oeconomiske og andre indvortes Sager, med de videnskabelige Foredrag og Meddelelser i Selskabets Møder. Commissionens Pluralitet vilde have dem adskilte, og de oeconomiske Sager henviste til visse enkelte Forsamlinger, f. Ex. paa de to aarlige Valgdage, da det kunde formodes, at Antallet af tilstedeværende Medlemmer altid var betydeligt. Selskabet tog den Beslutning: at dette Forslag saavidt mueligt skulde følges; men man betænkte ikke, at en saadan Adskillelse i Grunden baade var skadelig, og for en Deel ikke lod sig udføre. — Det kan aldrig være gavnligt for Selskabet, dersom en stor Deel Medlemmer betragte de saakaldte oeconomiske Sager (hvorunder i sig selv maa henregnes ikke allene Pengesager og Udgiftsbevillinger, men ogsaa Afgivelsen af alle Bestyrelses-Sager) som ligegyldige, eller endog trættende og affrækkende; og man har vel stundom seet Resultater af det Slags Forhandlinger, som ikke viste sig at være til Selskabets Fordeel, for en stor Deel at fremgaae af et for ringe Antal af Tilstedeværende i det vedkommende Møde. Heller ikke kunde det lade sig tænke, at oeconomiske Sager altid lode sig udsætte til Møder, der kun holdtes to Gange om Aaret. Saaledes er ogsaa denne Beslutning i Virkeligheden snart bortfaldet.

Foruden de allerede berettede Forslag, Foranstaltninger og Indretninger, der vare Følger af Bugges Død og af de Forandringer, den medførte, maa endnu nævnes, at der i et af de næste Vintermøder indbragtes ved Schlegel og Viborg, (der, som Selskabets Commissarier, havde modtaget dets Papirer i Bugges Bo) det Forslag: at

de Registraturer og Copiebøger, der indtil Jacobis Død ³⁵³⁾ vare førte over Selskabets vigtige Documenter, samt Protocollen over indkommende og udgaaende Breve, der i Selskabets Love er foreskrevet, skulde ved en paalidelig Skriver fuldføres til daværende Tidspunkt; og siden af Secretairen fortsættes. I Henseende til sidstnævnte Gienstand gif Forslaget ud paa: "at Secretairen skulde ved en Skriver lade indføre de af ham for Selskabet udfærdigede Breve, de vigtigste in extenso, de mindre vigtige udtogsviis. I Marginen maatte de fornødne Henviisninger til Mødeprotocollen gives. Denne Protocoll maatte, saavel som Copiebogen, aarligen forelægges Selskabet i dets første Møde; og da forshynes med Præsidentens Paaskrift." Selskabet besluttede (i Følge Protocollen): "En Copiebog anskaffes i Følge Lovene." (22. Debr. 1815.) Udførelsen af denne Beslutning vilde i flere Henseender have været nyttig (bl. a. for Selskabets Historie) og til Lettelse for Secretairen.

Ved samme Leilighed foresloges tillige Valget af en *Archivarius*, hvis Pligter og Forretninger skulde være: at forfatte Fortegnelse over Selskabets Bøger og Papiere, efter at disse først vare ordnede; at modtage de herefter indkommende Breve og Documenter, afleverede Regnskaber, m. m. og holde samme i tilbørlig Orden; at holde en Registratur og Protocol over samme, og forelægge denne aarlig i Selskabets første Møde. Selskabet bifaldt ogsaa dette Forslag, og valgte Etatsraad Viborg til *Archivarius*. (22. Decbr. 1815.)

Endeligen blev ogsaa (samme Dag) foreslaaet, at nedsætte en Commission til at revidere Selskabets (ifkun 20 Aar gamle) Vedtægter. Valget faldt paa Conf. Raad Schlegel, Et. Raad N. S. Ørsted, Et. Raad Schmidt-Phiseldæck og Prof. O. S. Mynster. (5. Jan. 1816). Efterat denne Committee var udnævnt, finder man imidlertid hverken i 1816, eller endeel af de paafølgende Aar, i *Archivdocumenter* eller *Protocoller*, noget Spor til dens forenede Virksomhed. Derimod findes et vel giennemtaøkt og meget fuldstændigen behandlet Udkast til fornyede Vedtægter, som ved denne Tid er blevet udarbejdet af Selskabets nylig udnævnte Secretair. Men hvad enten dette Udkast af Forfatteren er holdt tilbage, eller det ikke er blevet fuldstændigen giennemgaaet af Committeeen: saa findes det ei at være kommet under Forhandling i Selskabet. At dette Lov-

³⁵³⁾ Det kan bemærkes, at ogsaa *Abildgaard* havde ladet indrette en Brev-Copiebog, som dog kun førtes fra 7. Marts 1795 til 30. Mai 1797.

forslag i den seneste Tid, da en ny Recension af Selskabets Lov blev vedtaget, var blevet benyttet under dette Arbejde til Sammenligning, havde vist nok været ønskeligt: da det upaatvivlelig indeholder Artikler, hvis Derverveelse eller Antagelse endnu kunde have været gavnlig. I Mæret 1822 bragtes denne Sag, i Anledning af et forekommende Tilfælde, ³⁵⁴⁾ igjen til Dmtale, og den under Prof. Drsteds Fraværelse paa en Udenlandsreise fungerende Secretair J. W. Hornemann, foreslog at erindre Medlemmerne af Committeeen om, at endnu intet Resultat af dens Forhandlinger var indkommet; hvilket Selskabet bifaldt. To af Committeeens Medlemmer, Et. Raad Drsted og Schmidt=Phiseldæck, meldte (2. Jan. 1823), at de ikke havde modtaget Communication angaaende en saadan Committee. At dette var urigtigt, viser et bevaret Omgangs-brev af Secretairen (8. Jan. 1816), paategnet af alle 4 Medlemmer af Committeeen.

III. Næst efter Selskabets Pengevæsen, havde man 1815 fundet det magtpaaliggende og nødvendigt, at lade det geographiske Landmaalingsværk og Kortvæsenet, som Bugge i henved 25 Aar allene havde bestyret, undersøge, for at kunne tage en Beslutning om, hvorledes denne Bestyrelse herefter skulde føres. Hertil valgtes, efter Viborgs Forslag, (3. Februar) en provisorisk Commission (Wleugel, Løvenørn, C. Oluffen, J. Wolff og Degen) som d. 17de Febr. indgav sin Beretning, med Forslag til Oprettelsen af en vedvarende Commission, som det umiddelbare Tilsyn med de geographiske Opmaalinger og Kortudgivelsen, hvilket Bugge allene havde ført, skulde betroes, og som da skulde staae Selskabet til Ansvar, saavel for Arbejdets Udførelse, som for

³⁵⁴⁾ Det Spørgsmaal var (6. Dec. 1822) blevet bragt under Forhandling i Selskabet: om Navnene paa de Mænd, der foresloges til Optagelse i Selskabet, skulde nævnes i det Møde, der gaaer forud for Valgmødet, eller først i Valgmødet selv. Den constituerede Secretair havde Intet herom kunnet finde i Selskabets senere Protocoller; og antog det at være et af de Punkter, der maatte komme under Omhandling i den ovennævnte, 1816 nedsatte Committee. Selskabet besluttede (20. Dec. 1822) at Navnene paa de (3 indenlandske og 5 udenlandske) Candidater, som vare foreslaaede til Medlemmer, den Aften skulde oplæses, og Valget foretages i næste Møde.

hele Landmaalingssærværds omhyggelige Bevaring. Til nærmest under denne Commission at have Ophsyn med de geographiske Arbejder foreslog man Ansættelsen af en Over-Landmaalingssærværds, hvis Bestilling det skulde være, at anordne Operationerne i Marken for hvert Aar, personligen at tilsee med Landmaalernes Sommer-Arbejder, være behjælpelig ved Kortenes Construction, o. s. v. Commissionen foreslog til denne Post den fortiente og agtede Landinspector og Ridder S. Bruun, som ogsaa hertil af Selskabet blev antaget. Ligeledes bifaldt Selskabet de øvrige Indstillinger og Forslag af den provisoriske Committee, ³⁵⁵) hvortil ogsaa hørte en hidtil ukendt lønnet Betjent, nemlig Commissionens Skriver, med 120 Rbd. S. B. i aarlig Løn. Admiral Løvenørn tilbød derimod, uden Betaling at skaffe et Bærelse i Søfort-Archivets Locale paa Gammelholm, hvor de færdige Kobberplader, Papirforraadet, de Conceptkort og Journaler, som behøvedes ved nye Landforts Construction, m. m. kunde bevares, hvor ogsaa Commissionen kunde holde sine Møder, og dens Skriver have sit Comptoir. ³⁵⁶) Selskabet valgte i sit følgende Møde de samme Medlemmer, som havde udgiort den provisoriske Committee, til Medlemmer af den bestandige Landmaalingssærværds-Commission. Denne har bestaaet fra 1815 til 1841, og i disse 26 Aar er udgivet: 1. et Specialkort over den sydlige Deel af Hertugdømmet Slesvig (1825), som i Tegning og Stik (begge af H. C. Klingsey), er temmelig uligt den hele øvrige Samling. Længe tilforn vare de 1804 og 1805 tegnede Specialkort udgivne over de vestlige Dele af Hertugdømmet (Nr. 8 og 9); hvilke Kort slutte sig til de østlige Stykker af samme, anbragte paa Kortene over den nordlige og sydlige Deel af Fyen. 2. et Generalkort over Sønderjylland paa eet Blad, (1836) som i sin Charakter igien afviger meget fra det

³⁵⁵) Den indgav desuden kort efter (31. Marts 1815) Forslag til en udførlig Instruction for dens egen Virksomhed og Forretningsgang, Anvendelsen af Landmaalingssærværdsens Resourcer, Indretning af dens Archiv, Protocoler, Journaler, m. m., ligesom Udkast til en anden Instruction for Over-Landmaalingssærværds Bruun, hvilke Forslag i alt Væsentligt Selskabet bifaldt.

³⁵⁶) Senere har Selskabet hertil maattet leie et Locale, med en Bekostning af ikke mindre end 200 Rdlr. aarlig.

foregaaende, men i Tegningen, (ved O. W. Olsen) ikke mindre end i Stiftet (af S. C. Klingsey) er udført med megen Nøjagtighed og Ziirlighed. Dette Kort (for hvis Construction og Tegning betales 1000 Rbdlr., og ligesaameget for Graveringen) er dog ikke nogen simpel Reduction efter de stufne Specialkort; men en fra Grunden af, efter Selskabets Originalkort og de trigonometriske Operationer, udført Bearbejdelse. Endelig 3. et andet Generalkort over hele Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig paa to Blade (1841), udarbejdet af O. W. Olsen, og stiftet af P. J. Seehusen. Dette Kort er at betragte som et Sammen drag af samtlige Selskabets hidtil udgivne specielle Kort, og ender, ligesom disse, ved Eideren.

Den sidstnævnte Geograph (for nærværende Tid Major i Generalstaben og Divisionsquarttermester m. m.) havde først gjort sig bekiendt ved et, i Forening med Lector Bredsdorff udarbejdet, af det geographiske Selskab i Paris belønnet Biergekort, eller orographisk Kort over Europa, hvis Udgivelse Selskabet (1831) understøttede. Allerede i April 1828 forelagdes hans Tegning til Generalkortet over Slesvig, som han havde udarbejdet efter de ham af Selskabet til Brug bevilgede Materialier; og det tilstod ham dengang (11. April 1828) en Betaling af 800 Rbdlr., samt paatog sig at udgive Kortet. Han foreslog derefter 1834 Udgivelsen af et nyt Generalkort over hele Danmark, efter en Methode, hvorved de naturlige Forholds Angivelse meer end hidtil skulde blive Gienstand for en omhyggelig Fremstilling. Den af Selskabet i Anledning heraf nedsatte Commission (Wengel, Schow, Forchhammer, Dlusfen og Bendz) anbefalede Forslaget, og anslog Udgiften til dette Korts Stifning til 600 Rdlr. Selskabet besluttede dets Udgivelse (30. Mai 1834). Seehusen har i Alt erholdt for Stifningen af samme 3950 Rbdlr., ved maanedlig Udbetaling i Aarene 1835—1842.

Det var imidlertid en heel anden Commission, der 1815 begyndte Bestyrelsen af Selskabets geographiske Arbejder, end den, som 1841 sluttede disse, uden at fuldføre dem. Paa den Tid var der allerede i mange Aar ikke Een mere tilbage af de Mænd, som først dannede Landmaalingscommissionen, og hvis Virken vi her endnu i nogen Tid ville vedblive at følge. Et Aar efterat Commissionen var nedsat, (15. Marts 1816) fandt den det raadeligt, efterat være bleven nærmere bekiendt med Værkets daværende

Stilling, at indgaae til Selskabet med en Forestilling om at indskrænke Arbeidets Fortsættelse til Udgivelsen af de 4 Specialkort over den danske Stat, hvilke, efter den oprindelige Plan, endnu fattedes; da det dog vilde være tienligst og mest passende, saa snart mueligt, at bringe Samlingen til Ende efter denne Plan og med Enhed og Overensstemmelse i Udførelsen. I Genhold hertil ansaae Commissionen det for rigtigst, at indstille to af de ældre geographiske Landmaalere (Wolff og Werkmeister) til Afgang paa Pension med fuld Gage, og derimod kun i deres Sted forfremme een Assistent, Anker Storm, til Landmaaler; men anvende Overskuddet af Landmaalingens normale Indtægter til Præmier for det, som præstereedes af Landmaalerne over deres sædvanlige Arbeide. Endelig foreslog Commissionen ogsaa, at Selskabet vilde foranstalte en Fortsættelse af Bugges Skrift, over den i Danmark anvendte Methode ved den geographiske Opmaaling, fortsat og forsynet med et trigonometrisk Kort over hele Riget. Selskabet bifaldt de sidste Poster i Commissionens Indstilling, men forbeholdt dennes første Punkt, angaaende Arbeidets Grændser og Fuldbendelse, en nærmere Overveielse i de følgende Vintermøder. Den sidste Deel af Beslutningen kom imidlertid hverken i den næste, eller adskillige paafølgende Vintre til Udførelse; og det var en anden, tilfældig Grund, som bevirkede en Hovedforandring i det hele Foretagende. Landmaalingsscommissionen vedblev saaledes at lade de begyndte Arbejder med Holstens geometriske Opmaaling fortsætte under Bruuns Opsyn ved Selskabets endnu ansatte 4 Landmaalere. I Begyndelsen af 1819 antoges Kobberstikker O. O. Bagge til at stifte den nordøstlige Deel af Holsten, for en Betaling af 1600 Rbdlr. Sølv; og d. 30te April 1819 berettedes, at Commissionen havde antaget Landinspecteurerne Bugge og Wilster til at reducere og tegne Kortet Nr. 10 over den nordvestlige Deel af Holsten for 600 Rbd. Sedler.

Regjeringen havde imidlertid ikke ladet Selskabet fjerne de fornødne Pengemidler til at fortsætte og fuldføre de geographiske Arbejder. I Maret 1815 havde Kongen, (under 15. Jul.) i Anledning af Selskabets Forestilling om dets Pengevæsen og utilstrækkelige Resourcer, bevilget et aarligt Tilskud af 1000 Rbdlr. til Landmaalingssudgifterne. (jvf. S. 434.) I Stedet for de i endeel Aar desuden bevilgede Tillæg, til Udbetaling af de i Holsten

arbejdende Landmaalers Gage i Holstenſk Cour., faſtſatte en Kgl. Reſolution af 24de Febr. 1819: at Selskabet fra 1de Jan. ſ. A. af Fiſnantſerne ſkulde anvies i det Hele 4000 Rbdlr. Solvmynt til alle ved den geographiſke Landmaaling og Kortvæſenet forekommende Udgifter, ſa alænge diſſe Arbejder endnu vedvare. Selskabet havde fremdeles denne Sum, ogſaa efter 1821; men ſaaledes, at deri affortedes de Pensioner, ſom da tillagdes de afgaaende Landmaalere; ^{356 b)} ligesom ogſaa ſenere (fra 1de Jul. 1830) Generalquartermester=Staben blev tillagt 1200 Rbd. aarligen af bemeldte 4000 Rbdlr. til Anvendelse ved de topographiſke Foretagender, ſom af Kongen vare blevne Staben overdragne. ³⁵⁷⁾ — Imidlertid var der indtruffet Omſtændigheder, ſom gav det hele Landmaalingsvæſen en anden Bending, hvorved det af Selskabet beſtyrede Foretagende, ſaa nær ved ſin Fuldendelse, blev afbrudt.

Admiral Lyvenørn havde den 7de Januar 1820 tilmeldt Selskabet, at hans Forretningers Mængde ikke længere tillod ham, at deeltage i Commiſſionens Arbejder; og foreslog, i den Anledning, at Selskabet, da to andre Medlemmer, Wolff og Degen vare døde, vilde opløſe Commiſſionen, og overdrage Arbejdets Beſtyrelſe til een kyndig og duelig Mand, hvortil han foreslog Commandeur Wleugel. Selskabet beſluttede derimod, efter denne Sags Forhandling, (21. Jan. 1820) at lade Commiſſionen vedblive, og valgte til de overblevne (Wleugel og Oluffen) to nye Medlemmer Schumacher (Prof. Aſtron. i Kiøbenhavn, men fraværende i Holſten, i Anledning af Gradmaalingsarbejder m. m.) og Thune. I en Beretning af 5. Mai meldte Commiſſionen, at Arbejderne i Holſten i 1819 vare fortsatte paa ſædvanlig Maade, at i Alt omtr. 16½ Quadr. Mil i bemeldte Sommer vare opmaalte; at Kortet over den nordveſtliche Deel af dette Hertugdømme var reentegnet, og Stiftingen af den nordøſtliche Deel ſaa nær ſin Fuldførelſe, at det

^{356 b)} Indtægten for Selskabets Landmaalingſfond var ſaaledes fra 1821 omtr. 1220 Rbdlr. aarlig, hvortil fra 1836 kom et Tillæg af 570 Rbdlr. for en Medhjælper eller Topograph (O. N. Olfen).

³⁵⁷⁾ General-Quartermesterſtaben tilmeldte Selskabet d. 16de Apr. 1830: at Staben vilde indgaae med en Plan og Foreſtilling til Kongen om at udgive nye Landkort over Danmark. Selskabet ſvarede: at det kunde ei andet end anſee dette ſom et nyttigt Foretagende, og vilde underſtøtte det i Alt hvad det var i Stand til, ved Udlaan af Korttegninger, m. m.

kunde ventes færdigt til August Maaned; og endelig at Landmaalingens Fond ogsaa for 1819 havde et Deficit af 600 Rbdlr.

Men nu var (under 4de Februar) indløbet et Svar fra Prof. Schumacher, hvori han erklærede, ei at kunne modtage Valget som Medlem af Landmaalingens-Commissionen, eller deeltage i dens Arbejder; da han, formedelst Gradmaalingen, maatte opholde sig den meste Deel af Aaret i Holsten; ved hvilken Leilighed han tillige fremsatte sine Bemærkninger over Selskabets geographiske Opmaaling og Kortudgivelse, paa sammes daværende Standpunkt, og sin Formening om den Maade, hvorpaa man helst i Fremtiden maatte fortsætte dem. I Almindelighed gif denne hans Mening ud paa, at Selskabets Kort, i hvor udmærkede de end vare for den Tid, da man begyndte Arbejdet, nu neppe kunde betragtes anderledes end som forældede, paa Grund af de store Forbedringer, som alle til Topographien henhørende Arbejder i den lange Tid havde medtaget, baade ved Instrumenternes Forbedring og af flere Aarsager. Han vilde ingenlunde lægge Selskabet dette til Last; det var en Skiebne, som dets Landkort deelte med alle store og vidtløstige videnskabelige Foretagender, som maa forældes, naar de medtage lang Tid, og ei kunne holde Skridt med Videnskaben selv i dens hurtige Fremskridt. Da man imidlertid netop vilde giøre strengere Fordringer til disse Kort, der udgif umiddelbart fra Selskabet, eller under dets Navn og Bestyrelse: var det hans Mening, at man, uden hverken at forlade Arbejdet usfuldendt, eller fortsætte det i en væsentlig forandret Skikkelse, kunde tage den Udvei, at fortsætte Kort-Udgivelsen i den gamle Stil indtil videre ("so daß die Karten das ganze eigentliche Dänemark umfassen"); men udgive Holsten i 4 Specialblade, paa en Maade, hvorved disse skulde kunne overgaae de bedste samtidige Værker i andre Lande. ("Welche die besten unserer Zeit überträfen.") Vel vilde det være mueligt, at kun faa, maaskee slet ingen, af de hidtil i Holsteen samlede Materialier, kunde benyttes til det nye Diemeed; men de kunde i ethvert Tilfælde være tilstrækkelige, til deraf at construere et Generalkort over Holsten, hvortil Trangen for Publicum, og for Auctoriteterne, var lige følelig. ³⁵⁸⁾

³⁵⁸⁾ Hverken et saadant Generalkort, eller de 4 Specialkort over Holsten, ere hidtil udfomne.

Denne Erklæring af en berømt Astronom, forseilede ikke sin Virkning. Enkelte i Selskabet begyndte at fatte Mistilid til det hele Foretagendes Værd. Præsidenten opfordrede (8. Febr.) den mathematiske Klasse til, i Forening med Landmaalingsscommissionen, at meddele Betænkning over Professor Schumachers Mening og Forslag. Paa Dngangsbrevet var Prof. Oluffen den eneste, der i det han tillige paaviste Nødvendigheden af "at en mere nøiagtig Plan, hvorefter det ønskes, at Landmaalingen herefter skulde gaae frem, maatte forelægges," bestemt erklærede: "at det upaatvivelig vilde være ligesaa vanskeligt, som betænkeligt, at giøre nogen væsentlig Forandring i den geographiske Landmaaling og Kort-Udgaven, nu da det hele store Arbeide saa at sige snart er færdigt." Denne Mening, havde dog alt for vægtige Grunde imod sig, til at trænge igiennem. Classen, i Forening med Commissionen, der nu ogsaa havde Prof. Schumacher, som nærværende, til Deeltager, indgav (30. April 1820) en Betænkning,³⁵⁹⁾ hvori Pluralitetens modsatte Ansæelser førte Ordet. Man kunde dog ei andet, end erkiende: at ogsaa de holfstenske Kortarbeider, hvad den trigonometriske Deel angaaer, havde en Fuldkommenhed, som man ei vilde tillægge den topographiske Deel; eller med andre Ord: at af de to Hovedpunkter, hvorpaa et Landforts Nøiagtighed beroer, Rigtigheden af det Triangel-Net, der lægges til Grund, og en tro Afbildning af Landet, der skal fremstilles, havde det af Wessel optagne og affatte Triangel-Net, "en for sin Bestemmelse tilstrækkelig Nøiagtighed."³⁶⁰⁾ Dette for den afdøde Geograph's Minde ærefulde Resultat var opnaaet paa en fyldestgørende Maade; nemlig ved en foretaget Sammenligning af tvende Wesselske Linier i det østlige Holsten med Trianglerne i den Schumacher'ske Gradmaaling fra samme Egn. Saaledes antog man: at den trigonometriske Deel ikke behøver nogen for Kortene væsentlig For-

³⁵⁹⁾ Den er underskrevet af Lovensørn, Wleugel, Oluffen, Degen, Schumacher, U. Jürgensen, Thune, S. C. Ørsted.

³⁶⁰⁾ I Ørsted's Oversigt over Selsk. Forhandl. fra 1814—22, p. VIII hedder det om Wessels trigonometriske Kort over Hertugdømmerne: "Dette hyperlige Kort, hvorved Hr. Wessel sætter Kronen paa sine mange og store Fortienester af den geographiske Landmaaling, lægges til Grund for de 4 Kort, der skulle udgives over Hertugdømmerne."

bedring;" i det man tillige erkjendte: "at den topographiske Deel paa Selskabets Landkort nu staaer tilbage for den nærværende Tids bedste Kort." Den forenede Committee overlod til Selskabets Afgjørelse, hvilken af de to Maader til at fortsætte og fuldende Kort-Arbejderne der skulde vælges; enten at bearbejde det hele endnu manglende Terrain, efter den nye Plan, paa 4 Kort; eller at lade den sydvestlige Deel af Hertugdømmet Slesvig, som endnu stod tilbage og var tegnet, i Forening med en Deel af det nordlige Holsten, udgaae paa sædvanlig Maade; og give den sydøstlige Deel paa en mindre og affkaaret Blade, ved at benytte den næsten færdige Blade over den nordøstlige Deel af Holsten. I begge Tilfælde gjorde Committeeen opmærksom paa, at en ikke ubetydelig forøget Bekostning vilde opstaae, da "efter den nye Plan mange af de geographiske Landmaalers Kort, med Hensyn paa Terrainets Afbildning, ei vilde kunne benyttes."— Den tredie Udvei, som Oluffens Ytringer tydeligt nok henviste til: at benytte, ogsaa for Holsten, de Wesselske trigonometriske Arbejder, som almindelig erkjendt vægtagtig Grundvold for Kortet; at lade det næsten færdige Specialkort over en Deel af Holsten og Slesvig, fuldføre, og derefter at bringe Opmaalingen og Tegningen af den forholdsvis ringe Deel af Holsten, som endnu stod tilbage,³⁶¹⁾ til Ende; blev i Committeeens Betænkning ikke berørt. Dog ligger det for Dagen, at man derved, uden at være udsat for den mindste billige Dadel, vilde paa en consequent Maade i nogle Aar, med den engang normerede Bekostning, og til umiskjendelig Nytte for det Offentlige, kunne have fuldført Selskabets Landkort, maaskee endog ikke uden en og anden topographisk Forbedring, men efter den hidtil fulgte Methode. — Det maatte paa den anden Side synes paa-faldende, om endog denne Methode i det Topographiske lod endeel tilbage at ønske, at Kortene over en enkelt Deel af Staten skulde ansees som mere trængende til en saa absolut Konstfuldkommenhed, end det hele øvrige Danmarks geographiske Landkort, som i 70 Aar

³⁶¹⁾ Af Hertugdømmet Holsten, hvis Fladeindhold (uberegnet det Gutinse) regnes til 156½ Quadr. Mill (Gudme's Schleswig-Holstein. I. 1833. S. 26) var i A. 1820 opmaalt og tegnet omtrent 123 Quadr. Mill. Saaledes var kun 32 Quadr. Mill, eller omtrent to Aars Arbejde tilbage. (s. ovenfor S. 365.)

have gjort uberegnelig Nytte; saameget mere som hiin absolute Fuldkommenhed, om den end er opnaaelig, dog heller ikke er af bestandig Varighed, da Culturen ved Skovs Forsvinden, og nye Plantninger, Mosers Udtvrring, Jndspers Formindskning, Eiendommens Deling, Byers Udfikstning, Marsklandes Inddigning, Heders Dydyrkning, Landjords Indvinding fra Havet, o. s. v. idelig indvirker ogsaa paa Egnenes naturlige Udseende, og folgelig giver "Billedet af den aftegnede Jordflade" mindre nviagtigt.

Efterat den vigtige Sag var refereret i et Møde d. 26de Mai (22 Medlemmer nrvarende) tog Selskabet denne Beslutning: "Det vnsker at lade sine Kort over Holsten udarbejde efter en ny Plan, saaledes at Terrainet fremstilles saa fuldkomment som mueligt. Derimod slutter Selskabet sine Kort over Slesvig efter den hidtil fulgte Plan. Efter Landmaalings-Commissionens Forslag overdrages Arbejdet over Holsten til Professor Schumacher, og denne anmodes om et Forslag angaaende Arbejdets Plan og Bekostning." Professor Schumacher, som i en Skrivelse af 2. Jun. modtog den ham af Selskabet overdragne Udgivelse af Kortene over Holsten efter en ny Plan, og angav denne at ville blive den samme, hvorefter han bearbejder Kortet over Hertugdømmet Lauenborg, nemlig med en saadan Nviagtighed i den topographiske Tegning, "at Kortet giver et Billede af den aftegnede Jordflade, saaledes som den vilde vise sig for Diet fra et betydeligt ophoiet Standpunkt":³⁶²⁾ saae sig dog ei i Stand til at meddele det begierede Overslag over Omkostningerne ved den nye Plans Udfarelse, og Tiden som den vilde medtage, inden han ved et Mars Erfaring havde prøvet Arbejdernes Duellighed. Han forbeholdt sig i øvrigt, at bemyndiges til selv at kunne antage og affkedige de geographiske Landmaalere, der skulde benyttes ved Dpmaalingerne i Holsten, saaledes som dette allerede af Hs. Majestæt var ham bevilget med Hensyn til Gradmaalningen. — Selskabet indgik imidlertid med en Forestilling til Kongen, bygget paa de tagne Beslutninger og paa Professor Schumachers Forslag og Erklæring;

³⁶²⁾ "Man erkennt hieburch die Bildung des Terrains, den Zug und die Abflusungen der Höfe, Städte und Dörfer im richtigen Verhältniß ihrer Größe zu dem angegebenen Maasstabe, und überhaupt alles was sich ohne Verwirrung auf der Platte darstellen lässe."

og Hs. Majestæt bevilgede (i Refsr. af 25. Jun. 1820) alle Indstillingens (ovenfor angivne) Punkter; hvortil ligeledes hørte: at der fra Selskabet maatte indgives allerunderdanigst Forslag til en for Overlandmaalings-Inspecteur Bruuns 50aarige Tjeneste og hvoie Alder passende Pensionering ved hans Afstedigelse; ligesom ogsaa Forslag til de geographiske Landmaalere og Land-Inspecteurer Bugges og Gudmes Afstedigelse og Pensionering, naar disse havde fuldført de Arbeider, som endnu maatte være at paalægge dem. Under 28de April 1821 bevilgede Kongen, efter Selskabets Indstilling, i Følge Beslutning, tagen 9. Februar 1821, samtlige ved den geographiske Landmaaling ansatte Embedsmænd deres Afsted i Naade; Overlandmaalings-Inspecteur og Ridder S. Bruun med en Pension af 1200 Rbdlr., som var 200 Rbdlr. over hans Gage. Inspecteurerne Bugge og Gudme erholdt ligeledes deres hele Gage (740 og 570 Rbdlr. r. S.) i Pension. Landmaaler A. Storm erholdt Bestalling som Landmaalings-Inspecteur og 270 Rbdlr. r. S. i Bartpenge. Disse Summer bleve derefter affortede i de Selskabet paa den Tid tillagte 4000 Rbdlr. r. S. aarlig af Finantscasfen. — Saaledes var paa en Maade Selskabets Bestyrelse af de danske geographiske Opmaalinger og Kortarbeider ophørt. De følgende, endnu af Selskabet og dets Landmaalings-Commission umiddelbart ledede Kort-Arbeider ere ovenfor nævnte (S. 440), og ville yderligere komme til Dmtale, naar den endelige Overdragelse af det hele Foretagende, for saa vidt som det endnu vedkom Selskabet, bliver at berøre.

IV. Om Selskabets danske Drdbog, og dette Arbeides Fremme er allerede handlet i tredie Periodes Historie, og det meste og vigtigste derom, saavel med Hensyn til Værkets Charakter og Bessaffenhed overhovedet, som til de enkelte Bogstavers Udarbeidelse ved forskjellige Redacturer, og Revisions-Commissionens Virksomhed, berettet, ikke allene indtil Slutningen af hiint Tidsrum, eller A. 1815, men ogsaa hvad der tilhører den fjerde og sidste Periode, for ikke at udrive disse Gienstande af det nødvendige Sammenhæng. (ovenf. S. 396-404). Jeg kan saaledes indskrænke mig til en kort Angivelse af det, der endnu kan være at bemærke om Drdbogsarbeidets Skiebne og Resultater, fra 1815 til nærværende Tid, eller Slutningen af 1842. Endskiøndt nu Arbeidet heller ei i dette lange Tidsrum

har kunnet opnaae sin Slutning, eller endnu i flere Aar vil kunne see den i Møde: saa var det paa en Maade derved heldigere i denne Periode, at i det mindste i dens første 14 Aar (1815—1829) kunde, for en Deel som Frugten af den forrige Periodes Revisionsarbejder, Ordbogens Trykning langt meer end forhen paaafyndes. Denne nødvendige Bemærkning, hvis historiske Beviser findes i det Foresgaaende, bør ei forbigaaes; da det ellers vilde faae Udseende af, at næsten Intet var fæet i 13 Aar, og derimod 3 hele Bind udarbejdede og udgivne i 9 Aar, eller fra 1820 (da Ordbogens 3^{die} Bind udkom) til 1829. Vi have derimod seet (S. 389) at Bogstavet **J** særskilt var udkommet ved Slutningen af 1808; ligeledes blev **K**, som et følgende Hefte med egen Paginering, udgivet da det var færdigt fra Pressen, (1820); og hertil foieides endnu Bogstavet **L**, hvorpaa disse tre Bogstaver udkom 1820 som Ordbogens tredje Bind, ledsaget af en udførlig Fortale, der var underskrevet af Commissionens Medlemmer (**E. V. Viborg**, **B. Thorslacius**, **P. E. Müller**, og **J. Møller**) og dateret 31. Marts 1820. I denne af **P. E. Müller** forfattede Fortale meddeles en kort historisk Udsigt over Ordbogsarbejderne, fra deres Begyndelse; tillige fremsættes, foruden Hoved-Grundsætningerne for Lexikographie i Almindelighed, de ledende Ideer, som ved en dansk Ordbogs Udgivelse fortrinligen maatte komme i Betragtning, og udvikles, hvorledes Commissionen havde dannet sig en i adskillige Henseender, i Sammenligning med den oprindelige, noget modificeret Plan for den danske Ordbogs Fortsættelse, af hvilken Plan derefter Hovedtrækkene angives (saaledes som de især fra Redactionen af Bogstavet **K** maae antages at være fulgte). Fortalen gjør dernæst udførlig Rede for de til Ordbogen benyttede Hielpemidler, hvoriblandt de excerperede Skrifter og de indkomne Samlinger af Almuesord opregnes. I Henseende til de første har man undertiden udtrykt sig med for stor og ubestemt en Almindelighed (f. Ex. at danske Digtere ere benyttede ligesaa Arreboe til **Dhlenschlager** og **Jugemann**); og naar der siges "at **Solberg** har ydet et rigt Udbytte, uden at være ud-tømt": tør man ingenlunde bekræfte den første Deel af Sætningen, da der snarere maatte siges, at denne Hovedforfatter ganske lidt er benyttet. I Henseende til Orthographien gjør Commissionen ligeledes i Korthed Rede for de fulgte Grundsætninger, blandt hvis Resultater ogsaa er: "at man har været nødt til at følge den i

de to første to Dele vedtagne, hvor den ikke kom i Modsigelse med sig selv."

Ordbogens 4de Bind, indeholdende Bogstaverne M, N og O, hvis Trykning kunde begynde i A. 1822, udkom fra Pressen 1826; og denne Deels korte Fortale (underskrevet af B. Thorlacius, P. E. Müller, J. Møller og K. L. Rahbek) er dateret den 10de April. Her nævnes Redacteurerne af de enkelte Bogstaver, de indtraadte Forandringer i Commissionens Personale, og dens Forretningers Gang. Blandt de af Videnskaberne Selstabs Medlemmer, som ved Oplysninger og Meddelelser have understøttet Commissionen under denne Deels Giennemsyn, nævnes især Dverberghauptmand Brännich, Prof. J. W. Hornemann, Admiral Løvenørn, Professor Raab, Professorerne Reinhard, Rosenvinge, Sæptorph og Ørsted.

Efter den i bemeldte Deel yttrede Forhaabning, udkom den 5te Deel af Ordbogen, med Bogstaverne P, Q og R, allerede to Aar efter den fjerde; og Fortalen (undertegnet af Thorlacius, P. E. Müller, K. L. Rahbek og Kolderup-Rosenvinge) er dateret den 6te April 1828. Om Redactionen af Bogstavet R, hvorom i Fortalen til 3^{die} Bind, inden det var underkastet Revision, siges, "at det var redigeret med megen Omhyggelighed", bemærkes her: (hvilket for en Deel kan oplyse, hvad ovenfor, S. 397. 98, er sagt) at "da Redactionen af dette Bogstav var foretaget førend Ordbogens 3^{die} Deel var udkommen, var Redacturen ikke aldeles forkærlig med de Grundsætninger, hvorefter de senere Bogstaver vare blevne udarbejdede; hvoraf fulgte, at en Deel heraf maatte forandres, en Deel føies til, og at Revisionen kun langsomt rykkede frem." Af modtagne nye Bidrag og Samlinger til Ordbogen nævnes kun Professor og Ridder J. Smidth's med Udmærkelse.

Ordbogscommissionens, for dette Foretagende nidkiære og virksomme Formand, Statsraad og Professor B. Thorlacius, tiltraadte i Mai 1826 en lang Udenlandsreise; i hvilken Anledning Selstabet, efter Commissionens Forslag, valgte Professor J. L. Kolderup-Rosenvinge til dens Medlem, og han mødte første Gang den 23de Januar 1827. Rahbek havde, som ovenfor er anført, kun taget liden Deel i Ordbogsarbejdet, og meget stelden bivaanet Commissionens Møder. Han afgik ved Døden d. 22de April 1830. Thorlacius indtraadte vel igjen efter sin Hjemkomst som Formand

(1828, d. 25de August), men kun omtrent et Aar deeltog han i dens Arbejde, og mødte sidste Gang den 29de Jun. 1829. Angrebet af en Sygdom, der hastigt nedbrød hans Legems- og Siælskræfter, døde den virksomme og fortiente Lærde, i hvem Selskabet mistede et af Landsmænd og Fremmede høiagtet Medlem, den 8de October 1829. Endnu mere pludseligt og uventet var Tabet af Commissionens ikke mindre virksomme og utrættelige Medlem, Professor J. Møller, der sidste Gang overvar et Møde den 10de Sept. 1833, og endnu i sin kraftige Manddomsalder blev bortrevet den 25de Novbr. s. A. Endelig led Commissionen Aaret derefter et nyt Tab, som Danmark og hele Norden dybt beklagede tilligemed Selskabet, der i 24 Aar havde talt ham blandt sine navnkundigste og hæderligst berømte Medlemmer, i Biskop P. E. Müller. Endnu den 17de Jun. 1834, (netop den 21de Marsdag efter hans Dødtagelse i Selskabet) da den ædle og siældne Lærde allerede længe havde baaret Dødsspiren i sit Bryst, hvis Udvikling han ved Embedsnidkierhed fremskyndte, deeltog han sidste Gang i Ordbogsrevisionen, som var et Arbejde, han med levende Deeltagelse og vedholdende Iver og Arbejdsomhed havde fremmet, siden han indtraadte i Commissionen; endskjøndt han selv baade erkjendte Ordbogens Ufuldkommenheder, og med skarpsynet Kritik havde lagt dem for Dagen. Han indsaae imidlertid, ligesom flere af Commissionens sildigere Medlemmer, at dette lexikaliske Arbejde var naaet for langt, til at man nu med Være kunde opgive dets Fuldførelse; og han stræbte, saavidt det stod til ham, og saavidt Bærkets engang vedtagne Indretning og Grundform gjorde det mueligt, at lade Sprogkritik, Nøiagtighed, Orden og Smag i Ordforklaringer bøde paa nogle af de Mangler og Svagheder, hvorunder denne Ordbog fra Begyndelsen har lidt, og vedbliver at lide.

Efter Biskop Müllers Død var Ordbogscommissionen sin Dødsløsning nær. Af dens Medlemmer var ifkun Etatsraad, Professor Koderup-Rosenvinge tilbage. Han havde i otte Aar deeltaget i Revisionen, og var fuldkommen fortrolig med Arbejdets ufuldkomne og utaknemmelige Natur, med dets uovervindelige Langsomhed, og med alle de lidet opmuntrende Omstændigheder, hvorunder det maatte fortsættes. En Forestilling af ham, om at henlægge eller opgive Arbejdet, vilde ei have manglet Grunde, der let kunde have faaet en afgjørende Vægt og Virkning. Men han var

af den modsatte Mening, og Flere meente og indsaae vel ogsaa; at hvad der i meer end et halvt Aarhundrede havde været et af Danmarks Konger med Bisald og Understøttelse fremmet Foretagende; et Værk, som i det mindste for Sprogets og den danske Lexikographies Historie altid beholder et vist Værd; og hvortil den betydeligste, ulige større Deel af den anvendte Beføstning var ydet, ikke af Selskabets Fonds, men af Kongens Particulaircasse, ei kunde opgives ufuldført, uden at udsætte Selskabet for en Dadel, som ikke kunde mangle Grund, og egentlig mere maatte træffe den nærværende Slægt, der opgav det begyndte Foretagende, end Ordbogens Plan og Indretning, der var fastsat 70 Aar tilbage i Tiden. Saaledes besluttede Selskabet, at Revisionscommissionen maatte gøres fuldtallic ved nye Medlemmer, og valgte dertil d. 21de Novbr. 1834 Professorerne C. Molbech og J. W. Madvig. Da Etatsraad Rosenvinge, otte Aar derefter havde tilkiendegivet Selskabet, at han, ved Embedsforretninger og andre literaire Arbejder, ikke mere fandt sig i Stand til at deeltage i Ordbogens Revision, valgte Selskabet, efter hans Forslag (9. Decbr. 1842), Professor og Archivregistratør W. M. Petersen til Medlem af Commissionen, i hvis ugentlige Møder han første Gang deeltog den 28de Decbr. s. A.

Siden 24de Nov. 1828, (da Bogstaverne P, Q og R, eller 5te Bind af Ordbogen var færdigt), har Commissionen, uden betydelig Afbrydelse, i ugentlige Møder, været sjsfselsat med Revisionen af Bogstavet S, uden at bringe det til at meer end 74 Ark, eller noget over Halvdelen af Bogstavet, hidtil er trykt. Hovedaarsagen hertil, Manuscriptets i mange Henseender uheldige og ukritiske Beskaffenhed, er allerede forhen omtalt; og denne hindrende Omstændighed er det i en saadan Grad, at maaskee endog en selvstændig, eller ny Redaction af Bogstavet ved Commissionen vilde have været at foretrække, og mere have fremskyndet Arbejdet, end en Revision, der bestaaer ikke allene i uophørlig Rettelse og Omsarbejdelse, men for en stor Deel i total Omskrivning. Den lange standsede Trykning har imidlertid paa ny kunnet begynde; og der er Haab om, (maaskee ogsaa for en Deel ved muellig Benyttelse af Medhielp udenfor Commissionen) at kunne noget meer end hidtil paastrynde Ordbogs-Arbejdet.

Imidlertid havde Lector Bredsdorff i Aarene 1834 og 1835 indsendt sin Redaction af Bogstavet T fuldstændig til Commissionen, og forskudsvis modtaget et Honorar af 550 Rdlr. (saaledes

beregnet omtrent til en Størrelse af 36 trykte Ark). Commissionen har af og til kunnet, til Afsværling, anvende nogen Tid paa dette Bogstavs Revision, som ved Manuskriptets Bessaffenhed er et saameget lettere Arbejde, at man snart vil kunne tænke paa at lade Trykningen af T begynde, og fortsættes samtidigen med Trykningen af S, saaledes at begge Bogstaver omtrent paa een Tid kunde udkomme.

V. Bille vi nu i denne sidste Periode historisk omtale Selskabets Skrifter, hvilke vi giennem alle Perioder have betragtet og bør betragte som den sande og væsentlige Grundvold for dets Tilværelse som videnskabeligt Samsund, ligesom den tilforladeligste Maalestof for de aandelige Kræfters Omfang og Virken, hvilke en saadan Forening i en given Tid har havt til sin Raadighed, og det værgtigste Monument, den kan efterlade om Samsundets Berettigelse til den Plads, det indtager i den videnskabelige og lærde Culturs Rige: da indsees det let, at de Betingelser, hvorunder dette maa stee, ere af den ovenfor berorte Bessaffenhed, der i dette Punkt ikke vilde tillade meget mere end en Angivelse af Skrifternes Indhold. Da nu dette vil stee paa et andet Sted (i den videnskabeligt ordnede Oversigt blandt Bilagene), og da desuden udførlige Bidrag til en saadan Udsigt over Indholdet af de Skrifter, som ere Selskabet meddeelte i dets Møder, saavel af Medlemmerne selv, som af andre Videnskabsmænd udenfor Selskabet, findes; i Selskabets aarlige Programmer eller Beskiendtgjørelser om dets Arbejder (jvf. S. 425): saa kan den historiske Beretning her være saameget kortere, og fornemmelig indskranket til at fremhæve for Betragtningen adskillige Resultater og enkelte Hovedtræk.

Med Periodens Begyndelse, ligesom i Slutningen af den foregaaende, var der, som vi meer end engang have antydet, indtraadt en fiendelig Stagnation og Langsomhed i Selskabets litteraire Virksomhed. Den yttrede sine Virkninger og Følger endnu længe efter 1815. Af det sidste (6te) Bind af Skrifternes tredie Række (hvilket Bind skulde giælde for Aarene 1809—1812, og virkelig indeholdt nogle Afhandlinger fra denne Tid), var anden Afdeling ikke engang kommen under Pressen, da Bugge døde. Trykningen tog først sin Begyndelse 1816, og det siette Bind af denne Samling udkom ikke før 1818; saaledes sex Aar efter det sidste af de Aar, som Titelbladet angiver, at Bindet skulde tilhøre. Efterat

dette Bind, hvis Indhold for en stor Deel endnu skrev sig fra den forrige Periode, saaledes omsider var fuldført, kunde man først et Par Aar derefter begynde at tænke paa et nyt Binds Udgivelse; uagtet der imidlertid i Selskabet var oplæst endeel Afhandlinger, som man forgieves søger i de følgende Dele af Skrifterne. At Selskabets Medlemmer saaledes hyppigen unddrog de i Moderne oplæste Bidrag den tilforn almindelig brugelige og foreskrevne Meddelelse i Skrifterne, vedblev, (som en nedenfor meddeelt Fortegnelse vil vise) at være en hyppigt indtrædende Grund til større Langsomhed i disses Udgivelse, og mindre Mangfoldighed i deres Indhold; hvorimod det længere hen i nærværende Periode oftere blev Tilfældet, at vidtløftige Skrifter og større videnskabelige Undersøgelser, tildeels ledsagede med kostbare Afbildninger, (s. Ex. Schlegel om de danske Loves Autonomie, Lunds Beskrivelse over den forstenede Dyrverden i Brasilien, Forchhammers danske geognostiske Arbejder, Magnusens Bærk over Runestiftens Historie m. fl.) ved at fremtræde i Selskabets Skrifter opnaaede den Muelighed til at meddeles det lærde Publicum, som de ellers vanskelige vilde have fundet.

Da man nu i Aaret 1820 igien kunde begynde at forberede et nyt Binds Udgivelse, og flere Grunde tilraadede, at lade den med A. 1800 begyndte 3de Samling, der var udkommet paa en særegen og uregelmæssig Maade, betragtes som sluttet, foreslog Secretairen (7. April) at Skrifternes Trykning skulde begynde med en ny Række, og det i to Afdelinger, een for de historisk-philosophiske, og een for de naturvidenskabelige og mathematiske Afhandlinger; at et Hefte af hver Afdeling aarligen skulde udgives ved Nytaarstid; at Udtog skulde meddeles af de oplæste Afhandlinger, som Medlemmerne ikke have bestemt for Skrifterne, og en Oversigt af videnskabelige Fremskridt og Opdagelser i fremmede Lande skulde meddeles som Tillæg til ethvert Hefte; endelig, at man ved en meget billig Priis paa Selskabets Skrifter, uden at beregne noget for medfølgende Kobbertavler, vilde bidrage til at forøge deres ringe Affætning. Alle disse gavnlige Forslag bifaldt Selskabet; men ikkun det første og det sidste af dem kom til Udførelse. Secretairen havde ved samme Leilighed foreslaaet: om man ikke ved at begynde den nye Række af Skrifterne, kunde vende tilbage til dansk Tryk, hvorved adskillige Fordele i Henseende til det typographiske Udvortes kunde

opnaaes? — eller om Selskabet vilde fremdeles beholde den latinske Tryk? — Det sidste vedtoges, til vedvarende Skade for Skrifternes Salg og Læsning; og det var her en Majoritet af 6 Stemmer, (10 Medlemmer vare tilstede) som kunde afgjøre en Beslutning, der ikke kunde tilfredsstille det danske Publicum, som endnu bestandigen helst læser Skrifter i Modersmaalet, trykte med danske Typer; men kun de Enkelte i Selskabet, der især støttede sig paa, at man skulde gjøre Skrifterne mere læselige for Udlændinge.

Den i Beslutningen vedtagne aarlige Udgivelse af et Hefte af hver Afdeling, maatte strax tilsidettes. Ikke før 1823 kunde det første Bind af den philosophisk-historiske Afdeling udkomme, og 1824 første Bind af den physiske og mathematiske Classes Afhandlinger. Fra den Tid af er derimod ingen Standsning af Betydning indtraadt i Skrifternes Udgivelse; man har været i Stand til i 19 Aar at lade 6 Bind af de philosophisk-historiske Skrifter, og 8 (eller egentlig 9 Bind) af de naturvidenskabelige og mathematisk, i Alt 15 Quartbind, komme for Lyset. Endskjøndt vist nok Format og Tryk i denne Samling, ved den førstes Størrelse og den sidstes Vidtløftighed, ere mere luxuriøse, end fornødent, og reducere det trykte Indholds Omfang fra Quartformat til en stor Octav: vil det dog ei kunne negtes, da adskillige af Bindene i denne Samling have et anseeligt Arfetal, at denne Periodes literaire Frugtbarhed i Selskabets Skrifter, (uagtet den kunde været langt større, dersom ikke saamange Bidrag havde taget andre Veie) neppe staaer tilbage for nogen af de tidligere. At den ligesaa lidt behøver at frygte en saadan Sammenligning, i Henseende til Indholdets videnskabelige Værdi: er en Forudsætning, som Tidens store og mægtige Fremskridt paa Videnskabernes Bane gjør meget naturligt: men som vi helst bør overlade en kommende Alder at bekræfte.

Wille vi kaste et overfløende Blik paa det hele Forraad af Lærdomsarbejder og meer eller mindre vigtige og dybtgaaende videnskabelige Undersøgelser, Jagttagelser og Beskrivelser, som denne, allerede i sit Omfang betydelige Skriftsamling indeholder: da vil det maaskee allerførst vække Opmærksomhed, hvor ringe i Antallet de Arbejder ere, som ved at falde under den philosophiske Classes Flag, kunde omfatte Materier, ikke blot af den speculative og practiske Philosophie, men ogsaa af Konstlæren eller Æsthetiken, Sprogens Philosophie, den almindelige og sammenlignende Grammatik,

Pædagogiken, den høiere Philologie, og flere Discipliner. Blandt samtlige 91 eller 92 Artikler, som ovenmeldte 15 Bind (tilligemed den hidtil trykte Deel af et sextende) frembyde, tælles kun en eneste linguistisk, eller til den almindelige og sammenlignende Sproglære henhørende Afhandling, og to philosophiske. At de sidste tilhøre en Forfatter, om hvilken den Tid, vi gaae i Møde, maaskee i endnu høiere Grad, end den nærværende, vil erkiende, at han hører til dem, som baade Aand, Tænkeform og Sprogform stemple som dansk Classiker, giver dem unegteligen et indvortes Værd, der staaer langt høiere, end det numeriske Forhold; men dog maa dettes yderst ringe Tal i hiin Klasse af vort Selskabs Arbejder nødvendig tildrage sig den historiske Betragters Forundring, og tillige henlede Tanken paa det uforholdsmæssigt ringe Antal af Medlemmer, Selskabet tæller i vedkommende Afdeling.

I de historisk-archæologiske Fag (som i Alt tælle 23 Artikler, foruden et meget vidtløftigt Arbejde, ³⁶³) der egentlig mere maa betragtes som et særskilt Værk, hvis Udgivelse Selskabet har bekostet, end som en Afhandling eller et Bidrag, i sædvanlig Form, til dets Skrifter) hersker vel et tilsyneladende gunstigere Forhold; men dette taber igjen en Deel af sin numeriske Styrke, naar man erindrer, at den historiske Classes Medlemmer ere tre Gange saa talrige, som den philosophiske; og end mere, naar man tilføier den Bemærkning: at ikke mindre end 17 af hine 23 Bidrag ere oplæste i Selskabet og trykte før Slutningen af 1830, og tilhøre Medlemmer, hvis Tab Selskabet allerede i endeel Aar har beklaget. Saaledes bliver kun 6 Bidrag, (foruden Magnussens Rune-Værk) tilbage for de senere 12 Aar og for de nulevende 12 historiske Medlemmer, og af disse Bidrag tilhøre de 3 udførte een Forfatter (Conf. Raad Werlauff.)

Et andet, mere gunstigt Forhold, og en langt betydeligere literair Frugtbarhed, møder os i Skrifternes physisk-mathematisk Afdeling (uagtet, som nedenfor vil sees, et ikke ringe Antal af Bidrag og Afhandlinger ved Medlemmer af disse Classer ere oplæste i Selskabet, uden at foresindes i Skrifterne). Saaledes tælles i denne Afdeling 23 zoologiske, anatomisk-physiologiske og palæontologiske

³⁶³) Hr. Etatsr. Geheime-Archivarius Magnussens over Runerne og Runeskriften, i Anledning af den 1832 foretagne Undersøgelse af Klippen Runer i Bleking; hvilket Værk (med Registeret 742 S. 4te med 14 Kobbert.) udgier VI^{te} Bind af Selskabets histor. philosoph. Skrifter.

Bidrag,³⁶⁴) ved 11 Forfattere, hvoraf een udenfor Selskabets nuværende Medlemmer; ligeledes 6 botaniske Bidrag af 4 Forfattere (foruden en Skildring af Vahls Leynet, Arbejder og Fortjenester som Botaniker ved Zornemann); 17 physiske, kemiske og mineralogisk-geognostiske, ved 8 Forfattere (5 allene af Forchhammer); og 19, henhørende til den rene og anvendte Mathematik, ved 9 Forfattere, af hvilke to ikke tilhøre Selskabets Kreds.

Herved er nu at bemærke, hvad nylig berørtes, at de trykte Skrifter, især hvad de sidstnævnte Afdelinger angaaer, langt fra ikke, saaledes som i ældre Tider, indbefatte alle de videnskabelige Bidrag, Undersøgelser og Jagttagelser, som ved Oplæsning i Møderne ere meddeelte Selskabet af dets Medlemmer, og af andre Videnskabsmænd. Det hører til Selskabets, saavel som til Videnskaberne Historie i vort Fædreland, at ogsaa i nærværende Periode de vigtigste af saadanne Bidrag nævnes, for at vise, hvor langt større Omfang, Selskabets Skrifter vilde have faaet, dersom Alt var trykt, hvad der mundtlig blev foredraget eller oplæst i dets Møder. Jeg troer imidlertid kun at burde i efterfølgende Fortegnelse optage saadanne utrykte, eller andensteds trykte Bidrag, som i Protocolerne udtryffeligt gives Navn af *A f h a n d l i n g e r*; og forbigaaer derimod hvad der, i Følge Angivelsen af Foredragets Indhold, mere havde Charakteren af kortere videnskabelige Meddelelser, Beretninger om enkelte physiske og kemiske Forsøg og naturhistoriske Jagttagelser, m. m.³⁶⁵) hvorom desuden kan henvises til Selskabets aarlige (nu maanedlige) Oversigter eller Beretninger.

1816, d. 16de Febr. forelæste Prof. B. Thorslacius: "Kritiske Undersøgelser over en islandsk historisk Fortælling fra 12de Aarhundrede, kaldet *Flotsdælernes*, eller *Dropløgs Sønners Saga*."

³⁶⁴) Blandt de sidstnævnte ere Dr. P. W. Lunds vigtige Afhandlinger over den uddøde Brasilianske Dyrverden, beregnede efter de særskilt leverede og indførte Bidrags Antal; uagtet de vistnok egentlig udgjøre et sammenhængende Arbejde.

³⁶⁵) Det kan saaledes bemærkes, at fornemmelig Selskabets Secretair, allerede fra tidligere Aar i denne Periode, og indtil nærværende Tid, har foredraget en stor Mængde videnskabelige Bemærkninger og kortere Meddelelser, som ikke trykkes i Skrifterne; og hvis Bestemmelse især har været, at et Møde, i Mangel af andre oplæste Bidrag eller Afhandlinger, ikke skulde gaae forbi uden videnskabelige Meddelelser.

(Jvf. Oversigten for 1814—22. S. XIX.) — 1816, Mai: Prof. L. Jacobson havde indsendt en Afh. om Vene-Systemet hos Fuglene og Krybdyrene, hvorover den nedsatte Commission (28. Nov. 1817) afgav en Beretning, og Selskabet besluttede dens Optagelse i Skrifterne. (Jvf. Dversf. 1814—22. S. XXXVI.) — 1816, Mai 31. Prof. Gamborg forelæste en Afhandl. over det Spørgsmaal: om Moralens Grundsatninger for Individer ogsaa ere forbindende for Samfund? ³⁶⁶) — 1816, Decbr. 13. forelæste Prof. Degen, en Afhandling over et i Newtons Arithmetica Universalis forekommende Problems almindelige Oplosning. (Secretairen medtog den.) 1816, d. 27de Decbr. Professor S. C. Sibbern: en Afhandling om Spørgsmaalet: hvad det er, at sandse? med Hensyn til den dyriske Magnetismes Phænomener. — 1817, d. 10de Jan. Prof. P. E. Müller: en Afhandling om Forholdet imellem den ældste tydske og nordiske Poesie. — 1817, Febr. 7. Prof. Sibbern en Afh. over Spørgsmaalet: hvori Skienhed bestaer? — 1817, d. 14de Marts S. C. Ørsted: et Mindeskrift over Selskabets afdøde Medlem, Major J. Steffens. — 1817, Dec. 12. S. C. Ørsted: en Afhandling om de physiske Lærebøgers Architectonik. — 1818, Mai 15, og 1820, Febr. 18. L. Engelstoft: "Fremstilling af Begivenhederne i Norden, fra Christoffer af Baierns Død til Nigernes Forening under Christian I." (s. den anf. Oversigt S. XLIII.) — 1819, 5. Febr. Prof. Sibbern: en Afh. om den psychologiske Inddeling af Teleserne. (Dversf. 1818. 19. S. 18.) 1819, April 30. J. Møller: et Mindeskrift over Selskabets afdøde Medlem Confessionarius C. Bastholm. ³⁶⁷) — 1821, den 19de Januar, Prof. Sibbern: "en genetisk Udvikling af Begreberne Drift og Lidenskab." — 1821, Febr. 9. S. Mønter: "Om Christi Fødselsaar, og dets Ansættelse til A. 747 efter Roms Bygning, 6 Mar før Era Dionysiana." — 1821, 6. Apr. S. C. Ørsted: en Afhandl. "om de electriske Virkninger's Verelkamps Forhold til Magnetisme, Lys og Varme." — 1822, d. 29de Marts, L. Engelstoft:

³⁶⁶) Om denne Afhandlings Bestaenhed vides intet; men Protocollen udviser, at Selskabet 26. Jul. 1816, tog den ganske usædvanlige Bestutning: "at intet Udtog af Prof. Gamborgs Afhandling optages i Programmet."

³⁶⁷) Er trykt i det af Forf. udgivne Theologiske Bibliothek. XVI^{de} Bd.

et Mindeskrift over N. Kall. Den 25de Januar: Prof. Reinhardt: en Beretning om de til forskjellige Tider i Danmark fundne Elsbjurs-Horn og Granier. Den 8de Februar. S. C. Ørsted: en Afhandling om Forholdet mellem de kemiske Tal og den specifike Vægt. — 1823, Februar 14. Reinhardt: Beskrivelse og Bemærkninger over nogle i den sildigere Tid opdagede grønlandske Fuglearter.³⁶⁸) Den 14. Febr. L. Jacobson: Jagttagelser over Binyrerne og deres Vener hos Fugle og Krybdyr.³⁶⁹) — 1824, 19. Marts. S. Münter: en Afhandling om Reliquier i Hedenstabet, hellige Træer og mythiske Dyr. (jvf. Oversigten. 1814—22. S. LXXIII.) Den 2. og 23. April: Prof. J. S. Schouw: Undersøgelse om hvorvidt Climaterne paa Jordkloden kunne antages, væsentlig at have forandret sig. (jvf. Oversigt. 1823—24. S. 6—13.) Den 12de Nov. S. C. Ørsted: en Afhandling over Gyldigheden af den Mariottiske Lov for Legemernes Tryk. (Overs. for 1824. 25. S. 13.) — 1825, d. 8. Apr. K. Nyerup, Bemærkninger angaaende den saakaldte Cronica Slavica incerti auctoris, og et Exemplar af dens første Udg. med haandskrevne Tillæg. (jvf. Overs. 1824—27. S. XXXV). — 1815, Mai 6. Prof. L. Jacobson: Beretning om en Opdagelse henhørende til Diets Anatomie. (jvf. Oversigt 1824—27. S. XVII). — 1826, Jan. 6. og 20: Prof. M. S. Bornemann: Udvikling

³⁶⁸) Denne Forfatter har desuden i senere Aar (jvf. s. Ex. Oversigterne s. 1824. 25. p. 2; for 1828. 29. p. 5; for 1829. 30. p. 15—20; for 1830. 31. p. 18; for 1832. 33. p. 4; for 1833. 34. p. 2; for 1834. 35. p. 5—8; for 1835. 36. p. 9—12 o. s. f.) meddeelt Selskabet en heel Række af interessante Beskrivelser og Afhandlinger til den ichtyologiske, ornithologiske og andre Dele af den grønlandske Fauna, tildeels med Hensyn til at forberede en ny Udgave af vor berømte O. Fabricii Fauna grönlandica; men af disse zoologiske Bidrag findes kun ganske faa i Selskabets Skrifter.

³⁶⁹) I Anledning af denne Afhandling refererede Prof. Bornemann (som fungerende Secretair under Prof. Ørsteds Fraværelse paa en Udenlandsrejse), i det følgende Møde: at Prof. Reinhardt, der efter Oplæsningen havde yttret, at nogle af disse Jagttagelser allerede vare giorte af ham for flere Aar siden, og meddeelte i det medicinske Selskab, Dagen efter (15. Febr.) havde hos ham deponeret under Forsøgling det herom i det med. Selskab oplæste Bidrag. (Det omtales i Overs. fra 1822. 23. S. 8.)

af Sædelighedens moralske Idee. (s. Overs. 1824—27. S. XLVIII—LIII). 1826, Febr. 3. Prof. R. Rask: Undersøgelse over den gamle egyptiske Tidsregning (særskilt udg. 1827). — 1827, 29. Jun. C. F. Schumacher: en Afh. om Nyrernes Abnormiteter. Den 23de Nov. Prof. J. G. v. Schmidten: en Afh. om de mathematiskse Functioners Classification. ³⁷⁰⁾ (jvf. Overs. 1827—28. S. XV. o. flg.) 1827, Prof. J. F. Schouw: en Sammenligning imellem de tre vigtigste Biergmasser i Europa: Alperne, Pyrenæerne og Skandinaviens Bierge. (jvf. Overs. 1827—28 S. XXI.) ³⁷¹⁾ 1827, 7. og 21. Decbr. Etatsraad N. Schow: en Afhandl. over den græske Mythologies Historie, og dens nyere symboliske Behandling. (jvf. Overs. 1828. S. XXVIII.) — 1828, 1. Febr. Prof. R. Rask: Undersøgelse om den ældste hebraiske Tidsregning. (særskilt udgivet 1828). Den 5te Decbr. J. C. Ørsted: en Afhandl. over det atomistiske og det dynamiske System, betragtet med Hensyn paa de nyere Opdagelser. — 1829, Marts 6. Prof. Sibbern, en Afh. om den intellectuelle Anskuelse. — 1829, Marts 20. B. Thorlacius: over den gamle allegoriske Fortælling om Hercules ved Skielveien. (jvf. Overs. f. 1828. 29. S. 32.) — 1829, Jul. 3. Prof. v. Schmidten: en Afh. "om et almindeligt Princip for Rækkernes Theorie;" (Overs. for 1828. 29. S. 2). 1830, 2. Apr. Samme: en Afh. om "Integration ved continueerlige Brokker." — 1830, Jan. 8. og Marts 9. 1831, Jan. 7. Zerholdt: Bidrag til Læren om Snogenes Avling, Udvikling af Egget og Fødsel. (jvf. Oversigt 1829. 30. S. 4—12; og 1830. 31. S. 6—16). — 1830, 30. April. J. C. Ørsted: en Afhandl. om Analogien imellem Lys, Varme og Lyd. (jvf. Overs. 1830. 31. S. 24.) 1830, Nov. 19., Dec. 2. F. C. Sibbern: en Afh. om Forholdet imellem Sial og Legeme, med Hensyn til Galls og Broussais Theorier. — 1831, Mai 6. Prof. L. Jacobson: om Oprindelsen af Hermaproditer. — 1832, 27. April, Dr. P. W. Lund: en Afhandl. "om de bugfodede Blod-Dyrs Ughylstre, med Jagttagelser over Fosterets Tilstand og Livsforhold i samme." — 1832, den 7de Dec.

³⁷⁰⁾ Forf. udgav Kbh. 1827 en Afhandl. under Titel: "Kort Fremstilling af Mathematikens Væsen og Forhold til andre Videnskaber", 84 S. 8., hvori han bl. a. har udviklet Læren om Functionerne.

³⁷¹⁾ Forf. udgav denne Afhandling paa Latin som Universitetsprogram, under den Titel: Specimen geographiae physicae comparativae. Hafn. 1828. c. tabb. æn. II.

Prof. C. Molbech: Oversigt over det danske Sprogs Historie i den nyere Tid. — 1833, d. 7. og 25. Jan. Prof. J. Møller, oplæste en "Udsigt over Selskabets Historie i dets første to Decennier." ³⁷²⁾ — 1833: Etatsraad P. O. Brøndsted: tre Afhandlinger, indeholdende Beskrivelser og Forklaringer over antike græske Vaser. (Oversigt 1832—36. S. LX. o. flg.) — 1834, den 2^{den} Mai. C. Molbech: Bidrag til Nordens ældste Historie, om de finniske og lappiske Folkestammer. (jvf. Oversigt f. 1832—36. S. LXIII.) — 1835, Jan. 2. C. Molbech: Mindeskrift over Biskop P. E. Müller. ³⁷³⁾ (jvf. bem. Oversigt S. LXLVIII.) — 1835, Marts 13. Brøndsted: Forsøg til en Fremstilling af Grækenlands Eiendommeligheder, ogsaa med Hensyn paa Landets physiske og geograph. Forhold. — 1835, Nov. 20. S. C. Ørsted: en ved Forsøg bestyrtet Afh. imod Faraday's Mening, angaaende Electricitetens chemiske Oprindelse. (jvf. bem. Oversigt. S. XXII. o. fl.) — 1836, Apr. 22. Grev Vargas-Bedemar: en Afhandl. over Derne Madera's og Porto Santo's Geognosie. — 1836, Mai 20. Dr. C. Pingel: Afh. over Porphyrene i den sydgrønlandiske røde Sandstensformation. (jvf. Oversigt f. 1835. 36. p. 28 flg.) — 1837, Mai 5. Brøndsted: en Afhandling om Den Leucadia, og dens Apollotempel. — 1837, Jul. 15. Reinhardt: Beskrivelser over tre grønlandiske Fiskearter, hvoraf den ene danner en ny Slagt. — 1838, Febr. 9. Prof. Eschricht: Geognostiske Bemærkninger over Hovedskallerne i Nordens gamle Gravhøje. (jvf. Oversigt f. 1836—39. S. LV. flg.) — 1838, Dec. 7. Forchhammer: en Afhandling om den saakaldte Cimbriske Vandflod. (jvf. Oversigt for 1838. p. 5—7.) — 1839, Mai 24. En Afhandling af Professor Zansteen i Christiania: om Forandringer i Jordens magnetiske Intensitet, som ere afhængige af Maanebanens Beliggenhed. — 1839, Jul. 5. Forchhammer: en Af-

³⁷²⁾ Forf. optog denne Udsigt i sin historiske Vurdering af Kong Christian VI. og hans Regjering. 3^{die} Afdeling S. 17. (Mnemofyne. IV. Bd. S. 3—73). Han havde agtet at fortsætte dette Arbejde ved en Skildring af Selskabets nyere Historie; og bestemte denne til Dptagelse i Skrifterne. (ib. S. 5.) Men Døden bortkaldte ham for tidligt fra dette og flere videnskabelige og litteraire Foretagender.

³⁷³⁾ Trykt i Forfatterens "Nordiske Tidsskrift for Historie, Literatur og Kunst." IV. S. 457—481.

handling over de Forandringer, som Naaletræernes Harpir har lidt i Tørvemoserne. — 1839, Dec. 20. Eschricht: en Afhandl. over Marsvinenes Anatomie. — 1840, April 10. C. Molbech: en historisk-philosophisk Betragtning over de gamle Egypters Stats- og Folkeliv. — 1841, Jan. 22. P. O. Brøndsted: Afhandling om det gamle Phigalia, og Templet ved Basæa i Arcadien. — 1841, 26. Febr. Prof. J. W. Madvig: Afhandling om Grundlaget for den græske og romerske Versbygning, og dens Forhold til de moderne Sprogs Vers. — 1841, Marts 12. Eschricht: Resultater af hans Undersøgelser over Hvalerne; (og 5. Novbr. s. A. "Beretning om en d. 20. Septbr. 1841 i Odsøherred indstrandet Rynkehval). — 1841, 3. og 17. Decbr. J. S. Schouw: en Afh. om de italienske Naaletræers geographiske Forhold. — 1842, 15. Apr. Forchhammer: en Afh. "over nye islandiske og færøiske Mineralier." — 1842, Apr. 29. Schouw: en Afh. over Pompeianske Planter (i Pompeii fundne eller aftegnede Vegetabilier). — 1842, Nov. 4. C. Molbech: Bemærkninger over Skildringen af Germanernes Landboforfatning hos Tacitus, oplyst ved nyere agrariske Forhold i Scandinavien og Lydfkland. — Den 9de Decbr. L. Jacobson: en Afhandling "over Primordial-Craniet." (jvf. Selsk. Oversigt for 1842. S. 90—97). — Den 23de December, S. C. Ørsted: en Undersøgelse over Lyset, med Hensyn paa det Skønnes Naturlære. 1te Afdeling. (Anden Afdel. oplæstes d. 10. Febr. 1843.)

Foruden de saaledes opregnede utrykte Afhandlinger, oplæste af Selskabets Medlemmer i Møderne fra 1816 til Slutningen af 1842, bør her end videre nævnes de af andre Videnskabsdyrkere udenfor Selskabet indsendte Arbejder og Afhandlinger, som Selskabet i denne Periode har kiendt værdige til Optagelse i Skrifterne, hædret ved at tildele Forfatteren dets Sølvmedaille, eller paa anden Maade tilkiendt et hæderligt Vidnesbyrd. — Dr. phil. J. G. C. Lehmann erholdt 30. Jun. 1815 Selskabets Sølvmedaille for hans indsendte botaniske Afhandling om Planteflægten Primula, og den nedsatte Committees fordeelagtige Erklæring meddeelede ham efter Selskabets Beslutning. Han indsendte i 1817 atter en botanisk Afhandl. om Slægten Onosma, som vedkommende Committee 11. Jul. fandt værdig til Optagelse i Skrifterne, (hvor den dog ei findes). Hr. W. Zoffmann-Bang, (Godseier, til Hofmannsgave i Thyen) havde samme Aar indsendt en Afhandling "om Conservernes Ind-

flydelse i Naturens Huusholdning." Selskabets Committee tildeelte den et fortrinligen udmærkende Vidnesbyrd. (Afhandlingen blev op- taget i Skrifterne, og Forfatteren senere blandt Selskabets Med- lemmer.) — Cand. Theol. C. S. Lyngbye, tilkiendtes Sølvme- dailen d. 6te Febr. 1818 for en Afsh. om Grindehyalen og om Grindefangst paa Færverne, hvis Optagelse i Skrifterne tillige be- sluttedes. — Lieutenant (siden Lector og Professor) S. G. v. Schmid- ten, erholdt d. 9. Juli 1819 Sølvmedaillen for en fra Paris ind- sendt mathematisk Afhandl. om Integral-Regningens Anvendelse paa de lineaire Equationer, ³⁷⁴) og tillige, efter Ansøgning, en Un- derstøttelse af 200 Rbdlr. for at kunne lade dette Arbejde trykke paa Fransk. — Ligeledes belønnes med Sølvmedaillen en af Dr. S. J. Estrup indsendt Afhandling om Egtheden af Sanchuniatons Fragmenter (8. Marts 1822). Den historiske Klasse, som i øvrigt erkjendte denne Undersøgelses Værd, havde imidlertid fundet, at Forf.'s Hypothese om disse Fragmenters Opdigtelse i Ammonius Sacca's Skole ikke ved de anførte Grunde var bragt til Sandsynlighed.

Sølvmedaillen tilkiendtes endvidere 12. April 1822: Dr. Med. S. Gartner, for en anatom. Beskrivelse over et ved nogle Dyr- arters Uterus undersøgt glanduløst Organ. (Naturvid. og mathem. Afsh. I. p. 277.) — 1822, 14. Jun. Dr. W. Zeise for en Unders- øgelse "over Svovelfuldstoffets Forbindelser med Saltbaserne." — 1824, Jun. 4. Pastor W. Ouzen i Brecklum for et indsendt Skrift over Dannevirke og Slesvigs Antiquiteter, ³⁷⁵) — 1824, Octbr. 15. Dr. Forchhammer: for en Afsh. over Færvernes Geognosie. (Fødsfort i Naturvidensk. og mathem. Afhandl. 2^{det} Bd. S. 159). — 1825, Jan. 7. Mr. Bourdet (?) for en indsendt haandskreven Afhandling over adskillige Arter af fossile Skildpadder, med Aftegninger. (Om

³⁷⁴) Trykt under den Titel: "Recherches sur le Calcul intégral aux équations linéaires. 1819. — Forfatteren indsendte atter (7. Jan. 1820) en Afhandling om Differential-Equationerne af første Klasse; ligeledes 1821, 22. Novbr. en tredje mathematisk Afhandling, med en Ansøgning om at anbefale ham til forlænget Reise-Stipendium; hvilket han ogsaa ved Selskabets Anbefaling opnaaede.

³⁷⁵) Dette udgav Forf. et Par Aar efter i Trykken ("Untersuchungen über die denkwürdigsten Alterthümer Schlesiens" &c. Altona 1826. 260 S. 8.) men, besynderligt nok, uden i Fortællingen at omtale det ham af Selskabet til- kiendte Agtelsestegn.

Forfatteren eller Afhandlingens videre Anvendelse forekommer intet.) — Dr. E. F. Nolte i Raseburg havde indsendt en Afhandling om Planterflægterne *Stratiote* og *Sagittaria*.³⁷⁶⁾ Efter den nedsatte Committee's Bedømmelse tilkiendtes ham Sølvmedaillen 4. Febr. 1825. — Ligeledes 1825, Jan. 27. *Examinatus Juris* Jerichau for en Afhandling "over Tonernes gienfaldige Virkning." — 1828, Jan. 4. *Auditeur* Fr. Faber for en til Selskabet indsendt "Beretning om en naturhistorisk Reise i Jylland." — 1830, April 2. Ch. Westergaard for en Afhandling om Jiserierne i Liimfjorden. (Den blev deponeret i det Kgl. Naturhistoriske Museum.) — 1830. Jul. 9. *Cand. Juris* C. Jürgensen, for en mathematisk Afhandling indsendt paa Frans: "Sur les solutions particulaires des équations différentielles." &c. (Dens Indrykkelse i Selskabets Skrifter vedtoges.) — 1832, 14. Jul. Reserve-Chirurg S. C. Benz for en Afhandling om Havneglernes Anatomie. (Medaillen tilkiendtes ham som Dypmuntring til at fortsætte sine anatomiske Studier.) — 1835, Jun. 12. *Capitain* L. de Coninck for en Beskrivelse over et nyt ved Navigationen anvendeligt Instrument, eller saakaldet *Clinometer*. (indført i Selsk. Skr. Nat. og math. Afhandlinger). — 1836, Jun. 17. Dr. C. Pingel for hans Afhandling om *Porphyren* i Grønland. (s. ovenfor S. 461.) Samme Dag: Underbibliothekar ved det Classenske Bibliothek L. S. Oluffen for en Afhandling om *Epidotens* Krydstallform.

En geognostisk-geologisk Afhandling over de danske Lyrvemosers Natur og Dannelse (med særdeles Hensyn paa Skovmoserne) af *Cand. J. J. S. Steensrup*, havde vundet en af Selskabet angaaende denne Gienstand udsat Præmie. Selskabet bifaldt (1837, Jun. 2.) efter Committee's Indstilling, at Priiskriftet optoges blandt Selskabets naturvidenskabelige Afhandlinger.³⁷⁷⁾ Naturforskeren S. Krøyer erholdt (1837, 16. Jun.) Sølvmedaillen for en indsendt Beskrivelse

³⁷⁶⁾ Det udkom i Kjøbenhavn under Titel: "Botanische Bemerkungen über *Statiotes* und *Sagittaria*, von Dr. E. F. Nolte." Mit 2 Kpft. 1825. 4°.

³⁷⁷⁾ Det interessante Skrift, rigt paa nye Sagttagelser og Dplysninger, under Titel: "Geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose i det nordlige Siælland", o. s. v. er trykt i den nu færdige IX^{de} Deel af naturvidensf. math. Afhandlinger; og særskilt: Kbh. 1842. 120 S. 4°.

over de grønlandſke Amphipoder. (Optraget i Skrifterne.) — 1840, Februar 14. Polytechniſt Candidat E. B. Jerichau havde indſendt et af ham opfundet Redſkab til at maale Barmen og Legeomernes Udvidelſe ved Barmen, formedeſt Anvendelſen af de Newtonſke Farveringe. Committeeen (Dluſſen, Jürgensen, H. E. Drſted) fandt denne Opfindelſe værdig til Selskabets Opmærkſomhed, og Beſkrivelsen over ſamme til Optragelſe i Skrifterne (hvor den hidtil ikke findes). Paa Grund heraf, og af flere Arbeider, ſom Opfinderen tilſorn havde indgivet til Selskabet, foreſlog Secretairen, at belønne ham med Selskabets Guldmedaille; hvilket af Pluraliteten bifaldtes, imedens Andre foreſlog at underſtøtte Opfinderen (ſom døde i Paris 1841) ved en Pengebelønning.

Capitain Zollobøll, Inspecteur i Grønland, havde 1840 indſendt: "Ornithologiſke Bidrag til den grønlandſke Fauna." Efter en Erklæring af den nedſatte Committee (Reinhardt, Eſchricht) bifaldt Selskabet (1841, Apr. 16.) at Beſkrivelsen over de nye Arter, efter nærmere Brevverling med Forfatteren over adſkillige Punkter, optages i Skrifterne, men ikke hele Afhandlingen. — Cand. Philos. Reinhardt havde til Selskabet indſendt en Beſkrivelse over adſkillige nye Slangearter, med det yttrede Duſſe: at den maatte optages i Skrifterne. Efter Committeeens Betænkning (Reinhardt, Krøyer, Bendz) beſtemte Selskabet (1842, Jun. 17.) at Afhandlingen, med nogle Forandringer, kunde optages i Skrifterne, og Forfatteren tilkiendtes Sølvmedaillen.

VI. Hvad der ogſaa i nærværende Tilfælde, ſom et af de Reſultater, der fremgaae af denne Fortegnelse, maa vække Opmærkſomhed, er den, næſten uden Undtagelſe, til Naturvidenſkabernes og den mathematiſke Videnskabſ Dyrkere indſtrængede Kreds af yngre Mænd, ſom paa denne Naade have meddeelt Selskabets Frugter af deres videnskabelige Studiers og Arbeiders Fremgang; og det ſaadanne, ſom Selskabet har kunnet finde en hædrende Opmærkſomhed og offentlig Belønning værdige. Det er ſaaledes en, ogſaa uden for Selskabets egen Samsundskreds udſtrakt Erfaringsgjenſtand: at den videnskabelige Forſkning og Production ſynes at yttre ſig ſvagere under det Tidſrum, vi have for Die, i den hiſtoriske og philoſophiſke Retning, end i den phyſiſke og mathematiſke. Grunden til dette Phænomen, og Phænomenets egentlige Natur og Omſtændigheder hos os, kunne her ei underſøges.

Det maa kun, med Hensyn til Selskabet og dets videnskabelige Virkefreds og Virkemaade, bemærkes, at fra denne Side ingen svækkende eller hindrende Indflydelse kan tænkes at finde Sted. Navnligen i den historiske Videnskabs nationale Omraad har Selskabet viist saamegen Interesse og Virkelyst, for at fremme vigtige videnskabelige Værkers og gavnlige literaire Arbeiders Udgivelse, at dets Indflydelse, som Samfund betragtet, ei kunde andet end være ligesaa opmuntrende for den yngre, fremstræbende Slægt af Videnskabsdyrkere i dette Fag, som i de naturvidenskabelige Discipliner. — Dette vil ogsaa finde sit Beviis i den chronologiske Udsigt, vi nu skulle meddele over saadanne videnskabelige Foretagender, Undersøgelser, Skrifter og practiske Forsøg eller Arbeider, som enten ganske, eller for den største Deel, skyldte Selskabets Understøttelser deres Tilværelse.

Profesfor Finn Magnusen havde i A. 1818 vundet en af Geh. Conferentsraad J. Bülow, til Sanderumgaard igiennem Selskabet udsat Præmie, for en Udarbeidelse under Titel af "Eddalæren og dens Oprindelse," der særdeles omfattede de gamle Nordboers Cosmologie og Cosmogonie. I Selskabets Bedømmelse var yttret: at det var ønskeligt, at Forfatteren vilde udvide sine Undersøgelseres Kreds til alle nordiske Myther. I en Skrivelse til Selskabet tilbød han at udføre dette i et Bærk paa 4 Bind; til hvis Udgivelse han ansøgte Selskabet om en Understøttelse af 5—600 Rbdlr. Solv. Efter den historiske Classes Anbefaling bevilgede Selskabet (1819 d. 19de Nov.) 125 Rbd. r. Solv for hvert Bind. (Bærket udfom 1824—1826 i 4 Dele.)

Profesfor og Dr. Med. Vedel Simonsen anholdt om Selskabets Anbefaling til Kongen for en Ansøgning om Understøttelse til en videnskabelig Reise, paa hvilken han agtede at samle Bidrag til et Bærk om Overtroens og Alchymiens Historie. Selskabet meddeelte ham, "som et ved sine lærde Arbeider bekiendt Medlem af Selskabet, den ønskede Anbefaling." (5. Jan. 1821.)

Dr. philos. og Profesfor J. S. Schouw havde vundet den 1822 af Selskabet udsatte Præmie for en dansk Meteorologie, "eller en Skildring af Veirligets Beskaffenhed i Danmark, tilligemed en Udvikling af Grundene til samme." Selskabet havde først (14. Nov. 1823) besluttet dette Brittskrifts Optagelse iblandt dets Arbeider; men efter Forfatterens Ansøgning bevilgede det (5. Debr. 1823) 300 Rbdlr. til Skriftets særskilte Trykning; under Betingelse, "at

paa Titelbladet sættes: et kronet Priisfrist, udgivet med Selskabets Understøttelse." (Skriftet udkom i Kiøbenh. 1826).

Professør P. E. Müller foreslog Selskabet, at understøtte den for omtrent et Aar siden fra sin linguistiske Reise til Rusland og Indien hjemkomne Sproglærde, Prof. R. Rask, til Udarbejdelsen af et dansk Etymologicum, eller en i Ordbogsform paa Latin affattet Undersøgelse af de danske Rodords Afstammelse, ved at bevilge ham en aarlig Understøttelse af 200 Rbdlr. paa 3 Aar. Det var første Gang, at et Andragende af den Natur var forekommet; og et saadant kunde heller ikke henregnes under nogen af de Poster, hvortil det kongelige Statut af 1774, (da her ikke var Tale om at understøtte Udgivelse og Trykning af et udarbejdet Skrift), henseer Anvendelsen af Selskabets Midler. Selskabet bevilgede imidlertid (1824, 5. Marts) det Ansøgte paa 3 Aar.³⁷⁸⁾

Statsraad Engelstoft forelagde Selskabet (1825, Jan. 21.) en Prøve af et nordfrisisk Glossarium af Pastor W. Ouzen i Brecklum, (s. ovenf. S. 463) til hvis Trykning Forfatteren ansøgte om Selskabets Understøttelse. Ligeledes fremlagde Prof. P. E. Müller, (25. Marts 1825) Haandskriftet af en ved den indfødte Nordfriser, Skolelærer Bendsen i Grønskiøbing, udarbejdet Grammatik over Nordfrisernes Sprogart, som ønskedes udgivet ved Hielp af Selskabets Understøttelse. Selskabet bevilgede, efter Anbefaling af den nedsatte Committee, 500 Rbdlr. til begge Værkers Trykning, (6. Mai 1825), og til Grammatikens Forfatter en Understøttelse af 100 Rbdlr. Glossariet overtog den Gylvendalste Boghandling at udgive paa sit Forlag, imod en arkeviis beregnet Understøttelse. Udgaven, som først besørge des ved Engelstoft og Rask, og efter den sidste Død ved Engelstoft og Molbech, gik af flere Aarsager (hvortil ogsaa hørte Manuscriptets meget ulæselige Beskaffenhed) i Langdrag; saaledes at Bogen først udkom 1837, efter Forfatterens Død. Af den ved Selskabet bevilgede Understøttelse blev udredet til Trykningen af Ouzens Glossarium omtrent 246 Rbdlr. Den nordfrisiske Sproglære af Bendsen er hidtil endnu ei kommen for Lyset.

³⁷⁸⁾ Værket blev ikke udsørt. De af Forfatteren indleverede Prøver, som udgjøre 54 Quartblade og Halvark, og Bibrag til omtrent ligesaa mange Artikler, bevares blandt Ordbogscommissionens Papirer.

Profesfor Molbech forelagde i Efteraaret 1825 Selskabet en Plan til Udgivelsen af danske kobberstukne Skriftprøver af Haandskrifter og Diplomer, (især som Hjælpemiddel og Veiledning til at bestemme de første Alder); eller "Bidrag til en dansk Palæographie." Dette Foretagende blev meget anbefalet af den nedsatte Committee; og Selskabet bevilgede foreløbigen en Understøttelse af 100 Rbdlr. til Tegning og Stikning af enkelte Plader, som Prøver af et saadant Arbeide. (1825, 18. Novbr.) Profesfor Molbech forelagde vel længere hen adskillige, ved Kobbersætter Dagge udførte Tegninger af Skriftprøver fra det 13de Aarhundrede; men erklærede i A. 1828, at han for Diebliffet ikke saae sig i Stand til at fremme det paatænkte Arbeide. Han indstillede til Selskabet: om det vilde bevilge ham Anvendelsen af den tilstaaede Sum af 100 Rbdlr. til at foretage en indenlandsk Reise med Hensyn paa at tilveiebringe flere Bidrag til det danske Dialectlexikon, hvortil han i endeel Aar havde samlet Materialier; ligesom ogsaa om Selskabet vilde, i sin Tid, understøtte Trykningen af dette Værks første Hefte med 100 Rbdlr. Efter Drdbogscommissionens anbefalende Erklæring, bevilgede Selskabet begge Dele. (1828, Jun. 6.)

Profesfor Finn Magnusen bevilgedes (18. April 1826) en ny Understøttelse af 300 Rbdlr. til Udgivelsen af "en nordisk Mythologie, der skal være Fortsættelse af hans Skrift over Eddalæren."

Secretairen, som allerede tidligere havde beskæftiget sig med denne Gienstand, foreslog (1826, Mai 12.) at Selskabet vilde, under hans Bestyrelse, lade foretage en fortsat Række af Forsøg over Legemernes (især de flydendes) Sammentrykning, og der til bevilge Anvendelsen af en Sum indtil 500 Rbdlr. Selskabet bifaldt dette Forslag, og Secretairen har i flere paafølgende Aar jævnlig aflagt Beretning om dette Foretagendes Fremme (s. bl. a. Oversigterne for 1814—22. S. LXXIX. fig. 1824—27. S. LXV. 1827—28. S. XXV.)

Landinspecteur A. C. Gudme havde vundet en af Selskabet, for det Glasfenste Legat udsat Præmie, for en Afhandling om Fiskeparkers Indretning. Efter hans Ansøgning bevilgede Selskabet, paa Grund af det Forhold, hvori han som geographisk Landmaaler havde staaet til samme, (1826, Decbr. 1.) en Understøttelse af 50 Rbdlr. til Afhandlingens Trykning.

Prof. Molbech havde (1826, Dec. 15.) anbraget for Selskabet, at han i nogle Aar havde været sysselsat med at forberede Udgivelsen af et for den danske Literatur i meer end een Henseende vigtigt, hidtil utrykt gammelbanskt Haandskrift i det store Kongel. Bibliothek: et betydeligt Fragment af en dansk Oversættelse af det gamle Testamente efter Vulgata, som tilhører det 15de Aarhundrede. Naagtet Værket vel ikke var ganske uden Udset til Afsetning i Følge Subskription, var dog Subskribenternes Antal saa lidet, at Trykningsomkostningerne langt fra ikke derved kunde dækkes. Efter Ansøgning, og efter den nedsatte Committees anbefalende Betænkning, bevilgede Selskabet en Understøttelse af 5 Rbdlr. for Arket til dette betydelige Værks Trykning, og det udkom A. 1828. (S. Fort. over de paa Selskabets Bekostning udgivne Skrifter.)

Pastor J. B. Daugaard (paa den Tid Adjunct i Sorøe) havde vundet den af Selskabet udsatte Præmie for en Historie af Klostrene og Klostervæsenet i Danmark, og søgte om Understøttelse til dets Udgivelse. Selskabet bevilgede hertil 300 Rbdlr. (1827, 21. Dec.)

Dr. Bredsdorff og Lieutn. Olsen havde udarbejdet et orographisk Kort (Biergfort) over Europa, hvorfor en Præmie var tilkiendt dem af det geographiske Selskab i Paris. For at lade dette Kort stikke i Danmark, søgte de Selskabet om Understøttelse, (27. Novbr. 1827.) og 400 Rbdlr. Selve bevilgedes til dette Foretagende. (1832, 30. Marts bevilgedes endvidere en Understøttelse til Olsen paa 150 Rbdlr., for at udarbejde en Forklaring over Rilderne til de angivne Bierghøider paa Kortet; og endelig en Gratification paa 100 Rbdlr. til Kobberstikker Seehusen "for hans lange og besværlige Arbejde"; i Alt 650 Rbdlr.)

Dr. Pingel havde ansøgt Selskabet om en Understøttelse af 600 Rbdlr. til en naturhistorisk Reise til Grønland; hvilken Sum bevilgedes ham 29. Februar 1828. — Nogle Aar senere androg Just. Raad Molbech for Selskabet, at det vilde bevilge ham en Sum af 2 til 300 Rbdlr. til at foretage en indenlandsk antiquarisk Reise, med nærmest Hensyn til Undersøgelsen af fortrinlig mærkværdige Monumenter fra den forhistoriske Tid, og endel andre historiske Mindesmærker af Vigtighed, som hidtil vare ham ubekjendte, m. m. Selskabet fandt (1833, April 12.) dette "ikke overeensstemmende med de Grundsatninger, hvorefter det pleier at virke, og Bevilgningen betænkkelig for Følgernes Skyld." — Biskop P. E. Müller

var, i Anledning af hans nye Udgave af Saxo Grammaticus, kommen paa Tanker om, at det til nyere Oplysning om de berømte Steder hos denne Historiefriver, hvor han i Indledningen og i 6te Bog af Historien omtaler en Klippe i Bleking med indhuggede Bogstavtegn, og siden tillægger Harald Hildetand at have ladet indhugge Runeskrift til Minde om sin Fader, vilde være tiensligt at lade denne, under Navn af Runamo bekiendte Klippe med dens Figurer underkastes en ny, omhyggelig Undersøgelse, ledsaget af en nøiagtig Aftegning; et Foretagende, som han anbefalede Videnskaberne's Selskab at lade udføre. (1832, 9. Marts.) Selskabet bifaldt, efterat have indhentet den historiske Classes Erklæring, dette Andragende, og besluttede (11. Mai 1832) at udnævne en Committee, bestaaende af en runekyndig Antiquar, en Geognost og en eller flere Historikere, ledsagede af en duelig Tegner, til at foretage denne Undersøgelse, hvortil bevilgedes indtil 200 Rbdlr. Som Medlemmer af Committeeen valgtes Statsraad Finn Magnusen, Professor Forchhammer og Professor Molbech. Disse formaaede Landskabs- og Theatermaler C. F. Christensen til at tage Deel i Undersøgelsen og paatage sig Monumentets Aftegning. Dette Foretagende kunde dog ei komme til Udførelse før i Julii Maaned 1833. Det første, hidtil ubekiendte eller uomtalte, Resultat af Undersøgelsen var det geognostiske: at den ved Figurer, lignende Runer, udmærkede flade Klippe i Bleking, fra ældgammel Tid bekiendt under Navn af Runamo, er en Onesklippe, giennemfaaren af en lang, smal, slangeagtig dannet Trap-Gang, hvori Ridserne eller Figurerne findes. Saavel af Stedet med dets Omegn, som af Trap-Gangen med dens Figurer, optoges nøiagtige Tegninger, der siden ere stukne i Kobber. Flere Beretninger ³⁷⁹⁾ meddeleste efter-

³⁷⁹⁾ Den første forekommer i Selskabets Oversigt for 1832—33, S. 23—25. En udførlig Meddelelse af St. Raad Magnusen er optaget i Oversigten f. 1833—34, S. 27—38, og indeholder en foreløbig Beretning over vor lærde Oldforskers Mening om den undersøgte Klippe Runamo, eller det saakaldte Haraldinske Monument, og om Figurerne i Klippens Trap-Gang som indhugne Runer, der kunne læses fra Høire til Venstre. Han havde ogsaa allerede meddeelt en lignende i Schouvs Danske Ugeskrift 1834. Nr. 119. 120. En kort historisk Beretning om Committeeens Reise og Maaden hvorpaa Runamo's Undersøgelse foregik, tilligemed en geognostisk Beskrivelse over Klippens og Trapgangens Beskaffenhed ved Forchhammer, blev forelæst i Selskabet allerede 16. Nov. 1833; men udfom

haanden om denne Undersøgelse, der gav Anledning til det, paa adskillige Mars Forsninger byggede, allerede ovenfor nævnedes lærde Værk af S. Magnusen over Runamo, og over Runeskiften og dens Brug, saavel i Skandinavien, som hos andre Folkeslag i Oldtiden. — Ved denne Leilighed kan tillige bemærkes, at Selskabet 22. Mai 1835 ligeledes bevilgede (efter Forslag af Prof. Velschow) en Understøttelse af 260 Rbdlr. til Tegninger og Skobberer over Jellinge-Monumenterne, bestemte til at ledsage den afd. Biskop Müllers Udgave af Saxo, hvilken Selskabet endvidere har understøttet ved en Subskription.

Professoren Rask søgte (1828) om en Understøttelse af 300 Rbdlr. til at udgive en Undersøgelse over en indisk Sprogstamme, der er radical forskjellig fra Sanscrit. Selskabet bevilgede denne Sum d. 9de Mai 1828. (Skriftet vides ei at være udkommet.)

Statsraad, Professor Schumacher i Altona indkom 1819, 5. Jun. med det Forslag, at Selskabet vilde bekoste Udgivelsen af den berømte kongsbjergske Astronom Bessel's Soltavler, ved Professor Hansen i Gotha og Observator Oluffen i Kiøbenhavn. Selskabet bevilgede hertil (3. Jul. 1829) en Sum af 2000 Rbd., at udbetale i 2 Aar, hvis Arbeidet i denne Tid kunde fremmes.

I Anledning af de Selskabet ved et Par af dets Medlemmer forebragte Ansøyer, besluttede det, 5. Febr. 1830, at anskaffe et Exemplar

ikke før 1841, i det 6te Bd. af histor. philof. Afhandlinger. S. 29—42. Den store Dyrkjendelse, som denne Undersøgelse valte i Norden, foranledigede bl. a. Sverriges navnkundige Fysiker, Friherre J. J. Berzelius til at foretage en Reise til Stedet, for ogsaa ved eget Dyrkjendelse at gjøre sig bekendt med Phænomenet. Berzelius er af en anden Mening i Henseende til de forekommende Figurer, end den erfarne danske Geognost, i det han (ligesom Runologen Arendt) anseer dem alle for naturlige, tilfældige og i Løbet af f. vanderlige Riber i Traps-Stenen, og ikke antager nogen Indhugning i samme. Et kort Resultat af hans Undersøgelse, og derpaa grundede Mening, er meddeelt i Kgl. Vitterhets-Historie och Antiquitets Academiens Handlingar. XIV. D. (1838) S. 367—376. Magnusen meddeelte først nogle af sine Mobbemærkninger i Dverfstenen f. 1839. S. 30—34; og Forchhammer en kort Erklæring i Anledning af Berzelius's Mening. (Hist. phil. Skr. VI. p. 43.) I det ovenanførte Værk udvikles Magnusens Theorie om Runerne, og det indeholder et udførligt Forsvar for hans Fremstilling af Runamo-Klippens Figurer som en virkelig og læselig Runeskiften i metrisk Form.

af *Mnici's* ypperlige og i sin Art fortrinlige Microskop, som skal bevares ved den botaniske Have, og udlaaes til saadanne Naturforskere, der kunne attraae at benytte det til videnskabelige Undersøgelser. — 1832 bevilgede Selskabet efter Ansøgning Anskaffelsen af endnu et Microskop fra Berlin, til Brug for Dr. *Michaelis* i Kiel (Forfatter af flere i Selskabet oplæste Bidrag og af et i Hamborg 1830 udkommet Skrift: "über das Leuchten der Diffe.") Atter bevilgede Selskabet 1835, 11. Decbr., efter Forslag af Professor *Jacobson*, Anskaffelsen af et tredie Microskop (*Hirschmann's* i Berlin) til Brug for Candidat *Bendz*; og endelig bevilgedes 1837, at anskaffe endnu et fjerde, i Folge en Ansøgning fra "seks Studerende." — Bekostningen for disse fire Microskopers Anskaffelse har beløbet sig til 10—1100 Rbd.

1832, 13. Jul. bevilgede Selskabet, efter Professor *Schouws* Forslag, en Gratification af 100 Rbdlr. til Handels-Assistent *Chenon* i Guinea, for hans der giorte fortrinlige meteorologiske Jagtagelser. — Samme Aar, 23. Nov. bevilgedes en Subskription paa 1000 Francs til et Monuments Dprettelse over den franske Naturforsker *Cuvier* paa en Kirkegaard i Paris; hvilken Sum i A. 1833 er udbetalt.

1833, 10. Mai bevilgedes, efter Consul *C. T. Falbe's* Andragende, en Understøttelse af 300 Rbdlr. til et Kort og en Beskrivelse over Egnen om det gamle Carthago. — Samme Aar 7. Jun. ligeledes en Understøttelse paa 250 Rbdlr. til Udgivelsen af en Brev paa 20 Ark af en Topographie af Danmark i Middelalderen, ved *Studiofus S. Knudsen* (nu Copiist i det Kgl. Geh. Archiv). Af Bærket udkom 1te Hefte, 108 S. 8. Kbh. 1834. — Endnu bevilgedes 1833, 12. Jul. Prof. *Zeise* 100 Rbdlr. til at fortsætte de af ham foretagne Forsøg over Svovelforbindelserne.

1834, 30. Mai, bevilgedes en Belønning af 100 Rbd. til Guldsmedmester *Kühl*, for en Opfindelse til at frembringe Afpræg i Kobberplader. — Samme A. 23. Jun. bevilgedes, efter Cassecommissionens afgivne Betænkning, en Understøttelse af indtil 1000 Rbdlr. (dog ei paa engang, men terminvis), til Prof. *Schouws* Bærk over Italiens Plantageographie. — Endnu bevilgedes 21. Nov. samme Aar Prof. *Forchhammer* en Sum af indtil 150 Rbdlr. til *Leguinger*, hørende til "en Afhandling over Forsteninger paa Sylt og Bornholm." (En senere Bevilgning for Professor *Forchhammer* (1837, Febr. 24.) til at lade tegne et Kort over Kul-Districtet paa

Bornholm og Forsteninger fra dette Land, for en Deel af bemeldte Sum, stod hermed i Forbindelse.)

1835, 27. Marts. Efter Ansøgning fra Registrator **N. N. Petersen** ved det Kongel. Archiv om en Understøttelse til Udgivelsen af en Historie af Danmark i den hedenske Tid, bevilgede Selskabet hertil 400 Rbd., saaledes at 100 Rbd. udbetaltes strax og 150 Rbd. ved hver af de følgende Deles Slutning. — Cand. **L. Møller** havde ansøgt om en Understøttelse til en Udgave af angelsachsiske Skrifter. Selskabet bevilgede, 1835, 3. Julius 150 Rbdlr. til en Udgave af **Beowulfs Drapa**, naar dette besørgees med en tro dansk Oversættelse. (Et saadant Skrift er ikke udkommet.) — Samme Aar 7. Novbr. bevilgede Selskabet, efter Forslag af Prof. **Schouw**, en Understøttelse for Dr. **P. W. Lund** af 2000 Rbdlr., til Udbetaling i to Aar (1836 og 1837), for at fortsætte hans Dydagelser af "Forverdenens Knoglehuler" i Brasilien. — Samme Dag bevilgedes, efter Anbefaling af Landmaalingsscommissionen, en Understøttelse af 500 Rbdlr. til Udgivelsen af et Kort over Island ved det islandske Literaturselskab i Kiøbenhavn. Kortet ansloges at ville koste 16 til 1700 Rbdlr. (I Forbindelse hermed er i 1843 endnu bevilget 500 Rbd. til en almindelig Beskrivelse over Island.)

1836, 4. Marts, bevilgedes Dr. med. **J. R. Zübertz** en Understøttelse paa 100 Rbdlr. aarlig i to Aar, til Udgivelse af Materialier til Aarhus Byes og Stifts Historie; imod at han hver Gang Udbetaling skeer, gjør Rede for, hvorvidt Arbeidet er fremmet. — Ligeledes bevilgedes Mag. **P. W. Becker** 100 Rbdlr. til i Stockholm at lade affrive Documenter og Beretninger til Dphlysning af Danmarks Historie i Tidrummet fra 1648 til 1700. Længere hen (3. Febr. 1837), bevilgede Selskabet endnu 100 Rbdlr. til at fortsætte dette Arbeide, under Mag. Beckers Dphold i Belgien og England.

1837, Jun. Profesfor **Molbech** havde andraget for Selskabet, at han, saasnart det danske Dialect-Lexikons Udgivelse var tilendebragt, vilde begynde at redigere de Samlinger, han i en Række Aar havde gjort til et dansk Glossarium, eller en Ordbog over forældede danske Ord, i Haandskrifter, Diplomer og trykte Bøger; især fra Begyndelsen af det 14de, til Slutningen af det 16de Aarh. Han anholdt hos Selskabet, at det for egen Regning vilde understøtte Trykningen af dette Arbeide; og overlod til Selskabet, selv at bestemme den dertil anvendelige Sum, som han ønskede fordeelt paa flere Aar,

fra den Tid Bærkets Trykning kunde begynde. Efter en fordeelagtig Erklæring fra den valgte Committee (Werlauff, Rosenvinge, Madvig), hvilken Materialierne til Bærket forelagdes, bevilgede Selskabet 100 Rbdlr. aarligen i 5 Aar, naar Bærkets Trykning var begyndt. (1838, 30. Marts).

Samme Dag bevilgedes en yderligere Understøttelse til Dr. Lund, for at fortsætte hans brasilianske Undersøgelse, paa 400 Rbdlr. aarligen i to Aar, 1838 og 1839 (i Alt 2800 Rbd.). — Ligeledes bevilgedes en Sum af 600 Rbdlr. paa eengang for den meteorologiske Committee, og 200 Rbdlr. aarligen i 5 Aar, eller for 1839—43. — Til Udgivelsen af en populair Beskrivelse over Danmarks Fiske af Naturforskeren Z. Krøyer, bevilgedes (1838, 20. April) efter Indstilling af Landhuusholdnings-Selskabet, en Understøttelse af 400 Rbdlr., der skulde udredes af en Sum paa 800 Rbdlr., hvilken Selskabet antog at have tilgode hos det Classenske Fidei-Commis, hvis Direction ogsaa indvilgede i Udbetalingen af bemeldte 400 Rbd.

1839, Mag. P. W. Becker forelagde Selskabet en Plan til Udgivelsen af fremmede Ministres diplomatiske Beretninger til Dyplysning af den Danske Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering, som han paa sin Reise havde samlet. Efter afgiven Erklæring fra den historiske Classe, som androg paa, at Udgivelsen maatte skee med Udelæelse af allerede tilstrækkeligt bekiendte Facta og Omstændigheder, bevilgede Selskabet Anvendelsen af 500 Rbdlr., i Form af Subskription paa endeel Exemplarer af dette Arbeide.

1839, 15. Februar, bevilgedes Overlærer Dr. Lange i Bordingborg en Understøttelse af 60 Rbdlr. til Trykningen af hans "almindelige Grammatik." — Samme Dag bevilgede Selskabet 150 Rbdlr. i videre Understøttelse til Conf. H. C. Ørstedes Forsøg over Vandets Sammentrykning. — Samme Aar 24. Mai bevilgedes Uhrmager Funch en Belønning af 100 Rbdlr. for Opfindelsen af et saakaldet "selvbeskrivende Thermometer" (et med Uhr forbundet Thermometer, der kan angive Barmegraderne et Døgn igienem). Tillige besluttedes: at et nyt Instrument af den Art, med de af Committeeen foreslaaede Forbedringer, udføres af Funch for Selskabets Regning.

1840, 10. April: Professor Eschricht bevilgedes 100 Rbdlr. til fortsatte anatomiske Undersøgelser over Marsvinet, i hvilken Anledning han maatte foretage en Reise til Hornsherred og Isefiord. —

Samme Aar, 12. Jun. bevilgedes Philologen *N. L. Westergaard*, efter Ansøgning og efter den historiske Classes Ubefaling, en Understøttelse af 400 Rbdlr. til de endnu tilbagestaaende Omkostninger ved at lade skære og støbe endeel nye Sanskrit-Typer til et Værk over dette Sprogs Radices, som han vil udgive. ³⁸⁰⁾

1842, 7. Jan. Etatsraad *Kolderup-Rosenvinge* androg for Selskabet, at han i længere Tid havde forberedt et Udvalg af hidtil utrykte Herredags- og Landstingsdomme fra det 15de og 16de Aarhundrede, saaledes som disse findes, deels i de originale Dom-Breve i Archivet, deels i Rigets og i Landstingenes Dom-bøger, et Bidrag af megen Vigtighed for den danske Rets-histories Dplysning, og ikke mindre for Landets indre Forfatning i bemeldte Tidsrum. Han foreslog at Selskabet vilde understøtte Udgivelsen af dette Værk for dets egen Regning. Efter modtaget særdeles anbefalende Erklæring af den hertil valgte Committee (*Werlauff, Magnussen, Larsen*) bifaldt Selskabet dette Forslag, og bevilgede en Sum af 500 Rbdlr. til dets Udførelse; dog saaledes, at det først maatte forsøges, om en Boghandler kunde formaaes til at overtage Forlaget, imod et bestemt Bidrag. (4. Febr. 1842). ³⁸¹⁾ Samme Aar 18. Febr. foreslog Professor *Schouw*, at Selskabet vilde bekoste Tegningerne til en Beskrivelse over en ny fossil Pattedyrslagt (*Platygathus*), som Hr. *Krøyer* har opdaget ved *Plata-Floden*. Selskabet bevilgede hertil en Understøttelse af 50—70 Rbdlr. — Samme Aar 15. Apr. Hr. *Hoffmann-Bang* foreslog, at man vilde benytte den Leilighed, som Inddæmningen af en Havbugt i *Øds Herred* frembød til at lade foretage Undersøgelser af Vegetationens Fremkomst og Dannelselse, der hvor Havgrund forvandles til fast Land. En Committee (*Schouw, Forchhammer,*

³⁸⁰⁾ Ved hans Afreise aflagde han Regnskab for Benyttelsen af den bevilgede Sum, hvoraf 120 Rbdlr. vare tilovers, som han tilbagebetalte. (28. Mai 1841). Af det bevilgede Værk udkom: *Radices linguæ Sanscritæ, ad decreta Grammaticorum definitivæ &c. N. L. Westergaard. Fasc. I. II. 1840. 41.*

³⁸¹⁾ Værket udkom allerede med Slutningen af 1842 under følgende Titel: "Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Rette-ting og paa Landstingene. 1ste Samling." o. s. v. 330 S. 4°. (Underretning om at dette vigtige Værk er udgivet paa Selskabets Bekostning findes i Fortalen; men savnes paa Titelsbladet). Udgiveren har i Begyndelsen af 1843 ansøgt om en lignende Understøttelse af 500 Rbdlr. til Udgivelsen af den anden Samling, hvilket af Selskabet bevilgedes d. 10de Marts 1843.

Hoffmann-Bang) afgav nærmere Betænkning herover, den 13de Mai, hvorefter Selskabet bevilgede til dette Foretagende 100 Rbdlr. aarlig, saalænge disse Undersøgelser fortsattes. (Vsf. Oversf. for 1842. S. 68.)

Den 1842, til meget Tab for Videnskaben, bortdøde Botaniker Mag. S. T. W. Dreyer havde indsendt et Arbejde til Selskabet, under Titel: *Symbolae caricologicae*. Det blev afgjort, efterat en Committee i den Anledning havde været nedsat, at denne botaniske Afhandling paa Latin ikke kunde optages i Skrifterne. Schouw og Hoffmann-Bang foreslog, at Selskabet skulde bekoste dens Trykning særskilt, og dertil anvende 400 Rbdlr., samt skienke Dplaget til Forfatterens efterladte Enke. Cassecommissionen fraraadede, i Betragtning af Casens Tilstand og de mange allerede besluttede Understøttelser, for dette Aar at tilføie denne Udgiftspost. Selskabet bevilgede (17. Jun. 1842) indtil videre 100 Rbdlr., til at lade Trykningen begynde i dette Aar (og den 10de Marts 1843 de øvrige 300 Rbd.)

VII. Foruden de ovenfor, efter Aarenes Følge, opregnede mangfoldige videnskabelige og litteraire Foretagender, som Selskabet fra 1815 til 1842, har fremmet ved bevilgede Understøttelser (hvis Beløb i det Hele, for saavidt det lader sig beregne, kan anslaaes til en samlet Sum af imellem 19 og 20,000 Rbdlr.) vil jeg endnu særskilt omtale følgende, som ved deres Formaal, Omfang og Varighed ere af særdeles Betydning:

1. Selskabet havde allerede i tidligere Perioder havt Opmærksomheden henvendt paa meteorologiske Jagttagelser, og derhen hørende Arbejder. I nærværende Periode havde man i A. 1820, d. 7de Apr., efter Secretairens Forslag, besluttet: at man herefter i Selskabets Skrifter vilde optage nøiagtige meteorologiske Jagttagelser fra saamange Punkter af Landet, som det var mueligt at erholde saadanne fra. Den første, som tilbød sig at foretage og optegne slike Observationer, var Landphysicus Thorsteinson i Island, som af Selskabet hertil blev forsynet med fortrinlige Instrumenter, da han i Foraaret 1820 reiste op til Landet. Allerede samme Aar indsendte han sine første Beretninger; og har siden gjort sig bekendt som en fortrinligen nøiagtig og ivrig Jagttager.³⁸²⁾

³⁸²⁾ Om Thorsteinsons, siden uafbrudt og med megen Omhu udserte Observationer, oplæste Prof. Schouw en Beretning, med almindelige Bemærk-

Fremdeles har Selskabet i Aarene 1822—25 o. flg. foranlediget og med Instrumenter understøttet saadanne Jagttagelser, fornemmelig i Grønland (ved Inspecteur Zollbøll og Andre), i Guinea, og flere Steder. I Særdeleshed var det dog, efterat den berømte Forfatter af det ovenfor nævnte Priissskrift over Danmarks Veirforhold havde gjort denne Gienstand til et Maal for sine virksomme og udbredte Bestræbelser, at dens Behandling og Fremme blev drevet med megen Iver i Selskabet. Dette bevilgede saaledes allerede 1825 (Jan. 21.) til Udgivelsen for Selskabets Regning af Dr. Neubers meteorologiske Aarbøger, 1de Deel, 500 Rbd., ligesom man senere (1838, Apr. 20. og Sept. 12.) atter bevilgede 200 Rbd. til Udgivelsen af 2^{den} Deel. 1827 (19. Jan.) besluttedes, efter Prof. Schouw's Forslag, at udnævne en vedvarende meteorologisk Commission (Hauch, Schouw, Ørsted), med Hensyn til Udførelsen af en Plan til at tilveiebringe en sammenhængende Række af meteorologiske Jagttagelser fra forskellige Dele af den danske Stat. Nogen Tid derefter (20. Apr. 1827) foreslog bemeldte Committee, at Selskabet vilde bevilge 1000 Rbdlr. eengang for Alle til Indretningen af et meteorologisk Observatorium, og 200 Rbdlr. aarligen til de herved, og paa andre Maader fornødne Udgifter. Cassecommissionen gav her det sieldne Exempel, at erklære sig imod dette Forslag; i det den fandt saastor en Udgift paa eengang til denne Gienstand betænkelig, og at Selskabet, hvis aarlige Indtagter ei vilde være tilstrækkelige til den nye, for bestandig foreslaaede Udgiftssum, i Fald denne skulde bevilges, maatte lade den til en Rente af 200 Rbdlr. fornødne Sum af den disponible Fond gaae over til den faste Fond. Da imidlertid Cassecommissionens Erklæringer i det Tidsrum, her omhandles, eller efterat Principet om en disponibel Capital er blevet gjeldende, mere efter Vedtægt modtages, end have nogen virkelig Følge eller Indflydelse: blev ogsaa i dette Tilfælde det gavnlige Forslag, at danne en fast Capital til den aarlige meteorologiske Udgift, ikke fulgt; og Selskabets Beslutning kun derhen forandret: at der bevilgedes 800 Rbdlr. for 1827, 400 Rbdlr. for 1828, og 200 Rbdlr. i de derpaa følgende 3 Aar. Da disse vare forløbne,

ninger over deres Resultater d. 10. Dec. 1824. (Jvf. Døvsigten f. 1824—25, p. 20—24; og nedenfor S. 479. 80.)

bevilgedes (15. Marts 1833) de aarlige 200 Rbdlr. atter for 5 Aar (1832—36). Den 30te Marts 1838 bevilgede Selskabet atter en Udbetaling af 600 Rbdlr. paa eengang til meteorologiske Udgifter, og dernæst de sædvanlige 200 Rbdlr. i 5 Aar (1839—43); hvorefter denne Sum nu ogsaa findes optaget paa Selskabets aarlige, faste Udgifts-Budget. I det Hele er fra 1825—1843 af Selskabet udredet til meteorologiske Arbejder 4900 Rbd. — Om Commissionens Oprettelse og Dets med findes den første Meddelelse i Oversigten for 1826. 27. S. 21; ligesom den første Beretning om dens Virken og Foranstaltninger i Oversigten f. 1827. 28. S. 21—23; og derefter regelmæssigt i de efterfølgende Aarsberetninger. Paa sidstnævnte Sted omtales tillige de Mænd, som baade før og efter Commissionens Oprettelse have med Interesse, Iver og Velvillie for Sagen udført og fremmet de meteorologiske Jagttagelser paa forskellige Punkter af den danske Stats Besiddelser, ei allene i Fædrelandet selv, men i flere Verdensdele. (Saaledes f. Ex. Dr. phil. & med. N. Neuber, som i en Række Aar har udført fortrinlige og ualmindeligt fuldstændige Jagttagelser af den Art i Alpenrabe; ³⁸³) Overlærer Fleischer, som med de ham af Selskabet tilsendte Instrumenter, alt i nogle Aar havde gjort Jagttagelser i Aarhus, ligesom Kammeraad og Landvæsenscommisfair Juell i Gladstrand; Landphysicus Thorstenson i Island, som fra 1820—28 har udført gode og fuldstændige meteorologiske Observationer i Reykiavik; Capitainlieut. og Inspecteur Zolbøll som fra 1825 har observeret i Grønland; Landphysicus Dr. Zornbech, som havde tilsendt Selskabet Jagttagelser paa de danske Øer i Vestindien for flere Aar; Dr. Trentepohl, der var bleven ansat som Chirurg i de danske Besiddelser i Guinea, og allerede tidligere, paa en Reise til China, 1826 havde gjort Jagttagelser, især over Havets Temperatur og Strømninger, hvorom han i en udførlig Dagbog har meddeelt Selskabet Efterretning m. a. fl. ³⁸⁴)

³⁸³) Prof. Schouw giver dem (anf. St. p. 23.) det Vidnesbyrd, at de, "ved det store Antal af daglige Jagttagelser, og ved deres Nsiagtighed og Fuldstændighed, med Iste kunne anses som Mønster paa, hvorledes Veir-Jagttagelser bør foretages."

³⁸⁴) I senere Aar er bl. a. Pastor Thomsen paa Færøerne (1831) bleven forsynet fra Selskabet med Instrumenter til meteorologiske Observationer; Pastor Borresen i Pedersker paa Bornholm (1832), Missionair Øster-

Da Selskabet (1825. 21. Jan.) havde bevilget en Understøttelse til at udgive en Aargang af Dr. Neubers meteorologiske Dagbog, foreslog Committeeen at bekendtgjøre dette, med overordentlig Flid og Tidsopoffrelse udførte Arbejde (der indeholder 10 Observationer i ethvert Døgn) som første Deel af en Samling under Titel af *Collectanea Meteorologica*, ic. og i det latinske Sprog, for at gjøre Skriftet tilgængeligt for alle Landes lærde Physikere; hvilket fandt Selskabets Bifald. Bemeldte Jagttagelser af Dr. Neuber, fra 1te Jun. 1824 til 1te Jun. 1825, udkom i A. 1829, (Kbh. 245 S. 4to) ledsagede af beskrivende Indledninger, og af et udførligt Arbejde, (*Consectaria ex observationibus Neuberii, auctore I. F. Schouw*) hvori de Slutninger, som ved Beregninger kunne udtrages af disse Observationer, omstændeligt ere udviklede. Ti Aar derefter har Commissionen udgivet: *Collectanea meteorologica. Fasc. II. Hafn. 1839*, som indeholder Thorstensons Observationer i Island fra 1822—1836, med lignende Beregninger af Resultaterne, udførte ved Adjunct Holmstedt. Den tredje Samling af disse *Collectanea* er under Trykken, og indeholder en Række af meteorologiske Observationer fra Guinea. Da disse vare de eneste paalidelige Jagttagelser af den Art, som havdes fra en Egn indenfor Bendekredsen, har Commissionen, efter Mådlers Ønske, tilladt ham, for Bekendtgjørelsen, at benytte samme til de Undersøgelser over Maanens Indflydelse paa Lufttrykket, som denne Astronom i sit bekendte Værk over Maanen har meddeelt. Af megen

gaard i Grønland (1832), Pastor Sansteen paa Samsø (1837), foruden flere reisende danske Naturforskere. Blandt disse var ogsaa nuværende Lector Steenstrup, som paa sin naturvidenskabelige Reise i Island havde erfaret, at det isl. literaire Selskab havde tilveiebragt en meteorologisk Forening imellem enbeel af Landets Præster, til at foretage corresponderende Veir-Jagttagelser over hele Island. Commissionen tog deraf Anledning til at foreslaae Selskabet at understøtte dette Foretagende med Instrumenter. Selskabet lod i Mai 1841 opsende 45 omhyggeligt prøvede Thermometre til Island, som alle ankom i god Stand, og nu benyttes efter Bestemmelsen; endvidere har Landphysicus Thorsteinson, hvis ualmindelige Iver for Veir-Jagttagelser, Meteorologien allerede skylde saameget, ogsaa erklæret sig villig til at besørge Barometer-Observationer timeviis udførte, hvortil Instrumenter i Aaret 1841 tilsendtes ham.

Vigtighed have ogsaa de Thorstensonſke Observationer været, til bestemt at afgjøre den lavere Barometerſtand i Polarlandene.³⁸⁵) — I de med 1842 under en ny Form begyndte Marsberetninger fra Selskabet, har Commiſſionen endvidere meddeelt de Kiøbenhavnſke meteorologiſke Observationer i maanedlige Tabeller; hvilke fremdeles komme til at fortsættes paa denne Maade. — Saaledes kunne vi med Føie regne denne Green af Selskabets videnskabelige Virksomhed, hvis ſvage Begyndelser (der allerede naae op til Aarene 1759—72) forhen i dette Skrift ere omtalte, til de Foretagender, ſom i den ſildigere Tid med ligesaa heldig Fremgang og allerede betydelige Reſultater, ſom med utrættelig, opoffrende og vedholdende Iver, ere forberedede og iværſatte.

2. I Mødet 22. April 1831 foredrog den daværende Præsæs, Overkammerherre Zauch, (foranlediget ved et Brev fra "en fransk Lærd", hvis Reſultat var, at man havde Grund til at vente ſig et heldigt Udfald) det Forſlag, "at Selskabet ſkulde paatage ſig at lade foretage en Jordboring, for at underſøge, hvorvidt vi her i Landet kunde erholde arteſiſke Brønde." Denne Propoſition maatte vække ſaameget ſtørre Opmærksomhed, ſom det var den første og eneſte Gang, at den afdøde Præsident foredrog en Sag af den Art for Selskabet. Forſlaget, der udgik fra en Mand, hvis videnskabelige Indſigter og Fortienester forſtærkede den Vægt, ſom hans Stilling gav ham, blev kraftigt underſtøttet af adskillige phyſiſke og mathematifke Medlemmer; og blev ſaaledes overgivet til den phyſiſke Claſſes Betænkning, der næſten var eenſtemmigen anbefalende. Endſkiøndt et i ſin Udførelſe ſaa langvarigt og ſaa koſtbart practiſk Foretagende, ſom Boringen af en arteſiſt Brønd, neppe kan regnes til de "nye og nyttige experimenta phyſica", der nævnes i Selskabets Statuter ſom et af de Formaal, hvortil Selskabets aarlige Indtægter maae anvendes, "naar ſamme experimenta ei ere for koſtbare," antog man: "at Videnskaberneſ Selskab, fremfor nogen anden offentlig Indretning havde Kald til en grundig Underſøgelse over denne Gienſtand; ikke blot fordi den maa bygges paa videnskabelige Grundſætninger, men endnu mere fordi den kan føre til nærmere Kundſkab om vor Kriddannings

³⁸⁵) Joſ. Schouw's Aſhandling om Barometrets Middelſtand ved Havet. Naturvidenſf. Skr. V. S. 292. 93.

"Bestaffenhed." ³⁸⁶) Ifkun Conferentsraad, Dr. og Livmedicus Brandis indgav en særskilt Betænkning imod Forslaget, i hvilken Anledning saavel Secretairen, som Professor Forchhammer, ledsagede Betænkningen med deres Bemærkninger imod Brandis. Denne vil af physiske og geologiske Grunde bevise den ringe Sandsynlighed for, at man hos os, selv ved en Jordboring, der naaer under Jordlagene af sildigere Dannelse, vil møde en betydelig Tilstrømning af Springvand. Han forudsiger de store Hindringer og Vanskeligheder, en saadan Boring, ved mødende Flintlag m. m., vil træffe paa; ³⁸⁷) tiltraader, med Hensyn til Stadens Forsyning med rigere Vandforraad, at henvende Opmærksomheden paa almindelige Brøndes Gravning, (hvoraf Kiøbenhavn i 1805 havde over 110, der gav godt og rigeligt Vand) og foreslaaer: at Videnskaberne's Selskab, i Følge sin Natur og Bestemmelse, skulde indskrænke sig til at udsætte en betydelig Præmie (s. Ex. 1500 Rbdlr.) for en tilfredsstillende Besvarelse af et Priissspørgsmaal: om de bedste Midler til en forbedret Indretning af Kiøbenhavns Vandvæsen.

Anderledes var Resultatet af flere af de øvrige Physikeres Mening: "Sandsynligheden af et heldigt Udfald er stor. — Hvad Beføstningen angaaer, da vilde de være afhængige af Dybden, hvori man her vil træffe Grønsandet. Meget dybe Boringer ere yderst kostbare. Men endskiøndt det ikke er at formode, at Boringen her skal komme til at gaae paa store Dybder, bør der dog neppe udsættes mindre end 2000 Rbdlr. dertil; og selv om disse ei skulde forslaae, burde Arbeidet ikke forlades, hvis de erhvervede Erfaringer spaaede et gunstigt Udfald." (H. C. Ørsted. 26. Apr. 1831.) Denne Mening tiltraadtes udtrykkeligt af Schouw, Jacobson, Reinhardt, Wad og Forchhammer; af den sidste med det Tillæg: at han troer Selskabet ikke let kunde finde en mere passende Anvendelse for sin disponible Capital. (Vf. Anmærkn. 389.) Derimod paategnedes Betænkningen, uden nogen Tilstemning, af

³⁸⁶) Vf. Dversigt for 1832—33. S. 26—31.

³⁸⁷) "Eine Erforschung der tiefen Erdschichten kann also für geologische Untersuchungen vielleicht Interesse haben; sie dürfte aber nicht mit der Hoffnung, einen bedeutenden reineren Wasserschlag zu erhalten, empfohlen werden."

5 Medlemmer af den physiske Classe: Gerholdt, Brandis, Zeise, Hornemann og Sartorph. — Classen foreslog saaledes, (8. Mai 1831) at Selskabet vilde bevilge en Sum af 2000 Rbdlr. til dette Foretagende, hvilket antoges ved en Pluralitet af de tilstedeværende (15) Medlemmer. Casse-Commissionen havde forinden erklæret, at Selskabets Cyner vel tillod at anvende de foreslaaede 2000 Rbdlr; "men at faa stor en Sum ei kan udredes paa eengang af de sædvanlige Indtægter; og at man derfor foreslog at bevilge 500 Rbdlr. at udbetale i 4 Terminer og to Aar." (Schmidt Phisfeldt, som Casserer, og Schlegel). Et andet Medlem tilsvarede det Votum: "at det paa enhver Maade bør undgaaes at angribe, ogsaa Extrasondens Obligationcapital." (Engelstoft). To andre Medlemmer meente derimod, at man "gjerne kunde sælge Obligationer, naar det behøvedes; og kjoibe andre, hvis man i Tiden fik Penge tilovers." (Wengel, Hornemann.)

En Commission nedsattes for at bestyre denne Bredboring, bestaaende, foruden Præsidenten og Secretairen, af Commandeur og Fabrikmester A. Schifter og Professor Forchhammer. Man valgte af forskjellige Grunde Nyholm til Boringstedet;³⁸⁸⁾ bl. a. fordi Arbeiderne der kunde foretages usforstyrrede, og fordi man der kunde vente sig velvillig Understøttelse og Tilsynshjelp fra Admiraltetets Side, uden at dog dette Collegium — uagtet Foretagendet, naar det lykkedes, nærmest maatte være af Nytte og Vigtighed for Sv-Statens — fandt Grund til at bidrage noget til de anseelige Bekostninger, der var Udset til at det vilde medføre. Boringen tog sin Begyndelse d. 7de Jun. 1831, og den første Beretning om dette Foretagendes Fremgang afslagdes for Selskabet af Commandeur Schifter 23. Dec. s. A. Den 15. Marts 1833 forelagdes den tredje Beretning, hvorefter man ved Slutningen af 1832 var naaet til 145 Fods Dybde; og da de bevilgede 2000 Rbdlr. vare opbrugte, androg Commissionen paa en ny Bevilling af 1000 Rbd., hvilken Sum, ved derefter i endeel Aar at bevilges hver Gang

³⁸⁸⁾ Et mere passende Sted, med Hensyn til Staden Kiøbenhavns Forsyning med Vand af en artesiisk Bred, synes det dog, at man vilde have fundet, s. Ex. paa St. Annæ Plads, ned imod Havnen, hvor Boringpladsen vilde have været ligesaa usforstyrret.

Beretningen aflagdes, er gaaet over til en staaende Artikel i Selskabets Aarsudgift.³⁸⁹) Saaledes er hidtil i Aarene 1831—1842 anvendt paa Brøndboringen en Sum af omtrent 12,000 Rbdlr. Dette Foretagende har ogsaa været ledsaget af betydelige Vanskeligheder og Uheld; i 2 Aar (1835 og 1836) kunde man, med Anvendelse af de samme Udgifter, slet ikke naae dybere med Boringen, fordi de nedstyrtede Stykker af et opslidt Jernrør, og den medfulgte Mængde af Sand og Jord, havde fyldt den største Deel af Borehullet, hvilket man da med overordentlig Umage, under to Sommeres vedholdende Arbeide, paa ny maatte gjøre ledigt. Et lignende Uheld indtraf 1840, hvorfor man i 1841 ei kunde forlænge Boringedybden meer end omtr. 6 Fod, og i 1842, formedelst en ualmindelig haard Jordbund, kun 25 Fod. Saaledes var man i Slutningen af 1842 naaet til en Dybde under Vandspeilet af 538 Fod, hvoraf 495 Fod udgiøre det med Flint stærkt blandede Kalklag, i hvilket man endnu bestandigen arbeider.

3. I Aaret 1828, d. 11. April blev første Gang i Selskabet af Prof. Kolderup-Rosenvinge foredraget, som et for Fædrelandets Historie og dens Bearbejdere vigtigt og gavnligt Foretagende, at tilveiebringe et Værk, hvori alle trykte Diplomer, Actstykker og Documenter, vedkommende den danske Stat og dens politiske Forhold, Chronologisk opregnedes, med en kort Angivelse af Indholdet, og Henviisning til Stederne, hvor de ere aftrykte (med andre Ord: diplomatariske Register til den danske Historie). Et saadant ofte savnet Værk fandtes ogsaa fuldkommen passende til Selskabets Opmærksomhed og videre Fremme; og en Committee (Engelstoft, Werlauff, Rosenvinge) valgtes for at forberede de første fornødne Skridt til dets Udførelse, ved efterhaanden at lade de mangehaande Skrifter, hvori diplomatariske Kilder til vor Historie ere aftrykte, giennemgaae. Selskabet bevilgede hertil dets Understøttelse, uden at paa den Tid nogen Sum bestemtes. Det omtalte

³⁸⁹) En almindelig Beretning "om artefiske Brønde, og om Brøndboringen paa Nyholm" har Hr. Prof. Forchhammer nylig (10. Marts 1843) meddeelt i Schouw's "Danske Ugeskrift" II. Nr. 50. Denne Beretning indeholder, foruden en kort videnskabelig Udvikling af de artefiske Brøndes Natur, med nærmest Hensyn til de geographiske Forhold i Siælland, et Forsvar for dette Foretagendes Udførelse ved Videnskabernes Selskab. (Jvf. mine Bemærkninger, denne Giensindstand vedkommende, i D. Ugeskr. Nr. 48, 49, S. 353 fig. og Nr. 53, S. 12 fig.)

Arbejde skred ogsaa i en Række Aar saa langsomt frem, at Udgiften, som det medførte for Selskabet, blev umærkelig. Ikke før d. 21de Nov. 1834 kunde Commissionen forelægge sin første Beretning om det efter en meget vidtløftig Plan anlagde Arbejdes Fremgang; og 16. Jan. 1835 anmeldte den for Selskabet: at den nu agtede at begynde paa Redactionen af de til et Regestum diplomaticum samlede Materialier, til hvis Fortsættelse Commissionen 1833 erholdt en sagkyndig og grundig Medarbejder i Studiosus S. Knudsen (1835 ansat som Copiist ved det Kgl. Geh. Archiv); ligesom ogsaa længere hen i Hr. Cand. J. Sivertsen, Magnæansk Stipendiarius. Ved bestandigen mere og mere at udvide de samlede Bidrag, udenfor egentlige Diplomers Kreds, gif Arbejdet i Langdrag; og Selskabet fandt det tjenligt, at forøge Commissionen med et Par nye Medlemmer. Som saadanne valgtes 14. April 1837 Etatsr. og Geh. Archivarius F. Magnusen og Justitsr. Professor Moltbech; og senere d. 2. Jun. s. A. tiltraadte ogsaa Professor Madvig bemeldte Commission, efter de øvrige Medlemmers Dnsse. Derimod har i A. 1810 Conferentsraad Werlauff, paa Grund af andre Forretninger tilkiendegivet sit Dnsse, ikke længere at deeltage i Bestyrelsen af disse Arbejder, og er udtraadt af Commissionen. Man havde allerede tidligere i Commissionen gjort det til Gienstand for Overveelse: at det i vor historiske Literatur var et ikke mindre betydeligt Savn, at et dansk Diplomatarium, hvis Udgivelse allerede for henved hundrede Aar siden havde været paataent af Gram og Langebek, som et uundværligt Sidestykke til *Scriptores Rerum danicarum*, endnu ei var bragt tilveie; og at Tidens Fordringer til et saadant Værk, som en sikker Grundvold for Statshistorien, efter den Tid vare stegne langt mere, og i større eller mindre Fuldstændighed vare opfyldte i de allerfleste af Europas øvrige cultiverede Stater. Et Par Medlemmer af Commissionen havde derfor fundet det passende, at man lagde en Plan for et saadant historisk Foretagende, og begyndte de nødvendige, meget omfattende og besværlige Forberedelser hertil. Et andet Medlem af Commissionen foreskillede imidlertid: at det dog syntes mindre tilraadeligt, at tilfødsætte de diplomatriske Regester for det nye Foretagende, da der til hine, ved Selskabets Understøttelse, allerede var tilveiebragt saa betydelige Materialier; og det vilde være vanskeligt, eller næsten umueligt, at fremme begge Værkers Udgivelse paa eengang; ligesom

ogsaa Diplomatiets Udgivelse vilde være forbunden med saameget Arbeide og med en hertil svarende Beføstning, at det rimeligvis maatte ansees at overstige Selskabets Kræfter, allene, og uden anden offentlig Understøttelse, at bringe et saadant Værk for Lyset. — Commissionen og Selskabet bestemte sig da ogsaa for, at en foreløbig Plan for Diplomatiets og dets Indretning indtil Aar 1400 vel skulde udarbejdes, og dette Foretagende bestandigen have for Die, imedens Regesternes Udgivelse fremmedes med mere Kraft og Hurtighed, end hidtil; men at det egentlige Arbeide ved hiint Værk maatte hvile, indtil Regesterne vare fuldførte. Selskabet overdrog (2. Jul. 1837) dets hertil udnævnte Commission, fremdeles at bestyre begge disse Værkers Udgivelse i Forening, og i sin Tid at indkomme med nærmere Forslag angaaende Diplomatiets.³⁹⁰⁾ For at kunne erholde den til sidstnævnte Værks Udarbejdelse fornødne Benyttelse af de originale Diplomer, henvendte Selskabet sig til det Kongel. danske Cancellie, som bevilgede den ansøgte Afgang til det Kgl. Geh. Archiv i bemeldte Diemed. (22. Jul. 1838). Med Hensyn til Pengemidler, da havde Selskabet allerede i de tidligere Aar (1828 og flg.) bevilget det Fornødne til at betale de giorte Uddrag af trykte Diplomer og Documenter for Regestum. Efter Cassecommissionens Indstilling bevilgede Selskabet 1838, 30. Mai endnu 300 Rbdlr., for at kunne paastynde Arbeidet, og dertil antage, foruden Copiist Knudsen, ovennævnte Cand. Sivertsen. Ligeledes bevilgedes 1839, 1. Febr. atter 500 Rbdlr. til den fortsatte Samling af Materialier; og endelig (1841, 22. Jan. og 5. Febr.) en Sum af indtil 2500 Rbdlr. til Regesternes Trykning.³⁹¹⁾ Denne har omsider, efterat 13 Aar vare forløbne siden Materialsamlingen begyndtes, kunnet sættes i Gang, og er derefter fremmet saa vidt, at 1te Afdeling af Værket indtil 1448 ventes at udkomme i Aaret 1843.

³⁹⁰⁾ Jvf. Marsberetningen for 1839. S. 37—39.

³⁹¹⁾ Udgifterne til Regestum have i Aarene 1831—37 udgjort omtrent 300 Rbd.; i 1838—1842 derimod i Alt 2377 Rbd. 12 Sk., hvoraf 307 Rbd. 76 Sk. for Papir til Værkets 1te Deel, og 2069 Rbd. 32 Sk. til Redactionen. Heraf er udbetalt til Copiist Knudsen 1288 Rbd. 24 Sk., til Cand. Sivertsen 756 Rbd. 8 Sk., til Underbibliothekar Thorsen 25 Rbdlr.

4. Endelig er endnu et, for en længere Fremtids=Varighed beregnet, paa videnskabelige Sagttagelser bygget Foretagende i denne Periodes seneste Tid sat i Virksomhed, og i nærmere umiddelbar Forbindelse med Selskabets Arbejder for de physiske Videnskabers Udvidelse ved Erfaringens Hjælp. — Det var meget naturligt, at deels den Ørsted'ske Opdagelse af den electro=magnetiske Grundkraft og dennes Indflydelse i saa mangfoldige, hidtil meer eller mindre skulte eller ufuldkomment forklarede Naturvirkninger og Phænomener; deels Zansteens vigtige og afgjørende Sagttagelser og Undersøgelser af det magnetiske Elements Betingelser og Abnormiteterne i Retningen af den bekiendte Hovedstrømning, hvori dette Element viser sig virksomt paa Jordklodens Overflade, i Danmark tidligt maatte henlede Physikkernes Tanke paa vedvarende magnetiske Observationer. Kiøbenhavn var derfor ogsaa en af de Stæder i Europa, som tidligst har erholdt et magnetisk Observatorium, til Anvendelse af det af Gauss opfundne Magnetometer. Med Kongelig Understøttelse gjorde Ørsted 1834 en Reise til Gøttingen, for at blive bekiendt med det nyligen der af Gauss indrettede Observatorium; ved hvilken Leilighed Anskaffelsen for offentlig Regning af adskillige, til en saadan Indretning fornødne Instrumenter af Kongen bevilgedes. Saaledes kunde allerede i Efteraaret 1834 magnetiske Observationer begyndes i den polytechniske Lærestalts Locale; og man satte sig fra Kiøbenhavn i Forbindelse med Mailand og flere Stæder, hvor magnetiske Observationer samtidigen, særdeles ved Foranledning af Alex. v. Humboldt, vare bragte i Gang. Adskillige Ufuldkommenheder, som vare forbundne med Anbringelsen af det magnetiske Observatorium i bemeldte Locale, gav Anledning til dets Flytning til en fri Plads paa en af Fæstningsvoldens Bastioner. Hans Majestæt, vor nu regierende Konge, som med udmærkende personlig Deeltagelse har fulgt og interesseret sig for de magnetiske Sagttagelses Gang, behagede ei allene at befale det omtalte første Observatoriums bedre Indretning og Udvidelse efter Flytningen; men ogsaa, at et andet, fuldstændigere og større, skulde opføres paa Volden, i nogen Afstand fra det første, hvortil de fornødne Pengemidler allernaadigst bevilgedes. Da disse nye Bygninger og Indretninger i September 1841 vare færdige, kunde nu de mere fuldstændige og omfattende magnetiske Sagttagelser i det nye Hoved=

Observatorium³⁹²) (hvor Magnetometret, eller det egentlige Declinationsapparat, er opstillet) tage deres Begyndelse, og de ere siden den Tid regelmæssigt fortsatte, saavel i dette, som i det mindre Observatorium, hvis Bestemmelse deels er, der at foretage adskillige magnetiske Forsøg, som ei kunne gøres i Hoved-Observatoriet, uden at afbryde de regelmæssige Jagttagelser; deels tiene til at foretage samtidige, eller corresponderende Observationer. For at lede og bestyre Anvendelsen af disse Indretninger, er det Kgl. Videnskaberne's Selskab traadt i Forbindelse med den polytechniske Lærestiftelse; og paa denne Maade ere de magnetiske Observationer blevne inddragne i den Kreds af videnskabelige Foretagender, som Selskabets Virken omfatter, og hvorpaa det nu ogsaa anvender en aarlig Udgift.

Inden vi forlade de hidtil opregnede videnskabelige Formaal og Arbejder, som Selskabet i dets 4de Periode har skienket sin Opmærksomhed, umiddelbare Deeltagelse eller Understøttelse, bør endnu nævnes een Green og Form af den sidste, hvis Anvendelse man ikke uden Grund har fundet passende ved enkelte litteraire og videnskabelige Arbejder, der kunne antages, ei at ville mangle nogen Afsetning, og hvor derfor en Subskription af Selskabet paa et indskrænket Antal af Exemplarer kan være tilstrækkelig til at gjøre Skriftets Udgivelse muelig, uden Tab for Forfatteren. Dette Vilkaar bør nemlig upaatvivlelig være det høieste Maal, hvortil Selskabets Fremhielp kan strække sig; og det ikke uden Anvendelse af al Forsigtighed. Det kan hverken ligge i Selskabets Bestemmelse, eller staae i Forhold til dets Midler og Gyver, at træde i en Forlægger's Sted, der kan yde Forfattere Honorar for litteraire Arbejder. Dette vilde let føre til saadanne Misgreb og Misbrug, hvorved Selskabet ei allene vilde tilfætte af dets Formue, men udsætte sig for Kritik og Collisioner, som det bør søge at undgaae. Heller ikke gaaer det oprindelige Princip, som Statutterne angive for Selskabets Anvendelse af en Andeel af dets Fonds i denne Retning, videre end til "at lade saadanne lærde Bøger trykke, som uden alt for stort

³⁹²) Denne Bygning, som danner en regelmæssig Octogon af 19½ Fods Radius, er anlagt i Gyldeuløves Bastion, lige ud for Farvergaden. Den beskrives, tilligemed dens Indretning og de vigtigste der anbragte Instrumenter og Apparater, i Oversigten s. 1841. S. 48. 49, (om Udførelsen og Resultaterne af Observationerne, s. Overs. for 1842. S. 25. 35. 61.)

"Tab for Selskabet kunne debiteres, og ellers ei bleve befor-
 drede til Trykken." — Selskabet, der allerede i foregaaende
 Perioder havde bevilget enkelte Understøttelser af den Art, har saa-
 ledes bl. a. bevilget en Subskription paa 5 Exemplarer af D. S.
 Funchs fortrinlige Værk: "Anviisning til practisk Skibbyggeri."
 3 Dele i stor 4°. (1833—34); ligeledes 1826, 12. Mai, paa 40
 Gr. af Henrik Harpestrengs Lægebog, udgivet af Molbech; 1827,
 Febr. 16., paa 10 Gr. af den tydske, og 3 af den franske Udgave
 af Brøndstedts Reiseværk over Grækenland; 1829, Mai 22., paa
 40 Gr. af P. E. Müllers Udgave af Særo; 1835, Jul. 3.,
 paa 40 Gr. af Molbechs danske Dialect-Lexicon; 1835, Nov. 20.,
 paa 10 Gr. af Hs. Gr. Præsidentens Beskrivelse over sit physiske
 Cabinet; 1842 paa 40 Gr. af "Udvalgte danske Diplomer", ud-
 givne ved C. Molbech og W. M. Petersen.

VIII. Det er ikke meer end naturligt, naar man overfluer
 den i det foregaaende meddeelte Fortegnelse over de af Selskabet i
 denne Periode, eller man kan sige i dens sidste 20 Aar, til videns-
 skabelige Foretagender og Arbejder bevilgede og anvendte Summer,
 at man finder Anledning til at spørge: hvorledes Selskabet, ved
 Siden af andre betydelige Udgifter, som hørte til de faste eller sæd-
 vanlige, har kunnet udrede de dertil fornødne Pengemidler, uden
 noget andet aarligt Tilskud af Statskassen, end et saadant,
 der havde sin anviste Bestemmelse, (den geographiske Landmaaling)
 og aldeles uden private Donationer eller Understøttelser? — Sva-
 ret ligger i Selskabets aarlige Regnskaber, og i de Grundsætninger,
 som have hersket og været fulgte i Bestyrelsen og Anvendelsen af
 dets Formue. At denne Gienstand i vore Dage maa tildrage sig
 en forøget Opmærksomhed, er let begribeligt. Allerede for 16 Aar
 siden omtaler Selskabets, ogsaa fra denne Side udmærkede og er-
 farne Medlem og Embedsmand, Schmidt-Phiseldæck, at "hvor høit
 endog de aandige Kræfter kunne svæve over den jordiske Synskreds,
 saa trænge de dog til et Støttepunkt i den udvortes Verden, hvori
 den menneskelige Eksistens nu engang er indesluttet, og ved hvis
 Love dens Virken i denne vor Tilværelses Periode er betinget."
 (Skr. til Selskabet 20. Febr. 1826.) Den Tid, der siden er for-
 løbet, har i endnu høiere Grad lagt for Dagen, at imedens hine
 aandige Kræfter udvide sig med forbausende Hurtighed i en hidtil

bestandigt vorende Kreds, giøre de derved dog de materielle Kræfter, og disses almindelige Repræsentant og enevældige Drivefæder over den hele Verden, saa lidt overflødige, at vi, endog i enhver Green af den videnskabelige Virken, maae erkiende Nødvendigheden af saameget som mueligt at bestyrke den oeconomiske og finansielle Grundvold for enhver Stiftelse og Indretning, hvis levende og virkende Tilværelse vi ønske at vedligeholde. Unegtelig viser vort Selskabs Historie, at det havde en Periode, hvori dets Pengemidler vare meer end tilstrækkelige til de Fordringer, som gjordes til deres Anvendelse; men den viser tillige, at Selskabet var heldigt nok til at disse Midler fandt to eller tre Bestyrere eller Tilsynsmænd, der benyttede enhver fordeelagtig Leilighed til at consolidere og forøge dets Capitalformue. Denne Forøgelse gif i omtrent et hundrede Aar fremad, om ikke uafbrudt eller aarlig, dog i en stadig Gang, uden at man kunde sige at Selskabets Virksomhed led derved, at dets Midler formeredes. Det var i Følge rigtige Grundsætninger, at man vaagede over Bevaringen af Selskabets Capitalformue; det var udvortes Omstændigheder, som en Tid lang tilveiebragte et aarligt Overskud af Renterne, og derved især Capitalens Forøgelse. Vil man nu tale om hiin Tids absolute Mangel paa Virksomhed, eller om en usrugtbar Opdyngen af Pengesummer, som stridende imod Selskabets Bestemmelse: da tænker man deels ikke paa, hvor langt et Tidsrum man har havt til, ved et i sig selv ubetydeligt aarligt Overskud, at kunne formere Capitalformuen; og tænker heller ikke paa, hvad ovenfor er beviist, at netop i den fjerde Periode, hvori Selskabet har udfoldet sin største og meest udbredte Virksomhed, har ogsaa dets Formue meere end fordoblet sig, netop fordi man saa længe holdt over den Grundsætning: at en offentlig Stiftelse aldrig, uden udvortes tvingende Nød, maa angribe den engang erhvervede Capitalformue. Med dennes Stigen, steg ogsaa Selskabets aarlige Rente=Indtægt; og med den forøgede Indtægt Selskabets Gyne til at kunne fremme saamange gavnlige, hæderlige og ægte videnskabelige Foretagender.

Det vil være ufornuødent, Aar for Aar at fremlægge de Forandringer, som foregif i Selskabets Formuetilstand, og tilstrækkeligt at angive enkelte historiske Data, der fremstille den paa forskellige Tidspunkter, og de vigtigste Beslutninger, der have havt eller kunne faae Indflydelse paa Selskabets oeconomiske Vilkaar. Det er alle-

rede berettet, hvorledes det forholdt sig med disse ved Periodens Begyndelse; og hvorledes høisalig Kong Frederik den Siettes høimodige Gæmildhed satte Selskabet i Stand til, uden Forringelse i dets Capitalformue at gennemgaae de kritiske Aar 1807—1815. (S. 433—35.) Selskabets efterhaanden dannede og forøgede Fond, udgjorde, som vi have seet, da den 1815 gik over i en ny Casserers Hænder, 58,350 Rbdlr. i gode rentebærende Effec-ter.³⁹³) I Begyndelsen af A. 1826, eller i et Tidsrum af 11 Aar, var desuden ved heldige Omsætninger og Indkiøb af Obligationer, ved Overskud af den aarlige Indtægt, og ved en betydelig kongelig Gave, opsamlet en Capital af 43,212 Rbdlr., saaledes at Selskabets Formue i Februar 1826 i Alt udgjorde 101,562 Rbdlr. i Obligationer, foruden en betydelig Saldo, eller Cassebeholdning af 8742 Rbdlr. Den nysomtalte Gave bestod i en Capital af 20,000 Rbdlr. som Kong Frederik den Siette, Selskabets store Velgjører, i A. 1817 skienkede til Videnskabernes Selskab, af den Sum, der var indkommet ved Bortsalg af det overblevne Brænde-Forraad, efterat Commissionen for Kiøbenhavns Forsyning med Brændsel under Krigsaarene var ophævet; en Capital, der saaledes næsten udgjorde Halvdelen af den i bemeldte 11 Aar samlede nye Fond.

Selskabets Casserer, Etatsraad v. Schmidt-Phisfeldt, havde indtil 1826, ladet sig nøie med aarligen at aflægge vedbørligt Regnskab for hans gode og samvittighedsfulde Omsorg for at vaage over Selskabets Pengevæsen, og benytte enhver Leilighed til at consolidere dets Formue. I A. 1815, 20. Februar, fandt han sig foranlediget til at indgaae til Selskabet med en raisonneret Finantsberetning, vedkommende dets Capitaler, og ledsaget af et Forslag til sam- mes fremtidige Bestyrelse og Anvendelse. Dette Forslag gik i Hovedsagen ud paa, at denne Formue ikke, saaledes som hidtil, skulde be- tragtes som een, uadskillelig Capitalfond; men at Selskabet — hvis aarlige faste Indtægt (iberegnet det normale Bidrag af Fi- nantserne, 1320 Rbdlr. til Landmaalingen og Understøttelse til en Kobberstikker, og for Kortsalg i Giennemsnit 472 Rbdlr.) udgjorde omtr. 6100 Rbdlr., dets aarlige eventuelle Udgifter derimod i Giennemsnit 4750 Rbdlr. — skulde fastsætte en Normalsum af 5000

³⁹³) I Følge Schmidt-Phisfeldts egen Indberetning af 20. Febr. 1815. Den ovenfor (S. 435), efter en anden Kilde angivne Sum er saaledes ikke rigtig.

Rbdlr. til de aarlige Udgifter, og tillægge den saakaldte gamle Fond saameget af den øvrige Formue, at herved en sikker Resource for hiin Udgiftssum af 4750 Rbdlr. opnaaedes. De hertil fornødne Renter, 624 Rbdlr. aarlig, vilde fordre en Capital til 4 Pct. af 15,000 Rbdlr. Selskabets gamle Fond skulde saaledes forøges i rund Sum til 74,000 Rbdlr., hvilken Cassereren foreslaaer, under Navn af Selskabets staaende Fond, at fastsætte som en for bestandigt urørlig Obligationscapital, bestemt til, i Forening med Selskabets øvrige Indtægter, at dække de aarlige løbende Udgifter. — Herved er at mærke, at Cassereren til bemeldte Indtægter beregnede, saavel en Sum i Giennemsnit af 472 Rbd. for Salg af Landfort, som det aarlige Bidrag fra Finantserne af 1320 Rbd. Af begge i Forening bestred man de endnu foresaldende, efter 1821 betydeligt formindskede Udgifter, Kortvæsenet vedkommende; og havde deraf nu for det meste hvert Aar noget Overskud. Siden den Tid (eller imellem 1826 og 1841) faldt Indtægten af Kortsalget til i Giennemsnit omtrent 100 Rbdlr. aarligen; og med 1842 ophørte aldeles det kongelige Bidrag af 1320 Rbdlr. aarligen. Herved er altsaa fra Aaret 1842 Selskabets aarlige Indtægt, saaledes som Schmidt-Phisfeldt beregnede den 1826, formindsket med 1792 Rbdlr. Dermed ere vel ogsaa Udgifterne til Kortvæsenet ophørte; men tillige enhver Udsgt til et rimeligt Overskud af sidstnævnte Indtægt. — Dette var det andet finansielle Tab, Selskabet har lidt ved at det opgav Bestyrelsen af den geographiske Landmaaling, og de Selskabet af Regjeringen tilsikrede aarlige Bidrag til dette Foretagende.

Det andet Hovedpunkt i Schmidt-Phisfeldts Forslag gik ud paa, at den øvrige Deel af Selskabets Capital, Overskuddet af de 74,000 Rbdlr., til Beløb af 26,662 Rbdlr. i rentebærende Obligationer, skulde særskilt administreres under Navn af Selskabets disponible Fond, og "i større eller mindre Dele kunne anvendes til videnskabelige Niemeds Fremme;" tilligemed den ovennævnte Saldo eller Beholdning af 8742 Rbdlr., for saavidt den ikke behøvedes til sædvanlige eller løbende Udgifter; saaledes i det Hele en Sum af 35,404 Rbdlr., af hvilken Fond dog kun Halvdelen skulde være disponibel i Henseende til Capitalen, men af den anden Halvdeel kun Renterne til extraordinaire Bevilgninger. De Ideer, Schmidt-Phisfeldt derefter fremsætter, som Forslag til Anvendelse af en stor Deel af bemeldte disponible Fond (s. Gr. Indsamling

af Naturalier i Guinea, Udsættelse af større Præmier for særdeles betydelige Opgavers Besvaring, m. m.) kunne vi for øvrigt forbigaae.

Dette, i sine fiernere Følger kun alt for indflydelsesrige Forslag gav Anledning til en ualmindelig grundig og omhyggelig Prøvelse, under Circulationen blandt samtlige Medlemmer i Selskabet, hvoraf ikke faa (Engelstoft, Schlegel, Wynster, Walling, Münter, Bornemann, P. G. Müller, Sibbern, Ramus, A. S. Drsted, Schouw, Reinhardt, H. G. Drsted, Zeise) afgave udførlige Betænkninger over Sagen. To væsentlig afvigende Meninger deelte Stemmerne; den ene ansaae det for afgjort, at Selskabet kunde disponere baade over Capital og Renter af dets Formue, i det mindste saaledes, at af den første en betydelig, eller den i senere Aar (siden 1815) opsamlende Deel, kunde og burde anvendes "naar værdige og vigtige Formaal for denne Anvendelse tilbyde sig." Meningen, breven til det yderste Punkt, udtalte et Medlem af den physiske Classe saaledes: at Diebliffets eller Nutidens videnskabelige Tary, ikke Omsorg for Capitalers Bevaring, bør være det Maal, man i dette Tilfælde har for Die; Fremtiden, som skult og uvis i sin Skikkelse, kan der ikke tages Hensyn til. "Selskabets Hensigt er at virke for "Videnskaberne, ikke at samle Penge;³⁹⁴) vel udførte videnskabelige Foretagender ere de bedste og mest frugtbringende Capitaler for et Videnskabers Selskab. Desuden kiende vi Nutiden, og kunne "nogenlunde beregne Virkningen af vore Foretagender. Fremtiden kiende vi ikke."

Det var dog langt fra ikke hos Alle, som gik over til denne Mening, at den udtalte sig saa absolut. Næsten Alle forudsatte Betingelsen af en stor og samvittighedsfuld Forsigtighed i en saadan

³⁹⁴) En saadan Synsmaade har heller aldrig været fremsat, hverken i det 18de eller 19de Aarhundrede. Selskabet er ikke til for at samle Penge; men dets Pligt er at vaage over, at de Capitaler, som det har kunnet samle af Fonds, hvilke det eier ved Gaver af Kongerne og Staten, saaledes bevares og anvendes, at ikke een Generation, eller nogle Inddivider, tiltager sig udelukkende Ret til at disponere over Anvendelsen. For at kunne "vel udføre videnskabelige Foretagender" behøves de Capitaler, hvis Renter Nutiden er uberettiget til at berøve Fremtiden. Havde foregaaende Generationer tiltaget sig hiin Ret, da havde den nærværende ikke havt meget at undbrage denne Fremtid.

Anvendelse af disponible Fonds, der strakte sig til Capitalen. Ogsaa Selskabets Secretair erkjendte i den Grad Nødvendigheden heraf, at han bl. a. foreslog: 1. at ingen Udgifter over 100 Rdlr. maatte beslattes, uden at alle Medlemmerne bleve underrettede om, naar en saadan Sag skulde afgjøres; 2. at der om ethvert saadant Forslag skulde voteres ved Stemmecassen; og 3. at Forslaget skulde ansees som forkastet, naar det ikke fik tre Fierdedele af de Tilstedeværendes Stemmer.

Den Deel af Medlemmerne, der hyldebe en anden Mening, holdt for, at Selskabet neppe kunde være berettiget til at angribe dets Capitaler, naar disse engang vare consoliderede, eller anbragte i rentebærende Obligationer; men at man desuden ved et saadant Skridt handlede ganske imod Selskabets sande Lær og Bestemmelsen af dets Midler. Blandt dem, som med udførlige Deductioner afgave deres skriftlige Stemmer for denne sidste Mening, var ogsaa Professor P. E. Müller. Han stemte for Drettelsen af en fast Extrasond, hvis Renter aarligen skulde være disponible. "For saa vidt derimod Capitalforøgelsen — meente han — hidrører enten fra (kongelige) Gaver, eller heldig Bestyrelse, bør dette ansees for et Gode, der er tilhødt Selskabet i det Hele, og ikke den nærværende Generation af dets Medlemmer i Særdeleshed. Om det maaskee kan være lovmæssigt, er det dog ikke ret, at opbruge Capitaler til Nutidens Nytte, hvorpaa Eftertiden ogsaa har Krav." Han slutter sin Erklæring med følgende Resultat: "Enhver, der har naaet Modenhed, bør virke hvad han kan i den nærværende Tid; hverken anstrenge sig saaledes for Diebliffet, at han for lang Tid bliver affræftet; heller ikke lange forblive øresløs, for i paakommende Tilfælde kraftigere at kunne virke. Saaledes mener jeg, at Selskabet i Regelen bør bestræbe sig for, aarligen at anvende sine Renter; men ikke letteligen ville udgive meer, end det nærværende Aars Indtægt og det forrige Aars Saldo." I det væsentlige stemme de lofkyndige Medlemmers, A. S. Ørstedes, M. S. Vornemanns og Kolderup-Rosenvinges Meninger overens hermed. Den sidste tiltraadte endog ubetinget Professor P. E. Müllers Botum; og de to første yttrede sig for den Mening: at Selskabet ikke er berettiget til "at disponere over Substanten af hvad det siden 1815 ved Gaver og det Givnes heldige Anbringelse har erhvervet;"

og at derfor ogsaa, naar Selskabets Formue deelttes i en Hovedfond og en Extrafond, hvilken sidste maatte indbefatte hvad der beviisligen af Renter var besparet: da "maatte ordentlig vis ogsaa af den sidste ifkun Renterne anvendes, og kun i overordentlig vigtige Tilfælde Dele af Extrafondens Capital være disponible." Biskop Münters Botum i Henseende til dette Punkt var følgende: "Jeg anseer det "for rigtigt, at den sidstnævnte Fond, ligesom den første, er al-
 "deles urørlig. Ifkun det aarlige Overskud af Hovedfonden bør
 "være disponibelt; for Resten er det allene Renterne og overordentlige,
 "uventede Indkomster, som kunne anvendes." 7 Medlemmer til-
 traadte ubetinget Münters Botum. Ligeledes erklærede Et. Raad
 Engelstoft sin Mening derhen: at saavel Hovedfonden, som Ex-
 trafonden, maatte betragtes som faste og urørlige; men Renterne af
 den sidste aarligen, efter en passende Deling, sættes til Disposition,
 for Selskabets naturvidenskabelige og historiske Foretagender, m. m.
 Han sluttede sin Erklæring med denne Grindring, som der for Die-
 bliffet er Anledning til at gientage: "Vesentligst og vigtigst an-
 "seer jeg det at være, at Selskabet beslutter sig til, strax ogsaa at
 "consolidere en Extrafond af 34,000 Rbdlr. uden enten nu eller i
 "Tiden, til hvilket som helst Tiemed, at anvende enten lidet, eller meget
 "deraf, Renterne undtagne. Det er et sjældent Held for en
 "offentlig Stiftelse, at kunne forsøge sin Capitalformue; har man en-
 "gang havt denne Lykke, da bør man holde sammen paa det Ex-
 "hvervede, og (saavidt det beroer paa menneskelig Omhu) bevare
 "det som en Arv for Efterslægten. Det er let, i faa Aar at
 "adsprede, hvad maaskee siden aldrig meer vil kunne
 "samles. Med Capitalen tabes ogsaa Renten, og derved en
 "bestandig og vis Fordeel; hvorimod Nyttens af vidtgaende
 "Planer og Foretagender turde være problematisk, og ikke altid sin
 "Priis værd."

Bist nok fortjene de Mænds vise Ord og gavnlige Forslag at
 bevares i Selskabets Historie for en kommende Tid, hvilke, som vi
 have seet, gif ud paa, at modificere den fortiente Casserers vel-
 meente, men i sine fiernere Følger uheldige Idee; og at henvise
 Selskabets Anvendelse af dets endnu en Tid lang voxende Formue,
 til Brugen af Renterne. Fjorend imidlertid det omtalte For-
 slag havde circuleret blandt alle Medlemmer (og dette var i Sagens
 Gang en mindre heldig Omstændighed) var den allerede mundtlig

bleven foredraget i et Møde d. 14de April 1826. Her tog Pluraliteten af 17 tilstedeværende Medlemmer den Beslutning, at 80,000 Rbdlr. af Selskabets Midler skulde udgiøre dets Hovedfond; men Bestemmelsen af den øvrige Deel af Formuen tages under nærmere Overveielse. Efterat Sagens Circulation paa den ovenfor berettede Maade var foregaaet, bragtes den til endelig Afgiørelse i et Sommermøde d. 30te Jun. 1826, hvor, foruden Hs. Ex. Statsminister Møsting som Presmedlem, kun 14 Medlemmer vare tilstede. Pluraliteten af disse afgjorde: "at Selskabet vedbliver den forhen tagne Beslutning, at dele sine Fonds i en fast Fond paa 80,000 Rbdlr. og en disponibel som indeholder Selskabets øvrige Formue." Til de i Secretairens Betænkning af 17. Apr. 1826 foreslaaede, forstandige og aldeles hensigtsvarende Præcautioner (s. ovenf. S. 493) blev ved denne Forhandling slet ikke taget Hensyn; og om Hovedsagen, hvorledes den disponible Egenkab var at forstaae, enten saaledes, at kun Renten, eller at tillige Capitalen skulde kunne forbruges: derom indeholder Protocollen ingen Bestemmelse.

Det viste sig imidlertid ogsaa, at Selskabets Secretair, i sin Betænkning over Schmidt=Phiseldes Forslag, ikke uden Grund hentyder til, at der for det første neppe var Udfigt til at der kunde blive Spørgsmaal om at angribe den disponible Fond. I et Decennium efter 1826 fandtes der ingen Anledning hertil; saaledes at endog Selskabets Formue, uagtet de betydelige Udgifter, som Skrifternes ustandsede Trykning, Ordbogsarbejdet, de hyppige Understøttelser, som nylig ere opregnede, o. s. v. medførte, i bemeldte Tidrum kunde forøges med henved 13,000 Rbdlr. Selskabets Formue udgjorde nemlig 1826, som vi have seet, 110,286 Rbdlr. (den store Cassebeholdning iberegnet). Ved Schmidt=Phiseldes Død, eller i December Termin 1832, beløb Selskabets Obligationsfond sig til 114,162 Rbdlr., foruden en meget betydelig Cassebeholdning. Da den nye Cassererer (Engelstoft) fandt det rigtigere at indskrænke denne Beholdning, og derfor i de nærmest paafølgende Aar gjorde stærke Indkøb af Obligationer (i 1833—35 for 10,000 Rbdlr.) var Capitalfonden d. 11te Dec. 1836 stegen til 132,262 Rbdlr. — en Sum, der efter den Tid ikke er voret, men astaget. Den udgjorde saaledes 129,262 Rbdlr. ved Slutningen af 1839. Efter Cassererens sidste Regnskab (for 1842) og Selskabets Budget for 1843 er dets Capital vel ansat til 132,562 Rbd.,

men herfra maa drages omtrent 4300 Rbdlr. som en Capital, der er overgivet i Selskabets Baretagt af det ophavede, men atter oprettede "Samsfund til den danske Literaturs Fremme"; til hvilket Videnskabernes Selskab, saalænge Samsfundet bestaaer, udbetaler Renterne af bemeldte Sum.³⁹⁵⁾ Naar saaledes disse 4300 Rbdlr. fradrages, udgiorde Selskabets Formue ved Begyndelsen af 1843 kun 128,262 Rbd., og den er saaledes i de seneste 6 Aar formindsket med 4000 Rbdlr. Efter en Beslutning af Selskabet, taget (i Anledning af et Andragende fra Casse-Commissionen: at herefter en strengere Deconomie maatte følges i de aarlige Udgifter) ved Pluraliteten af de i Mødet den 20de April 1838 tilstedeværende (22) Medlemmer, kan Capitalen endvidere formindskes indtil 100,000 Rbdlr., til hvilken Sum man i dette Møde bestemte Selskabets urørlige Fond, og henlagde det øvrige til en disponibel eller synkende Capital.

Man har ved dette betænkelige Skridt, hvis Fordele for Iværksættelsen af større og mere befordelige videnskabelige Foretagender ikke ville naae langt ud i Fremtiden, dersom den disponible Capitals Formindskning skrider frem i det begyndte Forhold, neppe taget Hensyn nok til hine allerede 1826 saa kraftigt udtalte Grundsætninger for en billig Benyttelse af Selskabets Midler. Man vil unegtelig til en Tid kunne udrette mere; men man vil da ogsaa forberede en tilkommende Slappelse i Selskabets her omhandlede Virksomhed, eller en oeconomic Tilstand, som vil være betydeligt svagere, end i hiin tidligere Tid, da Anledningen og Fordringen til videnskabelige Understøttelser af Selskabets Fonds dog vare langt fiædnere og ringere, end i vore Dage, der see dem med hvert Aar at tiltage. Vi kunne grunde denne, ikke blot for den

³⁹⁵⁾ Samsfundet opløstes ved Generalforsamlingens Beslutning af 24de April 1839, med den Betingelse, at Capitalen, som det paa den Tid besad, skulde overdrages Videnskabernes Selskab, imod at dette vilde bestyre samme, afskilt fra dets øvrige Fond, og anvende Renterne, overeensstemmende med Samsfundets Niemed. Da dette ikke længe efter Opløsningen paa ny organiserede sig, androg Bestyrelsen (12. Oct. 1839) for Vid. Selskab: at det aarligen vilde udbetale Renterne af den Selskabet overdragne Capital til Samsfundets frie Disposition. Selskabet vedtog, at ville indtil videre i 5 Aar opfylde dette Puske, under visse Betingelser; hvilket Tilbud Samsfundets Bestyrelse antog, (17. Jan. 1840).

tilkommende, men allerede for den nærværende Generation mindre glædelige Udsigt, saavel paa Resultaterne af de sidst forløbne Aars Regnskaber, ³⁹⁶⁾ som paa Selskabets Budget for A. 1843, der

³⁹⁶⁾ Selskabets Udgifter have (sem allerede ovenfor er bemærket) fra Aaret 1838 at regne, (med Undtagelse af 1840) oversteget den virkelige Indtægt. Følgende Uddrag af Regnskaberne ville hyderligere lægge dette for Dagen:

1838: var den virkelige Indtægt	8682 Rbb.
Udgiften derimod	9741 —
Deraf a. Lønninger, Bogtrykker- og Bog-	
binder-Arbejde, samt tilfældige Udgifter	3168 Rbb.
b. Videnskabelige Foretagender og Under-	
støttelser: nemlig	
1. mathematisk og fysisk	2927 Rbb.
2. historisk og andre literaire Ar-	
bejder, med Indbegreb af Ord-	
bogen (144 Rbb.) og Regestum	
diplomaticum (395 Rbb.)	1060 —
	3987 —
1839. Virkelig Indtægt	7,563 Rbb.
Udgiften derimod	10,059 —
(hvoraf 2000 R. for Betalingen af et Laan i Banken)	
Af den øvrige Udgift: 8059 Rbb. anvendtes	
a. Til videnskabelige Foretagender:	
Mathematisk og fysisk	2552 R.
Literaire og historisk	745 —
	3297 Rbb.
b. Til den meteorologiske Committee	477 —
c. Til Regestum diplomaticum	468 —
d. Selskabets Skrifter	1004 —
e. Medaillen over Overkammerh. Hauch	800 —
1840. Virkelig Indtægt	7798 Rbb.
Virkelig Udgift	7240 —
(Heriblandt: til Ordbogen 149 Rbb., til Regestum	
563 Rbb., Selskabets Skrifter 1600 Rbb.)	
1841. Virkelig Indtægt	8,461 Rbb.
Udgift	10,914 —
Deriblandt: 1. Regestum diplomaticum	596 Rbb.
2. Ordbogen	65 —
3. Selskabets Skrifter	4134 —
Heriblandt: til Dr. Lunds Afhandlinger: 1040 Rbb., nemlig:	
for Illumination: 469 Rbb., for Lithographie og Aftryk:	

netop er vedtaget (d. 10de Marts 1843) nu, da nærværende Skrift slutes. Her viser sig Selskabets Indtægter reducerede til en Sum af lidet over 5700 Rbdlr. og Cassebeholdningen fra det foregaaende Aar til 670 Rbdlr., imedens det hele Beløb af muelige Udgifter i Løbet af 1843 er udsat til 10,761 Rbdlr. Saa stort et Deficit, med andre Ord, saa stor en Formindskning af Selskabets Capital, som heraf vilde fremgaae (4391 Rbdlr.) er dog ikke at vente, da rimeligviis et Beløb af 12—1500 Rbdlr. af de bevilgede, og i Overslaget beregnede Udgifter, neppe i 1843 vil blive at udrede. Men om endog ingen Udgiftspost (f. Ex. Selskabets Skrifter, hvortil 2000 Rbdlr. ere anslaaede) skulde komme til at stige høiere, og ingen ny Udgift af Bigtighed udenfor Overslaget blive bevilget i bemeldte Aar: vil dog i Følge dette Budget en Sum af henved 3000 Rbdlr. blive at udrede af Selskabets Capitalformue; hvorved den saakaldte disponible Fond vil synke fra 28,262 til omtrent 25,000 Rbdlr. Vilde man derimod endnu følge det engang i et enkelt Tilfælde gjorde Forslag, at henlægge Renterne af denne Sum til visse staaende eller for en ubestemt Tid bevilgede Udgifter (f. Ex. til de meteorologiske og magnetiske Observationer, og en Andeel af Brøndborings-Udgiften) da vilde derved

ning: 571 Rbd.; ligeledes for Lithographie og Aftrykning til 2 Afhandlinger af Prof. Eschricht: 498 Rbd., Trykning og Papir til to Bind af Skrifterne m. m. 2454 Rbd., Indheftning af Skrifterne 195 Rbd. o. s. v.

1842. Virkelig Indtægt 7174 Rbd.
Udgift 8074 —

Heraf til Skrifterne: 2748 Rbd. Næmlig Trykning: 200 Rbd., Papir: 588 Rbd., Kobberstik og Lithographie: 1621 Rbd., Træsnit: 16 Rbd., Illumination: 309 Rbd. (Ved ovenstaaende Summer er overalt Mark og Skilling ubeladte.) At Underbalancen for bemeldte 4 Aar, og Formindskningen af Selskabets Capitalformue ikke er blevet større, end den ovenfor angivne (4000 Rbd.) maa tilskrives den endnu temmelig betydelige Cassebeholdning, som for 1837 udgjorde 3347 Rbd., og for 1840 beløb sig til 2902 Rbd., hvorimod den for 1841 kun var 450 Rbd. og ved Enden af 1842: 670 Rbd. — Den betydelige Forskiel paa Indtægten i 1842 og den, som kan beregnes for 1843, grunder sig i, at med 1842 ophører ethvert Tilskud for Selskabet fra Finantserne til Kortvæsenet.

i det mindste Selskabets nærværende Indtægt være mere sikket for det næste Decenniums videnskabelige Læse, end den nu er det.

IX. Det staaer endnu tilbage, at slutte den meddeelte Udsigt over Selskabets Tilstand og Virksomhed i fjerde Periode med en kort Beretning om de vigtigste Forhandlinger, Beslutninger og Omkostninger, der vedkomme Selskabets indvortes Forfatning, dets Vedtægter, Embedsmænd, Medlemmer, Skrifternes Udgivelse, m. v. Med den sidste Gienstand vil jeg begynde de hertil hørende Op-
tegnelser.

Det er allerede berettet (S. 454), at man i 1820 besluttede Skrifternes Udgivelse i to særskilte Afdelinger. Det hermed for en stor Deel tilsigtede Niemed, at skaffe enhver af disse en større Udbredelse og et forøget Antal af Kjøbere, opnaaedes ligesaa lidt ved denne Foranstaltning, som ved Bestemmelsen af en saa billig Priis, at den omfider neppe engang var beregnet paa at kunne dække Omkostningerne paa Trykning og Papir; ei at tale om, at man aldeles intet beregnede for Kobbertavlerne, selv da disse, som i de seneste naturvidenskabelige Bind, steg til et saadant Antal, og fordrede en ved Illuminationer saa forhøiet Bekostning, at Udgiften til Kobbere stundom udgjorde det Dobbelte eller Tredobbelte imod Trykning og Papir. Afsetningen af Skrifterne er vedblevet at være næsten utroligt ringe,³⁹⁷) og Skrifterne udgives nuomstunder

³⁹⁷) Af samtlige Bind af Selskabets Skrifter henlaae (føruden det endnu større Forraad, som glemmes i Selskabets Locale, hos Boghandleren d. 31. Jul. 1841 i Alt Exemplarer for en Værdi af 5981 Rbdlr. Af Dplaget var (efter Afdrag af den tilstaaede Commissions-Nabat 16 p. Ct.) solgt i 6 Mar. 1830—35, for 149 Rbd. 19 Sk. (omtr. 25 Rbdlr. aarlig), i Maret 1836 for 41 Rbdlr. 19 Sk.; i A. 1837 for 49. 45 Sk.; i A. 1838 for 46. 13 Sk.; i A. 1839 for 30 Rbd. 13 Sk. og fra 31. Dec. 1839 til 31. Jul 1841 for 34 Rbd. 77 Sk. (saaledes ei engang 1 p. Ct., aarlig af Værdien, efter den yderst lavt satte Bogladepriis). Det kan bemærkes, at i Anledning af det nedenfor (S. 501) anførte Forslag af Eschricht besluttedes (1841, Apr. 16.) at nedsætte Dplaget af Selskabets samlede Skrifter til 450 Exemplarer, hvoraf kun 200 skulde forsynes med Kobbere.

egentlig kun for Medlemmerne og Andre, som de skienkes til.³⁹⁸⁾ Ei engang de periodisk udkommende Aarsberetninger om Selskabets Foretagender og Forhandlinger, der ogsaa særskilt have været udgivne og anmeldte til Salg, have, saa lidt som de fra 1842 til Salg aftrykte særskilte Exemplarer af enkelte Afhandlinger, fundet et større Publicum. Det turde være Tid for Selskabet at tænke paa, hvorledes i det mindste en Deel af dets Medlemmers historiske, eller andre mere almeenafselige Afhandlinger kunde bringes i flere Leseres Hænder, og faae en anden Skiebne, end den, at blive staaende i offentlige Bibliotheker og enkelte private Bogsamlinger, men i øvrigt opdynges i vorende Papirmasser paa Boghandlerens Pakkost og i Selskabets Locale. Det maatte ellers synes, at Hensigten med Skrifternes Udgivelse, der i den sildigere Tid fremmes med saa betydelige Kræfter og Midler, for en stor Deel forseiledes; og det kunde være at befrygte, at Nødvendigheden tilsidst medførte en lignende Skiebne for Selskabets Skrifter, som den, der for endel Aar siden overgik det usolgte Forraad af adskillige af Selskabets i Aarene 1781—1789 udgivne Priis Skrifter. Archivaren foreslog (1831, Jan. 7.) at lade Dplaget af disse Skrifter, paa Grund af deres meget ringe Afsetning, bortselge som Maculatur; dog med Undtagelse af de Exemplarer, som Noget af Selskabets Medlemmer maatte begiere, og nogle Stykker, som kunde bevares i Archivet. At formindste det hos Selskabets Boghandler henliggende Dplag, f. Ex. til 50 Exempl. af hver Afhandling, kunde have Rimelighed; men at give disse, ved Selskabet befastede Skrifter, den store Sielendhed, de nu have, ved ganske at tilintetgjøre Dplaget, syntes ei at være overeensstemmende med et videnskabeligt og literairt Samfunds Charakter.

³⁹⁸⁾ Antallet af de Exemplarer, der bortskienkes udenfor Selskabets Kreds, er dog ingenlunde betydeligt. Det udgjorde i 1842 til udenlandske lærde Selskaber 10 Exempl., til indenlandske Selskaber og Stiftelser 3 Exempl. og til Private i Udlandet 3 Exempl. af Skrifternes begge Afdelinger. Af den naturvidenskabelige Afdeling allene skienkes omtrent 12 Exempl. bort, og et Par af den historisk-philosophiske. Til de lærde Skoler og flere offentlige Stiftelser i Danmark har Selskabet for nogle Aar siden ophørt at skienke dets Skrifter.

Mere hensigtsmæssigt syntes vist nok det af Prof. Eschricht (1841, Apr. 30.) indbragte Forslag at være: at 50 særskilte Aftryk, med egen Paginering, af enhver i Selskabets Skrifter indrykket Afhandling herefter maa kunne bringes til Salg i Boghandelen, naar Forfatteren ønsker det. Den nærmere Afgivelse af dette Forslag blev i bemeldte Selskabets Møde udsat. Forslaget er imidlertid siden udført, uden at man dog hidtil har opnaaet den tilsigtede Hensigt, at kunne skaffe enkelte af Selskabets, for en Deel meget kostbare Afhandlinger (s. ovenfor Num. 396) en mere udbredt Læserkreds; ³⁹⁹⁾ hvorved i øvrigt Skrifternes Affætning i deres samlede Udgave, endskiøndt den allerede staaer saa lavt, som det næsten er mueligt, dog uden Tvivl endnu mere vil forringes.

Bed flere forekommende Leiligheder, og endnu 1842, i Anledning af en paa Latin indleveret botanisk Afhandling, ⁴⁰⁰⁾ har Selskabet bekræftet den tidligt tagne Beslutning: at dets Skrifter, i deres Samling, allene udgaae i det danske Sprog. — Et andet herhen hørende Spørgsmaal kom for endeel Aar siden under Afgivelse. Professor Rast havde i Selskabet oplæst en Afhandling: om den gamle egyptiske Tidsregning, og androg paa, at dette Bidrag, ved Dptagelsen i Selskabets Skrifter maatte trykkes med Forfatterens særegne Skrivemaade. I Mødet d. 12te Mai 1826 afflog Selskabet dette, og afgjorde (med 11 Stemmer mod 4): at den hidtil fulgte Censformighed i Retskrivningen vedligeholdes i dets Skrifter. Nærmest maa vel uden Tvivl denne Beslutning fortolkes derhen, at overhovedet, og uden alt for mærkelige Afvigelser, den Skrivebrug følges, som i den danske Ordbog

³⁹⁹⁾ Af de fra 1. Jul. 1842 særskilt aftrykte og til Salg anmeldte 7 Afhandlinger vare af følgende samtlige Exemplarer i Behold d. 20de Marts 1843: 1. Eschricht Undersøgelse over Salperne. 2. Zeise om Acechlorplatin. 3. Petersen om Indledningen til Komnenernes Historie. Af følgende vare af 50 Exemplarer affatte: 4. Steenstrup om Tørve-moserne n. n. (s. ovenf. Num. 377) 21 Exempl. 5. K. Rosenvinge om det hemmelige Skriftemaal: 5 Exempl. 6. P. W. Lund om Brasiliens forstenede Dyrverden: 2 Exempl. 7. Eschricht Beskrivelse af Chelyosoma Macleyanum: 2 Exempl.

⁴⁰⁰⁾ S. ovenfor S. 476, og Dversigten over Selskabets Forhandlinger, 1842, S. 56—58, hvor den nedsatte Committees Betænkning er meddeelt.

er vedtaget; da det vilde være meget paafaldende, om Selskabet udgav en Ordbog i Modersmaalet, og selv ikke fulgte dennes Skrivemaade der, hvor der fastsattes en Overensstemmelse eller eensformighed i Rettskrivningen.

En meget passende og gavnlig Forandring har Selskabet vedtaget i Henseende til Udgivelsen af dets Aarsberetninger, eller "Oversigterne" over Selskabets Forhandlinger og de i Møderne oplæste Afhandlinger og Bidrag. Disse Programmer udgav man fra 1806 til 1814 aarligen og særskilte, uden at det iagttoges, at et passende Dplag eller Forraad af samme blev bevaret; hvorfor en complet Samling deraf nu hører til de største Sielendheder. De ældre Aargange især ere saa godt som forsvundne. Fra 1823, da den fjerde Række af Skrifterne begyndte, vedtog man, saavel at udgive Programmerne særskilt, som tillige at lade dem aftrykke i Begyndelsen af ethvert udkommende Bind, i begge Afdelinger af Skrifterne. Saaledes indførtes i 1te Bd. af de histor. phil. og p. h. Afhandlinger 6 saadanne Beretninger, indbefattende Aarene 1815—1822; og de samme ligeledes i det 1824 udkommende 1te Bd. af de naturvidensk. og mathematiske Afhandlinger. Dette sikrede disse Aarsberetninger fra reent at forgaae i Tidens Løb; men havde deels til Følge, at Omkostningerne ved Skrifternes Trykning noget forøgedes; deels, at man som oftest i hvert Bind erholdt vidtløftige Udtog af de samme Afhandlinger, som Bindet indeholdt; og at Kieberne af Selskabets fuldstændige Skrifter erholdt de samme Oversigter to Gange, m. m. Hertil kom endnu en anden vigtig Bevæggrund: at en hyppigere og hastigere Meddelelse af Selskabets Arbejder, Foretagender og Forhandlinger langt mere maatte synes at interessere Publicum, end aarlige, eller, med et Mellemrum af flere Aar, udkommende Programmer. Selskabet besluttede derfor, efter Forslag af Secretairen, (1841, Dec. 17.) at Beretningerne om dets Møder og Foretagender fra 1842 skulde trykkes maanedlig, eller nummeryis og efterhaanden i Aarets Løb, naar Stof dertil var forhaanden. For bemeldte Aar udkom saaledes Nr. 1—6, og paa eengang Nr. 7—9, hvilke derefter ere samlede med et fælles Titelblad og alphabetisk Register. (116 S. stor 8vo.)

Med Hensyn til det, som vedkommer Selskabets Forsatning, Vedtægter, Forretningsgang og overhovedet dets indvortes Historie, ere følgende Beslutninger og indførte Forandringer i nærværende

Periode de vigtigste. — Ved flere Leiligheder, naar Valg af nyere Medlemmer forestod, var det Spørgsmaal kommet til Omtale og Forhandling: om Forslag til ordentlige indenlandfste Medlemmer, naar det i vedkommende Classe var drøftet og der ved Stemmegivning og den fornødne Pluralitet antaget, skulde saaledes meddeles de øvrige Medlemmer i Selskabet, at disse førend Valget foregik i Selskabet, eller ved det næst foregaaende Møde, skulde erfare de foreslaaede Candidaters Navne. Man havde eengang i et forekommende Tilfælde (s. ovenfor Anm. 354) d. 20de Decbr. 1822, besluttet: "at Navnene paa de Propo-nerede oplæses i det foregaaende Møde." Denne Bestemmelse blev imidlertid i den følgende Tid ikke stadigen fulgt; thi det befindes (efter Protocollerne), at 1826, den 1te Dec. bleve 4 foreslaaede Medlemmers Navne ikke oplæste i det Møde, der nærmest foregik Valgmødet; hvorimod den 27de Mai 1827 et foreslaaet Medlem saaledes blev navngivet før Valgmødet. Endnu i de nyeste Vedtagter af 1839 blev dette Spørgsmaal ikke tydeligt afgjort. Det hedder i § 7, at efterat der i vedkommende Classe er stemmet over Optagelsen af et Medlem, og derefter Afstemning i hele Selskabet skal foregaae, "underrettes Selskabet ved Circulaire om, at saadan Afstemning vil finde Sted." Her er saaledes ikke udtrykkeligt fastsat, om det foreslaaede og i Classen antagne Medlem skal nævnes i det til samtlige Medlemmer udsendte Dngangsbrev, hvorved de underrettes om at Medlemsvalg finder Sted, eller ikke. Upaatvivlelig er det første Vilkaar det rigtige. Medlemmerne bør forud vide, hvem det er, om hvis Valg de sammenkaldes til at stemme. — Der opstod saaledes ogsaa, ikke lang Tid derefter, ny Tvivl "om hvorvidt Navnene paa de til Medlemmer foreslaaede Mænd, der skulle komme paa Valg, forud (o: i et tidligere Møde), skulle bekiendtgjøres." I Mødet d. 3^{die} Dec. 1841 blev denne Sag bragt til Forhandling. "Man satte det Forslag til Afstemning, at Classens Forslag til Medlemmer skulle circulere. Selskabet bifaldt dette Forslag." (Protocollens Ord.) Herefter maa det saaledes nu antages som afgjort, at de foreslaaede Medlemmer nævnes i det Circulaire, hvorved Selskabet underrettes om et forestaaende Valgmøde.

De nys omtalte Vedtagter, hvis Redaction og Forhandling, som ovenfor er berettet, allerede var paataant i Maret 1814, vare nærmest en Følge af et Forslag til "nogle Forandringer i

Bedtægterne", hvilket Secretairen foredrog i Mødet d. 6te Jan. 1837, og som "i det Væsentlige" bleve af Selskabet antagne d. 3^{die} Febr. s. A., dog med den Bestemmelse: at Secretairens Forslag først skulde redigeres i Lovform, og derefter forelægges Selskabet. Dette kom dog ikke til Udførelse i Løbet af bemeldte Aar; men efter den for Selskabet vigtige Forandring, som foregik i Marts 1838, foreslog Secretairen d. 30te Marts Nedsættelsen af en Committee, for at giennemgaae Selskabets Bedtægter, og gjøre Udkast til en ny Redaction af samme. Til Medlemmer af denne Lov-Commission valgtes, foruden Secretairen, fire Medlemmer (Schouw, Rosenvinge, Mynster, Madvig). Commissionen fremlagde sit Udkast til de nye Bedtægter, efterat det havde circuleret blandt samtlige Medlemmer, d. 28de Decbr. 1838; og den begyndte Forhandling over hver Paragraph især fortsattes i de to næstfølgende Møder; hvorefter de saaledes i Januar 1839 vedtagne Love i 21 Paragrapher aftryktes for Selskabets Medlemmer. Tilligemed de ældre Bedtægter ville de, for at fuldstændiggjøre Samlingen, findes iblandt Bilagene til dette Skrift; og man vil der have Leilighed til at gjøre sig bekendt med de i Antal ikke ret mange Punkter, hvori Bedtægterne af 1839 afvige fra de tidligere. Af disse Punkter ere de vigtigste: den i Valglovene foretagne Forandring, hvorved de i vedkommende Classes Valgmøde afgivne Stemmer, saavel for, som imod det foreslaaede Medlems Optagelse regnes dobbelt, naar Valget afgives ved Stemning i hele Selskabets Møde m. m. (§ 5—7); hernæst Afskaffelsen af Gæstemedlemmer; Bestemmelsen af et fast Antal for udenlandske Medlemmer (§ 8), og af Archivarens Pligter og Forretninger (§ 12); Indretningen af Selskabets aarlige Budget, eller forud beregnede Overslag paa hvert Aars Indtægt og Udgift, (§ 15); og den nyere Bestemmelse af Maaden at stemme paa i Selskabets Møder, (§ 18).

Af andre, i Selskabets Forsamlinger for enkelte Gienstande vedtagne almindelige Beslutninger, er en og anden allerede leilighedsviis i det foregaaende berørt; saaledes den: at Mindeskrifter skulde oplæses over alle Selskabets, ved Døden afgaaede Medlemmer. (jvf. S. 437). Denne Beslutning er dog, med ganske faa Undtagelser, ikke bleven overholdt. I Selskabet har Secretairen den 14de Marts 1818 oplæst et Mindeskrift over Major J. Steffens; ligesom han ved Mindetaler har

hædret de afdøde Præsidenter Statsminister Grev E. Schimmelmann (den 14de Jul. 1831) og Overkammerherre A. W. Hauch (d. 21de Apr. 1838).⁴⁰¹⁾ Prof. J. W. Hornemann meddelte Selskabet d. 26de Febr. 1819 en Fremstilling af "Martin Vahl's Fortjenester af Naturkyndigheden, som Videnskabsmand og Lærer." Professor L. Engelstoft oplæste 29. Marts 1822 et Mindeskrift over A. Kall; og Professor Molbech d. 2^{den} Jan. 1835 ligeledes et saadant over Biskop P. E. Müller.

Det Spørgsmaal: hvorvidt Selskabet vil og kan gaae ind paa at bedømme trykte Skrifter, som af Forfatterne indsendes, har ligesom i det foregaaende, ogsaa i dette Tidrum oftere været bragt til Forhandling. I Anledning af en 1821 indsendt Lærebog i Perspektiv, fattede Selskabet en Beslutning, som dog ikke ganske stemte overeens, hverken med foregaaende eller efterfølgende; nemlig, "at det vil paatage sig at bedømme indsendte Skrifter, hvis Formaal gaaer ud paa at udvide Videnskabernes; men at det ei stemmer overeens med Selskabets Vedtægter, at bedømme Lærebøger, der blot stræbe at udbrede videnskabelige Kundskaber." I 1823 blev derimod, i Anledning af et indsendt Skrift det Spørgsmaal paa ny behandlet: hvorvidt Selskabet vil bedømme andre Skrifter, end utrykte Afhandlinger, som tilbydes og kunne egne sig til Indrykkelse i Skrifterne; og da faldt denne ufuldstændige, eller ikke afgjørende Beslutning: "Selskabet vil ikke paatage sig at bedømme Bøger, over hvilke Forfatteren kunde ønske Selskabets Dom som anbefaling." — Det har i øvrigt stundom været Tilfældet, at Selskabet af Hans Majestæt Kongen er blevet affordret dets Dom over indsendte Skrifter, hvilken Befaling Selskabet har efterkommet, ved, efter sædvanlig Brug, at lade en nedsat Committee afgive Bedømmelsen. (Saaledes skeete dette i 1827 o. flg. A. med flere efterhaanden udkommende Dele af Landinspecteur Gudme's "Handbuch der theoret. u. pract. Wasserbaukunst (Berlin 1826—29. 3 Thl.) hvorover K. Frederik VI. fordrede Selskabets Bedømmelse ved enhver udkommende Deel.

⁴⁰¹⁾ Over denne Præsident lod Selskabet efter hans Død præge en af Christensen graveret Medaille, paa hvis Indskrift dog savnes det historiske Motiv.

Selskabet har derimod ikke vægret sig ved, efter Anmodning, at udsætte Præmier for Privates Regning over videnskabelige Priis=spørgsmaal og Opgaver, og at paatage sig Bedømmelsen af de indkommende Priisafhandlinger. Exempler herpaa (s. Ex. med den af Conf. Raad Tetens udsatte Præmie; jvf. S. 267) forekom allerede i foregaaende Periode; og i denne er Geh. Conf. Raad J. Büllows mythologiske Præmie ovenfor omtalt (S. 466). — Efter Statsminister, Grey Ch. Reventlows Død (1827) havde nogle anseete Embedsmænd aabnet en Subskription, til Udsættelse af en Præmie for en tilfredsstillende biographisk Characteristik af denne udmærkede Statsmand og hans vigtige Fortienester af Fædrelandet. Bedkommende opstode denne Priisopgave udsat giennem Selskabet; og dette udnævnte i den Anledning en Committee til Bedømmelse af de indkomnende Skrifter. Paa disse ventede man dog forgieves i flere Aar; Præmiens Udsættelse blev da, efter Secretairens Forslag, gientaget (13. Jul. 1832), og af de to derefter indkomne Priis=skrifter tilkiendtes 8. Jun. 1836 en Belønning af 600 Rbdlr. det ene, (forfattet af Cand. Jur. N. F. Bergsøe); og det blev trykt med Understøttelse af den ved Subskriptionen samlede Præmiefond.

I 1833 tilbød Selskabets Medlem Prof. Vedel=Simonsen at ville udsætte Selskabets Guldmedaille for to historiske Priis=spørgsmaal, til Bedømmelse af Selskabet: 1. en fuldstændig historisk= genealogisk Beretning om en dansk Adelslægt; 2. et dansk Klosters Historie. Selskabet bifaldt ei allene Forslaget, men besluttede, at ville af egne Midler belønne flere Priis=skrifter, hvis saadanne indløb og fandtes Præmien værdige. Kun eet saadant, over den førstnævnte Opgave, indkom 1835 til Selskabet (en Beretning om Familien Barnekow, ved den afd. Kammerjunker og Auditeur N. G. J. Barnekow), og dette blev, efterat det af Forfatteren var paa ny gienemgaaet og forøget med mange Tillæg, tilkiendt den udsatte Præmie. — Af andre, udenfor de sædvanlige Priisopgaver, udsatte Præmier udmærkede sig ved dens Følger en i A. 1832, efter Præsidentens Forslag (15. Jun.) af Selskabet bekiendtgiort Præmie (paa 400 Rbdlr.) for Besvarelsen af Spørgsmaalet, om Hesteavlens Tilstand og Udsigten til den danske Races Forbedring eller Forringelse ved Væddeløb og saakaldte Fuldblodsheste. Endskiøndt denne Materie egentlig laae fiernere fra Selskabets Hovedvirksomhed, er dens Vigtighed for Staten saa betydelig, at den med god Grund

funde henregnes til saadanne Gienstande, hvilke Selskabet ved det Thottske og Classenske Legat er kaldet til at skienke sin Opmærksomhed. De forskjellige Besvarelser, Priisopgaven fremkaldte, vare heller ikke uden Virkning i en Sag, der paa en meget levende Maade sysselsatte en stor Mængde danske Jordbrugere, og hvorom Meningen ogsaa hos de Sagkyndige og Erfarne var meget deelt. — En anden Priisopgave af Vigtighed udsatte Selskabet 1834, efter Anmodning af Directionen for det Classenske Fidei-Commiss, ved en Præmie paa 600 Rbdlr. for Besvarelsen af det Spørgsmaal: Hvilke ere de communale Byrder, som det paaligger Landboerne i Danmark at udrede? og hvorledes kunne de Hindringer, som disse Byrder lægge i Veien for Algerbrugets Opkomst, bedst hæves? — I dette Tilfælde var Udfaldet mindre heldigt, end i det foregaaende, da, uagtet Priisopgavens Gientagelse, slet ingen Besvarelser indkom.

Et videnskabeligt Foretagende af hvi Vigtighed for den lærde historiske Forskning, som Selskabet med berømmelig Liberalitet selv understøttede i et passende Forhold, og som det paa den kraftigste Maade anbefalede til Frederik den Siette, al Videnskabeligheds hvimodige Forfremmer, bør her endnu nævnes, (da det tilfældigviis ovenfor S. 473 er forbigaaet) uagtet en beklagelig Skiebne vilde, at ikke allene den lærde Verden mistede Udførelsen af et ved sin Idee og ved Planens Storhed udmærket Værk; men at ogsaa vort Fædreland maatte lide et ikke let erstatteligt Tab, i en ung Archæolog, der allerede havde vundet et anseet Navn blandt Italiens Lærde, og som lovede, baade ved Aand og Lærdom, at kunne blive, hvad engang Zoëga havde været for Videnskaben og for danske Kunstnere i Rom. Dr. O. Kellermann (f. i Kiøbenhavn d. 27de Mai 1805) havde, i Forening med to italienske Lærde, lagt Planen til Udgivelsen af et i sit Omfang noget colossalt Værk: et nyt, ved Reiser og Undersøgelser paa Stederne kritisk berigtiget Corpus Inscriptionum Romanarum.⁴⁰²⁾ For dette Foretagende havde Udgiveren erholdt Tilfikkning om Understøttelse af den Bayerske Konge og af den pavelige

⁴⁰²⁾ Kellermann udgav som Prøve paa Værket, eller egentlig paa Resultaterne, der af de romerske Inscriptioners fuldstændige Opdagelse og Benyttelse kunne fremgaae: "Vigilum Romanorum latercula duo Coelimontana, magnam partem militiæ romanæ explicantia, ed. atque illustravit Ol. Kellermann, Danus." Romæ. 1835. 4°.

Regjering. Kellermann, der anslog, at han for sin Deel til Reiser og andre Beføstninger vilde behøve en Understøttelse af 600 Species i 6 til 7 Aar, henvendte sig 1835 til Videnskabernes Selskab om dets anbefaling. Efterat Selskabet af den historiske Klasse havde modtaget en udsørlig Erklæring, meddeelte det Dr. Kellermann en saadan allerunderdanigst anbefaling til Kongen, og denne havde til Folge, at indtil videre en Understøttelse paa 600 Rbd. bevilgedes ham for 3 Aar af Finantserne; ligesom Selskabet selv bevilgede ham et Tilskud af 300 Rbd. aarlig for 1836—38. Uheldigviis maatte Fædrelandet miste den saameget lovende unge Lærde, inden han kunde lægge Haand paa Udførelsen af det Værk, for hvilket han sølte sig begejstret. Kellermann faldt som et Offer for Cholera i Rom d. 1te September 1836.

X. Til Selskabets indvortes Historie i dets nyeste Periode høre de Forandringer i dets Præsidium og iblandt dets øvrige Embedsmand, som Tidsrummet fra 1815 til 1842 har medført. Om den første af disse Omskiftninger, som efter Bugges Død gav Selskabet dets nuværende Secretair, der alt har varetaget dette Embede i 27 Aar af en for Videnskabernes Fremgang i det Hele, og for vort Selskabs Virksomhed i særdeleshed, saa vigtig og indflydelsesrig Tidsalder, er allerede tilforn berettet (S. 433—34); ligesom at Selskabet ved den Leilighed (i Etatsraad Schmidt-Whisfeldts) igjen erholdt en egen og (med 150 Rbdlr. aarlig) lønnet Cassererer, og en Archivar i Etatsraad Viborg, som uden Lønning overtog de Forretninger, der tillagdes denne Embedsmand. (S. 438.) Efter hans Død 1822 blev denne Post ubesat indtil 1826, da Selskabet (d. 30te Jun.), efter Forslag af Secretairen, antog Profesør J. F. Schouw til sin Archivarius, og tillige til Medhjælper ved Secretariatets Forretninger, med en aarlig Lønning af 200 Rbdlr. I Anledning heraf androg Casserereren paa, at han i Lønning maattes stilles lige med Archivaren, hvilket Selskabet eenstemmigen bifaldt. (17. Nov. 1826.) Foruden det Archivaren paaliggende Tilsyn med at holde Selskabets Bøger, Papirer og Protocoller i den tilbørlige Orden (jvf. S. 438), overtog han tillige, som en Hovedsystel, og som væsentlig Grund til den ham tillagte Lønning, at forestaae og besørge Udgivelsen af Selskabets

Skrifter⁴⁰³); hvorimod Tilhynet med Selskabets Bogsamling snart bortfaldt. Selskabet tog, efter Archivarens Forslag den Beslutning, (15. Febr. 1828) at den hele, ikke meget betydelige Samling af ældre og nyere Bøger, som det besad, skulde skienkes til Universitetsbibliotheket, med Undtagelse af de botaniske Skrifter, der skulde tilfalde den botaniske Haves Bibliothek. Paa denne Maade forsvandt enhver Udsigt til, at Selskabet efterhaanden (som Tilfældet er med alle videnskabelige Samsfund af Betydning i Europa) kundet have erholdt en egen videnskabelig Bogsamling, som i Særdeleshed til Medlemmernes Brug vilde være saameget mere nyttig og passende, som Selskabet modtager en stor Deel andre lærde Samsunds udgivne Skrifter, og ikke faa Foræringer af nye videnskabelige Værker fra Forfattere og Udgivere. Gientagne Beslutninger i enkelte Tilfælde have efterhaanden gjort det til Brug, at ogsaa alle saaledes indkommende Værker uden Undtagelse overlades Universitetsbibliotheket.⁴⁰⁴)

Selskabet mistede, som vi forhen have omtalt, d. 16de Novbr. 1832 sit fortiente Medlem Conf. R. Schmidt-Phisfeldt, som i 17 Aar med stor og heldig Omhu varetog dets Pengesager og forestod Cassererens Embede. I hans Sted valgte Selskabet d. 7de Dec. 1832 daværende Statsraad, Prof. L. Engelstoft til Casserer, og vedtog ved den Leilighed, at Cassereren herefter skulde være forpligtet at stille en Caution paa 2000 Rbdlr. i Obligationer. Ligeledes indgav Cassercommissionen et Forslag om nogle Forandringer, som den ansaae for uenskelige i Cassererens Forhold til Commissionen. Selskabet overdrog denne at udfaste en Instrux for Cassereren, hvilken det med et Par Modificationer antog d. 27de Dec. 1833.

⁴⁰³) Denne Archivarens Eysel blev ham imidlertid ikke paalagt i Selskabets Beslutning af 30. Jun. 1826; og maa saaledes anses at være af ham frivillig overtaget. I Vedtagterne af 1839 § 12 er derimod Redactionen af Selskabets Skrifter udtrykkelig gjort til Pligt for Archivaren.

⁴⁰⁴) Dette Bibliothek har derved erholdt mange isolerede Værker i Fag, hvortil det ellers ikke er besat; og enkelte sildigere Dele af Videnskabers Selskabers Skrifter, som vanskeligen ville blive completerede. Det turde vel ikke være uensigtsmæssigt, at andre offentlige Bibliotheker (s. Ex. det store Kongelige, eller det Glasenske), undertiden ogsaa af Selskabets Liberalitet; nemlig for saavidt som visse Værker derved kunde komme paa saadanne Steder, hvor de meest passende hen, ved at bidrage til allerebe vel befattede Fags større Fuldstændighed.

I den lange Tid af henved 34 Aar beklædte Statsminister Grey Ernst Henrik Schimmelmänn, som den uforglemmelige Bernstorffs Eftermand, den ham tilfaldne Hæderspost, som Selskabets Præsident. Den 10de Febr. 1831 bortfaldtes denne høit begavede, ved sielden Dannelse, ved udbredte Kundskaber, fleersidig Dygtighed, en lys Forstand, en lutsret Smag, en ædel og sand Kiærlighed til Videnskab og Kunst og til begges heldige og kaldede Dyrker, ikke mindre end ved Hiertets elskværdige Egenskaber og Charakterens Keenhed, udmærkede Statsmand, i en hoi Alder fra den Kreds, hvor han saalænge havde virket og vundet almindelig Agtelse. Ogsaa for Videnskabernes Selskab havde hans lange Forstanderskab været gavnligt og velgiørende. Han havde med levende Deeltagelse omfattet Selskabets Formaal og Virksomhed, og fulgt dets Forhandlinger, saalænge Alderdom, og de Forretningsbyrder, som endog hans sidste Levealder i et betydeligt Maal maatte og kunde bære, tillod ham at overvære dets Forsamlinger. Han havde i den udsøgte Selskabs-Kreds, hvortil han i sit Huus saa ofte kaldte Videnskabernes og Musernes udmærkede Dyrkere, jævnlig og ogsaa samlet en Deel af vort Samsunds Medlemmer omkring sig. Han havde ved forekommende Leiligheder, og i Følge de høie Embedsstillinger, han indtog, været en varm og heldig Talsmand for Selskabet og dets Tary hos Kong Frederik den Siette, der kiendte og paastionnede Schimmelmännns sieldne Aand og hans varme og dybe Kiærlighed til Kongen og Fædrelandet. De betydelige Beviser paa denne Monarks Gavmildhed, Selskabet modtog under Schimmelmännns Præsidium, ere et Bidrag mere til at bevare dennes Navn i taknemmelig Erindring. Hans Bortgang føltes med Savn i enhver Kreds, hvor Schimmelmänn var personligen kiendt, og hvor hans geniale Aand og ædle Charakter kunde vurderes. Ogsaa vort Selskabs Erkiendelse af dets tabte Forstanders sieldne Egenskaber og Fortienester tolkedes paa en værdig Maade i den skionne Mindetale, hvori Secretairen d. 14de Jul. 1831 gav et klart og træffende Billede af den Afdøde.

Kun syv Aar forløb, og hans Embede, i Forening med Selskabets Dnsste, kaldte ham atter til et lignende Foretagende. — Efter Schimmelmännns Død valgte Selskabet den 4de Marts 1831 (ved Pluralitet af 21 Tilstedeværende) dets ældste, og et af de mest anseete Medlemmer, Overhofmarskal og Overstaldmester A. W. Zauch, Ridder af Elefanten, m. m. til Præsident. Han havde givet et

fieldest Exempel paa, at grundige videnskabelige Studier, en i en lang Række Aar fortsat Sysselsættelse med Naturvidenskab overhovedet, Physik og Chemie i Særdeleshed — ikke blot som Dilettant, men som alvorlig Forfatter, som experimental Physiker og Samler af et udmærket og kostbart fysisk Cabinet, som Forfatter af en agtet Haandbog i Naturlæren og af ikke faa i Selskabets Skrifter optagne Afhandlinger — kunde forenes med betydende Embedsstillinger, der tilsidst førte ham til de Grestrin og høje Poster, han beklædte med udmærket practisk Duelighed, Nidkærhed, Orden og streng Nviagtighed og Arbeidsomhed. Hans mangesidige Virksomhed som Embedsmand levede ham dog, selv endnu i Livets tidligere Aar, Fristimer, hvortil han kunde syssle med de af ham yndede Videnskaber; og han havde saa længe i vort Selskab været en arbejdende Deeltager i dets videnskabelige Forhandlinger og Foretagender, at han heller ikke i nogen Stilling vilde opgive den Plads som Selskabets ordentlige Medlem, hvortil videnskabelige Indsigter og Arbejder havde givet ham Adkomst i en yngre og kraftigere Alder. Det var i Livets sidste Periode, at den hædrede Olding modtog et ham kiært Vidnesbyrd om Selskabets Hviagtelse og Tillid; men han havde bevaret, tilligemed fielden Sundhed og Legemskraft, den Lyst og Evne til et virksomt Forretningsliv og den Tilbøielighed for Naturvidenskabens Dyrkelse, som vedligeholdt hans Interesse for det Samfund, i hvis Kreds han i henved et halvt Aarhundrede var og følte sig hjemme. Det kongelige Videnskabernes Selskab mistede den 26de Febr. 1838 sin ved Alder ærværdige, ved Charakter, Fortienester og et langt Livs Virken hæderværdige Præsident.

Et fieldest Held for Selskabet vilde, at det kunde finde hans Eftermand nærmest Thronen, og der finde en Fyrste, som Fødselen havde kaldet til at herske, men som i Landens og Videnskabens Rige ved egen Kraft havde erhvervet den udmærkede Plads, han der længe havde indtaget i og udenfor Fædrelandet. I Selskabets Forsamling d. 9de Marts 1838, hvor 23 Medlemmer vare nærværende, valgtes Hans Kongelige Hvihed Prinds **Christian Frederik** til Præsident. En Deputation af fire Medlemmer, udnævnte af de fire Classer, tolfede i den Anledning Selskabets Dnsker og Haab; Hs. Kongelige Hvihed behagede naadigst at modtage Valget, og, efterat Hans Majestæt, høifalig Kong Frederik den Siette, ved et Reskript havde

tillkiendegivet sit allernaadigste Bifald med dette Valg, præfiderede Hs. Kongl. Høihed første Gang i Selskabets Forsamling d. 16de Marts, hvor 25 Medlemmer vare tilstede. En kiendelig Indflydelse af Præsidiets Forandring, af den uafbrudte personlige Nærværelse, den Sagkyndighed og alsidige Opmærksomhed paa enhver forekommende videnskabelig Gienstand, eller Forretnings-sag, der stienkedes Selskabet af dets hviie Forstander, yttrede sig ikke blot i en større Frequentz, end hidtil, i Møderne; men ogsaa i den forbyiede Interessé for Selskabets Anliggender, som vaktés blandt Medlemmerne, i Forhandlingernes større Liv, og i den friere Aand, som derhos udviklede sig i samme.

Selskabet gif saaledes under meget heldige Auspicier sit første Aarhundredes nærførestaaende Udløb i Møde. De fire Aar, der endnu ikke vare tilbagelagte af dette, forløb under en i fleersidige Retninger fortsat Virksomhed, hvis vigtigste Frugter og Resultater i det foregaaende i det mindste ere nævne og betegne; ligesom ogsaa den i nogle af de første Møder under Hans Kongelige Høiheds Præsidium iværksatte Forhandling og Antagelse af et Lovforslag, eller en ny Redaction af Selskabets Vedtægter. — Som en Tillægs-Artikel til disse kan betragtes en, Selskabets Forretningsgang i Møderne vedkommende Beslutning, d. 24de Apr. 1840. I Anledning af det oftere forekommende Tilfælde: at det ansatte og ved Circulaire til Dplæsning anmeldte Bidrag ei kunde blive foredraget, fordi andre Sager eller uanmeldte Foredrag havde borttaget Tiden: vedtog Selskabet (indtil videre paa et Aar) den Forandring i en, lige fra dets Stiftelse, som oftest vedligeholdte Skik: at Møderne herefter begynde med de paa Omgangs-fedlerne anmeldte Foredrag, hvorimod disse skulde deles i flere Møder, dersom de medtage mere Tid, end en Time. Derimod vil Secretairen have at anmelde for Selskabet, hvis saadanne Forretnings-sager af særdeles Vigtighed maatte være indløbne, der kunde have et nødvendigt Krav paa Tiden, og fordre Undtagelse fra denne Vedtægt. — En anden ligeledes til Selskabets Forsatningsvedtægter hørende Beslutning, bør ikke forbigaaes, endskiøndt den blev taget noget sildigere, end Periodens og Aarhundredets Udløb. Det var nemlig i Mødet d. 20de Januar 1843, at Selskabet eenstemmigen bifaldt det Forslag, at der: 1: i de herefter maanedlig eller nummerviis udgaaende Dversigter ved hvert Aars

Begyndelse indføres en summarisk Extract af det foregaaende Aars Regnskab; 2. at sammesteds Selskabets Forhandlinger i Møderne bekiendtgjøres saa fuldstændigen som mueligt, og at navnlig enhver bevilget Understøttelse eller anden extraordinair Udgift meddeles; ligesom det i ethvert Møde afgjøres, om nogen forhandlet Gienstand skal undtages fra en saadan Meddelelse. ⁴⁰⁵⁾

Af de til Selskabets videnskabelige Virksomhed i den længste Tid hørende, af hæderlige og gavnrige Resultater ledsagede Foretagender, hvis Historie i foregaaende Tidsrum og i denne fjerde Periode er berettet, er den geographiske Landmaaling netop med Aaret 1842, eller med Aarhundredets Slutning, ophørt. Landmaalingens-Commissionen havde endnu den 14de Mai 1841 indgivet en Plan til dens Arbejder for de følgende 3 Aar. Da denne Sag kom til Forhandling, foredrog imidlertid Secretairen til Selskabets Droveielse det tilforn ved Omgangsbedler bebudede Forslag: at Selskabet aldeles skulde ophøre, ikke blot med de geographiske Opmaalinger, men ogsaa med Kort-Udgivelsen, og ganske overdrage denne Deel af dets Virken til Generalstaben. Forslaget mødte vel betydelige Modsigelser, men blev ved Stemmegivning af 15 nærværende Medlemmer antaget med 8 Stemmer mod 7, eller med een Stemmes Overvægt. I Følge denne Beslutning, og en paa samme grundet allerunderdanigst Indstilling til Hans Majestæt, blev efterhaanden, efterat det længe i Arbejde værende Generalfort over Danmark (jvf. S. 441) var fuldført, baade dette, og det øvrige Forraad af Selskabets Kort over de danske Provindser, samt Pladerne til disse og Kort-Archivet, eller den hele Samling af de originale Tegninger og geometriske Concept-Kort, overleverede til Generalstaben. I Følge heraf er med Aaret 1842 Landmaalingens-Commissionens Virksomhed ophørt; og ligeledes Udbetalingen af den Selskabet fra 1821 til Kort-Tegning og Stikning m. m. allernaadigst bevilgede aarlige Sum af 1220 Rbd. Vi bemærke ved denne Leilighed, at foruden den S. 205 angivne Sum af 102,904 Rbdlr., som af den Kongel. Casse er bleven udbetalt til Selskabets Landmaalingens-Arbejder fra 1761 til 1800, er endnu i Aarene 1801—1842 af Finantserne hertil udbetalt 148,373 Rbdlr., saaledes i det Hele i 81 Aar en Sum af 251,270

⁴⁰⁵⁾ Jvf. Overs. over Selskabets Forhandlinger i 1843. Nr. 1. S. 4. 5.

Rbdlr. Herunder er imidlertid fra 1821 indbefattet de bevilgede Pensioner til afskedigede Landmaalere, og fra 1830 de Generalquarttermesterstaben til Kortarbejder bevilgede aarlige Summer.

Det Kongl. danske Videnskabernes Selskabs høie Præses var sidste Gang tilstede i Selskabets Møde den 29de Novbr. 1839, førend Kongestiftet den 3^{die} December kaldte Hans Kongel. Høihed til at bestige den danske Throne, og saaledes til et høiere Kald og til de tungere Byrder, som med Kronens Glands leire sig om Hersterens Jæse. Selskabet nød den Naade, saa Dage efter denne følgerige Begivenhed, i sit hele Samfund, at kunne overvære den Lykønskning, som Secretairen i dets Navn tolkede for Hans Majestæt Kong **Christian den Ottende**. Kongen behagede allernaadigst at tilsikre Selskabets uformindsket Bevaagenhed og Deeltagelse, som dets fremtidige Beskytter, og i denne Egenskab, ved forekommende vigtigere Leiligheder, som dets umiddelbare Leder. Det Kongelige Tilfagn har Hans Majestæt ikke ladet været uopfyldt. Selv under et Dvermaal af Regjeringsbyrder og Sorger har Kongen uafbrudt ladet sig foredrage Beretning om ethvert af Selskabets Møder og Foretagender; flere Gange har Hans Majestæt behaget, under Sit umiddelbare allerhøieste Præsidium, at lade Selskabet forsamles i det Kongelige Palais; og ved Selskabets Jubelfest, der offentlig feiredes i Universitetets Høitidsaal den 25de Novbr. 1842 ved en Tale af Secretairen og videnskabelige Foredrag af tre Medlemmer, behagede det Hans Majestæt at forlade den Kongelige Tribune, for ogsaa ved denne Fest at indtage sit Forsæde i Selskabets Kreds. Den Skuemynt, som efter Kongens allerhøieste Dnsse og Forslag prægedes til Minde om Selskabets Hundrede-Aars Fest, og hvortil det behagede Hans Majestæt, da den var færdig, allernaadigst at ffienke alle Omkostninger, indeholder derfor i sin Indskrift (Genium alit & lovel) et Udsagn, som Selskabet meer end nogensinde tør haabe at kunne giøre til Sandhed, under en Kongelig Beskytter og Styrrer, paa hvem Samtid og Efterslægt ville anvende de betydningsfulde Ord.

B i l a g.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

o n l i e

Main body of faint, illegible text, appearing to be several lines of a document or letter.

I.

Forteegnelse

over

Selskabets Præsidenter, Embedsmænd og
Medlemmer.

1742-1842.

Præsidenter.

Johan Ludvig Holstein, Lehnsgreve til Holsteinborg, Minister i
Conseilet, Obersecretair i det danske Cancellie m. m. (Indtraadt
som Præsæs ved Selskabets Stiftelse 13. Nov. 1742.)

Otto Thott, Ridder af Elefanten, Greve, Geheimeraad i Conseilet,
Ober-Secretair i det danske Cancellie, m. m. (Udnævnt af Kon-
gen i Februar 1758.)

Henrik Zielmstjerne, Ridder af Dannebrog, Geheimeraad, Justitiarius
i Høieste Ret. (Valgt af Selskabet 29. Marts 1776.)

Bolle Willum Lurdorph, Ridder af Dannebrog, Geheimeraad,
første Deputeret i det danske Cancellie. (Valgt 3. Nov. 1780;
død 13. Aug. 1788.)

Andreas Petrus Greve af Bernstorff, Ridder af Elefanten, Geheime-
Statsminister og Chef for det udenlandske Departement, m. m.
(Valgt d. 7de Novbr. 1788; død d. 21de Jun. 1797.)

Ernst Hartwig Greve af Schimmelmann, til Grebstabet Linden-
borg, Ridder af Elefanten, Stats- og Finantsminister, m. m.
(Valgt den 24de Oct. 1797; død den 9de Febr. 1831.)

Adam Wilhelm Zauch, Ridder af Elefanten, Oberkammerherre,
Oberhofmarskal og Oberstaldmester, m. m. (Medlem af Selskabet
d. 4. Febr. 1791; valgt til Præsident d. 4de Marts 1831; død d.
26de Febr. 1838.)

Christian Frederik, Arveprinds til Danmark. Valgt d. 9de Marts
1838.

Secretairer.

Henrik Hielmstjerne, Ridder af Dannebrog, Geheimeraad, m. m. (Fra Selskabets Stiftelse d. 13de Nov. 1742, indtil han valgtes til Præsæs d. 29de Marts 1776.)

Christian Frederik Jacobi, Conferentsraad, Assessor i Høieste-Ret. (29. Marts 1776. Han var først, ved det Kgl. Rescr. af 5. Oct. 1774, uden at være Medlem, bleven Hielmstjerne abjunge-ret. Den 23de Dec. 1795 fratraadte han det egentlige Secretariat, men beholdt Regnskabs- og Cassererer-Forretningerne.) Død d. 11te Nov. 1810.

Peter Christian Abildgaard, Dr. Med., Professor, Forstander for den danske Veterinair-skole. (Medlem fra 1775. Ved Kgl. Resolution af 23. Dec. 1795 ansattes han som Selskabets anden Secretair, der, med Undtagelse af Casser- og Regnskabsvæsen, besørjede alle øvrige Forretninger.) Død d. 21de Jan. 1801.

Thomas Bugge, Etatsraad, Professor i Physik og Astronomie ved Kiøbenhavns Universitet, m. m. (Medlem 1775. Valgt af Selskabet til Secretair d. 6te Febr. 1801, død d. 15de Jan. 1815.)

Hans Christian Ørsted, Conferentsraad, Professor i Physik m. m. Medlem af Selskabet fra 1808; valgt til Secretair d. 20de Jan. 1815.

Casserere.

Chr. Fr. Jacobi, besørjede efter d. 23de Decbr. 1795 allene Cassererer-Forretningerne, og vedblev i denne Function til sin Død 1810.

Thomas Bugge, Selskabets Secretair, fungerede tillige som Cassererer (uden særskilt Løn) fra 1810 til sin Død d. 15de Jan. 1815.

C. S. v. Schmidt-Phiseldæck, Conferentsraad m. m. Medlem 1806; valgt til Cassererer d. 9de Jun. 1815, død 1832.

L. Engelstoft, Conferentsraad og Professor m. m. Medlem 1812; valgt til Cassererer den 7de Dec. 1832.

Archivarer.

Erik Nissen Viborg, Etatsraad og Professor, Forstander for den Kgl. Veterinair-skole; valgt d. 22de Dec. 1815 (uden Løn), død 1822.

J. S. Schouw, Dr. phil. og Professor i Botanik; antaget efter Secretairens Forslag, d. 30te Jun. 1826, som lønnet Archivar.

Væresmedlemmer.

- Fr. Raben**, Geh. Conferentsraad, Ridder af Elefanten *). (7. Dec. 1744.)
- Otto Thott**, Conferentsraad (siden Greve m. m.); 13. Dec. 1744. 1758 udnævnt til Præsident; forlod Kiøbenhavn 1771, valgtes atter til Væresmedlem 19. Apr. 1776.
- Fr. Rostgaard**, Conferentsraad. (21. Dec. 1744.)
- V. Foss**, Etatsraad, Præsæs i Under-Admiralitetetsretten. (6. Octobr. 1745.) † 1751.
- Ludvig Solberg**, Prof. ord. og Assessor Consistorii. (6. Oct. 1745.)
- O. Mandrup** Greve af Ranzau. (13. Martz 1747.)
- R. Fr. Greve af Lynar**, Geheimeraad, R. af Elefanten, Stattholder i Oldenborg, ic. d. 13. Martz 1747. (Efter eget Onske og Forslag af Præsæs.)
- Joach. Brockdorff**, Geheime-Conferentsraad og Landraad, Ridder af Elefanten. ("Indsendt sig" den første Gang, 26. Jan. 1750, og meldte Præsæs "at Hans Maj. selv havde recommanderet Societetet ham.")
- Cai Ranzau**, Greve og Kammerherre; forhen Enshyé i London, siden Vicecantsler ved Oberretten i Gottorp. (Efter egen Anmodning.) (9. Jul. 1755. Mødte første Gang 6. Dec. 1757.)
- Fr. Ludvig Greve af Moltke**, Kammerjunker (siden Kammerh., Canonicus og Domherre ved Capitlet i Lübeck). (27. Nov. 1758.) **)
- Joach. Otto Schack-Rathlou**, Ridder af Elefanten, Geheimeraad og Statsminister. (19. Apr. 1776.)
- Fr. Wh. Baron af Wedel-Jarlsberg**, Geh. Conferentsraad. (20. Martz 1778.) Foreslaet af Hielmstjerne.
- O. Szöegh Guldberg**, Geheimeraad og Statssecretair. (20. Nov. 1780.) Foreslaet af Lurdorph.
- J. G. Greve af Moltke**, Geheimeraad, første Deputeret i Finantscollegiet og i Rentekammeret. (12. Nov. 1784.) Foreslaet af Lurdorph.

*) Han er anført blandt Væresmedlemmer i Listen i Selsk. Skrifter IX. Bd. 1765 foran Grev D. M. Ranzau. Men i Hielmstjernes Protocol findes d. 7. Dec. 1744: "Kom Geheimeraad Rab (o: Raben) første Gang til os i vores Samling, og bliver at ansee som membrum honorarium af dette Societet."

**) Han blev først af Præsidenten introduceret i Societetet d. 4. Dec. 1759, "og betakke sig"; men allerede d. 27. Nov. 1758 blev af Præsæs proponeret, "at optage "efter Forlangende den unge Grev Ludv. Moltke, som allerede havde "aflagt Prøver paa sin Lyst til Studeringer, og især havde sendt Hs. "Exc. sin holdte Journal over sin Reise i Sommer i Provindserne; hvilket "blev agereet, og at han kunde tilsiges at møde i Societetet i næste Samling." (Hielmstjernes Protocol.)

- Ad. Fred. Greve af Moltke**, Contre-Admiral, Deputeret i Admiralitetet. (12. Nov. 1784.) "Efter Anmodning af hans Hr. Broder" foreslaaet af Præsæs (Lurdorph).
- Chr. D. S. Greve af Reventlow**, Geheimeraad og Statsminister, Præsident i Rentekammeret. (6. Febr. 1795.)*
- Cai Fr. Greve af Reventlow**, Geheimeraad og Statsminister. (6. Febr. 1795.) Begge de sidste foreslaaede af Tetens.
- Fr. Moltke**, Kammerherre, Præsident i det danske Cancellie.
- S. Schubarth**, Kammerherre, Commerce-Intendant i Italien.
- J. B. Winterfeldt**, Admiral, Kammerherre, Ridder af Elefanten, m. m. (18. Dec. 1807.)
- M. G. Greve af Rosenkrone**, Ridder af Elefanten, Geheimeraad. (12. Jan. 1810.)
- J. S. Møsting**, Præsident i det Slesvig-Holsteniske Cancellie, siden Geh. Conferentsraad, Statsminister, m. m. (12. Jan. 1810.)
- P. S. Classen**, Geheime-Conferentsraad. (3. Martz 1815.) Foreslaaet af Viborg.
- J. Bülow**, Ridder af Elefanten, Geheime-Conferentsraad, m. m. (8. Dec. 1815.) Foreslaaet af P. C. Müller.

Ordentlige Medlemmer.

Fra Stiftelsen til 4de November 1842.

(Efter deres Optagelses Datum**).

1. **Joh. Ludv. Zolstein**, Geheime-Conferentsraad, Minister i Conseillet, Lehnsgreve, ic. (indtraadt som Præsæs). † 1763.
2. **S. Gram**, Justitsraad, Professor og kongl. Geh. Archivarius. [16.] † d. 19. Febr. 1748.
3. **K. Pontoppidan**, Professor. [6.] † 1764.
4. **Senr. Senrichsen**, (siden Zielmstjerne) Cancelliesecretair. † 1780.
[Stiftende Medlemmer, d. 13de Nov. 1742.]

*) Grev A. S. Moltke og Grev Chr. Reventlow ere (foruden Geheimeraad S. Raben) de eneste Grevs-Medlemmer, som have oplæst Bidrag i Selskabets Møder.

**) Ved ethvert Medlem anføres den Embedsstilling og Titel, han havde ved Optagelsen. De imellem [] indsluttede Tal angive, hvormange Bidrag, trykte i Selskabets Skrifter, ethvert Medlem har leveret. De ved afskillige afdøde Medlemmer forekommende Tal (s. Ex. 14 ÷ 2) betegne Stemmerne for og imod Optagelsen, hvor disse findes angivne i Protocollen.

5. M. Wölsike, Dr. og Professor i Theol. (Mødte første Gang 11. Dec. 1742.) [4.] † 1750.
6. Ch. L. Scheidt, Juslitsraad, kongl. Historiograph. (Mødte første Gang d. 28. Jan. 1743.) [2.] † 1761.
7. Bernh. Möllmann, Professor i Hist. og Dr. juris. (Mødte d. 28. Jan. 1743.) [3.] † 1778.
[Foreslaaede ved Selskabets Stiftelse; efterhaanden indbudne af Præsæs.]
8. J. F. Ramus, Juslitsraad, Professor i Mathem. (Foreslaaet af Henrichsen d. 11. Dec. 1742, for at bedømme Rocques ætsede Kobberplader; mødte d. 18. Decbr.) [1.] † 1769.
9. G. Detharding, Dr. & Prof. Medicinæ. [1.] † 1747. *)
10. B. J. de Buchwald, Dr. & Prof. Medicinæ. [2.] † 1763.
11. S. Stampe, Professor Juris. † 1789.
[Nr. 8—11: Den 6te Oct. 1745.]
12. P. Zorrebow (sen.), Dr. Med., Professor Mathem. superiorum. (10. Jan. 1746; efter egen Begiering. [2.] † 1764.
13. Chr. Zee, Lector Matheseos. (1759. Professor.) Var allerede proponeret d. 6. Oct. 1745; men først d. 15. Mai 1747 besluttedes at invitere ham; mødte d. 4. Jun. s. A. [3.] † 1781.
14. K. G. Ziegenbalg, Professor i Mathematik. [3.] † 1758.
15. J. Kraft, Mag. art. og Professor designatus ved Sorøe Academie. [7.] † 1765.
16. Ch. Zorrebow, Mag. art. og Professor Math. designatus. [8.] † 1776.
[Nr. 12—16: Den 15de Mai 1747.]
17. J. Langebek, kongl. Archivarus. (D. 8. Apr. 1748.) **) [1.] † 1775.
18. J. A. Stuckenbroch, Etatsraad og Berghauptmand søndensfelds i Norge. ***) (Prop. af Præsæs "som en habil Mechanicus og i Bergværksfager meget erfaren Mand.") † 1756.

*) Ni Aar efter hans Død oplæste Prof. Buchwald d. 8. Marts 1756 et "Programma" over Detharding, hvorom Selskabet resolverede "at det indtil videre skulde henlægges."

**) Da han første Gang mødte i Selskabets Forsamling, 22. Apr. 1748, modtoges han (i Hielmstiernes Fraværelse) af Vice=Secretairen Grev O. M. Rantzau med "en Intimationstale", som Langebek besvarede i "en ziirlig Dration".

***) Stuckenbroch findes slet ikke paa Medlemslisterne i IX—XII. Bind af Selskabets Skr. ældste Samling; men derimod paa Listerne i Statscalenderen indtil 1756. At han var Medlem af Selskabet kan saameget mindre betvivles, da det

19. Materno de Cilano, Professor ved Gymnasiet i Altona. (Prop. Geh. R. Raben.) † 1773.
20. C. A. Ebersbach, Dr. Med., Landphysicus paa Femern. (Prop. Geh. Raad Brockdorff.) †
21. Ch. Lodberg Friis, Dr. og Prof. Medicinæ. (Prop. Siegenbalg.) [1] † 1773.
22. T. Klevenfeldt, Justitsraad og Assessor i Høiesteret. (Prop. Langebek) [1.] † 1777.
23. B. W. Luydorff, Justitsraad og General-Procureur. (Prop. Hielmstjerne. [5.] † 1788.
24. P. Kofod Ancher, Dr. og Professor Juris. (Prop. Præses. [4.] † 1788.
25. L. Zarboe, Biskop over Sjællands Stift. (Prop. Langebek.) [2.] † 1783.
[Nr. 17—25: Den 23de Febr. 1750.]
26. Sebastian Kortholt, Professor i Kiel. (23. Febr. 1750.) Prop. Præses. † 1760.
27. Gotfried Schütze, Prof. ved Gymnasiet i Altona; siden Prof. i Hamborg, og Prof. extraord. ved Kiøbenh. Universitet. (9. Martz 1750.) Prop. Wøllmann. † 1784.
28. Søren Zee, Prof. i Philos. ved Gymnasiet i Odense. (30. Nov. 1750.) Prop. Hielmstjerne. † 1756.
29. S. P. Anchersen, Justitsraad, Prof. Eloquentiæ ved Kbh. Universitet. *) † 1765.
30. N. Collet, "Amtmand i Finmarken." (1751. 30. Jun.) Prop. (Stampé. **) †

bl. a. den 11. Aug. 1751 "af Hs. Exc. blev befalet, at han skriftlig skulde paaminde om at indsende et Bidrag." 3 Breve fra Assessor C. Weichmann til Langebek forekommer i A. 1755—57 et og andet om Studenbrod, som både 1756. Saalebes, d. 20. Decbr. 1756: at D. vil gjøre sig Umage for at faae udsjurgt, "om noget findes efter ham udarbejdet, som han intenderede at give Videnskaberne Societet Part af." Weichmann tvivler derom; thi "fiøndt han baade var en grundig Mechanicus, en færdig Executor, og vel studeret, trostede han sig neppe til at udarbejde noget."

*) Om hans Optragelse findes ingen bestemt Angivelse i Protocollen; men han findes første Gang opført blandt de ordentlige Medlemmer i Statsaal. for 1751. Han var bleven foreslaaet til Medlem allerede ved det første Møde 1742; men undskyldte sig da. (ovenf. S. 33.) Den 15. Aug. 1753 nævnes han som tilfældigviis tilstedeværende i et Møde hos Præses, iblandt de øvrige Medlemmer.

**) "Paa det han der kunde observere"; som det hedder i Protocollen. Et Brev fra ham til Societetet oplæses 1752, d. 5. Nov. "at han vilde gjøre sig Umage

31. **J. Wannestad**, Biskop i Trondhjem. (11. Aug. 1751.) Prop. Hielmstjerne. Bvf. S. 125.) † 1774.
32. **A. G. Carstens**, Cancellieraad. (11. Oct. 1753.) Prop. Hielmstjerne. [7.] † 1795.
33. **K. D. Zauber**, Dr. theol. og Sognepræst t. St. Petri Kirke. (1753. 17. Nov.) Prop. Præses. † 1765.
34. **C. G. Kragenstein**, Prof. i Physiken. (17. Nov. 1753.) Prop. Præses. [15] † 1795.
35. **J. C. Spidberg**, Mag. art. Stiftsprovst og Sognepræst i Christianssand. (22. Marts 1756.) Prop. Præses. [1.] † 1762.
36. **P. S. Suhm**, Statsraad. 1758. Nov. 27. [10.] † 7. Sept. 1798.
37. **S. Schöning**, Rector i Trondhjem. 1758. Nov. 27. [6.] † 1780.
38. **J. C. Fabricius**, Dr. med. Physicus i Tøndern. 1758. Nov. 27. [1.] † 1775.
39. **J. Z. Becker**, Professore, Bergraad og Medicus paa Kongsberg. 1758. Nov. 27. † 1761.
40. **C. Deichmann**, Assessor i Oberhofretten i Norge. 1758. Nov. 27. [7.] † 1780.
[Nr. 36—40, 1758, 27. Novbr. Alle prop. af Præses.]
41. **C. Friis Kottbøll**, Professor med. designatus. 1763. 18. Mart. † 1797.
42. **N. C. Friis**, titulair Biskop og Missions-Casserer i Bergen 1767. 30. Mart. (Prop. Thott.) [2.] † 1777.
43. **C. J. Berger**, Dr. med. og Prof. art. obstetric. ved Kbh. Universitet, (siden i Kiel.) 1769. Nov. 10. † 1789.
44. **M. T. Brännich**, Prof. Hist. naturalis. 1769. Nov. 10. [7.] † 1827.

at indberette noget som Membrum." Det kan altsaa ikke være tvivlsomt, at han er bleven Medlem af Selskabet, thi endt han hverken findes i Selskabets Roster, eller i Statscalenderen; og heller ikke findes at have indsendt Noget. I A. 1758 og 59 var han (efter Statscal.) Amtmand over Plands Amt i Aggershuus Stift. Om han er den samme Secretair Collet, "ved Havne-Commissiønen", der af Stampe proponeredes d. 23. Febr. 1750: maa jeg lade være uafgiort. (Der forekommer ligeledes blandt de i Mødet d. 23. Febr. 1750 foreslaaede en Capitain Veiersløv, proponeret af Professor Horrebøw, hvis Navn ellers ingensteds findes, og som for Resten er ganske ubekendt; hvorfor han ogsaa her er ubeladt).

45. J. F. Cappel, Apotheker ved Frederiks-Hospital i Kjøbenhavn. 1769. Nov. 10. [2.] † 1784.
46. J. Erichsen, Prof. Juris ved Sorøe Academie. 1769. Nov. 10. † 1787.
47. Theod. Holm, (siden Holmstiold) Conferentsraad og Cabinetssecretair. 1775. 10. Febr. [2.] † 1793.
48. J. S. Augustin, Etatsraad, Depeche-Secretair i Generalitetet. 1775. 10. Febr. [2.] † 1785.
49. Genr. Gerner, Capitainlieutenant, siden Fabrikmester i Sø-Etaten. 1775. 10. Febr. † 1787. *)
50. Th. C. Lous, Professor og Navigations-Directeur. 1775. Febr. 10. [5.] † 1804.
51. J. C. Fabricius, Professor i Deconomie, Cameralvidenskab og Naturhistorie ved Universitetet i Kiel. 1775. Febr. 10. [1.] † 1807.
52. P. Chr. Abildgaard, Professor og Forstander for Veterinair-skolen. 1775. Febr. 10. [7.] † 1801.
53. Th. Bugge, Landmaalings-Conducteur. 1775. Febr. 10. [37.] † 1815. 15. Jan.
54. F. C. Holberg Areng, Lector Math. & Phys. ved Seminariet i Bergen. 1775. Febr. 10. [6.] † 1825.
55. J. S. Schlegel, Justitsraad og Professor. 1776. 19. Apr. Prop. Lur dorp h. [1.] † 1780.
56. O. Fr. Møller, Etatsraad. Optaget 1776. **) [8.] † 1784.
57. Jens Esendrup, Assessor i det søndenfielste Oberbergamt i Rongsberg, m. m. 1776. 17. Mai. † 1801. ***)
58. E. Vh. Stibolt, Capitainlieutenant, siden Fabrikmester i Sø-Etaten. 1776. 8. Nov. Prop. Hielmstjerne. [4.] † 1796.

*) Om den Skiebne, hans to Priiskrifter havde, jvf. S. 265. Anm. 256.

**) Worms Lexikon III. S. 548. Denne berømte Mand's Optagelse er af Jacobi forsømt at omtales i Protocollen.

***) I et Brev fra Assessor C. Weichmann til Hielmstjerne, (dat. Porsgrund, 27. Febr. 1775) foreslaaer han Optagelsen af corresponderende Medlemmer i Provindserne, og deriblandt Esendrup. H. hørte Langebeks Mening, som (11. Mart. 1775) holdt for, at "naar han indsendte et værdigt Bidrag", var det bedre at optage ham som ordentligt Medlem. Hielmstjerne forelagde senere hen 6 af Esendrup indsendte Afhandlinger; og han blev optaget, "da hans indsendte Afhandlinger bevidne hans Lærdom." Men Protocollen omtaler ikke, at nogen af disse Lærdomsprøver oplæstes; og af Esendrup findes intet trykt i Skrifterne.

59. **Gottl. Schünze**, Legationsraad og Legationssecretair i Paris. 8. Nov. 1776. Prop. Hielmsstjerne. † . . .
60. **C. F. Temler**, Secretair i det udenlandske Departement. 1776. 8. Nov. Prop. Lurdorffh. [2.] † 1780.
61. **Tyge Rothe**, Etatsraad. 1777. 21. Marts. Prop. Hielmsstjerne. [3.] † 1795.
62. **Lor. Spengler**, Konstkammersforvalter. 1778. 24. Apr. Prop. D. F. Müller. [9.] † 1808.
63. **H. Morville**, Landmaalingss-Conducteur. 1779. 5. Nov. Prop. Hielmsstjerne. [14.] † 1812.
64. **Joach. M. Geuss**, Professor i Mathematiken. 1779. 5. Nov. Prop. Hielmsstjerne. [2.] † 1786.
65. **Otto Fabricius**, Sognepræst i Hølstebro. (Prop. D. F. Müller. 13 ÷ 2) 1780. 11. Febr. [15.] † 1822.
66. **J. M. Ljungberg**, Justitsraad, Committeret i Commercecolleg. (Prop. Jacobi.) 1780. 10. Nov. [1.] † 1812.
67. **Abt. Kall**, Prof. i det græske Sprog ved Kbhvns. Universitet. (11 ÷ 1.) 1780. 17. Nov. Prop. Lurdorffh. [2.] † 1821.
68. **J. S. Chemnitz**, thvst Sognepræst ved Garnisons-Menighed. (10 ÷ 2.) Prop. Lurdorffh. 1780. 17. Nov. [7.] † 1800.
69. **S. Treschow**, Prof. Theol., Sognepræst ved den danske Garnisons Menighed i Kbh. 1780. 17. Nov. (Prop. Lurdorffh. 10 ÷ 2.) [1.] † 1797.
70. **F. S. Müller**, Justitsraad, m. m. (Prop. Lurdorffh. 12 ÷ 2.) 1780. 8. Dec. [8.] † 1820.
71. **S. Callisen**, Professor i Chirurgien. (Prop. Abildgaard. 12 ÷ 2.) 1780. 8. Dec. [4.] † 1824.
72. **Matth. Saxtorph**, Professor i Medicinen. (Prop. Holm.) 1780. 15. Dec. [4.] † 1800.
73. **O. Strøm**, Etatsraad og Stiftsftreiber. 1780. 22. Dec. Dptaget, efter Jacobis Forslag, uden Votering, som den danske Ordbogs Redacteur. † 1782.
74. **J. G. König**, Dr. Med., Læge ved den danske Mission i Ostindien. (Prop. Kottbøll. 15 ÷ 1.) 1781. 23. Novbr. [1.] † 1785.
75. **Poul Løvenørn**, Capitain-Lieutenant i Sø-Etaten. (Prop. Bugge. 15 ÷ 1.) 1784. Nov. 12. [10.] † 1826.

76. **J. Lzic. Tetens**, Professor i Math. og Philosf. i Kiel. (Prop. Bugge.) 1787. Nov. 16. [4.] † 1807.
77. **Jac. Mumsen**, Dr. Med. i Altona. (Prop. Bildgaard. 16 ÷ 1.) 1789. Marts 6. [1.] † 1819.
78. **Skule Th. Thorlacius**, Professor og Rector ved Frue lat. Skole. (Prop. Suhm. 14 ÷ 1.) 1789. Mai 1. [2.] 1815.
79. **V. Theod. Wegener**, General-Lieutenant. *) (Prop. Bildgaard. 14 ÷ 1.) 1789. Mai 1. [1.] † 1792.
80. **D. G. Møldenhaver**, Prof. i Theologien, Overbibliothekar ved det store Kongel. Bibliothek. (Prop. Bildgaard. 11 ÷ 5.) 1789. Mai 1. [1.] † 1823.
81. **Wb. E. Christiani**, Sultitsraad, Professor i Kiel. Prop. Letens.) 1790. Mai 7. [1.] † 1793.
82. **E. W. Viborg**, Rector ved den botaniske Have, Prof. i Veterinairvidenskaben. (Prop. D. Fabricius. 12 ÷ 1.) 1791. Febr. 4. [3.] † 1822.
83. **Mart. Dahl**, Lector i Botanik ved Kiøbenh. Universitet. (Prop. Bildgaard.) 1791. Febr. 4. † 1804.
84. **Ad. Wbh. Sauch**, Kammerherrer og Staldmester. (Prop. Bugge. 12 ÷ 1.) 1791. Febr. 4. [9.] † 1838.
85. **Gr. J. Thortelin**, Professor og Geh. Archivarus. (Prop. Jacobi.) 1791. Dec. 2. [1.] † 1829.
86. **J. E. Colbjørnsen**, Conferentsraad, Deputeret i Rentekammeret. (Prop. Jacobi.) 1792. Mai 2. † 1802.
87. **S. J. Krebs**, Professor og Capitain i Artilleriet. (Prop. Jacobi. 14 ÷ 2.) 1792. Dec. 7. [1.] † 1804.
88. **Ch. Hoyer**, Prem. Lieutenant i Sø-Staten. (Prop. Letens og Bugge.) 1796. Jan. 8. **) [2.] † 1809.
89. **B. Riisbrigh**, Professor i Philosophie. (Prop. Letens.) 1796. Marts 4. [1.] † 1809.
90. **L. Tychsen**, Lector og Apotheker i Kongsberg. (Prop. Bildgaard.) 1796. Mai 6. [1.] † 1804.

*) Han er aldrig af Secretairen bleven anført paa de trykte Medlemslister i Selskabets Skrifter.

**) Efter Professor Krebs, optaget 1792, d. 7. December, findes i en Lid af over 3 Aar intet Medlemsbald at være fæstet førend dette. (Svf. S. 293.)

91. **J. C. de Loynes Lacoudraye**, emigreret fransk Adelsmand, Ridder og Lieutenant i Marinen, ansat som Lector ved Sø=Staten. 1796. Mai 6. [2.] † i Petersborg 1815. *)
92. **J. Bang**, Dr. Med., Medicus ved Sorøe Academie. (Prop. Abildgaard.) 1797. Febr. 3. [3.] † 1808.
93. **S. Mønter**, **) Dr. og Professor i Theologie. 1798. Jan. 5. [10.] † 1830.
94. **J. D. Zerholdt**, Divisionschirurg ved Sø=Staten. (Prop. Viborg.) 1798. Jan. 5. [7.] † 1836.
95. **D. S. Zegewisch**, Professor i Kiel. (Prop. Tøtens.) 1798. Jan. 19. [1.] † 1812.
96. **J. Kierulf**, Professor i Historien. (Prop. A. B. Hauch.) 1798. Jan. 19. † 1810.
97. **A. Gamborg**, Professor i Philosophien. (Prop. Riisbrigh. ***) 1798. Jan. 19. [2.] † 1833.
98. **P. K. A. Schousboe**, Assessor i Decan. og Comm. Collegiet. (Prop. Hauch) 1798. Jan. 19. [1.] † 1832.
99. **C. G. Rafn**, Assessor i Dec. og Commerce Coll. (Prop. Hauch.) 1798. Jan. 19. [1.] † 1808.
100. **V. Treschow**, Rector i Christiania. (1803 Prof. i Philos. ved Kiøbenh. Univ.) 1798. Jan. 19. [4.] † 1833.
101. **G. Zoëga**, Kongl. dansk Agent og Consul i Rom. (Prop. Abildgaard.) 1798, Marts 30, eenstemmigen valgt til ordentligt Medlem. [3.] † 1809.
102. **G. Wad**, Prof. i Mineralogie. (Prop. Abildgaard.) 1800. Febr. 7. † 1832.
103. **C. F. Degen**, Doctor Philos. (Prop. Bugge.) 1800. Febr. 7. [8.] † 1825.
104. **V. Schow**, Prof. extraord. i Philologie. 1800. Febr. 7. [8.] † 1830.
105. **J. Esmarch**, Oberbergamtsassessor i Kongsberg. (1814 Prof. i Christiania.) 1800. Febr. 7. † 1839.
106. **C. U. D. Eggers**, Legationsraad og Deputeret i det tydske Cancellie. 1802. Mai 7. † 1813.

*) Efter 18 Aars Ophold i Danmark havde han begivet sig til Petersborg, hvor Keiser Alexander udvæbnte ham til videnskabeligt Tredmedlem af det Keiserl. Admiralitets=Departement.

**) Havde før været proponeret af Abildgaard 1796, Marts 4, men blev da ei optaget.

**) Han havde samme Gang proponeret Prof. Schlegel, som ei blev optaget.

107. P. Scheel, Dr. Med. og Hofmedicus, (Prop. Viborg.) 1802. Novbr. 5. † 1811.
108. C. S. Pfaff, Professor ved Universitetet i Kiel. (Prop. Viborg.) 1804. Febr. 3.
109. Abr. Pihl, Provst i Bang, i Norge. (Prop. Bugge.) 1804. Dec. 7. [2.] † 1822.
110. J. G. L. Manthey, Professor og Administrator ved Porcelainsfabriken. (Prop. Viborg.) 1804. Dec. 7. † 1842.
111. J. Wolff, Professor i Mathematiken. (Prop. Bugge, Rafn og Serholdt.) 1805. Dec. 6. † 1819.
112. Ch. Bastholm, Dr. th. og Kongel. Confessionarius. *) (Prop. Schow.) 1805. Dec. 6. [1.] † 1819.
113. O. Malling, Conferentsraad. (Prop. Treschow.) 1806. Jan. 17. † 1829.
114. J. F. W. Schlegel, Dr. og Prof. Juris. (Prop. Treschow.) 1806. Jan. 17. [1.] † 1836.
115. C. F. v. Schmidt-Phisfeldeck, Justitsraad og Committeret. (Prop. Treschow.) 1806. Jan. 17. [4.] † 1832.
116. E. N. Gr. af Vargas-Bedemar, Ridder af Maltha, forhenværende Oberst ved det neapolitaniske Artillerie, og Lærer ved Artillerieskolen. (Prop. Bugge.) 1806. Nov. 21. **)
117. C. F. Schumacher, Professor i Chirurgien. 1808. 25. Novbr. [3.] † 1830.
118. O. S. Mynster, Prof. Med. i Kjøbenhavn. [1.] 1808. 25. Novbr. † 1818.
119. S. C. Ørsted, Dr. phil. og Professor. 1808. 25. Novbr. [2]. ***)
120. B. Thorlacius, Dr. Phil. og Professor. (Prop. Viborg.) 1810. 26. Jan. [2.] † 1829.

*) Han havde engang tilforn (Apr. 1796) været foreslaaet til Medlem af Selskabet, men frabad sig da at komme paa Valg.

**) Han blev oprindeligen valgt som udenlandsk Medlem.

***) Ved de 3 Medlemmers Dptagelse (Schumachers, Mynsters og Ørsteds) gjorde Secretairen disse Bemærkninger forend Valget foretoges: 1. At ingen skriftlig Proposition derom var stuet til Selskabet. 2. At Classen ikke har været samlet til Ballotering. 3. at Forslaget ved Proponenterne var overbragt til Classens Medlemmer, disses Stemmer samlede, og skriftlig paategnede. Han vilde ved denne Beretning ikke hindre Valget, men forebygge lignende Anomalier i Fremtiden. De foreslaaede valgtes ved Majoritet.

121. L. S. Vedel = Simonson, Dr. Med. (Prop. Schow.) 1810. Jan. 26.
122. J. S. Kramer, Capitain ved danske Livregiment. (Prop. Løvenørn.) 1810. 13. April. [1.] † i Potsdam som preussisk Geh. Oberrevisionsraad, 1838.
123. A. S. Ørsted, Assessor i Hof- og Stadsretten. 1810. 21. Decbr.
124. P. E. Müller, Dr. og Professor i Theologien. (Prop. Thorlacius.) 1811. 17. Jun. [3.] † 1834.
125. Jac. Steffens, Major. (Prop. Bugge.) 1811. 20. Dec. † 1815.
126. L. Engelstoft, Justitsraad og Professor i Historien. (Prop. P. E. Müller) 1812. 18. Decbr.
127. J. W. Hornemann, Professor i Botaniken. (Prop. Viborg.) 1813. 23. Apr. [3.] † 1841.
128. J. Rathke, Prof. i Zoologie. (Prop. Viborg.) 1813. 23. Apr.
129. C. Wleugel, Commandeur. (Prop. Bugge.) 1813. 10. Dec. [1.] † 1833.
130. J. Møller, Dr. og Prof. i Theologien. (Prop. P. E. Müller.) 1814. 7. Jan. [2.] † 1833.
131. O. Ch. Oluffsen, Professor. (Prop. D. S. Mynster. 11 ÷ 4.) 1814. 7. Jan. [1.] † 1827.
132. Urban Jürgensen, Uhrmager. (Prop. Løvenørn. 21 ÷ 1.) 1815. 8. Dec. [3.] † 1830.
133. K. G. S. Thune, Dr. phil. og Lector i Mathematik. (Prop. Wleugel. 21 ÷ 1.) 1815. 8. Dec. † 1829.
134. S. C. Schumacher, Professor i Astronomien (i Altona). (Prop. Ørsted.) 1815. 8. Decbr.
135. S. C. Sibbern, Dr. phil. og Prof. i Philosophien. (Prop. Schlegel.) 1816. 26. April.
136. Chr. Ramus, Professor og Inspecteur ved det Kgl. Mynst-Cabinet. (Prop. Thorlacius.) 1816. 26. Apr. [1.] † 1832.
137. J. P. Mynster, Dr. theol., Medlem af Universitetsdirectiønnen. (Prop. A. S. Ørsted.) 1819. 7. Jan. [2.]
138. M. S. Hornemann, Dr. og Professor Juris. (Prop. Sibbern. 9 ÷ 2.) 1819. 7. Jan. † 1840.
139. J. D. Brandis, Dr. Med., Etatsraad og Bivlæge. (Prop. Gerholdt.) 1819. 17. Decbr.

140. J. S. Sætorph, Dr. og Prof. i Medicinen. (Prop. Herholdt.) 1819. 17. Decbr. † 1840.
141. L. L. Jacobson, Professor, Regimentschirurg. (Prop. Herholdt.) 1819. 17. Decbr. [2.]
142. K. L. Rahbek, Professor.* (Prop. Thorlacius. 23 ÷ 1.) 1820. 15. Decbr. † 1830.
143. E. C. Werlauff, Justitsraad og Professor i Historien. (Prop. P. C. Müller.) 1820. 15. Decbr. [4.]
144. J. Reinhardt, Professor i Naturhistorien. (Prop. Hauch.) 1821. 6. April. [3.]
145. K. Tyerup, Professor i Litterarhistorien og Universitetsbibliothekar. (Prop. J. Møller.) 1823. Jan. 3. † 1829.**)
146. O. Worm, Professor og Rector i Horsens. (Prop. B. Thorlacius.) 1823. Jan. 3. † 1830.
147. B. Bendtsen, Professor og Rector ved Frederiksborg Skole. (Prop. Thorlacius.) 1823. Jan. 3. † 1830.
148. J. F. Schouw, Prof. i Botaniken. (Prop. J. W. Hornemann.) 1823. Dec. 19. [1.]
149. J. L. Kolderup-Rosenvinge, Dr. og Prof. Juris. (Prop. P. C. Müller.) 1824. Apr. 2. [1.]
150. W. Zeise, Professor i Chemien. (Prop. H. C. Ørsted.) 1823. Dec. 10. [8.]
151. K. C. Rasch, Professor. (Prop. P. C. Müller.) 1825. Mai 6. † 1832.
152. G. Forchhammer, Dr. philos. (Prop. H. C. Ørsted.) 1825. Dec. 16. [5.]
153. G. v. Schmidten, Mag. Art. og Lector i Mathematik. (Prop. Thune.) 1825. Dec. 16. [1.] † 1831.
154. P. O. Brøndsted, Dr. og Professor. (Prop. B. Thorlacius. 17 ÷ 1.) 1816. Mai 12. † 1842.
155. F. C. Petersen, Dr. og Professor i den græske Literatur. (Prop. P. C. Müller.) 1826. Mai 12. [2.]
156. Ch. Lyngbye, Præst. (Prop. Schouw.) 1826. Dec. 15. † 1837.
157. N. Twesten, Professor i Kiel. (Prop. J. P. Mynster.) 1827. Dec. 21. (Nu udenlandsk Medlem.)

*) Havde været forhen foreslaaet 1809 ved Bugge, da han af den historiske Klasse blev henvist til den filosofiske.

**) Havde eengang tilforn været foreslaaet af Suhm.

158. **A. W. Cramer**, Etatsraad og Professor i Kiel. (Prop. Münter.) 1827. Dec. 21. † 1833.
159. **F. Plum**, Dr. theol., Biskop over Byens Stift. (Prop. B. Thorlacius.) 1828. Dec. 19. † 1834.
160. **C. Molbech**, Professor og Bibliotheksecretair. (Prop. P. C. Müller.) 1829. Mai 8.
161. **H. Falck**, Dr. og Prof. Juris i Kiel. (Prop. K. Rosenbunge.) 1829. Mai 8.
162. **A. Schifter**, Capitain i Marinen. (Prop. Weugel.) 1829. Mai 8.
163. **G. F. Ursin**, Professor. (Prop. H. C. Ørsted.) 1829. Mai 8.
164. **F. Magnusen**, Geheime-Archivarius og Professor. (Prop. Münter.) 1830. Jan. 8. [3.]
165. **P. W. Lund**, Dr. philos. (Prop. Reinhardt.) 1831. April 22. [5.]
166. **S. F. J. Estrup**, Dr. philos., Director for Sorge-Academie. (Prop. P. C. Müller.) 1833. Mai 10. [1.]
167. **S. H. Clausen**, Dr. og Professor i Theol. (Prop. P. C. Müller.) 1833. Dec. 27.
168. **C. Nathan David**, Dr. philos. og Professor. (Prop. K. Rosenbunge.) 1833. Dec. 27.
169. **J. H. Madvig**, Dr. phil. og Professor i den romerske Litteratur. (Prop. F. C. Petersen.) 1833. Dec. 27. [1.]
170. **C. S. R. Oluffen**, Professor i Astronomien. (Prop. af den mathematiske Klasse.) 1834. Mai 2.
171. **C. Bendz**, Capitain af Artilleriet. (Prop. af den math. Klasse.) 1834. Mai 2.
172. **Ch. Ramus**, Professor i Mathematik. (Prop. H. C. Ørsted.) 1833. Dec. 19. [4.]
173. **Ch. Jürgensen**, Mag. og Lector. (Prop. Ørsted.) 1833. Dec. 19. [3.]
174. **J. C. Drewsen**, Kammeraad og Fabricant. (Prop. Ørsted.) 1835. Mai 22.
175. **H. Hoffmann-Bang**, Godsseier. (Prop. S. W. Hornemann.) 1836. Dec. 16. [1.]
176. **D. F. Eschricht**, Dr. og Professor i Medicinen. (Prop. Reinhardt.) 1837. Mai 19. [3.]

177. **J. C. B. Wenz,** Dr. Med., Docent ved Veterinairsskolen. (Prop. Jacobsen.) 1840. April 10. [2.]
178. **J. Krøyer,** Naturforsker. (Prop. Eschricht.) 1840. April 10. [2.]
179. **J. E. Larsen,** Prof. Juris. (Prop. R. Rosenbinge.) 1841. Decbr. 3.
180. **J. M. Velschow,** Professor i Historien. (Prop. Mølbach.) 1841. Decbr. 3.
181. **V. M. Petersen,** Professor, Registrator i det Kgl. Geh. Archiv. (Prop. F. Magnusen.) 1841. Decbr. 3.
182. **J. Martensen,** Professor i Philosophien. (Prop. Münster.) 1841. Decbr. 3.
183. **J. J. S. Steenstrup,** Lector ved Sørge Academie. (Prop. Reinhardt.) 1842. Nov. 4. [1.]
184. **C. Pingel,** Dr. philos., Assistent ved det Kgl. naturhistoriske Museum. (Prop. Forchhammer.) 1842. Nov. 4.
185. **P. Pedersen,** Mag. art., Observator ved det astron. Observatorium. (Prop. Schouw.) 1842. Nov. 4.
186. **G. W. Nitzsch,** Statsraad, Professor i Kiel, m. m. (Prop. Madvig.) 1842. Nov. 4.
187. **K. J. F. Henrichsen,** Lector ved Sørge Academie. (Prop. F. C. Petersen.) 1842. Nov. 4.

**Selskabets ældre udenlandske Medlemmer,
indtil Slutningen af 18de Aarhundrede.**

1. **Mart. Folkes,** Præsident i det Kongel. Videnskabs-Selskab i London. 1745. Octbr. 6. (Efter Forslag af Henrichsen. Jvf. S. 33.)
2. **Georg Greve af Macclesfield,** Præsident i det Londonste Vid. Selsk. (Efter Ministeren Grev Mankhaus Anmodning.) 1755, Jul. 9.
3. **J. v. Uffenbach,** Keiserlig Raad i Frankfurt. 1763. Dec. 9. (Efter Anmodning af Geh. Raad Bernstorff.)
4. **J. C. S. Dreyer,** Domprobst og Syndicus i Staden Lübeck. [1.]
5. **Max. Zell,** e Soc. Jesu, Keiserlig Astronom i Wien. 1769. Octbr. 13.

6. **J. Jos. Expilly**, Canonicus og Skatmester (Tresorier) ved Domkirken i Avignon. 1769. Octbr. 13. (Efter Anmodning af Geh. Bernstorff. *)
7. **Strisius**, Mathes. Prof. i Mailand. 1769. Oct. 13. (Jvf. S. 125. 145.) Vandt den første mathematiske Præmie 1770.
8. **Carl Bonnet**, Medlem af Raadet i Geneve. 1769. Decbr. 5. (Efter Forslag af Hielmstjerne.)
9. **Joh. Saynowicz**, e Soc. Jesu, Astronom fra Wien. 1770 Jan. 19.
10. **W. J. G. Karsten**, Hofraad og Mathes. Prof. i Böhlow.
11. **J. R. Forster**, I. U. D. Medlem af Vidensk. Selskab i London, m. m. 1778. Febr. 27. (Prop. Hielmstjerne.)
12. **G. Forster**, Professor, Medlem af det Londonfke Selskab. 1778. Febr. 27. (tilligemed Faderen.)
13. **Jer. de Lalande**, Lector Math. i Paris, m. m. 1778. Oct. 24. (Efter Forslag af Bugge.)
14. **P. Wargentin**, Secretair ved Vid. Selskab i Stockholm, m. m. 1779. Apr. 9. (Foreslaaet af Præsæs. Jvf. S. 163.)
15. **C. F. Reufs**, M. D. og Professor i Kùbingen. 1779. Apr. 23. (Efter eget Dnske. Jvf. S. 163.)
16. **J. C. d'Ansse de Villoison**, i Venedig. 1779. Nov. 19. (Prop. Suhm.)
17. **J. Bernouilly**, Medlem af Vid. Selsk. i Berlin. 1779. Nov. 19. (Prop. Hielmstjerne; vandt Selskabets Præmie 1781).
18. **C. Linnee**, (den yngre). Optaget ved hans Nærberelse i Selskabet 1782. Dec. 13.
19. **L. Crell**, Dr. Med., Bergraad og Prof. i Helmstädt. 1783. Jan. 3. (Foreslaaet af Uildgaard.)
20. **Jam. Johnstone**, engelsk Legationspræst. 1783. Febr. 28. (Foreslaaet af Suhm. 10 ÷ 4.)
21. **W. Cope** i Cambridge, Medlem af Vidensk. Selskab i London. 1785. Febr. 11. (Foreslaaet af Treschow. 9 ÷ 4.)

*) I en Skrivelse til Præsæs, Geh. R. O. Thott, af 12. April 1768, hvori anføres som Grund, at "Abbed Expilly har i længere Tid sendt et betydeligt Antal Exemplarer af sine Bøger her ind til H. Kgl. Maj. og har derfor til Siengjæld allene ubbedet sig, at optages til Væresmedlem af samtlige lærde Selskaber i Kongens Riger og Lande;" (en Operation, der, som bekendt, endnu ikke er forealdet.) Expilly (f. 1719, død 1793) var i øvrigt en lærd og arbejdsom Forfatter; bekendt bl. a. af sin: Dictionnaire geogr. & hist. des Gaules & de la France, 6 Vol. Fol.

22. Sv. Lagerbring, Prof. i Historien i Lund. 1786. Jan. 13.
23. N. J. Kegijs, Prof. i Bot. og Chemie i Lund. 1786. Jan. 13.
24. S. Nicander, Kongl. Astronom i Stockholm. 1786. Jan. 13.
25. Jos. Banks, Baronet, Præsident for det Kgl. Vidensk. Selskab i London. 1786. Jan. 13.
26. P. S. Pallas, Keiserl. Russ. Statsraad og Professor. 1786. Jan. 13. (Om Beslutningen, i Folge hvilken de sidstnævnte 5 udenlandske Medlemmer optoges, jvf. S. 296.)
27. M. E. Bloch, Dr. Med. i Berlin. 1786. Decbr. 1. (Han havde bundet Selskabets Præmie i N. 1781.) [1.]
28. N. G. Kästner, Hofraad og Prof. Mathes. i Goettingen. 1794. Jan. 3. (Prop. Tetens.)
29. S. F. Zernbstädt, Professor i Chemien i Berlin. 1795. Marts 6. (Prop. Hauch.)
30. John Sinclair, Baronet, i London. 1796. Marts 4.
31. J. B. Trommsdorff, Professor i Chemien i Erfurt. 1796. Marts 4. [1.]
32. M. S. Klaproth, Prof. i Chemien i Berlin. 1796. Dec. 2.
33. N. W. Scherer, Prof. i Chemien i Jena. 1798. Jan. 5. (Efter egen Begiering.)
34. O. G. Tychsen, Hofraad og Professor i Moskø. 1798. Jan. 19. (Harde engang tilførn været foreslaet, 3. Jan. 1794.)
35. W. Fuss, Professor i Mathem. og Secretair ved Academiet i St. Petersborg. 1798. Apr. 20. (Efter egen Begiering.)
36. Fr. v. Zach, Oberstlieutenant, Astronom i Gotha. 1800. Dec. 5.
37. Friherre af Gedda, i Stockholm. 1800. Decbr. 5. (Harde 1784 bundet Selskabets Præmie.)
38. Gahn, Afsessor i Bergamtet Fahlun. 1800. Decbr. 5.

II.

Fortegnelse over de i Selskabets Skrifter trykte
Afhandlinger og Bidrag.

I.

Dansk og nordisk Historie, Geographie, Statistik,
Oldsager, Sprog, Literatur.

De 4 Samlinger af Skrifterne ere betegne med Tallene I. II. III. IV. I den tredje Samling (III) angives Bindets Tal, ikke Karene. I 4de Samling er IV. a. den historisk-philosophiske, IV. b. den naturvidenskabelig-mathematisk Afdeling. Ved enhver Afhandling er Oplysningssagen angivet, for saavidt som denne findes i Protocollerne. — De med * betegne Afhandlinger ere af Forfattere, der ikke vare eller bleve Medlemmer af Selskabet.

- Anders, P. Kofod**, Bevis paa Sprogkonstens virkelige Nytte. (Om Op-
rindelsen til det Ord A d e l). [1751, Marts 8.] I. 6te D. p. 57.
- Undersejning om Waldemar I. har givet den Skaanske og Siøllandske
Lov. I. 9de D. p. 50.
- Bevis, at Norge, ved Kong Christian III. Reception af 1536, ikke er
bleven en Provinds af Danmark. I. 10de D. p. 29.
- Veretning** om Undersøgelsen af Nunamo, eller det saakaldte Haraldsinde
Monument i Vlesing, ved den af det kgl. danske Vidensk. Selsk. til be-
meldte Undersøgelse nedsatte Committee: (Holbech, Finn Magnusen, Forch-
hammer), m. Lithogr. [1833, Nov. 16.] IV. a. 6te D. p. 27.
- Bugge, Th.**, Mindet af Joh. Nic. Tetens. (1807. Dec. 4.) III. 5te D.
1ste S. p. 1.
- Callisen, S.**, om adskillige Gienstande, som bidrage til Folkeformereelse og Fol-
kesermindstelse, med Bemærkninger om Folketællinger, og Høgtæftabs- Fødes- og
Døds-Lister, især i de danske Stater. [1812, Dec. 5.] III. 6te D. 2. S. p. 169.
- Carstens, N. G.**, Bevis paa Erik II. Hertug til Slesvig, hans Høgtæftab
med Margarete, en Datter af Jernær II., Fyrste over Nyeen. [1754,
Dec. 3.] I. 6te D. p. 217.
- Oplysning ang. Dronning Euphemias af Danmarks Herkomst, som har
været Kong Christoffer II. Gemal. m. Kb. [1756, Febr. 16.] I. 7de D. p. 169.
- Hist. diplomatisk Efterretning om den i den danske Historie forekom-
mende Søster til Grev Geert den Store i Holsteen, som i en kort Tid var
gift med Kong Christopher II. Søn og Medregent. I. 7de D. p. 527.
- Bevis, at Geert den Stores Gemal har været Sophie af Werle,
Kong Erik Glippinges Datterdatter. I. 8de D. p. 317.
- tilforlædelig Underretning om Kong Christian I. Nedstammelse af de
forrige danske Kongers Blod. I. 8de D. p. 329.
- Oplysning ang. det Spørgsmaal, om det kan lægges Dronning Mar-
grete til Last som en Statsfeil, at Grev Geert af Holsteen blev i Na-
ret 1386 forlehnet med Hertugd. Slesvig. [1768, Jun 7.] I. 10de D. p. 104.
- det norske Vaabens Opkomst og Forandringer bestemte, og dets Skield-
mærke forklaret, ved Sigiller, Mynter, gamle Breve og hist. Efterret-
ninger. [1779, Jan. 8.] II. 1ste D. p. 156.
- Christiani, Wb. Ernst**, histor. og chronol. Undersøgelse om Stilsmissetraktaten
imellem Philip II. (August), Konge i Frankrig, og Ingeborg, Prindsesse
af Danmark. 1ste Afh. 1193—98. [1793, Mai. 31.] II. 5te D. p. 28.

- Dreyer, Joh. Carl, Henv., Afsl. om en Sølvpenge, Slagen til Grindring af Hermanno Tastio, en ivrig Forfremmer af den lutheriske Reformation i Sjælland. [1759, Nov. 12.] I. 8de D. p. 155.
- Fabricsius, O., nsiagtig Beskrivelse over alle Grønlandernes Fangeredskaber ved Sælhundefangsten. [1809, Marts 3.] III. 5te D. 2det H. p. 125.
- nsiagtig Beskrivelse over Grønlandernes Landdyr= Fugle- og Fiskefangst, med dertil hørende Redskaber, m. Kb. [1812, Febr. 28.] III. 6te D. 2det H. p. 231.
- Friis, N. C., Afsl. om Fiskerierne i Nordlandene. [1767, Febr. 6.] I. 10de D. p. 177.
- Afsl. om Nordlands Fiskevarers Export og Afsettelse [1767, Febr. 6.] I. 10de D. p. 311.
- Gram, S., om Knud den Stores Rejse til Rom, hvad Aar den er fæet. [1743, Jan. 21.] I. 1ste D. p. 25.
- Prøve af danske Ord og Talemaader, af det Engel= Sariske Sprog forklarede. [1743, Sept. 18. — 1744, Febr. 10.] I. 5te D. p. 127.
- om de Ord: Skriftemaal, at skrifte, gaee til Skrifte. [1744, Febr. 17.] I. 2den D. p. 85.
- om Ordet Dimmel=Uge. I. 2den D. p. 157.
- om Byse=Krud, naar det er opfundet i Europa, og hvorkænge det har været i Brug i Danmark. [1744, Nov. 10.] I. 1ste D. p. 213.
- om det gamle Ord Herremænd. [1745, Jun. 2.] I. 2den D. p. 263.
- om Christiern II. forehavte Religionsreformation i Danmark. [1746, Jun. — Jul. 13.] I. 3die D. p. 1.
- om det Navn Christiern. I. 3die D. p. 77.
- om Christine af Danmark, Kong Christierni II. Datter, Hertuginde i Milan og siden i Lothringen. [1746, Aug. 10.] I. 5te D. p. 1.
- om det Ord i Dansken Arilds Tid, saa og om det Mands=Navn Arild. [1746, Nov. 14.] I. 3die D. p. 327.
- om Theophrastus Paracelsus har været nogen Tid i Kjøbenhavn. I. 4de D. p. 243.
- Anmærkninger om nogle Navne udi Matthiæ Gableri latinske Vers in laudem Regis Christierni II. Hafniae, 1521. I. 4de D. p. 255.
- Anmærkninger om Kong Christierns II. Medfølgere ud af Danmark i Aaret 1523, samt flere hans Tilhængere udi hans Landflygtighed. I. 4de D. p. 275.
- Forbedringer til Kong Waldemar Christoffersens Historie. [1747, i Aug. — 1748, Jan. 22.] I. 4de D. p. 1.
- Sarboe, Ludw., om Reformationen i Isøland fra 1539—51. 1ste Afhandl. [1750, Dec. 21.] I. 5te D. p. 209.
- anden Afhandl. om den Nodstand, Reformationen i Isøland har havt fra 1548—1551. [1754, Apr. 22.] I. 7de D. p. 1.
- Solberg, L., kort Betænkning over den nu (i Danmark) regierende Dværgsyge, med nogle oeconomiske Anmærkninger. [1745, Dec. 6.] I. 2den D. p. 385. (Udk. paa Tydsk. Bismar, 1549).
- Danmarks og Norges Sæ=Historie. 1ste Afdeling. [1746, Nov. 2.] I. 3die D. p. 91.
- Kall, Abr., Afsl. om Ptolemæi Beretning om vor Cimbriske Halvø. [1781, Marts 9.] II. 2den D. p. 348.
- Klevenfeldt, Terfel de, Betænkning over en Antique (et Osculatorium), som til Videnskabernes Selskab (fra Langeland) er vorden indsendt. [1753, Nov. 19.] I. 6te D. p. 9.
- Langebeck, Jac., Anledning (Veiledning) til en Historie om de norske Bergværkers Oprindelse og Fremværet. 1ste Afd. [1758, Jan. 9.] I. 7de D. p. 235.
- Lupdorff, Bolle W., Prøve paa nogle Rettelser og Forbedringer, til Weyles Glossarium jurid. Danico-Norvegicum efter det i Kbhvn. 1652 giorde Dpl. [1753, Nov. 9.] I. 6te D. p. 1.

- Luzdorph, B. W., Anmærkninger over adskillige Mynt-Anordninger under Kongerne Christian II., Friderich I. og Christian III. [1759, Marts 12.] I. 8de D. p. 1
- Anledning til Myntens Udregning her i Landene i det 14de Aarh. og fremdeles under Kong Erik af Pommern, med 2 forhen utrykte Myntforordninger. [1759, Marts 12.] I. 9de D. p. 613.
- Indberetning om nogle gamle danske Mynters Prøvelse i Aaret 1764. I. 9de D. p. 713.
- Magnussen, S., fortsattat Udsigt over Rune-Litteraturens nærværende Standpunkt, m. m. [1838, Febr. 23., Mai 4.] IV. a. 6te D. p. 1—26.
- Forsøg til Runamo-Indskriftens palæographiske Udvisning og Forklaring, med Underfølgelser om de skandinaviske Runers ældste Hovedarter, Runernes gamle Brug, m. m. [1839, Marts 22., Apr. 5.] IV. a. 6te D. p. 45—386.
- Grandstævner og Bemærkninger om forskellige, med de i Norden saakaldte fremmede Runer betegnede, og flere særegne (tildeels nylig opdagede) Oldtidsminder. IV. a. 6te D. p. 387—646.
- Morville, N., om at bestemme Størrelsen af det Stykke Jord, som kan være tilstrækkelig Beberlag for Tiendens Dyvebørsel; afhaandlet paa en mathem. Maade. [1780, Dec. 22.] II. 2den D. p. 25.
- geogr. og geometrisk Beregning over Siælland, dets Amters Indhold af Skovstrækning, Skovplan ic. [1782, Apr. 12.] II. 2den D. p. 391.
- geogr. og geometr. Beregning over Holland og Falsster samt udeliggende Der, m. m. [1788, Apr. 11.] II. 3die D. p. 462.
- geogr. og geometr. Beregn. over Fyen samt underliggende Der Lange-land, Thaainge, Væge og øvrige Smaager, m. m. [1789, Febr. 20.] II. 4de D. p. 37.
- om gamle danske Jorde- og Landgिल्ds-Bøgers Translation og Landgilde-Speciers Beregning til Hartorn. II. 5te D. p. 1.
- geogr. og geometr. Beregning over den Deel af Jylland, som indbefatter Hjørring, Aalborg og Randers Amt (med statist. Beregninger). [1802, Marts 6.] III. 5te D. 2det H. p. 65.
- Forsøg til at bestemme det i alle Henseender tilforladeligste Forhold mellem Skovstyls Hartorn og Hartorn af Ager og Eng. [1804, Apr. 20.] III. 6te D. 1ste H. p. 139.
- Müller, P. E., Undersøgelse om Kilderne til Snorros Heimskringla og disses Troværdighed. [1819, Dec. 17.] IV. a. 2den D. p. 175.
- om Kilderne til Saxos ni første Bøger og deres Troværdighed. [1822, Nov 15.] IV. a. 2den D. p. 1.
- kritiske Bemærkninger over Saxos danske Histories 10—16de Bog. [1829, Jan 23., Apr. 6., Apr. 24. 1830, Febr. 19.] IV. a. 4de D. p. 51.
- Møller, J., om Dannerkongen Frederik II. Mægling i udenlandske Religionsstridigheder. [1823, Apr. 4.] IV. a. 2den D. p. 315.
- Møllmann, B., Forsøg til en videre Dplysning om Erkebisp Gsfillds Stamme og Blod-Forvandskab. [1743, Apr. 29.] I. 1ste D. p. 197.
- ti prægtige Vilsfarelser, som Fremmede haver begaaet udi Danmarks og Norges lærde Historie, rettede. [1744, Oct. 7.] I. 2den D. p. 251.
- trende betydelige Trykfeil udi A. Hvittfelds Beretning om det Sclaviske Prørø 1066 rettede. [1768, Oct. 14.] I. 10de D. p. 154
- Oluffen, C., Bidrag til Dplysning om Danmarks indvortes Forsatning i de ældre Tider, især i det 13de Aarh. [1821, Dec. 7.] IV. a. 1ste D. p. 263.
- Pontoppidan, E., det danske Sprogs Skiebne, og forrige saavel som nærværende Tilstand udi Sønderjylland eller Slesvig. [1744, Marts 23.] I. 1ste D. p. 55.
- fort Efterretning om en i Aaret 1744 ved Jagerspris Slot i en Høi funden, saakaldet Jette-Stue [1745, Jan. 18.] I. 1ste D. p. 307.
- om Peder Skram, Bovehals for Danmark, hans Levnetshistorie. [1743, Febr. 4.] I. 2den D. p. 115.

- Pontoppidan, L.**, fort Efterretning om nogle Coloniers eller fremmede Folks Ankomst og Forplantelse her i Danmark, særdeles først om Amagerne og flere fra Nederlandene her ankomne. [1745, Dec. 13.] I. 3die D. p. 121.
- fortsatte Efterretninger om nogle Coloniers eller fremmede Folks Ankomst og Forplantelse her i Danmark, med Besvarelse paa det Spørgsmaal om slige Fremmedes Modtagelse bør regnes for et Lands Gavn eller Stade. [1757, Sept. 7.] I. 7de D. p. 197.
- om Dannegiæld. [1759, Jan. 2.] I. 8de D. p. 85.
- Ramus, C.**, om Knud den Helliges Mynter, tilligemed en kort Oversigt af Mynterne under de foregaaende danske Konger. m. Kb. [1821, Apr. 27.] IV. a. 1ste D. p. 33.
- Kolberup-Rosenvinge, J. L. A.**, nogle Bemærkninger om det hemmelige Skriftemaal's Anvendelse i Norden. [1840, Mart. 13.] IV. a. 7de D. p. 1.
- Kothe, T.**, om Menneskenes borgerlige Tilstand blandt vore Fædre i de gamle Tider, og om Lehns-Regjeringens senere Opkomst. [1777, Dec. 19.] I. 12te D. p. 325.
- om Bryder. [1783, Febr. 28.] II. 2den D. p. 433.
- at Dstersøen, da Stammefolket fra Norge og Sverrig er kommet fra Asien, har været anderledes beskaffen end nu. [1790, Jan. 8.] II. 4de D. p. 137.
- Saxtorph, M.**, om den Tilvært, Forbedring og Nytte, som Fødselsvidenskabten har vundet i Danmark ved Fødselshospitalets Stiftelse i Kjøbenhavn. [1781, Febr. 9.] II. 2den D. p. 112.
- Scheid, C. L.**, Beviis, at Danmark ikke nogenstunde har været et Lehn af det tydske Rige. [1743, Febr. 25.] I. 1ste D. p. 87 og 2den D. p. 171.
- Kongeriget Norges ældgamle Frihed; med Beviis, at dette Rige aldrig har været Danmarks Krone incorporeret som Provinz. [1745, Mart. 22.] I. 2den D. p. 309.
- Schlegel, J. S.**, Betragtninger over danske Landkort fra de ældste indtil de nyere Tider. 1ste Afd. [1776, Nov. 15.] I. 12te D. p. 51.
- Schlegel, J. S. W.**, om de gamle Danstes Retsføddvaner og Autonomie. [1822, Febr. 22., 1823, Jan. 3. 17., Mai 2. 2c.] IV. a. 3die D. p. 59.
- Schow, N. J.**, Beretning om Georg Zoëgas Liv og Fortienester, især med Hensyn til ældre Litteratur, Archæologie og afbildende Kunstler. [1809, Mai 26.] III. 5te D. 2det H. p. 185.
- Minde over Prof. Jørgen Kierulf. [1810, Nov. 9.] III. 6te D. 1ste H. p. 1.
- Schöning, Gerh.**, Afshl. om Graæernes og Romernes Kundskab om de nordiske Lande, særdeles om Scandinavia. [1761, Febr. 16.] I. 9. D. p. 151.
- Afshl. angaaende hvad Kundskab man har havt om de nordiske Lande efter Ptolemæi og indtil de saakaldte midlere Tider. I. 10de D. p. 206.
- Fortsættelse af Afhandlingen ang. de Gamles Kundskab om vort Nærvæden efter Ptolemæi Tider. m. Kort. [1776, Nov. 29.] I. 12te D. p. 1.
- Anden Afdeling. [1781, Nov. 23.] II. 2den D. p. 1.
- Strøm, S.**, fort Underretning om Eger Sognefald i Aggershuus Stift i Norge. [1782, Nov. 8.] II. 2den D. p. 569.
- Suhm, P. S.**, Afshl. om de Danstes og Norskes Handel og Seilads i den hedenske Tid. [1759, Dec. 10.] 8de D. p. 19.
- om den danske Konges Sveud Lyveskiøgs Debsaar. [1759, Nov. 19.] I. 8de D. p. 101.
- om Banfelighederne ved at skrive den gamle danske og norske Historie. [1763, Jan. 10.] 9de D. p. 1.
- den danske og norske Handels Historie i det XI. Sæculum [1761, Apr. 7.] I. 9de D. p. 84.
- om Finneerne, deres ældste Sæde og Herkomst. [1768, Apr. 7.] I. 10de D. p. 50.

- Thorlacius, Skule Thorderfen, om det gamle nordiske Lovsprog, samt nogle derudi forekommende Ord især om Hemsfærlighed og Tilgave. [1789, Dec. 4.] II. 4de D. p. 169.
- Thorlacius, B., om Evfelampe i det hedenske Norden. [1811, Mai 3.] III. 6te D. 1ste H. p. 213.
- Werlauff, E. C., hist. Efterretninger om Hesteføds Brug til Mennekesføde i Norden i ældre og nyere Tider. III. 4de D. 2det H. p. 153.
- om de norske Kongers Salving og Kroning i Middelfalderen. [1832, Apr. 13., Jun. 15.] IV. a. 5te D. p. 1.
- Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie [1835, Marts 27. Apr. 24.] IV. a. 5te D. p. 149.
- Forsøg til at oplyse og forklare Procop's Efterretninger om de nordiske Lande. [1840, Jun. 12.] IV. a. 7de D. p. 41.
- Worm, J., Forsøg til en Skolehistorie, forestillende de latinske Skolers og Skolevæsenets Tilstand i Danmark før Reformationen, og som Anh. Morten Vorups Vita ex ms. I. 11te D. p. 345.
- Wølbike, Marc., Betragtning over Hans Lausens danske Overs. af de 5 Mosebøger. [1744, Marts 16.] I. 1ste D. p. 1.
- Efterretning om en meget gl. dansk Bibel. [1744, Dec. 13.] I. 2den D. p. 1.

2.

Gammel og nyere udenlandsk Historie, Archæologie, m. m.

- Bang J., Anmærkn. og Oplysninger til Cato de re rustica 18—19 Cap. om Vins og Olie-Berchuset. m. Kb. [1804, Mai 4.] III. 3die D. p. 179.
- Brünnich, M. Th., hist. Beskr. over en Mumie, hvis Afsvikling og Aabning foretoges i det Kiøbenhavnske Universitets Naturtheater i Dec. 1781. [1782, Febr. 1.] II. 2den D. p. 326.
- S. S. J. Estrup, de makariske Der og Elisa, et Bidrag til Phoeniciernes Handelshistorie. [1842, Mai 20.] IV. a. 7de D. p. 105.
- Segewisch, D. S., nogle Anmærkn. over Egyptens Forfatning og Tilstand under Ptolemæerne. [1798, Dec. 7.] III. 1ste D. 2det H. p. 1.
- Moldenhawer, Dan. Gotth., den spanske Inquisitionens Oprindelse og Fremgang (Begyndelse til en Indledning: om Jeberne i Spanien). [1789, Nov. 6. og 1790, Apr. 9.] II. 4de D. p. 352.
- Münter, S., Undersøgelse om de Persepolitanske Inscriptioner. 1—2 Afd. [1798, Marts 9. og 1803, Jan 7.] III. 1 D. 1 H. p. 251 og 2 H. p. 291.
- Sammenligning imellem de Gamles Baethlier og de i nyere Tider fra Himlen nedfaldende Stene. [1804, Mai 19.] III. 3die D. p. 113.
- om Frankernes Mynter i Orienten. m. Kb. [1803, Dec. 2.] III. 4de D. 1ste H. p. 1.
- Anden Afdeling. [1816, Marts 29.] IV. a. 1ste D. p. 237.
- Forklaring af en Inscription paa en gammel Estruskisk Ara i Certona. m. Kb. [1814, Marts 11.] VI. a. 1ste D. p. 1.
- Formodninger om Bemærkelsen af det hebraiske Ord Kesitha i Anledn. af en ældgammel phoenicisk Solmynst. [1823, Febr. 28.] IV. a. 2 D. p. 407.
- om en nylig blandt Ruinerne af Karthago opdaget punisk Gravskrift. m. Kb. [1824, Jan. 23.] IV. a. 2den D. p. 423.
- Christinden i det hedenske Huus før Constantin den Stores Tider. [1827, Febr. 2. 16.] IV. a. 3die D. p. 353.
- om en Bottigemme med en Aeskulapisk Slange. [1828, Jan. 18.] VI. a. 4de D. p. 1.
- om Malerier paa Vaser og om andre Konkværter, som forestille Memnon's Historie. [1829, Mai 8.] IV. a. 4de D. p. 305.
- Petersen, J. C., Bidrag til at oplyse Mythen om den Delphiske Tresøds Bertførelse ved Herakles; m. m. [1828, Mai 9.] IV. a. 4de D. p. 19.

- Petersen, J. C., kritisk Undersøgelse om Gæthedens af Fortalen til Rommernes Historie af Nikophoros Bryennios [1839, Nov. 8.] IV. a. 7 D. p. 21.
- Rottbøll, Chr. Friis, Aamærkn. og Oplysninger til Cato de re rustica [1790, Febr. 5.] II. 4de D. p. 229.
- Schow, N. J., Oversigt af Grunddæerne i de Dionysiaske Orgier. [1807, Jan. 23.] III. 4de D. 2det H. p. 63.
- Afsl. om de phrygiske Mysterier, oplyste af Konstminder. [1806, Febr. 14.] III. 5te D. 2det H. p. 1.
- Schöning, Gerh., Afsl. om Darta Hystiaspis Tog til Scythien, hvorudi Heroboti Beskr. over Scythien undersøges. [1768, Nov. 11.] I. 10de D. p. 61.
- Suhm, P. J., om Baginatærne. I. 10de D. p. 260.
- om Slaverne, deres Herkomst og ældste Sæde. [1777, Marts 7.] I. 12te D. p. 271.
- om Chazarerne [1780, Marts 17.] II. 1ste D. p. 448.
- om Gallia og Eudomia. [1782, Nov. 22.] II. 2den D. p. 471.
- Formodning at Schweizerne stamme fra Scandinavien. [1793, Mai 3.] II. 5te D. p. 82.
- Temler, Chr. Fr., om den Tidspunkt, da Bøsseskud og Skydegevær ere opfundne i Europa. [1778, Nov. 27.] II. 1ste D. p. 1.
- Thorkelin, Gr. Johnsen, Beviis at de Irte, ved Ostmannernes Ankomst til Irland i det 8de Aarh. fortjene en udmærket Rang blandt de meest oplyste Folk i Europa paa de Liber. [1792, Jan. 6.] II. 4de D. p. 550.
- Thorlacius, B., om Charakterne. [1819, Apr. 16.] IV. a. 1ste D. p. 95.
- Treschow, Germ., om Inscriptionerne paa Bierget Sinai, eller det saakaldte Gebel el Mocateh. [1782, Nov. 15.] II. 2den D. p. 547.
- Tychsen, O. G., Forsøg til en ny Forklaring af den phoeniciske Indskrift paa de gl. Malthæiske Mynter. [1799, Nov. 1.] III. 1ste D. 2det H. p. 167.
- om de hidindtil ukendte phoeniciske Mynter, som ere prægede i Malaga i Spanien. m. Kb. [1801, Mai 8.] III. 2den D. 2det H. p. 41.
- Waldise, Marcus, Forklaring over en jødisk cabbalistisk Penge. [1743, Febr. 18.] I. 1ste D. p. 77.
- Joëga, G., nogle Aamærkn. over et gammelt Monument i Museo Pio-Clementino i Rom. [1798, Apr. 20.] III. 1ste D. 1ste H. p. 293.
- Afsl. om en, det Borgheisise Ballais tilhørende Sarkophag; overs. fra det Ital. ved G. F. Degen. [1803, Febr. 4.] III. 3die D. p. 39.
- Afsl. om romerske Kunstmonumenter, henhørende til den Mithraiske Dyrfelse, overs. af Degen. m. Kb. III. 4de D. 1ste H. p. 113.

3.

Philosophie. Almindelig Sprogvidenskab, m. m.

(Fremmede Sprog, og blandede Materier.)

- Ancher, P. Kosod, philos. Betragtning over det Svørgsmaal, enten Lyst til Godt eller Afsty for Ondt formaaer meest hos et Menneske. [1756, Febr. 10.] I. 7de D. p. 129. (Paa Tydsk oversat af J. Vaden. Kb. 1755. 4.)
- Arenz, J. C. S., det er umuligt at Verden kan være uendelig enten i Hensæende til Tid eller Rum, beviist især af mathematiske Grunde. (Indsendt 1776.) I. 12te D. p. 247.
- Bastholm, Ch., Undersøgelse over det Spørgsmaal: om de nyere Stoikere have laant deres sundere Lærdomme af de Christne? [1807, Dec. 18.] III. 5te D. 1ste H. p. 15.
- Gamborg, And., hvad Fordeel har det for det menneskelige Køn, at der gives flere Sprog i Verden? [1798, Febr. 16.] III. 5te D. p. 629.
- om en Theorie af Læsekonsten, el. Forsøg til en Logologie. [1802, Nov. 12.] III. 2den D. 2det H. p. 231. (Paa Tydsk overs. af v. Gehrren. Kb. 1803.)

- Kraft, J., Dverensstemmelse imellem visse Principia af Physiquen og Meta-physiquen I. 6te D. p. 249.
 — om Siælens Udbelighed. [1751, Dec. 20?] I. 6te D. p. 189.
- Madvig, J. N., om Kiennet i Syrogene især i Sanskrit, Latin og Græsk. [1835, Jan. 16.] IV. a. 5te D. p. 101.
- Mynster, J. P., Udvikling af Begrebet Tro. [1820, Mai 26.] IV. a. 1 D. p. 199.
 — Bidrag til Læren om Drifterne. [1826, Nov. 17.] IV. a. 3die D. p. 1.
- Møller, J., om den Billighed, Historiefriveren bør vise. [1817, Mai 9.] IV. a. 1ste D. p. 151.
- Riisbrigh, B., Undersøgelse af den Mening, at sand Philosophie og et fuldstændigt Begreb om sand Philosophie, først i vore Tider er bleven til. III. 2den D. 1ste H. p. 1.
- Schmidt-Phisfeldt, C. S., Forsøg til en Ordbog for Philosophien som et Middel til at fremme gienfædig Forstaaelse blandt Philosopherne. [1807, Febr. 7.] III. 4de D. 2det H. p. 73.
 — om Tøberne, betragtede som Gæster, Indbyggere og Borgere i christne Stater. [1811, Marts 15.] III. 6te D. 1ste H. p. 169.
 — om Lovgivningen for Dydragelsesvæsenet, dens Bestaaffenhed og Grændser. [1812, Mai 15.] III. 6te D. 2det H. p. 25.
- Schow, N. J., hvorledes kan Barbarie, el. Raahed og Uorden i Mennekesamfundet, bestaae med Cultur? [1800, Marts 7.] III. 1ste D. 2det H. p. 217.
 — Afsl., at den nu herskende Skepticisme el. Kritik i Philosophien, naar den grunder sig paa den menneskelige Fornuft og rigtigt anvendes, ei kan være farlig, hverken for vidensk. Cultur eller Moralitet. [1802, April 9.] III. 2den D. 2det H. p. 197.
 — et Tillæg til det 1806 belønnede Præisfr. om Spørgsmaalet: "hvori bestaaer Misbrugen af den saakaldte pragmatistiske Historie?" [1806, Apr. 11.] III. 4de D. 1ste H. p. 81.
 — i hvilken Henseende kan det græske og latinske Sprogs Studium især bidrage til det danske Sprogs Cultur? [1807, Marts 6.] III. 4de D. 2det H. p. 91.
- Treschow, N., om Mennekeslægstens Udvartning. [1806, Jan. 3.] III. 5te D. 1ste H. p. 99.
 — gives der noget Begreb eller nogen Idee om eenslige Ting? beibaret med Hensyn til Mennekesværd og Mennekesvel. [1808, Apr. 22.] III. 5te D. 1ste H. p. 223.
 — hvorvidt ere de almindelige Rets- og Morallove, der i borgerlige Selskaber og for eenslige Personer i deres private Forhold unegtelig ere gyldige, ogsaa anvendelige paa offentlige Personer, samt hele Nationers og Staters indbyrdes Forhold, der endnu leve i den saakaldte naturlige Tilstand? [1810, Nov. 23.] III. 6te D. 2det H. p. 57.

- Gram, S., om Sibyllæ mørke Tale, eller ni Bogslavers Ord, i Anledn. af Leibnices Oedipo chymico. [1745, Juli 15.] I. 2den D. p. 23.
- Kall, Abr., Fernedninger om de hos vor Almue under Cyprians Navn forekommende magiske Bøger. [1793, Marts 1.] II. 5te D. p. 89.
- Luxdorph, B. W., Musica vocalis. Carmen. [1754, Apr. 8.] I. 6te D. p. 173.
- Sainovics, Joh., Beviis at Ungarernes og Lappernes Sprog er det samme; overf. fra det Lat. ved M. R. Fleisch er. [1770, Jan. 19.] I. 10de D. p. 653.
- Temler, Chr. Fr., om Spor af en Dverensstemmelse mellem de Illiriske og Celtiske Sprog i de nordiske og øvrige Mundarter, som komme af dem begge. [1777, Jan. 10.] I. 12te D. p. 101.
- Woldike, Marc., Betænkning over det grønlandske Sprogs Oprindelse og Ullighed med andre Sprog. [1745, Mai. 17.] I. 2den D. p. 129.

4.

Mathematisk, reent og anvendt; Søvefen, Skibsbygning, m. m.

- Arenz, S. C. S.**, niere Bestemmelse af Tegnene + og ÷ i Henseende til deres Betydning og Brug, hvorved den i visse Tilfælde forekommende Tvetydighed forebygges. [1780, Nov. 17.] II. 1ste D. p. 536.
- Det er umuligt, at nogen mathematisk Størrelse kan være virkelig uendelig. (Subsendt 1776.) I. 12te D. p. 159.
- om Lysets anden Aberration, og om Skygge-Aberrationen. II. 5te D. p. 341.
- * **Beskrivelse** over en forbedret geograph. og nautisk Vægt (til at finde Længden til Søes.) I. 8de D. p. 405.
- * **Broager, P. D.**, Forsøg til en elementair Fremstilling af de periodiske Klædebrokers Egenheder. IV. b. 8de D. p. 145.
- Bugge, Th.**, om Landmaaler-Compasset. [1778, Marts 27.] II. 1ste D. p. 396.
- om den rette Længde og Brede af Den Anholt, samt Størrelsen og Feilen i denne Des Beliggenhed i de bedste Søecarter. med Kort. [1792, Febr. 3.] II. 4de D. p. 529.
- Beskr. over et nyt Inclinations-Compass og den dermed fundne Magnetnaalens Inclination. [1791, Nov. 4.] II. 4de D. p. 472.
- en ny Prøve paa de danske geogr. Carters Nøjagtighed, ved Længdens Bestemmelse af Versloy i Sieland med et Chronometer. [1792, Nov. 2.] II. 4de D. p. 583.
- Obs. paa Magnetnaalens Misviisning, hvilken i Aaret 1793 har begyndt at tage af. II. 5te D. p. 149.
- Beskrivelse over et nyt Nivellements-instrument. [1795, Marts 6.] II. 5te D. p. 327.
- * **De Coninck, L.**, om Clinometret og dets Nytte. [1835, Febr. 13. Beretningen læst 15. Jul. 1836.] IV. b. 7de D. p. 209. (Jvf. S. 464).
- Degen, Carl Ferd.**, et Bidrag til Equationernes Theorie. II. 5te D. p. 572.
- et Bidrag til den geometriske Evolutionshistorie. m. Kb. og to Blade Tillæg. [1799, Nov. 1.] III. 2den D. 1ste H. p. 217.
- Bidrag til det mathemat. Studiums Kritik. 1ste Afd., med Tillæg af adskillige meget almindelige Sætninger. m. Kb. [1802, Marts 6.] III. 2den D. 2det H. p. 75.
- en meget almindelig Integrationsformel med andre dertil hørende Betragtninger. [1804, Marts 2.] III. 3die D. p. 79.
- Tabeller, som angive Afvigelsesvinkelen imellem Verticallinien og den fra Observators Sted til Jordens Middelpunct dragne rette Linie, beregnet overeensstemmende med den nyeste i Sverige foretagne Gradmaaling. III. 3die D. p. 295.
- syntetisk Beviis for en meget smuk Egenkab ved Parabolen. m. Kb. IV. b. 1ste D. p. 121.
- syntetisk Beviis for den bekjendte Regel, ifølge hvilken enhver Triangel's Areal er lig Kvadratroden af et Product, hvortil Factorerne ere Sidernes Halvsomme og de trende Resier, som erholdes ved at subtrahere hver af Triangelernes trende Sider fra bemeldte Halvsomme. m. Kb. IV. b. 1ste D. p. 129.
- Bestemmelse af det almindelige Led i den af en vis algebraisk Brøf
$$\left(\frac{a + b x + c x^2 + d x^3 + \dots}{(1 - 2 p x \cos \varphi + p^2 \times^2)^k} \right)$$
 fremkommende tilbageløbende Række m. m. [1819, Febr. 26.] IV. b. 1ste D. p. 135.

- Geuss, J. M.**, om Vandets første Virkning ved Undersalds-Giul; i Anledn. af Smeatons Forsøg derom. [1780, Jan. 21.] II. 1ste D. p. 589.
- Anmærkninger om Beregningen af de Mures Styrke, som ere udsatte for Sidetrykning. [1782, Febr. 22.] II. 2den D. p. 379.
- Zauch, Ad. Wb.**, Forsøg til en rigtigere Theorie om Bidselstangens Anvendelse (forklaret ved Vægtstangen.) [1794, Marts 7.] II. 5te D. p. 204.
- See, Chr.**, over Konsten at leve under Vandet. [1759, Marts 26.] I. 8de D. p. 121.
- forte Anmærkninger om Frictionen. I. 9de D. p. 551.
- fort Underretning om det danske Fodmaal, samt Forstiellen mellem danske og geogr. Mile. [1768, Oct. 28.] I. 10de D. p. 132.
- Betragtninger over Frictionen i den circularre Bevægelse. I. 11te D. p. 47.
- Hoyer, Chr.**, Forsøg til at finde et Middel, hvorved Skibenes Krængninger og Svingningsbuer kunne maales i Søen. m. Kb. [1795, Marts 27.] II. 5te D. p. 415.
- Betragtninger over Theorien af Bevægelsen paa Giul. m. Kb. [1798, Apr. 20.] III. 1ste D. 2det H. p. 105.
- Jürgensen, Chr.**, Bemærkninger m. Hensyn til den geometriske Fremstilling af Løren om Differentialligningers særdeles Dpløsninger. [1830, Apr. 2.] IV. b. 5te D. p. 107.
- om Decompositionen af en Classe af Functioner. [1838, Febr. 9.] IV. b. 8de D. p. 1.
- om Summationen af de transcendente Functioner, hvis Differentialer ere algebræiske. [1838, April 21.] IV. b. 8de D. p. 17.
- Jürgensen, Urban**, om Ischronismen ved Pendelens Sving, og Forslag til, paa en let Maade, at bringe Pendelen til at svinge i ligestore Buer. [1816, Febr. 2.] IV. b. 1ste D. p. 209.
- om Luftens Virkning paa de astronomiske Pendeluhres og Længdeuhreses Regulator. [1828, Febr. 15.] IV. b. 3die D. p. 391.
- * **Kahrs, Cæp.**, geotrigonometrisk Afshl. om at optage Kort over en Søstyt fra een Station, med Anvendelse deraf paa militaire Opmaalinger over Vandet. Britsfr. [1804, Mai 19.] III. 3die D. p. 145. (Jvf. S. 411.)
- Kraft, J.**, Betænkninger over Newtons og Cartesii systemata, tilligemed nye Anmærkninger over Lyset. m. Kb. [1746, Dec. 19.] I. 3die D. p. 213.
- Anmærkninger over de Liigheder, i hvilke flere Værdier af den ubekjendte Størrelse ere lige store. [1749, Dec. 29.] I. 5te D. p. 303.
- Methode at bevise, hvorledes man i alle Tilfælde kan bestemme den ene ubekjendte ved en uendelig Følge af Terminis, som gives ved den anden, i de algebræiske Liigheder som indeholde to ubekjendte. [1750, Febr. 15.] I. 5te D. p. 324.
- Kramer, Jh. S.**, Forsøg til en Theorie af Krumtappen og en Forbedring som derved kan anbringes. [1810, Marts 16.] III. 6te D. 1ste H. p. 17.
- Kragenstein, C. G.**, Afshl. om nogle nye Opfindelser Dykkerkonsten angaaende. I. 9de D. p. 512.
- Afshl. om den affødende Kraft. I. 10de D. p. 351.
- Undersøgning om den Velidørste Regel ang. Rammebuffens Virkning. I. 10de D. p. 364.
- Undersøgelse af en af Segner opfundne hydraulisk Maskine. [1776, Nov. 22.] I. 12te D. p. 147.
- Krebs, Genr. Jh.**, om Kobberpontoners Indretning. m. Kb. [1793, Nov. 1.] II. 5te D. p. 154.
- La Coudraye, D. de**, den ualmindelige Bygningsmaade af Skibet: "Svar til alt", bygget i Kb. Aar 1798—99. [1799, Dec. 6.] III. 1 D. 2 H. p. 261.
- Lous, Chr. C.**, Beskr. over et nyt opfundet Sv-Inclinations-Compas, med Anmærkn. over dette Slags Instrumenter. [1777, 31. Jan. I. 12te D. p. 93.
- om Misvillingsningens her i Kjøbenhavn befundne Forandring i de sidste forløbne 50 Aar, samt Middelvillingsningen Aar for Aar. [1785, Apr. 1.] II. 3die D. p. 161.

- Lous, L. C., om isonantidypstiske Kifferter. [1797, Marts 3.] II. 5te D. p. 519.
- Lovenørn, P. de, Forklaring over Compasets foranderlige Virkning paa forskjellige Steder i et Skib, og under forskjellige Courser. m. Kb. [1785, Marts. 4.] II. 3die D. p. 117.
- Afsl. om en mærkelig Feiltagelse i Hens. til Frobisher-Stræde, at det ikke kan have været i Grønland, som det paa Søfortene sædvanligen aflægges, m. m. [1786, Marts 31.] II. 3die D. p. 220.
- Bestr. af et Instrument til at maale Afstanden fra en Standpunkt til en anden Gienstand. [1795, Apr. 17.] II. 5te D. p. 287.
- Obs. paa tvende Søreiser over Compasets Misviisning paa adskillige Steder, tilligemed nogle Obs. af Magnetnaalens Forvirring i de islandske Havne. [1795, Apr. 17.] II. 5te D. p. 299.
- Noget om Fyrene paa Kyterne, samt om de forskjellige Bindes Virkning paa en i Luften fritstaaende Luc. [1800, Jan. 3.] III. 1ste D. 2det H. p. 179.
- nogle Tanker over Magneten, til at kunne forklare saavel Magnetnaalens Variation som Inclination, samt Anmærkn. over Forskelligheden i Hens. til Localitet, m. m. i Anledn. af et Brev fra v. Humboldt af 14. Dec. 1799. m. Kb. [1801, Mai 15.] III. 2den D. 1ste H. p. 285.
- alm. Betragtninger over Fyrers Anlæg, med udsærlig Bestr. af Indretningerne ved de paa de danske Kyfter i de senere Tider anlagte Blus el. Steenfulsfyrer, med Fortsættelse. m. Kb. [1806, Dec. 19. og 1807, Apr. 10.] III. 4de D. 2det H. p. 41 og 119.
- videre Fortsættelse af Beretninger over nye Fyres Anlæg og Indretninger paa de danske Kyfter. m. Kb. [1819, 9. Jan. 7.] IV. b. 1ste D. p. 81.
- Bestr. over et nyt sparsommeligt Fyr med Syberal-Lampe, anbragt paa Knudshoved ved Nyborg 1822, tilligemed Anvendelsen af Syberal-Mesverberer. m. Kb. [1823, i Marts]. IV. b. 2den D. p. 1.
- Morville, N., Forsøg til Exponential-Ligningers almindelige Dyløsning. [1780, Jan. 7.] II. 1ste D. p. 606.
- Afsl. om Proveregning med Elleve-Tallet, og sammes fordeelagtige Anvendelse paa de mathematiske Ligningers specielle Dyløsning. [1781, Dec. 14.] II. 2den D. p. 184.
- om Veis-Carters Afstating. [1788, Jan. 4.] II. 3die D. p. 386.
- Forsøg til en ny analytisk Maade at finde Differentialerne til de foranderlige Størrelser. [1792, Dec. 7.] II. 5te D. p. 188.
- Beregning over de betydelige Tab, der forarsages Lodsseieren, naar Lodderne ved Jordskiftningen gives de til Indhegning usfordeelagtige Skiffelser. Med Tabeller. [1797, Marts 10.] II. 5te D. p. 615.
- Pihl, Abr., om Chronometerets Anvendelse til at finde den geographiske Længde paa det faste Land, og Anvisning til Chronometerets Brug. [1805, Apr. 5.] III. 4de D. 2det H. p. 1.
- Ramus, C., Reduction af en Classe af Integraler beslagtede med de elliptiske. [1835, Jul. 3. og 1836, Jun. 3.] IV. b. 6te D. p. 249.
- Bidrag til Theorien af de periodiske Riædebrøker. [1837, Jul. 14.] IV. b. 7de D. p. 197.
- Undersøgelse af Resten i Lagrange's Række. [1841, Apr. 30.] IV. b. 9de D. p. 365.
- om en Egenskab ved de lineaire Differentialligninger med to Variable. [IV. b. 9de D. p. 379].
- Schmidten, J. G., almindelig Methode for Differentialaequationernes Integration. [1820, Jan. 7.] IV. b. 3die D. p. 1. (jvf. S. 463.)
- Stibolt, E. W., Afsl. om Fyrersere el. Morterer, om Krudets Natur, saavidt det indflyder til at bestemme Morterens Egenskaber. m. m. med Kb. [1777, Nov. 14.] II. 1ste D. p. 312.
- Anmærkninger og Underretninger Artilleriet og Kanonstøberiet vedkommende. [1786, Dec. 1.] II. 3die D. p. 301.
- om Kanoners Støbningsmaade. [1779, Apr. 23.] II. 1ste D. p. 413.

- * **Stoekfleth, W. de**, Skrivelse af 3die Oct. 1784 til den i Vidst. Selsk. nedsatte Commission over de Armandske Se-Uhre. [1784, Nov. 19.] II. 3die D. p. 110.
- Tetens, Joh. Nic.**, Integration af logarithmiske Differentialer af den Form $e^z dx$, hvor z er en Function af x . [1788, Febr. 8.] II. 3die D. p. 498.
- om Fleerheden af collective Stemmer og Probabiliteten af samme. [1793, Jan. 4.] II. 5te D. p. 116.
- arithmetisk Problem angaaende Anvendelsen af de synkende Fonds. [1790, Marts 5.] II. 4de D. p. 310.
- formula polynomiorum, en almindelig Formel for Coefficienterne i Polynomier. [1795, Febr. 6.] II. 5te D. p. 253.
- Wegener, S. T.**, Beskr. af et Micrometer til at bedømme Afstanden af et Corps Tropper, saavel Infanterie, som Cavallerie. m. Kb. [1789, Nov. 6.] II. 4de D. p. 219.
- Wessel, Casp.**, om Directionens analytiske Betegning, et Forsøg anvendt fornemmelig til plane og spheriske Polygoners Opløsning. m. Kb. [1797, Marts 10.] II. 5te D. p. 469.
- Wleugel, P. J.**, Formodning om, at Magnetnaalen her i Kjøbenhavn har naaet sit Maximum af vestlig Afvigning. m. Kb. [1818, Marts 27.] IV. b. 1ste D. p. 97.

5.

Astronomic.

- Augustin, Jb. S.**, om Forskiellen imellem Tycho Brahes og Plears Meridian af Uraniborg. m. Kb. [1777, Apr. 18.] I. 12te D. p. 191.
- om adskillige Steders Længde og Brede i Norge. [1778, Febr. 20.] I. 12te D. p. 371.
- * **Bremmers**, Observation af Solens Formørkelse d. 1ste April 1764. I. 9de D. p. 611.
- Bugge, Th.**, Obs. paa Solformørkelsen d. 5te Sept. 1793. [1793, Dec. 6.] II. 5te D. p. 144.
- geographisk og astronomisk Bestemmelse af de vigtigste Hovedpunkter og Steder i det generale Karte over Siælland. [1776, Dec. 21.] I. 12te D. p. 65.
- Observation paa Solformørkelsen den 24de Juni 1778. I. 12te D. p. 321.
- Observationer paa Jupiters Drabanter udi Aaret 1780, foretagne i Kjøbenhavn, Christiania og Frederikshald, samt disse Steders deraf sluttede Længde. [1784, Nov. 24.] II. 1ste D. p. 527.
- Jupiters Opposition imod Solen i April 1780. [1780, Nov. 24.] II. 1ste D. p. 579.
- om den nye Planet. [1787, Nov. 2.] II. 2den D. p. 215.
- Observationer paa Planeterne Saturn, Jupiter, Mars og Venus i Aaret 1781, og deres Sammenligning med Halleys og de la Landes Tabeller. [1782, Nov. 1.] II. 2den D. p. 365.
- Observationer paa Saturns, Jupiters og Martis Oppositioner med Solen i Aaret 1781. [1783, Jan. 10.] II. 2den D. p. 461.
- Observationer paa Maaneformørkelsen den 10de Sept. 1783. [1783, Nov. 7.] II. 2den D. p. 595.
- nogle nye Dydagelser ved Firstiernen β i Perseus, σ og π i Skytten og β i Steenbukken. [1783, Nov. 7.] II. 2den D. p. 600.
- Observationer paa Planeterne i Aaret 1783; beregnede og sammenlignede med Halleys og de la Landes Tavler. [1784, Marts 26.] II. 3die D. p. 85.
- nogle Forbedringer ved Mural-Quadranten. m. Kb. [1784, Nov. 12.] II. 3die D. p. 99.
- nøagtig Bestemmelse paa Længden og Bredden af Kjøbenhavns Observatorium. [1785, Febr. 4.] II. 3die D. p. 139.

- Bugge, Th.**, en ny Methode til Bestemmelsen af Kiøbenhavns Længde ved den totale Maaneformørkelse d. 10de Sept. 1783. [1785, Nov. 18.] II. 3die D. p. 170.
- astron. Observationer paa forskellige Steder i Danmark i Aarene 1784, 1785 og 1786. [1787, Nov. 16.] II. 3die D. p. 321.
- astronomiske Observationer, foretagne i Aarene 1786 og 1787. [1788, Marts 7.] II. 3die D. p. 517.
- om Ecliptikens nærværende Skraahed og Størrelsen af dens Secular-Aftagelse. [1789, Marts 6.] II. 4de D. p. 102.
- Uddagelse af Saturns sphaeroidiske Figur og dens formodentlige Omdreiningstid om sin Arel. II. 4de D. p. 222.
- om Formørkelser, Planeternes Steder og Oppositioner, observerte paa det fgl. Observatorium i Kbh. i Aarene 1788—89. [1792, Febr. 3.] II. 4de D. p. 347.
- Observationer paa adskillige Formørkelser i Aarene 1788, 1790 og 1791. [1792, Febr. 3.] II. 4de D. p. 545.
- Mercur's Gang forbi Solen den 9de Nov. 1802. m. Kb. [1802, Dec. 3.] III. 3die D. p. 1.
- om Formørkelser i Almindelighed, og om Maaneformørkelsen den 26de Jan. 1804 i Særdeleshed. [1804, Febr. 3.] III. 3die D. p. 197.
- Betragtninger over Cometer i Almindelighed, og Observationer paa Cometen i Oct., Nov. og Dec. 1807. m. Kb. [1808, Apr. 1.] III. 5te D. 1ste H. p. 143.
- Bemærkninger over de nye Planeter Ceres, Pallas, Juno og Vesta, samt Observationer af Vesta paa Kiøbenhavns Observatorium. [1809, Marts 17.] III. 5te D. 2det H. p. 253.
- Observationer paa Jupiters, Mars's, Saturns og Urans Oppositioner med Solen i Aarene 1808—9. [1810, Jan. 12.] III. 6te D. 1ste H. p. 9.
- Zell, Mar.**, Observation i Vardshuus over Veneris Gang forbi Solens Skive den 3die Juni 1769. Oversat fra det Latinske af H. Høvinghoff. m. Kb. [1769, Nov. 24.] I. 10de D. p. 537.
- nogle Steders geogr. Breder i Finnmarken, Nordlandene, Norge og Sverrige, bestemte ved astronomiske Observationer. Overs. fra det Lat. af H. Høvinghoff. I. 10de D. p. 619.
- Zorrebou, Chr.**, om Solens Eccentricitet, hvilken findes at være bestandig, og ikke at aftage, som nogle af de nyere Astronomis giette. [1749, Marts 10.] I. 5te D. p. 359.
- Afhandling om Firstiernerens Distance fra Jorden. [1754, Marts 4.] I. 6te D. p. 129.
- Tidens Bestemmelse ved de Observationer, som skee i Solen og Venus, da Venus den 6te Juni 1761 passerede igiennem Solen. [1770, April 6.] I. 9de D. 373.
- Observation af Solens Formørkelse den 1ste April 1764. I. 9de D. p. 389.
- Reflexioner anlangende Veneris Drabant, samt Fortsættelse af Observationer giorte paa Samme. I. 9de D. p. 396.
- om Solpletterne. I. 10de D. p. 469.
- Zorrebou, P.**, om Firstiernerens Aberrationer. m. Kb. [1747, Jan. 9.] I. 3die D. p. 107.
- Krazenstein, T. G.**, Afshl. om Veneris Gang igiennem Solen 1761, med en Beskr. af nye og beqvemme Maader at betragte samme. [1761, Marts 2.] I. 9de D. p. 520.
- Liungberg, N. M.**, Sagttagelse af Mercur's Gang forbi Solen den 9de Nov. 1802. [1803, Jan. 7.] III. 3die D. p. 17.
- Lous, C. C.**, Sammenligning imellem de 1672 af Hr. Picard, og de nyere i Skaane giorte Observationer og Dymaalinger, for at bestemme de 3 Punkters: Uranienborgs, Rundetaarns og Lunds Observatoriens Situation. [1779, Nov. 12.] II. 1ste D. p. 142.

- Lous, C. C., en ny Maade at rette Maanens maalte Distants fra Solen eller en Stjerne. [1785, Marts 18.] II. 3die D. p. 156.
 * Koederer, P., Beretning om en den 3die — 4de Marts 1764 giort Jagtgælse ang. Veneris Drabant. I. 9de D. p. 394.

G.

Physik og Chemie.

- Arenz, fr. Chr. Zolb., Observationer af Regnens Mængde i Bergen. I. 11te D. p. 81.
 * Bardenfleth, J. S., om Orkaner. [1831, Apr. 8.] IV. b. 5te D. p. 189.
 Duchwald, B. J., forte Grindringer over de næstafvigte Aar, ved Luftens og Veir- ligets Forandringer, udi Holland maanedlig bemærkede Sygdomme. I. 5te D. p. 355.
 Bugge, Th., Uddrag af astron. og meteorol. Observationer foretagne paa Co- lonien Godthaaab i Grønland ved Missionairen Ginge. [1785, Dec. 2.] II. 3die D. p. 176.
 ——— Udtag af meteorolog. Observat. for 7 Aar paa Observatoriet i Kbh. i Aarene 1782—88, med Tillæg. [1791, Febr. 4.] II. 4de D. p. 444.
 ——— om Regnens større Mængde paa de lavere, fremfor paa de høiere Ste- der. [1795, Marts 6.] II. 5te D. p. 227.
 ——— Udtag af meteorologiske Observationer paa det kgl. Observatorium for 10 Aar (1788—98). [1798, Jan. 5.] II. 5te D. p. 550.
 ——— Forsøg over nogle faste Legemers Sammenhæng eller AdhæSIONskraft til flydende Legemer. [1801, Dec. 4.] III. 2den D. 2det H. p. 57.
 Cappel, Joac. Diedr., om Muursalt som et naturligt Kulsalt. [1769, Dec. 15.] I. 11te D. p. 429.
 Crell, Lor., Anmærkn. over Syrens Forsøbelse, i Besynderlighed over Sal- peter- og Salt-Syren. [1782, Dec. 20.] II. 2den D. p. 430.
 Fabricius, Joh. Chr., (i Tøndern) Esterretn. om det Frestiske Rikffen-Salt. I. 8de D. p. 171.
 Fabricius, O., om Drivisen i de nordlige Bænde og fornemmelig i Davids- Strædet. [1784, Febr. 27.] II. 3die D. p. 65.
 * Ginge, Andr., om Nordlysets Indflydelse paa Magnetnaalens Declination, iagttaget ved Godthaaab i Grønland Aar 1786 til 1787. (Meddeelt ved Th. Bugge.) [1787, Dec. 7.] II. 3die D. p. 531.
 Gram, S., om Naturens Konstværk i at forestille visse Lings Aftegning paa Iis-frosne Vinduer; m. Kb. [1746, Nov. 21.] I. 3die D. p. 297.
 Hauch, Ad. Wlh., Forsøg til et forbedret Ublade-Electrometer. [1791, Apr. 1.] II. 4de D. p. 415.
 ——— Undersøgelse af Vandets Bestanddele. [1792, Jan. 6.] II. 4de D. p. 513.
 ——— Bestr. af en ny Luftprøver eller Eudiometer. m. Kb. [1792, Mai 2.] II. 4de D. p. 537.
 ——— Bestr. af en forbedret Gazometer eller Luftmaaler. m. Kb. II. 5te D. p. 18.
 ——— Bestr. af nogle med Phosphor anstillede Forsøg, m. Hensyn til Læren om Vandets Sammensætning og Adskillelse i Suerstofgas og Vandstofgas. [1794, Marts 7.] II. 5te D. p. 177.
 ——— om den saakaldte brændende Harmonica, eller den ved Vand- stofgasens Forbrænding, under visse Omstændigheder, fremkommende be- synderlige Lyd. [1793, Apr. 5.] II. 5te D. p. 199.
 ——— om de Tordenveir, som om Vinteren paa forskellige Steder i Norge og i flere nordlige Egne bemærkes næsten ligesaa hyppige som om Som- meren. [1799, Mai 3.] III. 1ste D. 2det H. p. 141.

- Zauch, A. W.**, Resultater af endeel Forsøg over den af Würtzer i Benn angivne Forvandling af Vandet til Salveterstofs eller Dvælstofgas. [1799, Mai 3.] III. 1ste D. 2det H. p. 201.
- Zerholdt, J. D.**, Forsøg til en hist. Udsigt over Luftens Rensning i Biergruberne og ombord paa Krigsskibene. m. Kb. [1800, Febr. 7.] III. 2den D. 1ste H. p. 97.
- om de chemiske Midler til Luftens Rensning inden Skibsborde, i Hospitaller, Fængsler o. s. v. [1802, Febr. 5.] III. 2den D. 2det H. p. 1.
- Zorrebou, Chr.**, om Atmosfærens Høide. [1756, Jan. 26.] I. 7de D. p. 113.
- Zorrebou, P.**, fysisk Undersøgning og Bestemmning af Atmosfærens Høide over Havbrynnens Vaternæs. I. 5te D. p. 310.
- * **Zerichau, E. B.**, om et Forhold imellem Lufttrykmaalerens Dele, hvorved den selv berigtiger sin Stand for Varmens Indflydelse. IV. b. 6te D. p. 189.
- Urban = Jürgensen**, Beskrivelse over et nyt Metal = Thermometer. m. Kb. IV. b. 2den D. p. 281.
- Kraft, J.**, Afshl. om en Del Contradictioner som findes i det sædvanlige System over Materien og de sammensatte Ting. I. 6te D. p. 99.
- Krautzenstein, C. G.**, Afshl. om adskillige Legemers Phosphorescens. [1754, Apr. 2.] I. 6te D. p. 153.
- Anmærkn. til det nye opfundne Heliometer og Forslag til bets Forbedring. [1762, Dec. 20.] I. 9de D. p. 541.
- Afshl. om en mærkværdig Feil ved de nye Reaumuriske Thermometere. I. 10de D. p. 329.
- Undersøgning ang. fysikalske Erfaringer i Almindelighed, og især ang. nogle Forsøg, som synes at bevise, at der er Vis inertia til. I. 10de D. p. 337.
- Afshl. om en bekvemmere Maade at indrette meteorologiske Tabeller. [1779, Febr. 12.] II. 1ste D. p. 234.
- Beskr. af et bekvemt Instrument til at bestemme Luftens Reenhed. m. Kb. [1784, Nov. 26.] II. 3die D. p. 339.
- La Coudraye, J. C. de**, om Barometret, og især om de Marsager, som forarsage Dvælstofets Falden deri, naar Luften er betyngt med Dunster; med et Tillæg. [1797, Jan. 6.] II. 5te D. p. 528 og 647.
- Løvenorn, P.**, nogle Anmærkn. ang. Havets Ebbe og Floed paa de danske og norske Kyster. [1798, Mai 12.] II. 5te D. p. 639.
- Müller, J. S.**, om Maaden at undersøge alle i Handelen forekommende Brandevine, saavel m. Hensyn t. deres Besaffenhed, som Maal. [1784, Marts 12.] II. 3die D. p. 202.
- udsigtigere Dphlysning og Forbedring vedkommende Brandeviinsprøveren og sammes Anvendelse. [1793, Febr. 1.] II. 5te D. p. 71.
- Forsøg paa Bronze og guult Metal, med Hensyn til sammes Anvendelse til Kanoners og Morsers Støbning m. m. m. Kb. [1800, Dec. 5.] III. 2den D. p. 161.
- Forsøg om Kiøbenhavn's saakaldede Springvand med Hensyn til sammes Rensning, og hvad Naturen derved har frembragt. [1803, Marts 4.] III. 3die D. p. 23.
- Mynster, O. Hier.**, microelectrometriske Undersøgelser. [Indsendt d. 29. Mai 1807.] III. 5te D. 1ste H. p. 71. (Jvf. S. 418 og Rettelserne.)
- * **Ohlsen, O.**, om Vandspringene Geiser og Strok i Island. m. Kb. [1805, Marts 1.] III. 4de D. 1ste H. p. 233.
- Pihl, Abr.**, Maaden at tillave den hemmeligholdte engelske Guld = Fernis, og hvorledes Messinginstrumenter dermed bør overdrages. [1805, Mai 3.] III. 3die D. p. 277.
- Ramus, Joach. Fr.**, hist. og fysisk Beskr. over Nordlyssets forunderlige Stikkelse, Natur og Oprindelse. m. Kb. [1744, Apr. 13.] I. 1ste D. p. 317. og 3die D. p. 147.

- Schouw, J. S., om Barometrets Middelstand ved Havet [1832, Jul. 13.] IV. b. 5te D. p. 289.
- Schønning, Gerh., Nordlysets Uelde, beviist med gamle Skribenters Vidnesbyrd. [1753, Marts 5.] I. 8de D. p. 197.
- Udtog af hvad der ang. Veirets og Luftens Forandringer er iagttaget i Trondhiem fra 1ste Octbr. 1759 til 1ste Octbr. 1761. I. 9de D. p. 596.
- Strøm S., Udtog af 12 Mars meteorologiske Iagttagelser paa Søndmør i Bergens Stift i Norge. I. 11te D. p. 399.
- Underretning om mineraliske Sundheds-Bande, især Dren's Rildevand paa Søndmør. [1782, April 17.] II. 2den D. p. 409.
- Tveschow, N., om Marsagerne til Legemernes Elasticitet, med en almindelig Indledning. [1805, Mai 17.] III. 4de D. 1ste S. p. 51.
- Trommsdorff, Jh. Barthol., om den oxygenerede Salthyres Forbindelse med Kalfjorden, Talk og Leerjorden. (Oversættelse.) II. 5te D. p. 391.
- * Veirobservationer for Aarene 1767 og 1768 i Grønland af Brasen, ordnede og bekræftede af C. G. Kratzenstein. I. 10de D. p. 373.
- Zeise, W. C., Kænthogensyren med nogle af dens Producter og Foreninger. [Indsendt 1823, Mai 2.] IV. b. 1ste D. p. 219.
- Analyse af det kænthogensyrede Kali og af Kænthogensyren. [1825, Jan. 7.] IV. b. 2den D. p. 221.
- om Virkningen mellem Kulsyret og Ammoniak i Alkohol, med de derved frembragte Foreninger m. m. IV. b. 2den D. p. 105.
- om fulbrintet Chlorplatin-Ammoniak. [1831, Febr. 5.] IV. b. 5te D. p. 141.
- ny Undersøgelse over Kænthogensyren og dens Foreninger. [1835, Juli 12.] IV. b. 6te D. p. 97.
- Mercaptanet, med Bemærkninger over nogle andre nye Producter af Svovlsyresaltene, m. m. IV. b. 6te D. p. 1.
- nye Undersøgelser over det brændbare Chlorplatin. [1837, Jan. 20.] IV. b. 6te D. p. 333.
- om Aecchlerplatin, med Bemærkninger over nogle andre Producter af Virkningen mellem Platinchlorid og Acetone. [1838, Dec. 14.] IV. b. 8de D. p. 171.
- Ziegenbalg E. G., Observationer som ere giorte over Veirliget og Vindene i Kiøbenhavn fra Dec. 1745 til Juni 1748; med en Afsl. om slige Observationers Nytte. I. 5te D. p. 376.
- Afsl. om Marsagen til Jis. [1755, Febr. 17.] I. 7de D. p. 567.
- Ørsted, S. C., Forsøg over Klangfigurerne. [Indsendt 1807, Mai 29.] III. 5te D. 2det S. p. 31.
- Bidrag til at udfinde Loven for Legemernes Sammentrykning. [1825, Dec. 16.] IV. b. 2den D. p. 289.

7.

Naturhistorie overhovedet, og Zoologie, i Særdeleshed.

(Uillegemed enkelte medicinske Bidrag.)

- Abildgaard, P. C., Bemærkn. over Marsagen, hvorfor Ræsen altid mangler hos eensiede Monstra. m. Kb. [1786, Febr. 23.] II. 3die D. p. 331.
- Bemærkninger ved Linnei Sabella Chrysodon og nogle Dyrplanter. [1788, Nov. 28.] II. 4de-D. p. 29.
- fort Beretn. om det kgl. Naturaliecabinet i Madrid med Beskrivelse over et gigantisk Skelet af et ubekendt Dyr, opgravet i Peru. m. Kb. [1796, Febr. 5.] II. 5te D. p. 402.

- Albers, J. A.**, Undersøgelse om Genhjørningens (Monodon Narval) Hierte. [1808, Febr. 12.] III. 5te D. 2det H. p. 179.
- Ascanius, P.**, Beretning om Silbe-Lusten. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 419.
- Bang, J.**, om et Menneſte med Regle i Form af Fuglekflær. m. Kb. [1797, Apr. 7.] II. 5te D. p. 464.
- Afſhl. om et Miſtofter, med Hiernen i en Poſe hængende fra Nakken ned paa Ryggen, og Formodningerne om Aarſagerne til Miſtoſtre, m. m. m. Kb. [1799, Apr. 5.] III. 1ſte D. 2det H. p. 27.
- Bendz, S.**, anatomifk Undersøgelse af den Jacobſonſke Anaſtomose og Ganglion Arnoldi. med 6 Kobbertavler. [Dytagelſen beſtuttet 1833, Jan. 11.] IV. b. 6te D. p. 71.
- anatomifk Undersøgelse af den Jacobſonſke Anaſtomose og Ganglion Arnoldi hos M enneſket. m. Kb. IV. b. 6te D. p. 129.
- Bloch, M. E.**, Beſkr. over tvende nye Aborrer fra Indien. m. Kb. [1786, Nov. 24.] II. 3die D. p. 383.
- Brünnich, M. T.**, Veſſens Beſkrivelse (Gadus Raninus) m. Kb. [1777, Febr. 14.] I. 12te D. p. 291.
- Beſkr. over Trilobiten, en Dyreſlægt og dens Arter, med en ny Arts Aftegning. [1778, Marts 6.] II. 1ſte D. p. 384.
- den harbugede Bampeſiſt (Coryphaena apus) en ny Art, og dens Giæſt Struffetrolden (Oniscus eremita), en Dydagelſe af Dr. Kønig paa Madraſ. [1781, Nov. 16.] II. 2den D. p. 319.
- om en ny Fiſkeart, den draabepletterede Plabefiſt (Zeus guttatus), fanget ved Helftinger 1786. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 398.
- om den iſlandſke Fiſk Vaagmæren (Gymnogaster arcticus). m. Kb. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 408.
- om Silbe-Luften: Regalecus remipes. m. Kb. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 414.
- v. Buchwald, C. Joh.**, fort Beretning, hvad han angaaende Dværgſhygen har funnet obſervere. [1746, Jan. 17.] I. 2den D. p. 403.
- Calliſen, S.**, anatom. Beſkrivelse over et Fofter med tvende Hoveder. m. Kb. [1781, Jan. 12.] II. 2den D. p. 94.
- om en Cur paa et blindfødt Pigebarn, 9 Aar gl. [1782, Marts 1.] II. 2den D. p. 106.
- Anmærkninger over den animalſke Varmes beſtandige Tab og Frembringelſe i det dyriffe Legeme, med Fortſættelſe. [1791, Jan. 7.] II. 4de D. p. 398 og 5te D. p. 583.
- forſatte Anmærkninger over den dyriffe Varmes Frembringelſe [1797, Febr. 3.] II. 5te D. p. 583.
- Chemnitz, J. S.**, om nogle ved Conchyliernes Afſlibning giorte Sagttagelſer. [1781, Jan. 19.] II. 2den D. p. 226.
- om Hippopotamus. [1781, Marts 16.] II. 2den D. p. 510.
- om en Slægt af de mangefalgede Conchylier, ſom hos Linné hedde Chitones, og ere forſynede med ſynlige Lemmer og Led. [1784, Febr. 18.] II. 3die D. p. 235.
- om nogle Forſteninger, hvis Originaler man hidindtil ikke har opdaget. [1785, Febr. 11.] II. 3die D. p. 243.
- om Dæſſeler eller Operculis, hvormed Conchylier pleie at lukke for deres Skalboliger. [1786, Marts 3.] II. 3die D. p. 449.
- om beſynderlige Egenſkaber ved mange Conchylier. [1788, Dec. 15.] II. 3die D. p. 550.
- om vanſkabe Sneglehufe og Miſtoſtre blandt Conchylierne. [1794, Febr. 7.] II. 5te D. p. 216.
- Detſcharding, G.**, Tanter om de Stene, ſom ere fundne i Galleblæren hos det af denne Lids Sygdom henſaldne Hørnqvæg. [1745, Dec. 20.] I. 2den D. p. 375.

- Wschricht, D. S.**, anatomiske Undersøgelser over *Clione borealis*. med 3 Tavler. [1787, Nov. 27.] IV. b. 7de D. p. 327.
- anatomisk = physiologiske Undersøgelser over *Salperne*. med 4 Tavler. [1839, Mai 3.] IV. b. 8de D. p. 297.
- anatomisk Beskrivelse af *Chelyosoma Macleanyanum*. [1840, Nov. 7.] IV. b. 8de D. p. 1.
- Fabricius, J. C.**, om Høreredsfaberne hos Krebs og Krabber. med Kb. [1783, Jan. 3.] II. 2den D. p. 375.
- Fabricius, O.**, om Hvalaaaset. (Hvalens Føde.) [1780, Dec. 1.] II. 1ste D. p. 557.
- om Linteormen, *Vesica lobata*. med Kb. [1781, Nov. 9.] II. 2den D. p. 287.
- Beskr. over nogle lidet bekendte Rodure og en besynderlig Koppe. m. Kb. [1781, Apr. 6.] II. 2den D. p. 296.
- Beskr. over den store grønlandske Krabbe. med Kb. [1783, Nov. 28.] II. 3die D. p. 181.
- Krol = Nereiden (*Nereis cincinnata*) beskrevet og afbildet. [1784, Dec. 10.] II. 3die D. p. 191.
- Beskr. over Fjeldbræven. (*Canis lagopus*) med Kb. [1788, Jan. 18.] II. 3die D. p. 423.
- Beskr. af Leens-Muslingen (*Mytilus discors*) m. Kb. [1788, Jan. 25.] II. 3die D. p. 453.
- om nogle seldne smaa Conchylier. m. Kb. [1788, Dec. 5.] II. 4de D. p. 86.
- et Par Ord i Anledning af en dansk Reisesendes Brev om engelsk Klæde af Sæl = Laab. [1805, Apr. 5.] III. 3de D. 1ste H. p. 247.
- zoologiske Bidrag. m. Kb. [1811, Marts 1.] III. 6te D. 1ste H. p. 57.
- nye zoologiske Bidrag. m. Kb. [1813, Marts 25.] IV. b. 1ste D. p. 23.
- Fortsættelse af nye zoologiske Bidrag. med 3 Kbt. [1820, Juni. 2.] IV. b. 2den D. p. 13.
- * **Gartner, S.**, anatomisk Beskrivelse over et ved nogle Dyr = Arters Uterus undersøgt glanduløst Organ. m. Kb. [1822, Apr. 12.] IV. b. 1ste D. p. 277.
- Gunnerus, J. E.**, nogle smaa rare, mestendelen nye norske Sdyr, beskrevne. m. Kb. I. 10de D. p. 166.
- Serholdt, J. D.**, Betragtninger over det Spørgsmaal, om Mennesket ser kun med eet Øie ad Gangen, eller med begge tillige; et Sidestykke til Galls Lære. III. 4de D. 2det H. p. 169.
- Beskr. over et menneskeligt Misfoster, hvis Organer havde et omvendt Leie. med 2 ill. Kbt. [1818, Mai. 29.] IV. b. 4de D. p. 237.
- Betragtninger over Misfostre i Almindelighed. [1818, Mai 29.] IV. b. 4de D. p. 257.
- anatomisk Beskr. over 5 menneskelige Misfostre; med 12 ill. Kbt. [1818, Febr. 29.] IV. b. 5te D. p. 1.
- Anmærkn. over den chirurgiske Behandling af dybe Saar i Brystet, foranledigede ved nye Forsøg over Landedrættets Mechanisme. m. Kb. [1798, Apr. 5.] III. 1ste D. 2det H. p. 41.
- Solm, (Solmfiold) T.**, Beskr. over den Fjst Malen (*Silurus Glanis* Linn.) m. Kb. [1777, Jan. 17.] I. 12te D. p. 133.
- Jacobson, L. L.**, Bidrag til Bløddyrenes Anatomie og Physiologie. [1826, Mai 26. og 1827, Mai 4.] IV. b. 3die D. p. 249.
- de Øfense Legemer el. Primordialnyrerne, et Bidrag til Læren om Embryets Udvikling. med 2 Kbt. [1824, Oct. 15.] IV. b. 5te D. p. 153.
- Dr. Koenigs** (naturhistoriske) Reise fra Trankebar til Zeylen, i et Brev til Etatsr. Müller af 15. Febr. 1777. [1778, Marts 20.] I. 12te D. p. 383.
- Kratzenstein, C. G.**, Afsl. om det menneskelige Dyes achromatiske Bestandfænhed. [1778, Jan. 2.] II. 1ste D. p. 131.
- Krøyer, S.**, Grønlands Amfipoder beskrevne. [1837, Mai 19.] IV. b. 7de D. p. 229.

- Krøyer, S.**, monographisk Fremstilling af Slægten Hippolyte's nordiske Arter; med Bidrag til Defapodernes Udviklingshistorie. [1841, Dec. 17.] IV. b. 9de D. b. 209.
- Lund, P. W.**, Blik paa Brasiliens Dyrverden før sidste Jordbøveling. 1—3 Afdeling og Tillæg til de to sidste; med 27 Tavler. [1838, Jul. 22.] IV. b. 8de D. p. 27 og 217.
- forfattede Bemærkninger over Brasiliens uddøde Dyrskabning. [1839, Nov. 29.] IV. b. 9de D. p. 121.
- Blik paa Brasiliens Dyrverden, før den sidste Jordbøveling. 4de Afhandl. Fortsættelse af Pattedyrene; med et Tillæg. [Indsendt 1839.] IV. b. 9de D. p. 137 og 361.
- Norville, N.**, mathem. Betragtning over den Mængde og Vægt af Levnetsmidler, som udfordres til et Menneskes daglige nødtvungne Underholdning. [1796, Jan. 8.] II. 5te D. p. 451.
- Müller, O. S.**, det nøjsomme Mel. m. Kb. [1777, Jan. 24.] I. 12te D. p. 85.
- om Dyr i Dyr's Indvolde især om Giedde-Kratseren. m. Kb. [1777, Dec. 5.] I. 12te D. p. 223.
- om Gliimhernet (*Buccinum glutinosum*). [1777, Marts 21.] I. 12te D. p. 237.
- om Bændelorme. [1778, Nov. 20.] II. 1ste D. p. 55.
- om tvende smaa Cengier. m. Kb. [1780, Jan. 14.] II. 1ste D. p. 406.
- om Infusionsdyrenes Forplantelsesmaader. m. Kb. [1781, Jan. 5.] II. 2den D. p. 240.
- om et besynderligt Væsen i Strandvandet; (et Infusionsdyr). m. Kb. [1781, Dec. 7.] II. 2den D. p. 277.]
- om Infusionsdyrenes Frembringelse. [1783, Nov. 14.] II. 3die D. p. 1.
- Rafn, C. G.**, physiologisk Undersøgelse af Livskrafterne i den organiske Natur især med Hensyn til det vegetative Liv. [1799, Marts 1.] III. 3die D. p. 253.
- Reinhardt, Jh.**, Vaagmærer (*Trachypterus Vogmarus*) beskrevet. m. 2 Kbt. [1829, Febr. 20.] IV. b. 7de D. (1838) p. 65.
- ichthyologiske Bidrag til den Grønlandske Fauna. med 8 ill. Kbt. [Tilbeels meddeelt 1831, April 22.] IV. b. 7de D. p. 83.
- Tillæg til det første Bidrag til den Grønlandske Fauna. IV. b. 7de D. p. 221.
- Rottbøll, C. S.**, Afhsl. om forskellige Slags Fyldingsbeen (*Ossa supernumeraria*), om Sømmenes (*Suturarum*) Dannelse og Beskaffenhed, med flere Mærkværdigheder ved Venene paa Hovedskaalen. m. Kb. [1780, Marts 3.] II. 1ste D. p. 249.
- Forsøg til en ny Grundlære om Koppernes Indpobning, samt Anhang om Indpobningens Historie. I. 9de D. p. 449.
- Saxtorph, M.**, om Børnevogterens Nytte og Forbedring. m. Kb. [1783, Nov. 21.] II. 3die D. p. 255.
- om nogle Sieldenheder og Banskabninger iblandt Menneskene. m. Kb. [1791, Apr. 1.] II. 4de D. p. 423.
- Beskrivelse over tvende Børn, paa hvilke Underlivets Bedækninger mangede. [1793, Mai 3.] II. 5te D. p. 105.
- Schumacher, C. S.**, om Abens Hierne og dens Forretninger, sammenlignet med Menneskets og andre Dyr's Hierne. med 2 Kbt. [1810, Marts 13.] IV. b. 2den D. p. 61.
- om Nyrernes Abnormiteter tilligemed Beskr. af nogle abnorme Nyrereparater. m. 2 ill. Kbt. [1827, Jun. 29.] IV. b. 3te D. p. 59.
- Spengler, L.**, Beskr. over et besynderligt Coral-Product, hvilket man kunde kalde Snekke-Madrepore (*Madrepora cochlea*). [1779, Dec. 3.] II. 1ste D. p. 240.
- nogle nyeligen opbagede smaa Snekkers Beskrivelse. [1778, Apr. 10.] II. 1ste D. p. 365.

- Spengler, L., Bestr. over nogle i Havsandet nylig opdagede Conchylier, med forstørrede Afbildninger. [1779, Jan 15.] II. 1ste D. p. 373.
- Bestr. over en ny Slægt af toskallede Muslinger, som kan kaldes Gastrochaona, i 3 forskellige Arter. m. Kb. [1781, Febr. 16.] II. 2den D. p. 174.
- om Elfenbenets Egenstaber, og den Kunst, at holde de deraf udarbejdede Værker hvide. [1782, Jan. 18.] II. 2den D. p. 201.
- Bestr. over en meget fælden serfallet Pholade, tilligemed Dyret; fra den Siamse Havbugt. med Kb. [1784, Jan. 23.] II. 3die D. p. 128.
- Bestr. over en ny Art Krebs, Scyllarus Guineensis. m. Kb. [1795, Mai 8.] II. 5te D. p. 333.
- Bestr. over en ny fælden Coralart: Madrepora fimbriata. m. Kb. [1798, Mai 11.] II. 5te D. p. 607.
- Strøm, S., Beskrivelse over ti norske Insecter. m. Kb. I. 9de D. p. 572.
- Beskrivelse over norske Insecter 2den Prøve. m. Kb. [1769, Jan. 13.] I. 10de D. p. 1.
- om Purpurneglen (Buccinum lapillus); item om Purpurfarvens Beredelse. m. Kb. I. 11te D. p. 1.
- norske Insecters Beskrivelse, 3die Stk. med Kb. [1779, Febr. 26.] II. 1ste D. p. 97.
- norske Insecters Beskrivelse med Anmærkninger. m. Kb. [1781, Marts 30.] II. 2den D. p. 49.
- Beskrivelse over norske Insecter, 5te Stykke. med Kb. [1783, Dec. 5.] II. 3die D. p. 264.
- Bestr. af en omkring et Sneglehuus omsnoet Gøyle, eller Søvalde: (Medusa palliata, cum cochlea & cancro Bernhardo.) [1786, Jan. 20.] II. 3die D. p. 250.
- Viborg, E. N., om de almindeligste Gisters Virkning hos de forskellige Dyrarter, med nogle Forsøg i Hensyn til hvorvidt man af hines Virkning paa disse kan slutte sig til Arternes Forskiellighed ell. Slægtkab. [1792. Apr. 13.] II. 4de D. p. 485.
- Beretning om Forsøgene over Tangrøgens Skadelighed for Fiskene i Havet og for Vegetationen. [1804, Nov. 2.] III. 3die D. p. 207.
- Beretning om de ved Vidensk. Selsk. anordnede Forsøg om Høgs Udbrugning i naandbare Gasarter. [1804, Dec. 7.] III. 3die D. p. 231.
- Ziegenbalg, E. G., om en mærkværdig Egenstabs funden hos Snegle. [1754, Jan. 7.] I. 6te D. p. 241.

8.

Botanik.

(Forstvidenskab.)

- Hofman-Bang, N., om Konservernes Nytte i Naturens Sunsholdning. m. 1 ill. Kbt. [1817, Febr. 21.] IV. b. 2den D. p. 207.
- Holm Th. (Holmstiold), Afhl. om nogle Kryptogamer, som deels vore paa visse Dele af andre Værter, deels fremkomme af Dyreriget; (f. Gr. Clavaria militaris og Ramaria farinosa). m. Kb. [1778, Febr. 13.] II. 1ste D. p. 279.
- Sornemann, J. W., om Martin Bahls Fortjenester af Natur-Kyndigheden, som Videnskabsmand og Lærer. [1819, Febr. 26.] IV. b. 1ste D. p. 1.
- Bemærkninger angaaende Forskielligheden af Vegetationen i de danske Provindsfer. [1820, Jan. 21. 1821, Marts 23.] IV. b. 1ste D. p. 153.
- om Fucus hucinalis Lin. med 1 ill. Kbt. [1826, Decbr. 15.] IV. b. 3die D. p. 379.
- Kraft, J., Anmærkninger over Lærernes Natur. I. 6te D. p. 233.

- Lund P. W., Bemærkninger over Vegetationen paa de indre Høifletter af Brasilien, især i plantehistorisk Henseende. [1835, Juli 10.] IV. b. 6te D. p. 145.
- Morville, N., mathemat. statistisk Beregning over Brændsel. [1798, Jan. 19.] III. 1ste D. 1ste H. p. 205. (Afslykt i Lunds Landvæs. Mag. 1802. Nov. Dec.)
- * Oppen, J. S. B., Bestr. over et nyt Dendrometer. m. Kb. [1802, Nov. 5.] III. 3die D. p. 73. (Oversat paa Tydsk af Marcus sen).
- Reventlow, C. D. S., Greve af, formeentlige Resultater af Undersøgelser ang. Indsydhelsen af Trærnes gienfaldige Afstand paa deres Vegetation. [1813, Mai 21., 1816, Mai 22.] III. 6te D. 2det H. p. 1.
- Rottbøll, C. S., Afshl. om endeel nye, eller rare Planter, som i Island og Grønland ere fundne, med en kort Indledn. om Urte lærens Tilstand i Danmark. m. Kb. [1767, Apr. 3.] I. 10de D. p. 393.
- Bestr. over nogle Planter fra de malebariske Kyster. m. Kb. [1782, Dec. 13.] II. 2den D. p. 525.
- Beskrivelse af Strelitzia Reginae m. Kb. [1790, Apr. 9.] II. 4de D. p. 301.
- Schousboe, P. K. A., Jagttagelser over Værtriget i Marokko. 1ste Stykke m. Kb. [1798, Jan. 5.] III. 1ste D. p. 1.
- Schumacher J. C., Bestr. af Guineiske Planter, som ere fundne af danske Botanikere, især af Etatsraad Thonnings. 1—2 Stk. [Dytagelsen besluttet 1826, Jul. 30.] IV. b. 3die D. p. 21. og 4de D. p. 1.
- Strøm, S., Bestr. over norske Sværter. [1778, Marts 13.] I. 12te D. p. 299.
- Bestr. over ti norske Sværter. m. Kb. [1768, Juni 7.] I. 10de D. p. 249.
- Fortegnelse over endeel norske Værter, især Kryptogamier, som et Tilæg til Gunneri Flora Norvegica. 1ste Stykke. [1787, Nov. 16.] II. 3die D. p. 348.
- Fortsættelse, eller and et Stykke. [1791, Mai 6.] II. 4de D. p. 369.
- Tychsen, Nic., sammenlignende Forsøg med Lichen nivalis og Lichen Islandicus. [1796, Apr. 1.] II. 5te D. p. 372.

9.

Mineralogie.

(Metallurgie. Myntvæsen.)

- Abildgaard, P. C., nogle Forsøg med Fluspat og Fluspat-Syre. [1777, Febr. 21.] I. 12te D. p. 285.
- Forsøg med Dvarts- og Vitriol-Syre. [1779, Dec. 10.] II. 1ste D. p. 275.
- Fortsættelse af Forsøg med Dvarts- og Vitriol-Syre. [1782, Marts 8.] II. 2den D. p. 312.
- Bestr. og chemisk Undersøgelse af en Biergart som findes i tvende Kongsbegiske Gruber under Navn af Sølv-Branderts. [1791, Marts 4.] II. 4de D. p. 435.
- om norske Titanerter og om en ny Steenart fra Grønland, som bestaaer af Fluspatfyre og Alunjord. [1799, Febr. 1.] III. 1ste D. 1ste H. p. 305.
- * Beskrivelse over Jordskælvet i Island, d. 11te Sept. 1655, og den derpaa d. 17de Oct. f. A. fulgte Ildudbrydelse af den forbrændte Biergfløst Kathlegiaa, udi Fjeldet Myrdals-Bøfel; efter de sammesteds observerende Studenters indsendte Beretninger. [1756, Apr. 17.] I. 7de D. p. 185.
- Cappel, J. D., Bestr. over tvende Calcedoniske Skuestykker, bestaaende af Calcedon-Stalactiter i deres hele Matrices, begge fra Færøerne. m. Kb. [1777, Apr. 11.] I. 12te D. p. 217.
- Deichmann C., Betænkninger over "Schwaden", eller opsligende Dampene ved Kongsberg, samt nogle Anmærkn. om samme Sølvværk. I. 9de D. p. 404.

- Deichmann, C., Efterretninger om de norske Gulberger. I. 11te D. p. 93.
- om det gamle norske Bergverk, Solmsberg kaldet. I. 11te D. p. 123.
- historisk Efterretning om Sølv-Værket Kongeberg. 11te D. p. 145.
- om Maal og Vægt, som bruges ved Sølvværket Kongeberg. I. 11te D. p. 275.
- om den Kongebergiske Mynt, og Sølv-Værkets Producter. Med et Til-læg om Keraas Kobberværk. I. 11te D. p. 287.
- Efterretning om nogle Steenarter og Grøjer samt deres Forskiel i Lyng-den. I. 11te D. p. 320.
- Forchhammer, G., om Jærøernes geognostiske Beskaffenhed. m. 6 Rbt. [1824, Febr. 6.] IV. 2den D. p. 159.
- om de geognostiske Forhold i en Deel af Siælland og Naboerne. med 4 Rbt. [1824, Dec. 10.] IV. b. 2den D. p. 245.
- geognostiske Bidrag. 1ste Stk. [1827, Mai 4.] IV. b. 3die D. p. 363.
- Undersøgelse om Dyrindelsen og de nærmere Bestanddele af nogle af de vigtigste Leerarter. [1831, Apr. 8.] IV. b. 5te D. p. 265.
- om de Bornholmste Kulfomationer. m. 4 lith. T. [1836, Jul. 3.] IV. b. 7de D. p. 1.
- Friis, C. Lødberg, Anmærkn. om Mercurio eller Dvæg-Sølv, saa og en sær-beles indvortes Brug deraf. [1754, Marts 21.] I. 6te D. p. 79.
- Kragensfein, C. G., om en besynderlig Forandring i Jord-Lagene. I. 8de D. p. 189.
- Sorrebøw, C., Beretning om Jordskælvet, d. 22de Dec. 1759 (i Danmark). [1761, Marts 30.] I. 9de D. p. 361.
- Lund, P. W., om Guler i Kalksteen i det Indre af Brasillien, der tildeels in-deholde fossile Knofler. 1—2 Afhl. med 3 lith. Tavler. [1836, Febr. 12., Decbr. 2. og 1838, Jan. 5.] IV. b. 6te D. p. 207, og 307. (s. ovenfor under Zoologie.)
- Spidberg J. C., hist. og physisk Relation om det mærkværdige Jordskæl i Norge, Lisfalon og andre Steder d. 1ste Nov. 1755. [1756, Marts 22.] I. 7de D. p. 101.
- Afhl. om Jordens Temperatur og dennes Forandring (ved underjordisk Varme). [1779, Febr. 19.] II. 1ste D. p. 303.
- Müller, J. S., om Sølvets Prøvelse til Nytte for Myntvæsenet og Sølv-handelen. m. Kb. [1781, Nov. 30.] II. 2den D. p. 153.
- om Guldsprøvens nøiagtigste Omgangsmaade, til Nytte for Myntvæsenet og Guldhandelen. [1782, Nov. 29.] II. 4de D. p. 1.
- om Prøvemaaaden af jernholdige Fosfilarter ved Smeltning eller Digel-prøve. m. m. med Kb. [1794, Jan. 2.] II. 5te D. p. 235.
- Forsøg med enkelte og sammensatte Jord- og Steenarter, deres Beqvem-hed til Glasagtighed, og deres Anvendelse ved Kobber og Jærnergers Smeltning samt Forsøg ang. 3 Obsidianarter fra Island, m. m. [1802, Jan. 8.] III. 2den D. 2det H. p. 155.
- Mumfen, J., om Pimpstenens Oprindelse og hebe Vanddunstens Kraft under Jorden. [1789, Apr. 1.] II. 4de D. p. 127.
- Spengler L., Anmærninger over Meningerne om, hvorledes de mangfoldige Sølegemer ere komne i Jorden, samt Bestr. over en metalliseret Lituut. m. Kb. [1783, Apr. 4.] II. 2den D. p. 581.
- Steenstrup, J. J. S., geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Bidnesdam og Lillemose i det nordlige Siælland. [1837, Febr. 24.] IV. b. 9de D. p. 17.
- Stibolt, E. W., Jærnmalmers bedste Anvendelse for Kanonstøberier. [1778, Dec. 28.] II. 1ste D. p. 210.
- Strom, S., om det norske Mineral, kaldet Hakmette. [1778, Febr. 6.] I. 12te D. p. 317.

III.

Skrifter, særskilt udgivne under Selskabets Bestyrelse,
eller paa dets Bekostning.

- Joh. Mollerii* Cimbria literata, s. Scriptorum Ducatus utriusque Slesvicensis & Holsatici historia literaria tripartita; c. præfat. *Joh. Grammii*. Hafn. 1744. 3 vol. Fol. (Jvf. S. 24. 25.)
- Voyage d'Égypte & de Nubie, par *F. L. Norden*. Copenhague 1755. 2 voll. Fol. (Jvf. S. 48—57.)
- Max. Hell*, S. I. Observatio transitus Veneris ante discum Solis die 3. Jun. Ao. 1769, auspiciis Regis Christiani VII. facta, & Soc. R. Scient. Hafn. prælecta. Hafn. 1770. 4. (Overs. i Selskabets Skr. 1te Saml. X. S. 537—618.)
- Joh. Sajnovics*, S. I. Demonstratio, idioma Ungarorum & Lapporum idem esse. Hafn. 1770. 4. (Paa dansk oversat i Selskabets Skrifter. 1te Saml. X. S. 653—732.)
- Eggert Olassens* og *Biarne Povelsens* Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn, og bestreven af formeldte Eggert Olassen; med 51 Kobberstykker og et nyt Kart over Island. 1. 2. Deel. Sørgø 1772. 1042 S. 4to foruden Reg. (Jvf. S. 62—66.)
- Th. Bugges* Beskrivelse over den Opmaalingsmethode, som bruges ved de danske geographiske Kort. Kbh. 1779. 4to. (Jvf. S. 75.)
- I. de Lalande* Memoire sur la véritable longueur de l'Année astronomique. Copenh. 1784. 4to. (Priisfrist.)
- Jean Bernouilli* Mem. sur la proposition de construire de nouvelles Tables du Soleil & de la Lune. Copenh. 1784. 4. (Priisfrist.)
- de *Gedda* Mémoire sur une nouvelle Methode de construire des hygromètres correspondans. Copenh. 1784. 4. (Priisfrist.)
- P. Thouvenel* Précis chimique sur les principes de la formation de l'acide nitreux. Copenh. 1784. 4. (Priisfrist. Om Forf. jvf. *Querard* La France litteraire. T. IX. p. 455, hvor dette Skrift af Thouvenel fattes.)
- E. W. Stibolt* Afhandling om Skibes Kielbrækkelighed, som viser Aarsagen dertil og Midlerne derimod; tilkiendt det Kgl. Vid. Selsk. Præmie i A. 1776. Kbh. 1784. 50 S. 4. med 4 Kbt.
- P. Løvenørns* Beretning om en Reise i Narene 1782. 83, i Anledning af de i Danmark forfærdigede Sø-Længdeure, m. m. Kbh. 1785. 4to. (Jvf. S. 190.)

- Om Nordens gamle Digtekunst, dens Grundregler, Versarter, Sprog og Forebrugsmaade; et Priis-skrift ved John Olaffen. Paa det Kgl. Vid. Selsk. Bekostning. Kbh. 1786. 256 S. 4to. (Jvf. S. 244. Forf. bevilgedes 150 Exempl. "pro labore." 15. Mai 1786.)
- E. Viborg** botanisk-oeconomisk Afhandling om Bygget, et i Følge det Nottiske Legatum af det Kgl. D. Vidensk. Selskab den 22. Jun. 1787 kronet Priis-skrift. Kbh. 1788. 65 S. 4. med 4 Kbt.
- C. F. Jacobi** Amindelsestale over Hr. B. W. Lurdorff, Geheimeraad, første Deputeret i det Danske Cancellie, Præsæs i Vidensk. Selskab i Kiøbenhavn; udgivet efter Selskabets Befaling. Kbh. 1788. 28 S. 8.
- Cagnoli* Nouvelle méthode de calculer les longitudes géographiques d'après les éclipses du soleil, ou d'après les occultations des étoiles par la Lune. Copenh. 1789. 4to. (Priis-skrift.)
- W. E. Christiani** Vergleichung der Nachrichten von dänischen Begebenheiten von 1182 bis 1209. Copenh. 1789. 4. (Priis-skrift.)
- Niels Morville's** geometriske og oeconomiske Jorddelings- og Jordstiftnings-Lære. Kbh. 1791. 4to. 252 S. 4. (Jvf. S. 253.)
- P. C. Abildgaard** Mindetale over Hr. Andr. Petrus Greve af Bernstorff, Statsminister for de udenlandske Sager m. m., det Kgl. Vidensk. Selskabs Præsident; udgivet efter Selskabets Befaling. Kbh. 1797. 57 S. 8. (Jvf. S. 291.)
- H. G. Schmidten** Recherches sur le Calcul intégral aux équations linéaires. Copenh. 1819. (Jvf. S. 463.)
- J. S. Schouw** Skildring af Veirligets Tilstand i Danmark; et af det Kgl. D. Vid. Selskab belønnet Priis-skrift, udgivet ved sammes Understøttelse. Kbh. 1826. 567 S. 8. (Jvf. S. 466.)
- Den ældste danske Bibel-Oversættelse, eller det gamle Testaments otte første Bøger, fordanskede efter Vulgata. Første Gang udgiven efter et Haandskrift i det store Kgl. Bibliothek, med Anm. og et Glossarium af C. Molbech. Kbh. 1828. 638 S. 8. (Jvf. S. 469.)
- De danske Klostre i Middelalderen; et Priis-skrift af J. B. Daugaard. Kiøbenhavn 1830. 487 S. 4to. (Jvf. S. 469.)
- Mindetale over det Kgl. danske Vid. Selskabs-Præsæs, Geheimestatsminister E. H. Greve af Schimmelmänn, ved H. C. Ørsted. Kbh. 1831. 39 S. 8.
- Danmark i Middelalderen; en geographisk-statistisk Undersøgelse, af S. Knudsen. 1ste Hefte. Kbh. 1834. (Jvf. S. 472.)
- Trende Besvarelser af den af det kongl. Vidensk. Selskab udsatte Priisopgave om Hestevæddeløbens og den dermed forbundne

- Trainerings Indflydelse paa Danmarks Hesteabl. Udgivne af Selskabet Kbh. 1835. VIII. og 133 S. 8. (Jvf. S. 506.)
- Glossarium der friesischen Sprache, besonders in Nordfriesischen Mundart, zusammengetragen von *N. Outzen*; herausgeg. von *L. Engelstoft* und *C. Molbeck*. Kopenh. 1837. XXXII. 459 S. 4to.
- Tale ved det Kongl. Videnskabernes Selskabs Mindefest over dets Præsæs, Overkammerherre og Overhofmarskal *A. W. Hauch*, ved *H. C. Ørsted*, med en Cantate af *C. Hauch*. Kbh. 1838. 32 S. 8.
- Collectanea meteorologica, sub auspiciis Soc. Scientiarum Danicæ edita. Fascic. I. Observationes *Neuberi* Apenroæ institutæ. Hafn. 1829. Fasc. II. Observatt. *Thorstensenii* in Islandia institutæ. ib. 1839. 4to. (Jvf. S. 479.)
- Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting, og paa Landsting. 1ste Samling; fra Midten af det XV. til Midten af det XVI. Aarh. Udgivet med oplysende Anm. af *I. L. A. Kolderup-Rosenvinge*. Kbh. 1842. 330 S. 4to.
- Beretning om det Kongl. danske Videnskabernes Selskabs hundredaarige Jubelfest, den 25de November. 1842. 41 S. 8.
- Det Kongel. danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede, af *C. Molbeck*. Kbh. 1843.
- Regesta diplomatico-epistolica Historiæ Danicæ, eller: Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og Breve, vedkommende den danske Historie. 1ste Afdeling, indtil 1448. (Udkommer 1843. Jvf. S. 483—85.)

IV.

Selskabets udsatte Priisopgaver, fra 1768-1807.

(Disse meddeles her saaledes som Selskabet har ladet dem befienetgiøre, deels i de Kbh. lærde Gfsterretninger, deels i Adresse-Contoirets Gfsterretninger og andre indenlandste og udenlandste Tidender. I de saa Tilfælde, hvor de her ikke have været at opdage, anføres de efter Protocolterne. Priis-materiernes danske Redaction er fulgt, og den Latinske fun der, hvor hiin mangler. Hvor det Medlem, som har foreslaaet en Opgave, med Bished vides, er Navnet tilføjet. Alle Priisopgaver, hvor Ingen anføres, som Præmien er tilkiendt, ere ikke blevne besvarede paa en hertil fyldestgørende Maade.)

1768, April 14.

1. I Physiken. Factis jamjam nonnullis tentaminibus declinationem acus magneticæ ejusque variationem a priori computandi, desideratur optima hujus calculi methodus, selectissimis observationibus superstructa & exemplis locorum australium, æquinoctialium & borealium in utroque hemisphærio comprobata.*)

2. I Mathematiken. Num Planetarum motus medii constantes sint, an vero crescant, ita ut Planetæ primarii ad Solem, secundarii vero ad suos primarios continuo propius accedant?

3. I Historien. An Taciti tempore inter Germanos numerati Cimbri omnem literarum usus ignoraverint? Sin minus, quales fuerint literæ ipsorum propriæ? & quæ monumenta anti-quissima iisdem consignata?

1769, Mai 30.

4. I Physiken. At udfinde den bedste Construction af Brand-Sprøiter saaledes, at Støbler, Sugere, Mellemrørene, Ventilur eller Klapper, Vind-Kiedler, Haner, Slanger, med sine Skruer og Staalrør, o. s. v. ei alene have den behørigte Styrke, men endog den Proportion, som hydrauliske Regler udfordre, og at Vægt- og Pompe-Stænger eller Ballancer ere saaledes indrettede, efter Lastens og Kraftens Størrelse, at den hele Machine, med eller uden Opsuere, er let at bevæge, beqvem til at føres igiennem snevre Gader, og kan med Fordeel anbringes til at slukke Ilden paa det kraftigste.**)

5. 6. I Mathematiken.

a. Spørges om Planeternes Middelløb er bestandigt det samme, eller om det tager til, saa at Hovedplaneterne besaarsag

*) Afh. med Motto: "Huc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam:" vandt Prisen, "fiendt Soc. ikke i øvrigt kunde binde sig til den Sætning, som Author har grundet sig paa." (Forfatteren navngives ikke.)

**) Prisen blev, da Spørgsmaalet anden Gang udsattes, tilkiendt Prof. W. J. C. Karsten i Bügow d. 18. Febr. 1772. — Ligeledes tilkiendtes den Sr. Thillaye i Rouen: "da der var en Præmie tilovers; fiendt det er usædvanligt at uddele 2 Præmier over samme Sæjet."

nærme sig Solen, og Drabanterne (Planetæ secundarii) nærme sig til deres Hoved-Planeter, om hvilke de bevæges. (Gientaget fra 1768.)*)

b. At bestemme af beqvemme og tilforladelige Observationer, hvad Position Solens Axel har i Himmelen, og hvor stor den Vinkel er, som Solens Equators Plan gjør med Ecliptiquens Plan.

7. S. I Historien.

a. Hvilken Danst eller Norst der kan eragtes at have forfattet det første lærde Skrift? Af hvad Indhold samme haver været, og om det endnu er til, eller allerede forgaaet?

b. At vise tydeligen og slyndigen af Middell-Alderens Levninger og af Tingenes egen Veffaffenhed, hvad Forandring ubi Europa, især det Nordlige, dets Handel, Krigsvæsen, Konstler, Indretninger og Sæder, Kryds-Togene til det hellige Land gave Anledning til.

1770, August 7.

9. I Physiken.

a. Spørgsmaalet fra forrige Aar udsattes atter.

b. Spørges, om Flodernes og Bækkenes Løb paa Jorden bør alene tilskrives Hændelse og Landenes Dannelselse, igiennem hvilke de løbe, ligesom de nemlig ere høiere eller lavere; eller om der gives nogen almindelig Aarsag, hvorfor de snarere styres til eet af de 4 Verdens Hierner, end til nogen af de andre?

10. I Historien.

a. Spørgsmaalet om Korstogene udsattes atter.

b. Naar og ved hvilke Anledninger er Slave-Handelen bleven formindsket og ophævet i Europa i Almindelighed og i Danmark og Norge i særdeleshed?

11. I Mathematiken. Spørges: hvad Sol-Pletter ere? og fornemmelig forlanges, at man af gode og nye Observationer skal bestemme, om Sol-Pletter ere bestandige eller om de af tilfældige Aarsager nu og da opkomme og forgaae i Solens Overflade? **)

1771.

I dette Aar ere ingen Priis-spørgsmaal udsatte, maaskee fordi de i 1770 udsattes senere, end forhen.

1772, April 15.

12. I Mathematiken. Invenire convenientissimam mortariorum bellicorum formam, quæ viribus pulveris Pyrii sufficientibus resistere, & maximam Bombis ejectis aptitudinem in medio resistente conciliare valet. ***)

13. I Physiken. Cum docente experientia neque pendula ex pluribus virgis metallicis composita in horologiis astronomicis, neque artificia correctionis, in horologiis nauticis hucusque adhibita, suffecerint, quo minus æqualis illorum motus ab influxu

*) Prisen tilkiendtes Prof. Frisius i Mailand d. 7. Aug. 1770.

**) Prof. Alex. Wilson i Glasgow tilkiendtes Prisen d. 18. Febr. 1772 "stigndt man ei anseer hans Hypothese at være tilstrækkelig beviist."

***) Prisen tilkiendtes J. G. Marsson i Straßburg, den 16. Dec. 1773.

caloris & frigoris turbatus fuerit, convenientius huic intentioni remedium, experientia probatum, desideratur. *)

14. I Historien. An *Jomsburgum*, in populorum Septentrionalium monumentis celebratissimum, cum *Julino*, Pommeraniae olim inclyto emporio, unum idemque fuerit nec ne? Argumentis firmis & sufficientibus ita soluere, ut res pro definita haberi possit. **)

1773, Dec. 16.

15. I den mathem. Klasse. At udfinde nogen Machine eller mechanisk Konst-Greb, hvorved ferske Søer og Vandsteder beqvemt og uden stor Beføstning kan renses og befries fra Mudder, Ureenhed og Sø-Værter, som opgrunde Sø-Bunden og forarsage Søernes Undergang. Dette behøves fornemmelig i de Tilfælde, naar det koster for meget at lade Vandet udløbe, for at udtørre og opgrave deslige Vandsteder, og Staden, til hvis Løb Søernes Vandene tiene, ei kunde miste Vandet, medens Udgravningen varer. ***)

16. I den physiske Klasse. Ved nøiagtige Forsøg at opløse Metallerne i deres væsentlige Dele, og samle Oplosnings-Maade udførlig at beskrive. †)

17. I den historiske Klasse.

a. Spørgsmaalet om *Jomsborg* udsattes atter.

b. Man forlanger en tydelig og, saa vidt fsee kan, tilstræffelig Forklaring og Dphsning om *Venantii Fortunati* Brev til *Flavium*, nemlig 18de Brev i 7de Bog; og hvorfra Biskoppen kan have taget den Efterretning om *Runerne*, og hvad for et Folks *Runer* han mener. (S h m).

1775, Febr. 10.

18. I det Mathematiske.

a. Spørgsmaalet om Søers Rensning udsattes atter.

b. At finde en let Maade at beregne Skibes Kiølsbræffelighed paa, og derved at bestemme, hvormeget et Skib er mere kiølsbræffeligt end et andet. ††)

19. I det Physiske.

a. Spørgsmaalet om Metalleres Oplosning udsattes atter.

b. At angive Aarsagen, hvorfors et sundt Die med ganske aaben *Pupilla* ikke forestiller Objecterne omgivne med falske Farver, hvilket dog fseer, naar *Pupilla* halv bedækkes; og at undersøge, om ikke paa lige Maade en ny Art af achromatiske Objectiv-Glas kunde tilsammen sættes?

*) Prisen tilkændtes *Charles Vicomte Mahon*, Medl. af det kgl. Londonse Selskab, den 16de Dec. 1773.

**) Da Spørgsmaalet anden Gang var udsat, blev d. 10. Febr. 1775 Prisen tilkændt en Afsl. af *Saks* (i *Pommern*); men Selskabet "tager ingen Deel i de ubi Afhandlingen yttrede Meninger." Jvf. ovenf. S. 158.

***) Udsattes atter 1775, og blev da Prisen d. 26. Apr. 1776 tilkændt *Capitain* og *Fabrikmester* *Henrich Berner*. (Jvf. S. 264).

†) Da Dvgaven næste Aar atter udsattes, blev Prisen vundet af *Carl Friederich Wenzel* i *Dresden*, "signdt hans Afhandling ikke fuldkommen tilfredsstillende."

††) Prisen vandt *Capitainlieut. Ernst Stibolt*. (26. April 1776.)

20. I det Historiske. En Historie af Borned=Kettigheden i Danmark fra dens Begyndelse af indtil dens Ophævelse.

1776, April 26.

21. I det Mathematiskke. At bestemme Kuglernes og Bombernes Bane i Luften paa en tydeligere og lettere Maade, end hidtil skeet er.

22. I det Physiske. At oplyse Generationen af Salpeter=Syren (*Acidum nitri*) ved tydelige og overbevisende Forsøg. *)

23. I det Historiske. Om Folkemængden i Danmark og Norge nogenstunde før den ødelæggende Pest, den sorte Dødsfalddet, som rasede i Midten af det fiortende Aarhundrede, har været større, end den blev i de senere Tider. (Suhm.)

1777, Mai 15.

24. I det Mathematiskke. Da adskillige Opfindelser i de senere Tider ere bleve bekendtgjorte, at maale en ikke alt for vidtloftig Strækning fra en Standpunkt, ved Hielp af en enkelt eller dobbelt Riffert og et derved anbragt Speil, saa spørges om den bequemeste og bedste Indretning af et saadant Instrument, hvorhos tillige den Grad af Nøiagtighed, som derved er at erholde, maatte bestemmes. **)

25. I det Physiske. At bestemme ved Forsøg, om det vegetable Lidsalt (*Sal vegetabile fixum*) er et enkelt, eller af andre Substantier tilsammensat Salt.

26. I det Historiske. Hvad Tid det danske Herredom begyndte i Esthland, hvad Tilvæxt og Forandringer det har haft fra Valdemar den Anden til Valdemar den Tredie, naar det aldeles hørte op, hvorledes Landets geistlige og verdslige Tilstand var under de Danstes Vælde, og hvad Spor af danske Love der endnu findes?

1778, Mai 1.

27. At udarbejde en bestandig Chronologie til Saxos Historie om Valdemar den Første, bygget paa gode historiske Beviser. ***)

28. At vise, hvad Spor af Skikke og Sæder, som forundt vare vort Nordens Indbyggere egne, der findes hos saavel ældre som senere Nord=Asiatiske Folkelag, saaledes at disse Folks Slægtskab med hine deraf kan kiendes.

29. Da Kobalt=Ertsen ikke sjelden ere blandede med andre Metaller og Mineralier, som svække den blaa Farves Skionhed i Smalt, Emaille og Porcellain, saa spørges, om en let Maade at fjerne disse fremmede Dele derfra.

30. Tydeligen at fremsætte Læren om Overbægten, og prøve dens Nøiagtighed ved Virkningen af adskillige Maskiner, hvorved store Tingder bevæges.

*) Thouvenel i Montpelier vandt Prisen. (25. Mai 1777.)

**) Ingen af de 3 indsendte Afhl. kunde tilkiendes Prisen (23. April 1779). I næste Møde, hvor det niere stude overveies, blev den dog vunden af G. S. Brander.

***) Prisen tilkiendes W. E. Christiani, (23. April 1780).

1779, Mai 7.

Spørgsmaalet fra 1777 om de Danstes Herredømme i Esthland udsattes atter.

31. Quæritur, quæ in Hibernia exstiterint vel adhuc supersint Edificia, tumuli, inscriptiones, locorum nomina aliave ejus generis monumenta, in quibus incolarum septentrionis nostri speciatim Danorum & Norvegorum vestigia apparuere, vel etiamnunc apparent.

32. Elementa tabularum astronomicarum Solis & Lunæ ita ordinare, ut non solum eclipses utriusque luminaris, nostro seculo observatæ, ea præcisione quam Mayerianæ tabulæ exhibent, sed quoque antiquissimis temporibus in Babylonia & Aegypto visæ et consignatæ sine notabili errore inde supputari queant, ita tamen ut æquatione seculari in calculo non opus sit. *)

33. An Seminium vermium intestinalium (Tæniæ, Gordii, Ascaridis, Fasciolæ &c.) animalibus connatum, an ab extus intromissum observationibus & argumentis probare, remediaque in illo casu notare. **)

1780, Mai 5.

34. Regnorum septentrionalium cum imperio orientali commercia, coeterorum eorum inter se nexum universim illustrare.

35. Anni solaris tropici quantitatem, a variis Astronomis traditam, critice examinare, atque ex recentissimis observationibus astronomicis cum antiquioribus comparatis eandem, quantum fieri potest, determinare. ***)

36. Genesin aëris purissimi, vulgo dephlogisticati, ex calcibus metallorum, vel per se, vel acido nitri saturatis, novis experimentis ad majorem claritatis gradum perducere, caput mortuum exactius examinare, & inquirere, ane eadem aëris species ope aliorum acidorum produci queat. †)

1781, April 27.

37. Quæritur: quæ fuerit occasio & causa tam incrementi subiti scientiarum in Dania sub Valdemaro I. Rege ejusque filiis, quam æque repentini earundem occasus temporibus proxime insecutis.

38. Eudiometriam, sive methodum puritatem & sanitatem aëris examinandi, ad majorem perfectionis gradum evehere, & hunc novis experimentis comprobare. ††)

*) Kun een Afsl. indkom af Jean Bernouilli i Berlin, som tilkiendtes Prisen (16. Martz 1781).

**) Af 5 indkomne Afsl. vandt Dr. Marc. Elies. Bloch i Berlin Prisen. J. N. E. Goetze fik Accessit og Sølmebailen. (2. Martz 1781.)

***) To Afhandlinger indkom. De Lalande i Paris vandt Prisen. (19. April 1782.)

†) Prof. Landriani i Mailand vandt Prisen. (19. April og 1. Nov. 1782.)

††) Lector E. N. Viborg vandt Prisen (25. April 1783). Hans Afhandling: Tentamen Eudiometriæ perfectioris, udfem Kbh. 1783. 8.

39. Accuratis observationibus & dimensionibus determinare, quantum objectum datæ altitudinis, si in diversis videatur distantijs, deprimatur infra horizontem donec tandem evanescit, simulque invenire, quantum hæ depressiones pro diverso aëris statu & temperie mutantur.

1782, Mai 23.

40. Monstrare indolem poëseos septentrionalis antiquæ, & in ejus a græca romanaque discrepantiam inquirere, tum in quo cum anglo-saxonica priscaque germanica conveniat vel secus. *)

41. Tradere methodum praxi accommodatam, aërem phlogisto aliisque peregrinis inquinatum subsidiis chemicis depurandi & corrigendi.

42. Quæritur de Hygrometro ea lege constructo, ut duo certa siccitatis & humiditatis puncta certius, quam hucusque factum est, possint inveniri, utque gradus diversorum Hygrometrorum respondeant &c. Desideratur denique, ut autor duo Hygrometri exemplaria, juxta regulas a se traditas constructa, societati mittat. **)

1783.

3 dette Aar udsattes ingen Prøis-Spørgsmaal.

1784, Martz 26, April 2.

43. Tradere methodum facilem & minus sumtuosam, brevi tempore, magnam aëris inflammabilis purioris copiam producendi.

44. Indigitare methodum, accuratis experimentis superstructam, determinandi gravitatem pedis cubici aëris, tam atmospherici quam facticii, & in specie inflammabilis, pro diverso barometri, thermometri & hygrometri statu.

45. Quæritur, an systemati veterum septentrionis gentium religioso quædam insint, unde concludi possit, illud ad majores nostros ex alio fonte pervenisse, & a quo? Cum autem præter alia monumenta ex Edda speciatim elicienda sit genuina veterum borealium religio, disquirendum porro erit, an sensus sub allegoria mythologiæ Eddicæ latens sit physicus, an vero historicus.

1785, Jun. 3.

46. Quæritur unde prodierint Saxones, tormentorum artifices, quorum Saxo libro XIII meminit & quænam tunc temporis, quibusque Germaniæ locis, celebriores fuerint ejusmodi officinæ?

47. a. Data tormenti bellici ejusque globi diametro, & assumpta pulveris pyrii quantitate globo ejaculando proportionali, ex principiis mechanicis & pyrotechnicis omnes tormenti bellici ejusque fulcri dimensiones diversis ejusdem usibus terra marive convenienter determinare, & inventi tormenti effectum in jactu horizontali &

*) J. Olafson vandt Prøisen (2. April 1784). Jof. S. 244.

**) Fem Besvarelser indkom. Varen de Gedda i Stockholm vandt Prøisen (18. Febr. 1784.)

arcuato juxta principia ab autore stabilita definire & experientia confirmare.

47. b. *Genesis Electricitatis aëriæ experimentis idoneis demonstrare.*

1786.

48. En Afhandling, som ved sikkre Forsøg og grundige Beviser paa en fyldestgiørende Maade forklarer, om Legemernes Varme er en Virkning af en i de varme Legemer værende, Legemerne ei væsentligen tilhørende, værende Materie, eller om Varmen er allene en vis Bevægelse i Legemernes Partikler og altsaa en blot Modification.

49. En theoretisk Afhandling om Plovens fordeelagtigste Indretning efter Jordernes Forstællighed og Beliggenhed. — Forfatteren maatte beskrive, samt med Tegninger oplyse alle Plovens Dele, efter deres Dimensioner og Forhold, saaledes indrettede, at den med de mindste Kræfter kunde giøre den største Virkning. Den hele Theorie maatte ikke allene ved mechaniske Beregninger bevises, men endog ved paalidelige Forsøg bekræftes. *)

50. Da Danske Lovs 6te Bogs 17de Cap. 29de Art. forbyder under haard Straf, at aflaae, oprykke eller i nogen Maade ødelægge Maresholm, Hvideriis, Sener, Klittetag, Hjelme, Gli eller Torne, som groe paa Strandbakkens eller i Klitten, mod Vesterhav, og Forordningen af 25. Nov. 1720 extenderer Loven til alle deslige Værter, af hvad Navn det være kan, hvorved den skadelige Flyvesand kunde løses, saa forlanges: En rigtig og nøiagtig Beskrivelse af de i Loven bestemte og ellers her i Riget vorende og til Flyvesandens Dæmpning tienlige Planter, med Hensigtning til en Figur af enhver i Flora Danica, m. m., samt en, paa Erfaring grundet Anvisning, hvorledes disse til Flyvesandens Dæmpning tienlige Planter bedst dyrkes og udbredes, v. s. v. **)

1787, Dec. 7.

51. *Narrationem Arnoldi Lubecensis de rebus Danorum iude a morte Waldemari Imi. Ao. 1182, usque ad annum 1209, cum Sazone, Alberto Stadensi, Cornero aliisque ejus ævi scriptoribus, comparare, ejusque epochæ chronologiam perpetuam contexere. (Suhm). ***)*

52. *Desideratur methodis hucusque cognitæ expeditior & facilior, longitudines geographicas ex observatis eclipsibus Solis & Fixarum a Lunæ occultationibus computandi. (Bugge). †)*

53. *Cum aër atmosphaericus prope Tellurem constet ex una circiter parte aëris vitalis & tribus partibus aëris noxii, in quo scilicet neque animalia respirantia vitam, neque candelæ flammam*

*) Udsat efter Opfordring af Rentekammeret. Denne Præisoppgave blev gientaget for 1788; men ingen tilfredsstillende Besvarelse indkom.

**) Rector E. N. Viborg vandt Prisen (7. Dec. 1787).

***) Præmien vandtes af W. E. Christiani, Prof. i Kiel (3. Apr. 1789).

†) Cagnoli, Secretair ved Handels- og Agerdyrknings-Academiet i Verona, vandt Prisen (3. Apr. 1789).

conservare queunt, desideratur hujus aëris noxii examen chemicum, ejusque habitus ad alias aëris species, aliaque reagentia chemica, atque nova examinatio exquisita, num hæc aëris portio propter phlogiston, quod vulgo ipsi inesse dicitur, cum nitro detonet, & in aërem vitalem per detonationem mutetur. (Kratzenstein.)

1788.

Ingen Pørisø-Spørgsmaal udsattes.

1789, Mai 1.

54. Hypothesin Crawfordianam de calore corporum insensibili & latente curatius examinare, expositis argumentis tam pro ea, quam contra eam militantibus. (Kratzenstein.)

55. Data coeli latitudine & longitudine, declinationem acus magneticæ in utroque hemisphærio determinare, & curvas, quæ declinationes magneticas exhibent, ducere. (Bugge.)

56. Utrum systema feudale, quod tandiu in Europa universa viguit, tantumque in statu ejus publico constituendo momentum habuit, incidente proximis post Christum natum seculis migratione gentium, a populis borealibus ad meridionales pervenerit, an vero subsecutis demum temporibus, ad horum exemplum in Septentrionem introductum sit? (X. Rothé). *

1790, Mai 7.

Det beslattedes, at saafremt inden Junii Maanedes Udgang ingen Besvarelser indkom paa de i 1789 udsatte Spørgsmaal, ffulde disse atter udsattes.

1791, Jan. 7.

57. Causam frigeris atmosphære altioris dilucide exponere, eamque novis experimentis circa frigus, ex rarefactione et flumine aëris aliisque causis oriundum, demonstrare. (Kratzenstein.)

58. Ex vulgari observatione constat, undas a vento in aquis excitatas altius elevari, latius extendi, & cessante jam vento per longius quoque tempus motum suum undulatorium continuare, ubi major est aquarum agitarum & amplitudo & profunditas. Quæritur igitur: quonam modo & in quonam ratione altitudo, latitudo, velocitas & longitudo undarum pendeant ab aquarum, in quibus oriuntur, dimensionibus? — Cujus quidem rei distincta & mathematica ex natura undarum derivata, & observationibus confirmata, desideratur expositio. (Tetens). **)

59. De Oceano glaciali arctoo, ejusque oris & vicinia, veteribus quid constitit aut non constitit eorum, quæ super his a recentioribus detecto sunt atque descripta? (S. Thorslacius.)

*) En fransk Afh. indkom. "Den fandtes at være ffeven med megen Lærdom; men, da Forf. alene indskrænkede sig til arvelige Læhn, og altsaa ikke er gaaet ind i Selskabet's Hensigt, kunde den udsatte Pørisø ham ikke tilkiendes." (7. Jan. 1791.)

***) En Besvarelse indkom den 4de Nov. 1791, som ikke vandt Præmien, men saameget Bifald, at Selskabet næste Aar, med Hensyn paa Forfatteren, atter udsatte det Bærentlige af Spørgsmaalet.

1792, Dec. 14.

60. An & quatenus undarum a vento agitatarum altitudo & latitudo pendeat a profunditate & latitudine aquarum, in quibus generantur? (J. ovenfór). *)

61. Lege quadam generali determinare minimam distantiam in qua massa quævis ferrea ab acu magnetica ratione magnitudinis, figuræ, imprimis vero vis, qua imbuta est, magneticæ definitæ, debeat esse remota, ut nulla mutatio sensibilis in acu inde oriatur. Experimentorum, quibus solutio hujus problematis nitatur, exacta & distincta requiritur descriptio. (Xeten s.)

62. Cum Lux & Calor sæpe conjunctim, sæpe sigillatim, sensus officiant, quæritur, utrum ab eodem profecta principio, an pro diversis habenda sint elementis? Prioris sententiæ patronus ostendat, quid causæ sit, cur agens illud principium seorsim nunc lucem det, nunc calorem, quidque porro efficiat, ut idem hoc elementum simul & luceat & calefaciat. — Desideratur solutio hujus problematis non tantum veritatibus jam notis suffulta, verum etiam novis & ad rei documentum idoneis experimentis superstructa. (Hau th.)

63. Ad quem usque consanguinitatis & affinitatis gradum Europæ gentes, illæ præsertim, quas Græci & Romani vocabant Barbaras, de more vel ex lege abstinerint a nuptiis, antequam cum religione Christiana & Pontificum canonibus prohibitionem graduum Mosaicam receperint? (Carsten s.)

1793, Martis 1.

(Efter Toldkammerets Begiering.)

64. I danſk Maal at beregne Tabeller for de i Handelen forekommende Drehoeder, Fustager og Fæde, ved hvilke man af den givne Længde, samt Spunds = Diametere, og een eller begge Endediametere, strax og let kan finde Indholdet i Danſke Potter. Tabeller forlanges tillige for Fæde, som ei ere fulde. **)

1794, Junii 27.

65. Præunte Honorio III. Pontifice apud Reynaldum Continuatione Annal. eccles. Baronii ad Ann. 1223, verbis "Regnum Daciæ specialiter ad Romanam spectat ecclesiam, & ad specialis ditionis indicium ei noscitur esse censuale." Daniæ hac ex parte statum sub Valdemaro II. ejusque prædecessoribus & successoribus definire & comparisone cum Anglia instituta illustrare, simulque

*) Forst da Spørgsmaalet tredie Gang udsattes for 1795, blev Prisen vundet af La Condraye, der lod sit Priisſkrift, og et tidligere (hvorfor han 1785 havde vundet en Præmie af Acad. i Dijon, trykke under Titel: Théorie des vents & des ondes. Copenh. 1796. 8. Af de andre to indkomne Afh. befandtes een ſaa god at Selfkabet ogsaa ønskede at bekjendtgjøre den, om Forf. vilde give sig tilkiende. (V. Eſterr. 1793. p. 13.)

**) Da Spørgsmaalet atter 1794, med Præmiens Forhjelpe til 200 Rdlr., blev udsat, vandtes den af geogr. Landmaaler S. Bruun. To andre Afh. vare indkomne. (Vf. S. 251.)

satisfacere quæstioni: utrum Norvegia & Suecia Pontificibus Romanis pari ratione tributariae fuerint, nec ne? *)

66. Quæritur, an vires repulsivæ electricitatum heterogenearum reales sint, an modo apparentes, nec non quomodo sint explicandæ? Solutio quæstionis experimentis imprimis novis est corroboranda.

[Lillige udsattes paa ny de tre første Priisoppgaver fra 1792].

1796, Mai 28.

67. Hvad Indflydelse og Forandring i Søber, Kundskaber og Tænkemaade have de saakaldte Korstog til det hellige Land udi Middeledalderen havt og tilbragt paa Beboerne i Danmark, Norge og Holsteen? (S u h m.)

68. Kan Bruunsteen med Fordeel anvendes til at befordre Røstningen ved Hytteværker? og om saa er, da ved Forsøg at bestemme det rigtige Forhold af den Mængde Bruunsteen, som til ethvert Slags Røstnings-Gods udfordres og Maaden at anvende det.

69. At angive af mathematiske Grundsætninger Forholdet imellem Kraften og Lasten ved Vogne med fire Hiul og Karrer med to Hiul, med Hensyn til de sædvanlige Bevægelsers Hindringer, ikke allene ved Frictionen, men ogsaa af de andre forskellige paa Veien forekommende Modstande, som skulle overvindes af den bevægede Last: saaledes at deraf i Almindelighed kunde sees, om og under hvilke Omstændigheder det ene eller andet Slags af disse Vogne bliver meest brugbare. **)

[1796, d. 1ste Jul. udsattes ogsaa ved Selskabet den af Etatsraad Tensens bestfede Præmie: om Brandanstalters Indretning i store Stæder. (Jof. S. 268). Foruden de her omtalte to Præmier tilkiendtes endnu en tredie Stadsphysicus J. F. Krügelstein i Dyrdruf i Thüringen. I alt vare 28 Afhandlinger indkomne. (Lærde Gfterr. 1797. S. 93).

1798, Mai 11.

70. I Historien. Hvilket Folk har sørend de Norste fundet og befeilet America? Hvorvidt have de norste Opdagelser, helst sønder paa, strakt sig i America? Alt dette at bevise og formode deels af Skribenter, deels af Monumenter, saasom Befæstninger, Bygninger, og Sprog, der findes i America. (S u h m.)

71. I Mathematiken. At finde Bestemmelsen af alle de Størrelser, hvilke tilsammentagne udgiere den varmende Virkning af de brændbare Materier, som bruges i det daglige Liv, nemlig Brænde, Løv og Steenful.

Man maatte derved have Hensyn til følgende Omstændigheder: om de brændbare Materier anvendes 1) i en Kaffelovn til at opvarme en vis Mængde af Luft, 2. paa et aabent Fyrsted til at fuge, 3. til

*) Præmien vandtes af Hofraad, Professor L. T. Spittler i Goettingen, hvis Priis-skrift var det eneste der indkom. (L. Gfterr. 1796. p. 285.)

**) Blant fire indkomne Besvarelser tilkiendtes Præmien en Afhandl. af Professor Nic. Sufs i St. Petersborg. (Jof. L. Gfterr. 1798. p. 46.)

at brænde bløde Materier til haarde, saasom Teglstene, 4. til Smeltninger. Forholdet imellem disse brændbare Materiers Virkninger maatte af Erfaring saaledes bestemmes, at man deraf kunde beregne deres varmende Virkninger og Anvendelser til oeconomic Brug. *)

72. I Physiken. Ved Forsøg at oplyse, hvilken er den høieste Grad af Varme, som ved hede Vanddamppe kan meddeles andre Legemer? Kan den Deel af Vandet i Papirs Gryde, som ikke er i dampformig Tilstand, modtage en højere Grad af Varme end 212° Fahrenheit? (Gauß.)

73. I Philosophien. Hvilke ere de mærkbardigste Skridt, den praktiske Philosophie har gjort, siden den blev bragt i systematisk Orden, indtil nærværende Tid? **)

[Endvidere udsattes i dette Aar Selskabets Medaille til Præmie for en Mindetale over Suhm; og denne Præmie fornyedes i Aarene 1799, 1800 og 1801, uden at noget af de indkomne Mindeskrifter eller Taler sandtes Præmien værdig.]

1799, Mai 17.

Samtlige Spørgsmaal fra forrige Aar udsattes atter, da intet Svar var indkommen. Præmierne fordobledes. (?)

1800, Marts 31.

Da i afsigte Aar ingen Besvarelser vare indkomne paa de historiske, mathematiske og physiske Priisoppgaaelser udsattes de atter.

74. I Philosophien udsattes derimod følgende Spørgsmaal: Hvilke Fremskridt har Philosophien siden Platons og Aristoteles Tider gjort i Undersøgelserne om den menneskelige Kundskab's Natur og Beskaffenhed i Hensigt til virkelige Gienstande? ***)

Det forstaaes letteligen, at her ikke er Spørgsmaal om Fremskridt og Tilvæxt i Videnskaber og Kunstener, der have det virkelige, legemlige eller ulegemlige, til Gienstand. Spørgsmaalet er om det, som vi kalde det Subjective hos os. Erkendelsen af disse Gienstande, nemlig om denne Kundskab's Natur og Beskaffenhed i Almindelighed, dens Oprindelse og Aarsager, som og om Grundene, hvorved denne Erkendelsesmaade bestemmes, og hvorpaa Rigtigheden og Sandheden, som findes hos den, eller som vi troe findes hos den, beroer. Man ønsker nemlig at see historisk udsat fra hinanden, hvad der ved Philosophernes Undersøgelser fra Plato og Aristoteles lige indtil vore Tider er udrettet i denne Materie, hvad der er tilspøiet eller bedre beviist, rigtigere bestemt eller gjort tydeligere; eller dersom nogen troer, Philosophien ikke heri har gjort noget Fremskridt, vil man have saadan Paaastand af Lærdommens Historie beviist.

*) Blev atter udsat i 1799, 1800 og 1801; ligesom ogsaa de følgende Præmier. (s. nedenf.)

**) Da denne Priismaterie blev gientaget i 1799, indkom en Besvarelse af Dr. G. S. Franke, Rector i Husum, som Præmien tilkændtes.

***) Da dette Priisoppgaaelse atter udsattes i 1801 indkom et Svar af Professor Dav. Theod. Svabedissen i Hanau, som vandt Præmien 1802.

1801, Juni 21.

De samme mathematiske og philosophiske Spørgsmaal udfattes atter; tilligemed følgende Physiske Spørgsmaal:

75. Er Suurstofgassen, eller Gasarter, som indeholde samme, uomgængeligen nødvendige til at Kyllinger eller andre Fugle udfikles og naae Modenhed i Egget, eller kan denne Udvikling finde Sted i uaandbare Luftarter, og da i hvilke?

Ved Forsøgene maatte Temperaturen og alle andre forekommende Omstændigheder og Phænomener nøie bemærkes og anføres.

76. Hvilken Indflydelse har den positive og negative Electricitet paa Luftens Elasticitet, saavel som og paa dennes Evne til at optage Vand enten i dampformig eller i gasformig Tilstand?

Ved Forsøgene anføres Jagtagelser paa Barometret, Thermometret, Electrometret, Hygrometret, samt Electricitetens Intensitet. Ligeledes bemærkes de brugte Måser og Overflader af Luft og Vand, tilligemed de anvendte Læder.

77. Historisk Spørgsmaal: At undersøge om man af den nordiske Mythologie, saavidt man nu kiender den, kunde udfinde, at den har Liighed og Beslægtning med den græske og romerske, og om der maatte findes andre og i Særdeleshed ældre, Folkeslagters Lære om Guder, til hvilken den nordiske saa meget nærmer sig, at man deraf kunde oplyse dens Oprindelse og bestemme dens Alder.

[Endvidere udfattes Selskabets Priismedaille for den bedste Biographie over Dr. og Prof. P. C. Abildgaard, skildret som Menneske, Borger og Videnskabsmand; uden at nogen Besvarelse indkom. Jvf. S. 408.]

1802, Mai 7.

Selskabets egne Priisopgaver:

78. Bidrager Luftens umiddelbare Indvirkning paa Stemmeridsen (rima glottidis) igiennem Mellemgulbets Nerve (nervus phrenicus) til Understøttelsen af Respirations-Musklernes og især Mellemgulbets Irritabilitet? Er denne Indvirkning i saa Fald den eneste, eller er den en Medaarfsag til det første Mandedræt hos det nyfødte Barn?

79. Hvilke ere de Insekter og Indboldsorme, som ere skadelige for Huusdyrene; i hvilke Sygdoms Tilfælde foraarsages disse ved hine, og hvilke ere Midlerne, hvorved saadanne Sygdomme helbredes?

80. Yderligere at oplyse den beundringsværdige Forbindelse, som findes imellem Integrationens Kiendemærker og de Formeler, som Variations-Calculen angiver, og som den fortreffelige Lagrange i sit Verk om de analytiske Functioner korteligen har forklaret. Man forlanger ei allene, at det af Naturen og Dannelsen af Differential-Æqvationerne af forskellige Ordener og med flere foranderlige Størrelser, og deres Sammenligning med Læren om det største og det mindste skal vise, at denne Forbindelse er til, men man forlanger fornemmeligen, at det skal oplyses, hvorfor den finder Sted.

81. Af Steenkrift, Aarbøger, Diplomer og andre historiske Kilder at oplyse Danmarks, nemlig Skaanes, Jyllands, Siøllands, Thyens og de mindre Ders gamle Geographie i Henseende til Landets

Inddelinger, Kirker, Stæder, Byer, Klostere og Forbegobser fra Begyndelsen af det niende Aarhundrede indtil den Tid, da Waldemar den andens Fordehog blev forfattet.

82. Gives der en almindelig psykologisk=physisk Grund til ethvert Menneskes Begiar og Afsty, baade onde og gode, og i saa Fald, hvilken er den, og hvad har Siæle=Forsterken i denne Sag hidtil præsteret? — Om en Moralitets Regel allene er her ikke Spørgsmaal.

1803, Jun. 20.

83. 1. For den mathematiske Klasse.

Man forlanger en Opføsning af det omvendte isoperimetriske Problem; det er, naar man har gjort behørig Forskiel imellem de forskiellige Slags og Ordener af det største og det mindste, da at angive en Methode til at finde det største og det mindste, henhørende til enhver frum Linie.

2. For den physiske Klasse.

a. Spørgsmaalet om Sauerstoffgassens Nødvendighed til Vegudrugningen, gientaget.

84. b. Hvorledes forholde sig de hidtil bekiendte Gasarter, naar de i bestemt Forhold blandes med hinanden, og holdes indsluttede i hoi, smale og tilstrækkeligen spærrede Rør i de forskiellige Grader af Temperatur, som Atmosphæren kan have paa forskiellige Breder? Hvilke kemiske Forbindelser indgaae disse saaledes blandede Gasarter? og hvilken specifik Tyngde erholde de derved? Til hvilke Slutninger kunne Resultaterne af disse Undersøgelser lede, i Henseende til Meteorologie, Eudiometrie, Sundhedsklæren o. s. v

85. For den historiske Klasse. De ved Gallehuus i Aarene 1639 og 1734 opgravne Guldhorn, ere af Afskillige blevne undersøgte, uden dog at være kommen til nogen vis Formodning enten om Figurerens Betydning, eller hvorfra disse kostbare Alderdommens Konstarbejder skulde være komne til os, i Fald de ei her ere forarbejdede. Formedelt den Liighed, som afskillige i vore Tider opbagede Monumenter synes at fremvise med de her forekommende Forestillinger, indbydes Lærde til, ved Sammenligning med saadanne, enten med stærkere Grunde at bestryrke Andres Forklaringer, eller paa en mere sandsynlig Maade at oplyse og forklare disse vigtige, hos os fundne Mindesmærker. *)

86. For den philosophiske Klasse. Hvad har Epinozismens Skiebne i de senere Tider været, og hvilken Indflydelse, ond eller god, har den haft paa Philosophien i Almindelighed, og paa Philosophien om Gud i særdeleshed? — Om det ellers er ægte Epinozismus, som nogle nuomstunder udgive derved. **)

*) Præmien tilkiendtes (d. 17. Mai 1805) det eneste indkomne af Professor P. E. Müller forfattede Priisfrist, hvilket Forfatteren udgav 1806.

**) Da denne Priisopgave udfattes anden Gang i Aaret 1804, blev Præmien 1805 tilkiendt Pastor G. S. Francke i Sønderborg paa Als "endskjøndt Selskabet ei i alle Punkter er af samme Mening, som Forfatteren."

1804, Jun. 8.

(for 1805.)

Det for 1804 udsatte mathematiske Spørgsmaal gientoges ligesom det philosophiske.

For den physiske Klasse:

87. a. Bidrager Luftens umiddelbare Indvirkning paa Stemmeridsen (rima glottidis) igiennem Mellemgulbets Nerve (nervus phrenicus) til Understøttelsen af Respirationsmusklernes og især Mellemgulbets Irritabilitet? Er denne Indvirkning i saa Fald den eneste, eller en Medaarfsag til det første Aandedræt hos det nyfødte Barn. (jvf. 78.)

88. b. Hvilke ere de udbortes og indbortes Betingelser for Insecternes Liv fra deres Oprindelse af indtil deres fuldkomne Udvikling?

Selskabet ønsker især, at Forfatterne ville, med Hensyn til Insecternes saakaldede Forvandlinger, ved paalidelige Jagttagelser og Forsøg oplyse alle de Forandringer, som under disse Dyr's forskjellige Stiktelser ere kiendelige i deres Livsorganer, og at de dernæst ville bestemme, hvilket Forhold der har Sted imellem Middelst, eller det Medium, hvorudi disse Dyr opholde sig, deres Liv, og dets mærkbarestigste Uttringer.

89. For den historiske Klasse. Hvori bestaaer Misbrugen af den saakaldede pragmatiske Historie, som adskillige, saabelt ældre, som nyere Historiefriivere have tilladt sig; og hvilke Forholdsregler skal man iagttage, at ikke denne Foredragssmaade ved urigtig Anvendelse skal skade isedet for at gavne? *)

1805.

90. For den mathematiske Klasse. For Kræfternes, eller rettere Bevægelsernes Parallelogram forlanger man et nyt Beviis, som bør udledes af de første mathematiske Principier om Bevægelsen. De nyere Bestræbelser af de berømteste Mathematikere synes ei ganske at have udtømt denne Materie. Man bør i Umindeligbed vise, at man i Stedet for Sidekræfter og Bevægelser kan sætte Diagonalkraften og Diagonalbevægelsen, og ombendt i Stedet for Diagonalkraften sætte Sidekræfterne, saaledes, at Kræfterne og Bevægelserne, tagne i hvilkenhelst Directioner, vedblibe at være de samme, som forhen.

91. For den physiske Klasse. Hvilken Indflydelse har den positive og negative Electricitet paa Luftens Elasticitet, saabelsom og paa dens Evne til at optage Vand, enten i dampformig eller i gasformig Tilstand? (Allerede forhen udsat 1801.)

92. For den historiske Klasse. Er der nogen Sammenligning at anstille imellem de ældre Folkelag, som have beboet det fberiske Tartarie, og de celtiske Folkelag, som nedsatte sig i det vest-

*) Af de to indsendte Besvarelser tilkiendtes 1805 Præmien det ene, hvis Forfatter var daværende vicgerierende Conrector ved Slagelse lærde Skole J. Møller. Priisskriftet udgav Forf. Kbh. 1808. 8.

lige Europa, i Henseende til Sprog, Sæder og Indretninger, Religionsideer og Kunstværker, og i saa Fald, hvilke lærerige Resultater kunne deraf udtrages til Oplysning af disse Folkelags ældre Historie?

93. For den philosophiske Klasse. Hvad Nytte eller Skade har den speculative Philosophie, fornemmeligen i de senere Tider, gjort Naturlæren; og hvorledes kan man paa denne saaledes anvende Begreber og Grundsætninger a priori, at Erfarenhed deraf ledes og ei misledes i de Undersøgelser, man over Legemerne og deres Egenskaber har at anfille; eller hvorvidt der en fornøftig Rationalismus, saavel som Empirismus, i denne Videnskab gaar?

1806.

94. For den mathematiske Klasse. Man spørger: om der i Bevægelsers Perturbationer ved ubrotes Kræfter, naar disse frembringe Forandringer i Banerne, gives noget Maximum eller noget Minimum, som er afhængig af Banernes Natur? Man sætter forud, at de Legemer, hvis Bevægelser forandres, drives af Centralkræfter, hvis Bestaendighed og Lov er givet.

95. For den physiske Klasse. Hvilke ere, efter noigtigen igientagne Forsøg, de kemiske Egenskaber af det Legeme, som den berømte Winterl tiltroer sig at have fundet, og kaldet Andronia, og hvorvidt kan Androniens Forskiellighed fra Risefjorden, tillige med dens Forhold til Kulstof og Salpeterstof, udledes af disse Egenskaber?

96. For den historiske Klasse. Udførligen at undersøge og udbille Ostgothernes politiske, religiøse, videnskabelige og artistiske Tilstand i den Periode, i hvilken de beherskede Italien, fra Theodorichs Tid indtil deres Niges Undergang.

97. For den philosophiske Klasse. Hvorvidt kan den borgerlige Lovgivning, umiddelbar ved directe Befalinger eller Forbud, virke paa Folkets Sæder, uden at overskride Grændsen imellem Rettspligter og blot ethiske Pligter? — Selskabet ønsker tillige, at det ved passende Exempler maatte oplyses, hvilke Hovedfeil af ældre eller nyere Lovgivere i den Henseende ere begaaede, og hvilke Følger disse Feil have haft.

1807.

For den mathematiske Klasse fornyedes Priisopgaven fra 1806.

98. For den physiske Klasse. I hvilken Forbindelse staaer Magnetnaalens Missviisning og dens Inclination med de physiske Kræfter, saavel i deres sædvanlige og mildere Virknings-Maader, saasom med Wind, Luft-Electricitet, Nordlys o. s. v., som i deres usædvanligere og heftigere Virkningsmaade, saasom med Lynild, Jordstøvs, Orkaner o. s. v.

99. 100. For den historiske Klasse:

a. At sammenligne de Mindesmærker fra Oldtiden, som findes i vort Norden, saasom Gravhøie, Steendysser, Ting, som findes hos os i Spæne og mere deslige, saavel med hinanden indbyrdes, som ogsaa

faa med de af lignende Art, som findes i andre, især nærliggende Lande, for deraf at uddrage Resultater om vore nordiske Folks ældste Oprindelse, Vandringer, Gudsdyrkelse, Cultur og huuslige Liv.

b. At sammenligne de bedre og nøiere Esterretninger, som man i nyere Tider har faaet om adskillige, enten indiske eller tartariske Nationers Gudsdyrkelse og Religions-Begreber, samt deres Forestillinger om Gudernes og Verdens første Oprindelse og ældste Tilstand, eller andre vigtige Momenter, med de Forestillinger, som vi af vor nordiske Mythologie kan slutte, at vore Forsædre have haft om samme Gienstande.

101. 102. For den philosophiske Klasse.

a. Har den blot speculative, og i Besynderlighed vore Dages aprioriske Philosophie bidraget til Naturlærens Fremskridt, eller har den hindret vore Kundskabers Fremvæxt i denne Videnskab? Hvorledes kan man anvende de aprioriske Principier i Physikken paa en saadan Maade, at Erfaring bliver veiledet, og ikke misledet i Undersøgelserne om Legemernes Natur og Egenskaber? Hvorvidt og hvorledes skal man gjøre Brug af Rationalismus og af Empirismus i Naturlæren. (Vf. Nr. 93, Mar 1805.)

b. Da der i vore Dage gives mange Philosopher, der mere vise Lyft til at stifte et, hvad i det mindste Ord og Navn angaaer, ganske nyt philosophisk Partie, end til at fuldkomme og file deres Forgængeres Opfindelser, saa spørges, om en eclecticisk Philosophie nu ei længere har noget, der med Nette kan anbefale den; dernæst, hvis den dog har, hvorledes den da bør være bestaen, hvilke Mænd der især have fortient at hævdes med dette Navn, og om de Philosopher, der fordum vare den alexandriske eller nye platoniske Skoles fornemste Støtter, i Følge heraf bør kaldes Eclectikere, eller, efter nogles Mening, suarere Syncretister? (T r e s c h o w.)

V.

Selskabets Statuter og Vedtægter.

1. Kongeligt Rescript til det Danske Videnskabernes Selskab af 5te October 1774.

Vi Christian den Syvende, o. s. v. Vor synderlige Gunst tilforn! Da Vi under den 21de April sidstafvigte, allernaadigst har befalet Os Elskelige Statsminister og Geheime-Raad Hr. Otto Greve af Thott, Stats-Minister og Geheime Raad Hr. Joachim Otto Schack-Rathlau, og Conferent-Raad Hr. Henrich Zielmstjerne, at sammentræde i en Commission og overveie, hvorledes Videnskabernes Selskab igien kunde sættes i Arbeidsomhed og Anseelse; og Os nu af deres derpaa indkomne Forestilling allerunderdanigst er bleven refereret at de, efterat have iglennemgaaet og noie overveiet den fra Videnskabernes Societet i Følge Vores samme tillagde Cabinets Ordre af 4de Januarii 1771 indkomne Plan, hvorpaa endnu ingen Resolution var falden, have befundet samme Plan saaledes indrettet, at den bedst passer sig paa Niemærket af det her indrettede Videnskabers Selskab, som meere sigter til at opmuntre Studeringer i Landet, end til at gjøre Anseelse udenlands, hvortil vilde udfordres langt større Anlæg og anseeligere Bekostninger, end Omstændighederne det paa nærværende Tid kunde tillade; og at de formener at bemeldte Plan, baade kan sættes i Værk med de Indtægter, Selskabet paa nærværende Tid har, saa og kan contribuere til Videnskabernes Udbredelse i vore Riger og Lande: Saa give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi, efter bemeldte Commissariers Os derhos gjorde Forslag allernaadigst have fundet for godt:

1. At Vi til Opmuntring for Videnskab i Almindelighed og Videnskabernes Societet i Særdeleshed, ville bæere samme med at være dets allerhøieste Protector.

2. Omendskiondt Vi ubi forbemeldte til Societetet ergangne Cabinets Ordre af 4de Januarii 1771 ikke var til Sinds, at give det nogen Præses, saa dog, siden Societetet i forberorte Plan har fundet nødvendig, at Selskabet maae bestyres af en Director, som i Henseende til Embedet og Forretningerne er det selv samme som en Præses; ligesom og Du, Conferentsraad Zielmstjerne, holder for, at dette Societets Indretning og Løb ligesaavel udfordrer en Præses eller Director, som alle andre deslige Selskaber i Europa, da Du af over 30 Aars Erfaring, som Secretair ved Societetet, og især af de 3 à 4 sidste Aar, i hvilke Selskabet har været uden Præses, haver lært, at dersom et Videnskabers Selskab, som bestaaer af Lemmer, der arbeide par honneur og uden mindste Belønning, skal komme i nogen ret Drift, maae det have en Præses, som ei allene har Indsigt i Videnskab, men hvis Person og Embede tillige ere sær bestinguerede og give ham Udgang til Os, saa at han med nogen Eftertryk baade kan formaae og beqvemme Subjecta til at indgaae i Selskabet som

Medlemmer, saa og opmuntre dem til at indgive nyttige, lærde og curieuse Memoires i alle Slags Videnskaber: ville Vi at dette Societet herefter, som forhen, skal have en Præses, hvilken Vi forbeholde os Selv nærmere at udnævne.

3. Da Societetet behøver et stort Værelse, foruden et Par Kammerer, til at samle baade Membra Honoraria og de arbejdende Lemmer, ville Vi være betænkte paa, at forunde det paa et af vore Slotte det dertil fornødne Rum, samt Meubler og Brænde.

4. Societetet skal samles engang om Ugen paa den Dag og Tid, der maatte være beqvemmest for Præsidi og de fleste af Membris; Skulde Præses formedelst andre Vore vigtigere Forretninger et altid have Tid til at være tilstede i Samlingen, bestyrer den pro tempore værende Secretair, og i hans Svagheds Tilfælde, hvem Præses dertil maatte udnævne, alt det, som i denne Samling maatte foresælde; Men saalænge Vi og Vores Kongelige Huus opholde os paa Landet, og især i Julii, August og September Maaneder, da mange af Membris ere paa Landet, samler Societetet sig allene engang maanedlig; Hvori- mod vi ikke paatviler, at jo Membra Societatis om Sommeren udarbejde de Materier, som de i Vintersamlingerne agte at oplæse i Societetet, paa det der altid kan være Forraad af Memoirer at oplæse, og at en Tome af Actis Societatis hver andet Aar kan komme for Lyset.

5. Paa det Tiden ei skal spildes med at vente paa de fra- værende Membra, maa enhver forud give sit Forsald tilkiende, enten for Præses eller Secretairen.

6. Ei allene Præses og Secretairen, men endog enhver, som er Medlem i Societetet, skal have Frihed til at foreslaae nye Membra, naar den, som foreslaaes, baade besidder Lærdom og Indsigt i denne Videnskab, de især have lagt sig efter, og der paa hans Sæder og Dpførsel intet er at udsætte; og maa det være tilladt, at vælge saa mange Membra, som findes tienligt, og naar Antallet af Membra tillader det, da at inddele dem i visse Classer, den historiske, mathematiske og pphysiske.

7. Hvis Love og Statuta, som Præses og samtlige Membra finder fornøden, efter Omstændighederne til Societetets Lærh, maae, siden samme i paakommende Tilfælde kan forandres eller forbedres, fastsættes uden derpaa at erholde Vores Approbation.

8. Hvert andet Aar skal Os forelægges et kort Udtog af Alt bethdeligt, som i den imidlertid forløbne Tid er foretaget, eller udarbejdet i Societetet, hvorved og kan forestilles et og andet, som maatte befindes at være til Opkomst, enten for Videnskaberne i Almindelighed, eller for Videnskabernes Societet i særdeleshed.

9. Da Du Conference-Raad Hielmstjerne, som fra Selskabets Begyndelse, uden mindste Udgift for samme, har været dets Secretair og Casferer og derfor aflagt aarlig Rede og Nigtighed, allerede i forberørte til Os i Aaret 1771 indgivne Plan haver forestillet, at Societetets Beste udfordrede og at Du tillige behøvede en Person, der kunde gaae Dig til Haande ved de der foresældende Forretninger; Men

forberørte Commissarier derhos melde, at neppe nogen kan eller vil med tilbørlig Nidkærhed og Lyft paatage sig alt det ved Societetet og dermed annecterede Cartebasen, samt Præmie-Skrifter og deraf sthørende Correspondence, foresaldende Arbejde, for Intet; saa ville vi ikke allene have tillagt Dig Conference Naad Hiemstierne fra nu af Trehundrede Rigsdaler aarlig af Societetets Indtægter som sammes Secretair; men endog efter Commissariernes giorte Forslag, approbere, at Ds elskelig Assessor Christian Friderich Jacobi, Vores Lecteur, som de melde, at have gode Studia og Talents baade til at tale og skrive i adskillige Europæiske Sprog, maa gaae dig Conference Naad Hiemstierne til haande ved Secretariatet, og forestaae det, saavel udi din Svagheds Tilfælde, som og, naar du finder dig nødsaget til at qvittere samme; hvorimod han, efter Din Fratværelse eller Afgang, skal nyde som Secretair, de Dig herovenfor tillagde og til Secretariatet henlagde Trehundrede Rigsdaler aarlig.

10. Da Societetets Indtægter om Aaret beløber, foruden de 1250 Rbd., som erlægges af de Ds overdragne 25,000 Rbd., endnu til 180 Rbd., der i Alt gjør aarlig 1430 Rbd.: Saa skal samme Summa, foruden hvis til Societetets Secretair afgaaer, forbruges:

- a. Til de ved Societetet foresaldende nødvendige Udgifter.
- b. At bekoste de aarlige af Societetet tilkomte Præmie-Medailleer.
- c. At lade saadanne lærde og curieuse Værker trykke, som uden alt for stort Tab for Societetet kunne debiteres, og ellers ei blesse befordrede til Trykken.
- d. At lade de Kobberstykker stikke, som høre til Societetets Acta; og
- e. At gjøre nye og nyttige Experimenta physica, naar de ei ere for kostbare; med videre, som maatte tiene til Dplysning i en og anden Videnskab; hvorved dog Secretairen nøie haver at paasee at et Aars Udgifter altid ere mindre end Indtægten.

I øvrigt ville Vi, i Fald noget kunde foresalde, hvorved dette Videnskabers Societets Indtægter kunde foreges, have samme udi allernaadigst Ihukommelse. Derefter i Eder allerunderdanigst have at rette. Befalendes Eder Gud! Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongel. Residens Stad Kiøbenhavn, den 5te October 1774.

Under Vor Kongel. Haand og Signet.

Christian R.

O. Thott.

Luydorff. Nagaard.

Til

Videnskabernes Societets Tilforordnede, anlangende adskillige af den dertil anordnede Commission foreslaagne, og af Hans Majestæt allernaadigst approberede Poster, til igien at sætte bemeldte Societet i Arbeidsomhed og Anseelse.

2. Selskabets ældste Vedtægter, 1776.

(Med Tillæg, 1780.)

Paa Grund og i Folge af Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befalinger af 5. October 1774 og 18. Januar 1776 bleve følgende Artikler den 12. April 1776 i det Kongelige Videnskabers Selskab vedtagne.

§ 1.

Ordentlig Votering skal skee ved en Kugle, som lægges i en liden Kasse, indeelt i tvende Rum, hvoraf det eene bethder Ja, og det andet Nei. Kassen er oventil bedækket, saa det ikke sees, enten den Voterende lægger Kuglen i den høire eller venstre Afdeling.

§ 2.

Forinden nogen til Medlem antages, maa han først bringes i Forslag i eet Møde, og i det næstfølgende Møde bliver det besluttet, og, om ordentlig Votering gjøres fornøden, ved Stemme-Kassen afgjort, om han skal antages eller ei. De Medlemmer, som ikke bivaanedet det Møde, hvori Forslaget skeede, bør Sekreteren give Efterretning om det forestaaende Valg, og kunde nogen ikke selv indfinde sig dertil, staaer det ham frit for at indsende sin Stemme skriftlig til Sekreteren. Naar en tredie Deel af de Voterende er imod Antagelsen, hindres den, og kan da samme Person ikke foreslaaes igien inden to Aars Forslob. Vælges den i Forslag bragte Lærde til ordentligt Medlem, bliver Valget dog ikke offentlig bekendtgjort, ei heller møder han i Selskabet, forinden han til samme haver indsendt en Afhandling, som svarer til dets Niemeed, og siden blant dets Skrifter kan indrykkes.

§ 3.

Præsæs, hvis Forretning er at fore Ordet til Selskabet, at bestyre Møderne, at underskrive Selskabets aabne Breve og ved sin Stemme at gjøre Udslaget, naar Stemmerne ere lige, vælges hvert andet Aar i det sidste Møde i April; men han begynder ikke Præsædis Forretning, førend det første Vinter-Møde efter han valgetes, til hvilken Tid den afgaaende bestyrer Alt. Til Præsæs kan vælges, ikke allene den afgaaende og ethvert andet Medlem; men endog en anseelig Mand uden for Selskabet, naar han i et Møde forud dertil er bragt i Forslag. Naar Valg skal skee, anstilles først et Scrutinium ved skrevne Sedler, som kastes i en Skaal; hvorefter een af de to, som have haft de fleste Stemmer, i fornøden Fald vælges ved ordentlig Votering med Stemme-Kassen.

§ 4.

Selskabet fastsætter i dets første Vinter-Møde, hvad Dag og hvor ofte det vil samles; og vedholde Møderne saaledes fra 1te

November til midt i Mai. De som hindres fra at møde, indsende deres skriftlige Undskyldning til Præsæs eller Secreteren. Denne bør i Protocolen indføre, hvo der har været tilstede i Mødet, og hvad der blev foretaget, paategne de oplæste eller indsendte Stykker, og ellers annelde, hvad siden sidste Møde maatte være indkommet eller passeret.

§ 5.

Medlemmerne vedtage, hver eengang aarlig, eller hvis andre uopfattelige Forretninger ikke skulde lade saa megen Tid, som dertil udfordres, tilovers, da eengang i hver Præsids Tid at udarbejde et Stykke, for i Selskabet, enten af Forfatteren selv, eller af Secreteren ganske at oplæses, eller og Resultaterne at berettes, og siden i Selskabets Skrifter at trykkes.

Nyttige, helst nye Opdagelser, eller nye Beviser for og Dplysninger om det allerede opdagede, blive især Arbeidernes Hensigt; da det ikke saameget er vidtloftige Afhandlinger, som nye Ting, de ville trachte efter at bringe for Lyset. Endskiøndt enhver Forfatter egentlig er ansvarlig for sit eget Arbejde, saa benter og haaber dog enhver Forfatter med Rette af sine lærde Medlemmer al den Dplysning og Grindring, de maatte troe tjenlig til Stykkets større Fuldkommenhed; da det er Selskabets Hensigt med forenede Kræfter at komme hinanden til Hielp, hver med sine Erfaringer og sin Indsigt. Saadanne Grindringer kan enten gøres ved mundtlig Samtale i Selskabet, eller, om Forfatteren eller nogen af Medlemmerne heller ønskede det, skriftligen, ved at lade Stykket sendes om blandt dem, som ville undersøge og prøve det; til hvilken Ende Stykket efter Dplæsningen leveres til Secreteren. Dog forbindes ingen Autor at bruge slige Grindringer videre, end han selv til sit Arbejdes Fuldkommenhed agter tjenligt. Sidst i April hvert Aar eller i det seneste i første Winter-Møde bliver det saavidt mueligt afgjort, i hvad Orden ethvert Medlem i den tilstundende Winter kommer til at indgive eller oplæse sin Afhandling.

§ 6.

De hidtil vedtagne Præmier, nemlig en mathematisk, en physisk og en historisk, udsættes aarligen i det første Møde i Mai; og de efter Marsfrist derom indkomne Afhandlinger bedømmes i det første Wintermøde derefter.

§ 7.

Da det er magtpaaliggende, at intet af det, som i Forsamlingerne foretages eller foreskalder i Henseende til Præsids eller nye Medlemmers Valg, eller de indkomne Pritiskrifters Bedømmelse, rygtes uden for Selskabet; saa vedtage samtlige Medlemmer og forbinde sig indbyrdes, at de i slige Tilfælde vil paa det næste iagttage den tilbørlige Tausshed.

Endvidere blev den 8. December 1780 vedtaget.

§ 8.

Selskabet vil anskaffe sig en jernbeslaaet Kasse med tvende Laase, hvortil den ene Nøgel skal være i Præsidents, den anden i Secreterens Glemme. I denne Kasse skal forvares: a. Selskabets Obligationer. b. Røde Penge. c. Medailler. d. Inventarier. e. Kongelige Ordres, hvoraf Copierne skal indføres i en Bog, som siden af Secreteren skal vedligeholdes. f. Andre Documenter af Vigtighed. g. Reviderede Regnskaber, som hvert tiende Aar kan udtages og under Forsøgling i Archivet bevares.

§ 9.

Secreteren skal aflægge aarlig Regnskab beregnet fra 1. Januar til ultimo Decembris. Derudi skal først generaliter indføres hvergang Selskabets Obligationer og Gældsbreve, med Forklaring paa Summerne, Renternes Beløb, Betalings-Terminerne deraf og hvad Sikkerhed derfor er stillet. Dernæst indføres under Indtægten først Beholdningen fra det sidst afslagne Regnskab, og siden hvad der er indkommen, være sig Betaling for solgte Karter, Renter, Quartaler af Kongelige Gratificationer og Løstuds, eller hvad andet der indflyder i Kassen under de behørigte Datis. Under Udgiften anføres Lønningerne og andre staaende Udgifter til deres Quartaler; men andre Udgifter under de Datis, da de ere skeete, alt geleidet med behørige Dwitteringer.

Regnskaberne bør saaledes indrettes, at Udgifterne ved Kartesæfnet og andre langvarige, nu værende eller herefter kommende Entrepriser udføres for sig selv, saavel i Henseende til Indtægt som Udgift; paa det at Selskabet deraf altid kan erfare og ligesom med et Diekast oversee, hvad derved tilfattes eller bindes; og i denne Henseende bliver det over Landmalingen af den dertil beskikkede Bestyrer førende Regnskab at fremlægge som et Bilag til de Poster, som angaae de geographiske Udgifter i Secreterens Regnskab.

§ 10.

Ligesom der nu er forfattet en nøiagtig Specification over Societetets Medailler, som Secreteren for Fremtiden skal vedligeholde saa ofte nogen Afgang eller Tilgang skeer, saa bør Secreteren forfatte ligeledes en rigtig Fortegnelse over Selskabets Bøger og øvrige bethdelige Effecter, hvilken i Kassen kan glemmes og aarlig bliver at fortsætte. Ligeledes paaligger det Professor Bugge, eller den, som i hans Sted kommer til at forestaae de geographiske Operationer, at forfatte en rigtig Fortegnelse over de originale Concept-Karter, de geographiske Instrumenter og deres Tilstand, som aarlig med Af- og Tilgangsliste bør continueres, samt forsynes med Røde og Rigtighed, hvor og hos hvem hvert Slags Instrumenter ere beroende, alt til at bevares i Kisten efter § 8, og til Selskabets Efterretning for Fremtiden.

§ 11.

Til at revidere Sekreterens Regnskaber vælges tvende bestandige Revisorer, til hvilke Sekreteren inden Januarii Maanedes Udgang skal indsende sine Regnskaber for det foregaaende Aar. Deres Forretning skal være tilendebragt i det seneste inden en Maanedes Forløb, efterat Regnskaberne til dem ere indkomne. Hvorefter de, saaledes reviderede, end videre fremsendes til Cassa-Commissionen til Decisjon.

§ 12.

Denne Cassa-Commission skal være bestandig, og bestaae, foruden Præsident, af trende andre Medlemmer, som dertil vælges, og hvoraf ingen maa være enten Societetets Regnskabsfører eller Revisor. Denne Commission skal: a. decidere Regnskaberne tre Uger efterat de til dem fra Revisorerne ere indkomne, og derfor i Societetets Navn quittere, hvilken deres Quittering skal være Vedkommende fuldkommen décharge. b. Være paa Raad med Sekreteren efter hans Forlangende i alle vigtige Tilfælde, Selskabets Capitalers Omsetninger vedkommende. c. Bestemme hvor mange rede Penge ved hvert Aars Regnskab maae bevares hos Sekreteren, og hvor mange i Societetets Cassa bør nedlægges. Saa ofte denne Commission er enig i sine Beslutninger, behøves der ikke at andrage Sagen for Societetet, hvilket allene bør skee i de Tilfælde, naar Sekreteren ikke med dens Decisjoner skulde finde sig fornøiet, eller og nogen Sag af den Vigtighed foresaldt, at Commissionen ikke tiltrøede sig selv at ville paa egen Haand afgjøre den; men saa ofte Commissionen er enig, og Sekreteren intet har foretaget sig i Henseende til Selskabets Midlers Bestyrelse, uden med deres Raad og Forevidende, bør han for videre Ansvar og Tiltale at være fri; da man deraf maae slutte, at al muelig Forsigtighed har været brugt.

3. Selskabets Vedtægter, 1796.

For saa meget bedre at opfylde de Pligter, hvilke den Højsalige Stiftelse, som ogsaa vor allernaadigste Konge ved Rescriptet af 5te October 1774 har paalagt det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, ved lærde og tienlige Afhandlingers Udarbejdelse, eller paa andre Maader, fremdeles at kunne saa meget vissere befordre de anbefalede Videnskabers Fremgang og sammes practiske Anvendelse; har bemeldte Kongelige Videnskabers Selskab ladet sig, ved en dertil udvalgt Lov-Commission, foreslaae følgende Vedtægter, som Selskabet in pleno har overveiet, og tilseiet, haad samme til Hensigtens Fremgang fandt passende og tienligt.

Art. 1.

Selskabet har i Overeensstemmelse med Hans Majestæts allernaadigste Resolution af 23de December 1795 bestemt de historiske, mathematiske og physiske Videnskaber, samt den speculative Philosophie til

Formaal for dets Handlinger, og vedtaget at inddele sine ordentlige Medlemmer i fire Classer: en for Historien, en for Mathematiken, en for Physiken, og en for den speculative Philosophie, som hver igien haver sin Formand. Classernes Formænd vælges hver af sin Classe hver tredje Aar. Et Medlem kan være i flere Classer, efter selv valgt Bestemmelse. Til enhver af disse Classer ønsker det sig, og antager som Medlemmer saadanne, saavel indenrigske som udenlandske, Videnskabs-Mænd, hvis Medvirkning og lærde Bidrag kunne tiene til at forskaffe Selskabet og dets Skrifter Hæder og Anseelse.

Art. 2.

Enhvert Medlem er berettiget til at foreslaae ordentlige Medlemmer, men Forslaget skal skee skriftlig, og først til vedkommende Classe. Den som foreslaaes, maa enten allerede være ved lærde Arbejder, som kunne henføres til de Videnskaber, der høre til Selskabets Formaal, fordeelagtig og noie bekiendt for den Classe, hvortil han efter sin Videnskab henhører, eller og maa den i Forslag bragte, indsende en Afhandling, som af hans Proponent forelægges den Classe, til hvis Bedømmelse den nærmest maatte henhøre, og kan i sidste Tilfælde intet Forslag eller Votering om hans Antagelse finde Sted i Selskabets Forsamlinger, forinden bemeldte Afhandling har fundet Classens Bisald, som da foreslaaer ham.

Art. 3.

Forinden nogen til Medlem antages, maa han først bringes i Forslag i et Møde, og i det næstfølgende Møde bliver ved Stemme-Ræksen afgjort, om han skal antages eller ikke. Naar $\frac{1}{3}$ Deel af de Voterende er imod Antagelsen, hindres den, og kan da samme Mand ei igien foreslaaes, førend efter 2 Aars Forløb. De Medlemmer, som ikke bivaane det Møde, hvori Forslaget skeer, erholde ved Secretairen Gsterretning om det foreslaagende Valg; og naar noget Medlem da ikke selv kan indfinde sig, staaer det ham frit, at indsende sin Stemme skriftlig til Secretairen. Vælges den i Forslag bragte Lærde til ordentligt Medlem, og han ikke allerede har indsendt en Afhandling, som har fundet vedkommende Classes Bisald, saa forpligtes han til, inden et Aars Udgang, at give til Selskabet en Afhandling, som kan indrykkes i dets Skrifter. Denne Forpligtelse indføres i det trykte Brev, som, underskrevet af Secretairen, bekiendtgjør den Valgte hans Antagelse.

Art. 4.

Selskabets Møder holdes fra hvert Aars November Maanedes Begyndelse til midt i May ugentlig hver Fredag, naar dets Forretninger det udfordrer. Enhvert ordentligt Medlem kan i disse Møder indføre tvende Venner, som bivaane Afhandlingernes Forelæsning, men ikke Selskabets Deliberationer, Valg. o. s. v.; dog bør de indførte Fremmedes Navne forud meldes Secretairen, som forelægger Præsidenten samme, tilligemed det Medlems Navn, som indfører de Fremmede

Art. 5.

De ordentlige indenlandske, saabel nærværende, som fraværende Medlemmer vedtage, at enhver, saavidt Mueligheden det tillader, een-gang i en Tid af tvende Aar udarbejder og oplæser eller indsender en Afhandling, som iblandt Selskabets Skrifter trykkes, og som ei nogen andensteds forhen uden Selskabets Tilladelse maa bekendtgjøres. Dog undtages herfra de Medlemmer, som allerede til Selskabet have ind-leveret 6 Afhandlinger, uagtet det ikke mindre vil blive Selskabet be-hageligt, om saadanne Medlemmer fremdeles oftere vil hævde det ved flere deslige Arbejder. Af de Afhandlinger, som hver Gang forelæses, bliver Hoved-Indholdet saaledes, som det af Forfatteren skriftlig med-deles Secretairen, strax derpaa i de lærde Efterretninger bekendtgjort.

Art. 6.

Før Winter-Møderne begynde, aftales, og strax i et af de første Møder bestemmes, hvilke Medlemmer og til hvad Tid de paatage sig at oplæse de Selskabet tiltænkte Afhandlinger. Foruden disse Selska-bets egne Medlemmers Afhandlinger, og saadanne Afhandlinger, for hvilke Forfatteren antages til Medlem, imodtager samme ogsaa med Fornøielse Afhandlinger af Lærde uden for Selskabet, og naar de af vedkommende Klasse ere befundne passende til at kunne indrykkes iblandt Selskabets Skrifter, omsendes de til Giennemlæsning af de øvrige Selskabets Medlemmer, og Forfatteren tilstilles Selskabets Priis-Me-daille i Sølv til et Aigtelses-Tegn.

Art. 7.

Nyttige, helst nye Opdagelser, eller nye Beviser for, og Dplys-ninger om det allerede Opdagede, blive især Arbejdernes Hensigt; da det ikke saa meget er vidtsøftige Afhandlinger, som ubekjendte eller ei tilstrækkelig undersøgte Ting de ville trage efter at bringe for Lyset. Endskjøndt enhver Forfatter egenlig er ansvarlig for sit eget Arbejde; saa venter og haaber han dog med Rette af sine lærde Medarbejdere al den Dplysning, de maatte kunne give, og som kunde bidrage til hans Afhandlings større Fuldkommenhed; da det er Selskabets Hen-sigt, med forenede Kræfter at komme hinanden til Hielp med sam-lede Erfaringer og Indsigter. Saadanne Dplysninger kan meddeles ved mundtlig Samtale i Selskabet, med mindre Forfatteren hellere øn-skede det skriftligen; dog forbindes ingen Forfatter til at bruge af slige ham meddeelte Dplysninger mere, end hvad han selv til sit Ar-beids Fuldkommenhed agter tjenligt.

Art. 8.

Til at føre Ordet til Selskabet, bestyre dets Møder, underskrive dets aabne Breve, og ved sin Stemme at giøre Udslaget, naar Stemmerne ere lige, har Hans Majestæt tilladt Selskabet selv at maatte ud-vælge sig en Præsident. Han udvælges hvert andet Aar i det sidste Møde i April, men begynder ikke Præsidents-Forretningerne, forend

det første Winter-Møde derefter, til hvilken Tid den afgaaende bestyrer alt. Til Præsident kan vælges saavel den afgaaende, som enhver anden Mand af udmærket Talent og Kundskaber, og som er Bosiddende i Kjøbenhavn. Ved Valget anstilles først et Scrutinium ved skrevne Sedler, hvorefter een af de to, som ved Scrutinium erholder de fleste Stemmer, siden ved nyt Valg udvælges. Paa samme Maade vælges Selskabets Secretair og øvrige Embedsmænd, og til disse Valg stæer Forslaget af Secretairen i det første Møde i May Maaned, naar ikke Dødsfald eller andre Marsager gier det nødvendigt til anden Tid. I Tilfælde at en Præsident ei selv kan bivaane et Møde, paatager den ældste af de tilstedeværende Medlemmer sig hans Forretninger.

Art. 9.

Foruden de ordentlige Medlemmer forbeholder Selskabet sig, at vælge Ures-Medlemmer, hvis Antal ei lettelig maa overskride 10. Til Ures-Medlemmer vælger Selskabet saadanne Mænd, som uden at være egentlige Videnskabs-Mænd, dog ere Elskere og Kiendere af Videnskaber, og tillige ved deres Stilling, Embede eller Formue kunde være fortrinligen virksomme til at udføre og practisk at anvende Videnskaberne i Statens offentlige Indretninger. Selskabet kan og vælge udenlandske Ures-Medlemmer. Forslaget til indenlandske og udenlandske Ures-Medlemmer kan stæe af ethvert Medlem, og gaaer ikke til nogen Classes Betænkning, men Valget bestemmes i næstfølgende Møde ved to Trediedele bejaende Stemmer. Ligeledes vælges ordentlige udenlandske Medlemmer, hvortil ei maa foreslaaes, uden bekiendte og ved videnskabelige Arbejder udmærkede Mænd. Forslaget og Valget stæer paa samme Maade, som ved indenlandske ordentlige Medlemmer.

Art. 10.

Selskabet udsætter aarliggen ved dets første Møde i May Maaned Priis-spørgsmaal til Besvarelse i Mathematik, Physik, Historie og speculativ Philosophie, for de sædvanlige Præmier; saa og de Spørgsmaal, som for de til Selskabets Bestyrelse og Uddeling overdragne Grevelige Thottiske og Classenske Præmier bestemmes.

De derved foranledigede og inden Mars Frist indkomne Afhandlinger bedømmes derefter i det første Winter-Møde. Ingen af Selskabets Medlemmer kan concurrere for disse Præmier.

Art. 11.

Da det ofte kan være magtpaaliggende, at intet af det, som i Moderne foretages eller foresalder, i Henseende til Præsidentens eller Medlemmernes Valg, eller de indkomne Priis-Skrifters Bedømmelse, rygtes uden for Selskabet; saa vedtage samtlige Medlemmer og forbinde sig indbyrdes, at de i flige Tilfælde ville paa det næste iagttage den vedborlige Tausshed.

Art. 12.

Til Secretair vælges ved de fleste Stemmer iblandt Selskabets Medlemmer en Mand, som er skiftet til Correspondence med fremmede Lærde. Han besørger dette Embede i 5 Aar, efter hvilken Tid han dog strax igien kan komme paa nyt Valg. Han bør stedse hivaane Selskabets Møder, ved hvis Aabning han anmelder, hvad af Breve, Afhandlinger m. m. til Selskabet maatte være indkommet, antegner i Møde-Protocollen de Medlemmers Navne, som møde i enhver Samling; og hvad hver Gang er forhandlet, oplæst og besluttet. Hvad han saaledes har tilført Protocollen, bliver ved Slutningen af ethvert Møde oplæst, og derpaa Præsidenten til Underkrift forelagt. Om alt hvad for Næsten enten i Møderne, eller uden for samme, efter Selskabets Love og Vedtægter maatte være at foretage, paalægges ham som en Pligt at bringe Vedkommende til rette Tid i Erindring. Han paaseer, at de i Selskabet oplæste Afhandlinger, saa mange som fra Forfatterne kunne erholdes, ufortøvet trykkes; og at Alt, hvad saaledes trykt er, kan inden første Vinter-Møde i et Hefte eller Bind samlet, uddeles til Selskabets Medlemmer og offentlig salges til andre. Han fører al den Brevverling, som ved Selskabet foresalder, i Overensstemmelse med de i Selskabet tagne Beslutninger, og foruden Møde-Protocollen ogsaa en Brev-Protocoll, en Inventarii-Protocoll og en Regnskabs-Protocoll; ligesom det og tilkommer ham at paapaske, at alt Selskabet tilhørende, er stedse i god Orden og under sikker Forvaring.

Art. 13.

Casseren skal føre Regnskab over alle Selskabets Indtægter og Udgifter, som han aarlig aflægger fra 1te Januarii til Aarets Udgang. I samme skal først hver Gang indføres Selskabets Obligationer og Giældsbreve, med Forklaring over Summerne, Renternes Beløb, Betalings-Terminerne, og hvad Sikkerhed derfor er stillet.

Dernæst indføres under Indtægten, først Beholdningen fra det sidst aflagte Regnskab, og siden hvad der er indkommet, være sig Betaling for solgte Karter, Renter, Qvartaler af Kongel. Gratificationer og Tilskud, eller hvad andet, som indflyder i Kassen, under de behørigte Datis.

Under Udgiften anføres Lønningerne og andre staaende Udgifter til deres Qvartaler; men andre Udgifter under de Datis, da de ere skeete, alt geleidet med behørige Qvitteringer. De ved Karte-Væsenet og andre langvarige Selskabets Foretagender foresaldende Udgifter og Indtægter, anføres tillige for sig selv, at Selskabet altid kan erfare og overse, hvad ved ethvert saadant Foretagende tilfættes eller vindes; og bliver i denne Henseende det over Landmalingen af den dertil beskikkede Bestyrer forende Regnskab at fremlægge som et Bilag til de Roster, som angaae de geographiske Udgifter i Casserens Regnskab. For Aflevering fra Casseren ved hans Afgang giver Cassé-Commissionen Qvittering.

Art. 14.

Til at revidere Selskabets Regnskaber, vælges trede Revisorer, som paatage sig saadan Forretning i 3 Aar, og til hvilke Kasseren indsender sit aarlige Regnskab inden næstfølgende Februarii Maanedes Udgang.

Deres Forretning skal være tilendebragt i det seneste inden en Maanedes Forløb, efter at Regnskabet til dem er indkommet.

Art. 15.

Til Selskabets Penge-Væsens videre Bestyrelse udvælges samme en Casse-Commission, som skal bestaae af Præsidenten og fire af de Medlemmer, hvis Leilighed tillader dem idelig at bivaane Selskabets Møder. Præsidenten beholder den ene Nøgle til Selskabets Kasse i Forvaring, og den anden bliver hos Casseren.

Naar Præsidenten ikke har Leilighed at komme i Casse-Commissionens Samling, naar Kassen skal aabnes, afgives Nøglen til en af Casse-Commissarierne, som derefter strax giver den tilbage til Præsidenten. Een af denne Commissionens Medlemmer afgaaer hvert Aar, og maa Ingen af dem være enten Selskabets Regnskabsfører eller af dets Revisorer; men de samme Medlemmer kunne vælges igjen. Denne Commission deciderer og qvitterer Regnskabsføreren af Revisorerne reviderede Regnskab; dog at den første, i Tilfælde, at han ei fandt sig fornøiet med Casse-Commissionens Decision, tillades at forelægge hele Selskabet Sagen til endelig Afgiørelse. Naar det aarlige Regnskab da er afgjort, forelægger Regnskabsføreren for Selskabet en summarisk Extract deraf, som viser Kassens Tilstand, og Casse-Commissionen forestiller da tillige for Selskabet, hvor mange rede Penge samme anseer fornødne, at forblive hos Kasseren, og hvormeget i Societetets Kasse bør nedlægges. Hvad af nye Udgifter maatte blive foreslaaet, skal i denne Commission først undersøges, og naar sammes Erklæring til Selskabet er udgivet, afgjøres ved to Trediedele af Stemmer, om den foreslaagne Udgift skal bevilges.

Casseren skal føre Casse-Commissionens Protocol, og Commissionens Beretninger til Selskabet indsendes skriftlig.

4. Tillæg til Vedtægterne af 1796.

(Besluttet 24. Febr. 1797; jvf. S. 288.)

S Følge Circulaire af 24de Februar 1797, i Anledning af Commissionens Forslag til Forandring i Vedtægternes 3^{die} §, blev besluttet følgende Poster, som Tillæg til benævnte Paragraph, og Forandring i samme:

1. Den Lærde, som til Medlem foreslaaes, kan efter Proponentens frie Valg enten bringes i Forslag umiddelbart i Selskabet, eller først til Classen; i begge Tilfælde skal Forslaget ske skriftligt.

2. Deliberationer i Classerne om Medlemmers Antagelse skulle ske mundtlig, men ei ved skriftlige Circulairer. Classens Beslutning bestemmes ved Ballotering.
3. De Medlemmer af en Klasse, som efter Tilføjelse fra Classens Formand ei kunne møde, maae indsende deres Stemme skriftlig til Formanden; men ikke overdrage den til et andet Medlem i Classen.
4. Medlemmerne af den Klasse, til hvilken den Lærde henhører, som i Selskabet ved Ballotering vælges paa, give der ikke paa Ny deres Stemme; men Classens bejaende og benegtende Stemmer tælles med ved Stemmernes Samling i Selskabet.
5. Naar den til Valg foreslaaede Lærde har havt Classens eenstemmige Bifald, da udfordres til afgjørende Valg i Selskabet ikkun absolut Pluralitet; men dersom Stemmerne i Classen have været deelte: da udfordres til afgjørende Valg to Tredele bejaende Stemmer i Selskabet, Classens Stemmer med iberegne, efter foregaaende Paragraph.
6. Dersom Noget til Medlem er foreslaaet umiddelbart i Classen, og Proponenten, efter Sagens Udfald, ikke ønsker noget Valg foretaget der: da gives om saadan Classens Deliberation ingen Beretning til Selskabet; men dersom Forslaget er sendt til Classen fra Selskabet, da indgiver Classen sin Beretning, og endeligt Valg foretages, i hvad Udfald end Sagen i Classen har havt, med mindre Proponenten udtrykkelig i Selskabet frabeder det.

Angaaende ordentlige Medlemmers Valg, har Selskabet den 2den Marts 1810 besluttet, paa følgende Maade at forandre og noiere bestemme den 2den og 3die Artikel af dets Vedtægter af 1796, samt Tillægget dertil efter Circulaire af 24de Februar 1797.

1.

Ordentlige Medlemmers Valg foretages ikkun tvende Gange om Aaret paa den første Forsamlings-Dag i December og i April.

2.

Ei allene enhver Klasse, men endog ethvert Medlem i Selskabet er berettiget til at gjøre Forslag til ordentlige indenlandske og udenlandske Medlemmers Valg. I dette Forslag maa anføres den Proponentes litterariske Arbejder og videnskabelige Fortjenester, og andre Grunde, hvorfor man ønsker, at han maatte blive Selskabets Medlem. Forslaget sendes til Selskabet under Forsegling og med Paaskrift: Forslag til et nyt Medlem henhørende til N. Klasse fra N. N., og fra Selskabet sendes det uaabnet til vedkommende Klasse.

3.

Den, som foreslaaes, maa enten allerede ved lærde Arbejder, som kunne henføres til de Videnskaber, der henhøre til Selskabets Formaal, noie og fordeelagtigen være bekendt for den Klasse, hvor han efter sin Videnskab henhører, eller og maa den i Forslag bragte indsende en Afhandling, som Proponenten forelægger Classen. I dette Tilfælde maa intet Forslag skee, eller nogen Votering foretages i Selskabet, forinden bemeldte Afhandling har fundet Classens Bisalb.

4.

Deliberationer i Classen om Medlemmers Antagelse skal skee mundtlig i Classens Forsamling, og ei skriftligen ved Circularer. Classens endelige Beslutning bestemmes ved Ballotering i Classen.

5.

De Medlemmer, som efter Tilsigelse fra Classens Formand forhindres fra at møde, kan skriftligen til Formanden indsende deres Stemmer, men de maae ei overdrage deres Stemmer til noget andet Classens Medlem.

6.

Derksom den i Forslag bragte ikke har $\frac{2}{3}$ Deel af Classens Stemmer for sig, da henlægges Forslaget, og kommer ei videre til Selskabets Kundskab eller Valg, og forrentes saavel af Classens Medlemmer, som af Proponenterne fuldkommen Laushed, hvortil desuden den 11te Artikel af Vedtægterne 1796 forpligter dem. Intet nyt Forslag, samme Person angaaende, maa skee seend efter 2 Aars Forløb.

7.

Naar den i Forslag bragte har $\frac{2}{3}$ Deel af Classens Stemmer eller derover for sin Antagelse, underretter Classen Proponenten herom, og naar han ønsker, at Valg skal foretages, da indberetter Classen til Selskabet, hvo der er bragt i Forslag, og bemærker tillige, hvor mange bejaende og benegtende Stemmer han har havt i Classen. Naar denne Classens Rapport i et foregaaende Møde er forelæst i Selskabet, foretages Valget ved Ballotering paa de i den 1ste Post bestemte Dage, efter at Selskabet forud ved et Circulaire fra Secretairen derom er underrettet, hvorved tillige den 11te Artikel af Vedtægterne 1796 bringes i Erindring.

8.

Har den Proponerede Classens eenstemmige Mening for sig, saa vælges han blot ved Pluralitet; men har han i Classen ikke havt alle Stemmer, men dog $\frac{2}{3}$ Deel eller derover for sig, da skal han i Selskabet vælges ved $\frac{2}{3}$ Deel bejaende Stemmer.

Classen stemmer ikke ved denne Ballotering, men dens bejaende og benegtende Stemmer tælles til de øvrige voterende Medlemmers Stemmer.

Naar den i Forslag bragte ei erholder Pluralitet efter de i denne Post bestemte Regler, maa han ei bringes i Forslag eller komme paa nyt Valg førend efter tvende Aars Forløb.

Angaaende **Wres-Medlemmers Valg**, har Selskabet den 2den Marts 1810 besluttet paa følgende Maade at forandre og nærmere bestemme den 9de Artikel i Vedtægterne af 1796.

1.

Wres-Medlemmers Valg foretages iffun tvende Gange om Aaret, paa den første Forsamlings-Dag i December og April.

2.

Til Wres-Medlemmers Valg skal der være en Committee, der bestaaer af tvende Wres-Medlemmer, som Wres-Medlemmerne imellem sig selv vælge, og af et Medlem af hver Klasse, som Classen selv ved Valg bestemmer. Formanden for denne Committee er den ældste af de her værende og til Committeeen valgte Wres-Medlemmer. Denne Committee vedværer i tvende Aar, da enten andre eller de afgaaende Medlemmer igjen vælges.

3.

Deliberationerne i Committeeen bør stee mundtlig, og ei ved skriftlige Circulairer. Committeeens Beslutninger bestemmes ved Ballotering i dens Forsamling.

4.

De Committeeens Medlemmer, som forhindres fra at møde, maae skriftligen indsende deres Stemmer til Committeeens Formand; men ingen maa overdrage sin Stemme til en anden.

5.

Forslag til Wres-Medlemmer kan stee af ethvert af Selskabets Medlemmer, men det skal stee skriftligen, og maa være motiveret. Det indsendes under Forsegling, og med Proponentens udenpaa tegnede Navn til Selskabet, hvorfra det uaaonet tilstilles Committeeens Formand.

6.

Derksom den, der er bragt i Forslag ved Ballotering, ikke erhoder $\frac{2}{3}$ Deel af Committeeens Stemmer for sig, maa han for den Gang ei foreslaaes for Selskabet, ei heller kan han bringes i Forslag til Committeeen førend efter 2 Aars Forløb. Det paaligger saa vel Committeeen som Proponenten, ei at lade det blive bekendt, hvo der har været bragt i Forslag, alt efter den 11te Artikel i Vedtægterne af 1796, hvilken Artikel ved enhver saadan Leilighed bringes i Erindring.

I hvordan end Udfaldet har været af Committeeens Votering, saa underrettes Proponenten altid derom af Formanden, da han i alle Tilfælde har Ret til at tage sit Forslag tilbage.

7.

Naar den Proponerede har havt $\frac{2}{3}$ Stemmer eller derover for sig, og Proponenten attraaer, at der skal foretages Valg, da indberetter Committeeen dette til Selskabets Præsident, og melder tillige, hvor mange bejaende og benegtende Stemmer, der have været i Committeeen. Præsidenten giver da i næste Møde, før Valg skal skee, Forslag mundtlig til Selskabet angaaende dette nye Gæst-Medlem. I Præsidentens Erklærelse eller Forsald gøres dette Forslag af Committeeens Formand.

8.

Det saaledes i Forslag bragte Gæst-Medlem vælges i Selskabets Forsamling ved Ballotering paa de i den 1te Post bestemte Dage.

Ved et Circulaire fra Secretairen skal det forud for samtlige Selskabets Medlemmer bekendtgjøres at Valg foretages, hvorved den 1te Artikel af Vedtægterne 1796 tillige bringes i Grindring.

Førend Valget foretages, oplæses i Selskabets Forsamling Proponentens motiverede Forslag og Committeeens Beretning derom.

Til et Gæst-Medlems Antagelse udfordres blot Pluralitet. Committeeen ballotterer ikke i Selskabet, men dens bejaende og dens benegtende Stemmer regnes med ved Stemmernes Optælling.

5. Selskabets Vedtægter, 1839.

§ 1.

Det er Selskabets Formaal at fremme de historiske, physiske, matematiske og filosofiske Videnskaber, saavel ved Forhandlinger og Meddelelser af videnskabeligt Indhold, som ved Skrifters Udgivelse og videnskabelige Foretagenders Understøttelse.

§ 2.

Selskabet optager som Medlemmer saadanne Mænd, hvis Kundskaber og videnskabelige Mand give grundet Forventning om, at de ville virke for Selskabets Nøiemed.

§ 3.

Medlemmerne, som kunne være baade udenlandske og indenlandske, inddeles i fire Classer efter de nævnte fire Videnskabsfag. Den, som er Medlem af een Klasse, kan dog ogsaa indtræde i en anden efter denne Classes Anmodning. Hver Klasse vælger sig en Formand, som fungerer i 3 Aar. Valget bekendtgjøres for Selskabet i det sidste Møde i April Maaned i vedkommende Aar.

§ 4.

Valg paa Medlemmer foretages ikkun tvende Gange om Aaret paa den første Forsamlingsdag i December og i April.

§ 5.

Enhvert indenlandsk Medlem er berettiget til at giøre Forslag til nye Medlemmers Optagelse i den samme Klasse, hvortil han selv henhører. I dette Forslag maa anføres den Proponerendes litteraire Arbejder, eller andre Fortjenester af Videnskaberne. Forslaget indsendes inden 15de Marts eller 15de November til Selskabets Secretair, under Forsøgling og med Paaskrift; "Forslag til et nyt Medlem, henhørende til N. Klasse fra N. N.", hvorpaa Secretairen sender det uaabnet til vedkommende Classens Formand. Denne aabner Forslaget og laber det circulere blandt Classens Medlemmer, samt berammer et Møde i Classen i denne Anledning.

§ 6.

Forhandlinger i Classen om Medlemmers Antagelse skulde skee mundtlig, og ikke skriftlig ved Circulairer. Classens endelige Beslutning bestemmes ved Ballotering. Skriftlige Stemmer gielde ikke, med mindre Noget under sit Navn maatte vilde indsende en motiveret Indsigelse mod Forslaget.

§ 7.

Naar der har været stemmet over Optagelsen af et Medlem i Classen, bringes hans Optagelse til Afstemning i hele Selskabet, dersom Forslaget ikke tages tilbage. Selskabet underrettes ved Circulair om, at saadan Afstemning vil finde Sted. De Medlemmer, som have voteret i Classen, afgive ingen Stemme i Selskabets Møde, men de i Classen givne Stemmer tælles dobbelt og sammentælles med dem, som afgives i Selskabets Møde. Kun den, der saaledes erholder $\frac{2}{3}$ af samtlige Stemmer, ansees som optagen. Valget skeer ogsaa her ved Ballotering. Naar den Proponerede ikke erholder de fornødne Stemmer, maa han ei paa ny foreslaaes førend efter tvende Aars Forløb.

§ 8

De udenlandske Medlemmers Antal maa ikke overstige 80, nemlig 32 i den fysiske, 24 i den historiske, 16 i den mathematiske og 8 i den filosofiske Klasse. Naar een eller flere Pladser i en Klasse ere ledige, bestemmer Classen først, om og hvorsidt de skulde besattes; dersom den ledige Plads skal besattes, er ethvert af Classens Medlemmer berettiget til at giøre Forslag, hvorpaa Classen inden den i § 4 til Valget bestemte Tid gior Beretning til Selskabet om hvilke af de foreslaaede den anseer for de værdigste til at komme paa Valg. Dette foretages i Selskabets Møde ved Sedler saaledes, at den, der faaer absolut Pluralitet, ansees som optagen. Ved dette Valg regnes Classens Stemmer dobbelt, i hvilket Niemed Classens Medlemmer erholde Stemmesedler af en egen Form.

§ 9.

Selskabets Embedsmænd ere dets Præsident, Secretair, Archivarius og Casserer. De udnævnes alle ved Seddelvalg i det sidste Møde i April Maaned saaledes, at dersom Ingen ved første Stemmegivning har mere end Halvdelen af samtlige Stemmer, foretages nyt Valg paa de tre, som have de fleste Stemmer, hvilken Fremgangsmaade i fornødent Fald fortsættes, indtil Nogen har absolut Pluralitet. Valget gielder for fem Aar, dog saaledes, at dersom Nogens Fratrædelse eller Afgang inden Udløbet af fem Aar skulde giøre et tidligere Valg fornødent, regnes den nye Valgtes Embedstid fra næstfølgende Valgtid i April Maaned. De fratrædende Embedsmænd kunne vælges paa ny. I det Tilfælde, at en Prinds af det Kongelige Huus har modtaget Præsidiat, er Valgets Gyldighed ikke indskrænket til nogen vis Tid.

§ 10.

Præsidenten leder Selskabets Forhandlinger, underskriver de Andragender og Betænkninger, der maatte være at afgive til Hans Majestæt Kongen, samt Selskabets aabne Breve, og giør ved Afstemninger Udslaget, naar Stemmerne maatte være lige. I Præsidentens Fraværelse paatager det ældste tilstedeværende Medlem sig hans Forretninger i Selskabets Møder.

§ 11.

Selskabets Secretair bør steds bivaane Selskabets Møder, ved hvis Aabning han anmelder hvad af Breve, Afhandlinger m. m. til Selskabet maatte være indkommet, antegner i Møde-Protocollen de tilstedeværende Medlemmers Navne, og hvad hver Gang er forhandlet, oplæst og besluttet. Hvad han saaledes har tilført Protocollen, bliver ved Slutningen af ethvert Møde oplæst og derpaa Præsidenten til Underkrift forelagt. Det paaligger Secretairen at bringe Vedkommende til rette Tid i Erindring Alt hvad der enten i Møderne eller udenfor samme efter Selskabets Love eller Beslutninger maatte være at foretage. Han fører Selskabets Brevverling i Overensstemmelse med de i Selskabet tagne Beslutninger, og han fører derfor, foruden Møde-protocollen, ogsaa Selskabets Brev-Protocol. Endelig forelægger han strax efter Nytaar Selskabet en Oversigt over dets Forhandlinger og Foretagender i det forløbne Aar, hvilken bekendtgjøres ved Trykken.

§ 12.

Selskabets Archivarius paaseer, at Selskabets Archiv og Inventarium holdes i bedborlig Orden, til hvilket Niemed han fører egen Inventarii-Protocoll. Dog skal Selskabets Secretair beholde Selskabets Papirer for de sidste 5 Aar og derfor være ansvarlig; ved Slutningen af hvert Aar afleverer han de ældre Papirer til Archivarius. I Secretairens Forfald overtager Archivarius dennes Forretninger i Selskabets Møder. Archivarius forestaaer Redactionen af Selskabets Skrifter, og han har derfor at paasee, at de i Selskabet oplæste Afhandlinger, som ere bestemte til Indrykkelse i Skrifterne,

saasnart mueligt afleveres af Forfatterne og blive trykte i den Afdeling af Skrifterne, hvortil de henhøre. Han besørger ogsaa Uddelingen af Skrifterne ved Selskabets Bud til de indenlandste Medlemmer, og afhandler det Fornødne om Skrifternes Salg med bedkommende Boghandler.

§ 13.

Selskabets Casferer fører Regnskab over alle Selskabets Indtægter og Udgifter. Han stiller en Caution af 2000 Rbd. i Statspapirer eller andre Effecter, som dermed kunne sættes i Klasse; dog kan ved nyt Valg af Casferer Cautionens Størrelse forandres i Forhold til Selskabets Formuestilstand. Regnskabet gaaer fra 1te Januar til 31te December, og aflægges inden den 1te Februar i det følgende Aar. Saavel Indtægter som Udgifter anføres under bedkommende Dato og Udgifterne bilægges med Qvitteringer og, forsaavidt de ikke ere staaende Udgifter, som af Selskabet ere bestemte, tillige med Udgiftsordrer udstedte af Selskabets Secretair eller af Selskabets Commissioner, som ere bemyndigede til at anvise bestemte aarlige Udgifter.

For at lette Oberstgten af Regnskabet fører Casfereren særlige Conti over de Udgifter, som anvendes til vedvarende videnskabelige Foretagender, til hvis Fremme Selskabet har udnævnt Commissioner. Casfereren har Kassen, hvori Selskabets Obligationer og Penge-Effecter glemmes, i sin Bevaring, og beholder den ene af Kassens Regler; den anden bevares hos Cassecommissionens Formand. Cassecommissionen møder hos Casfereren ved Terminerne, og ellers, naar Obligationer eller andre Papirer skulle udtages af Kassen. Casfereren holder for Selskabets Regning to Folier i Banken, et paa rede Sølvs og det andet paa Sedler, paa hvilke han indsætter de Summer, som han ikke behøver til løbende Udgifter. Casfererens Regnskabsbøger autoriseres af Cassecommissionen.

§ 14.

Til at revidere Selskabets Regnskaber vælges for 3 Aar to Revisorer, som tilendebringe Revisionen inden 1 Maaned efterat Regnskabet fra Casfereren til dem er indkommet. Med Regnskabet tilstilles Revisorerne en Afskrift af Fortegnelsen over Selskabets Obligationer. Det reviderede Regnskab afleveres til Cassecommissionen, som, efterat have indhentet Casfererens Erklæring over Revisorerenes Antegnelse og derpaa disses Bedtegninger, afgiver Decision og udfærdiger den fornødne Decharge for Casfereren. Dersom Casfereren ikke er tilfreds med Cassecommissionens Decision, er han berettiget til at forelægge Sagen for Selskabet til endelig Afgiørelse.

§ 15.

Til at have Tilsyn med Selskabets Pengebæsen udnævner Selskabet en Cassecommission, bestaaende af 4 Medlemmer. Hertil maa

ikke vælges Revisorerne, Casserereren eller nogen anden af Selskabets Embedsmænd.

Af Cassecommissionens Medlemmer afgaaer det ældste hvert Aar, og det nye Valg foretages i det sidste Møde i April Maaned, dog kan den Fratrædende vælges paa ny. Det ældste Medlem fungerer som Commissionens Formand, og har som saadan den ene af Nøglerne til Kassen i sin Bevaring. Dersom han paa Grund af Sygdom, Bortreise eller andet Forfald er hindret fra at møde, naar Kassen skal aabnes, afleverer han Nøglen til det andet Medlem af Commissionen. Det er Cassecommissionens Pligt at paasee Selskabets Tary i alle dets Pengeanliggender, og dens Betænkning skal derfor indhentes før end Selskabet beslutter nogen Pengeudgift. Ligeledes har Commissionen at sørge for, at Selskabets Midler gjøres frugtbringende i let realisable Pengeeffecter, og at disse, behørigt noterede, nedlægges i Selskabets Kasse. En Designation over samtlige Selskabets Obligationer, Actier og øvrige Penge-Effecter indføres i en dertil indrettet Protocol og nedlægges i Selskabets Kasse. I denne Protocoll indføres ogsaa hvad der forhandles i ethvert Møde, hvorved Kassens Nabning er nødvendig, og bemærkes i særdeleshed hvad af Kassen udtages og leveres Casserereren eller af ham modtages og nedlægges, under de tilstedeværende Commissionensmedlemmers og Cassererens Underskrift. Ved denne Leilighed fremlægger Casserereren ogsaa Bankbøgerne. Med Regnskaberne Decision forholtes efter § 14. Naar Regnskaberne ere decidede, forelægger Cassecommissionen dem for Selskabet, i det seneste inden Udgangen af Marts Maaned, tilligemed en Beretning om de Omkostninger, der i Regnskabsaaret maatte være foregaaede, samt Forslag til et Budget over Selskabets Indtægter og Udgifter for det indværende Aar. Dette Forslag omdeles trykt til samtlige Medlemmer, som opholde sig i Kiøbenhavn, og forelægges Selskabet til Approbation. Dersom Selskabet forandrer det fremlagte Forslag, skal det definitive Budget ligeledes trykkes og meddeles Medlemmerne til Efterretning. Det saaledes antagne Budget bliver af Cassecommissionen noie at iagttage, saavel ved de Betænkninger, som den i Aarets Løb kommer til at afgive, som ved Decisionen af Regnskabet, naar Aaret er udløbet.

§ 16.

Selskabet holder ordentligvis Møder hver anden Fredag fra Begyndelsen af November Maaned til Slutningen af Mai, og ellers naar Omstændighederne maatte gjøre det fornødent. Til Møderne indbyder Secretairen ved trykte Sedler. Ved disse Møder kunne Selskabets Medlemmer medbringe reisende Videnskabsmænd, hvilke hvide de videnskabelige Meddelelser, men ikke Selskabets øvrige Forhandlinger. Dog bør det Medlem, som ønsker at indføre Fremmede, Dagen iforveien meddele dette til Secretairen, som derom underretter Præsidenten. Det Medlem, der forelæser en Afhandling, er, under samme Betingelser, som ovenfor anført, berettiget til at medbringe to indenbyes Videnskabsmænd, som ikke ere Medlemmer af Selskabet, i dets Møde den Aften, da Foredraget holdes.

§ 17.

3 Møderne forelægge Medlemmerne Selskabet videnskabelige Meddelelser, og forelæse Afhandlinger. Forsaavidt Afhandlingerne indrykkes i Selskabets Skrifter, er Forfatteren berettiget til paa Selskabets Regning at erholde 50 Separat-Afskrift, hvilke dog ikke maa salbhydes. Af Meddelelserne og Afhandlingerne give vedkommende Forfattere et Udtog til Secretairen, for at benyttes til den aarlige Oversigt over Selskabets Forhandlinger.

§ 18.

Naar der i Møderne bliver at tage Beslutninger om Selskabets Anliggender, stemmes der ved Haandsoprækning, med Undtagelse af de ovenfor berørte Tilfælde, hvor Ballotering eller Seddelsvalg er foreskrevet; ligesom og Ballotering skal finde Sted, naar enten Præsidenten bestemmer det, eller et Medlem udtrykkelig forlanger, at Sagen skal afgøres paa denne Maade.

§ 19.

Førend Vintermøderne begynde udsæder Secretairen et Circulaire til Medlemmerne, med Anmodning om at paategne, hvem af dem der i Aarets Løb ville paatage sig at forelæse Afhandlinger, og til hvilken Tid. Foruden Medlemmernes Afhandlinger modtager Selskabet ogsaa med Fornøielse Afhandlinger af Videnskabsmænd udenfor Selskabet, og naar de af Selskabet, efterat det har modtaget Betænkning fra en dertil nedsat Committee, ere fundne passende til at indrykkes i Selskabets Skrifter, tilstilles Forfatteren første Gang Selskabets Priismedaille i Sølv som et Afgjælsstegn.

§ 20.

Selskabet udsætter aarligen i Januar Maaned Priissspørgsmaal til Besvarelse i Historie, Physik, Mathematik og Philosophie. Præmien er Selskabets Guldmedaille. Ligeledes udsætter Selskabet til samme Tid Priissspørgsmaal for de til Selskabets Bestyrelse og Uddeeling overdragne Penge-Præmier. Ingen af Selskabets indenlandske Medlemmer kunne concurrere til disse Præmier.

Priisfristerne indsendes til Secretairen inden September Maaned i det følgende Aar. Vedkommende Classers Dom over Priisfristerne forelægges Selskabet inden Aarets Udlob, eller, naar særdeles Omstændigheder maatte være til Hinder, i det første Møde efter Nytaar. Til samme Tid forelægger hver Klasse Selskabet Forslag til Priisopgaver.

Saaavel den til Offentliggjørelse bestemte Deel af Bedømmelserne over Priisfristerne, som Priisopgaverne, forelægges Selskabet baade paa Dansk og paa Latin, de første til Selskabets aarlige Oversigt over dets Forhandlinger, de sidste til Forsendelse i Udlandet.

Til at bedømme Prøisfrifterne udnævner vedkommende Klasse hver Gang en Committee. Denne forelægger inden Udgangen af November Maaned Classen sin Dom. Classen kan da i den Maaned, som den har til at afgive Betænkning, lade Sagen, om det gøres fornødent, prøve ved flere Medlemmer. En Klasse eller Committee, som har at afgive Betænkning til Selskabet, maa ikke indskrænke sig til at indsende de forstfællige Medlemmers Betænkninger; men disse maa redigeres til en eeneste Betænkning, der indeholder Resultatet af Classens eller Committeeens Vota. Dog er det ikke formeent enkelte Medlemmer at meddele deres afsigende Mening, naar de finde dette nødvendigt.

§ 21.

Selskabets Vedtægter kunne ikke forandres, undtagen ifølge en Beslutning af $\frac{2}{3}$ af de [i et Møde] tilstedeværende Medlemmer, efterat Selskabet ved Circulaire fra Secretairen 4 Uger før Mødet er blevet underrettet om, at en Forandring af Vedtægterne vil blive Gienstand for Forhandling.

Nøttelser og Tillæg.

(Afdskillige af disse ere mig meddeelte af Hr. Conf. Raad Werlauff og Hr. Cand. Philos. N. Kall Rasmussen.)

- §. 4. (Anm. 3.) **Jver Rosenfranz** var (i Følge Hr. Rasmussen) Præsident i Politie- og Commerce-Collegiet, iffe i Kammercollegiet (efter J. Møller).
- 9. 10. I Anledning af det, her meddeles om **Wadstier**, kan bemærkes: at den siden bekendte **J. de Hofman** i Jun. 1743 fik Tilløbelse til at creeres til Baccalaureus, skøndt han kun havde Charakteren medicorem til Ex. philos. "imod at han i alle Ting skulde gaae Societatem literatam tilhaande" (Rasmussen, efter Consistorii Copiebog.)
- 16. Lin. 3 nedenfra: von der **Rippe**: uidentivt feilstreket for: von der **Lippe**, en bekendt norsk Familie.
- 18. Lin. 18. 19. **N. G. Arbin**: hans Navn skrives rettere **Arbien**.
- 22. Om de her omtalte **Jettons**, s. en Anmærkning af **Dass**, i Suhms Levnet ved **Nyerup**. S. 200. 201.
- 29. Lin. 3. Den her omtalte **Cramer** var den i sin Tid som Theater-maler og Genre-Maler fordeelagtigt bekendte **P. Cramer**, d. 1782.
- 32. (Anm. 38). Det kan bemærkes, at **Langebek** 1751 holdt en Minde-tale over sin Velynder **J. Kofsgaard**. I Catalogen over hans Haandskrifter p. 537 forekommer: "**J. Langebeks** **Uremale** over **Jr. Kofsgaard**, oplæst i Videnskabernes Societet 1751." Dette Haandskrift er vel ogsaa til endnu; i det mindste en stor Deel Materialier dertil blandt **Langebeks Collectanea**. (Kongel. Bibl.)
- 33. Det her Meddeelte om **J. P. Ancherfens** Optagelse "over 20 Aar efter 1742", kan behøve Berigtigelse. Jvf. S. 522, i Anm.
- 34. Lin. 4. Den her noget kort omtalte "tydske **Grev Lynar**" var den under **Christian VI.** og **Frederik V.** meget bekendte og forfiente Diplommat i dansk Tjeneste, som ogsaa blev Stattholder i **Oldenborg**, og hvis "hinterlassene Staats-skriften" udkom **Hamb. 1793—97. 2 Bd. 8.**
- 35. 125 og 130. Her nævnes om **Møder** baade den 4de og 6te Decbr. 1757. Dette er rigtigt efter Protocollen, hvor der findes usædvanligt hyppige **Møder** i denne Maaned opregnede, nemlig den 4de, den 6te, den 10de og den 18de; og desuden, at "den 11te Decbr. var ingen Samling formedelst **Hs. Exc. Uspafelighed**."
- 36. "**Gremitagten**", som her (Anm. 43) nævnes, og forekommer under **Christian VI.**, er iffe Jagtflottet i Dyrehaven, men et Bærelse paa **Christiansborg Slot**, som kaldtes saaledes. Det laae i den saas kaldte **Kongens Etage**, uden Tvivl ved **Kongens Sovegemat**, og vendte ud mod **Slotsgaarden**. (Det omtales bl. a. i **Struense's** **Process**, og i "**Beskrivelsen** over **Residentsflottet Christiansborg**", m. m. **Kbh. 1794. S. 14**.)
- 39. **Hr. Rasmussen** har bemærket: at **Grunden** til at **Langebek** iffe blev Medlem af **Selskabet**, førend efter **Grams** Død, maaskee dog egentlig maa søges deri, at han tidligere "iffe var i (kongelig) **Tjeneste**;" en Grund der ogsaa (1749) hindrede **J. E. Schlegels** **Optagelse**, (S. 127).

- C. 40. (Anm. 46.) *Henrichsens* Fader var, efter *Hr. Rasmussen*, oprindelig en islandsk Rigsmand, og Faderens Gaard laa ved *Gammel Strand*. Her boede *Hielmstierne* til 1760, da han flyttede til *Kallebo-Strand*.
- 43. (Anm. 49.) *Hielmstierne*s "Udkast til en Eloge over *Gram*," oplæst i *Selskabet*, er trykt i *Suhms Nye Saml. t. den D. Hist. IV. 165—171*.
- 61. Lin. 3. læs: 20de April 1752.
- 66. (Anm. 78.) Den her berørte Rejse til *Jælland* (1764) af *Dr. Koenig*, skeete paa kongelig Beføstning. (*Worms Lex. III. 452*.)
- 79. Lin. 8. *Lurdorphy* var egentlig ikke Præsident, men første Deputeret i *Cancelliet*.
- 83. Lin. 8. Den sidste historiske Almanak, med historiske Efterretninger af *H. Kall*, skulde (efter *Worms Lex. III. 411*) være udkommen 1783; men saavel det *Kgl. Bibliotheks*, som *Hielmstierne*s Exempl. slutter med 1782.
- 85-86. Saavel *Hr. Conf. Raad Werlauff*, som *Hr. Rasmussen*, ere af den Mening, at *Samlingen* af de historiske Begivenheder i *Selskabets Almanaker* fra *Begyndelsen* af har været *Langebeks*, ikke *Lurdorphy*s Arbejde, (jvf. Anm. 98 og *Worms Lex. I. S. 576*).
- 88. Lin. 18 og Anm. 100 b. *Maret* 1780, maa rettes til 1782, da de historiske Almanakers Udgivelse uden Tvivl ophørte.
- 101. (jvf. S. 401). Den af det kongel. *Particulair-Kammer* fra 1777 til 1815 udbetalte aarlige Understøttelse til *Redaktionen* af den danske *Ordbog* har i Alt udgjort 21,500 Rdlr. d. Cour. Hertil kommer endnu *Subscriptions-Bidragene* til *Trykningsomkostningerne* for 1. og 2. Bind af *Ordbogen*, og *Selskabets* Bidrag til *Ordbogsarbejderne*, 100 Rdlr. aarligen fra A. 1806, *Trykningsomkostningerne* for 3. 4. og 5. Deel, og fra 1821 et bestemt Bidrag af 500 Rdlr. aarligen, hvorfor i nogle Aar førtes særskilt Regnskab; siden udestemt og forskielligt i de forskiellige Aar.
- 112. Tallene ved de to *Anmærkninger* paa denne Side ere ombyttede.
- 116. Lin. 24. læs: C. F. Rottbøll.
- 117. Lin. 21. af *Flora danica* udkom 1ste Hefte 1761; 1ste Bd. (*Fasc. I—III*) 1766; og 3die Bd. (*Fasc. VII—IX*) 1770.
- 123. Her kan bemærkes (Lin. 14) at *Selskabet* dog i *Statiscalenderne* fra *Begyndelsen* af benævnes kongeligt.
- 125. Angaaende *Uptagelsen* af udenlandske Medlemmer i *Selskabets* 1ste Periode, jvf. en Meddelelse af *Langebek* til *Lurdorphy*. *Ny danske Mag. IV. S. 30*.
- 126. Lin. 1—4. Ifke *Grev Macclesfield*, men *Præsidenten Mart. Solfes*, var det første udenlandske Medlem, som blev optaget. (s. *Fortegnelsen S. 532*.)
- 127. Den her omtalte *Professor Schlegel*, der to Gange forgievs attraaede at blive Medlem af *Selskabet*, var ikke *Joh. J. Schlegel*, men *Broderen Joh. El. Schlegel*, der 1748 blev Prof. i *Gorø*.
- 136. Lin. 7. *Ziegenbalgs* Bemærkninger over *Enegle* ere trykte i *Strifterne*. (jvf. S. 553).
- 136. Lin. 15. Den her omtalte *Indberetning* af *Gram*, nævnes ogsaa i *Lurdorphy*s *Calendar*, (19. Febr. 1758) hvor den kaldes: "en egenhændig Forklaring af *Sal. Gram* over hans Skrifter, skrevet ikke længe før hans Død, efter *Geheimeraadens* (S. L. *Holsteins*) *Begiering*;" og som denne første Gang foreviste i *Selskabet* bemeldte Dag.
- 140. Lin. 4. *S. Abildgaard* blev (efter *Rasmussen*) først 1756 ansat som *Archivtegnar*.
- 142. Lin. 3 nedenfra (i *Texten*). *Suhms* der nævnedes *Afhandling* blev ikke af ham selv oplæst i *Selskabet*. Han var 1763 endnu ikke i *Kjøbenhavn*, men kom først ned fra *Trondhjem* 1765.

- S. 143. Lin. 3 nedenfra (1 Anm. 152). I Følge Hr. Rasmussens Bemærkning er Programmet over J. L. Solstein forfattet af Justitsraad C. S. Munthe, af hvem nogle Questioner i den Anledning til Klevensfeldt findes blandt dennes Samlinger.
- 144. Anm. 153. Lin. 2. læs: den 18de Februar.
- 146. Anm. 155. Lin. 9. læs: 4de Januar 1771.
- 149. Lin. 17. unødigt, læs: nødigt.
- 158. Lin. 3. læs: 5te October 1775.
- 163. Den her omtalte Abbed (Isidor) Bianchi var neapolitanisk Legations-Præst eller Secretair hos dette Højs Minister i Kiøbenhavn. (Jvf. om ham L. Esterretin. 1776. Nr. 9. 1777. Nr. 2. Et Skrift af ham oversatte Jomfru Diehl 1774).
- 165. Hielmsternes Bogsamling klenkedes vel egentlig til Bibliotheket af hans Sviger søn Orev Rosenkrone; men ligesom han kun ved sit Giftemaal var bleven Eier deraf, saaledes handlede han med denne Donation ogsaa ganske i Forening med Orevinden, og i hendes Aand.
- 176. Anm. 179. Lin. 2. læs: 1795.
- 177. Lin. 14. Det her nævnte Aar 1778 (rettere 1768) stemmer ikke overens med S. 80 og 81, hvor Aaret 1773 nævnes som det, i hvilket Bugge udnævnedes til "Overlandmaaler." Dette bør saaledes forstaaes, at ved en Kongel. Resol. af 1ste Marts 1773 paalagdes Bugge som Overlandmaaler at udføre de trigonometriske Operationer, naar Selskabet dertil behøvede ham; men han var allerede 1768 udnævnt til Overlandmaaler. (s. Worms Lex. III. 128).
- 186. Lin. 14. læs: 5te Febr. 1777.
- 187. Lin. 22. læs: 14 Jul. 1778.
- 212. Anm. 214. Efter Hr. Rasmussens Bemærkning, var J. Olaffen en yngre Broder af Eggert Olaffen.
- 121. Det her omtalte anonyme "Skandskrift" imod Clert, var, estey en Oplysning ved Hr. Conf. Raad Werlauff, et af de mange Eeiligheds- og Stridskrifter, der udkom i Anledning af Jansons Skrift om Univer- sitetets Midler; nemlig: "Bidrag til Kieigels' Spørgsmaal og Tvivl i Anledning af Jansens Beskrivelse." Kbh. hos S. Popp, 1787; hvori- mod Clert s. A. udgav: "Svar paa det saakaldte anonymiste Bidrag." v. f. v.
- 238. Anm. 240. Lin. 7. Datter søn, læs: Sviger søn.
- 254. Anm. 250. Lin. 11. 1774, læs: 1778.
- 258. Allerede i Suhms Hist. III. (som udkom 1787) S. 29, Anm. om- tales Beyers opgravede Oldsager, "hvorover en Beskrivelse kan ventes i Videnskaberne selskabs Skrifter."
- 259. Over den her omtalte, og endnu en anden Slesvigsk Runesteen, udkom, som Hr. Conf. R. Werlauff har bemærket, en med Sagkundskab og et rigtigt Blik forfattet tydsk Beskrivelse "von zweien Freunden". Frie- drichstadt, 1799. (Forfatterne ere maaskee de samme, der nævnes S. 259.) Om trent 15 Aar senere meddeelte Justitsraad S. Thorlacius en Forklaring over disse mærkelige Runemonumenter i Anti- quariske Annaler. II. S. 7—33, (hvor han dog hverken omtaler sin og Thorlacius tidligere Betænkning, eller meddeler Runestriften i Grund- sproget).
- 272. Lin. 14. læs: den 21de Junius.
- 285. Lin. 16 o. flg. Udtrykket om "Affskaffelsen" af skriftlige Betænkninger over Sager af Betydning, inden deres mundtlige For- handling i Selskabet, er for almindeligt, og kan ombyttes med "Ind- skrænkning". Endnu finder undertiden saadanne Betænkninger Sted; men dogielden eller aldrig uden i Classerne, eller i de for enkelte Tilfælde udnævnte Committeeer. Almindelige Circularer til alle Selskabets Medlemmer, for at indhente Enhvers skriftlige Betum, som i ældre Tider jævnlig fandt Sted, ere overhovedet afløste af den

mundtlige Deliberation, hvorved Sagerne i Almindelighed i det samme Møde, hvori de foredrages, efter aflagt Committeeberetning, afgjøres. Det var dette, som Forf. paa det angivne Sted vilde berette; han er heller ikke endnu af anden Mening, end den, han der har vedkiendt sig, om Gavnligheden i mange Tilfælde af Sagernes skriftlige Forberedelse; en Mening, som i Aaret 1797 Selskabets daværende berømte Præsident synes at have hylbet.

- §. 286. 287. I Anledning af de her forekommende Ytringer om den ved de nyeste Vedtægter (1839) indførte Forandring i Selskabets Valglove maa Udtrykket (§. 286. L. 22) om "bejaende Stemmers fordoblede Gyldighed" for saavidt rettes eller nærmere forklares: at ogsaa de negtende Stemmer, som gives i Glassemødet, tæles dobbelt, naar Ballotering skeer i Selskabet over et foreslaaet Medlem. Iøvrigt modificerer dette vistnok Forholdet, men forandrer det ikke betydeligt. De dobbelte bejaende Stemmer fra Classen vilde upaatvivlelig næsten altid, i Forening med de enkelte bejaende Stemmer, som falde ved Balloteringen i Selskabet, give en sikker, og langt mere afgjørende Dvervægt for den af Classen foreslaaede, end efter den ældre Valgmaade. (See i øvrigt ogsaa hvad der om denne Gienstand, om Formindsfkningen af Selskabets Capitalformue, m. m. er yttret af Professor J. S. Schouw i hans "Bemærkninger" imod Forfatteren, (Dansk Ugeskrift, anden Række, II. S. 176 fig.) og dennes Svar, sammesteds S. 348—362.)
- 303. Lin. 10. J. Wolff, læs: J. Møller.
- 317. Lin. 17. for 1865, læs: 1805.
- 320. S. S. Müllers lange Medlemsalder falder vel, strengt taget, kun i de tre sidste Selskabets Perioder; dog blev han Medlem endnu i 1780.
- 361. Lin. 21—23. I Anledning af Kortet over Bornholm berettede Landmaalingsscommissionen d. 2 Febr. 1816: at de Feil, som ved Dveradjutant Salchows Bemærkninger vare opdagede i Kortet over Bornholm, vare saa mange, at de ikke fuldkomment kunde rettes uden ved Omstifning. Selskabet besluttede: at lade rette saameget der kunde rettes i det tegnede Kort, og derefter lade Angelo rette Pladen, saameget det lod sig gjøre.
- 370. Anm. 314. Lin. 1. for Philosophie, læs: Philologie.
- 384. Lin. 29. O. D. Bloch var 1806 endnu ikke ansat ved Universitetsbibliotheket; men blev først 1812 Amanuensis, og 1813 Underbibliothekar.
- 385. Lin. 30. for Thorkelin, læs: Kierulf.
- 389. Lin. 2. Bogstavet X, læs: K.
- 395. Rector L. Zeiberg døde ikke i Foraaret, men den 21de Sept. 1818.
- 399. sidste Linie: Ordbogsarbejdernes, læs: Ordbogsarbejderne.
- 404. sidste Linie: Svoger, læs: Svigerfader.
- 418. Lin. 7 nedenfra: electromagnetisk, læs: electrometrisk. Her menes nemlig Mynsters "Microelectrometriske Undersøgelser", indførte i Selsk. Skr. 3die Saml. V. S. 71 o. fig. Denne Afh. indsendtes d. 29. Mai 1807 (tilligemed Ørstedes i samme Bd. indførte Afh. om Klangfigurene); men kaldes i Protocollen blot: "en Afhandling om Electriciteten."
- 432. Lin. 3. I Stedet for tre Medlemmer, bør her læses fire; da Grey Vargas Vedemær nu bør regnes iblandt indenlandske Medlemmer; og saaledes er ansført under Nr. 116.
- 464. Stratiote, læs: Stratiotes.
- 520. Anm. *) rettes og tilføies: Admiral Winterfeldt forelæste 1814, d. 13. Mai en Afhandling: "Om det saakaldte gamle Grønland."
- 556. Lin. 1. Joh. Mølleri, læs: Mølleri.

Navne- og Sag-Register.

- A**arsberetninger, eller Beskændtgjørelser (Oversigter) om Selskabets Virksomhed, 425. deres forandrede Indretning, og sildigere Form, 435. 36. udgives fra 1842 maanedlig eller nummervis, 502.
- Abildgaard, P. C.**, foreslaaer Forsøg om Jordmagnetismens Virkning paa Jernet, 252. Betænkning over Midlerne til at bevare Søfolks Helbred, 257. bliver Secretair i Selskabet. 283. Mindetale over N. P. Bernstorff, 291. 292. mineralog. Afhandling, 319. hans Characteristisk, Levnetsomstændigheder og Død, 289. en Præmie udsættes, efter Hauchs Forslag, for hans Biographie, 319.
- Abildgaard, S.**, aftegner Insecter for Geh. Raad Raben, 136. indgiver Forsøg over Farver og Farvestoffer, 140.
- Admiralitetet**, laaner og benytter Selskabets geographiske og trigonometriske Conceptkort, 363.
- Ahl**, mathematisk Instrumentmager, indfalbes fra Stockholm, 77. 206. (Anm. 207). Instrumenter forfærdigede af ham, 250. 255
- Almanacker**, historiske, udgivne af Vid. Selskab, 83—85. deres Indhold, 86—88. skulde forskaffes efter en ny Plan, men ophøre 1783. S. 88.
- Almanacker**, Privilegiet paa deres Udgivelse overdrages det Kgl. Danske Selskab, 84. (Anm. 96.)
- Almsted, J.**, Architect, opdager en blaa Farvejord i Siælland, 415.
- Ancher, P. Rosfod**, hans (eller Muntzes) biographiske Mindeskrift over Holstein, 143. (Anm. 152.)
- Andersen, J. P.**, om hans sildige Optagelse i Selskabet, 33 (og 597).
- Anderson, Joh.**, Borgemeester i Hamborg, hans Bog om Island, 60.
- Angelo, G. N.**, geographisk Kobberstikker, oplæres af Guiter, 80. antages af Selskabet til Kortstikning, 180. de af ham udførte Arbejder, 194. 95. hans Langsømhed og Forsømmelighed, 196. 360. dør 1817. S. 362.
- Antiquitets-Collegium**, det svenske, i Stockholm, 10.
- Aphelen, S. von**, foreslaaer af Hiemsstjerne til Medarbejder ved den Danske Drdbog, 94. hans Sprog critiseres, 94. 96.
- Arbin, M. G.**, Kobberstikker, 18. 19. 21. foreslaaer at præge historiske Medailler over de danske Konger, 140.
- Archivarer**, Selskabets (E. N. Viborg og J. S. Schouw) 438. 508.
- Arntz, J. C. Holberg**, Rector i Bergen, 120. hans mathematiske Afhandlinger og Bidrag til V. S. Skrifter, 121. 240.
- Armand, J. L.**, om hans Længde-Uhre, eller forbedrede Harrisonse time-keepers, 180—192. anbefales af Kragsenstein og See, 184. Dugges Indberetning om samme, 187. 192. hans Uhre befindes ubrugelige, 191.
- Artesisk Brøndboring**, paa Selskabets Beføstning, foreslaaet af Præsidenten (1831), 480. anbefales af en Commission, 482. begyndes og fortsættes i 12 Aar, 482. Omfostninger ved dette Foretagende, 483. forsvares af Forchhammer og Schouw, S. 483.
- Baagøe, P. S.**, efterstikker (under Angelos Veiledning) Selskabets Generalkort over Siælland, i mindre Maalestok, 416.
- Baden, J.**, (Bei-Casferer) Medhjælper ved Drdbogsarbejder, 378. 381. 382.

- Baden, G. L.**, faaer Selskabets Sølvmedaille, 418.
- Baden, T.**, anbefales af Just Raad Schouw, 370. 372. bliver en af Redacteurerne ved den danske Ordbog, 372. besøger Redactionen af Bogstaverne J og L, 378. 382.
- Bagge, O. O.**, stifter et Kort over en Deel af Holsten (som aldrig udfom), 442.
- Balle, N. E.**, en Skrivelse fra ham (1780) om Regentens og Landmaalerens Bærelser, 73. 179.
- Bang, N. Hoffmann**, faaer Selskabets Sølvmedaille for sin Afsh. om Conserverne, 462. 463. foreslaaer Undersøgelser af en inddæmnet Grund i Ddsherred, 475.
- Barnekow, A. G. J.**, vinder en Præmie (udsat af Statsraad Vebelz Simonsen), 506.
- Bastholm, C.**, frabeder sig Optagelse i Selskabet, 233. 284. bliver siden Medlem, 528. Undersøgelser over den stoiske Læres Forhold til Christendommen, 344. Mindekrift over ham af J. Møller, 458.
- Becker, P. W.**, Mag., understøttes af Selskabet til historiske Arbejder, 473. 474.
- Begtrup, G.**, Betænkning over hans Skrift over det engelske Landbrug, 407.
- Bendsen**, (Skolelærer i Grøestkibing), Forfatter af en nordfrisk Grammatik, 467.
- Bendz, S. C.**, Dr. med., faaer Selskabets Guldmedaille, 464.
- Bergsøe, N. S.**, vinder en Præmie for sin Charakteristik af Grey Ch. Reventlow, 506.
- Bernstorff, A. P.**, vælges til Præsident, 271. hans Forhold til Selskabet, 272. meddeler skriftlige Bemærkninger ved Forslaget til Selskabets nyere Vedtægter, 279. hans Død, 290. Mindetale over ham af Abildgaard, 291.
- Berselius, J. J.**, oplæst Afhandling af ham, som ei blev trykt, 358. hans Meninger om Klipper eller Figurer i Klippen, kaldet Nunamo, 471.
- Bessels** Soltavler, til deres Trykning bevilger Selsk. 2000 Rbd., 471.
- Beyer, S. M.**, om hans Bestr. over Bringstrup og Sigerled, 258. (599.)
- Bibliothek**, det physiskal-oecon-
- miske og medico-chirurgiske, understøttes af Selskabet, 231. et Register over samme, forfærdiget af Melbeck, 414.
- Bloch, O. D.**, Dr. philos., antages til en af den D. Ordbogs Redactører, 384. maa frastige sig Arbeidet, 394.
- Blumenthal, M.**, fra Frederikshald, Landskabsstegner, 28.
- Bogtrykkerier**, flere i Kiøbenhavn følge Langebeks Skrivebrug, 98.
- Bombardement**, det engelske 1807, Selskabets Tab derved, 365. 66. ved samme ødelægges Materialierne til et Bogstav i den D. Ordbog, 384.
- Bornholm**, Selskabets Kort over denne Ø, 361. (600.)
- Brandis, J. D.**, hans Erklæring imod den Artfiske Brøndboring, 481.
- Bredsdorff, J. S.**, hans Arbejder for den D. Ordbog, 398. redigerer Bogstavet T, 453.
- Brunner, J.**, Boghandler, faaer Understøttelse til Forlaget af Selsk. Skrifter paa Lybss, 243.
- Brünnich, M. T.**, reviderer en Deel af Dlassens og Povelsens isl. Reise, 65. foreslaaes af Krægenstein til Vice-Secretair; men maa vige for Jacobi, 150. 51. hans zoologiske Arbejder, 236. leverer Bidrag til den D. Ordbog, 385.
- Bruun, S.**, geographisk Landmaaler, Landmaalingss-Inspecteur, og (fra 1815) Overinspecteur ved den geograph. Landmaaling, 205. (Ann.) 206. vinder en Præmie for sine Tabeller for Fustagers Indhold, 251. vil af Bøstedenhed ikke optages til Medlem af Selskabet, og faaer dets Sølvmedaille, 413. afgaaer med Pension (1821), 448.
- Brøndsted, P. O.**, oplæste Afhandlinger af ham, 461. 462.
- Bugge, Th.**, udgiver (1761) en Plan til den geographiske Landmaaling, 69. hans Beskrivelse over Dymaalingemetoden, 75. antages (1762) til geographisk Landmaaler, 80. bliver Overlandmaaler, 80. Landmaalingssconducteur under Rentekammeret, 196 (Ann.) faaer Bestyrelsen over Selskabets geographiske og trigonometriske Dymaalinge, 196. 201. hans astronomiske Bidrag til Selsk. Skrifter, hans Navn og Agtelse

som Astronom, 241. 42. Uttringer om de danske Landfort, 242. 43. Rejse til Paris 1798 efter Kongl. Befaling, 258. bliver Selskabets Secretair, 290. 301. Mindekrift over *Letens*, 321. 22. udgiver Marsberetninger om Selskabet, 425. hans Fortienester af Selskabet og Død, 430. Mindetale over ham (ikke i Selskabet) af *Collin*, 431.

Bugge, Th., den Yngre, geographisk Landmaaler, 207.

Bilow, J., (til Sønderumgaard), Selskabets Væresmedlem, 306. udgæver en mythologisk Præmie, 466.

Bøger, trykte, som indsendes, forskellige Beslutninger, om Selskabet vil bedømme saadanne, 505. Selskabets Dom i slige Tilfælde, befalet af Kongen, 505.

Callisen, S., hans Afhandl. om en blindfødt Pige, 235.

Carstens, N. G., hans kritiske Talent og Indsigt i det danske Sprog, 103. hans lærde histor. Bidrag til Selskabets Skrifter, 109. hans Dptagelse i Selskabet, 127.

Casse-Commissiön, Selskabets, oprettes 1781, S. 172. dens tidligere Organisation, Indskydelse og Virksomhed, 172—75. tidligere Forhandlinger, 476. 477. 482. 496.

Christensen, C., Medailleur, hans Medaille over *A. W. Hauch*, 505. over Selskabets Jubilæum, 514.

Christensen, C. S., Theatermaler, aftegner Klippen *Munamo*, 470.

Christian VI., det 18de Aarh. Lærdom og Videnskaber i Danmark begynde under denne Konge, S. 1. hans Regiering eensidig bedømt, 2. fremmer Universitetets og de lærde Skolers Reform, 3. hindrer *Niels Klim* fra at blive konfireret, 7. konfirmerer det 1742 stiftede Videnskabs Societet, 14—16. Hans Gaver til Selskabet, 16. 17. stifter et Malers og Tegne-Academie, 18. om Beskrivelsen over hans norske Rejse, 25—29. 48. 181. om hans Død, med Hensyn paa Selskabet, 45. vil med Nordens Rejse til Egypten forbinde en Mission til det Andre af Africa, 49. tager det danske Selskab f. Fædrel. Hist. og Sprog 1746 under kongelig Beskyttelse, 155.

Christian VII. skænker Selskabet (1767) en Sum af 8000 Rbdlr. til *Premiers* Udsættelse, 144. 169. giver Selskabet de første kongelige Statuter, 153.

Christian VIII., vælges som Thronfølger (1838) til Selskabets Præsident, 511. Virkninger af denne Forandring i Præsidiet, 512. vedbliver efter Thronbestigelsen at virke som Selskabets styrende Bestyrtter, 514. fremmer og understøtter magtets Observationer, 486. fejrer i Medlemmernes Samfund Selskabets Jubelfest, 514.

Chronometre, engelske, 182. anvendes til at prøve Selskabets Landfort, 242.

Timber, B., geographisk Landmaaler, 1770—92, S. 208.

Clasfen, C. G., Generalmajor (b. 1792) skænker sit Bibliothek til offentlig Brug, 262. til Selskabet 200 Rbdlr. aarligen til *Premiers* Udsættelse, 267.

Clasfen, P. S., Geh. Conferentsraad, om hans Dptagelse til Væresmedlem, 305. udvirker et Bidrag af 2000 Rbdlr. til *Drøbbogens* Trykning, 400.

Classenske Tidais-Commiss, 262. 263. 267.

Collin, J., udgiver en Prisaafhandling af *Bergcr*, 265. Uttring om *Abrahamson*, (Ann. 321.) Mindetale over *Th. Bugge*, 431.

Collectanea meteorologica, udgives af Selskabet, 479.

Copiebøger og Registraturer skulle indrettes, 438.

Cuvier, Ge., til hans Gravminde bidrager Selskabet, 472.

Dansk Sprog, i dette allene vil Selskabet have dets Skrifter trykte, 41. 246. 476. 501.

Daugaard, J. B., hans Præskrift om de danske Klostre, 469.

Dannefiold, Jr., er *J. L. Nordens* Belynder, 49.

Degen, C. S., Afh. i den høiere Mathematik, 241. Bidrag til det mathemat. Studiums Kritik, 321. Medlem af *Drøbbogecomm.*, 403. oplæste Afhandlinger af ham, 558.

De Coninck, L., faaer Selskabets Sølvmedaille for en indsendt Afhandling, 464.

- Des Roches de Parthenay**, skriver i *Rochelle Danmarks Historie*, 9. om hans Ophold i Danmark, og beskrivende Text til Myntværket, 9. faaer en kongelig Pension, 9. fortsætter sin Beskrivelse over Mynterne, under Christian V. 24. arbejder ved Oversættelsen af *Nordens Reisedagbog* paa Frankf., 52.
- Dialect=Drb**, Indbydelse til at samle saadanne for Drdbogen, 385.
- Diplomatariuske Register** til den danske Historie, og et dansk *Diplomatarium*, besluttes Selskabet at udgive, 483. 84. en vedvarende Commission i den Anledning udnævnes, 484. det forstærkede Værks Fremgang og Omkostninger, 485.
- Dreyer, S. T. N.**, Mag., Udgivelsen af hans *Symbolae caricologicae* understøttes af Selskabet, 476.
- Genhed for Maal og Vægt**, Selskabets Erklæring derover, 258.
- Elert, Nic.**, foreslaaer til Medarbejder ved den danske Drdbog, S. 99. (jvf. Anm. 114.) bliver Strøms Efterfølger som Drdbogens Hoved=Redacteur, 211. redigerer i flere Aar den Thottske Catalog, i Stedet for Drdbogen, 212. giver i *Minnerva* en Beretning om Drdbogsarbeidet, 217. (Anm. 222.) affaaer sit Bibliothek=Embedet til Myerup, 219. paastynder Arbeidet ved Drdbogen noget mere, 221. hans Strid med J. C. von Haven, ib. udgiver 2det Bind af Drdbogen, (1802). S. 222. tilegner sig Giendomsret til Dplaget af 1. og 2. Bd., 224. om hans Selvraadighed, 368. hans Død (1803), S. 222.
- Ellung, J.**, geographisk Landmaaler og Land=Inspecteur, 73. 207. opmaaler Bornholm med Wolff, 361. hans Tjenestetid, Arbejder, og Død, 200. hans Reduction og Tegning af Generalkortet over Jylland, 361.
- Engelhardt, S.**, Præst i Trankebar, hans astron. Observationer, 249.
- Engelstoft, L.**, Medlem af Drdbogs=commn. 403. histor. Afh. om Begivenh. efter Christoffer af Baterns Død, 458. Mindeskrift over A. Kall, 459. deeltager i Udgivelsen af *Dutzens* friske Glosar., 467. yttres sig imod enhver Formindskelse af Selskabets Capitalformue, 494. bliver Selskabets Casererer, 509.
- Eremitagen**, (et Bærelse paa Christiansborg Slot, saa falbet) Christian VI. sidste der til Aften, 36. (jvf. Retselser og Tillæg.)
- Erichsen, J.**, Professor i Sorse (siden Deputeret i Rentekammeret, Dverbibliothekar m. m.) gennemseer en Relation om Jordfiælv paa Isøland af G. Classen, 63. deeltager i Reifens Revision, 64. 65.
- Estrup, S. J. J.**, faaer Selskabets Sølvmedaille, 463.
- Esneval**, en fransk Aventureer, reiser med *Norden* til Egypten, 49.
- Eschricht, D. S.**, oplæste Afhandlinger af ham, 461. 462. foretager anatomiske Undersøgelser over Marsvinet, 474. foreslaaer Salg af forfæltte Afstryk af Selskabets Afhandlinger, 501.
- Fabricius, O.**, hans Egenstaber og Navnfundighed som Naturforsker, 236. zoologiske Arbejder, 312. efterladte Skrifter og Samlinger, (Anm. 285.) Afhandlinger til den grønlandiske Ethnographie, 313. 14. Levnetsomstændigheder, 313.
- Falbe, C. T.**, beskriver det gamle Carthago, og understøttes dertil af Selskabet, 472.
- Flora Danica**, om dette Værks Plan og Udgivelse, 117.
- Folkens, Mart.**, Præsident i det londonste Vib. Selsk., begierer (1743) at optages i det danske, 33.
- Forchhammer, Ge.**, oplæste Afhandlinger af ham, 461. 462. faaer Selskabets Sølvmedaille, 463. beskriver de geognostiske Forhold ved Klippen *Kunamo*, 470. Selskabet bekoster Tegninger til geognostiske Arbejder af ham, 472. er Medbestyrer af den artefiske Brøndboring, 482.
- Forhandlinger**, fristilige, af vigtige Sager, 285. 492. Selskabets, deres offentlige Bekjendtgørelser i Programmerne besluttet (1843), 512.
- Fosie, Jac.**, Tegnemester og Organist, 26. forstaaer ikke at gravere, 27.
- Frederik IV.**, om Videnskabeligheds Tilstand under denne Konge, S. 1. Medicin og Naturvidenskaber gaae tilbage i hans Tid, 2.

Frederik V., vil ikke anvende Penge paa Udgivelsen af Nordens egyptiske Reise, 49. eller paa hans Faders norske Reise, 50. hans Bogsamling, 55. underfatter den geographiske Landmaaling i Danmark, 69. overdrager Almanak-Privilegiet til det Kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 84. (Ann. 96.) har Interesse for Veir- Jagttagelser, 88. vil ikke have en befalet Orthographie indført, 91. foranlediger Afhandlinger om Vocal- musikken, 136. giver det Kgl. Danske Selskab Privilegier, 155. stifter Selskabet 1000 Rdlr., 167. 169.

Frederik VI., hans Gavnildhed mod Selskabet, 362. 427. 28. bevilger (1815) Selskabet 6000 Rbdlr. til at dække dets Underbalance, et aarligt Tilskud af 1000 Rbd. til Landmaalingen, og anden Understøttelse, 434. stifter Selskabet en Capital af 20,000 Rbdlr., 490. bevilger, efter Selskabets Anbefaling, Kongelig Understøttelse til et Corpus Inscriptionum Romanarum, 507. 8.

Frederik, Arveprinds til Danmark og Norge, et Brev fra ham til Hielmstjerne, 155.

Juglsang, N. S., Præst i Trankebar, indsender en Afh. om Sprogens almindelige Slægtkab, 409.

Gamborg, A., oplæste en philos. Afhandl., som man ei vil have omtalt i Selsk. Program, 458.

Gartner, S., en anatom. Afhandl. af ham, belønnet med Selskabets Sølvmedaille, 463.

Gerner, S., hans to Priis Skrifter, og deres Skiebne, 264. 65. hans Dødsfald omtales i Selskabet, 265. Kurdorphy's Distichon over ham, 265.

Ginge, A., Missionair i Grønland, hans meteorolog. Jagttagelser, 255.

Grouvelle, fransk Minister i Kjøbenhavn, 256.

Gudme, A. C., geographisk Landmaaler, 207. 365. vinder en Præmie for en Afh. om Fiskeparter, 468. afgaer (1821) med Pension, 448. hans Værk over Vandbygningskunsten befales Selskabet at bedømme, 505.

Gutter, fransk Graveur, indkaldes for at stifte Landkort, 79. dør i Mæret

1787, S. 80. hans Giæld betales, 80. de af ham graverede Kort, 82. 83. 194. kom først til Danmark 1775, 178. (Ann. 182.) hans Arbejder roses af Prof. Hee, 178. dør i Armod 1787, 25. Sept., S. 180.

Guldberg, O. Sæegh, ytrer sig angaaende Planen for den Danske Ordbog, 98. 99. er nærværende i en Forsamling af Ordbogscommissionen, 100.

Gunnerus, J. E., norsk Biskop og Naturforsker, 111. stifter med Suhm og Schöning det Trondhiemske Vidensk. Selskab, 111. 12. hans Fortjenester af Naturhistorien, og af videnskabelig Oplysning i Norge, 112. (jvf. S. 114.)

Gram, S., den egentlige Stifter af Videnskaberne Selskab, 8. hans første Plan til et Societas Ant. & Historiar. patriæ, 10—12. oplæser den første Afhandling i Selskabet, 13. skriver den lærde Fort. til Mollers Cimbrica literata, 25. hans vigtige og betydelige Bidrag til Selskabets Skrifter, 42. 109. Medaille og Mindetale over ham, 43. er Ophavsmand til historisk Kritik i Danmark, 44. 232. paatager sig at giennemsee Nordens egyptiske Reise, 51. beskrey et fysisk Phænomen, 233. hans Levnet beskrives af J. Müller, 43.

Gyldendal, S., Boghandler, vil paatage sig Forlaget af den danske Ordbog, 108. forlægger 1ste D. af Selskabets Skrifter, Ny Samling; men frasiger sig Forlaget, 176. udgiver 4 Priisafhandlinger for Selskabet, 244.

Haas, J., Kobberstikker, graverer Landkort i de histor. Almanacker, 84.

Sammer, Cph., Generalconducteur, vil udgive Landkort over Norge, 67.

Hansen, Jf., mathematisk Instrumentmager, understøttes af Selskabet (1833 og flg. Aar), 207.

Hansteen, Ch., oplæst Afhandling af ham (som ei findes i Skrifterne) 461.

Harboe, L., Biskop, meddeeler N. Horebow Instructioner til hans Isl. Reise, 59.

- Sarboe, P.**, Lieutenant, antages (1789) til geographisk Kort-Legener, 202.
- Saach, A. W.**, hans physicalke Afhandlinger, 235. 320. bliver Selskabets Præsides, 510. hans Død, 511. en Medaille slaaes over ham, 505.
- Haveedyrkning i Danmark**, i ældre Tider, 118, (Anm. 129.)
- See, Chr.**, Professor, udfæster Planen til den geographiske Opmaaling af Danmark, 69. paatager sig at holde Forelæsninger over Metoden ved samme, m. m., 71. udgiver ingen Lærebøger, 71. foreslaaer (1749) at vedtage Love for Selskabet, 124. oplæser Lanker om Vocalmusik, 136. hans Forslag til at danne Elever eller Adjuncter i Selskabet, 148. 49. har, tillige med Bugge, Inspection over den geograph. Landmaaling, 206.
- Seiberg, C.**, geographisk Landmaaler og Landmaalingsinspecteur, 207. Tolder paa Læsøe, 1804, S. 208.
- Seiberg, L.**, (Prof. Rector i Ddense), hans kritiske Bemærkninger over 1ste Bb. af den d. Drdbog, 217, 18. paatager sig Udarbejdelsen af et Bogstav i Drdbogen, 395.
- Sell, Mar.**, Jesuit og østerrigsk Astronom, S. 41. 77. (Anm. 87.) 248.
- Senrichsen, S.**, (adlet under Navn af Hielmstierne) s. dette Navn.
- Selvaderus, N.**, biograph. Efterretninger om ham ved Langebek, 86. 87.
- Serholdt, J. D.**, hans Arbejder i Selskabets Skrifter, 315—18. Afh. om det menneskelige Dø, 316. om Misfostre, 316. om Dyrenes Vintersøvn (utrykt), 317. Levnetsomstændigheder, 318. utrykte, oplæste Arbejder af ham, 460.
- Sermann, B. S. J.**, General-Major og russisk Biergværks-Intendant, indsender kostbare Mineralier, 411.
- Seft avl i Danmark**, og Bæddeløbenes Indflydelse paa samme, Selskabets Præmie over denne Giensstand, 506.
- Hielmstierne, S.**, (Senrichsen) Secretair i Vid. Selskab fra dets Stiftelse, 12. hans Dom om Kobberværket over Christian VI. norske Reise, 29. bliver Medlem af det Londoniske Vid. Selskab, 33. hans flette Haandskrift og Orthographie, 34. hans Charakter, som Selskabets Secretair, 40. erholder 1774 i denne Egenskab 300 Rdlr. Gage, 40. hans fornemme Levemaade, 40. adlet under Navn af Hielmstierne, 40. faaer den kongelige Myntsamling under sin Varetægt, og udretter libet for samme, 47. hans Tale om Moderemaalets Dyrkelse og om den danske Drdbog, 92. undslaer sig for at skrive Selskabets Historie, 131. hans Forhold til J. L. Holstein, 141. Mindetale over denne, 143. (Anm. 152.) 144. (Anm. 153.) vil have Jacobi, men ikke Brünnich, til abjureret Secretair, 149. 151. udvirker Nedsættelse af en Kongel. Commission for at organisere Selskabet, 153. vælges til Præsident, 159. Levnetsomstændigheder og Død, 164. Dmsfor for Selskabets Pengevæsen, 166. 169. 70.
- Historiske Arbejder i Selskabets Skrifter**, 109—111. aftage i Antal og Betydning, 231.
- Solberg, L.**, hans Viesomhed som dansk Forfatter under Christian VI, S. 6. hans Niels Klim, 7. yndes ei af Christian VI. og maa undvære Titler, 7. den over ham prægede Medaille, 19. bliver Voresmedlem af Selskabet, 30. 32. hans Bidrag til dets Skrifter, 32. Selskabets Ligebyldighed ved hans Død, 32. hans Skrifter benyttes libet eller intet til Drdbogen, 215.
- Solstein, J. L.**, Statsminister og Dverssecretair i d. Cancellie, S. 4. oversætter Tacitus paa Dansk, 5. bliver Præsides i Vid. Selskab ved dets Dyrettelse, 13. foreslaaer at præge Jettons over Christian VI. Regiering, 20. hans Indflydelse paa Selskabet, 36. i hans Huus holdes Selskabets Møder, 36. 129. fremmer den geograph. Landmaaling, 69. (Anm. 81.) foreslaaer (1757) at give Selskabet Love og ny Indretning, 130. 31. ligeledes, at skrive Selskabets Historie, 131. og at udgive en kritisk Tidende, 132. hans personlige Interesse og Smag for flere Videnskaber, 133. yndede iffe Projectmagere, 134. vil have Strids-

- spørgsmaalet om Danmarks Lehnshold til Tydskland undersøgt, 137. hans Levnetsomstændigheder og Død, 142. (Anm. 152.)
- H o l s t e n**, geographisk Dymaalng af dette Land, under Selskabets Bestyrelse, 365. 446.
- H o p p e**, P., Cancelliejunker, indgiver 1755 en Prøve af et orthographisk Haand-Skrift til Frederik V., 91.
- H o r n**, C. S., svensk Öfve, indsender en mathemat. Afh. til Selskabet, 256.
- H o r r e b o w**, C., Professor, fremmer sin Broders Reise til Island, 58. bidrager til de historiske Almanacker, 85. 88.
- H o r r e b o w**, N., Dr. Juris, affediges som Afsesfor i Høieste Ret, 58. gjør 1747 en Reise til Island, med kongelig Understøttelse, og bevilges at faae sin Kone over til sig, 58. kaldes tilbage, 59. udgiver en Beskrivelse over Island, i Form af et polemisk Forsvarskrift for Landet, 60. 61.
- H o r r e b o w**, P., bliver (1746) Medlem af Selskabet efter egen Begiering, 33. hans Afhandl. om Atmosfæren, 233. om Jirktjernernes Aberrationer, 238. hans Levnetsomstændigheder, 238. (Anm. 240.)
- H ü b e r g**, J. K., Dr. Med., understattes til at skrive Narhuus Byes Historie, 473.
- H u m b o l d t**, A., erholder (1809) fra Selskabet Jagttagelser over Mag-netnaalens Misviisning, 414.
- H ø i e r**, Andr., en Afh. af ham om Danmarks Lehnshold til Tydskland, 137.
- I h r e**, Joh., Supplémenter til hans Glossarium Suio-gothicum, ved J. Dlassen, og dette Arbeides Skiebne, 259. fig.
- I n s t r u m e n t e r**, mathematisk, til Landmaalingen, forskrives fra Stockholm, 77.
- I s l a n d**, bereises og beskrives af N. H o r r e b o w, 60. 61. af Dlassen og P o v e l s e n, 59—63. af D. D l a v i u s, 66. af S t e e n s t r u p, 479. et nyt Landkort og en Beskrivelse over Den, understattes af Selskabet, 473.
- I s l a n d s k e L i t e r a t u r s e l s k a b**, 473.

I v e r s e n, S., geographisk Landmaaler, 208. 209. dør 1806, S. 365.

J a c o b i, C. S., adjungeres Hielmstierne ved Secretariatet i Vid. Selsk. 93. (Om Hielmstiernes Forslag her til, og Kragensteins Opposition derimod, 149. 50). bliver adjungeret Secretair, 158;— og efter Hielmstiernes Valg til Præsident, Secretair u d e n V a l g, 159. hans Mindetale over Hielmstierne, 171. Forhold til Selskabet, 273—276. afgaaer fra Secretariatet, men vedbliver at være Casferer, 282. Levnetsomstændigheder, 273. (Anm. 263).

J a c o b s o n, L. L., faaer Selskabets Sølvmedaille, 419. Afhandlinger af ham, 458. 459. 462.

J e r i c h a u, E. B., faaer Selskabets Sølvmedaille, 464. tilkiendes Selskabets Guldmedaille for et Instrument, 465.

J o h n s e n, J., geographisk Landmaaler, S. 206. siden Kort-Desseinateur under Rentekammeret, 208.

J o h n s o n, Sam., hans engelske Ordbog tages til Mønster for den danske, S. 99. 226.

J o n e s, Will., skulde 1771, efter kongelig Befaling, have været optaget som Medlem, 126.

J u b i l æ u m, Selskabets, Medaille i den Anledning, befestet af Hs. Majestæt Kongen, 514.

J ü r g e n s e n, C., (Professor) faaer Selskabets Sølvmedaille, 464. meddeeler Bidrag til nærværende Historie, 237—241.

J ü r g e n s e n, Urb., Afhandlinger om Penduluhre, 410.

J y l l a n d, Generalkort over dette Land, reduceret og tegnet af G. L u n g, 361. stilles af A n g e l o og S o n n e, 362.

K a h r s, C., Renteskriver, faaer Selskabets Sølvmedaille for en mathemat. Afh., 411.

K a l l, A., hans Mindeskrift over D. T h o t t, S. 158. (Anm. 165.) Medlem af Ordbogscommissionen, 215. Afh. om Elefant-Ordenen. (utrykt), 358. Deeltagelse i Ordbogscom-

- missionens Arbejder, 368. 69. hans Dom over Nyerup og L. Bæden, 371. Bemærkninger ang. dansk Skrivebrug, 404. 406.
- Kellermann, O., bevilges Understøttelse af K. Frederik VI. og af Selskabet til et Værk over de romerske Indskrifter, 508.
- Kierulff, J., Medlem af Ordbogscommissionen, 368. 383. var Hæder af nye Ord, 386. (Anm. 325.)
- Kiesel, G. S., en duelig Bogtrykker ved Vaifenhuset, 54.
- Kjøbenhavns Amt, Landkort over samme, 82.
- Knudsen, S., understøttes til Udg. af et geograph. Værk over Danmark i Middelalderen, 472. hans Medvirkning til de danske Regesters Redaction, 484.
- Kobberstikkere, geographiske, 79. 80. 82. 178. 179. 180. 416. 441.
- Kofod, P., paatager sig (1757) ved geometrisk Opmaalning at forfærdige specielle Amtskort over Sjælland, 68. hans Arbejde over Kjøbenhavns Amt, 69. 82. hans Siæld betales, 70.
- Koenig, J. G., dansk Medicus og Botaniker i Ostindien, 66. 119. 598.
- Kraft, J., (Profesor i Sorø) bliver 1746 Medlem af Selskabet, 128. skriver en Giendrivelse af La Metries "L'homme machine", 135. hans Forelæsn. over Mechaniken, og hans mathemat. Afhandlinger, 239.
- Kragenstein, C. G., opponerer imod Jacobi's Ansættelse som Secretair, 149. 150. hans physicalke Afhandlinger, endnu ei uden Interesse, 234.
- Krøyer, S., Zoolog, faaer Selskabets Sølvmedaille, 464. beskriver Danmarks Fiske, 474. opdager i America en fossil Pattedyrslægt, 475. meddeler Bidrag til nærværende Historie, 114—16. 236. 37.
- La Coudraye, Forelæsninger over Længdeberegningen, 408. Medlem af Selskabet, siden af det Petersborgske Academie, 527. vinder en af Selskabets Præmier, 567.
- Lalande, J., fransk Astronom, optages (1778) efter egen Anmodning, 163. et Priisfkrift af ham, udgives af Selskabet, 264.
- Landkort over Danmark, besørge og udgivne af Vid. Selskab, 67—80. franske Graveurer indkaldes for at stifte dem, 77. 79. Metboden ved deres Optagelse, 74. 75. Drebenen, hvori de udkom, 82. deres Salg angaaende, 175. 204. 361. 366. om deres Aftrykning, 204. de originale Concept-kort, og deres Antal, 209. 210. deres Rigtighed prøvet ved Chronometer-Observationer, 242. ved trigonometriske og astronom. Beregninger, 242. 361. 62. Indtægter af Kortenes Salg, 366. deres Udsalg forbydes under Krigen, (1813) 417. de sidste, Selskabet udgiver (1815—41), 440. over Høsten, 442. 43. skulle udgives af Schumacher, 447. Selskabet overgiver sine Landkort til Generalstaben, 513.
- Landkort, danske, i Vid. Selskabs historiske Almanacker, 84.
- Landkort over Sjælland, stiftet (1813) af Angelo og P. H. Baagøe, 416. Pladen kjøbes af Selskabet, 417.
- Landmaalere, de geographiske og deres Arbejder, S. 72. deres Værelser paa Regentens, 73. (Anm. 84.) 179. ere først to i Antallet, siden tre, 76. en fjerde antages (1769), 77. Antallet stiger til fem og sex, 78. (Anm. 88.) til 10—12, S. 177. deres Assistenters, 72. 80. deres Trang og Lønnings Forhøielse, 177. 209. Regentens og Communitets-Stipendier, 178. om deres Besorbring, 199. 200. 208. deres Lønningsmaade, 203. 206. 207. Forfremmelse til Landmaalings-Inspektorer, 209. deres Afgang (1820) og Pensionering, 448.
- Landmaalning, den oeconomicke i Danmark, dens første Begyndelse, og følgende Indretning, 176. (Anm. 196.)
- Landmaalning, den geographiske, Selskabets Tilfud til Omkostningerne derved, 205. Statscassens Bidrag til dette Foretagende, 205. 366. dens Fremgang, 209. 210. bestyres af Hee og Bugge, 206. af Bugge allene, 201. 359. dens Fremgang fra 1800—1815. S. 359—367. de af Finantserne og af Selskabet derpaa anvendte Summer,

366. 367. 443. lægges under en Commissions Styrelse, 439. fremmes i Hofteen, 442—44. 446. overdrages St. Naad Schumacher, 447. opgives aldeles, tilligemed al Kortudgivelse ved Selskabet (1842), 513.

Landmaalinge-Commission, Selskabets, dens første Oprindelse, 70. den nyere, udvalgt (1815) efter Bugges Død, 440. dens Færetninger ophøre (1842), 513.

Langebek, J., forbigaaes ved Vid. Selskabs Stiftelse, og flere Aar derefter, S. 30. 31. 38. stifter selv det danske histor. Selskab, 31. 38. hans Forhold til Gram, 38. 39. til Hiemstierne, 40. Deeltagelse i Vid. Selskabs histor. Almanaffer, og Bidrag til samme, 85. 86. (599.) sidste trykte Arbejde, 87. hans Ord- bogsarbejder, 89—92. 104. hans Orthographie antages at være mest overeensstemmende med almindelig dansk Skrivebrug, 98. hans Historie om Norges Biergværker, 110. Udgave af Baldemars Jordebog og Landkort over Dania medii ævi, 138. Fortieneste af den historiske Kritik i Danmark, 232.

Lehmann, J. G. L., (nu Prof. i Hamborg) faaer Selskabets Sølvmedaille, 462.

Lievog, N., kongelig astronemisk Observator i Island, 248.

Literaturselskab, det skandinaviske, bets Stiftelse, Virksomhed, Skrifter og Forhold til Vidensk. Selskab, 353—55.

Literaturselskab i Kjøbenhavn, kaldet "For Sandhed", 356. (Anm. 306).

Lous, Ch., hans Bidrag til Selsk. Skr. Ny Samling, S. 235.

Love, eller Vedtægter for Selskabet, de ældste af 1776, Forhandlinger om deres Antagelse, 159—62. deres første Forandring, (1794. 95.) 275—82. nyeste Form, 504.

Lund, P. W., Dr. ph., hans Afhandlinger om Brasiliens uddøde Dyrverden, 457. faaer Selsk. Sølvmedaille, 463. bevilges 2800 Rbd. til Undersøgelse og Aftegning af disse Forsteninger, 473. 474.

Lurdorph, B. W., hans latinske Digt, "Musica vocalis", og bets

rimelige Anledning, 41. 136. deeltager i Redactionen af de historiske Almanaffer, 83. 85. hans Mening om Orthographie, 95. Priisdigt om Kong Carl Gustavs Teg over Beltet, 136. (Anm. 149.) foreslaaer et Medlem, som forskaffes, 163. bliver Præsident, 171. hans Lovnetestændigheder, Charakter, og Forhold til Selskabet, 269—71. Lynafledere paa Slibe, om deres Indretning, 253.

Lyngbye, T. H., faaer Selskabets Sølvmedaille, 463.

Løvenørn, P., udsendes paa et Sø- Teg, for at prøve de Armandske Uhre, 189. meddeler dem sin Anbefaling, 190. erklærer dem for reent ubrugelige, 191. hans Beskrivelse over Reisen, 190. Bidrag til Selsk. Skrifter, om Ebbe og Flod, m. m., 235. Forsøg med Magneten, 252.

Madvig, J. N., Medlem af Ord- bogskommissionen, 452. oplæste en Afhdl. om den gamle Metrik, 462.

Magneten, Forsøg over Jernets Virkning paa denne, 252.

Magnetiske Observatorier og Jagttagelser i Kjøbenhavn, 486. overdrages Selskabets Medvirking, 487.

Magnetsme, Jordens, dens Indflydelse paa Jernets Vægtfylde, 252.

Magnusfen, J., hans Værk over Runerne, 456. Reise til Runane, og Beretninger om samme, 470. vinder en af J. Bülow udsat Præmie, og understøttes af Selskabet til Udg. af sin Eddalære, 466. vil udgive en nordisk Mythologie, 468. er Medlem af Commissionen for Regesterne og Diplomatiet, 484.

Mandix, J., redigerer Bogstavet X i den d. Ordbog, 395. (jvf. 450.) paatager sig Bogstavet V, 398. (jvf. Anm. 332.)

Mansa, J. N., hans lithographe- rede Kort over de danske Provindser, 363. (Anm. 310.)

Marocco, dertil sendes (1756), efter Begiering, en dansk Gartner, 134.

Martin, fransk Graveur, indkaldt for at stifte Landkort, 79. 82.

Medailleers Prægning i Danmark,

- Selskabets Deeltagelse heri, 9. 17. 18 flg. 46. 262. Medailler, som Selskabet lader slaae, 43. 505. 514.
- Medlemmer i Selskabet, optagne efter egen Begiering, 34. 35. 163. efter Forslag af Præsidenten, eller af Secretairen, 127. 158. ordentligt Valg af Medlemmer indføres, 162. 64. deres Forpligtelse, at oplyse en Afhandling første Gang de indfinde sig i Selskabet, 162. foreslaaede Medlemmer, som ikke optages, 163. (første Gang), 293. 304. som ikke ville optages, 284. Valgmaaden, 286—88. 307. 504. indenlandske Medlemmers Antal, 303. 421. 22. deres Overtørelse af Noderne, 422. 23. Valglovene for disse forandres, 307. corresponderende Medlemmer foreslaaes, 309. valgte Medlemmer, som ikke modtog Valget, 310. (Anm. 284.) udenlandske Medlemmers Optagelse og Antal, 295. 420. Antallet fastsættes, 296. (1839), 504. Medlemmer, som aldeles intet have leveret til Selskabets Skrifter, 230. 355.
- Meteorologisk Committee, Selskabets, dens Oprettelse (1827), 477. bevilgede Summer til Brug for samme, 474. 477. 478. Resultater af dens Virksomhed, 478—80.
- Meteorologiske Aarsberetninger, udg. af Selskabet, 480.
- Meteorologiske Observationer, s. Weir=Jagttagelser.
- Miami, S., Tegnelærer ved det af Christian VI oprettede Academie, 28.
- Microscoper, anskaffes af Selskabet, til Brug for Naturforskere i København, 472.
- Mindepenge (Jettons) over Christian VI. Regiering, 20—22.
- Mindetaler eller Mindekrifter over Selskabets Medlemmer forsamles, 321. 431. vedtages at skulle holdes over alle afdøde Medlemmer, 337. holdt over Tetens, 322. Zoega, 323. J. Kierulf, 327. J. Steffens, 458. over Vahl, A. Kall og P. G. Müller, 505.
- Mirgelberg, Jac., Kobbertrykker, indkaldes fra Hamborg, 55. faaer kongelig Bestalling som Vid. Selskabets Kobbertrykker, (Anm. 66.)
- Molbeck, C., Samlinger til den danske Typographies Annaler, 86. histor.
- Udsigt over danske Ordbogsarbejder, 89. 106. Historie af de danske lærde Tidender, 132. antages (1806) til en af den danske Ordbogs Redactører, 382. til at giennemgaae det redigerede Manuscript til J og en Deel af K, 386, 392. redigerer en Deel af K og Bogstavet M, 386. 395. Bogstavet P, 397. et Register over "Physisk=oeconomisk Bibliothek", 414. hans Samlinger til et dansk Dialect=Lexikon, m. m. 415. 16. faaer Selskabets Sølv=medaille, 419. Medlem af Ordbogs=commissionen, 452. Mindekrift over P. G. Müller, 461. vilde udgive "Bidrag til en dansk Palaeographie", 468. erholder Understøttelse til et dansk Dialect=Lexikon, 468. bevilges Understøttelse til Udg. af den gammel-danske Bibelovers., 469. ligeledes til Udgivelsen af et dansk Glossarium, 473. deeltager i Reisen til Runamo, 470. Medlem af Commiss. for Udgivelsen af danske Register og et dansk Diplomatarium, 484. Med=udgiver af Dutzens frsk. Glossarium, 467. yttre sin Mening om den Aristotelske Brændboring, 483.
- Moldenhawer, D. G., et Forslag af ham til Selskabet, 263. Oplysning af Don Carlos' Historie (utrykt), 357.
- Moller, Joh., om hans Cimbria literata, 12. 13. 24.
- Moller, O. S., S. 12. berømmes af Gram, 24. besørger med ubegrænselig Snæltighed Trykningen af Faderens Cimbria lit., 25.
- Molte, A. S., Admiral, Selskabets Vresmedlem, oplæste en Afh. om Strymandskonstens Historie, 357.
- Mortensen, Jon, Stipendiarius Magnæanus, vilde skrive et islandsk Lexikon, 11.
- Morville, N., geographisk Landmaaler, bliver Landmaalings=Conducteur under Rentekammeret, efter Bugge, 197. hans Jordfistningslære, 253. statist. Beregning over de danske Provindsers Glædeindhold, 254. hans Levevisomstændigheder, 254. Afhandlinger i Selsk. Skrifter, 328. (Anm. 297.)
- Moth, Matth., hans danske Ordbog angaaende, 101. 104. 105—6. 228.
- Müller, S. S., (Stifter af den danske

- Porcellainsfabrikk) Bidrag til Selsk. Skrifter, 320.
- Müller, O. S., hans Bidrag til Selskabets Skrifter og Fortiendester af Naturhistorien, 112. fortsætter Flora Danica efter Deber, 113. Rudolph's Dem over hans Zoologia danica, 115. (215)
- Müller, P. E., (Dr. th., Professor og Bispe) hans Vedømmelse af Ordbogen, 2den Deel, 225—28. af Bogstavet J, 390—92. bliver Medlem af Ordbogscommissionen, 403. skriver Betale til Ordbogens 3die Vd., 449. Formand i Commissionen efter Thorslacius (1829), 451. hans Uttringer om Anvendelsen af Selskabets Vidler, 493. hans Deb, 451. Mindekrift over ham, op læst, 461. foreslaaer en Undersøgelsesreise til Numame, 470.
- Münter, Fr., om hans Valg til Medlem, 293. 304. Afhandlinger i Skrifterne, 329. Forhold til Selskabet, 329—31. oplæste Afhandlinger, som ei ere trykte i Skrifterne, 357. 458. 459.
- Mynster, J. P., beskriver Münters Levnet paa Tydsk, 331. philosophiske Afhandlinger i Skrifterne, 456.
- Mynster, O. S., faaer (1808) Selskabets Guldbaille for en Afhandl. om Electricitet, 418.
- Mynt- og Medalle-Samling, den kongelige, 9. henlægges under Hiemstjernens Opsyn, 46. under en kongelig Commission, 47. Bestrævelsen over samme, overdraget Selskabet, 17. 22—24.
- Møder eller Forsamlinger, Selskabets, om disses Besøg af Medlemmerne, 422—424. om Antallet af Medlemmer, som udfærdres i et Møde, 282. 295. en Forandring i Forretningsgangen i Møderne vedtages, 512.
- Møller, J., hans Mening om Vid. Selskabs Stiftelsesdag, 14. Udfigt over Selskabets tidligste Historie, (oplæst 1833 i Januar), 461. (jvf. Ann. 372.) hans Skrift "om H. Grams Levnet og Fortiendester", 43. vinder en historisk Præmie, 331. bliver Medlem af Ordbogscommissionen, 404. Mindekrift over Vastholm, 458. hans Deb, 451.
- Møllmann, B., vilde udgive de gamle danske og norske Love, 11. forsinker Udgivelsen af Nordens egyptiske Reise i 6 Aar, 52 o. sig. inventerer Vignetter og Initialbogstaver til Reisen i adskillige Aar, 53. 55. liber iffe Knytlinga Saga, 56. (Ann. 67.) foresømmer Selskabet over Grams Auktion, 121. (Ann. 132.)
- Naturhistorie-Selskabet, i Kjøbenhavn, stiftet 1789—90, S. 229, dets Vedtægter, Skrifter og anden Virksomhed, 229—30. understøttes ivrigt ved Medlemmer af Vid. Selskab, 230. dets Opløsning, 231.
- Neergaard, T. C. Bruun, foreslaaes til Medlem 305.
- Neuber, N., Dr. med., hans fortrinlige Værk-Jagtagelser i Apenrade, 478. 479.
- Nissen, W. L., paatager sig Redactionen af et Bogstav i den d. Ordbog, 384.
- Nolte, C. S., Dr., i Ragsburg, faaer Selskabets Sølvmed. for en botanisk Afhandl. 464.
- Norden, J. L., om hans Reise til Egypten, 48. 49. dens Navnkundighed i Europa, 50. hans Reises værks Udgivelse, 50—56. Driglens naturligens store Sældenhed, 51. (Ann. 57.) den trykkes paa to Slags Papir, 57. (Ann. 68.) dens Pris i Frankrige, 57.
- Nyboe, Lm., antages til en af den danske Ordbogs Redactører, 394. udarbejder Bogstavet O, 394. Bogstavet N, 395. Bogstavet S, (1814—1835), 396. (jvf. Ann. 330).
- Nyerup, N., bliver Medarbejder over den danske Ordbog, 214. frastiger sig dette Arbejde, 219. foreslaaes til Medlem (1796), men bliver ei optaget, sammest. Ann. 226. 293. 304. vil iffe vige for Prof. T. Vaden i dansk Sprogkundskab, 370. bliver Redacteur ved Ordbogsarbejdet, 372. frastiger sig Arbejdet, 381. oplæser en Afhandl. i Selskabet, 459.
- Observationer, astronomiske i Island, 248. paa Vardshuus, ib. i Frankrig, 249.

- Observatorium** paa Rundetaarn, dets besælede, men ikke udførte Tilstandsfættelse (1761), S. 71. dets utrolig flette Tilstand (1776), S. 71. (Ann. 82.) paa Barchuns, 248. i Transkebar, 249.
- Ossherred**, Inddæmning af en Havbugt der, og Undersøgelser i den Anledning, som Selsk. understøtter, 474.
- Oeder, G. C.**, hans Virksomhed som Botaniker og Statsøconom, 117. 118.
- Olassen, Eggert**, Stipendiarius Magnæanus, gior paa fengelig Befæstning, en Reise til Island i Selskab med B. Paulsen, 59—63. forfatter Dagbøger over Reisen, som nedsendes til Vid. Selskab, 62. bliver Bicelaugmand paa Island, og faaer en sorgelig Død, 64. om hans Reises Udgivelse ved Vid. Selskab, 64—66. biographisk Notice om ham af F. Magnussen, 64. (Ann. 76.) hans Reisebeskrivelse overfæt 1801 paa Fransk, 66. den udgives af Selskabet paa Subscription, 175. (Ann. 178).
- Olassen, Jon, sen.**, Stipendiarius Magnæanus, 11. arbejdede paa et fuldkændigt islandsk Leksikon, 12.
- Olassen, Jon, jun.** (Broder til Eggert Olassen) hans Levnetsomstændigheder, 212. 13. antages af Clerik til at arbejde for Drbbogen, 212. hans Priisfriist om Nordens gamle Digtekunst, 244. Supplémenter til Ihres Glosarium, 259—262.
- Olavius, O.**, hans oconomiske Reise i Island, S. 66. (Ann. 78.)
- Olussen, C.**, Professor, lover en Mindetale over Bugge, 437. erklærer sig imod væsentlige Forandringer i Selskabets geograph. Landmaaling, 445.
- Olussen, L. S.**, faaer Selskabets Sølvmedaille, 464.
- Olsen, O. N.**, (Divisionsquartiermester i Staben, m. m.) hans geographiske Kort, som Selskabet understøtter, 441. tegner et Generalkort over Hertugd. Slesvig, og et andet over hele Danmark, 441.
- Oplæsninger** af Vidrag i Selskabets Møder, om Forpligtelse hertil, og Bedrægter derom, 161. 62.
- Dymaaling**, den geographiske af Danmark, den første Plan for samme, 72. 73. forbindes med trigonometriske Operationer, 74. 75. 76. dertil af Kongen bevilgede aarlige Understøttelser, 72. 73. 76. 77. 78. 80.
- Drdbog**, den danske, udgivet af Selskabet, 89—109. de første Skridt til dens Udgivelse, 90. Hielmstjerne bringer den atter paa Bane 1776. S. 91. Hans og Jacobis første Plan til Drdbogen, 92. 93. o. f. Omkostninger ved dens Redaction, 95. 101. Planen for samme forelægges Guldsberg, 98. Johnsons Methode antages til Mønster, 100. 104. 214. fengelig Understøttelse til Redactionen, 101. Bogstavet A udkommer 1780, S. 108. Redactionen fortsættes, efter Strøm, af Clerik, 212. Drdbogens 1ste Bind udkommer, 216. Omkostninger ved dens Udgivelse, 217. 222. til Trykningen, 223. dens andet Bind udkommer, 222. recenseres af P. G. Müller; 225. Münter foreslaaer at emarbejde 1ste Deel, og udsætte Trykningen af det følgende, 224. Drdbogens Fortsættelse efter Cleriks Død, 368. o. flg. Samling af Almuesord, og Erceperinger, til Brug for Drdbogen, 376. 77. antagne Redactører, 372. 382. 384. 394. 395. 398. 452. Bogstavet J tilendebragt, 389. recenseres af P. G. Müller, 390. Kongeligt Vidrag til Drdbogens Redactionsomkostninger, 389. 401. Vidrag til Trykningen af det Glasenske Fidei-Commissi, 400. af Selskabets Casse, 400. Standsning i Trykningen, 399. 400. Drdbogens 3die Bind udkommer, 449. Fortalen af P. G. Müller, 449. 4de Bind og 5te Bind udkommer. 450. Arbejdets nærværende Tilstand, 452.
- Drdbogskommission**, den tilbidsige, 1777 udnævnte, 93. dens Medlemmer, 215. (jvf. Ann. 218.) Langsomhed i dens Arbejder, 215. 216. dens nye Organisation, 368—374. senere Medlemmer, 218. 227. 368. 402. 403. 449. 450. 452. Viborg, som Commissionens Formand, 374. 402. 403. dens Local, 403. (Ann. 334.) Deling i to

- Sectioner, 403. meddeleer en officiel Betænkning over den danske Retsskrivning, 304—6. er sin Oplesning nær, 451. dens seneste Virksomhed, 452.
- Orthographie**, om den, som vedtoges at følge i Drdbogen, 94. Lurdorps Mening om samme, 95. Hielmstiernes og Grichsens, 98. Lansegebers Orthographie angaaende, 98. Selskabets vedtagne, i Drdbogen og i dets Skrifter, 501.
- Ouzen**, N., faaer Selskabets Sølvmedaille for et antiquar. Skrift over Slesvig og Dannevirke, 463. hans friske Glossarium udkommer ved Selskabets Understøttelse, 467.
- Orholm**, P. L., hans Kort over de danske Bestindige Der, 253.
- Paulsen**, Biarne, Stipendiarius Magnæanus, hans Reise til Island, 59 o. flg. (s. Klassen, Egg.) bliver, efter D. M. Rangsau's Forslag, Landphysicus paa Island, 64. (Anm. 75.)
- Petersen**, M. N., hans Historie af Danmark understøttes af Selskabet, 473. Medl. af Drdb. Comm., 452.
- Pihl**, A., Provst og kongelig astron. Observator i Norge, 411.
- Pihl**, J. J., Stisbygmester, indsender en Afh. til Selskabet, 412.
- Pingel**, C., Dr. phil., faaer Selskabets Sølvmedaille, 461. 464. understøttes til en Reise i Grønland, 469.
- Pontoppidan**, E., er en af Vid. Selsk. oprindelige Medlemmer, 12. om hans norske Naturhistorie, 66.
- Posfelt**, J. J., om hans mathemat. Afhandlinger, 417.
- Preisler**, J. M., Kobberstifter, 27.
- Priis spøragsmaal**, de første som udsættes (1768), og det første, hvorf. for Præmien tilkendes, 145. det første historiske, hvis Besvarelse vinder Præmie, 158.
- Priis skrifter**, Selskabets, udgivne (1781) paa Tydst, 244. Priis skrifter's Trykning for Selskabets Regning, 264. 65. aldre trykte Priis skrifter cæsures, 500.
- Protocoll**, Selskabets ældste, nordentligt ført, 37. Vacuner i samme, 37. 283.

Provinbslaalorb, deres Optagelse i Selskabets Drdbog fraraades af Schlegel og Carstens, 98.

Quist, S., en duelig Kertsstifter, 82.

Rasn, C. G., har Tilshyn med Udgivelsen af Selsk. Skrifter (fra 1800), 244. hjælper til at faae dem trykte med lat. Bogstaver, 245. Forsøg over Planternes Væxt, 256. hans Virken som Fors. laae udenfor Selskabets Skrifter, 314.

Rahbek, K. L., hans Optagelse i Selskabet angaaende, 305. tiltroer sig ikke Gøne til at arbejde paa Drdbogens Reduction, 381. Medlem af Drdbogscommissionen (1821), 450.

Ramus, J. J., Prof. Mathes., er Kiender af Kobberst. 26. hans Optagelse i Vid. Selskab, 30. Afhandl. om Nordlys, 233. 238.

Rantzau, O. Mandrup, Greve af, Medlem af Selskabet efter egen Anmodning, 34. Hans Taler i Selskabet, 34. fungerer som Vice-Secretair, 38. giennemseer den franske Overs. af Nordens Reise, 52.

Rasch, Bistep Hersleb's, Famulus, tegner en Bignet til Nordens Reise, med en Elefant, som ikke staaer Mollmann an, 53.

Rask, R., deeltager i Excursionen for den D. Drdbog, 388. (Anm. 327.) oplæste, i Selsk. Skrifter ikke indrykkede Afhandl., 460. vil udarbejde et dansk Etymologicum, og erholder dertil en aarlig Understøttelse paa 3 Ar af Selskabet, 467. ligeledes til en Undersegelse af en indisk Sprogstamme, grundforskjellig fra Sanskrit, 471. vil lade en Afhandling trykke i Selsk. Skr. med sin foretagne Skrivemaade, 501.

Rasmussen, J. L., faaer Selskabets Sølvmedaille for en lærd Afh. som skulde optages i Skrifterne; men ei blev det, 358. 419.

Ravert, J. S., Stadsbygmester, indsender Forslag til Selskabet, 408.

Reinhardt, J. C. S., Bidrag til den grønlandske Fauna, 459. oplæste Afhandlinger af ham, 461.

Reinhardt, J. Th., faaer Selskabets Sølvmedaille, 465.

Resen, P., om Kobberpladerne til hans Atlas danicus, 14.

- Rettskrivning**, den danske, over den meddelede Selskabet (1805) en Betænkning, efter Begiering af den Kgl. Comm. for Univerf. og de lærde Skoler, 404.
- Reventlow, Chr.**, Greve af, en Præmie for en biographisk Charakteristik af denne Statsmand, udsattes gjennem Selskabet, 506.
- Riisbrigh, B.**, Prof. i Philosophien, hans Charakter som academ. Lærer, 337. philos. Aff. i Selskabets Skrifter, 337. 38.
- Rocques, Barth.**, fra Geneve, indfaldt for at stifte Robbere til Christian VI. norske Reise, 14. 26. 29.
- Roesler, Mart.**, (Sønnen) og Mich. (Faderen) tegner og siffer Planter til Flora danica, 117.
- Rosenkrantz, Iver**, Statsminister og Patron for Univerfitetet under Christian VI., S. 3. 4.
- Rosenvinge, J. L. A. Kolderup**, Medlem af Drbogscomm., 451. foreslaaer Udgivelsen af danske historiske Register, 483. understøttes til Udgivelsen af utrykte Herredags- og Landstingsdomme, 1. og 2. Samling, 475.
- Rottbøll, C. Friis**, reviderer den botaniske Deel af Dlassens og Poulsens isl. Reise, 65. hans Strid med Deber, 117. Fortienester som Botaniker, og Bidrag til D. Selsf. Skrifter, 118. 19.
- Rudestøkken**, om dens forbedrede Indretning, 249—51.
- Runamo i Bleking**, Selskabet foranstalter en Reise derhen, (1833), 470. 71.
- Rundetaarn**, ved Trinitatis Kirke, vil Brandcommissionen have til Vagtaarn, hvilket Selskabet afværger, 412.
- Rundeften**, funden ved Bedelsprang i Hertugd. Slesvig, 259.
- Romeling**, Commandeur, leverer Particularia til Nordens Levnet, 54.
- Sainovicz, Joh.**, Astronom og Jesuit, kommer til Danmark med M. Hell, 126.
- Samfund** for den danske Literaturs Fremme, dets Capital kommer i Selskabets Varetagt, 496.
- Sanskrit-Literatur** i Danmark, 475.
- Schack-Kathlau, Geh. R.** og Statsminister, tilbydes Præsident, og undsaaer sig derfor, 157. bliver Vresmedlem, 158.
- Scheel, Vicut.** og trigonometrisk Observator ved Opmaalingen af Island, 413.
- Scheid, T. L.**, bliver et af Selskabets tidligste Medlemmer, 12. hans historiske Arbejder, 109.
- Schiellerup, S. S.**, (Candidat i Theol. og Underbibliothekar ved Univerf.) excerpere, og udarbejder foreløbige Udfast for Drbogens, 212. 398.
- Schifter, A.**, Commandeur og Fabrikmester, er Medbestyrer af den artefiske Brøndboring, og meddelede aarlig Beretning om samme, 482.
- Schimmelmänn, S. E.**, Selskabets Vresmedlem, vælges til Præsæs, 291. hans Fortienester som Videnskaberens Under og vidensabeligt dannede Statsmand, 510. hans Død, ib.
- Schlegel, J. El.** (ikke Joh. H.) hans Optagelse i Selskabet (1749) afslaes, 127. (jvf. Rettelsen S. 598).
- Schmidt-Philfeldt, Conr.**, S. v., Bidrag til Selsf. Skrifter, 344. Aff. om Jøderne, 346. Forslag til en filosofisk Drbogs, 350. om Lovgivningen for Nydragelsesvæsenet, 351. Selskabets Casserer, 434. Omforg for Selskabets Pengevæsen, 435. 490. foreslaaer en Deling af dets Fonds, 491. Levnetsomstændigheder, Anm. 303.
- Schmidten, S. G.**, Professor, Afhandlinger af ham, 460. 463. faaer Selskabets Sølvmedaille, 463.
- Schow, J. S.**, hans Skildring af Veirliet i Danmark, 87. bliver Selskabets Archivarius, og beserger dets Sfr. Udgivelse, 508. oplæste og utrykte Afhandlinger af ham, 459. 460. vinder Selsf. Præmie for en dansk Meteorologie, 466. understøttes til sit Værk over Italiens Plantageograpie, 472. udgiver Dr. Neubers Veir-Dagtagelser, og flere Collectanea meteorologica, 479.
- Schow, N.**, Mindekrift over Boëga, 323. over Kierulf, 327. archaeologiske Bidrag i Selsf. Skrifter, 331. historisk-filosofiske Afhandlinguer, 332—336. Mindekrift over T. Rottthe, (utrykt), 357. om de græske

- Mythers Dyrindelse; og om Egyptens Konsumnenter, (utrykte), 357. hans Deeltagelse i Drdbogs-commissionens Arbejder, 369. o. flg. 403. anbefaler Prof. T. Baden, 370. gienkalder sin Anbefaling, 379. 382. udtræder 1814 af Commissionen, 403. udarbejder Udkast til en Betænkning over den danske Orthographie, 404. Afhandl. over den græske Mythologies Historie, 460.
- Schumacher, S. C.**, hans Erklæring angaaende den geographiske Landmaaling, 444. overtager dette Forretagende i Holsten (1820), og vil udgive Landkort over dette Hertugdømme, 447. foreslaaer Udgivelsen af den Kongenbergske Astronom Bessels Seltavler, 471.
- Schønning, G.**, deeltager i Revisionen og Udgivelsen af Classens og Poulsens isl. Reise, 65. hans histor. Bidrag i Selsk. Skrifter, 110. 232. hans Afh. om Nordlys, 127. 28. 233.
- Seehusen, P. J.**, stifter i 8 Aar et Generalkort over Danmark, 441.
- Seidelin, K. S.**, vil have den danske Tryk afstøffet, 245.
- Selskab**, det Kongelige Danske, stiftet af Langebek, 31. 33. overdrages Almanak-Privilegiet af K. Frederik V. 84. dets kongelige Statuter og Privilegier af Christian den VI. og Frederik V., 155.
- Simonsen, L. S. Vedelz**, anbefales af Selskabet (1821) til Reises-Understøttelse, 466. udsætter Selskabets Guldmedaille for to historiske Præisprøgsmaal, 506.
- Sivertsen, J.**, Stipendiarius Magnæanus, Medarbejder ved Regesta diplomatica, 484. 485.
- Skanke, S.**, geographisk Landmaaler, 81. 82. 83.
- Skrifter**, Videnskabernes Selskab, om deres Udgivelse, først paa Valzenhusets Forlag, 41. 42. Langsomhed og Standsning i Udgivelsen, 147. de historiske, oversættes paa Tydsk, 45. den nye (eller anden) Samling, 228. o. flg. om de mathematiske Bidrag i samme, 237—41. naturvidenskabelige og mathematiske i den anden Samling, overs. paa Tydsk, 243. trykkes (efter N. H. Seidelins og Rafns Forslag) med latinske Bogstaver, 245. (jvf. S. 455.) I den tredje Samling af Skrifterne, 327—358. Afhandlingerne af denne Samling, overs. paa Tydsk, 359. om den 4de Saml., 453—457. o. flg. Forholdet imellem den historiske og naturvidenskabelige Deel af samme, 457. Udgifter til samme, 498. Indtægt af deres Salg, 499. særskilte Aftryk af samme selges, med ringe Afslætning, 501. den Orthographie, Selskabet har vedtaget at skulle følges i Skrifterne, 501. 502.
- Skuespil**, offentlige i Kiøbenhavn, ephore i Anledn. af Branden, 1728, S. 7.
- Smidth, J.**, (Prof. og Præst) hans Arbejder for den danske Drdbog, 393. leverer Bidrag og Samlinger til samme, 450.
- Söelenthal, Baron** og dansk Minister i London, 54.
- Sonne, J.**, Kort- og Skriftstikker, hans Arbejder for Selskabet, 360. 361.
- Sparrevogn**, Uhrmager, opfinder et Log-Uhr, og belønnes for samme, 411.
- Spendrup**, Destillateur, faaer Selskabets Guldmedaille for en Brændevinsprøver, 418.
- Spengler, L.**, hans zoologiske Arbejder, 237.
- Statuter**, Kongelige, for Selskabet, af 5te Oct. 1774, S. 153. 54. deri fastsættes hvorsil Selskabets Indtægter maa anvendes, 173. (jvf. S. 174. 280.)
- Steenstrup, J. J. S.**, vinder en Præmie for sin Afh. om de danske Torvemøssers Dannelse, 464. bereiser Island, 479.
- Stibolt, L. W.**, hans Præisafhandl. om Sildes Kiøbræklighed, 264.
- Storm, A.**, geograph. Landmaaler, afgaaer (1820) som Landinspecteur, med Pension, 448.
- Strøm, S.**, hans topographiske Arbejder, og naturhistoriske Bidrag til Selskabets Skrifter, 111. (jvf. S. 114.) botaniske Arbejder, 120.
- Strøm, O.**, Stiftsfriver i Roeskilde, antages til at udarbejde den danske Drdbog, 93. indgiver et Prøve-Arbejde, 96. 98. hans Grundfættninger i Henseende til Drdbogsarbejdet, 104—6. havde faaet Løfte

- paa at blive Geh. Archivarius, 106. yttres sin Misforstaaelse over at blive forbigaaet, 107. vil frastige sig Arbejdet, 107. fuldender Bogstavet **A** af Ordbogen, og udarbejder **B** inden sin Død, 108.
- Struense, J. J.**, fremmer den geographiske Opmaalning, 78. Brev fra ham til Hielmstjerne, 78. foranlediger ved en Cabinetsordre, der sigter til at reformere Selskabet, en Standsning i dets Organisation og Virksomhed, 145—48. vil ikke at Selskabet skulde have en af Kongen udnævnt Præsides, 147. (Ann. 159.)
- Stuckenbroch, J. A.**, om hans Optagelse til Medlem, 521. 522.
- Subm, P. S.**, deeltager i Ordbogscommissionen fra dens Begyndelse, 93. hans histor. Bidrag til Selskabets Skrifter, 110. Præmie udsat for en Mindetale over ham, 268. 407.
- Svabo, J. C.**, om hans Færdige Ordbog, 414.
- Svensen, P. N.**, Lotto-Inspecteur, faaer Selskabets Guldbmedaille for en Samling af Tabeller over Talslene, 255. 56.
- T**angbrænding, Forsøg over dens Stadelighed for Fisterierne, 409.
- Tetens, J. N.**, hans mathematisk Afhandling, 241. udsætter en Præmie giennem Selskabet, 267. hans Værd og Fortjenester, 322. 23.
- Thiel, eller Thiele, J. S.**, Kobberstifter, 14. 23.
- Thorkelin, G. J.**, Medlem af Ordbogscommissionen, 227. 368. 372. 380.
- Thorklacius, B.**, Afhandling over ham, 327. Afh. om Flietsdalernes Saga, 457. Medlem af Ordbogscommissionen (1810), 403. 449. Formand i samme, 450. Udenlandsrejse og Død, 451.
- Thorklacius, S. Th.**, lønnes i 28 Aar for at udgive et Bind af Snorre, 107. hans Erklæring om en Muneskeen uden historisk Værdi, 259. Deeltagelse i Ordbogscommissionen, 215. 227. 402. forklarer Etymologien af et Ord, som ikke er til, 388. skriver imod Brugen af Job, 406.
- Thorsteinson, Landphysicus i Island,** hans gode meteorologiske Jagttagelser, 478. udgives af Selskabet, 479.
- Thott, O.**, om hans Optagelse i Selskabet, 35. hans Præsidium, 128. udnævnes af Kongen til Præsides, 143. afskediges (1770), 145. opgiver Præsidiets, 156. bliver Voresmedlem, 157. hans Levnetsomstændigheder og Død, 156—58. (Ann. 165.) Kienfer Selskabet 2500 Rdlr. til Præmier, 266.
- Thura, L.**, Generalbygmeister, 67. om Fortsættelsen af hans danske Vitruvius, 139.
- T**itler og Embeder, bortgives under Christian VI. imod en Kiendelse til Particulair-Cassen, 16.
- Treschow, N.**, hans Bidrag til Selskabets Skrifter, 338. Afh. om Meneskeslægten's Udvartning, 339. om Rets- og Moral-Lovenes Anvendelse paa Stater og Nationer, 341. om Begrebet om individuelle Ting, 343. Charakter som Forfatter, 343. 44.
- Tuscher, M.**, Kobberstifter, indfaldt til Danmark, 49. var en fortrolig Umgangsven af Capitain Norden, S. 53.
- U**niversitetet, Kiøbenhavns, dets Forsald under Frederik IV., S. 2 Ny Organisation under Christian VI., 3. Universitetsbibliotheket, beriges ved Gaver af Selskabet, 509.
- V**ahl, M., leverer intet Bidrag til Selskabets Skrifter, 230. Mindeskrift oplæst over ham, 505.
- V**alglove, ved Optagelsen af Medlemmer, 162. 284. 286—88. 307—9. angaaende foreslaaede Medlemmers Kundgiørelse før Valget, 503. Forandring i Valgløvene ved de nyeste Vedtægter, 504.
- V**ardshuus, Observatorium og Observationer paa dette Eted, 248.
- V**eir-Jagttagelser, de tidligste som i Danmark ere trykte, 87. 88. af Bugge fra 1781 i Kiøbenhavn, 255. i Norge af Wilse og A. Pihl, ib. i Grenland af A. Ginge, ib. i Guinea af Chenon, 472. i Island af Thorsteinson, 476. 78. i Apennin af Neuber, 478. i Guinea af Trentepohl, 478. paa Færøerne, Bornholm, Samsø, o. s. v. 478. 79.

Viborg, E. N., bliver (1796) Medlem af Drbbogs-Commissionen, 215. foreslaaer en anden Betalingsmaade for Arbeidet, 220. hans Deeltagelse i Selskabets Skrifter og Arbeider, 318. 19. bliver Formand i Drbbogscommissionen, 374. hans Virksomhed og Fortjenester af dette Arbeide, 374. 75. 76. 402. foreslaaer Mindetaler over afdøde Medlemmer, 437. bliver Selskabets Archivar, 438.

Viborg, E., Lector, faaer Selskabets Selvmedaille, 419.

Videnskaberens Selskab, dets egentlige Stiftelsesdag, 12. dets Forgjælse med nye Medlemmer, 33. 124. 125. 127. 158. ved ordentligt Valg, 162. 164. 293. 302. udenlandske Medlemmers Optagelse, 126. 294—96. deres Antal bestemmes, 296. 504. Selskabets Noder, 36. 129. 422. 423. 512. Orden ved Oplesninger i samme, 512. Udgivelsen af dets Skrifter, 37. 41. 121. 147. 176. 228. 311. 509. deres Overfattelse paa Latin, 122. paa Tydsk, 45. 243. 359. den anden, eller nye Samling, 228. 231—43. Skrifternes Charakteer i forskellige Perioder, 310. om den tredie Samling, 311. o. flg. Udgifter, anvendte paa Skrifterne, 428. 497. 498. Afhandlinger, oplæste i Selskabet, men ikke trykte i Skrifterne, 135. 36. 140. 356—58. 457—462. Priisspørgsmaal og Priis Skrifter, 65. 145. 158. 263. 419. 425. Præmier for det Thottske og Classenske Legat, 266. 67. Selskabets indre Organisation og Forsatning, 123. 141. 153. 275 o. flg. 302—310. 435. 508. Standsning i dets Virksomhed efter 1771, S. 145—47. Kongelige Statuter eller Grundlovs for Selskabet, 153. 54. Love eller Vedtagter, foreslaaes, 124. 130. 31. Forslag til de første, fem antages, 159. 162. deres Gienemsyn og Forandring (1792), 276. flg. (1796. 97), 307. en Commission nedsaettes (1815) til deres Revision, 438. 39. nye antages, (1839), 504. Valglove, 284—88. 307. 503. 504. Selskabets Klasse-Inddeling. 273. Præsidenter, deres Forretninger og Indflydelse, 128. 153. 159. 270. 272. Secretairer, 12.

93. 158. 159. 283. 290. 301. 433. 508. deres Edning, 40. 283. 433. Gaesfere, 282. 434. 509. Archivarer, 438. 508. Selskabets Egl og Diplomer, 124. Mangel paa eget Bibliothek, 262. dets samlede Bøger bortgives, 509. Selskabets Værelser paa Palaet, 156. dets første Samling i disse, 159. det maa forlade dem, 297. faaer andet Locale, 298. Pengevæsen og Formuestilsstand, 17. 166. 67. 171. 205. 299. 300. 426—29. 433—35. 488—99. fast Capital og synkende Fond, 495. 96. Selskabet stienker Medaille til Dymuntring og Belønning, 140. 417—19. 462—65. understøtter Skrifteres Udg. ved Subscription, 487. 88. meddeleer videnskabelige Understøttelser, 466—76. Fortjenester af historisk Videnskab i Danmark, 110. 466. Marsberetning om dets Virksomhed, bekendtgjøres, 425. 512. Forhandlinger og Pengebevillinger, deres offentlige Bekendtgjørelse vedtages, 512.

Videnskaberens Societet, i Stockholm, fortørnes over en svensk Instrumentmagers Udvandring, 77. Vocalmusik, Afhandlinger om denne, indgivne og oplæste i Selskabet, 136.

Wadsficer, C. F., antages som Skriver ved Mynt- og Medaille-Commissionen, m. m. S. 9. andesfalet af Gram og Holberg, 9.

Wahl, G. W., Stempelskriver under Christian VI., S. 8. 19.

Wahl, J. S., Konstkammerforvalter, S. 8.

Wandal, P. T., ansøges af Strøm til Medarbejder ved Drbbogen, S. 102.

Wargentiu, P., Professor i Stockholm, om hans Optagelse, 163.

Wedekind, N. C., om hans indsendte Priisafhandling over Valbemar I. Noder og Dronning, som bliver borte, 409

Weinwich, N. S., antages til Strøms Medhjælper ved den danske Drbbogs Redaction, 401. Strøm er misforvøiet med ham og hans Valg, Ann. 116. er forfømmelig og uduelig, 213. forlader Arbeidet, 214.

- Werlauff, E. C.**, Afhandling om Hestefæds Epløsning, 327. bliver Medarbejder ved den danske Ord-bog, 373. fragter sig Arbejdet, men paatager sig atter Redactionen af et Bogstav, 384. (jvf. S. 398.) faaer Selskabets Sølvmedaille, 418. Bidrag til dets Skrifter, 456. er i endeel Aar Medlem af Commissionen for danske Regester, m. m., 484.
- Wessel, Caspar**, geographisk Landmaaler, 81. lægger Planen til Landets Inddeling paa Selskabets Kort, 193. antages til at udføre den geographiske Opmaaling af de Oldenborgske Lande, 198. efter 40 Aars Tjeneste erholder den søgte Afsted, 199. hans trigonometriske Generalkort over Kongeriget og Hertugdømmerne, 210. 445. udfører endnu 1808 et Arbejde for det franske militaire Kort-Archiv, 413.
- Wessel, O. C.**, geographisk Landmaaler, siden Gen. Auditeur i Norge, oplært af Bugge, 81. 82.
- Westergaard, E.**, faaer Selsk. Sølvmedaille for en Afsh. om Fiskerierne i Eilmsfjorden, 464.
- Westergaard, N. L.**, udgiver Radices linguae Sanscritae &c. og understøttes dertil af Selskabet, 475.
- Wilster, P.**, geographisk Landmaaler, 80. 81.
- Wilster, T. J.**, Capitain i Generalstaben, skulde tegne et nyt Kort over Danmark, 364.
- Winslow, P. C.**, kongelig Medailleur, 19. hans flette Omstændigheder, 22.
- Winterfeldt, J. B.**, Admiral, Selskabets Voresmedlem, meddeler Bidrag til Ordbogen, 384. oplæser en Afsh. i Selskabet, 600.
- Württemberg, Hertugen af**, den eneste Fyrste, som (1784) bivaaner en Forsamling i Selskabet, 297.
- Zoëga, Ge.**, hans Levnetsomstændigheder og Forhold til Selskabet, 323—26.
- ZG**, Forsøg over deres Udbrugning i uaanbar Luft, 319. 409.
- Zresmedlemmer**, deres altid indskrænkede Antal, 35. deres Valg angaaende, 305. 306. affattes i Selskabet (1839), 307. 504.
- Zrsted, A. S.**, meddeler Bidrag til nærværende Historie, 235—36. Afsh. om Klangfigurerne, 319. oplæste, utrykte Afhandlinger, 357. 58. faaer Selskabets Sølvmedaille, 418. udgiver Oversigter over dets Arbejder og Forhandlinger, 425. vælges til Secretair, 433. forfatter et fuldstændigt Udkast til nye Vedtægter, 438. hans videnfabelige Meddelelser og Bemærkninger, som ikke trykkes, 457. oplæste, og utrykte Afhandlinger, 458. 459. 460. 61. 62. Mindekrift over J. Steffens, 458. over Grev Schimmelmann, 505. 510. over A. W. Hauch, 505. 511. hans Forsøg over Lege-mers Sammentrykning, 468. bestyrer de magnetiske Observationer, og meddeler Beretninger om samme, 487. foreslaaer streng Forsigtighed i Anvendelsen af Selskabets Formue og i Voteringen af Udgifter, 493.